Duphrate

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
12 F
77

14.12.F.7

14. 12. F. 7

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA

IVXTA PROPRIA PRINCIPIA.

LIBRI IX.

AD ILLVSTRISSIMVM, ET ECCELLENTISS.
Don FERDINANDVM *Carrafam Nuceriæ Ducem.*

SVPERIORVM PERMISSV.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

NEAPOLI

Apud Horatium Saluianum. M. D. LXXXVII.

CVM PRIVILEGIO REGIO.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA.

LIBRI IX.

AD ILLVSTRISSIMVM, ET ECCELLENTISS. Don Ferdinandum Carrafam Nuceriæ Ducem.

SVPERIORVM PERMISSV.

NEAPOLI

Apud Horatium [illegible]. M. D. LXXXVI.

CVM PRIVILEGIO REGIO.

ILLVSTRISS. ATQ; ECCELL. DOMINO DON FERDINANDO CARRAFAE DVCI NVCERIAE.

BERNARDINVS TELESIVS CONSENTINVS.

COMMENTARIOS de rerũ natura, quos, vt probè noſti Excellentiſsime Princeps, magnis laboribus, diuturniſq; confeceram vigilijs, ædendos tandem viſum cùm eſſet; ſub tuis omninò auſpicijs emittendos eſſe duximus: nam & domi tuæ conſcripti fuerant; & plurimis, magnisque beneficijs, quæ in me contuleras, debebantur. Et amplius etiam, quòd Ariſtotelis doctrinam, quam adeò Alexander excoluit, veneratusq; eſt, & quæ ſub Alexandri patrocinio adeò floruit, tãtoq; habita fuit in honore, vt ſenſui, & ſibi ipſi paſsim repugnantẽ cùm damnemus; aliamq; , & longe ab illa diuerſam cum ponamus: non ſub Regis cuiuspiã auſpicijs, qui imperij amplitudine Alexandro conferri poſſet, ſed ſub Herois præſidio emittẽdos eſſe duximus, qui nec ingenio, nec iudicio, nec animi magnitudine, nec virtute omninò vlla ab Alexandro exuperaretur; quin qui in multis illum exuperaret. Et noſtri temporis hominum vnus tu talis Excellẽtiſs. Princeps nõ nobis modò, ſed ſanis hominibus viſus es oĩbus. Itaq; nihil veriti quòd opibus, potentiaque ab illo exupereris; ſub tuis oĩnò auſpicijs emictendos eſſe decreuimus. Noſtra ſiquidẽ doctrina quoniam nec ſenſui, nec ſibi ipſi, nec ſacris etiam litteris repugnat vnquã; quin adeò his, & illi cõcors eſt, vt ex vtriſq; enata videri poſsit; quoniam omninò vera eſt: ſe ſe vt ab inuidorum calumnijs tueatur, & ijs reiectis ſe ſe aſsiduè effundat, amplificetq., nullis Regum opibus, nullaq; potentia, ſed tua modò opus habet ope; qui.ſ. animi bonis, quæ dicta ſunt, nihil ab Alexandro exuperaris, quin in illorum multis tu illum exuperas. Nã ingenio, iuditioq; te illo quàm lõgiſsimè præſtantiorem eſſe, vel doctrina, quam vterq; admittẽdam decreuit, manifeſtat. Quam.n.ille amplexatus, veneratuſq. eſt, & ſummis pręmijs, ſummisq. dignã exiſtimauit honoribus (quod dictũ eſt) & ſenſui, & ſibi etiam ipſi, quin & Deo Opt. Max. paſsim repugnat. Itaq. ſoli calorem, lucemq. abnegat; & Mundum nequaquam à Deo Opt. Max. conſtructum, ſed veluti caſu quodã enatum ponit. Et rerum humanarum adminiſtrationem, cognitionemq. Deo demit omnem. Et non ſenſui modò, ſed, vt noſtris in commentarijs apertiſsime oſtenſum eſt, ſibi ipſi etiã paſsim diſſentit, aduerſaturq.: vt exiſtimare liceat, vel in præceptoris gratiã nihil eius fundamentis, poſitionibusq. inſpectis, examinatisq. Alexandro admiſsã fuiſſe; vel quàm longiſsimè illum abeſſe, vt ingenio, iuditioue tibi conferri poſsit. Nã tu doctrinam noſtram non ſtatim, ſed ibi tandem admittendam, perdiſcendendamq; eſſe duxiſti; vbi ſenſui, & ſibi ipſi vniuerſa, & ſacræ etiam ſcripturæ benè

concors viſa eſt: vt(quod dictū eſt) ingenio, iuditioq; multo te Alexandro prǽſtantiorem eſſe neceſſariò exiſtimādum ſit. Neque.n. ſi quaſi tu ingenio, iuditioué donatus ille fuiſſet, & ſenſui, & ſibi ipſi, & ſacris diuinis litteris paſsim diſſentientem Ariſtotelis doctrinam admittendā duxiſſet vnquam. Animi porrò magnitudine, fortitudineq., nihil Alexandrum te prǽſtantiorem fuiſſe, res à te in Peloponeſo geſtę manifeſtant: vbi innumerabilibus Turcarum equitibus in Chriſtianorum exercitum turbatum iam, trepidātemq; irruentibus (qui omninò niſi à te repreſsi, reiectiq; fuiſſent, magnum noſtris incōmodum illaturi erant) non magno, veteranoq; cū exercitu, vt Alexander, ſed perpaucis cum peditibus in fugam iam coniectis, & à te retentis, tuaq; præſentia, & fortitudine confirmatis, ſpōte tua te oppoſuiſti; & longe illorum plurimis interfectis, reliquos in fugā conieciſti, penitusq; profligaſti: itaq; Chriſtianorum exercitum ſummum iam in periculum adductum, & in fugam iam conuerſum confirmaſti, cōſeruaſtiq.: talem omninò te prǽſtitiſti; vt eorum, qui pugnantem te conſpexere, nulli dubium eſſe poſſet, quin ſi vnquā exercitus ductandi, magnaq; bella gerendi occaſio tibi oblata foret, bellicam Alexandri gloriā ęquaturus, & ſuperaturus etiam eſſes. At pares quæ dictę ſunt virtutes in vtroq; vt ſint, puriores certè in te ſplendent: neque.n. (quod in illo paſſę interdū ſunt) ab immiſtis vitijs in te obſcuratę ſunt vnquā. Et nequaquam (vt ille) DEOS tu colis ab hominibus effictos, multiſq. obnoxios vitijs; ſed DEVM veneraris, Cœli, terræq; conditorem, & qui vnigeniti filij ſui morte humanum genus ſeruari ſubſtinuit; ſanctiſsimaq; eius pręcepta ſumma obſeruas cum religione. Minus etiā generis claritate ab Alexandro exuperaris. Siquidem Carraforum Familia multis iam ſęculis plurimorum, magnorumq; Principum coronis, & Regio etiā Diademate effulget. Nam tuus ille Stephanus Sardiniæ Regnum Regio cum titulò obtinuit, diuq; poſsedit; & plurimorū, magnorumq; ſacrorum antiſtitū puniceis pileis, & Pōtificia etiā corona exornata eſt: vt ambigere non liceat, quin generis etiā claritate nihil ab Alexandro exupereris. Quoniam igitur Alexandro collatus, nec generis claritate, nec vllis animi bonis inferior videri potes: age commētarios noſtros, propterea imprimis tibi dicatos, quòd Alexandro ſi quidem fortuna, imperioq;, nō certe & ingenio, iuditioué, nec vel magnitudine, vel alijs vllis animi bonis ab illo exuperaris, quin in multis tu illum exuperas, libens ſuſcipe. Et ſi Ariſtotelis voluminibus, quę tantis Alexander premijs, tantoq; digna exiſtimauit honore, nihil deteriores tibi viſi ſint; & noſtri mores, noſtrumq; ingeniū, quod penitus tibi perſpectum ſit oportet, nihil me vnquam (cuiuſmodi Ariſtoteles erga Alexandrum fuit) tuorum erga me beneficiorum immemorem, ingratumque futurum ſuſpicari ſinent: non quidem vt non minoribus premijs nos proſequaris rogamus (quę ſcilicet à prǽſenti fortuna tua expectari non poſſunt, & quæ nulla à te expetimus, ſatis, ſuperq; à benignitate tua ditati) ſed vt non minore me proſequaris beneuolentia, & (quod hactenus ſtrenuè feciſti) Peripateticorum iniurias, calumniasq; repellas. Nihil omninò, quàm Ariſtoteles Alexandro fuit, me tibi minus carum, neq; in minore, quàm ab illo habitus fuit, nos à te in honore haberi homines intelligāt. Hoc verò, vt prǽſtes, percupimus, & ſummopere te rogamus. Vale, ò preſidium, & dulce decus meum.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER PRIMVS.

MVNDI CONSTRVCTIONEM, CORPORVMQ. in eo contentorum magnitudinem, naturamq; non ratione, quod antiquioribus factum eſt, inquirendam, ſed ſenſu percipiendam, et ab ipſis habendam eſſe rebus.

PROOEMIVM.

QVI ante nos Mundi huius conſtructionem, rerumq; in eo contentarum naturam perſcrutati ſunt, diuturnis quidem vigilijs, magnisq; illam indagaſſe laboribus, at nequaquam inſpexiſſe videntur: quid enim ijs illa innotuiſſe videri queat, quorum ſermones omnes, & rebus, & ſibi etiam ipſis diſſentiant, aduerſiq; ſint? Id verò propterea ijs eueniſſe exiſtimare licet, quòd nimis fortè ſibi ipſis confiſi, nequaquam, (quod oportebat) res ipſas, earumq; vires intuiti, eam rebus magnitudinem, ingeniumq;, & facultates, quibus donatæ videntur, indidere. Sed veluti cũ Deo de ſapientia cõtendentes, decertantesq; Mundi ipſius principia, & cauſas ratione inquirere auſi, & quæ nõ inuenerant inuẽta ea ſibi eſſe exiſtimantes, volentesq; veluti ſuo arbitratu Mundum effinxere. Itaq; corporibus, è quibus conſtare is videtur, nec magnitudinem, poſitionemque, quam ſortita apparuit, nec dignitatem, viresq;, quibus præditæ videntur, ſed quibus donari oportere propria ratio dictauit, largiti ſunt. Non ſcilicet eò vſq; ſibi homines placere, & eò vſq; animo efferri oportebat, vt veluti naturæ præeuntes, & Dei ipſius non ſapientiam modò, ſed potentiam etiam affectantes, ea ipſi rebus darent, quæ rebus ineſſe intuiti non forent, & quæ ab ipſis omnino habenda erant rebus. Nos non adeo nobis confiſi, & tardiore ingenio, & animo donati remiſsiore, & humanæ omnino ſapientiæ amatores, cultoresq; (quæ quidem vel ad ſummum perueniſſe videri debet, ſi quæ ſenſus patefecerit, & quæ è rerum ſenſu

perceptarum ſimilitudine haberi poßunt, inſpexerit) Mundum ipſum, & ſingulas eius partes, & partium, rerumq; in eo contentarum paſsiones, actiones, operationes, & ſpeties, intueri propoſuimus. Illæ enim rectè perſpectæ, propriam ſingulæ magnitudinem; hæ verò ingenium, viresq;, et naturam manifeſtabunt. Vt ſi nihil diuinum, nihil admiratione dignũ, nihil etiam valde acutum noſtris ineſſe viſum fuerit; at nihil ea tamen vel rebus, vel ſibi ipſis repugnent vnquam; ſenſum videlicet nos, & naturam, aliud præterea nihil ſequuti ſumus, quæ perpetuò ſibi ipſi concors, idẽ ſemper, & eodem agit modo, atque idem ſemper operatur. Nec tamen (ſi quid eorum, quæ nobis poſita ſunt, ſacris literis, Catholicæue Eccleſiæ decretis non cohæreat) tenendum id, quin penitus reijciendum aſſeueramus, contendimuſque. Neque enim humana modò ratio quæuis, ſed ipſe etiam ſenſus illis poſthabendus, & ſi illis non congruat, abnegandus omnino, & ipſe etiam eſt ſenſus.

SOLEM A CALORE, TERRAM A FRIGORE, CONSTITVTAM eſſe, & quæ agendi operandique facultates, ſpetiesque, & diſpoſitio ſoli inditæ ſunt, à calore, quæ verò Terræ, à frigore inditas eſſe omnes; & entia omnia à cœlo Terram oppugnante inuertenteq; conſtituta eſſe.

CAP. PRIMVM.

QVONIAM, vel adeo à Terra amotus Sol, ſummũ in eã aſſiduè effundit calorẽ; & per Cœlum conſpectus nullis obſitũ vaporibus, per quale ipſius ſpeties ſpectanda omnino eſt, longè conſpicitur candidiſſimus, longeq; rapidiſſimo, & nunquam ceſſante circumuoluitur motu, &, vt exiſtimare licet, benè etiã tenuis eſt; ſiquidem ens nullum prorſus, cui quantulauis inſit craſſities, ſeſe in ſublimi ſuſtinendi, motumue vllum ædendi potens eſt; ſed, vel flammæ ipſæ dum non in ſummam, proindeq; & inuiſilem, in eam omnino actæ ſunt tenuitatem, quę cœlo ineſt vniuerſo, nunquam, quod ſummè appetunt, ſurſum efferuntur, nulloque commouentur motu; & candor nullus prorſus craſſitiei coire apparet vſquam; ſed vel qui ipſo emanat à Sole benę etiam tenues permeans vapores, impurari ab ijs, ad nigrumq; agi, & à paulo craſſioribus penitus etiam obſcurari videtur: Terra contra, vbi à Sole nõ reijcitur ipſius uis, magnum effundit frigus (neq; enim non Terræ, ſed aquæ frigus ſit, quod aquas omnes gelat, compingitq;, à propria nimirum dimouet, & ad Terræ agit diſpoſitionem, & quod, ſi vehemẽtius fiat, diuturniusque ipſam in terram illas agat omnes) & longè eſt craſſiſſima, nulloque vnquam cõmouetur motu, & vt exiſtimãdũ eſt, longè obſcuriſſima, lõgeq; tenebroſiſſima, ea ſcilicet ſpetię donata eſt, quæ ſolis candori penitus contraria, & ſi non æque, paulò certè minus agens, minusq; robuſta ſit: Nam quæ reliquis noſtris in entibus, & in ſuprema etiam terra penitus iam à robuſtiore ſole deuicta, & aliud acta in ens, ſpectatur nigredo, huiuſmodi & entis, quod natura, diſpoſitioneque, & operandi facultate penitus ſoli contrarium ſit, videri non poteſt; & alterius eam eſſe naturæ ſequens manifeſtabit ſermo. Quoniam omnino calidus, tenuis, candidus, mobilisq; eſt Sol, Terra con

tra frigida, craſſa, immobilis, tenebricoſaq; (liceat quoniam eius ſpecies nobis ignota eſt, itaq; nomine adhuc caret, tenebram eam appellare, cuius nimirum ſpeciem ſolis candori contrariam, & ſeſe effundendi potentem eſſe, imaginandũ eſt:) & ſol non alias ſui ipſius conditiones, ſed vnum modò effundit calorem; nam candor qui cum calore ab illo aduenit profundiores Terræ partes, quas nihilo ſegnius quàm ſuperiores immutat ſol, ſubire nequit prorſus, & nequaquam res à calore ſeiuncta, & alius à calore, ſed ſi non calor ipſe, ipſius certè ſpecies, & veluti facies eſt. Id verò, & in commentario de coloribus ſatis eſt, vt videtur, declaratũ: & qui nigris, obſcuriſq; rebus ſummo à calore correptis, penituſq; exuperatis, puras ſcilicet in flammas actis, inditur candor, manifeſtè declarat; qui nimirum neceſſariò calori attribuẽdus eſt. Quoniam igitur vnum calorem in Terram ſol emittens, nõ frigus modò, ſed craſſitiem itidem, tenebramq;, & immobilitatem ex ea deturbat, & non propriam modò naturam, ſed tenuitatem, candoremq;, & mobilitatem ei indit: itaq; quas eius portiones penitus exuperat, in calidiſſimos, tenuiſſimos, beneq; mobiles vapores, & ipſum etiam in ignem, ipſum ſcilicet in Cœlum, ſolemq; agit in ipſum; eadem enim, qua Cœlũ natura, diſpoſitioneq;, & ſpecie, præterea, & operandi facultate vapores donati cum ſint; ſibi ipſis ſi vniantur, itaq; continuum coeant in ens, quin Cœlo id quàm ſimillimum, & idem prorſus Cœlo fiat, ambigere non licet. Et ignis, qui præſertim in pura accenſus eſt tenuitate, ſi non æque ſoli, at bene calidus, tenuis, candiduſq;, & mobilis, immutata ſcilicet quidem, at eadẽ certè, qua ſol natura, diſpoſitione, ſpecieq;, & operandi facultate donatus, cum ſit, nõ cognatus modo, lõgeq; ſoli ſimillimus, ſed ſi non idem prorſus, eo certè tantum ab eo differẽs videri poteſt, quod ſolis moles tenuior eſt, & copioſior inditus eſt ei calor. Propterea.n. flammę è rebus, quibus adhęrent, non euolant, & quod ſummopere appetũt, & tenuia, calidaq; entia promptiſſime operantur omnia, ſurſum ſeipſas non efferunt, & nullis omnino commouentur motibus, quod viſiles, lucidæq; dum ſunt, craſſiores ſunt, quàm, vt inexiſtens calor euehere eas queat; idq; indè intelligitur, quod tenuiores, proindeq; & inuiſiles factæ, tenuium entium omnium ritu, ſurſum & ipſæ efferuntur. Quoniam.n. flammas, quę nutrimento abſumpto perierunt, in non ens abijſſe exiſtimare non cõtingit, in ſummam, proindeq;, & inuiſilem tenuitatem actas, & ab inſidente calore ſurſum elatas eſſe, neceſſario exiſtimandum eſt. Cur.n. adeo tenues factę, & exili quidem, at igneo certè donatæ calore, non & ipſæ, (quod vapores fumuſq; omnis, & vt dictum eſt, tenuia, calidaq; entia promptiſſimè operantur omnia) ſurſum nõ efferantur? Et propterea non æq; ſoli candidæ ſunt flammæ, quod longè illi copioſior, quam his inditus eſt calor. Non alio.ſ. à Sole, ſed ipſo à Deo factus ſol, è magna, puriſſimaq; tenuitate conſtitui, & copioſiſſimus indi ei potuit calor. Nã bene magnæ tenuitati bene copioſum indi poſſe calorem; in luce intueri licet, tranſpicuas tranſuecta res, quæ ſcilicet bene tenui inſidens aeri, nihil ſole ipſo minus ſplẽdet, nulloq; igne exurit minus; vt inde pateat copioſiorem, minuſq; copioſum calorẽ, materiei eadem ſemper donatæ diſpoſitione indi poſſe, neq; denſitatem ad plus concipiendum caloris neceſſario requiri. Quamobrem vnum ſol in Terram emittens calorem, eius naturam, facultateſq;, & conditiones ex ea deturbat omnes, ſuaſq; ei indit; & eodẽ ferme modo, quo ſol terram, etiam calor quiuis, vel qui è commotis, contritiſq; enaſcitur rebus, quæ corripit, exuperatq;, immutare videtur: frigus ſcilicet ex ijs, eiuſq; facultates, cõditioneſq; omnes, craſſitiẽ, obſcuritatem, immobilitatem deturbare, & ſe ipſum ijs, propriaſq; facultates, cõditioneſq; oẽs, tenuitatem, albedinem, & mobilitatem indere, & in ignem omnino agere videtur. Terra contra vnum effundens frigus, nõ quidem, quæ ſolis calor agere videtur, quæ corripit viribus, conditionibuſq;, quas calor indiderat, ſpoliat omnibus, & proprias indit; non ſcilicet è calidis, tenuibus, albis, mobilibuſq;, frigida, craſſa, tenebricoſa & immobilia facit: ſiquidem, vt dictum eſt, ſuoq; amplius declarabitur loco, à longè amplioribus ſolis viribus Terræ oppugnata, & bene iam exuperata ſu

prema portione, quod per eam aduenit frigus, non integrum id robuſtumq., nec diuturnum, ſed imminutum, languidumq., & breui à redeunte ſole reiectum; at uel huiuſmodi, uapores paulò præſertim craſſiores in aquas cogit, & in niues etiam gelat, & aquas omnes uel marinas ipſas in glaciem compingit, & entia quæuis rigidiora facit, durioraq;, ad Terræ nimirum agit diſpoſitionem; & mobilia quæ ſunt, ſi non penitus immobilia, at torpidiora certè facit; & calorem, ſi non penitus ex omnibus eijcit, penituſq. ea ipſum occupat, at, uno igne excepto, reliquis ſeſe indit omnibus, & propria oĩa afficit natura. Itaq. quę cõtingũtur entia, uel quæ robuſtiſſimo cõſtituta ſunt à calore, & ipſe etiam aer, uel bene à terra dimotus, ubi abeſt ſol, frigoris ſenſum nobis præbet; eſt, & ubi ipſas etiam extinguit flammas; ut ambigere non liceat, quin, ſi integrum, robuſtumque, & diuturnum adſit frigus, quę corripit, caloris uiribus, conditionibuſque, ſpoliaturum omnibus, & ipſam in terram ea acturum ſit omnia. Quod igitur dictum eſt, ſolem à calore, terram à frigore conſtitutam eſſe, & quę agendi, operandiq. facultates, ſpecieſq;, & diſpoſitio Soli indita ſunt, à calore, quę uero Terrę, à frigore inditas eſſe omnes; & utrumq. alterum, eiuſque facultates, conditioneſq. proprijs è ſedibus eijciendi, & ſe ipſum ijs, propriaſq. facultates, & conditiones indendi facultate donatũ eſſe, liquidò patet.

CALOREM SVI NATVRA MOBILEM, FRIGVS CONTRA immobile eſſe; & propterea molem illi, quam ſubit tenuem, leuemq;, huic contra denſam, grauemq; faciendi facultatem tributam eſſe; & albedinem omnem caloris ſpeciem, & veluti faciem eſſe. Cap. II.

LIQVIDO itidem patet, calorem ſui natura mobilem eſſe; itaque motum propriam eſſe ipſius operationem; qua, & conſeruatur, & ſummopere oblectatur. Neque enim quod ipſe conſtituit ens, & cui ſe ipſum, vt propriæ indidit ſedi (quod igitur quas agendi, operandique ſortitum eſt facultates à calore ei inditas eſſe exiſtimandum eſt) Sol inquam nunquam ceſſante, longeque rapidiſſimo circumuoluatur motu, niſi ſalutaris is ipſi ſit, longeq; iucundiſſimus. Patet itidem propterea, quod aſſiduè agit, molem, quam ſubit laxandi, ſummam in tenuitatem agendi facultate calorem donatum eſſe, quòd iuxta propriam naturam operari, moueri nimirũ, vt queat, longè tenuiſſimæ, & veluti incorporeæ, proindeque, & longè leuiſſimę ſeſe moli indat, neceſſe eſt. Nam craſſitiei quantulæuis imparem eſſe calorem, qui flammis ineſt apertiſſimè declarat; qui, vt dictum eſt, dum non in ſummam, atque inuiſilem eas egerit tenuitatem, ſecum eas, quod ſummopere appetit, & quod, ſi liceat, promptiſſimè operetur, efferre minimè poteſt. Planũ eſt quoq;, frigus immobile ſui natura eſſe, proptereaque, quod perpetuò agere videtur, molem, quam ſubit conſtringere, denſare, & grauitatem ei indere, talem denique facere, qualem aliena uis nulla dimoueat, & qualem in ſublimi ipſum immobilem retinere, & veluti coercere queat. Neq. ambigendũ, quin propterea cõtra corpulentorum entium omnium, & molis etiam ipſius morem, ingeniumque, in ſublimi terra permaneat, nullamque vnquam inclinetur in partem, quòd frigus, à quo conſtituta eſt, & quod ſe ipſum ei vt propriæ indidit ſedi, cuius ui operetur oportet, motus exhorret omnes. Nam ſi, vt ſuo clarius factum eſt loco, agentes, operanteſq; naturæ, calor nimirum, friguſque, moli cui ſeſe indunt, vnum prorſus fiunt, itaq; nullam entis vllius partem inuenias, quæ vel moles ſola, vel ſola agens natura ſit; ſed quantulauis entis cuiuſuis particula, quin punctum quoduis ex vtraq; penitus alteri commiſta altera, & vnũ vtraq; alteri facta conſtat: non propterea entis vllius actio, operatioue vlla vtriq;, ſed vni prorſus agenti, operantiq; naturæ primò tribuendæ ſunt

dæ ſunt omnes. Quapropter veluti Sol, cœlumque vniuerſum (nam cœlum etiã vniuerſum, caloris & ipſum opus eſſe, ſequẽs manifeſtabit ſermo) propterea perpetuò circumuoluitur, quòd ipſius opifex calor, circulari aſſiduè commotus motu, molem cui penitus infixus eſt, & à qua ſeparari, nec vult, nec poteſt, ſecum agit. Sic itidem, & Terra immobilis in ſublimi permanet, & nullam vnquam vergit in partẽ; quòd frigus, à quo conſtituta eſt, & quod ipſius moli penitus infixum eſt, quin cui vnum prorſus factum eſt, & cui reniti ea, repugnareq., nec vult; nullo moueri ſuſtinet motu. Vt niſi propterea molem conſtringendi, denſandique, & grauitatẽ ei indendi facultatem frigori tributã eſſe exiſtimandum ſit, quòd terram, in ſublimi ſuſtinendi potens vt eſſet, non integrũ modò, robuſtiſſimumque, ſed copioſiſſimum illud eſſe oportuit; exiſtimare vtiq. liceat, propterea illa donatum eſſe, quod molis denſitas, grauitaſque, ad eam in ſublimi ſuſtinendam, frigori incomoda non ſit. Patet itidem albedinẽ; nec eam modò, quæ, quòd ſeſe amplificandi, & quaqueuerſus effundendi poteus eſt, & quę, quòd ſeſe aſſiduè amplificat, & quaqueuerſus effundit, itaque animalium oculos ſubit, ijſque inexiſtenti ſpiritui ſeipſam, ſuasque affectiones manifeſtat omnes, per ſe viſilis eſt, & lux dicitur; ſed quę veluti torpet, & ſi quidem ſeſe & ipſa effundir, quoniã ſtatim, prius omnino, quàm ad oculos perueniat, ab obuijs ſpeciebus reijcitur, obſcuraturque, inuiſilis per ſe eſt, & non lux, ſed albedo dicitur, quoniam entia quæuis è terra quidem, at proprijs viribus conditionibuſque exuta omnibus, & ijs quę ſolis ſunt donata, cõſtituta ſunt, ambigere non licet; à ſolis calore in quibus ſpectatur rebus omnibus inditam, illiuſque ſpeciẽ, ac veluti faciem eſſe.

RELIQVAS ITIDEM STELLAS, COELVMQVE VNIVERSVM à calore conſtitutum eſſe: & calorem, frigusque, agentia rerum omnium principia eſſe. Cap. III.

NEc verò Sol modò, ſed & ſtellæ reliquæ omnes, & cœlum itidem vniuerſum, vniuerſum quippe ens, quod terram, mareque, & ſtellas, quodque ipſas inter eſt ſtellas (quoniam nullo id à ſeipſo diſtinctum diſcrimine, ſed vnum idemque apparet vniuerſum, &, vt ſequens manifeſtabit ſermo, vnum idemque eſt vniuerſum, vno vniuerſum, & antiquiorum, ſacrorumque ſcriptorum more, cœli nomine appellandum videtur) ab eadem, qua Sol natura, & à calore omnino conſtitutum videtur. Aeque enim ſoli candidæ ſtellæ cùm ſint, perpetuoque cum ſole omnes, & quæ proximiores ſunt ijſdem circumuoluantur motibus, & calorem quendam, vbi præſertim plures ſibi ipſis coire apparent, cũ emittant, quin ab eadem, qua ſol natura conſtitutæ ſint, cogitandum non eſt. Minus etiam, quin, & ſuprema cœli portio, cui ſtellæ inhærent, & quæ cum ijs perpetuò circũuoluitur, & cœlum omnino vniuerſum, quod ſcilicet vniuerſum reliquis conditionibus omnibus, diſpoſitione, ſpecie, operandique facultate, quibus inſunt, calòr indere uiſus eſt omnibus, donatum eſt. Nam ſumma uniuerſum tenuitate, ſummaque donatum eſſe albedine, lux, quæ à ſole ad nos, reliquiſque aduenit à ſtellis, manifeſtè declarat. Quippe quæ niſi longè tenuiſsimũ, longeq., quã uapores, tenuius ſit corpus illud, nõ ſplendida ad nos, uigenſq., ſed cuiuſmodi fit cœlo uaporibus obſito, obſcura, languidaq. adueniat. Minus etiã alba, niſi album ſit cœlũ, ſed colore, & qui cœlo inſit, colorata. Et ſupremã cœli portionẽ cum ſtellis circũuolui, lactea manifeſtat uia; quæ ſcilicet, quin cœli portio ſit, paululò quid, quã reliquũ eſt, magis conſpiſſata, & propterea ſplẽdidior facta, nulli dubiũ eſſe poteſt; & cũ ſtellis ijs, quæ in ipſa locatæ ſunt, aſſiduò circumuolui apparet. Et infimam hanc terrę contiguam, longè quidem languidiſſimo, & qui ſenſum ferè omnem lateat, at aſſiduò tamẽ & ipſam commoueri motu, & anti-

quioribus viſum eſt,poſitumq.,& ſonus declarat,qui manu, cornuue amplius auribus appoſito exauditur. Nam ſonum non aliud eſſe,niſi motum aeri datum, & per aures ſpiritui communicatum, antiquioribus itidem placet omnibus: & ſuo nos aperiemus loco. Et ne eadem moueatur cum ſuprema velocitate,montes fortè,intra quorum vertices continetur,obſtant; in quos ſcilicet,ſi velocius feratur,quàm,vt quæ præcedit ipſius portio, veluti in latera diffuſa ſubſequenti locum præbeat, maximè in anguſtum cogatur, atque adeo vehementer comprimatur. Id verò tenuibus entibus moleſtiſſimum,ſummeque dolorificum,& læthale prorſus eſſe omnibus, & quod nullo ea ſuſtineant pacto,alibi ſatis declarabitur. Fortaſſis, & celerius moueri non poteſt; quòd à præpotente terræ natura,frigore,quod perpetuo ferè ei inſidet, debilitatę, retuſæque ſunt ipſius vires. Ad hæc mobilẽ ſui natura,& motum ipſius itidem propriã eſſe operationem,qua,& ſeruetur,& oblectetur,inde liquidò intelligetur; quòd quæuis ipſius portio anguſtiore incluſa in loco,& in quo nullo commoueri queat motu,corrumpitur. Nullum porrò,nec infima, nec ſuprema cœli portio ad nos calorem,nullamque emittere videtur lucem: quòd in longè vtraque tenuiſſima perexilis ineſt calor, & qui nec proprias vires,nec propriam ſpeciem valenter manifeſtare queat. At ab ipſis lucẽ quandam emanare,& quę,ſi non nobis,quibuſdam certè animalium generibus percipiatur, quæ longiſſima noctu conficiunt itinera declarant. Quin non ſenſus modò, ratio,omnium ferè veterum phyſicorum cõſenſus, ſed diuinæ etiam literæ cœlum calidum teſtantur,quæ ſcilicet Dei opt.max.miniſtros igneos, & ſupremum cœlum empyreum, ideſt igneũ appellant. Quin Deus ipſe ex ignea columna Moſen alloquutus, è cœlo,inquit,loquutus ſum. Quoniam igitur cœlum, terraque,longè nimirum maxima Mundi corpora,& quę prima à Deo conſtituta eſſe,ſacræ diuinæ teſtantur literæ, à calore illud,hoc à frigore conſtitutum eſt,& manifeſtè reliqua entia è terra à Solis calore immutata fiunt omnia: patet calorem, frigusque agentia rerum omnium principia eſſe. Nam ſi,vna terra excepta, reliquorum entium nullum prorſus à frigore,ſed, vt dictum eſt,atque dicetur,à calore conſtituta ſunt omnia; quoniam,vt qualia effecta ſunt,fierent,frigoris etiam opera opus fuit, quod caloris actionem veluti interciperet moderareturque,& alterum primorum corporum,frigoris,vt dictũ eſt,eſt opus,ipſum itidem alterum agens principium ponendum uidetur.

CALOREM, FRIGVSQVE INCORPOREVM ESSE: ET VTRVMQVE, vt ſubſiſtat,corporea opus habere mole; & ex ea omnino entia omnia conſtare: itaq. rerum omnia principia tria eſſe,agentes naturas duas incorporeas,&,quę illas ſuſcipit,corpoream vnam; & omnis ipſam actionis, omniſque expertem eſſe operationis,& inuiſilem ſui natura,nigramq. eſſe. Cap. IIII.

QVONIAM uerò,& calor, & frigus incorporeum eſt: ſiquidem qui à ſole,noſtroque etiam ab igne calor,&,quod è terra emanat,frigus, nulla unquam corporea cum re emanare uidetur: & utrumque uel longe denſiſſimas, longeque profundiſſimas res penitus ſubit uniuerſas,& cuiuis ipſorum parti, & puncto cuiuis æquè ſeſe indit utrũque; itaque nullum prorſus ipſarum remanet punctum,quod à ſubeunte calore, frigoreque nõ penitus,& æquè occupetur uniuerſum: nullum prorſus,quod uel ſola moles, uel calor,frigusue ſolum, aut non utrumque ſit, quod utique, ſi corporea ſint, euenire minimè queat; & terra non uno è frigore, nec Sol,ſtellæque reliquę,nec ulla cœli portio, nec ens ullum prorſus, quod à calore conſtitutum ſit,uno à calore, ſed omnia è corporea itidem mole conſtare uidentur: & en-

tium, quæ à Sole fiunt, nullum prorſus nulla è corporea re, & è non ente, ſed manifeſtè è terra, alijſue ex entibus fiunt omnia, reliquis quidem ipſorum conditionibus, frigore, craſſitie, nigredine, atque immobilitate penitus interemptis, & in non ens actis, at nequaquam & corporea itidem mole, ſed remanente ea: & quòd nulla uſquam caloris, frigoriſque ſentitur actio, quę nudo à calore, nudoue à frigore, & nulli prorſus corporeæ moli inhærente edita uideri queat; vtique ad entium natura conſtantium, quorum nos principia, & conſtituentes inquirimus naturas, conſtitutionem, corporea itidem moles afferenda neceſſariò eſt, & tria omnino illorum principia ponenda ſunt, agentes naturę duę, calor, friguſque, & corporea moles vna, & æquè ea illorum vtrique propria, congruenſque, æquè nimirum expandi, amplificarique, & denſari, conſtringique, ęquè nimirum, qua calor, & qua frigus gaudet diſpoſitione, donari apta. Neque enim (niſi vna vtrumque ſuſcipiat, & entia omnia ex vna, eademque conſtituantur mole; quod ſi non ſtatim, & prima, at multis certè intercedentibus immutationibus fieri paſſim intueri licet) ens quoduis in aliud quoduis, & terra ipſa in Cœlum etiam tandem, Solemque agatur; ſed ea modò mutuò in ſe ipſa inuertantur entia, quæ ex eadem fiunt mole. Propterea porrò à Deo opt. max. moles creata, vt agentes, operanteſque naturæ eam ſubirent, in eaque ſubſiſterent, & propria illarum vtraq. ſpetie, eaq. donaret diſpoſitione, quę ipſius ingenio, operationiq. apta foret, itaq. Cœlum ex ea, terramq., & entia reliqua conſtituerent omnia; non aliud ipſa, ſed molẽ modò, corpuſq. pręſtante; nullis ipſa, quę agentibus, operãtibuſq. naturis tributa ſunt, ſeſe amplificandi, effundendiq., nec ſeſe cõmouendi, continendiue viribus, nec ſpetie itidem, quę illarũ alterius ſpetiẽ reijceret, agente nimirũ, vigenteq., & uiſili, donãda fuit; nec donata apparet; ſed penitus iners, ignauaq., & veluti demortua facta eſt, & obſcura, inuiſiliſque. Itaq. nuſquam ſeſe amplificare, & veluti nouã facere appaæt; ſed quę ipſius portio expandi videtur, manifeſtè à ſubeunte calore expãditur, amplificaturque; veluti & quę in anguſtius cogitur, manifeſtè frigus eã denſat, conſtringitq. Et vel quę ſummo à calore correpta, & vel ipſas acta eſt in flammas, at nõ ſatis dũ explicata, non ſcilicet adeo tenuis, leuiſq: facta, vt inexiſtentis caloris copiæ, roboriq. nihil reniti, nihilq. retardare, grauareq. eum queat, quę omnino, tanta dum ſit, vt calorem exuperet, opprimatq., ne iuxta propriũ operetur ingeniũ, nequaquam (quę à calore, frigoreq. exuperata operari videtur) ſurſum effertur, vel immobilis in ſublimi permanet, ſed decidit, delabiturq;. Quoniam verò paulò craſſiora quę ſunt entia, quauis donata ſint natura, & ipſę, vt dictum eſt, flammæ, quę non bene dum tenues factę ſunt, deorſum decidere apparent, itaq. cõmunis ipſorũ omniũ delapſus, neceſſariò naturę aſſignãdus eſt, cuius illa participia ſint oĩa, & inexiſtenti calori aſſignari nõ poteſt, qui ſcilicet ſurſum, vbi exuperat efferri aſſiduè videtur, minus etiã frigori, quod nimirũ noſtrorum entiũ nulli fortè, flammis certè, quacumq. eæ donatę ſint craſſitie, ineſſe non poteſt; & quod nõ decidendi, ſed ſeſe cõtinendi facultate donatum eſt; quod omnino motus exhorret omnes; & entia, quę decidunt, corpulẽtiora ſunt omnia; eoq. ſingula prõptius, vehemẽtiuſq. decidunt, quò copioſiore cõſtant è mole: vtiq. moli aſſignãdus eſt. Et nequaquã motus is, aut operatio, ſed operationis omnis priuatio, impotẽtiaque ponẽdus eſt. Manifeſtè .n. quę decidũt flammæ, propterea decidunt, quòd inexiſtẽs calor, nec (quod tenuioribus ijs factis operatur) ſuperius eas euehere, nec in ſublimi ſuſtinere põt. Iners porrò, & veluti demortua, ſeſe ſcilicet amplificãdi, effundẽdiq. prorſus impotẽs moles cũ ſit, vtiq. & inuiſilis ſit oportet. Siquidẽ, vt ſuo amplius declarabitur loco, eę modò viſiles ſunt naturę, quę (quod calor agere videtur, & frigus, ſi integrũ ad nos perueniat, facturum eſſe exiſtimare licet) proprijs è ſedibus ſeſe effundunt, & in oculos illapſę, ijs inexiſtentẽ ſpiritũ propria afficiunt ſpetie: at, quòd cuiuſmodi ipſa eſt, inerte quidem, nihilq. agente, at neceſſariò ſpetie quapiam, & ipſa donanda eſt; ea vtiq., vt dictũ eſt, nigredine donata videri põt, quæ ſuprema in terra, & in noſtrorũ en-

attribuit; ſed vt ſubſiſtant,viuantque,& operētur,corporea opus habere voluit mole.
Itaque,& eam creauit,& facultatem illarum vtrique indidit ipſam ſubeundi,effingēdi,
diſponendi,vt commodè in ea iuxta proprium operari queat ingenium. Et moles ipſa
non vllam,vt actionem vllamue propriam,vt ederet operationem,nec vt ens omnino
per ſe ſubſiſtens eſſet;à Deo creata eſt; ſed vt agentes,operantesq; naturas ſuſciperet,&
ab inexiſtētibus ijs in entia ageretur,quæ ex ipſa facta apparent. Quam ergo molis por-
tionem ſortitus eſt calor,penitus illam is ſubijt vniuerſam,& labore nullo aſſiduè ſecū
eam vt vehere, aſſiduè nimirum cum ea vt moueri poſſet; nihilque ab eius nigredine
ipſius color fœdetur; ſumma vniuerſam,puraque donauit tenuitate. Itaque è ſummo,
integroq. calore,& è materia maximè explicata , penè & incorporea facta , ita ſibi ipſis
commixtis,vnitiſque,nulla,vt alterius portio , quin punctum nullum per ſe ſolum , &
ab altero ſeorſum ſit vſquã.Cœlum,ens nimirum conſtitutum eſt,calidiſſimum,tenuiſ
ſimum,candidiſſimū,maximeq; mobile,integris quidē caloris viribus , & ſumma qua
calor gaudet diſpoſitione,& integra,puraque caloris ſpetie, integraque propriam ca-
loris operationem operandi donatum facultate. Frigus contra,quòd natura immobi-
le eſt,ac ſummopere motum exhorret,quam ſortitum eſt molem,penitus ſubijt vniuer
ſam,maximeque in anguſtum eam coegit, ſummamque ſeſe continēdi ei indidit vim.
Et proinde è frigore,materiaq; maximè in ſe ipſam denſata,penitus ſibi ipſis immixtis,
& vnum omnino factis terra, ens nimirum conſtitutum eſt,frigidiſſimum,craſſiſſimū,
tenebricoſiſſimum,penitusque immobile , ſumma ſcilicet ſeſe continēdi facultate do-
natum. At verò,cum calor, frigusque aſſiduè ſeſe è proprijs ſedibus in proximas effun-
dant,& in quibus ſimul fiunt,mutuo ſeſe ex ijs deturbent ; haud quaquam diuerſæ qui
dem,at quæ ſibi ipſis appoſitæ , immixtæque ſint materiæ portiones aſſignandæ vtriq;
fuere. Nam in ſingulis ijs ſecum ipſis ſi decertent , periculum vtrique immineat, ne vel
mutuò ſeſe penitus interimant , vel altero exuperante,penitus pereat alterum , itaque
vnum fiant omnia; ſed , quod factum videtur,propriæ vtrique aſſignādæ fuere ſedes,
& è quibus ab altero deturbari nequeat alterum ; ſed quarum extremis modò in parti-
bus ſeſe mutuò oppugnent : quarum igitur portio nulla fortè ab integro , ſolo ue alte-
ro, & nihil ab altero oppugnato , ſed vniuerſæ plerumque ab vtriſque mutuò à ſe ipſis
imminutis,mutuoque aſſiduè ſeſe oppugnantibus,detineātur ; & quæ igitur in longè
diuerſiſsima actæ ſint,aſſidueque agantur entia , at quæ omnia Solis , terræque media
videri poſſint,& ſint omnino media,vt ſuo amplius explicatum eſt loco ,

CALORI, FRIGORIQVE SESE ASSIDVE GENERANDI, MVLTIPLI-
candique,& quaqueuerſus effundendi,& molē vniuerſam occupandi, ſeſeq; mutuò
oppugnandi,& proprijs è ſedibus deturbandi, & ſeſe in ijs conſtituendi,
præterea & alterius actiones,& proprias percipiēdi,ſentiendiq;
paſſiones communem vtrique tributam eſſe
facultatem. Cap. VI.

AT contrariæ agendi,operandique vires calori,frigoriq, tributæ cum
ſint; ſeſe tamen aſsiduè generandi,multiplicandiq;, & amplificandi,
& quaqueuerſus effundendi,molemq; omnē occupãdi,proptereaq;
& ſeſe mutuò oppugnandi,& è proprijs ſedibus expellendi,ſeſeq; in
ijs conſtituendi,præterea , & alterius actiones,& proprias paſsiones
ſentiendi,communis vtrique facultas tributa eſt, appetituſque: Et
iure quidem vtraque tribuenda vtrique fuit. Quoniam enim,vt dictum eſt,ad entium
conſtitutionem, conſeruationemq; , vtriuſq; opera opus eſt : itaq; vtrūq; aſsiduè pro-
pria è ſede emittendū; niſi ſeſe aſsiduè generandi vtriq; indita vis foret, agentes mate-
ras;proindeq;,& entiū generationē deficere tādē oportebat : Et quoniã inſuper maxi-
mè cõtrarijs,& quibus mutuò ſeſe oppugnēt,perdantq;,vtrūq; donatū eſt viribus,ſi

ab ipſis conſtituta ſunt, inſit is vllus; quî enim, quæ, nec Cœlo ineſt, nec Terræ, ijs quæ à Cœlo, Terraque fiunt, indi queat facultas? Eſto enim mutuò ſeſe Cœlum, Terraque inalterent, immutentque, non certè, qua facultate donatum ipſum non eſt, eam alteri indat vmquam alterum. Vt, quod dictum eſt, niſi calori, frigorique, ſentiendi inſit vis, ea ſi non, & reliquis, ijs certè abneganda neceſſario ſit animalibus, quæ è Terra à Solis calore immutata fiunt. Nec Peripateticis id, quàm nobis minus, placeat oportet; vt enim caloris expers, & caloris incapax ſit Cœlum, nõ alia certè res ab illo vlla, ſed vnus in Terras aduenit calor, & nequaquam is à propria Cœli ſubſtantia qualis alterius fortè rationis, & elementari præſtantior, diuiniorq; videri poſſet, ſed in aere ſublunari à Cœli motu agitato, contritoq;, in elementis videlicet, & veluti ex accidente factus, elementari ignobilior, non certè ab eo diuerſus, videri poteſt. Quamobrem quod dictum eſt, neceſſariò agenti naturæ vtriq;, & vtriq; primo corpori, vel alteri ſaltẽ, quæ ab ipſis conſtituta habent, tribuenda ſunt omnia. At age, quoniã quæ ſubit calor, non laxiora, tenuioraq; omnia, ſed lõgè plurima denſiora facit, craſſioraq;, & res quæ frigidiſſimæ videntur, aqua, grando, nix, albiſſimę ſpectãtur, & combuſta omnia, & entia, omnino multa, quæ benę calida ſunt, nigerrima apparent, & motus non minus à calore fieri, quam calorem ipſe facerę videtur; itaq; non modò tenuitatem, ſed craſſitiem itidẽ caloris opus, & non vnam modò albedinẽ, ſed nigredinem etiã caloris faciem eſſe, & nõ magis motum à calore, quàm calorẽ à motu fieri, proindeq; eiuſdem ordinis, conditionisq; calorẽ, motumq; eſſe, ſuſpicari queat quis; num illorum ſingula, qualia nobis poſita ſunt, talia ſint, amplius intueri, ne grauemur, vel ſi nihil amplius ea intuitis, talia eſſe, exiſtimandũ ſit. Siquidem in rebus, in quibus caloris actio, ſpetieſq;, ſpectanda eſt, & in quibus decipi nõ poſſumus, tenuitatis opificẽ, & album intuitis calorẽ, contrarię diſpoſitionis opificẽ, & contraria donatũ eſſe ſpetię, cogitare non licet. Sed, quod manifeſtè fit, craſſitiẽ, quę à calore fieri videtur, nõ ipſius actione, ſed ex accidente quopiã fieri; & nigredinẽ, quę calidis ſpectatur in rebus, non caloris, ſed alterius naturæ ſpetiẽ eſſe; & calorẽ, motumq;, non ex æquo mutuò à ſe ipſis fieri, ſed calorẽ motui tẽpore, naturaq;, & dignitate præire; quin calorẽ nouum, nullũ prorſus à motu fieri vſquam; ſed qui fieri videtur, præinexiſtentẽ eſſe, ab illo veluti excitum, viuificatumque: manifeſtè id enim, qui calorẽ motus, & quæ à motu incaleſcunt, declarãt res: propterea, quod ille è calidis perpetuò fit entibus, & harum quæuis à calore conſtituta eſt, & propria ipſius natura calor eſt. At, quod dictum eſt, amplius ſingula inſpiciamus.

CALOREM VNIVS MODO TENVITATIS OPIFICEM, & albedinem omnem caloris, & nigredinem, quę noſtris in entibus ſpectatur, materię ſpeciem eſſe. Cap. VII.

CALOREM tenuitatis opificem eſſe, & craſſitiem, quæ ab eo fieri videtur, non ipſius actione, ſed ex accidente quopiam fieri; ſi rerum quæ à calore denſantur, craſſeſcunq;, diſpoſitionẽ, modumq;, quo è laxis denſæ fiunt, paulò diligentius intueamur, liquidò pateat. Quoniam enim nõ ſimilaria quæ ſunt, & quæ vna eademq; diſpoſitione donata ſunt vniuerſa, denſat calor, ſed aſſiduè laxiora ea facit, tenuioraq;, & in fumum tandem, vaporeſq;, in ſummam nimirum explicat tenuitatem; ſed quæ veluti è tenuitate, craſſitieq; penitus ſibi ipſis immixtis conſtituta ſunt, quæ videlicet nõ mollia fluidaue, qualia apparent, ſunt vniuerſa; ſed quę (cuiuſmodi lutum exiſtit) è longè tenuioribus, longeq; craſſioribus, quàm vniuerſa ipſa apparẽt, partibus conſtãt. Et manifeſtè propterea ea denſat calor, quòd inexiſtentem tenuitatem, ſummam facit, egreſſumque quo elabatur, ei aperit; & prius id, quàm circumfuſam craſſitiem emolliat. Itaque per ſe hæc facta, & vniuerſa dum elabentem, effugientemque illam veluti ſectatur, in ſe

ipſam

ipſam coacta,denſius, duriusq; concreſcit in ens, qualis nimirum ſui natura eſt, talis
apparet, non ſcilicet præinexiſtentem molliciem, fluoremque compingit, & in craſſi-
tiem agit calor,quin tenuiorem illum facit,& in fumum agit,vaporeſq;, ſed præinexi-
ſtentem craſſiciem veluti detegit,& in vnum agit,mollicie,fluoribuſque, quibus com-
miſta latebat,ſpolians omnibus: at quam tamen & ipſam vehementior, diuturnioróue
ſi fiat,ita tenuem,proindeq; & leuem faciat, nihil vt ipſum grauet, nihilq; ipſius retar-
det motum. Vt quin vnius tenuitatis opifex ſit calor, & quin quæ exuperat tenuia fa-
ciat omnia ambigere non liceat;vel ibi tenuitatem faciens,vbi craſſitiē facere videtur;
& craſſitiem explicans omnem,& eouſque eam attenuans,quoad ita tenuem,leuemq;
faciat,vt nullo eam euehat labore. Nam vbi factum id eſt, nihil amplius attenuare cu-
rat,at neque vult calor;neque enim libens à ſe ipſo diſtrahitur,ſeparaturq;, ſed & ipſe,
vbi licet,libens ſibi ipſi coit,vniturque;ita magis ſe ipſum ſeruans,& mutuo fouens, vt
non alia vlla ſubiecti diſpoſitione æquè gaudere videri poſſit calor,quàm quæ Soli tri-
buta eſt: pura nimirum, ſinceraq; tenuitate, at in ſe ipſam eouſque conglobata, dum
nihil calorem ſuffocet,vel lucē fœdet;nam ſi quid magis conſpiſſetur, ſi calor nō ſuffo-
cetur,lux certè obſcuretur quid; ſi magis explicetur, & calor langueat,& lux. At bene
certè tenuem,longeque puriſſimam,& noſtris flammis tenuiorem, longeq; puriorem
ſolis molem,copioſiſſimumque, & quantus indi ei potuit inditum eſſe calorem, longè
albiſſimus,longeq; ſplendidiſſimus eius color,& qualis inflammarum nullis ſpectatur,
& harum grauitas manifeſtat. Nam vt ne dum lucent,nec ſurſum efferri,nec ſeſe in ſu-
blimi ſuſtinere queant, non adeò caloris inopia,ac molis copia, atque impuritas præ-
ſtat. Vt ſummopere Timæum conterraneum noſtrum, cum eo & Platonem incuſare
liceat,qui cum nihil in Sole,quod denſum eum, renitentemque magis quàm flammas
quaſuis declaret,intuerentur,veluti contrectato eo,& duro,renitenteq; percepto, nō
denſitatem modò ei,renitentiamq; tribuere,ſed Terram inſuper indidere, à qua ſcili-
cet illas haberet,propriorum & ipſi decretorum parum,vt videtur, memores: ſiquidē
& illis motus igni,Terræ immobilitas tributa eſt,vt non niſi magno vtriuſque,vel alte-
rius ſaltem malo iungantur; ignis quidem, cui perpetuò Terra vectanda eſſet, Terræ
verò,cui perpetuò aliena operāda eſſet operario. Et vt vnde digreſſi ſumus redeamus;
Albedinem etiam omnem,vel quæ aquæ,glaciei,niuique rebus,ſcilicet ineſt, quę albiſ-
ſimæ ſunt,& frigidiſſimæ videntur,caloris ſpeciem,& veluti faciē eſſe: Frigus nimirum
quod aquæ,glaciei,niuiq; ineſt,non ipſarum id propriū, ſed quale entibus, quæ apud
nos ſunt,vno excepto igne, reliquis ineſt omnibus;extraneū eſſe;& calidas ſui natura
illas eſſe omnes,in quibuſuis ipſarum conditionibus,ſuo ſatis declarabitur loco. at in
ipſarum modo generatione,propriaq; actione, in ſapore nimirū: is enim (vt alibi iti-
dem declarabitur) propriæ rerum naturæ actio eſt;intueri liceat. Quoniam aqua (vt
in proprio expoſitum eſt commentario) è vaporibus fit in ſe ipſos conſpiſſatis,& bene
interdum calido in aere (liceat enim extremam hanc Cœli portionem vſitato nomine
aerem interdum appellare) itaque vapores multi in vnum coacti aqua videri poteſt,&
vapores vel omniū conſenſu,vel ſenſu ipſius teſtimonio,qui quod ignis modò,igneq;
res facere videntur,ſurſum illos efferri intuetur,calidi ſunt, quòd omnino calida ē re,
& ab agente nō frigido aqua fit,& quòd dulcis,vel dulci proximus ipſius eſt ſapor, qui
Galeno ipſi caloris opus eſt,calidam eam eſſe exiſtimādum neceſſariò eſt.Et quòd quæ
in glaciē acta eſt (quod calidiſſimi pariuntur fluores) à robuſtiore quidē frigore cor-
repta,eiuſque fluor veluti ligatus,at nequaquam propria natura, proprijſque ſpoliata
videtur viribus; idem enim remanet ſapor;& à languidiſſimo calore,& à quali, ſi quod
glaciei ineſt frigus,proprium ſit,deturbari id,nouamq; illi naturā indi,exiſtimare non
liceat;vtique & glaciei eandem quę & aquę naturam ineſſe, & calidam ſui natura eam
eſſe exiſtimandum itidem eſt. Et quod nix è vaporibus,& ipſa à frigore correptis qui-
dem,concretiſque,& grauioribus factis,at nō certè propria natura, proprijſq; viribus

exutis, ſed in ea veluti, & ijs, qui in aquam coacti ſunt, ſeruatis, vt idem aquarũ, niuiumq; oĩum manifeſtat ſapor, at eius certè amplius, quę nuper nobiliſſimo, omniq; virtutũ genere ornatiſſimo viro noſtrorum hoĩum multis è vaporibus è mari elatis, & in altiſſimum Apennini iugum ſublatis, ſtatimq; ibi concretis fieri conſpecta eſt, quę ſcilicet non vt niuium aliarum inſipidum, ſed bene ſapidum, & paulò quàm qui marinę eſt aquæ, minùs ſalſum guſtarunt omnes. Animalia inſuper, quę paſſim in niuibus gignũtur, & fertilitas, quę manifeſtè à ſuperpoſitis niuibus nihilò fortè minùs, quàm à fimo agris inditur, niuem calidam eſſe apertiſſimè declarat. Neq; enim, quin illa, & hęc à calore perpetuò, & calidis fiant è rebus, dubium eſſe poteſt. Vtiq;, quod dictum eſt, niuẽ vapores eſſe, quos frigus corripuerit quidem, compegeritq;, at nequaquã propria natura, inexiſtente ſcilicet ſpoliarit calore, propriumq; ſuum fecerit ſubiectum, itaq; calidam eam eſſe, liquido patet. Nigredinem porrò, quę combuſtis in rebus oĩbus, alijsq; ſpectatur in entibus, non inexiſtentis naturæ, caloris, ſed materię ſpeciem eſſe, & materiam omnino nigram ſui natura, & talem perpetuò ſpectari, vbi adeò copioſa, adeoq; in ſe ipſam conſpiſſata eſt, vt inexiſtentem calorem penitus obtegat, itaq; vna ipſa ſpectetur, nihil eſt quod amplius declaretur: ſi non ſuperius ſatis: vt exiſtimamus in proprio de coloribus declaratum eſt commentario.

CALOREM MOTVI TEMPORE, NATVRAQVE, ET DIGNITATE præire: & motum caloris operationem eſſe: nullumq; nouum calorem à motu rebus indi, ſed præinexiſtentem excitari. Cap. VIII.

CALOREM motui, & tempore, & natura, & dignitate præire, vtriuſque, & exortus, & natura declarat. Quoniam nulla prorſus motus opera calor vſus vnquam, rebus, quas attingit, ſeſe indit omnibus, & calidas eas facit, nihil mobiles prius factas, at non & motus itidem; nã quæ ab aliena vi agitata, commotaq; per ſe tandem mobilia fiunt, cuiuſmodi ſunt, quæ diù, vehemẽterq; commota ignis tandem naturam aſſumunt, viresque, calore prius, tum & ſeſe mouendi donantur facultate: calor omnino motũ, vel vbi ſimul fieri apparent, præcedat neceſſe eſt. Inſuper quia proprius rerum calor, ipſarum opifex viſus eſt eſſe omniũ; calida nimirùm quæ ſunt entia à calore effecta eſſe oĩa, & quę ipſis conditiones, facultatesq; inſunt, à calore inditas eſſe oẽs, tandiuq; oĩa ſeruari, quandiu idem inexiſtit calor, at eo imminuto, vel etiã aucto corrumpi oĩa, inq; aliud agi videntur ens: motus verò, quòd nec à quibus ędıtur, ea ipſe conſtituere, neq; vnus, idemq; perpetuò ab vllis ędi, neq; vnus, idemq; ſeruari in vllis, ſed alius aſſiduè, atq; alius ab oĩbus ædi videtur, & vel qui æternus, perenniſq; apparet, cæleſtis nimirũ, vel dum fit perire, & qui pereat prorſus niſi alius aſſiduè, atq; alius pereuntem excipiat; vtiq; rerum ſubſtãtia calor ponendus eſt. Siquidẽ non molẽ modò, è qua entia conſtant, ſed naturas etiã, à quibus illa cõſtituta ſunt, ſeruanturq;, & à quibus proprias conditiones, propriaſq; habẽt facultates, illarum ſubſtantias eſſe ſtatuere licet: & calorem, frigusq; ſubſtantias eſſe, ſuo apertiſſimè declarabitur loco. Mĩni mè verò, & motus ſubſtãtia eſt, ſed operatio omnino, & maximè caloris propria: perpetuò enim calorem ſectari, ibiq; eſſe tantùm, vbi & calor, & à calore, & ſolo eo ædi videtur. Itaq;, quod dictũ eſt, nõ tẽpore tãtùm, ſed natura etiã, dignitateq;, ijs nimirum oĩbus, quibus operationẽ ſubſtantia precedit, calorem motui prєire ſtatuendum eſt. Propria porrò caloris operatio motus cùm ſit, quin is illũ foueat, viuificetq;, & proprias ipſius vires augeat, quin ſcilicet in quibus is fit, prєinexiſtens calor in ijs intendatur, accẽdaturq;, ambigere non licet. Vel oĩum. n. conſenſu, quę naturæ cuiuis agẽdi, operandiq; tributę ſunt facultates, in ſui ipſius imprimis bonum, cõmodumq;, & propterea oĩno tributæ ſunt, vt iuxta eas agẽtes, operantesq; conſeruent ſeſe, oblectentque. Et quod

dictum eſt, à motu calorem excitari, accendique, qui commouetur, agitaturq; ignis maniſeſtè declarat; propterea enim viuificarur, & in flammas agitur, quod inexiſtenti calori robur à motu inditur. Itaq; cum noſtrorum entium nullum prorſus à frigore, ſed eorum quoduis à calore conſtitutum ſit, & propria cuiuſuis natura calor ſit, nec qua ratione motus, res nimirum, quæ nuſquam à ſe ipſa fit, nullamq; prorſus ſeſe gerandi, amplificandique, aut conſeruandi vim obtinet; ſed quæ vbicumqne fit, à calore fit, & quę calore quauis ceſſante occaſione, ceſſat & ipſa, calorem facere queat conijcere non licet: Vtique, quod dictum eſt, calorem, qui commotis in rebus fieri videtur, haud quaquam nihil ipſum præinexiſtentem à motu ijs indi, ſed pręinexiſtentem, at à frigore, à quo, vno igne excepto, reliqua noſtra entia omnia perpetuò detineri videntur, & ab immobilitate, à contraria nimirum natura, contrariaque operatione rejectum, retuſum, & veluti in veternum deiectum à motu veluti exciri, & robur ſumere. Quamobrem frigus proprio è ſubiecto deturbandi, propriaſque in eo vires manifeſtandi, potentem fieri exiſtimandum eſt. Id verò, & inde planè intelligitur; quòd quę velociſſimo per aerem commouentur motu, at duro, renitentique nulli obuia facta, nihil conteruntur, non ſummopere incaleſcũt; quæ verò nullum ipſa ædunt motum, at ab alio valenter conteruntur, ſummo ea donantur calore; & in ignem, flammaſque aguntur. Nec verò, quòd contritio ipſa calorem faciendi potens ſit, ſed propterea omnino quòd quæ conteruntur res, laxantur, aperianturque, ea nimirùm donantur diſpoſitione, quam ſtatim ſubeat, penituſq; occupet, in eamque agat pręinexiſtens calor tenuitatem, quæ nihil ipſum ſeſe amplificantem, effundentemq; reijciat, retardetq; multò copioſior factus, nullaq; à denſitate reiectus, multò robuſtior factus videtur: quin ne id quidem contritio agere interdum, ſed inexiſtenti tantum calori exitum, quo exiliat, pateſacere videtur. Quoniam enim nec ſupremæ lapidis portioni, è qua à ferro icta ignis exilit, tantum vnico ab ictu calorem indi, à quo nullo temporis momento in ignem agatur, minus etiam intermedium aerem à motu, contritioneue accendi, imaginari licet: neque enim, ſi fiat (quod paſſim intuemur) extinctus in cinerem agatur, & nec agens aliud, à quo, nec res è qua fieri queat, alia adeſt vlla; vtique vel ignem ipſum, vel ens bene ipſi proximum, & quod id tenuius, calidiusue; aut vtrumque factum, quod huiuſmodi ictus agere poteſt, ignis fiat, lapidi præinexiſtere exiſtimandum eſt.

NON MODVM, QVO QVALIS EST, CONSTRVCTVS SIT MVNDVS, ſed cur ita conſtruendus fuerit, & cur quibus Cælum mouetur motibus, ijs moueri oportuerit, inquirendum eſſe. Cap. IX.

QVONIAM naturarum, à quibus, & molis, è qua Mundus conſtructus eſt, conditiones omnes ſatis ſunt, vt arbitramur, explicatæ: age cauſam modo, cur, quomodo Mundus conſtructus eſt, conſtruendus fuerit, & quibus Cęlũ moueri apparet motibus, ijs moueri oportuerit, quantum homini licet intueamur. Nihil modò laborandum, qui vna, eademq; è materia, & vno, eodemq; à calore non vnũ prorſus, neq. vniforme factum ſit Cælũ, ſed in multos diſtinctum orbes, & quorum quidam, vt Mathematicis placet, ſibi ipſis penitus vniformes, eadem vniuerſi diſpoſitione, eadem caloris copia, eadem ſpetie, alij quapiam ſui ipſorum parte minore tenuitate, itaq; copioſiore, & propterea robuſtiore donati calore, ſpecieq;, in ſtellas ſcilicet acti ſunt, & nequaquàm omnes numero, magnitudineque æquales, ſed, & hac, & illo amplius immenſum quid à ſe ipſis differentes. Non ſanè caloris per ſe, & temere, nullaq; agentis ratione, ſed à Deo à longè nimirũ potentiſſimo, longeq; ſapientiſſimo opifice, & à quo ipſe factus eſt calor, directi, & Dei arbitrio, imperioq; agentis

agentis Cælum opus eſſe, & ſacræ nos diuinæ litteræ, & humana etiam edocet ratio; quę ſcilicet, nec calori, nec enti alij prorſus vlli, ſed vni Deo opus attribui ſinit, quod arte tanta, tantaq; ſapientia, & potentia conſtructum ſit tanta. Dei porrò opus Cælum cùm ſit, vtiq; ſiquis modum, quo cōſtructum ſit, humanis inquirere audeat rationibus non arrogans modo is, impiuſque, ſed prorſus etiam amens; nihilq; minus damnandus videri poteſt, quàm ſi, & Dei potentiam inquirat, qua Mundum vniuerſum è nihilo creauit. Nihil etiam Cæli conſtructionem, motuſq; indagantes, ſed, & illam, & hos huiuſmodi eſſe ſupponentes, cuiuſmodi Mathematicis exponuntur, vel ſi errantes quæ dicuntur ſtellæ non propterea fortè in cōntrariam ſtellato orbi partem ferri videntur, & non æquè perpetuò ab æquinoctialis polo diſtant, nec vt reliquę Terris ijsdem eodē in ſitu perpetuò imminent, ſed aſſiduè æquinoctialis polo modò proximiores, remotiores modò, Terriſq; ijsdē aſſiduè magis directę, magiſue obliquę fiūt; quòd, vt illis placet, ipſarum orbes ſuper diuerſis polis, & proprio quidem motu, longeque eo tardiore, non vt ſupremus ab oriente ad Occidentem, ſed ab Occidente ad orientem feruntur; & à ſupremo rapti, in eandem, in quā ipſe fertur, referuntur partem. Nam qui inferiores orbes à ſupremo diſtincti, & propriū ſortiti motum cùm ſint, ab illo rapiantur, & quî duplici motu, & alteri contrario altero ſimul moueantur, nos cogitatione quidem aſſequi non poſſumus. Sed propterea fortè errantes ijs, quę fixę dicuntur, veluti obuiam fieri, illarumque æquinoctialis ad polum diſtantia, & ad ſuppoſitas Terras ſitus aſſiduè immutatur, quòd eandem quidem in partem, in quam, & ſupremus, & ab oriente omnino ad Occidentem ipſarum etiam orbes mouentur, at non eadem, qua ille velocitate, non ſcilicet viginti quatuor horarum ſpatio, ſed longiore tempore proprios conficiunt giros. Itaque non eadem cum ſtellati parte, qua cùm commotæ ſunt, perpetuò feruntur, ſed aſſiduè illi veluti à tergo, & obuiæ tandem fiunt. Eodem videlicet cum ferantur itinere, contrario ferri apparent. Et ſuper æquinoctialis quidem mouentur polis: at quæ ijs ſubiacet, & quæ poli vicem ipſorum ſubit pars, haud quaquam immobilis perpetuò torpet, ſed aſſiduè ad æquinoctialem declinat, & ad quendam vſque delata terminum, rurſus veluti retrofertur, rurſuſq; polus fit. Quare & ſtellæ, quæ in medio orbium locatæ ſunt, æquinoctialis polo modò proximiores, modo verò remotiores, & his modò Terris, illis modò directæ fiūt. Nec quin, dum ab Oriente ad occidentem feruntur orbes, veluti in obliquum declinare, & duplici, at nequaquàm alteri altero contrario moueri queant motu, nobis obſtare quid videtur; quin nullam ipſorum partem perpetuò immobilem fieri, ſummè noſtris congruit poſitionibus. At vt diximus, quod manifeſtè fit, duplici motu, & ab Oriente ad Occidentem altero, altero verò ab Aquilone ad Auſtrum errantes moueri ſupponentes, nihilque amplius modum, quo vtroque ſimul moueantur inquirentes, noſtrum perſequamur munus.

CVR MVNDVS QVOMODO CONSTRVCTVS EST, CONSTRVENdus fuerit, ijsque Cæleſtibus orbibus dati ſint motus, quibus moueri apparent. Cap. X.

CAELVM, Terramque, vel ſi ipſorum conditor Deus contrarijs, & quę ſeſe mutuò oppugnent, corrumpantque donauit viribus: tale tamen, tantumque vtrumq; faciendum ipſi placuiſſe, quali, quantoque facto, extrema tantùm vtriuſque portio (ſiquidem, & extremi huius Cæli pars vlla in aliud vnquam agitur ens) in entia, in quæ aſſiduè agi videtur, immutari poſſit: reliqua vtriuſque moles in propria ſeruari queat natura, minimè declarandum videtur. Nam, ſi artifices quiuis, vel qui

ſummè praui,maleficique ſui natura ſunt, quæ ipſi cōſtruunt opera, quàm maxime ea
diuturna eſſe maximè appetunt, & omnibus procurant modis: quis longè optimum
cœli,terræque conditorem,quę ipſe creauit entia,non æterna ea eſſe poſſe, & æterno
tempore proprijs ſeſe viribus conſeruandi potentia eſſe, ſed, vel à ſeipſis mutuò vtra-
que,vel ab altero alterum corrumpi poſſe,voluiſſe ſuſpicari queat? Minus etiam non
ea omnia,quæ è terra cœlum conſtituit fieri voluiſſe; ſed quædam, veluti ex accidente
fieri. Quis enim longè ſapientiſſimum,longeque potentiſſimum rerum omnium cō-
ditorem,& qui cœlum,terramque è nihilo creauit,non eas ijs vires,eaſque naturas in-
didiſſe exiſtimet, quibus quę fieri vellet fierent, alia nulla? Nec verò propterea ſacris
diuinis litteris repugnare videar,quę cœlum,terramque peritura,aut alias,quàm qui-
bus donata modò ſunt, naturas aſſumptura enunciant: neque enim, vel penitus cœ-
lum,terramque abolendi,& in non ens redigendi,vel vtriuſque vires, actioneſque re-
primendi,extinguendique,& immutandi,alijſq. ea donandi,quæ omnino placita ipſi
fuerint,efficiendi omnia impotentem Deum aſſerimus,nec aſſeremus id vnquam, at
id modò. Deo cœlum,terramque cōſtituenti.vel ſi contrarijs, & quæ ſeſe mutuò op-
pugnent, interimantque donarit naturis, talia ea, tantaque facienda placuiſſe: ve
nec mutuò vtraque, nec ab altero corrumperetur alterum, ſed vtiumque in propria
ſeruari poſſet natura: & quę è terra à Sole aſſiduè fieri videntur entia, aſſiduè fieri poſ-
ſent. Id verò,vt aſſeram,non ſumma modò Dei bonitas,quę ens nullum,bonum pre-
ſertim quod ſit,cuiuſmodi ipſius opera ſint omnia neceſſe eſt, perdi velit: ſed vtriuſq.
poſitio,figura,& quantitas,cœleſtiumque orbium conſtructio, motuſque manifeſtat.
Propterea ſcilicet non in altera Mundi parte cœlum,terra in altera, ſed cœli in medio
terra locata eſt: quod, ſi extra cœlum ſit terra, (quod contrarijs naturis donata quæ
ſunt entia facere vidētur) mutuò ſeſe auerſentur,aufugiantque,& proinde, quę è ter-
ra à ſole fiunt,vel non ex vniuerſa fiant, neque unus exiſtat Mundus, & temere fortè
moueatur cœlum,nullo ab interno, ſtabilique retentum ente. Et cœlum, terraque
ſphærica facta eſt: illud quidem quòd multos in orbes diſtinguendum eum fuerit, &
in multos diſtinctum,quin ueluti è multis compoſitum cum ſit, & quos ſi non contra-
rijs,diuerſis certè moueri oportuerit motibus; utique,niſi ſphærica donati ij ſint figu-
ra,mutuò ſeſe diſcerpant,dilacerentque,nec,quo maximè oblectantur, uniformi mo-
ueri queant motu: hæc uerò; quòd, ut in entia,in quæ à Sole agi uidetur, agatur, &
in quę acta eſt,ab ipſiuſmet uiribus non deſtruātur,quanta maxima ſui portione licet,
à Sole fouenda eſt. At uerò quauis alia donata,ſi ſit forma,nequaquam (quod ſphæri-
ca facta ſit) dimidia ſui portione perpetuò,ſed minore illuſtretur. Et propterea etiam
ad cœlum collata nullam ſortita apparet magnitudinem, quin, & Sole, & ſtellis mul-
tis longè minor facta eſt. Nam non tantula facta, & centri uicem non obtinens, ſi
quidem eius dimidium perpetuò aſpiciat Sol, extremis certè partibus ab ita obliquo
co aſpiciatur, ab ita exili languentique luce attingatur, ut ipſius uires multò præſer-
tim ampliores factæ nullo eum reijciant negotio: & ſi quidem quibus directus, uel di-
recto proximus ſit,exuperet terras Sol,non certè,& quibus diu latet,maximèque obli-
quus ſit: itaque nec reliqua,quæ ex illa aſſiduè à Sole fieri uidentur,fiant, conſeruen-
turque: nec infima cœli portio ſeruari,reficiue queat. Quaſobres cœli in medio,& à
robuſtioribus ipſius partibus Sole,ſtelliſq. reliquis æquè diſtans locata eſt; quia ſi alte-
ra ipſius portione proximior ijs ſit; magiſque ab ijs abſit altera; utraque fortè plus iu-
ſto calefiat, à proximiore nimirum altera, altera uerò à nimis diuturno illuſtrata
Sole. Et maximè illis contrarijs,longeque minoribus donata, cùm ſit uiribus, quam
maximè licuit ab illis, ſed æquè uniuerſa amouenda fuit. Et propterea cœlum non
uniforme, nec ualde uniuerſum robuſtum, ſed longè maxima ipſius portio te-
nuitate ſumma, maximeque exilibus donata eſt uiribus; & quas terræ natura
reijciat, exuperetque. Quæ autem ipſius partes minus tenues factæ ſunt, ip-

copioſiſſi-

copioſiſſimus inditus eſt calor; inque ſtellas actæ ſunt: earumque, cum aliæ multæ, tum Sol ipſe multò terra maior factus eſt, longeq. quàm terra amplioribus, & quantis facile terram exuperet donatus eſt viribus. Verum quàm longiſſime, & ipſe, & ſtellæ reliquæ, magnæ præſertim, à terra amotæ ſunt. Et non vnum factum eſt cœlum, ſed in plurimos diuiſum, diſtinctumque eſt orbes, iiſque, & ſol, & reliquæ terræ proximiores quæ ſunt, affixæ ſunt omnes: & duplex ijs omnibus, beneque ab altero alter cum velocitate, tum veluti & itinere differens, vt videtur, aſſignatus eſt motus, longè nimirum alter velociſſimus, & veluti in directum, pigrior alter, tardiorque, & veluti in obliquum; quo veluti per vices huc, illuc actus Sol, terris nullis nimis diu directus immineret, ſed æquè omnes illuſtraret, omneſque animalibus, ſi non omnibus, at pleriſque, hominibus certè commodas faceret ſedes; tantiſper in ſingulis immoratus, directuſque, vel directo proximus factus, dum exuperet quidem illas, at non penitus perd[illegible] tamen: eòq. diuturniore, proximioreque foueret luce ſingulas, quò minus ijs directus fit. Etenim ſi ijſdem vniuerſum præditum ſit viribus cœlum; vel nihil prorſus terram immutet, vel penitus perdat eam tandem; ſi ſcilicet languidiores cœli vniuerſi, quàm terræ ſint vires, nihil hanc illud inalteret vnquam, ſin robuſtiores, penitus tandem propria ex hac deruibet, & ſuam huic indat naturam, & in cœlum agat tandem, nulli, quod quale eſt facere videtur, huius portioni ſeſe reficiẽdi ſpatium præbens vllum, ſed vndique vniuerſam aſſiduè oppugnans, exuperanſque. Et ſibi ipſi copulatum, coniunctumque, & vnum omnino ſi ſit cœlum, & ſtellas ſecum omnes ſimul, ipſumque deferat Solem, vel ſi proprij huius, illorumque orbes proprio tantùm motu, & vel itinere eodem, vel eadẽ ſupremo cœlo ferantur velocitate, eademque perpetuò ratione, modoque eodem terris omnibus perpetuò immineat, & ijſdem in omnes viribus perpetuò agat ſol; vtique medias, quibus directus imminet, iiſque proximas penitus exurat, perdatque tandem; extremas, quas nihil, aut valde obliquus aſpicit, nihil foueat, nihilq. colluſtret vnquã. Vt qui Mundum non à Deo ipſo conſtructum exiſtimet, nõ impius modò & ferus, ſed ſtupidus etiam optimo iure videri poſſit. Et in ijs nos Dei Mundum conſtruẽtis conſilium, ſapientiamque intueri contenti, iiſque eam amplius inquirendi, hominibuſq. manifeſtandi ſtudium relinquentes, qui acutiore, quàm nos donati ſunt ingenio, vel quibus ipſe eam manifeſtauit D[illegible]us, ad propoſitum redeamus opus. Et quoniam cœlum, terramque in principio à Deo creata, itaque & prima eſſe Mundi corpora, & entia reliqua omnia ab ijs conſtituta eſſe, non ſolum diuinarum teſtimonio litterarum, in quo pie homini acquieſcendum omnino eſt, ſed humanis etiam rationibus manifeſtarum eſt, deinceps cur vno à calore, tot, adeoque inter ſe diuerſa conſtituantur entia, & nequaquam ſingula eò amplioribus caloris donata conditionibus, quò & robuſtiore calore, non ſcilicet eò tenuiora, albiora, magiſque ad motum apta, quò & calidiora, ſed entia longè plurima magno à calore conſtituta, at non tenuia, albaque, nec mobilia, ſed bene craſſa, nigraque, & immobilia, multa contra mobilia, fluidaque, at vel nigro, vel medijs donata coloribus, num, quæ dicta ſunt, entia nimirum omnia, & aquæ etiam ipſæ, ipſumque mare è terra à Sole factum ſit, & aſſiduè fiat, & qui vno tantùm, eodemque à calore, tot, adeoque diuerſa conſtituantur entia, & cur non omnia conſiſtentiam, diſpoſitionem, ſpetiemque, quę propri[illegible] naturæ, & quæ ſibi ipſis congruant ſortita ſunt, vel ſi horum quæpiam ſatis declarata videri poſſunt, diligentius [illegible]mnia intueri ne grauemur.

COELVM, TERRAMQVE PRIMA ESSE MVNDI CORPORA; & entia reliqua omnia è Terra à Sole immutata effecta eſſe. Cap. XI.

COELVM, Terramq. prima eſſe Mundi corpora, & entia reliqua quæuis ab illis effecta eſſe, vniuerſo nimirũ à cœlo, & à longè præſertim robuſtiſſimo Sole è Terra conſtituta eſſe, ſacræ, vt dictum eſt, diuinæ litteræ teſtantur; quæ ſcilicet vnum cœlum, terramque vnam in principio à Deo conſtituta eſſe, enunciant; & ſenſus vtrumq., & humana declarat ratio. Quoniã Sol modò, terraq. (liceat enim vno in Sole, & ſtellas reliquas, & vniuerſum intueri cœlũ, quãdo eadẽ illius, ſtellarumq., & cœli vniuerſi natura, cõditioneſq. reliquæ oẽs, at huius vires, cõditioneſq. reliquæ multò robuſtiores, nobiſq. manifeſtiores ſunt) nec fieri vnquã, nec vnquã immutari, entia verò reliqua aſſiduè fieri, aſſidueq. immutari, corrũpiq. videtur; & quæ fiunt nõ alia è re, ſed vna è terra; è qua ſcilicet enaſcũtur omnia, fiunt; & nequaquã à ſe ipſa, proprijſq. à viribus in illa immutata, proindeq. & à propria natura corrupta, ſed à Solis calore immutata apparent. Itaq. nõ quibuſuis in terris, & quouis ſub Sole omnia, ſed pleraq. certis modò in terris, certoq. fiunt ſub ſole; vt nulli dubiũ eſſe poſſit, quin è terra ſingula certis à Solis viribus cõcinnata, immutataq. fiant. Præterea, & quod entia quæuis ijſdẽ prorſus, quibus Sol viribus, ſpetieq., at non integris illis, nec pura hac, ſed bene illis imminutis, debilitatiſque, & bene hac impurata, ijs omnino vtriſq. donata ſunt, quæ à Sole terræ inditæ videri queant, at nõ penitus exuperante, nihilq. & ipſo paſſo, ſed à repugnante, & contra agente terra reiecto, imminutoq., & qui propriam quidem illius naturam ex ipſa deturbarit, ſuamque illi indiderit, at nequaquam & craſſitiem in eam egerit tenuitatem, in qua pura ipſius ſpeties ſpectari, & moueri ipſe queat: patet vtiq. cœlum, terramq. prima eſſe Mundi corpora; & entia reliqua omnia, quæ prorſus naturaliter fiũt, à Sole terrã oppugnante, inuertenteq. effecta eſſe. At verò, quoniã ſi reliqua, quæ nullã ſortita ſunt magnitudinem, & quæ paſſim è terra à Sole fieri, paſſimq. ab eorum altero immutari, corrumpique ipſis intuemur oculis, Solis, terræque opera eſſe, nulli dubium eſſe poteſt; aquarum etiam effluxus tot, tantoſque, & maris molem, bene vaſta nimirũ entia, & quorum exortus penitus nos latet, & quæ & ipſa nihil immutari apparent, è terra à Sole educi; proindeque & ipſa à propria natura, & veluti à principio effecta eſſe ſuſpicari licet. Age aquas etiam omnes, & ipſum etiam mare entium reliquorum ritu è terra à Sole fieri, & proprijs, ſi liceat, rationibus intueri ne grauemur. At illud præfati, quod ſcilicet, ſi ſacræ diuinæ litteræ aquas itidẽ à principio à Deo creatas eſſe ponunt, haud quaquam id negem vmquam, quin maximè, & ipſe aſſeram. Neque enim qui cœlum, terramque è nihilo creauit; non & aquas eum omnes creare potuiſſe, & creaſſe negem vmquam. Id modò cõtendam, aquarum ſcilicet naturam aquas alijs ex entibus efficiẽdi prorſus impotentem, & aquas nullas alijs ab aquis fieri vnquam, & eas omnes à Sole è terra fieri poſſe, & fieri omnino aſſiduè, ſatis, vt exiſtimo, ſequens manifeſtabit ſermo.

AQVAS ETIAM, MAREQVE IPSVM A SOLE E TERRA EDVCI; ET ſolum Cœlum, terramq. ſolam prima entia; reliqua ſecunda eſſe omnia. Cap. XII.

AQVAS nullas, nec ipſum etiã Mare propria à natura, & veluti à principio conſtituta eſſe, ſed, & illas, & hoc è terra à Sole effectum, & vel ſi reliquis longè maius ſit Mare, primum corpus nõ eſſe, ſed aquas omnes, & ipſum mare, veluti entia reliqua quæuis, Solis, terræq. opera, & ſecunda eſſe entia, ſatis ipſorum virium imbecillitas, & fluores, qui noſtro ab igne, & cum ſal, tum & entia alia multa, quæ manifeſtè è terra à Sole fiunt, declarant. Quoniam aqua nulla ſui ipſius ferax, efficienſq. eſt, nulla

ſcilicet, quod Sol, vt dictum eſt, igniſq. agit, & terra nihil à Sole paſſa actura eſſet, alijs ex entibus præinexiſtentes deturbat naturas, propriaſq. ijs vires, & proprias indit conditiones, & in aquas ea agit; vtique proprijs à naturis effecta videri nõ poteſt. Noſter etiam ignis non reliqua modò entia craſſitie quauis, & quauis donata ſint denſitate, ſed ipſam etiam terram in omnigenos fundit fluores. Et multis in terris, beneque ijs æditis, & quàm longiſſimè à Mari amotis ſal enaſci apparet, quod vtique ſalſis è fluoribus; & qui è terra à Sole facti ſint, fieri neceſſariò exiſtimandum eſt; neque enim res alia vlla, è qua, nec agens aliud vllum, à quo fieri queant, intueri licet vllum. Et fontes inſuper ab alijs, fluuijque emanant æque Mari ſalſi, & qui ab igne tenuioribus ſui partibus ſpoliati, æque, ac marina aqua in ſal concreſcant; eoſq. è terra à Sole factos, apertũ etiã eſt. Cumq. non in alia modò entia longè à terra, quàm aqua eſt, amplius dimota, & longè Soli proximiora, ſed in longè tenuiſſimos, longeq. calidiſſimos vapores, & ipſum etiã in ignem, ipſum ſcilicet in cœlum, Solemq. in ipſum terrã Sol agat; vtiq. quin in aquas quaſuis agere queat, & agat omnino, itaque aqua quæuis terra à Sole fuſa ſit, ambigi non poteſt. Quin, vel ſi modum, quo terram Sol in aquas fundat intueri nõ liceat, à Sole tamen eas è terra fieri aſſeuerandũ eſt; ſiquidem, nec molem aliam, è qua, nec aliud agens, à quo fieri queant, nec vnde emanent comperire licet. An è ſtagnis effluant terræ incluſis? Verum vel ſi quanta vis terræ indita illa fuerint, defecerint tandem omnia: nec ex ijs, ſi effundantur, plures (quod paſſim euenire videmus) copioſioreſq. ex æditioribus, quàm ex humilioribus effluant terris. Mare certè ſuperiorum corporum actione niſi aſſiduè enaſcatur, minus aſſiduè craſſum, minuſq. fiet ſalſum. Quoniam enim, vel Ariſtotelis, vel ſenſus etiam ipſius teſtimonio, aquarum reliquarũ more, in vapores agitur mare, ijque in aquam rurſus, at dulcem, tenuemq. coacti, Mari rurſus reſtituuntur; tum & quòd immenſa quæpiam tenuium, dulciumq. aquarũ moles aſſiduè in mare illabitur; deniq. modis multis maris craſſities, ſalſedoq. nunquam non imminuitur; niſi ab aſſiduè enaſcente bene craſſo, beneq. ſalſo in propriam reſtituatur naturam, tenue tandem dubio procul, dulceq. fiat. Nec verò ne moles tanta è terra educi queat, verendũ eſt quicquam; ſiquidem, vt alibi amplius declarabitur, maris magnitudo terræ vaſtitati nec conferenda quidem eſt; nihilò enim terra amplius, breuiſſimum certè eſt vniuerſum: & ſi vniuerſa ipſius profunditas ſimul ſumatur, dimidij fortè ſtadij longitudine non exuperat; ut & qui aſſiduè illam metiuntur, referunt; & cæruleus in uniuerſum eius color declarat. Nam, ut in libello de mari pluribus agemus, ubi paulo profundius eſt, nõ cæruleũ ibi amplius, ſed nigrum ſpectatur, atrumq. Siculi certè freti, quod longè omnium profundiſſimum, longeque apparet nigerrimum profunditas noſtris hominibus, qui plurimis eam in locis quam diligentiſſimè menſi ſunt, nuſquam octoginta duos paſſus excedere comperta eſt. At terræ ſemidiameter, quibus breuiſsima uidetur, duodetriginta millia ſtadia, alijs etiam longè plura excedit. Multo præterea mari craſsior terra cum ſit, & quæ ſi in marinam ſoluatur aquam, multo ampliorem expandatur in molem; uel ex ea terræ portione mare eductum uideri poteſt; qua terræ dempta, nihil eius imminuta apparet moles. Quoniam igitur non reliqua modò entia quæuis, ſed & aquæ reliquæ omnes, & maris etiam ipſius moles aſsiduè è terra à Sole educi; & reliqua omnia paſſim enaſci, immutarique, & occidere; at cœlum, terraque nihil unquam immutari, ſed eadem utriuſque magnitudo, & ſpecies, naturaque perpetuò ſeruari, entiumque exortus, immutatioque, & interitus, cœli, terræque apparet opus; utique cœlum, terramque, quod ſacræ diuinæ litteræ teſtantur, prima eſſe mundi corpora, & à quibus entia reliqua fiant omnia, neceſſariò decernendum eſt.

QVOMODO

QVOMODO VNO A SOLIS CALORE TOT, ADEOQVE DIVERSA, ET bene omnia propemodum diſsimilaria conſtituantur entia. Cap. XIII.

A SOLE porrò terram oppugnante, eiuſque naturam, & conditiones reliquas deturbante, ſuaſq. indente, tot interea, adeoq. diuerſa conſtituuntur entia: quòd ſolis, terræque uires longè ampliſſimæ ſunt, & quæ non quiduis oblæſæ, ſtatim, penituſq. concidant, pereantque vniuerſæ; ſed quę paulatim imminuendę ſint, & bene iam imminutæ uiuant tamen, uigeantque. Et dum alteræ alteras oppugnant, & ad internitionem agunt, nequaquam ſtertūnt, nihilque contra agunt alterę, ſed ſtrenuè repugnant; & dum non penitus pereunt, cōtrarias & ipſæ oppugnant, oblæduntque, & imminuunt. Itaque qui à ſole aduenit, terramq. ſubit calor, prius quàm inexiſtentem naturam penitus ex ea deturbet, & integrum ſeſe ei indat, diuerſis aſsiduè donatur uiribus, diuerſus nimirum fit, & longè omnino plurimi calores fiunt: & quorum ſinguli non proprias modò ædant actiones, propriaque conſtituant entia, ſed qui reliquos oppugnent omnes, omniaque quę ab ijs conſtituta ſunt, corrūpant, deſtruantque entia. Siquidem quibus, quantiſue donetur uiribus calor, nunquam ſeſe effundendi, & è mole quauis præinexiſtentes naturas quaſuis deturbandi, illamque ipſe occupandi facultate ſpoliatur, aut appetitum deponit. Et quòd, vel iiſdem prædictus viribus calor, materiam ſubiens diuerſa donatam diſpoſitione, denſiorem nimirum, laxioremue, proindeq., & in qua copioſior fiat, exiliorue, nihil forte minus à ſe ipſo diuerſus, & ſibi ipſi contrarius fit, quam ab integro, robuſtoque imminutus, languiduſque. Præterea, & quòd non perpetuò agit ſol, ſed agere interdū ceſſat, & dum agit non iiſdem perpetuò, ſed alijs atque aliis agit viribus: & quòd non quotidiano tantùm, eo nimirum agit calore, quē aſsiduè effundit, ſed eo inſuper, & amplius fortè, quem iam diù terris indidit, atque indit ſol, qui longè diuerſiſsimis terris, diuerſiſsimæque ſingularum inditus profunditati, longè, & robore, & copia diuerſiſsimus fit: & diuerſis is à ſolis viribus aſsiduè fotus, diuerſus fiat neceſſe eſt: & nequaquam (quod fieri exiſtimet quis) à robuſtioribus illis robuſtior, copioſiorue, & à languidioribus languidior, exiliorue; ſed ſecus prorſus robuſtior à languidiore, copioſiorque, à robuſtiore verò languidior, exiliorque. Siquidem robuſtior factus ſolis calor, ſtrenuè ſupremam terrę portionem emollit, laxatque, & ſtrenuè pręinexiſtentem ei calorem fouet; itaque & viribus is auctus, & materiam nactus longè minus repugnantem, & quæ tenuitati cuiuis patentē præbeat egreſſum, molliores illius partes, in quibus præcipuè inſidet calor, in eam agit tenuitatem, quam euehere, & in qua elabi queat, & elabatur. Præinexiſtente igitur calore magna ex parte elapſo, eoque quem ſemper effundit ſol, à frigore è terra erumpente exuperato, eò frigidior ſuprema hæc terræ portio fit, quò magis directus ei imminet ſol. Obliquo contra eo facto, quoniam languidiſsimę eius vires nihil terram ſubeunt, nihilque aſsiduè adueniens frigus reijciunt, & præinexiſtens calor longè abeſt, et proprijs modò viribus, terram, cui inſidet, denſiorem pręſertim ab exuperante frigore factam, in tenuitatem, vaporeſque agat, & longius etiam vt, ſi quāpiam illius portionem in eos egit, efferre eos vt queat; nihil inde elabitur: quin frigoris ſeſe effundentis vires exhorreſcens magis aſsiduè ſeſe colligit, & robuſtior fit, ampliorque. Itaque languidiore ſub ſole, hyeme ſ. calidior, ſub robuſtiore verò, æſtate ſ. frigidior fit quę ſuperficiei ſubiacet terræ portio. Sed, vt vnde digreſsi ſumus, redeamus, propterea itidem vno à ſolis, cęlique calore terram in ſolem, cęlumque inuertēte tot, adeoque diuerſa interea conſtituuntur entia, quòd terræ diſpoſitio, ſpecieſque nequaquam veluti puncto abeſt, quo emenſo in has illæ agantur, ſed quàm longiſsimo à ſe ipſis abſunt ſpatio: idque non veluti ſaltu, ſed veluti fluxu per cōtinuum conficiendum eſt

dum eſt vniuerſum. Huiuſmodi enim agentium naturarum progreſſus eſt omnis. Et puncto quouis propemodum emenſo, alię illæ fiunt, atque aliæ. Adhuc, & quòd ſuprema terrę ſuperficies, vel quæ bene plana, beneque æquabilis, & eodem ſoli expoſita apparet modo, maximè inæquabilis, & minimis quidem pæne, & ſenſum fugientibus, at continuis diſtincta eſt tumoribus; qui & ipſi veluti, & magni montes alijs ſui partibus diuturniorem, magiſque directam, breuiorem alijs, magiſque obliquam excipiunt lucem. Propterea dum terram in ſe ipſum immutat ſol, adeo in multa interea, adeoq. diuerſa eã agit entia, quòd maximè ipſe diuerſo, maximeq. difformi agit calore, & in terram agit longè diuerſiſſimã. Quæ porrò dicta ſunt, caloris, frigoriſq. vires, dũ ſeſe mutuò oppugnãt, innumeris propemodũ imminui modis, diuerſiſq. vtrumq. donatũ viribus, diuerſum, & cõtrariũ etiã ſibi ipſi fieri, & calores, qui viriũ robore, fortè & amplius qui copia differunt, ſeſe mutuò auerſari, oppugnareq., & diſpoſitiones quę cęli, terræq. diſpoſitionũ mediæ ſunt, innumeras propemodũ eſſe, & priuſquam illarũ, harumq. altera in alterã agatur, in medias oẽs agendã eſſe, & eodẽ à calore; at è mole quiduis diuerſa, & eadẽ è mole, at à caloribus, qui quiduis à ſeipſis differant, diuerſa conſtitui entia; & ſolẽ diuerſis aſſiduè agere viribus, eoq. recedẽte, calorũ terris inditũ non recedere, ſed in ijs immorari, ſi declaremus, ſuperflui fortè videri poſſimus, & ſimus omnino ſuperflui. Quis. n. calidorũ entiũ longè diuerſiſſimas eſſe vires, & calida quæ ſunt, ſeſe mutuò auerſari, aufugereq., & mutuò ſeſe oppugnare, interimereq., calores. ſ. diuerſis donatos viribus, ſeſe mutuò oppugnare, corrũpereq. nõ percipit? Quis cœli inter, terræque diſpoſitiones, & caloris, materiæque ſpecies, ſummam nimirum tenuitatem, ſummamque inter craſſitiem, & albedinem ſummam, ſummamque inter nigredinem, innumeras diſpoſitiones, ſpecieſq. eſſe; & per eas omnes ad has illas agi, nõ intuetur? Quis itidẽ, & diuerſo à calore, & ab eodẽ etiã, at diuerſa è materia diuerſa conſtitui entia, & omnia quiduis proprio ipſorũ calore aucto, imminutoue, quauis id fiat ratione, eã diſpoſitione quiduis immutata, longè à ſeipſis diuerſa, & alia omnino, atq. alia fieri non percipit. Cui alium aſſiduè, atq. alium à ſole ad nos calorem accedere, abditoque iam ſole ſupremã, profundioremq. etiã terram ab eius viribus adhuc retineri, ignotũ eſt, occultumq.? At non fortè, ſi reliqua attentius inſpiciamus, incuſandi ſimus, vel ſi & ipſa bene ſenſui manifeſta ſunt, & ſatis declarata videri poſſunt omnia; quę nimirũ, & obſcuriora fortè ſunt, quàm vt veluti obiter aſpicienda ſint, & digna certè, quę intentiſſimè inſpiciantur. Nam, & ſi eodem à calore, at qui non perpetuò agat, ſed agere interdum ceſſet, eoq. amplius, ſi frigus, & robuſtum id illius actionem interceperit, materiam eandem in aliud, atq. aliud agi ens, quàm vna, eademq. illius actione acta foret, & calorẽ eundem tenuiori, craſſioriq. inditum rei diuerſis donari viribus, diuerſaſque edere actiones paſſim intueri licet: at modus tamen fortè, quo, & hoc & illud fiat, latere nos queat, iſque amplius, quo quę magno à calore cõſtituta ſunt, & quibus magnus ineſt calor, non & conſiſtentia, diſpoſitioneq. & ſpecie donata ſunt, quę à calore fieri, & caloris eſſe viſa ſunt, mollia nimirum, tenuiaque, & alba ſunt, ſed longè plurima illis omnibus, vel quibuſdam, quæ à frigore facta.

QVOMODO QVI DIVERSIS ASSIDVE AGIT VIRIBVS CALOR, ISQ. amplius, cuius actionem frigus intercipit, alia conſtituat entia, quàm ſi idem perpetuò agat. Et calor idem craſsiori inditus rei, ampliores ſumit vires. Et entia multa diſpoſitione, ſpecieque donantur, quæ nec ſibi ipſis, nec inexiſtenti congruant naturæ. Cap. XIIII.

DIVERSA quidem ſunt entia, quod diuerſo calore, diuerſa diſpoſitione, diuerſa donata ſunt ſpecie. Et qui calor, quæque diſpoſitio, & quæ inditur ſpecies ab externo calore, à quo efficiuntur, inditur omnis: iſque talẽ ijs, in quæ agit, exuperatque, perpetuò ſeſe indit; qualis ipſe eſt; talique diſpoſitione, & ſpecie eâ

donat

donat; quaſi donari ſe ea ſinunt; iuxta proprias videlicet ipſius vires, & rerum, quas ſubit diſpoſitionis renitentiam perpetuò eas diſponit; & iuxta inditam diſpoſitionem, ſuiq. ipſius copiam, ſpeciem indit. Fortè enim numquam prorſus, nō perpetuò certè tantus calor materiam ſubit, quantum capere ea poteſt; ſed minor plerumq., in quam præſertim non integer, diuturnuſq. agit. Quapropter diuerſus aſſiduè qui fit calor, diuerſa ab ijs, quę vnus, idemq. perpetuò ſi ſit, ijſdemq. aſſiduè agat viribus conſtitueret, conſtituat entia oportet. Nec propterea modò, quòd non idem ipſe perpetuò agi; ſed nihilò fortè minus, quòd non in idem perpetuò agit ens, quod nimirum iuxta diuerſas inexiſtentis, ſubeuntiſq. naturæ vires, actioneſq., diuerſum aſſiduè, & ipſum fit, diuerſaq. natura, & diuerſa donatur diſpoſitione: eoq. amplius, ſi è diuerſis conſtet partibus, & quę non eadem omnes ſimul donari queant diſpoſitione; ſed quarum alię, dū emolliuntur, in fluores alię, & in ſummam agantur hæ tenuitatem, & quę ſtatim elabatur omnis. Etenim, ſi vbi caloris actio remittitur, nequaquam qui factus eſt fluor, in vapores agitur, ſed factæ craſſitiei immiſcetur, vniturq.; minus vtiq. rediens calor eū attenuet, educatq. oportet: eoq. amplius, ſi caloris actionem robuſtū interceperit frigus, quod tametſi inditum calorem non deturbat, (quod vbi fit nullum nouum conſtituitur ens) imminuit fortè tamen quid, factam certè mollitiem indurat, & compingit. Itaq; qui veluti per vices redit calor, nuſquam quem ſibi fecerat aditum, neq; eandem nactus diſpoſitionem, ſed aliam, atque aliam, longeque ab ea, quam fecerat, diuerſam, & quam non idem ipſe, ſed alius ſubeat; multò diuerſius conſtituat ens, oportet; eò nempe diuerſius, quò diuerſiore modo agere ceſſarit calor, diuerſiuſq; interea contra egerit frigus. Idem porrò robore calor, ſe ipſo robuſtior, languidiorq; à ſe ipſo ſcilicet diuerſus fieri, differenteſq; ædere actiones poteſt; & robuſtior, languidiorque fit; & diuerſas, differenteſq; ædit actiones: ſiquidem, & materia maximè expandi, amplificariq; & maximè in ſeipſam denſari, inq; anguſtum cogi, eadem videlicet materia anguſtiorem, ampliorem q; occupare poteſt locum. Et calor illam, non vt vas, aut locum quempiam ſubit, vt tantus ibi fiat, quantus, quem occupat, eſt locus; ſed penitus materię infigitur, vnumq; ei fit. Itaq;, vt materia, vel in ſe ipſam denſata, & multa, copioſaq; eſt, vel expanſa, explicataque, & modica eſt: ita, & qui in ea fit calor, vel in ſe ipſum collectus, & copioſus eſt, vel veluti explicatur, in amplumq; expanditur, & exilis fit. Quamobrem, vel idē robore qui eſt calor, ſi materiæ indatur, quæ diuerſam ſortita ſit diſpoſitionem, à ſe ipſo differens fiat, differenteſque ædat actiones oportet. Nam, ſi calorum, qui æque quidem tenuibus, at non æq; magnis inſunt flammis, qui igitur nec robore, nec copia, ſed ſola à ſe ipſis differunt quantitate, diuerſi à ſe ipſis videri poſſunt, & ſunt ſanè diuerſi; qui nimirū vel eaſdem res diuerſo immutant modo, & in diuerſa agunt entia; vtique, & multò mehercule amplius is à ſe ipſo diuerſus fiat, differenteſq; ædat actiones, qui materijs inditur: quarum moles quidem, & ambitus idem, at non & diſpoſitio eadem ſit, ſed quarum altera bene in ſe ipſam denſata, bene altera à ſeipſa explicata ſit. Etenim qui illi ineſt, non modò veluti ampliores quæ ſunt flāmę, pluribus agit viribus, ſed bene ijs ſibi ipſis vnitis, & quæ ſeſe mutuò fouent, augentq;, & mutuò robur ſibi ipſis indūt. Vni prorſus, ijdemq;, vt ſint calores, eandēq;, vt ædant actionē, conditione nulla prorſus à ſeipſis differant; ſed, & robore, & copia vni, ijdemq; ſint neceſſe eſt. Quin & lāguidior qui eſt calor, ſi multus in ſeipſum colligatur, robuſto, ſed per tenuitatem diffuſo, ſi nō vehementius, copioſius certè calefacit. Integer nimirum calor, quòd magnis agit viribus, penitus in quæ agit, nulloq; ſubit tēporis momēto: at exilis qui eſt, exiliter calefacit; imminutus contra, ſed multus in vnū coactus, non adeo ſtrenuè ſubit: at multus, quòd eſt, copioſiuſque, quòd multis ſcilicet agit viribus, copioſius calefacit: eoque vt videtur, à flammis primarum differt calor, ab illo, nō vehementius ſubiri nos, moleſtiaq; affici, at exilius certè calefieri; ab hoc contra minus nos ſubiri, at copioſius calefieri; itaque nihil obladi; ſed foueri nos ſentimus.

CVR ENTIA MVLTA CONSISTENTIA, DISPOSITIONE, SPECIE donata ſunt, quæ, nec ſibi ipſis, nec inexiſtenti congruunt naturæ. Cur longè plurima non vnam, eandemq; vniuerſa ſortita ſunt diſpoſitionem. Et quomodo, quæ vnam eam, & quę diuerſam ſortita ſunt, dignoſci queant.

Cap. XV.

ENTIVM porrò multorum conſiſtentia, diſpoſitio, ſpecieſq. nec ſibi ipſis, nec inexiſtenti calori, à quo conſtituta ſunt, congruunt; non æque ſcilicet mollia, tenuia, alba ſunt omnia; nec horum ſingula iuxta inexiſtentis caloris robur; ſed dura ſunt quædam, renitentiaq., & alba, tenuiaque, & trāſpicua, glacies, cryſtallus, oculi humor, qui, quòd cryſtalli ſpeciem refert, cryſtallinus dicitur, & adamas. Quædam nec tenuia quidem, ſed bene opaca, beneq. corpulenta, animalium oſſa, argentum, & marmor. Non alba itidem quædam at tenuia, tranſpicuaq. gemmæ, lapideſq; multi. Mollia contra quædam, fluidaue etiam, nec tranſpicua ſunt, nec alba, cera, pix, ſanguis, fluores multi. Et nequaquam quæ caloris ijs inſunt conditiones, iuxta inexiſtentis caloris robur robúſtæ inſunt ſingulis, languidæue, ſed ijs interdum robuſtiores, quibus languidior ineſt calor; & per pauca quędam verè ſibi ipſis ſimilia ſunt vniuerſa: reliqua verò omnia, vel quæ vna prorſus, eademq; apparent, diuerſam omnia nacta ſunt diſpoſitionem, & alijs ſui partibus laxiora, dēſiora ſunt alijs; ijsq. ita minutis, itaq. ſibi ipſis immixtis, vt quod ex omnibus cōpoſitum eſt ens, nuſquam à ſe ipſo diuerſum, ſed vnum prorſus, idemq. appareat vniuerſum. Hoc inde euenit, quòd per pauca quædā ſimilari è terra, & vno, eodemq. à calore vniuerſa effecta ſunt, è quali cōſtituta quæ ſint, dubio procul conditiones oēs, & ſibi ipſis, & inexiſtenti naturæ maximè congruentes ſortita eſſe oporteat: ſed è Terra pleraq., quę alijs ſui partibus, & nō magnis ijs tenuior, laxiorq., alijs verò craſſior eſt, dēſiorq.: quin cuius quodlibet ferè punctū veluti è tenuitate, craſſitieque, & bene ea diuerſa compoſitum eſt; cuius itaq; portio nulla, nullo propemodum à calore vniuerſa ſimul vna, eademq. donari queat diſpoſitione. Et nequaquam primo è Terra exortu, ſed, vt ſequens amplius manifeſtabit ſermo, è fluoribus omnia propemodum fiunt, qui, & ipſi ita diuerſam ſortiti ſunt diſpoſitionem, veluti & Terra, è qua effecti ſunt, & vel à frigore gelatis, quo modo glacies, cryſtalluſq., vel à calore tenuiſſimis ſui partibus ſpoliatis, itaq. concretis, quomodo animalium, plantarumq; partes quæuis, & quod è marina aqua conficitur ſal, effectum videtur. Manifeſtè enim hæc omnia è fluoribus, ſiquidem amplius à frigore duratis, at tenuioribus certē partibus elapſis, itaq. reliquis concretis, conſtituta ſunt. Quorum igitur albi vniuerſi qui ſunt, tranſpicuique, quibus ſcilicet qui inexiſtit calor, & ſi non robuſtus, at tantus tamen vniuerſis ineſt, in quanto inexiſtentis materiæ nigredo penitus lateat, quorum omnino portione in quauis, ſola, puraq. inexiſtētis caloris ſpecies ſpectatur, & qui ea donati ſunt tenuitate, quę aduenienti luci peruia ſit vniuerſa, vtroque is concreſcant modo, in album, tranſpicuumque, cōcreſcunt ens, vt glacies, cryſtallus, & oculis inexiſtens declarat humor. At qui albi quidem vniuerſi, at non, & tranſpicui itidem ſunt, quibus ſcilicet qui ineſt calor adeo materiā excedit, vt nihil ipſius ſpecies ab huius nigredine obtegatur, fœdeturue vſquam, ſed, & in ipſis vniuerſis penitus hęc in illa lateat, at craſſiores ſunt, quam vt externę luci peruij ſint, in albam & ij, at non trāſpicuam, ſed opacam, corpulentamq. cuiuſmodi animalium oſſa ſunt, rem tranſmutantur. Qui contra bene quidē tenues, tranſpicuiq. vniuerſi ſunt, at quapiam in ipſorum parte, quantula vis ea ſit, inexiſtens calor à materiæ copia exuperetur, itaq. ab huius nigredine illius albedo impuretur, tenue ij quidem, trāſpicuumq., at non album concreſcunt in ens: ſed illud ita magis, minuſq. ad nigrum vergit, vt magis, minuſue impurata ſit caloris albedo: atq. ex huiuſmodi gēmæ, lapideſq. nonnulli effecti videtur. Quorum verò, vel moles vniuerſa, vel portio quępiam, non ea caloris

copia, eaque donata ſit tenuitate, in qua pura illius ſpecies ſpectetur, & quam externa lux permeet, ſed vel in vniuerſa illa, vel quapiam in portione inexiſtentis caloris albedo à materiæ nigredine intingatur, obſcureturue, luciq; imperuia ſit, ij vel albi fortè, & tranſpicui ſi ſint, tenuitate, qua inexiſtente, immixtaq; craſſitiem exuperante huiuſmodi erant, elapſa, non album, tranſpicuumq;, ſed ita magis, minusue ad nigrum vergens, prout inexiſtentis caloris ſpecies magis minuſue à materiæ ſpecie fœdetur, ad nigrumq; agatur, & opacum omnino cõcreſcunt in ens. Et fluores nullo à frigore correpti, ſed interno calore, tenuitateq;, cui is inhærebat externo à calore educta, vel ſpõte elapſa, in ſtabilia concreſcunt entia; quòd non eadẽ vniuerſi donati diſpoſitione, & fluidi erant vniuerſi, ſed, & ipſi veluti è fluoribus, craſſitieq; compoſiti, at longè ea minutiſſima, & quæ penitus illis immixta, & ab illis veluti vectata fluere, & ipſa videretur: fluoribus porrò in ſummam actis tenuitatem, itaq; elapſis per ſe illa facta, & in ſe ipſam coacta, in ens concreſcit bene corpulentum, fluendiq; impotens. Quò fit, vt iure ſit aſſerendum, noſtrorum entium perpauca quædam ſibi ipſis ſimilia eſſe vniuerſa, & vna vniuerſa, eademq; diſpoſitione, itaque, & vna, eademq; natura, ijsdemq; tota donata eſſe viribus. Reliqua verò omnia ſibi ipſis diſſimilia, & diuerſam diſpoſitionẽ, proindeq;, & diuerſas ſortita ſunt vires; quòd fluores, qui in ea cõcreuere, vel tenuioribus ſui partibus ſpoliati, non propterea ſibi ipſis ſimiles facti ſunt, ſed adhuc quo modo, & terra, è qua effecti ſunt, veluti è tenuitate, craſſitieq; compoſiti, & non vna, eademq;, ſed bene vtraq; multiplici, & penitus alteri immixta altera. Et noſtrorum entium longè plurima ex ita diuerſis conſtare partibus inde clarè intelligitur; quòd ipſorum perpaucis ea eueniunt, quæ ſi verè ſibi ipſis ſimilia ſint vniuerſa, eueniant omnibus, & quæ paſſim ijs euenire videntur, quę ſibi ipſis ſimilia ſunt, vel quin ſint parum abeſt, calcibus nempe, puriſq; aquis, bene depurato vino, oleo, ceræ, ſebo, pinguedini, aceto. Non ſcilicet eodem à calore, eodemq; propemodum temporis ſpatio idem vniuerſa patiuntur, eòq; aſſidue tenuiora fiunt, quò robuſtius, diutiusq; in ipſa agat calor; vt marina aqua, fluoresq. alij multi, lutum, animalium carnes, ſanguis, ſemen, lac, & oua manifeſtant. Propterea ſanè, vt dictum eſt, quendam vſq. ad terminum, & eò vſque dum & craſſiores ipſorum partes à calore exuperẽtur, corpulentiora aſſiduè fiunt, dvrioraque, quòd nõ eadem vniuerſa donata ſunt diſpoſitione, ſed veluti è tenuitate, craſſitieq. ſibi ipſis immixtis compoſita ſunt, & priuſquàm in mollitiem hæc agatur, maxime illa tenuis facta eſt, elapſaq. omnis. Itaque illius hæc, & ſui etiã ipſius ſectata contactum, & in ſe ipſam coacta craſſior facta eſſe apparet, ac durior. Age verò vniuerſalem canonem, quo non exquiſitè quidem, diſtincteque, ſed vniuerſali, & cõmuni quodam modo, quæ ab vno, vniformiq. calore, & quæ à frigore itidem, vel caloris actionem excipiente, vel veluti per vices agente, & ſimilari, diſſimilariue, & molliore, durioreue è Terra conſtituta ſint, dignoſci queant, inquiramus, aliàs, ſi cœptis fauerit Deus, diligentius inquiſituri.

CANON, QVO QVAE VNO, VNIFORMIQVE A CALORE, ET quæ à frigore itidem, & quæ ſimilari, diſſimilariue, & molliore, durioreue è Terra conſtituta ſunt, dignoſci queant, Cap. XVI.

CANON inquiritur, quo ſingulorum entium exortus, conſtitutioq; dignoſci queat; quæ non ab integro, penituſq. exuperante calore, ſed ab imminuto, & vel à frigore, uel à materiæ craſſitie reiecto interdum, cõſtituta ſunt. Itaq; vel non ijs cõditionibus, quę à calore afferuntur omnibus, ſed partim his, illis partim, quæ à frigore fieri uiſæ ſunt, uel quæ calori attribui nequeunt prorſus, donata apparent, uel ſi quidem ijs omnibus, quæ caloris ſunt, at bene obſcuris, & quæ latere nos queant; entibus præſertim inditæ ſunt ab ambientis frigore detectis, vel nullis prorſus, ſed con-

ſed conſiſtentia, diſpoſitioneque, quæ propriæ frigoris viſæ ſunt, & ſpecie, quam calori attribuere non liceat. Propterea, quæ caloris, quæ frigoris conſiſtentia, diſpoſitioque, opus, & quæ illius, quæ etiam materiæ ſpecies eſt (nam noſtrorum entium nullum prorſus à frigore, ſed eorum quoduis à calore conſtitutum eſt, & vel ſuprema terræ portio in calidum acta eſt ens, frigoris ſpecies nuſquam nobis conſpicua eſt, itaque nec inquirenda eſt) tum, & quæ in entibus à calore exuperatis iuxta illas, immutationes fiunt, vel ſi ſatis ſuperius oſtenſę videri poſſunt, quoniam veluti ante oculos poſitę magnum ad propoſitæ rei inſpectionem adiumentum afferant, hic etiam, ijsque in entibus intueri ne grauemur, quorum conſtitutio manifeſta eſſe poteſt. Siquidem quę eadem ijs cōſiſtentia, diſpoſitioneque, & ſpecie donata, & à calore exuperata, modo eodem immutari conſpecta ſint, quin eodem à calore, rebuſque ex ijſdem, & eodem ijs modo conſtituta ſint, dubitandum non eſt. Iamque entia, quę ſubit, penituſque vniuerſa exuperat calor, laxa ea, fluida, tenuia, alba facit, & dum nihil is proprijs in operibus languet, nihil ſcilicet ex ijs elabitur, nihilque externo à frigore reijcitur, retunditurue, qua ab ipſo ea conſiſtentia, diſpoſitione, ſpecieque donata ſunt, in ea perpetuo permanent. Frigus contra quę corripit, quantumuis mollia, fluidaque, durat omnia, compingitque, & ad craſſitiem agit. Et materia nigra conſpecta eſt; & vbi non ea caloris copia ipſam ſubit, in cuius albedine ipſius nigredo lateat, non alba amplius, ſed coloribus, qui album inter, nigrumque medij ſunt, & nigro etiam affecta colore fiunt entia, ſi materia, vel copia exuperat, vel adeo in ſe ipſam denſata ſit, vt inexiſtētis caloris ſpeciem penitus obtegat. Præterea, nec materiam eandem diuerſis viribus præditus calor, nec idem hic diuerſam illam eadem donat diſpoſitione, ſed robuſtior, quàm languidior calor, & molliorem vterque, minus itaque repugnantē magis laxat, magiſque attenuat, itaque, quę vniuerſa ſibi ipſis verè ſimilia ſunt, è materia ea, quæ eadem omnis donata ſit diſpoſitione, vel ſi quid à ſe ipſa differat, à calore certè, qui æquè vniuerſam exuperarit, effecta ſint oportet. Minimè verò, quorum non vna, eademque eſt diſpoſitio, ſed diſſimilari omnia è materia, & à calore non æquè vniuerſam immutante, conſtituta eſſe exiſtimandum eſt. Ad hæc, quæ à frigore gelantur, quòd nullam id ex illis tenuitatem exprimit, ſed ligat eam modò, & pro fluxili ſtabilem facit, in fluores à calore ſoluta, haudquaquam rurſus concreſcunt, ſed fluida perpetuò permanent, vt glacies è quouis fluore facta, declarat. Quæ verò à calore compinguntur, quòd inexiſtentem is fluorem, quo immixto vniuerſa fluebant, magnam in tenuitatem actum eduxit omnem; ac propterea concreuere, quòd, quæ ipſorum remanſit portio, ſui natura fluida non eſt: ſoluta haud ita multò poſt, eaque omnino elapſa tenuitate, quam, qui ea ſoluit, fecit calor; & nulla fortè tenuitate, aut non ea certè, qua inexiſtente fluere poſſent, ſed calore, à quo fuſa ſunt elapſo, rurſus concreſcunt. Nam materiam, quæ adeo ſibi ipſi inhæret, adeoque ſibi ipſi affixa, vnitaq. eſt vniuerſa, nihil, vt à ſe ipſa ſeparari, diſſoluique, itaque nec fluere queat, ſi robuſtior eam ſubeat calor, ſtatim, & prius omnino, quam præinexiſtentem naturam, diſpoſitionemq. deturbet, propriamq. eam faciat ſedem, veluti diſſoluit eam, & pro dura, ſtabiliq. mollē facit, fluidamque. At quòd nihil eā, vel non id certè laxiorē, ampliremq. fecerat, quod vt ipſo abeuntę fluida remaneret, faciēda erat, quòd omnino fluere vt poſſet, non facta diſpoſitio, ſed, qui ſubierat præſtabat calor, eo elapſo, nō fluit amplius, ſed rurſus in ſe ipſam coit, colligiturq. vniuerſa, & dura fit, & ſtabilis. Hæc inquam omnia ita cū ſeſe habeāt, atq. eueniant, non ſupremū modò cęlum, ſed, quę ſemper elabitur, tenuitatē, & aquas etiam dulces quæ ſunt, & quas in ſummam vniuerſas calor agit tenuitatē, & ſi quę alia huiuſmodi ſunt, tenuia nimirum, fluidaue, & ſimilaria, albaq. entia, quę cōſiſtentia, diſpoſitione, ſpecie, quę caloris propriæ ſunt, & quę nihil à frigore oblęſæ, immutatæue videri poſſunt, donata ſunt, vno ea à calore, & ſimilari, beneq. molli, & laxa è materia, vel ſiquidē diſſimilari, duriorcue, & dēſiore, at penitus, & æquè deuicta vniuerſa cōſtituta

 eſſe

eſſe exiſtimamus. Quæ verò nec mollia, nec fluida, quin bene dura, beneq. ſtabilia & bene tamẽ tranſpicua ſunt, albaq., cuiuſmodi glacies, cryſtalluſq., & dictus oculi humor, & adamas eſt, & ſi quæ alia huiuſmodi ſunt, non quidem primo ortu è terra ipſa, nec è terrę ſimili, è craſſa ſcilicet, denſaque re, ſed è fluoribus omnia; neque enim craſſities vlla tranſpicuitate tanta, tantaque, & eadem vniuerſa donari queat albedine, nõ magnam in tenuitatẽ, & in fluores, aut in fluoribus bene proximã acta rẽ. Et quòd glacies, oculique humor apertè è fluoribus, vel à frigore ligatis, vel inexiſtentis caloris, tenuitatiſque portione quapiam ſpoliatis, itaque concretis effecti ſunt; vtique & reliqua illa æquè his tranſpicua, albaq. è fluoribus, & ipſa effecta eſſe maximè eſt rationi congruum. Et cryſtallum glaciei ritu è fluore verè ſimilari, & à frigore gelante effectũ eſſe, inde intelligere licet; quòd ægrius quidem, at & ipſum vehementi, vniformiq., & diuturno à calore liquatur; & in quem liquatur fluor per ſe nunquam concreſcit; minimè verò, & oculi humori, adamantique hoc accidit. Etenim qui in illum concreuit fluor, in animalium concreuit corporibus, ac tenuiſſimarum ipſius partium abſceſſu concreuerit neceſſe eſt: & adamas, quòd non à robuſtiſſimo, ſed à certo tantùm, determinatoq. calore liquatur, vel ſummè, & æquè, vt videtur, albus, tranſpicuuſque, prorſus tamen ſimilaris videri nõ poteſt; propterea enim robuſtiſſimus calor illum nõ fundit, quòd tenuiſſimas is illius partes in ſummam prius agit tenuitatem, quàm quæ minus tenues ſunt fluidas faciat: quo fit, vt illis abeuntibus adeo hæ in ſe ipſas cogantur, denſenturq., nullus, vt eas ſubire queat calor; à moderato autem in fluorem ſoluitur vniuerſus, quòd dum tenuiores is partes in fluorem ſoluit, minus tenues ita emollit, laxatque, vt qui factus eſt fluor has ſubire, & his immiſceri queat, proindeque ſibi ipſis vtræq. immixtæ, & veluti vnũ factæ, in vnũ tandẽ, eundẽq. liquantur oẽs fluorẽ. Itaq. fluores, qui in hos concreuere, è materia facti videri poſſunt, bene quidem molli, beneq. laxa, at nõ penitus ſimilari, & æquè vniuerſa à calore exuperata, è quali qui in glaciem, cryſtallumq. acti ſunt, factos eſſe conſentaneum prorſus eſt. Entia reliqua alba quidẽ quæ ſunt, at non bene modò ſtabilia, beneq. dura, ſed opaca inſuper, cuiuſmodi animalium oſſa, dentes, vngues, & ouorũ cortex, albumq. noſtro ab igne amplius concoctum, & plantarum fætus nonnulli, & ligna, & cũ ſal, tum lapides multi, argẽtumq., & metalla alia quædam, è fluoribus & ipſa, vel è re fluoribus bene proxima, conſtituta eſſe exiſtimare oportet. Idq. inde intelligitur, quòd vel ſi multus materiæ indatur calor, minimè tamen eius ſpecies conſpicua in illa fiat, niſi bene ea expandatur, & in fluores, aut in fluoribus ſimilem explicetur rem; & eorũ magnam materiæ molem, è quanta illorum multa cõſtant, æquè vniuerſam ſimul immutari, & eadem vniuerſam diſpoſitione, eademq. donari ſpecie, exiſtimare non licet. Et certè ſi non eundem perpetuò, at aſſiduè calorem in terram effundit Sol, itaque non ab eo, quem ſemel, & veluti temporis momento illi indidit, ſed à nouo inſuper, quem effundit, illam immutari oportet; iccirco extrema illius portio magis immutetur neceſſe eſt. Quòdque illorum pleraq. manifeſtè è fluoribus fiant, ea videlicet, quę in animalibus, plantiſq., alba, duraq. ſunt oĩa, patet. Neq. enim ambigi poteſt, quin animalia vniuerſa è ſemine, menſtruoq. ſanguine, è bene nimirùm fluidis rebus, nec quin albæ quæ ijs inſunt res è ſemine effectæ ſint. Et plantas vniuerſas, è bene & ipſas fluxili, aut fluoribus proxima re conſtitui, ipſis intueri licet oculis, & ſuo amplius declarabitur loco. Et cum qui in animalium fiunt corporibus, tum lapides alij multi manifeſtè è fluoribus fiunt, tenuioribus ipſorum partibus, vel externo à calore eductis, vel ſponte cum proprio elapſis. Itaque, & argentum, & reliqua alba quę ſunt, vel ſi dura, denſaq. apparent, è fluoribus omnino, & modò, qui dictus eſt cõcretis fiunt. Ipſi porrò fluores, quãdo in diſſimilaria, nihilq. tranſpicua concreſcunt entia, proindeq., nec ſimilares, nec tenues videri poſſunt, vtiq. è terra nec ſimilari, nec molli, & à calore facti ſint oportet, ſiquidem vniformi, at non certè æquè illam exuperante vniuerſam. Nam vel æquè alba

dictorum entium quæ apparent, diſſimilaria omnino eſſe, inde liquidò patet, quòd quæ ipſorum funduntur, nequaquàm (quæ ſimilaribus eueniunt) in vnum vniuerſa, eundemque liquantur fluorem, iſque vniuerſus tandem in ſummam agitur tenuitatem, nulla ſui portione durior interea factus, craſſiorque. Huc adde quòd quæ nullum interea in fluorem agi viſa, in flammas, fumumque ſolui apparent, manifeſtè veluti è tenuitate, craſſitieque, & bene vtraque multiplici, beneque alteri immixta altera, compoſita ſunt. Et manifeſtè non in diuerſas modò tenuitates, ſed in craſſities etiam ſoluuntur diuerſas. Craſſities enim cinis eſt, fuligoque, quæ à calore exuperari non potuit. Quæ verò tranſpicua quidem, at non alba, cuiuſmodi gemmæ multæ, multique lapides, è fluoribus & ipſa, & bene quidem liquidis, tenuibuſque (neque enim tranſpicua ſint, niſi è fluoribus facta ſint) at non puris, ſed quibus craſſities quæpiam, quæpiam ſcilicet materiæ immixta eſt portio; cui, quòd non ea caloris quantitas indita eſt, in cuius albedine materiæ nigredo lateat, non pura illa, ſed huic cõmixta ſpectatur, itaque nigra apparet: quos igitur ſi quidem vniformi, non certè æquè exuperante à calore, & molli quidem, at diſſimilari certè è terra factos eſſe exiſtimandum eſt; & cuius dum partes aliæ in fluorem, & bene eum tenuem, albumq., aliæ ſi quidẽ in fluorem, at non album certè actæ ſint. Nam à quantulauis immixta materiæ nigredine albedinem quamuis impurari, & ad nigrius agi, non ſolis modo declarat candor, qui vel liquidiſſimas aquas, & longè tenuiſsimos permeans vapores, & reſiliens etiam ab illis, puniceus, flauus, viridis, cæruleus, purpureuſque, & niger etiam fit, ſed liquores quiuis, & quantumuis albi, qui nimirùm omnes quantulouis indito craſsiore, nigroque ſucco, vel ipſius, vel nigriorem aſſumunt colorem. Et vina albis ex vuis expreſſa, & alba exiſtentia, taliaque, re nulla admixta, furura, diutius cum proprijs corticibus concocta, punicea fiunt, nigredine nimirùm quapiam ab illorum materia aſſumpta, Et arte quæ fiunt gemmæ manifeſtè hoc modo conficiuntur; ſiquidem duplici fiunt è fluore, bene liquido, beneque albo altero, & è lapidibus facto, qui quin tranſpicui ſint, parum abſunt, altero vero eo è metallo expreſſo, cuius color gemmis indendus eſt, è bene nimirum alba re, at cui alius immixtus ſit color. Quæ verò nec alba, nec tranſpicua ſunt, cuiuſmodi animalium pili, & plantarum fætus, cortexque, & ligna, & lapides, metallaque multa, è fluoribus & ipſa etiam omnia, & ſi quidem à frigore itidem duratis, at à calore certè tenuitatem educẽte, & tenuioribus ſui partibus ſpoliatis effecta eſſe, iudicandum eſt. Nam animalium pili, & plantarum fætus, cortexque, & ligna manifeſtè ita fieri videntur. Et lapidum, metallorumq. conſtitutionem diuerſam eſſe, & illorum alia è terra ipſa nihil dum in fluores acta, alia verò è fluoribus conſtitui, rationi conſentaneum non videtur. Ipſos porrò fluores, quòd non modò in opaca, corpulentaq., ſed in non alba inſuper concreſcunt entia, vel magis diſsimilares, vel craſſiores, itaq. & huiuſmodi è terra, & à calore vel non æquè vniuerſam eã, vel minus exuperante effectos eſſe exiſtimare licet. Eoq. & horum, & aliorum ſingulos corpulentiores, huiuſmodiq. è terra & à calore minus exuperata, quò & in quæ concreuere entia, nigriora, craſsioraq., & frangi ineptiora appareant, ægriuſq. à calore exuperẽtur. At è fluoribus tenuiorũ ſui partiũ effluxu cõpactis entiũ, quę diximus pleraq. cũ conſtituãtur, eorũ tñ nõnulla, eaq. oĩno, quę bene dura, beneq. rigida ſunt, & nõ alieno, beneq. eo vehementi à calore inexiſtẽte tenuitate ſpoliata videri poſſunt, à frigore itidẽ, & ve lu i per uices relictã tenuitatẽ aſsiduè gelante, compacta, ampliuſq. durata efficiuntur. Nam, & manifeſtè ita cũ alia multa, tum plantæ, eorumq. fætus cõſtituuntur, & ita omnino cõſtitui, quæ à calore in ijs immutationes fiunt declarãt; quę. ſ. bene corpulẽta, beneq. dura cũ ſint, breui, languidoq. à calore lenta fiunt, molliaque. Neq. enim, ſi tenuitate omni elapſa, tantã ea acta ſint in duritiẽ, hmõi à calore in tantã agantur mollitiẽ. Et lapides qui in fodinis findi nihil repugnant, externo à frigore, minimeq. eo diuturno durati, longè incidũtur ægerrimè. Quę uerò bene tranſpicua, beneq. ſunt dura

vnius ea tenuitatis effluxu, in tantam acta eſſe duritiem, itaque liquidiſſimum fluorem per ſe, nullaque frigoris ope duratum eſſe, exiſtimare non licet.

QVI, QVANTVSVE CALOR QVAE COSTITVAT ENTIA, INQVIRI debere: diſtinctè enim caloris differentias percipi non poſſe. Materiæ itidem diſpoſitionis diuerſitatem diſtinctè non percipi; at melius tamen, quàm caloris vires diſtingui, determinariq. poſſe. Cap. XVII.

QVI porrò calor, vel quantus, quod nimirùm caloris robur, & quę eius copia, quam terram, & quæ entia in qualia inuertat, minimè inquirendum videtur, vt quod homini nulla, vt nobis videtur, innoteſcere queat ratione. Qui enim, vel caloris vires, & calorē ipſum veluti in gradus partiri, vel materiæ, cui inditus eſt, copiā, quantitatemque diſtinctè percipere, & certis, determinatiſque caloris viribus, copiæque in certam materiæ quantitatem, diſpoſitionemque certas actiones, & certę materiæ quantitati certam, determinatamque caloris copiā aſſignare liceat? Vtinam id alij, & perſpicaciore præditi ingenio, & quibus in ſumma tranquillitate rerum naturam perſcrutari licuerit, aſſequantur; vt homines non omniū modò ſcientes, ſed omnium ferè potentes fiant. Nobis, vt ingenuè fateamur, craſſiore ingenio donatis, & quibus non niſi extremum vitæ ſpatium philoſophari licuit, minimeque id moleſtijs, curiſque vacuis, ſed inandito eorū ſcelere, atq. immanitate ijs quibus maximè amari nos, colique, & foueri oportebat maximè in ſummas difficultates, ſummaſque coniectis in moleſtias, ſatis ſit, ſi qui, quantuſque calor, quam molem, qua donet diſpoſitione intueri liceat. Et non exquiſitè id quidem, diſtinctèque, ſed rudiore, & confuſo quodam modo, nec ſingulas caloris differentias, quæ innumeræ, & roboris, & copiæ ſunt, nec materiæ conſpiſſationis diuerſitatem percipere potentibus, ſed perpaucas vtriuſque, & confuſè illas, indiſtinctèque. Vel guſtus enim, qui, vt alibi declarabitur, inexiſtentis naturæ ingenium, vireſque exquiſitiſſimè percipere videtur, perpaucas illarum differentias, & confuſè eas percipit. Neque enim qualis, quantiue caloris dulcedo, aut amarities actio ſit, dignoſcit; & dulcedinem omnem, omnemque amaritiem bene amplam veramque, & bene à ſe ipſa differentem, vt vnam, eandemque ponit, & vt vnius caloris actionem, quæ diuerſi omnino eſt, & ſi qua illarum excedere videtur, inexiſtentis ne naturæ robore, an copia exuperet, diudicare minimè poteſt. Quin neque materiæ diſpoſitionum, eius nimirùm expanſionum, conſpiſſationumque differentiæ omnes à reliquis ſeorſum ſingulæ innoteſcere poſſunt, innumeris, inſenſilibuſque à ſe ipſis diſtātes ſpatijs; at quæ tamen quoniam magis, quàm quæ caloris ſunt obuię, percipiendas, contrectandaſque, & dignoſcendas ſe nobis præbēt. Vtique ſi non omnes, & per ſe ſeorſum ſingulæ, at in paucas quaſdam collectæ omnes dignoſci nobis, diuidique, & certis, proprijſque limitibus ſingulæ, quæ è multis factæ ſunt, concludi poſſunt. Vniuerſus nimirùm conſpiſſationis ad expanſionem progreſſus, vel nullo in ſpatio ſibi ipſi ſimilis, quodam in ſpatio, quę in eo continentur diſpoſitiones, vt vna poni poſſunt, & quali ea è materia, qualique præcipuè à calore fiat, inquirere, ſtatuereque licet; nec verò diſtinctè, determinateque, ſed confuſè (vt dictum eſt) indeterminateque, non ſcilicet certis, determinatiſque caloris viribus certas, determinataſque materiæ diſpoſitiones, ſed vehementiori modo, languidiorive illi has aſſignare.

MATERIAE DISPOSITIONES, EARVMQVE DIVERSITAS, VT innoteſcat; num iuxta illius expanſionem, conſtrictionemque tantum, an iuxta molitiem itidem, duritiemque differant, inquirendum eſſe. Cap. XVIII.

MATERIAE diſpoſitiones contẽplaturis, vnáne expanſionis, conſpiſſationiſq., an & mollitiei itidẽ, ac duritiei diuerſitate differãt, num, ſ. diuerſa ab expanſione mollities, & à conſpiſſatione durities ſit, itaq. nõ eas modò materias, quæ diuerſa expanſæ, conſtrictæue ſunt menſura, ſed eas inſuper, quæ iuxta mollitiem, duritiemq. à ſe ipſis differunt, diuerſas ſortitas eſſe diſpoſitiones ſtatuere oporteat, inquirendum eſt. Nam & ſi, quæ adeo in ſe ipſam denſata eſt moles, vt nihil in anguſtius cogi queat, comprimenti renititur, duraq. eſt; quæ contra benè expãſa, explicataque eſt, quòd negotio nullo in ſe ipſam reſidere, & contingenti loco cedere poteſt, mollis eſt, nihilq. comprimenti renititur, itaq. mollities, ceſſioq. molis expanſionem, durities contra, renitentiaq. molis conſpiſſationem ſectari videtur: quoniam tamen quædam valde quidem tranſpicua, (mole bene expanſa, beneq. explicata) ſatis dura ſunt, ſatiſq. renitentia; quædam verò bene opaca, & bene compacta, beneque in ſe ipſa denſata, bene tamen mollia ſunt, promptiſſimeq. contingenti cedunt; ſuccurret fortaſſe credere, quoniam mollities, ceſſio, durities, renitentia ab expanſione, conſpiſſationeq. diuerſę ſunt, vtrarumq. diuerſitates ſeorſum ab alteris eſſe inſpiciendas. Quapropter duplex nè mollities, ceſſio, durities, renitentia ſit, & num veluti aqua, glacieſq. inter ſe differunt, quæ ex æquè expanſa conſtant mole, at iuxta mollitiem, duritiemq. differunt; diuerſa donata diſpoſitione videri debeant, itaq. duritiei vtriuſq. ſuam in mollitiem progreſſus inſpiciẽdus ſit, inueſtigemus. Quod in caloris frigoriſq. actionibus, à quibus illæ fiunt omnes, diluceſcet. Ad has igitur vel ſæpius conſpectas regrediamur.

MATERIAE DISPOSITIONES, EARVMQVE DIVERSITATEM, NON etiam iuxta illius mollitiei, & duritiei, ſed tantùm iuxta expanſionis, conſtrictioniſq. diuerſitatem expendendas eſſe. Cap. XIX.

CALOR quòd mobilis ſui natura eſt, & motu ſeruatur ſummopereq. oblectatur; quã ſubit molẽ, rigida ea ſi ſit, flectiq. repugnet, veluti exoluit primùm, lentam, flexibilemque, talem tandem facit, in quali quempiã edere queat motum. Id verò alia multa, & vitrum, metallaque declarant; quę exuperãte à calore correpta, nihil, quod videre liceat, in amplius explicata, mollia fiunt, fluidaque. Comprimenti nimirum, vt cedant, flectanturque, & fluant, non materiæ expanſio, quæ nulla ibi facta eſt, ſed inexiſtens præſtàt calor: qui, ſi nõ propria vi, at comprimentis ope vſus, illam commouet; itaque eo, ſi quapiam, non ea certè cum tenuitate elapſo, qua dempta è mollibus, fluidiſque dura fiant, ſtabiliaque, in æquè magnam, & æquè renitentem concreſcunt molem. Nihil igitur in amplius molem explicans calor, exoluit eam primùm, tum leuem, & qualem nullo euehat labore, vt faciat, in amplius eam expãdit, & veluti explicat, nec explicandi finem facit vllum; donec tenuiſſimam, proindeque & leuiſſimam faciat. Dumq. in amplius expanditur moles, facultas ei, vt in anguſtius cogatur, locus videlicet, in quem compreſſa, ſeſe retrahat, præbetur; atque quò in amplius expanditur, eò comprimenti promptius cedit, molliorque fit. Nam quæ adeo in ſe ipſam denſata eſt moles, vt à comprimentis viribus magis denſari non poſſit, renitatur ea illi oportet, Quî enim vlla illius portio proprio è loco decedat, vel à reliquis ſeparetur, diſtrahaturque, cui in quem ſeſe retrahat locus adeſt nullus, & quæ reliquis omnibus ita infixa eſt, agglutinataque, vt ab illis ſeiungi nullis, vel non à præſentibus, agentibuſq. queat

viribus? Frigus contra immobile ſui natura, motum quemuis, vt ſui ipſius exhorret exitium; quamque corripit molem, eam veluti ligat, nihil vt flecti, comprimiue, nullo dimoueri queat motu. Id verò, & fluores declarant, qui à frigore correpti, nihilque, quod videre liceat, in anguſtius coacti, in glaciem, renitens, durumque concreſcunt in ens; tum in anguſtius aſſiduè illam cogit; & ſi robuſtius id adſit, diuturniuſque, cogere nunquam ceſſet, dum adeo illam denſet, vt nulla à vi flectatur, comprimaturue, nulloq. dimoueatur motu. Sed quia ſuprema in terra frigus, nec ſummum, nec valde robuſtum fit vnquam, quos occupat fluores gelare tantùm, & veluti ligare, & in anguſtius interdum quid cogere, at non adeo denſare, vt opaci fiant, videtur. Huiuſmodi in materia à calore, frigoreque immutationes cùm fiant, patet mollitiem, duritiemq. duplicem eſſe, & illius alteram materiæ expanſionis, caloris alteram exuperantiæ, huius verò materiæ alteram denſitati, alteram verò caloris defectui tribuendam. Ergo materia quæuis à calore correpta, nihilque ab eo in amplius acta, mollis fit, fluidaque; & indito calore elapſo, ruſus, nihiloque minorem, minuſque duram cõcreſcit in molem. Inde patet vnius caloris acceſſu è concreta, duraque, fluxilẽ, mollemque, & vnus caloris abſceſſu, è fluxili, mollique, ſtabilem fieri, duramque. Quoniam ſui natura motus omnis penitus expers materia eſt; & ceſſio quæuis motus quidam eſt; quæ quiduis in ſe ipſam ſpiſſata materia eſt, niſi certus ei inſit calor, qui quampiam ei ad motũ aptitudinem indat, conſiſtat, ſibique ipſi cohæreat uniuerſa, ut non quæuis eam compreſſio, neque impulſus quiuis in anguſtius, ampliuſue agat, à ſe ipſa ſcilicet eam ſeiungat, dimoueatque, ſed is modò, qui eius renitentiam exuperet. Quocirca, cum mollities non perpetuò materiæ expanſionem, nec durities eius conſpiſſationem ſectetur, ſed hæc bene expanſæ, & moli illa interdum inſit bene in ſe ipſam conſpiſſatæ; vtique ſi juxta mollitiem itidem, duritiemque, materiam diuerſe diſponi ſtatuamus, non vno expanſionis, conſtrictioniſque, ſed mollitiei itidem, ac duritiei diſcrimine, materiam diuerſis donari diſpoſitionibus, & has ab illis ſeorſum tractãdas conijceretur. At certè non accedentes, recedenteſque, & quę iuxta alienarum naturarũ acceſſum, receſſumq. fiunt, ſed permanentes, & quæ à materia ipſa rebus induntur diſpoſitiones modò intueri propoſitum eſt. Et ampliùs etiam, quòd materia à frigore correpta, è molli, fluxilique dura fit, ſtabiliſque, vel à ſubeunte calore, è dura, ſtabilique, mollis fit, fluidaq., & nihil ibi in anguſtius cogitur, neque hic in amplius expanditur, ejus diſpoſitionem interea immutari, exiſtimare non conuenit (neque enim eius interea ſitus, poſitioq. immutatur quicquam, ſed cedendi modò, renitendiue facultas tribuitur, demiturue) materiæ diſpoſitionum diuerſitatem juxta majorem modò, minoremue ipſius expanſionem, conſtrictionemque intueamur; & ſummam illam craſſitiem, hanc verò tenuitatem appellemus. Manifeſtè enim, quæ adeo in amplum expanſa eſt moles, vt in amplius expandi non poſſit, & quæ veluti incorporea facta, nihil prorſus contingenti renitatur, nulloq. ſui ſenſu facto cedat, & luci, quantulacumque ea ſit, tranſitum præbeat, nihil eam imminuens, ſedanſue, tenuiſſima facta eſt. Craſſiſſima contra; maximeque corpulenta, quę adeo in ſe ipſam denſata eſt, adeoq. in anguſtum coacta, magis vt denſari, inq. anguſtius cogi nõ poſſit, & quæ igitur quauis compreſſa vi nihil cedat, nihilque diſrumpatur, & lucem quamuis penitus reijciat.

INSIGNES CRASSITIEI AD TENVITATEM PROGREDIENTIS immutationes, lentorem, mollitiem, viſcoſitatem, fluorem, vaporem eſſe. Cap. XX.

QVONIAM id proprium craſſitiei eſt, vt nihil in anguſtius cogi poſſit, nihilque comprimenti cedat; tenuitatis verò, vt nihil in amplius expandi queat, & promptiſſimè cõtingenti loco cedat; ibi primùm craſſitiem in tenuitatẽ agi, & tenuitatis ingenium aſſumere ſtatuendum, vbi in ſeipſam cogi quid, magiſque conſpiſſari poteſt: id verò ibi manifeſtè fieri videtur, vbi extendi, dilatariue, & vbi flecti quid poteſt. Siquidem externa rei, quę inflectitur, ſuperficies, ſi æquè vniuerſa inflectatur, æquè vniuerſa in amplius agatur, expandaturque, interna verò in anguſtius contrahatur neceſſe eſt. & niſi id fiat, nulla vſquam fiat inflexio: & expandi illam, hanc verò in anguſtius cogi, & veluti corrugari, ſiquid flectas, in quo quæ in ipſo expanſio, contractioq. fit, manifeſta fiat ipſis intuearo oculis. Quæ verò extenduntur non valdequidem, at quid certe in ſe ipſa cogi exiſtimandũ eſt. Quandoquidem verò ea modò extenduntur, quę cõprimuntur, vtiq. ſi valde in ſe ipſa contrahi, denſariq. queant, non in longum, latumque, ſed in profundum, quò detruduntur ferantur. Minus etiã ullam in partem dilatentur, niſi quid comprimenti cedant, & in ſe ipſa quid contrahantur; ſed quod à principio occuparunt ſpatium, perpetuo in eo contineantur; propterea ſcilicet quaq. uerſus extenduntur, quod non adeo in ſe ipſa denſari, conſtringique apta, ut in ſe ipſis, quem comprimẽti ceſſerunt, inueniant locum, alibi cum quærunt; ex alto itaque depulſa, & deorſum ferri impotentia, in longum, latumque dilatantur; ſiquidem ſui natura adeo conſtringi apta, ut magis compreſſa alieno loco minimè opus habeant, at non certè noſtra id opera. Neque enim cõſpiſſare, minus etiam expandere quid nobis licet, ſed utrumque agentium naturarũ eſt opus, quę ignoto, inconceſſoque nobis modo, & proprijs uiribus penitus materiam ſubeunt, eam, ue expandunt, amplificant, conſpiſſant, conſtringunt: nos in amplius nihil prorſus forte, neque in anguſtius agere quid poſſumus; ſed quæ conſtringi à nobis uidentur, uel inexiſtentis tenuitatis expreſſione, eiectioneq. coguntur, uel etiam quòd nõ uere prius continua, continua fiunt, & iunguntur, quæ uere iuncta non erant; bene certè ſimilaria, uereque continua quæ ſunt, uel bene ampla, & quæ facillimè in ſeipſa cogi poſſint, uel nihil, uel inſenſile quid in anguſtius à nobis cogi uidentur. Itaque nec aer ullus, nec aqua, fluoreſue alij, bene nimirum continuæ, ſimilareſque res quauis compreſſę ui craſſius in ens cogi, aut imminui uidentur quid; ſed euaporationes modò quædam, quæ ſcilicet è craſſiſſimis, tenuiſſimiſque conſtant uaporibus, in anguſtum actę, compreſſęq., itaq. his, ut exiſtimare licet, expreſſis in aquam illi, à qua perexiguum quid aberant, coguntur. Quæ igitur flecti, extendiue poſſunt, magis ea in ſe ipſa cogi, & loco cedere uidentur; ibique primùm craſsitiem in tenuitatem agi, & tenuitatis ingenium aſſumere, ſtatuere licet, ubi flexibilis, lentaque, & magis cõnſpiſſari apta facta eſt. Ac limitum, terminorumque, quibus craſsities ad tenuitatem proficiſcens diuidi poteſt, is primus poni poteſt, quo lentor, flexibilitaſque contineri uidetur, bene ampla quidem & ipſa, & quæ & ipſa terminis multis diuidi poſsit. At, ut dictum eſt, gradus, quibus à craſsitie ad tenuitatem itur, innumeros, & longè illos minutiſsimos intueri, explicareque impotentibus, lentor omnis, omniſque flexibilitas, uel ualde à ſe ipſa differens una poni poteſt. Ea flexibilia, lentaque omnia ſint, quæ ęgrè quidem, at flecti tamen, & in ſe ipſa cogi, & comprimenti cedere apparent: nam quod nulla, aut perexigua adhibita vi id patitur, non flexibile id, lentumque, ſed molle. Iure igitur à lentore diuerſa mollities, & quę in ſecundo ſpatio poni poſſit; in tertio viſcoſitas, gliſcroteſq., quæ nimirũ vel nulla ab externa vi, ſed à ſe ipſa tantùm, & à proprio preſſa onere diffunditur, ac diffluit. Viſcoſitati fluor ſuccedit, qui cum multò, quàm viſcoſitas contin

genti promptius cedat, luciq. ſit peruius, à viſcoſitate ſeiungendus, & in alio ordine ponendus, & in quarto limite conſtituendus eſt. Quintum ſpatium vapores occupant, qui è fluoribus fiunt amplius attenuat , & qui in ſe ipſos conſpiſſati in fluores coguntur, nihilq. prorſus, quod ſentiri poſſit, comprimēti renitantur, & lucem multò quàm fluores admittunt promptius, multoq. minus lædant. Sextum verò, atque extremū tenuitas, quæ ſcilicet non tactum modò, ſed quātumuis in ſe ipſam coacta, viſum etiā, (quod vapores non faciunt) penitus lateat, & quantauis facta, lucem nihil imminuit, lædatúe vſquā, vt à uaporibus ſeiungenda ideo ſit, & Cœlo ea uniuerſo ineſſe uidetur.

LENTOREM, MOLLITIEMQVE, ET VISCOSITATEM PVRAS, ſincerasque à calore quouis vniformis modò is ſit, at commodius à languidiore, & è ſimilari re fieri poſſe: impuras itidem à vehementiore, & à languidiore, at contrario ordine, & è diſsimilari omnino re fieri. Cap. XXI.

LENTORIS, mollitiei, & uiſcoſitatis, quādo eadem è materia, eodem à calore fieri, modiſque iiſdem à ſe ipſis differre uidentur, conſtitutio ſimul inquiri poteſt. At quoniā ſimilares, diſſimilareſq. fieri poſſunt, ſeorſum utrarumq. exquirēdæ ſunt cauſæ; ſimilares quidem, puræq., è materia, uel prorſus ſimilari, uel ſiquidem, & è diſsimilari, at quę nō è pluribus, diuerſiſq. diſpoſitionibus, ſed ueluti è duabus compoſita ſit, & quarum altera dum in tenuitatem agitur, quę elabi queat, dumque elabitur omnino, altera interea in dictarum diſpoſitionū quampiam agatur uniuerſa, & quouis, ut uidetur, à calore, uniformis modò is ſit nam: quæ difformis immutat, quòd (ut dictum eſt) ueluti in alia aſsiduè, atque alia is agit, longè ægerrimè eadē uniuerſa donet diſpoſitione. At à robuſto etiam calore fieri aptæ omnes, commodius certè à languidiore fiunt; nam paulò uehementior ſi in paulò craſsiores agat res, ſeu ſimilares eæ ſint, ſeu diſsimilares, non æquè internas, externaſque earum laxat partes; ſed ſimilarium externas magis, proximiores nimirum, & minus occultatas, minuſque defenſas, diſsimilarium uerò minus, quin denſat eas magis, inexiſtentem tenuitatem educens ex ijs omnem. Languidior calor priuſquam ſuperficiem, quę præſertim bene craſſa, denſaq. ſit, & laxari renititur, laxet, emolliatque, & inexiſtentem tenuitatem ex ea educat, ima iam ſubit; nec ſubire ceſſat, nihil enim (quod uehemens facit) ſuperficiem denſans, occludenſq. unquam, numquam ad ima aditū ſibi occludit; idem itaq. in internis, externiſq. factus, & iiſdem utraque immutans uiribus, unam utriſque, eandemque impartitur diſpoſitionem: & puro omnino lentore, mollitieue, aut uiſcoſitate donata quæ ſunt, quę ſcilicet modo eodē uniuerſa lenta ſunt, uel mollia, uel uiſcoſa, cuiuſmodi aurum uidetur, languente ac uniformi à calore facta uidentur. In profundiore terra genitum aurum, non à Sole ipſo, & quotidiano eius calore effectum uideri poteſt; neque enim adeo breui immoratus, adeo denſam, adeoq. occultatam terram, in adeo remotam agat rem, ſed à calore, quem iam diu terris indidit, aſsiduèque indit Sol, languente illo quidem, lentoque, at ſatis uniformi. Nam lentum, uiſcoſum, æquè molle uniuerſum eſſe aurum, inde liquidò patet, quod ab igne liquefactum, nihil, aut inſenſibile quid imminui uidetur: propterea non imminuitur, quòd nulla eius pars alijs prius attenuatur, aut magis, ſed ſimul, & ęquè omnes, & ſi quæpiam alijs prius, aut magis, elabentem eam, effugientemq. retinent aliæ, & ueluti coercent, uiſcoſæ quòd ſunt, & gliſcræ. Diſpoſitiones igitur omnes, ſimilares quæ ſunt, puræque ſimilari è materia, uel quę ſimilari proxima ſit, & à calore quouis uniformis modò is ſit, ſed commodius à languidiore fiunt; diſsimilares, impuræque, diſsimilari è materia, & difformi à calore, uel horum alterutro, & quouis à calore, ſed contrario certè ordine; languidior

enim craſſitiei proximiores,in tenuiores, vehemens contra tenuitati proximiores, in craſſiores agit. Parùm videlicet in inexiſtentē tenuitatē languidior agens calor,prius quàm ad elabendum aptam eam faciat, egreſſumque elabenti aperiat, craſſiora laxat quid,emollitque interea,ijs itaque illa immixta,exigua ſi ſit lentorem,ſi copioſior, tenuiorq. mollitiem,poſtea & viſcoſitatem facit. Vehemens priuſquàm craſſiora ita laxet,vt qui fit fluor,immiſceri ijs queat,tenuiora in ſummā agit tenuitatem,egreſſumq. ei quo elabatur patefacit, vt quod à vehementiore calore diſſimilare immutatur ens craſſius aſſiduè fiat,duriuſque,tenuitate,cuius commixtione mollius erat,aſſiduè à calore ſpoliatum. Non igitur,quod languidior agit,lentorem in mollitiem,& mollitiē in viſcoſitatem,& viſcoſitatem in fluorem,ſed fluorem in viſcoſitatem, & viſcoſitatem in mollitiem,& mollitiem in lentorem, & lentorē in craſſitiem, & magnam eam ſi diù agat,vehemens agit calor. Huiuſmodi actiones à languidiore, vehementioreq. calore in diſſimilaria ædi,in taleſq. ab vtroq. hæc agi diſpoſitiones,vel oua, quæ elixantur, vel quæ aſſantur carnes declarant; hæ enim à lento,moderatoq. calore eque vniuerſæ immutari apparent, & perexiguum quid extrema ſuperficie magis paſſæ in vnam omnes,eandemque,& benè vniformem, mollemque aguntur rem; à vehementiore verò vix concalefactis internis,externæ tenuitate,mollitieq. omni ſpoliatæ ſummè denſantur, ſummèque dureſcunt, & in cruſtam aguntur tandem. Et oua in feruentem immiſſa aquam, modicum quid internis immutatis, ſummè externis craſſeſcunt, dureſcuntque,quæ ſi in frigidam inijciantur,& cum ea ſimul paulatim calefiant,æquè vniuerſa,eodemq. propemodum immutantur modo, & è viſcoſis liquida primùm fiunt, fluidaque; propterea quòd languens, qui adhuc egit calor tenuioribus illorum partibus in nullam dum, aut non in eam actis tenuitatem, quæ elabi queat, craſſiores in fluores egit,mox verò qualia prius erant viſcoſa, gliſcraque,& lenta tandem, duraq.; aſſiduè enim copioſior in ijs, & robuſtior factus calor tenuiores eorum partes omnes in ſummam egit tenuitatem,eamque eduxit omnem.

FLVORES TENVIORES QVI SVNT, LAXIORE E MATERIA, ET vehementiore à calore, craſsiores contra denſiore è materia, & languidiore fieri à calore. Cap. XXII.

FLVORES itidem calore à quouis,& qualiuis è materia fieri,inde manifeſtè intelliges, quòd in terris fiunt, quæ ſummopere inter ſe diſpoſitione differunt, & à diuerſiſſimo occupatæ ſunt calore; at diuerſa è materia, diuerſoque facti à calore, diſpoſitione itidē inter ſe,& viribus ſummopere differunt. Tenuiores quidē oriūtur ſimilari è materia,quæ fundi parùm repugnet,& robuſtiore à calore, & qui promptiſſimè fundat, vel diſſimilari quidem è materia,at cuius craſsiores partes ita denſæ ſint, vt ingeniti fluores nō niſi bene tenues facti elabi ex ijs queant, & moderato à calore,& qui egreſſum elabentibus ijs vix tandē aperiat; craſsiores verò ſimilaribus,& craſsioribus è rebus,quæ ſcilicet fundi repugnent,& non alia ſui parte magis,minus alia,ſed vniuerſę propemodum ſimul fundantur,itaq. qui ex ijs fiunt fluores,quin ſtatim emanēt, & prius quam tenuiores fiant, à nullo retineātur,& languido quidem,at copioſo certè à calore,nam & multum eiuſmodi res capiunt,& multo,vt fundantur,opus eſt. Et (quod dictū eſt) laxioribus è rebus,& robuſtiore à calore tenuiores,è denſioribus verò, & languidiore à calore craſsiores fieri fluores,dulces,ſalſæq. declarant aquę: illæ.n. è ſuperiore terra, quę minus Soli occultata,mollior facta eſt,& robuſtiore occupata eſt à calore; hæ verò è profundiore,quę magis defenſa,minus eſt à Sole immutata,proindeq. & minus diſſimilaris,& copioſiore quidem,at languidiore occupata eſt à calore.

QVIS

QVIS CALOR, QVIBVS E REBVS, QVAM EDVCAT tenuitatem. Cap. XXIII.

VAPOR etiam, tenuitaſq. (liceat, quando eodem vtrunq. calore, eademq. fit è materia, ab horumq. diuerſitate eadem vtriq. eueniunt diſcrimina, horum itidem vtriuſq. conſtitutionem ſimul indagare) quouis quidem à calore, & qualiuis è materia efficiuntur. Id verò & vapores, & ipſe etiam declarat aer, qui aſſiduè è terris quibuſuis, & quouis educitur à Sole, & quæ inſuper è bene denſis rebus elabitur tenuitas. Propterea quæ à calore conſtituta ſunt, intereunt tandem omnia, quòd eorum ſubſtantia calor ex omnibus elabitur tandem in ſubiecto longè tenuiſſimo, quod ipſe ſibi fecit, atq. concinnauit. Verum à calore quouis, & qualiuis è materia fieri apta tenuitas, diuerſa diuerſo à calore, diuerſaq. fit è materia, magis, minuſq. tenuis, & magis, minuſque pura. Et laxioribus quidem, ac liquidioribus è rebus, è quibus amplior exitus patet, quouis fiat à calore craſſiuſcula elabitur: ſiquidem maximè mobilis, maximè motu gaudens calor, ſimulac domicilium ſibi comparauit, quod euehere queat, nullo id tenuius, leuiuſque faciendi detentus deſiderio, egreſſus modò pateat, ſtatim euolat vndique. At, vt diximus, quouis à calore laxis è rebus craſſiuſcula elabens tenuitas, quæ nõ è laxiſſimis, liquidiſſimiſq. educitur, & à quibus quæuis, & quantauis facta nullo retineri queat temporis momento, ſed ſtatim euolet, craſſior omnino à medio educitur; nam robuſtiſſimus quiduis immorantem amplius attenuat, & magis etiam à languidiſſimo; ſiquidem neq. is egreſſum, quo elabitur aperit, neq. ipſa eum ſibi moliri poteſt tenuitas modica, & languidiſſimo donata calore, itaq. diu retenta longiorẽ moratur actionẽ. Et vel ijſdem è rebus ab ita diuerſo calore, ita diuerſam educi tenuitatem, quæ ex humidiſſimis lignis, & quæ è laxis, paluſtribuſq. terris emanat tenuitas, clarè admonet: nanq. è lignis perexiguus, & tenuiſsimus primum fumus, qui viſum lateat, à languidiſsimo calore, & qui illorum naturam exiguum quid adhuc exuperarit, educitur; mox longè craſsior, medio à calore, qui iam illorũ vires exuperet, multamq. faciat tenuitatem, patentemq. ei patefaciat egreſſum; elucent flammę tandem, magna tenuitas, & quæ paulò tenuior facta, inuiſilis fit, à robuſtiſsimo ſcilicet ſacta calore; qui quidem tenuitatem, quam attingit omnem ſtatim abſoluit, ſummamq. facit. Et molliſsimis è terris craſsiſsimi vapores, & qui parum ab aquæ natura dimoti, modicũ quid in ſe ipſos coacti, in aquas, vel etiam grandines redeunt, & craſſus perpetuò educitur aer, at multò certè ampliùs medio vtrumq. ſub Sole. Neq. enim propterea eò inſalubrior, peſtilentiorue paluſtris fit aer, quò Sol propior fit, robuſtiorque, quòd craſsior educatur, ſed quòd copioſior, & qui in ſe ipſum magis colligatur, craſsiorq. fiat, fortè & amplius quia impurior, vt dicemus. E denſis contra, viſcoſisue, è quibus ægrè elabitur tenuitas, ac proinde à diuturniore conficitur calore, qui vapor, & quæ elabitur tenuitas quouis fiat à calore bene tenuis elabitur, at eò certè tenuior, quò à languidiore, & qui nullum elabenti exitum aperiat. Itaq. craſsiſsimis è terris vapores longè tenuiſsimi, & qui promptiſsimè quidem in ventos diffundantur, in aquas longè ægerrimè concreſcant, & tenuiſsimus educitur aer, & languidiore amplius ſub Sole. E diſsimilaribus rebus non fortè languiſsimo à calore, qui nimirùm quam facit tenuitatem, longiſsimum eam conficiendi nactus tempus, adeo tenuem facit, vt è craſsitie quauis, nihil ea diſrupta, nec vllum eius ſecum efferens fruſtulum, elabatur, at à medio certè, à robuſtoq. amplius, & à quo dum tenuiores illarum partes bene tenues, aptæq. ad elabendum fiunt, nihil interea craſsiores laxentur, aperianturue, quin illis ſpoliatæ omnibus magis in ſe ipſas denſentur, magiſq. conſtringantur, vt nullus ex ijs elabendi aditus ingenitæ tenuitati pateat, non pura, ſed fuliginibus immixta tenuitas effertur. Etenim tenuiores diſsimilarium rerum partes à craſsioribus diſiunctæ non ſunt, ſed ita

mutuo

mutuo complexu connectuntur omnes,vt ipſę propemodum naturæ agentes proprię materiæ magis vnitæ non ſint. Nulla ſenſibilis alterarũ portio ab alteris ſeiuncta eſt; proindeq. quæ in ijs ingeneratur tenuitas,nequaquàm vniuerſa ſimul vna in quapiã, alteraue relictæ craſſitiei cauitate,è quibus quiduis adapertis,ſciſſisue elabi queat,ſed in ſingulis ingeneratur eius punctis,ijſque nihil adapertis, nullus elabenti illi exitus patet,& in ijs illa comprimi non ſuſtinet, ſed ex omnibus ſumma vndique erumpit vi. Quo fit,vt per puncta ſingula in minutiſſima fruſtula,& quæ ab euolante tenuitate efferri queant,efferanturq. diſrumpatur,& diſſimilaribus è rebus impura quidem, ac fuliginibus immixta robuſtiore à calore tenuitas, è ſimilaribus verò à languidiore præſertim,& qui paulatim lenteq. agat,pura omnino attollatur: nõ enim valde in ijs craſſiores à tenuioribus diſſident partes, & dum hæ in ſummam aguntur tenuitatem, ita laxantur illæ,aperiunturq., vt nihil ingenitæ tenuitati ex ipſis,vt euolet, diſrumpẽdæ ſint,itaq. ſola ipſa,nulliſq. relictæ craſſitiei fruſtulis admixta ex ijs euolat. Quas ob res laxis è rebus calore à quouis, at à robuſtiore certè amplius craſſiuſcula educitur tenuitas;è denſis calore itidem à quouis,at à languidiore amplius bene tenuis. E diſſimilaribus,ſi quidem non quouis à calore, à medio certè, & à robuſto etiam amplius impura, & fuliginibus immixta; è ſimilaribus, quouis fortè à calore, at à languidiore amplius pura. Ita porrò in ſingulis tenuitati, ac craſſitiei vel puritas annectitur, vel impuritas prout materiæ,è qua,& calori à quo ſingulæ fiunt diſpoſitiones, vireſq. inſint,à quibus illarum,harumque altera fit. Laxis nimirùm, diſſimilaribuſque è rebus languidiſſimo à calore,& tenuis,& pura,à medio,robuſtoque, nec tenuis,nec pura elabitur tenuitas; è denſis cõtra, ſimilaribuſque languidiore præſertim à calore,tenuis, puraque; è laxis itidem, ſimilaribuſque languido à calore tenuis, puraque, à medio, robuſtoque pura quidem,at non tenuis; è denſis, diſſimilaribuſque, languidiſſimo à calore tenuis,puraque, à medio robuſtoque non pura omnino, & magis,minuſue tenuis,prout magis,minuſue laxet eas calor,prout ſcilicet citius, ſeriuſque elabatur tenuitas. Et quo quidem à calore qualiue è materia, quæ ſi non verè ſimilaria ſunt, at ſimili certè diſpoſitione donata apparent, entia conſtituantur, hoc modo explicaſſe ſatis in præſentia ſit,aliàs, ſi licuerit, ſingulorum generationem diligentius, exquiſitiuſque inſpecturis.

A QVO CALORE, ET QVALI E MATERIA ANIMALIA, ET plantæ conſtituantur. Cap. XXIIII.

QVE verò manifeſtè è diuerſis partibus cõpoſita ſunt, cuiuſmodi animalia,& plantæ,è materia valde diſſimilari, ſiue ſemen, ſeu quiduis aliud ſit,& à calore fiunt perblando; qui quam tenuitatem,& quem ingenerat ſpiritum,vel è non dura re minimè illum educit: nam robuſtus diſsimilarem etiam materiam in vnum,idemque, aut bene ſimile agit ens, & quam ei tenuitatem,& quem indit ſpiritum,educit etiam omnem,bene eum tenuem,& bene illã laxam faciens; ab hoc igitur calore,nec planta vlla,nec vllum conſtituitur animal. Nam, vt ſuo amplius explicabitur loco,animal,& planta ſpiritus eſt corpori,vt proprio tegumento,proprioq. incluſus organo. Neque verò hoc de omni animali prolatum accipiat quis; quandoquidem,vt fuſius alibi tractatur, in homine aliud eſt animæ genus diuinum illud, & immortale,ſpiritus,& reliqui corporis forma vniuerſi. Horum porrò cõſtitutio,actiones,paſsiones,operationes multò quidem diligentius inſpiciendæ,explicandæque, at in alium reijciendæ ſunt, tractatũ. Nunc,quoniam naturalia corpora omnia loco, in quo ponantur opus habent, & in loco omnia poſita ſunt, & motus omnis,omniſque immutatio in tempore fit,quid locus,quid tempus ſit,inquiramus.

LOCVM SPATIVM ESSE A CONTENTORVM CORPORVM mole diuerſum, & inane dari poſſe. Cap. XXV.

LOCI naturam,& quid locus ſit inquirentibus,primùm quæ communis hominum conſenſus, & ſenſus ipſe loco attribuit,ponenda ſunt. Tum,an quod antiquioribus multis poſitum eſt,inane, vacuumque, ſpatium ſcilicet penitus incorporeū, & quod aliud nihil prorſus, ſed aptitudo modò quædam ſit ad corpora ſuſcipienda dari poſſit; num ſcilicet ens quippiam,vel quampiā eius partē è loco, in quo locata eſt ita amouere liceat,vt nec ens aliud vllum, nec ipſe etiam aer in illum illabi queat. Nam ſi huiuſmodi ſpatium fieri vſquam appareat, & quę loco ineſſe viſa ſunt,illi inſint omnia,ambigere non liceat,quin Mundi vniuerſi, & entium ſingulorū locus huiuſmodi ſpatium ſit; in quali,quod abſtractum eſt ens,locatum erat. Loco id primū ineſſe videtur,vt id,cuius eſt locus, in ipſo ſit; & vt quę ipſum ſubeunt ſuſcipere queat,& ſuſcipiat omnino omnia,itaq. locus entium quorumuis receptor fieri queat, & inexiſtentibus entibus recedentibus,expulſiſue,nihil ipſe recedat,expellaturue, ſed idem perpetuò remaneat,& ſuccedentia entia promptiſſimè ſuſcipiar omnia, tantuſq. aſſiduè ipſe ſit,quanta quę in ipſo locātur,ſunt entia; perpetuò nimirùm ijs, quę in eo locata ſunt,æqualis; at eorum nulli idem ſit,nec fiat vnquàm, ſed penitus ab omnibus diuerſus ſit. Spatium porrò,quod corpore nullo prorſus repletū, ac propterea inane, vacuumq. ſit, dari poſſe, vel ipſis in clepſydris videre licet;quę,quòd,ſi earum orificiū ita occludatur,vt aer nullus in eas ſubire queat, itaq. ſi ex infernis foraminibus inexiſtens aqua delabatur,ſuperioris aquæ locus vacuus fiat,haudquaquàm delabitur, ſed vel quę foraminibus ipſis ſuperſtat, ſuſtinet ſeſe, vacuum dari non poſſe Peripateticis declarant; in vaſis præterea omnibus,quę ita,eaque è re conſtructa, & vndiq. occluſa ſunt, vt nullus in ea ingreſſus aeri detur,hoc ſpectatur.Verum ſi vnum tantùm clepſydrarum foramen paulò amplius effeceris,& infernam horum partem quiduis aperias, & ex illo,& ex hac inexiſtenrē fluorē ſtatim decidere videas. E clepſydrarū præterea foraminibus,è quibus aqua non defluit,mel,fluoreſq. alij quiuis paulò grauiores,& puluis amplius,vel minutiſſimus, at denſus, grauiſq. decidit. Inſuper ceream in molem ferreum ſtylum ſi immittas,eamq. & prius,& poſtea ita cōprimas,vt ſi aer inerat vllus, exprimatur omnis,nulluſq. eam ſubeundi relictus ſit aditus,ægrius fortè, at abſtrahas illum tamen. Quin ſi ens quippiam craſſioribus vaporibus,craſſioreue fumo,aut aqua repleas,ac undique occludas,ut aer nullus prorſus ſubire id queat, tum vehementi id exponas frigori, manifeſtè ſpatium vacuum in eo fieri intuebere; nam aquam in glaciem,& minorem contractam in molem,vapores, fumumq. in aquam conſpiſſatū experieris. Ad hæc,ſi vaſis,quod è pelle,aliaue,at laxa,cedenteq. re confectum ſit, orificium ori indas,& ore inexiſtentem aerem in pulmones attrahas, nō aerem modò vaſi inexiſtentem,ſed ipſum vas in os conuolare ſenties; at non certè, ſi uas è denſa, renitenteque,& inflexili confectum ſit re. Follem itidem ſi comprimas,& occludas,ut nullus illabenti aeri aditus pateat; tùm eleues, expandaſque,ſi pellis laxa, graciliſq. ſit,dirumpi eā uideas, minimè uerò ſi pellis craſſa,denſa,& frangi inepta ſit.Igitur & in uaſe,& in folle ſpatium uacuum fieri fatendum eſt. Quòdque nuſquam uacuū fieri apparet,non uniuerſalis quædam natura,ut Peripateticis placet, præſtat, quæ inane exhorreſcēs,ne uſquā fiat, prouideat,aerem,aliaquę contigua entia eò immittens, unde quid recedit,abſtrahiturue; & ſi inde ens quippiā recedere tentet, abſtrahaturue,quò ens aliud nullū immittere queat,nec recedere id, nec ulla externa à ui abſtrahi ſinens, & aquam furſum euehens,& in ſublimi ſuſtinens. Nam nuſquam locorum illa adeſt, nec qui,quæ,ne ſpatium ullum uacuum fiat,molienda forent,moliri queat, intueri licet. Sed illud profectò eſt mea ſententia,quòd ſingulares entiū naturæ,& ipſa omnino

entia mutuò contactu gaudent,& à ſe ipſis ſeparari,ſeiungique non ſuſtinent; proindeque ſingula,ne à contiguis ſeorſum fiant,ſi quippiam illorum recedat, vel quæ bene corpulenta ſunt, & nullo, vel non quo id ſectandum eſt moueri poſſunt motu,ſumma id ſectantur velocitate; quòd ab illo ſeorſum fieri exhorreſcētia, ita proprias intendunt vires,vt materiæ, cui inexiſtunt,molem,pondusque, à quo ne mouerentur,ſeſeque ſuſtinerent, prohibebantur,deorſumque detrahebantur, exuperent,& ſurſum,ſi opus eſt,efferant, atque adeo in ſublimi ſuſtineant. At vbi nimia illa eſt, & quam viribus nullis euehere, ſuſtinereue queant, inultæ quidem cedunt tamen,nihilque recedens ſectantur, & contiguum ipſæ deſerunt ens: & vbi itidem abſtrahentis viribus reniti non poſſunt,à contiguis rebus remouentur,vnde intermedium ſpatium vacuum fit. Dum ſcilicet anguſta ſunt clepſydrarum foramina, quòd modica aquæ portio, proindeque & leue ipſius naturæ ſuſtinendū eſt onus, ſuſtinet hoc illa; at non vbi,foramine amplificato,maior aquæ portio,grauiuſque ſuſtinendum eſt onus: minus etiam, ſi anguſta quidem foramina,vel vnum modò ſubſit,at moles magis in ſe ipſam denſata,vel multa ſuſtinenda ſit. Ferreus quoque ſtylus inuitus quidem à contigua cera abſtrahitur, at abſtrahentis viribus impar ſi ſit,abſtrahi ab his ſe ſinit. Vaporum itidem,fumique, & aquarum naturæ inuitæ à contiguis rebus recedunt,& inuitæ etiam in anguſtius ſe cogi ſinunt; at quòd exuperantibus externi frigoris viribus obſiſtere non poſſunt, ſimul & in anguſtius ſe cogi,& à contiguis remoueri patiuntur. Et propriæ vaſorum, è quibus aer educendus eſt,folliumque pellium naturæ,illorum,horumque materiam flectere, diſrumpereque ſi queant, ne recedentis aeris contactu priuentur, flectant eam,diſrumpantue; minimè verò,ſi flecti ea,diſrumpiue repugnet: quocirca, & vaſorum,& adapertorum follium ſpatium vacuum fiat oportet. Itaque manifeſtè ſpatium ab entium mole diuerſum dari poteſt,& datur omnino; & entia omnia in eo locata eſſe, & ex ijs, quæ dicta ſunt, & inde præterea intelligere licet, quòd quæ loco ineſſe oportere viſa ſunt, ſpatio inſunt omnia: ens ſcilicet quoduis in ea ſpatij portione eſt, in qua locatum eſt,& quæ ipſius eſt locus,& penitus, vt dictum eſt, incorporeum,& actionis omnis,omniſque expers cum ſit operationis, aptitudo ſcilicet quædam modò ad corpora ſuſcipienda,aliud nihil prorſus,proindeque entium nulli prorſus ſimile, diſſimileue, aut contrarium, ſed penitus ab omnibus diuerſum cum ſit, nihilque à ſe ipſo differat vſquam, ſed vnum, idemque ſit vniuerſum, quauis in ſui portione promptiſſimè ens ſuſcipit quoduis, & inexiſtentibus commotis, recedentibuſque, aut expulſis, nihil ipſum commouetur, nullaque ipſius portio recedens ſectatur ens; ſed vniuerſum perpetuò immobile permanet; & ſuccedentia ſuſcipit entia; in tantaque ipſius parte ſingula locantur, quanta ipſa ſunt entia; & quandiuuis ens quiduis quauis in parte immoretur, nunquam tamen hæc illi, nec illud huic ſimile fit. Itaque quoniam ſpatium,quod à corporum mole diuerſum ſit, dari poſſe, & eſſe omnino, & in eo entia quędam locata eſſe, ipſo comprehenſum eſt ſenſu, & quę loco ineſſe oportet manifeſtè ipſi inſunt omnia, proindeque entium omnium locum ipſum eſſe, ipſe itidem declarat ſenſus; vtique Ariſtotelis rationes, quibus huiuſmodi ſpatium dari non poſſe, & corporum omnium locum,ſuperficiem ea continentis eſſe aſſeruit, quoniam rem non eſſe ponunt, quam eſſe ſenſu comprehendimus, ne inſpiciendę quidem eſſent; at, veritas vt amplius eluceat, exponantur tamen, & examinentur.

CORPORVM OMNIVM LOCVM, CONTINENTIS EA ſuperficiem eſſe, Ariſtoteli placet. Cap. XXVI.

QVID locus ſit, inquit Ariſtoteles, perſpicuum fieri hoc modo poteſt. Sumamus de ipſo quæ verè per ſe ei ineſſe videntur. (4. Phyſ. t.30.) Primùm igitur, locum id, cuius eſt locus, continere, nihilque eius eſſe arbitramur. Præterea locum primum, nec minorem eſſe, nec maiorem, nec à quaque re deſtitui, & ſeparabilem eſſe. Deinde locum omnem ſuperum, & inferum habere; & vnumquodque corpus ad propria loca naturaliter ferri, & in eis conquieſcere, idque aut in ſupero, aut in infero loco efficere. (t.31.) Et alibi; His (inquit) ſuppoſitis, reliqua contemplari debemus.. Enitendum autem eſt ita conſiderare, vt definitio huiuſmodi reddatur, ex qua, & ea de quibus dubitatur, diſſoluantur, & quæ loco ineſſe videntur, ei conueniant. Præterea difficultates, & quæ de eo erunt dubietates cum ea innoteſcant; ita enim pulcherrimè vnumquodque fuerit demonſtratum. Primùm quidem illud intelligētia eſt apprehendendum, nullam de loco futuram fuiſſe perſcrutationem, niſi aliquis eſſet motus, qui ad locū pertineret; nam & cœlum in loco eſſe ob id maximè arbitramur, quòd ſemper motu cietur. Horum autem alius eſt latio, alius accretio, & imminutio; in accretione enim, & imminutione, quod prius hic erat, locum minorem, aut maiorem occupauit. Aliud verò per ſe actu mouetur, aliud quod ex accidenti, & huius aliud per ſe moueri poteſt, vt corporis partes, & nauigij clauus, aliud non poteſt, ſed ſemper ex accidenti, vt albor, & ſcientia; hæc enim propterea locū mutant, quòd id, in quo ſunt, mutent, Quoniam autem propterea in cœlo eſſe dicimus, quòd in aere, qui eſt in cœlo, & in illo quidem non omni, ſed ob extremum eius, quod continet (nam ſi vniuerſus aer ſit locus, æqualia profectò non erunt vniuſcuiuſq. locus, & vnumquodque, videtur autem æqualis eſſe, taliſq. eſt primus in quo eſt) cum id quod continet, diuerſum non fuerit, ſed continuū in illo, non vt in loco eſſe dicitur, ſed vt pars in toto: cum autem ſeiunctum fuerit, & tetigerit, in primo eſt extremo eius, quod continet, quòd neque rei, quæ in ipſo eſt, pars eſt, nec interuallo maius, ſed æquale, quòd eorum, quę ſe contingunt, extrema ſimul ſunt. Et continuum quidem cum ſit, non in illo, ſed cum illo mouetur; cum autem diſiunctum eſt, in illo, ſeu id, quod continet moueatur, ſeu non moueatur. Præterea cū diuiſum non fuerit, vt pars in toto eſſe dicitur, ceu aſpectus in oculo, aut manus in corpore: ſin diuiſum ſit, vt aqua in vaſe, aut in dolio vinum; manus enim vnà cum corpore mouetur, aqua autē in vaſe. Quid igitur ſit locus ex his iam conſtat. Quatuor enim ferè ſunt, quorum vnum locum eſſe neceſſe eſt; aut enim forma, aut materia, aut interuallū aliquod extremis interiectum, aut ipſa extrema, ſi interuallum nullum ſit, præter corporis, quod ineſt, magnitudinem: perſpicuum autem eſt tria ex his eſſe non poſſe. Tum, vel ſi ſatis ſuperius nec formam, nec materiam locum eſſe declaratum videri poſſit, hîc itidem vtramque, & interuallū amplius, rationibus multis (quæ ſuo exponentur, examinabunturque loco) declarās, (t.32.) ſi, inquit, horum trium nullum eſt locus, nec materia, nec forma, nec interuallum, quod ſemper ſit, ab interuallo eius rei, quæ transfertur, diuerſum, neceſſe eſt quatuor illorum reliquum eſſe, nempe extremum, quod continet, atque id corpus dici cōtineri, quod latione poteſt moueri. Itaque corporibus ſingulis concauam ſuperiorum corporum ſuperficiem, à qua ſcilicet continentur, vt proprium aſſignat locum, igni videlicet cœli, aeri ignis, aquæ aeris, terræ aquæ concauum.

QVAE LOCO INESSE ARISTOTELI POSITA SVNT, NON recté omnia poſita, nec continentium corporum ſuperficiem locum eſſe decretum eſt. Cap. XXVII.

NON rectè, vt videtur, loco ineſſe Ariſtoteli poſitum eſt, vt id, cuius eſt locus, contineat, & nunquam ab entibus omnibus deſtitui poſſit: quod enim declaratum nondum eſt, & declarandum omnino eſt, continentium corporum ſuperficiem locum eſſe, & ſpatium, quod ab entium mole diuerſum ſit, dari non poſſe, ſumit. Nam ſi id detur, quamuis vacuum nunquam fieret, quòd non ſpatij id, locique natura, ſed entium ingenium, appetituſque præſtat, quæ ſeorſum ab alijs fieri, & à nullo contingi æquè, ac corrumpi exhorrent, proindeque aliquo recedente, quod cõtiguum eſt, ſectatur id, ſpatiumque ab eo derelictum replet, occaſione tamen quapiam ab omnibus deſtitui poſſet, & ne deſtitui poſſit, non loci id, (vt dictum eſt) ſed entium naturæ tribuendum eſt. Non rectè itidem docet, naturalia corpora omnia ad propria loca naturaliter ferri, vt in ijs conquieſcant: etenim ignis, & tenuitas quæuis non propterea ſurſum effertur, vt in proprio fiat loco, à quo (vt alibi Ariſtoteles ſtatuit) foueatur, ſeruetur, perficiatur, & in quo cõquieſcat, ſed vt noſtri Cœli craſſitiem, à qua comprimi, ac corrumpi ſe ſentit, vitet. Terra verò, & aqua, & paulò corpulentiora quæ ſunt entia omnia, & ipſæ etiam flammæ, quæ in craſſiuſculis accenſæ ſunt rebus, propterea deorſum delabuntur, quia inexiſtens calor materiæ copiæ, ponderique impar, deorſum ab ea detrahitur. Nec intueri prorſus licet, cur ignis cœlum, & aer ignem, & aqua aerem, & aquam terra contingendi appetitu teneatur; nihil à cœli natura ignis foueri, ſeruarique Ariſtoteli cum poſſit, & nunquam ceſſante, longeque rapidiſſimo ab eo circũuoluatur motu; & reliqua corpora, aer, aqua, & terra ab ijs, à quibus continentur, non modò nihil foueantur, aut ſeruentur, ſed aſſiduè oppugnẽtur, atque adeo corrumpantur. Tum vbiuis locorum, & vel in profundioribus terræ partibus, integer modò in ijs calor fiat, qualis in earum multis fieri videtur, perfectiſſimus ignis fieri poteſt; nec quia qui in ijs fieri videtur, & qui apud nos fit, lucet, propterea verus non cenſeatur, nam, vbi in ſummam actus tenuitatẽ inuiſilis factus eſt, ſurſumq. effertur, quin æquè igni à cœlo contento perfectus ſit, & ſi perfectus non ſit, quam ipſi ad cœlum elato, cœli contactus perfectionem adijcere queat, aut qui reliqua corpora à corporibus, quę ipſa cõtinent, perfici Ariſtoteli poſſint, intelligentia aſſequi nõ poſſumus. Et rectè quidem à motu ad loci inquiſitionẽ inductos homines exiſtimat. At, ſi quòd corpora, quę mouentur, nunquã non in loco fieri, ſed è loco in locũ migrare neceſſe eſt, & numquã inane, vacuumq. per ſpatiũ, ſed perpetuò per quippiam feruntur corpus, propterea quampiã horum partem, eamq. oĩno, quã attingũt, & à qua primo cõtinentur, hanc entium locum ponendũ eſſe Ariſtoteli viſum eſt, non rectè viſum eſt; fieri enim poteſt, vt aliud à corporum ſpatio ſpatium cum ſit, & per id motus fiet; quæ mouentur tamen per alia corpora moueri appareant, quòd nunquam vacuum id, vacuum, ſed ſemper corpore quopiam repletum ſit, quod ijs, quæ mouentur, amouendum, findendumque eſt. Quod igitur dictum eſt prius, & diligentius, quàm factum videtur, num ſpatium id dari poſſit intuẽdum, & firmioribus, proximioribuſque, & ipſis prorſus à rebus, ipſoque ſumptis à ſenſu, proindeque & manifeſtis, apertiſque rationibus dari non poſſe, declarandum fuit: nam quibus id declarat, Peripateticis etiã omnibus longè obſcuriſſimæ, & eorum optimis infirmiſſimæ, & inanes inſuper videntur. Verum tamen, & eas, & quibus qui illas damnant id docere nituntur, indagemus.

ARISTOTELIS, PERIPATETICORVMQVE RATIONES, QVIBVS ſpatium à corporum mole diuerſum dari non poſſe aſtruunt, exponuntur, & examinantur. Cap. XXVIII.

4 Phi. t. 37.

SI ſpatium aliquod ſit (inquit Ariſtoteles) quod per ſe eſſe, & in eodẽ loco manere natura ſua aptum ſit, infinita profectò erunt loca: aqua enim, & aere locum mutantibus, quod vniuerſa aqua in vaſe facit, idẽ partes omnes in toto faciunt. Quòd nimirum ſi aere è vaſe exeunte, aqua id ſubeat, per ſpatium aquæ vaſis ſpatium meabit, & quæ totius aquę ſpatij ad totum vaſis ſpatium ratio eſt, eadem partium ad partes erit, vt quemadmodum totum per totum meat, & totum in toto eſt, vt in loco, ita partes per partes meabũt, & quælibet aquæ pars in aliqua ſpatij parte erit, vt in loco. Cum verò aqua cõtinuum quoddam ſit, quod infinitè poteſt diuidi, per ipſius ſpatium vaſis ſpatio meante, & omni ex parte diuidente, infinitè erit diuiſa, ob eamq. cauſſam infinita erunt loca. Tum, & locus (inquit) loco mutabitur, multaq. loca ſimul erunt. Nam ſi aqua in vaſe ſit, & vaſis ipſius ſpatium aquę ſit locus, & vas è loco in locum transferatur, ita vt vas in alio, atque alio fiat ſpatio, efficietur profectò, vt aquæ locus ſpatium, quod vaſis extremis interiacet, locum mutet, aliumque locum, aliud videlicet occupet ſpatium, itaque locus in loco fiet, & loca multa ſimul erunt. Tribus igitur incommodis eos premi Ariſtoteles decernit, qui ſpatium à corporũ mole diuerſum entiũ ipſum locũ eſſe ponunt: primo quidem, quòd infinita erunt loca, ſecũdo, quòd locus in loco erit, tertio, quòd multa loca ſimul erunt. Et verè primo premuntur; & infinita erunt loca, ſi ſpatium, & quod in eo ens locatur, mutuò ſeſe diuidant; in infinitas enim diuidantur partes, proindeq., quòd partes ſingulæ proprio in loco ponẽdæ ſunt, infinitis opus erit locis: & ſecundo itidem, tertioque, locus ſcilicet in loco erit, & multa loca ſimul erunt, ſi locus ſimul cum ente, quod ex eo transfertur, transferatur, ſi ſcilicet mobile ſit, & ſingulas eius partes cum ente, & quamuis ipſius partem cũ ente, quod ex ipſa migrat, migrare & ipſam. Quoniam verò ſpatium, quod antiquioribus, nobiſq. poſitum eſt, penitus incorporeum eſt, proindeque, vt entia, quę ipſum ſubeunt in ſe ipſo ſuſcipere queat, nec ipſum ab illis, nec illa ab ipſo diuidenda ſunt, diſſecandaque, & penitus etiam immobile eſt, incommodorũ, quæ expoſita ſunt, nullũ nos excipit; & quin ſpatium locum ponere liceat, vel Peripateticorum, & quidem optimorum teſtimonio, nulla Ariſtotelis ratio obſtat. At illi ijdem, quòd, ſi non rationes etiam omnes, at omnes certè huius poſitionis tuendas ſuſceperant, ſi (inquiunt) ſpatium locus ſit, in quo corpora ſuſcipiuntur; quoniam corpora trinam ſortita ſunt dimenſionem, & quanta ſunt, vtique & ſpatium, quod illa ſuſcipit, trinam & ipſum dimenſionem habeat oportet; quare, & quantum, & corpus ſit oportet; nam aliarum quantitatum nulli; ſed corpori tantum illa attribui poteſt. Corpus ſi ſit, vel mathematicum, vel naturale erit; at mathematicum ſi ſit, cum non ſecundum rem, ſed ſecundum noſtram imaginationem modò ſubſiſtat, naturalium corporum locus eſſe, eaque in ſe ipſo ſuſciperę nõ poteſt; minus etiam, ſi naturale, nam tale ſi ſit, mobile, & in loco etiam ſit; quorum vtrumque ſpatio abnegant qui id ponũt. Mirari ſanè licet etiam, ſpatium (quod penitus Ariſtoteli ignotum fuit, quin quod dari non poſſe acerrimè is cõtendat, & quod, ſi detur, neceſſariò quale nobis poſitum eſt, ipſis etiam incorporeum, immobileque ponendum ſit) num dari poſſit inquirentibus, propterea dari non poſſe viſum eſſe, quòd corporum, magnitudinumq., quę Ariſtoteli notę fuerunt nulli congruat, & quòd, ſi ſit, iuxta Ariſtotelis decreta, mobile, & in loco eſſe oporteat: quorum neutrum ſpatio tribui poteſt. Si dari id non poſſe declarare propoſitum erat, non inde declarãdum erat, quòd à corporibus, magnitudinibuſque, quæ Ariſtoteli notæ fuerunt, ſecluſum ſit, ſed nuſquam id dari poſſe demonſtrandum, nullis ſcilicet artibus ens vllum, eiuſue partem è

loco.

loco,in quo poſitum eſt,educi,aut minorẽ in eo cogi poſſe in molem, quam ens aliud ullum, nec ipſe etiam aer ſubire queat; ſiquidẽ quę ſenſu percipi poſſunt,& quę num ſint, ſenſus diiudicare poteſt,rationibus nullis prorſus,at ijs certè minus, quę nõ ipſis à rebus, ipſoque depromptæ ſunt à ſenſu, ſed ex hominum manant decretis,& logicæ omnino ſunt,egent.Minus etiam ſpatium ſi ſit,naturale num ſit inquirendum, cum per ſe,& natura ſubſiſtat,& naturalia entia locari vt poſſint, neceſſarium cum ſit. Tum,ſi ſpatium (inquiunt) quale ponitur,ſit, nulla agente, operanteque natura donatum ſit, & nihil prorſus agat, opereturue, nequaquam (quæ loco conueniunt,& quæ agere,operarique videtur locus) ipſi inſint, nec ea ipſum agere,operarique queat. Non corpora,quæ in ipſo poſita ſunt,generandi,alliciendi,conſeruandi, perficiendique vim obtineat: nec locus locato ſimilis ſit: nec loca à ſe ipſis differant. Iure quidem ea omnia loco ineſſe,& omnia à nobis,qui ſpatium locum eſſe ponimus,efflagitent,& quòd eorum nullum ſpatium præſtare poteſt, locum ſpatium poni nõ poſſe decernant; ſi quæ propria loca Ariſtoteles corporibus attribuit, ijs illa præſtent omnia. At quoniam,vt ſuperius dictum eſt,corpora ſingula à corporibus,à quibus continentur, à proprijs locis Ariſtoteli, ſuiſque aſſiduè oppugnantur, & corrumpuntur, contraria planè ſunt; non propterea quòd ſpatium nihil quæ in ipſo locata ſunt foueat, nullamque ad ea ſimilitudinem ſortitum ſit, entium locus poni non poteſt, quin magis,quàm continentis ſuperficies,ponendum eſt; nam ſi nihil ea fouet, nihilque eis ſimile eſt,at nihil certè oblædit,nihilque cõtrarium eis eſt.Quantitati pręterea,inquiunt,per ſe locus debetur,itaque & ſpatio,quantum & ipſum cum ſit, locus tribuendus erit. Mirari ſanè licet incorporeo ſpatio,& quod ſi ſit,vel ipſis entium omnium,& Mundi vniuerſi locum eſſe neceſſario ſtatuẽdum ſit, locum tribuendum eſſe, videri poſſe. Tum ſi vas,inquiunt,aquæ plenum ex alio in alium transferatur locum, quoniam ſpatium in quo locatum eſt (vt id ponentibus placet) non transfertur,ſed aqua ſpatium variat,non vas tantum,ſed aqua etiam,quæ vaſi ineſt,per ſe mouebitur, quod eſt abſurdum.Si quæ alijs quidẽ inexiſtẽtia,& cum ijs commota,at per proprium perpetuò delata locum, perpetuoque in proprio fiunt loco, per ſe moueri Peripateticis,vt videtur,placet,aqua etiã vaſi indita,& cum eo cõmota, veluti & vas per ſe mouebitur; & aquam vaſi inditam, & cum vaſe commotã (ſi quæ ab alijs geſtantur mouerí ea dicere licet) veluti & vas per ſe moueri ſi ponamus, quid abſurdum poſitum ſit, vel iuxta Ariſtotelis poſitiones,intueri non licet. At,vt dictum eſt,nõ quæ iuxta illius decreta,ſed quę iuxta rerum naturam euenire non poſſunt,ſi ponantur,abſurda ſunt. Præterea,inquiunt,ſi ſpatium (nam,vt veritas amplius eluceat,vel quæ expoſita,examinataque ſunt,iterum exponere,iterumque reijcere non grauabimur) vnum, eiuſdemque naturæ ſit vniuerſum, differentium corporum locus eſſe non poterit, locus enim locato ſimilis ſit, oportet. Rectè quidem, ſi aer,à cuius ſuperficie amplior terræ portio continetur, & Cœlum igni ſimile Peripateticis poſitum ſit, aut poni poſſit. Adhuc quantitatem,dicunt, ſpatium ſortitum cum ſit, nequaquam (quod ijs,qui illud ponunt,fieri placet) per omnes corporum,quæ in eo ponuntur, partes, dimentionesque penetrare, permeareque poterit: tum ſi penetret, ſimul & ſpatium, & corpus in eo locatum erit. Equidem ſpatium, quod ponimus,penitus incorporeum, & veluti non ens, &, vt probauimus, aptitudo modò quædam ad corpora ſuſcipienda, aliud nihil prorſus cum ſit, proindeque corporibus, quæ ipſum ſubeunt, nihil reniti, repugnareque cum poſſit, in ipſo illa vt locentur, nihil ſibi ipſis immiſceri, & mutuò ſeſe diuidere, diſſecareque opus eſſe exiſtimo. Cur enim nihil ea ab ipſo cum penetrentur, non in ipſo locari queant? At ſi à ſpatio ea penetrari velint, incorporeum cum ſit, quin qualiacunque ſint corpora penetrare queat omnia, haud eſt dubitandum. Et vt ſpatium, quodque in eo ſuſcipitur corpus ſimul fiant, quoniam incorporeum eſt ſpatium,nullum conſequitur incommodum.

Poſtremò locus, addunt, locato nobilior, & prior etiam eſt; at ſpatium, quantitatis, & ſubſtantiæ omnis expers, & accidens cum ſit, entibus, quæ in ipſo locata ſunt, nec nobilius, nec prius videri poteſt. Non perperam fortè, ſi Peripateticis, & qui Ariſtotelis decreta omnia, veluti ipſo à Deo prolata venerantur, ſpatium locum poni non poſſe, perſuadendum foret; at quoniam cum ijs modò contendendum eſt, qui hanc ſaltem illius poſitionem demoliri ſtudent, & inane ſpatium entium locũ ponendum eſſe contendunt, non quæ iuxta Ariſtotelis decreta, ſed quæ iuxta rerum naturam incommoda eos excipiunt, exponenda Peripateticis erant. Etenim locum quidem ijs, quæ in ipſo locantur, priorem oportere eſſe, omnes reor admittunt; at cur nobilior etiam ponendus ſit, non omnibus intelligere licet. Supremum certè Cœlum, quod velint, nolint, in loco ponant, neceſſe eſt, in loco, qui ipſo nobilior ſit, locari nõ poteſt: nam per ſe corporum nulli ſpatium cum inhæreat, ſed per ſe exiſtat, perpetuòq. idem cum permaneat, & quod ſi exiſtit, in eo Mundus locatus neceſſariò ſit, cur accidens ponẽdum ſit mente non concipitur. Quod dictum eſt, non alia ratione vlla ſpatiũ dari non poſſe Peripateticis contendendũ, ſed nuſquam fieri id poſſe declarãdum; nam ſi ſit, quòd non reliquorum modò entium, ſed cęli etiam ipſius locus ſit, ſi non prius, cũ ipſo certè Mundo factum fuerit, neceſſe eſt. Itaque niſi Ariſtotelis ratio, qua, ſi vacuũ detur, motum fieri nõ poſſe aſtruit, quòd ſi per vacuum fiat, in inſtanti fiat, obſtet; ſpatiũ, quod ponimus, corporum omnium, & Mundi etiam ipſius locũ eſſe, ſtatuere liceat: at nihil prorſus ea obſtat; nam, vel ſi ſpatium quale poſitum eſt, verè exiſtit, nuſquam tamen cũ ſit, quòd (vt dictum eſt) corpora, quæ in eo locantur, ſeparari, ſeiungiq. à ſe ipſis non ſuſtinent, ſed ſibi ipſis perpetuò adhęrent, nulla ſpatij portio vacua remanet vſquam, ſed vniuerſum corpore quopiam repletum eſt. Quocirca quæ mouentur corpora, nuſquam per vacuum, ſed per alia perpetuò feruntur corpora. Tum ſi detur vacuum, nequaquam tamen (vt Ariſtoteli placet) nullo in tempore motus fiat; qui enim, vel ſi à nullo, quæ per intermedium ſpatium feruntur, retardentur, è cœlo in terram nullo lapis deſcendat temporis momento, atque ſimul, & in cęlo, & in terra ſit? Quas ob cauſſas quoniam, vt viſum eſt, ſenſus ipſe entia in ſpatio contineri ab ipſorum mole diuerſo nobis manifeſtat; & nulla Ariſtotelis, ſuorumue ratio id fieri prohibet, & ſatis continentium corporum ſuperficiem, corporũ locum poni nõ poſſe eſt demonſtratum; reliquæ difficultates, & bene eæ magnæ, à quibus Ariſtotelis ſententiam vrgeri, vel ſuorũ complures declarant, nequaquam exponendæ videntur. Sed quid ſit tempus, & in ipſius Ariſtotelis dictis ſpeculemur: rectè enim è quibus illius natura intelligẽda eſt, nos edocet, proindeque in ijs ſimul, & quid Ariſtoteli viſum fuerit, & quid ſit tempus innoteſcet,

QVID SIT TEMPVS. Cap. XXIX.

4. Phyſ. t. 97

QVID ſit tempus inquirens Ariſtoteles, reiectis antiquorum opinionibus, quibus aliud, atque aliud viſum id eſſet, poſtremò, & motum non eſſe declarans, inquit. At neque ſine mutatione eſt; cum enim ipſi cogitatione nihil mutamur, aut ſi mutamur, minimè animaduertimus, nullum tempus præterijſſe nobis videtur, quemadmodũ nec hiſce, quos fabulę tradũt in Sardo apud Heroas dormire, cũ à ſomno fuerint excitati. Prius enim momentum cum poſteriori coniungũt, vnumque efficiunt, & id quod intercedit eximunt, propterea quòd ſenſu id nõ apprehendunt. Vt igitur ſi aliud, & aliud temporis momentum nõ eſſet, ſed vnum, & idem, tempus non eſſet, ita cũ aliud, atq. aliud eſſe nos latet, medium tempus nullũ videtur eſſe. Quamobrem ſi, cum nullam diſtinxerimus mutationem, euenit, vt tẽporis nulla nobis ſit cogitatio, ſed in vno, & indiuiduo manere anima videatur, cum autem ſenſu

appre-

apprehendimus,& diſiungimus,tum tempus præterijſſe dicimus, perſpicuum eſt ſine motu, & mutatione tempus non eſſe; ita illud conſtat tempus, nec motum eſſe, nec abſque motu. Sumendum verò eſt(quandoquidem quid eſt tempus quærimus) quid ſit ipſius motus,hinc exordium ducendo;ſimul namque,& temporis, & motus ſenſum habemus.Nam in tenebris,quanquam corpus noſtrum nihil patiatur, ſi tamen animo agitemur,ſtatim tempus aliquod ſimul videtur fuiſſe: ſed & cum tempus aliquod videtur præterijſſe,ſimul & motus quidam apparet fuiſſe; quare aut motio, aut motionis aliquid eſt tempus; cum igitur motus non ſit,aliquid eius ſit,neceſſe eſt. Cum autem id,quod mouetur,ex aliquo ad aliquod moueatur,magnitudoq. omnis continua ſit,magnitudinē motus cōſequitur.Quòd enim magnitudo continua ſit,motus quoq. eſt continuus; quòd autem motus,& tempus;nam quātus motus eſt, tantum & tēpus videtur ſemper fuiſſe. At verò prius,& poſterius in loco primū ſunt, quādoquidē ſitu in eo inſunt.Cum autē in magnitudine prius,& poſterius inſint,neceſſe eſt,& in motu prius,& poſterius ineſſe ijs, quæ illic ſunt, proportione reſpondentia. Atqui etiam in tempore illa inſunt,quòd horum alterum ſemper ſequatur. Prius autem, & poſterius in motu,re quidem ipſa,& ſubiecto idem ſunt,quod motus,ratione verò diuerſa ſunt, & motus non ſunt. Atqui & tempus cognoſcimus, cum motum diſtinguimus, priori,& poſteriori diſtinctis,tumque fuiſſe tempus dicimus,cum prioris, & poſterioris in motu ſenſum habuerimus; diſtinguimus autem,quòd aliud,& aliud ea eſſe,& aliquid aliud intercedere exiſtimamus.Cum enim extrema à medio diuerſa eſſe animo concipimus,temporiſque momenta duo eſſe anima affirmat,aliud quidem prius, aliud poſterius,tum hoc ipſum tempus eſſe dicimus. Nam quod momētis terminatur, tempus videtur eſſe,idque poſitum ſit. Cum igitur temporis momentum vt vnum ſenſu apprehendimus,non autem vt prius,& poſterius in motu,vel vt idem quidem,nō tamen prioris,aut poſterioris alicuius,quod ſcilicet prioris alicuius ſit finis, & poſterioris alicuius principium,nullum tempus videtur fuiſſe,quandoquidem nec motus. Cum autem prius,& poſterius,tum tempus dicimus.Hoc enim eſt tempus,numerus motus ratione prioris,& poſterioris. Nō ergo tempus eſt motus,niſi vt numerum motus habet. Argumentum autem eſt,quòd plus,& minus ex numero diiudicamus, maiorē verò,& minorem motum ex tempore. Tempus ergo numerus quidā eſt. Rectè quidem Ariſtoteles,ex entium motu,immutationeq. in temporis cognitionem nos inductos eſſe, & nullum prorſus tēporis ſenſum fieri nobis poſſe, ſine motus cuiuſpiam ſenſu,docet; quin.ſ. motū quempiam intueamur,recordemurue:at non rectè,vt videtur,ex ijs tempus ſine motu,& mutatione non eſſe colligit. Cur enim,cum tempus vt ſit,entis nullius motus,immutatiove præſtet,ſed per ſe exiſtat, ab entium motu pendeat, & ſi nullus motus,nullaque fiat immutatio, tempus itidem eſſe, fluereque ceſſet? Non rectè itidem,propterea quòd nec tempus ſeorſum à motu,nec motum ſeorſum à tempore vnquam,ſed perpetuò cum altero & alterum apprehendimus, tempus conditionem, affectionemue quampiam,& motus quid eſſe decernit.Nam,vel ſi nullam prorſus affinitatem,cognationemue motus cum tempore habeat, nihilque prorſus illius tempus ſit,ſed penitus ab altero alterum diuerſum ſit; quoniam motus,immutatioque omnis in tempore fit, eiuſque, & breuitatem, & diuturnitatem tempus nobis manifeſtat, & tempus nullum nobis præterit,in quo motū quempiam non intueamur,recolamuſue, neceſſariò vbi motus cuiuſpiam nobis ſenſus fit, quòd eius itidem durationis ſenſus fit,temporis itidem,in quo ille factus eſt, ſenſus fit: & vbi temporis,motus itidem qui in eo factus eſt.Itaque non, quòd nunquam alterius tantum, ſed perpetuò vtriuſque ſimul ſenſus fit, propterea alterum alterius quid eſſe ſtatuendum eſt, ſed id tantum, quod euenire videtur,motum ſcilicet omnem ſuo in tempore fieri, & motum prorſus nullum ſine tempore fieri poſſe,ea videlicet tantum alteri ad alteram cognatio,affinitaſque tribuenda eſt, quæ tributa videtur. Minus etiam continuitas, & prius, poſte-

riuſque

riuſque tempori indendum fuit, quòd quantitati, proindeque & motui, qui ſuper ea fit, inſunt; nihil enimà motu cum pendeat tempus, ſed per ſe (vt dictum eſt) exiſtat, quas habet conditiones, à ſe ipſo habet omnes, à motu nullam prorſus. Mirandum præterea eſt, motui prius, poſteriuſque propterea ineſſe viſum Ariſtoteli fuiſſe, quòd & magnitudini, ſuper qua fit, inſit. Etenim cœli, cuius motus præcipuè tempus, numerum, menſuramque eſſe Ariſtoteli placet, pars nulla alia prior, poſteriorque eſt. At, vt dentur hæc omnia Ariſtoteli, non certè, vt tempus motus numerus, menſuraue, aut paſſio, affectioue quæpiam ſit, dari poteſt; quî enim res, quæ principio, fineque Ariſtoteli caret, & quæ nuſquam ſibi ipſi difformis, nullaque ab intermedia re diſtincta eſt vſquam, rei, quæ paſſim terminatur, immutaturque, cui omnino terminum quempiã, & quampiam aſſignare liceat diſtinctionem, numerus, menſuraue ſit? aut quî res vlla rei paſſio, affectioue ſit, cui nihil inhæret vnquam, nihilque commune habet, & à quo penitus diuerſa eſt? Itaque, ſi quam coniunctionem, connexionemque, & affinitatem tempus, motuſq. inter ſe ſortita ſunt, ea modò tribuẽda ijs eſt. Tempus mora ſit, duratioque, & ſpatium, at non ſuper quo, aut per quod, ſed in quo motus, immutatioq. fit omnis. Et motus tẽporis ſit menſura, at nõ omnis, ſed cœli modò, qui nimirum vnus continuus eſt, & vniſormis. De principijs, primiſq. corporibus, quot, & qualia ſint, inſuper de ortu, & interitu in vniuerſo hucuſq. actum. Nunc quid antiquiores Philoſophi, Ariſtoteles potiſſimum, eiuſq. aſſeclæ, qui ſine dubio in hoc genere cæteris omnibus longè antecellũt, hiſce de rebus ſenſerint, accuratè eſt excutiendũ, vt noſtra ſimul ſententia clarius explicetur, atque adeo probetur.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER SECVNDVS.

NIHIL INFERRE PERIPATETICORVM RATIONEM, QVA, QVAE communem materiam ſortita ſunt entia, vel à nullo paſſa contrario, corrumpi aſtruunt. Cap. I.

COMMVNEM materiam quę ſortita ſunt entia, vel ſi nullo à contrario agente oppugnentur, corrumpi tamen omnia Ariſtoteli, ſuiſque placet omnibus, quòd formas illa, naturaſq. omnes ſuſcipere apta cū ſit, nequaquam ab vna perpetuò detineri, aut queat, aut velit, ſed alias omnes, quas ſuſcipere poteſt, appetat, & ſuſcipiat tandem omnes oportet: neque enim illas ſuſcipiendi appetitus, facultaſque fruſtra inſit. Itaque vel nulla externa in inexiſtentē contraria agente forma, ſola materiæ appetētia, potentiaque illam eijcere ſatis Ariſtoteli eſt. Et propterea ſublunarem ignem, vel ſi à nullo is contrario ipſi etiam oppugnari videtur, aſſiduè tamen corrumpi decernit. Et vera ſi ſit ratio, non terra modò, ſed ipſum etiam Cœlum, ſecus ac nobis viſum eſt, corrumpatur. Quamobrem explicanda amplius, excutiendaq. eſt illorum ſententia. Principio formæ oēs, omneſq. qualitates materię vniuerſæ, & cuiuis eius portioni ſimul inexiſtere Peripateticis videntur, at non ſemper actu oēs, ſed vnica tantùm, reliquæ verò potentia, non agentes, ſed veluti ſtertentes: quæ niſi actu interdum, & æterno tempore veluti per vices fiant, fruſtra ibi inditæ ſint. Id verò, quòd veluti inertiæ, imperitiæq. naturam incuſet, pacto nullo admittendum exiſtimantes Peripatetici, materiæ, inertiſſimæ rei, & quæ actionis omnis per ſe penitus expers, quin veluti non ens, & id modò Ariſtoteli ſit, quod ab agentibus ſit naturis, harum quas vult, vel à quibus detinetur, & quæ in ea vigent, veluti in ſoporem deijciendi, alias contra, quæ ſtertunt, & veluti demortuæ in eius latebris latent, veluti excitandi, & in lucem, actumque agendi facultatem attribuunt, proprijs placitis, rerumq. naturæ repugnantes, & alijs; vt videtur, multis peccātes modis. Nam rem ponunt, quam nulla concipere queas imaginatione, agentes naturas agendi vi exutas, ſtertenteſq., & longè plurimas, ſummèque inter ſe cōtrarias, ſibi ipſis connexas, vnitaſque, penè & vnum factas, in materiæ parte quauis, & veluti puncto in eodem ſimul exiſtentes; cum quæuis materiæ portio, & punctum quoduis in quoduis tranſmutari poſſit ens. Tum, ſi formæ omnes materiæ perpetuò inſint, nequaquam forma vlla, vel vnquam corrumpatur, vel generetur vnquam; ſed quę interimi videtur, corrumpique, veluti in ſoporē deijciatur, expergiſcatur que generari videtur, perpetuò exiſtens eadem, at modò actu, potētia modò, modò vigens, agenſque, ſtertens modò agendi vi exuta. Formarum itaq. eductio omnis non ipſarum productio, ſed expergefactio ſit, aut reuocatio, quæ in materia eadem perpetuò remanent eædem, eò dumtaxat à ſe ipſis differentes, quòd nō perpetuò vigilant, atque operantur, ſed ſtertunt interdum, & deſides fiunt. Mirum præterea, ſi quæ actu exiſtentem, agentemque, & repugnantem deturbauit, interemitque, demor-

tuam iam, aut in altiſſimum ſoporem deiectam, omnique agendi vi exutam, non penitus eijcias, penituſque interimat, contrariam, & ipſius interitum aſſiduè expetentem, molientemque, & quę exitium allatura ſit tandem, niſi quid materię natura exiſtat, ſed formę tantùm in potentia; nullus itaq. materię ſit vſus, ſed ſolę formę ſufficiant, quod Ariſtoteli placere haud poteſt, materiam, ſubiectumque ad rerum generationem maximè neceſſarium, longeque illius naturam à priuatione, & à formis in potentia diuerſam iudicanti: quæ igitur forma cõtrariam actu exiſtentem, vigentemque, & repugnantem deturbauit, nequaquam; vel potentia, vel alio pacto vllo ibi eſſe ſinet. Calor nimirum, qui terrę frigus vigens in illa, actuq. exiſtens deturbauit, agendique vi exuit, nequaquam in materia, quam penitus occupauit, & in qua iam diu viget ipſe, regnatque, vel potentia, vel alio ibi modo eſſe volet vllo, vel vllo degere pacto: nam nec repugnare, nec ſeſe occultare, nullas ſubire latebras poteſt, in quibus à calore penitus omnia permeante, & occupante non deprehendatur, & deprehenſum non exitio detur. At, vt hoc non poſſit forma exuperans, numquam certè ipſa à profligata iam, omniq. agendi vi exuta patietur, minus etiam à materiæ potentia, à materiæ alias ad formas ſuſcipiendas aptitudine, vel appetitu ſuperetur, agendique vi exuatur, aut in materiæ gratiam libens ipſa latebras ſubeat, pene & eſſe ceſſet, quæ ſeruari, & in ſubiecta diffundi omnia, & iuxta propriam naturam perpetuò operari ſummè appetit, quæritque, & ſummis inceſſanter contendit viribus. Non igitur, vt Peripateticis placet, quæ generari videntur formæ, materiæ præinexiſtunt omnes, idque modò ab externis agentibus formis habent, quòd materiã eæ illis concinnant, aptamque faciunt, & hoc facto, per ſe illæ è materię ſinu, in quo deliteſcebãt, ac ſtertebãt, emergunt, & in opus exeunt; ſed nihil prorſus præexiſtentes, verè ab illis fiunt, verèq. cũ entibus generantur, ſeipſas amplificandi, multiplicandi, & è proprijs ſedibus, nihil in his imminutæ effundendi, & alienas ſubeundi, præinexiſtentibuſque naturis inde eiectis, ſeſe in ijs conſtituendi facultate præditæ naturæ agentes, quorum entium naturas exuperant, non diſſimiles, potentia in ijs exiſtentes in actum agunt, ſed ea ipſæ occupant, & ſe ipſas in ijs indunt, conſtituuntque; & huiuſmodi facultatem ipſi in primis formis attribuant Peripatetici, oportet. Neque enim externam materiam concinnent, niſi proprias vires, ſe ipſas in eam effundant, & luci eam facultatem cum attribuant, calori itidem, cui manifeſtè inhæret lux, attribuant, neceſſe eſt. Quapropter, vel ſi non calor ipſe rerum ſit forma, ſed eius organum (quoniã organi calum forma inſequi, & formæ ductu, magiſterioque organum agere Peripateticis videtur) forma etiam proprias vires, & ſe ipſam cum calore emittat neceſſe eſt. Cui porrò ipſa inſidet ſedi, alij vt eam concedat, in eiuſque gratiam ipſa, vt inde recedat, & pereat, quantumuis illa ſimilis ſit, cognataque, numquam Peripatetici perſuadeant. Minus etiam fundamentum, cui ipſorum ratio innititur, firmum monſtrent vnquam. Ea enim quidem, quæ entium ſingulorum propria eſt potentia, & qua iuxta propriam naturam operari poſſunt, non ad actum modò ducatur, ſed actui inhæreat ſemper, ſemperque actui infixa, & vnum prorſus actui ſit, oportet; quę nimirum ſingulis inexiſtens, & ſingulorum propria, externo nullo ad proprium indiget opus. At certè qua ab alijs pati poſſunt entia, nequaquã, vel eorum quæ agunt, vel eorum quę patiuntur, corrumpunturque eſt propria; & nequaquam libera, abſolutaque, ſed vtrorumque illorum communis, & veluti ſub conditione, ſi ſcilicet agenti coeat patiens, debilius robuſtiori, neque enim coire hoc illi, & hoc agere, pati illud, neceſſitas cogit vlla. In quę igitur quauis occaſione contrarium, robuſtiuſque agere non poteſt, æterna appareant illa, & numquam corrumpantur.

RATIONES, QVIBVS ARISTOTELES COELVM IGNEVM NON ESSE, & Peripatetici nonnulli calorem, frigusſque ſubſtantias non eſſe aſtruunt, exponendas, examinandasſque eſſe. Cap. II.

COELVM vniuerſum, ipſum etiam Solem caloris prorſus expertem, & calorem qui aſſiduè à Sole emanat, nō ab eius natura, & ſubſtātia emanare, ſed ab eius fieri motu, à quo ſublunaris aer commoueatur, conteratur, diuellatur etiam, ſegregetur, & ad terram vſque deuoluatur, ſummè Ariſtoteles cōtendit. Et, vt ſuorum multis placet, calorem, frigusſque nequaquam ſubſtantias, & naturas eſſe ſtatuit, quæ informem, inertemq. materiæ molē ſubeuntes, in terram, aquam, aerem, ignem, & in reliqua eam agant entia; non eæ rerū ſint formæ, quarum præſentia, atque opera, quod ſunt, quod agunt, quod operantur, ſint, agant, operentur entia; ſed cū terræ, aquæ, aeri, igni, tum verò, & reliquis entibus, plantis præſertim, & belluis alias à calore, frigoreq. ineſſe naturas, & longè eas calore, & frigore præſtantiores, nobilioreſque, & diuiniores, quarū calor, & frigus organa ſint, quæq. vera rerū ſint principia, formæ, & ſubſtantiæ. Nos rationes, quibus vtrumque aſtruitur, diligentiſſimè ponderabimus; cum de rebus agatur, quibus ignotis, nihil fortaſſis in natura notū eſſe queat. Atq. ſi formæ eæ ſint, veræ, & neceſſariæ etiā (huiuſmodi enim ſint oportet, quæ res adeo ſenſui repugnantes, contrariaſq. ſuadere conantur) nō amandus modò, amplexanduſque, ſed ſummopere etiam admirādus, quin numinis inſtar venerandus ſit Ariſtoteles, qui excellenti ingenij acumine, & magnitudine ſolis naturam non igneam, qualis ſenſu percipitur, ſed ab igne diuerſam eſſe intellexerit, modumque inſuper indagauerit, quo non calidus ſol, calorem aſſiduè in terram demittat, illamq. in tot agat entia; & qui inſuper, cum nulla ab igne edatur actio, quæ caloris non ſit, aliam tamen igni, vt primus fortaſſe omnium illi tribuit Auerroes, ineſſe inſpexerit ſubſtātiam, cuius organum ſit calor. Sin contra nullum habeāt robur, non is ſectandus, qui ſolem ijs viribus, eaque ſpoliet natura, qua donatū eſſe, eius ſpecies, & actio manifeſtat, & operatio; qui igni, reliquiſq. entibus naturam impartiatur, cuius nec ſpecies, nec actio, nec operatio ſpectatur vlla; qui denique nequaquam, quod docere profeſſus fuerat, rerum nos naturam, ſed ſuas doceat opiniones.

RATIONES, SIGNAQVE, QVIBVS ARISTOTELES NON igneum eſſe Cœlum declarat, & diuerſa à ſublunaribus ſubſtantia ipſum donat. Cap. III.

OMNIA, inquit Ariſtoteles, naturalia corpora, & magnitudines ſecū-
dum ſe ipſa mobilia dicimus eſſe; naturam enim principium motus *1. de cœlo,*
ipſis eſſe dicimus; omnis autem motus ſecundum locum, quem voca *cap. 1.*
mus lationem, aut rectus, aut circularis, aut ex his mixtus eſt; ſimplices autem hi duo ſoli; cauſa autem, quia & magnitudines ſimplices, quæ recta, & quæ circularis eſt, tantùm ſunt. Circularis igitur eſt qui circa medium, rectus autem qui ſurſum, & deorſum; dico autem ſurſum, qui à medio, deorſum autem, qui ad medium; quare neceſſe eſt omnem ſimplicem lationem, hanc quidem à medio, hanc autem ad medium, hanc verò circa medium eſſe. Quoniam autem corporum, hæc quidem ſimplicia, hæc autem compoſita ex ijs ſunt, dico autem ſimplicia quæcumque motus principium habent ſecundum naturam, vtputa ignem, & terram, & horum ſpecies, & cognata his, neceſſe eſt & motus, hos quidem ſimplices, hos autem quodam modo mixtos eſſe, ſimpliciumq. ſimplices, mixtos autem compoſitorum, moueri autem ſecundum prædominans. Si quidem igitur eſt ſimplex motus, &

ſimplex

ſimplex motus corporis ſimplicis eſt, etenim ſi compoſitum fuerit, ſecundum ſimplex prædominans erit; erit igitur neceſſarium eſſe aliquod corpus ſimplex, quod natum eſt ferri circulari motu ſecundum ſui ipſius naturam. Nam ſi qui vnius eſt, vi alterius fieri contingit, at natura impoſſibile eſt, ſi quidem ſingulorum ſimplicium corporum, vnus eſt ſecundum naturam motus. Præterea, ſi motus præter naturam motui ſecundum naturam, & vnum vni contrarium eſt, neceſſariò, quoniam circularis motus ſimplex eſt, ſi corporis, quod circumfertur, proprius, naturaliſque is non eſt, præter naturam ipſius is ſit: ſi igitur ignis id, aut aliud huiuſmodi, naturalis ipſius motus circulari contrarius erit; at vnum vni cōtrarium, & motus, qui ſurſum, deorſumque mutuò ſibi ipſis contrarij ſunt; quòd ſi aliud ab ijs, quod circumfertur, corpus ſit, erit vtique alius naturalis ipſius motus; at hoc prorſus impoſſibile, nam ſi ſurſum ignis ſit, aut aer, ſi verò deorſum aqua, aut terra. Tum ignem ſurſum modò, non & circulo etiam natura moueri, ſed, quod alibi declarauit, à cœli conuerſione trahi ſupponens, Ex ijs, inquit, manifeſtum eſt, quia nata eſt eſſe quædam alia corporis ſubſtantia, præter has, quæ hic ſunt conſiſtentes, dignior, & prior his. Corporis nimirum, quod circumuoluitur, naturam, ſubſtantiamq. ſublunariū nulli ſimilem, contrariamue, ſed diuerſam eſſe, Itaq. ſublunarium conditionibus nullis prorſus donatum eſſe cœlum. Vniuerſa Ariſtotelis ratiocinatio huiuſmodi videtur. Quoniam natura motus principium eſt, quæ natura conſtant corpora, mobilia ſecundum locum ſint omnia, proprium omnia, naturalemque habeant motum, & vnum modò, ſimplicemque, quæ vna à natura conſtituta, ac ſimplicia ſunt, & contra, quæ ſimplici mouentur motu, ſimplicia ſint oportet. Nam ſi & quæ pluribus à naturis conſtituta, & veluti è multis corporibus compoſita ſunt, vno & ipſa, & ſimplici moueri videntur motu, propterea ita mouentur, quòd naturarum, à quibus conſtituta ſunt, vna reliquis veluti prædominatur, cuius mouentur motu. Simplex verò motus, rectus tantum eſt, & circularis; ſiquidem & magnitudinum, linearumque, ſuper quibus motus fiunt omnes, & quarum formā motus ſequantur oportet, recta tantum, circulariſq. ſibi ipſi perpetuò ſimilis, & vniformis, itaq. ſimplex eſt. Rectus is dicitur, qui à Mundi medio ſurſum, & qui huic cōtrarius ad Mundi medium, & deorſum fertur; circularis autem, qui circa Mundi mediū circumuoluitur. At verò, cum corporū ſingulorū motus à ſingulorū natura emanēt, quam motus ad ſe ipſos cognationē, ſimilitudinemq., aut contrarietatem ſortiti ſunt, eam etiā & naturę, à quibus corpora cōſtituta ſunt, ad ſe ipſas ſortitę ſint oportet; ſimiles, cognatæq. ſint, quæ ſimiles, & contrariæ, quæ cōtrarios, & diuerſæ, quæ diuerſos motus edunt, oportet. Ergo cum terra, & aqua ad mediū, aer, & ignis à medio, Cœlum circa mediū natura moueatur, & motus à medio motui ad medium, vnumque non pluribus, ſed vni modò contrarium ſit, terra profectò aquæ, & aer igni ſimilis, horumq. vterq. illarū vtriq. contrarius, cœlo autem, neque illarum, neque horum vllus, aut ſimilis, aut contrarius, ſed omnes à natura conſtituti ſint oportet, quæ à cœli natura prorſus diuerſa ſit. Nam circularem motum cœlo ſecundum naturam eſſe, vel inde patet, quòd ne effingi quidem poteſt, quod contra naturam circulari motu moueri queat. Quoniam autem ſimplex is eſt, itaque quod eo mouetur, vel ſecundum naturam, vel contra naturam moueatur, & quòd cōtra naturam ſimplici quopiam motu mouetur, naturalis eius motus illi contrarius, & ſimplex omnino ſit, oportet; ſi corpus aliquod circulari motu contra naturam mouetur, naturalis eius motus, rectus, & aut ſurſum, aut deorſum ſit, neceſſe eſt; at horum alter alteri contrarius, & vnum vni contrariū cum ſit, alij contrarius eſſe non poteſt: vtique corpus, quod circulari motu contra naturam moueatur, prorſus dari non poteſt. Mirum præterea, ſummeque rationi aduerſum, corpus, quod circulari moueri videtur, contra naturam eo moueri, continuus, æternuſque vnus is cum appareat, & corpus, quod eo mouetur, nihil vnquam immutetur; ſiquidem motus, operationeſque quæuis, quæ cōtra naturam eduntur, & ipſæ, & quæ eas ædunt naturæ breui

deficiunt oēs. Quapropter, quoniā ſimplicium corporum cælum circulo, ignis, & aer ſurſum, terra, & aqua deorſum natura mouentur (nam ignis non iuxta ſui ipſius naturam, ſed à cæli conuerſione tractus, cum eo circumuoluitur) terra, & aqua, igni, aeriq; contraria, cælum eorum nulli nec contrarium, nec ſimile, ſed diuerſa ab omnibus natura, nulliſq. prorſus eorum conditionibus donatum eſſe ſtatuendum eſt. Et alibi eos
» incuſans, qui corpus, quod in ſupero eſt loco ignem ſtatuunt, Quicunque, inquit, id *1. Mete.*
» quod ambit, & non ſolum ea, quę feruntur corpora ignem purum aiunt eſſe, quod aūt *cap. 3.*
» inter terrā, & aſtra interiectum eſt ſpatium aerem, ſi ea, quę nunc in Mathematicis mō-
» ſtrantur, ſatis eſſent cōtemplati, fortaſſe ab hac tam puerili opinione ſeſe abduxiſſent:
» illud n. nimis ſimpliciter exiſtimarunt, ſingula quæ feruntur magnitudine parua eſſe,
» quòd huiuſmodi nobis appareant ea hinc ſpectantibus. Dictum eſt quidem, & antea
» in his, quæ de ſupero loco contemplati ſumus; ſed ſermonem eundem nunc quoq; re-
» petamus. Si n. interualla igne eſſent referta, & corpora ex igne conſtarent, quoduis re
» liquorum elementorum iampridem interijſſet. Si cælum, & ſtellæ igneæ ſint; ac ignis elementum tanta mole reliqua excedat; reliqua omnia corrupiſſet. Nam ne huiuſmodi quippiā eueniat, ne elementorum aliquod reliqua in propriam agat naturam, ęqualem omnia materię quantitatem, propterea que & æqualem proprię naturę copiam ſortita oportere eſſe decernit Ariſt. Iccirco, quę ſuperſtant, quòd tenuiora, laxioraque exiſtunt, & è materia conſtant magis expanſa, magiſq; explicata, ijs, quibus ſuperpoſita ſunt, quæ denſiora, & è materia magis in ſe ipſam conſpiſſata conſtant, maiora quidem ſunt; at eò tñ modò ſingula, quò quæ ſuppoſiti, denſioriſq. portio in ſuperpoſitum, laxiuſq. ſoluta eſt, in maiorem acta eſt molē. Qua aer aquā, è qua factus eſt, excedit
» ratione, ea vniuerſitates, quę ſuperſtant, ſubſidētes excedunt. Terrę, inquit, molem, in *Ibidem.*
» qua oīs etiam aquarum multitudo comprehenditur, nulla (vt ita dicam) pars eſt ad eā,
» quæ continet magnitudinem comparata: nec verò moles tanta ſe excedere magnitudi
» ne intuemur, cū ex aqua ſecreta aer oritur, aut ignis ex aere. At neceſſe eſt vniuerſam
» aquam ad totum aerem eandem habere proportionem, quam aquæ tantulum, parſq; exigua ad eum habet aerem, qui ex ea gignitur. Quin & ſtellarum, quæ currere viden-
» tur, velocitas, & ſolis candor, non igneum eſſe ſolem, Ariſtoteli indicant. Superum, *1. Mete.*
» inquit, locum calidum non eſſe, neq; ignitum etiam, ſtellarum trāſcurſus ſatis decla- *cap. 4.*
» rant; hę enim eo in loco non fiunt, ſed in infero; cum tamen ea, quæ incitatius mouentur, tum celerius, tum plenius igneſcant. Si tandem igneum eſſet cælum, aut igniri, accendiq; aptum, vtiq; à rapidiſſimo illo motu accēderetur, & in ipſo fierent quę currere videntur ſtellæ, in cælo autem, ſupremo præſertim, ipſas non fieri earum, inquit, velocitas indicat; quæ rerum à nobis proiectarum velocitati ſimilis eſt: quæ, quoniam no-
» bis propinquæ ſunt, ſtellas, lunam, & ſolem celeritate multùm ſuperare videntur. Sol *Ibidem.*
præterea, inquit, qui maximè calidus videtur, candidus, non igneus apparet. His rationibus, hiſque inditijs perſuaſus Ariſtoteles cælum caloris expers, & incapax conſtituit, nihil ipſum veritus ſenſum, qui igneum ſolem, nihilque ab igne ſentit differentem. Verum, vt propoſitum eſt, accurate rationes examinentur, & inditia.

RECTE RERVM NATVRAM, EARVMQVE SIMILITVDINEM, DISſimilitudinemq; ab earum operatione colligendam Ariſtoteli viſum, & ſi quæ aſſumit, vera ſint, rectè diuerſæ à ſublunaribus naturæ Cælum illi poſitum eſſe.

Cap. IIII.

EGREGIE ignotam cœli ſubſtantiam à motu, nempe ab eius operatione venatur; & cœli ad ſublunaria differentiā ab horum ad illius operationē diſcrimine colligit. Quare, ſi quę ei aſſumuntur, rectè aſſumpta ſint oīa, vnius motus, non & immobilitatis item principium natura ſi ſit; & quę natura conſtant entia

iuxta ſuam na[illegible]m mobilia ſint omnia; & proprium oĩa, naturalemq., & vnum modò ſingula ha[illegible]ant motũ, neq. à ſeipſis diſſideant naturę, quòd alia motu, immobilitate alia gaudeat, & motũ alia edat, immobilis alia torpeat; ſed quęuis motum edendi facultate prædita ſit; at non quemlibet quæuis, ſed vnum modò ſingulæ, & prout ſimiles ſunt, diſſimilesue, ita & motũ ſimilem ædant, diſſimilemue; atq. à motuum ſimilitudine, diſſimilitudineq. entium ſimilitudo, diſſimilitudoq. habenda ſit; & ita à ſeipſis diſſideant motus, veluti & naturæ ipſæ; nec tñ eorum quiuis cuilibet cõtrarius ſit, ſed vnus vni tantum; itaq. qui à medio fit motus, ei, qui ad mediũ, circulari verò eorum neuter cõtrarius ſit, ſimiliſue, ſed vterq. ab illo diuerſus; & ignis circularẽ ad motũ ineptus ſui natura, & à Cœli cõuerſione illo ferri conſpectus ſit; haud perperã fortè cœlum diuerſę à ſublunaribus naturę poſitũ Ariſt. ſit. Propterea nũ fundamenta hęc bene iacta ſint intueamur.

NATVRAM NON MOTVS TANTVM, VT ARISTOTELI poſitum eſt, ſed immobilitatis etiam principium eſſe. Cap.V.

NATVRAM non motus tantùm, ſed & immobilitatis principium eſſe, non .ſ. naturam quamuis mobilem eſſe, & motu oblectari, & entia, quę cõſtituit, quibuſq. ineſt, mobilia facere, ſed aliam talem, aliã immobilem eſſe, & immobilitate gaudere, motumq. auerſari, & quæ cõſtituit entia, quibusq. ipſa ineſt, immobilia facere, torpidaq., adeo liquet, vt qui id declarari velit, Solem illi mobilem eſſe declarãdum ſit. Ecquis Terram nullo vnquam, cœlum perenni, & nunquã ceſſante cieri motu non intuetur? & propterea perpetuò immobilem illam manere, hoc verò propterea agitari non intelligit, quòd à natura illa cõſtituta eſt penitus immobili, & quę à motu, malo, moleſtiaq; afficiatur, hoc à natura ſummè mobili, & quę motu oblectetur, & ſeruetur? Quæ qui-
2. phyſ. ,, dem optime Ariſtoteles nouit, ac memoriæ tradidit. Nam naturæ ingenium explicans,
cap. 1. ,, Quęcumq., inquit, natura ſunt, videntur habere in ſe ipſis principiũ motus, & quietis,
,, immobilitatis nimirum (ſemper. n. Ariſt. vel Peripateticorum oĩum teſtimonio, quietẽ
,, motui contrariam, & immobilitatis loco quietem ponit) alia quidem ſecundum locũ,
,, alia ſecundũ augmentum, & decrementum, alia autem ſecundum alterationem. Natu
,, ra igitur principium eſt quoddam, atq. cauſſa mouendi, & quieſcendi eius, in quo eſt,
,, primò, per ſe, & non ſecũdum accidens. Rectè ſanè, & rerum ingenio, iiſq., quæ ſenſu
1. Mete. ,, percipiuntur, concors. Et alibi, Quod, inquit, corpus ſub conuerſione ſupera eſt, cum
cap. 4. ,, veluti materia quędã ſit poteſtate calida, frigida, humida, & ſicca, & cęteris, quæ hæc cõ
Ibidem. ,, ſequuntur, affecta, talis redditur, atq. eſt partim à motu, partim ab immobilitate; cuius
cap. 2. ,, rei cauſſam, atq. originẽ antea docuimus; nempe vbi ſublunarem hunc Mundũ ſuperis
motionibus propterea continuatũ eſſe, vt oĩs ipſius virtus inde gubernetur, edocuit.
,, Itaq. quod grauiſſimũ eſt, & frigidiſſimum, terra, & aqua in medio, & circa medium ſe
,, cretũ, circa hęc aũt ea, quę his hęrent, aer, & ignis. Vt nõ modò immobilitatis principiũ,
,, veluti & mot⁹, naturã eſſe, ſed entia ab illa, quę frigida ſunt, immobiliaq., terrã, & aquã,
,, cõſtitutas eſſe viſum Ariſt. ſit, poſitumq;. Et alibi, Nõ quodlibet, inquit, Mundi corpus
2. de cęl. ,, quale diuinũ eſt, circulariter mobile, & vno, & ſimplici motũ motu; quia neceſſe eſt in
tex. 17. ,, medio corporis circulò lati aliq d manere, & terrã id eſſe; hęc. n. in medio quieſcit, atq;
& 18. ,, nunc quidẽ ſupponatur hoc, poſterius aũt demõſtrabitur de ipſo. At ſi terrã eſſe neceſ-
,, ſe eſt, ignẽ etiam eſſe neceſſe eſt; cõtrariorum. n. ſi alterum eſt natura, & alterũ natura
,, eſſe neceſſe eſt, nã ſi ſit contrarium, etiã naturam quandã ipſius eſſe neceſſe eſt, quę qui
,, dem eſt materia contrariorũ. Præterea affirmatio priuatione prior eſt, ceu calidũ frigi-
,, do; ſed quies, atq. graue per priuationẽ motus, atq. leuitatis nuncupãtur. Et haud multò poſt, terrã (quod pollicitus fuerat) natura in medio immobilẽ manere, & nullo ibi, indeq; motu natura moueri poſſe multis declarat. Quo fit vt nunquã ſatis mirari Ariſt. liceat, qui cum naturam non minus immobilitatis, quàm motus principium eſſe, & qui materiam, quæ poteſtate calida eſt, frigidaq;, actu calidam à motu, & frigidam ab

immobilitate fieri ſtatuat; entia, quæ calida ſunt à motũ, frigida verò ab immobilitate fieri; & qui demum Terram in medio immobilem poſitam, ponendamq; fuiſſe decernat; & qui Terram perpetuò immobilem intuitus cũ ſit, naturam ipſe poſtea priorũ, vt videtur, decretorum, & ſenſus etiam ipſius oblitus, motus ſolius principiũ eſſe ponat. Quapropter natura quæ conſtant omnia, mobilia iuxta propriam naturã eſſe, immobilitatemq. nullius propriam eſſe docet; atq; naturalibus omnino corporibus oĩbus, & Terræ etiam ipſi proprium, naturalemq, motum aſſignat. Non ſcilicet, quòd Terræ partes à proprio loco, & à propria abſtractæ vniuerſitate, propriũ ad locum, propriãq; ad vniuerſitatẽ ſponte ſua delabi viſæ ſint; nec, quòd rationes aliæ quædam Terræ etiã proprium, naturalemq; motum aſſignandum eſſe ſuadere Ariſt. poterant, aſſentiendũ ijs erat, & naturalis propterea motus Terræ attribuendus, veluti Cęlo; quam vniuerſam proprio in loco, vbi eius ingenium inſpiciendum prorſus erat, perpetuò immobilem torpere intuebatur. Etenim ſi adeo exhorret corpori vni duos largiri motus, quorum, vt alius alij contrarius videri Ariſt. potuerit, non æquè certè, atque immobilitati eorum quiuis oppoſitus videri potuit. Itaq; diligentius dictæ rationes perpẽdendę illi erant; quod ſi feciſſet, proculdubio earum fallaciam minimè hominem latuiſſet. Referamus igitur illas, atque examinemus.

RATIONES, QVIBVS ARISTOTELES PROBAT TERRAE PARTIVM deſcenſum, proprium, naturalemq; eſſe Terræ motum. Cap. VI.

» QVOD, inquit, neceſſarium ſit motum aliquem ſimplicibus corporibus oĩbus *3 de cælo t. 18.*
» natura ineſſe, ex his manifeſtum eſt. Quoniã enim moueri videntur, ſi pro- *& 19.*
» prium non habent motum, vi moueri neceſſe eſt; violentia autem, & præter
» naturam, idem. At verò ſi præter naturã eſt aliquis motus, neceſſe eſt eſſe & ſecundum
» naturã, præter quẽ ille eſt, & ſi multi præter naturam, vnum quidem ſecundum naturã:
» ſiquidem ſecũdum naturam ſimpliciter, pręter naturã verò multos habet vnũquodq;.
» Amplius autẽ, & ex quiete manifeſtum eſt; etenim quieſcere neceſſarium eſt, aut ui, aut
» ſecundũ naturam; vi autem ibi manet, quò & vi fertur, & ſecundum naturã, quò ſecun
» dum naturam. Quoniã igitur videtur aliquid manere in medio, ſiquidem ſecundũ na-
» turam, manifeſtum eſt, quòd & latio, quę huc fit, ſecundum naturam ipſi ineſt. Et alibi,
» Terram, inquit, non ab alio deorſum, neq; ignem ſurſum, neq; vi, quemadmodum qui *1. de cæl.*
» dam volunt, per extenſionẽ moueri, inde intelligere licet, quòd tardius moueretur ma *tex. 89.*
» ior ignis ſurſum, & maior terra deorſum. Nunc autẽ contra ſemper maior ignis velo-
» cius fertur, & maior terra in ſuum locum. Neq; velocius vtiq; prope finem ferrentur,
» ſi vi, & extenſione mouerentur: omnia enim ab eo, quod vim attulit, longius exiſten-
» tia, tardius ferentur; & vnde vi, illuc redeunt non vi.

RATIONEM, QVAE E TERRAE PARTIVM DESCENSV TERRAM natura moueri Ariſt. ſuadet infirmam eſſe. Et terram ſui natura immobilem. Cap. VII.

RATIO, quę proprium, naturalemq; motum terrę attribuit, propterea quòd moueri apparet (nam ſi non iuxta ſui naturam, ſed vi, & pręter naturã moueatur, vtiq; & ſecundum naturam moueri ipſam oporteat, & eo inſuper motu, qui motui, quo pręter naturam mouetur, contrarius ſit) immobilitatem, vt videtur, naturalis corporis nullius propriam eſſe, pręterea, quod alibi Ariſtoteli poſitum eſt, immobile ſui natura, ſi quippiam ſit, nullis id à viribus moueri poſſe, ſupponit. Nam ſi quippiam immobile Ariſtoteli ſit, quãtumuis id pręter naturam moueri appareat, nunquam proprium ei, naturalemq. Ariſtoteles largietur motum. Minus etiam, ſi quod ſui natura immobile eſt, externa id à vi dimoueri Ariſtoteli queat, quodcumq; moueri interdum videtur, ſui natura mobile id eſſe ſtatuat. Itaq. quoniam natura nõ motus magis, quàm immobilitatis principium, & Terra immobilis viſa eſt; & quaſuis

propemodum eius partes in ſublime ab aliena efferri vi paſſim conſpicimus; quoniam tandem non vera ratio aſſumit, ipſa itidem haud vera ſit oportet. Atque ipſius falſitas manifeſtior vt fiat, ſuppoſitum vtrumq; examinemus. Si ſublunarium corporum nullum ſui natura immobile eſt, & id modo tale Ariſtoteli viſum eſt, quod Cęlo ſubeſſe, & cui Cælum innixum circumuolui Ariſtoteli placet; itaq. immobilium vires, conditioneſq. nullo innoteſcere poſſunt ſenſu, at è mobilium certè viribus, conditionibuſque, quibus illas prorſus contrarias eſſe oportet, indagari poterant: & ſi quidem ſui natura mobilia quæ ſunt, ab immoto nullo prorſus, ne moueantur, prohiberi poſſe uiſa ſint; vtiq. quod immobile ſui natura eſt, nullis id à mobilium rerum viribus cõmoueri poſſe ſuſpicari poterat. At mobilium quorumuis, vbi in immotum quippiam, quod ipſorũ vires exuperat, molemq. incidunt, motum ſiſti intuito, vtiq; & immobilia quæ ſunt à mobilibus commoueri poſſe exiſtimãdum erat, proindeq; è Terræ partium in ſublime proiectarum motu, nullus Terræ proprius, naturaliſq. indendus erat motus; minus etiam è ſpõtaneo illarum deſcenſu. Id verò manifeſtiſſimũ, vt fiat, natura, cui huiuſmodi motum aſſignat Ariſtoteles, & quam igitur Terræ, & aquę communẽ attribuat, oportet, inſpicienda eſt. Quoniam motum quemuis certæ cuiuſpiam naturæ propriũ eſſe, & à certa quapiam natura edi ſummè Ariſtoteli placet; quę entia vnũ, eundemq; edunt motum, communi quadam natura donata ſint, à qua motus, quo communi mouẽtur, edatur neceſſe eſt. Et ſi ea modò, quæ ab huiuſmodi natura cõſtituta ſunt, deorſum ferri appareant, vel ſi Terræ, & aquæ vniuerſitates haudquaquam vlterius deorſum ferri, ſed immobilitatę gaudere appareant, Ariſtoteli aſſentiamur; fortè enim ſi deſcenſus proprius ijs ſit, naturaliſque, tamen quia ad medium delata, quò vlterius deſcendant, non habent, vlterius non deſcendunt: ſin verò alia multa, & quæ natura, quæ terrę, & aquæ cõmunis Ariſt. poſita ſit, donata videri non poſſint, æquè ac Terra, & aqua promptè ad medium deſcendere appareant, nequaquã communi Terræ, & aquæ naturæ deſcenſus aſſignandus; ſed natura inquirenda eſt, quæ non Terræ modò, & aquæ, ſed ijs itidem entibus, quæ eodem ferũtur motu, communis ſit omnibus. Quoniã igitur non aliam, quàm frigus Terræ, & aquæ communem indit Ariſt. naturam; & ſiccitas, humiditaſq. frigori commixtæ deorſum, calori verò copulatæ ſurſum illi feruntur; liquidò patet calori aſcenſum, frigori deſcenſum ab Ariſt. tributum, & neceſſario fuiſſe tribuẽdum. Nam ſi leuitati illum, hunc verò grauitati aſſignat; quoniã è motus diuerſitate, cum reliquas ſublunarium conditiones, tum vel in primis calorẽ, friguſq. Cælo demit, & diuerſę ab illis oĩbus ſubſtantiæ Cælum conſtituit; itaq; corporum motum non cuiuis eorũ conditioni, ſed ei ſingulorum attribuit naturæ, à qua ſingula conſtituta ſunt, & à qua quæ ſingulis inſunt conditiones inditæ ſunt oẽs, quę omnino corporum ſubſtantia, & forma Ariſt. dicitur; iſq; Terræ, aquę, aeris, & ignis huiuſmodi inquirẽs naturas, leuitatem, grauitatemq; reijciẽdas prorſus decernit, vt quæ, quòd nulla mutuò in ſe ipſas agendi, mutuoq; à ſe ipſis patiendi facultate donatę ſunt, conſtituentes naturę videri non poſſint. Quæ igitur ſi Terræ, & aquæ inſunt, non vt propriæ, principeſque eorum naturę, & quæ ſe ipſas ijs, proprijſq; viribus indiderint, ſed ab illis & ipſę inditæ ſunt naturis, à quibus corpora ipſa, propriæque ipſorum conditiones, facultateſque conſtitutæ ſunt omnes, à calore omnino, frigoreq.; quorum illũ leuitas, hoc verò grauitas conſequitur. Nam calidior facta aqua leuior, frigidior verò grauior fit. Quo circa vel ſi quæ aſcendunt, leuia, quæ verò deſcendunt, grauia ſunt; non ideo leuitati aſcenſus, nec deſcenſus grauitati, vt proprijs, principibuſque cauſis aſſignari Ariſtoteli poteſt; ſed (quod dictũ eſt) aſcẽſum calori, cuius, quæ leuia ſunt, aer, & ignis, & leuitas ipſa eſt opus, deſcenſum verò frigori Ariſtoteles attribuat, neceſſe eſt; quod corpora, quæ grauia ſunt, & quæ deſcenſu gaudent, Terram, & aquam conſtituit, & cum reliquas, quæ ijs inſunt, cõditiones, facultateſq. omnes, tum & grauitatẽ ipſam ijs indit, & quod, vt diximus, perpetuò grauitas cõſequi, ipſum verò à grauitate fieri videtur

nunquam

nuſquam. Deſcenſum verò frigoris propriũ, & frigori aſſignandũ non eſſe, cum alia multa, tum verò flammæ in nondum bene attenuatis accenſæ rebus nos admonent, quibus frigus vllũ ineſſe ſuſpicari non licet; & quæ perfectus, puruſq. ignis vt ſint, non alia quapiam cõditione donandæ ſunt, ſed paululò modò amplius attenuandæ; & craſſiuſculæ dum ſunt, promptiſſimè delabuntur omnes; tenuiores factæ, aliud nullũ adeptæ, ſurſum aſcendunt. Itaq. terræ, & aquæ partiũ deſcenſus non terræ, & aquæ naturæ, frigori, ſed ipſarũ adſcribatur corpulentiæ, & materiæ; quæ ſemper, vbi multa in ſe ipſam coacta eſt, quin vbi nõ exiliſſima, & veluti incorporea facta eſt, quauis à natura detineatur, decidit, delabiturq. Nullam, vt ſępius diximus, operandi facultatẽ materia obtinẽs, vbi adeò copioſa facta eſt, vt ab inexiſtẽtibus naturis, nec euehi, nec in ſublimi ſuſtineri, cõtinerive queat, quod reliquũ eſt, decidit, delabiturq.; eòq. celerius, quò magis in ſe ipſam denſata, quò copioſior ſit. Quamobrem, vel ſi delapſus operatio quæpiã videri queat, non terræ is, aquæue naturæ, ſed earum corpulentię tribuendus foret: at non operationẽ, ſed operandi impotentiã illum eſſe exiſtimandũ prorſus eſt. Cũ enim nec calori, nec frigori aſſignari poſſit, itaq. neceſſario materiæ aſſignãdus eſt, haudquaquam, ſi huius ille operatio eſſet, longè maxima ipſius portio, quin vniuerſa ipſius moles, vel perpetuò, & nunquã ceſſante circumuolueretur motu, vel perpetuò immobilis in ſublimi contineretur; nihil. ſ. iuxta proprium vnquam, at iuxta alienum operetur ingenium. Itaq. & terræ, & aquæ partiũ deſcenſu nullũ illis propriũ, naturalemq. motum aſsignare licet. Tum rectè quidem Ariſtoteles eandẽ terrę vniuerſę naturã, & operandi facultatẽ, quæ illius glebulis ineſſe videtur, indendã eſſe decernit; at perperã in ſuprema illas intuetur terræ portione, quę quàm lõgiſsimè abeſt, vt viribus, cõditionibuſq. quas ipſe terrę indit Ariſtoteles, donata, & terra uideatur, magno à calore detẽta, & mollis, laxa, & quę aſsiduè cũ alia in entia, tum in calidiſsimos, tenuiſsimoſq. agatur uapores. Sui Ipſius, propriarumq. poſitionũ nõ oblito Ariſtoteli, nequaquã, quod ſupremę terrę partes in ſublime proiectę, nullo ibi immorantur temporis momẽto, ſed ſtatim decidunt, propterea deſcenſus terre naturę tribuẽdus erat, ſed quoniã ipſa uniuerſa perpetuò ſeſe in ſublimi continet, illę autẽ ſtatim inde delabuntur, terrę naturã penitus ex illis deturbatã, & in aliud ens actas eſſe intelligẽdũ erat. Ipſe. n. immobilitatem terrę attribuit, & immobilẽ oportere eſſe multis declarat rationibus; & quod ſui natura immobile eſt, nulla id à ui moueri poſſe ſupponit, & cõtendit. Ad hęc, niſi terra à propria natura detineatur, quid ipſam in ſublimi contineat, non eſt conſpicuũ. Non ſiquidem propterea immobilẽ ibi permanere putemus, quòd locus in quo poſita eſt, proprius ipſi eſt, naturaliſq., & à quo ueluti fouetur, ac libens ibi permaneat: quoniam uerò, ut dictum eſt, locus non aliud uideri poteſt, neq. eſt aliud, niſi ſpatium quoddam nullis proprijs affectũ qualitatibus, cur alia ipſius pars magis, quàm alia terrę, reliquorumq. entium naturę magis congruat, intelligere non licet. Minus etiam ideo nihil dimoueri dixerint Peripatetici, quòd locus in quẽ deſcendat, non adeſt: id enim deſcenſum ei proprium non eſſe declarat: nam ſi terrę is naturę aſsignatus foret, utiq. & locus, in quem perpetuò deſcendat, in quo iuxta propriã operetur naturã, aſsignatus itidem foret. Et ſi bonũ ei eſt immobilẽ permanere, ſi. ſ. immobilitas tributa ei eſt, nõ ex accidente quodam, & ueluti à loci anguſtia, ſed à propria natura, proprijſq. retineri eã oportuit uiribus. Calori certè, cui mobilitas tributa eſt, & qui motu gaudere, ſeruariq. apparet, molẽ quam ſubit ita effingendi, parandiq., ut ſecum eam nullo cõmoueat labore, & ſecum eam cõmouendi facultas manifeſtè tributa cum ſit, quin eadẽ & frigus donatum ſit, quin ſcilicet & ipſum, quia immobilitate gaudet, & à motu quouis è quouis deturbatur ente, propriam molem ita parãdi facultatem ſortitum ſit, ut ubiuis poſitum ſit, ſecum eam retinere poſsit, & retineat, nulloq. commoueri ſinat motu; quin ueluti Cœlum propria à natura Ariſtoteli etiam commouetur, ita & terra, propria & ipſa à natura in ſublimi immobilis perpetuò retineatur, non eſt, quòd ambigatur.

ITIDEM, ET QVAE E TERRAE VNIVERSAE QVIETE. Cap. VIII.

PEIVS etiam, maximeque ſibi ipſi contrarius inde terram ad medium deferri aſtruit Ariſtoteles, quòd natura ibi quieſcit, nullo ſcilicet mouetur motu, ſed immobilis perpetuò permanet, Quod enim & rerum naturæ, & proprijs ipſius poſitionibus maximè aduerſum eſt, contrariumque, naturæ vni mobilitatem, atque immobilitatem, penitus ſcilicet contrarias operandi operationes attribuit facultatẽ. Non ſiquidem, niſi entium naturas, & entia ipſa diuerſis in locis, diuerſis, contrarijſque donari velit operandi facultatibus, negare audeat Ariſtoteles, quin quod quouis in loco natura immobile permanet, ſui natura immobile ſit; minus etiam ne quod quopiam in loco natura mouetur, ſui natura mobile id ſit. Itaque, quod dictum eſt, terram natura in medio immobilem permanere, & alibi poſitã natura ad medium deferri ſtatuens Ariſtoteles, duplicem terræ naturæ, & alteri contrariam alterã attribuit facultatem; quin manifeſtè duplicem terræ indit naturam; entium enim facultates, operationeſq. à proprijs ſingulis inſunt, æduntur que naturis. Illud verò nulli quidem, at Ariſtoteli certè omnium minimè placere poteſt, qui nimirum, ne plures quidem motus ſimpliciũ corporum vlli attribui velit, propterea quòd omnino eorum cuiuis vna modò inſit natura, & naturæ vni vnus modò motus, & vna tantum conueniat operatio. Et vt motus Ariſtoteli non vna, eademque omnes videri potuerint operatio, non certè, vt dictum eſt, ęquè, atque mobilitas, immobilitaſq. à ſe ipſis differentes, ſibiq. ipſis contrarij videri potuere; & qui (vt dictum eſt) terram igni contrariam non iuxta contrarios motus, ſed iuxta mobilitatem, immobilitatemq. eſſe ſtatuit. Ens omnino, quod ſui natura mobile eſt, vbicumq. ponatur, motus ibi ędat, & quod immobile eſt, nullo vſquã commoueatur motu, ſed immobile vbiq. permaneat, vtrumq. ſcilicet, vbiuis fiat, iuxta propriam operetur naturam neceſſe eſt; & ita quoduis operari videtur. Itaq. cœlum, cœloq. cognata entia, vbiuis ea fiant, moueri, terra autem perpetuò immobilis permanere, & nullũ prorſus ſimplex quod ſit ens immobile modò eſſe, modò moueri apparet, Nam animalia (vt ſuo amplius declarabitur loco) nõ vnũ, idéq. vniuerſa ſunt, ſed duplici ex ente, è corporea .ſ. mole, & è ſpiritu neruoſo generi inexiſtente cõpoſita ſunt. Et illa, quia corpulentior eſt, quàm vt à propria ipſius natura euchi queat, nullos ipſa ædit motus, ſed quibus moueri apparet, ab inexiſtente ſpiritu commouetur illis omnibus. Is porrò bene quidẽ ſui natura mobilis, & qui niſi corporea ei moles vectanda foret, nunquam à motu ceſſaret, & alieno à pondere oppreſſus, defatigatuſque, & è calefacto corpore elapſus, itaque & imminutus, diu illud vectare non poteſt, ſed tantiſper dum reficiatur veluti onus deponit, nulloque id commouet motu; itaque animal vniuerſum veluti per vices modò mobile, modò immobile fieri videtur; at ſpiritũ, qui natura mobilis eſt, nunquam penitus immobilem fieri thoracis, arteriarumque declarat motus. Et ferrum, aliaq. huiuſmodi, quæ ſui natura immobilia apparent, mouentur interdum, quòd non ſui natura, ſed veluti ex accidente quodam immobilia ſunt, à natura ſcilicet, cui mobilitas tributa eſt, à calore .ſ. conſtituta ſunt. Is uerò, quòd non ita dum tenuia illa, leuiaq. fecit, vniuerſa vt ſuſtinere, euchereque poſſit, nullo vniuerſa commouet motu; quam tamen ipſorum portionem in eam egit tenuitatem, in qua elabi, & quam euchere queat, aſſiduè eam effert, ſecumq. commouet. Et vel molem vniuerſam attollit interdum, quòd ab entis natura contactus, à qua vel uoluptate ſumma, uel ſumma afficitur moleſtia, à qua foueri oĩno ſe, ſeruarique, uel offendi, corrumpique ſentiat, proximius illam contingendi, uel longius ab illa abeundi appetitu accenditur, & ueluti excitur; itaque (ut exiſtimare licet) colligit ſeſe, & robuſtior propterea factus, molem, cuius oneri impar erat, ſubleuandi, ſecumque quolibet uehendi potens fit; id quod nobis etiam paſsim uſu euenit: paſſim enim ad quas ædendas operationes

rationes noſtræ uires ſufficere non uidĕtur, itaque nihil eas agredimur, ſi bonum eæ quippiam, quod uehemĕtiſſimè appetamus, polliceantur, uel ingens quippiam malũ, & quod maximè exhorreamus, amolituræ appareant; ad eas operandas promptiſſimè accingimur, ſufficimuſq., ſpiritu ſcilicet ab appetitu utroque inflammato, & propterea robuſtiore facto. Quoniam igitur naturæ uni mobilitas, atq. immobilitas tribui non poteſt; non rectè Ariſtoteles, terram natura ad medium deferri declarat, quòd ibi natura immobilis permanet.

PRAETEREA ET QVAE E DESCENDENTIS TERRAE magnitudine, & è deſcenſus concitatione. Cap. IX.

PERPERAM etiam, propterea terræ naturæ deſcenſum tribuendum eſſe Ariſtoteles decernit, quòd quò maior ea eſt, eò deſcendit uelocius, & quòd eius pars quæuis deſcenſum aſſiduè concitat. Siquidem non terre modò partes, ſed entia, quæ deſcendunt omnia, uel quæ longè diuerſiſſima, & contraria prorſus terræ natura donata ſunt, eodem utrumq. operantur modò; quò ſcilicet maiora ſunt, eò deſcendunt uelocius, aſſiduèq. deſcenſum concitant. Tum perperam prorſus inde terrã deorſum ferri aſtruit, quòd ſecus, ac eorũ, quæ ui mouentur, quorum omniũ motus aſſiduè langueſcit, terræ deſcenſus aſſiduè concitatur. Cum enim (ut alibi amplius expoſitum eſt, & cœlinos motus, terræq. ſtabilitas docet) propria entium operatio nihil ipſorum uires immutet, ſed maximè eas in proprio robore conſeruet, non quæ diſformi, uel ſi uelociore aſſiduè, ſed quæ perpetuò uno, eodemq. mouentur motu, natura moueri ſtatuendũ eſt. At age aſſiduæ terræ deſcenſus concitationis cauſas nos edocentes Peripateticos audiamus; fortè enim eas explicantes, terræ eum naturæ attribuendum eſſe declarent.

CAVSAE, QVIBVS TERRAE DESCENSVS CONCITATIONEM Peripatetici attribuunt, & earum nulli attribui poſſe. Cap. X.

PROPTEREA (Peripateticorum nonnulli inquiunt) qui è ſublimi decidit lapis; aſſiduè deſcenſum concitat, quòd quò proximior terræ fit, eò ipſius grauitas, quæ contrarijs ab aeris uiribus reiecta, imminutaq. fuerat, à ſimilibus, cognatiſq. proprium aſſumit robur. Abſurda ſanè ratio, & quam hominum nulli, ac Peripateticis omniũ minimè afferre liceat. Siquidem immaginari nulli prorſus licet, lapidem in ſublime proiectum, & nullo ibi immoratum tĕporis momento, à languidiſſimis aeris uiribus propria natura, propriaq. exui grauitate, itaq. leuiorem fieri, tum nullo itidem temporis momento à cognata terra grauitatem illi indi; at Peripateticis omniũ minimè, ut dictum eſt, leuitatem, grauitatemq. nulla agĕdi ui, & ſe ipſas proprijs è ſedibus effundendi, & in alienis conſtituĕdi facultate donatas, ſed illam quidĕ caloris, hanc uerò frigoris opus eſſe ab Ariſtoteli edoctis. Et non propterea omnino deſcendentis lapidis motum aſſiduè concitari, quòd, quæ procul à terra elato uires demptę fuerant, proximiori terræ facto reſtituũtur, inde liquidò patet, quòd ſi id fiat, ubi exiguum quid attollitur lapis, nihil itaq. leuior fit, ſpatium quo à terra abeſt, nihilo pigrius, quin uelocius Peripateticis conficiat, quam ſi è ſublimiore decidat loco, ſecus prorſus atque euenire uidetur; quò enim minore à terra ſublatus eſt ſpatio, eò languidiore delabitur motu, & eò itidĕ uehementiore, quò ex editiore deſcendat loco; ut manifeſtè deſcendendi uires non à terræ uicinitate, nec à re alia ulla, ſed à deſcenſus diuturnitate augeri uideãtur. Eodem

etiam modo ratio damnari poteſt, quæ ob id lapidem terræ propiorē factum velocius delabi ponit, quia minor ſubeſt, findenduſque eſt aer. Quandoquidem idem ſubeſt, idemq. findēdus eſt ex humiliore cadenti loco, & ex editiore, multoq. huic, vt videtur, findi ineptior. Etenim cū lapidis magni præſertim delapſus aeris ceſſionē, & quaſi fugam præueniat, atq. anteuertat, in anguſtius agatur ſuppoſitus aer, atque in ſe ipſum conſpiſſetur oportet, qui diuidi magis repugnet, motumq. deſcendentis lapidis impediat quid, & retardet: at verò ex editiore is delabens, extremum, & terræ contiguū ſpatium longè celerrimo, ex humili autem longè languidiſſimo iſtud idem conficere, videtur, motu. Abſurda itidem ratio, quæ lapidis delapſum continenter magis concitari probat, quòd continenter à maiore aeris copia propellitur, atque deijcitur. Rem ita explicāt. Quę ab aliena mouētur vi, ab aere ea Ariſtoteli moueri vidētur, qui inane exhorrens eò, vnde lapis proiectus eſt, ſtatim, eoque cons..lat impetu, vt illum non ſuſtineat modò, ſed longius etiam propellat, proijciatque: cumq. exiguus primum propellat aer, languido primū cietur motu; at verò, quòd aſſiduè copioſior illū abigit aer, aſſiduè illius concitatur motus: nam aer, per quem fertur, vniuerſus inane & ipſe reformidans, eò vndiq. conuolat, vnde lapis proiectus eſt; nec qui ſemel cōuolauit, dum propellendi locus adeſt, propellere eum ceſſat vnquam: quò igitur longius iter conficit, eò velociore deferatur motu oportet, à maiore aſſiduè propulſus aeris copia. Verū hæc ratio infirmo ſatis innititur fundamēto; etenim quę vi proijciuntur, nequaquam ab impellēte aere, vt Ariſtoteli placet, ſed ab impreſſa feruntur vi. Idque granium aſcenſus, & motus præterea, qui à repercuſſu fit, dilucide indicat; nam, ſi à propellente aere ille fiat, nunquam langueſcat, aut ceſſet vnquam, ſed veluti & deſcenſus, ſemper magis concitetur, à copioſiore ſemper propulſus aere, & eò vſq. duret, quoad aer, aut alia, quæ propellat res, adſit. Si ſiquidem perexiguus adhuc aer ſurſum agere ſatis Ariſtoteli eſt, copioſior iam factus, multò id ipſum agat vehementius. Si verò, vt rationabile eſt, ab impreſſa vi, & ab indito feratur motu, eò aſſiduè languidius feretur, quò à propellente magis remouebitur; eò enim magis vis, motuſq. inditus langueſcit. Tum res nulla prorſus quauis celeritate, & impetu quouis, ſit teniēs, immotūq. in quoduis agatur, reſiliat ab eo quicquam, ſed ſtatim decidat; neq. enim huius, illiuſq. in medio, qui propellat aer adſit ullus. Reſiliunt verò omnes, quòd impreſſus motus robuſtior adhuc eſt, quàm vt ſiſti queat. Itaq. quoniam progrediendi nullus datur locus, veluti retro agatur opus eſt. Quas ob res, quando terræ deſcenſum terræ naturæ acceptum referētes Peripatetici, cur aſſiduè is acceleretur, nullam, vt arbitramur, cui acquieſcamus cauſſam inueniſſe uiſi ſunt; nos materiæ copiæ, & ipſi in vniuerſum materiæ illum tribuentes, quantum in nobis erit, propoſitū perſcrutemur. Digna quippe res eſt, quæ diligentia quauis, & quouis inquiratur labore.

ENTIVM DESCENSVM AB IPSORVM MATERIA concitari. Cap. XI.

TENVIVM entium nullum, at paulò corpulentiora quæ ſunt, vel ſi natura donata ſint, quæ quàm longiſſimè à terræ natura diſſideat, & cōtraria etiam ei ſit, promptiſſimè decidunt, & delabuntur omnia, eòq. velocius, quò copioſiore, magiſue in ſe ipſam compacta cōſtent è materia: & quæ deſcendunt, deſcenſum aſſiduè concitant. Hæc autem deſcenſus acceleratio, non quidem materiæ naturæ, nam quæ natura mouentur eadem perpetuò mouentur velocitate, at rei certè tribuendus eſt, quæ vel perpetuò materię inſit, vel quam deſcenſus quiuis ei indat, & appetitui omnino cuipiā. Nam quæ alia materiæ res, vel natura ineſſe, vel indi à deſcenſu queat, à qua is aſſiduè concitetur, non aſſequimur. Et entium vires ſummopere ab appetitu

au?entur, & intenduntur; quin ex ipſorũ multis induntur, quæ, ſi quidẽ inſunt, quod nihil ab appetitu excitæ veluti ſtertunt, ineſſe haud videtur. Itaque penitus immobilia quæ apparent, boni cuiuſpiã contingendi, maliue declinandi appetitu incenſa velociſſimo ad illud feruntur, & ab hoc aufugiunt motu. Quod porrò bonum appetens, ſectanſque, & quod malum odio habens, declinanſque, deſcenſum materia concitat, vt innoteſcat, ipſius ingenium, & vſus omnino in quẽ à Deo creata eſt, munuſque, quod ei demandatum eſt, intuendum eſt: neque enim fruſtra, nullumque in Mundi bonum creatam eam fuiſſe, proindeque & nullum demandatum ei fuiſſe munus exiſtimandũ. Minus etiam vſum, in quem creata eſt, non præſtans, munuſque, quod ei demandatũ eſt, non obiens, oblectetur, perficiaturque, & bonum, quod ei conuenit, conſequatur. Siquidem quæ entibus, eorumque naturis, à quibus conſtituta ſunt, agendi, operandiq; facultates attributę ſunt, propterea attributæ ſunt omnes, vt iuxta eas agẽtia, operantiaq;, conſeruent ſe ſe, oblectentq;, & perficiantur etiã; in proprium tandem ſingulis attributæ ſunt bonum, & in aliorum etiam quibusdam. Quare ſi quẽ in vſum materia creata ſit, & quod ei demandatum ſit munus, nõtum fiet, quod bonum conſequendũ, malumue declinãdum appetens deſcenſum concitet, fortaſſe intelligemus.

ENTIVM DESCENSVM A MATERIA DELAPSVM pertæſa concitari. Cap. XII.

QVONIAM nulla prorſus materiæ portio ſpectatur vſquam, cui alteram agentium naturarum indere non liceat, quin cui earũ altera neceſſariò indenda non ſit; nec vſquam alterius actio ſentitur vlla, quã earum alteri nulli inhęrenti materiæ attribuere liceat; nec materiæ portio vlla, cui nulla inſit natura agens, nec vlla agens natura, quæ per ſe exiſtat, nulliq; inhęreat materię, ſpectatur vſquam; ſed entia prorſus omnia, & quęuis ipſorum partes, & puncta etiam quęuis è materia, corporea ſcilicet è mole, & à natura agente penitus ſibi ipſis commixtis, & veluti vnum factis cõpoſita ſunt; & ens nullum actionem, operationemue edere apparet vllã, quę alterius agentium naturarum propria non ſit; patet materiam nulla prorſus agendi, operandiue facultate donatam; nec propterea à Deo creatam fuiſſe, vt ageret, operareturue ipſa quid, ſed vt agentes, operanteſq; naturas in ſe ipſa ſuſciperet, & veluti unum ijs facta ab ipſis ad proprias ipſorum actiones, operationeſque ageretur. Itaq; earum nullę vnius naturæ agentis, nec eam cõtinentis materiæ, ſed omnes utriuſq; ueluti communes ſint. Huiuſmodi in uſum materia producta cum ſit, huiuſmodiq; demandatum ei munus cum ſit; &, vt dictum eſt, quę agendi, operandiq; facultates entibus, eorumq; naturis inditę, & munera demandata ſunt, propterea illę inditę, & demandata hæc ſunt, vt iuxta illas agentes, operanteſq;, & hæc obeuntes, ſeipſas, & quę ab ipſis cõſtituta ſunt entia, conſeruent, oblectentq;, & quam perfectionem, quodque bonum conſequi poſſunt, conſequantur; liquido vtiq; patet, materiam agentes, operanteſq; naturas ſuſcipientem, & cum ijs earum operationes operantem oblectari, perficique; vt ſi quampiam ſeorſum ab ijs operari ipſa cogatur, moleſtam eam ipſi eſſe, odioſamq;; & qua ſe vt exoluat, operationem, qua finis ei imponi poſſe appareat, vel ſi ipſius naturæ propria non ſit, operari nihil pigreſcat. Vt ſi deſcenſus huiuſmodi ſit, inuentus vtiq; appetitus ſit, qui materiam ad deſcenſum concitandum impellat. Neque enim aliud operans, ſed illum modò concitans, citò finem illi imponere queat, nec aliud omnino operari materia poteſt. Tum, vt alibi amplius expoſitũ eſt, quæ moleſtę ſunt operationes, & obeundę ſunt (quod homines faciunt) entia itidem reliqua accelerare eas conijciendum eſt. Materiæ cũ naturæ ſuſcipiendę ſint, quarum altera immobilis prorſus ſit, altera mobilis quidem, & quæ reliquis motibus oĩbus, at non certè & deſcenſu

itidem

itidem oblectetur, quin quæ ibi tantum deſcendat, vbi copioſę, & in ſe ipſam denſa-
tæ ineſt materiæ, & cuius oneri impar ſit; tandiuq; modò, quoad adeo tenuem, leuẽq;
faciat, vt euehere eam queat, & tali facta ſtatim aſcendat. Huiuſmodi inquam ſuſci-
piendæ, huiuſmodiq. cum naturis operandum etiam materiæ cum ſit, nequaquã ope
randi facultas indenda ei fuit, quæ inexiſtentium naturarum operationes impediat,
retardetue, nec indita quidem eſt. Nunquã.n. ſponte ſua, nullaq. coacta neceſſitate,
ſed tunc modò deſcendit, vbi nulli firmę, ſtabiliq. rei inhęrere poteſt; & patitur potius,
quàm operatur. Itaq; deſcenſus, quòd nec à materiæ, nec ab inexiſtentis naturæ edi-
tur viribus, moleſtus materiæ, odioſuſq. eſt: & nequaquã operatio, motuſque, ſed ope
randi impotentia, & caſus, delapſuſque, & paſſio, vt dictum eſt, quam meritò accele-
ret, videri poteſt. At vnde digreſſi ſumus redeamus; & num reliqua, quæ Ariſtoteli aſ-
ſumpta ſunt, rectè aſſumpta ſint, conſideremus; num ſcilicet motus non, cuiuſmodi
nobis viſi ſunt, vna, eademque, & naturæ vnius operatio, proindeq. & ſibi ipſis qui-
ſimillimi; quin vni, ijdẽq. ſint omnes; an, cuiuſmodi Ariſtoteli poſiti ſunt, à proprijs ſin
guli, & quæ à ſeipſis diuerſę, & contrarię etiã ſibi ipſis ſint, edãtur naturis; itaq. ipſi etiã
motus à ſeipſis diuerſi, & ſibi ipſis contrarij etiam ſint; inſuper an quod mobile eſt ens
nequaquam pluribus, ſed vno tantùm ſecundum naturã moueri queat motu, ac pro-
pterea is tantùm igni attribuendus ſit, quo ſurſum ad proprium locum, ad propriãq.
Ariſtoteli fertur vniuerſitatem; is verò, quo cum cælo circumuolui Ariſtoteli videtur,
non ipſius naturæ, ſed cæli opus ſit ſecum illum trahentis.

MOTVS A SEIPSIS DIVERSOS, ET SIBI IPSIS CONTRARIOS MALE Ariſt. viſos eſſe. Et ab vna omnes, eademque edi natura, & vnam omnes, eandemque eſſe operationem, Cap. XIII.

MOTVM, qui ſurſum, ei, qui deorſum opponi, & vtrumq. à circulari di
uerſum, & à contrarijs illos, hunc verò à diuerſa edi natura ſupponẽs
Ariſtoteles, rem ſupponit; quæ non ſupponenda, ſed apertiſſimè de
claranda erat. Vnum enim modò calorem motus, & æque eum cum
faciant omnes, &; vt alibi expoſitum eſt, nihil à ſeipſis loca cum dif-
ferant, quæ inter motus diuerſitas, contrarietaſue ſit, non video. Tũ
duplicem naturam eſſe decernens, & mobilem alteram, alteram immobilem, ac ab al-
tera molem, quam ſubit, mobilem fieri, ab altera verò moli, cui ſeſe indit, immobilita-
tem indi, & mobilia quæ ſunt corpora, aerem, atque ignem ex illa, ex hac contra immo
bilia, terrã, atque aquam conſtitui, manifeſtè motus omnes vni, eidemque attribuit
naturæ; proindeque ſibi ipſis ſimiles, cognatoſque, quin unos ſibi ipſis, eoſdemq. eſſe
ponit omnes. Aerem præterea, atque ignem, cœlumq. ipſum, & quæ alia ijs ſimilia, co
gnataque ſunt, calida tandem, tenuiaque entia quæuis, & ipſum imprimis ſpiritũ ani-
malium corporibus inexiſtentem aſſidue agitari intuenti Ariſtoteli, entium verò reli-
quorum nullum prorſus motum edere ullum unquam; ſed perpetuò immobilia torpe
re omnia, calori non quidem moli cuiuis, ſed ei tantum indito, quæ in ſummam acta
ſit tenuitatem, & quam ſecum euehere queat, motus attribuendi omnes, &, vt dictum
eſt, ſibi ipſis uni, ijdemque ponendi erant omnes.

PERPERAM ARIST. IGNIS, TERRAEQ. NATVRAS, IN ILLIVS ILLAM ad propriam vniuerſitatem aſcenſu, hanc in huius ad ſuam deſcenſu inquiſitas. Cap. XIIII.

INCVSANDVS videtur Ariſtoteles, qui ignis, terræque naturas non in per
petuis, & nunquam ceſſantibus ignis uniuerſi, uniuerſæque terræ operatio-
nibus, in ignis cœlo ſuppoſiti circumuolutione, & in terræ uniuerſę in ſubli-
mi ſuſpenſione, ſed in momentaneo illam inſpiciat ignis particulæ alieno in loco, in

terq.

terq. contraria geniti entia, proprium ad locum, propriamq. ad vniuerſitatem aſcen-
ſu, & hanc in momentaneo terrę partium à propria vniuerſitate abſtractarũ, & in ſu-
blime proiectarum ad eam deſcenſu. Ignis etenim aſcenſus non magis in ipſius natu-
ram, quàm appetitum, quo cognata entia contingendi, ſeſeq; ijs immiſcendi, & pro-
priam perfectionem conſequendi tenetur, referẽdus eſt. Siquidem vt perficiatur, ſuũ
ad locum Ariſt. efferatur oportet. Terrę verò partium deſcenſus iure non terrę natu-
ræ, ſed ipſius grauitati, materiæ ſcilicet, è qua conſtat, copię attributus eſt. Nam pau-
lò grauiora quæ ſunt entia, vel quæ natura donata ſunt, quæ terræ naturę penitus cõ-
traria ſit, delabuntur omnia. At circularis ignis cœlo ſuppoſiti motus, quia eo vniuer-
ſus ipſe ſuo in loco, & inter cognata entia nihil appetens, nihil declinans, perpetuò, in
ceſſanterq. mouetur, proprius, naturaliſq. ſit neceſſe eſt. Perpetua itidem terrę in ſubli
mi manſio neceſſariò ab ipſius natura dependet; niſi enim ab ea, ab inexiſtente omni-
nò frigore motus omnes exhorreſcente retineatur, & veluti coerceatur, quî ſeſe in ſu-
blimi ſuſtineat, nullamq. vnquam inclinet in partem, intelligi non poteſt. Nec verò
ignis naturam non in ignis circumuolutione inſpiciendam fuiſſe Peripatetici aſſerãt;
quòd non à propria is natura, & à ſeipſo, ſed à ſuperpoſito circumuoluitur cœlo. Id. n.
ponentem Ariſt. difficultates excipiunt, quas nunquam exuperet. Ignis ſcilicet ele-
mentum, quod mobili à natura conſtitutum, & quod neceſſariò conſtituendum fuiſ-
ſe ipſe decernit (quia terra conſtituta frigida, immobiliq., ignis itidem, calidũ, mo-
bileque conſtituendum fuit ens) veluti ſui ipſius oblitus, immobile id proprio in lo-
co, in quo pręcipuè propria operatio operanda ei erat, facit, & alienam attribuit, à
„ qua breui Ariſt. corrumpatur. Si, inquit, quę circulariter circulari latione feruntur, *1. de cęl.*
„ præter naturam ferantur, mirabile, & omnino irrationabile, continuum hunc ſolum *tex. 15.*
„ eſſe motum, pręter naturam cum ſit: videntur enim in alijs citiſſime corrumpi quę prę-
ter naturam ſunt. Nec verò motum hunc, propterea quòd à longe nobiliore, longèq;
diuiniore ente communicatur, igni non pręter naturam, ſed veluti ſupra naturam eſſe
contendant, itaq. nec ceſſare ab illo vnquam, nec vnquam ab illo ignem corrumpi di
xerint Peripatetici. Manifeſtè enim circularem motum igni, vel ſi cœlum ex eo cõſtet;
„ pręter naturam eſſe aſſerit Ariſt.. Si quod circũfertur, vt aliqui dicunt, ipſe inquit, nõ *Ibidem.*
„ minus ipſi motus hic pręter naturam erit, quàm qui deorſum: ignis enim motum eum
„ videmus eſſe, qui à medio ſecundum rectum. Et quantumuis à diuiniore ente, & ipſo
à cœlo ignis circulari moueatur motu, ſi pręter naturam eo cieatur, corrumpetur Ari
ſtoteli tamen; non enim ignem ſecum trahens cœlum, bonum quippiam ei indit, quod
quidem malum ab aliena ei inditum operatione amoliatur. Modũ pręterea, quo ignis
à cœlo trahatur, nunquam, reor, Ariſt. finget, nedum explicabit, explicandum om-
nino. Nam pręterquam quòd (vt Peripateticorum optimis videtur) nullis cœlum tacti
libus pręditum Ariſtoteli qualitatibus, neq. ab igne contingi, neq. ipſum ignem con-
tingere, proindeq. nec moueri queat; quantumuis etiam contingat (quoniã verè cir-
culares, & ſummè æquabiles, quę ſibi ipſis cõtiguę ſunt cœli, igniſq. ſuperficies, ſunt,
& circulo fertur cœlum, quod dum circumuoluitur nulla ſui parte igni immerſum, ni
hil eum ſecum trahãt, nihilq. vſquam deprimẽs, nihil impellet vſquam) modum, quo
illum non ſponte pręſertim ſequentem, ſed immobilitate Ariſtoteli gaudentem, itaq.
repugnantem quid, ſecum rapiat, non ſenſu modò non percipimus, ſed ne cogitatio-
ne quidem aſſequimur vlla. Itaq. ignis conuerſio ipſius naturę neceſſariò attribuenda
eſt. Et vnus igni, ſi dandus eſt motus, circularis eſt dandus; quo vniuerſus ipſe proprio
in loco, cognataq. inter entia, nihil ſectans, nihilq. declinans, perenni, vniformique
mouetur. Non talis eſt ei rectus, quo eę eius partes, quę ſenſum latent, alieno genitę in
loco; nec propriam dum Ariſtoteli nactę formam, perfectionemque, ad proprium lo-
cum, propriam vniuerſitatem, ad propriam tandem Ariſtoteli efferuntur formas, &
perfectionem.

SI IGNIS, TERRAEQ. NATVRAE, IN QVIBVS EARVM OPERATIOnibus inſpiciendę erant, inſpectæ Ariſt. fuiſſent, terram penitus cœli contraria, ignis quàm ſimillimus viſus eſſet. Cap. XV.

FCAELI, ignisq; cælo ſuppoſiti, & terræ operationibus, cæli, ignisq;, & terræ naturæ colligendę erāt, non in terræ glebulis à proprio loco, propriaq. abſtractis vniuerſitate, & alienum ad locum, alienaq. proiectis ad entia, neq. in ignis particulis alieno in loco, contrariaq. genitis inter entia. Sed, quod in cælo factum eſt, propriæ terræ, ignisque operationes in terra vniuerſa, vniuerſoq. in igne, in proprioq. exiſtentibus loco ſpectandæ erant. Nam, etſi eadem, & terræ glebulę, & ignis quantuliuis, quæ terræ vniuerſæ, vniuerſiq. ignis vis eſt, atq. operatio; non idem tamen, vel glebę eiuſdem, eiuſdemq. ignis proprio in loco, & inter cognata entia, ac alieno in loco, interq. aliena entia exiſtentium appetitus, neceſſitasue eſt; iuxta quæ perſpicuè, vel contra propriam naturam operantur interdum entia. In ijs certè ſublunarium entiū operationibus, in quibus ipſorum naturæ inſpiciendæ Ariſtoteli erant, inſpectæ ſi forent, eorum nullum natura à cæli natura diuerſa donatum concluſiſſet. Sed terram contrariam nullo vnquam commotam motu ſtatuiſſet. Ignis verò quàm ſimillimus, & idem prorſus motu perpetuò cum cælo circumuolui conſpectus, & aer, atque aquæ omnes cælo ſimiles, cognatæque viſæ eſſent. Perblādo ille enim, at aſſiduo agitatur Ariſtoteli motu, & corrumpitur incluſus, motuq. prohibitus. Et hæ itidem motu ſeruantur, corrumpuntur immobiles factæ. Itaq. ratio è cæli circumuolutionis, ad ſublunarium corporum motus collatione ſumpta, infirma prorſus, & quæ Ariſtotelem nimis ſibi ipſi placentem, nimiſq. etiam proprio ingenio confidentem oſtendit. Neque enim niſi rationibus nullo è ſenſu, ſed ex ipſius ingenio depromptis, magis quàm proprio ſenſui homines fidem habituros confidat, terræ motum attribuat vllum; minus etiam cum reliquis diuinis corporibus, tum Soli ipſi calorem, lucemq. abneget. Ferēda tamen eſt, quæ ſcilicet nihil Deum Mundum conſtituentem incuſat. At non certè, quæ è cæli magnitudinis exceſſu, quo ſublunaria corpora exuperat, ſumpta eſt; quæ nimirū (quod alibi dictum eſt) Ariſtotelem veluti Dei ſapientiæ æmulatorem, & Mundum ſuo arbitratu componentem declaret. Id enim agit, non qua donata ſunt, ſed qua donāda eſſe propria ei ratio dictauit, corporibus magnitudinem attribuens.

PERPERAM ARISTOTELES E CAELI EXCESSV, QVO RELIQVA corpora exuperat, non igneum id, ſtellaſq. aſtruit. Cap. XVI.

1. Mete. cap. 3. SI, inquit, igneum ſit cælum, cum tanta mole reliqua exuperet, corrūpat vtique, & in ignem reliqua agat omnia. Id verò ne eueniat, non alia vlla, ſed ea ratione ſe ſe corpora excedant neceſſe eſt, qua in ſeſe mutuò inuerti videntur; qua ratione, quæ è terra quapiam fit aqua, terram, è qua facta eſt, excedit, ea ab aqua vniuerſa vniuerſam excedi terram. Ita enim æqualem materiam, proindeq. & æquales ſortita ſint vires; calorem frigus non exuperet, nec contra. Concinna ſanè ratio, at quæ nequaquam, quod maximè oportebat, à rebus ipſis, ab earumq. ſenſu, ſed à proprijs pēdeat Ariſtotelis principijs: quæ non falſa ſit modò, ſed nimis etiam ſibi ipſi confidentē illum patefaciat. Non quantum proprię poſitiones mare (id enim, vt fuſius alibi egimus, aquæ elementum Ariſt. ponitur) ſuadent, ſed quantum ſenſus eſſe oſtendit, ponendum erat, non multò terra maius, ſed immenſo quodam ea minus. Nam nullā propemodum magnitudinem terræ vaſtitati comparatum habere, eius vniuerſi breuitas omnibus quidem oſtendit, at Ariſt. propriæ etiam poſitiones declarare poterant. Quoniam enim idem terræ, & aquæ cētrum eſſe ſtatuit; minimeq; terram vniuerſam ambit mare, neceſſariò terra minus ſit oportet. Ad hæc calidum id percipiens, minimeque

propte-

propterea immutatam quid Terram intuitus, ſi Mundi conſtructionem, corporumq; in eo contentorum naturam, magnitudinemq; perſpicere, non illum ſuo arbitratu effingere propoſitum homini fuiſſet, manifeſtiſſimè videre poterat, non ea illũ conſtructum eſſe ratione, qua cõſtrui oportere propria ipſi ratio dictarat. Sanè ſi calori, frigoriq; ea aſſignanda ſit magnitudo, quam noſtra nobis ratio aſſignandam ſtatuit; longè certè calori, quàm frigori aſſignanda ſit maior. Præſtantior enim, diuiniorq; quæ eſt natura, eam longè maiorem eſſe, maioraq;, quę ab ea conſtituũtur, entia, ignobiliorẽ contrà naturam longè minorem eſſe, longèq; ab ea minora conſtitui oportet entia, & tanta fortè modò, quanta ad pręſtantiorum ſatis ſunt conſeruationem. Nec verẽdum eſt quicquam, ne tanta mole exuperans calor, frigus è materia omni deturbet, eamq. omnem ipſe occupet. Potuit enim (quę facta eſſe videntur, & indicat ſenſus) maxima illius portio ſummæ indi tenuitati, & ſummè exilis, ac ſummè fieri languida: quę terræ frigus, vel mole ſummopere excedens, at valde id in ſe ipſum collectum, vnitumque, proptereaque robuſtiſsimum factum, nihil viribus exuperet, quin ab eo exuperetur. Portio reliqua, à qua terræ frigus exuperãdum, & terra ipſa in entia, quę ex ea fiunt, inuertẽda erat, tenui quoq;, ſed cõpactiori potuit impartiri ſubiecto, in quo tñ plurima illa, & copioſa, vt dictũ eſt, vigeret, at nequaquã vni, continuoque, & quod terrã vndiq. ſphęrę, Zonęuę ritu ambiret. Nã, ſi vniuerſa aſſiduè immutaretur, corrũperetur tandem vniuerſa. Sed vnum quidem pręcipuè hoc ſummo, ac copioſo repleri calore; quod terrã magnitudine, ac viribus quàm lõgiſsimè excederet, exuperaretq., quodq. longiſsimè ab ea amotum, aſsiduoque, & longè rapidiſsimo, beneq; vario delatum motu, vniuerſam tandem eius ſuperficiem calefaceret, nullamq. eius partem penitus deſtrueret vnquam, atq; ſingulis ſe ſe reficiendi tempus præberet. Tum alijs innumerabilibus propemodũ, at longè illo minoribus, longiuſq; eo à terra, vel propius poſitis plurimum etiã indi calidum: quæ recedente illo, terræ vires, ſi non prorſus reijcerẽt, at imminuerent certè, & ne ab ijs, quæ ab illo conſtituta ſunt, deſtruerentur, obſtarent. Quasobres vel longiſsimè magnitudine, ac robore à cæli calore exuperatum terræ frigus, ſemperque ab illo oppugnatum, nuſquam tamẽ ex ea deturbatur, interimiturue, ſed perpetuò ſeruatur. Nulla igitur Ariſtotelis ratio orbes, ſtellaſq. ab igne diuerſas eſſe probat.

SIGNA, QVAE ORBES, SOLEMQVE IGNEVM NON ESSE PERſuaſerunt, orbes ea, Solemque igneum eſſe manifeſtant. Cap. XVII.

MINVS etiam ſignorum vllum, id oſtendit; quin Solem, orbeſque, & ſtellas igneas eſſe illorum vtrumq. manifeſtat, & Ariſtoteli in primis manifeſtare potuit. Quoniam autem paulò craſsiores qui ſunt vapores, ſuperiorem ad aerem ſublati, ab eiuſq. vel calore, vel motu accẽſi ſtellarum Ariſtoteli ſpeciem præbent, igneæ vtiq; ponendę erant ſtellæ, præterea & quod cælo ſubiacet corpus, cælo ſimile, cognatũq. eſſe. Nã etſi (quod longè maximæ ſupremi cæli portioni eueniſſe etiam apparet) nuſquam id ſibi ipſi collectum, & in ſe ipſum conglobatum, nuſquam propriam ſpetiem valenter manifeſtat, itaque nihil lucet vſquam, nullęque in eo permanentes ſpectãtur ſtellę; quoniam tñ qui ad ipſum efferuntur vapores, non vt ad diſsimile, cõtrariumue, ſed vt ad ſimile, cognatumque efferuntur ens; & exiguum quid calidiores, tenuioreſque facti, in ipſum Ariſtoteli etiam aguntur; & huiuſmodi dum fiunt, ſtellarum ſpeciem aſſumũt; at facti nihil amplius lucent, quin penitus, cuiuſmodi ens, in quod acti ſunt, & reliquum eſt cælum, inuiſiles fiunt, propterea quòd æquè illorum vtrique tenues facti ſunt, dubitare non licet, quin quod cęlo ſuppoſitum eſt ens, ſi vſquã in ſe ipſum conglobetur, cęli ritu luceat ibi, ſtelleque ſpeciem referat. Nullę porrò cęlo in ipſo,

& ſupra Lunam huiuſmodi ſi fiunt ſtellæ, nequaquam ideo id euenire exiſtimandũ eſt, quòd nullus ibi ſit calor, à quo vapores accendi queant; ſed quòd craſſities nulla, quę accenſa lucere queat, eòuſq; effertur. Nam ſi ad Cælum aſcendat vlla, ſi non ab eius calore, à motu certè accendatur. Alterum adhuc ſignum à Solis colore ſumptum, omnibus quidem, ſed Ariſtoteli certè in primis igneum eſſe ſolem manifeſtare potuit; cui nimirum non perpetuò cãdidus Sol, ignis verò puniceus, flauuſue, diuerſus ſcilicet ſolis, ignisq; videtur color; ſed vel ijsdem in commentarijs Iridis colores nos edocenti idem prorſus viſus eſt color vtriuſque. Nempe ignis, ſicuti & ſol, propria natura albus; at puniceus vterque, & flauus fit, per vapores hic, per fumum ille, vel in fumo conſpectus. Quapropter pręſentes tantùm poſitiones vbiq; reſpicit Ariſtoteles; eaſq. modò ne dimittat, nihil alibi poſitas amoliri, ſenſum etiam ipſum dimittere nihil veretur.

CAELVM IGNEVM ESSE NON SENSVS MODO, SED PROPRIAE etiam poſitiones Ariſtoteli demonſtrare poterant. Cap. XVIII.

QVONIAM igitur rationes, quæ, quin Cęlum vniuerſum igneũ poni poſſit, obſtare poterant, vanę omnes, atq. inanes monſtratæ ſunt; & Solis, cæli nimirũ portionis in ſe ipſam collectę, natura, ſpecies, atq; operatio, calor, lux, & motus, æquè ignis, ac ſolis ſunt; neceſſariò igneum ponẽdum eſt cęlum. Rationes enim, quę igneũ id declarent, nihil minus quis inquiret, quàm ſi quos ſenſu ignes eſſe percipimus, ignes eos eſſe ratione aſſequi velit. At eas tñ. quę Ariſtoteli in primis manifeſtare id poterant, intueri ne grauemur; vt cęlo calorem abiiegans, non ſenſus modò, ſed propriarum etiam poſitionum oblitus appareat. Iam non alia modò entia quæuis commota, agitataq. calorẽ aſſumere, igniriq., ſed primorum corporũ calida quæ ſunt, à motu, frigida verò ab immobilitate facta eſſe Ariſtoteli viſum eſt: ideo longè velociſſimo, & nunquam ceſſante delatum motu cęlum, calorem aſſumere, & calidum fieri, quin iamdiu factum eſſe exiſtimandum fuit; eoq. etiam promptius, quòd circulari, continuo, nimirum, nihilq. remiſſo vnquam, quo quę commouentur promptiſſimè omnia calefiũt, & accenduntur, mouetur. Quin magis, propria natura ſummè calidum eſſe colligendum erat: ſiquidem frigori grauitatem, ac immobilitatẽ, calori leuitatem attribuit, & mobilitatẽ, & nihil magis calor à motu, quàm motus à calore fieri videtur. Adhæc magis id aſſerẽdum erat, ſiquidem, quæ aliena à ui cõmota, per ſe mobilia fiunt tandem, non prius talia fiunt, quàm calore ſummo, ſummaq; ab eo donentur tenuitate. At quę ſummus corripit, penituſq; exuperat calor, in flammaſq. agit, vel ſi nullo interea agitentur motu, mobilia tamen fiunt omnia. Eſt itaq. motus propria caloris operatio, quæ non alia à natura, ſed vno à calore editur; & quę non quidem, quod Ariſtoteli facere videtur, nouũ entibus, quæ eam ædunt, indit calorem; qui. n. operatio, & res omnino; quæ per ſe non exiſtit, ac nę exiſtit quidem, ſed dum fit perit, ſubſtantiam, à qua editur, generet? Verum pręinexiſtentem fouet, & veluti excitat, acceditque. Quare quæ paulò vehementius commouentur, magis aſſiduè incaleſcunt, & accenduntur tandem. Eſt igitur quod valde miremur, cælum perenni, celerimaq; conuerſione conuerſum calidum Ariſtoteli viſum nõ fuiſſe. Præterea ipſemet Ariſtoteles aſſerit, in omni ſerie ad primum vnum deuenire oportere, quod cum tale ſui natura ſit, cur cetera, quæ in eadem ſerie continentur, talia euadant, cauſa ſit. Idcirco in calidorum ſerie ad vnum primum eſt deueniendum, quod ſui natura calidum cum ſit, cur cętera calida ſint, calefaciendiq; obtineant facultatem, cauſa ſit. Id verò, quandoquidem neq; ignis, neq; aer Ariſtoteli poni poteſt; cui eorum neuter ſummè propria natura calidus, ſed vterque à cæli, ſoliſque motu circumactus, contrituſque accenditur, & ignitur; Cælum neceſſario ponendum eſt. Neq; enim corporũ vlli calorem attribuat Ariſtoteles, ſed veluti ex accidente fieri illum dixerit. Quid. n. abſurdius, quàm rem omnium nobi-

2. Meta phiſ. tex. 4.

liſſimam, & quæ entibus inexiſtit omnibus, quin à qua entia conſtituuntur oĩa, quæq; ſi non natura ipſa, omnium certè naturaliſſima eſt, corporum nulli inhærere, & corporis nullius propriam eſſe, ſed ex accidente fieri arbitrari? Quin, veluti & circulatio cęlo aſſignata Ariſtoteli eſt, quia nobiliſſimus motus nobiliſſimo corpori cõuenit; ſic itidem & calor cælo aſſignandus; quòd nobiliſſimo corpori nobiliſſima aſſignanda eſt qualitas. Eoq. etiam magis, quòd non qualitates modò, ſed quæ caloris maximè proprię ſunt, & quę manifeſtè à calore exuperante fiunt, eumq; perpetuò ſectantur, tenuitas, albedo, & lux cælo ineſſe ſpectãtur. Poſtremò, niſi præſentium poſitionum nimius amator ſit, cęlum, ſolemq; igneum, cuiuſmodi ſenſus declarat, eſſe inde aptè concludet; quòd quæ calorem cęlo abnegat ratio, non ſenſui modò, ſed proprijs etiam (vt viſum eſt) ipſius repugnat poſitionibus: & modus, quo à non calido Sole calorem fieri decernit, non lõgè modò abſurdiſſimus eſt; & qui nulla concipi queat imaginatione; quin quẽ ne ipſi quidem Ariſtoteli ſatis placuiſſe coniectandum ſit; ſed quem ipſe etiã interdum, vbi res proximius intuetur, damnet. Manifeſtè.n. eum reſpuit; dum à Solis luce, à Solis ſubſtantia, & ipſo à Sole (quid enim aliud, quàm propriam ſubſtantiam, & ſe ipſum effundat Sol?) fieri illum ponit. At id ſuo copioſius diſcutietur loco. In præſentia enim, quæ Peripateticorum nonnulli, ne cælum propterea moueri, quòd calidum ſit, ponere liceat, nobis obijciunt, tum & quibus calorem, frigusq; non agentes rerum naturas, ſubſtantiaſq., quales nobis poſitæ ſunt, ſed aliarum naturarũ organa, qualitateſue eſſe, quę poſitionibus noſtris obſtant, exponenda ſunt, & examinanda. 1. de cælo t. 12. & 13.

RATIONES, QVIBVS PERIPATETICORVM NONNVLLI CAELVM non propterea moueri, quòd calidum ſit, aſtruunt, reijciuntur.

Cap. XIX.

SI, inquiunt, motus propria caloris operatio eſt, & cælum ideo mouetur, quòd calidum eſt; vtiq calidiſſimas ipſius partes, Solẽ, ſtellaſq;, multò, quàm reliquas, velocius, & has, æquè calidæ cum ſint omnes, æquè velociter moueri oporteat omnes; non, quod ſit, medias longè rapidiſſimo, extremas longè tardiſſimo, Polos nullo prorſus circumuolui motu. Horum reon taliumq. haud permagnum ſit rationẽ reddere. At minimè tñ ſingulorum cęli motuum, eiuſq. conſtructionis cauſſas, rationemq; nobis omnino notam eſſe profiteamur vnquam. Quis n. Dei ſapientiam, qua ſupremũ conſtruxit opus, & qua modum ipſi, facultatemq;, non ſe ipſum modo conſeruandi, ſed reliqua etiam omnia conſtituendi, impartitus eſt, exactè aſſequetur vnquam? Cęli nos naturam, ſubſtantiamq. in Sole inſpexiſſe contenti, quæ ſeſe ipſa nobis manifeſtauit, ſentiendamq; præbuit apertiſſimè, & eius operationem, & ipſam ſenſu perceptã; & propriæ conformem naturæ, & pauca quædam talia, cætera, quę longè plurima ſuperſunt, ſcituq. longè digniſſima, ne inquirenda quidem exiſtimamus; quippe quę homini innoteſcere nulla queant ratione. Quamobrem ad inſtitutum redeamus, & horũ cuiuslibet cauſam reddamus. Quę calidiora ſunt, velociore ea motu opus habere, quãdoquidem motu ſeruatur calor, rationi ſanè congruum eſt. At tametſi languidiſſimus ab orbibus, à Sole autẽ vehemens ad nos aduenit calor, minimè tamen ab illo hic diuerſus, ſed vnus, idemque vterque eſt. Non virium robore hic illum, ſed copia tantùm exuperat. Nihil itaque natura diuerſi, motu eodem contenti eſſe poſſunt. Quòd ſi copioſior in Sole factus, robuſtior etiam factus eſt, & propterea velociore indiget motu; iam multò, quàm orbis, velocius moueri videtur Sol; qui nimirum & cum illo circumfertur, & ab illo ſeorſum; & per ſe longè rapidiſſimo circumuoluitur motu; vt non in exoriente eo tantùm, occidenteque, liquidò intueri licet; ſed vel in meridiano; vbi aer craſſiuſculus ſit; vbi ſcilicet non valenter viſum ferit Sol; proindeque ſe inſpici ſinit: & in aqua, multòque magis in ſpeculis aquæ ſuppoſitis:

manifeſtiſſimè enim in ijs admirabili illum celeritate circumuolui intuebere; vt ambigere nihil poſſis verum eſſe Solis motum, quo, & oriens circumuolui videtur, & occidens, non oculis falsò viſum nimio eius fulgore obſtrictis. Non circumuoluitur autem Luna; idque inde patet, quòd compactiores eius partes, quæ Virginis faciem effingere videntur, nuſquam ſitum immutare apparent. Neq; enim adeò in ſe ipſam compacta eſt Luna, vt calorem in ea multò, quàm in reliquis orbis partibus copioſiorem, & qui velocius moueri opus habeat, collectũ eſſe exiſtimemus. Illa.n. minimè propria vi, propriaq; lucet natura; ſed (quod nubes, in qua παρήλιον conſtituitur, præſtat) Solis modò lucem remittit; eiuſq. aſpectum, quod tenuiſſimi faciunt vapores, demit. Stellę reliquæ, ſi non & ipſæ Solis lucent luce, & proprijs orbibus calidiores velocius moueri appetunt, Solis ritu in proprijs & ipſę circumuoluuntur orbibus. Polis proximæ partes, & poli etiam ipſi non vſquequaq. immobiles, quæ ſcilicet tardo quidem, at aſſiduo circumuoluuntur motu: ſed, vt dictum eſt, ipſis cum proprijs Polis aſſiduè modò ad æquinoctialem circulum, ad ipſius modò feruntur Polum. Quin neq; hic penitus immobilis, ſed huc illuc agitur. Id verò qui nuper in ſtellato orbe deprehenſus eſt motus, trepidationis ab eius inuentoribus dictus, quia non circulo tantùm ferri, ſed trepidantium more in hanc modò, modò in illam agi videtur partem, manifeſtiſſimè declarat. Non enim, niſi ipſius Poli huc illuc agantur, huiuſmodi moueatur motu. Sphæricum certè cum ſit Cælum, & circulari circumuoluatur motu (quale eſſe, & quo moueri oportuit modo) nec omnes ipſius partes eadẽ moueri celeritate poſſunt, nec fortè neceſſe eſt. Nam quæ tardius mouentur, à proximarum motu, caloreque ſatis foueri poſſunt. Is certè, quo opus habẽt, ſingulis datus eſt motus. Verum quo id factum ſit modo, non nimis anxiè homini inquirendum videtur; cum nulla fortaſſe exquiſitè innoteſcere queat ratione. Neque hoc nobis magis, quàm Peripateticis dicendum; qui quidem fateantur opus eſt, propterea moueri Cælum, quòd proprius ſit, naturaliſque ei motus, eoque proprium conſequatur bonum, eo denique ſeruetur. Similare igitur cum ſit ſtellis carens Cælum, eiuſdemque vniuerſum naturæ, eadem vniuerſum velocitate, ijsdemq. moueri oportuit motibus, ſtellas verò, in quibus copioſior cæleſtis natura, quæcumq; ea ſit, collecta eſt, longè velocius, vel ſi libet, pigrius, non æquè Cælo Peripateticis puras, ſynceraſque. At, quod reliquum eſt, Peripateticorum nonnullorum rationes exponamus, excutiamuſque; quibus calorem, friguſq; non qualia nobis poſita ſunt, agentes rerum naturas, & ſubſtantias, ſed aliarum ſubſtantiarũ organa, qualitateſue eſſe contendunt; vel ſi nihil eæ reijciendæ eſſent. Quoniam enim proprijs Sol viribus, propriaque calefacere videtur natura; & nihil ab eo aliud, ſed calorem modò ad nos accedere ipſi etiam affirmant; vtique cum quæ ab eo fiunt entia, non ab alia natura, ſed à calore conſtitui oĩa, tum Soli ipſi aliam naturam nullam, ſed vnum modo ineſſe calorem, qui, ac etiã frigus ſubſtantię ſint, fatebuntur. At perpendantur tamen. Et quò commodius agatur; quibus naturis ſubſtantiæ nomen congruat, & quæ formæ Peripateticis dicantur, quanquam ſatis vtrumque perſpectum arbitror, paucis perſtringamus.

QVAE NATVRAE SVBSTANTIAE, FORMAEQVE PERIPATETICIS dicuntur, ac nonnullorum rationes, quibus calorem, & frigus ſubſtantias eſſe negant. Cap. XX.

SVBSTANTIA, ſi, quod vel ipſum nomẽ innuit, natura eſt, quæ per ſe ſubſiſtit, dubio procul materiæ, corporeæ nimirum moli in primis congruit. Nã ſi naturis agentibus penitus exuta, & ſola per ſe eſſe, & per ſe ſubſiſtere materia viſa eſt nunquam; at corporea certè cùm ſit, quin per ſe ſubſiſtere queat, & quin quòd entia ex ipſa, agenteque natura compoſita ſubſiſtant, vel ſola ipſa in primis

praſte:

præſtet, dubitare nihil contingit. Quoniam verò per ſe, ſuique natura penitùs informis, & penitus iners, demortuaque, pene & non ens materia exiſtit; eæ itidem naturæ, quibus materiæ inditis, quas entia diſpoſitiones, & quas agendi, operandique habent facultates illi induuntur omnes, quibus ſcilicet materiæ additis, & entia reliqua quæuis, & ipſæ etiam plantæ, ipſaque conſtituuntur animalia, ſubſtantiæ Peripateticis dicuntur. Nec perperàm, vt videtur; nam ſi non vt ſubſiſtant, at certè, vt quod ſunt, quod agunt, & quod operantur, ſint, agant, & operentur entia, præſtant. Eædem quoque, & formæ Peripateticis appellantur. Itaque calor, frigusq; ſubſtantiæ ne ſint inquirentibus, num entia ab ijs conſtituantur, & quas ſpecies, quaſq; agendi, operandiq; facultates ſortita ſunt, ijs ab accedentibus illis donata ſint omnibus, & omnibus itidem ſpolientur recedentibus, pereuntibuſq; illis, inſpiciendum. An non id quidem ita habet, cum ipſo paſſim percipiamus ſenſu? Quæ enim generantur, immutantur, corrumpuntur entia, à calore, & frigore generari, immutari, corrũpi liquidò apparent. Atque etiam quorumuis ſpecies, agendique, & operandi facultates immutantur, prout ſingulorum calor, frigusq; immutatur. Peripateticorum tamen quorundam rationes inſpiciendæ, quibus dictas naturas ſubſtantias non eſſe aſtruunt; & quæ ipſa conſtituere, præſtareq; videntur, non ab ipſis, vt primis, principibuſq; cauſis conſtitui, præſtarique, ſed ab alijs, longèq; præſtantioribus naturis, & quæ verè ſubſtantiæ ſint, caloris frigoriſque, vt propriorum organorum ope, atq; opera vſis: quibus tandem rationibus calorem, frigusq; nequaquam conſtituentes eſſe entium naturas, ſubſtantiaſque, ſed earum organa ſtatuunt. Quoniam, inquiunt, accidentium ritu (quarumdam videlicet entium conditionum, quæ nihil ad ipſorum conſtitutionem, immutationemq; cõferunt, ſed enti cuiuis, nihil eo immutato, paſsòue, indi, demiq. poſſunt) calor è multis, quæ ſubit, & quæ corripit, nihil earum ſpecie, ſubſtantiaque, & facultatibus immutatis, recedit, accidens in multis ſit oportet. Neque enim ſubſtantia perpetuò ſit ſit, quæ ſubit, occupatque, non (quod ſubſtãtiarum proprium eſt) inexiſtentes naturas, earumq. ſpecies, & facultates ex illis deturbet omnes, propriamq. ſui ipſius ſpeciem, & proprias non indat facultates, in alia nimirum non immutet entia. Abſit verò, vt vſpiam accidens conſpectus ſi ſit calor, non vbiq. accidens, ſed ſubſtantia vſquam appareat. Actiones præterea, operationeſque, quas cum alijs in entibus, tùm verò in animaliũ corporibus edit calor, eæ nequaquã à calore ſuo ipſius agente arbitrio edi exiſtimare licet: neq. enim ſtupidus, ſenſuſq. omnis, & omnis menſuræ, rationiſq; penitus expers calor, quæ in animalium corporibus paſſim efficit, partium quarumuis paſſiones, indigentiamq; percipiat omnem, ad eaſque, quæ ipſius ope opus habent, à quibus videlicet, vel malum quodpiam amoliendum, vel ad quas bonum quodpiam adducendum eſt, ſtatim aduolet vniuerſus, eaq; ſemper ſui copia, ac viribus; quas præſens vſus, vel præſens expoſcit appetitus; itaq. agendi operãdiq; modum immutet, rationemque, & perpetuò præſenti eã vſui accommodet; actiones deniq; , operationesq. producat, quæ ſentiẽti tantùm. cognoſcentiq. ſubſtantiæ attribui queant. Conditionum inſuper, quę caloris, frigoriſq. propriæ ſunt, nulla ſubſtantijs, formiſq. congruit; non contrariæ quidem ſibi ipſis ſunt formæ. Quæ nam in equi, atq; hominis forma cõtrarietas ſpectari poteſt? Et rerum veluti termini quidam formæ cum ſint; vel rebus eos indãt, intendi, remittiq. , & magis minuſq. ſuſcipere nõ poſſunt. Et ſolo intellectu, non ſenſu vllo percipi poſſunt. Propterea igitur calor, friguſq; ſubſtantiæ, & formę illis non videntur; quòd accidentium more è rebus quas ſubeunt, nihil ijs interdum immutatis, recedunt; & quòd actiones, operationeſq. , quas entia multa, & animalia præcipuè edunt, præſtantiores ſunt, quàm vt calori, frigoriq; attribui queant. Et quòd calor, & frigus contraria ſunt ſimul. Et quòd intenduntur, & remittuntur, magis ſuſcipiunt, & minus. Et quòd ſenſu percipiuntur; quorum omnium vt dictum eſt, nullum ſubſtantijs, formiſque euenire ſibi perſuaſerunt. At

entium ſubſtantiæ cum non ſint, entibus tamẽ(inquiunt, & inquiant oportet, ſi eorũ, quæ ſiunt, rationem reddere velint) inſunt omnibus; & quas entia ſingula actiones, quaſq; edunt operationes, calor, frigusq. eas edunt omnes; & eorum inſuper opera, & formæ ipſę, & con tiones, quę entibus inſunt omnes, & ipſa etiam conſtituuntur entia: quòd inertes per ſe, ignauęq. ſunt formę; & vt proprias edãt operationes, proprijs ſingulę organis, & propria etiam opus habẽt ſede; proprio nimirum calore, frigoreq; ſingulæ, certaq. materiæ diſpoſitione. Non enim organum aliud forma vlla, ſed omnes calorem, frigusue ſortitę ſunt; & à calore modò, frigoreue, quæ materię inſunt diſpoſitiones induntur omnes. At longè plurimæ, & longè ſingulæ diuerſiſſimo ingenio præditæ, & actionum, operationumq. longè diuerſiſſimarũ potentes cum ſint formæ; diuerſiſſimis itidem vtantur organis; & diuerſiſſima gaudeant diſpoſitione oportet. Itaq. in materiæ ſinu omnes ſimul cum inſint, vna tãtùm perpetuò quauis in eius portiòne conſpicua ſit; & vnius tantùm actiones, operationesq. in ea ſpectantur, eius, cuius, qui materiam ſubit calor, & quam is materię diſpoſitio indidit, propria eſt, aptaque. Reliquæ latent, torpentque; quòd organis, ſine quibus nec agere, nec operari poſſunt, carent, alienaq. ſunt in ſede. At quarum quæuis, ſi proprium vnquã calorem, propriumq. nacta ſit domicilium, ſtatim eluceat, atq. in opus exeat. Quaſobres caloris, frigorisq. caſum inſequi videntur formę. Earum quęuis cum proprio exoritur calore, eoq; aucto, inualeſcit & ipſa, & imminuto, debilitatur, & interit etiam, eo interempto. Singulas deinceps excutiamus rationes.

NON IDCIRCO CALOREM SVBSTANTIAM NON ESSE, SED accidens, quia accidentium more ad quædam accedit, & ab ijs nihil immutatis recedit, Cap. XXI.

SIQVIDEM calor è multis, quæ ſubit, nihil eorum natura obleſa, nec diſpoſitione immutata, recedere apparet, quòd quæ ſubit entia non omnia immutat, inque alia agit entia, propterea ſubſtantia non videtur; vtiq. nec ſubſtantiarum organum, & cuius caſum eæ ſequantur, erit. Huiuſmodi enim ſi ſit, cur non ſtatim, atque ens quodpiam ſubit, forma, cuius ipſe eſt organum, perpetuò emergit, ac pręinexiſtẽte in veternum deiecta, aliud cõſtituitur ens? At, inquiunt, propterea non ſemper id fieri, quòd non ſemper accedens calor inexiſtẽtem robore exuperat, vel non tamdiu agit, quamdiu, vt illum deturbet, agendum eſſet. Itaq. reijcitur, & nihil interdum inexiſtente paſſo; eo verò incolumi manente, forma item, cuius ipſe eſt organum, & quę ipſius caſum inſequitur, incolumis remanet & ipſa. Sed ſi ſubſtantia etiam ſit calor, quin idem euenire poſſit, nihil obſtat. Neque enim ſubſtantia quæuis quoduis ſubeat ens, inexiſtentem inde ſubſtantiam, & nullo deturbet temporis momento, ſed robuſtior modò quæ eſt, tamdiuq; agit, quamdiu, vt inexiſtentem naturam exuperet, & diſpoſitionem immutet, agendum eſt; quæ languidior exiſtit, vel breuius agit, ea, inexiſtente nihil dum paſſa, recedat oportet. Proinde calor non propterea accidens ponẽdus eſt, quòd è multis recedit, nihil ijs immutatis, inq; aliud actis ens; quod nimirum ibi euenit, vbi exuperatur accedens calor. Quoniam autem exuperans, in quali eius natura inſpicienda eſt, aliam enti naturam, aliamq. tribuit diſpoſitionem, inq; aliud mutat ens, & in eius ſimile, è quo egit, ſi penitus exuperet, nihilq; interea ipſe à contra agente paſſus ſit, debilitatusq; (id quod igneus paſſim, & viſcerum nonnullorum agit calor) operationesq; interdum operatur, quæ ſubſtantiarum propriæ ſunt, quin perpetuò ſubſtantia ſit, non eſt incontrouerſia ponendum.

QVAE CALOREM, FRIGVSQVE NON RERVM SVBSTANTIAS, SED harum organa hi ponentes Peripatetici parum inſpexiſſe videntur. Et calorem entibus quouis iuxta proprium perpetuò agere, operariq; ingenium; itaque naturæ nullius organum poni poſſe. Cap. XXII.

CALOREM, frigusq. non rerum ſubſtantias, ſed harùm organa ponẽ-
tes Peripatetici, & ſimplicia corpora, & entia reliqua, quæ, ex illis ſibi
ipſis commixtis, conſtituuntur Ariſtoteli, non à calore, frigoreq. ſpon-
te ſua, proprijsq; viribus, ſed aliarum naturarum ductu, atq. ope agen
tibus, operantibusq. conſtituta eſſe ſtatuentes, aliasq. entibus indẽtes
naturas, quę calore, frigoreque, vt proprijs vtentes organis, ſe ipſas in
materia veluti ſtertentes, & potentia tantùm exiſtentes, veluti excitent, & actu faciãt,
entiaq. cõſtituant, parum caloris, frigorisque ingenium, & parum entium generatio-
nem, eorumq. conditiones, actionesque, & operationes, parum etiam Ariſtotelis po-
ſitiones, decretaq. intuiri videntur. Siquidem calor nunquam ſubſtantiæ alterius, ſed
iuxta propriũ ingenium in omnibus perpetuò agit. Et manifeſtè vno à calore ſuo inge
nio, ac viribus, non alterius ſubſtantię ope agente, entia prorſus naturalia conſtituun
tur; & eorum nullum conditionem vllã ſortitum, nec actionẽ edere, operationẽue ope
rari apparet vllam; quæ calori, frigoriue attribui non poſſit, & attribuenda nõ ſit. Ari-
ſtoteles ipſe entium nulli aliam ſubſtantiam vllam, ſed eam modò, à qua ſingula con-
ſtituta ſunt, ineſſe decernit: & ſubſtantias temere multiplicare, ſubſtantias nimirum
entibus indere, quarum actio, opusue nullum, nec vlla ſpectetur operatio, ſummope-
rè, & iure quidem prohibet. Fruſtra enim inſit nihil agens, operans nihil. Tum nõ pri-
ma modò corpora, ſed entia reliqua, & ipſas etiam animalium animas, vbi intimius ip
ſarum generationem perſcrutatur, non ab alijs naturis, ſed à calore, frigoreue gigni
teſtatur. Verum quæ dicta ſunt in proprij rerum caloris actionibus, & ſingulorum in
entium generatione, tum & in ipſorum conditionibus, actionibusque, & operationi-
bus expendamus. Si hiſce entibus alia à calore inſit ſubſtantia, eiuſque ductu, & ope
agat, opereturque, eius ſcilicet organum ſi ſit calor; certè (quod organorum propriũ
eſt, & quod agere Peripateticis videtur) ibi modò, tantumq, agat; vbi, quantumque
agere collibitum ac bonum illi, ſalutareq. ſit; actionem, operationemue, quæ mala
illi, pernicioſaque ſit, nullam vſquam edat vnquam. Ita verò ſi agat calor, haud qua-
quàm (quod perpetuò molitur, perpetuòque ente in quouis agit) quam licet ſingu-
lorum portionem in ſummam aſſiduè agat tenuitatem, aſſidueque in ea ipſe euolet
calor; itaque ipſemet, qui ea conſtituit, deſtruat tandem omnia; proindeque & quæ
ijs Peripateticis inexiſtunt ſubſtantiæ, corrumpat omnes; ſed iners, deſeſque in om-
nibus ſtertat, torpeatque, nihil illorum diſpoſitionem immutans, nihilque ex ijs ipſe
euolans calor. Ita enim entia, quæ nullis ab externis viribus oppugnantur, eorumq;
formæ perpetuò ſeruentur. Quaptopter, quoniam quæ non dum adeo tenuia, leuiaq;
fecerat calor, vt euehere ea, propriam ſcilicet in ijs operari queat operationem, aſſi-
duè tenuiora facit omnia, aſſidueque ea in illorum portione, quam in ſummam agit
tenuitatem, elabitur, immutat nimirum illa omnia, & in alia atque alia, agit entia, id-
que omnino perpetuò agit, quod bonum ipſi, ſalutareque ſit, at non certè & ſubſtan
tiæ, quam illis Peripatetici adijciunt; liquidò vtique patet, proptium entium quorum
uis, & ipſorum etiam brutorum calorem non ſubſtantiæ alterius ijs inexiſtentis, ſed
ſuo ipſius agere iure, & aliam ſubſtantiam nullam prorſus, ſed vnum illis omnibus in-
eſſe calorem.

SIMPLI-

SIMPLICIA CORPORA OMNIA NON ALIIS A NATVRIS, QVARVM calor, frigusue organa sint, sed vno à calore, vnoue à frigore constituta esse; & eorum conditiones, facultatesq; omnes vnius caloris, vniusque frigoris esse.

Cap. XXIII.

PRIMA corpora à calore, frigoreue Dei quidem Opt. Max., at non certè alterius ſubſtantię arbitrio, aut ope agentibus conſtituta eſſe, ſi nõ Terræ, cuius portio nulla fieri apparet vſquam, at ignis certè, qui in commotis, contritiſq. rebus, & in fumo fit rebus ſulfuræ illitis admoto, & aeris, quem aſſiduè è Terra educit Sol, & fontanæ, pluuialiſque aquæ generatio apertiſſimè declarat. Iam nec motui, contritioniq; nec rebus, quę accenduntur, minus etiã fumo, ſulfuriq. ignis actu ineſt vllus; nec ipſius forma actu, cuiuſmodi eam eſſe oportet, quæ è materiæ potentia ignis formam Peripateticis educit, ipſumq. conſtituit ignem, ineſt vlla. Et aer, qui præſertim denſis è Terris, quæ non niſi tenuiſſimis vaporibus nihil prorſus ab aeris natura differentibus, egreſſum prębeãt, vno à Solis calore, & nullius aeris, cũ ibi nullus inſit, formæ ductu, aut ope, ſed ſponte ſua, proprijſque agente viribus efficitur. Aqua etiam, & quæ è terra emanat, & quæ in aere fit, nullius aquę formę, quin nec frigoris opus videri poteſt. Siquidem, vt ſuperius expoſitum eſt, è Terra illa à ſolis calore fuſa, & hæc è vaporibus fit nihil minus è Terra, quàm ex aqua à Sole eductis; & in quibus nulla prorſus aquæ natura reliqua facta ſit, & bene calido interdum in ambiente, nullo à frigore, ſed à loci anguſtia in ſeipſos conſpiſſatis; at ſi vel frigoris opera, non ſanè vllius aquæ formę ope agentis. Quibus fit, vt, niſi ab alijs naturis, ignis, aeris, aquę vniuerſitates, quàm à quibus ipſorum portiones conſtitui, & ipſę refici videntur vniuerſitates, conſtitutas eſſe Peripatetici velint, illorum omnium ortus manifeſtè indicet, ſolo à calore conſtituta eſſe omnia; & non aliam illorum vlli ſubſtantiam, ſed diuerſis quidem prędirũ viribus vnum modò calorem ineſſe omnibus. Idem nihilò obſcurius illorum ſingulorum, & Terrę etiam affectiones, actionesq; ob oculos ponunt. Propterea quòd non alia in vllo conditio, niſi tenuitas, albedoque eſt. Ignis quę exuperat, in fumum, vaporesque, in ſummam omnia agere tenuitatem, & vnam modò tenuitatẽ, opus aliud nullum efficere, & ſtatim, ac factus eſt, moueri, à motuque ceſſare nunquam, operationem aliam nullam prorſus operari videtur vnquam. Aer, vbi exiliſſimæ ipſius vires nihil à prępotente Terrę frigore reijciuntur, mollire quędam, & Ariſtoteli ipſi languidiſſimo quidẽ, at aſſiduo moueri motu, aliud operari nihil apparet vnquã. Aqua, ſi nõ perpetuò, perpetuò ferè à robuſtiore Terrę frigore detenta, craſſior certè quàm, vt ab inexiſtẽte calore euehi queat, at & ipſa nullo à frigore correpta, quędã quę nihil ſubit, emollit quid, motu gaudet, & ſeruatur, eoque prohibita corrumpitur; aliud proprijs viribus agit, operaturque nihil. Suprema Terræ portio à longè amplioribus ſolis viribus ſua natura, ſuaque ſpecie penitus exuta, & laxata quid, emollitaque, valde tamen craſſa eſt; & è profunda, non aliud quicquam, quàm vnum continenter emanat frigus; & ſui ſeſe viribus in ſublimi continet: diſpoſitionem tandem, & facultates, quæ frigoris cuiuſuis proprię ſunt, ſortita eſt. Quamobrem, niſi de ſidem primis corporibus ſubſtantiam Peripatetici ineſſe velint, non aliam illorum vlli naturam, ſed vnũ modò calorem, friguſq. vnum ineſſe decernant oportet. Nam tenuitatem, albedinemque, & attenuandi, motuſq. edendi facultates nõ ignis formę alterius, quàm caloris cuiuſuis eſſe omnes, ſi non ſatis ſuperius eſt patefactum; quæ ente è quouis, & ipſa etiã è terra elabitur tenuitas apertiſſimè docet; quę à calore quouis fit, & alba eſt, mobiliſque. Et, vt melius res percipiatur, Ariſtotelem prima corpora cõſtruentem audiamus. Etenim, ſi ipſe ad eorum cõſtitutionem naturam aliam nullam, ſed calorem modò, friguſque attulerit; eò certè amplius Peripatetici incuſandi ſint, nõ temere modò, & Ariſtotelis

decretis alibi prolatis, ſed ipſius etiam ſententiæ ptima corpora conſtituentis aduerſi,
cum, præter illa, alias ijs impertiant ſubſtantias, multóque illis præſtantiores.

AD PRIMORVM CORPORVM CONSTITVTIONEM SVBSTANTIAM aliam nullam, ſed calorem modò, friguſque Ariſtoteli allatum eſſe.

Cap. XXIIII.

PRIMORVM corporum principia, quæ materiæ, & quæ formæ ſunt, *2. de ge-*
explicans Ariſtoteles, Principium, inquit, primumq; materia eſt, in- *ner. T. 6*
ſeparabilis quidem, ſed contrarijs ſubiecta; nec enim calor frigori, *et ſequẽ.*
nec illi hoc, ſed quod vtrique ſubijcitur, materia eſt. Quare primò
quod potentia ſenſibile corpus eſt, principium eſt; tum contrarieta-
tes ipſę, ceu calor, & frigus, poſtremò ignis, & aqua, & quæ eiuſmo-
di ſunt. Tum quæ formę tantùm ſunt, vt ipſe apertiſſimè docet, & ſuorum negat nul-
lus, Calidum, inquit, & frigidum, & humidum, & ſiccum principia appārent; quæ ni-
mirum, & agere videntur, & pati, & prima eſſe, qualia primorum corporum, & quę in
ſeſe mutuò tranſmutantur principia eſſe oportet. Sola igitur materia, & contrarietas
ſola ad primorum corporum conſtitutionem ſatis Ariſtoteli eſt. Subſtantiæ alterius
neq. hic, neq. alibi vſpiam meminit: quæ ſi alia primis inſit corporibus, princeps pręſertim, & quæ, vt Peripateticis placet, calori, frigoriq. imperet, eorumq; vtatur mini-
ſterio, ſi manifeſtari, ſenſuiq. exponi non poterat; at admonendi ſaltem eramus, aliã
illis ineſſe ſubſtantiã; quæ nullo ſenſu percipi apta, ac penitus incognita per proprias
qualitates, propriaque aſſequenda eſſet organa. Hoc, inquã, ſimplicium principia in-
quirenti, & ſimplicia componenti faciendum Ariſtoteli erat. At is nihil tale ſunuens
vſquam, tangibiles oportere eſſe ait tangibilium corporum differentias. Quoniam,
inquit, corporis ſenſibilis, hoc eſt tangibilis principia quęrimus; conſtat non omnes
corporis contrarietates, ſpecies, & principia facere, ſed eas ſolas, quę ſub tactũ cadunt.
Rectè ſanè: neq. enim ens habeat quicquam, quod à natura, à qua conſtitutũ eſt, non
habeat. Et calor, inquit, prædicamẽtum quoddam, & ſpecies eſt, frigiditas priuatio.
His autem differentijs ignis, & terra differunt, ſubſtantialibus ipſi aſſerunt Peripateti-
ci: nanque ſi ſubſtantiales nõ ſint, non ad generationem, corruptionemque, de qui-
bus ibi eſt ſermo, ſed ad alterationem pertineant. Et alibi, ſimilares, ait, partes ex ele- *2. de par*
mentis conſtituuntur, igne, aere, aqua, & terra; tum quaſi ſermonem corrigens, ve- *tib. ani-*
rius, inquit, ex viribus elementorum, non tamen omnibus, ſed ex calido, frigido, hu- *mal. c. 1.*
mido, & ſicco: quæ nimirum elementorum formę ſine dubio ſunt; aliud enim, quod
forma pręſertim haberi queat, ineſſę nullum prorſus conſpectum eſt vnquam; &, quod
caput eſt, nulla eſt operatio, quæ aliam ineſſe formam admoneat. Nec verò nos magis
in hac ſumus ſententia, quàm Peripateticorum longè optimi, longèq. præſtantiſſimi. *12. Me-*
Calor, inquit Aphrodiſiæus, ſubſtantia eſt, quoniam ignis forma eſt; idem & Gręci re- *taphyſ.*
liqui penè omnes. At Ammonius alter Peripateticorum princeps nõ illum modò, ſed *cõ. 12. et*
febrilem etiam calorem ſubſtantiam eſſe, ait; qui corpus humanum in aliud immutet *de ſenſ.*
ens: quæ enim quid conſtituit natura, neceſſariò & ſubſtantia, & entis, quod conſtitu *& ſenſ.*
tum eſt, effectumq;, forma exiſtit. Parmenidem certè, qui calorem, friguſque rerum *com. 30*
principia poſuit, nuſquam incuſat Ariſtoteles, quòd accidentia quæ ſunt, ſubſtantia- *In Pręd.*
rum poſuerit principia; ſed interdum quòd non vniuerſaliſſimam adduxerit oppoſi- *cap. de*
tionem, interdum quòd non aliam venatus ſit efficientem cauſam; quæ pati ipſa im- *Accid.*
potens, & veluti arte, & ratione vtens illorum moderetur, & quaſi cohibeat vim. Quo *1. Phyſ.*
niam igitur ignis, aeriſque, & aquę generatio, eorumque omnium, & terræ etiam cõ- *T. 48. et*
ditiones, quæ non penitus à Solis calore, in ſuprema ipſius ſuperficie, quę nobis con- *49.*
ſpicua eſt, corruptę ſunt; prętereà, & actiones, operationeſq. vno illa omnia a calore, *2. de ge-*
ne. T. 54

 55.

& vno terram à frigore conſtitutam, & non aliam illorum vlli ſubſtantiam, ſed vnum illis omnibus calorem, & vnum terræ frigus ineſſe declarant; nihilque in illorum vllo ſpectatur, quod alij naturæ meritò attribuatur, & quod calori, frigoriue attribui non poſsit; ad illorumque conſtitutionem naturam aliam nullam, ſed vnum modò calorem, vnumq. Ariſtoteles affert frigus; vtique, niſi poſitionis tenaces eſſe velint, calorem, frigusq. non amplius ignis, reliquarumq. ſimplicium formarum organa, ſed ter-
1. de ele. ræ quidem, & aquæ frigus, aeris verò, & ignis calorem formam ponant. Quam rē bene
cap. 9. aperte ſcribit Galenus, dum elementa non aliud eſſe, quàm materiam primam, & ſolas qualitates docet; ex quibus habent, quod elementa ſint. Alexander, præter addu-
c p. 31. cta ſuperius loca, clariſsime libro 2. de anima, qualitates formas ſubſtantiales elemen-
Cap. 6. torum, ac etiam lib. 1. nat. quæſt. appellat. Philoponus itidem huic aſſentitur ſenten-
com. 6. tiæ 2. de ortu, & interitu. Inquit enim ex qualitatibus, & prima materia ſimplicia con-
& 7. ſtare corpora, qualitatesq. principium eſſe formale. Hoc idem habet Olympiodorus
In prin- 4. Mete. Sed quid multa? Diuinus Medicinæ parens Hippocrates in libro de carnibus
cipio. quæ mirabilia de calido narrat? Libet eius verba, quia admiratione digna continent, græcè referre. Νῦν δὲ ἀποφαίνομαι αὐτὸς ἐμεωυτοῦ γνώμας. Δοκέει δέ μοι ὃ καλέομεν θερμὸν, ἀθάνατόν τε εἶναι, καὶ νοεῖν πάντα, καὶ ὁρῆν, καὶ ἀκούειν, καὶ εἰδέναι πάντα καὶ τὰ ὄντα, καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι. Nunquid Hippocrati calidum eſt accidens? Hæc omnia, ſi attentè animaduertent, non elementorum tantùm, ſed reliquorum itidem entium, quæ à frigore cōſtituta apparent, frigus, quæ verò à calore, calorem formam afferent. Nam entia reliqua omnia, & ipſę etiam plantę, & animalia non alijs è rebus, neq. alijs à naturis, ſed è ſimplicioribus, ab eorūq. formis ſibi ipſis commixtis, complicatisque, & mutua actione refractis, Ariſtoteli effici iū-tur: & ſubſtantiam aliam nullam ad eorum conſtitutionem is affert vſquam; nec ſi afferre velit, vnde illam eruat habet. E cælo enim, è quo ſolo defluere illa queat, calor tantùm Ariſtoteli defluit, minimeq. is à cæli ſubſtantia emanans, qui elementari fortè præſtantior, vel ab eo diuerſus videri queat, ſed ipſo in igne à Solis motu commoto, contritoque, aliud nihil paſſo, factus, & ab ipſo huc delatus igne; qui igitur nequaquā igneo præſtantior, vel alterius ab illo rationis, non natura videlicet, agendique, & operandi facultatibus, ſed robore tantùm differens eſt. Quamobrem calorem, frigusque ſimplicium formas eſſe, ſi, quod faciant oportet, Peripatetici aſſentiant, reliquorum itidem entium quorumuis, vel calor, vel frigus, vel huic commixtus ille forma neceſſariò ponendus eſt; nihilque nobis repugnandum, calorem, frigusque ſubſtantias, & rerum omnium principia ponentibus. Verum longius progrediamur; atq. in reliquorum entium, & in ipſorum etiam animalium cōſtitutione, conditionibusque, & actionibus, operationibusq., num alia ijs à calore inſit ſubſtantia, & cuius calor organum ſit, contemplemur.

ITIDEM ET RELIQVORVM ENTIVM OMNIVM.

Cap. XXV.

SI entia reliqua, & ipſa etiam animalia è ſimplicibus corporibus ſibi ipſis immixtis, & ab ipſorum naturis mutuò à ſe ipſis paſſis, imminutiſque, vt Ariſtoteli placet, conſtituuntur; cum, vt probatum eſt, illorum nulli alia à calore, frigoreue ſubſtantia inſit; vtique & entibus reliquis vnum modò calorem, frigusq. vnum, ſubſtantiam aliam nullam indere Peripateticis conuenit. Etenim quam è cælo interdum ad eorum conſtitutionem deducunt, à calore alia ipſis, vt diximus,
1. Mete. ponenda non eſt. Cæli nanque motus in ignis elemento calorem facit, ignisque par-
cap. 4. tes deorſum ad terras detrudit; at ab ipſius ſubſtantia res nulla prorſus Ariſtoteli aduenit. Minus etiam delabatur, ſi, quod nobis poſitum eſt, & ipſe amplius monſtrat ſenſus, entia reliqua, & multa etiam animaliū genera è terra à ſolis calore emollita, fuſaq;

ſunt

ſiunt. Quin, & quę è ſemine enaſcuntur animalia, ſi eorum conſtitutionem propius Peripatetici intueâtur, vno & ipſa à calore, & formę nullius recto habenis, ſed iuxta proprium agente ingenium effecta eſſe decernant oportet. Nam cum è maſculino, fœmininoq; ſemine, & menſtruo ſanguine, è rebus ſolo à calore conſtitutis, ab vtrique calore fuſis, immutatisq;, è rebus inquam, & ab agente fiant; quorum nulli animalis animam actu exiſtentem indere Peripatetici poſſunt; vtrique animalium conſtitutionem calori nullius animalis formæ opera, ſed iuxta propriam agenti naturam attribuant neceſſe eſt. Nec tamen ſubſtantiam hominibus ineſſe, quę non caloris vllius, ſed Dei ipſius ſit opus, negemus vnquam; quin manifeſtè id aſſeueremus. Non enim à diuinis modò litteris, ſed (vt ſuo amplius explicabitur loco) ab humanis etiam admoniti ſumus rationibus; aliam ab anima è ſemine educta, & à ſpiritu neruoſo generi inexiſtente hominibus ineſſe ſubſtantiam, & Dei hanc opus, & cum corporis vniuerſi, tum verò & ſpiritus ipſius formam eſſe, & ſpiritus ipſam actiones, operationesq; dirigere, perficereq. omnes. Reliquorum præterea entium, & ipſorum etiam animalium nulli cōditio ineſt vlla, nec ab illorum vllo actio, operatioue edi videtur vlla; quæ vno à calore proficiſci non poſſit, & omnino non proficiſcatur. Nam calor, qui in laborantibus, ijs ſcilicet in animalium partibus, quæ eo opus habent, fit, &, vbi eo opus nō eſt, ceſſare apparet, haudquaquam eſt ab anima ad illas miſſus; ſed ſpiritus, ſanguinisque aduentu fit. Et modus, quo arteriarum, venarumq. fibris inexiſtens ſpiritus, perq; eas means, eas intendens, ac aſſiduè arteriarum, venarumq. partes, è quibus abſcedit, cōſtringēs, ſanguinem ſecum, quocumque fertur, apportet, alibi traditus eſt. Ariſtoteli porrò non ſimpliciū modò corporum, ſed mixtorum etiam omnium, & animaliū animarum inſuper ſubſtantiam, calorem, & ſpiritum viſum eſſe, non ex ipſius dictis colligere, ſed ipſum apertiſſimè id enunciantem audire licet. Elementa, inquit, omnia con- *2. de gene.t.22.*
» trarietatem habent, quoniam ipſorum differentiæ contrariæ ſunt. Differentijs porrò, *24. & ſeq.*
» à quibus conſtituuntur immutatis, & ipſa itidem immutantur. Frigore igitur in calorē
» immutato, aqua in aerem tranſit, & aer fit. At ſi neutra, ait, differentia neutrum vicerit;
» mutuò autem in ſeipſas agentes, & mutuò à ſeipſis patiētes, mutuò ſeſe imminuerint,
» ac debilitauerint, & vtriuſq; vis retuſa appareat, refractaq;, vtrumq; imutatur: & nec
» aqua amplius remanet, nec aer; neq; aer conſtituitur, nec aqua, ſed tertium quoddam
» veluti ex vtroq; compoſitum. Quoniam verò virium inæqualitas nō in indiuiſibili, nō
» vnum modò conſtituitur, ſed infinita propemodum, carnes, inquit, & oſſa. Tum pro-
» pius eorum generationem edocens, Simplex, ait, & naturalis generatio tranſmutatio *4. Met.*
» eſt, facta ab actiuis qualitatibus, à calore videlicet, & frigore, è ſubiecta materia. Præte- *cap.1.*
» rea animalium ſponte naſcentium exortum explicans, Generātur, inquit, in Terra, hu- *Lib. 3.*
» moreq; animalia; quoniam humor in Terra, ſpiritus in humore, calor animalis in vni- *de gene.*
» uerſo ineſt; vt omnia quodammodo animæ plena ſint. Quamobrē conſiſtunt celeri- *ani.c.11*
» ter, cum calor ille comprehenſus, ſiue exceptus eſt; comprehenditur autem, & humo-
» ribus incaleſcentibus, efficitur veluti ſpumoſa bulla. Et alibi, Putrefactis, dicit, facillimè *4. Met.*
» ingenerantur animalia; quòd excreta caliditas conſtituit, & componit corpora, ipſa *cap. 2.*
» nimirum anima; ſiquidem anima corpora Ariſtoteli conſtituit. Tum perfectorum ge-
» generationem tradens, Ineſt, inquit, in omnium ſemine quod calor vocatur: id autē *2. de gene. ani-*
» non ignis, non talis aliqua facultas, ſed ſpiritus, qui in ſemine, ſpumoſoq; corpore cō- *mal. c.3.*
» tinetur, & natura, quæ in eo eſt, proportione reſpondens elemento ſtellarum. Quam-
» obrem ignis nullum animal generat: at ſolis, & animalium calor generatiuus; neque
» is modò, qui in ſemine continetur, verum etiam ſi quid excrementi ſit, quamuis à na-
» tura diuerſum. Clarum eſt, animalium animæ generationem cominus intuito Ariſtoteli, non igneus quidem, at calor certè ea eſſe viſa eſt. Sui tamen obliuiſcitur, dum calorem, qui à ſole ad nos aduenit, ab igneo diuerſum ſtatuit. Cum etenim non à ſolis ſubſtantia, ſed motu, quo ſuppoſitum ignem accendit, & ad nos vſque detrudit, fiat

igneum, & à motu paulò vehementiorem factum illum aſſerit. Quapropter non quia ab illo paſſim, ab igneo verò perrarò animal generarur, ob id nimirum actionis diſcrimen, quod in virium diuerſitatem referri poterat; diuerſæ eſſe naturæ decernendum, ſed diligentius diſcriminis cauſſa erat inueſtiganda; & paulò attentius eā rimanti con ſpecta planè foret. Ob id nanq. ignis animalium generatiuus non eſt; quòd ad animalium conſtitutionem blandiore, languidioreq., quàm, quo ignis viget, opus eſt calore. Eadem ratione ſolis calor vehemens vbi eſt, animal nullum gignit, igniſq. vbi moderatus eſt, multa. Verum in alium hæc reijciantur locum. Reliquæ enim rationes, quibus calorem, frigusq. ſubſtantias eſſe pernegant, diſſoluendæ ſunt. Et ſi ſnperſedere hoc labore licet; non.n. reliquorum modò entium, ſed animalium etiam animæ ſubſtantia Ariſtoteli ipſi viſus eſt calor. Cui igitur veriſimile fiet, accidens eſſe, quod, vna rerra; ac homine exceptis, corporum omnium forma eſt?

CALOREM, ET FRIGVS NON PROPTEREA SVBSTANTIAS NON eſſe, quòd mutuò ſibi ipſis opponuntur. Cap. XXVI.

SVORVM etiam decretorum obliti ſunt Peripatetici, dum ideo calorē, frigusq. ſubſtantias eſſe negant, quòd mutuò ſibi ipſis opponuntur, mutuoq. ſe ſe ſubiecto deturbant, interimunt, cōtraria omninò ſunt. Quoniam ea maximè contraria ponunt; quæ in eodem quidem apta ſunt eſſe ſubiecto; at ſimul eſſe non poſſunt; ſubſtantias præcipuè, & ſolas eſſe contrarias inter ſe ponant oportet. Propterea enim mutua entium omnium immutatio, ac inuerſio eſt, quià inexiſtentes ſubſtantiæ idem omnes ſubiectum appetunt, at contrarijs gaudentes operationibus, diuerſas illius moliuntur diſpoſitiones; in eodem itaq. ſimul eſſe impotentes, & nolentes, mutuò ſe ſe deturbāt. Er vel ſi aliæ à qualitatibus exiſtant formę; illiſq., vt proprijs agant organis, contrarię tamen inter ſe, oppoſitæq. ponendæ ſunt. Neq. enim iners artifex natura, quę nō apta ſibi, & morigera pararit organa; ſed ſubiecto ipſa inſideat; quod organum ſponre ſua pararit; itaq. & ad organi operetur ingenium Præterea, quoniam quę generantur, à ſimili quidem, at è contrarijs generari omnia, & quæ corrumpūntur à contrarijs corrumpi ponunt, niſi ſubſtantias inter ſe conrrarias reputent, ipſarum generatio, corruptioq; non ab ipſis fiat, ſed ab ipſarum qualitatibus; quod maximè omnium Peripateticorum placitis aduerſatnr. Natura enim agens nulla aliud à ſe ipſa quicquam, at multò certè minus nobilius quod ſit, prestantiuſq. agere, conſtituereq. illis poteſt. Abſit, inquiunt, vt agens vllum extra proprium gradū, propriamq. agat dignitatem; & quod conſtiruitur, non à ſimili conſtituatur. Ar quę tamen, aiunt, in hominis, atq. equi forma contrarietas ſpectatur? Summa mehercule Ariſtoteli Pythagoricos magnopere incuſanti; animam quamuis cuiuis temere indentes corpori. Si etenim nō è materia quauis, quæuis educi poteſt forma, ſed ea tantùm, cui materia apta facta ſit, propriaque, eò nobiliſsimæ amplius, animalium nimirum animę, ex eo tantùm corpore educantur, quod ipſis maximè aptum factum ſit, propriūque. Hominis ergo, atque equi forma ex
10. Metaph. te. adeo diſſimilibus Ariſtoteli effectę rebus, adeoq. diſſimilia promentes opera, diſſimiles, contrariæq. Ariſtoteli ſint oportet; cui ſcilicet formalis repugnantia omnis oppo-
12. 13. & 14. ſitio eſt. Sed quorſum ego Peripateticorum dogmata, quibus, dum ſubſtantias contrarias inter ſe negant, Ariſtoteli aduerſāntur, affero? Ipſemet ſexcentis in locis cōtrarias inter ſe ſubſtantias enunciat. Nam principia, quæ rerum formas, & rerum ſubſtantias eſſe, & à quibus res conſtitui nemo neget, inquirens Ariſtoteles, contraria illa ponit.
1. Phyſ. tex 43. „ Quoniam, inquit, non quodlibet agit in quodliber; nec quodlibet à quoliber patitur; „ ſed contrarium modo in cōtrarium agir; & contrariū à contrario patitur; quæ agunt „ principia, formę, ſubſtantiæque, (ijs enim Ariſtoteli potiſſimum actio omnis attribui-
Tex. 42 „ tur) contraria erunt. Ad hæc, docet non ab alio oriri principia, nec à ſe ipſis muruò,

& ab

& ab ipſis conſtitui omnia. Atq. ob hanc cauſſam cõtraria illa eſſe oportet, & prima in-
ſuper contraria, integra nimirum, nihilq. imminuta, aut ſibi ipſis cõmixta; ijs.n. dunta
» xat, quę principijs ineſſe debent, inſunt oĩa. Adeoq., inquit, manifeſtum eſt, agentia, for *1. Phyſ.*
» maliaq. principia contraria oportere poni, vt antiquiores veluti ab ipſa coacti veritate *tex. 48.*
» in hoc conuenerint ad vnum oẽs; omnes.n. contraria poſuere. Efficientia etiam, quæ
in naturalibus eadẽ formalibus Ariſtoteli imprimis ſunt, cõtraria illi ſtatuuntur. Quo-
» niam, ait, contrarius eſt generationi interitus, contrariorum autẽ contrarias eſſe opor *2. de ge.*
» tet cauſas agentes, quę agunt, efficiuntq. principia, cõtraria ſint neceſſe eſt. Inſuper pri *tex. 56.*
» ma conſtruens corpora, Nos autem, inquit, ſenſibilium corporum materiam quan- *Tex. 6.*
» dam eſſe dicimus, eam autem ſeparari non poſſe, ſed ſemper cũ contrarietate eſſe, nun
» quã.ſ. ab altero contrario ſeiunctam, ſed ab altero perpetuò detentam. Quod repetẽs,
» Materiam, inquit, ponimus inſeparabilem quidem, ſed contrarijs ſubiectam, formis ni *Tex. 12.*
» mirum, ſubſtantijsque. Neq; enim primorum corporum conſtitutionem inquirens,
non illorum formas, ſubſtantiaſque, ſed accidentia inquirat. Deinde corporibus cõ-
» ſtitutis, aer, addit, maximè terræ oppoſitus eſt, & aquę ignis, vt pote quòd huius formę,
ſubſtantiæq. illius forma, ac ſubſtantia oppoſita eſt, & contraria. Nã ſi qualitas contra-
ria ſit, non aquę ignis ſit contrarius, ſed huius qualitas illius qualitati. Et propterea in
corruptibile concludit cælum, quòd eius ſubſtantiæ ſubſtantia nulla cõtraria eſt. Quę,
arbitror, intuentes Ariſtotelicorum nonnulli dicunt, nequaquam ſubſtantię cuilibet
ſubſtantiam quamlibet opponi negat Ariſtoteles; non enim ſimplici ſimplicem, quas
apertè ſibi ipſis opponi enunciat, ſed cõpoſitæ compoſitam; ſimplicia videlicet corpo-
ra cõtraria Ariſtoteli ſunt, ſed non mixtis mixta. Haud tamen rectè ſentiunt: quando-
quidem ſi ſimplicia, componentiaque contraria inter ſe ſint, oppoſitaq.; quę itidem ex
ipſis conſtituta ſunt oppoſita inter ſe eſſe oportet, cõtrariaq;. Quocirca melius alij, qui
vbi Ariſtoteles, inquiunt, ſubſtantiam ſubſtantię contrariam eſſe negat, nõ formę for-
mam contrariã negat, ſed materię materiã, ac ſubiecto ſubiectum, commune tamen in-
telligendum, ac remotũ, quod vnum eſt, idemq. omnibus: nam proximum à formis ſin
gulis diuerſo, ac contrario afficitur, diſponiturq. modo. Relinquitur igitur, nõ ideo ca-
lorem, frigusq. ſubſtantias non eſſe, quòd mutuo ſibi ipſis opponuntur.

NEQVE VERO, QVOD INTENDANTVR, ET REMITTANTVR, magiſq; ſuſcipiant, & minus. Cap. XXVII.

CONTRARIAE cum inter ſe ſint formę, mutuòq; in ſe ipſas agãt, & mu-
tuò à ſe ipſis patiantur; intendantur oportet, remittanturq., & magis
ſuſcipiant, & minus. Et oĩum minimè Ariſtoteles id negat; qui, vt alibi
dicemus, agentia rerũ principia, rerum nimirũ formas, rerũq. ſubſtan
tias inquirẽs, duo tantùm illa eſſe maximè contendit, multiſq. declarat
rationibus. Quæ quidem cum plurima, ac diuerſiſſima efficiant entia,
plurimæ & ipſę, ac diuerſiſſimę, & tot omnino, ac à ſe ipſis diuerſę fient, totq., ijsq. mo
dis intendentur, & remittentur, quot entium genera cõſtituent, & quibus à ſe ipſis ea
different; propterea quòd quæ vires, conditioneſq. entibus inſunt, à natura eæ inditæ
ſunt oẽs; à qua cõſtituta ſunt. Ipſe inſuper mixta omnia è quattuor ſimplicibus corpo-
ribus penitus ſibi ipſis immmixtis, & ſingulorum ſubſtantia nequaquam abolita, ſed re
miſſa, refractaq. componi decernit. Præterea, quoniam quę ſub eodem genere Ariſto
telicis locantur entia, quæq. ab vna, eadẽq. ijs conſtituta ſunt natura, agẽdi ea viribus
ſummopere à ſe ipſis differunt; vtiq. & naturam, à qua conſtituta ſunt, viribus à ſe ipſa
differre oportet; nam actiones formarum eſſe omnes, nemo non Peripateticorum aſſe
tit. Quin ſi non proprijs, ſed qualitatum viribus agunt formæ, & à qualitatibus, quem
admodum putant, conſtituuntur, quoniam qualitatum caſum ſequuntur, cumq. ip-
ſis exoriuntur, atque occidunt, cum ipſis intendantur neceſſe eſt, ac remittantur.

Nam ſi, vt Peripateticorum optimi opinãtur, cum propria qualitate imminuta forma integra ſtare queat, & cum nulla illa ſtare queat; quandoquidē qualitatis gradus eiuſdem omnes ſunt conditionis; & quod vni competit, omnibus etiam competit; vt ſi abſq; vno qualitatis gradu ignis forma ſeruari poſſit, & ſine cæteris etiam ſeruetur. Abſurdum ſanè, imminuta qualitate integram formam permanere, formamq; eãdem ad proprium opus robuſta, languidaq; uti qualitate. At fortè non propterea ſubſtantias intendi, remittiue poſſe negēt; quòd earum vires, neq; augeri, neq; imminui queant, quod nimirum fieri, negari non poteſt: ſed quod id vbi fit, non amplius eædem remanent ſubſtantiæ, ſed verè pereunt, inq; alias aguntur. Propterea ſanè, ſi intenſionem ijs, remiſſionemq; abnegent, haud perperam fortè abnegent; quid enim, vel eandem enti ſubſtantiam ineſſe, cuius actio vel propria quæpiam imminuta ſit conditio? vel quid naturam, quę perijt iam, viribus auctam, imminutamue dicas? Verum nequaquã propterea calorem, frigusq; ſubſtantias eſſe negent, quin maximè affirmēt, maximeq; ſtatuant. Siquidem, vt dictū eſt, quiduis auctus, imminutusue calor, alius ipſe, & aliud, cui inexiſtit fit ens, entiumq; quorumuis immutatio inexiſtentis caloris immutationē inſequitur.

NEC QVOD SENSV PERCIPIANTVR. Cap. XXVIII.

MINVS etiam materiæ immerſæ, & naturales prorſus quę ſunt formæ, ſub ſenſum eas cadere, & ſenſu percipi Peripatetici negent vmquam; ſi Ariſtotelis decretorum memores eſſe velint. Is enim ſimplicium corporum principia, ſubſtantias nimirum, à quibus cōſtituuntur, inquirens, nequaquam contrarietates omnes illorum ſpecies facere affirmat, ſed eas tantùm, quę ſub tactum cadunt. Quoniam, inquit, tan-
2. de ge. tex. 3. gibilia ſunt, tangibili inter ſe differentia differant oportet. Et paſſim entium actiones non alijs eorum qualitatibus, conditionibuſque, ſed eorum attribuit formis. Itaq; leuitatem, grauitatemq; ſimplicium corporum formas ponendas nō eſſe decernit: quoniam, quod illę faciunt, mutuò in ſe ipſas non agunt, at calorem frigusque, quòd ſeſe mutuò aſſiduè oppugnant. Vt liquidò pateat, formas ſenſu percipi, ipſi in primis Ariſtoteli viſum eſſe, poſitumque, quin ſolas eas, ſolis ijs actionem attribuenti. Vna enim quæ agit natura, alia entium conditio nulla fortè ſenſu percipitur. Cuius porrò actio ſentitur, ipſam, quæ illam edit, ſentiri naturam actionis ratio declarat. Quoniam quidem non aliud videri poteſt actio, neque eſt omnino aliud, niſi eius, quod patitur in agentis naturam inalteratio, immutatioque, & propriæ naturæ receſſus, ac corruptio; & alienę acceſſus, & generatio: vtiq; qui actionem quampiam ſentit, naturã is, à qua illa emanat, ſentiat oportet. Cum enim ſolæ, ut dictum eſt, rerum actiones ſentiantur, formę itidem, à quibus ſolis illę eduntur, ſolę ſentiuntur. Quaſobres quoniam Peripateticorum ratio nulla impedimento nobis eſſe uidetur, quin calorem, frigusq; agentes rerum omnium omnino naturalium naturas, ac ſubſtantias ſtatuamus, & quæ rebus inſunt uires, facultates, diſpoſitiones, ſpecies, conditiones denique omnes à calore, frigoreq; ijs indi, & iuxta inexiſtentis caloris immutationem immutari ipſis intuemur oculis; noſtræ ad extremum poſitiones nulla à re labefactantur; & ab ipſo comprobantur ſenſu: vtique firmas eas, ſtabileſq; eſſe exiſtimare licet.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER TERTIVS.

REPETVNTVR COMPLVRA, QVAE SVPERIORIBVS TRADITA ſunt commentarÿs. Ponitur ſumma poſitionum Ariſtotelis, quæ infra ſunt expendendæ.

Cap. I.

MATERIA non vna, & duplex natura agens, & vnus calor, friguſque vnum Mundi huius vniuerſi principia, nec quod Terram, mareque, & ſtellas inter, quodque ipſas inter ſtellas locatum eſt ens, vnum, idemque, & ab vna eademq; vniuerſum cõſtitutum natura, nec duo tantùm prima eſſe corpora, nec entia reliqua à cœli, ſoliſque natura è Terra effecta, quemadmodum nobis, Ariſtoteli videntur. Ille enim ſublunaria omnia vna, eademque è materia, quæ ſupra lunam ſunt entia, cœlum, ſtellasq; omnes ex alia conſtare, & quæ nihil illi congruat, naturarumque, quas illa ſuſcipit, prorſus incapax ſit, & quod inter lunæ orbem, terramque, & Mare eſt ens, in duo, in ignem, aeremque (ignem enim ſupremam eius portionem, quæ lunæ orbi ſubiacet, aerem verò intimam hãc, quę terram ambit appellat) diuiſum eſſe affirmat; & præter cœlum, quattuor eſſe prima corpora, terram, aquam, aerem, ignem, decernit: minimeq; ad horum conſtitutionem calorem modò, friguſq;, ſed humiditatem etiam, & ſiccitatem, vt agentes naturas, & ad illorum ſingulorum conſtitutionem nequaquam earum vnam, ſed oppoſitionis vtriuſq; alteram affert; & duplicẽ omnino ſingulis agentem aſſignat naturam: dictiſq, è quattuor corporibus, at veluti mutuis vulneribus confectis, afflictiſq;, & pugnam pertæſis tandem, & ſibi ipſis commixtis, penè & vnum factis omnibus, entia reliqua cõſtituit omnia: & cœlum, ſtellaſq; oẽs propria natura, & quę à calore, frigoreq;, & ab humiditate, ſiccitateq; prorſus diuerſa ſit, donat; itaq; calor, qui à ſole fit, nõ ab eius natura, nec à proprijs eius viribus, ſed ab eius fit motu, à quo ſ. cœlo ſuppoſitus ignis, & bona aeris pars agitetur, conteratur, accendatur, accẽſusq; ad terram vſq; detrudatur: & nequaquam a propria cœlum natura, propriaq; ſubſtantia, ſed ab immotis moueri mototibus ſtatuit: longè tandem mutuò in omnibus ferè diſſentimus. Quaſobres Ariſtotelis explicanda, excutiendaq; eſt de ſingulis ſententia; nec verò & aliorum etiã opiniones, ſatis ab ipſo, vt videtur, reiectę, & quę nulli admiſſæ, ab vllius remouendæ ſunt animo. Vtinam cum Peripateticis liceret idem; magno aliena exponendi, reijciendiq; labore vacuis, noſtra tantùm explicanda eſſet ſententia. At quoniam non admiſerunt modò illorum placita, & decreta, ſed ea acceperunt fide, & religione, ac ſi ex ipſius naturę orę prolata eſſent; itaque rei nullius amplius natura inſpicienda, indagandaq; cuipiam videtur; ſed rãtum quid de quaq; Ariſtoteles ſenſerit ſpeculãdum; vtiq; quouis labore noſtro, aliorum etiam ſtudio quouis, ſingulæ illius poſitiones, quàm diligentiſſimè, & ſæpiùs eædem interdum exponendæ, examinandæq; ſunt. Nihil, ſi in ijs tractandis plus iuſto interdum immoremur, mortales nobis, vt ignoſcãt, ſed quod à ſummo naturę interprete diſſentire audea

mus, & non numinis inſtar illum veneremur, rogandos eſſe exiſtimamus: qui ſi illius dictum audiant, aut factum imitentur, nihil nobis veritatis ſtudio illi aduerſantibus ſuccēſeant, quin gratias potius habeant, idemq. ipſi faciant omnes. Ipſe enim liber in philoſophãdo Ariſtoteles veritatem amicis omnibus præhonorandam admonet, & veritatis gratia præceptorem etiam, amicumq. incuſare nihil veretur. Huius certè ſolius nos amore illecti, & hanc venerantes ſolam, in ijs, quæ ab antiquioribus tradita erãt, acquieſcere impotentes, diu rerum naturã inſpeximus, & conſpectam, ni fallimur, tandem mortalibus aperire voluimus; nec liberi, nec probi hominis officio fungi iudicantes, ſi generi illam humano inuidentes, aut inuidiam ab hominibus veriti, ipſi illam occultaremus. Ergo, vt clarius illa eluceat, agentia rerum principia inquirentẽ, & prima conſtituentem corpora, tum reliqua ex ijs componentem, poſtremò, & cæli, ſoliſque motu calorem generantem, & motores immotos, à quibus cælum moueatur, indagantem, ea denique, in quibus omnibus ſummè à nobis diſſentit, explicantem Ariſtotelem audiamus, & ſingula eius dicta, rationesq; examinemus.

RERVM PRINCIPIA TRIA ARISTOTELI ETIAM VISA ESSE, contraria agentia duo, & materiam vnam. Cap. II.

RERVM principia, è quibus res conſtant, cum antiquioribus ferè omnibus, tum Ariſtoteli tria viſa ſunt; agentia contraria duo, & materia vna. Quoniam corpora, è quibus noſter hic Mundus compoſitus videri poteſt, & quæ in eo continentur entia quæuis, mutuò ſeſe oppugnare, immutareque, & ex alijs alia fieri apparent; à contrarijs naturis, & quæ ſeſe mutuò oppugnent, deturbentque, & interimãt, & mutuò aliæ aliarum ſedes occupent, conſtituta eſſe exiſtimandum fuit. Ad hoc, quia quæ corrumpuntur, non à quibuſuis, neque in quæuis, ſed ſingula à certis quibuſdam, & in certa quædam corrumpi; calida ſcilicet non alijs à rebus vllis, ſed à frigidis modò; & in frigida, & alba à nigris modò; & in nigra; & dulcia ab amaris modò, & in amara; & contrà; quæ tandem immutantur omnia à contrarijs modò, & in contraria immutari viſa ſunt: vtique duabus tantùm à naturis entia omnia effecta videri potuere. Nam ſi calida non à frigidis modò, ſed à tepidis, & alba non à nigris modò, ſed à purpureis, flauiſque, & puniceis, & dulcia non ab amaris modò; ſed ab auſteris, acidiſque immutari apparent; quoniam tepor quiuis à calore, frigoreque, & colores alij quiuis ex albo, nigroque, & quiuis alij ſapores è dulci, amaroq.; naturæ omnino omnes, quæ intermediæ videri poſſunt, ex extremis ſibi ipſis commixtis conſtitui; & ex vtraq; inexiſtente conſtare Ariſtoteli videntur: magis quidem, minuſq; alteri aliæ, ſed oẽs vtrique contrariæ, & naturæ omnino vni vna tantùm contraria videatur oportet. Quoniã verò contrariæ quæ ſunt naturæ, & quæ ſeſe aſſiduè oppugnant, obleduntque, & quarũ altera exuperante ſtatim altera deturbari, perireq; videtur, eæ, vt ſibi ipſis coëant, & veluti per vices mutuò ſeſe ſuſcipiant, intelligere nõ licet; & quòd quæ corrũpuntur entia non penitus perire, & in nõ ens abire, ſed eorum natura modò, diſpoſitioque, & ſpecies immutari, at moles, corpuſq; remanere, atq; ex alio aliud fieri videtur: vtiq. tertiam quãdam naturam, quæ contrarijs ſubijciatur, & quę cõtraria per vices ſuſcipiat, & è qua entia fiant, ad entiũ conſtitutionem afferre

1. *Phyſ. tex. 41. & ſeq.* „ neceſſarium fuit. Ob hanc cauſſam agẽtia rerum principia inquirens Ariſtoteles, Oẽs, „ inquit, principia contraria faciunt, idque optima ratione. Nanque principia, neq; „ ex ſeſe viciſſim eſſe, neq. ex alijs, & ex his omnia oportet; contrarijs autem primis hæc „ inſunt omnia: quòd enim prima ſunt, ex alijs non ſunt; quòd verò contraria, non viciſſim ex ſeſe. Atqui & ratione quomodo hoc accidat, conſiderandũ. Sumendum itaq; „ primum eſt, Omnium quæ ſunt, nihil in quoduis agere, aut à quouis pati, neq; è quo„ uis quoduis fieri, niſi ex accidenti quis ſumpſerit: quo nanque pacto album ex muſico

poſſit

poſſit fieri, niſi albo, aut nigro, muſico eſſe acciderit; ſed album quidem fit ex non albo, atque eo non quouis, verùm ex nigro; aut intermedijs, & muſicum è non muſico, ſed non è quolibet, verum ex eo, in quo muſicę eſt priuatio, aut è medio, ſi aliquod ſit inter ipſa: & album non in muſicum interit, niſi interdum ex accidenti, ſed in non album, non tamen in non album quoduis, ſed in nigrum, aut intermedium; ſimiliter & muſicum non in quoduis, ſed in id, quod muſica priuatum eſt, aut ſi aliquid inter hæc locatum eſt. Quòd ſi ita res habet, quicquid fit, ex contrarijs profectò gignitur; & quicquid interit, in contraria interit, atque in ea, quæ inter hæc locata ſunt: è contrarijs autem ea fiunt, quæ in illorum medio locata ſunt, vt colores ex albo, & nigro. Quæcunq; igitur natura fiunt, aut contraria ſunt, aut è contrarijs; & aliorum quidem plurimi huc vſq; ferè profecti ſunt; omnes enim elementa, & quæ ab ipſis principia nuncupantur, quamquam ſine ratione ponunt, contraria tamen faciunt. Et ſermonem tandem abſoluens, Principia igitur, inquit, contraria oportere eſſe, manifeſtum eſt. Tum eorum numerum, præterea & ſubiectum inquirens, inquit, Quoniam principia contraria viſa ſunt, vnum eſſe non poſſunt, ſed nec infinita; quoniam id quod eſt, ſub ſcientiam non caderet, & quòd in omni genere vna eſt ſemper contrarietas; ſubſtantia autem vnum genus eſt quoddam. At ne ſola cõtraria duo principia ponamus, ratio quædam ſuadet: dubitauerit enim profectò aliquis, quomodo frigus calorem, & hic illud, & humiditas ſiccitatem, & hęc illam facere apta ſit. Quoniam ſcilicet calida, quæ ſunt, frigida, & è contrà, & humida, quæ ſunt, ſicca fieri apparent, & è contrà; niſi calori, frigoriq; natura quædam tertia ſubijciatur, quæ veluti per vices calorẽ modò, modò frigus ſuſcipiat, itaq; modò calida, modò frigida fiat; vtiq., vt dictum eſt, calor frigus, & hoc illum faciat, quin calor ipſe frigus, & frigus calor fiat. Præterea, quoniam contraria nullius rei eſſentiam, id eſt ſubſtantiam, ſubiectumq. videmus eſſe, & ſubiectum dubio procul principium eſt, & ijs quæ de eo dicuntur, & quæ ei inhærent prius; ſi ſola contraria principia ſint, vtique principij principium ſit, & è non ſubſtantijs inſuper ſubſtantię fiant, & non ſubſtantię ſubſtantias pręcedant; ſiquidem ſubſtãtiam ſubſtantiæ contrariam eſſe non dicimus; & quæ à contrarijs fiunt entia, ſubſtantiæ omnino ſunt. Quocirca, inquit, ſi quis, & priorem, & hanc orationem veram eſſe exiſtimarit, cum neceſſe eſt, ſi vtramq. tueri voluerit, contrarijs tertium aliquod ſubijcere, id quod antiquioribus poſitum eſt omnibus, & ſi non idem omnibus, ſed alijs aliud; at omnes certè quod poſuere contrarijs figurant, vt denſitate & raritate, intenſione & remiſſione; quas exuperantiam, & defectionem eſſe conſtat. Et quidem videtur opinio hęc vetus eſſe, vnum, & exuperantiam, defectionemq., materiam nimirum, & duo contraria, eorum quę ſunt, principia eſſe, quãquam non eodem modo; quòd veteres duo agere, & vnum pati dicerent, poſteriorum autem non nulli contrarium potius inquiunt, vnũ videlicet agere, & duo pati. Ijs igitur, qui partim hęc, partim alia eiuſmodi conſiderant, tria eſſe elementa affirmare cum ratione quadã coniunctum, vt ante diximus, videtur, ſed tribus plura minimè; vnum .n. ad patiendum eſt ſatis; & vel Peripateticorum omnium conſenſu duo ad agendũ. Tum, ſi quattuor poſitis, duæ erunt contrarietates, vtriuſq; ſeparatim contrarietatis naturam quandam mediam eſſe oportebit; ſi verò ex ſe viciſſim poſſunt generare, ſi ſcilicet contrarietas altera ad omnium ſatis ſit generationem, altera profectò ſuperuacanea erit cõtrarietas; ſed nec plures poſſunt eſſe contrarietates primæ; quandoquidem ſubſtantia vnum genus eſt eius, quod eſt. Principia igitur eo ſolùm, quòd aliud alio prius, non genere different; in vno enim genere vna eſt prima contrarietas, omneſque in vnam videntur contrarietatem reduci. Quæ verò contrarietas ſubſtantiam, in qua generationes fiunt, & corruptiones, quæ manifeſtè ſi non ſola, at princeps certè hic inquiritur, quæ .ſ. naturæ agentes materiam, è qua quæ generantur, corrumpunturque entia conſtituuntur, occupent, informentque, & in entia agant (neque enim dubium eſſe poteſt, quin ſi non ſolæ eę,

1 Phyſ. ter. 50. & ſeq.

ut principes certè, vt dictum eſt, inquirantur)principiorum naturam, numerumq. nos edocens, parum explicat Ariſtoteles. At multis poſtea interiectis, & non amplius fortè agentia rerum omnium principia, ſed ſingularum immutationem inquirens, formæ attulit, & priuationis oppoſitionem. Itaque Peripateticis omnibus contrarietatem, à qua ſubſtantia, ideſt materia, vt dictum eſt, è qua quæ generantur, corrumpunturque entia fiunt, occupetur, informeturque, formę, priuationiſq. oppoſitionem Ariſtoteli poſitam eſſe placet. Et alibi omnino vtrum rerum omnium eadem principia ſint inquirens, eadem quodammodo eſſe, & quodammodo non eſſe enunciat; eadem quidem, quòd omnium forma, priuatio, & materia ſint; non eadem verò, quòd horum vnumquodq. circa vnumquodq. genus diuerſum eſt. Cur id factum ſit, & quid forma, quid priuatio Ariſtoteli ſignificet, intueri ne grauemur: niſi enim rectè perſpectum id ſit, quis agentium principiorum numerus ei poſitus ſit, ambigi fortè queat.

FORMAM CONTRARII NOBILIORIS LOCO, PRIVATIONEM verò ignobilioris Ariſtoteli poſitam eſſe. Cap. III.

CONTRARIORUM oppoſitiones, & contrarietates ipſę nequaquam prorſus à ſe ipſis diuerſę, & quę nihil ſibi ipſis conueniant, ſed aliæ veluti ab alijs enaſci, ab alijs ſcilicet aliæ contineri antiquioribus, & ipſi etiam Ariſtoteli viſæ ſunt: quin etiam ipſarum ſeries eo ab illis deſcripta eſt ordine, vt quæ ſubſequitur à precedente aſſiduè, & ab vna omnes contineri appareant. Antiquiores, inquit Ariſtoteles, omnes principia contraria poſuere, ſed differunt inter ſe, quòd alij priora, alij poſteriora, & nonnulli ratione, alij ſenſu notiora accipiunt. Quidam enim calidum, & frigidum, alij humidum & ſiccum, alij par, & impar, nonnulli concordiam, atque diſcordiam generationis cauſas ponunt: quę quidem inter ſe eo modo, qui dictus eſt, differunt; alia ſcilicet priora ſunt, & ratione notiora, alia poſteriora, & ſenſui magis expoſita; vt eadem quodammodo, & diuerſa dicant; diuerſa quidem, vt plurimis videtur; eadem verò proportione, cum ex eadem ſerie accipiant. Quod explicans, ait, Siquidem contrariorum alia continent, alia continentur. Sic igitur eodem, & diuerſo modo, meliuſq., & deterius; eodem quidem modo, quòd omnes duo contraria, & ex eadem ſerie, diuerſo verò, quòd non eadem, & melius, quòd quæ continent, deterius verò, quòd quę cõtinentur principia poſuere. (1. Phyſ. tex. 48. & 49.) Propterea verò id, vt exiſtimandum eſt, quòd non entium modò quæ è ſubſtantia, è tangibilium nimirum, vt inquit, corporum materia, & à contrarietate conſtituuntur, quæ eam occupat, informatq., & dicta agit in entia, ſed reliquarum itidem rerum omnium, quæ reliquis è generibus, reliquiſq. è materijs, & à reliquis fieri contrarietatibus Ariſtoteli videntur, principia quęrũtur. Neque enim, vt nobis, ita & ipſi rerũ facultates omnes, ſpecieſque, & conditiones proprias rerum naturas ſectantur, ac ab illis inexiſtentibus oriuntur, eidemque, cui eæ, inhærẽt materiæ, ſed illarum pleræq; ab alijs Ariſtoteli naturis, alijſq. conſtituuntur è materijs. Non ſcilicet colores, ſaporeſq;, cuiuſmodi nobis, inexiſtẽtis illi caloris ſpecies, hi verò actiones, nec vni, eidemq; ineſſe materiæ, ſed alijs à naturis, alijſq. è materijs fieri Ariſtoteli vidẽtur. Itaque vtrorumque principia, cõtrarietates ſcilicet à quibus, & materias è quibus fiunt, ſumma inquirit diligentia. Nõ omnium rerum eadem principia, ſed ſingularum propria; præterea & quę in rebus fiunt immutationes, non omnes iuxta contrarias naturas, ſed quædam, cuiuſmodi quæ iuxta virtutem, vitiumque, & iuxta ſcientiam, inſcitiamque fiunt, iuxta formam, habitumque, & priuationem fieri Ariſtoteli cum viderentur, harumque, & illarum omnium cauſſas ponendas exiſtimaret; ſi (quod faciendum fuit) naturalium rerum non innumera propemodum principia, ſed quàm pauciſſima ponenda, vtrique vniuerſaliſſima contraria, & quę contraria reliqua contineant omnia, ponenda fuere, forma ſcilicet, priuatioque: nam forma contrarietatis

cuius-

cuiuſuis nobilius, præſtantiuſq. contrarium, priuatio ignobilius, deteriuſq. Ariſtoteli ſignificat. Itaq. paſſim calorem, albedinem, dulcedinem, leuitatem, motumq., & pręſtantius contrarium quoduis formam, frigus, nigredinem, amaritiem, grauitatem, immobilitatem, & deterius contrarium priuationem appellat. Et quæ horum cuiuſuis in oppoſitũ fit immutatio, quòd è priuatione in formam, habitumq. fit, vera, ſimplexq. generatio Ariſtoteli, at non quę è prędantiore in deterius fit immutatio, vt vbi ex igne Terra fit; quòd nimirùm in illa, ſi non ex non ente, at ex eo certè, quod minus eſt ens, verum ens, in hac autem è vero, abſolutóq. ente, imperfectum conſtituitur ens. Cuius, inquit, differentię hoc aliquid, formam ſcilicet, habitumq. ſignificant, id magis ſubſtantia eſt; cuius contra differentiæ priuationẽ magis, id magis non ens eſt: his aũt differentijs ignis, & Terra differunt. Et formę, priuationiſque reliquarum omnium oppoſitionem primam eſſe, & omnes continere contrarietates, alibi ſatis longo ſermòne declarat & ſatis tandem declaratum ſupponens, Prima (inquit) contrarietas habitus eſt, & priuatio. Quod non ita multò poſt explicans, Si generationes inquit è contrarijs in natura fiunt, è forma autem, & formæ habitu, aut ex aliqua formę priuatione fiunt; patet omnem quidem contrarietatem, priuationem quandam eſſe; priuationem autem non omnem fortaſſe contrarietatem eſſe. Patet etiam per inductionem; omnis enim contrarietas contrariorum habet priuationem. Tum quaſi ſermonem abſoluens, Quare (inquit) per priuationem ſemper contrarium alterum dici patet. Quæ exponens Aphrodiſieus, licet, inquit, in libro de generatione ſatis ſit demonſtratum, generationem omnem, vel ex forma, & habitu, vel ex priuatione fieri, tamen hîc quoque repetendum eſt. Nam cum ex muſico, & albo immuſicum fit, aut nigrum, ex forma, & habitu efficitur generatio: vt enim in libro, quem modò citaui, docetur, formarum pręſtantiores habitus ſunt, & magis formę, deteriores verò priuationes: cum igitur ex immuſico, aut nigro, muſicum efficitur, aut album, ea generatio ex priuatione fit. Quòd ſi nigrum & album cõtraria ſunt, & nigrum eſt albi priuatio, & immuſicum muſici, dubitari non debet, quin omnis contrarietas priuatio ſit, atque habitus; at non omnis priuatio contrarietas eſt, quoniam priuatio multifariam dicitur. Inductione etiam palam eſſe, ait, omnem contrarietatem priuationem eſſe; nam frigiditas caloris habet priuationem, albedinis nigredo. Ex hoc autem priuationẽ non aliud eſſe colligimus, quàm alterum contrariorum, hoc eſt, alteram partem cõtrarietatis; nigrum enim vna pars contrarietatis eſt, quę integra ex albo, nigroq. conſtat. Contrarietas igitur omnis, priuationem, inquit, habet, & priuatio eſt alterum contrarium. E quibus formam (quod dictum eſt) nobilioris, priuationem verò ignobilioris contrarij loco, itaque vt exiſtentem naturam, & nobiliori contrariæ contraagẽtem, Ariſtoteli rerum omnium principia inquirenti, priuationem poſitam eſſe, ita declaratum exiſtimo, vt non amplius declarandum videri poſſit. At quando Peripateticorum nonnullis, propterea quòd paulò poſt manifeſtè ea, vt non ente, ad ſingularum rerum generationem vti videtur Ariſtoteles, perpetuò, vt non ens, ei poſitam eſſe contendunt, idq; niſi rectè innotuerit, qui principiorũ numerus Ariſtoteli poſitus ſit, innoteſcere minimè queat, rem diligentius rimari, ſingula ſcilicet Ariſtotelis principiorum naturam, numerumq. inquirentis dicta, verbaque amplius, attentiusque inquirere ne grauemur: & ſi (quod nobis, & Peripateticorum pręſtantiſſimis videtur) priuatio modò, vt ignobile quidem contrarium, at ens certè, agenſq., modò verò vt non ens poſita ſit, quòd credibile non ſit, temerè id Ariſtoteli factum fuiſſe, ratio indaganda, qua licuiſſe id videri queat.

1. de gene. t. 18.

x. Meta. te. 15. et 16.

ARISTOTELI RERVM OMNIVM PRINCIPIA INVESTIGANTI PRIuationem vt ignobile contrarium, at vt ens omnino, agenſq; poſitam eſſe, vel ſi ea ad ſingularum rerum immutationem vt non ente vti videtur.

Cap. IIII.

1. Phyſ. tex. 42. PRINCIPIORVM naturam inueſtigãs Ariſtoteles, optima, inquit, ratione principia omnibus contraria poſita ſunt. Nanque principia neque ex ſeſe, neque ex alijs, & ex his omnia eſſe oportet: contrarijs autem primis hæc inſunt. Rectè ſanè, quoniam ens nullum videre eſt, cuius naturæ, conditionibuſque, & cui ipſi natura alia, aliæq. conditiones, & ens omnino aliud contrarium non ſit; vtiq. entia omnia è contrarijs principijs neceſſariò conſtant. Ea igitur contraria principia ponenti Ariſtoteli, è quibus res ſint, conſtentq. omnes, & duo tantum illa eſſe ſtatuenti, nequaquam illorum alterum vt non ens, & non agens poni potuit. Neque enim ex huiuſmodi ens quodpiam eſſe, conſtareque, & quę ſunt, nequaquam vno è contrario, & è natura, formaq. vna eſſe omnia arbitrari decet; è quibus ſcilicet naturis entia eſſe, & quæ in conſtitutis permanere videri non poſſunt, quantumuis ad rerum generationem pertinere eę nobis appareant, principia, quę manifeſtè hic ponit Ariſtoteles, ea ſcilicet, è quibus ſunt, & è quibus res conſtant omnes, poſitas ei eſſe ſuſpicari non licet: nam talia omnino principia inquiri hic, nulli dubium eſſe poteſt. Manifeſtè enim propterea cõtraria prima principia ponenda eſſe decernit, quòd ex his omnia ſint, & conſtent: prętерea, & quòd ea ipſe non principia, ſed elementa appellanda exiſtimat; & paſſim elementa appellat. Omnes (inquit) elementa, & quæ principia ab ipſis nuncupantur cõ-
Tex. 56. traria ponunt. Et paulò poſt, Iis, inquit, qui partim hæc, partim alia eiuſmodi conſiderant, tria eſſe elementa, cum ratione coniunctum. Elementa verò ea dubio procul Ariſtoteli dicuntur, è quibus conſtant, & in quæ reſoluuntur entia. Et magnopere certè incuſandus ſit Ariſtoteles, ſi rerum omnium principia inquirens, non ea inquiſierit principia, è quibus res conſtant omnes. Quin è contrarijs primis omnia eſſe, ac rerum
Tex. 43. omnium principia contraria eſſe amplius explicans Ariſtoteles, Atqui, inquit, & ratione quomodo hoc accidat, conſiderandũ eſt. Sumendum itaq. primum eſt, nõ quoduis in quoduis agere, nec quoduis à quouis pati, neq. è quouis quiduis fieri, nec quoduis in quiduis corrumpi, niſi fortè ex accidenti; ſed per ſe naturam quamuis in contrariam modò agere, aut intermedias, & à contraria modò pati, aut ab intermedijs, & quæ fiunt è contrarijs modò fieri, aut ex intermedijs, & quæ corrumpuntur in contraria modò corrumpi, aut intermedia; album in nigrum modò, aut intermedios colores agere, & à nigro modò pati, aut ab intermedijs; qui ex albo, nigroq. ſibi ipſis commixtis Ariſtoteli confecti, & ex vtroq. conſtantes, vtrique, vt dictum eſt, cõtrarij ſunt. Optimè è rerum actionibus, paſſionibuſque, & è rerum generationibus, corruptionibuſq;, & magis etiam ex his principia, è quibus res conſtant, venatur Ariſtoteles. Quoniam verò generabilium, corruptibiliumq. rerum, & quæ mutuò in ſe ipſas immutantur, principia hic inquirit; ſi naturarum, conditionumque, è quibus res conſtant, ingenium, ſi ſcilicet quæ à quibus, & in quas immutari aptæ ſint, innoteſcat; principia itidem, è quibus res ſunt, innoteſcant. Neque n. ab ijs rerum naturis, cõditionibuſq;, è quibus ſunt, & quibus immutatis, ipſæ itidem res immutantur, principia è quibus ſunt res, nec res etiam ipſę alię videri poſſunt, nec ſunt omnino aliæ, & magis è rerum paſſionibus, immutationibuſq., quàm ex actionibus. Nã alba in nigra, intermediaue immutari perpetuò, omnibus manifeſtum eſt; at nõ & natura itidẽ, cuius ea eſt actio, vel non æquè perpetuò patet. Rectè itidem naturas quaſuis, & quaſuis rerum cõditiones in contrarias tantùm, intermediaſq. immutari intuitus, & propterea rerum prin-
Tex. 47. cipia contraria eſſe ratiocinatus, ſubdit, Quòd ſi ita ſe res habet, quicquid gignitur, è

» contrarijs profectò gignitur, & quicquid interit, in contraria interit, atque in ea, quæ
» inter hæc locata ſunt: è contrarijs autem fiunt, quæ in illorũ medio locata ſunt, vt co-
» lores ex albo, & nigro. Quæcunque igitur natura fiunt, aut contraria ſunt, aut è contra-
rijs. Si quę agunt, patiunturq. entium conditiones, in contrarias tantùm, vel in inter-
medias agunt, & à contrarijs tantùm, intermedijsq. patiuntur; & quæ corrumpũtur,
quæq. fiunt, in contrarias, intermediaſq; tantùm corrumpuntur, & è contrarijs tan-
tùm, intermedijsue fiunt: vtiq. res, quæ natura fiunt, quę generantur, & corrumpun-
tur, contrariæ, aut è contrarijs ſint oportet; tales ſcilicet qualia principia, è quibus cõ-
ſtant, conſpecta ſunt. Vt mihi quidem nulla amplius dubitandi occaſio reliqua eſſe vi-
deatur, contraria, quę principia Ariſtoteli ponuntur, æquè entia, & æquè agentia po-
ſita ei eſſe, & è quibus ſibi ipſis commixtis intermediæ naturę fiant: Siquidem è princi-
piorum natura rerum naturam manifeſtè colligit, & ex illis res contrarias, aut è con-
» trarijs eſſe enunciat. Rerum, inquit, quę generantur, principia iure contraria poſita *1. Phyſ.*
» eſſe indè manifeſtum fit, quòd quæ agunt, patiunturque, non in quęuis, neque à quì- *tex. 47.*
» busuis, ſed in contraria, vel intermedia modò agunt, & à cõtrarijs, intermedijsue mo-
» dò patiútur, & quę fiunt, non è quibusuis, ſed è cõtrarijs modò, vel intermedijs fiunt.
» Tum, quòd ſi ita res ſe habet, inquit, (ſi ſcilicet principia, è quibus res ſunt, contraria,
» vel intermedia ſunt) ipſas itidem res contrarias, vel intermedias eſſe oportet. Ac ne fe-
rendus quidem Ariſtoteles foret, ſi principia, è quibus res omnes conſtant, ponens,
non huiuſmodi ea ponat, cuiuſmodi res ipſę exiſtunt, contraria nimirum, & quę ſeſe
» mutuò oppugnent, imminuantque, & interimant. At reliqua proſequamur. Et alio-
» rum, ait, plurimi hucuſque ferè profecti ſunt: oẽs enim elementa, & quę ab ipſis prin- *Tex. 48.*
» cipia nuncupantur, quamquam ſine ratione, contraria tamen ponunt, quaſi ab ipſa
» veritate coacti: ſed differunt inter ſe, quòd alij priora, alij poſteriora, & nõnulli ratio-
» ne, alij ſenſu notiora, quidam enim calidum, & frigidum, alij humidum, & ſiccum, alij
» par, & impar, nonnulli concordiam, atque diſcordiam generationis cauſas ponunt:
» quæ quidem eo, qui dictus eſt, modo differunt; vt eadem quodammodo, & diuerſa di-
» cãt, diuerſa quidem, vt plurimis videtur, eadem verò proportione, cum ex eadem ſe-
» rie accipiant; namque contrariorum alia continent, alia continentur. Sic igitur eodẽ,
» & diuerſo modo, meliuſque, & deterius enunciant. Ergo, ſi antiquiores principia con-
traria ponentes, pręter morem ſuum nihil Ariſtoteles damnat, quin non quidem à ra-
tione ductos, at à veritate coactos, à rerum ſcilicet contrarietate, quæ adeo manifeſta
eſt, vt neminem latere queat, admonitos, & quaſi manu ductos ſecum, eòuſque pro-
fectos affirmat, vt rerum principia contraria omnes ponerent; eoq; tãtùm crimine il-
lorum nonnullos incuſat, quòd non vniuerſalem oppoſitionem, & qua poſita, parti-
culares, ſenſibileſque contrarietates, quæ ab illa contineri Ariſtoteli vident, poſitę eſ-
ſent omnes, ponere cùm poſſent, particularem quampiam, ſenſibilemque, & ab alijs
contentam, qua poſita, alia nulla poneretur, ponere maluere: certè & ipſe quoq; con-
traria ponit, quę illorum contrarijs proportione reſpondeant, & ex eadem, vt ipſe in-
quit, ſerie ſint; quæ æquè entia, & æquè agentia ſint, & quorum alteri ita opponatur
alterum, vt calido frigidum. Ita enim magno paruum, & exuperantię defectus, & for-
mæ priuatio opponi Ariſtoteli itidem videtur: ſiquidem parum abeſt, quin exuperãtię,
defectuſque oppoſitionem & ipſe attulerit, & id modò, quòd à formæ, priuationiſq;
oppoſitione, & illa itidem contineri videtur; at illam ponentes admittit, probatque.
Nec verò, ſi priuatio hîc, vt formæ educendæ abſentia, poſita Ariſtoteli foret, ſecum
eòuſque antiquiores profectos dixerit vnquam: ſiquidem priuationis naturã ante ip- *Tex. 78.*
ſum nulli conſpectam eſſe prædicat; eaq. inuenta, antiquioribus veluti inſultat. Tum
» dictorum principiorum numerum inquirens, Proximum eſt, inquit, vt dicamus, *Tex. 50.*
» vtrum ſint duo, an plura: vnum enim eſſe nõ poteſt, quòd contraria vnum non ſunt:
» ſed nec infinita, quòd in omni genere vna ſit contrarietas: ſubſtantia autem vnum ge-

nus eſt

" pus eſt quoddam. Quoniam igitur veluti alijs in generibus, ita & in ſubſtantia vna cō
trarietas eſſe Ariſtoteli videtur:ea reliquorū generum contrarietatibus ſimilis ſit opor
tet, è contrarijs nimirùm conſtet, quorum alterum ita alteri opponatur,eam denique
rationem ad alterum habeat alterum, quam album ad nigrum, dulce ad amarum, &
reliquarum contrarietatum contrarium alterum ad alterum. Itaq; quoniam illę om-
nes è nobiliore altero, ex altero verò ignobiliore quidem, at æquè certè exiſtente, &
æquè agente contrario conſtant; ſic & quæ in ſubſtantia eſt contrarietas,& ipſa è con-
trarijs duobus, ſi non æquè nobilibus, at æquè certè exiſtentibus, & æquè agentibus,
quin quæ ſe ſe mutuò oppugnent, deturbentque, conſtet, neceſſe eſt. Eam porrò for-
mę, priuationiſq. nomine appellat: idque agit, quòd rerum omnium ponenti princi-
pia vniuerſaliſſima contrarietas, & quæ contrarietates reliquas cōtineret omnes, quæ
nimirùm poſita, reliquę omnes poſitæ eſſent, ponenda eſt, taliſque formæ & priuatio
nis oppoſitio viſa eſt Ariſtoteli eſſe. At alibi(vt videbitur)manifeſtè caloris eam eſſe,fri
gorisq. enunciat. Tum materia itidem,quæ neceſſariò contrarijs ſubijcienda eſt, inuē-
1. Phyſ. " ta,Verum hoc vnum, id eſt materiam omnes, inquit, contrarijs figurant, vt denſitate,
tex. 55. " & raritate, intenſione, et remiſſione, quas exuperantiam & defectionem eſſe conſtat.
" Et quidem videtur opinio hęc vetus eſſe: vnum, exuperātiam, & defectionem eorum,
" quæ ſunt, principia eſſe, quanquam non eodem modo; quòd veteres vnum pati, & duo
" agere dicerent, poſteriorum autem nonnulli contrarium potius inquiant, vnum age-
" re, & duo pati. Ex his etiam apertiſſimè deducitur contrariorum, quæ principia Ariſto
teli ponuntur, vtrumq. æquè ens, & æquè agens poſitum eſſe; manifeſtè enim veteres,
qui materiam vnam poſuere, eamq; duobus contrarijs, & ignobiliore quidem altero,
at & ipſo exiſtente, agenteq; figurauere, admittit, probatq. omnes; poſteriores verò
Platonem, eiuſq. aſſectatores non item; quandoquidem tribus è principijs vni modò
" agendi, duobus patiendi vim attribuant. Itaq. ſubdit, Ijs igitur, qui partim hæc, par
" tim alia eiuſmodi conſiderant, tria eſſe elementa affirmare cum ratione quadam con-
" iunctum, (vt antè diximus) videtur. Et tria ad ſummum principia, vnam materiam, &
duo contraria ad rerum omnium conſtitutionem afferenda eſſe, ſatis dilucidatum re-
putauit, at nondum tribus plura neceſſaria non eſſe, declaratum erat; ſiquidem cum
in alijs, at in colorum pręcipuè, ſaporumque generibus, tùm verò & in ſubſtantia ipſa
plures contrarietates ineſſe apparent, nō ſcilicet duo modò entia, quæ ſummè ſibi ip-
ſis contraria forent, ſpectari, ſed innumera propemodum, eaque omnia ſibi ipſis op-
poſita, & quę tametſi vna è materia, at non tamen vna à contrarietate, & duobus om-
nino à contrarijs conſtituta uideri queant, veluti neque colores omnes, omneſq. ſapo
Tex. 56. " res. Iccirco tribus, inquit, principijs plura afferenda nō ſunt, ſiquidem ad patiendum
" vnum ſatis, & duo igitur ad agendum, vel Peripateticorum omnium conſenſu. Et cla-
" rius id declaraturus addit, Tùm ſi quattuor poſitis, duæ erunt contrarietates; vtriuſq.
" ſeparatim contrarietatis naturam quandam mediam eſſe oportebit: plures, inquit, cō-
trarietates ad rerum conſtitutionem ſi afferantur, plures itidem medię naturæ, mate-
rię nimirùm, afferendę ſunt: etenim contrarietas quæuis propriam Ariſtoteli materiā
ſortita eſt. Itaq; colorum, ſaporumque conſtitutionem inquirens, ſumma vtrorumq;
materiam inquirit diligentia, & tranſpicuitatem illis, his verò aquę ſubijcit humidita-
tem. Et plures quidem materias non eſſe nihil amplius (vt uidetur) docendum ratus,
quòd ſcilicet ſatis declaratum, ſeu quòd nihil declarandum exiſtimaret, ſatis à mutua
rerum omnium inuerſione manifeſtatum; neque enim ſi è pluribus conſtent materijs,
quoduis in quoduis immutetur, ſed ea modò in ſe ipſa mutuò, quę ex eadem conſtent
materia; at plures in ſubſtantia contr[illegible]tates non eſſe, id uerò amplius explicandum
Ibidem. " exiſtimans, Si verò ex ſeſe, inquit, viciſſim generare poſſunt, altera profectò ſuperua-
" canea erit contrarietas: ſi vt Peripatetici ad vnum exponunt omnes, contrarietas [illegible]a
ad entium omnium ſatis ſit generationem, ſuperfluò adijciatur altera. E quibus neque

alteram

alteram contrarietatem ad rerum generationem afferendam eſſe, ſatis declaratū ſup-
ponit: nam vna à contrarietate, & à duobus tantùm contrarijs entia omnia conſtituta
eſſe, mutua omnium in omnia manifeſtat inuerſio. Quoniam quęuis in quęuis immu-
tari, & è quibusuis quęuis fieri videntur, & actio, paſſioque, & immutatio omnis à cō-
trario tantùm, atq; in contrarium fieri, & naturę vni una modò viſa eſt cōtraria; vtiq;
quæ in ſeſe mutuò agunt, mutuoq. in ſe ipſa immutantur, à duobus tātùm contrarijs
conſtituuntur. Neque his contentus, quòd ſubſtantia, materia nimirum tangibilium
entium pluribus à contrarijs, & à pluribus, quàm colorum, ſaporumq. materia detine
ri, informariq. videri poteſt, ſiquidem innumerę propemodum, longeq. à ſe ipſis di-
uerſiſſimę entium ſpecies ex ea fieri videntur; itaq. amplius id declarandum exiſtimās,
„ Sed nec plures, inquit, poſſunt eſſe contrarietates primę, quandoquidem ſubſtantia *1. Phyſ.*
„ vnum quoddā genus eſt eius, quod eſt: principia igitur eo ſolū, quòd aliud alio prius, *tex. 50.*
„ & poſterius, non genere differunt; in vno enim genere vna eſt ſemper contrarietas, &
„ contrarietates omnes in vnam videntur reduci. Vel ſi ſcilicet plures in ſubſtantia cōtra
rietates eſſe appareant, & vel ſi tangibilium entium materia à longè plurimis contra-
rijs naturis occupari, informariq. appareat; nequaquā, propterea à pluribus illa cōtra
rijs, ſed à duobus modò detineri exiſtimandū eſt: nanq. genus quoduis, & quęuis mate
ria à duobus tantùm primis cōtrarijs occupatur, & ſi à pluribus occupari videtur. Ne-
que enim quę inſunt prima ſunt omnia, & genere inter ſe differentia, ideſt à primis il-
lis diuerſa, ſed reliqua omnia ad prima illa reducūtur, ex illis. ſ. ſibi ipſis commixtis ex-
oriuntur, vt in colorum, ſaporumq. materia intueri licet; quarum vtraq. non ab albi
tantùm, nigrique, & dulcis, amarique, ſed illa à punicei itidem, flaui, viridis, cœrulei,
purpureique, hæc verò à pinguis etiam, ſalſi, acris, acidi, auſteri, acerbiq. naturis deti
neri, informariq. videtur; nec propterea illorum altera pluribus à cōtrarietatibus de-
tineri, vel à duobus pluribus contrarijs primis informari videtur: ſiquidē colores om-
nes ex albo, nigroq., & ſapores omnes ex dulci, amaroq. ſibi ipſis immixtis fiunt: non
ſcilicet naturæ, à quibus colores, ſaporeſue reliqui fiunt, à naturis, à quibus albus, ni-
gerq. color, & dulcis, amaruſue fit ſapor, diuerſę ſunt: ſed quę reliquos colores, ſapo-
resq. conſtituunt, ex ijs ſibi ipſis commixtis fiunt, à quibus albus, nigerq. color, & dul
cis, amarusq. fit ſapor. Ex quibus quidē mihi parum diligenter Ariſtotelis dicta intue-
ri videntur, qui ad rerum omnium generationem, formam agentem vnicam, eiuſq. ab
ſentiam, allatam ei contendunt. Is enim (vt viſum eſt) ad illarum conſtitutionem duo
ſaltem contraria, agentes nimirum naturas duas ſaltem neceſſarias eſſe nihil dubitat
vſquam; at pluribus non opus eſſe, id verò nūquam ſatis declaratum exiſtimat; quam-
obrē quę id manifeſtār, repetere nihil grauatur. Sed quid ex alijs Ariſtotelis dictis, quę
interpretatione quapiam indigere videri poſſunt, formā nobilioris, priuationem igno
bilioris cōtrarij loco poſitā colligimus? Ipſe id Ariſtoteles vtrum eadem omnium prin
„ cipia ſint inquirens apertiſſimè pronunciat. Omnium, inquit, principia eadem ſunt, & *12 Meta*
„ non eadem, ueluti corporum forſan ſenſibilium, calidum quidem, ut forma, frigidum *phyſ. te.*
„ alio modo priuatio eſt; & materies id, quod hæc eſt, potētia primùm per ſe. Tum pau- *22.*
„ cis interiectis, Similitudine, inquit, rationis omnium principia eadem dicere poſſum',
„ perinde atq. ſiquis dixerit, tria eſſe principia, formam, priuationem, & materiam. Ve-
„ rùm vnumquodq. iſtorum circà unumquodq. genus diuerſum eſt, ut in colore albū,
„ nigrum, ſuperficies, lumen, tenebræ, aer: ex his autem dies emergit, & nox. Quæ expo-
„ ponens Aphrodiſiæus, ad uniuerſaliſſima inquit, ſpectanti Ariſtoteli formam dico, pri
„ uationem, & materiam eadem omnium initia uiſa ſunt: omnia enim formæ, priuatio-
„ nis, & materię ſubijciuntur; quod quadam inductione oſtendit: nam ſenſibilium, in-
„ quit, corporum forſan, id eſt exempli gratia, calidum ut forma, frigidum ut priuatio,
„ materia uerò quod calidum, aut frigidum effici poteſt. Calidum igitur eſt forma, frigi
„ dum priuatio, materia verò quod utrumque eſt potentia. Colligitur ergo apertiſſime
rerum

rerum omnium principia inquirenti Ariſtoteli, priuationem vt ignobilius quidem, at vt exiſtens, agensq; contrarium poſitam fuiſſe. Verùm, quoniam in ijs, quæ ſequuntur, ea vt non ente, & vt formæ, quæ inducenda eſt, abſentia ad ſingularum immutationē vti videtur Ariſtoteles; ſi non ſummè abſurdus, & rerum etiam naturæ contrarius videri debet; qui contrariarum rerum, & quæ ſeſe mutuò deſtruant, formalia (vt loquũtur) agentiaq; principia inquirere cũ propoſuiſſet, & pulcherrimè cõtraria duo, & quę mutuò in ſe ipſa agerent, mutuòq; à ſe ipſis paterentur oportere eſſe cum declaraſſet, eorum poſteà altero vt non ente, & vt alterius abſentia vtatur; id (vt videtur) dicendum, ad rerum omnium conſtitutionem contrario vtroque, vt ente, agenteq. vſum eſſe, quæ nimirùm ſummè ſibi ipſis contrariæ cum ſint, ſeſeq. mutuò oppugnent, deſtruantq. à contrarijs, & æquè agentibus naturis conſtitutæ ſint neceſsè eſt; ad ſingularum verò immutationem, conſtiturionemq. altero tãtùm: neque enim vbi Terra in ignem inuertenda eſt, Terræ viribus ibi eſt opus; ſed ſola ibi ignis ſatis eſt natura. Id verò & exempla, quæ affert, confirmant omnia, quę è quibus ſingulæ, quæ fiunt res,

1. Phyſ. tex. 68. & à quibus eæ fiant, exponunt. Et ſermonem tandem abſoluens, Quot igitur, inquit, rerum naturæ, quę generationi ſubijciuntur, principia ſint, & quomodo tot ſint, dictum eſt; palamq. eſt contrarijs aliquid ſubijci oportere, & contraria duo eſſe; alio autem quodam modo neceſſarium non eſt: ad faciendam enim mutationem contrariorum altero cum præſente, tum abſente ſatis erit. Duo nimirum contraria, & æquè entia, & æquè agentia ad rerum omnium in vniuerſo conſtitutionem neceſſaria eſſe, at ad ſingularum earum immutationem, & ſingularum generationem vnum ſufficere.

Vt mihi quidem dubitandum nihil videatur, Ariſtoteli rerum omnium conſtiturionē nos edocenti, priuationem (ſiquidem eius ibi meminit vſquam) ignobiliotis contrarij loco, ſingularum verò immutationem, generationemq. declaranti, eam vt nõ ens, & vt formæ, quę inducenda eſt, abſentiam poſitam eſſe. Atq. ſi ad hũc modum ea vſus intelligatur, cum ſibi ipſi, qui maniſeſtiſſimè ea modò vt ente, agenteque, modò vt nõ ente vtitur, tum verò, & rerum naturæ ſummè concors apparebit; quandoquidem ſatis, ſuperque dilucidatum eſt, à duobus ſaltem, & ſummè ijs contrarijs, ſummèq. agentibus naturis entia conſtituta eſſe. Maniſeſtè etiam ſingulæ, quę immutãtur, res ab vna tantùm immutantur natura; & quæ ex ijs fiunt, ab vna illa eadem fiunt. Nec verò, & cauſſam, quæ Ariſtotelem impulit, vt ſtudio tanto priuationem, formæ nimirùm futuræ, vt ſæpè dictum eſt, abſentiam materię affigeret, qua inuenta, tantopere ſibi placuit, indagare pigeat: fortè enim ea perſpecta, quod dictum eſt magis etiam maniſeſtũ fiet.

PRIVATIO MATERIAE ADDITA VETERVM DVBITATIONEM Ariſtoteli diluit, Cap. V.

Tex. 71. VETERVM, inquit Ariſtoteles, dubitationem hoc vno dũtaxat modo, materia nimirum pro duplici principio ſumpta, & ptiuatione ei indita, ſoluere licet. Primi enim, ait, Philoſophi cum veritatem, naturamq. rerum inueſtigarent, quaſi ad aliam quandam viam imperitia deducti, à vero aberrarunt; atq. inquiunt, rem nullam aut generari, aut interire, propterea quòd neceſſe ſit id, quod gignirur, aut ex eo, quod ſit, gigni, aut è nihilo, quorum neutrum fieri poſſit: nam id, quod ſit, non gigni, quandoquidem iam ſit: è nihilo verò nihil fieri, quòd ſubijci omninò aliquid oporteat; atq. hoc ſanè modò id, quod deinceps accidit, adijciendo multa eſſe negant; id ſolum, quod eſt, concedentes. Itaq. generationem, immutationemque, & rerum multitudinem ſubſtulerunt, & ipſum ens tantùm, quod nec gigni, nec interire poteſt, poſuere. Tum modum ipſe explicans, quo dicta dubitatio diſſoluatur, Ens, inquit, pati, aut agere bifariam dicitur, per ſe, & per accidens: exempli gratia, medicus per ſe, & quatenus medicus eſt, medetur, & medendi artem diſcit, per accidens ædificat,

rat,& niger fit, neque.n. quatenus Medicus eſt, ſed quatenus vt ædificator fieret, & vt albus eſſet, ei accidit. Itaq. ex non ente quid fieri bifariam itidem dici, intelligiq. poteſt; aut ſcilicet per ſe, & quatenus nō ens exiſtit, aut per accidens, quatenus priuatio, formæ, quę inducenda eſt, abſentia, quę non ens eſt, ei ineſt: & primo quidem modo aliquid ex non ente fieri impoſſibile eſt, ſecundo verò poſſibile; & ita ſanè quæ fiunt, fieri videntur entia; è materia nimirum ens fit quoduis; at quæ, ſi quidem ab alia informata ſit forma, at ea certè, quæ inducenda eſt, priuata eſt. Veterumque difficultatem diluendi vnus, inquit, quidem hic modus eſt, alter verò, quoniam entia actu, & potentia dici poſſunt, quod quidem alibi magis definitum eſt. Alterum ſcilicet diluendi modum, diſtinctio actus, & potentiæ nobis ſuggerit: ſiquidem è materia cum fiunt res, ex ente potentia, non ex ente actu fiunt. Atque huius quoq; ſolutionis viam, priuationis (inquit) natura nobis aperuit; quippe quæ efficiat, vt materia poteſtate ſit, non actu. Quæ ſcilicet materiæ forma non ineſt, & qua materia priuata eſt, quoniam ea materiæ indi poteſt, poteſtate eam habere, & poteſtate ea materiæ ineſſe dicitur. Itaque quæ è materia fiunt entia, ex ente fiunt non actu, ſed poteſtate exiſtēte. Et propterea, inquit, Veteres adeo à veritate aberrarunt, quia hanc naturam, ideſt priuationē, non inſpexere. Sequitur ergo manifeſtè ad rerum generationem priuatione, vt non ente, vti: & priuationem materię inieciſſe videtur Ariſtoteles, quò à laqueo ſe exolueret, quo impliciti antiquiores rerum immutationem, & generationem planè ſubſtulerant; eamque omnem ſecretionem, & concretionem eſſe poſuerant. Nec id molientem Ariſtotelē damnem, vel ſi minore apparatu ſophiſma enodari poſſit. Quid enim obſtat, quin, quod fieri paſſim, & quod Ariſtoteli itidem principiorum naturam inquirenti dictum videtur, dicamus, ex ente quidem omnia fieri, at non ex eo quod fit, ſed ex alio? At vnde digreſſi ſumus, redeamus.

TANGIBILIVM CORPORVM MATERIAM A DVOBVS TANTVM detineri primis contrarijs Ariſtoteli omninò placere.

Cap. VI.

DVo agentia principia ad rerum omnium generationem ab Ariſtotele allata, & horum alterum nobilius formam, ignobilius priuationem ei appellatum, ita ex ipſius Ariſtotelis dictis declaratum arbitror, vt Peripateticos nobis aſſenſuros exiſtimem omnes. At abnuant licet, dum materiam certè, è qua, quæ generantur, corrumpunturque, & tangibilia, vt Ariſtoteles inquit, fiunt entia, quæ ſubſtantia dicitur, & eſt ſubſtantia, à duobus tantùm primis contrarijs detineri, informarique Ariſtoteli placitum, poſitumq. eſſe, illorum perneget nullus; cum id paſſim ipſe prędicet, & firmiſſimis comprobet rationibus; resq. ipſę, mutuaq. omnium in omnes actio, immutatioq. apertiſſimè declaret. Attamen quò amplius veritas eluceat, vel quę ſępius, & dudum conſpecta ſunt, ea amplius intueri grauè nobis ne ducamus. Iis, inquit Ariſtoteles, qui partim hæc, partim alia eiuſmodi conſiderant, tria eſſe elementa conſiderare cum ratione quadam coniunctum videtur, ſed tribus plura minimè; nam ad patiēdum ſatis eſt vnum, & duo igitur ad agendum, vel Peripateticorum omnium conſenſu. Tum, ſi quattuor, inquit, poſitis duæ erunt contrarietates, naturam quandam mediam eſſe oportebit; ſi verò ex ſeſe poſſunt generare, altera profectò ſuperuacanea erit contrarietas; ſi ſcilicet, vt Peripateticorum videtur præſtantiſſimis, contrarietas altera omnia generet, ſuperflua ſit, ocioſaque altera: at ſi non vna contrarietas, vnūque ad entium conſtitutionem ponatur ſubiectum, ſed, vel contrarietas altera, vel altera ſuſcipiens natura adijciatur; neceſſariò quidem vtrauis harum adiecta, & altera omnino adijcienda eſt. Siquidem contrarietates ſingulæ proprias Ariſtoteli

ſortitę ſunt materias,& propriorum ſunt generum, & materię ſingulæ, ſingulaq. genera proprias modò ſuſcipiunt contrarietates. Quòd ſi à contrarietatę vtraq. , & vtraq; à materia eadem cōſtituantur entia; ſuperflua ſanè ſit, ocioſaq; , & contrarietas,& ſuſcipiens natura altera : ſi non ab vtraque , nec ex vtraq. eadē, at ab altera,& ex altera certa quędam ; nequaquam(quod euenire videtur) in oīa inuertantur omnia,ſed ea modò in ſeſe mutuò, quę ab oppoſitione eadem, ex eademq; cōſtituta ſunt materia. Quin ſi materia ipſa vna, at cōtrarietas duplex ponatur, in eaſdem incidimus anguſtias; ſi.ſ. earum vtraq; eadem conſtituat, ſuperflua ſit, ocioſaq. altera ; tum , & duo,quæ apparent,contraria, vnum ſint, idemque. Quoniam.n. in contraria modo immutatio omnis ſit, & vni vnum modò eſt contrarium ; vtiq. quod in duo immutari viſum eſt contraria, in vnum immutatum eſt. Neq. ijs contentus, quòd materiæ, in qua generationes fiunt, & corruptiones, plura contraria ineſſe apparent , proindeq. amplius quod

1. Phyſ. tex.56. poſuerat firmandum, comprobandumq. exiſtimans. Quin nec plures, inquit, contrarietates primæ eſſe poſſunt ; quādoquidem ſubſtantia vnum quoddam genus eſt eius, quod eſt. Principia igitur eo ſolùm, quod prius eſt, & poſterius, nō genere inter ſe different: etenim vno in genere vna eſt ſemper contrarietas , & contrarietates omnes in vnam ſemper reduci videntur. Id innuit, nequaquā multis etiam in ſubſtantia,in ſenſibilium nimirum corporum materia, contrarietatibus conſpectis, plura ponenda eſſe principia, vel à pluribus illam detineri contrarietatibus exiſtimandum. neq. enim primas eſſe omnes,genereq. inter ſe differentes,quę aliarum ſint materiarum, & alijs materijs ineſſe queant ; ſed ab vna omnes contineri, omneſq. ad vnam reduci. Duo aſſerit prima contraria materiam quamuis ſortita eſſe,& ex ijs ſibi ipſis commixtis alia longè plurima fieri,quę materiam eandem, veluti & prima occupent ; & ſibi ipſis cōtraria ſint, ex ijſdem quidem contrarijs ſibi ipſis commixtis confecta omnia, at non eadē ratione, & mēſura, ſed alia ex altero magis,alia minus vt in colorum, ſaporumq. genere ſępius eſt manifeſtatum. Subſtantia igitur , è qua quę oriuntur, intereuntq. entia,cōſtituta ſunt omnia, veluti & genera alia quęuis ſenſibilium,nimirum, vt ipſe ait, corporum materia,veluti & rerum aliarum materię omnes ab vna prima oppoſitione detineri Ariſtoteli videntur. Et tandem tria rerum generatarum principia eſſe, materiam vnam , & agentes naturas duas, quę ſummis, contrarijsq. donatę viribus illam veluti per uices occupent, informentque , nec perpetuò ab altera ſeorſum alteram , ſed ſibi ipſis commixtas interdum, & longè, vt dictum eſt, diuerſa ratione , menſuraque , entia omnia, & quę ſummè ſunt cōtraria,& quę horum intermedia componere,ſatis, ſuperq; perdocuit. Sed iam contraria, à quibus prima corpora conſtituuntur, indagantem Ariſtotelē,& mutuò hęc inuertentem,tum ex his reliqua cōponentem audiamus.

CALOR, FRIGVS, SICCITAS, HVMIDITAS QVATTVOR PRIMA corpora Ariſtoteli conſtituunt ; calor quidem,& ſiccitas ignem , calor, & humiditas aerem, frigus, & humiditas aquam, frigus, & ſiccitas terram. Cap. VII.

2. de ge. tex.7.et ſeq. QVONIAM,ait Ariſtoteles, ſenſibilis corporis principia quęrimus,hoc eſt tangibilis , tangibile autem cuius ſenſus eſt tactus ; manifeſtum , quòd non omnes contrarietates corporis formas , & principia faciunt,ſed ſolùm quę ſecundum tactum: ſecūdum contrarietatem.n. differunt, & ſecundum tangibilem contrarietatem. Ipſorum autem tāgibilium diuidendum,quales primæ differentiæ , & cōtrarietates: ſunt autem contrarietates ſecundum tactum hæ , calidum , frigidum , ſiccum , humidum, graue, leue, durum, molle , viſcoſum , aridum , aſperum , leue, craſſum , tenue. Horum autem graue quidem, & leue, neq; actiua, neq. paſſiua, nō enim quòd aliquid in aliud agāt, vel quòd ab alio patiantur, dicuntur. Oportet autem actiua,& paſſiua ad

» inuicem eſſe elementa: miſcentur enim, & mutuò in ſe tranſmutantur, calidum autē,
» & frigidum, & ſiccum, & humidum, illa quidem, quòd actiua, hęc autem, quòd paſſiua
» ſunt, dicuntur. Calidum enim, quod congregat ea, quæ generis eiusdē ſunt; ſegrega-
» re.n. quod inquiunt facere ignem, congregare eſt ea, quæ ſunt eiusdem generis; con-
» tingit nanq; excipere aliena. Frigidum aūt, quod coniungit, & cōgregat ſimiliter & ea,
» quæ eiusdem, & quę non eiusdem ſunt generis. Humidum autem, quod interminabile
» proprio termino, facile autem alieno terminabile eſt. Siccum autem, facilè terminabile
» proprio termino, difficulter autē alienò. Tenue autem, & craſſum, & viſcoſum, & ari-
» dum, & durum, & molle, & aliæ differentiæ ex his. Quoniā verò replere aptum eſt hu-
» midum, & repletiuum ipſius eſt humidi, quia proprio terminò cum non contineatur,
» facilè autem alienum ſuſcipiat, ſequatur omnino quod cōtingit; idem verò & tenue
» facere aptum ſit; ſubtilium.n. eſt partium, & quod tale eſt, repletiuum eſt; totum enim
» totum tangit; & tenue maximè tale eſt; manifeſtum eſt, quòd tenue quidem humidi,
» craſſum verò ſicci eſt. Rurſus autem viſcoſum quidem humidi; viſcoſum.n. humidum
» quidem eſt, at non illęſum, purumque, ſed paſſum quid, veluti oleum, quod nimirum,
» aquæ inſtar, proprio quidē termino interminabile; at quod contingenti magis, quàm
» aqua affigitur; quòd nimirum veluti craſſitiei particeps, minus, quàm aqua, à ſe ipſo
» ſeparatur. Aridum autem ſicci; aridum enim eſt, quod perfectè ſiccum eſt, adeo vt, &
» congelatum ſit, propter proprię humiditatis defectum. Amplius molle quidem humi-
» di, durum autem ſicci: molle enim, quod in ſe ipſum cedit, & non renititur, quod hu-
» midum facit. Quapropter non eſt humidum molle, ſed molle humidi, durum autem
» ſicci eſt; durum enim, quod congelatum eſt, congelatum autem ſiccum eſt. Manife-
» ſtum eſt igitur, quòd omnes aliæ differentię reducuntur ad primas quattuor, hæ au-
» tem non amplius in pauciores: neque enim calidum, quod humidum, vel quod ſic-
» cum, neq; humidum, quod calidum, aut quod frigidum, nec frigidum, ſiccumque, vel
» mutuo ſub ſe ipſis, vel ſub calido, & humido ſūt. Quare oportet quattuor has eſſe. Quo
» niam igitur quattuor elementa ſunt, ipſorum autem quattuor ſex coniugationes; con
» traria autem ſibi ipſis coire, iungiq; non poſſunt; calidum enim, frigidumq;, vel humi
» dum, ſiccūq. ſimul vt ſint, fieri non poteſt; manifeſtum eſt, quòd quattuor ſunt elemen
» torum coniugationes, calidi, & ſicci, & calidi, & humidi, & rurſus frigidi, & ſicci, & fri-
» gidi, & humidi, & ſecundum tales coniugationes corpora, quę ſimplicia apparent, cō-
» ſtituta ſunt, ignis, Aer, Aqua, & Terra; Ignis enim calidus, & ſiccus eſt, Aer calidus, &
» humidus, Aqua frigida, & humida; Terra frigida, & ſicca.

IN QVIBVS AGENTIA PRIMORVM CORPORVM PRINCIPIA, ET ipſa conſtituens prima corpora, incuſandus videtur Ariſtoteles. Cap. VIII.

MERITÒ agentia primorum corporum principia, & tangibilia, & quæ in ſeſe mutuò agant, mutuòq; à ſeipſis patiantur, talia nimirum, quaſia ipſa ſunt corpora, oportere eſſe decernit Ariſtoteles: ſiquidem, vt ſępe dictum eſt, id eſt ens quoduis, quod natura, à qua conſtitutū, effectūq. eſt. At ipſa afferēs principia, ipſaq. cōſtituens corpora, & ſibi ipſi & rerum inſuper naturæ aduerſari, & multis modis incuſandus videri poteſt; quippe qui cum duobus tantùm primis, agentibuſq. à contrarijs materiam oēm, e qua, & ſimplicia corpora, & entia reliqua fiunt oīa, detineri, figurarique, & duo tantùm contraria ad entium oīum conſtitutionem ſatis eſſe, rectè docuiſſet, veluti ſui ipſius immemor, ſimplicia poſtea corpora, nō à duobus, ſed à quattuor, & ęquè primis, & æquè agentibus conſtitui, itaq. materiā duplici ab oppoſitione detineri, informariq. ſtatuit. Neq; minore crimine damnādus eſt, quòd quę ſimplicia corpora conſtituūt naturę, mutuò eas in ſe ipſas oēs agere, omneſq; mutuò à ſe ipſis pati vix locutus, à calore ſtatim, frigoreque, & humiditate, ſiccitateq. illa conſtitui decernat; quòd calor, friguſq.

agendi, humiditas verò, ſiccitaſq; patiendi obtineant facultatem; at paulò poſt humiditati itidem, ſiccitatiq. æquè, ac calori, frigoriq. agendi vim attribuat: & quòd aerem, & aquam, è terra à ſole educi intuitus, æquè, ac terram, prima corpora ſtatuat: & qui ignem ab altera terræ natura conſtitutũ, & terræ ex dimidio eundem, aquæ verò prorſus contrarium ſtatuat, cum alibi penitus terræ contrarium poſuiſſet. Et ignẽ tenuem, candidum, mobilemque, terram contra craſſam, tenebricoſam, penituſq. immobilẽ, aquam verò tenuem, albamq., & motu gaudẽtem cum intueretur, terram prorſus igni contrariam, aquam verò ſimilem eſſe intueri poterat. Præterea, cum rectè id eſſe ens quoduis, quod inexiſtens natura agens, itaque quod ſimilare, & verè vnum eſt ens, ab vna id natura cõſtitutum, & vna donatum natura poſuiſſet, ſimplicia poſtea corpora, quæ maximè vna videri debent, à duobus conſtituta naturis oblitus velit, & duas ſingulis agentes indat naturas. Ad hęc, minimè euidentiam eſt ſecutus, cum calori ſiccitatem, frigoriq. humiditatẽ, vtriq. ſcilicet naturas copulet, vniatq., quas maximè vtrũque auerſatur, & quas ex ijs, quæ occupat, exuperatque, penitus perpetuò deturbat. Hęc generatim propoſita, ſigillatim pro noſtra virili perpendamus.

ARISTOTELES SECVM PVGNANS AD PRIMORVM CORPORVM conſtitutionem duplici vtitur oppoſitione. Cap. IX.

1. Phyſ. tex. 56. RATIONI, inquit ipſe, vt viſum eſt, congruum videtur (neque enim ſępius eadem repetere moleſtum erit, quę ob oculos poſita veritatem aperiant magis) tria ponere principia, at non tribus plura; quãdo ad patiendum ſatis eſt vnum, & ad agendum contraria duo, nec alterã agentium licet addere oppoſitionem: etenim, ſi altera rerum oĩum generationi ſufficit, ſuperflua erit, ocioſaq. altera; ſi non omnium, at certarum quarundam, & determinatarum, primum non oĩum eadem erunt principia; tum & ſuperflua itidem appareat oppoſitio altera, cuius ſ. contraria alterius contrarijs coeant, & vnum fiant. Quando. n. in omnia inuerti videntur oĩa; & quod immutatur, in contrarium modò immutatur; & vnum vni contrariũ; in duo immutari viſum contraria, liquidò in vnum videri debet immutatum. Tum, Nec plures, inquit, poſſunt eſſe cõtrarietates primę, quũ quidem ſubſtantia vnum genus eſt eius, quod eſt. Principia igitur eo ſolùm, quod prius eſt, & poſterius, non genere differentia: in vno. n. genere vna eſt cõtrarietas, & contrarietates oẽs in vnam videntur reduci. Et ſermonem tandẽ abſoluens, Patet, inquit, contrarijs aliquid ſubijci oportere, & cõtraria duo eſſe. Ariſtoteli igitur in primis materialis hęc, & generabilis ſubſtãtia, materia. ſ. vniuerſa, in qua generationes fiunt, & corruptiones, à cõtrarijs primis duobus tãtùm detineri videtur; quæ inſunt alia, néquaquã alterius generis, & prima eſſe, ſed à primis illis manare, cõſtitui, effici. Nec verò ab oppoſitione alia, alijsq; contrarijs prima corpora cõſtitui aſſeclis videatur, quàm à primis illis, à quibus materia detineri, figurari, atq; informari Ariſt. viſa eſt: non ſiquidẽ inexiſtentia, & agendi ui prędita nihil agant, conſtituant nihil, ſed fruſtra inſint torpentia, atq; ſtertentia. Agentia porrò, quę è materia fiunt, oĩa quidem, at prima in primis, ſimpliciaque cõſtituant corpora, quę nimirũ à principijs cõſtituenda ſunt primis, puriſque, non ab immixtis, impuriſue, à quibus Ariſt. itidem ſecunda mixta cõſtituuntur. Ab ijsdem itaq; contrarijs, & ab oppoſitione eadẽ, à qua materia hæc detinetur, prima itidem corpora efficiuntur Ariſtoteli. Quamobrem quis in magnam admirationem nõ traducatur, cum in primis naturæ principijs ponẽdis, in re ſummi momẽti, in limine ipſo, à quo vniuerſa naturalis methodus dependet, illum adeo pugnãtia ſcribere audiat? Τίς ἂν θύρας ἁμάρτοι, vt in prouerbio eſt. At cauſſam tñ intueri liceat, à qua, vt videtur, reiectus, proprias poſitiones, & firmas quidẽ eas, ſtabileſq; deſeruit, & alterã adiecit, & primã, & agentẽ oppoſitionẽ: quę cauſſa ſi vera apparuerit, & neceſſaria; cur ipſe primus primas nõ penitus euertit poſitiones, ſecũdas veras meditatus?

ALTERAM AGENTIVM OPPOSITIONEM AD PRIMORVM CORPOrum conſtitutionem Ariſtoteli adiectam eſſe, quòd quattuor ſuppoſuerit eſſe prima corpora; & quattuor ſi ſint, rectè id Ariſtoteli factum eſſe. Cap. X.

SI vna, inquit, ſit contrarietas, iuxta quam corpora mutationem ſubeant, duo ſint prima corpora neceſſe eſt: materia enim medium eſt, *2.de.ge. tex.34.* inſenſibilis ipſa, inſeparabilisque. Cum igitur plura videantur prima corpora, duę ad minimum contrarietates erunt: duæ autem cum ſint, tria corpora eſſe non poſſunt, ſed quattuor, quot videntur. Alterius itaque adiectę oppoſitionis hanc afferre cauſam videtur Ariſtoteles, quòd duo tantum ſi ſint prima cõtraria, nequaquam duobus plura prima, ſimpliciaq; corpora conſtitui queant. Quoniam è materia ea conſtant, & è natura ſenſibili, agenteque; & materia per ſe inſenſibilis cum ſit, actioniſque omnis expers, ſenſibile, agendiq; vi præditum corpus conſtituere minime poteſt; nec natura etiã agens quęuis, ſed ſumma modò, atq. integra, puraque, nihil à contraria paſſa, vel imminuta, nihilque contrariæ commixta, à quali innumera quidem conſtitui poſſent, & conſtitui videntur, at quę, nec prima amplius, nec ſimplicia, ſed ſecunda, mixtaq. Ariſtoteli videntur; neceſſariò, ſi duobus plura ſint prima corpora, duabus plures afferendę ſunt contrarię naturæ agentes; quarum, vel ſingulæ ſingula conſtituant prima corpora, vel, quo Ariſtoteli factum eſt modo, alterius oppoſitionis altera alteri alterius commixta, coniunctaque. Quandoquidem, inquit, plura apparent prima corpora, duę ad minimum oppoſitionęs ad eorum conſtitutionem afferendæ ſunt. Non igitur, quod facere viſus eſt, agentia prius principia indagaſſe videtur Ariſtoteles, & iuxta principiorum numerum corporum numerum poſuiſſe; ſed ipſorum corporum numerum prius intuitus, tot attuliſſe agentia principia, quot ad illum explendum ſatis videri poterant.

RECTE A SENSV, ET ESSE, ET QVAE, QVOTVE SINT PRIMA CORpora habendum Ariſtoteli viſum; at ſenſum ſequuto duo tantùm, cælum, terramq; videri debuiſſe. Cap. XI.

IVRE quidem Ariſtoteles, nec prima quędam corpora, à quibus in propria ipſis perpetuò ſeruatis natura, quę aſſiduè generari, corrũpiq. videtur, conſtituantur, oportere eſſe, nec eorũ numerum ratione colligere agreditur; ſed, & eſſe illa, & illorũ numerum à ſenſu, & ab ipſis habendũ eſſe rebus decernere videtur. Siquidẽ propterea prima quędã, & propterea rerum oium elementa ponenda ſunt, quòd perpetuò eadem ipſa permanentia reliqua oĩa conſtituunt. Quod ſi talia nulla appareant, nec ponenda quidẽ talia ſint, vel maximè neceſſariò ponenda conſpecta. Nã niſi quęlibet natura agens propriũ ſortita ſit ſubiectum, in quo integra ipſa, puraq. nihil ab altera paſſa, imminutaq., & nihil alteri cõmixta, ſeruetur, vigeatq; ſed ente in quouis ab altera imminuatur, oblędaturq. altera, & alteri cõmiſceatur; periculũ forte immineat, ne mutuò aſſiduè in ſeſe agẽtibus naturis cõtrarijs, vel altera interẽpta, oĩa ab altera occupẽtur, & vnũ fiant oĩa; vel ſibi ipſis cõmixtis, confuſiſq. naturis, in chaos abeat pulcherrima rerũ conſtructio, & pulcherrimus rerũ confundatur ordo. At non homini tantum ſapere, nec audere licet tantum, vt, ſi talia quędã nõ appareant, ponere talia liceat. Rectè igitur, vt dictũ eſt, nihil talia quędam eſſe, nec eorum numerũ docere aggreſſus Ariſtoteles, quattuor eſſe oportere agentia principia ponit, quòd quattuor appareãt prima corpora. At illud mirari hoĩem licet, quòd omnia è terra à ſole conſtitui intuens, & prędicans etiã, ac terrę matris nomen, patris cælo attribuens, non primum alterũ corpus terrã, cælum alterũ ponit; ſed cælo omiſſo, aquã, & aerẽ, qui nos ambit, & qui cęlo ſubiacet, cęli loco prima ſtatuit; quę oĩa ipſi in primis Ariſt. è terra à ſole maxima ex parte educi vidẽtur, quęq. nihil, qđ ſenſu percipiatur, ad rerũ aliarũ generationẽ conferũt.

Eſto enim plantas quaſdam, & quædam etiam animalia non niſi è Terra aquis madefacta educat ſol, & animalia, vt ſeruentur, aquis, quas hauriant, & aere, quē inſpirent, opus habeant; non tamen ob eam rem prima ea corpora ponenda ſunt. Neque enim è quibus, vel alijs commixtis, vel etiam è ſolis entia quædam conſtituuntur, aut conſtituta ſeruantur, prima ea omnia ponenda ſunt; ſed, vt prima ſint, id amplius ea habere neceſſe eſt, ne ab alijs vllis, ſed à ſe ipſis tantùm fiant, & vt ad omnium cōſtitutionem neceſſaria ſint. Inſuper, quæ alia nutriunt, vel ſeruant, prima videri non poſſunt: ſummis enim hæc prędita viribus, quibus apponuntur, corrumpunt omnia, & in ſe ipſa agunt, non ſeſe ab illis inuerti ſinunt. Senſu igitur prima corpora inuenienda eſſe bene cenſet Ariſtoteles; at labitur deinde, quòd nō quæ ſenſus prima eſſe patefecit, quę. ſ. perpetuò eadem permanent, & à nullis ipſa facta alia conſtituunt omnia, ſed quę aſſiduę immutantur, corrumpuntur, ab alijs fiunt, & quæ nihil ad aliorum generationem conferre videntur, prima ponit.

ARISTOTELES PRINCIPIA OMNIA ACTIVA, ET PASSIVA INVIcem oportere eſſe, rectè ſtatuens, ſui ſtatim oblitus, calori, frigoriq; agendi tantùm, humiditati, ſiccitatiq; patiendi tantùm facultatem aſſignat. Cap. XII.

2. de ge. „ RECTE etiam Ariſtoteles, oportet, inquit, actiua, & paſſiua inuicem
tex. 8. „ elementa eſſe; miſcentur enim, & mutuò tranſmutantur. At propo-
„ ſiti ſcopi ſtatim oblitus, calidum, ſubdit, & frigidum actiua ſunt, hu-
„ midum verò, & ſiccum paſſiua. Et ſui iterum oblitus humiditati, ſic-
citatiq. agendi vim, veluti & calori, frigoriq. attribuit, & primas eas,
„ agentesq. facit. Manifeſtum eſt igitur, inquit, quòd omnes alię dif-
„ ferentię reducuntur ad quattuor dictas: hæ autem non amplius in
„ pauciores; neque enim calidum quod humidum, vel quod ſiccum, neque humidum
„ quod calidum, aut quod frigidum, nec frigidum, ſiccumq;, vel mutuo ſub ſe ipſis, vel
„ ſub calido, & humido ſunt. Quare oportet quattuor has eſſe. Tum, à quibus ſingula cō
„ ſtituta ſunt, differentias explicans, Ignis, inquit, calidus eſt, & ſiccus, aer calidus, & hu
„ midus, aqua frigida, & humida, terra frigida, & ſicca. Licet verò ſingula ea corpora bi-
„ narum ſint differentiarum; nequaquam tamen ex æquo vtriuſque ſingula ſunt, ſed ſin
„ gula alterius magis; Terra enim ſicci magis, quàm frigidi, & aqua frigidi magis, quàm
„ humidi, aer humidi magis, quàm calidi, ignis calidi magis, quàm ſicci. Id nimirum,
(vt videtur) innuens, quòd vel ſi à duabus agentibus naturis ſingula conſtituta ſint, & earum vtraque in ſingulis agat, principem tamen locum in ſingulorum cōſtitutione, actioneque, & veluti formæ vicem obtinere alteram. Quo fit, ut nihil dubitandum ſit, humiditatem, & ſiccitatem in primorum corporum conſtitutione, veluti & calorem, frigusſque, agētes Ariſtoteli poſitas eſſe. At ſi amplius id manifeſtari quæras; ex ijs, quæ paulò antè citata ſunt, & ex ijs, quæ dicta corpora inuertens ſubdit, apertiſſimè patet.
Tex. 34. „ Si vna, inquit, ſit contrarietas, iuxta quam corpora mutationē ſubeant; duo ſint pri-
„ ma corpora neceſſe eſt: quoniam verò plura eſſe videntur, duæ ad minimum contra-
„ rietates erunt; agentes nimirùm, conſtituentesque. Et corpora inuertens, Ex igne, in-
„ quit, aer, & ex aqua terra fit, altero trāſmutato; ignis ſcilicet ſiccitate ab aeris humiditate, & aquę humiditate à terræ ſiccitate deuicta, ac interempta: neque enim, vel aeris calor ex igne ſiccitatem, nec terræ frigus ex aqua humiditatem, quibus ſcilicet liben-
Tex. 27. „ ter Ariſtoteli coeunt, deturbet. Et, ſi, inquit, mutuò ſeſe oppugnent, & alterum alte-
„ rius principium deuictum ſit; tertium ex vtraque fit; & aqua quidem, ſi aeris calidum,
„ terræ autem ſiccum; ignis verò, ſi terræ frigidum, aeris autem humidum exuperetur.
Itaque dubium eſſe non poteſt nihilò, quàm calorem, frigusſque minus humiditatem, ſiccitatemque agentes poſitas eſſe: neque enim, vel frigus, vel calor humiditatem, ſic-

citatemue

citatemue deturbet Ariſtoteli vnquam; quarum vtrique illorum, vtrumque libentiſſime coit. At humiditatis, ſiccitatiſque ingenium explicantem Ariſtotelem audiamus, & earum vires diligentius intueamur: ſique agendi vi præditæ viſæ ſint; rectè agentium principiorum numerus ei poſitus eſto.

HVMIDITATEM, ET SICCITATEM ARISTOTELI ETIAM PASSIVAS viſas eſſe, & eſſe omnino paſſiuas. CaP. XIII.

» CALOR, inquit, & frigus efficiendi vim habent, ſiccitas verò, & humor *4. Mete.*
» patiendi; quod inductione probatur. Calor enim, & frigus cum ea, *cap. 1.*
» quæ eiuſdem, tum, quę diuerſi generis ſunt, determinare, coniungere,
» immutare, humectare, exiccare, durare, emollire in omnibus viden-
» tur: humida uerò, & ſicca, tum ipſa per ſe, tum quę cõmuniter ex vtriſ-
» que concreta ſunt corpora terminari, & alijs, quæ dictæ ſunt, qualitati
bus affici. Humiditas igitur, & ſiccitas nihil prorſus agere, nec ſe ipſas conſtituere Ariſtoteli videntur, at pati tantùm; & à calore, frigoreque, & ipſæ, & mollities, duritieſq;, & reliquæ illarum affectiones, & ueluti ſpecies, cõſtitui omnes. Neque aliud ferè toto eo libro docere nos uidetur, quàm humiditatem, ſiccitatemque paſſiuas prorſus, & caloris, frigoriſque, & ipſas, & quæ ipſarum propria ſunt, opus eſſe omnia. Quin adeo poſitioni huic inhęret, ut ne ipſum quidem frigus prorſus actiuum ponat, quòd aquæ humiditati, & terræ coit ſiccitati, è quibus, vt è materia, & paſſiuo principio mixta omnia conſtitui Ariſtoteli videntur. Eius itaq; ſectatores calorem, frigusque actiuas qualitates, humorem, & ſiccitatem paſſiuas paſſim appellãt; vt ſui oblitus videri poſſit Ariſtoteles, qui in ſimplicium conſtitutione agentes has poſuerit, velut & illas. Nec verò (quod faciunt) in mixtorum modo cõpoſitione paſſiuas illas viſas fuiſſe Ariſtoteli Peripatetici dicant, & non in ſimplicium itidem conſtitutione. Vt enim viſum eſt, nõ ibi tantùm pati humiditas, ſiccitaſque Ariſtoteli videtur, vbi ſibi ipſis commiſcentur, ſed vtraq; illarum per ſe, & ſeorſum exiſtens; non ſcilicet in mixtis tantùm materię, & paſſiui principij vicem pręſtare, ſed nihilò in ſimplicibus minus, quę ex illarum altera cõ-
» ſtituuntur pura, ſinceraque, & nequaquam alteri commixta. Humida, inquit, & ſicca,
» tum ipſa per ſe, tum quæ communiter ex vtriſque concreta ſunt corpora, terminari, &
» alijs, quæ dictæ ſunt, qualitatibus affici. Et ſimplicium conſtitutionẽ tradere incipiens, *2. de ge. tex. 8.*
calorem modò, & frigus agere docet, humiditatem, & ſiccitatem pati tantùm. Quo fit, vt non ijsdem modò in commentarijs, ſed verbis pene in ijsdem ſecum ipſe pugnare videatur, vt Peripateticorum etiam videtur optimis. Rerum certe naturam ſuo arbitratu immutant Peripatetici, dum ſimplicibus inexiſtentes humiditatem, ſiccitatemque agendi, & ſe ipſas mutuò deturbandi, interimendique, & in interemptarum ſedibus generandi, conſtituendiq. ui donant: vbi verò ſibi ipſis immiſcentur ſimplicia, ea illas ſpoliant, & non amplius à ſe ipſis, ſed à calore, & frigore conſtitui volunt. Nihil tale alijs in entibus, inq; alijs ſpectatur naturæ operibus; ſed actio quæuis naturæ eiuſdem perpetuò eſſe, & à natura eadem idem perpetuò edi opus. Cuius itaq; opus humiditas ſemel viſa eſt, eiuſdem perpetuò ponendum eſt, naturæ alterius nullius prorſus vnquam. Vbique igitur eadem humiditas ponenda eſt, ſiccitaſque; & agere ſemel conſpecta, perpetuò vi agendi prædita, & agens vbique; vel patiens tantùm vbique, ab alio, non à ſe ipſa, conſtitui ſemel viſa. At non ſecum ipſe pugnat modò Ariſtoteles, humiditati, ſiccitatique agendi vim, oppoſitamque deturbandi, interimendi, & in interemptæ locum ſe ipſam conſtituendi, producendiq. facultatem præbens, ſed cum natura ipſa, & ipſo etiam cum ſenſu. Siquidem (nec verò quæ ad rei cuiuſuis, at multò certè amplius, quæ ad principiorum conſtitutionem, explicationemq. ſpectant, ſæpius repetere, & ſæpius ante oculos ponere grauabimur, aut reformidabimus vnquam, vel laborem noſtrum pertęſi, vel aliorum veriti faſtidium: etenim rei manifeſtãdæ gratia,

non

non ambitione, aut inuidia id facimus) nec humiditas vlla in ſiccitatem, nec ſiccitas in humiditatem eo modo, eaque ratione, qua agentes naturæ, calor nimirum, frigusque in ſeſe mutuò agunt, ſeſeque amplificant, agere, & ſeſe amplificare viſa eſt vnquã. Humida quæ ſunt, vel nihil ſiccis commixta, ac ne contigua quidem facta, nihilq. , vbi vel mole, vel robore exuperant, vel ipſa mole, vel proprio ipſorum ſubiecto, è quo egere, immutato, in propriam ſicca agere diſpoſitionem, & humida, qualia ipſa ſunt, facere; nec humida à ſiccis, quo dictum eſt modo, agentibus ſicca fieri viſa ſunt vnquam; at ibi modò vtraque ad alterorum agi diſpoſitionem, vbi ſibi ipſis commiſcentur, vnumque ex vtriſque fit ens. Nec verò, quòd ab vtriſque vtraque immutata, ad propriamque acta ſint diſpoſitionem; id enim ſi queant, vbi ab alteris mole, viribuſq, longè exuperãtur altera, penitus in illorum agantur naturam; itaque ex vtriſque compoſitum ens, non (quod fieri perpetuò videtur) id modò ad exuperantis ſpetiem proximius fiat, quod eius exuperat moles, ſed integra eius donetur diſpoſitione, penitus altera deturbata, interemptaque: ſed quòd vtraque in propria ſeruata natura ſunt, ac ex vtriſque compoſitum ens, ita vel vtrorumq; medium fit, vel ad altera declinat, prout eorum moles, vel æquales, vel alteram exuperet altera. Præterea non ea modò ſe ſe mutuò immutẽt, quæ ſibi ipſis commiſcentur, ſed ſicca omnia humida inuertant omnia, & contra, vel ſi ſeſe non mole, & corpore, ſed proprijs modò attingant viribus; longèque ea promptius, quæ vel humida magis ſunt, vel magis ſicca. At longè aliter in rerum natura obſeruamus; ſiquidem humidiſſimus aer eorum, quæ ſubit, nullis humiditatem indere videtur vllam, quòd nimirum longè tenuiſſimus, nulli commiſceri, vnumque fieri poteſt, ſed commixtionem præterfugit omnem, ex omnibuſque elabitur. Nec ſicciſſimis, denſiſſimiſque à rebus, qui in ijs continentur liquores ſiccitatem aſſumunt vllã; immo perpetuò in illis in propria diſpoſitione ſeruantur, ſi calor eam nullus, nullumq. immutet frigus. Nec verò quæ languidiores ſunt naturæ agentes, cuiuſmodi humiditas, ſiccitaſque videri Peripateticis poſſunt, res vt immutent, non bene modò ijs proximæ fiant, ſed vt ſubeant etiam eas, vniuerſas nimirum ſimul contingant oportet; neque enim vniuerſæ ſimul immutandę ſunt res; ſed quarum ſuprema modò ſuperficies immutari poteſt, vel profundiſſimę eæ ſi ſint, quin vniuerſæ tandem immutentur, dubitare nihil contingit. Nam quæ agit vis non ſuperficiem immutat, quæ, qualis Mathematicis ponitur, nulla donata ſit profunditate, ſed profundam omnino, & quæ rei, quæ immutanda eſt, portio quædam ſit. Quare, quod dictum eſt, ſuprema aſſiduè ſuperficie immutata, res quæuis vniuerſa tandem immutatur. Tum multa videre eſt bene foraminulenta, poroſaque, quæ neque à ſubeunte aere, neque ab infuſis liquoribus vllis humidiora fiunt vnquam. Propterea igitur quæ ſibi ipſis non commiſcentur, nihil ſeſe immutant humida, ſiccaque, quòd humiditas, ſiccitaſque nulla agendi ui donata eſt. Et caloris omnino, frigoriſque opus eſſe vtramque, inde apertiſſimè intelligere licet; quòd fluidæ, humidæque res ab humidis, fluidisque, frigidæ eæ ſi ſint, compinguntur, conſpiſſanturque, & ad ſiccitatem aguntur, vt mel declarat, quod frigidam in aquam coniectum concreſcit, & ſpiſſatur. Siccæ quæ ſunt, dureque, ſiccis, duriſque, at calidis appoſitę, humidę fiunt, mollesque, & in fluores, ſummamque tandem aguntur in tenuitatem. Ex quibus nulli dubium eſſe poteſt, humiditatem, ſiccitatemque nulla agendi vi, & ſe ſe ipſas amplificandi, efficiendique facultate affectas eſſe; ſed & ipſas à calore, frigoreque effici. In primorum igitur corporum conſtitutione Ariſtoteles ſibi ipſi, naturæ, ſenſui aduerſatur.

CALORI SICCITATEM COIRE NON POSSE, NEC FRIGORI humorem. Cap. XIIII.

NATVRAE itidem, ſenſuiq́; & ſibi etiam ipſi diſcors Ariſtoteles calori
ſiccitatem, & frigori humorem copulat. Perſpicuè enim quæcunque
exuperat calor, tenuia fiunt omnia, & in vaporem, fumumq. agũtur;
liqueſiunt ſaltem, & emolliuntur, quæ non penitus ſuperat; quæ hu-
moris propria eſſe omnia, ipſi imprimis Ariſtoteli videntur. Tenuitas, 2. de ge.
inquit, mollitieſque, & viſcoſitas principia non ſunt; nam ſub humi- tex. 10.
ditatem reducuntur, & humiditatis propriæ ſunt; humiditas nimirum illarum quæli-
bet, & non pura, ſinceraque, ſed ſiccitati commixta, & paſſa quid à ſiccitate. Frigus cõ-
tra quæcumque occupat, in duritiem, glaciemue agit, quæ & ipſæ ſiccitatis propriæ, et
veluti ſiccitatis ſpecies, aut gradus Ariſtoteli videntur. Durum eſt, inquit, quod con-
cretum, gelatumque eſt, quod autem concretum eſt, ſiccum eſt. Propria igitur calo- Tex. 13.
ris, & caloris opus humiditas, quæ vbicumque calor adeſt agens, vertenſque, vel inte-
gra ipſa adeſt, puraque, vel imminuta ſaltem, atque impura. Frigoris opus ſiccitas, &
propria frigoris, quæ, vbicumque exuperans adeſt frigus, adeſt & ipſa, & humidiſſimis
inditur rebus. Humidiſſima.n. maximeq. difluẽs aqua, & aqua humidiores vapores; &
ipſe interdum vaporibus tenuior aer ſpiſſatur, denſatur, & compingitur à frigore. Fer-
rum contra, & denſiſſima quæque, & liqueſiunt, & in tenuiſſimos etiam vapores à ca-
lore ſummo ſoluuntur tandem, à non ſummo, & non diuturno emolliuntur ſaltẽ, hu-
midiora omnino fiunt. Manifeſtè porrò tenuitatis opifex viſus calor, nequaquã, ſi du-
rare, & craſſa quædã facere videtur, craſſitiei itidem opifex ponendus eſt; pacto.n. nul-
lo contrariæ actiones naturæ vni dandæ; ſed quę à calore craſſeſcunt res, tũ & caloris
ipſius robur, diuturnitaſq. diligentius inſpicienda; fortè enim vel quibus craſſitiẽ im-
partiri calor videtur, tenuia ea facit, aut faciat ſi exuperat. Calore nẽpe quę craſſeſcũt,
nequaquam ſimilaria ea ſunt; ſed (vt in primo dictum eſt commentario) è lõgè diuer-
ſiſſimis compoſita partibus, & quarum aliæ multò promptius, ægrius aliæ attenuẽtur;
his itaq. vix dum fortè emollitis, lentiſue factis, in ſummam illæ actæ tenuitatem, ela-
pſæ ſunt omnes. Quare hæ vel propria è craſſitie dimotæ quid, at multò ampliore ſpo-
liatæ tenuitate, craſſiores appareant neceſſe eſt. Nec perpetuò id tamen accidit; nã vel
eodem fortè à calore, at diutius agente, in ſummam aguntur tenuitatem. Vbique igi-
tur ſiccitatem, craſsitiemque oppugnare, & in tenuitatem agere videtur calor; frigus
craſsitiem, ſiccitatemq. inferre vbique, & tenuitatem, humiditatemq. vndiq. deturba-
re. Idque non ſolum à ſenſu, ſed ab ipſo etiam habemus Ariſtotele. Alienorum, inquit,
disgregatiuus eſt calor, ſimilium congregatiuus. Soluit nimirum, diffundit, liquefacit, Tex. 8.
humiditatem denique frigore concretam, gelatamq. quaſi nodo exoluit; & aditũ ſingu-
lis, facultatemq. ad ſimile vt ferantur, præbet. Tandem ad ſummum, nihil aliud agit
calor, quàm liquefacit, atque attenuat. Quoniam verò quæ eiuſdem ſunt naturæ,
aut ſimilia omninò, modo eodem, eademque attenuantur, aut liqueſiunt celeritate;
in vnum confluunt, & ab alijs ſecernuntur, quæ vel attenuari, & liqueſcere nequeũt,
vel, vt attenuentur, diuturniore opus habent concoctione. Non omnia igitur à calo-
re ſecernuntur; non ſiquidem pix è cera, ſed illi immiſcetur magis. Neq. hoc nobis ma-
gis, quàm Peripateticorum optimis videtur. Calor itaque disgregare tantùm, atq. atte-
nuare, & humectare videtur. Frigus omnium eſt, vt Ariſtoteles inquit, congregatiuũ;
humida, tenuiaq. omnia, & quæ fluunt, dilabuntur, & quæ ſeparata ſunt, & diuerſa,
in vnum agens, compigens, conſtringens, in craſsitiem, ſiccitatemq. res agit quaſcun-
que. Tum, quæ verè exiccantur, è quibus videlicet verè extrahitur humiditas, à ſolo
exiccari calore, à quo ſolo educi, & qui cum ſolo elabi humiditas Ariſtoteli videtur. 4 Meta.
Quæcunque, inquit, exiccantur, vel calefacta exiccantur, vel frigefacta. At ſiue hoc, tex. 33. & 34.

ſiue

„ ſiue illo exiccentur modo, à calore omnino exiccantur omnia, vel externo humidita-
„ tem eliciente, vel interno à frigore eiecto, extruſoque, & humiditatem ſecum educente. Propterea igitur à calore exiccari Ariſtoteli videntur, quòd egrediens calor, ſiue à ſimili, cognatoque allectus, eductusque, ſiue à frigore eiectus cum humore ſuo ſubiecto elabitur, ac egreditur. Humorem etenim, quem non hic modo, at paſſim à calore attrahi affirmat, non alia attrahit ratione externus calor, quàm calorem attrahens humori inſidentem, qui cum elabitur humor. Quare quibus humiditas multa, calor ineſt exiguus, cuiuſmodi aqua eſt, & quæ aquea ſunt, non penitus Ariſtoteli exiccantur, ſed concreſcunt tantùm, quod non abſolutum, ſed exiccari quoddam eſt: quia non vniuerſam humiditatem educere poteſt elabens calor. At caloris propria humiditas, & ſine calore eſſe impotens, calore ſpoliata, non remanet amplius humiditas, nec cedens, nec fluens amplius, ſed cedit, & fluit, & iterum fit humiditas calore rurſus in-
4 Mete. cap. 6. „ dito. Quę aquea, inquit, ſunt, vnius caloris exitu concreſcunt. Soluũtur ergo vnius
„ caloris ingreſſu; & non aquea tantùm, ſed quæ ex aqua, & terra itidem ſunt. Quæ ad
„ terram, inquit, & ad aquam, ſed plus ad terram attinent, ſi ex eo, quòd calor exierit, cõ
„ creta ſunt, calore, vbi rurſus aduenerit, liquantur, veluti lutum cum gelu adſtrictum eſt. Nuſquam igitur, vbi calor non adeſt, eſſe poſſe humiditas Ariſtoteli videtur, & ibi nulla eſſe penitus, vbi nullus adeſt calor: ibi itaque vt vera generetur, magno opus eſſe calore; à quocunque tamen ferè quãdam fieri. Quæ refrigeratione, inquit, & caloris vniuerſi expiratione concreuere, ea non ſoluuntur, niſi caloris exuperantia, ſed molliuntur, vt ferrum, & cornu; vbicunque, videlicet, calor adeſt agens, vertenſque, humiditas ibi fit, & ibi ægrius, vbi calore penitus elapſo, interemptoque, nulla penitus remanſit humiditas, & eò abſoluta fit magis, quò magis vincit calor. Caloris igitur propria, & caloris opus Ariſtoteli etiam videtur humiditas, quæ à calore conſtituitur, & omni tẽpore ad calorem fertur, & egreditur cum calore, & quę, calore ſpoliata, non remanet amplius humiditas. Frigoris opus ſiccitas, & propria frigoris, quæ humidiſſimis etiam rebus à præpotente inditur frigore, & vbique adeſt, vbi exuperans adeſt frigus. Quaſobres calori ſiccitatem, & frigori humiditatem iungens Ariſtoteles, non tantùm cum ſenſu, & natura, ſed ſecum etiam pugnare videtur. Quoniam igitur nihil planè humiditas, & ſiccitas agere viſæ ſunt, & à calore, frigoreque & ipſæ fieri, veluti qualitates reliquæ omnes, & perpetuò ab altero altera, vt eorum neutri vtraque coire queat, & vnum fieri, quod maximè oportebat vnum conſtituras; nequaquam & ipſæ primorum corporum agentes cauſæ videri poſſunt.

DVPLICEM AGENTEM NATVRAM PRIMORVM CORPORVM ſingulis Ariſtoteli inditam eſſe. Cap. XV.

DVPLICEM agentem naturam enti vni indendã non eſſe, ſatis ipſi declarant Ariſtotelici; qui, ſi factũ id Ariſtoteli ſit, nihil eum tueri confidentes, factũ eſſe ſummè omnes pernegant. Itaq; nihil nobis, id ſi fecerit, Ariſtoteles damnandus; ſed factũ id ei eſſe oſtendendum; Peripateticorum nimirũ ſententiæ, quibus factũ non eſſe aſtruunt, expli-
„ candæ, reijciendæq; ſunt in præſenti. An, inquiunt, non qualitas vtra
„ que formæ vicem obtinet, ſed materię altera? neq; enim, vel humiditas, vel ſiccitas, qua
„ rum altera ſingulis ineſt, vt forma in vllis, ſed vt materia, ſubiectumq. in omnibus Ari
„ ſtoteli ponitur. Calor modò, & frigus, quæ in nullo coeũt, omnibus vt formæ inſunt:
„ nec, vt rationi cõgruum videri poſſet, horum alteri illarum altera perpetuò ſubijcitur;
„ non ſiquidem naturæ eidem, at diuerſis prędìtæ viribus, materia eadem, atque eadem
„ conuenit ſedes. Siccitas itaque, inquiunt, quæ non calorem modò, ſed frigus itidem
„ exacuere videtur, vtriuſque ſubiectum eſt ſummi, intenſique: humiditas verò, quę ab
„ huiuſmodi illis deſtrui videtur, vtriuſque itidem remiſſi, imminutique. Perperam ſanè

nam

nam preterquam quòd (vt viſum eſt) humiditas, ſiccitaſque nihil minus, quàm calor, friguſque in ſimplicibus agere Ariſtoteli videtur; & quòd, ſi res hoc ſeſe habeat modo, ſummum frigus non aquæ, ſed terræ, cuius ſiccitas eſt, attribuendum ſit; perperam naturis ſummè contrarijs ſubiectum idem terræ.ſ. igniſq. naturæ ſiccitas aſſignata ſit: & vni, eidemque naturę diuerſis quidem donata viribus, at vni omnino, eidemque, contrarium ſubiectum terræ.ſ. frigori ſiccitas, aquæ verò humiditas aſſignata ſit. Fortè cōmenrantur alij (quia è qualitatibus duæ agere, pati duæ, & ſingula prima corpora pati, & agere videntur) ſingulis actiuarum alteram, qua agere, & paſſiuarum itidem alterā, qua pati poſſent, aſſignari oportuit. Abſurdum & hoc; neque enim, vt dictum eſt, vel actiua tantùm, vel tantùm paſſiua qualitas vlla in ſimplicibus Ariſtoteli videtur; ſed æquè agere, & æquè pati omnes. Ignem igitur in aerem inuerti, ſiccitate in humiditatem inuerſa, non quidem à calore, qui vni contrarius frigori; in ſiccitatem nihil prorſus Ariſtoteli agat vnquam, cui præſertim æquè libens, atque humiditati coit. In quibus minimè acquieſcentes Peripateticorū optimi, nec duabus formis, & naturis duabus, ens vnum donari ſuſtinentes, altera, inquiunt, qualitas verè formæ vicem obtinet, in huncq; modum rem explicant. Quoniam non materiæ cuiuis, & quouis modo affectæ, diſpoſitæq. forma inſit, ſed parata ſit oportet, aptaq. facta materia ad huiuſmodi formam ſuſcipiendam; hoc altera præſtat qualitas, materiam diſponit, aptamq. reddit, quæ igitur prius inſit oportet, ac diſpoſitionis ſubeat vicem. Hoc autem non ſiccitas magis, atque humiditas, quàm calor præſtat, & frigus. Incommoda quidem, quæ dicta ſunt, vitantes, fortè & Ariſtotelis ſententiæ hærentes magis, qui hoc veritus (vt videtur) haud æquè à qualitate vtraque ſingula prima corpora detineri pronunciat, ſed vnumquodque vnius magis eſſe, Terram ſcilicet ſicci magis, quàm frigidi, aquam frigidi magis, quàm humidi, aerem humidi magis, quàm calidi, ignē calidi magis, quàm ſicci; non quidem non vtranque ſummam ineſſe ſingulis, ſed alteram fortè innuens, quaſi materię, ac diſpoſitionis, formæ alteram ſubire vicem, quæ igitur dominetur magis, & magis etiam operetur. At nequaquam illis minora ſubeunt mala. Primùm enim, ſi materiæ vicem altera præbeat, minimè in omnia inuerti poſſent omnia, ſed in oppoſita tantùm ſingula, in aerem ſcilicet terra, & in aquam ignis, & mutuò; in aerem verò ignis nunquam, aut in terram aqua, nec contra: quid enim alterius materia in alterius agat formam? Qui præterea calor, friguſque, quæ ſi non ſola, at ſummè certè agere Ariſtoteli videntur, diſpoſitionis, ac materiæ vicem humiditati præbeāt, ſiccitatiq.; quæ ſi non & in ſimplicibus, in alijs certè omnibus paſſiuæ, & à calore, & frigore conſtitui Ariſtoteli videntur; quæ ſi formæ exiſtant, agenteſque, calorem ipſæ conſtituāt oportet, friguſque, diſpoſitiones nimirum, quibus gaudent, materiæ, quam ſubeunt, indant. Id enim vel in primis agere videntur formæ, materiam ipſam ſibi omnes concinnant, & proprio ingenio, propriæq; operationi aptam faciunt. Non ſiquidem ignauę formę, inerteſque, quæ naturę alterius ope indigeant, aut opera, quæ ipſis domicilium paret, ſedemque; ſed longè ipſæ gnauiſſimæ illam ſibi ipſis aptāt, parantque, nullius miniſterio vtentes, indigenteſue. Calor humiditatem facit, tenuitatemque, ſiccitatem frigus, ac craſſitiem, quòd hæc huius, illius illa propria ſedes eſt, & propriū domicilium; & humiditas igitur calorem, ſiccitas verò frigus faciat oportet, ſi huius hoc, illius ille ſubiectum eſt; & multò etiam id Peripateticis magis, quàm nobis, ponendum eſt; quibus materia apta facta forma elucet è materię emergens ſinu; quæ igitur ab eo generari, à quo materia diſponi, pararique videtur: niſi igitur, à forma ipſa materia paretur, à ſimili non generetur. Ignauiſſimę igitur humiditas, ſiccitaſque, & non calorē modò, & frigus, ſed ne ſe ipſas quidem conſtituere vnquam viſæ, quàm longiſsimè abſunt, vt formæ videri poſsint, agenteſque, & quibus calor, friguſque materię fiāt, aut materiam diſponant. Omnia itaque pertentantes Ariſtotelici, modum inuenire nullū poſſunt, quo prima corpora non duplici natura Ariſtoteli donata eſſe declarent; quo

2. de ge. tex. 23.

neque

neque abſurdius quicquam, nec fieri poteſt minus. At neceſſariò; vt dictum eſt, Ariſtoteli factum quattuor ponenti prima corpora, & duplici ea conſtituenti oppoſitione, & ſingula in omnia inuerti volenti.

NVM QVAE PRIMA CORPORA ARISTOTELI PONVNTVR, PRIMA ſint omnia, in proprijs ſingulorum ipſorum viribus, magnitudineq; amplius inſpiciendum eſſe. Cap. XVI.

ITA è principiorum numero, ingenioq. duo tantùm ponẽda eſſe prima corpora declaratum exiſtimo, vt nihil id amplius declarandum videri poſſit. Quoniam calorem modò, & frigus agere, humiditatem, ſiccitatemq. materię diſpoſitiones eſſe, & ab illis fieri, nec verò ab vtroq. ambas, ſed humiditatem à calore tantùm, & ſiccitatem à frigore, & calorem ſiccitatem, frigus contra humiditatem aduerſari, corrumpereq. conſpectum eſt; dubitandum non eſt, quin duo tantum ſint prima corpora, & quorum alterum ſummè calidum, ſummèq. humidum, ſummè alterum frigidũ, ſummèq. ſit ſiccum. At tanti res momenti vndiq. manifeſta vt fiat, quas Ariſtoteles naturas, vireſque, & quam magnitudinem ſingulis dictorum quattuor corporum attribuit, tum verò & corpora ipſa, vel ſatis conſpecta, iterum intueri ne grauemur. Nam humiditatem, ſiccitatemq. agendi ineptas, impotenteſque, & caloris illam, hanc frigoris opus eſſe, & vni illi calorẽ, & vni huic frigus coire poſſe, itaq. corpus, quod ſummè calidum, ſummèq. ſit ſiccum, vel quod ſummè frigidum, ſummèq. ſit humidũ, dari non poſſe, caloris, frigoriſq., & humiditatis, ſiccitatiſq. vires, ingeniumq. inſpicientibus, & ratio, & ſenſus etiam ipſe declarauit. An ignem fortè ipſum, ipſamq; intuentibus aquam ſummè hæc frigida, ſummèq. humida, ſummè ille calidus, ſummèq. appareat ſiccus? Præterea videndum, num & tanta ſingula ſint, quanta Ariſtoteli ponuntur: quoniam primorum corporum ſingula tanta facta eſſe exiſtimandum eſt, quanta, vt & ipſa, & Mundi vniuerſi conſtructio ſeruaretur, facienda erant. Et certè, ſi, quanta Ariſtoteli ponuntur, ſint, ijs itidem prædita ſint naturis, quibus ſingula donata eſſe ei videntur, ac proinde, qualia Ariſtoteli poſita ſunt, videri queant. Sin, nec vires, nec magnitudinem, quas ſingulis attribuit, nacta ſint; quàm longiſſimè aberit, vt rectè prima corpora conſtituerit. Quamobrem qualia, quantaq. ſingula illi ſint, referamus.

SINGVLIS DICTIS CORPORIBVS NATVRAM VTRANQVE SVMmam ab Ariſtotele inditam eſſe. Cap. XVII.

2. de ge. PRINCIPIA, à quibus dicta corpora cõſtituuntur, explicans Ariſto-
tex. 16. teles, Calor, inquit, & frigus, & humiditas, & ſiccitas elementorum principia ſunt: & calor ſiccitati cõiunctus ignem, humiditati aerem, frigus verò ſiccitati copulatum terram, humiditati aquam conſtituit. Itaq. manifeſtè idem prorſus calor, & ignem, & aerem, & idem frigus aquam, terramque, & eadem ſiccitas ignem, & terram, eademq. humiditas aerem, & aquam Ariſtoteli conſtituit. Quoniam verò vix dum dictorum corporum cõſtitutione explicata, Et ſi ait, corporum, quæ diximus, ſingula binarum ſunt
Tex. 23 differentiarum; nequaquàm tamen ex æquo vtriuſq. ſunt, ſed ſingula alterius magis: Terra enim ſicci magis, quàm frigidi, aqua frigidi magis, quàm humidi, aer humidi magis, quàm calidi, ignis verò calidi magis, quàm ſicci: vtique non ſummam vtranq. ſingulis, ſed alteram remiſſam inditam eſſe ſuſpicari queat quis; at falsò certè, vt videtur, id putabit. Neque enim terram ſiccam magis, quàm frigidam eſſe (quod vtique, ſi terræ ſiccitas proprio eius frigore robuſtior vila foret, dicendum erat) ſed ſicci magis, quàm frigidi eam eſſe dictum eſt; nõ æquè ſcilicet naturâ ab vtraq. detineri, nec æquè

ſub vtriuſq; imperio eſſe, nec naturam omnino vtramq. ęque terrę formā eſſe, ſed ſicci-
tatem magis. Propterea id verò, quòd duplici à principio ſingula conſtituta Ariſtoteli
cum forent; vtiq. duplici ſingula forma, dupliciq; natura agente ab illo donata videri
poterant. Id autem vt amoliretur incommodum, Licet, inquit, à duabus ſingula conſti-
tuta ſint naturis, non æquè vtriuſq. ſunt tamen, ſed alterius magis; nō quippe vtraq.
ſed altera tantùm in ſingulis formæ vicem obtinet, & ſingulorum eſt forma. Et naturā
vtramq. dictorum corporum ſingulis ſummam inditam, & indendam prorſus Ariſto-
teli fuiſſe, inde apertiſſimè intelligitur; quòd naturæ cuiuſuis remiſſio (tametſi Aphro
diſiēſis gratis aliter ſentiat) contrarię Ariſtoteli fit admixtione. Ea verò ſimplicibus cor *1. Mete.*
poribus, qualia ignis, aer, aqua, terra Ariſtoteli ponuntur, nulla indi poteſt. Multoq. *com. 13*
„ etiam clarius patet; quòd illa inuertens, immutanſq. Ariſtotelès, inquit, Si terrę ſicci-
„ tas ex aqua humiditatem deturbet, aqua in terram, ſin aquæ humiditas è terra ſiccita- *Tex. 25.*
„ tem eiecerit, nihil vſquam alterius frigore immutato, terra in aquam agatur; eodemq.
„ pacto reliqua, quæ altera tantùm diſſident natura, ea vna immutata, alterà nihil paſſa, *Tex. 27.*
„ mutuò in ſe ipſa tranſmutantur. Et aeris, inquit, calor ſi è terra frigus, terræ vero ſicci
„ tas ſi ex aere humiditatem deturbet, itaq. terræ ſiccitas, & aeris calor vtrumque occu-
„ pet; & terra, & aer in ignem tranſibit, & ignis fiet. Sique ignis ſiccitas ex aqua humidi-
„ tatem, aquę verò frigus ex igne calorem deturbet; nihil ignis ſiccitate, vel aquę frigo-
„ re immutato, & ignis, & aqua in terram agitur. At ſi ignis calor aquæ frigus, aquæ
„ verò humiditas ignis ſiccitatem perdat, ignis itaque calor, & aquę humiditas vtrum-
„ que occupet; & ignis, & aqua in aerem immutetur. Nihil ergo eſt, quod ambigatur, eū-
dem igni, & aeri calorem, idemque aquæ, & terræ frigus, & eandem igni & terræ ſic-
citatem, eandemque aquę, & aeri Ariſtotelem indidiſſe humiditatem.

TERRA AQVAM, ET AQVA AEREM MAIOREM, ET DECVPLAM omnino terrę aquam, & aquę aerem, & terrę aquam ſuperpoſitam Peripateticis videri. Cap. XVIII.

QVOD magnitudinis diſcrimen, & quam inter ſe poſiti[illegible] dicta *1. Mete.*
„ corpora ſortita ſint, explicans Ariſtoteles, Terræ, inq[illegible] moles ad *cap. 3.*
„ eas, quæ ambiunt, magnitudines quanta ſit, obſcuru[illegible] non eſt:
„ quippe cùm iam ex Aſtrologię theorematibus perſpectum nobis ſit,
„ multò minorem eam eſſe quibuſdam ſyderibus. Aquæ autem natu-
„ ram conſiſtentem, & ſecretam non cernimus, nec fieri poteſt, vt à
„ corpore, quod circa terram ſitum eſt, diuellatur; cuiuſmodi ſunt, & quæ nobis pa-
„ tent, mare, & flumina, & ſi profunditas aliqua minus nobis competta ſit. Illud verò,
„ quod inter terram, & vltima ſydera interiectum eſt, vtrum cēſendum ſit corpus vnum
„ aliquod ſecundum naturam, an plura, & ſi plura, quot, & quatenus ſuis locis diſtin-
„ cta ſint. Id poſtea inquirens, Si, inquit, quæ inter ſydera ſunt interualla igne eſſent
„ referta, & ſydera ex igne conſtarent, quoduis reliquorum elementorum iampridem
„ interijſſet. Atqui, nec aeris dumtaxat ſunt plena; communis enim ad ea corpora,
„ quę eiuſdem ſunt ordinis, proportionis æquabilitatē excederet. Idque etiam, ſi duo-
„ bus elementis is locus, qui inter cœlum, & terram medius eſt, plenus ſtatuatur: nam
„ terræ moles, in qua omnis aquarum multitudo comprehenditur, nulla, vt ita dicam,
„ pars eſt ad eam, quæ continet, magnitudinem comparata. Nec verò moles tanta ſe
„ ſe excedere magnitudine intuemur, cum ex aqua ſecreta aer oritur, aut ignis ex
„ aere. At neceſſe eſt vniuerſam aquam ad totum aerem eandem habere proportio-
„ nem, quam aquæ tantulum, parsque exigua ad eum habet aerem, qui ex ea progi-
„ gnitur. Nihil autem intereſt, ſi hæc non oriri mutuò, ſed facultate tamen paria eſ-
„ ſe aliquis dixerit: hoc enim modo vires pares in illorum magnitudinibus inſint ne-
„ ceſſe eſt, non aliter, ac ſi ex alijs alia orirentur. Corpora, è quibus ſublunaris

hic Mundus compoſitus videtur, ignis, aer, aqua, terra, ſummis omnia, ſummèq. cõtrarijs viribus, & quibus ſe ſe mutuò deſtruant, donata Ariſtoteli videntur: proindeq; ſi illorum quodpiam reliqua mole exuperet, amplioribus præditum ſit viribus, reliqua omnia perdat, & in ſe ipſum agat omnia. Propterea ſi ſeruanda fuere, æqualibus omnino donanda fuere viribus; eadem omnibus magnitudo attribuenda fuit, non tamen molis; id enim factum ſi ſit, tenuiora à craſſioribus. quæ è materia extenſa, expanſaque, & in amplius acta, ab ijs, quę è materia magis in ſe ipſam conſpiſſata, conſtrictaque, & in minimam redacta molem, conſtant, corrumpantur. Nam & ſi idem vtrorumque virium robur, non & copia etiam eadem vtriſq. ineſt, ſed eò ſingulis maior, quò maiorem materię copiam ſortita, quò ſcilicet magis compacta ſunt, magiſq. in ſe ipſa conſpiſſata. Itaque non molis magnitudo, ſed materiæ copia æqualis hiſce corporibus attribuenda neceſſariò Ariſtoteli fuit. Id verò factum ſit, ſi qua ratione craſſioris molis portio in tenuiorem acta, ab ea, in quam acta eſt, exceditur; eadem & tenuior moles vniuerſa craſſiorem excedat vniuerſam; hoc eſt qua ratione terræ pugillum, quæ ex eo fit, aqua excedit; eadem aqua vniuerſa vniuerſam excedat terram, & ita deinceps aquam aer. & aerem ignis. In hunc modum æqualibus naturis, ac viribus dicta corpora prædita ſint omnia, nullumque immineat periculum, ne ab eorum vno reliqua exuperentur, atq. immutentur. Ea ratione adducti, vt videtur, Peripatetici. & è terræ pugillo decem aquæ pugillos fieri menſi, terra aquam, aqua aerem, aere ignem decuplo maiorem eſſe decreuerunt. Et leuitatis, grauitatiſque ingenium, vires, & rectorum motuum cauſſas, proprios ſingulorum elemẽtorum motus, & propria edocẽs
4. de cœl. „ Ariſtoteles loca, Graue, inquit, ſimpliciter id eſt, quod omnibus ſubſidet; leue au-
tex. 26. „ tem, quod omnibus ſupereminet. Aliter autem graue, & leue, quibus vtraq. inſunt:
& 27. „ etenim ſupereminent quibusdam, & ſubſtant etiam quibusdam, quemadmodum aer,
„ & aqua: horum enim neutrum ſimpliciter leue eſt, aut graue; vtrumq. enim terra le-
„ uiu[illegible] ſupere[illegible]inet enim ipſi quæuis illorum particula; & vtrumq. igne eſt grauius;
„ vtri[illegible]orum quãtulauis par[illegible]cula igni ſubſtat. Ad ſe ipſa verò vnum quidem
„ ſimp[illegible]raue[illegible], alterum autem [illegible] nam aer, quantuſcumque ſit, aquæ ſuper-
Tex. 29. „ eminet[illegible]autem, quantacumque ſit, aeri ſubſtat. Et terram, inquit, vbiq. graui-
„ tatem h[illegible]re eſt neceſſarium, aquam autem vbique, præterquã in terra; aerem verò,
1. Mete. „ præterquam in aqua, & terra. Et alibi, Aqua, inquit, circa terram, quemadmodum
cap. 4. et „ & circa eam aeris globus, & circa hunc is, qui ignis dicitur, obtenditur. Terram Mun
2. Mete. di in medio, aquam terræ, & aquę aerem, & aeri ignem ſuperponit Ariſtoteles. Re-
cap. 2. ctè ſanè, & proprijs poſitionibus, ac rebus etiam ipſis in quibusdam concors, vires, magnitudiniſque diſcrimen, & locum his corporibus aſſignat. Et, quod dictum etiam eſt, ab ijs conſtituta ſi ſint principijs, à quibus conſtituta eſſe Ariſtoteles decernit, & ſi quam ſortita ſunt magnitudinem; huiuſmodi ea conueniat corporibus, talia denique, tantaque ſingula ſint, qualia, quantaque Ariſtoteli ponuntur. Quamobrem an talia, tantaque ſingula ſint, expendendum.

QVAE NAM AQVAE MOLES VNIVERSITAS AQVAE ARISTOTELI viſa ſit, Cap. XIX.

NVM talis, tantaque ſit aquæ vniuerſitas, qualis, quantaque Ariſtoteli poſita eſt, intueri propoſitum. Illa verò nequaquam veluti elementa reliqua, vnum in corpus collecta omnis, & ſeorſum à reliquis ſepoſita eſt, ſed per vniu[illegible]ſam terræ ſuperficiem diſperſa, & veluti diſſeminata, paſſimque ex ea effluere, & paſſim etiam profundiori terræ inexiſtere videtur. Et quæ illius moles magna, collectaque, & permanens, aquæ vniuerſitas videri queat, mare nimirum, nequaquam frigida, tenuis, dulcis, cuiuſmodi aquæ elementum, & aquam ipſam oportere eſſe decernit Ariſtote-

ſtoteles, ſed calida vel ipſi eſt ſua natura, craſſa, & ſalſa. Nec vſquam aquæ elementũ id
eſſe adeo perſpicuè enũciauit Ariſtoteles, quin dubitandi locum reliquerit: quãdoqui *3. de gen. ani. c. 11*
dem manifeſtè interdum id ponit, manifeſtè etiam aliâs id demoliri apparet. Iccirco,
quæ de maris exortu, naturaque tradidit, attentè conſiderabimus. Nam ſi, vt in alijs
plerisque, ita & in his maximè anceps, perplexuſque videtur; at ſi paulò attentius
eius dicta conſiderentur, dilucida fiet eius ſententia. Siquidem, aut aliarum aquarum
ritu, proprijs è fontibus mare aſſiduè emanabit, & è terra educetur, & calidum, craſ-
ſumque, & ſalſum, cuiuſmodi eſſe Ariſtoteles in primis affirmat, propria natura erit;
aut nullis è fontibus orietur, ſed perpetua, & permanens erit eius moles, & quas mo-
dò diximus illius affectiones, calor, craſſities, ſalſedo, non maris ipſius propriæ, ſed
veluti ex accidente quopiam illi inditæ erunt; vt vno in illo ſtabilem, permanentemq.,
& bene vaſtam, & talem omnino, tantamq. aquarum molem, qualis, quantaq. aquę
elemento conueniat, ſpectari, & in proprio aquæ loco poſitum eſſe illud ſit conten-
dendum. Et priorem ſi ſequatur ſententiã, ſine dubio aquæ elemẽtum mare eſſe per-
negabit: quid enim res, quæ, reliquorum entium more quorumuis, è terra à ſole effe-
cta ſit, aſſiduèque fiat, primum corpus, & calida, craſſaque, & ſalſa quæ eſt moles,
rei vniuerſitas ſit ſummè frigidæ, beneque tenuis, & dulcis? Sin verò poſteriore nita-
tur, nihil dubitandum, quin mare aquæ elementum Ariſtoteli poſitum ſit; cui nimi-
rum, quæ aquæ vniuerſitatem ipſum eſſe prohibent, demit, & cui, quæ aquæ vniuer-
ſitati debentur, impertitur. Hæc igitur controuerſia vt ſedetur, maris exortum, natu-
ramque explicantem illum audiamus.

MARE NVLLIS E FONTIBVS ORIRI, ET IN EO SOLO MAGNA; ſtabiliſq; aquarum moles, & propria natura dulce, tenue, & frigidum, ſed dulcibus, te- nuioribuſq; ſui partibus à ſole in vapores actis, & calidæ amplius, ſiccæq; exha- lationis à pluuijs delatæ commixtione, ſalſum, craſſum, & calidum factum, & in proprio aquæ loco poſitum eſſe Ariſtoteli videtur. Cap. XX.

MARE, inquit, Ariſtoteles, nullis è fontibus oriri, nec eius vllos eſſe
fontes, ex ijs, quę ſunt, diſpiciendum. Aquarum enim, quę in terra *2. Mete. cap. 1.*
ſunt, alię fluxiles ſunt, alię ſtantes; ac fluxiles quidem omnes fonta-
nę. Stantium autem alię collectitię ſunt, & ſubſidentes, vt paluſtres,
& quęcunque lacuſtres, copia, & paruitate differunt; alię fontanę:
atque hę omnes manu extructæ ſunt. Dico autem eas, quę puteanię
nominantur; omnium enim fontem ſuperiorem, quàm fluxio ſit, eſſe oportet. Qua-
propter fontanę, ac fluuiatiles ſponte fluunt; hę verò arte, quę operetur, indigent;
qua ſcilicet inueniantur, & inuentę, vt colligantur, & detineantur. Et hę quidem
aquarum tot, & tales ſunt differentię. His autem ita conſtitutis, fieri non poteſt, vt
maris vlli ſint fontes, cum in neutro horum generum eſſe poſſint. Nam, nec fluxi-
le eſt, nec manu fabricatum; quorum tamen alterum fontanis omnibus conuenit.
Tantam autem aquę copiam, quę fontana ſit, ſponte ſtantem nullam videmus.
Pręterea cum multa ſint maria, quę inter ſe nullo in loco commiſcentur; quo-
rum rubrum quidem cum eo mari, quod extra columnas eſt, parum videtur commu-
nicare; Hyrcanum verò, & Caſpium ab illo etiam ſeparata, & in orbem habitata *Cap. 2.*
cum ſint: vtrique eorum fontes, ſi alicubi ſint, minimè lateant. Tum, De maris, inquit
ortu, ſi ortum eſt, & de eius ſapore, quę ſalſedinis, & amaritiei cauſa ſit, dicen-
dum. Cauſſa; quæ veteres adduxit, vt mare aquæ vniuerſæ principium, & corpus eſſe
exiſtimarent, hæc eſt. Nam conſentaneum videri poteſt, quoddam totius aquæ cor-
pus eſſe, quemadmodum & aliorum elementorum moles eſt coagmentata, &
principium ob copiam, vnde diſtributa mutatur, & alijs admiſcetur, vt ignis, qui in

,, ſupero loco, aeris autem copia in eo, qui eſt citra ignem, terræ corpus id, circa quod
,, omnia hæc manifeſtè poſita ſunt. Ex quo conſtat, eadem ratione, de aqua etiam ne-
,, ceſſariò eſſe inquirendum. Nullum autem aliud tale eius collectũ corpus, præter ma-
,, ris vaſtitatem, vt cæterorum elementorum, poſitum videtur. Amnium enim, nec col-
,, lectum eſt, nec manet; ſed veluti quotidiè gignatur, ſemper conſpicitur. Mare igitur
humidorum, & totius aquæ principium ob hanc dubitationem eſſe viſum eſt. Huic
autem opinioni dubitatio altera opponitur: Cur aqua hæc ſimul ſtans potabilis non
,, ſit, ſed ſalſa; ſiquidem totius aquæ principium eſt. At cauſſa, inquit, huius dubita-
,, tionis ſolutio erit; ſalſedinis nimirum cauſam intuitis dubitationis ſolutio manifeſta
,, fiet. Itaque illam explicans, inquit, Quoniam aqua circa terram, quemadmodum,
,, & circa eam aeris globus, & circa hunc, qui dicitur ignis, obtenditur; ſol autem hoc
,, modo feratur, ob eamque cauſam mutatio exiſtat, & ortus atque interitus; id, quod,
,, tenuiſſimum eſt, ac dulciſſimum, quotidiè efferetur, ſecernique, & in vapores mu-
,, tatum ſuperiora petere videtur. Illic autem ob frigus rurſus concretum, iterum de-
,, fertur; idque natura hoc modo facere perpetuò inſtituit. Itaque, inquit, quod pota-
,, bile eſt, & dulce, vniuerſum ob leuitatem attollitur; quod autem ſalſum eſt, præ pon-
,, dere ſubſidit, non in ſuo ipſius proprio loco. Etenim exiſtimandum eſt, de hoc rectè
,, dubitatum eſſe: abſurdum namque eſt, niſi aliquis aquæ, & cæterorum elementorum
,, ſit locus; atque hanc eſſe ſolutionem. Is enim locus, in quo contineri mare cerni-
,, mus, maris non eſt, ſed potius aquæ. Maris autem videtur propterea, quod pars ſal-
,, ſa ſubſidit præ pondere, dulcis verò, & potabilis ob leuitatem attollitur. Quapro-
,, pter, & flumina in eum locum omnia influunt, & omnis etiam aqua, quæ gignitur:
,, in id enim quod maximè cauum eſt, fluxio eſt, taleinque locum mare obtinet. Sed
,, alia pars vniuerſa à ſole celeriter attollitur, alia relinquitur, ob eam, quæ dicta eſt,
cauſam. Tum Platonis ſententia, qui aquarum omnium principium, fontemq. Tar-
tarum, vaſtam nimirum aquarum molem terræ in medio ponebat, rationibus mul-
tis reiecta, & ſermonem de maris loco, eiuſq. ſalſedinis cauſa abſoluens, inquit, Hunc
,, ergo aquæ locum eſſe, & non maris; & quemadmodum pars potabilis, præter eam,
,, quæ fluit, occulta ſit, alia verò pars maneat: cur item mare aquæ potius ſit finis, quàm
,, principium, non ſecus, ac in corporibus totius alimenti, ſed humidi potiſſimum ex-
,, crementum, his à nobis traditum ſit. Tùm, num perpetuò ſalſum fuerit inquirens;
,, Quod autem ad ſalſedinem attinet, ij (inquit) qui ſemel aut omnino mare generant,
,, ſalſum ſtatuere non poſſunt. Nam ſi illius, qui terram ambibat, & à ſole ſublatus eſt,
,, humoris omnis reſiduum mare effectum eſt; neceſſe eſt, aqua illa, quæ in vaporẽ con
,, uerſa eſt, rurſus adueniente, cum æqualis ſit multitudo, primum quoque nihilomi-
,, nus, aut ſi non primum, non etiam poſt ſalſum fuiſſe, quando ea reſtituta ſalſum eſt
tamen. Itaque alienum omnino quippiam, cuius commixtione ſalſum, craſſumque,
& calidum fieret mare, & quod minimè à fluminibus deferretur (neque enim, qua ip-
ſa affecta non ſunt ſalſedine, mare illa afficiant) mari indendum intuitus Ariſtoteles,
,, Quoniam, inquit, poſitum eſt, duplicem eſſe exhalationem, alteram humidam, al-
,, teram ſiccam, conſtat hanc rerum huiuſmodi principium eſſe exiſtimandum eſſe. Et
,, multis quidem ſignis perſpicuum eſt, eiuſmodi ſaporem ex commixtione quapiam
,, exiſtere. In corporibus enim, quod minimè coctum eſt, ſalſum eſt, atque amarum;
,, nec aliter ſe habet in ijs, quæ aduruntur: quod enim à calore victum non fuerit, in
,, corporibus excrementum efficitur; in ijs autem, quæ aduruntur, cinis. Atque hæc
,, cauſſa eſt, cur multi ex adusta terra mare fieri inquiant: quod quidem hoc modo dice
,, re abſurdum eſt; illud autem ex ea, quæ talis eſt, verùm. Nam, vt in ijs, quę dicta ſunt, ſic
,, etiam & in vniuerſo, ex ijs, quæ naſcuntur, & natura gignuntur, animo ſemper cõſpi-
,, ciendum eſt, eius generis terram, quinimò & oẽm aridę terrę exhalationem remanere,
,, quale eſt id, quod ex aduſtis reſtat: ea enim ingẽtem hãc halituum copiam ſuppeditat.

„ Quoniam autem inter ſe(vt diximus) vaporoſa, & ſicca exhalatio admixtæ ſunt; vbi
„ in nubem, & aquam concreuerit, aliqua ſemper huius facultatis copia vnà compre-
„ hendatur, & rurſus cum pluuia deorſum feratur neceſſe eſt. Atq; hanc ob cauſam ca-
„ lidum eſt mare; quæcunq; enim aduſta ſunt facultate, calorem in ſe habent; idque vi
„ dere licet in cinere, & calce, & animalium ſedimento, tam humido, quàm ſicco. Et ſal-
„ ſedinem omnino in quadam commixtione poſitam eſſe, non ex ijs tantùm, quæ dicta
„ ſunt, perſpicuum eſt; verum etiam ex eo, quòd ſi quis cereo vaſe efficto, eiuſq. ore ta-
„ libus rebus obturato, vt maris nihil illabatur, in mare illud poſuerit; id, quod cereos
„ parietes ingreditur, aqua dulcis efficitur: quod enim terreum eſt, & ſalſedinem ex ad-
„ mixtione facit, veluti colatum ſecernitur. Hoc verò, & ponderis cauſa eſt, & craſſitiei.
Itaque (quod dictum eſt) mare nullis è fontibus oritur, & in eo ſolo magna, ſtabiliſq; aquarum moles ſpectatur, & propria natura dulce, tenueque, & frigidum, ſed dulcibus, tenuioribusque ſui partibus à ſole in vapores actis, & calidæ amplius, ſiccæq. exhalationis à pluuijs delatæ commixtione ſalſum, craſſumque, & calidum factum, & in proprio aquæ loco poſitum eſt Ariſtoteli.

MARE AQVAE ELEMENTVM ARISTOTELI VISVM ESSE. Cap. XXI.

QVONIAM igitur, vt uiſum eſt, quæ aquę elemēto debentur, magna nimirum, ſtabiliſq. moles, & quæ non ex aſſiduè influentibus aquis fiat, ſed perpetuò eadē fuerit, & proprius locus, ea omnia nulla alia aquarum copia, ſed ſolum mare ſortitum Ariſtoteli videtur; & quæ mari inſunt, & aquæ vniuerſitati non conueniunt, ſalſedo, calor, craſſities, pondus, ea non maris propria, ſed alienæ rei immixtione indita illi eſſe ſummè Ariſtoteles contendit; liquidò patet, maris molem aquæ vniuerſitatem Ariſtoteli viſam eſſe. Sed Peripateticorum nonnullis minimè id placet: nā rationem, quæ inde id declarare Ariſtoteli videtur, quòd vno in mari ea aquæ copia ſpectatur, quæ aquę vniuerſitas videri queat, non ut propriā, ſed vt ab antiquioribus prolatam Ariſtoteli expoſitam eſſe volunt. Et locum, qui à mari occupatus eſt, non aquæ, ſed maris eſſe decernens, mare aliud ab aquę elemēto eſſe aperte docere videtur. Age, vel ſi non ijs id rationibus declarāt, quibus maris molem aquæ elementū Ariſtoteli poſitam eſſe pernegantibus declarandum erat; nullam.ſ. aliā aquæ molem afferunt, quæ aquæ vniuerſitas poſita Ariſt. ſit, vel quæ poni poſſit, quæ magnitudinem, quam aquæ vniuerſitati deberi Ariſtoteles ſtatuit, ſortita, & in proprio aquę loco poſita, terrę nimirum circumfuſa ſit; diligentius tamen, num, quod innuere videntur, antiquiorum ratiocinationem reijciat vſquam, aut non admittendam decernat Ariſtoteles, & num, quòd quem mare occupat locum, eum non maris, ſed aquæ locum eſſe dixerit, propterea non mare, ſed aliam quampiam aquarum copiam aquæ vniuerſitatem ponendam eſſe ſtatuit, intueamur.

PERPERAM PERIPATETICOS QVOSDAM SENTIRE, QVI MARE aquæ elementum Ariſtoteli poſitum eſſe negant, & tale ei viſum eſſe. Cap. XXII.

VETERVM ratiocinationem, qua inde mare aquæ vniuerſitatem colligunt, quòd nulla alia collecta, ſtabiliſque aquæ copia, præter illius vaſtitatem, ſpectatur, nec reiectam, nec reijciendam videri potuiſſe, quin admittendam, & admiſſam Ariſtoteli fuiſſe, ambigi nō poteſt. Siquidem illa, & dubitatione itidem, quæ vna ei aduerſari videba-
„ tur, explicata, Cauſſa, inquit, ſalſedinis inſpecta dictam dubitatio-
„ nem ſoluet, & efficiet, vt primam de mari exiſtimationē rectè, & neceſſariò ſumamus.
Nam per primam exiſtimationē (vt vel ijſdem Peripateticis, qui mare aquę vniuerſita-

tem non eſſe declarandum Ariſt.propoſitum contendunt) manifeſtè eam antiquiorũ
ratiocinationẽ intelligit, qua ob maris magnitudinem mare aquæ vniuerſitatẽ eſſe col
ligebant: & alteram, eam ſcilicet (vt ijsdem etiam videtur) qua humore, qui aſſiduè è
mari effertur, ſolem ali, ſeu potius qua fluuios è mari effluere ponebant (hoc enim ſi-
mul cum illo antiquioribus viſum eſſe Ariſtoteles tradit) at vtramuis per alteram intel
lexerit, reijciendam omnino eam cenſet Ariſtoteles, & in ſequentibus reijcit, deridet-
que. Quòd porrò ait, ſalſedinis cauſa inſpecta, fore, vt antiquiores rectè, & neceſſariò
ratiocinatos, & mare aquę elemẽtum eſſe intelligamus, eſt, ac ſi diceret; ſiquidem mare
ſui natura ſalſum ſit; perperam prorſus antiquioribus aquæ id elementum collectum
ſit tenuis, dulciſque. Quoniam verò ex accidente quopiam ſalſum factum eſſe decla-
rabitur; & neceſſariò aquæ etiam, veluti elementorum reliquorum, moles quæpiam,
& magna ea, ſtabilisque, & vnita, & quæ à terra exuperari, & in terram agi non poſſit,
ponẽda eſt; nullaq. alia huiuſmodi, præter maris vaſtitatem, ſpectatur; vtique rectam,
& neceſſariam etiam illorum ratiocinationem eſſe ſtatuendum eſt. Tum ſalſedinis cau
,, ſam explicans, Quoniam, inquit, circa terram extenſa, ſolis nimirum actioni expoſita
,, eſt aqua; itaque dulciores, tenuioreſq. eius partes in vapores ab illo actæ aſſiduè ſur-
,, ſum efferuntur; dulce, potabileque, quod aquæ ineſt, ob leuitatem aſſiduè attollitur,
,, craſſum autem, ſalſumque prę pondere ſubſidit; ideo pro dulci, & potabili, ſalſa facta
,, eſt, & amara. Antiquiorum igitur ratiocinationem nihil reijcit Ariſtoteles, quin ad-
mittendam eam, & neceſſariò ſumendam ſtatuit. Salſedinem, quæ ſi propria maris ſit,
aquæ illud vniuerſitatem eſſe prohibeat, non maris propriam, ſed ex accidente quo-
piam ei impreſſam eſſe exponit. Dubitationem, quæ dictæ ratiocinationi aduerſaba-
tur, reijcit. Itaq. vel ſi ratio à maris magnitudine ſumpta, non vt propria Ariſtoteli ex-
poſita eſt; quando, quod vnum illi aduerſari videbatur, ipſe id amolitur Ariſtoteles,
nõ propterea mare aquę vniuerſitatem viſum illi non eſſe exiſtimare licet: minus etiã,
quòd locum, qui à mari occupatus eſt, non maris, ſed aquę eum eſſe decernit; quin pro
pterea, & magis etiam, quàm propter eius magnitudinem, aquæ vniuerſitatem mare
illi viſum eſſe exiſtimandum eſt. Siquidem nihilò fortè minus à proprio loco, quàm à
propria natura, entia quæuis, at prima præſertim corpora foueri, ſeruarique, & perfi-
ci, eorum certè partes illo magis, quàm propria vniuerſitate oblectari videntur Ariſto
» teli. Ad proprium, inquit, locum ferri vnumquodq;, ad ſuum ſimile eſt ferri: & ſic vti-
» que quis exiſtimabit id, quod dicebant antiqui, ſimile ad ſimile ferri: hoc enim nõ ac-
» cidit omnino; non enim ſiquis terram tranſmutet, & iuxta lunam collocet, ad ipſam
» ferentur partes, ſed ad eumdem locum, vbi nunc exiſtit. Quod igitur in aquæ loco exi
ſtit ens, quin id aquæ vniuerſitas Ariſtoteli viſum ſit, dubitandum non eſt; neq. enim ſi
alibi ea ſit, quod partes, propria vniuerſitate poſthabita, facturæ Ariſtoteli videntur,
id agere vniuerſitas ipſa pigreſcat. Vt, ſi antiquiores incuſandi Ariſtoteli viſi ſint, ob id
eos damnet, quòd non è maris etiam loco, & amplius etiam, aquæ illud elemẽtum de-
clararint. Et vel vbi, qui à mari occupatus eſt, nõ maris, ſed aquæ locum eſſe ait, mare
aquæ elementum poſitum eſſe, quæ ſubdit, maniſeſtiſſimè declarant. Veluti enim cau-
ſam reddens, cur in proprio aquæ loco vera aqua, & potabilis, qualis ſui natura eſt, nõ
» ſit, ſed ſalſa, A mari, inquit, occupatus eſt aquæ locus, quoniam, quòd in aqua ſalſum
» quidem eſt, ſubſidit propter grauitatem, dulce autem, & potabile propter leuitatem
» ſurſum ducitur. Et paulo inferius, Conſtat, inquit, hunc eſſe aquæ locum, & non ma-
» ris; & quamobrem potabilis, præter eam, quæ fluit, occulta ſit. Sunt enim, ac ſi dice-
ret; totius quidem aquæ is eſt locus, ſed craſſior, grauiorq. eius pars illum occupauit,
quòd tenuiore, leuioreq. ſurſum à ſole elata, illa modò reliqua facta eſt. Quoniã verò
dicta in ſolutione non ſatis acquieſcere poterat; ſiquidem ait, quæ è mari educitur te-
nuitas, ea dulcem, tenuemq. in aquam rurſus coacta, mari iterũ reſtituitur; quod igi-
tur, ſi illius abſceſſu craſſum, ſalſumque fiat, illius acceſſu, cum æqualis ſit multitudo,

tenue ruрſus fiat, dulceque. Et quòd aquæ elementum, veluti terræ, aetisque, & ignis poſitum Ariſtoteli erat, & in terræ id ſuperficie locatum, multòq. terræ maius factum, & nullam aliam aquæ molem, cui illud aſsignari poſſet, intueri poterat. Præterea, & quòd calidum inſuper ſentiret mare. Itaq. ſi aquæ vniuerſitas ponendum id erat, neceſſariò alienum quippiam, & quod à fluminibus non deferretur, indendum ei erat; cuius commixtione pro dulci, tenui, leui, frigido, ſalſum, craſſum, graue, calidum fieret. Quod reliquum fuit, ex acre id, vt vidimus, deuexit; eiuſque copiam vt haberet, terram illam incoctam, aridamq. in terræ latebris indagauit. Nihil intentatum relinquendum, incommoda quæuis ſubeunda, ſubſtinendaq. propoſuit, modò ne marinę aquę ſalſedo propria eius ſit. Nec verò aliam id ob cauſam cōmentus eſt, niſi vt marinæ aquæ moles aquæ vniuerſitas poni poſſit. Niſi enim id propoſitum Ariſtoteli ſit, nulla maris paſſio, alienum nullum, à quo ſalſum id fiat, inquirendum erat; quod nimirum propria natura tale eſſe ſtatuere poterat. Neque, quin terra ſalſam, amaramq. in aquam à ſole inuerti queat, dubitandum, aut nō enunciandum Ariſtoteli erat, in ſal, ſulfur, bitumenq., & exhalationes, è quibus ignis elementum conſtitui Ariſtoteli videtur, in res deniq., quæ longius à terra, quàm marina aqua, diſsident, inuerti illam intuenti, prædicantiq;. Vt modis multis Peripateticorum non nullos mirari liceat, qui mare aquæ elementum non eſſe declarandum Ariſtoteli propoſitum contēdunt. Qui quidem quem numinis inſtar venerantur, ignauum eum faciunt, inertemque, tum & ſtupidum etiam, ſtolidumque; qui, quod declarandum propoſuerat, declaret nunquam; quin, quod vnum ſtatuere id poterat, ſummo ſtudio euertat; & quod ſi declaret, vel Mundi ei conſtructio, & ipſe deſtruatur Mundus, vel vniuerſa eius doctrina diſſoluatur. Nanq. quod mare aquæ elementum non eſſe declaret, præter illius ſalſedinē, ne quidem allatum eſt Ariſtoteli quicquam; at eā non propriam maris eſſe, ſed ex accidente quopiam, & alieni commixtione ei iniectam contendens, apertè nihil obſtare, quin mare aquæ vniuerſitas poni poſſit, decernit. Tum libens incommoda ſubeat, quæ minimè omnium ſuſtinere ipſe velit; in proprio aquæ loco alienum ponat ens, & aquā ipſam ad illum delatam, nequaquam ibi ſeruari, perficique, ſed corrumpi ſtatuat, deſtruique. Adhęc, & aquæ molem, à qua terram adeo excedi, & quam eandem iuxta propriam vniuerſiratem ſeruari oportere decernit, vel nullam ponat, vel fluuijs, lacubusque, qui nullam prorſus terræ rationem habere videri poſſunt, & qui aſsiduè generari, & vix geniti corrumpi videntur, aſsignet neceſsè eſt. At vel ijdem Peripatetici Ariſtotelem audientes, in ea terram ab aqua excedi oportere ratione, qua terrę portionem, quæ ex ea fit, aqua exuperare apparet, & propterea aquam terræ decuplam oportere eſſe ratiocinati, anxiè maris fundum rimantur, & immenſum illud ſub polis effingūt; vt qui, niſi mare aquę elementum ponant, & immenſum illius faciant fundum, aquæ elementum terræ maius oſtendere minimè queant. Velint igitur, nolint, aquæ vniuerſitatem mare poſitum Ariſtoteli, & ponendum fatebuntur. At alij, & longè quidē præſtantiſsimi, mare aquę elementum Ariſtoteli poſitum, & neceſſariò ponendum, nihil dubitant, terra maius, & in loco circa terram Ariſtoteli poſitum. Ipſe certè propoſitam
„ de mari quæſtionem abſoluens, perſpicuè aquæ elemētum ponit mare. Ex his, inquit,
„ quæ poſita ſunt, conſtat, mare aquarum principium non eſſe, ſed finem; aquæ nimirum vniuerſitatem eſſe; at non quòd aquę ex eo effluant, ſed quòd ad ipſum confluāt omnes; id, quod, & ignis, & aeris vniuerſitati euenire Ariſtoteli videatur neceſſe eſt. Siquidem qui in terra, mariue ignis fit, atq; aer, ad propriam vterq; vniuerſitatem, illorum verò portio nulla ad terrę, mariſue ima deferri inde videri Ariſtoteli poteſt. Quapropter & illorum moles, non quòd illorum partes inde delabuntur, & vt illorū principium, ſed vt finis, & ad quem ignis, atq. aer vbiuis factus confluit omnis, illorum elementum ponendum Ariſtoteli ſit. Ingenitum pręterea, ęternumq., & iuxta propriam vniuerſitatem, ſpetiemq, idem perpetuò ponens Ariſtoteles mare, eaq. mari tribuens,

quæ elementorum propria ſunt, ſine dublo aquæ ipſum ponit elementum. Itaq. num quale, & quantum id illi poſitum eſt, tale, & tantum ſit, intueri volentibus, neceſſariò mare conſpiciendum eſt.

SI MARE AQVAE ELEMENTVM ARISTOTELI VISVM SIT, NON rectè aquæ elementum poſitum ei eſſe. Cap. XXIII.

MARE Ariſtoteli in primis aquæ elemento valde diſſimile, non tale ſcilicet, quale aquæ elementum oportere eſſe ipſi decretum eſt, videtur. Et vel quale, quantunque nūc exiſtit, perpetuò fuiſſe, vel ijs quidem à principio naturis, conditionibuſque, & magnitudine donatū, quas aquæ elemento Ariſtoteles attribuit, at à ſole poſtea magna ex parte illis exutum, & alijs, longèq. ijs ab illis diuerſis donatum eſſe, aſſerendum eſt. Vtrouis modo tale, tantumq. factum ſit mare, num rectè aquæ id elementum Ariſtoteli conſtituatur, inſpiciendum eſt. At ſi quale, quantumq. eſt, tale, tantumque (quod facere videtur) perpetuò fuiſſe mare ſtatuat; is mihi quidem Deum Opt. Max. ſapientiſſimumq. veluti corrigere videtur; cum corpus, & primum id, oportere eſſe decernat, quale, quātumq., nec vſquam apparet, nec extitit etiam vnquam, &, vt dictū eſt, nec eſſe quidem queat: quiq. ſummè frigidum, ſummèq. humidum, & dulce, terręque decuplum corpus oportere eſſe contendat, quod bene calidum, craſſumq., & ſalſum, amarumq., & ſentit, & prędicat; quod clariſſimè immenſo quodā terra minus eſt, vel ipſi in primis Ariſtoteli. Nam & ſi (quod minimè admittendū ei fuit) nullas ignoto etiam tunc in Oceano inſulas, terras nullas prorſus, quæ ex illo emergant, ibi eſſe ſuſpicatus eſt; attamen maximè breuem Oceanum, & vel quæ profundiſſima ipſe memorat maria, Siculum, Sardoum, Tyrrhenumq. vniuerſum, adeò breuia intuitus, vt eorum altitudo ad terræ profunditatem nullam (vt ſuo declaratum eſt loco) rationem habere videatur, maris magnitudinem terrę vaſtitati ne cōferre quidem debuit. Quāobrem ſi quale, quantumq. exiſtit mare, tale, ac tantum perpetuò fuiſſe decernat, & aquę id ponat vniuerſitatem; manifeſtè cum rerum conditore Deo de ſapientia contendere videatur, cum non eas aquæ elemento naturas, eamq. magnitudinem, quibus donatum eſt, ſed quibus donādum eſſe propriæ rationes dictarunt, attribuat. Sin maximè à principio frigidum, maximèq. humidum, & dulce, & terræ decuplum, tale, & tantum fuiſſe ſtatuat, quale, quantumq. aquæ elementum eſſe oportere decretum ei eſt; at calidum, craſſum, ſalſum factum eſſe, quòd tenuioribus, dulcioribusq. ſui partibus à ſole ſpoliatum ſit; quæ mari euenire, & mare pati Ariſtoteli videtur; tum, & è terræ decuplo in tam minorem redactum eſſe molem, quia aquarum omnium ritu aſſiduè à ſole in vapores ſoluitur (quam enim aliam eius immutationis afferat cauſam?) ſibi ipſi, & rerum naturę aduerſus, multis modis incuſandus eſt Ariſtoteles. Duorum certè modorum, quibus immutari mare ſtatuit, alter poſitionibus, & rerum amplius naturæ aduerſus, alter planè falſus eſt. Et prior quidem ſuis decretis contrarius; quòd ipſe ijs, qui mare generant, quiq. dulce à principio fuiſſe id ponūt, eius ſalſedinis cauſam reddi poſſe pernegat, & rectè quidem: neceſſariò enim, ſi partes eæ mari reſtituātur, quibus ablatis, pro dulci, ſalſum effectum eſt, dulce iterum fiat: eadem quoq. ratio diſpoſitione, magnitudineque, qua nunc donatum apparet, perpetuò donatum fuiſſe Ariſtoteli declaret. Rerum verò naturę aduerſatur; ſiquidem aqua nulla à calore ſalſa, craſſaq. redditur: idq; ipſe etiā docet. Similaris. n., & tenuis vniuerſa, & exiguū quid à vaporum natura remota cum ſit, vbi pluſculum quid attenuatur, quod à quouis patitur calore, in vapores ſoluitur vniuerſa, nulla ſui portione calorem, à quo ſalſa fiat, morata Ea nanque calore ſalſeſcunt, & craſſeſcunt, quæ diſſimilaria ſunt, quibus multa ineſt craſſities, & quę non niſi à benè diuturno, beneque vehementi calore attenuari queat, & cui multus interea indatur calor. Itaque aquę vniuerſitatem, quā

2 dege. nui. c.3,

aquarum

aquarum omnium tenuiſſimã, puriſſimamq. eſſe oportet, è tenui, dulcique, tenuioribus ſui partibus ſpoliatam, ſalſam effectam eſſe, & craſsã, probabile non eſt: quãdoquidẽ, vel ipſius Ariſtotelis teſtimonio, quibus ſui partibus à ſole ſpoliatur, eæ rurſus, & quales mari præinextiterant, tenues, dulceſq. factę, ei reſtituũtur; ad hoc immenſa huiuſmodi aquarum moles in ipſum influit. Tantum igitur abeſt, vt è dulci, tenuique, & vaſtiore dulcium, tenuiumq. eius partium abſceſſu, ſalſum, craſſumq. factum, & minorem in molem redactum eſſe mare percipiamus; vt magis, cur tot aſſiduè dulcibus, tenuibusq. auctũ aquis, è ſalſo, craſſoq., dulce tandem, ac tenue non fiat, inq; immenſum eius nõ excreſcat moles, ſubeat mirari. Modus alter falſus eſt; nam ſi calidæ, ſiccęque exhalationis à pluuijs delatæ commixtionẽ, è frigida, dulci, tenui, leui, calida, ſalſa, craſſa, grauis facta ſit aquę vniuerſitas; quin eius portiones, lacus, fluuijque, & pluuię amplius, à quibus dicta exhalatio defertur, non & ipſæ calidæ omnes, craſſæ, ſalſę, graues ſint, ambigi non poteſt; minus etiam, ſi ita immutatum ſit aquæ elementum, quin penitus pereat tandem, & Mundi ipſius conſtructio ſoluatur. Etenim, nec ſoli, nec agenti cuipiam agendi, immutandique modus veluti præſcriptus videtur, vt ad certum vſque terminum agat, immuterque; ſed, & ſol, & agens quoduis, quod vniuerſum, penituſq. exuperauit, vniuerſumq. immutare iam cœpit, immutare nunquam ceſſat, donec proprijs id viribus, cõditionibuſq. affecerit omnibus. Idcirco ſeu ſolis actione, ſeu exhalationis ab ipſo eductæ commixtione adeo immutatum eſt aquæ elementum, penitus pereat tãdem; & vel in vapores vniuerſum ſoluatur, vel in ſalem concreſcat. Itaque Mundi etiam conſtructio diſſoluatur, vel diſſoluta iam ſit. Quo enim pacto ex altero frigidorum elementorum, & ex eo præſertim in quo præcipuè viget Ariſtoteli frigus, frigore omni deturbato, & calido iam facto, non & è terra etiam frigus omne eijciatur, atque omnia occupet calor? Primorum igitur corporum quodpiam oportere eſſe decernens Ariſtoteles à ſummo frigore, ſummaq. conſtitutum humiditate, & mare id eſſe enuncians; aut Mundum ſuo arbitratu componere, aut ſibi ipſi, rerumq. amplius naturæ aduerſus videtur. Mare autem, vt in primo dicebamus cõmentario, & in proprio planius probabimus, ſecundum eſſe corpus, vt reliqua entia quęuis, & profundiore è terra à calore à ſole ibi indito erutum, & calidum, craſſum, ſalſum, quale exiſtit, ſui natura eſſe, quamplurima explorato inditio ſunt.

NEQVE RELIQVAS AQVAS SVPER TERRAE SVPERFICIEM FLVENtes, aut in eius cauitatibus occluſas aquæ eſſe elementum. Cap. XXIIII.

QVòn ſi poſitionis tenaces, non mare, ſed aquas, quæ per terrę ſuperficiem fluunt, queq. in terrę concauis includuntur, aquę elementũ Ariſtoteli poſitum tueantur; nihilominus perperam poſitum ei ſit. Nec propterea modò, quòd nequaquam, aliorum elemẽtorum ritu, ſibi ipſis vnitę, permanẽteſq. illę ſunt; nec quòd vel ſimul ſumptę oẽs, & mari etiam adiecto, tantę nõ ſunt, quantum aquę elementũ oportere eſſe decernit Ariſtoteles; nec quòd, vel quę per terrę ſuperficiem fluunt, proprium aquę locũ ſortita Ariſtoteli non videntur; ſed quòd quàm lõgiſſimè abeſt aqua quęuis, ſummo vt à frigore, à quali aquę elementum conſtitutum eſſe Ariſt. decretum eſt, cõſtituta videri queat; quin manifeſtiſſimè à calore effecta, & calida omnino eſt aqua oĩs.

COGENTES RATIONES, QVIBVS AQVA OMNIS CALIDA eſſe demonſtratur. Cap. XXV.

AQVARVM omnium generatio, cõſtitutioue, actio, paſſio, diſpoſitio, ſpecies, operatio ipſas calidas eſſe perſpicue declarat. Quę enim in aere fiunt, è vaporibus, è calida nimirum re in ſe ipſam coacta, aliud paſſa nihil, fiunt. Et liquido id inde patet, quia quãtumuis ſęuiat frigus, & vapores adſint quotuis, dum non in

ſe ipſos,

ſe ipſos, & in nubes non coguntur, nullas in aquas concreſcunt vſquam. At vel in calidiſſimo ambiente, vbi, vel à loci anguſtia, vel à ventorum ui, quacumque deinum occaſione in ſe ipſos ſpiſſantur, ſtatim in aquas, beneq. eas grandes coguntur, eoq. (vt alibi latius declaratur) grandiores, quò magis in ſe ipſos denſantur vapores: quæ res ibi fit, vbi contrarij ſpirant venti, & multa; magnaq. fiunt tonitrua. Et Peripateticorum omnium teſtimonio, ad Arabiæ montes ſub ardentiſſimo, maximeq. ſereno cælo, quotidie, & certis penè, ſtatutiſq. horis, maximè grandes fiunt pluuiæ. Etenim è ventis, è vaporibus nimirum ad montes delatis, & ab ijs vlterius progredi, diffundiq. prohibitis, ac ſatis tandem in ſeipſos denſatis, penè & vnum factis fiunt. Et ſolam conſpiſſationem ad vapores in aquam cogẽdos ſatis eſſe nulla frigoris vſam ope, inde intelligitur; quòd non vapores modò reliqui, ſed ipſe etiam fumus, vel bene calidis incluſus in rebus paſſim in aquam cogi apparet. Itaque ſi frigido ſub cælo, quàm ſub calido, frequentiores fiunt pluuiæ, nequaquam propterea id euenit, quia aqua à frigore conſtituenda ſit; ſed quòd veluti res alias omnes; ita & vapores etiam in vnum cogit frigus. Vbi igitur paulò vehementius id fit, & quod ſtatim vapores corripiat, occupetque, & prius, quàm in vnum eos cogat, non in aquas eos conſpiſſat, ſed in niues gelat. Quamobcauſſam quæ in aere fiunt aquæ, calidę ſint oportet, è calida quidem re, & ab agentę minimè frigido factę. Magis etiam quæ è terra oxoriuntur, vel ſi, vt Ariſtoteli placet, è vaporibus, in ſe ipſos coactis fiant: quam enim in vapores terram inuertit ſol, non à frigore vllo, ſed à calore, & ſi quidem non magno, at multo certe occupatam eſſe neceſſariò exiſtimandum eſt. Nam ſi terram ipſam in aquam agit ſol, calidam eſſe aquam ambigi non poteſt: quæ è terra quidem effecta eſt, at ita à ſole immutata, ad eiuſq. naturam acta, vt nihil, quod terræ ſit, retineat amplius; ſolis verò conditionibus donata ſit omnibus, pro craſſa, tenebricoſa, & penitus immobili, tenuis facta, albaq., & motu gaudens; Solis etiam natura, à qua illę fiunt, donata ſit oportet. Aquarum ergo ortus omnis calidas eas eſſe declarat. Idem etiam ex earum actione, quæ ſapor eſt, percipitur. Nam, vt ſuo planius fiet loco, Sapor, propriæ ſapidę rei naturæ actionis, ſeu paſſionis potius, immutationisq., quam lingua, linguæq. inexiſtens patitur ſpiritus, & dilatationis omnino, cōſtrictionisq. ſenſus exiſtit. Dilatatur.n. tantum, & conſtringitur ſpiritus; aliud à propria ſapidorum natura nihil patitur. Vni porrò inexiſtens linguæ à proprijs ciborum naturis patitur, immutaturque; quòd non parum eę languenę; & quę à paulò duriore cute, neruiſque, qualibus in reliquis externis corporis partibus contegitur ſpiritus, reijciantur. Quamobrem nihil alibi inexiſtens ſpiritus cum attingatur, nihil alibi illas, at vna percipit in lingua; quia vel ſummè illę imbecillę, at per laxiſſimam eius carnem, molliſſimoſque eius neruos aditum ad inexiſtentem ſpiritū nactæ, iuxta proprium eum immutant ingenium. Proinde ſpiritus in lingua non alienas modò vires ab ambiente cibis inditas, quas vnas reliquis in partibus ſentit, ſed ſingulorum inſuper ſapores, proprias nimirùm naturę percipit actiones. Et, vt in commētario de ſaporibus vberius actum eſt, ab ijs, qui moderati, blandiq. participes ſunt caloris, vt ſpiritus, propriumq. linguę calorem exuperet quidem, at modicum quid, nihil eum offendat, nulla afficiat moleſtia, quin foueat potius & oblectet, & linguam dilatet quidem, fundatq., at blandè, nullaq. eam ſpoliet tenuitate, dilatatur, & veluti in amplius expanditur placidiſſimè; ab ijs verò ſaporibus, qui immoderati, ac vehementis ſunt participes caloris, & cuius vires non ſpiritus modò, ſed inſitus linguæ calor exhorreat, aduerſeturq., ac proinde eas declinans ſe ſe, propriamque contrahat molem, conſtringi, conſtipari, & in anguſtius cogi ſe ſentit ſpiritus. Dulces illi, pingueſque, hi verò acres, ſalſi, amari, acerbi, auſteri, acidi dicuntur, videnturque, prout intentius, remiſſiusue dilatent, cōſtringantue. Qui ſapores veluti paribus linguæ, ſpirituiq. viribus præditi ſunt, quòd neque dilatari ab ijs, neque conſtringi ſe ſentit ſpiritus, inſipidi, id eſt, actionis expertes ſpiritui videntur. Huiuſmodi aqua in primis cū ſit, quin à calore

conſti-

conſtituta, & calida omnino ſit, dubitare non licet. Siquidem ex rebus attribuendæ
ſunt vires, quas ipſæ res naturæ vniuerſæ collatæ, non humanæ modò (quod medicis
vt plurimum vſurpatur) ſortitæ apparent. Nec verò, quòd contacta aqua frigida ſen-
titur, frigida ſui natura, vel non calida ponatur. Mitto enim, quòd, vt paſſim experi-
mur, vel valde calida quæ ſunt, ſi à calidioribus nobis contingantur, frigida apparent;
proindeq. non perpetuò quæ frigida continguntur, frigida cenſenda ſunt. Succi qui-
uis, vel qui caloris ſummi ſunt participes, & igni proximi, cognatique, nihilo aqua mi
nus frigidi percipiuntur, ab ambiente aere ita affecti. Hyeme certè è terra omni calida
emanat. Nec etiã frigida eſt, quòd epota immoderatum interdum in animaliũ corpo-
ribus calorem reprimat, retundatque, aut proprium etiam imminuat: neque enim, vt
dictum eſt, qualis ſit ad noſtram naturam collata (quod medici faciunt) modò quæri-
mus; ſed quæ nam ſit ſimpliciter, & naturæ vniuerſæ comparata. Calorem natiuũ epo-
ta imminuit; nam eo minus calida eſt; veluti tepida in feruentem iniecta. Eodem pa-
cto febrium incendia extinguit, & magis etiam alieno frigore, non niſi gelida facta.
Nihil noſtram euertit ſententiam, quòd ignem ſuffocat copioſa in ipſum iniecta; quã-
doquidem & feruens idem facit, & marina amplius, calida Ariſtoteli etiam viſa. Et ſuc-
ci quiuis longè calidiſſimi, qui perbellè ignem nutrire videntur, eum extinguunt om-
nes, ſi copioſi in non valentem inijciantur: quòd liquidi cum ſint, tenuesque, poros,
è quibus tenuitas flammas nutriens, & flammæ ipſę elabuntur, illinunt, exitumq. ela-
bentibus obſtruunt. Quare niſi ſtatim, prius quàm ſuffocetur inexiſtens calor, ipſi ab
eo ſucci exuperentur, in flammaſque agantur, pereat ignis oportet. At vbi materia ad-
eſt, quæ non adeo ab infuſa aqua compingi queat, vel quæ vniuerſa incenſa ſit, quod
bitumini euenire videtur, in ea accenſæ flammæ nequaquam ab infuſa aqua opprimũ-
tur; quin magis nutriuntur. Neq; incendia maxima ab infuſis aquis vllis, ſed à ſola ſu-
perpoſita terra extinguuntur. Nulla igitur aquæ actio frigidam eam arguit; at qui præ
cipuè eius naturam manifeſtat ſapor, calidã eſſe declarat. Idem quoque eius paſſiones
atteſtantur: nam feruẽs facta, ſummoq. donata calore, pene & in ignẽ acta, nihil cor-
rupta, nihilq. ab aquæ natura dimota, immo magis perfecta, magiſque aqua facta, te-
nuior nimirũ, humidiorq. videtur. A frigore vel exili correpta in glaciem agitur, corrũ-
pitur, pro liquida, humida, fluxili, mobili, minimeq. ad motum inepta re, bene cõpacta, *3. de ge.*
ſicca, dura, penitus immobilis, penitus ad motũ inepta redditur: quod Ariſt. & Aphro- *tex. 13.*
diſiæus etiam nouerunt. Et ſi robuſtius, diuturniuſque adſit frigus, terra dubio procul *1. natur.*
fiet tandem. A calore igitur perfecta aqua, & magis aqua facta, à frigore in aliam, be- *quæſt. 6.*
neque eam diſſimilem acta rem, corrupta omnino, immutataque, quin à calore conſti
tuta, eiuſque ſubſtãtia calor quin ſit, quis dubitabit? Eius etiam diſpoſitio, ſpetiesq.,
tenuitas. ſ., atq. albedo caloris eam eſſe opus indicant: vtraq. enim calorem comitari,
& ab illo fieri, & in igneis ſimul iuncta eſſe rebus videntur. Nec verò eandem tantùm
igni diſpoſitionem, ſpeciemque ſortita eſt aqua; ſed eadem etiam gaudet, ac ſeruatur
operatione, & corrũpitur ea priuata. Ipſam quidem aquam, veluti & ignem, motu ſer-
uari, immobilem factam corrumpi, ipſis conſpicimus oculis. Quamob n calidam,
& ignis omnino naturæ participem aquam ſtatuere oportet. Quoniam verò entium
operatio à propria eorum ſubſtantia, à proprioq. manat ingenio; nihiloq. ferè ab ea
minus, quàm à propria natura ſeruari, & ea dempta, nihilo ferè minus prõptè, quàm
propria dempta natura corrumpi videntur entia: quæ operatione eadem oblectãtur,
ac ſeruantur, & eadem priuata corrumpuntur, ab eadẽ prorſus natura conſtituta ſunt.
A calore igitur conſtituta aqua, & caloris edens operationes, actionesque, & perfecta
à calore, à frigore verò corrupta, & tenuis, albaque, & mobilis, diſpoſitione nimirùm,
ſpecieq., & facultatibus donata, quæ caloris propriæ ſunt, quæq. à calore entibus in-
duntur, quin à calore ſit genita dubitandum non eſt. Et vehementer mirari licet, Ari-
ſtoteli etiam talem viſam nõ eſſe, poſitamq.; cui nimirum aquæ actiones, paſſioneſq.,

quas

quas intuitus eſt omnes, & humoris ipſius natura, calidam eſſe aquā manifeſtauit. Pu-
4. Mete. » tredo, inquit, eſt eius, qui rei cuiuſq. humidę proprius eſt, & naturalis calor, ab alieno
tex. 10. » calore interitus; hic verò eius eſt, quod ambit. Ibi nimirū humidæ res putrent, vbi earū
proprius, & naturalis calor ab ambientis aeris calore exuperatur. Tum inde id appro-
bans, quòd ibi ſerius, ægriuſque res putrēt, vbi continentium eas entium calor minus
Tex. 12. » viget, Frigidis, inquit, temporibus res minus putrent, quàm calidis: exiguus namq;
» per hyemem eſt calor in continente aere, & aqua, quare nihil pollet; ęſtate autem am-
Tex. 14. » plior. Tum ex aquæ ipſius conſeruatione, corruptioneq. idem declarans, Quod mo-
uetur, inquit, & fluit, minus putret, quàm quod in motione non eſt: nam caloris, qui
eſt in aere, imbecillior fit motus, quàm eius, qui in re prius ineſt; ideo nullā facit mu-
tationem. Fluentes aquæ, vel Ariſtotelicorum omniū conſenſu, minus quàm ſtagnan-
tes, putrent; cū.n. moueantur, minus ambiens aer ſuum ijs calorem imprimit. Nec ve-
rò cauſſam ipſi reddant vnquam, reddendam certè, cur quæ fluunt aquæ nullæ vnquā,
at ſtagnantes paſſim omnes corrumpantur, quæ calidā eſſe aquam non declaret. Quo-
niam enim imminui quidem à calore quouis aqua, at corrumpi à nullo apparet; ſta-
gnantium aquarum, veluti & incluſi aeris putredo, ipſarum immobilitati attribuatur,
itaque & calida ponatur aqua neceſſe eſt. Quod enim motu ſeruatur, motuq; gaudet
ens, calidum id Peripateticis etiam habendum eſſe ipſa rei natura docet. Nam ſi nequa-
quam caloris operatio, qua, & ſeruatur, & oblectatur calor, at calorem certè facere vi-
ſus eſt motus. Præterea, dum quibus concreſcunt, & à quibus reſoluuntur explicat Ari-
» ſtoteles, Corporum, inquit, quæ concreſcunt, & indurantur, à calore alia ita afficiun-
» tur, alia à frigore; à calore quidem humorem exiccante, à frigore verò calidum expri-
» mente. Quamobrē alia humoris, alia caloris abſentia ita afficiuntur, quæ ſunt aquea,
» caloris, quæ terrea, humoris, & ea quidem, quæ humoris abſentia, humore collique-
» ſcunt, niſi ita coiuerint, vt meatus minores relicti ſint, quàm aquæ ſunt molis, vt in fi-
» ctili; quæ autem non ita, humido omnia liquantur, vt nitrum, ſal, & terra ex cœno;
» verùm quę caloris priuatione, ea à calore liquantur, vt glacies, plumbum, æs. Et alibi,
5. de ge. » Nullus, inquit, humor ſine calore. Quaſobres mirari ſatis Ariſtotelem non queo, qui
ani. c. 3. non aliter ab aeris, quàm ab aquæ calore proprium entium aliorum calorem perimi,
& aquam ipſam ibi interire, vbi eius calor ab ambientis calore exuperatur, ibique in
glaciem concreſcere, vbi eius calorem frigus exprimit, & glaciem in aquam fundi, vbi
extruſus calor, ei reſtituitur, & humori cuiuis calorē ineſſe, aquam deniq. calidam cum
enunciarit, & aquæ, quod frigidam eam declaret, præter eum frigoris ſenſum, quem
ſucci, vel qui ſummè calidi ſunt, efficiunt omnes, nihil præterea ineſſe cum perceperit,
aquam non calidam, & à calore genitam, ſed frigidiſſimam, ſummoque, à frigore effe-
ctam eſſe decernat: quodque per mihi mirum videtur, nullam ad id probandum affe-
rat rationem. Sed cur Peripatetici, quibus ignis pabulum aqua inſuper viſa eſt, hāc ſen-
tentiam ratam habuere? Nam non quod contrarijs, & ſummis ijs donatum eſt viribus
ens, quodq. [illegible] ab igne exuperetur, ægerrimè in eum inuertatur, ſed ſimile, cognatū-
que, & qu[illegible] promptiſſimè in ignem agatur, ignis pabulum cenſendum eſt.

AER, ET IGNIS, NEC MAXIME CALIDI, NEC PRIMA CORPORA Peripateticis videri poſſunt. Cap. XXVI.

COELI portio, quæ lunæ orbi ſuppoſita eſt, quam in ignem, aeremq.
Ariſtoteles diuidit, nobis quidem ſummo à calore conſtituta, & primi
corporis portio videri, poniq. poteſt; quibus, ſi non eius id actio, at te-
nuitas, & albedo, quarum altera caloris opus, ſpeties altera poſita eſt,
manifeſtat: & quibus æquè ſummę, quin eædem, quæ ſunt naturæ, nō
perpetuò æquè robuſtæ ſunt omnes, ſed quæ craſſioribus inſunt reb⁹,
quòd plures ijs inſunt, proptereaq. pluribus agunt viribus, robuſtiores, quę contra te-
nuiores

tenuiores ſortitę ſunt ſedes, quòd pauciores ijs, exilioreſq; Inſident, proptereaq; pau-
cioribus agunt viribus, languidiores videri poſſunt; quibus, inquam, vel ſi à terrę fri-
gore corripitur, exuperaturq. interdum aer, non ideo ab imminuto cum calore con-
ſtitutum eſſe exiſtimandum eſt; & quibus, qui aſſiduè è terra fit aer, ſi non ab aere ipſo,
& à cognato fit ſole; à pprijs videlicet viribus, ſed pluribus factis; quibus tandē aeris,
ignisq. conditiones calidum vtrumq. eſſe declarant; nullaq. alterius paſſio, quin pri-
mi corporis portio poni poſſit, obſtat. At ſi illorum vterq. ſummo nobis à calore con
ſtitutus, & primi corporis portio eſt viſus; nequaquam & Peripateticis etiā eiuſmodi
habēdus eſt: quibus tenuitas, albedoq., nihilò minus frigori, quàm calori cōgruunt;
& primorū corporum naturæ nihilò in tenuioribus illis languidiores, quin (vt ipſorū
cōplures aſſerunt) robuſtiores ſiūt. Itaq. robuſtius aquę, quàm terrę frigus, vehemētio
rēq. igni, quàm aeri indunt calorē; quibus, qui aeri ineſt calor, qū à terrę frigore exu-
peratur, imminutus ſit oportet; & quibus aer, ignisq. aſſiduè corrumpi, generariq. vi-
dentur, & nequaquā à proprijs ipſorum, vel cognati entis viribus, ſed ab ipſo è terra
educi Sole, qui nihil illis commune Ariſt. habet, ab alienis nimirum viribus; quibus
oīno nulla aeris, ignisq. conditio, actioue calidos eos eſſe declarat; & quas patiuntur
paſſiones, ſi quidē calore, at bene certè lāguido, & qui negotio nullo ab aquę, terręq;
frigore exuperetur, donatos, itaq. & ſecunda corpora eſſe, manifeſtent. Neq; enim, ſi
aeris calor ſummus, & aquę, terręq. frigori ęquè robuſtus ſit, vel nullus vnquā ſi ſit Sol,
ab hoc ille exuperetur. Nec ſi aer primum ſit corpus, ſi quidem corrūpatur, aliena ope,
vt reficiatur, opus habeat. Quocirca ſummū aeri, igniq. calorē impartiens Ariſtoteles,
& primū vtrumq. faciens corpus, nec ſenſu, nec ratione, ſed ſuis tantum poſitionibus
innixus eſt. Nec minus hoc admittit, dum aerem igni non eundē prorſus, ſed ex dimi
dio cōtrarium ſtatuit, nihil prorſus ab altero diſſentientē, diuerſumue alterū, ſed ni-
hilò eadem natura magis, quàm eadem diſpoſitione vtrumq. donatum, nihil omni-
no ſibi ipſi vtrumq. magis, quàm alteri ſimilem intuitus. Verum an, quia ſiccus vnus,
alter humidus eſt, diſſimilitudinem habeant, contemplemur.

QVAE, VEL EX ARISTOTELE HVMIDA, QVAEVE SICCA HABEN-
da. Et ex eo ignem ſummè humidum eſſe. Cap. XXVII.

NVM ignis, qualis Ariſtoteli poſitus eſt, ſummè ſit ſiccus, & ab altero
cōmuni terrę principio cōſtituatur, inquiritur. Iam ergo humiditas,
ſiccitasq. ſenſibiles, quin tangibiles Ariſtoteli in primis habitę ſunt,
poſitęq.; & quę talia ſunt, ſenſu, quin tactu dignoſcenda, dijudican-
daq. ducit. Et ex ijs oīno, quę ipſarum vtriq. in entium aliorū, & no-
bis in vtriuſq. illarū contactu eueniunt, vtriuſq. illarū colligit rōnes.
Propterea, quid illarū vtraq. ab aliorum contactu pati apta, ineptaue ſit, & quid noſter
percipiat tactus, vbi illarum alterā contingit, ſtatuendum. Duritiem quidē, renixumq.
ſiccitatis, mollitiē verò, ceſſionemq. humiditatis propriā eſſe, in eoq; ab humidis dif-
ferre ſicca, quòd hęc dura ſint, & contingenti, cōprimentiq; nihil loco cedant, ſed reni
tātur, obſiſtantq;, illa verò mollia ſint, & prōptiſſimè cedāt, terram, aquam, aerē con-
trectantes, nullo labore percipimus. Vel oīum.n. conſenſu, Terra ſummè ſicca, aqua ve
rò, & aer amplius ſummè humidus eſt; & pręter ſingulorum calorē, friguſq;, nihil aliud
terrā contingētes, comprimentesq;, niſi duritiem, renixumq;, aquam verò, & magis
aerem, mollitiē, ceſſionemq; percipimus: liquidò ideò patet, duritiē, renixumq. ſicci-
tatis, mollitiem, ceſſionēq; humiditatis proprias eſſe. Itaq; dura quę ſunt, & cōprimen-
ti nihil cedunt, nullumq; in ſe ipſis locum faciunt, in ſiccorū, quę verò mollia ſunt, ni-
hilq; cōtingenti renituntur, proindeq; nihil, aut exiguum quid percepta loco cedunt,
& in ſeipſis id admittunt, in humidorum ſerie reponuntur. Hęc Ariſt. teſtimonio etiā
» cōfirmemus. Humidū id, inquit, eſt, quod proprio quidē termino indeterminabile eſt,
» facilè terminabile exiſtens. Non quidē, quòd proprio termino inuitū continetur, & li- *2. de ge. et corru. te. 9.*
bens à ſe ipſo ſeparatur, diſſluitq; (ipſi.n. pręcipuè Ariſt. ſimilia, quę ſunt, libētiſſimè ſibi

K ipſis

ipſis coeũt, quin ſeparata vbi ſunt, ad ſeſe mutuò, vbi licet, ferũtur) ſed quòd ſummè laxa, humida cũ ſint, nihilq. cõprimenti, contingentiue, quin paulò corpulẽtiora, grauioraq. quę ſunt, ne proprio quidẽ oneri reniti queant; quiduis cõpreſſa, contactaúe, & vel à ſeipſis onerata, grauataq; cedunt, delabunturq., & cõprimentibus, contingenti
» busq. inhęrent. Itaq. eorũ terminos, figuramq. ſuſcipiunt. Siccũ contra id, inquit, eſt,
» quod pprio quidẽ termino facilè terminabile, alieno verò indeterminabile; quod. ſ.,
quia bene cõpactum, denſumq. eſt, cõprimenti nihil cedit, ſed renititur vniuerſum;
» ſupremę ſuperficies nullã in partem cedunt. Et tenuitas, inquit, humiditatis eſt, & hu
» miditas oĩno, at non pura, ſed ſiccitati cõmiſta. Siquidem tenuia quę ſunt, humidorũ ritu repletiua & ipſa ſunt, cõprimentibus, contingentibuſq. cedunt. Propterea humida repletiua Ariſt. viſa ſunt; quòd proprio termino nõ cootinentur, & prõptè alienũ
» ſuſcipiunt, quia cedunt. Craſſum verò ſicci, quòd ad cedendũ, proindeq., & ad replẽ
» dũ ineptum exiſtit. Rurſus viſcoſum, inquit, humidi, at non vnius, ſed ſicco cõmixti;
Quoniã, aquę inſtar, viſcoſa quę ſunt, cuiuſmodi oleũ eſt. diffluunt, delabunturq., proprio termino indeterminabilia ſunt, cedunt nanq;. At, quòd cõtingenti magis, quàm
» aqua, affiguntur, quòd non vniuerſa. ſ. loco cedunt, ſiccitatis & ipſa participia videri
» poſſunt. Aridum aũt ſicci: aridum. n. qnod perfectè ſiccum eſt; adeo vt & congelatum
» ſit propter proprię humiditatis defectũ. Quod renitens tactum ſit, ac cõprimenti nihil
» cedit. Amplius, molle quidẽ humidi, molle. n. quod in ſe ipſum recedit, & non renititi,
» quod humidũ facit. Et durum igitur ſicci, quod cõprimenti renititur; id quod ſiccum
» in primis facit. Et alibi duri, molliſq. natura explicans, Durum id eſt, inquit, quod per
» ſuperficiẽ in ſe non cedit. Molle aũt, quod cedit, nec compreſſione vndiq. circunfun-
» ditur. Aqua. n. mollis non eſt; nã ſuperficies cum premitur in profundum non cedit,
» & cõpreſſa vndiq. circumfunditur. Ac id quidẽ abſolutè durum eſt, aut molle, quod
» abſolutè tale eſt; ad aliud autem, quod ad aliud tale: ac ea quidẽ, quæ ad alia ſunt, in
» definita ſunt, propterea quòd magis aut minus. Cum aũt ſenſibilia oĩa ſenſu dijudice
» mus; manifeſtũ eſt, quòd abſolutè durum, & molle, quod tactu nobis definitum eſt, ta
» ctu, vt medio, vtentibus. Quare, quod cum exuperet, durũ, quod cedit molle eſſe dici
» mus. Neceſſe igitur eſt, id quod termino ſuo determinatum corpus eſt, durũ eſſe, aut
molle; aut. n. cedere, aut non. Sequitur è rerũ ceſſione, renixuq., quę illarum humidę, quę ſictę ponẽdę ſint, Ariſtotelẽ colligere; & ceſſionem humidorum, renixũ ſiccorum proprium eſſe decernere. Nam, quę ſumma, putaq. ex humiditate Ariſt. conſtãt, ſummã ipſe ijs ceſſionem, ſummum contra renixum ijs attribuit, quę ſumma, putaq. è ſiccitate, minorẽ ijs ceſſionem, renixumq., quę, veluti ex vtriſq. ſibi ipſis copulatis, conſtant. Promptiſſimè enim, cedant oportet, quę quiduis contacta, & vel à proprio grauata onerę diffluant, dilabunturq., & alienum terminum, alienamq. ſuſcipiant figuram. Summè renitantur, quę nullo à comprimente, nulloq. à pondere ſeparari ſe patiuntur: comprimenti tãdem, grauantiq. nulli locum in ſe ipſis vllum faciũt. Nam quibus intermedia ſpatia replenda ſunt (quod tenuia Ariſtoteli pręſtant) cedendum & ipſis; neq. enim ſpatia ſubeant, repleantq. ea oĩa, niſi comprimenti, cõtingentiue cedant. Quin & quę humidorum ritu, vel proprio cedunt oneri, at, quo cedunt loco, non tota recedunt, ſed (quod viſcoſa facere viſa ſunt) ſui ibi portionẽ quampiã relinquunt, nõ penitus, nec vniuerſa cedunt. Minus etiã, quę compreſſa quidẽ ſui ſuperficie in profundũ cedunt, at cõprimenti nõ vndiq. circunfundũtur, mollia nimirum: manifeſtè. n. propterea non vndiq. circũfunduntur, quòd cõprimenti parũ, proprio oneri nihil cedunt; ſed huic quidem magis, at vtriq. certè renitũtur, obſiſtuntq.: nam ſi id non agant, aquę ritu, illi vndiq. circunfundantur. Propterea. n. rebus, quę eam cõprimunt, circũfunditur aqua, quòd nullã prorſus compreſſionẽ cum moretur, ſed ſtatim illam effugiat omnem, ac ne proprium quidem ſuſtineat põdus, comprimenti cuiuis, & proprio etiam cedit oneri. Et bene continua, beneq. ſimilaris cum ſit, & vndiq. cũ coerceatur, proindeq. nihil in ſeipſam magis cogi, neq. in profundius, ampliuſue agi,

locum

locum omnino, quo comprimenti ceſſit, neq. in ſe ipſa, neq. in profundo, latoue nanciſci cum poſſit, vniuerſa attollatur neceſſe eſt. Siq; comprimens in profundius deferatur, vt illius in medio vacuus locus fiat; quæ eum circumſtat aqua delabitur, ac cōprimenti ſuperfunditur. Id verò mollia non faciunt; ſiccitatis.n. participia, comprimenti renituntur: & ita parum ei cedunt, vt quo ceſſere loco, eum, vel magis in ſe ipſa compreſſa, vel in profundius, ampliuſue extenſa, portioni, quę ceſſit, prębeant: et ſi in ſublimius, quæ illum circumſtāt partes, attollantur, quia benè ſiccitatis participes ſunt, bene ſeſe continent, nihilq. proprio cedunt oneri, nequicquā ſubeuntibus rebus ſuperfunduntur. E rerum igitur ceſſione, renixuq., humiditatis, & ſiccitatis naturā colligit Ariſtoteles, quęq. cedunt humida, & quę renituntur ſicca eſſe decernit. At nō cumulatè, vt arbitror, hoc præſtitit: etenim humiditatis, ſiccitatiſq. rationē inquirenti, explicantiq. Ariſtoteli, non quę humidis, ſicciſq. rebus eueniunt, & quę eæ pati aptæ, ineptæq. ſunt, ſed illarum ſubſtantia, & eſſentia, & à quibus, & quomodo conſtituūtur, intuenda, atq; explicanda erant. Quod ſi factum eſſet, non modò quæ humidis, ſiccisq. rebus eueniunt paſſiones, vires, conditiones omnes, ſed cauſa inſuper, quamobrē quę pati videntur, patiuntur, & eorum, quę nō patiuntur, immunes ſint, & quod caput eſt, quid humiditas ipſa, ipſaque ſit ſiccitas; & quæ humida, quæ ſicca ponenda forent, homini eluxiſſet. Nam ſi, quod patiuntur planè ſicca, dum in planè humida tranſmutantur, paulò attentius animaduertiſſet, eadem fortaſſe, quę nobis, illarū, vtraq. ei viſa eſſet, humiditas ſumma materię expāſio, & amplificatio, ſiccitas ſumma materiæ cōplicatio, & comſpiſſatio. Terra quidem omnium conſenſu ſummè ſicca dū in aquam, aeremq., res omnium etiam cōſenſu ſummè humidas mutatur, perſpicuè in multò ampliorem expanditur molem. Hunc in modum humiditatis, ſiccitatiſq. ratio explicata ſi ſit, vtriuſq., & humidorum, ſiccorumq. conditiones explicatę ſint oēs, & earum inſuper cauſæ. Quoniam igitur quæ ſatis expanſa, explicataq. eſt materia, ea contrahi, & in anguſtius agi poteſt; quæ contra ita in ſe ipſam collecta, conſpiſſataq.; magis vt conſpiſſari non poſſit, ea contrahi, & in anguſtius cogi non poteſt; & humiditas ſumma materiæ expanſio, explicatioq., ſiccitas ſumma materiæ conſpiſſatio, cōtractioq. eſt; vtiq. quæ humida ſunt, cum in ſe ipſa reſideant, & ſeſe retrahant cōpreſſa nullo cedunt negotio; ſicca contra, quòd in anguſtius cogi nō poſſunt, quòd omnino à ſuppoſitis ne ſeſe retrahāt, prohibentur, renituntur, nihilq. cōprimenti cedunt. Fortè, & commodius materiæ expanſio tenuitas, conſpiſſatio verò, conſtrictioq. craſſities dicta Ariſt. foret. Et ita dictę ſi ſint, ne inquirenda quidem illarū ratio videri poterat, quę vel ab ipſo nomine ſatis erat manifeſtata: clarè.n. tenuitas materiæ expanſionē, explicationem, materiæ tandem exilitatem, paucitatem, craſſities autē conſpiſſationem, conſtipationē, materię in ſumma copiā ſignificat. Nec (quod paſſim modò Peripateticis accidit) ambigat vnquā, vtrę illarū res ſingulę donatę ſint diſpoſitione. Quid.n. quam contrectare potes rē, tenuisne ea ſit, laxaq., an craſſa, cōſpiſſataq. dubius eſt? Itaq. rebus diſpoſitiones indentes, quod Ariſt. cōtigiſſe minimè videtur, erremus nūquam. Fortè.n. ꝓpterea ſiccitas igni ab Ariſtotele tributa eſt, adeoq. pertinaciter ſiccū eſſe ignē Peripatetici cōtendunt; quòd humiditatis, ſiccitatiſq. ratio nō ſatis, nomen certè nihil earum eſſentiam manifeſtat. At deinceps iuxta ea, quę de dictarum diſpoſitionum ingenio ab Ariſtotele tradita ſunt, & iuxta ea oīno, quæ in tactū agunt Ariſtoteli, quę humida, quę ſicca ponēda ſint, ſtatuamus. Tangibiles.n. cū ſint, vtiq. ta» ctu dignoſcēdę ſunt, dijudicādęq;. Molle, inquit Ariſtoteles, humidi eſt. molle.n. qđ in » ſe ipsū recedit, & non renititur, quod humidū facit. Durum autē ſicci eſt. Itaq. iuxta Ariſtotelis decreta, quę cedunt humida; dura contra, quę.ſ. renituntur, ſicca. Neq. verò quę ægrè proprio termino continentur, & promptè alienum ſuſcipiunt, aliam ob cauſam, & hoc, & illud patiuntur, niſi quòd comprimenti, contingentique nihil obnituntur; ſed nullo ſe ſe negotio contrahi, retroque agi ſinunt, cedunt nimirum.

Et tenue, inquit, humidi eſt; ſiquidem replere aptum eſt, veluti & humidum. Nec verò alia ratione, niſi quòd & ipſum, quia ſubtile eſt, proprio termino non valde continetur, & facile alienum ſuſcipit; quia videlicet ſequitur, quod contingit. Quarę, quæ promptè comprimenti, contingentiq. cedunt, ea humida, ſicca contra, quæ renituntur, duraq. ſunt, ſtatuenda. Ex quibus ſequitur, ignem ſublunarium omnium humidiſſimum Ariſtoteli ponēdum eſſe. Etenim, & ſi noſtræ hæ flammæ, & noſter hic ignis, cui plurimum eſt terræ admiſtum Ariſtoteli, aç proinde opacus, non valdè tenuis videri poteſt, nihil tamen contingenti reniritur, fluit, replet. Quod ſi continentis termino nō facile terminatur, immo elabitur, vt in furno conſpicimus, eſt, quia superum locum petit, vbi ſiquid erit, cuius figuram ſuſcipiat, illam plane retinebit. Neq. aer, & aqua extra propria loca alienis terminantur terminis; dūmodò ad ſua ferri loca ſit expeditum; vt ex aqua in aere, & aerem in aqua, incluſis intelligimus. Quaſobres ignis ille purus, & maxime tranſpicuus, oēs obtinet humido attributas ab Ariſtotelę affectiones, & magis, quàm aer; ſiquidē ob tenuitatem eò promptius cedit, fluit, replet, alienāq. recipit figuram; quam.n. rōnem habet in tenuitate aer ad aquam, eam habet ignis Ariſt. ad aerē. Neq; impedimēto eſt, quin humidus ſit Ariſt. noſter ignis, quòd veluti in pyramidem coire, & (quod ſiccorū eſſe ipſi videtur) ſeſe continere, & proprios terminos, propriamq. figuram haberę apparet. Non.n. quæ humida ſunt, ſibi ipſis nihil vſquam coire Ariſtoteli poſitū eſt, nec poni omnino poteſt; quin ſimilia quę ſunt, cognataq. libentiſſimè ſibi ipſis hærere, vniriq. Ariſtoteli videntur, & videantur neceſse eſt; ſed nō ita ſibi ipſis colligata eſſe, inquit, ac in ſe ipſa cōſtipata; quin (quod flāma quęuis facit) ab impulſu quouis, & quauis à cōpreſſione diffundantur, vel in ſe ipſa reſideant.

IGNEM SVMME TERRAE OPPOSITVM, SVMMEQVE CONTRArium eſſe. Et talem ipſi in primis Ariſtoteli ponendum. Cap. XXVIII.

IGNEM ſummè humidum, & penitus Terrę oppoſitum, cōtrariumq. Ariſtoteli ponendum, ita conſpectū exiſtimo, vt nihil amplius inſpiciendum ſit. At ſi id amplius intueri placet; in illorum vtriuſq. aſpectu, contractuq., & actionibus, operationibuſq., tum & loco perdiſcamus. Quę entibꝰ quibuſuis vires, diſpoſitiones, ſpecies, facultates inſunt, ab ijs ęę omnes inditæ illis ſunt naturis, à quibus conſtituta ſunt. Et Ariſtoteles, quia dicta corpora ſenſilia, quin tactilia ſunt, ipſorum etiam naturas ſenſiles, & tactu percipiendas, dijudicandaſq. ſtatuit. Pręterea ſummam ad proprium locum entia cognationem habere, quin ſingula ab eo propriam formam, propriā nanciſci perfectionem docet. Nobis ergo, num ab altera cōmuni terræ natura cōſtitutus ſit ignis, inquirentibus, dictæ vtriuſq. conditiones, & locus inſpiciendus eſt. Sique illarum quampiam communem ſortita appareant, cōmuni à natura conſtituta eſſe aſſerendum eſt. Sin maximè in omnibus diſſideant, & ipſi ante omnes Ariſtoteli diſſidere viſa ſint; à cōtrarijs naturis effecta, & ipſi ſummè contraria eſſe intelligendū fuiſſe, ſtatuendum ſit. Ignis quidem non calore magis, quàm reliquis affectionibus, facultatibuſq., & loco ſummè terrę oppoſitus, ſummeq. cōtrarius eſt. Illa ſummè craſſa, opaca, tenebricoſa, quę corripit cōpingit, duratq. omnia; & ſummè immobilis, torpidaq. Mūdi vniuerſi in medio, & veluti in centro iacet. Ignis ſummè tenuis, trāſpicuus, ſummè albus, lucidus, quę exuperat reſoluit, emollitq;, attenuat oīa; & peremni, lōgeq. velociſſimo motu extremo in loco conuertitur. Tales terrę, & ignis cōditiones, facultateſq. eſſe oēs, in primo ſatis monſtrauimus commentario, & qui ſenſibus aduerſari noluerit, ingenuè fatebitur. Nec Peripatetici inficiantur; & ſi album interdū terræ aſſignant colorem. Eſt vbi Ariſtoteles nigram eam ponit. Propria certè ſubſtantia, propriaq. operatione ſummè eam igni oppoſitam, contrariamq., & quę horum intermedia ſunt corpora, aquam, atq. aerem, medijs etiam naturis, facultatibuſq. donata

De coloribus. cap. 2.

eſſe apertè declarat. Iam prima corpora ad propria loca, vt ad ſimiles, cognataſq. res & à quibus foueantur, ſeruenturque, quin ad illa, vt ad proprias formas, propriaſque perfectiones ferri, nec eſſe elementa, niſi ad ſua perueniant loca, ſummè contendit. Leuitatem, grauitatemque entibus à proprijs ipſorum naturis indi, quin veluti entium naturas eſſe, & propterea omnino diuerſæ à ſublunaribus naturę cœlum eſſe enunciat; quòd diuerſo mouetur motu. Itaque corporum ſimilitudinem, diſſimilitudinemque è propriorum locorum vicinia, diſtantiaque, & ipſorum ponderis, inclinationisque, è motuum differentijs colligendam præcipit, & ex ijs illas colligit. Locorum medium extremo, inclinationum verò leuitati ſummæ ſummam grauitatē, motui, qui à medio, eum, qui ad medium, ſummè opponi, ſummeque cōtrarium eſſe ſtatuit. Soli terræ medium locum, ſummamque grauitatem, qua omnibus ſubſidet, & motum, qui ad medium, vni igni extremum locum, ſummam que leuitatem, qua omnibus ſuperſtet, & motum à medio aſſignat. Locis, quæ extremi, medijque intermedia ſunt, medias poſitiones, naturasque, & corporibus, quæ in ijs continentur, medias inclinationes, medioſque motus, leuitatem aeri, at non ſummam, ſed quæ terræ quidem, atque aquæ ſuperſtet, igni ſubſit, grauitatem aquę, quæ igni, aeriq; ſubſidat, at terræ ſuperſtet, & motum aeri à medio, at non perpetuò, ſed ibi modò, vbi terræ, aquæue ſubſtet, at ſi igni ſuperſtet, ad medium, aquę contra ad medium quidem, ſi aeri, igniq. ſuperſtet, at ſi terrę ſubſit, à medio impartit. Quas ob cauſſas propius ignis, terręque ſubſtantiam, operationemque, & locum intuito Ariſtoteli; igni non aquam, ſed terram ſummè oppoſitam, ſummèque contrariam eſſe, & quę intermedia ſunt entia, aquam, aeremque, medijs naturis, medijsq. donata eſſe facultatibus viſum eſſe, poſitumque, liquidò patet. Sed quid ego ex ijs, quæ de locorum differentijs, eorumq. ad corpora, quę in ipſis continentur cognatione, ac ſimilitudine, & de proprio ignis, terræque loco, & eorum inclinationum, motuumque differentijs tradidit Ariſtoteles, igni, non aquam, ſed terram ſummè opponi, decretum illi eſſe colligo, ſi id apertiſſimè ipſe enunciat? Non enim è motuum, ſed è mobilitatis, immobilitatiſq. elicit contrarietate; quam, vel ſi contrarij ſibi ipſis ponātur motus, multò maiorem eſſe, quàm quæ ipſorum eſt motuum, ne Peripatetici quidem abnegent vnquam. Oportet, inquit, quò firmum quid, ſtabileque habeat cœlum, circà quod moueri poſſit, terram eſſe immobilem, & in medio poſitam: quod enim circulo mouetur, neceſſariò circa medium ſtabile mouetur. Terra autem exiſtente, & ignem exiſtere neceſſe eſt. Si enim alterum contrariorum natura, & alterum; ſiquidem eadem cōtrariorum materia; & prior eſt affirmatio negatione, veluti calidum frigido. Quies autem, & graue dicuntur iuxta leuitatis, & motus priuationem. Vt terræ poſtea ignē ex dimidio eundem faciens, & ſummè cum aquę opponens; & aquę, aerique veluti terræ, atque igni, ſummas aſſignans vires, non rerum naturæ magis, quàm ſibi ipſi diſcors euaſerit. Quòd reſtat huius poſitiones, quibus non calori modò, frigorique, ſed humiditati, ſiccitatique ſe ipſas efficiendi facultatem attribuit, & aquam, atque aerem prima corpora ſtatuit, ita reiectas eſſe, & humiditatem, ſiccitatemque agendi vi donatas, & ſui feraces non eſſe, ſed perpetuò a calore illam, hanc à frigore m gigni, & cœlum tantùm, terramque prima eſſe corpora, & à quibus reliqua entia omnia, & aquarum omnium moles, conſtituatur, ita enucleatum exiſtimo; vt nec illę confutatione, neq; hoc longiore indigeant probatione. At quoniam nō ipſe tantùm, Lucanuſq. ocellus, à quo omnia, quę de quatuor agentibus rerū principijs, & de quatuor primis corporibus, rerumq. omnium elementis conſcripſit Ariſtoteles, quin ipſamet verba videtur mutuatus; ſed Empedocles etiam, & Hippocrates calorem, frigusq., & humiditatem, ſiccitatemq. agentia rerum principia, & terram, aquam, aerem, & ignē prima corpora eſſe, & ex his ſibi ipſis commixtis entia omnia conſtitui, decernit, & inditia quædā, è quibus id colligit, affert; propterea in ijs aliquantiſper immoremur.

4. de cælo te. 23 & 35.
2. de gen. te. 50.
2. de cæl. tex. 17. & 18.

E QVIBVS CALOREM, FRIGVS, HVMIDITATEM, SICCITATEM, cum animalium, tum entium reliquorum omnium agentia principia, & ignem, aerem, aquam, terram prima corpora, & rerum omnium elementa eſſe colligit Hippocrates. Cap. XXIX.

1. de na. » SI vnum, inquit Hippocrates, ſit homo, nullo vnquam tempore do-
hum. te. » lere poſſit. Neque enim ſit, à quo dolore afficiatur, ſiquidem vnum
5. et ſeq. » eſſet: quinimò ſi dolebit, neceſſum eſt, vnam medelā eſſe. Nunc au-
» tem multæ: in corpore enim multa ſunt, quæ morbos creant, ſi quā-
» do præter naturam calefiant, & refrigerentur, ſiccenturq; atque hu-
» meſcant. Quamobrem multæ ſunt ſpecies morborum, & multæ ipſo-
» rum ſanationes. Primùm igitur neceſſitas vrget, minimè ipſum ex vno generari. Quo-
» modo enim vnum quippiam exiſtens aliud generet, niſi cuipiam commiſceatur? De-
» inde haud generent quidem, niſi quæ eiuſdem generis ſunt, quæq. eandem vim ha-
» bent, miſceantur. Rurſumque niſi calidum cum frigido, & ſiccum humido mediocri-
» tatem, & ęqualitatem mutuam inter ſe habeant, ſed alterum, quàm alterum multò ex-
» cellat, & vehementius, quàm infirmum; generatio fieri minime poterit. Quamobrē
» qui fit, vt quippiam ex vno generetur, quādo neque ex pluribus generetur, niſi pro-
» bè habeant penes mutuum temperamentū. Neceſſum igitur cum talis ſit natura om-
» nium aliorum, tum verò hominis; hominem non vnum eſſe, ſed vnumquodq. eorū,
» quæ ad generationem conſerunt, vim quandam in corpore habere, quam ſanè con-
» tulerunt. Rurſumq. neceſſum eſt, hominis corpore intereunte, vnumquodque ad
» ſui ipſius naturam ſecedere, & humidum ad humidum, & ſiccum ad ſiccum, & cali-
» dum ad calidum, & frigidum ad frigidum. Talis autem natura eſt, tum animan-
» tium, tum aliorum omnium. Et omnia eodem modo generantur, & pereunt eodem
» modo. Natura enim eorum conſtat ex ijs omnibus iam dictis; & in idem, ſicuti dictum
» eſt, finem habent. Vnde enim conſiſtit vnumquodque, in idem etiam abit. Hominis
» autem corpus in ſe ipſo ſanguinem habet, & pituitam, & bilem vtramque, flauam, &
» atram. Et hęc quidem ſunt naturę corporis ipſius; atque ob hęc, tum dolet, tum ſanū
» eſt. Sanum igitur eſt, cum hęc mediocriter, tum viribus, tum multitudine mutuò inter
» ſeſe habuerint; præſertim ſi commixta fuerint. Dolet autem, cum horum quodpiam,
» aut minus, aut amplius fuerit. Nec ſatis fortè humores ſingulos à naturis, quæ dictæ
ſunt, confectos declaratum exiſtimans; & annū vniuerſum, veluti animal, è quattuor,
quę dictæ ſunt, & ipſum naturis compoſitum, ac & quattuor in tempora diuiſum eſſe,
quorum ſingulis illarum binæ inſint, & Ver calidum, & humidum, Aeſtatem calidam,
ſiccamque, ſiccum itidem Autumnum, ac frigidum, Hyemem frigidam, humidamq;
eſſe ſupponēs; & ex incremēto, quod ſingulis ijs in temporibus humores ſuſcipere vi-
dentur, qui ijsdem naturis, quibus, & tempora donati ſunt, amplius id aperiri poſſe
Idem te. » intelligens, Pituita, inquit, per hyemem in homine augetur, vt potę quę natura ma-
32. & ſeq. » ximè cum hyeme conſentiat. Eſt enim humorum omnium, quibus corpus præditum
» eſt, frigidiſſima; cuius rei id teſtimonium habeas, quòd ſi pituitam tetigeris, ſangui-
» nemque, atque etiam bilem; pituitam omnium inuenies frigidiſſimam; tametſi ea vi-
» ſcida quàm maximè ſit, viq; maxima poſt atram bilem trahatur; & quę vi ciētur, à vio-
» lentia coguntur incaleſcere: his tamen omnibus nō obſtantibus, pituita ſuapte natu-
» ra frigidiſſima eſſe videtur. At verò, quòd hyems corpus pituita repleat, inde noueris.
» Hyeme expuunt, atq. per nares pituitoſiſſima homines emungunt; ſed & tumores albi
» hoc maximè tempore exoriuntur, & reliqui pręterea morbi pituitoſi. At vere pituita
» quidem in corpore adhuc pollet, & ſanguis accreſcit: Frigora ſiquidem remittuntur,
» & aquę accedunt, & proinde ſanguis augetur, nempe ob imbres, & calidiores dies.
» Ipſi enim ex anni temporibus hæc maximè ſunt ſecundum naturam. Nam & humidū,
» & calidum eſt, id quod his cognoſces inditijs. Vere, ac Aeſtate maximè dyſenterijs ho-

mines

» mines arripiuntur; ſanguiſq. è naribus diffluit; & ſunt prętere a calidiſſimi, & rubicũ-
» diſſimi. Aeſtate autem ſanguis adhuc viget, & bilis in corpore aſſurgit, quę ad autum-
» nũ vſq. protenditur. Autumno exiguus efficitur ſanguis, quòd naturæ eius autumnus
» aduerſetur. Bilis verò corpus æſtate, & autumno occupat; quod his inditijs cognoſces,
» nimirum hoc anni tempore homines bilem ſponte euomunt, & bilioſiora medicamẽ-
» tis purgati deiiciunt: id ipſum & febres indicant, & hominum colores. Eſt verò pitui-
» ta æſtate imbecillior: eſt enim tempus hoc naturæ illius aduerſarium, quippe cum ca-
» lidum, & ſiccum ſit. Autumno ſanguis in homine fit pauciſſimus; nam ſiccus eſt autũ-
» nus, & qui iam hominem refrigerare incipiat. Porrò atra bilis autumno plurima eſt,
» atque plurimum viget. Hyeme autem inuadente, bilis refrigeſcens imminuitur. Pi-
» tuita verò rurſum, & ex multis pluuiis, atq. etiam ex longis augetur noctibus. Inde itaq., vt videtur, non vno ex elemento, vnaq. ab eius natura, ſed pluribus ex elementis, pluribuſq. ab agentibus naturis certa ſibi ipſis commixtis mẽſura, & mutuò in ſe ipſas agentibus omnibus, è terra, aqua, aere, igne, ab eorumq. naturis omnibus calore, frigore, humiditate, ſiccitate, & hominem, & entia reliqua conſtituta eſſe colligit Hippocrates; quòd ſi vno ex elemento, vnaq. à natura cõſtitutus ſit homo, ac natura alia nulla ei inſit, à qua, quę ipſum conſtituit, oppugnari, oblędiq. poſſit; nequaquã immutari, patiq., nec dolere poſſit; ac ſi doleret, quia ab vnica offenſus eſſet natura, vnico doleret dolore, & vnico, ſimpliciq. eo liberaretur medicamento. Non, quòd paſſim euenire videmus, morbis multis, multiſq. homo laboraret doloribus; & multis iis liberandus eſſet medicamentis. Et è terra, aqua, aere, igni, ab horumq. naturis omnibus calore, frigore, humiditate, ſiccitate ſibi ipſis certa immixtis menſura, & mutuò in ſe ipſa agentibus omnibus, & hominem, & reliqua entia conſtituta eſſe omnia ex eo concludit; quandoquidem corpore præter naturam concalefacto, refrigeratoue, & humefacto, exiccatoue, illorum quopiam nimis aucto, imminutoue, & reliqua corrumpente, ægrotat homo, doletq. Neque enim, niſi hominis principia illa ſint, & ab omnibus certa menſura ſibi ipſis commitis, & mutuò in ſeipſa agentibus conſtitutus ſit homo; quouis illorum nimis aucto, imminutoue, reliqua exuperante, & corrumpẽte, vel à reliquis offenſo, langueat homo, angaturue, & intereat tandem. Inde etiã, & homines, & entia reliqua dictis ex elementis ſibi ipſis commitis compoſita eſſe ſumit Hippocrates; quòd vbi homo, & reliqua entia corrumpuntur, in res reſolui videntur, quæ igni, aeri, aquæ, & terræ ſimiles ſunt.

E DIVERSO HOMINIS DOLORE, A PLVRIBVS EVM AGENTIBVS naturis conſtare minime colligitur. Cap. XXX.

RECTE quidem antiquiores, & ipſe in primis Hippocrates, nihil cœlum, terramq., Mundi vniuerſitatem immutari vnquam, & animalia, plantaſque, & entia reliqua paſſim generari, & ſingula ſeorſum à reliquis exiſtentia, & magis etiam ſibi ipſis appoſita, immixtaq. corrumpi obſeruantes oĩa, è quibuſdam fieri concluſerunt; quæ contrariis, quibuſq. ſeſe mutuò oppugnẽt, oblædantq;, donata ſint naturis; ſed quorum tamẽ nullum penitus corrũpatur vnquàm; quin perpetuò in propria natura, propriaq. ſeruetur magnitudine. Nam ſi ipſa etiam, vel illorum vllum corrumpatur, periculum immineat; ne vel natura vna reliquas exuperante omnes, vnũ fiant omnia; vel vniuerſa in mole naturis omnibus ſibi ipſis immixtis, in chaos abeat pulcherrima rerum conſtructio, pulcherrimusq. confundatur ordo. Verùm non bene, ex ijs omnibus inexiſtentibus, & ab eorum omnium naturis, & à calore, frigore, humiditate, ſiccitate, ſibi ipſis immixtis, mutuòque in ſe ipſas agentibus omnibus, animalia, & reliqua entia conſtitui omnia; ac humiditatem, ſiccitatemq. nihil minus, quàm calorem, friguſq. agentia rerum omnium principia, & anima-

animalibus non vnum modò calorem,ſed frigus etiam, vt proprium ineſſe principiũ decernit. Quod ex eo colligit,quòd ſi quando ſolito vehementius corpus calefiat, vel refrigeretur,humefiat,vel exiccetur,morbis,doloribuſq. homo corripitur; principiorum ſcilicet,à quibus conſtitutus eſt,& è quibus conſtat,quopiam nimis aucto, vel nimis imminuto,ac reliqua corrumpente,vel à reliquis corrupto. Primum quidem Hippocratem,non perfectè caloris ingenium intuitum demonſtrat; dum, quæ vna à natura conſtituta ſunt entia,ea,quia alia ipſis agens natura non inſit,quę illam oppugnet, oblædatq., & ipſius opus demoliatur,immutari,corrumpiq. non poſſe ſtatuit.Calor, vt ſexcenties inculcatum eſt, ſeipſum generandi,amplificandi, quoquoverſus effundẽdi,molem,quam attingit,vniuerſam occupandi facultate præditus, ſummèq. mobilis ſui natura eſt;& non ſumma modò à motu afficitur voluptate;ſed viuificatur etiam,& ſeruatur: in anguſtum coactus, compreſſuſq., moleſtia ſumma, ſummèque afficitur malo. Itaq., ſi ſeruandus,poteſtate donandus fuit,molem, quam ſubit, adeò amplam leuemque reddendi,nihil,vt eius denſitas ipſum cõprimat, nihil pondus grauet. Et ea ſanè viget;& aſſiduè, inceſſanterq. iuxta eam agit: cum primum molem ſubit, laxare eam, attenuareq. aggreditur;nec laxandi, attenuandiq. finem facit vllum, quoad in quam dictum eſt,eam egerit tenuitatem.Huiuſmodi cum ſit caloris ingenium; molem vbi is ſubit,quæ,cuiuſmodi noſtra entia omnia propemodum ſunt, è partibus compoſita ſit,quarum aliæ molliores,laxioreſq. ſint,& quę ſubeunti,laxantiq. ipſas calori minus renitantur; duriores aliæ,denſioreſq., & quas ęgrius ſubeat, laxetq. calor; quod ex ea conſtituitur ens,vel ſi alia ei agens natura,à qua inexiſtens calor offendatur,vel entis conſtructio immutetur, nulla prorſus inſit; neceſſariò tamen, & caloris vires, & molis etiam diſpoſitio aſſiduè immutetur;&,quod paſſim euenire apparet, longè à ſeipſo diuerſum fiat,oportet. Inceſſanter enim ſe ipſum generans,amplificanſq., & vniuerſum in ens,ſe effundens calor,& vniuerſum immutans,at non æque copioſus vniuerſum ſubiens,nec æquè immutans,ſed multò his, quàm aliis, copioſiorem ſe indẽs. multòq. modò,quàm alias,magis laxans,& quas in tenuitatem egit,ſecum eas educẽs omnes,non ſolùm,ens vniuerſum ſummopere immutabit,ſed veluti in multa aget entia. Ergo.vel vno à calore conſtitutus homo ſi ſit;nullaq. alia ei inſit natura, à qua oppugnetur;illius tamẽ,& natura,& diſpoſitio immutatur. Quapropter bene diſſimilari, beneq. diuerſa conſtitutus è mole, & è partibus conſtans,quæ proprię naturę viribus, & diſpoſitione ſummopere à ſe ipſis differunt,& quarum ſingularum calor in reliquas effunditur omnes,variis affectuum generibus,variis dolorũ formis neceſſariò tẽtatur.

CALOR FRIGVSQVE VNI, EIDEMQVE SVBIECTO NON ERAT indendum. Nec frigus,veluti & calor,agens animalium principium ponendum. Cap. XXXI.

PVGNAT cum ſenſu, dum calorem,& frigus,naturas maximè ſibi ipſis contrarias,& quæ ſibi ipſis coire non ſuſtinent prorſus,ſed perpetuò,inceſſanterq., & ad internitionem vſq; mutuò ſeſe oppugnant, obleduntq., in vnum agit. Illa enim(vt alibi latius patuit)diuerſo donata ingenio,diuerſaque gaudentia operatione,diuerſa gaudẽt etiã, indigentq. molis diſpoſitione. Animalia quoq. è ſemine,menſtruoq; ſanguine,& maternis in uteris,è bene calidis rebus, & calidiſſimo in loco conſtitui,& non modò humores reliquos,qui corpori inexiſtunt, & è quibus corpus componit, ſed ipſam etiam pituitam, quæ frigidiſſima Hippocrati videtur, & atram etiam bilem, cui magnum ipſe attribuit frigus, bene calidã vtramq., & fluidã contingenti,& ab hac terram fermentari,expandi,ac attolli,& partes,quibus impermiſta adhæret,exulcerari,corrodiq., actiones deniq. edi,quæ caloris, & bene ſtrenui ſunt,cum intueretur; nihil ta-

hil tamen ſenſum ſecutus,nō minus à frigore, quàm à calore conſtituta eſſe decet Nec verò(quod antiquiores arbitrati ſunt) quæ non ſummo calore, ſummoq. vig. frigore, talia ſunt, quòd non vno à calore,vnoq. à frigore, ſed ab vtriſq. ſibi ipſis in mixtis,ſimulq.agentibus conſtituta ſunt,& calorem,frigusq., quod non integrum,ro buſtiſſimūq.,ſed imminutum eſt,languidumq., alterius commixtione tale factum eſ ſe, ac entibus, quæ calida contingantur,& calida ſunt,frigus ineſſe,& à frigore etiam conſtituta eſſe dixerit quis. Vtrique enim in alterum agendi, alterum deturbandi,in terimendi,cuiuſq.ſedem occupandi facultas tributa eſt; idque ſemper vtrumq., quale cumq.eſt,molitur.Itaq; vel quod lōgè robuſtius eſt,dum languidius oppugnat, interi mitq., repatitur ab eo, eiuſq. vires imminuuntur. Quando ergo intelligi non poteſt, quomodo naturæ adeo cōtrario donatæ ingenio, & quæ vel in primis cōtrariæ ſunt, ac nunquam non ſeſe oppugnant,& mutuò vndique deturbant,quòd contraria gau dent,opuſq.habent materiæ diſpoſitione,veluti proprij ingenij oblitę,depoſitis odiis, communem ſibi conſtruant ſedem, concordeſque ineant amicitiam ſibi ipſis coeun tes: vtrique caloris, frigoriſque imminutio, non alterius commixtioni, ſed actioni, repugnantiæq. tribuenda eſt. At ad Hippocratem redeamus(ſuo enim loco de his plu ribus agendum)& entia omnia, quæ præſertim ſimilaria ſunt, vna à natura,quin,vna terra excepta,& ſi quæpiam in profundioribus eius partibus ſunt entia, vno à calore reliqua omnia conſtituta eſſe,manifeſtum fiet.

NEC, QVIA HVMIDITATE, SICCITATEQVE AVCTA HOMO dolet, agentes,& ipſas animalium cauſas ponere debebat. Cap. XXXII.

NON rectè è dolore,quo humiditate, ſiccitateq. nimis aucta,imminu taue homo corripitur,ſe ipſas iis generandi, amplificandiq., & mu tuò in ſe ipſas agendi facultate donatas, & agentes,& ipſas animaliū cauſas,agentiaq. principia eſſe colligit Hippocrates. Siquidem non ex iis, quę humidioribus, ſiccioribuſq. factis corporibus, eueniunt, quæ veluti ex accidente quodam euenire poſſunt, & quæ qui eue niant obſcurum eſt,ſed in mutuis humidarum, ſiccarumq. rerum in ſe ipſas actionibus; & in mutuis alterarum in alteras immutationibus propriæ humi ditatis,ſiccitatiſq. vires inſpiciendæ Hippocrati erāt. Et in ijs inquiſitæ hæ, ſi forent; quantumuis earum altera nimis aucta,imminutaue,doleat homo, & ad generandum ineptus fiat,nulla prorſus agendi facultas tributa ijs Hippocrati eſſet.Ipſe enim humi da nulla prorſus quantumuis ſiccis indita,ſicca, nec ſicca humidorum actione humi da fieri,ſed ibi tantum vtraq. veluti in mediam agi diſpoſitionem, vbi penitus ſibi ip ſis immiſcentur,& ex vtriſq. vnum fit,intuebatur.Et ſicca,denſaq. quæuis ab exuperā te calore molliri primùm,laxariq., mox & liquari, poſtremò & in vapores, fumumq., in longè tenuiſſimas agi res, humida contra omnia,vel quibus nulla penitus immixta eſt ſiccitas,& ipſas in primis aquas,ſluoreſq. alios quouis à frigore conſtringi,gelari que,& in ſummam agi duritię,clarum erat.Ad hęc,quæ diuerſis è partibus,& veluti ex humiditate,ſiccitateq.ſibi ipſis immixtis cōſtant, ac mollia ſunt, calore humiditatem omnem educente dureſcere, denſariq., humiditatem omnino omnem, ſiccitatemq. inertes prorſus,& veluti demortuas,& illam ſemper caloris, hāc frigoris propriam,at ex accidente caloris etiam interdum eſſe opus,perſpicue percipiebat. Attamen humi ditatem,ſiccitatemq., quæ aſſiduè in animalium corporibus fit,ab humiditate, ſicci tateq. iis præinexiſtente,& ſe ipſam amplificante fieri decreuit,& non à calore vtrāq., blando illam quidem,moderatoq., & qui humiditatis cibis,chyloq., & ſanguini, vi ſceribuſq., & carnibus inexiſtētis nullam, aut permodicam eduxerit portionem, hāc verò à vehementiore,& qui humidiſſimas,molliſſimaſq. rerum, quæ dictæ ſunt,partes in fumum egerit omnes. Tum & modum non inquiſiuit, quo nulla agendi vi humidi-

citaſq. donata, ſed penitus iners, & vt dictum eſt, veluti demortua vtraque cum vtraq. tamen ſupra modum aucta, ſummam homini moleſtiam inferat. Quod ſi pau diligentius indagaſſet, eſſet planè aſſecutus. Quoniã enim, dum calor carnes emolit, blandeq. dilatat, nullãq. ex iis effert mollitiem, proindeq. nihil illas conſtipat, nihilq. ſpiritum illis inexiſtentem conſtringit, magna animal afficit voluptate; at mollitiem in fumum, vaporeſq. agens, & illas, & illis inexiſteutem ſpiritum in anguſtum cogens, ſummum infert animali dolorem; & frigus, dum nihil partes conſtringit, comprimitq., nihil moleſtum, at id agẽs moleſtiſſimum eſt; &, ſeu verberibus pars quæpiã contundatur, ſeu vinculis fortiter colligetur, ſeu à ſuperpoſita mole comprimatur, quauis deniq. ratione, & modo quouis in anguſtum cogatur, ſummo ea afficitur dolore: vtique humiditatis, ſiccitatisq. incrementum, propterea dolorificum animalibus fieri intelligere Hippocrates poterat, quòd ab vtroq. ſubſtantia quępiam comprimatur; cui compreſſio longè moleſtiſſima, & lethalis prorſus ſit, & quæ ipſum ſit animal; ſpiritus nimirum, qui animę ſubſtantia Hippocrati etiam interdum viſus eſt; qui ſcilicet tenuiſſimus cum ſit, nimis in anguſtum coactus (quod, & vapores, & tenuitas quęuis pati videtur) corrumpitur, in aliudq. agitur ens.

HVMIDITATEM, SICCITATEMQVE, VEL SI VTRAQVE NIMIS aucta generatinnem impedit, non propterea agentes huius cauſas ponendas eſſe. Cap. XXXIII.

MINVS etiam propterea, quòd nimium humiditatis, ſiccitatiſq. incrementum generationi incommodum eſt, & nimis humido, ſiccoue facto corpore, ineptior ad generandum fit homo, agentes illæ generationis cauſæ ponendæ ſunt. Nam præterquam, quòd illarum vtraq. vni calori, at diuerſis agenti viribus attribui poteſt, & neceſſariò attribuenda eſt: nõ agentibus modò principijs, ſed materialibus etiã, cuiuſmodi humiditas, ſiccitaſq. ſunt, ſi nõ ijs propriæ naturę viribus, eaq. diſpoſitione ipſa donata ſint, quibus fętus, ex ijs vt cõſtituatur, donata eſſe oportet, quãtumuis illa ad fætũ generandum, conſtituendumq. apta ſint, conſtitui is tamen non poteſt. Quãtumuis vteri calor (is enim, vt alibi amplius expoſitum eſt, ſpiritum in ſemine ingenerat, ſememq., & menſtruum ſanguinem in fluores liquat, tum, & tenuioribus horum partibus euaporatis, in neruoſum illos genus, hos in viſcera compingit) fætus opifex ponendus eſt, quantumuis, inquam, ad fætum conſtituendum aptus ſit; ſi ſemen, vel quale puerile eſt, adeo liquidum, laxumque ſit, vt ingenito ſpiritui aditum, quo elabatur præbeat; vel ſi, & ſemen, & mẽſtruus etiam ſanguis (vt ſenilis eſt) adeò craſſus ſit, vt in fluores, è quibus, quo dictum eſt modo, neruoſum genus, & viſcera conſtituenda ſunt, nutriendaque, ſolui nequeat, fætus minimè conſtituetur. Itaque ſi humiditate, ſiccitateque nimis aucta, generatio non abſoluitur, non ideo eius, proindeque & animalium agentes cauſę ponendæ ſunt. Quare niſi morbi, qui frigoris facultate in corpore exuperante Galeno oriri videntur, & qui frigoris ſenſum, beneque eum moleſtum nobis inferunt, & qui calidis rebus laborantibus partibus appoſitis curantur, frigus corpori ineſſe, ac ipſum agens animalium principium manifeſtent, nihil prorſus obſtet; quin animal vno à calore conſtitutum ſtatuatur. Horum igitur affectuum ortum contemplemur.

MORBOS, QVI FRIGORE IN CORPORIBVS EXVPERANTE GALEno oriuntur, & qui frigoris ſenſum nobis inferunt, & qui calidis rebus laborantibus partibus appoſitis curantur, à calore ortum habere omnes. Cap. XXXIIII.

De conuul. & rig. de trem. & palp. c. 6

CONVVLSIONES, inquit Galenus, & tetani, palpitationes, ſtupores, reſolutiones, morbi comitiales, atque ij affectus, qui homines attonitos reddunt, facultate frigoris dominante oriũtur: inter quas affectiones rigor enumeratur; qui refrigeratio ſimpliciter non eſt, ſed tantùm ſecundum ſenſum. Fuerit itaq. rigor, innati caloris vehemẽs, confertimq. affligens, & violẽta ſecundum ſenſum refrigeratio. Perperam ſanè: eorum enim nullus interno à frigore, ſed à calore ortum habent omnes. Etenim reliqui ab humoribus, flatibuſq;, quos ſanę mentis homo caloris opera eſſe nullus negare audeat, affectis in partibus ingenitis, vel in eas illapſis ipſi etiã Galeno fiunt. Rigor verò, quodq. adeo vehemens in eo nos corripit frigus, nullis ab inexiſtẽtibus frigidis rebus, ſed à bili, calidiſſimo ſucco ad ſenſientes partes è venis elapſo etiã Galeno fit. Idque accidit, quia ſpiritus, & proprius etiam carnium ipſarum calor bilis morſum exhorreſcens, in profundiſſimas proprię molis confugit partes. Præterea qui morbi ab humoribus, flatibuſq. cum in alijs corporis partibus, tum in vẽtriculo, ventreq. ingenitis fiunt, atque dolorem ſummum, & cum quodam frigoris ſenſu inferunt, quin à calore fiant, non eſt dubitandum. Humores namque, & flatus illorum cauſſæ à calore gignuntur. Quamobrẽ qui frigoris ſenſus in ijs fit, nequaquam frigoris actioni, ſed compunctioni acceptus referendus eſt. Et huius cum ſit, illius eſſe putatur. Quòd ſi quidem mali alterius, conſtrictionis certè pręcipuè ſenſum nobis, & bene eum moleſtum frigus facit. Itaq, à quibus eadem, qua à frigore, cõſtringimur ratione, à paſſionis ſimilitudine decepti, à frigore nos pati opinamur. Calidis rebus affectis partibus appoſitis, huiuſmodi morbi, doloresque ceſſant; quòd fluores ab ijs, flatuſq. quiuis ſummam aguntur in tenuitatem; cui quauis è corporis denſitate exitus pateat. Quaſobres, quoniam qui frigoris facultate in corpore exuperante morbi Galeno oriuntur, & qui frigoris ſenſum ſatis moleſtum nobis inferunt, quiq. humiditate, ſiccitateq; nimis aucta fiunt, & ipſa humiditas, ſiccitasque, quæ in aĩalis corporibus fit, caloris opera ſunt oĩa; perperam prorſus Hippocrates non vnũ modò calorẽ, ſed frigus etiam, & humiditatem, ſiccitatemque agentes animalium cauſas, & agẽtia eorum principia inde ponẽda eſſe decernit; quod hõ multis, diuerſiſq; laborat morbis; quorum nõnulli à frigore, humiditateq;, & ſiccitate ortum habere videri poſſunt.

NEQVE E SANGVINE, ET E FLAVA, ATRAQ. BILE, ET E PITVITA animalia conſtant, quòd perpetuò hi humores omnes in illis inſunt. Cap. XXXV.

ROBVR nullum habet Hipp. ratio, qua probat animalia à quattuor naturis conſtituta eſſe, quòd quattuor omnium corporibus inſunt ſucci, ſanguis, flaua, atraq. bilis, pituita; ex quibus animalia conſtant omnia: quorum humorum ſinguli ab illatum duabus effecti ſint; & ſingulis oppoſitionis vtriuſq. altera inſit natura. Nam non quattuor tantum, ſed multò plurimi animalium corporibus inſunt ſucci: & Hippocrates etiã hoc non negat, duplex enim ſanguis, biles plures, plures etiã pituitæ, & ſingulæ à reliquis omnibus naturæ viribus, diſpoſitio[illegible] maximè differentes, præterea & vrina (cur enim ipſa, veluti bilis, vtraqu[illegible]es, qui animalium corporibus inſunt, nõn connumeranda ſit?) copioſior cu[illegible], & nihilò minora, quàm illarum vtrauis animali afferat bona. Si ijs ab humorib[illegible] conſtitui, conſtareque animalia ſtatuendum eſt, è quibus partes cõſtituuntur, refi[illegible]unturque, quæ principes edunt operationes, ac actiones, quibus animal ſeruatur, quiq. quoad in huiuſ-

huiuſmodi agantur partes, perpetuò in corporibusretinentur; minimè verò, qui, ſiquidem quæpiam viſcera conſtituunt, nutriuntue, at non ea certè, quæ alium in vſum vllum facta ſunt, niſi vt illos ſuſcipiant, è ſanguine emulgeant, & foras tandem propellant, niſi enim hoc fieret: alijs corporis partibus immiſcereutur, ac læderent: nequaquam è flauâ, atraue bili, nec è pituita, veluti neque ex vrina, ſed è ſemine tantum, ſanguineque, vel duplici è ſanguine, & altero minus, magis altero concocto, & in ſemen acto, animal conſtitui, nutririque, & conſtare aſſerendum eſt. Manifeſtè enim ex ijs animal conſtituitur, & ſolis ijs reficitur, & numquam, niſi vbi nimij fiunt, vt inutiles excernuntur. Nam ſanguineas, rubraſque animalis partes è ſanguine, exangues, albaſque è ſemine conſtitui, nutririq. & Galeno viſum, & ſuo nobis explicatum eſt loco. At humores reliqui recrementa potius proprijs modò viſceribus nutritis, ſtatim eijciuntur. Quòd ſi, quoniam flaua bilis in inteſtina deiecta, ijs inexiſtentem ſpiritum veluti erodens, ad ſui ipſius, & ad excrementorũ, quibus immixta eſt, excretionem incitat, atra verò, dum eſt ventriculus inanis, atq. venâ, quæ è ſplene ad illum fertur, nihil comprimit, ad illius os delata, ſpiritum ei inexiſtentem veluti mordicat, moleſtiaque afficit, quã amoliri appetens, cibos appetere videtur, quòd denique magnum vtraque animali commodum affert, propterea ex ijs animal conſtare ſtatuat Hippocrates; ex vrina itidem conſtare animal ſtatuat, oportet; neque enim minora, quàm illarum vtrauis præſtat bona. Nam ſpiritui veluti vehiculũ præbet, quo grauem, corpulentumq. ſanguinem in quaſuis corporis comportet partes. Et craſſiſſimam ſanguinis portionem, fęcem, quæ nullam in corporis partem agi queat, & in iocinore ſi immoretur, moleſtiſſimã ei fit, eiusque cauitates breui ita obſtruat omnes, vt nullus cõfecto ſanguini exitus detur, ſibi ipſi immixtam, & veluti in eo fluitantem ſecum ad renum conſtitutionem, nutrimentumq. exportat. Nulla igitur commoda, quæ huiuſmodi ſucci animali præbent, ex ijs animal conſtitui, ſed ſummam omnia rerum omnium conditoris DEI ſapientiam præſeferunt, potẽtiamque, quibus ſuis in operibus omnibus, quæ materiæ neceſſitate incommoda eueniũt, malaque, in ſumma commoda, ſummaq. vertit in bona. Minus etiam è pituita animal gigni, nutririue exiſtimare licet: nulla enim prorſus animalis pars ex ea pituita, dũ remanet, cõſtitui, nutririue videtur. Nam quæ pituitæ perſimilis res ſanguini vtriq. immixta ſpectatur, & qua arterias, venaſq. nutriri rationi congruum eſt, longiſſimè abeſt, vt pituita ſit; quæ diutius concocta probum in ſanguinem agitur: & pinguiſſima ſanguinis pars, & ſanguis omnino ea eſt amplius concoctus, & in ſemen actus, è quo albæ, exanguesq. animalis partes conſtitutæ, nutriendæ ſunt. Tum ſummopere mirari Hippocratem licet, qui viſcoſam eam cum intueretur, & propterea à calore confectam putare oportebat, & calidam contingeret, maximè frigidam conſtituit: bilem vtramq. magis etiam, quàm ſanguis eſt, liquidam, fluidamq. cum perciperet; ſiccam tamen exiſtimauit: & atram bilem inſuper è benè calidis cibis à bene robuſto calore in ventriculo in chylum actis, & è tenuiſſima, ac bene à calore exuperata eius portione amplius in iocinore concocta, poſtremò, & in ſplene ab eius calore, à multarumq; arteriarum motu aucto, accenſoque confectam, abſolutamque, & terram fermentantem, ac attollentem, ponere frigidam nihil erubuit.

NEQ. RECTE QVATTVOR EX HVMORIBVS, AC QVATTVOR EX elementis animalia, entiaq. conſtituta colligit; quòd quę corrumpuntur, in ea reſolui videntur. Cap. XXXVI.

QVATTVOR ex humoribus, quattuorq; ex elementis animalia, & entia reliqua omnia compoſita eſſe Hippocrates male cõcludit, quòd omnia vbi corrũpuntur, in res reſolui videntur, quæ illis ſimiles ſiut; in ea ſcilicet ſingula, è quibus compoſita ſunt, reſolui oportere aſſumens. Nam neque in vniuerſum vera

eſt

eſt aſſumptio, firmaque: nec, ſi ſit vera, quod Hippocrati declarandum eſt, declarar. Etenim, & ſi artificum opera, quæ è rebus componuntur, quibus, quæ inſunt naturę, non ijs donatę ſint viribus, quibus ſe ſe mutuò imminuant, perdantque, in eaſdem res, è quibus compoſita ſunt, reſoluuntur; non tamē idem ijs euenire exiſtimare licet, quæ è multis quidem effecta ſunt, non in propria ſeruatis natura, ſed omnibus mutua actione immutatis, & vna omnibus natura, diſpoſitione, ſpecie donatis, longeq; earū qualibet à propria diuerſa. Quæ. ſ. mutuò in ſe ipſas agunt naturæ, calor, friguſque, ſibi ipſis coire non ſuſtinent: & ſe ſe vtrumque, qualecumq. factū eſt, è proprijs in alienas ſedes effundendi, & contrarium ijs præinexiſtens, deturbandi, ſe ſeq; in ijs conſtituendi facultatem, appetitumque numquā deponit. Neceſſariò igitur quæ à diuerſis conſtituta ſunt entia naturis, vbi ſibi ipſis apponuntur, & magis etiam vbi immiſcentur, niſi quæpiam eorum vni inexiſtens natura adeo viribus reliquas exuperet omnes, vt eas dum penitus perdit, nihil ab alijs imminuatur, ſed illa non valde differentibus agant viribus, vt vna tandem, at bene à reliquis imminuta ſuperſit natura, vnum prorſus, idemq; in ens, quæ coiere res, agantur oportet. Quod quidem ens exuperanti rei propius, & ab alijs magis dimotum, at ab omnibus certè diuerſum erit. Quocirca, ſi vera ſit Hippocratis aſſumptio, & quæ corrumpuntur, in ea, è quibus cōſtituta ſunt, reſoluenda ſint; quæ multis quidem è rebus, at omnibus mutua actione immutatis, & ab agentibus naturis conſtituta ſunt, nequaquam ea ſingulas in res, è quibus conſtituta apparent, nec verò illarum vllam, quæ nimirùm periere, inque aliā actæ ſunt omnes rem, ſed in abeuntem naturam, à qua, & in remanentem molem, è qua effecta erant, reſoluentur. Tum vno à calore entia omnia, animalia, & quæ, cuiuſmodi animalia ſunt, bene calida, molliaque, & laxa, beneq; diſſimilaria conſtituta, in res, quę igni, aeri, aquę, & terræ ſimiles ſint, reſolui poſſunt, & iam reſoluuntur. Id enim eſt caloris ingenium, vt molem, cui ineſt, attenuet; at non veluti ſaltu, nihil in medias actam diſpoſitiones, in ſummam ſtatim agat tenuitatem. Sed emollit eam primùm, laxatque, mox fluidam, poſtremò tenuiſſimam reddit. Et moles ipſa non cuiuſuis particeps diſpoſitionis ingenitæ tenuitati cuiuis, ſed paulò denſior, quę eſt ſummæ tantùm, laxior verò fluoribus etiam egreſſum præbet. Itaque ex animaliū dudum demortuorum carnibus, veluti & è viuorum, quia nihil eæ adhuc, aut modicū quid laxatæ ſunt, tenuitas forte qualiſuis, res nimirū igni, & aeri ſimilis, at non certò fluores vlli elabuntur. Paulò poſt carnibus multò mollioribus, laxioribuſque factis, illis etiam, rei nimirùm aquę perſimili egreſſus patet. Craſſiſſima ipſarum portio, quę, neque in vapores, neque in fluores verti dum potuit, tenuitate, qua immixta mollis erat, ſpoliata omni, ac magis in ſe ipſam conſpiſſata, in rem terræ ſimilem concreſcit. Viuorū porrò animalium carnes, & ſi ab inexiſtente calore aſſiduè emolliuntur, & laxantur, ac in fluores aguntur, nihil tamen molliores, laxioreſque fiunt; nulliq; ex ijs nihil à motu concalefactis, adapertiſque effluunt fluores: quòd quæ è fluoribus è venis elapſis, in eaſque illapſis adnaſcuntur carnes, ſicuti ne earū moles, quantitaſque imminuatur, ita ne diſpoſitio immutetur, præſtant.

ANNVM IN QVATTVOR PARTES MALE DIVIDIT, ET EARVM ſingulis ſingulorum elementorum attribuit.

Cap. XXXVII.

ANNVM poſtremò quattuor in partes diuidens Hippocrates, & earū ſingulis elementorū ſingulorum naturas, Veri. ſ. calorē, humiditatemq;, Aeſtati calorē, ſiccitatemq., & ſiccitatē Autūno, frigusq., & frigus Hyemi, humiditatēq. attribuens, adeo poſitionis tenax eſt, vt eā dummodò teneat, firmetq., ſenſum ipſum dimittere nihil veretur. Ipſe. n. ſenſus non diuerſis quattuor elemētorum viribus, ſed

diuerſę ſolis ad terras directioni anni diuerſitatem aſſignandā docet. Namq; ibi æſtas, & maior fit calor, vbi magis directus ſol imminet. Et ibi hyems fit, magiſq; viget frigus, vbi maximè obliquus fit ſol. Atq; meridionalibus in terris, quibus perpetuò directus, vel directo proximus iminet ſol, paruum, vel nullum frigus vnquam; ſed magnus perpetuò ſentitur calor. In valdè borealibus, quibus valdè obliquus fit ſol; nullus æſtus angit vnquā; ſed perpetuò viget frigus. Nō quidem hoc eſſet, ſi elementorum vires anni tēpora ſequerentur. Quandoquidē æquè cum elemēta ſint vbiq;, ac adeſſe operteat, ipſorū itidē vires æquales vbiq; erunt. Quòd ſi (vt confitendum eſt) calorē, qui ad nos aduenit, à ſole fieri, ac intermedia elementa, & ipſam etiā terram à ſole caleſieri, & immutari eam cōfiteatur; non reliquis ex elemētis mutuò à ſe ipſis immutatis, ſed vna è terra, vnoq; à ſole entia quęuis conſtitui, & vnā prorſus terram, cœlumq; vnū prima corpora ponat neceſſe eſt. Et in entia, quæ ex ipſa enaſcuntur, terra vt agatur, calefacienda tantùm, emollienda, fundenda cum ſit; quod vtrumq. vnus agere poteſt calor, & vnus oīno ſolis calor, moderatus præſertim vbi eſt, agere videtur; ad illorum cōſtitutionem alia corpora afferre ſano homini non cōuenit. Quorum præſertim corporum portio nulla vnquā, nec actio etiam vlla ad terram deſcendit: quin ipſa liquido è terra enaſcuntur oīa. Præterea, ſi id anni tempus, Ver, Autumnuſq; ponendū eſt; in quo nec calor nos, nec frigus moleſtia afficit vlla, in mediarum regionum multis nullum Ver, nec Autūnus eſt vllus. In multis.n. hyemale frigus ęſtiuus calor, & hunc illud excipit. In nullis certè (quod ſi ſingula anni tēpora elementis ſingulis reſponderent, fieri oportebat) Ver, Autumnuſq; æquale æſtati, atq; hyemi ſortiti ſunt tempus; ſed in oībus illis hę longè ſunt diuturniores. Adhęc, quid ab autūno ver differat ſentire nō licet; qñquidem idem vere, qui autumno calor; & eędem propemodū in vtroq; fiunt pluuiæ; & æquè vtrumq;, vbi pluuiū eſt, frigidum, & calidum, vbi ſerenum. Signum certè, quod Hippocratem impulit, vt ver calidum, humidumq;, autumnum frigidū, ſiccumq; poneret, ſi verum ſit, ſenſum ſanè, & ipſius amplius poſitiones euertet. Nam frigido ſub cœlo concoctiones oēs melius fiunt: & qui frigidas incolunt terras, vel ſatis ſiccę eæ ſi ſint, plurimo, liquido, rubro abundāt ſanguine. Quin ipſi in primis Hippocrati vētres hyeme calidiſſimi videntur. Quo fit, vt ſi frigidus ſit autūnus, non atra bilis multa, nec frigidus, craſſuſq;, & niger ſanguis, ſed illa nulla prorſus, aut modica, & hic calidus, liquiduſq;, & ruber fiet; eòq; etiam amplius, ſi ſiccus ſit. Inſuper ſicco in ambiente tenuior, quàm in humido fit aer; qui minorē ingenito ſanguini adijcit molem. Quare ſi frigidior, craſſior, & niger autumno eſt ſanguis, nō autumnalis id aeris frigiditas, ſiccitaſq; efficit, ſed calor potius, qui vehemens vbi eſt, tenuiores, calidioreſq; ſanguinis partes in ſummam agit tenuitatem, eamq; educit omnē. At fortè qui huiuſmodi eſt, nō autūno, ſed æſtate confectus eſt. Pituitā porrò, ſi non eam intelligit rē, quæ ſanguini immixta eandem pituitę ſortita eſt ſpeciem, at lōgiſſimè à pituitę abeſt natura, & ſemen oīno eſt; ſed eā intelligit, quę ventriculo, vētriq; ineſt; mirum ſanè eſt, hyeme copioſiorem fieri Hippocratem docuiſſe; cui ventres hyeme calidiſſimi videntur. Verùm, ſi copioſior hyeme fit, craſſior ea chyli portio eſt, à nimio calore ſuper aſſata, tenuioribus ſui partibus ſpoliata, & viſcoſa facta: vel eſt humor è cerebro expreſſus; ab ambiētę frigore cōpreſſo: vel è craſſioribus vaporibus, quales pluuio ſub cœlo, & terra madefacta fiunt, in cerebrum illapſis; ibiq; concretis factus eſt, & in ventriculū delapſus. In hunc modum facta ſi ſit, vel ſi externi aeris opera, at non certè ab ipſius viribus ventriculi calorem exuperantibus, nec earum omnino actione; qua vtiq; confici eam oporteat, ſi aeris naturis eius confectio tribuenda eſt; ſed veluti ex accidente quodam factam eſſe exiſtimandum eſt. Quaſobres inditia, quibus Hippocrates rerum omnium agētia principia calorem, frigus, humiditatem, ſiccitatem eſſe, & ignem ab ijs, aerem, aquam, terram primò conſtituta, tum ijs ſibi ipſis commixtis, entia reliqua omnia cōpoſita eſſe, colligere videtur, infirmiſſima ſunt. Nec Empedocles, nec Ocellus

ſus, primus, vt arbitror, quattuor elementorum inuētor, quantum in eorum ſcriptis,
quæ ad nos peruenere, legimus, corpora hæc prima eſſe ſatis declarant. Quid Ariſtote
les? an ipſe id pręſtat? Mihi quidem hac in re illorum præſtigijs veluti captus videtur.
Vel minima quæq. aliâs tractans, diligentiſſimè ea intueri, explicareq;, & antiquiorū
de hijs ſententias examinare, & perpetuò ferè eas omnes, & iniuria fortè interdum dā
nare ſolitus eſt. In primorum autem corporum conſtitutione, in ſummi re momēti, &
qua non rectè poſita, nihil rectè poni poſſit, adeo parum diligēs, adeo antiquioribus
addictus eſt; vt nihil eorū decretis inſpectis, examinatisq., perinde ac Dei ipſius ore
prolata eſſent, tot, taliaq; ponenda eſſe decreuerit; quot, qualiaq. eſſe ab illis pronū-
ciatum foret. Cum tamen interea ſenſus ipſe, proprięq. poſitiones, quibus nullas for
tè firmiores poſuit vnquam, maximè obſtarent, maximèque aduerſarentur: quæ duo
tantùm agentia principia, & proinde duo tantùm prima corpora eſſe, & quæ nobis
poſita ſunt, ſine controuerſia ponunt. Quod breuiter explicemus.

AD PROPRIAS POSITIONES RESPICIENTI ARISTOTELI, DVO tantùm prima corpora, & cœlum illa, terramq; videri debuiſſe. Cap. XXXVII.

» SVBSTANTIA, inquit, in qua generationes fiunt, & corruptiones, *1. Phyſ.*
» veluti natura quæuis alia, & aliud genus quoduis, à duobus tantum *tex. 50.*
» detineri poteſt primis contrarijs. Reliqua, quę ineſſe vidētur, prima *& 56.*
» non ſunt, neq; alterius generis, ſed à primis illis manāt; & ſub prima
» illa reducenda oīno ſunt. Illa eadem videlicet, at nō integra, puraq;,
» ſed imminuta, & ſibi ipſis cōmixta. Et alibi, Prima, inquit, contraria
» in natura quanis quàm lōgiſſimè à ſe ipſis poſita ſunt: in medio eadem quidem, at im-
minuta, & ſibi ipſis cōmixta. Integra videlicet contraria, puraque, extremas propriæ
materiæ partes occupant; inq; illis qualia ſunt, nihil imminuta, nihilq. impurata vi-
gent: medias verò nullum eorum integrum, purumq. obtinet, ſed imminutum vtrū-
que, atque alteri commixtum. Rectè ſanè, quæ in extremis materiæ cuiuſuis partibus
ſpectantur, à ſummis ea, puriſq. contrarijs cōſtituta, & prima genere in illo, ſimplicia-
que, & pura ſint oportet. Quæ in medio ſunt, nec prima, nec pura ſunt, à non pri-
mis, nec puris conſtituta contrarijs, ſed ab imminutis, & ſibi ipſis Ariſtoteli cōmixtis.
Quare quæ in Mundo vniuerſo ſummè à ſe ipſis diſtant, ea tantùm à cōtrarijs primis,
ſummisq., & puris detineri, & prima eſſe, ſimpliciaque, quę nimirùm à principijs hu-
iuſmodi conſtitui viſa ſunt, aſſerendum erat. Quæ in horum medio ſpectantur, ſecun-
da omnia, mixtaque, ab ijsdem quidem contrarijs, at ſibi ipſis cōmixtis, & mutuò à ſe
ipſis paſſis effecta, vel ſi extrema Mundi corpora non talia viſa forēt, qualia prima; nec
quę inter ea locata ſunt, qualia ex illis cōpoſita eſſe oporteret, ponenda fuere. Soli igi-
tur cœlo, & terræ ſoli ſummas, integrasque, & maximè inter ſe contrarias ineſſe vires,
ſed eas languentes, debilesq. ijs omnibus, quę in cœli, terręq. medio ipſi ſunt, docen-
dum erat: quæ à ſole, & terra pati, immutariq., & conſtitui etiā omnia, cœlum verò,
terrāq. alio à nullo, ſed à ſeipſis mutuò tantùm, & nequaquā vniuerſa ipſa, ſed extre-
mas modò, & quæ ſe ſe contingunt ipſorū portiones, manifeſtè cōſpiciuntur. Cur igi
tur, cū duo iure optimo ponere poſſet prima corpora, vnamq., vt alibi docuerat, oppo
ſitionem, quattuor corpora hæc, & duas inuexerit oppoſitiones, nihil inuenio aliud,
quod dicam, niſi obſeruantia, ac reuerentia quadam veterum ſententiam hac in re,
pręter conſuetum morē, eum eſſe ſecutū. Nunc expendere operępretiū arbitror, an eas
rebus impertiat actiones, quas efficiūt, eaſq. naturas, quas actiones, paſſioneſq. ineſſe
demonſtrent: an vires ijs, actionesq. aſſignet, quas ſuæ poſitiones aſſignandas admo
nent; quibusq. mundū ſuo arbitratu conſtruit. Propterea dictorū corporum inuerſio
nē, ſingulorū nimirū in reliqua actiones explicantē audire, & nū quas ſingula edūt,
an quales iuxta eius decreta ſingulis edendę eſſent, Ariſtoteli ponātur, examinemus.

QVATTVOR DICTA CORPORA MVTVO IN SE IPSA ARISTOTELI inuertuntur omnia; & ex alijs alia fiunt, at promptius quædam, quædam verò ægrius. Cap. XXXVIII.

9. de gener. tex. 34. & ſeq.

MVTVAM dictorum corporũ in ſe ipſa inuerſionem, modumq., quo in ſe ipſa mutuò inuertuntur, & ex alijs alia fiunt, inquirens Ariſtoteles, & oblitus (vti diximus) nullam ab ipſo humiditati, ſiccitatiq. agẽdi vim attributam eſſe, Quòd, inquit,
» dicta corpora omnia nata ſint
» mutuò in ſe ipſa tranſmutari manifeſtum eſt. Generatio enim à con-
» trarijs, & è contrarijs. Elementa autem omnia contrarietatem adin-
» uicem habent. Quæ enim ea conſtituunt differentiæ contrariæ ſibi ipſis ſunt: & in his
» quidem ambæ, vt igni, & aquæ; ille enim calidus, & ſiccus, hæc autem frigida, & hu-
» mida: illis autem altera ſolum, veluti aeri, & aquæ; ille enim calidus, & humidus, hęc
» verò frigida quidem, at humida eſt. Quapropter vniuerſaliter quidem manifeſtum
» eſt, quòd omne ex omni generati natum eſt. Iam autem ſecundum vnumquodq. nõ
» difficile eſt videre, quomodo quidem omnia ex omnibus erunt. Differt autem ipſo ci-
» tius, & tardius, & facilius, & difficilius. Quæcumq; enim habent cognationem adin-
» uicem, velox horum tranſmutatio eſt. Quæcumq. autem non habent, tarda; quia fa-
» cilius eſt vnum, quàm multa, tranſmutare. Vt ex igne quidem erit aer, altero trãſmu-
» tato. Illud enim erat calidum, & ſiccum, hoc autem calidum, & humidum. Quapro-
» pter, ſi vincatur ſiccum ab humido, aer erit. Rurſus autem ex aere aqua erit, ſi vinca-
» tur calidum à frigido: illud enim erat calidum, & humidum, hoc autem frigidum, &
» humidum: quapropter tranſmutato calido, aqua erit. Eodem quoque pacto ex aqua
» terra, & ex terra ignis: habent.n. ambo ad ambo cognationem; Aqua enim humidũ,
» & frigidum, Terra autem frigidum & ſiccum; quapropter victo humido, terra erit.
» Et rurſus, quoniam ignis quidem ſiccus eſt, & calidus, terra autem frigida, & ſicca; ſi
» corrumpitur frigidum, ignis erit ex terra. Quapropter manifeſtum, quòd circularis
» erit generatio in ſimplicibus corporibus, & facillimus hic modus tranſmutationis,
» quia cognatio exiſtit in ijs, quæ conſequenter. Ex igne quoque aquam, & ex aere ter-
» ram, & rurſus ex aqua, & terra, aerem & ignem contingit quidem generari; diffici-
» lius autem, quia plurium eſt tranſmutatio. Neceſſe enim eſt, ſi erit ex aqua ignis, cor-
» ruptum eſſe frigidum, & humidum. Et rurſus, ſi ex terra aer, corruptum eſſe frigidũ,
» & ſiccum. Similiter autem, ſi ex igne, & aere, aqua, & terra, neceſſe eſt ambo tranſ-
» mutari. Hæc igitur tardior generatio eſt. Si autem vniuſcuiuſque alterum corruptum
» fuerit, facilis quidem erit, non autem in ſe inuicem tranſitus: ſed ex igne quidem, &
» aqua, erit terra, & aer: ex aere verò, & terra, ignis, & aqua. Quando enim aquæ cor
» ruptum fuerit frigidum, ignis autem ſiccum, aer erit: relinquitur enim huius quidem
» calidum, illius autem humidum. Quando autem ignis quidem calidum, aquæ autem
» humidum, terra; quia relinquitur illius quidem ſiccum, huius autem frigidum. Simi-
» liter autem, & ex aere, & terra, ignis, & aqua: quando enim aeris corruptum fuerit ca-
» lidum, terræ autem ſiccum, aqua erit. Relinquitur enim illius quidem humidum, hu-
» ius verò frigidum: quando autem aeris humidum, terræ autem frigidum, ignis; quia
» relinquitur illius quidem calidum, huius autem ſiccum, quæ quidem erant ignis. Hęc Ariſtoteles de ſimplicium corporum generatione, mutuaque omnium in omnia inuerſione. Quæ, ſi primis ſuis poſitionibus, & ijs amplius, quę ſenſu percipiuntur, conueniant, conſentiantque, admittenda ſint, minimè verò; ſi ſibi ipſis, & multò etiam minus ſi ſenſui repugnent, diſſideantque. Singula igitur, quæ prima, ſimpliciaq. corpora illi videntur, inſpicienda ſunt; & num, qualia ipſe ea ponit, & qualia eſſe prima oportet, ſimpliciaque, & num eo, quo ipſi placet modo, in ſeſe mutuò inuertantur, conſiderandum.

DICTA

DICTA CORPORA PROPRIIS QVIDEM POSITIONIBVS CONCORS, at ijs, quę eueniunt, diſcors inuertit; & non quas edunt, ſed quę iuxta ipſius poſitiones edendæ forent, ijs aſsignat actiones. Cap. XXXIX.

SVis poſitionibus cōgruens, quæ dicta ſunt corpora inuertit Ariſtoteles: niſi in eo fortè peccet; quòd ęgrius, quæ vtroq; diſſident principio, inuerti decernit. Cum.n. non vtraq; horum natura vtriq;, ſed altera alteri contraria ſit, & altera alterā oppugnet nihil alterius vſa ope; quin, quo tēporis ſpatio ab altera deturbatur altera, ab altera itidem interimatur altera, ac quin æquè promptè corpora ſingula à ſingulis inuertantur, nihil obſtat. In reliquis ſibi ipſi concors inuertit omnia. Nec dubitare licet, quin, ſi quibus Ariſtoteli donantur, ijs ſingula donata ſint viribus, nihilò ſegnius nō aquam modò aer, & aqua aerem, & vtrumq; ignem, & terram in ſe ipſum agat; quàm ignis vtrumq; in ſe ipſum inuertit; nec quin ex igne, & aqua, calore ex illo, ex hac humiditate deiecta, illius itaq; ſiccitate, & huius frigore vtrūq; occupante, terra fiat; & ex aere, terraque, frigore ex hac, & ex illo humiditate deturbata, quin ignis fiat, cuius.ſ. naturæ remanſere. Verum ſummè ijs, quæ eueniunt, diſcors, diſſonuſq; eſt. Siquidem ignis nullo aquam, aeremq; negocio, at terrā ægerrimè in ignem agit; quæ iuxtà iacta fundamenta promptiſſimè inuertenda ei erat. Et terræ vires quamuis per ſupremam ipſius ſuperficiem, per calidum effuſæ ens, ſummopere imminutæ ad aerem perueniant; ſi non aerem ipſum, ſummāq; ipſius tenuitatem, at vapores tamen, qui eadem prorſus, qua aer natura donati ſunt, & qui modico quodam tenuiores facti, aer fiunt, in aquas cogunt; & aquas marinas in glaciem vertunt; ipſi terræ propiores faciunt; & in terrā poſtremò agunt, à ſole non reiectæ; & ignem etiā extinguunt; nec verò (quod aqua facit) ſuffocantes, comprimentesq;, ſed ſe ipſas in eum effundētes, & contingentes eum modo. At aer, nec ignem in ſe ipſum agere, nec eius diſpoſitionem immutare apparet vnquam, minus etiam terram; ſed quantulauis eius glebula in aere ſeruatur quantouis. Et aqua ignem quidem extinguit, at non propriæ naturæ robore, ſed, quod vel calidiſſimi faciunt ſucci, mole eum opprimens, ſuffocansq.; in aquam certè, quod fieri oportebat, ſi contrarijs ipſa, ſummiſq; prædita ſit viribus, agere illum viſa eſt nunquam. Et terram, quam ſubit, à ſole nimirum emollitam, in minutiſſima quidem diſſoluit fruſtula, in aquam verò nihil eam vertit. Itaq; aqua, cui quantęq., & quandiuvis immixta fuerit, in vapores acta, ſubſidere terra apparet: & integram, craſſamq., & quam non ſubit, ne ſoluit quidem. Quin, & aerem inuertendi aqua, & aquam aer nullam prorſus facultatē obtinet. Propterea quantuluſuis aer medijs in aquis, & aqua quātulauis perpetuò in aere ſeruatur, niſi cœli calor, aut terræ frigus in vapores, aut glaciem illa mutarint. Minus etiam ex aqua, & igne quouis pacto, & ratione quauis ſeſe exuperent, terram fieri, intelligi poteſt. Eſto enim, frigida ſit aqua; non certè æquè, ac terra, frigida videri poteſt. Neque enim aquæ, ſed terræ omnino eſt, quod aquam corrūpit, & in glaciem agit, frigus. Eſto etiā, ignis tenuitas agendi ui donata ſit; non certè aquæ humiditatem in craſſitiem, & ſummā eam aget vnquam. Itaq; quis cōminiſcetur modum, quo è tenuiſſima, calidiſſimaq; altera, & è liquida, & ſi quidē frigida, at languidè certè, res conſtituatur ſummè craſſa, ſummèq; frigida? Inſuper, quo ex aere, terraq; ignis fiat vnquam, è ſummè nimirum frigida, ſummeq; altera craſſa, & è calida quidem altera, tenuique re, quę duę conditiones minores, quàm in igne ſunt, res cōſtituatur, quę, & calore, & tenuitate lōgiſſimè exuperet, nihil præſertim calore craſſitiem, at tenuitate eam inuertente? Quapropter non quas agere res apparent, ſed quæ iuxta proprias poſitiones agendæ ijs erant, eas rebus impertit actiones. Vt niſi non ſapientiæ, ſed Ariſtotelis amore illecti ſint Peripatetici, apertè intelligant, hominem tuendorum tantùm ſuorum dogmatū gratia, non occultas modò naturas, ſed actiones etiā rebus, quas nunquā edāt, attribuere nihil veritū.

E PRIMIS CORPORIBVS QVA ARISTOTELI PLACET RATIONE ſibi ipſis commixtis reliqua conſtitui, & mistionem fieri prorſus non poſſe. Cap. XL.

PRAVE prima corpora conſtituens Ariſtoteles, peius etiam ex ijs mutuò ſibi ipſis commixtis reliqua componit: qui nimirum ab illorum vnius, vel altera, vel ſi viſum foret, natura vtraq; , at imminuta ea, debilitataq., ſingula conſtituere, & ſingulis oppoſitionis vtriuſq. alteram modò naturam, vt propriam ſubſtantiam, reliquorum omnino entium ſingulis vnius primorum corporum naturas, at imminutas, debilitataſq; videre cum poſſet; ſingulis primorum corporum omnium naturas omnes ſimul indidit, ſummè inter ſe contrarias, oppoſitaſq; , & quarum ea ſit vis, atq; ingenium, vt ſe ſe oppugnare, deturbareq; ceſſent nunquam; nunquam, ſcilicet, ſibi ipſis concordes, nihilq; inter ſe decertantes, ſeſeq; oblædentes, cuiuſmodi ſecundis entibus ineſſe Ariſtoteli videntur, ſint vſquam. Verum, quò eius ſententia amplius innoteſcat, cõmodiuſq; excutiatur, quæ mixta Ariſtoteli dicuntur, & quid ſit mixtio, tum & eorum rationes, qui ita ſibi ipſis commiſceri poſſe entia negant, & harum ſolutiones exponentem Ariſtotelem audiamus. Liceat verò, quæ mixtionis rationem, & mixtorum conditiones edocens ſparſim, nulloq; (vt videtur) ordine Ariſtoteles poſuit, colligere, & ſuo, quantum per nos fieri poteſt, ordine, diſtinctèq; ea explicare omnia. *1. de gener. tex. 90.* Mixta ea Ariſtoteli ſunt, & dicuntur entia, quæ è multis, & mutua ijs actione paſſis, imminutisq; , & in media, communemq; rem actis compoſita ſunt. Itaq; mixtionem rerum alteratarum vnionem eſſe enunciat. Huiuſmodi mixtionem, & huiuſmodi mixta eſſe cum ſuppoſuerit; rectè, beneq; ſibi ipſi concors, nequaquam quibuſuis ex entibus, & quouis pacto ſibi ipſis coniunctis, & vel nihil, vel quiduis paſsis, immutatisq , mixtionem fieri poſſe, nec mixta eſſe quæcunq; è multis quidem, at nihil, vel penitus à propria natura dimotis compoſita ſunt, decernit. Siquidem, quæ, vel propria natura immutabilia, impatibiliaq. ſunt, vel quæ immutari quidẽ, patiq; poſſunt, at immutata, paſſaq; nondum ſunt, quantumuis minutiſſimas in partes, & quæ ſenſum lateant omnem, ſimul contrita ſint, confuſaq; , at nihil tamen à ſe ipſis immutata, ſed in propria ſingula ſeruata ſint natura; hæc ad ſenſum fortè, at non verè mixta, ſed ſibi ipſis appoſita ſunt tantùm. Minus etiam, quorum quædam, vel quæ tota penitus periere, penitusq; abolita ſunt omnia: non enim quæ non ſunt, ſibi ipſis mixta ea ſunt; ſed ex ijs, ibiq; fiunt mixta, vbi quæ mutuò à ſe ipſis pati, immutariq. apta ſunt, ita à ſe ipſis mutuò patiuntur, immutanturq; omnia, vt omnia in commune, intermediumq; agantur ens, & ita id ſibi ipſi ſimilare; vt quæuis eius pars reliquis omnibus & enti vniuerſo nihil minus, quàm aquæ pars quæuis reliquis eius partibus, & aquæ vniuerſæ eadem ſit: & ita immutata cum ſint omnia, minimè tamen perierint, abolitaq; ſint, ſed ſeruentur etiamnum tamen, & ſeparari à reliquis queant. Itaq; ſeruentur, & non ſeruentur, & vnam, eandemq; in rem acta omnia, & imminuta quidem, at in propria ſeruata ſint natura; & ſingula ab alijs ſeparari poſſint. Quare, num hoc
» pacto commiſceri queant entia, addubitans, Impoſsibile, inquit Ariſtoteles, alterum
» alteri commiſceri nonnullis videtur: nam quæ mixta cùm ſint, alterata non ſunt,
» nihil magis mixta ſunt, quàm prius; ſed ſimiliter ſe habent; altero verò corrupto, non
» ſunt mixta, ſed hoc quidem eſt, illud verò non eſt. At verò mixtio eorum eſt, quæ ſi-
» militer ſe habent, eodem igitur modo, ſi & vtriſq; congredientibus eorum quę miſcen
» tur vnumquodq; corruptum ſit; non enim mixta ſunt, quæ omnino non ſunt. Iure quidem; vt enim Ariſtoteli ipſi viſum eſt, poſitũq. ; è quibus ſibi ipſis commixtis aliud ens, & vnum quod ſit, idemq; vniuerſum compoſitum eſſe exiſtimandum eſt, remaneant ea oportet: neq; enim, quæ alia aſſumpta natura periere ipſa, ex eis ſibi ipſis commixtis conſtare quid conijciendum eſt. At & non remaneant etiam oportet:

ſiqui-

ſiquidem, quod ex entibus in propria ſeruatis natura, vel ſi bene imminuta ea ſit,
retuſaq; conſtitutum eſt ens, nequaquam id vnum, idemq; vniuerſum ſit vnquam;
ſed eo tantùm modo, eaq; vnum appareat ratione, qua quæ è multis ſibi ipſis appo-
ſitis, colligatisue conſtant. Quocirca dubitationem, vt ſoluat Ariſtoteles, & ſeruari in
mixto ea, è quibus compoſitum eſt, & non ſeruari, ſed omnia in mediam quampiam,
communemq; rem, & ſummè eam vnam, ſummèq; ſimilarem acta eſſe, & in huiuſmo-
di acta rem, omnia tamen ſeruata, & à ſe ipſis ſeparabilia eſſe, oſtendat oportet. Per-
obſcura verò res eſt, & quæ naturæ ipſi repugnare videatur; quæq; apertiſsimè ex-
plicanda ſit. Quod certè, ſi, vt oportet, præſter Ariſtoteles; non modo quem amemus,
laudemusq;, ſed quem admiremur, & veneremur etiam, dignus ſit: ſin minus; oppoſi-
ta mereatur. Ipſe nanq; ſecundorum entium conſtitutionem, apertiſsimam ſcilicet
rem, nullo ſuo (vt dictum eſt) nullo etiã noſtro labore nobis manifeſtare, & veluti ante
oculos ponere cum poſſet, vehementer nos torquens, maximiſq; inuoluens tenebris,
nihil illam, ſed Antiquiorum figmenta nobis tradidit. Operæpretium eſt, quę dubita-
» uit, ſoluentem audire. Entium, inquit, hæc quidẽ actu, alia verò poteſtate ſunt. Cõtin
» git itaq;, quæ cõmixta ſunt, quodammodo eſſe, & quodãmodo non eſſe; quod ex ip- 84.
» ſis effectum eſt, actu quidẽ aliud ab ijs, è quibus effectum eſt; potentia autem oĩa, quæ
» prius, quàm cõmiſcerentur, erant, & non deperdita: hoc autem ſermo quæſiuit prius.
» Videntur.n., quę cõmixta ſunt, è ſeparatis prius coiuiſſe, & poſſe rurſus ſeparari. Neq;
» igitur actu permanent, veluti corpus, & album; neq; corrupta ſunt, neq; alterũ, neq;
» vtrumq.; ſeruatur.n. vtriuſq; potentia. Magnas mehercule (vt ingenuè fatetur ipſe)
actus, & potẽtiæ diſtinctioni gratias debet Ariſtoteles, cuius ope ex anguſtijs quibuſ-
uis euadere nihil deſperat. Itaq; prima corpora in aliam oĩa acta rem, & vnam eam,
eandemq; oẽm, & penitus à ſingulis diuerſam, ſingula tñ ſeruari, & à ſe ipſis ſeparabi-
lia eſſe, ſeruari nimirum ſingula, & non ſeruari, & idem facta eſſe oĩa, & diuerſa, con-
trariaq; remanere, enunciare nihil veretur. At nõ diſtinctionibus, & inanibus verbis,
quæ impoſſibilia, falſaq; apparent, ſed rebus ipſis poſſibilia, veraq; eſſe oſtendat, qui
rerum naturã explicat, oportet: quæ hoc non licet modo, ea ne effari quidem licet.
Quoniã autem ſenſui expoſitæ res, & quatenus ſenſiles ſunt, tractantur; vtiq; ſenſui
exponendæ ſunt, manifeſtandæq; oẽs, eæq; amplius, quæ ſenſui repugnare vidẽtur.
At ratio examinetur. Non quidem, quòd ſecundorum entium partes ſingulæ in ſingu
la prima corpora inuerti poſſunt, propterea hæc oĩa illis ineſſe declaratum Ariſtoteli
eſt. Cum.n. quoduis in quoduis agi, & è quouis quiduis fieri poſſit; non magis ſecun-
dis prima ineſſe, & è primis inexiſtentibus cõſtituta ſecunda eſſe, quàm primis ſecun-
da inexiſtere, & ex his illa compoſita eſſe declaratum Ariſtoteli ſit. Id itaq; amplius ho
mini pręſtandum; ſecundorum, videlicet, entium partes ſingulas in ea prima corpora
reliquis prõptius inuerti, è quibus conſtitutæ ipſæ ſint, & ſingulas à reliquis ſeparari
poſſe, diuerſas oĩno inter ſe eſſe, oſtendendum Ariſtoteli erat. Hoc ni factum ſit, nequa
quã illis prima corpora ineſſe, néc abolita ea, inq; aliam acta rem, apertum ſit vnquã.
At id ſi ponat Ariſtoteles, minimè iam è primis corporibus penitus ſibi ipſis cõmixtis,
& mutua actione in aliam, & in eandem oĩbus actis rem, ſecunda entia effecta eſſe po-
nat; ſed ex appoſitis illis, & in debilitata quidẽ, refractaq;, at in propria tandem ſingu
lis ſeruatis natura: non verè.ſ. ſimilaria ſecunda entia eſſe, & vnum, idemq; oĩa; ſed
prima oĩa ſibi ipſis appoſita. Id quod (vt viſum eſt) minime oĩum concedet Ariſtoteles.
» Quoniam, ait, cõpoſitio, & mixtio nõ idem, ſed diuerſum ſunt; planum, quòd vbi quę
» miſcentur, ſecundum parua ſeruata ſunt, mixta ea non ſunt, ſed compoſita; & cõpoſi- 85. &
» tio oĩno, non autem temperamentum, & mixtio facta eſt; neq; habebit eandem ratio 86.
» nem cum toto pars. Dicimus autẽ, ſiquidem oportet mixtum eſſe aliquid, quod mixtũ
» eſt, ſimilarium eſſe partium, & ſicut aquæ pars aqua, ita & temperati, mixtiq;. Si autem
» ſecundum parua mixtio; nullum, accidet; ſed ſolum, quæ horũ mixta ſunt, ad ſenſum
eſſe;

mixta eſſe; & idē huic quidem mixtū, ſi nō acutè inſpexerit, Lynceo verò nihil mixtū.
Ecce, vel quàm ipſe attulit ratio, corpora, quo dictum eſt modo, ſibi ipſis commiſceri
non poſſe manifeſtiſſimè declarat. Sed quæ Ariſtoteli perſuaſere, vt prima corpora
omnia ſingulis ſecundis entibus inderet, inſpiciamus. Fortè.n. adeo manifeſtè ſecun-
dis prima omnia ineſſe declararunt; vt incommoda quęuis ſuſtinenti indenda forēt.
Id certè viſum ſi ſit, vel ſi mixtionis ratio explicari non poſſit, nihil tamen incuſandus
ſit Ariſtoteles, qui nimirum neceſſariò ponendam rem, qua potuit ratione, poſuit.

RATIONES, QVIBVS SECVNDA ENTIA E PRIMIS CORPORIBVS compoſita eſſe aſtruit, infirmas eſſe. Cap. XLI.

2. de ge. » SEcunda, inquit, entia, è primis omnibus cōpoſita eſſe, vniuſcuiuſq;
te. 50. » nutrimentū teſtificari videtur. Omnia enim ex iiſdē, è quibus ſunt,
» nutriuntur; & omnia è pluribus nutriuntur. Etenim plantæ, quæ
» tantùm aqua nutriri videri poſſent, multis nutriuntur: ſiquidem
» aquæ terra commixta eſt. Ideò agricolæ tentāt, cum miſcuerint, irri
gare. Fortè, & quòd quæ corrumpūtur Ariſtoteli etiam, veluti &
Hippocrati, in ea reſolui viſa ſunt, quæ Igni, Aeri, Aquæ, & Terræ ſi-
milia apparent; ratio, quæ è multitudine rerum, quibus animalia, plantęq; aluntur, ſu
mitur, abſurda eſt; & quæ principium petat. Etenim multis quidem animalia nutriri
videntur, & quorum alia alijs magis, minuſue calida, & humidiora, ſicciorauè ſint, ijs
tamen omnibus, quæ ab animaliū calore exuperari poſsint. At nequaquā illorum vl-
lum è Terra, Aqua, Aere, & Igne ſimul in exiſtentibus compoſitū eſſe monſtratum Ari-
ſtoteli eſt vnquam. Et quin vna è Terra, vnoq; à Sole, vel vno ab igne Ariſtoteli cōſti-
tui ea poſsint omnia, nihil (vt videtur) obſtat. Immo vna modò è Terra, & igne ab
vno effecta eſſe omnia, vel Ariſtoteli ſtatuendum eſt. Clarè enim terræ, ignisq; media
ſunt omnia; nec conditio illorū vlli ineſt vlla, quæ terræ, ignisq; conditionum media
non ſit. Et dum ignis terrā inuertit, & proprijs eā ſpoliat, ſuisq; donat conditionibus,
medijs eā donet omnibus, & in res eam Ariſtoteli agat neceſſe eſt, quæ terræ, ignisq;
mediæ videri poſsint. Tùm plātę quædam, vel in longè aridiſsimis terris, & in quibus,
aut nullæ prorſus, aut perraræ, perq; breues fiunt pluuiæ, & quas illarū profundiores
partes ſubire, diutiusq; in ijs ſeruari, exiſtimari non licet, enaſcūtur, ac ſeruantur; quę
vna è terra à Sole ſoluta, attenuataq; genitæ ſint, nutritæq;, ſummè eſt neceſſarium.
Quòd ſi is perpetuò agat Sol, qui terram emolliat quidē, attenuetq;, at quam ingene
rat tenuitatē, nihil eam educat vnquàm; nunquā .ſ. ita dura fiat terra, vt à Sole emol
liri, & in ſuccū, quo plantæ nutriri vidētur, agi repugnet; nullis illæ vnquam pluuijs,
nullis irrigantibus opus habeant aquis: quę nimirum non aliā ob cauſam terrę indū-
cur, niſi vt illarum appoſitione mollior, laxiorq; facta, à Sole in ſuccū, è quo (vti dixi-
mus) fiunt, nutriunturq; plantæ, promptius agatur. Et vel in terra nihil prorſus vllis
madefacta ab aquis, ſed benę ſubacta, paulò minus, interdum verò & amplius, quàm
in aſsiduè irrigatis, nutriri conſpectæ plantæ docent, non è re, è quatuor ſimplicibus
corporibus compoſita, ſed vna modò è terra nutriri à Sole emollita, fuſaq;. Duratā
enim terræ ſuperficiem emolliens foſſio, aditum quidem ſolis actioni, quo in profun
diorem illā perueniat, aperit, aliud certè nihil agit. Terram verò à Sole emolliri poſſe,
& mollitudinē, quæ illi inexiſtit, vniuerſam à Sole effectam eſſe, & ſenſus manifeſtat,
& ſatis eſt in primo expoſitum commentario. Itaq; è rerū, quibus animalia, plantæq;
nutriuntur, multitudine ſumpta ratio, languida eſt; & quod quæritur ſumit; & nun-
quam illas è quatuor ſimplicibus conſtitutas eſſe declarat, ſed ſupponit. Quæ verò è
rerum reſolutione id aſtruit, mixtionis ea rationem deſtruit. Nam ſi aliæ mixti par-
tes in ignem, in aerem aliæ, aliæ vero in aquam, & in terram aliæ per ſe agantur; ne-
quaquam ex ijs compoſitū fuerit in mediam, cōmunemq;, & eandem omnino in tē

iunctis,

actis, non è mixtis omnino, ſed ex appoſitis tantùm, & non poteſtate, ſed actu mixto Ariſtoteli inexiſtentibus. Vt nunqnam ſatis incuſare hominem queas, qui à nullis manifeſtis rebus, nec à firma vlla ratione coactus, impulſuſúe, rem poſuerit, quæ euidenter naturæ repugnet; quãque inextricabilis excipiat difficultas. Sed agè rationem etiam, quæ Ariſtoteli ſecunda entia nequaquam & ipſa ſimplicia, ſed è multis compoſita eſſe ſupponenti, prima omnia illorum ſingulis indenda eſſe ſuaſit, vel ſi(quòd manifeſtè falſam, atq; adeo impoſsibilem, vt viſum eſt, rem ea aſtruit) inſpicienda nõ eſſet; vndiq; tamen vt eius poſitionis abſurditas manifeſtetur, intueri negrauemut.

PRAETEREA, ET QVIBVS E PRIMIS OMNIBVS SECVNDA componenda eſſe aſtruit. Cap. XLII.

OMNIA, inquit, mixta corpora, quæcunque circa medij locum ſunt, ex omnibus componuntur ſimplicibus. Terra enim ineſt omnibus, eò, quòd vnumquodq; maximè, & plurimũ ſit in proprio loco: aqua autem, quia indigent terminari ipſa compoſita; ſolã autem eſſe ſimplicium facilè terminabilem aquam. Amplius autẽ, & terra ſine humido non poteſt conſiſtere; ſed hoc eſt, quod continet: ſi enim auferatur ex ipſa humidum, decidet vtique. Terra igitur, & aqua propter has inexiſtunt cauſas. Aer autem, & ignis, quoniam contraria ſunt terræ, & aquæ: Terra enim aeri, aqua verò igni contraria eſt, vt contingit ſubſtantiam ſubſtantiæ contrariam eſſe. Quoniam igitur generationes ex contrarijs ſunt, inexiſtunt autem altera extrema cõtrariorum; neceſſe eſt, altera ineſſe. Quapropter in omni compoſito omnia ſimplicia inerunt. Perpetuò præſentes poſitiones ponendi, ſtabiliendique ſtudio inflammatus Ariſtoteles, eas vt ponat, firmetque, nihil proprias alibi poſitas, vel maximè eas ſtabiles, firmaſque, amoliri, nihil etiam ſenſui, rerumque naturæ aduerſari veretur. Quamobrem, vt ſecunda entia, è terra, aqua, aere, igne compoſita eſſe, & ad illorum conſtitutionem his omnibus opus eſſe declaret; cum paulò ante humiditatis, ſiccitatiſque rationem explicans, id humiditatis ingenium eſſe enunciaſſet, vt proprium terminum ſeruare, & ſeſe continere non poſſit, ſed ab alia natura, & à ſiccitate omnino continenda ſit, ſiccitatis verò, vt proprium terminum ſeruet, alienumque vt numquam recipiat, firmiſſimè ſcilicet ſe ſe contineat, ſibique ipſi cohæreat; & aridũ id eſſe, quod perfectè ſit ſiccum, vt ob humiditatis etiam defectum concreuerit; pręterea, & terræ ſiccitatem, vt propriam formam, & aquæ humiditatem cum aſſignaſſet; quæq. non modò rerræ ſe ſe continendi facultatem largiri non poſſet; ſed ipſa à terra continenda foret; terram omnino ſe ſe continere, & à ſe ipſa diuidi nolentem, repugnantemque; aquam verò perpetuò diffluentem, & vt contineatur, terra opus habere cum intueretur: Terram per ſe contineri ineptam eſſe, & ne diffluat; & à ſe ipſa ne ſeparetur, ab aqua retinendam eſſe affirmare, proprijs ſcilicet poſitionibus, & naturæ ipſi repugnare, nihil veretur. At ratio tamen excutiatur. Non terra, inquit, tantùm, ſed aqua etiam ad mixtorum cõpoſitionem opus eſt; quia terminari ea oportet; & ſola aqua terminabilis eſt. Si quidem terminari, diffluere, & terminabilis, id quod vox ſonat, & quod aquæ naturæ congruit, alieni termini ſuſceptibilẽ eſſe Ariſtoteli ſignificat; & fluorum tantùm, ſuccorumque inquirat conſtitutionem; id quidem Ariſtoteles peccet, quòd ab igni terram molliri, & in omnigenos fluores, & ipſas etiam in aquas agi intueri cum poſſet, & intuitus eſſet; ad fluorum conſtitutionem aqua opus eſſe ſtatuerit. Sed aquam primum, & ipſam corpus ſupponenti, ignoſci id queat: at non certè, quòd ad ſtabilium etiam entium compoſitionem illam affert. Nam, vt dictum eſt, quod maximè ſiccum eſt ens, id ab alia natura continendũ Ariſtoteli in primis videri non poteſt: & aqua proprium ipſa terminum ſeruare cum non poſſit, qui alijs eum prębere queat, intelligere non licet. Sin verò (vt Peripateticorum

non-

2. de ge. tex. 49.

Ibidem.

(nonnullis placet) terminabilis pro terminatiua Ariſtoteli poſita eſt; Itaque quæ ſub-
ſequitur ratio (Amplius autem, & terra ſine humido conſiſtere non poteſt, ſed hoc
eſt, quod continet; ſi enim auferatur ex ipſa humidum, decidet vtique) non alia à
præcedente ſit, ſed illam explicet: ignoſcamus id Ariſtoteli, quòd vnam, eandemque
rationem cum ponat, in duas eam diuidit. At verò, quòd parum propriorum decreto
rum, minus etiam eorum, quæ ſenſu perceperat, memor, ſiccitatem ab humiditate
continendam eſſe ſtatuat, id certè non eſt ferendum. Nam et ſi humore elabente, cō-
cidere, disrumpique quædam ipſi viſa ſunt; alia tamen multa eò duriora, denſioraq.
fieri, & eò compingi magis, quò inexiſtens ijs humor educitur magis, intuitus etiam
" eſt. Ferrum, inquit, ſæpius fuſum, inexiſtente nimirum humore elapſo omni, fundi
" amplius, diſſoluique non poteſt. Quando ergo humore effluente, alia compingi, alia
diſſolui, quin vel eadem diuerſo à calore vtrumque pati apparent; non temere pro-
pria poſitio, & quam naturæ concors poſuerat, deſerenda; ſed entium vtrorumque
compoſitio, tùm, & quo à calore compactio, & à quo fuſio fiat, præterea & caloris di
uerſitas, quæ, vt eadem compingantur, diſſoluanturq;, præſtat, diligentius intuenda
erat. Et factum id homini ſi foret, manifeſtè terram, ſiccaq. quæ ſunt omnia, eò ma-
gis ſe ſe continere, & ſibi ipſis magis affixa, agglutinataque eſſe, conſpecta forent, quò
inexiſtente humore ſpoliata magis ſint. Quoniam ea pręcipuè humore effluente diſ-
ſolui, diſrūpiq; apparent, quæ è terra, & aqua ſibi quidem ipſis appoſitis, at nequaquā
in mediam, communemque actis rem, ſed in propria vtriſque ſeruatis natura, com-
poſita ſunt; nequaquam verò, quæ ſimilaria, & verè mixta Ariſtoteli ſunt; quin eò ma
gis hæc compingi, quò humor ex ipſis effluat magis: ſiquidem illa, at non certè & hęc
etiam ab aqua contineri videri debuere. Præterea, quoniam vel illa nō à calore quo-
uis, ſed à vehementi tantùm disrumpi, à moderato autem magis compingi, magiſque
cōſtringi apparent. Nec verò id accidit, quòd languidior calor minus ſtrenuè inexiſtē
tem humorem, quàm vehemens, educat. Promptius enim hic quidem præſertim ex-
ternis è partibus humorem extrahit omnē; at quòd tenuitate illæ omni ſpoliatæ ſum-
mè craſſeſcunt, ſummèque dureſcunt, itaque caloris actioni aditum occludunt; inter-
næ in propria propemodum diſpoſitione ſeruantur: languidior verò, quòd paulatim,
lenteque agit, ſimul pene & externum, & internum humorē attenuat, educitque. Ita-
que ſerius quidem, ſed vniuerſa, in quę agit, ſummè, & æquè tandem exiccantur, ſum
meque compinguntur. Hæc ita cùm eueniāt; quæ humore effluente diſſoluūtur, diſ-
rupunturque, nequaquam propterea disrumpi putandum, quòd inexiſtente humo-
re, à quo continebantur, ſpoliata ſint; ſed quòd eodem fere temporis momento, mul-
ta in ijs ingenita eſt tenuitas, & quantæ, ſimul pręſertim, confertimque, & è conſtri-
cta iam ſuperficie erumpenti exitus non patet; quem igitur ſibi moliens compreſſio-
nis impatiens ingenita tenuitas, quæ obſtant, amolitur, diſrumpitque omnia. Qua-
re quę diſſoluuntur, nō pręinexiſtentis humoris defectu, ſed (quod terra ipſa pati vide
tur) à tenuitatis, ſpirituſque dudum ingeniti, egreſſumque ſibi patefacientis impetu
disrumpi liquido patet. At verò minutiſſima fruſtula, in quę diſſoluta illa fuere, qui
bus nulla ineſſe humiditas Peripateticis videri poteſt (neque enim non & ex ijs etiam
educat illam calor, quam è tota extraxit mole) optimè ſe ſe continere videntur. Vt
vel ex ijs conſpicuum ſit, ſiccum quod eſt, vt conſiſtat, nulla humidi vllius opus ha-
bere admixtione: non ſiquidem idem, & minutum appareat, & humidū. Et quę aqua
infuſa continentur, nequaquam ab ea, vt ab humidiſſima, continentur re, qualis mi-
xtionem effugiat, pręterlabaturq. omnem, & nihil contineat omnino vnquam: ſed
propterea quibuſdam infuſa admiſcetur, coitque ijs aqua, & vnum ijs facta, collæ, glu
tiniſque more ea continet; quòd non ad ſummam tenuitatem acta aqua, viſcoſitatis
non penitus eſt expers. Vera certè ſi ſit Ariſtotelis ratio, & humidum conſiſtentiam,
& ſeſe cōtinendi vim ſicco pręb eat, vel contineatur oīno ab humido ſiccum; ſummè
humi-

humidum quod id maximè agat. Itaque aer terram contineat maximè, cuius .s. propria eſſe humiditas prima corpora componenti, & conſtituentes ipſorum differentias inquirenti Ariſtoteli videtur, non aqua, cui frigus, vt propriam naturam aſſignat. Neque enim, vbi ſibi ipſis commiſcentur prima corpora, alias ſumant naturas, & veluti proprij ingenij oblita, non iuxta proprias agant differentias, quod Ariſtoteli interdum placet, aeris modò, modò aquæ humiditatē propriam eſſe aſſerenti, rerum naturam ſuo arbitratu immutanti. Nec verò vtriuſque propria ſit humiditas, vt Peripatetici complures ſentiunt; quòd omnibus eius conditionibus, altera illorum alterius ſit, aeris videlicet, quòd aqua is tenuior, & magis diffidens, magiſque dilabens, minus omnino conſiſtere per ſe potens, minus proprio termino continetur; aquæ verò, quòd magis alieno inhæreat: non enim æquè, ac aer illum effugit, non æquè tenuis, nec æquè fluens, dilabenſque, ſed magis craſſa, & magis hærens. Siquidem quæ craſſior eſt res, ſiccior Peripateticis ponenda eſt, craſſitiem ſiccitatis propriam eſſe ab Ariſtotele edoctis. Et humiditatis ratio ab Ariſtotele allata, id humidum magis eſſe declarat, quod magis diffluit, & promptius terminum quemuis, & quamuis ſuſcipit figuram; non quod magis alieno termino inhæreat; non effugiens illum, & parum diffluens; quod omnino non ægerrimè proprio termino contineri videtur, neque eſſe prorſus humidum. Vtrumq; igitur, quod humidi proprium videtur, multò aer, quàm aqua, habet magis: nã, & proprio termino minus continetur diffluens, dilabenſque magis, & alienum quemuis multò promptius, multòq; ſuſcipit facilius, multò aqua tenuior, & minus etiam, quàm aqua hærens, minuſque repugnans. Ex quibus humiditatem perpetuò aeris propriam Peripatetici ponant, & aeri terrã continendi vim, ſi ab humido continenda eſt vllo, attribuant oportet. Nec verò ſiccum, vt contineatur, humido quidem opus habere, at aqueo, non aereo (quod faciunt) dixerint, quòd aqua propter grauitatem deſcendat, terræque hæreat; aer verò propter leuitatem, tenuitatemque effugiat, elabaturque; & mixtionem præterlabatur. Niſi enim modum ipſi inueniant Peripatetici, quo aer admixta delabatur, inq; illis detineatur, & ignis amplius longe aere leuior, longeque tenuior, & promptius elabens; haud quaquam vel terram, & aquam inalterent, immutentque, vel mixtum conſtituant vllum. Quoniam igitur ipſa ſeſe, & proprijs viribus continere terra videtur; ad ſecundorum corporum compoſitionem nihil aqua indiget Ariſtoteles. Et quàm longiſſimè abeſt, vt quæ denſa ſunt, duraque conſtitui queant, ſi vlla inſit humiditas. Et quæ denſantur, dureſcuntque, propterea denſantur, duraq; fiunt, quia humiditas ex ijs elabitur omnis.

AD MIXTORVM COMPOSITIONEM, NEQVE AEREM AFFERENdum eſſe, neque ignem. Cap. XLIII.

AT multò etiam minus ad mixtorum compoſitionē aer erat afferendus, atque ignis; quando, nec quid ille in terram agat, vel quo modo hic ad eam vſque delabatur, docere nos poteſt. Vt enim detur Ariſtoteli, nō dandũ omnino, aliquas ignis partes à Solis motu commotas, deturbataſq;, deuolui quid, & decidere: non quidem, vt ad terram vſq; delabantur dari poteſt; quippe quæ parum quid deuolutæ, detruſæque ad proprium locũ, & ad cognata redeant corpora, vel morum ſaltem ſiſtant. Quinimò non ad terram vſque delabi modò illas oportet, ſed ad maris fundum, & ad profundiores terræ partes; in quibus mixta fiunt longè plurima, & ſummo ea prædita calore, ſalſa, nitroſa, ſulfurea, bituminoſa. Non quidem eò vſque à ſolis, cœlique motu deijciatur ignis, aut ſtellarum ui, & virtute; vt Peripateticorum nonnulli opinantur; vel illarum etiam voluntate, quæ prima corpora in pro-

in proprio velint manere loco, & ſibi ipſis vnita, ac ſeruari. Nec ſi ſecus velint, è propria ſede, propriaque vniuerſitate abſtrahatur ignis, deorſumque deuoluatur, nequaquam ſtellarum voluntatis conſcius, ſtupidus, brutuſque; nec ſi ſciat, parere etiam velit; neque enim corrumpi, tum neque delabi queat, nulla deſcendendi donatus Ariſtoteli facultate; nec ſi ea detrudatur violentia, vt ad mare, terramque delatus motum ſiſtere nequeat, ſed ad maris fundum, terræque ima, veluti deiaculetur, eius nos latere queat deſcenſus. Incommoda hæc vitare cupientes non defuere qui dicerent, mixtorum, quæ aſſiduè fiunt, nequaquam è ſimplicibus conſtitui vllū, ſed è præinexiſtentibus mixtis omnia. Itaq; nullius ignis deſcenſu opus eſſe; cum præexiſtentibus mixtis inſit omnibus. At mala illa vitantes, alia ſubeunt, nihil fortaſſe *2. Mete, tex. 6.* illis minora. Primùm enim maximè Ariſtoteli aduerſantur, quæ elementorum diſtributiones, & quæ tranſmutationes, mixtioneſque fiunt, ex illorum fieri vniuerſitatibus, & mixtorum gratia elementa conſtituta eſſe ſtatuenti. Tum, ſi fieri illud nequit; nec fieri vnquam potuit, nec factum fuit vnquam. Præterea, quoniam qui mixtis ineſt ignis ad proprium is locum, & ad propriam aſſiduè elabitur vniuerſitatem, & à contrarijs aſſiduè patitur, aſſiduè imminuitur; dubitandum non eſt, quin, niſi nouus aſſiduè ex eius defluat vniuerſitate, deficiat is tandem; itaque & mixta nulla fiant amplius. Quaſobres, quando nec modus reperiri poteſt vllus, quo aer, atque ignis ad mixtorum conſtitutionem delabatur, & qui præinexiſtentibus mixtis ineſt ad nouorum generationem ſufficere non poteſt; ſi è quattuor dictis corporibus ſibi ipſis commixtis entia reliqua conſtituenda ſunt, aerem, atque ignem in penitioribus terræ partibus, & ſub maris etiam fundo à cœli motu aſſiduè generari, & ex ijs mixta fieri, Peripatetici ponant oportet. Quod ſi faciant, vel ſi ad entium quorumuis conſtitutionem aer, igniſque neceſſarij ſint; nequaquam qui terram ambit aer, igniſque, qui cœlo ſubeſt, rerum omnium elementa, & quod (vti diximus) ſummè Ariſtoteli placet, mixtorum gratia coſtituti, minuſque etiam prima corpora poni poſſunt; qui nihil ad mixtorum conſtitutionem afferāt, & qui vel Ariſtoteli ipſi è vaporibus fiant è terra eductis; at alterum Cœlum ipſum, & ipſe Sol, & ſola ipſa alterum Terra; quæ ſcilicet in vapores à ſole agitur Ariſtoteli; è quibus, & aquæ omnes, omniſque aer, & ignis etiam ipſe, ac tandem entia alia quæuis Ariſtoteli conſtituuntur.

SIMPLICIA, EORVMQVE NATVRAS MIXTIS SIMVL ineſſe non poſſe. Cap. XLIIII.

NEc verò, ſi modum Peripatetici inueniant, quo ad mixtorum compoſitionem, & aerem deferant, & ipſum etiam ignem, in tuto iam, apertoque ſint; ſed alia incommoda, & aliæ illos excipient anguſtiæ, & quas longè euadant ægrius. Aliud illis, & longè maius præſtandum, & quod proprijs ipſorum poſitionibus, & ipſi amplius repugnat, aduerſaturq; rerum naturæ. Naturæ etenim ſummè inter ſe contrariæ iungendæ, & in vno, eodemq; locandæ ſunt ſubiecto; quæ propterea in primis ſe ſe mutuò aſſiduè oppugnant, & è ſubiectis deturbant omnibus, quòd in omnibus ſe ſe generare vehementer appetunt ſingulæ, & ſolæ occupare omnia; & quæ in ijsdem ſimul eſſe, nec poſſint, nec velint. Siquidem contrarijs præditæ ingenijs, contrarijsque gaudentes operationibus, ſubiectis etiam contrarijs, & contrario modo diſpoſitis gaudebunt, ijsque ſingulæ, quæ propriæ ipſarum naturæ, propriæque operationi apta ſint. Nec contrariæ agentes naturæ iungendæ modò, ſed inter ſe conciliandæ inſuper, earumque actiones ſiſtendæ, coercendæque omnes; à propria ſcilicet natura, proprioque ingenio dimouendæ. At age propiùs rem intueamur, &

quò

& quò veritas magis pateſiat, magiſque illuſtretur, eadem repetamus. Vbi, inquiunt, prima corpora mutuò in ſe ſe ita egerint, vt nullius natura reliquas exuperet, penitusque deturbet, at ſe ſe mutuò omnes debilitauerint, coeunt ſibi ipſis omnia, & ex omnibus ſibi ipſis commixtis aliud componitur ens, non ſimplex amplius, non ſcilicet ab vnica, ſed mixtum, à naturis nimirum omnibus conſtitutum, & in quo ſimul exiſtant omnes. Nihil (quod maximè opus erat.) explicat Ariſtoteles, cur in ſe ſe agere ceſſant naturæ agentes; & num actionem perteſę, ac pugnam, & ſibi ipſis ſingulæ timentes, ſe ſe mutuò oppugnare deſiſtunt, & veluti fœdere inito, aut inducijs factis, in eodem ſimul regnant ſubiecto. Verum non huiuſmodi earum eſt ingenium: ſed ſingulas, qualeſcumque ſint, ſiue integræ, vigenteſque, ſiue imminutæ, remiſſæque, & ſeparatis inexiſtentes ſubiectis in oppoſitas aſſiduè agere, & ab actione ceſſare numquam, ipſis in primis Peripateticis placet. Agens itaque quoduis in agendo patitur & ipſum, excepto primo. Inquit enim Ariſtoteles, Cauſſa, vt motus ſoluantur, eſt; quòd omne agens patitur etiam à patiente: vt quod ſecat hebetatur 4 de ge. ani. c. 3.
ab eo, quod ſecatur quod calefacit refrigeratur à caleſcente: denique; quodcumque mouet, excepto primo, mutuò mouetur aliquo motu: verbi gratia quod pellit pellitur quodanimodo, quod premit reprimitur. Vel ſummum ſcilicet expectans, & patiens etiam malum, penè & ad interitum acta natura agens quæuis ſe ipſam non deſerit tamen, nec proprij obliuiſcitur ingenij, ſed in oppoſitam agit ſemper. Qualiſcumque facta ſeipſam ſeruandi, atque amplificandi, nec appetitum, nec ſtudium deponit tamen; ſed id agit ſemper, ſemperque id attendit, oppoſitam oppugnat, deturbat, & ſe ſe in illius generat ſede. Quî igitur in eodem poſitæ ſubiecto quieſcant illæ, nec ſe ſe mutuò oppugnent, & deturbent? Cur robuſtior vbi adeſt altera, qualis mixtis ineſt longè plurimis; & quæ in externas agit ſemper, ſemperque illas deturbat, conrrariam ſimul inexiſtentem, quin ſibi ipſi penitus immixtam longè debiliorem, & victam iam, profligatamque ſubiecto in eodem eſſe ſinat, quo ſola potiri vehementer expetit. Cur itaque id potens, non inde illam deturbat, & ſola ipſa ibi viget? Huc illuc ferantur Peripatetici, numquam tamen rationem comminiſcentur, qua contrarias agentes naturas coniungant, & in vnum agant, mutuamque earum actionem ſiſtant. Vt certum ſit, ſecunda entia non è primis ſibi ipſis commixtis compoſita eſſe, ſed ab alterius exuperantis actione effecta. Illorum itaque ſingulis vnam eius naturam, & imminutam eam, remiſſamque ineſſe.

INDE ETIAM INTELLIGITVR, SECVNDA ENTIA E QVATTVOR primis corporibus ſimul inexiſtentibus non conſtare, & aquam primum corpus non eſſe, quòd ſucci multi aqua frigidiores ſunt. Cap. XLV.

ILLVD etiam certiſſimo argumento, inditioque Peripateticis eſſe poteſt, ſecundis entibus prima omnia, omneſque eorum naturas non ineſſe, & aquam primum corpus, & ſummo à frigore conſtitutam non eſſe; quòd ſucci longè plurimi, & nequaquam aqua craſſiores, quibus copioſius frigus indi queat, longè aqua frigidiores ſunt; quos aqua etiam craſſiores quid, at ex aqua ab igne, aereque paſſa, & igni, aerique immixta compoſitos, minus, quàm aqua eſt, frigidos eſſe oportebat. Nec verò (quod Peripateticorum multi faciunt) propterea id euenire dixerint; quòd aquæ frigus terræ ſiccitati commixtum, robuſtius factum ſit: ſiccitatem enim non caloris modò, ſed frigoris etiam veluti limam eſſe, quæ vtriuſque actionem mirum adiuuet inmodum. Primùm enim eadem à re contrariarum naturarum actionem adiuuari exiſtimare non licet. Nam quæ alterius robur, vireſque adauget, alterius ea actiones imminuat, debilitetque oportet. Calorem ergo exacuens Peri-

pateticis ſiccitas frigus ipſis obtundat: neque enim ijs propterea caloris vires augere, & actionem adiuuare videtur ſiccitas, quòd craſſior ipſa, denſiorq; copioſiores illas ſuſcipit; ſed ipſa per ſe id facere vel maximè tenui inexiſtens rei. Nihil enim (vt dictum eſt) memores humiditati tenuitatem aſſignaſſe, & tenuitatem humiditati eandem feciſſe, ignem ſiccitate ſumma, & ſumma donant tenuitate. Nec alia ratione ignis aere robuſtius calefacit ipſis, niſi quod huius uis ab humiditate retunditur, illius verò à ſiccitate exacuitur. Incuſandus præterea eſſet Ariſtoteles, ſi frigus exacuit ſiccitas, quòd ſummum illud humiditati, non ſiccitati copulauit; nec veluti ignem primò calidum, ſic & terram primo frigidam poſuerit. Nec verò aliam à frigore ſuccis ſubſtantiam indat, quæ eos aqua reddat frigidiores; nam è Cœlo, à quo ſolo emanare illa queat, calor modò Peripateticis delabitur, aliud nihil. Si igitur natura vlla mixtis ſuperadditur, calor modò ſuperadditur, qui inexiſtens frigus imminuat, non augeat, & intendat.

BERNAR-

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER QVARTVS.

SVMMA EORVM, QVAE HACTENVS SCRIPTA SVNT, AC IN hoc commentario ſcribentur. Obliquam Solis lationem rerum efficientem cauſſam Ariſtoteli eſſe. CAP. I.

CORPORA prima non quattuor, quot Ariſtoteli poſita ſunt, necà quattuor agentibus naturis,ſed duo tantũ eſſe, & à duabus effecta eſſe naturis, & reliqua entia non è quattuor corporibus ſibi ipſis commixtis, vt Ariſtoteli viſum eſt, ſed vna è terra à Sole immutata effecta eſſe omnia ſatis eſt, vt exiſtimamus in ſuperioribus declaratum commentarijs. Reliquum nunc eſt (quoniam Ariſtoteles ad entium conſtitutionẽ principia, qua formæ, & qua materiæ ſunt, non ſatis eſſe opinans, efficiens itidem afferendum eſſe decernit, & obliquæ id ſolis lationi attribuit; & calorem,qui à ſole ad nos aduenit,nequaquam à ſolis ſubſtantia emanare, ſed ab eius, reliquarumq; ſtellarum motu,quo ſublunarem aerem commouent, conteruntq; fieri docet, & cæleſtes orbes nõ à propria natura, ſed ab immotis motoribus illis inexiſtentibus moueri contendit longè in oĩbus à nobis diuerſus) vt ſingula hæc
diligenter excutiamus. Generabiliũ,inquit,Ariſtoteles entiũ principia ijs,quæ in ęter
nis,& in primis numero æqualia, & genere eadẽ: hoc.n. vt materia, illud verò vt for- *2. de ge. tex. 51.*
ma.Oportet aũt,& tertium etiã adeſſe: non.n.ſufficiunt ad generationẽ duo,quemad
modũ neq; in primis,ſed tertium etiã eſſe oportet, à quo videlicet forma, materię in-
datẽ, & à quo,qđ fit generetur ens; efficiẽs nimirum principiũ. Mox Platonis ſentẽtia,
qui Idęis,eorũq; etiã,qui materię illud aſſignabant,reiectis Permenidis,vt videtur po
ſitionẽ demoliens,qui materię potẽtijs,calori,frigoriq; efficiendi cauſam attribueret,
Neq; ij rectè,inquit, dicũt,qui potẽtias corporibus tradunt,per quas generẽt:materię 53
enim eſt pati,& moueri;mouere autẽ,& facere alterius potẽtię. Manifeſtũ autem,& in
ijs,quę arte,& natura generãtur.Non.n. aqua ipſa ex ſe ipſa animal facit,neq; lignum
lectũ,ſed ars. Quocirca,& id dicunt nõ rectè propter hoc;& quoniã derelinquũt prin
cipaliorẽ cauſam; auferunt.n. quod quid eſt eſſe,& formã. Amplius autẽ & potentias 54
attribuũt corporibus; propter quas,& generãt valde inſtrumentaliter, auferentes eã
cauſam,quę ſecundum formã. Quoniam.n. natum eſt,vt inquiunt, calidum quidẽ ſe-
gregare, frigidum autem cõgregare,& aliorum vnumquodq; hoc quidem facere, hoc
autẽ pati; ex ijs dicunt, & per hęc oĩa alia generari,& corrumpi; videtur autẽ,& ignis
ipſum quod mouetur,& patiens. Amplius autẽ, & ſimile faciunt,quemadmodũ ſiquis 55
ſerræ, & vnicuiq; inſtrumentorum attribuat cauſam eorum,quę fiũt. Neceſſe.n. ſerra
exiſtẽte diuidi, & poliente leuigari, & in alijs eodẽ modo. Quare ſi quàm maximè agit,
& mouet ignis; ſed quo pacto mouet,non animaduertunt,quoniã deterius,quàm in- 55
ſtrumenta. A nobis autẽ vniuerſaliter,& prius dictũ eſt de cauſſis; & nunc determina-
tũ eſt de meteria, & de forma. Amplius autem quoniam oſtẽſum eſt, motum ſecundũ
lationẽ æternum eſſe; neceſſe eſt his exiſtẽtibus, & generationem eſſe continuè. La-
tio.n. generationẽ faciet inceſſanter, eò quòd adducat, & abducat generatiuũ,& reli-
qua.

EFFICIENTEM RERVM CAVSSAM PERPERAM INQVISITAM, & perperam obliquæ Solis lationi aſſignatam. Cap. II.

SI ſecundorum entium vllum actionem, operationēue edat vllam, quę calori, frigoriq;, primorum ſ. corporum naturis attribui nō poſſit; & quã quæ edunt entia, alia ab illis ſubſtantia donata eſſe oporteat; vel ſi illorum vllum tale appareat, vt è primis ſibi ipſis cōmixtis, mutuòq; à ſe ipſis immutatis cōpoſitum videri nō poſſit; rectè alia à dictis naturis efficiens eorũ cauſſa Ariſt. inquiſita, & rectè Soli ea attributa ſit; ſi actiones, operationesue, quas illa edunt, & quę calori, frigoriq; attribui nō poſſint, Solis eas proprias, & Soli oĩno ſimilia dicta entia intuitus ſit Ariſtoteles; ſi quidē quę ab alijs fiunt, & ab alijs generãtur res, naturas eę, facultatesq;, & ſpecies, quas illa, à quibus genita ſunt, effectaq; habent, ſortitæ ſint oēs, & generantibus, efficientibusq; ſimiles ſint, cognatæq;, ſummè eſt neceſſariũ. Quoniam verò, vt in primo declaratũ eſt cōmentario, vel ſupremę nobiliſſimorũ entium operationes, ſenſus, motuſq;, caloris vterq;, & frigoris etiã alter proprius eſt; & nulla prorſus ſecundorum vlli cōditio ineſt, quę primorum cuipiam non inſit, ſed ens quoduis è primis ſibi ipſis immixtis cōpoſitum Ariſtoteli eſt; non aliud ei à primis, eorumq; naturis agens ſecundorũ principiũ inquirendum fuit. Et ſiquidem, quòd quędã intueretur, quę ab entibus, è quibus fiunt, eorũq; naturis fieri poſſe exiſtimare nō licet, bene ab ijs diſſidentia, & longè ijs pręſtãtiora, nobilioraq;, & rerum ritu, quę arte fiunt, ita & naturalium efficientiã non materię, è qua fiunt, inexiſtentibusue naturis, ſed externo principio tribuendũ viſum foret; quod lōgè illis pręſtantius, diuiniusq;, & illis fortè, vt organis vſum, generãdis formis propria ſubiecta cōcinnaret; & ipſas etiam ex ijs educeret formas; ſeu proprijs eas generaret viribus; & à quo plantę, & animalia, quæ nō à ſimili, neq; vniuoco, ſed ſponte fiunt, fierent oĩa; non certè in ſole id, & in obliqua eius latione ponendũ Ariſtoteli erat; cui quę fiunt entia, à ſimili, atq; vniuoco fieri oĩa maximè placet. Et ſol penitus diuerſa à noſtrorũ entiũ, & ſublunarium oĩum natura donatus, & quę generare videt, non proprijs ea viribus, ſed veluti ex accidente quodã, & ignẽ Ariſt. aeremq; cōterẽs, accendenſq;, & illorum partes detrudens, generat. Et obliqua latio non aliud agit quicqnã, ſed tantùm, vt Sol magis, minuſq; directus fiat, pręſtat. Quòd ſi ens aliud nullum, cui rerum oĩum efficientia, & animalium, plantarũq; ſponte enaſcentiũ generatio aſſignari poſſet; & à Sole oĩa generari intuenti, Soli vtraq; neceſſariò attribuẽda viſa foret; non certè diuerſa is à ſublunaribus natura, ſed eorũ alijs contraria, eadem alijs, & calore oĩno donandus erat; quẽ aſſiduè effundit; & à quo vno Terra, è qua manifeſtè entia fiunt oĩa, immutari, exuperariq; poteſt, & immutari, exuperariq; videtur. Et calidus Ariſt. viſus ſi foret Sol, vtiq; ſimile, atq; vniuocum entium oĩum principiũ, à quali Antiquioribus oĩbus, & ipſi in primis, oĩa effici ſummopere placet; & Solem id eſſe, liquidò conſpectum foret. Qñquidem noſtra entia oĩa, ſi non æquè Soli calida, tenuia, candida, mobilia, at calida certè ſunt oĩa, & non mollia modò, liquidaq;, et modijs affecta coloribus, ſed vel bene denſa, & nigra quę ſunt, lōgè à terra amplius, quàm à ſole abſunt; & quę reliqua entia immenſo quodã magnitudine exuperant, aquę ſcilicet, vaporesq; ſatis tenues, albiq;, & ſatis inſuper hi mobiles, illæ, ſi nullos edunt motus, at motu gaudẽt, & ſeruantur; & animalia, nihilòq; quę ſpōte, quàm quæ à ſimili, atq. vniuoco fiunt, bene oĩa calida, & bene molli omnia, & albo vt plurimũ corpore, beneq. oĩa mobilia. E terra nimirum oĩa fiunt, at proprijs conditionibus penitus ſpoliata oĩbus, & in eas quæ Solis ſunt, vel in proximas actis. Quod dictum, ſ. eſt, calidum Ariſtoteli ponenti Solẽ, entia omnia à ſimili, atq; vniuoco principio conſtituta eſſe, & ſolem id eſſe, at non omnia integris ipſius conditionibus donata eſſe; quòd terrã ille non dum in omnibus penitus exuperarit. At vnde digreſſi ſumus, redeamus.

Aoa

AGENTIS RERVM PRINCIPII CONDITIONES NON RECTE Ariſtoteli conſpectas eſſe: & duplex illud; & ſolem alterum, alterum verò neceſſariò terram ponendum. Cap. III.

AGENS rerum principium æternum, impatibileq;, & quod veluti
arte, & ratione, menſura omnino quadā vtatur Ariſtoteli viſum
quòd ſit, nihil incuſandus videri poteſt. Siquidē entium genera-
tio nunquā ceſſare, & quę fiunt, certo ordine, certaq; menſura,
& certis tēporibus fieri videntur. Minus etiam, quòd accedentem
Solem rerum oīum generationem ſtatuat, & quòd ens inquirat
accedenti Soli contrariū, à quo quæ ab accedente illo fiunt, cor-
rumpantur, & deſtruātur. Etenim à ſole oīa fieri, & ab accedente
longè plurima, longeq; pulcherrima, & quæ effecta ſunt, veluti vires ſumere vidētur.
At verò, quoniam, quę generantur entia, aſſiduè ea corrūpuntur, & vt dictum eſt, na
turæ ijs inexiſtenti natura, à qua effecta ſunt, eadem plane eſt; & agentęs quæ ſunt na
turæ, eæ vt agere vnquam ceſſent, proprias nimitum vires, & ſe ipſas vt reprimant, co-
hibeantq;, & non tantùm aſſiduè agant, quantum queant, ſed agendi vim remittāt,
& quapiā agant menſura intelligere nō licet; vtiq; efficiens entium cauſſa ſui natura,
& patibilis ſit, & temere, effuſiſq; vſquequaq; agat viribus oportet. Quod igitur nū-
quā patiatur, & quòd ratione, menſuraq; agat agens principiū, non ipſius id naturæ
donandū Ariſtoteli fuit; ſed modus indagandus, quo patibile cùm ſit, & temere vſque
quaq; agat, nunquam tn̄ immutetur; & menſura agat, & agere interdum ceſſet. Tum
præterea, quoniā, vt dictum eſt, non alia Solis cōditio, ſed calor modò ad ſublunaria
aduenit; & perpetuò is, vel ſi languidior à magis obliquo illo facto; & quæ à ſole fiūt,
ea non ab alia eius conditione, ſed à calore fiunt oīa, & quæ à calore fiunt, à frigore
deſtruēda, & frigido ex ente efficienda Ariſtoteli ſunt; frigidū vtiq; ens, & quod verè
ſoli contrarium eſſet, oppoſitumq;, & è quo à ſole immutato quæ fiunt, fiant oīa, in-
ueniendū erat. Hæc ratiocinanti, & ipſas intuenti Ariſtoteli res, ſi quidem quæ fiunt
oīa corrumpuntur; & quæ corrumpūtur à contrario, & in contrarium corrūpuntur,
& generationi interitus contrarius eſt; & contrariorum contrarias eſſe oportet cau-
ſas; duplex agens principiū; quale neceſſariò ponēdum eſt, non obliquæ ſolis lationi,
ſed ſoli alterum, alterum verò terræ aſſignandū Ariſtoteli viſum foret. Neque.n. (qua-
lia agentia rerū principia oportere eſſe decernit Ariſtoteles) obliquus ſol ſibi ipſi dire 2. de ge. tex. 37
cto cōtrarius videri poteſt; nec quantūuis obliquo facto frigus, à quo quę à calore cō
ſtituta ſunt, perdenda Ariſtoteli ſunt oīa, vllum vſquam, ſed vt dictum eſt, languidior
quidē, & calor certè aduenit. Terra verò maximè ſoli cōtraria eſt, & vbi abeſt, vel obli
quus fit ſol, ſummum ab ea emanat frigus; & quod, niſi ab aduenientе, accedenteq;
ſole reprimatur, quæ ab eo effecta fuerant, perdat tandem oīa: & manifeſtè quæ à ſole
fiunt, ex illa fiunt oīa. Quapropter non artifex indagādus Ariſtoteli erat vllus, qui ca-
loris, frigoriſq; moderetur vim, eorumq; actionem veluti dirigat, prout.ſ. ad rerum
conſtitutionem oporteat, eorum vires augeat, reprimatue, aut ſiſtat etiam, eorum do-
niq; immutet naturam. Verum.n. verò DEI Opt. Max. ſapientia admiranda erat, & ſu-
ſpicienda, qua cum principiorum alterum longè altero robuſtius, & quòd ſi ijsdē per-
petuò agat viribus, penitus tandem perdat alterum; conſtitutum foret, nihil eius na-
tura immutata, vel viribus repreſſis vnquam; ſed diuerſis modò attributis motibus,
quorum altero veluti per vices, & æquali tempore occultetur, altero verò, vel dum
conſpicuus eſt, modò directus, obliquus modò, modò ſcilicet robuſtior, modò ve-
rò languidior fieret, nunquam ab eo corrumpatur alterum; & effuſis, vſquequaque
cum agat viribus, ratione tamen, & menſura agat, prouiſum eſt.

SOLEM ACCEDENTEM GENERATIONIS CAVSSAM NON eſſe, nec recedentem corruptionis, vt Ariſtoteli placet. Cap. IIII.

ET vt ad ſolem redeamus; ea etiam ratione nec generationis accedẽs ipſe, nec corruptionis recedens cauſa erit: quòd non ibi generat maximè, vbi maximè directus fit; & in ſingulis amplius terris nõ magis; vbi magis accedit; at vel in valde Borealibus nihil, vbi bene proximus factus eſt; non id modò in meridionalibus, ſed corrumpit etiã, quę hybernus ipſe conſtituit, vernuſq.: & quò magis recedit, eò etiã generat magis, non quidem omnia, ſed animalia, plantaſq;, de quibus, vt videtur, ſermo eſt. Sũmis nimirùm diuturniſq; viribus, & in craſſiſſimam agens Sol terrã, in quos eam agit fluores, priuſq̃ ex ea effluant, in ſummam agit tenuitatem. Itaq. quibus in terris diu directus, vel directo proximus imminet ſol, quæ in temperatis, & humidioribus amplius, mollioribuſq; paſſim fiunt regionibus, perraræ enaſcuntur plantæ, perraraq; conſtituuntur animalia; & perraræ etiam emanant aquæ. Nec verò huiuſmodi æquinoctialis appareat plaga; quaſi enim recta ad punctum verticis illi accedens, & quaſi recta ab illo recedens ſol, & motu longè velociſſimo diurnum conficiens gyrum, breui illam directo vrit aſpectu. Aeſtas itaque ibi breuiſſima, & breuiſſimi etiam æſtiui dies, & noctes nihil diebus vnquam breuiores, longeq; frigidiſſimæ, æſtiuæ pręſertim, à terræ vmbra factæ longè latiſſima. Vt enim diurnus ſol in puncto verticis, ſic in oppoſito nocturnus fit. Temperata igitur, & beata æquinoctialis plaga. Et qui illã incolunt, nihil optimis deteriores videri poſſunt; ſi cœli inæqualitas, & à diurno æſtu ad nocturnum frigus tranſitus nihil illos oblædat. At quæ non longè ab illa abeſt, & quæ quaſi media eſt inter Aequinoctialem, Tropicoſque à Sole diutiſſimè immorante exuſta eſt maximè, tardius diurnum conficiente motum, & iam diu parum à puncto verticis remoto, dum ſcilicet ab Aequinoctiali ad Tropicum, & à Tropico ad æquinoctialem retroſertur, & à breuioribus, nec æquè frigidis minus refrigerata eſt noctibus. Arent igitur, ſquallentq; vltra Tropicum omnia. Et hominum ibi degentium corpora, quòd quæ aſſiduè in ijs generatur tenuitas, ſtatim eam violenter ambiens educit calor, nigra omnia & diſtorta. Etiã ſpiritus, quia è craſſiſſimo eductus eſt ſanguine, tenuior eſt, quàm vt rectè intelligat: & nequaquam purus eſt, ſed multæ ei inmixtæ ſunt fuligines: & prauè efformatis inhabitans in ventriculis, prauè ratiocinatur. Quòd ſi vſpiam ſecus euenire apparet; & quæ Aequinoctiali ſubiacet terra magis, quàm quę inter illam, Tropicoſq; veluti media eſt, feruet; id non maioris Solis directioni, ſed æquinoctialis terræ denſitati, & huius laxitati tribuendum videtur: nam terræ diſpoſitionis ratione, ſummum & diſcrimen, multoq; maiorem calorem in denſa, quàm in laxa fieri, & ſequens manifeſtabit ſermo, & ſenſus etiam ipſe declarat: vel eodem enim ſub ſole vehementiſſimus in illa, in hac verò moderatiſſimus fit calor. At climatis certè ratione, vti dictum eſt, ita eſſe vtramque, & dictæ rationes, & ſenſus etiam manifeſtat: talis enim vt plurimum vtraque apparet. Sed ad propoſitum reuertamur. Si inquam accedens generat, corrumpitque recedens ſol; intelligere non licet; cur in multorum generatione multis opus ſit acceſſibus, & receſſibus etiam multis, qui iuxta Ariſtotelis placita acceſſibus contrarij horum opera demoliantur, corrumpantque non (quod euenit) ſeruent ea, augeantque. Præterea nequaquam æquali in tempore generatio fieri videtur & corruptio; nõ ſcilicet vigorem ſummum adipiſci animalia, & ad occaſum declinare, quod Ariſtoteli placet, & placeat neceſſe eſt; ſi poſitionem tueri velit: neque enim qui trigeſimum attigere homines annum, vllas amplius vires acquirere videri poſſunt, prudentiores etiam facti, magiſque moderati, rerum vſu edocti, emollitique. Quamobrem nec generationis cauſa accedenti ſoli, nec corruptionis recedenti attribui poteſt. Vt nec quæ formæ

rationem habent principia, nec quæ efficiendi, rectè indagarit, nec primorum corporum numerum, aut naturam, nec reliqua rectè ex ijs conſtituerit Ariſtoteles.

NVM COELVM VNIVERSVM, ET IPSE IN PRIMIS SOL A propria ſubſtantia calefaciat, & moueatur; an aerem commouens calorem faciat; & ab immotis motoribus commoueatur, inquirendum, vel ſatis declaratum. Cap. V.

QVOD reliquum eſt, num caloris expers cœlum ſublunaria commouens, conterensq; calorem generet, & num non à propria moueatur ſubſtantia, ſed ab immotis motoribus, intueamur; & ſi ſuperfluum vtrumq; videri poteſt. Quando enim ſummè immobili, atq; immotæ terræ ſummè mobile, ſemperq; motum cœlum ſummè cõtrarium viſum eſt, oppoſitumq;, ſublunari verò aeri quàm ſimillimum, quin idem prorſus; nequaquam à ſublunaribus diuerſæ naturæ erit, nec caloris omnino incapax, at longè calidiſſimum, cuiuſmodi ipſo percipitur ſenſu, quodq; igitur perpetuò moueatur, quòd motus propria eſt, naturaliſq ipſius operatio: qua & ſeruatur, & oblectatur cœlum, & à qua ſi ceſſet vnquam, & eſſe etiã ceſſet; veluti, & noſter ignis quiuis cognatus illi, ſimiliſque. At modus tamẽ, quo calorẽ à cœlo fieri, & quo etiam moueri Ariſtoteles docet, exponatur, excutiaturque. Fortaſſe enim nec calorem à cœlo fieri, nec ipſum moueri poſſe cœlum, niſi calidum, propriaq; mobile ſit natura, intuiti Peripatetici, propriam cœlo naturam, propriaſque tandem aliquando reſtituant vires.

STELLAE OMNES, ET IPSE IN PRIMIS SOL AEREM conterens calorem gignit Ariſt. Cap. VI.

» STELLARVM ſubſtantiam inquirens Ariſtoteles, Rationi, inquit, ma- *2. de caelo t. 41.*
» ximè congruum eſt, & ijs quæ dicta ſunt, conſentaneum, ſtellas ſin-
» gulas eo è corpore cõſtare; cui veluti infixæ ſunt; & qui cum circũ-
uoluuntur. Quoniam verò (quòd ſtellę reliquæ, & ipſe in primis facit ſol) non & cœlum itidem vniuerſum calorem, lucemq; emittit, itaq; ſuſpicari poterat quis, non eadem, qua ſtellæ, cœlum itidem
» donatum eſſe natura; veluti id obijciẽti reſpõdens, Vel ſi, inquit, nullus reliquo à cœ-
» lo calor, nullaq; aduenit lux; non propterea non eo è corpore ſtellas cõſtare exiſti-
» mare licet, cui penitus inhęrent, & qua cum ijſdem perpetuò commouentur moti- *Tex. 42.*
» bus: qui enim calor, & quæ à ſole emanat lux, nequaquam à ſole emanat. Sed & ca-
» lor, inquit, & lux in aere fit à ſtellarum latione contrito: motus enim ligna, lapides,
» & ferrum ignire aptus eſt; rationabilius igitur id, quod igni propinquius eſt, propin-
» quior autem eſt aer, veluti & in ijs, quæ feruntur ſagittis: hæ enim & ipſæ ſic igniun-
» tur, vt plumbei earum mucrones colliqueſcant. Et quoniam hæ igniuntur; neceſſe
» eſt eum, qui in ipſarum circuitu eſt, aerem hoc idem pati, hæ igitur ipſæ incaleſcunt,
» quia in aere feruntur, qui ob plagam motu ignis fit. Eorum autem, quæ ſurſum ſunt,
» vnumquodq; in ſphęra fertur; vt ipſa quidem non igniantur; aerem autem, cum ſub
» corporis circulariter moti ſphęra ſit, neceſſe eſt, cum illa fertur, incaleſcere, & hac
» maximè, qua ſol extat infixus: Quapropter exoriente ipſo, & appropinquante, & ſu- *1. mete. cap. 4.*
» per nos exiſtente, generatur calor: Et alibi, Motionem, inquit, ſecernendi, incẽdẽ-
» diq; aeris facultate præditam videmus, vt ea etiam, quæ feruntur, liquari ſępè con-
» ſpiciamus. Itaq; vna ſolis motio tepori, caloriq; afferendo eſt ſatis: incitatam enim
» eſſe oportet, & non procul diſtare. At quę quidem ſtellarum eſt, velox ſanè eſt, ſed

pro-

procul abeſt; quæ verò lunæ, inferior quidem eſt, ſed tarda: Solis autem motio ſatis vtrumque habet. Porrò calorem vnà cum ſole excitari, rationi conſonum eſſe intelligimus ex ijs, quæ apud nos fiunt, ſimilitudine ſumpta: nam & hic ſi quędam ui ferãtur, proximus aer primùm incaleſcit. Idq. recta euenit ratione, quandoquidem rei ſolidæ motus aerem maximè ſecernit. Partim itaq; hanc ob cauſam ad hunc locum calor perducitur; partim quòd ignis aerem ambiens motione ſæpius diuellatur, & vi deorſum feratur. Calor itaq;, qui à cœlo fit, non ab vniuerſo cœlo ſublunarem aerẽ ſecum circumuoluente fieri Ariſtoteli videtur, nec videri poteſt: perpetuò enim cum cœlo ille circumuoluitur, calor verò non perpetuò; at ibi tantùm fit, vbi ſol adeſt, directuſq; is inſuper, vel non valde à directo differens; ſed à ſtellis aerem cõterentibus, & ignem inſuper diuellentibus, & ſegregatas eius partes deorſum detrudentibus, & veluti deiaculantibus: quæ enim conteruntur, ea igniri omnia videntur. Deorſum ad aerem terras ambientem delatus ignis, ſummè illum calefaciat, atq; accendat neceſſe eſt. Hæc verò non ab vniuerſo cœlo fieri poſſe Ariſtoteli videntur; neque enim ſummè tenue, molleq;, & nihil renitens conterere, diuellereq;, & detrudere queat, ſed à denſis tantùm eius partibus, à ſtellis nimirũ omnibus, & à ſole præcipuè, quippè qui & luna multò velocius feratur; longeq; quã inerrantes ſtellę proximior nobis eſt: & qui fortè non magnitudine tantùm, ſed denſitate etiam reliquas exuperet, qui denique, quæ ad conterendum conferant, multò, quàm ſtellæ reliquæ ampliora fortius ſit omnia.

AEREM A SOLE NVLLO PACTO CONTERI poſſe. Cap. VII.

Recte quidem Ariſtoteles eorum, quæ apud nos fiunt, ſimilitudinẽ ſumpta; quomodo aer, à ſole incaleſcat, inquirit. Neque enim alia ratione intelligere licet quid; ſed quæ intelliguntur, ex eorũ ſimilitudine intelligãtur oportet omnia, quæ ſenſu percepta ſunt. Vt igitur, Incaleſcat ne à ſole aer, propterea quòd ab eo cõteratur, manifeſtum fiat; qualia ſint, quæ apud nos contrita incaleſcunt, & quid à conterente paſſa incaleſcunt, cõtriti nimirùm diſpoſitio, & conterentis actio, motusq; inſpiciendus eſt. Et ſi quidem huiuſmodi ſit aer, qualia quæ conteruntur; eoq; à ſole pati modo, quo illa à conterente pati viſa ſint, & aer à ſole calidus fieri, quòd ab eo conteratur videri poterit. At ſi vel non talis aer, qualia illa, vel non eo à ſole pati modo appareat; minimè Ariſtoteli credendum, & multò etiam minus, ſi vtrumque. Quę apud nos contrita incaleſcunt, denſa ea ſunt, duraq;, & ſtabilia inſuper; firmaq; ferienti ſcilicet renituntur, & ictum plagamque eadem ſui parte, & multam illam, aſſiduamque excipiuntque, ſuſtinentque. Nam quæ ferienti cedunt, & plagam effugiunt, vel quæ ſemel tantum eadem ſui parte feriuntur, contritu calere illa minimè videntur, quę nimirum neque conteruntur. Et quę conterunt, & propterea calorem ijs, quę conterunt, indunt; nequaquam vbi nihil illa cõtingunt, quocunq; ferantur motu, id agunt; quin neq; vbi contingunt quidem illa, cõmouentq;, ſed non in illa inferuntur, nec percutiunt omnino illa, diuerberantq;; ſed circũ illa voluuntur, & circumaguntur, nihil ea comprimentia, ferientiaque; ſed ibi tantum vbi ictus, plagaſque inferunt, & multas, crebraſque. Horum vbi quid non fit, vel ſi, diuidant illa, ſecentque, calorem tamen non indunt: neque enim plaga vnica, nec plures, ſi ſpatio interiecto, inferantur, calorem inferre videntur. Perexiguus enim, qui à plaga vna factus eſt, calor, prius quàm altera incutiatur, perit, elabiturue. Quod igitur dictum eſt; quæ contrita incaleſcunt, plagas multas, frequenteſque excipiũt, ſuſtinentque: & quę conterunt, non contingunt modò illa, ſed diu, frequenterq;, & magno impetu, magnaque ui comprimũt. Sublunaris itaq; aer, ſi propterea ſole

incaleſcant, quòd ab eo conteratur, vniuerſus conuerberetur, percutiaturq;, & diu id, aſſiduèq; oportet; & vt ipſe ferienti, percutientiq; ſoli minimè cedat, ſed renitatur, ictus omnino excipiat, ſuſtineatq;: quorum neutrum euenire apparet. Si quidẽ ſol, non modò aerem non diuerberat, ſed quàm longiſſimè abeſt, vt eum contingat. Et aer vel anguſta in re incluſus, & quantumuis contuſus, cõuerberatusq;, calorem tamen aſſumit nullum: qui nimirum, ſi quidem à ferientis celeritate præuentus, plagam ipſe non præuenit, effugitque; at idem numquam ab altera percutitur, ſed qui ſemel percuſſus eſt elabitur, aliuſq; eius locum occupat; vt numquam idem remanẽs, numquam bis idem feriatur. Eò itaq; minus aperto ipſe, liberoq; exiſtens in loco, vt ne, ſi per ipſum feratur ſol, ita ab eo conteri poſſe videri poſſit, vt ob contritionem incaleſcat; ſi quidem ab eius celeritate præuentus, at numquam bis idem percuſſus: qui ſi ob plagas calorem aſſumpturus ſit, ſimul vniuerſus, diuq; conuerbereturo portet. Nullo igitur pacto calorem aeri indit Sol, quòd illum conterat, diuerberetque. Supereſt videre, num ignis partes detrudat, & ad nos vſq; eas deiaculetur; & hoc pacto aerem accendat. At & ipſum, eorum, quæ apud nos fiunt, ſimilitudine penitus falſum eſt: quæ enim ab aliquo impelluntur, ab eo omnia impelli apparent, quòd ea contingat; & quòd & ipſum eam in partem feratur, in quam impulſio fit. Nihil itaq; ignem contingens ſol, & circulo ipſe delatus, qui ignẽ deorſum deiaculetur, ne imaginari quidem licet. Vt nimium propriarum poſitionum amator ſit Ariſtoteles, qui modò ne cœlum igneum fateatur, calorem, qui à ſole fit, modo, ratione que fieri ponat, quę non modò manifeſtè falſa ſit, vanaq;, ſed quæ nulla concipi imaginatione queat. Et qui illum ſequuntur, veluti pręſtigijs capti ſunt: quippè qui eius decretorũ abſurditatem, vanitatemq; plerumq; intuiti, ea tamen veluti numinis alicuius ore prolata venerantur; & vt vera omnino eſſe declarent, abſurda & ipſi quæuis, vanaq;, & impoſſibilia afferre nihil verentur. Vel ad vnum itaque omnes, nihil locali motu a non contingente re moueri poſſe, & videntes, & prædicantes, ſublunarem tamen aerem, quoniam ita Ariſtoteli viſum eſt, à ſole quàm longiſſimè ab eo amoto, intermedijs orbibus, tot, tantiſq; nihil contritis vnquam, conteri poſſe, contendunt; & illorum principes modum, quo id fiat, afferunt, non alijs, modò, ſed vel ipſis, qui illum commenti ſunt, falſum, vanumque. Agè verò ſinguli explicentur, excutianturque: manifeſtè enim ex ijs, non veritatis, ſed Ariſtotelis decretorum amatores, cultoresque videri poterunt.

MODI, QVIBVS APHRODISIAEVS, ATQVE AVERROES aerem à ſole conteri ponunt, exponuntur, deſtruunturque. Cap. VIII.

EO (inquit Aphrodiſiæus) modo, eaq; ratione ſublunarem aerem nihil eum contingens ſol conterit, qua torpedo in retibus deprehenſa piſcatorum manibus torporem infert, nihil eo retia ipſa afficiens. *1. Meta. com. 17* At hoc aliorum nulli placet, nec placere prorſus poteſt. Primũ enim qualitas nulla, nec qualitatis vllius actio in rem tranſuolare poteſt, quam non contingit, nihil interea intermedijs communicata, & illorum propria facta. Quomodo enim ijs hæreat, vel ſit in ijs, in quæ non egit, & in quibus ſe ipſam non indidit, genuitque? aut quî ex ijs agat, in quibus nulla prorſus eſt. Nec vllũ dubium eſſe poteſt, quin torpedinis actio, qua piſcatorũ manus torpent, retibus prius communicata ſit, atque infixa; & ſi nihil ipſa torpere videantur, veluti nec ſi ſuccis perfundantur, qui animalibus ſomnos faciunt, quin madefacta ijs ſint, quamuis non dormiant. Quæ ſopiri, torpereue vis, ſopiri, torpereue apta ſint oportet; tantumq; inſuper patiantur, quantum, vt ſingula ſopiantur, torpeantue neceſſe eſt.

eſt. Si igitur non & retia, veluti piſcatorum manus torpens, inde eſt, quòd vel torpe- i e inepta ſunt, vel quòd vt torpeant, magis pati oportuit; non quòd actio, quæ piſcatorum manibus torporem intulit ipſis non ſit prius communicata, infixaque. At neque, ſi detur Aphrodiſiæo, incorporeæ qualitatis actionem, & qualitatem ipſam ad remotum quid transuolare media nihil afficiens, nec illis quicquam communicata; vt contritio etiam, penitus ſcilicet corporea paſſio, & quæ nihil aliud ſit prorſus, niſi durioris corporis in mollius impreſſio, & mollioris ceſſio, diſſipatioq;, in ſublunari aere à remotiſſimo ſole fiat, intermedijs orbibus nihil contritis dari certè nullo modo poteſt, quin maius omnino videtur, quàm vt humano animo cõcipi queat. Et ipſe itaq; Aphrodiſiæus, neq; torpedinis exemplo contentus neque in ijs, quæ ab
» Ariſtotele acceperat, acquieſce potens, & rei cedens diffi:ultati, Fortè, inquit, nõ im-
» patibile diuinum corpus; neque enim inalterabile ipſum demonſtrauit, cum tamen
» id propoſuiſſet; ſed non genitum quidem; atque incorruptibile, & incrementi inſu-
» per incapax, at inalterabile non ſimiliter. Et ſolet Ariſtoteles non ſimpliciter impati-
» bile diuinum corpus aſſerere, ſed à moleſtia tantùm ad mortem compellenre: ab hu-
» iuſmodi enim paſſionibus impatibile eſt cęleſte corpus, ac diuinum. Sũt autem huiuſ-
» modi paſſiones, quæ fiunt iuxta mutationem, quæ eſt ſecundum formam, ſubſtantiã-
» que; cuius mutationis, paſſioniſq; immunia ſunt diuina, at non propterea paſſionis
» omnis; nam & motus paſſio quædam, quam ſuſcipiunt. Quin & ſi alienam lucem ſu-
» ſcipere paſſio eſt; & luna quid à ſole patietur ab eo illuſtrata. Nihil igitur abſurdum,
» & à Solis motu cœli partem ei proximam paſſam, non ita tamen, vt ſecundum formã,
» ſubſtantiamq; immutetur, igneſcere; & per hanc ſubiecto corpori paſſionem ſubmi-
» niſtrari; vt & ipſum igneſcat, cum præſertim diuinum corpus ſoli ſuppoſitum non ſit
» æquè purum, ſyncerumq;, vt ipſe etiam affirmat Ariſtoteles: tale autem quod eſt, à ſe
ipſo differt: & reliqua. Per quæ videtur Aphrodiſiæus minimè quidem reformidare, cœlum calefieri à motu fateri, ſed illud abhorrere, ne ſcilicet corrumpi etiam ipſum fateri cogatur, corruptiuam nimirùm pati paſſionem. Vehementer certè incuſandus Aphrodiſiæus, qui calorem è cœlo ipſo emanare intuitus, proprium ei dare reformidarit; alienum dederit libens; à quo nihil minus, quàm à proprio corrũpatur, fortè & magis. Neq; enim calidum ſi ſit cœlum, ne corrumpatur periculum imminet vllum; nulla ibi nec vſquam contraria, cum adſit natura; à qua ſummus ipſius calor exuperari queat. Neq. igitur Ariſtoteles propterea calorem cœlo abnegat, quod calidum ſi ſit, corruptioni obnoxium ſit; ſed ne reliqua ipſum corrũpat omnia, omniaq. ignis fiant. At non ſi alia præditum natura, quæcumq. ea ſit, calorem à motu aſſumat vllum; qui aſſiduè auctus, & robuſtior factus aſſiduè, è cœlo tandem naturam, quęcunque inexiſtat, deturbet, & ipſe illud occupet ſolus. Calorem itaq. alienum cœlo tribuens Aphrodiſięus, nihil quidem, vt videtur, eius corruptionis periculum vitat, nec modum tamen explicat; quo calorem non calidus faciat ſol: quando quomodo ſuppoſitos orbes conterat, aut commoueat omnino (quod maximè opus erat) nihil declarat. Etenim ſuo immerſus orbi Sol, ab eoq; delatus, & in puncto tantùm ſuppoſitos contingens, quo illos modo vel conterat ipſe, vel cõmoueat intueri quis poteſt? Et ſi enim à ſuperioribus, vt aiunt rapiantur inferiores; ſoli orbes ſuppoſiti non ab eius corpore, ſed ab vniuerſo eius orbe rapientur. Nihil igitur Soli ſuppoſita pars, quàm reliquæ, calefiat magis, nihil commota amplius. Omnia demum rimanti Alexandro exitus patuit nullus; nulla excogitari potuit ratio; qua calor à non calido fieret Sole. Sequitur Auerroes. At is nihil à non contingente locali motu moueri poſſe, intermedio corpore non commoto, prædicans, & aerem omnino à ſtella, à qua non contingatur, moueri planè pernegans, ne tamen (quod ſummum ſcelus Peripatetici ducunt) Ariſtotelis poſitionum deſertor videatur, minimè quidem, inquit, Sol ipſe aerem conterit; at vires tamen, & quaſi robur ſuppoſitæ orbium parti ſubminiſtrat, & veluti

& veluti denſitatem communicat. Quæ non propria tantùm ui, & extranea ſui parte, qua aerem contingit agens, ſed cum vniuerſo ſuperpoſito cœlo, & cum maximo, ac denſiſſimo Sole robuſtius agat, & vi aerem conterat maiore, veluti ſolis denſitatis facta particeps. Malum ſcilicet, & ipſe malo medetur; & figmenta figmentis fulcit. Mitto enim quòd, quoniam nihil aerem comprimit cœlum, ſed circà eum voluitur, nullaque vel huius, vel illius ſuperficiei, qua ſe ſe mutuò contingunt, pars prominet quicquam, inq; alterum extenditur, alterique infigitur; quod quibus euenit, vel ſi bene diſtincta, diuerſaq; ea ſint, at veluti vnum facta, alterum alterius motum ſectetur oportet; ſed ſummè vtraq; læuis, ſummèq; æquabilis pacto nullo à cœlo quantumuis rapido commoto motu, conteri, aut commoueri aer poteſt: ſiquidem, quæ conteruntur, comprimi ea à contereutibus neceſſe eſt; & quæ commouentur ab ijs omnia commoueri apparent, & ab ijs commoueri modò poſſunt, quæ in illorum loca feruntur, & illorum occupant loca. At vt aerem commoueat, & conterat etiã circulo actum cœlum; vel ſi vniuerſum ea donetur denſitate, qua præditus ſol Peripateticis videtur, nihilò tamen robuſtius conterat. Quæ enim conterunt, vbi ita denſa ſunt, duraque, vt ijs, quæ conteruntur, nihil cedant, nihilq; ab ijs inflectantur; quæ cœlum ab aere pati Peripateticis minimè videtur; quantumuis denſiora fiant, durioraque, nihil tamen propterea magis conterent. Tum denſitas nequaquam agentium more naturarum ſe ipſam proximis communicat, & propriã ijs naturam, propriasq; indit vires; ſed id modò agit, pondus nimirum quibus ſuperponitur addit. Quæ igitur comprimunt, denſis ſuperiectis rebus, grauiora fiunt, magiſque comprimunt. At hoc grauitatis incapax, & circulo actum cœlum, à minimè graui, & circumuoluto Sole habere minimè poteſt. Modi igitur, quibus aerem à ſole conteri poſſe aſſerunt, abſurdi omnes. Nec tamen propterea tarditatis, ſed nimiæ fortè confidentiæ incuſandi ſunt; qui, quod fieri non poteſt prorſus, id hominibus perſuadere ſperent, & fieri contendant.

CALOREM A SOLE AEREM CONTERENTE NON FIERI; quòd ſi ita fiat, nulla eius diuerſitatis cauſa reddi poſſit. Itaque à Solis ſubſtantia, & à Solis luce fieri ſtatuendum eſſe; à qua manifeſtè fieri ſcutitur. Cap. IX.

QVONIAM modus, vt viſum eſt, reperiri nullus poteſt, quo aerem conterat Sol, nihil amplius declarandum videri poteſt, ſolem non propterea calorem facere, quòd aerem conterat, ſed quòd verè calidus ipſe, atque igneus ſit. At ſi magis manifeſtandum id eſt: ex ijs, quæ calori eueniunt, è caloris nimirum diuerſitate; quæ quidem ſumma eſt, manifeſtari optimè poteſt. Quoniam autem non ſemper idem ſit calor, ſed lõgè is diuerſiſſimus; eius diuerſitatis cauſſa omnibus quidem reddenda eſt; & ijs credendum ſolis, qui illam reddant, iuxta quorum poſitiones eũ fieri oporteat calorem; qui fieri aſſiduè percipitur. Eæ enim tantùm retinendæ poſitiones, ſeruandæq; quibus quæ eueniunt, congruunt, aptaq; ſunt omnia: quibus ea non quadrant, conueniuntq;, dimittendę omnino, demoliendæque. Caloris diſcrimina, quorum ratio reddenda eſt, vel nulli ignota, ante oculos tamen ea ponere graue, moleſtumque ne ſit. Rectè namque conſpecta magnam dijudicandi facultatem præbebunt. Calor in Meridionalibus Terris longè, quàm in Borealibus, & per æſtatem, quàm per hyemem, & ſole medium cœlum tenente, quàm vel exoriente, vel occidente: vbi ſcilicet magis directus ſit ſol, ibi robuſtior fieri videtur calor. Et in aere etiam craſſiore, quàm in tenuiore, & in planis, atque humilibus terris magis viget, quàm in acclinibus, æditiſque, & in concauis, quàm in planis, & in conſtrictis,

ctis, denſisque, quàm in apertis, laxiſque, & in æquabili, tranquilloque mari magis, quàm in fluctuante eo, agitatoque. Magnus etiam eſt in lacubus, ſtagniſque, & ſummus, vbi denſum quid, & quòd lux meare minimè poſſit, luci opponitur, eoque amplius, ſi id læue ſit, terſumque, & concauum; & nihilò fortè minus, vbi denſa quędã, conuexaq; pertranſit lux. Diſcriminum horum omnium cauſſa omnibus reddenda eſt, & ſingulis iuxta proprias poſitiones: Peripateticis quidem, quibus calorem à ſole aerem conterente fieri placet, ibi magis aerem conteri, vbi maior fit calor; nobis verò, quibus lux illum facere videtur, ibi robuſtiorem eum eſſe, vel copioſiorem, vbi copioſior fit lux. At quàm longiſſimè Peripatetici abſunt, id præſtare vt poſſint. Etenim cum perpetuò æquè à terris omnibus abſit Sol (niſi fortè, vt Mathematicorũ optimis placet, æſtate ſublimior fiat) & eadem perpetuò velocitate circumuoluatur; nequaquam vel craſſiorem aerem, proindeque repugnantem magis, quàm tenuiorem, vel in Meridionalibus illũ terris magis, quàm in Borealibus, vel æſtiuus ipſe magis; quàm hybernus, vel medium cœli tenens magis, quàm eius extrema, neque terris illum planis, humilibuſq; adiacentem magis, quàm accliuibus, æditiſq; robuſtius cõteret, ſed ſecus omnino: quò enim conterenti Soli vicinior eſt aer; eò conteri debet magis; nec concauis locis magis, quàm apertis; nec denſis magis, quàm laxis; nec tranquillo, ſedatoq; mari magis, quàm turbato eo, agitatoq;, aut lacubus, ſtagniſq; magis, quã terris. Aliquorum forſitan rationem reddant; ſi directum ſolem obliquo robuſtius conterere, vel ſi contritum aerem, ignemq; à ſole deiectum ad terram vſque deferri, & ab ea reiectum pilæ more reſilire oſtendãt contritum, accenſumq; magis. At neutrum declarare ne tentent quidem. Neque enim propterea obliquus, directuſq; dicitur, aut videri poteſt ſol, quòd alia è parte recta agat, obliqua ex alia: circulo enim circa terram volutus, quacunque illius in parte exiſtat, recta in terras agit omnes, rectaq; ipſius actio, quæcumq; ea ſit, vndiq; in terram deſcendit vniuerſam. Sed quòd quæ ab eo emanat lux, quæ ad eosdem perpetuò angulos, quibus ad terram accedit, ab ea reſilit, quò puncto verticis proximior fit ſol, eò magis directa reflectitur. Lucis igitur reflexione vel directus, vel obliquus dicitur ſol; non quòd verè ipſe terris vllis obliquus fiat; eiuſq; actio obliqua ad terras deferatur vllas. Contritum porrò aerem, ignemq; à ſole detruſum ad terram vſq; deferri, & reſilire inde contritum etiam, accẽſumq; magis, vel ſi conteri aer; atq; ignis deturbari, & vterque ad terram vſq; deijci poſſit, credi non poteſt. Non ſiquidem, ſi tanta ui eorum alter in terram adigatur, & tanta etiam ab ea reijciatur, vel accedens, vel reſiliens lateat nos: nec æſtus magni, aere, quod euenire videtur, maximè immoto, fiant. Nõ ſenſu, nec mẽte percipitur, ad ſpecula delatum aerem, & nullo ab illis temporis contritum momento, in ignis tranſire naturam, & verè ignem fieri; nec tamen (quod maximè oportebat) ſtatim à ſpeculis reſilientem, ſed modicum quid progreſſum, & certo quodam in puncto. Minimè præterea compactus, minimeq; ſibi ipſi aglutinatus aer, ſed qui à ſe ipſo nullo negotio ſeparatur, vbi impellitur, & in denſum quid agitur, nec eò ferri, nec inde ſibi ipſi vnitus retroferri videri poteſt; ſed niſi à loci anguſtia retineatur, & veluti coerceatur, ſtatim diffundi, diſpergique. Minus etiam aſſequi licet, quauis ui contritum, detruſumq; aerem, aquam, vitrumq;, & denſiores etiam res permeare, & (quod clarè cernitur) ignis natura ab illis, uiribusq; donari, proindeq; egreſſum igne nullo min⁹ exurere. Quoniam igitur, nec modus, quo aer à ſole conteri queat, reperitur vllus; nec tot, tantorumq; caloris, qui ab eo fit, diſcriminum, ſi ab illius motu fieri ponatur, ratio vlla reddi poteſt; & veluti ab igne, ſic & à ſole calor, & ſummus is, ſummaq; emanat lux; ignis omnino viribus, ſpecieq; donatus videtur ſol; vtiq; vel ſi caloris, qui ab eo fit, diuerſitatis ratio luci, à qua fieri videtur, minimè congruat; non ſcilicet, vbi vehementior fit calor, lux ibi robuſtior, copioſiorue facta ſit; igneum tamen Solem, caloremq;, & lucem, quæ ab eo ad nos accedit, nihil minus ſolis propriam,

& à

& à ſole ipſo effluere, quam calorem, lucemque, quæ ab igne emanat ignis propriã, & ab ipſo fieri igne ſtatuendum eſſet: eò itaque amplius, quòd caloris robur lucis robur, copiamq; perpetuò ſectari apparet. Id verò, vt manifeſtetur, lucis progreſſus, atq; actio aperienda eſt. Nam ſi qui à luce fieri videtur calor, nequaquam lucis is eſt, ſed caloris; qui aſſiduè à ſole emanat; cuius (vt ſuo amplius expoſitũ eſt loco) facies eſt lux; quoniam non calor ipſe, ſed eius modo facies, lux nimirum nobis ſpectatur; ac caloris copia, roburq; è lucis tantùm copia, fulgoreq; manifeſtari poteſt; & caloris facies cum ſit lux, ambigere non licet, quin vbi copioſior ea ſit, calor etiam copioſior ibi fiat: quin propterea copioſior fiat lux, quòd copioſior factus eſt calor. Quobidim tandem lux, quæ ſpectatur, ipſe eſt calor; licet vtique caloris progreſſum, actionemque, & copiam in luce intueri. Nam nõ lucem modò à ſole, ſed calorem etiam emitti, & calorem, qui à luce fieri videtur, non ab ipſa luce, ſed à calore fieri; cuius ipſa facies eſt, ambigi non poteſt: ſiquidem aere vaporibus, nubibuſq; ita obſepto, vt nullus per eas luci aditus pateat; & rebus noſtro igni appoſitis quantumuis denſis; & quas nulla permeet lux; idem tamen ab vtriſque, & vehementior interdum fit calor: & vel ab obſcuris, ſed calidis rebus veluti à lucidis, aſſiduè emanat calor. Se ſe nimirum inceſſanter amplificandi facultate præditus, & lucidus ſui natura calor, è ſubiectis, quibus ineſt; nihil in ijs imminutus vnquam, aſſiduè ſeſe, inceſſanterque effundit omnibus; & omnibus, quæ attingit, ſe ſe indit; & in quibus nihil à materiæ opacitate obſcuratur, lucidus conſpicitur. Quapropter calida ſentitur lux, nequaquam, vt opinamur, calida ipſa, nec proprijs, ſed caloris, cui inhæret, & cuius facies eſt, viribus calefaciens. Propterea, quod propoſitum eſt, caloris progreſſum, actionemque, & copiam in lucis progreſſu, actioneque, & copia intueamur.

LVCEM E DENSIS, IN QVAE INSILIT, RESILIRE; ET AD eoſdem, ad quos accedit, reſilire angulos; & quæ ſubit, eadem ſubire ratione. Cap. X.

SVMME ſui natura mobilis, & motum ſiſtendi impotens prorſus, neſciaq; eſt lux; non modò quòd dum tenuia adſunt, nullum progrediendi, ſeſeq; effundendi finem facit; & quòd liquidos etiam ſuccos, resq; ex ijs gelatis, ſeu etiam compactis conſtitutas non quidem directa, directoq; itinere, veluti verè tenuia quæ ſunt, ſed veluti inflexa, inclinataque, vel inflexo, inclinatoque itinere ſubit eas, permeatq; omneis; ſed ob id inſuper, quòd ex omnibus, ad quas accedit, rebus reſilit, ſeſeq; ex ijs effundit; à ſe ipſa nimirum qualicunq;, & quantacunq; facta relucet. Itaq; & vbi nullus conſpicitur ſol; quo ſcilicet recta, quà ſola progredi lux videtur, deferri non poteſt, à craſſo quopiam retardata, reiectaque, & ſole nondum exorto, & penitus iam abdito, aliquantiſper tamen vniuerſo in aere, & imis etiam in terris ſi non fulgida, at benè certè viſibilis, beneque ſpectatur clara. Non quidem id accidat, niſi ab aere etiam, à ſe ipſa nimirum, vel ſummè exili in eo facta, relucear. Nam quæ à denſis, æquabilibusque, & nitidis refulget rebus, à quibus, quòd nihil eas ſubeat, integra relucet, & continua amplius, vnitaque, nihil ab earum tumoribus, nec à maculis etiã (nam & ab ijs obumbrari incorporea videtur lux) intercepta, interciſaque vllis, nihilò, quàm à ſole ipſo minus fulgida, minuſq; relucet ingens: nec ab huiuſmodi ad huiuſmodi relucens, relucendi finem facit vllum. Nihil imminuitur ab vllo; quin in ſingulis bene in ſe ipſam colligitur; proindeq; veluti alter ſol facta, à ſingulis, veluti à ſole ipſo effulget, ſe ſeque effundit. Reſiliens porrò, nec in ſe ipſam perpetuò, nec certo, determinatoque à ſe ipſa ſpatio; ſed longè eo diuerſo, nec temere tamen, penituſque difformi modo, ſed certa quapiam ratione, certaq; quapiam lege, ad eoſdẽ

nimirum, ad quos accedit, reſilire vndiq; appareт angulos, eundem ſcilicet, quem accedens, reſiliens etiam, at alteram in partem angulum facere. Id verò Perſpectiui ad vnum omnes enunciant, demonſtrantq; , & ipſe penè manifeſtat ſenſus. Nam ſi accedenti luci planum, directumq; opponas ſpeculum, ad quod rectos ad angulos deueniat lux; quoniam ad eoſdem inde, proindeq; in ſe ipſam ea relucet, ſibiq; ipſi relucens immiſcetur; nihil relucentē illam aſpicias: at ſpeculo obliquo, accliuiq. quid facto, nihil ab eo, quàm à Sole ipſo, minus fulgidam, minuſq. reſilire videas vigentem, & id omnino ab accedente dimotam, quod obliquum factum eſt ſpeculum. Vt idem ad illud accedentis, ab illoq. reſilientis lucis, at alteram fiat angulus in partē. Lux etiam, quæ denſa ſubit, manifeſtè & ipſa eadem ſubire ratione, idē ſcilicet ipſius ad ea accedentis, qui & ea ſubeuntis, at eandem in partē fieri angulus videtur; neq. enim ſi alia ſubeat ratione, in vnum omnis (quod quæuis quidē, at ea certè promptius, quę ſphæricas, conuexaſq. res ſubit) confluat punctum, ſed vel ſingulæ ab alijs ſeorſum perpetuò ferantur, vel temere alijs aliæ iungantur. Dicto porrò coeunt modo; quia quæ ad earum medium aduenit lux, quòd directa, ad rectoſq. aduenit, ad eoſdemq. ea ſubit angulos, nihil ea ſubiēs vllam in partem inclinatur, ſed in directum fertur; & vna accedenti fit ſubiens: at non & quæ veluti ab eius lateribus fiunt; ſed quòd ad recto minores adueniunt, ad eoſdemq. ea ſubeunt angulos, quæ ſubeunt in directum progredi, & accedentibus vnæ, eædemq. remanere non poſſunt, ſed inclinentur, diuerſæq; ab accedentibus fiant neceſſe eſt. Nec verò eadē omnes ratione, ſed ex aſſiduè magis, quæ à media magis recedunt; quæ ſcilicet ad minores aſſiduè accedunt angulos. Itaq; aſſiduè omnes, eaq; ſingulæ magis ratione, quæ à media magis remotæ ſunt, ad eam ſe ſe inclinantes haud ita in longum progreſſæ, quæ præſertim ſphæricas res ſubeunt, quæ quòd ad minores accedunt, ad minoreſq. ſubeunt angulos, magis inclinantur, ad medium omnes, eundemq. eius coeunt punctum. Idcirco longè in eo lucidiſſima, longeq. fit ardētiſſima. Vt id lucis ingenium videri poſſit; ad eoſdem ſcilicet, ad quos accedit, vt reſiliat, ſubeatque angulos. Et ad caloris quidem diſcriminum omnium cauſſas explicandas ſatis ſit modò qui dictus eſt, reſilientem, ſubeuntemq. inſpexiſſe lucem. Quoniam verò maximè ipſa ſimplex cum ſit, adeo diuerſum reſiliēdi, ſubeundique modū, & veluti pſaltriæ in morem ad quos accedit, ad eoſdem reſilire angulos, & veluti commenſuratis progredi paſſibus vt gaudeat, & minus etiam ſeſe proprium ue iter, & inflectat intelligere licet; alio quopiā modo, & vno eo, regulariq; , & lucis ingenio apto, proprioq; relucere, & eo cū reluceat, ſubeatq; ad quos accedit reluceat, ſubeatq; angulos; itaq; veluti ex accidēte ita reſiliat, ſubeatq; , ſuſpicari licet. Age vel ſi, vt dictum eſt, illius inſpectio nihil ad propoſitam inquiſitionem conferre videatur; at dignum per ſe, qui labore quouis inquiratur, inquirere eū, ne grauemur.

LVCEM, A QVIBVS RESILIT, ET AB IIS, QVAE SVBIT, rectos reſilire, ſubireq; ad angulos. Cap. XI.

QVae à ſole, ſtelliſq; , & noſtris à flammis effulget lux, nec integra modò, vigenſque, & quæ quòd veluti primo ortu ab illis emanat, prima Perſpectiuis dicitur, ſed imminuta, & languens, & quæ quia non à Sole ipſo, ipſiſq; à ſtellis, & ab igne ipſo, ſed à luce emanat, ab ipſis effuſa, ſecūda dicitur; lux deniq; quæuis quauis emanet à re, in quo fit aere, continua in eo fit, & æquè eum illuſtrat vniuerſum. Ex quo patet lucem quamuis, quibus emanat à rebus non ab vniuerſis ijs modò, ſed veluti a ſingulis earum punctis quaqueverſus, & veluti circulo emanare; itaq; à quolibet lucidarum rerum puncto, veluti innumeras effundi luces; idq; omnino lucis, cuius, quantæque vis ingenium eſſe, & vniuerſa ſeſe quaqueuerſus effundat. Ex quoniam

nlam quæ à ſole, ſtellisque, & noſtro emanat ab igne, eò tantùm integra, vigenſque ferri apparet, quò ſol, ſtellæque, & flammæ rectà ſpectant; & quò rectà vt progredi queat, denſum obſtat nullum; & loca inſuper, quæ ſoli expoſita non ſunt, & ad quæ rectà ferri lux nõ poteſt, & ad quę rectũ ipſa à luce eſt iter, in ea itidem ſi non integra, vigenſque at imminuta & languens ferri apparet; & quæ in ſpecula incidit lux, ſi quidẽ directa, rectos ſcilicet ad ea accedit ad angulos, nihil ex ijs reſilire apparet; at quę veluti obliqua accedit, iuxta lucis quidem ea ingenium quaqueuerſus, & ad circumpoſitas res omnes, at imminuta ad reliquas, & languens, ad eamq; modò integra fertur, vigensque, quam rectà ſpecula, è quibus relucet, ſpectant, ad quam nimirum rectos ab ijs reſiliens ad angulos, recta feratur; patet vtique, & id itidem eſſe lucis ingenium, vt vel ſi quaqueuerſus à ſe ipſa itidem, at eò certè prõptius feratur, robuſtiuſq; quò res, è qua effulget rectà ſpectat. Propterea enim quæ directa ad ſpecula accedit, reſilire non apparet; quòd directa reſiliens, in ſe ipſa reſilit. Et quia is reſiliendĩ modus, ſummè eſt ſimplex, ſummeq; regularis, & longè ſimpliciſſimæ luci maximè congruens, lucem omnino omnem è quacunq; reſiliat, & quancunq; ſubeat rem, quaq; quidem verſus, at eò robuſtiſſimam reſilire, ſubireque, quò res, è qua emanat rectà ſpectat, & quò eius feratur axis, linea nimirũ ab eius medio rectos educta ad angulos, exiſtimare licet. Quare lucem, quæ nõ rectos ad angulos à ſuperficie quapiam reſilire, vel ſubire eam apparet, non verè ea à ſuperficie, ſed alia quapiam à re, è qua rectos cũ emanet ad angulos, ad eoſdem ad quos ad ſuperficiem accedit ab ea reſilire, eamq; ſubire ſuſpicandum eſt. Ea itaq; inquirenda eſt, ſiquidem inquiſita, conſpectaq; non eſt.

LVCEM, QVAE A DENSIS RESILIT, QVAEQVE EA SVBIT, non ab ijs, nec verò à ſole ipſo, ſed à ſe ipſa in illis facta emanare.

Cap. XII.

LVx non alijs à rebus, ſed à lucidis modò, & à ſe ipſa refulgere viſa eſt. Neque enim quæ ab aere, Lunaque, & ſpeculis refulget, ab aere ea, lunaq;, & ſpeculis, ſed à luce in ſingulis facta relucet. Itaq; ibi ab ijs relucet modò, vbi lux in ijs fit; taliſque, & tanta à ſingulis, qualis, quantaq; in ſingulis facta eſt. Lucem propterea, quæ à ſuperficie nõ per ſe lucida relucet, quæq; eam ſubit, nequaquam verè à ſuperficie, ſed à ſe ipſa effulgere ſtatuendum eſt; id modò à ſuperficie ad refulgendum, effulgendumq; adiutam, quod craſſiore in ea copioſior facta eſt, robuſtiorque. Nec verò, vel reſiliat denſis à rebus, eoque, quo reſilit modo, vel quo modo permeat, permeet eas lux, niſi in ijs, à quibus reſilit, & quas permeat, fiat rebus; proindeq; à ſe ipſa in ijs facta, veluti à Sole emanet. Non ſcilicet corporeorum entium more, ad denſiores, renitenteſq; delata res lux, retro ab ijs agatur; aut vel ipſa, vel eius inflectatur progreſſus. Propterea enim vtrumque illa pati videntur, quod loco, ſpatioque, in quod ferantur, & in quo locentur, opus habent. Vbi itaque violentius adhuc impulſa, ad actaque, commota omnino, quàm, vt motum ſiſtere queant, in res incidunt, quas amoliri, aut nihil, aut non penitus poſſint, ſi quidem nihil eas loco dimouent, proindeque nullum ſibi, quò progrediantur, locum faciunt; retro aguntur, & modo id longè diuerſo, iuxta percuſſionis nimirum, repercuſſioniſque vehementiam. At ſi dimoueant quid, proindeque loci parte eæ decedant; in eum illa veluti inflexo motu feruntur. Hæc incorporeæ luci, & quæ nec à propria, nec ab aliena, vt vlterius progrediatur, impellitur ui, nulloque loco, ſpatio opus habet nullo, & quæ nihil nec à quibus reſilit, nec quas permeat res percutere, locoque dimouere, vel ipſa ab ijs repercuti videtur, euenire minimè poſſunt. Itaque ad res delata, quas ſubire nihil queat, motum ſiſtat, & quas ſubit, permeatque, ſimilares præſertim

quæ ſunt, eademq; omnes donatæ denſitate, nequaquam vel ipſa inflexa, vel inclinato, inflexoque, aut immutato quid vſquam motu, ſed & ipſa directa, eodemque quo ad eas delata eſt, motu eas ſubeat, permeetque oportet omnes. Quid enim nullam eum inflectendi, immutandiq; occaſionem cùm habeat, immutet eum, flectatque vnquam? Propterea igitur, vt dictum eſt, à rebus denſis quibuſuis reſilit lux, quòd ſe ſe amplificandi facultate prædita, ſe ſe vndique, at ab ijs amplius, in quibus copioſior facta eſt, robuſtiorque, effundit. Quòd ſi amplius quæ relucet, & quæ ſubit, lucem, neque à rebus, à quibus relucet, & quas permeat, nec verò à Sole ipſo, ſed ab ipſa in illis facta emanare, intueri velis: manifeſtè id intueare; ſi dolium ita luci exponas; vt ſubeat quidem id lux, at nequaquam eius ad fundum feratur; tum aquam eouſq; infundas; dum à luce contingatur; liquidò enim ad fundum vſque deferri lucem videas: quòd nimirum copioſior in aquæ ſuperficie facta, robuſtius ſe ſe amplificat, & diffundit. Quoniam igitur lux, quæ à denſis reſilit, & quæ ea ſubit, nequaquam ab ijs, nec verò à Sole ipſo, ſed à luce in ijs facta emanat: eius reſilientis, ſubeuntiſque angulus nequaquam in ſuperficie, à qua reſilire, & per quam progredi apparet, ſed in ea perpetuò lucis facie, à qua verè refulget lux, & ipſa omnino ſpectãda eſt lucis facies. Fortè enim, vel ſi eadem perpetuò remanet ſuperficies, nihilq; eius ſitus immutatur; non & lucis faciei, quę in ea fit, idem perpetuò remanet; ſed aſſiduè iuxta directionis, obliquitatiſque immutationem ipſius immutatur ſitus.

LVCEM A SEIPSA, ET A SVI IPSIVS FACIE IN SVPPOSITA ſuperficie facta rectos ad angulos reſilientem, à ſuperficie ad eoſdem, ad quos acceſſit, reſilire. Cap. XIII.

DIRECTA lux, quæ ad ſuperficiem fertur, cui Solis pars, è qua ipſa effulget, directa, perpendicularisq; imminet, parallela omnino eſt, non id modò habet quod, vt dictum eſt, rectos ad illam accedit ad angulos; ſed id inſuper, quòd ad illam delata nihil altera ſui parte breuior, altera verò longior fit; ſed ſibi ipſi æqualis remanet vniuerſa. Quapropter extrema eius facies eundem ſubiectæ ſuperficiei ſitũ ſortitur, vereque vna ei fit, & ex illa refulgens lux; ad quos ad illam, ad extremam inquam ſui faciem, ad eoſdem, & ſubiectam ad ſuperficiem refulget angulos, ad rectos nimirum. Quoniam enim ad extremam ſui faciem, è qua refulget, rectos refulget ad angulos; ſubiectam etiam ad ſuperficiem, cui eandem illa obtinet poſitionem, ad rectos refulgeat neceſſe eſt. Et quia vel tantillum à puncto ad verticem dimoto Sole, non amplius ex æquo ei, eiuſque parti, è qua emanat lux, eadem ſubiacet ſuperficies; ſed eius pars, quam verſus delatus eſt ſol, ſoli proximior, altera verò remotior facta eſt; proindeq; & lux, quæ ab ea excipitur, à ſuperficie inciſa ſolis parti, è qua effulget, minimè parallela, altera ſui parte breuior, longior altera, extrema omnino eius facies obliqua, & veluti accliuis fit; vt vel eidem ſuperficiei ſuperpoſita, quatenus ab ea inciſa eſt, & altera ſui parte decurtata, non eundem amplius ei obtineat ſitum; nec idem amplius qui & ſuperficiei fit axis, linea nimirum ab vtriuſque medio rectos educta ad angulos, ſed alius, & qui (vt ſequens manifeſtabit ſermo) alteram in partem declinet, quod recto à ſitu Sol, ab eoque effulgens declinauit lux. Itaque quòd, vti diximus, proprium lucis eſt rectos ab extrema ſui facie, è qua emanat, refulgens lux ad angulos minimè ſubiecta etiam à ſuperficie ad rectos, ſed id recto minores, quòd à recto ſitu dimota eſt lux; quòd videlicet obliqua, & veluti accliuis facta eſt, extrema lucis facies, è qua, vt ſæpe dictum eſt, refulget lux; eadem ſcilicet perpetuò ſuperficies, perpetuòq; idem remanet eius axis, eundemq; perpetuò is rectà ſpectat punctum; at non & lucis etiam, quę ſuper ea fit, eadẽ perpetuò fit facies, axiſq;

idem

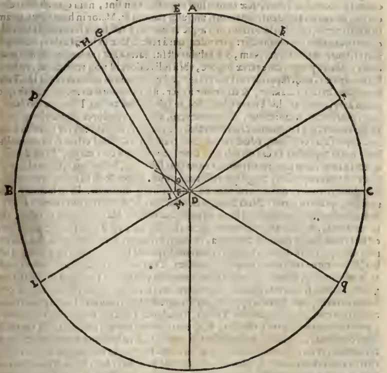
idem, eundemque is ſpectat punctum; ſed directę lucis directa fit facies, planaque, obliquæ verò obliqua, accliuiſque, eòq; aſſiduè id magis, quò lux obliqua accedit ma gis, aſſidueq; diuerſum eius axis ſpectat punctum;& id aſſiduè magis à puncto ad uerticem, quem ſuperficiei axis ſpectat, alteram in partem ſemotum, quòd ab eo dimotus eſt ſol; & quòd lux obliqua, accliuiſq; facta eſt. Ex his manifeſtum eſt lucem perpetuò rectos refulgere ad angulos; ſiquidem à ſe ipſa, extremaq; ſui facie, non à ſuperficie refulget; & rectos ad illã cum refulgeat, non & ad ſuperficiem etiam, ſed ad eoſdem, ad quos ad eam acceſſit, refulget angulos. Verum, & ſi ſatis id conſpectũ eſt, in lineari tamen amplius demonſtratione inſpicere, ne grauemur. Eſto circulus. a. b. c. punctus ad verticem. a. ſuperficies, cui directus is imminet, (liceat autem ſuperficiei loco diametrum ponere, ſimili enim modo ratio conficitur, figura verò multò commodius deſcribitur, ſpectaturque.) Eſto ea verò. B. D. C. & punctus D. eius ſit mediũ, circuliq; centrum. Feraturque à puncto A. & à ſole ibi exiſtente directa lux E. A. F. D. neque enim lineæ inſtar, latitudinis ſcilicet expers, ſed ampla, & qualis accedit, ponẽda eſt lux. Manifeſtũ vtiq; eſt, quòd lux E. A. F. D. propterea quòd ſuperficies. F.D. ad quam delata eſt, ſoli eiuſq; parti, è qua dicta lux emanat, ex æquo ſubiacet, directa ad eam accedit, nihilq; alia ſui parte breuior, longior alia; ſed ſibi ipſi æqua omnis: & extrema eius facies, quæ in ſuperficie. F.D. fit, veluti, & ſuperficies ipſa ſolis parti, è qua emanat, æquè diſtãs, parallelaq; fit; ſuperficiei omnino eundem obtinet ſitum, ideq; vtriuſq; fit axis, & eundem is ſpectat punctum, quin vna prorſus, eademq; lucis facies ſuperficiei facta eſt omnis. Itaq; quę ex ipſa refulget lux, veluti ad lucis faciem, ita & ad ſuperficiem rectos refulget ad angulos. Dimoueatur verò ſol, feraturq; ad puncta G. H.& ab ijs ad eandem ſuperficiem luci E. A. æquè lata lux emanet, H. G. I. D. nã extremam lucis eiusdem faciem ſuper obliqua ſuperficie, quã ſuper directa ampliorẽ fieri liquidò intueare, ſi vel decurtatam obliquæ lucis partem directam ad ſuperficiẽ protrahas, vel directam altera parte decurtes, proindeq; & obliquam facias; itaq; in vtraq; triangulus fiat, cuius alterum latus directa, obliqua alterum, tertium verò lux fiat, quæ protracta, vel decurtata eſt: in vtroq; enim obliqua lux angulo recto opponitur; ſoli inquam ad puncta. G. H. delato ſuperficiem. I. F. D. quæ in punctis. A. E. exiſtenti ex æquo ſubiacebat, non amplius in punctis. G. H. facto æquidiſtare, ſed in I. in ea ſcilicet ſui parte, quam verſus delatus eſt ſol, proximiorem: in D. verò remotiorem factam eſſe, & ſenſus, & ratio etiam demonſtret, ſi à puncto D. ad punctum. H. lineam protrahi, itaq; triangulum fieri intelligas. D. H. I. Quoniam enim linea. G. D. lineæ. H. I. parallela eſt, & recta C. B. vtranq; attingit, itaq; angulus. H. I. D. angulo G. D. C. æqualis cuius pars angulus. A. D. C. rectus eſt, erit vtiq; H. I. D. recto maior, latus igitur. D. H. quod ei opponitur maius latere H. I. at latus. D. H. lineæ, D. G. æquale itaq; quod dictum eſt, lux D. G. luce H. I longior. Quoniam igitur ſuperficies I. D. ſoli à punctis. A. E. recedenti, nõ amplius ex æquo ſubiacet, ſed aſſiduè eius pars, quam verſus delatus eſt ſol, ita ſoli proximior, & obliqua omnino, accliuiſq; fit, prout à puncto ad verticem recedit ſol. Manifeſtum vtique eſt, lucem, quę à punctis G. H. ad ſuperficiem. I. D. defertur, ſibi ipſi æqualẽ non fieri, ſed altera ſui parte, eaq; omnino quam verſus delatus eſt ſol breuiorem, altera verò longiorem: communem ſcilicet ſubiectę ſuperficiei, lucisq; in eam delatæ ſectionẽ eclipſim eſſe, vt Appollonius appellat, hoc eſt defectionem, formam nimirum altera parte ſublimiorem, depreſſiorem altera, talem omnino, qualis Cylindri fiat, qui à plano ſecetur eius baſibus non parallelo, & quæ igitur lucem altera è parte decurtatã, impeditamq;, ex altera verò in longius progreſſam eſſe ſignificet. Extrema itaq; in luce à punctis. G. H. ad ſuperficiem I. D. delata, eclipſis, hoc eſt obliqua facies fit, & cuius axis nequaquam vel ſolem, vel A. punctum, quem directè ſuperficiei, directeq; lucis axis ſpectet, amplius, ſed alium, idq; à puncto. A. remotum, quòd ab eo receſſit, is verò ſit. K. quoniam.n. arcus. G. B. arcui

K. C. æqualis, angulo enim ille, ad quem lux ad ſuperficiem. B. D. C. acceſſit, hic verò ei, ad quem ab ea reſilijt, ſubtenditur; vtiq; & quæ vtriuſq; remanet portio arcus, ſcilicet. A. G. arcui. A. K. æqualis eſt. Quoniam igitur à ſuperficie. I. D. ad eoſdẽ, ad quos ad eam acceſſit reſiliens lux angulos ad punctum K. delata eſt; vtique, ſi extrema obliquæ lucis facies ſuper ſuperficiem I. D. facta punctum K. recta ſpectet: quod dictum eſt, lucem à ſe ipſa, & ab extrema ſui ipſius facie in ſuppoſita ſuperficie facta rectos ad angulos reſilientem à ſuperficie ad eoſdem, ad quos acceſſit reſilire, liquidò pateat. Illud porrò, vt declaretur ipſi itidem obliquę luci propria ſubtendatur ſuperficies, ad quam ſcilicet nihil altera ſui parte decurtata, ſed integra, & rectos omnino feratur ad angulos, integræ nimirũ obliquæ lucis parti. G. D. rectos ad angulos diameter. L. M. D. N. ſupponatur, & ad eius punctum M. lux H. I. extendatur. Quoniam igitur luci à punctis. G. H. ad propriam ſuperficiem tendenti, ab intermedia obliqua ſuperficie B. G. portio I. D. M. dempta eſt, vtiq; ſi qualis ipſius facies ſuper D. I. facta eſt, & ipſius decurtatio, accliuitaſque, & ſitus omnino, quem ad oppoſitam circunferentiam ſortita eſt, circunferentiæ ſcilicet punctus, quem recta ſpectat, inueniendus eſt, à puncto. D. linea adducenda eſt, quæ id ſuper ſuperficiem. I. D. elata, proindeq; & accliuis ſit, quòd M. D. depreſſa eſt, occultaq; educatur. Quo circa, & in vtramq; circunferentiam protrahatur, ſitque. P. O. D. Q. & lucem. E. F. in puncto. O. ſecet: nam ſi obliquæ etiam lucis facies ſuper ſuperficiem. I. D. facta ſuperficiei vniuerſæ vna, eademque apparet; quoniam (vt dictum eſt) non eundem, quem ſuperficies ad circumferentiam, ſortita eſt ſitum, non ſcilicet quem ſuperficies circunferentiæ recta ſpectat punctum, & lux altera ſui parte punctum. D. attingit; vtique vt ipſius, & ſuperficiei ſitus, lucis nimirum obliquitas, accliuitaſq; manifeſta vt fiat, quod factum eſt, à puncto D. quidem ita educenda eſt linea, vt lucem E. F. in puncto ſecet, qui à puncto F. æquè ac punctus. I. à puncto. M. diſtet. Et ſi ita ea illa educatur ratione, vt angulum cũ linea. F. D. conſtituat angulo. F. D. M. æqualem, illud omnino eueniat. Quoniam. n. trianguli vtriuſq; anguli, qui ad D. ſibi ipſis æquales, & angulus præterea. O. F. D. angulo. I. M. D. vterq; enim rectus; itaq; & angulus. D. O. F. angulo. D. I. M. æqualis, & latus F. D. lateri M. D. æquale; vtrumq; enim directa lucis facies eſt; patet vtiq; latus. O. F. lateri. I. M. & latus. O. D. lateri. I. D. & vniuerſum oĩno triangulum O. F. D. triangulo. I. D. M. æqualem eſſe. Quoniam igitur eundem, quem lucis facies ſuper ſuperficie. I. D. facta linea itidem. D. O. ad circumferentiam obtinet ſitum, eundemq; recta ſpectat punctum; ſi lux, quæ à ſuperficie. I D. & à puncto D. ad punctum K. reſilijt à linea O. D. rectos reſilierit ad angulos, ſi ſcilicet punctus. K. æquè à puncto. P. & puncto. Q. diſtet: itaq; angulus. K. D. P. angulo. K. D. Q. æqualis proindeque, & rectus vterq; ſit, manifeſtum ſit obliquam lucem à ſe ipſa, & à ſui facie obliqua cum ſuperficie facta rectos ad angulos reſilientẽ à ſuppoſita ſuperficie ad eoſdem, ad quos, ad eam acceſſit reſilire. At illud liquidò patet, quoniam enim arcus. A. B. & arcus G. L. æquales ſunt; vterque enim circuli quadrans eſt: itaq; ſi ab vtroq. communem arcũ G. B. demas, qui remanet arcus, ſcilicet. A. G. & B. L. æquales ſunt, & arcus A. G. arcui A. K. æqualis, & arcus. B. L. arcui. B. P. erit vtiq; & arcus B. P. arcui. A. K. æqualis, proindeq; & angulus A. D. K. angulo. P. D. B. æqualis. Et quoniam angulus. A. D. P. cum angulo. P. D. B. rectus eſt, vtiq; & cum angulo K. D. A. rectus erit. Itaq; rectos ad angulos à ſe ipſa, & à ſui facie obliqua cum ſuperficie facta ad eoſdem ab hac, ad quos acceſſit reſilit angulos. Quin & in luce, quæ aquam ſubit, lucem (quod dictum eſt) à ſe ipſa, & ab extrema ſui facie, quæ in aquæ ſuperficie facta eſt, rectà effulgere, liquidò intueri licet; nam quę directa, proindeq; & integra nihil altera ſui parte decurtata, & rectos ad angulos ad aquam fertur, rectà eam ſubit, & ad punctum fertur; quod ipſius facies, & aquæ ſuperficies recta ſpectat, minimè verò & obliqua, quæ ſcilicet, quòd altera ſui parte decurtata, itaque ſuper aquæ ſuperficiem accliuis facta eſt, non

eundem

eundem omninò, quem aquæ ſuperficies rectà ſpectat punctum, nequaquam in eum fertur amplius, ſed in alium qui puncti, in quem ſi in rectum progrediatur, deueniat, eiuſque, quem aquæ ſuperficies rectà ſpectat, medius ſit. Quoniam enim id eſt lucis ingenium, vt eò perpetuò effulgeat, quò extrema ipſius facies rectà ſpectat, & ſuper aquæ ſuperficiem, qua dictum eſt ratione decurtata, accliuiſque facta eſt, vtique non in directum amplius, ſed veluti inflexo itinere eò feratur oportet, quò illa rectà ſpectat. At vnde digreſſi ſumus redeamus.

Linearis figura demonſtrationis expoſitorum.

DIVERSVM A SOLE CALOREM FIERI, QVOD EIVS LVX diuerſa fiat, copioſa nimirum, & exilis. Cap. XIIII.

QVONIAM igitur ab omnibus quidem, & multò certè à denſis rebus copioſior reſilit lux; & ab omnibus, ad quos accedit reſilit angulos; proindeq́;, & integra, continuaq́;, & imminuta, interciſaque, & intercepta, & in ſe ipſam, & bene longo à ſe ipſa ſpatio, & medijs modis reſilit omnibus; copioſiſſima tandem, maximeq́; exilis fit: cur adeo ab ea diuerſus fiat calor, manifeſtiſſimum eſt. Neque enim, caloris ſpecies ipſa cum ſit, proindeq́; & calor ipſe, ambigi poteſt; quin vbi multa fit lux, multus ibi fiat calor. At tāti rem momenti proximius, diſtinctiuſque intueri ne grauemur. Propterea maior in Meridionalibus, quàm in Borealibus terris, & ab æſtiuo, meridianoq́; ſole, quàm ab hyberno, & exoriente, occidenteq́; fit calor; quòd quò puncto ad verticem vicinior fit ſol, eò magis in ſe ipſam reſilit lux, magiſque ſibi ipſi vnitur; & in craſſiore etiam aere, quàm in tenuiore, quòd copioſior in illo fit, veluti & calor, cuius ſpecies eſt: & perſpicuè quò in craſſiore fit re, eò ſplendidior fit, & calidior. Et maior eſt in planis, quàm in accliuibus terris, quæ tamen luci oppoſitæ non ſint; nam quæ ab illis relucet lux, minus ab accedente ſeparatur, minuſq́; remota fit. Maior in humilibus, quàm in æditis terris, quòd in latioribus illis æquè vniuerſus à reſiliente luce calefit aer; id, quod in anguſtis his minimè fit: proindeq́; qui à reflexa luce in his fit calor, à cōtigui aeris frigore imminuitur. Nam, & ſi calidus eſt ſui natura aer; at languidiſſimis prææditus viribus à præpotente terræ frigore, vbi à ſolis calore id nōn reprimitur, vniuerſus occupatur, eòq́; ſuperior eius pars magis, ad quam minus collecta reſilit lux. Tum humilibus in terris craſſior, & copioſior fit aer, non à vaporibus modò, ſed ab ipſo etiam aere, quem aſſiduè è terra educit Sol, magis aſſiduè auctus. Præterea molliores hæ vt plurimum, laxioreſque. Montanæ verò, æditæq́; craſſiores, lapidoſioreſque: Ex his autem, & à languente calore modicū, tenuemq́;, ex illis verò, & robuſto à calore copioſum, craſſumq́; educi aerem, alibi tradidimus. Maior etiam & in conuallibus; quòd copioſior in eas incidit lux; & reſiliens ſibi ipſi coit magis. Et in denſis, quàm in laxis, apertiſq́; terris: minus enim illas ſubit lux, minuſque reſiliens intercipitur; itaque copioſior, magiſque reſilit continua. Maior & ob id ipſum tranquillo, æquabiliq́; in mari, quàm in turbato eo, tumoribuſq́; diſtincto. Et in lacubus, ſtagniſque, quàm in terris. Nam ſi magis ea ſubit lux, & idcirco minus integra reſilit; at maximè vnita, continuaq́; à bene æquabilibus reſilit. Magnus etiam fit calor, vbi in res denſas, & quas nihil permeare queat, incidit lux, vel ſi non ſummè æquabiles eæ ſint: nam ſi non maximè continua, vnitaq́;, at integra certè inde reſilit lux. Summus deniq́;, vbi in denſas, læueſq́;, cuiuſmodi ſpecula ſunt, incidit: nam integra ab his, & continua reſilit lux; eò autem amplius, ſi in concaua inſuper: ſiquidem multa in talia incidit, & reſiliens vnum omnis tandem confluit in punctum. Et fieri id manifeſtè videas; ſi chartam ſpeculo oppoſueris foraminibus multis diſtinctam: ex omnibus enim ijs, dum ſpeculo appoſita illa ſit, egredienrem intueare lucem, minimeq́; ardentem eam, excurentemque. Verùm, ſi paulatim à ſpeculo magis illam amoueas, à paucioribus egredietur paulatim, & ab vno tandem modò; luce vniuerſa vnum in illud confluxa, longè itaq́; ardentiſſima in eo facta, & in quo quæ ponunrur exurantur omnia; vt iure combuſtionis dicatur punctus. Propterea etiā, & quæ aquam ſphærico in vitro contentam, & quæ conuexa ſpecula pertranſit lux, ignis & ipſa ſpetiem aſſumit, vireſque; quòd ipſa vnum omnis confluit in punctum, & non procul eum à vitri, ſpeculiq́; ſuperficie, ſi ſphærica, at bene magno ab ea ſpatio, ſi leniter conuexa ea ſint. Quò enim minus incuruantur, eò quæ ad ea accedunt luces, ad maiores accedunt angulos; minuſq́; ſubeuntes recuruantur. Itaque oppoſitæ quæ ſubeunt luces,

ſibi ipſis vt coeant, in longius progrediantur oportet. Et leniter conuexa quæ ſunt, quæ ſcilicet veluti mediæ ſphæricorum partes videri poſſunt, id longius, quàm ſphęrica, rectà ſpectant punctum, quod ſphæricorum ſuperficies ab ijs abeſt. Et talia libẽter eorum opifices cõſtruunt; quò enim quæ exuruntur à ſpeculo magis amota ſint, eò maiore intuentes afficiunt admiratione. E materia certè omnia conſtruenda ſunt, quam permeet quidem lux; at quàm fieri poteſt denſiſſima, in qua plurima colligi queat lux. Et intelligere ex ijs Aphrodiſiæus poteſt; cur vitrum, atq; aquam permeãs lux, nihil illa quidem, at valentiſſimè calefaciat, quæ ex illis elapſa attingat. Caloris itaq; diſcriminum omnium cauſſa manifeſta eſt, ſi luce agat Sol: quorũ, vt viſum eſt, nullius reddi poteſt; ſi illius motui, aeriſq; contritioni cauſſa aſſignetur. Quamobrem non eſt, quòd dubitetur, luce agere Solem; & lucẽ non calidam modò, ſed ipſum eſſe calorem.

CALOREM NON A SOLIS MODO MOTV, SED AB EIVS etiam luce fieri, non Ariſtoteli, ſed iunioribus viſum eſſe Ariſtotelicis. Modi inſuper, quibus non calida lux calefaciendi viribus donata ijs videtur. Cap. XV.

IVNIORES Peripatetici aerem vniuerſum terris contiguum æquè conteri intelligentes, & quæ à luce illuſtrantur loca, longè, quàm quæ non illuſtrantur, calidiora, & ipſam lucem calidam ſentientes; ab ipſa itaq; admoniti, coactiq; re, non motu tantùm, ſed luce etiã calorem à ſole fieri, & ita Ariſtoteli viſum, placitumq; aſſerunt. At veriti, ne, ſi propterea calefaciat lux, quòd calida ſit ipſa, ſolẽ, à quo emanat, calidum fateri cogantur, (neque enim imaginari licet, calida ſi ſit lux, ſolẽ, à quo illa emanat, & cuius propria eſt, & cui non hæret modò, ſed penitus infixa eſt, non calidum eſſe) modos commenti ſunt, quibus minimè calida cum ſit, calefaciat tamen. Nunc loca, in quibus calorem à ſolis luce fieri Ariſtoteli placuiſſe videri po-
» teſt, & modi à Peripateticis inuenti, inſpiciẽdi ſunt, examinandique. In pleniluniјs; 4 de par. anim. cap. 5.
» inquit Ariſtoteles, tepidiores fiunt noctes; quòd in illis à Luna vniuerſa, veluti à ſpe
» culo reflectitur lux. Et cauſſam afferens, cur nõ iuxta terram, at in ſublimi fiunt plu- 1. Mete. cap. 4.
» uiæ, propterea id euenire affirmat; quòd qui iuxta terram eſt locus, à reflexis calefit
» radijs; id, quod ſublimiori euenire minimè poteſt; ad ſuperiora enim clàri diffundũ
» tur illi, & diſgregantur. Quoniam enim radij, tenuiſſima nimirum corpuſcula à ſole emanare, & ad terram vſq; deferri Ariſtoteli videri non poſſunt, nec videtur vſquàm; quin id maximè ab eius placitis diſcrepat, diſſidetque; iíi itaq; omnes ſummè id reijciunt, exhortentque, radios pro luce reflecti, & ab ijs calefieri inferiorem aerẽ poſuiſſe videri poteſt. His pręcipuè è locis luce etiam ſolem agere; & à luce itidem calorem fieri Ariſtoteli placuiſſe aſtruunt, eius inſtituti, moriſq; planè obliti. Ipſe enim de re nulla, vbi de ea inquiſitio non eſt, nec eam omnino explicare eſt propoſitum, iuxta propriam loquitur ſententiam: ſed ibi modò, vbi ea declaranda propoſita eſt: alibi, vel iuxta aliorum ſententias, vel etiam iuxta vulgus: eſt & vbi iuxta veritatem, non quidem illam verè intuitus, aut illam amplexurus, ſed à re coactus. Vbi igitur quomodo viſio fiat, tractat, edocetq;, rerum imaginibus ad viſum delatis fieri illam 2. Mete. cap. 8.
demonſtrat: & alibi eſt, vbi ad viſilia deferri viſum ſupponit. Tum rationem reddẽs,
» cur in Lunæ defectibus terræ motus fiant, Vbi inquit, non multum abeſt, quin ſolis
» lumine priuata ſit Luna; & ob id lucem, caloremque, quem ab illo accipiebat, aeri
» cõmunicare nequeat; refrigeratur circa terram locus. Spiritus itaque, qui ex ea egre
» diebatur, recedit, eamq; ſubit: concluſus igitur, terram concutit. At lunam, quodq; inter ipſam, ſolemq; eſt corpus calorem ſuſcipere vllũ, ſummè eſt ab Ariſtotelis dogmate alienum. Anxiè itaq; Aphrodiſięus inquirit, quonã modo fieri illud poſſit; quan

do ſol

do ſol motu tantùm calefacit, & paſſionis huiuſmodi impatibilis prorſus eſt Luna, & talia ſexcenta. Neque igitur, ſi vel iuxta hominum vulgus loquutus, vel ab ipſa coactus re, noctes, vbi Luna vniuerſa à Sole illuſtratur, tepidiores percipiens, propterea tales eſſe affirmet, quòd lux ab ea copioſior reſilit; nec ſi non iuxta terram, ſed in ſublimiore loco nubes congregari intuitus, & ſuperiorem aerem, quem iuxtà ipſius poſitiones multò calidiorem eſſe oportebat, frigidiorem ſentiens; propterea id euenire dixerit, quòd à reflexa luce minus calefit; propterea luce ſolem calefacere placuiſſe illi dixerint Peripatetici; qui (vt viſum eſt) in locis, in quibus propria eſt huius rei inquiſitio, calorem ab vno ſolis motu, & vna aeris contritione generat, nulla vſus lucis opera, nec vti omnino potens, aut volens: niſi & ſuperfluus, & maximè ſibi ipſi aduerſus, contrariuſq; videri velit. Superuacuè ſcilicet ad calorem faciẽdum conterẽs Sol Ariſtoteli adductus eſſet, ſi ſolis illum lux facere viſa eſſet. Præterea & quòd maximè ibi pernegabat, pernegandumque propoſuerat, faſſus eſſet; calidum .ſ. eſſe ſolem. Neq; enim, ſi à ſolis luce calorem fieri poſitum Ariſtoteli eſſet, vel illam (quod iuniores faciunt Peripatetici) vel ipſum, à quo illa emanat, ſolem calidum eſſe, negare auſus eſſet. Reformidandum ergo Ariſtoteli fuit, luce agere videri ſolem; neq; hoc tantùm, ſed lucem ſolis propriam eſſe; quæ nimirum à ſummo (vt declaratum eſt) calore genita, & ſeparari ab eo impotens, nuſquam igitur vera, quæ eſt, ſummaque, niſi in ſolo igne conſpecta, ſi ſolis propria viſa ſit; liquidò, calidum ipſum, atq; » igneum manifeſtet. Veluti igitur hæc obijcienti reſpondens, Lux etiam, inquit, in » aere fit, à ſolis motu contrito, veluti & calor. Id obiter innuens, nequaquam igneũ eſſe ſolem; lucere etiam viſum, & luce calefacere; non etenim ſolis propriam eſſe lucem, ſed & ipſam, veluti & calorem à ſolis motu fieri. Adeo poſitionis tenax fuit Ariſtoteles, vt neq; ſibimet, & veriſimile eſt, credibilem rem proferre minimè reformidarit, modò ne ex illa deturbaretur, deijcereturq;. Luce quidem agere ſolem, nullus ibi vnquam dixit Ariſtoteles, vbi oportebat maximè. Nec antiquiorum Peripateticorum vllus, quomodo calor à ſole iuxta Ariſtotelem fiat, inquirens, lucis meminit vnquam; ſed omnes à ſolo illum ſolis motu, & aeris contritione ſola fieri aſſerunt, & Aphrodiſiæus ipſe in primis. Anxiè namque, vt viſum eſt, cauſſam inquirit, cur non æquè calefiant, quæ ſol non colluſtrat, ac quæ colluſtrat: quæ quidem, ſi luce etiam agere viſus Ariſtoteli fuiſſet ſol, longè abſurdiſſima inquiſitio videri poſſet. Iunioribus poſtea Ariſtotelicis, & ipſi in primis Auerroi, vt qui in ijs, quæ ab Aphrodiſiæo allata fuerant, acquieſcere minimè poſſet, nec rationem ipſe inuenire vllã; qua loca à ſole non conſpecta minus caleſcerent; aere enim vniuerſo æquè contrito, æquè calefieri oportebat vniuerſum: & cui directus ſol magis, calefacere videtur magis; luce etiam agere is viſus eſt, quæ nimirum, & manifeſtè calefacit, & in ſe ipſam reflexa, & veluti conduplicata magis calefacit; at quæ à ſole emanans non calido, minimè cali-

2. de cælo co. 42

» da ſit; neq; igitur per ſe, & à propria calefaciat ſubſtantia: Sed veluti, inquit, calorẽ » generat motus, non calidus ipſe, ſed vt calidi corporis conſeruatio & perfectio, com » motus enim, agitatuſq; ignis ſummam conſequitur perfectionem; ſic etiam lux non » quidem calida ipſa, ſed ignei corporis perfectio exiſtens, calefacere & ipſa potens eſt. » Reliqui calorem cum Auerroe luci abnegantes omnes, diuerſa ſinguli ratione, calefaciendi vires illi tribuunt: alij quòd à reflexione veluti irritetur; alij, quòd aerem tenuitate donet, proindeq; etiam calore; ſiquidem tenuitas, proprium caloris ſubiectum vbi ſit, calor etiam ibi fiat oportet. Non id alij; ſed quòd tenuior à luce, ampliorque, & quantus omnino in proprio loco contineri nequeat, factus aer, amplioremq; locum quærens, varijs, mirificiſq; moueatur modis, à quibus accendatur, ad denſa præſertim delatus, compactusque, & reſiliens ab ijs agitatus, commotuſq; amplius. Poſtremi nullum fortè dictorum modum probantes, & meliorem ipſi inuenire deſperantes, id modò aſſerere auſi ſunt; eam eſſe lucis naturam, vt non calida ipſa, à

refle-

renexione calefaciendi vires aſſumat. Nullus (quod facere optimè poterant Ariſtoteli iuramento obſtricti, & qui quæ Ariſtoteles protulit, vel maximè ſenſui repugnantia, non admittenda modò, ſed ea admittenda fide, ac ſi ex ipſius Naturæ ore prolata ſint, decreuerint) lucem etiam ipſam fieri dixit, aere à ſolis motu cõtrito: quæ igitur calefaciens, & calida exiſtens, minimè tamen calidum ſolem indicet etiam, vt pote, quæ nec ab ipſo emanet, nec ipſius propria ſit, ſeu obiter, id ab Ariſtotele dictũ, non animaduertentes, ſeu veriti rem proferre, qua nulla minus probabilis effingi queat. Per ſe quidem & Auerrois, & aliorum omnium poſitio abſurda apparet: attamen ſingulæ excutiantur.

INFIRMATVR AVERROIS RATIO; QVA CALOREM LVCI ABnegat; nec à propria illam natura, ſed alia ratione calefaciendi facultatem habere contendit. Cap. XVI.

CALOREM, inquit Auerroes, facit lux minimè ipſa calida, veluti & motus; qui & ipſe non calidus, manifeſtè tamen calefacere videtur; quòd & lux, veluti & motus, ignei corporis perfectio eſt. Si quidem eodem, quo lux modo, motus itidem calorem, ignemq; perficiat, & eadem, qua lux, motus itidẽ illos faciendi facultate donatus ſit; haud perperam fortè Auerroes, quia motus nullum ipſe calorem ſortitus cum ſit, rebus, quibus inditur, illum indit omnibus, à luce etiam, vel ſi caloris & ipſa expers ſit, rebus, quas attingit, illum indi poſſe omnibus inde ratiocinatus ſit; quòd vterq; ignei corporis perfectio ſit, vterq; nimirum conditionem, facultatemue quãpiam igni adijciat; ſiue qua perfectus is non ſit. At non certè, ſi nullam igni conditionem, facultatemue, proindeq; nec perfectionem vllam igni adijciat motus, & minus etiam ſi non eadem, qua lux illum faciendi donatus ſit facultate, nec eadem illum faciat ratione; quin nec faciat omnino illum vnquam. Age igitur conditionum, facultatumq;, quibus perfectus vt ſit ignis, donatus ſit oportet quapiam à calore, cuius eſt opus, donatus non ſit, & à motu ea donetur, intueamur, & in flammis potiſſimum; quæ quin perfectus ſint ignis, ambigi non poteſt, nec ambigit vllus. At eæ aliud non ſunt, niſi moles calore ſummo, eaq; donata tenuitate; in qua vigens, illius ſpecies, & & lucida omnino, qualis ſui natura eſt, conſpiciatur; è qua ſcilicet nihil à molis opacitate obſcuratus, lucidum, qualis ſui natura eſt, ſeſe calor effundere queat, effundatq;. Ab vno igitur calore, ignis efficitur, perficiturq.; nam molẽ vt ſubeat, & quanis eam donet tenuitate, ſeſeq; ex ea vt offundat calor; nulla prorſus motus opera habet. Et moles dum in flammas agitur, & ipſæ flammæ nullo commoueri videtur, nec poſſunt motu. Nam quo enaſcentes eæ ſurſum efferri apparent, nequaquam motus is eſt, à propria ipſarum natura editus, ſed impulſus quidam ab ijs, quæ aſſiduè fiunt factus, aquarum ritu è terra emergentium. Flammę igitur ab ijs, quæ continẽter ſuppoſita in mole fiunt impulſæ, ſurſum attolluntur. Quod dictum porrò eſt, flammæ etiam, dum conſpicuæ ſunt, nulla ſeſe mouendi facultate donatæ ſunt. Et propterea illarum nulla nullo propemodum temporis momento eadem durat; ſed quæuis ſtatim in ſummam agitur tenuitatem: itaq; inuiſilis facta, ſurſum effertur: tandiu tamen eadem quæuis ſeruari apparet; quoad materia ſubſit; quam eo tẽporis momento nouam calor agat in flammam, quo præexiſtentem, qua dictum eſt, donet tenuitate, ſecumq; efferat; quòd craſſiores dum ſunt, grauioresque, quàm vt ab inexiſtente calore euehi poſſint, inde intelligere licet, quòd exiguæ quæ ſunt, ſi longè amplioribus, longèq; robuſtioribus apponantur flammis, vel directæ ſolis luci exponantur, haud ita multò poſt extinguuntur: quòd ſcilicet non à proprio tantùm, ſed à proximarum flammarum, luciſq; calore attenuatæ) priuſquam ſuppoſita moles in flãmas agi

poſſet

poſſet, adeo tenues, leueſq; factæ ſunt; vt nullo eas labore inexiſtens euehat calor.
Et tales vbi factæ ſunt, quin ſtatim eas inexiſtens attollat calor, nulla prorſus retineri
poſſunt ratione. Cur enim adeo motu cum oblectetur calor, vbi eum edere licet, nō
ſtatim edat? ſed iners torpeat, ſtertatq;? Nihil autem quæ aſſiduè efferuntur, nobis
ſpectantur, quia in ſummam actæ tenuitatem, inuiſibiles factæ ſunt. Suppoſita omnino
moles nouas in flammas cum agatur; niſi quæ pereunt, in non ens agi placeat, huiuſ-
modi fieri neceſſariò exiſtimādum eſt. Quoniam igitur (vt, vnde digreſſi ſumus redea-
mus,) nec dum perfectum in ignem, in flammas ſcilicet moles dum agitur, nec conſpi-
cuas etiam acta in flammas, vllo commoueri videtur motu; & nullo hæ à motu, ſed
vna à caloris natura motus edendi facultate donantur; liquidò patet nullam prorſus
perfectionem igni à motu indi. At eſto, & non propterea ignem à motu perfici, quòd
quid illi hic adijciat, ſine quo perfectus non ſit, dictum Auerroi ſit; ſed quòd illud ex-
citat, & veluti viuificat, & vel rebus indit calorem; quæ nullum prorſus caloris, at fri
goris, & magni interdum nobis præbent ſenſum: non ideo motus exemplo à luce iti-
dem calorem, cuius ipſa expeſſit, alijs dari poſſe rectè huiuſmodi declaratum eſſe exi „
ſtimare licet: longè enim diuerſa à luce ratione, calorem motus facit. Etenim lux qua
liſuis facta, quæ attingit, nullo temporis momento calorem indit omnibus: & mul-
ta in ſe ipſam collecta ignis vires, ſpeciemq; aſſumit: Et luce à ſole emiſſa frigus è ter-
ra deturbatur; & in calidiſſima agitur entia; calor omnino, qui nullus ei præinexiſte-
bat inditur. Nam ſi non proprijs ipſa viribus, ſed quatenus calori inhæret, & caloris
ſpecies eſt, ea agit; quoniam quid incorporeæ naturæ ſpecies, ab ipſius diſſideat ſub-
ſtantia intueri non licet; itaq; non (quod dictum eſt) caloris ſpecies modò, ſed ipſe-
met calor videri poteſt; vtiq; qui rebus à luce inditur calor, quin ab ipſamet is effun-
datur, & rebus omnino, quibus nullus is præinexiſtat, quin à luce indi poſſit, in con-
trouerſia ponendum non eſt. At quem calorem motus rebus indere videtur, niſi ſub
ſtantiam ab operatione generari placeat, nequaquam à motu fieri, ſed illis præinexi-
ſtentem, & à frigore reiectum, retuſumq;, & veluti in veternum deiectum, excitari,
& veluti viuificari, & propriæ reſtitui naturæ, ac frigus, quod ipſius domicilium ſu-
bierat, ex eo eijciendi, interimendiq;, & proprias edendi actiones potentem factum
eſſe exiſtimare oportet. Adeo ſcilicet proprius, ſalutariſq; calori eſt motus; vt non
is modò, qui à proprio entium calore editur, ijs inexiſtentem ſumma afficiat volupta
te, & in propria conſeruet natura, ſed vel qui ab aliena fit ui, ſummopere illum oble
ctet, foueatq;. Quoniam igitur nullus prorſus à motu rebus calor indi videtur, ſed
præinexiſtens modò excitari; quam longiſſimè abeſt Auerroes, vt motus exemplo à
non calida luce calorem fieri poſſe declaret; & in eo omnino minimè acquieſcens, &
„ ipſa à re tandem, ipſaq; admonitus, coactuſq; à veritate, Aut erit, inquit, cauſſa cō-
„ ſimilis, & per ſe, nihil ſcilicet à propria natura diuerſum aget lux; ſed quod ſimile ei
„ eſt, calorem ſcilicet faciet, quia calida ipſa eſt: neq; enim remotum eſt, inquit, vt for
„ ma iſta, calor videlicet, luci copuletur; reflectatur igitur cum luce, & cum luce abſcin
„ datur: nam licet neutra ſint cœleſtia corpora, quatenus tamen corpora ſunt, cum ele
„ mentis communia quædam habent, tranſpicuitatem, illuminationem, & obſcurita-
„ tem. Ariſtoteles itaq; in libris de animalibus Lunę naturā terræ naturæ ſimilē eſſe aſſe
„ rit propter lunæ obſcuritatem. Luminoſa igitur, inquit ipſe, orbis pars ignis naturæ ſi
„ milis eſt: idq; Antiquiorum etiam comprobat teſtimonio: qui ſtellarum operationē
„ intuiti, calorem nonnullis, ſiccitatemq; attribuere. Inuitus quidem, & à re coactus
tandem ipſe etiam Auerroes, igneam ſtellis attribuit naturam, at Ariſtoteli iureiurā-
do obſtrictus, nequaquam libero, apertoq; id ore, ſed veluti muſſitans. Nimis certè
poſitionis tenax Auerroes, qui cum ignem à motu perfici, corrumpi ab immobilita-
te, & maximè ignis proprium motum, lucemq;, & ignis omnino perfectionē vtrun-
que & videret, & prędicaret, & cœlum etiam ipſum perpetuo, perenniq; circumagi

motu, & denſiores quidem eius partes, at quæ non diuerſæ à reliquis naturæ videri poſſent, longè lucidiſſimas intueretur, igneum id enunciare auſus non ſit; nec quòd cœlo ſubiacet corpus; quod ipſi in primis à calore ſummo conſtitutum eſt, proprio deferri motu; ſed propria ipſum natura in proprio immobile exiſtens loco, à cœli cõuerſione rapi affirmauit.

ALIORVM OPINIONES IDEM AVERROI PONENTIVM DEſtruuntur. Lucem calidam eſſe, & ſolis propriam. Cap. XVII.

DETERIVS etiam Auerroe, qui irritari à reflexione lucem, & irritatam calefaciendi vires aſſumere aſſerunt. Nam neque (quod maximè oportebat, maximeq; opus erat) cur ſtupida eis lux, vbi vlterius progredi prohibetur, irritetur, nec vnde calefaciendi vires, quas neque ipſa, neq; id, à quo reſilit, habet, irritatæ accedant, nos docent vnquam; & quã longiſſimè abeſſe videntur, docere vt nos poſſint. Neq; integram explicant rem; non ſcilicet caloris omnis, quem lux facit, cauſam reddunt, ſed veluti dimidij, eius nimirum modò, qui à reflexa ea fit, non eius etiam, qui ab accedente ea manifeſtè fieri ſentitur: ſimul enim, ac contingit, nos lux, non calefieri ab ea modò, ſed quaſi à iaculo feriri nos ſentimus. Calor adeo nullo temporis factus momento, non ab accedente ea, ſed à reſiliente, & proximum aerem calefaciente factus eſſe, ijs tantùm videri poteſt; qui poſitionis tuendæ amore capti, atq; adeò obcæcati ſunt. Nihil ijs melius, qui aerem calore à luce donari, quòd tenuitate, proprio caloris ſubiecto, donetur, contendunt. Nam & ipſi nihil, quomodo ab incorporea, & minimè calida re tenuior fiat aer, declarant, declarandum omninoique: enim tenuiora fiunt, vel à calidis rebus, vel à denſis conterentibusq; tenuiora fiunt: vt ſi à luce tenuior fieri videtur aer, calida ponenda ea ſit. Tum nequaquam tenuior factus aer, calidior etiam fit; quin ſecus euenit: quò enim tenuior fit aer, eò & calidus fit minus, vt qui calorem minorem concipiat. Minimè præterea imaginari licet, aerem vniuerſum, qui inter nos, exorientemq; ſolem, medius eſt, nullo illo temporis momento, quo illius lux nos calefacit, ab ea attenuari, atq; etiam calefieri. Ratio poſtremò omnis vaniſſimo innititur fundamento. Neq; enim natura agens vlla materiæ diſpoſitionem conſequitur; ibi nimirum fit, vbi eius ingenio concinna illa facta eſt, propriaque: ſed ipſa agens natura ſe ipſam materiæ, tum & diſpoſitionem etiam, qua gaudet, imprimit. Vt, ſi calor à luce, & tenuitas aeri indi videatur, calidam eſſe lucem intelligendum neceſſariò ſit. Hoc reor, animaduertentes quidam, fit quidem, inquiunt, à luce tenuior aer, & propterea etiam incaleſcit: at minimè tamen, quòd ingenitæ tenuitati calor accedat, ſed quòd aer vniuerſus multò amplior factus, ac longè ampliore opus habens loco, quaquouerſus vniuerſus ſimul diffunditur, & agitatur, varijs tandem commouetur modis; quò fit, vt incaleſcat. Illud ij quidem incommodum vitant, quod non à tenuitate, ſed à motu fit ipſis calor: at nõ reliquis modo omnibus, quibus illi, & amplioribus fortè ſed alijs inſuper ab illis ſeorſum premuntur, malis. Fortè enim minus his ratio reddi poteſt, cur non illuſtrata loca minus caleſiunt. Nam, ſi amplificatus à luce aer diffunditur, commouetúrque, & ideo caleſit; æquè vniuerſus caleſiat oportet, nihiloq; is minus, quem lux nihil contingit, quàm ab ea illuſtratus, contactúſque. Quippe amplificatus à luce aer, non in ſe ipſum colligitur, ſed quaquouerſus diffunditur, & commouetur. Et lucem aquas, denſiſſimaque ſpecula tranſuectam ignis vires, ſpeciemq; aſſumere intuiri; niſi & aquam etiam, ſpeculaque tenuiora, amplioraq; à luce fieri, proptereaq; ijs agitari motibus, à quibus ita caleſiat, vt exilientem lucem in ignem agant; propria eam natura igneam eſſe, & ſplendidiorem, calidioremq; in aqua, ſpeculoque fieri, quod in ijs magis in ſe ip-

ſam colligatur ſtatuant oportet. Omnium certè peſſimi, qui huiuſmodi aſſerunt eſſe lucis naturam, vt minimè ipſa calida cum ſit, calefaciendi vires à reflexione aſſumat. Quandoquidem præterquàm quòd ſenſui, vt primi repugnant, aduerſiq; ſunt; qui (vt dictum eſt) accedentem, directamq; lucem manifeſtè calidam ſentit; nihil vnde reſilienti luci calefaciendi vis aduenit, declarant; veluti eorum, quæ fiunt, non cauſas inquirere, explicareque, ſed euentus modò narrare propoſitum habeant. Quin non modus modò, quo reſilienti luci calefaciendi vis inditur, explicandus ijs erat, ſed is inſuper, & nihilominus, quo eò robuſtior illa inditur, quò magis in ſe ipſam lux reflectitur. Quoniam enim, non quocunque modo reflectatur, æquè calefacit; ſed eò aſſiduè magis, quò magis in ſe ipſam reflectitur, ſibi ipſi nimirum vnitur magis; & ignis ibi inſtar exurit, vbi directa in ſe ipſam reſilit; à propria ſubſtantia, & proprijs viribus, non à reflexione aſſumptis calefaciat oportet. Neque enim aliud magis à reflexione recta, quàm ab obliqua luci aduenire poteſt; niſi quòd in illa veluti duplex facta proprijs etiam viribus duplicatis donata eſt; ſecus autem vbi maximè obliqua reflexio fit; nihil enim quæ reſilit accedenti vnitur, ſed veluti in rectum progreditur, proindeque vbi ita reflectitur lux, nihil reflexa accedente magis calefacit. Quàobrem nulli dubium eſſe poteſt, nequaquam à reflexione calefaciendi viribus donari lucem; ijſdem enim ab ea omni perpetuò donaretur, ſed calida eſt ipſa; quæ perpetuò (vt expoſitum eſt) eò robuſtius calefacit, quò ſibi ipſi vnitur magis; eoque maiores aſſumit vires, quò ipſa maior fit, & copioſior. Lucem porrò Solis propriam eſſe, veluti & ignis, minimè declarari oportere arbitror. Neque enim aliorum hominum vlli, ac ne ipſi quidem Ariſtoteli creditum ſuſpicor at ab eo effictum, prolatumque, calorem ſoli tribuere reformidante. Sed ſi hoc quoque dilucidandum videtur, inde manifeſtari poteſt; quòd vbi prope adeſt, vt lunę immineat ſol; quæ eius lucet portio, nequaquam luce lucere poteſt in aere à ſolis motu contrito facta; qui nimirum nullus ibi ſolem, inter lunamque ſit medius; tum præterea, quia ea lunæ portio illuſtrari tãtùm videtur, quæ à ſole conſpici: quæ ſi à luce illuſtretur non à Sole ipſo emanante, ſed in aere à ſolis motu facta, vniuerſa ſemper illumineturr. Itaque, quoniam qui à ſole ad nos aduenit calor, & quę eum perpetuò comitatur, penituſque ei infixa eſt lux, haud in aere fit à ſtellarum motu contrito, ſed ab illarum, & à ſolis præcipuè emanat ſubſtantia; & vel Ariſtoteles ipſe eandem cœlo vniuerſo, quam ſtellis attribuit naturam; planum eſt (quod nobis poſitum eſt) Cœlum à calore conſtitutum, & ipſius ſubſtantiam calorem eſſe. Verum, quia non à propria cœlum natura, ſed ſinguli eius orbes à proprijs ſubſtantijs, & ipſis quidem inhærentibus, at penitus ab ipſorum natura diuerſis, nihilq; commotis vnquam moueri videntur Ariſtotelis rationes itidem, quibus, vt Peripateticis videtur, id ſuadet, exponantur, & examinentur.

ARISTOTELIS RATIONES, QVIBVS QVODCVMQVE MOuetur, ab alio moueri ſuadet. Capu XVIII.

8. Phyſ. tex. 28. & ſeq.

OMNE; quod mouetur, ab aliquo moueri manifeſtum eſt, inquit Ariſtoteles: nam quæ præter naturam mouentur, manifeſtum habent aliud mouens à moto: externa.n. vis agat neceſſe eſt; vt præter naturam moueãtur. Quin & ex ijs, quæ natura mouentur, nonnulla etiã diſtinctum habent mouens à moto, vt animalia; quamuis.n. non ab alio, neq; extrinſecus moueantur, diuerſum tamen habent mouens à moto. Nec dubitare prorſus contingit, ab aliquo moueantur animalia; nec ne: conſtat ſiquidem ab anima moueri. Sed id inquiritur magis, quoniam in ijs modò diuerſa ſint, mouens, motumq.: videtur enim veluti in nauibus, & in ijs, quæ minimè natura conſtant, ſed arte, ſic & in animalibus diuiſum eſſe mouens à moto. Et propterea

rea

rea dicitur totum animal ſeipſum mouere totum, quòd in ſe ipſo mouens habet, mo-
tumque; nō autem quòd totum ſe ipſum moueat totum. Poſtquam verò declaratum
Ariſtoteli videtur, animalia etiam, quæ per ſe moueri videntur, maximè ab alio mo-
ueri; Dubitare, inquit, contingit, à quonam moueantur, quæ natura mouentur, nō
animata corpora, veluti leuia, grauiaque: hæc enim ad aliena quidem loca ui, & præ
ter naturam; igitur ab alio: ad propria verò, & naturalia natura, & ſponte: non igi-
tur manifeſtum eſt, veluti, cum mouentur præter naturam. Hoc, inquit, maximè du
bitare contingit: ab alio enim ignem ſurſum moueri abſurdum videtur, qui ſurſum 29
ſecundum naturam mouetur motus principium exiſtentem. Quando igitur in ſe ipſis
motus habent principium, cur ab alio dicemus naturalem moueri motum? At neq; à
ſe ipſis; vitale enim hoc, & animatorum proprium. Præterea, & irrationabile videtur
vnam tantùm moueri motionem, non & contrarias, veluti & animalia, quæ longè di
uerſiſſimis mouentur motibus: quin & conſiſtendi vim ineſſe ipſis oportebat, vt ignis
non aſcendere tantùm, ſed & deſcendere, & motum ſiſtere etiam poſſet, ſi per ſe, vt
animalia moueatur. Tum continua ſibi ipſis ſunt elementa, adeoq; copulata; vt gene
re nullo diuiſa appareant; ſed eadem penitus ſemper, non vt quæ ſe ſe contingere di
cuntur. Talia verò quæ ſunt; quæ ſcilicet vnum, atque idem prorſus, minimè à ſe
ipſis pati poſſunt: quatenus enim vnum quid eſt, & continuum, & non contactu im-
patibile à ſe ipſo eſt: nam quod ſeparatum eſt, propterea hoc agere, pati illud aptum
natum eſt. Neque igitur inanimorum, inquit, quæ natura mouentur, vllum ſe ipſum
mouet; continua enim, & coniuncta; neque aliud continuum vllum: ſed neceſſe eſt,
in ſingulis mouens à moto diuidi, veluti in inanimis videmus, vbi animatum quid
ipſa mouerit. Inde igitur, vt videtur, ſeparatos cœlo motores indendos colligit Ari-
ſtoteles; quòd quæ apud nos mouentur, & quæ proijciuntur, & animalia, & leuia,
grauiaque, vbi ſponte ſua ad cognata feruntur, ab alio ab ipſis ſeparato, diſtinctoq;
moueri videntur. Quæ quidem ui, & præter naturam, à proijciente; impellenteque;
animalia autem ab anima ſeparata, diſtinctaque à corpore; & corpori eo ferme modo
inſidenti, quo nauta naui. Quod verò ſeparatum, diſtinctumque leuia moueat, gra-
uiaque, Nondum quidem, inquit, manifeſtum eſſe. At & ipſa ab alio moueri opor-
tere, ex ijs venatur, quòd motus non inanimorum, demortuorumque corporum;
qualia illa videntur, ſed animatorum, viuentiumq; proprius videtur. Tum, quòd ſi
à ſeipſis illa moueantur, nequaquam vno tantùm moueantur motu, ſed multis, di-
uerſiſque, vt animalia; & ſiſtere eos, vbi liberet poſſent. Inſuper, quòd verè illa conti-
nua ſunt, vereq; vna; non ſcilicet à diuerſis compoſita partibus; & quarum aliæ age-
re, pati aliæ queant. Nam motus Ariſtoteli non, vt nobis, operatio, quæ à ſubſtantia,
cuius eſt, ſola edi poſſit, ſed paſſio omnino ſtatuitur; quæ igitur vt fiat, & agente, &
patiente opus ſit. Nimis ſanè, vel propriorum decretorum vbique immemor, vel adeo
ſui ingenij viribus cōfidens Ariſtoteles habendus eſt; vt quæcunq. collibitum ſit, vel ſi
maximè ea, & ſibi ipſis, & ſenſui repugnent, enunciare nihil vereatur, nihilq. ea homi
nibus perſuadere deſperet. Neque enim, niſi alterum, aut vtrunque ſit; vel calorem,
lucemque, quam aſſiduè effundit ſol, à ſole emanare pernegεt; & alia multa parum
his minus credibilia ponat, vel quod modò declarandum proponit, primorum cor-
porum nullum, nec ipſum etiam cœlum, quod longè rapidiſſimo, & nūquam ceſſan- 1. de cæ-
te circumuoluitur motu, non à ſe ipſo, nec à propria natura, ſed ab alio ab ipſis di- lo te. 5.
ſtincto, ſeparatoque moueri decernat; cum alibi, non cœlum modò, & ignem aerem- & ſeq.
que; & aquam, ſed ipſam etiam terram à propria natura moueri decernat; nullumq;
prorſus, à quo vel cœlum circumuoluatur, vel illorum quidpiam ad propria loca im-
pellatur, proijciaturue intueri cum poſſet.

INANES ESSE POSITAS RATIONES. QVAE NATVRA MOuentur, à ſe ipſis moueri. Cap. XIX.

1. de anima t. 64

QVAE præter naturã mouentur, ab alio ſeparato ab ipſis, diſtinctoq; mouentur: at nequaquam tũ horum exemplo quę ſponte ſua, & natura mouẽtur, non à ſeipſis, ſed ab alio, & ipſa ab ipſis ſeparato, diſtinctoq; moueri declarandũ puto, ſed eorum modò, quę & ipſa ſpõte ſua, & natura moueri videntur. Rectè & aĩalia ab anima, vt à diſtincta, ſeparataq; re, nec valde diuerſo modo corpori inſidente, quã nauta naui moueri. At minimè id ponere Ariſtoteli licet, qui nimirũ id ponentes maximè alibi damnat; & cui aĩalia nequaquam ex aĩa, corporeq., vt ex diſtinctis, ſeparatiſq; rebus, ſed vt è forma & materia cõſtare videntur, quę vbi coeunt, ita & ipſi etiã coaleſcunt, & vnum fiunt, vt nihil penitus in cõpoſito ſit vniuerſo, quod alterũ modò, aut non vtrũq; ſit; & qui igitur aĩalis operationes ad vnam oẽs, vel quę ſummè animæ ſolius videri poſſent, diſciplinã, memoriamq; compoſiti eſſe oẽs velit; animę ſolius nullam, quę nuſquã ſola, ſed corpori vniuerſa, vt proprię materię immerſa ſit. Sed, vt liceat Ariſtoteli ſui ipſius oblito, aĩam à corpore ſeparatam, diſtinctamq; ponere, & ab ipſa aĩalia moueri; minimè tũ animalium totorũ motus exẽplo, ſimilaria quæ ſunt, atq; vnum, ab alio ab ipſis diſtincto, ſeparatoq. moueri declarare licet. Quoniã.n. corpori anima ineſt, vt diſtincta, ſeparataq; res, & corpus ſui natura immobile ab ea mouetur Ariſtoteli; nequaquã animalis totius, ſed animæ ſolius motus exemplo, quę vnum ſunt ab alio ab ipſis diſtincto, ſeparatoq; moueri declarari oportet: animam.ſ.ipſam, à qua corpus ceu onus quoddam circumpoſitũ defertur, non à ſe ipſa, nec à propria ſubſtãtia, ſed ab alio ab ipſa diſtincto, ſeparatoq; moueri, & ipſam demonſtrandum. Et ſimplicis, ſimilariſq; rei ſpontanei, naturaliſq; motus modò, modus, quo ſimplex, ſimilariſq; res ſponte, & natura mouetur, declarandus, non rei motus exẽplo, quę minimè ſimplex, minimeq; ſimilaris, nec vna omnino videri poteſt, è duabus naturis compoſita; & quarũ altera penitus ſit immobilis quæ, ſi moueatur interdũ, minimè naturali motu moueri videri poſſit, ſed & ipſa prę ter naturam, & ab aliena ui, veluti grauia, vbi ſurſum, aut in obliquum feruntur. Abſurda igitur Ariſtotelis ratio, qua propterea, quòd animalium corpora ab anima ab ipſis diſtincta, ſeparataq; moueantur; reliqua quæuis, & quæ ſimplicia ſunt, atq; vnũ ab alio, & ipſa ab ipſis diſtincto, ſeparatoq; moueri contendit. Multò etiam abſurdiores ſunt quibus leuia, grauiaq; à ſeparato aliquo moueri oportere aſtruit. Cur enim animatorum tantùm, & viuentium, animalium nimirum proprius ſit motus, non & eorum omnium, quę à ſeipſis aſſiduè moueri, & ſeruari videntur motu?

A QVONAM ALIENO IGNIS MOVETVR ARISTOTELI: ET non ab eo, ſed à ſua moueri illum natura. Cap. XX.

8. Phyſ. tex. 61.

CONTINGIT & hęc, in anima.ſ. inquit Ariſtoteles, quę natura mouẽtur, ab alio moueri ſemper. Fiet autẽ manifeſtum cauſas diuidentibus. Mouentiũ itaq., inquit, hęc quidem pręter naturã mouent mota & ipſa; quæ.ſ. non ob id mouẽt, quòd propria natura motiua ſint, ſed aliena ui, atq; extranea; veluti vbi claua ferrea lapidem mouet: non.n. quà ferrea, neq; quà grauis, neq. oĩno à principio intrinſeco, ſed extrinſecus mouendi vim accipit: hęc aũt natura, veluti quod calidũ eſt, eius quod potẽtia calidũ eſt; nam calidũ actu quoties calefacit, proprio motu, & propria ui calefacit. Et mobile etiã natura ſimiliter per ſe, & non per accidens, qđ potentia calidũ eſt. Ignis itaq; & terra ab aliquo mouentur, ui quidẽ cum pręter naturã, natura autẽ vbi ad proprias ipſarũ actiones potentia exiſtentes, vbi.ſ. actu fiunt, quod poteſtate prius erãt. Leue.n. è graui fit, veluti aer ex aqua. At aer factus, niſi quid obſtet, ſtatim proprio aeris mouet

motu.

„ motu. Ab eo igitur mouetur aer, à quo aer eſt factus, & aeris donatus natura. Quoniã
nec aqua, nec lignum, dum illa aer, hoc ignis poteſtate eſt, aeris illa, hoc verò ignis
motu mouet; ſed vt illa aeris, hoc verò ignis moueatur motu, in aerẽ illa, hoc in ignẽ
agendũ eſt; & nec aqua ex ſe in aerem tranſit, nec lignum ex ſe ignis naturam aſſumit,
& ignis fit; ſed ab alio & aqua aeris, & lignum ignis ſubſtantia donatur, viribuſque;
& ijs aſſumptis, ſtatim aeris illa, hoc verò ignis cietur motu: ab eo vtiq; & aer aeris, &
ſuo ignis motu moueri videri poteſt, à quo ex aqua ille aer, hic verò è ligno ignis factꝰ
eſt, & ignis donatus viribus. Et quia inſuper factus, conſtitutuſq;, at ab aliquo coerci
tus, retentuſq; moueri haudquaquã poteſt, neq; enim impedimentũ amoliri, & ab eo
etiã moueri quoquo modo videri poteſt, à quo, quod ne moueatur impedimẽto erat,
remouetur, licet ex accidẽte. Non ſiquidẽ quod impedimentũ remouet, è remotione
potentia actu mobilẽ facit, veluti quod illũ è ligno ignẽ facit; ſed è multò proximiore,
& quę veluti media eſt inter potentiã & actum; quę. ſ. actui proxima, iunctaq;, ex ſe à
nullo retardata, retentaq;, in actũ exeat. Nullam ſeſe mouendi facultatem, naturãq;
igni indit, ſed remouet tantũ, quod proprium eius impedit motũ. Tot igitur diuiſioni
bus, apparatu tanto nequaquã non à ſe ipſis, & à propria natura, ſed ab alio ſeparato
ab ipſis, diſtinctoq. quę natura mouẽtur, moueri declarat Ariſt.; ſed lignũ, quod ignis
potẽtia eſt, ignis motu moueri non poſſe, niſi actu ignis fiat, & ignis naturã aſſumat,
„ viresq;. Ignis, inquit, & terra (neque. n. è quibus veritas manifeſtari poteſt, repetere 31
„ ea graue ſit) ab aliquo mouentur, ut quidẽ cum præter naturã, natura autem, cum ad
„ ſuas ipſorũ actiones; cum videlicet actu fiunt, quod iuxta propriã naturam poteſtate
prius erãt, & proprias eius, quod fiunt operationes operandi vires aſſumunt. Nuſquã
igitur locali illa motu à generante, aut alio vllo moueri declarat Ariſt., ſed ea donari
„ natura, eaq; forma, cuius is proprius eſt motus. Vbi, ait, è graui leue factũ eſt, niſi quid 32
„ obſtet, cõfeſtim operatur, à ſe ipſo nimirum, & proprijs viribus. Quod verò prohibẽs
„ dimouet, eſt, inquit, vt moueat, eſt verò vt non, ſed ſecundũ accidens: quòd impedi-
mentũ tantùm remoueat, & veluti in facultate ponat iuxta propriã operandi naturã,
aliud pręſtet nihil. Quod igitur dictũ eſt, quę poteſtate quid ſunt, actu ab alio fieri do-
cet Ariſt. At actu facta nequaquã ab alio locali moueri motu, quod demonſtrandum
oĩno erat; neque. n. id hic inquiritur mouens, quod lignum in ignẽ vertit; ſed à quo
actu exiſtens ignis, eo modo ad proprium impellitur locũ, quo lapides à proijciente,
& aĩalium corpora ab anima; ab eo nimirum diſtincto, ſeparatoq;, & à quo nõ com-
motus, impulſuſq; ignis moueri non poſſit: ſiquidẽ hoc illis euenit, quę non à ſe ipſis,
ſed aliena, atq; extranea ope mouẽtur. Quocirca ſummopere mirari Ariſtotelem licet,
qui cũ eorum, quę natura mouentur, ab alio ab ipſis ſeparato, diſtinctoq; nullũ pror-
ſus in ijs moueri declarauerit, ſed fieri tantum ab alio; ex ijs illa oĩa ab alio moueri e-
nunciare nihil veritus ſit. Et propterea etiam mobilia quę ſunt entia, nequaquam effi 33
ciens motus ſui, nec faciendi oĩno in ſe ipſis principium habere, ſed patiendi tantùm.
Deſides igitur, ſtertenteſq; proprias rerum naturas, formaſq; faciat: huiuſmodi. n. vi
deantur, & ſint formæ; ſi entia non efficiens ſui motus, nec faciendi principium in ſe
ipſis habeant, ſed patiendi tantùm. Sed alibi actiones omnes formis apertè attribuit;
& omnes manare à formis aſſerit, & hoc à materia differre formas, quòd agere hæ,
pati modò illa poſſit: & quæ omnino ſi pati poſſunt, agere etiam poſſint, neceſſe eſt.
Quoniam autem à contrarijs tantùm pati poſſunt, minimeq; illis pati impotentibus,
nihil enim apud nos impatibile eſt, quæ patiuntur formæ, & ipſæ in eas, à quibus pa
tiuntur, agendi facultate præditæ ſint neceſſe eſt. At eò, vnde digreſſi ſumus, redea-
mus; & quando ne Ariſtoteli quidem, quæ natura mouentur, verè ab alio moueri
videntur, ſed fieri modò, aut ab impedimento liberari: quæ natura mouentur om-
nia à ſe ipſis moueri ponamus, & multò cœlum amplius; quòd neque ab alio Ari-
ſtoteli generatur, & cuius motus à nullo retardari, aut impediri poteſt; cui igitur

horum exemplo aliud à propria natura mouens nullum adijcere Ariſtoteles poſſit. Deinceps reliqua proſequamur; & quale motiuum, à quo motus prouenit, eſſe oporteat inquirentem Ariſtotelem audiamus. Licet enim quæ natura mouentur, à ſe ipſis moueri, & in ſe ipſis motus ſui principium habere viſa ſint omnia; vt à quo primo ea moueantur inquirens Ariſtoteles, ne audiendus quidem ſit; tamen, vt vndique eius poſitiones inanes demonſtrentur, audiatur, atque examinentur.

PRIMVM MOVENS IMMOBILE OPORTERE ESSE Ariſtoteles docet. Cap. XXI.

8. Phy. te. 34. 38.39

QVONIAM, inquit, declaratum eſt, omne, quod mouetur ab aliqno moueri; ne in infinitum procedatur; neceſſe eſt deuenire ad primum mouens, quod non moueatur ab alio; ſed ſe ipſum moueat, aut immobile ſit; aliter enim in infinitum fieret proceſſus. Per ſe igitur mobile id erit, cuius pars altera moueatur, moueat altera, nō autem moueatur; aut, quòd totum ſe ipſum moueat totum. At hoc, inquit, demonſtrabitur contingere non poſſe: quo modo enim vel effingi poſſit, eodem motu deferre aliquid, & deferri, alterare, & alterari, eandem igitur rationem idem docebit, & diſcet, eandem ſanitatem curabit, & curabitur. Præterea, quoniam determinatum eſt, omne, quod mouetur, potentia id eſſe, ad quod mouetur, quod enim caleſcit facultate erat calidum, & quod frigeſcit facultate erat frigidum; at omne mouens actu iam eſt, quatenus mouet; per ſe igitur mobile, nempe quod totum, à toto mouetur, ſimul & potentia, & actu eſſet ad idem, facultate quidem quatenus mouetur, actu autem quatenus mouet: igitur perfectum ſimul, & imperfectum, calidum, & frigidum, calidum igitur, & non calidum. Quæ omnia abſurdiſſima cum ſint, reliquum eſt, vt per ſe mobile id eſſe dicatur, cuius pars mouet tantùm, pars tantùm mouetur, & quæ mouet, vt ſit ipſa penitus immobilis, quæ mouetur, moueat interdum aliquid extrinſecus, interdum moueatur tantùm: quod in animalibus facillimè videtur; quæ per ſe mobilia ſunt, qno definitum eſt modo; & eſt in ipſis mouens anima immobilis ipſa ab anima, motum corpus non amplius mouens ſemper, ſed interdum tantùm. Quin & inde, inquit, ſi non neceſſariò, rationabile videri qneat immotum oportere eſſe quod mouet. Quoniam enim eſt, quod mouetur tantùm, & eſt quod mouetur, & mouet; & id etiam eſſe rationi congruum eſt, quod mouet tantùm, & non mouetur. Quod nimirum vbi componentium quid alterū per ſe exiſtit, & alterum pet ſe exiſtere oportet. Propterea igitur, vt videtur, vel quæ à ſe ipſis moueri apparent, ab alio omnia moueri Ariſtoteli videntur; quòd motus ad locum idem generationi, alterationique viſus, & ſub eadem ei poſitus eſt ratione. Itaq; quòd quæ ſecundum ſubſtantiam, qualitatesq; immutantur, non à ſe ipſis, ſed ab alio immutantur; quæ itidem ad locum mouentur non à ſe ipſis, ſed ab alio moueri oporteat omnia. Præterea & quòd, quoniam & quæ ab alijs feruntur, & geſtantur, & quæ à ſe ipſis mouentur, moueri omnia dicuntur; hæc itidem vt mouea̅tur veluti, & illa alio opus habere viſa ſunt, è communi nimirum, quam ipſe generationi, alterationique, & motui ad locum aſſignauerat rationem, & communi è nomine, quod ijs, quæ manifeſtè ab alio, & ijs quæ manifeſtè à ſe ipſis moueri videntur, inditum eſt, & expoſita itidem è ratione quæ mouentur omnia ab alio moueri. Qnaſobres num rectè ex ijs decretum id Ariſtoteli ſit; num eadem, quæ generationi, alterationique, motui etiam ad locum congruat ratio, & unm entibus, quibus idem inditum eſt nomen, neceſſariò eadem natura, eædemq; indendæ ſint facultates, & num firma ſit ratio intuendum eſt.

MOTVM QVEMVIS ENTIS IN ID, QVOD POTESTATE EST, immutationem actum eſſe; & eandem quę generationi, alterationiq; , motui etiam ad locum congruere rationem Ariſtoteli viſum eſſe, & perperam vtrumque. Cap. XXII.

MOTVS, ait, abſque rebus non eſt; ſiquidem quod mutatur, aut ſubſtantiæ, aut qualitatis, aut quantitatis, aut loci mutationem patitur. Vnumquodque aurem eorum in quibus motus fit, ſubſtãtia ſcilicet, qualitas, quantitas, aut locus, rebus quæ immutantur bifariã ineſt, nam in ſubſtantia aliud eſt forma, aliud priuario, & in qualitate aliud album, aliud nigrum, & in quantitate aliud perfectum, aliud imperfectum, & in latione aliud quidem ſupra, aliud infra, vel aliud quidem leue, aliud graue. Quare quot entis ſunt ſpecies, totidem motus ſunt, atque immutationes. Cum autem in vnoquoque genere aliud quidem actu, aliud poteſtate diximus; eius quod poteſtate eſt, quatenus tale eſt, actus motus eſt, vt rei quæ alterari poteſt alteratio, eius quæ augeri, & imminui incrementum, imminutioque, eius quæ generari, & interire, generatio, & interitus, eius quæ ferri latio. Tum motum indefinitum quoddam eſſe inde declarans, quòd cum entis genera omnia in actum & poteſtatem diuidantur, motus neque in actu, neque in poteſtate collocari poteſt, nam neque id quod quantum eſſe poteſt, neq; id quod actu quantum eſt, neceſſariò mouetur; Motus, inquit, actus quidam eſſe videtur, ſed imperfectus eſt: cauſa autem quòd id quod poteſt eſſe, cuius actus motus eſt, imperfectum eſt; atq; hanc ob cauſam quid ſit difficile eſt ſumere: neceſſe eſt enim aut in priuatione ipſum reponere, aut in poteſtate, aut in eo quod planè eſt actus; in quorum nullo reponi poſſe videtur. Is igitur qui dictus eſt modus reſtat, nempe actum quidem aliquem eſſe, ſed talem, qualem diximus; qui ęgrè quidem perſpicitur, ſed tamen qui eſſe poſſit. Tum, vt clarius, & proximius etiam (vt Peripateticorum optimi explicant) quid ſit motus declararet, & quæ diffinitionibus iam traditis obijci poterant magis declinaret; Mouetur verò, inquit, & mouens omne quod moueri poteſt, & cuius vacuitas à motu quies eſt, nam in id agere, quatenus eſt tale, id demum mouere eſt, hoc verò tactu facit, quare ſimul & patitur. Quamobrem mòtus actus eſt rei, quæ vim habet, vt moueatur, quatenus eam vim habet; hoc autem rei tactu efficitur, quæ mouendi vim habet; ex quo fit vt etiam patiatur. Motum omnino omnem, & ipſum etiam qui ad locum fit, in ente, quod poteſtate quid ſit, & ab ente fieri, quod actu id ſit Ariſtoteli placet. Itaque motus quiuis vt fiat; vel duplici opus eſſe ente, & quorum alterum id poteſtate ſit, quod actu eſt alterum, vel ſiquidem vno; at cui duplex inſit natura; & è duplici compoſitum ſit parte; & quarum altera id poteſtate ſit, quod actu eſt altera; & illius in hanc immutationem, & veluti tranſitum motum eſſe. Generationem, alterationemque, & motum ad locum imperfectum quidem, & actum omnino, proindeque quæ ſecundum ſubſtantiam qualitatemue, & quæ loci immutationẽ patiuntur, imperfectè quidem, at agere Ariſtoteli videri potuiſſe ſummopere mirari licet. Siquidem quæ propria natura, proprijſque viribus ſpoliantur; & aliena natura, alieniſque donantur viribus; in aliaq; aguntur entia; vel ſi ex ignobiliſſimis in nobiliſſima tranſitus fiat; quin & quæ eadem remanent, at iuxta quampiam qualitatem immutantur, quæ Ariſtoteli loci mutationem patiuntur, quàm longiſſimè ea abſunt, vllum vt actum edere videri queant; quæ nimirum manifeſtè, ſi non vt illa penitus corrumpuntur, at iuxta quampiam condirionem immutantur; itaq; & patiuntur. At liceat Ariſtoteli manifeſtiſſimam, peſſimamq; entium paſſionem imperfectum quidẽ, at actum ponere. Nos num motus ad locum imperfectus actus poni poſſit, & nũ ipſi eadem, quæ generationi, alterationiq; conueniat ratio, proindeq; eadem entibus,

3. Phy. te.4. & ſeq.

quæ

quæ ſecundum ſubſtantiam, qualitateſque immutantur, & ijs etiam, quę locum mu-
rant; patiendi, operandiq; aptitudines, facultatesq; inſinr, & quæ illis, dum immu-
tantur, his itidem dum mouentur bona eueniant, malaue intueamur. Si quidem, vt
entium, quę ſub eadem continentur ratione præſtantiores, robuſtioresq; alijs, alijs
verò deteriores, languidioreſque, at omnibus certè aptitudines eædem, eædemq; in-
ſint facultates, & eodem prorſus modo, ab ijsdemq; inſuper patiantur, afficianturq;,
& operentur, perficianturq;, & corrumpantur oportet: ipſa enim ratio, quæ perfe-
cta eſt, quæ entibus inſunt, his ea indit omnia. Itaque, quod dictum eſt, num rectè
Ariſtoteles quæ ſecundum ſubſtantiam, qualitateſq; immutantur, & quæ loci muta-
tionem patiuntur, ſub eadem collocata ſint ratione, inquirentibus, num dũ illa im-
mutantur, & hæc mouentur, bono, voluptateq;, vel malo, moleſtiaq; vtraque affi-
ciantur, an conſeruentur, oblectenturq; altera, altera verò corrumpantur, torqueã
turque, inquitendum. Nam, ſi eadem vtriſque eueniant, rectè eadem vtriſque aſſi-
gnata ſit ratio; at ſi contraria, perperam prorſus. Quoniam igitur quæ ſubſtantiæ, &
quæ qualitatis mutationem patiuntur, penitus illa, & hęc quapiam ex parte corrum
puntur omnia, ſummoq. afficiuntur dolore; quæ contra à ſe ipſis mouentur, maxi-
mè in propria conſeruantur natura, ſummopere oblectantur; patet rationem, quæ
generationi, & alterationi congruit, motui ad locum congruere non poſſe: & ideo
inanes eſſe rationes omnes; quæ diffinitionem eandem, & huic, & illis cõuenire ſup-
ponunt. Inanis itidem ea eſt; quæ inde ab alio, & immoto eo moueri omnia ponit;
quòd impoſſibile ſit motu eodem deferre, deferriq;: nullo enim eam ſenſu, ſed com-
muni tantùm nomine firmat Ariſtoteles; quo & quæ ab aliena ui, & quæ vel ipſius te
ſtimonio à ſe ipſis, & à propria mouentur natura, moueri dicuntur. Quod igitur no
men ſi vtriſq; dematur, & proprium vtriſque indatur, ſi ſcilicet ignem ad ſuperiora
tendentem, non moueri, ſed aſcendere, & animalia progredi, & quæ ab ab alio fe-
runtur, impelluntur ue ferri, vectariq; dicamus; ſtatim corruat, nullaq. ſit prorſus.
Non quæ operationes vnum, idemq; ſortitę ſunt nomen, ijsdem eæ à naturis edun-
tur, ſed quæ idem operantibus bonum, malumue inferunt. Itaq; quòd quæ ab alie-
na mouentur ui, corrumpi tandẽ omnia; quæ verò à ſe ipſis conſeruari videntur, hęc
à ſe ipſis, & à propria natura, & proprium his motum, illa contra ab aliena moueri vi,
& à ſe ipſis immobilia, proindeq. & motum alienum eſſe, odioſumq. ſtatuendum eſt.
Ratio itidem, qua immotum oportere eſſe quod mouet, aſtruit, vana prorſus eſt, quę
non rebus vllis, ſed à vocum ambiguitate pendet; & quod quæritur ſumit. Id verò vt
pateſiat, quod ab aliena geſtatur, impelliturue vi, non moueri amplius, ſed geſtari,
impelliue, quomodo dici debet, dicatur. Eſto igitur quod geſtatur, impelliturue tã-
tùm, & id itidem, quod geſtat, impellitue & geſtatur, impelliturue; & colligere hinc
liceat, id etiam oportere eſſe, quod geſtat tantùm; at nequaquã immotum id tamen,
ſed vel longè maximum, & quod mouentium, quorumquunq. vires exuperet, vel lõ
gè velociſſimum, & quod reliquorũ omnium motus, atq. ictus effugere queat. Quin,
vt dictum eſt, quod quæritur ſumit. Quoniam enim mouere, & moueri in ijs etiam
quæ natura, & à ſe ipſis mouentur, diuerſa ponit; diuerſum in ijs mouens à moto po
nit, quod quæritur nimirum, neq. enim aliud hic inquiritur, niſi, num quæ à ſe ip-
ſis moueri videntur, tota ſe ipſa moueant tota, an eorum pars quæpiam moueat tã-
tùm, reliquæ moueantur. Non ſolæ ſcilicet voces, ſi rerum naturam inſpicere propo
ſitum eſt, audiẽdæ ſunt, quarum ambiguitas, inopiaq; in multos nos errores inijcit,
ſed multò prius, multòq. amplius res ipſæ, ipſarumq. actiones, operationeſque; &
tales ſingulæ illæ ponendæ, quales hę illas eſſe declarant. Illarum alias per ſe mobiles,
immobiles alias, & has ab illis geſtari interdum, impelliue, illarum contrà motum ab
his cohiberi interdum, retineriq. ſtatuendum; quæ nimirũ paſſim fieri videmus; im-
motum quod eſt alia impellere, aut ſe ſe mouendi facultatem alijs indere; efficiens

omnino motus cauſa, quæ hic inquiritur, minimè eſſe vnquam, quod ſcilicet nunquam cōſpectum eſt, nec fieri poſſe imaginari licet. Vdietur hoc (inquit Ariſtoteles) in animalibus apertiſſimè. At mihi quidem nihil æquè obſcurum: nec modò ſi ex anima, corporeque, vt è forma, & materia compoſitum ſit animal; quæ vbi ſimul coeūt; ita vnum fiunt, vt vel Peripateticorum aſſenſu nihil magis ſit vnum. Et propterea in ex ipſis compoſito ne punctum quidem inuenire liceat, quod alterum ſit tantùm, aut non vtrunq; ſimul. Vt operatio nulla prorſus ſolius formæ, quæ nimirum nuſquam ſola per ſe ſit, ſed compoſiti ſint omnes. Sed nihilominus, ſi anima corpori inſit, vt nauta naui, quemadmodum ineſſe placere hic Ariſtoteli videtur, & placeat neceſſe eſt, ſeparatum, diſtinctumq; mouens à moto oportere eſſe decernenti; quid enim humana quidem ratione minus comprehenſibile eſt, quam graue ſui natura, atque immobile corpus, ab incorporea, immotaq. anima ad tot, tantosq. agi motus? Ex certè, vt alibi vberius habebitur, ſingula Ariſtotelis hoc aſtruentis dicta difficultates excipiunt, quas euadere, atq. explicare numquam valeat. Tum, vt exuperet eas omnes, eoq; modo corpus ab anima moueatur; nihil vſquam ipſa commota, quod Ariſtoteli moueri viſum eſt. Quoniam non propterea ab ea mouetur, quòd ipſa illud impellat, vel quòd ſeſe mouendi facultatem illi indat vllam, ſed quòd indiuiduū quid ipſa ſentiente, cogitanteue, calor moleſtum quid contra frigus in corpore fit, & ab illo inexiſtens ſpiritus in amplius expanditur, neruiq. extenduntur, ab hoc contra ſpiritus in ſeipſum conſtringitur, & nerui contrahuntur; & corporis partes illius, & horum expanſionem, contractionemq. ſectantur; corpus vniuerſum Ariſtoteli commouetur; ſi quidem partibus per vices expanſis, contractiſq. motus Ariſtoteli fit. Itaq; manifeſtè non ab anima, ipſiuſq. natura, ſed à ſpiritus, neruorumq. expanſione, contractioneque, quin à calore, frigoreque, & nequaquam ab animæ ſubſtantia, ſed à re facto, quam (vt in ſuperioribus dictum eſt commentarijs) nuſquam explicat Ariſtoteles, & quam longiſſimè abeſt explicare vt queat. Nequaquam, quale iuxta eius poſitiones eſſe animal oporteat, è mouente, motaq; parte compoſitum, & ab illa hæc moueri videri poteſt. Vt ſi ab anima corpus moueri Peripatetici velint, quòd illa affecta calor, friguſq; in corpore fit; à quibus partes extenduntur, contrahunturq. ex accidente omnino quodā, & valde eo remoto, & modo, quo ſimplicia corpora moueri Ariſtoteli placere non poteſt, corpus ab anima moueri fateantur neceſſe eſt. Præterea, vt rectè modus Ariſtoteli poſitus ſit, quo ab immota anima corpus moueatur; quoniam eo ſimplicia corpora moueri non poſſunt, quæ ſcilicet non animalium ritu diuerſis conſtant è partibus, & quarum ſingulæ diuerſo aſſiduè immutantur modo; maioresque, & minores fiunt; ſed penitus ſibi ipſis ſimilia, & vnum, idemq. vniuerſa, & ſtupida Ariſtoteli ſunt: proindeq. nullo à ſenſu, nullaq. à cogitatione affici, immutariq. poſſunt; vtiq. alius effingendus erat modus, quo immobiles ipſorum partes (neque enim ſi ſeſe mouendi facultate donatæ Ariſtoteli eſſent, ab alio mouendæ eſſent) ab vna, eaq. immota moueantur, & apertiſſimè is demonſtrandus. Nō ſiquidem adeo obſcura, adeoq. ſenſui repugnans res, & è qua DEVM eſſe, eiuſq. conditiones omnes hominibus manifeſtandas eſſe Ariſtoteli propoſitum erat, rationibus logicis, & inanibus, vt viſum eſt, quin rationibus nullis declaranda, ſed ſenſui exponenda erat; partem nimirum quampiam ijs ineſſe oſtendendū ab alijs bene diuerſam, beneque diſtinctam; & cui vel nullum edenti motum reliquas commouendi facultas attribui poſſet indicandum. Nec verò, quin ſumma illum inquiſierit Ariſtoteles diligentia, & propterea non poſitum, quòd nullum vſquam inuenire, effingereq. potuerit, ambigendum eſt quicquam. At vnde digreſſi ſumus, redeamus; & num, quod Ariſtoteli, ſuiſq. omnibus placet, propterea eadem quæ generationi, alterationique, motui itidem ad locum ratio congruat; quòd extra proprium locum poſita, imperfecta dum, & non actu, ſed poteſtate ſunt corpora; & perfecta, actuq. vt fiant, ad pro-

pria

pria deferenda ſunt loca. Quare quòd ſi non à motus natura, & quòd mouentur, at veluti ex accidente quodam immutantur, perficiunturque, & actu fiunt, & propterea omnino à motu perfecta, actuque fiunt, quod ad propriam ab eo feruntur perfectionem, actum imperfectum, & talem, qualis generatio, alterationque viſa eſt eſſe motum, ponere liceat, intueamur.

MINVS ETIAM EANDEM, QVAE GENERATIONI, ALTERAtioniq; motui ad locum congruere rationem; quòd corpora ſingula ad ſua loca, in quibus ex imperfectis perfecta fiunt, ab illis feratur. Cap. XXIII.

LOCVM inane ſpatium, & veluti non ens, & nulla prorſus agendi facultate donatum eſſe, atq. enti nulli perfectionem indere, demereue poſſe, & nihil prorſus à ſe ipſis locos differre, ſed vnum, eundemq. eſſe omnes, ſatis eſt ſuperius declaratum. Itaq. id modò declarandũ eſt; cur adeo promptè ignis, igneæq. res ad ſuperum locum efferuntur terra contra, & paulò corpolentiores res ad inferum deferuntur; ſi neuter nullum ipſis bonum præbet, malumue; & ſi id etiam ſatis ibi expoſitum videri poſſit. Non ignis, nec ens aliud vllum propterea locum mutat; quia is, è quo recedit, non æquè ipſius naturæ, atq; is, in quem fertur, proximus ſit, cognatusque; ſed quòd à contiguis in illo entibus moleſtia quapiam, & quæ vitanda ſit, afficiatur vel qui ab entibus in hoc contentis, vel nihil dum ab ijs contactum foueri ſe ſentiat; & ferrum illud, hoc flammæ, vaporeſq. declarant. Propterea enim ad ſuperpoſitum magnetem, tantaq. effertur ferrum velocitate, quòd huius calor ab illius calore ſummopere foueri ſe ſentiens, proximiuſq. ab eo amplius foueri appetens (id, quod magno quopiam accenſus appetitu animalium etiam ſpiritus facere videtur) colligit ſe ſe, adeoque proprias intendit vires; vt onus, cui à nullo ſtimulatus appetitu ſuccombit, promptiſſime ad magnetem efferat; & ne eius priuetur contactu in ſublimi ſuſtinet. Et flammæ, vaporeſq. omnes idcirco ſurſum efferuntur, & non infero circumuoluuntur in loco, quòd ab eius craſſitie comprimi ſe ſentiunt; nam compreſſionem quamuis tenuibus entibus moleſtiſſimam eſſe, & letalem ſatis eſt alibi dictum. Terraque, pauloque corpolentiora quæ ſunt entia quæuis propterea deorſum delabuntur omnia, quòd Inexiſtens calor molis copiæ, oneriq; impar detrahi ſe ſinit; nam deſcenſum omnem materiæ tribuendum eſſe ſatis eſt, vt exiſtimo, in ſuperioribus declaratum commentarijs. Tum, ſi (vt Ariſtoteli placet) corpora ſingula proprium ſortita ſint locum, & ob hanc cauſſam ſingula moueantur, vt in eo fiant; conquieſcantq.; & propriam in eo adipiſcantur perfectionem; ſtultum ſit, cœlum; quòd ſempiterno commotum motu; nunquam ad proprium, ad quem tendit perueniat locum. Adhæc ſi illud fiat, & ad proprium delata entia locũ, & proprium bonum, propriãq; conſequantur perfectionem; infelix Ariſtoteli ſit cœlum; cui perpetuò imperfectus edendus eſt actus, & fruſtra prorſus, nunquam cuius gratia eum edit ſibi comparans bonum. Præterea, vt in ijſdem expoſitum eſt libris, continentium corporum ſuperficies locus Ariſtoteli viſus cum ſit, & cœlum penitus ab igne diuerſum, & aer altera ſui natura igni contrarius poſitus cum ſit; quam vel igni Cœlum, vel aeri ignis largiri queat perfectionem, intelligi minimè poteſt, nec vnquam, reor, Ariſtoteles oſtendat. Itaque, quoniam quæ à ſe ipſis mouentur entia; nec à motus, nec ab locorum natura, ad quæ à motu feruntur nihil prorſus immutari apparent vnquã; pacto nullo eadem quę generationi, alterationiq. motui etiam ad locum ratio congruit. Proindeq; motum, veluti illas actum imperfectum, & paſſionem eſſe, & quæ à ſe ipſis mouẽtur, ab alio moueri perperam Ariſtoteli poſitum eſſe; & quæ à ſe ipſis mouentur ſola à ſe

ipſis

ipſis totis moueri, liquidò vndique patet. Proptereaq; nihil Ariſtoteles, Aphrodiſieuſq; audiendi eſſent, ſubſtantiarum, à quibus cœlum mouetur, naturam, modumque, quo ab ijs mouetur, inquirentes, declaranteſque: at quòd illarum vnam DEVM Opt. Max. faciunt; & è cœli motu DEI ipſius conditiones colligunt; rem ſcilicet inquirunt, declarant longè aliarum omnium obſcuriſſimam, longeque nobiliſſimam, audiantur; rationesque, quibus rem tantam explicant, inſpiciantur omnes.

COELVM ANIMALIVM RITV EX ANIMA, CORPOREQ. VT è diſtinctis rebus conſtare; & ob alicuius appetitum moueri Peripateticis videtur: & perperam vtrumque. Cap. XXIIII.

Alex. 12. metaphyſ. com. 10

SI, inquiunt, cœli motus continuus eſt, & æternus; cœlũ ipſum ęternum ſit oportet, & animatum inſuper, æternum exiſtens, optimumque, & motu delatum longe pręſtantiſſimo. Et id itaque ſit, neceſſe eſt; cuius deſiderio moueatur cœlum. Nam quæ per animam mouentur, ob impulſum omnia, & ob alicuius appetitum mouentur. Et non æternum modò oportet eſſe huiuſmodi mouens, ſummeq; ſimplex, atque actu æterni, continentiſq; motus cauſam, ſed immorum etiam iuxta rationem in phyſicis poſitam, & ſuperius à nobis examinatam: quòd eo exiſtēte, quod mouetur, & mouet, quale inerrans videtur cœlum, quod ſuppóſitũ vagum, erranſq; ſecum rapit, commouetque, & eo quod mouetur quale errans apparet, vagumque; id etiam eſſe oporteat, quod mouet tantùm, & non moueatur: altero enim è componentibus quid ſe exiſtente, & alterum per ſe exiſtere oportet. Inde itaq; nõ ſui ipſius gratia, propriamq; operandi operationem, ſed ob impulſum, & ob alicuius appetitum moueri cœlum Peripatetici ratiocinantur; quòd animatum cum ſit, animalium ritu moueri oporteat, ob alicuius videlicet deſiderium, aut etiam odium, ob impulſum omnino, atq; appetitum; animatũ porrò eſſe ex eius ſubſtantiæ, atque operationis præſtantia, ſiquidem quæ animata ſunt inanimis nobiliora, & pręſtantiores operationes operari videntur. Num igitur cœlum ex anima, corporeque, vt è diſtinctis, ſeparatiſque rebus, veluti animalia conſtet, & num pręterea, qualecumq; exiſtat ob externi alicuius appetitum moueatur, conſiderandum. Animalia, vel quæ ignobiliſſima ſunt, entibus, quæ apud nos ſunt, omnibus nobiliora eſſe; rectè id quidē; quippe quæ operationes operantur longè, quàm alia, præſtantiores, viuere nimirum ſentire, mouerique. Et ſi ex anima ea conſtent, corporeque, vt è forma, & materia, proindeq; vnum, atque idem ſint, & operationes animalis totius, non ſolius ſint animæ, haut perperam animatum videatur cœlum, forma videlicet, naturaq; præditum, animæ ſubſtantiæ nihil diſſimili, viuere & ipſum, moueriq; conſpectum. At quoniam animalia ex anima, corporeque, vt è diſtinctis, ſeparatiſq; rebus Ariſtoteli hic, ſuiſq; ponuntur; & motus ab anima ſola fieri, eiuſq; vnius proprius eſſe: ſummè ſimilare viſum cœlum; & nunquam ceſſante delatum motu, nequaquam animatum ponendum illis fuit, ſed ſubſtãtiæ eiusdem eſſe vniuerſum, cuius ipſa eſt animalium anima. Iam à nobis ſæpè dictum eſt enti vni, niſi contrarias ei Indas naturas, motus, motuſq; ceſſatio, atque immobilitas aſſignari minimè poteſt; ſed quod mobile eſt, perpetuò moueatur neceſſe eſt. Non perpetuò igitur moueri animalia viſa, non tota mobilia, ſed è duplici ſubſtantia compoſita eſſe exiſtimandum eſt, è mobili altera, & ex altera immobili, quæ propterea moueatur; quòd ab inexiſtente alia deferatur. Id autem non perpetuò, nec diu fieri poſſe, quòd quæ mobilis eſt, immobilis onere oppreſſa, defatigataq; vlterius eam vectare minimè poſſit, & nũquam tamen, vt dictum eſt, immobilis facta ipſa, vt arteriarum, thoraciſq; perennis motus manifeſtat. Quoniam igitur nunquam à motu ceſſat, vel defatigatur cœlum, non è duplici & ipſum ſubſtãtia,

& ex

& ex immobili altera, veluti animalia compoſitum eſſe exiſtimare conuenit; quæ ſi à mobili vectetur, tãquam onus eam grauet, & eius motum vel ſiſtat, vel variet ſaltem interdum; ſed vniuerſum ipſum mobile, & ſpiritus ſubſtantiæ quàm ſimillimum. Sui præterea natura, veluti animalium corpora, immobile ſi ſit cœlum: modum, quo à ſeparata, immotaque ſubſtantia, & ob ipſius appetitum moueatur, effingere Ariſtoteles nequeat prorſus. Nam quo animalium corpora ob huiuſmodi animæ appetitum moueri declarat, præterquàm quod (vt ſuo amplius declarabitur loco) longè eſt abſurdiſſimus: cœlum eo moueri placere Ariſtoteli non poteſt. Eſto enim ob animaliũ animæ externatũ rerum appetitum, odiumq; calor, friguſque in eorum corporibus excitari, & ab ijs ſimul agentibus nerui extendi, contrahique, & ſpiritus amplificari, & in anguſtius cogi, & ab ijs ita auctis, imminutiſque corpus impelli, retrahique, proindeque & moueri Ariſtoteli poſſit: non certè & cælum ob huiuſmodi ſubſtantiæ appetitum moueri placere ei poteſt. Summè enim ſimplex, penituſque inalterabile cælum cum ſit, quos ædit motus, nequaquam inexiſtentis ſubſtantiæ appetitui, partiumque alterationi, quæ illum conſequitur, ſed propriæ ipſius naturæ neceſſariò attribuendi ſunt omnes. Qualecunque tamen ſit cælum, minimè animantium ritu ob illius appetitum, odiumque moueri exiſtimandum. Propterea enim animalia nõ perpetuò motus tantùm edendi gratia, ſed ob externi cuiuſpiam appetitum mouentur interdum; quòd inter contraria genita cùm ſint entia, & aſſiduè ab ijs offendantur, aſſidueque imminuantur, itaque & illa declinanda, repellendaque, & quibus reficiantur, comparanda, motuque vtrumque peragendum cum ſit, multos vtique ob appetitum motus edant oportet. Minimè verò hoc accidit cælo: quod à nullo obledi poteſt, & bonum omne in ſe ipſo habet: cui, quod declinare velit, propinquum nihil, nihilq; quod appetere queat, remotum eſt: quod igitur, ſi ob appetitum moueatur, ſtultum ſit, id perpetuò cum ſectetur, quod aſſequi numquam videtur, & laborioſo Peripateticis, moleſtoq; motu, ſiquidem non naturali. Propterea enim aliã à cæli natura efficientem, finalemq; eius motus inquirunt cauſam; quòd motus non propria cæli operatio, nec à propria ipſius ſubſtantia manare videtur. Non igitur ob impulſum, nec ob alicuius externi appetitum, ſed propterea moueri ſtatuendum eſt, quòd motus propria ipſius operatio ſit, qua oblectatur, & ſeruatur cælum. Illud fortè dixerint, DEI voluntate moueri cœlum, velle autem DEVM, quandoquidẽ ſummè bonus, quod boni præcipuum eſt munus, bona ſua omnibus communicare, eſſe nimirum: id enim proprium DEI bonum. Quoniam igitur eſſe omnibus communicare vult DEVS, & cœli motu id effundit, propterea moueri velle cœlum: ipſum autem libens moueri, quòd DEI ipſius voluntatem intelligit, eiuſque bonitatis particeps, & quoadlibet ſimile illi fieri appetat; nec vnquã à motu ceſſare, quòd ab amato moueatur incomprehenſibili, & cuius bonitatem vniuerſam adipiſci numquam poſſit. Hæc, hiſque ſimilia ſi dixerint, nulli nõ credita, aut ignota, reor, dixerint. Quotus enim quiſque eſt, qui non ſummam DEI bonitatem intueatur, fateaturque? Ecquis etiam quæcunque in terræ, cœlique medio cõſtituuntur aduertit, non ea omnia à cœlo è terra educta fateatur? Quis tandem ſanæ mentis homo, quæcunque velit, DEVM facere poſſe neget? At DEI ſapientiam, bonitatemque in reliquis contemplatus quiuis, illud etiam ſimul intueatur; poſſe quidem quæcunque velit facere DEVM, qui mundum vniuerſum è nihilo condiderit: ſed non eo illum pacto conſtituiſſe, vt entia ad proprias edendas operationes noua potentia operandi aſſiduè indigeant; ſed ſingula à DEO ipſo propria natura, propriaſque operandi operationes facultate donata, iuxtà propriam ſingula operari naturam; nunquã quidem à DEO ſummo non dependentia, nec vnquam Conditoris ope non indigentia, at æquè ſingula, quorum igitur nullum non à propria etiam natura, & non ſui ipſius agat, operetúrque gratia, ſin aliorum etiam commodum, bonumque agere, operarique conſpectum.

ſpectum. Ea ſcilicet in ſingulis ſuis operibus Conditoris noſtri induſtria elucet, ſapiẽtiaque; vt quod neceſſario factum eſt, conſul-ò id, & melioris gratia factum, & partiũ ſingularum operatio ad aliarum omnium,& ſingularum etiam cõſeruationem ſpectare videri poſſit. Proindeq; ſingula animalium viſcera, ſingulæq; partes proprium opus conficientes, & proprias edentes actiones, non ſe ipſas modò ſeruant, oblectantque; ſed reliquas adiuuant,& ſeruant etiam omnes, ſeruatę & ipſę ab omnibus, nullis tamẽ non propriam edentibus operationem. Vt ſi quæ in cœli, terræq; ſunt medio ab illius motu omnia conſtitui, ſeruariq; videantur; minimè tamen eorum gratia cœlum moueri exiſtimandum ſit; quin potius pręcipuum DEI opt. Max. ſapientiæ inditium id ſit; qui neceſſariò,& ſui ipſius gratia motum cœlum eo ipſum deferri inſtituit modo, vt vel longè maximum, longèq; (vt dictum eſt) robuſtiſſimum, terram tamen longè minorem, longèq; debiliorem non exurat, & plurima ex ea educat, longèque pulcherrima; quorum gratia tamen nunquam moueatur cœlum, niſi neceſſarius, ſalutariſque, & longè etiam iucundiſſimus ſit ipſi motus, & quo, vt propria oblectetur, ſeruetur que operatione; vt alibi à veritate coactus, edoctusque ipſę etiam affirmat Ariſtoteles.
» Cœlum, inquit, circulari mouetur motu; eſt enim ipſi bonum moueri, quam ma-
» nere, magis; quoniam operari magis, quàm non operari. Aeterno autem corpori
» conuenientiſſimus circularis motus, qui neque principium habet, neque finem. Rectè ſanè. Non igitur alia inquirenda eſt motus cauſſa, quæ præſertim finis habeat rationẽ. Nec aliud itaque appetens, nec alteri ſimile fieri ſtudens, nec vllius conſuetudine frui quærens, ſed ob id mouetur cœlum; quòd operari præſtat propriam operationem, quæ, vt ſæpè dictum eſt, ſalutaris eſt, longèq; iucundiſſima, non alienam; quæ labo
» rem infert, moleſtiamque, & ad interitum deniq; agit. Et alibi, moueri cœlũ, inquit,
» quoniam proprium eſt ipſius opus: neq; hoc tãtùm, ſed eſſe etiam propter motum. Sin- 2. de cœlo. 17.
» gula, inquit, quorum opus eſt, eſſe operis gratia. DEI autem actio immortalitas. Qua
» re neceſſe eſt, Diuino vitam exiſtere ſempiternam. Quoniam autem cœlum tale (diui-
» nũ enim corpus) propterea habet circulare corpus, quòd natura circulo mouetur ſemper. Motus igitur Ariſtoteli cœli eſt opus,& propter motum inſuper eſt cœlum: à propria igitur ſubſtantia, nec ob aliud omnino mouetur cœlum, ſed propriæ operationis operandi gratia, quæ nullius externi opera, aut ope editur, & quæ finis eſt operandi
» enti omni, Tum alibi, Moueri, inquit, cœlum, quoniam bonum appetit; id autem Tex. 64.
» motu conſequi, & propterea diuerſos orbes diuerſis moueri motibus; non enim & 66.
» eiſdem omnes bonum conſequi poſſe: pluribus itaque quoſdam, quoſdam verò
» paucioribus, nullis omnino terram; quia ſcilicet bonum conſequi non poteſt,
» exemplo demortui. Si propterea mouetur cœlum, quia bonum appetit, proprium nimirum; neque enim alienum appetat; & ſi motu illud conſequitur; motus propria eſt cœli operatio, qua, vt dictum eſt, ſingula proprium bonum conſequuntur, ſummopereque oblectantur. Terram porrò nihil moueri, quòd demortui hominis ritu nullum ipſa motu conſequi queat bonum, ſtatuens Ariſtoteles, rerum omnium Conditorem DEVM quodammodo inertiæ incuſare, parum propriorum decretorum memor, parum etiam diligens entium operationum, paſſionumq; ſpectator videri poteſt. Iners enim rerum cõditor fuerit, ſi primorum corporum alteri proprium bonum non attribuerit, & id comparandi, ſeſeq; conſeruandi facultatem nõ indiderit. Et duplicem ipſe naturam, & alteram motus, immobilitatis alteram principium, & terram ſui natura immobilem cum poſuerit; nullamque prorſus cœlo ſimilitudinem, cognationemue ſortitam: quin ipſius conditiones omnes cœli conditionibus penitus contrarias cum intueretur, poterat vtique intelligere; non propterea eam non moueri, quòd motu bonum conſequi non poſſet; ſed quòd à natura conſtituta ſit, quæ immobilitate gaudet, & ab immobilitate ſeruatur, & à qua quod appetit bonum habet eſſe; & à motu, ab operatione nimirum, quæ contraria eſt naturæ corrumpatur.

Et entia,quę mouētur,calida fieri oīa intuito,proindeq; calorē à motu fieri enunciāti,
nequaquā longè frigidiſſimum ens non ideo nō moueri, quòd demortui hominis ritu
nullum à motu adipiſcatur bonum,ſed quòd calòrem is,contrariam.ſ.inderet naturā;
itaq; & corrūperet;& quòd manſio propria eſt ipſius operatio; quæ & māſione ſummo-
pere oblectatur, ſeruatur q. aſſerendū erat. Incuſandus planè eſt, qui cum cœlū natura
circulari, æternoq. motu, & propterea moueri intuitus eſſet, quòd motus propria eſt,
naturaliſq; ipſius operatio, & quòd motu propriū conſequitur bonū, veluti ſui ipſius
oblitus, ſingulis cœleſtibus orbibus proprias indit ſubſtantias, & penitus eas immobi-
les, penitusq. ab eorum natura diuerſas; à quibus ad motum ij agantur.

DEVM OPT. MAX. VNI INCLVDENS ARISTOTELES ORBI, mouendiq; tantùm munus ei attribuens, iners, ne dicam impium, deprehenditur. Cap. XXV.

AT verò Devm etiā ipſum vni includens orbi,eiuſq; vnius circūuoluendi modò
munus,aliud nullū, nullamq. aliam ipſi attribuens operationē,non incuſan-
dus,ſed deteſtandus etiā videtur;qui nimirū id ſtatuēs,rerum,quæ à cœli mo
tu,& a calore ab eo facto generantur,ſi quidē efficientem,at veluti ex accidente quodā
cauſſam Devm ponit; & quatenus orbis ab eo cōmotus reliquos oēs, & ſolis ſecum ra-
pit orbē; at impotentem prorſus alio illas,quàm quo fiunt modo,efficiēdi,& veluti na
turæ viribus imparem, earū actionem nec retardandi, nec immutandi potentē, proin-
deq; quæ fiunt,velit, nolit Devs,fieri oportere oīa, decernat oportet,decernitque. Ad
hæc rerū humanarum oīum prouidentiam Deo demit omnem. Res deniq. ponit, quas
nō perpetuus modò hoīum omnium conſenſus, quē, vt dictum eſt, vanū eſſe exiſtima-
re non licet, ſed aīalia, reor, omnia, plantæq;, & lapides etiā ipſi reijciāt, exhorreātq;,
& quas, non ſacrę modò, ſed prophanę etiam, & populorum oīum hiſtorię, & humanę
etiam rationes falſas eſſe manifeſtè declarant. Nulla adeò fera,barbaraq; gens fuit vn-
quam,quæ Devm Mundi gubernatorem nō agnoſceret; & quę, quæ natura fiunt, eius
nutu immutari poſſe, & immutata eſſe interdum, & hoīum actiones à Deo dirigi poſ-
ſe, earūq; euentus in Dei eſſe poteſtate,& naturæ opera oīa, omniaq; hominum facta
à Dei volūtate pendere,nō crederet,intueretúrq.: quaſq; ob res, & Devm coleret,atq;
veneraretur.Sacræ certè hiſtorię ſolē Dei imperio immobilem factū,& nihil ab interpo
ſita luna,neq; à nubibus obtectum,obſcuratum, & mortuos vitę reſtitutos fuiſſe,& alia
multa ijs ſimilia, aut paulò minora, quæ naturæ viribus impoſſibilia prorſus ſint, Dei
nutu facta fuiſſe tradunt, & fieri aſſiduè ipſis paſſim intuemur oculis. Hominum mul-
tos Dei iuſſu longè maximas,longèq; difficillimas aggreſſos fuiſſe res; & Dei ipſius cōſi-
lio, atq; ope facillimè eas confeciſſe omnes: Populos omnes,at eum certè amplius,quē
ſibi ipſi elegerat Deus,dum ipſius pręceptis paruit, ſupra reliquos omnes floruiſſe,mox
ad impietatem prolapſum in ſummas incidiſſe miſerias.Prophanis etiam in hiſtorijs lō
gè plurima eueniſſe intueri licet,ſummopere rerū naturę repugnantia; & quę non niſi
entis imperio euenire queant,quod lōgè natura pręſtantius ſit; quodq; naturę ordinē,
viresq., vt libet, immutare queat: & futura ea bona, malaq; prænunciaſſe; vt quin Dei
imperio euenerint,ambigere non liceat.Et pios hoīes perpetuò Deo caros,& magna tā
dē pietatis pręmia à Deo tributa eſſe oībus.Impios contra Deo inuiſos,& quò ſeriores,
eò grauiores impietatis pœnas dediſſe oēs: quòd nimirū humana Deo curę ſunt,& vel
ab ijs,quibus ſeſe, modumq., quo colendus eſſet, non dum manifeſtarat,coli ſe, vene-
12.Met. tit.51. rariq; perpetuò voluerit Devs. Vileſceret (inquit Ariſtoteles) Devs, ſi inferiora hęc
intelligeret: præſtat.n.quædam non intelligere.Quin & perfectionem exterius à rebus
ſumere videatur Devs, ſi quæ extra ipſum ſunt intelligat. Rectè ſanè, ſi quo Ariſtoteli
placet modo, humana aīa intelligat, modoq; eodem Deo etiam ipſi intelligendū ſit;
ſi.ſ.

ſi.ſ. propterea rerum formas, naturaſq; intelligat humana aĩa, quòd eas ſuſcipit, exq;
ipſa fit; & propterea eas ſuſcipiẽs, perficitur, quòd nõ actu ex ipſa, ſed aptitudo modo
eſt ad formas ſuſcipiendas. Quoniã verò (vt ſuo amplius declarabitur loco) quàm lon
giſſimè abeſt, vt quo Ariſtoteli placet modo intellectio fiat, & multò etiã longius, vt,
quo hoĩes, eodem & DEVS intelligat modo: adeo.n. diuerſum ab hoĩe ens, adeoq; ho
mine pręſtantius, vtiq; vel ſi eaſdẽ intelligat res, longè diuerſo, longeq; præſtantiore
modo intelligat oportet: & rerum oĩum formas, reſq; omnino oẽs in DEI immenſi-
tate eſſe exiſtimare cũ poſſet Ariſtoteles, eas vt intelligeret, nequaquã veluti homini-
bus, ipſi etiã DEO è rebus hauriendę eę erant. Tũ ſi nullus prorſus hoĩum cœtus, nullus
reliquorũ aĩalium grex, nullũ noſtrorum entiũ, cuius ſalus pręſtantiori cuipiã enti cõ
miſſa nõ ſit, diù ſeruari põt; ſed & illa, & hęc oĩa mutuò ſeſe deſtruunt, ũpuntq.;
itaq; & aĩalia reliqua, & ipſi etiam hoĩes vel ſi ſinguli reliquis ſupereminere oĩbus ſum
mopere appetunt, & alijs ſubijci æquè ac ſui ipſorũ exhorrent corruptionẽ: quòd niſi
ab vno oẽs gubernentur, & vnus oĩum dirigat actiones, cõmuniq; omnium prouideat
ſaluti; ſe ſe mutuò perdant oẽs; qui corpora, è quibus mundus cõpoſitus eſt, & reliqua
entia, & ipſa in primis aĩalia, quę veluti è mutua corruptione effecta ſunt, ſecum ipſis
perpetuo decertent, ſeſeq; mutuò aſſiduè cum corrũpant, perpetuò tñ ſeruentur, niſi
oĩa à pręſtantiſſimo, potentiſſimoq; quopiã ente gubernentur. Quin vel ſi neq; in mũ
di, aĩaliumq; conſtructione, neq; in cœli motu, perpetuaq., & conſtanti rerũ genera-
tionis ſerie, DEVM eſſe, & mũdi conditorẽ, gubernatoremq; intueri Ariſtoteli licuerit;
incuſandus tñ, quòd cœli circumuolutionẽ, ignobilem nimirum operationẽ, & quæ
cœli naturę tribui poterat, & nõ cœlo modò, ſed ſublunariũ multis, tributa Ariſtoteli
& tribuenda oĩno erat, Deo opt. Max. aſſignarit. Pręſtabat, reor, ipſi ocioſum eũ, quàm
cœli motorẽ facere; & vel ſi id munus DEO attribuendũ, & cœlo DEVS indẽdus viſus
foret; non vni certè modo orbi, & reliquorũ ſingulis ſingulę indendę erant Ariſtote
li ſubſtantię, & DEO coæuę oẽs, eiuſdemq; DEO naturę, eademq; propemodum, qua
DEVS, donatę potentia: ſed vnus ipſe in vniuerſo locandus erat cœlo; eiuſq; vniuerſi
vni ipſi Ariſtoteli in primis demãdanda erat adminiſtratio; cui nimirum Principũ mul
titudo mala videtur. Subſtãtias alias in cœlo ponere viſum ſi foret; nõ certè quę DEO
coęuæ eſſent, & quę eandẽ operarentur operationẽ, nihilq;, vt eã operarẽtur, DEI ope 12. *Metaph. te. vlt.*
opus haberent, nec DEI oĩno arbitrio, ſed ſingulę iuxta proprium operarentur inge-
nium, ponẽdę erant. Tales etenim ſubſtantię, quę reliquos orbes mouẽt, Ariſtoteli po-
ſitę, iiſq; donatę ſunt viribus. Quin ſi vni prorſus orbi DEVS indendus viſus fore: ap-
tius fortè ſolis orbi inditus foret; cuius motui, cuiuſq; viribus ſublunariũ entium at-
tributa Ariſtoteli eſt, & neceſſariò tribuenda eſt generatio, conſeruatioque. Nec verò
nõ licuiſſe id, & ſupremo orbi DEVM indendũ eſſe dixerit quis; quòd huius motum vt
præſtantioris entis reliqui ſectentur oẽs: neque.n. ſatis exploratũ videtur, propterea
duplici ſolẽ moueri motu, ab Oriente altero Occidentẽ verſus, altero verò ab Aquilo-
ne modò Meridiẽ verſus, modò hinc illuc veluti retroferri, quòd ille nõ ꝓprius ipſius
eſt, ſed ſupremi orbis, iſq; & ſolẽ, & reliquos orbes ſecũ rapit; & ſol interea in cõtra-
riũ, & quo dictum eſt modo, ab Aquilone modò Meridiẽ verſus, modò verò hinc illuc
veluti retrofertur; vt enim ſuperius dictum eſt, qui fieri id queat, qui.ſ. orbis, aut ens
aliud vllũ, vnum quod ſit, idemq., & non alio in ente, ſed in ſeipſo cõtineatur, in con
traria ſimul ferri queat, nulla intelligere licet ratione. At ſol ab Oriente Occidentem
verſus proprio cũ moueatur motu; & vigintiquattuor horarum ſpatio & ipſe cum cir
cumuoluatur, ſi ipſius poli non perpetuò mundi polis æquidiſtẽt, non.ſ. perpetuò im
mobiles ſint, quales fieri ipſorũ natura maximè auerſatur, ſed aſſiduè modò ad æqui-
noctialẽ accedant, modò inde polũ verſus recedant, modum, quo vno cũ moueatur
motu, & ab oriente perpetuò occidentẽ verſus, altero itidem ab aquilone modò meri-
diẽ verſus, modò à meridie ad aquilonẽ feratur, ipſis intueare oculis. At verò quoniam

non propterea tantùm alias à propria natura incorporeas ſubſtãtias ſingulis orbibus indendas Peripatetici decernũt, quòd vt moueantur ijs opus ſit, ſed vt ſeruentur etiã, æterniq; ſint, & æterno, certoq;, & ordinato moueantur motu: neque enim corporeum, finitumque cum ſit cœlum, proprijs viribus æterno ſeruari tempore, æternoque, & adeo ordinato moueri queat motu. Age & id etiam examinetur.

PERPERAM ARISTOTELES AETERNVM VT SIT COELVM, æternoque, & regulari moueatur motu, incorporeum, immutabileq; ens ei indit. Cap. XXVI.

COELVM, quòd corporeum, finitumq; ſit, æternũ eſſe, & æterno, certoq;, & ordinato motu moueri nõ poſſe, Ariſtoteli viſum fuiſſe mirari ſanè licet. Quoniam.n. quæ corrumpuntur entia à contrario corrũpi oĩa, & cœlo ens nullum prorſus contrariũ eſſe, itaq; penitus incorruptibile, penituſq; inalterabile, & numquã ægrotare, ſeneſcere nunquã Ariſtoteli videtur, & natura circulari moueri motu, & propriũ ab eo conſequi bonum, & entia quæuis nihil à propria operatione oblędi, corrumpiue, aut defatigari, quin ſummopere oblectari, maximèq; in propria natura ſeruari, & vires etiam ſumere, Ariſtoteles docet: ſuperfluò ens cœlo indit, à quo ſeruetur, & à quo æternum, regularemq; agatur ad motum. Ens.ſ. quòd ea donatũ eſt diſpoſitione, in qua inexiſtens natura iuxta proprium operari queat ingenium, & cui nihil, ne operetur, obſtat, & à nulla contraria oppugnatur natura; conditionibus nimirum donatũ eſt, quibus ſuperius cœlũ, quod terræ vires non attingunt, & inferior terra, ad quam ſolis vires nõ perueniunt, quantulauis conſtet è mole, æternũ id ſit, perpetuòq; iuxta propriã naturam, eademq; operetur ratione neceſſe eſt; nullius, vt ſeruetur, operetur q., aut dirigatur, ope opus habens vlla. Siquidẽ quæ corrumpuntur entia, vel à cõtrarijs corrũpuntur naturis, vel etiã à propria, quæ ſcilicet, quòd in ſubiecto, cui ineſt, propriam operationem operari non poteſt, aſſiduè id immutat, nec immutare ceſſat vnquã, quoad ea donet diſpoſitione; in qua iuxta propriũ operetur ingenium; vel etiã quòd, ne operetur, ab alijs prohibetur entibus. Quoniam.n. propria operatione maximè ſeruari, ſummopereq; oblectari videtur entia; vtiq; eã operari prohibita, moleſtia magna, & malo etiam affici, maximè eſt rationi congruum. Itaq;, quod dictum eſt, perperã Ariſtoteles propterea cœleſtibus orbibus incorporeas ſubſtantias indendas eſſe decernit, quòd corporei ij cum ſint, finitique, nec ſeruari à ſeipſis, nec quo ordine, & qua mouentur menſura, moueri queant. Nunc quod reliquum eſt, num, vt Ariſtoteli placet, mundus ingenitus, æternuſq; ſit, & rectè id è motus æternitate, è generationũ nimirum ſerie collectum ei ſit, an, (quod ſacræ, diuinę litteræ teſtantur) à DEO Opt. Maximo, proindeq; ſuo in tempore conſtructus ſit, intueamur.

RATIONES, QVIBVS ARISTOTELES MVNDVM INGENITVM, æternumq; fuiſſe aſtruit. Cap. XXVII.

8. *phyſ. tex.1. et ſeq.* ORTVS, inquit, ne ſit interdum motus, cum antea nõ eſſet, rurſusue ita ne peribit, vt nihil moueatur; an nec ortus, nec periturus ſit vnquam, & hoc immortale, ac requietem non habens, rebus inſit quaſi his omnibus, quæ natura cõſtant, vita ſit quędã? Omnes ſanè, qui de natura aliquid dicunt, motũ eſſe inquiunt: tum quia mundũ faciunt, tum quia omnis de generatione, & interitu cõtẽplatio eorum eſt, quę eſſe non poſſunt, niſi ſit motus. Sed quot quot infinitos eſſe mundos aiunt, & ipſorum alios perire, alios fieri, ij ſempiternum motum eſſe ſtatuunt; quòd generationes, interitusq; eorum cum motu eſſe neceſſe ſit. Quicunq; autem vnum, aut non ſempiter-

» piternum, de motu quoq; id ponunt, quod rationi eſt accõmodatum. Hęc igitur quo
» nã modo ſe habẽt, conſideranda ſunt: nã veritatem perſpicere conducibile eſt nõ ad
» eam ſolùm, quę de natura eſt contẽplationẽ, ſed ad eam quoq; doctrinã, quæ de prin
» cipio eſt primo. Ex ijs autẽ ordiamur; quæ antea in phyſicis à nobis ſunt definita. Mo-
» tum itaque rei mobilis, quatenus eſt mobilis actum eſſe affirmamus. Quamobrem res
» eſſe, quæ vnoquoq; motu poſſint moueri neceſſe eſſe. Atq. etiam præter motus defini
» nitionem nemo neceſſarium eſſe non ſatebitur id moueri; quod ſingulis motibus po
» teſt moueri, ceu alterari id, quod eſt alterabile, ferri quod loco poteſt mutari. Quare
» neceſſe eſt, vt ante vſtibile ſit, quàm vratur, vrendi vim habeat, antequam vrat. Igi-
» tur & hęc neceſſe eſt, aut ſi non erant, facta eſſe; aut eſſe ſempiterna. At vnumquodq;
» quidem mobile, aut quod mouendi vim habet, ſi factum eſt, neceſſe eſt, ſi ante motũ,
» qui ſumptus eſt, aliam mutationem, motumq. fuiſſe, quo illud eſt ortum, quod, aut
» moueri, aut mouere poteſt. At, ſi cum motus non eſſet, ſemper fuerunt; abſurdũ qui-
» dem etiam, ſi per ſe animaduertatur videtur. Magis etiã, ſi vlterius proficiſcamur, eue-
» nire hoc neceſſe eſt; nam, ſi quædam ſunt, quæ moueri, alia quæ mouere poſſunt; ali-
» quando quidem eſt quid primum mouens, aliquid autem quod mouetur, aliquando
» autem nihil, ſed quieſcit; oportet hoc mutari prius; erat enim aliquid cauſa quietis;
» qnies enim priuatio motus eſt. Quare ante primam mutationem eſt mutatio prior.

PERPERAM ARISTOTELI IN ENTIVM, QVAE A SOLE GENErantur, generationis modo, num Mundus ingenitus, an à Deo factus ſit, inquiſitum, collectumq; fuiſſe: & in illius conſtructione inquirendum id eſſe. Cap. XXVIII.

SI quidem entium, quæ in mundo continentur, quippiam, cuius exortus penitus nos lateat, num ingenitum ſit, æternoq; fuerit tempore, inquiratur; quoniam ens nullum prorſus, quod alio ex ente non generetur, & generationem omnino, quę prima ſit, & quam generatio alia non pręcedat, nuſquam fieri apparet; haud perperam fortè, vel ſi ex alio illud exoriri viſum non foret; ex alio tamen exortum eſſe, eiuſq; generationem non primam fuiſſe, ſed ab alia, & ipſam pendere, & generationem, motumq. omnem, proindeq; & mundum ſempiternum fuiſſe Ariſtoteli collectũ foret. At quoniam num mundus ipſe vniuerſus ingenitus, ſempiternuſq;, an quopiã & ipſe factus ſit in tempore inquiritur, perperam ſanè, & quod quæritur ſumere videtur: manifeſte enim id agit, qui aliorum entium ritu ex alio ente generari eum oportere, eiuſq; generationẽ ex alia pendere generatione ponit. Num mundus vniuerſus, nullum ens cum pręexiſteret, conſtructus, an qualis eſt, ſempiterno fuerit tẽpore qui inquirit, nequaquam ei in aliorum entiũ generationis modo, illius generationis modus inquirendus eſt, ſed in huius, illorumq; conſtructione, & in ſolis omnino, qui noſtrorum entium omnium opifex eſt, & in Mundi opificis viribus, agendiq; modo. Fortè enim adeo diuerſo, adeoque pręſtantiore, diuinioreq; modo, quam ſol agit, agere hic, adeoq; huius vires ſolis viribus robuſtiores appareant, vt mundũ nullo è præexiſtente ente faciendi facultatẽ ei tribui poſſe exiſtimare liceat. Ergo ſolis, & mundi vniuerſi Conditoris (ſi eius conſtructio huiuſmodi viſa fuerit, vt neceſſariò opifici cuipiã tribuenda viſa fuerit) vires, agendiq; modum intueamur. Sol, quoniam non ſemper agit, ſed agere interdum ceſſat, & dum agit, nõ ijsdem aſſiduè agit viribus, ſed aſſiduè eas intendit, remittitq; pro vt quæ conſtituenda ſunt, rectè conſtituantur, intendendæ ſunt, remittendæque, & quòd quæ ab eo cõſtituuntur entia pulcherrimè quidem, ſummaq; arte omnia, animalia præſertim, plantæq; factæ videntur, ſponte ſua, ſuoq; arbitrio, & cognitione ſumma, ſummaq; agere videtur ratione. Et iam proprias vires

intendẽdi, remittendiq; impotens prorſus eſt ſol, & eaſdẽ aſſiduè in vniuerſam effundit terrã; at in ſingulis eius partibus diuerſę aſſiduę fiunt, quòd in ſingulis magis, minusuè directę fiunt, quòd ſcilicet ijs mouetur motibus, quibus ad ſingulas terræ partes in alio aſſiduè, atq; alio fiat ſitu, iiſq; vt exiſtimare licet, non ſponte ſua, nec proprio, ſed præſtantioris cuiuspiam entis mouetur arbitrio. Atque etiam non ideo proprias vires in terram effundit, vt alia eam in entia, ſed vt in ſe ipſum eam agat vniuerſam; itaque reliqua, quę ab eo fiunt, veluti ex accidente quodã, & propterea omnino fiunt; quòd terram, & viribus, & diſpoſitione quàm longiſſimè ab eo diſſidentem non ſtatim proprijs ſpoliat conditionibus, ſuiſque donat omnibus, ſed paulatim vtrunq; agit; proindeque longè eam plurimis immutat modis, in longeq; interea diuerſiſſima agit entia. Quapropter, ſi cognitione agat, ſuoq; moueatur arbitrio, non alijs aſſiduè atque alijs, ſed ijſdem tandiu directus immineat terræ partibus, quoad penitus eas exuperet, in ſolemque agat. Præterea, & quòd in repugnans agit ens; & nunquam penitus id exuperat, quin quæ ab ipſo conſtituta ſunt aſſiduè id oppugnat, & corrumpit tandem omnia; itaque nunquam, quod agere intendit, peragit ſol, vtique nec cognitione, nec proprio agere, mouerique arbitrio, nec exuperantibus præditus viribus videri poteſt. Mundi contra opifex, ſi, quod dictum eſt, ipſius conſtructio opifici cuipiam neceſſariò attribuenda eſſe viſa ſit, quin ſponte ſua, ſuoque agens arbitrio, & immenſa quadam ſapientia, immenſaq; potentia quod propoſuerat confecerit opus, nulli ambigendum. Longè itaque ipſe à ſole diuerſus, longeq; præſtantior, quin ſolis ipſius rector, opifex, & huiuſmodi ei inſunt vires, quibus mundum nullo alio ex ente conſtituere potuerit. Age itaque, vel alibi mundi conſtitutionem intuiti, hic itidem, & amplius, quàm alibi factum eſt, inſpiciamus. In ea enim, num veluti caſu quopiam, an quopiam ab opifice, & longè eo ſapientiſſimo, longèq; potentiſſimo, & ipſo omnino à Deo mundus conſtructus ſit, liquidò intuebimur.

MVNDVM A DEO OPT. MAXIMO, ET NON AB AETERNO, ſed ſuo in tempore creatum eſſe. Cap. XXIX.

Mvndvm non veluti caſu quodam, ſed ab opifice, & longè eo ſapiẽtiſſimo, longèque potentiſſimo, & longè optimo, ipſo nimirum à Deo conſtructum fuiſſe, eumq; non cœlum modò, terramq;, è quibus mundus cõſtare videtur, ſed entia prorſus omnia, maria, aquas reliquas, lapides, metalla, ſulfurea, bituminoſa, plantarum, animaliumque genera omnia, & humanum in primis, qualia fiunt, fieri, conſeruarique voluiſſe, nulli quidem, qui cœli, terræque vires, magnitudinemque, & illius conſtructionem, motuſque paulò diligentius attendat, dubium, obſcurumue eſſe poteſt. Quis enim eadem è mole, & ſummè contrarijs à naturis, & quarum vtraque aſſiduè, inceſſanterque in alterius ſe ſe effundat ſedem, ex ea vt contrariam præinexiſtentem deturbet, eaque ipſa occupet, & perpetuò alteram oppugnet altera, cœlum, terramque conſtitutam eſſe, & terram cœli in medio poſitam; nullamque præ illo magnitudinem ſortitam eſſe, & ab illius viribus immutari, & in entia quæ dicta ſunt, agi, eaque aſſiduè corrumpi, nihil tamen terræ molē imminui, vnquam, nec vnquã entia, eorumque generationem deficere intuens, auctorem nõ fateatur? Hoc inde accidit, quòd cœlum non vniforme factum eſt, nec ijs vniuerſum, quibus terram exuperet donatum eſt viribus: ſed & quæ terram ambit, & longè maxima ipſius portio tenuitate ſumma, proindeque & perexili donata eſt calore, & quē terræ natura nullo reijciat negotio: partes, quæ paulò collectiores factæ ſunt, proindeque & copioſiore, & eo omnino donatæ ſunt calore, qui terræ vires exuperet, ſtellæ nimirum, longiſſimè à terra dimotæ omnes: at quæ minus abſunt, non eam ſor-

tITæ

liæ ſunt magnitudinem, quæ terræ molem valde excedat; idcirco & amplioribus, quam terra eſt, donatæ ſint viribus: & luna, quæ citima eſt, longè terra minor; eaq; donata eſt diſpoſitione; in qua ſolis quidem lux copioſior, itaque & nobis conſpicua fiat; at non certè & in qua is colligi potuerit calor, qui proprias vires, propriamque ad terram vſque emittat ſpeciem: reliquæ immenſum quid à terra amotæ ſunt; vt & harum, & illarum calor frigus quidem, quod aſſiduè à terra effunditur, reprimere, imminuereque, minimè verò quod ipſi inſidet, ex ipſa deturbare queat. Sol, cui ea magnitudo, eaque caloris quantitas, iſque tributus eſt locus, vt è terra, cui præſertim directus imminet, propriam naturam, propriaſque conditiones deturbet omnes, penituſque eam corrumpat, in ſolemque agat, ſupremam quidem eius ſuperficiem aſſiduè diuerſa agit in entia; neque eam tamē imminuit quicquam; nec multò profundiorem immutat portionem quid; quandoquidem continenter, longeque rapidiſſimo, & vario inſuper delatus motu, terris nullis prorſus diu directus imminens, & veluti per vices ſeſe occultans omnibus, omnibus ſeſe reficiendi, vapores ſcilicet in quos entia tandem ſoluuntur omnia, omnia in aquas cogendi ſpatiū præbet; quibus, vt alibi dictum eſt, in terram illapſis, quæ ei à ſole dempta eſt, reſtituitur moles. Quis itidem, vel ſi in mediam terræ Zonam directam, vel directę proximam, proindeque & maximè robuſtam, qualis ſacta aquas, fluoreſque alios quoſuis, è quibus reliqua fiunt entia in tenuiſſimos ſoluat vapores, in extremas verò maximè obliquā, proindeque & languidiſſimam, & quæ nihil terræ vires exuperet; perpetuò ſol emittat lucem; æquè tamen in omnibus & animalia, & entia reliqua, quæ præſertim ad illorum conſeruationem neceſſaria ſunt, enaſci, ſeruarique intuens, proptereaque vtrumque fieri intelligens, quòd, vt ſuperius dictum eſt, breui in illam directam præſertim, in hanc contrà diuturnam, & vel dum latet proximum in aerem emittit lucē conſilio cuncta eſſe producta neget? Quis inſuper animalium, plātarumque omnium ſemina, & ſupremam hanc terræ ſuperficiem ita paratam, conſtitutamque animaduertens, vt ab vteri illa, incubantiſque fœminę, quin à quouis, at blando, & hanc à ſolis calore ſuſam, liquatamque in tot, adeòque à ſe ipſis differentes ſolui fluores, & qui à ſe ipſis ſeiuncti certa ſinguli confluant in loca, rum tenuioribus ſui partibus ſpoliati certas concreſcant in res, & ſummopere ſingulas à reliquis omnibus, & diſpoſitione, & ſpecie, & forma differentes, at eadem perpetuò ratione omnes, itaq; quæ ex ipſis animalia, plantæq; fiunt, & harum fœtus eadem perpetuò conſtituantur ratione, & cum animalia ipſa, ſingulæque ipſorum partes, tum & plantæ, earumque ſemina alijs ab animalibus aſſumpta, in eorumque corporibus concocta, in ſingulas eorum agantur partes; quis ſingulis animalium generibus eas partes, ac ita locatas, & eas tributas eſſe facultates intuens, quibus, & quomodo locatis commodiſſimè viuant, ſeruenturque, quæ ſuperfluæ ſint, graueſque nullas prorſus, quin, vt alibi amplius expoſitum eſt, prouiſum, factumque eſſe, vt quæ in ſingulis, iuxtà rerum è quibus fiunt naturam mala fieri òportebat, incommodaque in magna ſingulorum bona verſa ſint, commodaque, eas nimirum ſoli, terræque datas eſſe vires, eaq; illum ab hac locatum eſſe diſtantia, eaq; illius actionem moderatam eſſe ratione, eumque ſingulis animalium viſceribus calorem inditum, vt & terra ipſa, & quæ ex ea enaſcuntur, à ſolis illa, hæc ab animalium calore, tot, taleſque in fluores ſundi poſſent, funderenturque, vt vbi quæpiam conſtituenda eſſet res, materia ad eam conſtituendam præſtò adeſſet, quis inquam, quæ dicta ſunt, & inferiorem hanc terræ contiguā cœli portionem, & mare, ſi nullis agitetur motibus, nunquam ſcilicet ſi iuxtà propriam operetur naturam, corruptum iri tandem intelligens, & illam à præpotentibus terrę viribus veluti torpidam factam, prætereà & (vt in ſuperioribus dictum eſt commentarijs) à montibus, intra quorum vertices continetur, ne ſuperioris cœli ritu circumuolnatur, hoc verò ne aliarum aquarum ritu defluat, vel alio commoueatur motu à loci, in

ci, in quo poſitum eſt profunditate, & à nimia prohibitum craſſitie, & commouendum omnino vtcunque, ſi ſeruandum à vaporibus vtrinque ſuppoſitis in aquis, ſuppoſitisq; in terris ingenitis, & neceſſariò ex vtriſque elapſuris, aſſiduè exagitari, ſeruarique intuens, niſi non impius modò, ſeruiſque, ſed amens prorſus ſit, non temere, caſuque quodam, ſed ab opifice, vt dictum eſt, mundum conſtructum fuiſſe non intelligat? Cuius ſapientiam, potentiamque nunquam ſatis admirari, venerarique, nec bonitatem colere liceat; qui quidem auctor quæ fiunt contra, fieri voluerit omnia. Quare non ab æterno mundum fuiſſe decernendum. Quî enim quod nullum habuerit initium ab vllo id factum ſit opifice? Nec verò, quia ratio nos latet, cur bonum ens mundus cum ſit, non ab æterno DEVS ipſum conſtruxerit, propterea ab æterno mundum fuiſſe, proindeq; eius opificium DEO tribuendum non eſſe exiſtimandum eſt. Non ſiquidem DEI conſilia omnia perſcrutari nobis licet. Et mundum ab opifice quodam, & ipſo à DEO conſtructum eſſe non ſacræ modò diuinæ literæ, ſed humanæ etiam nos cum edoceant rationes; vel ſi DEI conſilium voluntasq;, quæ illius conſtructionem, in id vſque, in quo illum fecit, diſtulit tempus, nos lateat, non propterea (quod Ariſtoteles facit) ingenitum, vel (quod Platoni placet) à DEO quidem, at ab æterno conſtructum fuiſſe opinandum eſt; illud enim impij, parumq; mundi conſtructionem, cœliq; motus conſiderantis; hoc qui fieri queat, nulla intelligere licet ratione. Sed ſacroſanctæ Eccleſiæ vox audienda eſt, quę quòd ipſi DEI filiũ, cuius morte ſeruati ſumus, in terras demiſſum fuiſſe enunciat, cum beata venit plenitudo temporis; reliquaq., quæ à DEO facta ſunt omnia, & ipſum in primis Mundum ſuo tempore conſtructum fuiſſe declarat. Minus etiam, quòd nec moles, è qua conſtituendus erat mundus, nec naturæ agentes, quæ moli indendę erant præexiſterent, propterea non à DEO illum effectum, ſed æternum fuiſſe putandum erat. DEI enim ſapientiam, potentiamque in illius conſtructione intuitis, vereri non conuenit, quin & naturas, è quibus effingendus eſſet, creare poſſet omnes.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER QVINTVS.

ANIMALIVM, PLANTARVMQVE CONSTITVTIONEM indagandam eſſe. Cap. I.

PRIMA mundi corpora, & quæ reliqua conſtituunt entia, cœlũ eſſe, & Terram, & à ſummo illud, integroq; calore, à ſummo hanc, integroq; frigore conſtitutam, & quæ in illorum medio ſunt, à naturis ijsdẽ effecta eſſe, at paſſis, imminutiſque, ſatis (vt exiſtimamus) in ſuperioribus expoſitum eſt commentarijs. Supereſſe modò videtur, vt entium ſingulorum conſtitutionem ſeorſum indagemus. Neq; enim vniuerſali eius cognitione contentos eſſe oportet. Nec tamen omnium, ſed plantarum modò, atque animalium, rerum ſcilicet longè nobiliſſimarum, & quæ magis latent. Non ſiquidem, vt entia reliqua, è terra à ſole, ſed è proprijs ſeminibus, & à ſeipſis generantur. Et nec, vt alia, vnum agere, nec vnum ſentire, patiue, nec operari videntur vnum; vt eorum, nec generatio, nec ingenium facile inſpici poſſit. Tum maris, aquarumque, & eorum, quę in ſublimi fiunt, iridiſq;, & colorum exortus, in proprijs eſt explicatus commentarijs. Metallorum, lapidumque, & reliquorum, ſi quæ alia ſuperſunt, quin in ſuperioribus manifeſtatus ſit, parum omnino deeſſe videri poteſt; & aliàs, ſi cœptis fauerit DEVS, manifeſtabitur magis. Plantarum porrò, atq; animalium conſtitutio vt innoteſcat, res, è quibus conſtant, innoteſcant prius oportet; non corporis, inquam, partes, quæ & ipſæ bene inſpectæ magnum ad inquiſitionem afferant adiumentũ; ſed multò prius, multòque amplius, qualis, quæ omnium conſenſu vtriſque ineſt, anima ſit. Num ſcilicet plantarum, animaliumque corporis forma, itaque quas animal operatur operationes, animalis totius ſint omnes, animæ ſolius nullæ prorſus; quæ nimirum per ſe nulla ſit vſpiam, ſed corpori vt propriæ materię immerſa ſit vniuerſa, vnumque illi facta (formarum aliarum ritu, quarum nulla ſeorſum à ſubiecto, aut operari quid, aut eſſe poteſt) quæcũq; operatur ſimul cum illo operatur omnia: an potius ſubſtantia per ſe exiſtens, & corpori vt proprio tegumento, proprioque inexiſtens organo, quæcunq; operatur animal, ipſa ea operetur omnia, corpore vniuerſo, ſingulíſque eius partibus vt organis vſa. Is nimirum ſit ſpiritus, qui è ſemine educi, rebuſque è ſemine conſtitutis albis ſcilicet, exanguibuſque, vnis exceptis oſſibus, oſſibuſq; ſimilibus rebus, reliquis inexiſtit omnibus, & qui ſolus in animali ſentire, & cum corpus vniuerſum, tum ſingulas eius partes commouere, & vniuerſum omnino animal gubernare, operationes videlicet operari, quæ, vel omnium conſenſu, maximè proprię animę ſunt, videtur; & ſuo apertiſſimè declarabitur loco. Id certè rectè inſpectum nõ animalium modò conſtitutionem, ſed animę fortè ipſius ſubſtantiam manifeſtet.

ALIAM A SPIRITV E SEMINE EDVCTO HOMINIBVS SVBſtantiam ineſſe ipſo à Deo creatam, & ſingulis infuſam. Cap. II.

AT illud præfari liceat, quòd ſi ſpiritus è ſemine, vt dictum eſt, eductus rebus è ſemine confectis inexiſtens reliquis in animalibus animę ſubſtantia viſus ſit, nequaquàm tamen propterea & in hominibus, vel ſi ijs ille ineſſe, eaq; quę in animalibus operatur, eodẽque operari viſus ſit modo, humanę etiã animæ ſubſtãtiam illum eſſe, & per ſe quę homo operatur operari omnia, exiſtimandum eſt. Siquidem aliam homini ineſſe ſubſtantiam, & penitus eam diuinã, & ab ipſo immiſſam Creatore non ſacræ tãtùm, diuinæq; litteræ nos docent, ſed humanis etiam intelligere licet rationibus. Quædam nimirũ ſeorſum à reliquis animalibus operari, patique, & appetere homines videntur; quæ ſublimiori omnino ſubſtantiæ, quàm qualis ſpiritus è ſemine eductus videri poteſt, aſſignanda ſunt. Non ſcilicet animalium reliquorum ritu, in earum rerum ſenſu, cognitioneq;, ac fruitione, è quibus nutritur, ſeruaturq;, & voluptate afficitur, acquieſcere homo videtur; ſed aliarum quarumuis, vel earum, quæ nullo ipſi vſui eſſe, quin quæ nullo prorſus comprehendi poſſunt ſenſu, & diuinorum etiã entium, Deiq; ipſius ſubſtantiam, operationesq; ſumma inquirit cum anxietate; quin in horum contemplatione intenta, beataq; rerum reliquarum cognitionem, vel quæ ſeipſam ſeruandi, oblectandiq; modum affetat, facultatemq;, & ipſas etiam res, quarum ope ſeruari, oblectariq; queat, & corporis etiam, cui indita eſt, ſalutem negligit, contemptuiq; habet; ſimilium nimirum entium, quorum ſummo tenetur deſiderio, intuitu, conſuetudineq;, qua poteſt ratione frui appetens, quærensque. Non quidem ſi anima modò inexiſtat, qualis reliquorũ eſt animalium, & è ſemine omnino educta, qualiſcunque ea foret, ſed animalium reliquorum more, rerum quæ ad conſeruationem ſui ipſius, commodumq;, & voluptatem ſpectãt, ſenſu, & cognitione contenta, nihil reliquorum intellectionem appetat, nec vel in earum inquiſitione laboret, vel cognitione oblectetur, vt quæ ad nullum ipſius pertineat bonum. Tum preter aliorum omnium morem, quæ vbi à præſentibus bonis ſatis ſeruari, oblectariq; poſſunt, ijs exſatiantur, nihilque aliud proſpiciunt, appetuntue, nunquam in præſentibus bonis, quãta, qualiaquevis ea ſint acquieſcens anima humana; ſed quæ vel bonis quibus affluens beatiſſima videri poteſt, anxia ſemper, ſemperq; remotis, futuriſq; proſpiciẽs, appetẽsq;, nequaquam è ſemine educta, nec mortalis certè videri poteſt; quæ nimirum nihil poſt corporis diſſolutionem, & à corpore ſeiuncta ſeruari, vel ſperare, vel præſagire cum poſſit, haudquaquam libens ſui ipſius corruptioni proſpiciat, appetatue. Propterea ſcilicet nunquam in præſentibus, neque in ijs planè bonis, quibus præſentem degens vitam, potiri, fruique poteſt, acquieſcit homo, ſed veluti remotũ appetens, quærensq; bonum, & aliam, longèq; beatiorem præſagiens vitam, remotis, futuriſq; aſſiduè proſpicit, appetitq;; quòd ſubſtãtia ei ineſt verè DEI ipſius opus, & quæ ſui ipſius opificem, parentemq; DEVM, vt ſupremum, propriumq; ipſius bonum anxie appetit, quæritque, & illius orbata intuitu rebus alijs nullis adeò deliniri poteſt, vt vel illius obliuione capiatur, vel deſiderio non teneatur. Prauos præterea homines vel in ſumma rerum copia, ſummaq; poſitos fortuna, non odio modò habens, ſed deſpiciens etiam, longèq; eos infeliciſſimos iudicans humana anima; probos contra non amans modò, colenſque, & venerans, ſed beatos etiam ſtatuens, manifeſtè aliam à ſpiritu è ſemine educto ſubſtãtiam homini indit; & verè eam diuinam, Deiq; ipſius opus, & DEI ipſius ſimilem; quæ vbi non amplius DEI ipſius operatur operationes, vt corruptam eam, inq; aliam actam naturã, & luget, & miſeretur, auerſatur que. Non ſiquidem naturale, vniuerſaleq; hominum iuditium falſum, vanumq;

exiſti-

exiſtimare licet. Fortè etiam iniquus nonnullis Deus videri queat, ſi vna cum corpore ipſa itidem diſſoluatur, intereatque anima, & non aliam poſt hanc viuat vitam; vtpote qui prauiſſimos ſæpe homines ſummis affluere bonis, optimos contra malis, miſerijſque obrui omnibus, & peſſimis etiam, deterrimisque ſubdi, ſubijcique, & diuexandos præberi ſuſtineat. Hæc, & alia (vt dictum eſt) non penitus ſtupido, penituſq. ferino homini ſeorſum à reliquis animalibus ſubſtantiam homini ineſſe penitus diuinam, & ab ipſo demiſſam Deo declarare poſſunt.

ANIMAM A DEO IN SINGVLOS HOMINES IMMISSAM SPIritus è ſemine educti, & corporis vniuerſi formam, & incorpoream, immortalemque eſſe. Cap. III.

Nec verò, ſi propriæ hominum operationes, paſſioneſque, & appetitiones ſubſtantiam hominibus ineſſe, declarant longè quàm quæ reliquorum eſt animalium diuiniorem, & quæ verè Dei ipſius opus ſit, ſi ſpiritus è ſemine eductus animæ ſubſtantia reliquis in animalibus viſus ſit, quin & hominibus is inſit, & multò quidem præſtātior, at nō diſſimili certè ingenio, nec diſſimilibus præditus facultatibus, ambigere licet. Iiſdem enim è rebus, & homines, & animalia itidem reliqua conſtituta, & ijſdem ſe ſe nutriendi, ſuique ſimilia generandi, cum facultatibus, tum etiam organis donata, & ijſdem, aut bene ſimilibus, proximiſq; rebus nutriri, & perſimile ſemen conficere, eodemque modo, & voluptate eadem, & ſimilem emittere in locū, ſimiliterq. eo emiſſo languere, & eaſdem ex illo in vtriſq. confici res, neruoſum nimirum, membranoſumq. genus vniuerſum, idq. ſolum, & modo eodem, eademq; in omnibus ſentire, moueriq. ratione intuemur. Et non prius omnino humanum in corpus diuinam ſubſtantiam immitti, quam efformatum, perfectumque, & ſentiendi, ſeſeq; mouendi facultate donatum id ſit, & nequaquam ab illa ſubſtantiam, quæ ſentit, motuſq. ædit corrumpi, vel ipſius facultates imminui, quin perfici magis, præſtantioreſque fieri omnes, ſacræ nos diuinæ litteræ cum doceant: vtiq. ſi reliquis in animalibus ſpiritus ſentire, motuſq. ædere, operationes nimirum quæ animæ ſunt operari viſus ſit, in hominibus itidem à ſpiritu eas ædi exiſtimandum eſt. Quoniam verò duas homini indere animas à ſe ipſis ſeiunctas, ſeparataſq., non ſacræ modò diuinæ litteræ, ſed humana etiam ratio prohibet; & ſubſtantiam à Deo immiſſam, & quæ Dei eſt opus, nec reliquarum corporis partium, nec ipſius etiam ſpiritus portionem quampiam fieri exiſtimare licet, longè ab ijs omnibus diuerſam, penituſque incorpoream, & quæ (vt viſum eſt) ad operationes ſpiritum agit, quæ ipſius naturæ minimè congruunt: vtiq. corporis ipſam vniuerſi, & ſpiritus præcipuè formam fieri neceſſe eſt. At longè tamen diuerſo, longèq. nobiliore modo, quàm naturæ agētes, partium, quæ conſtituunt, formæ fiunt. Hæ enim, quia per ſe ſubſiſtendi, & exiſtendi per ſe prorſus impotentes ſunt, & vt ſubſiſtant, exiſtantque, materia opus habent, & contrariò ingenio, contrarijſq. donatæ viribus, ſibi ipſis coire non ſuſtinent, ſed ſe ipſas mutuò vndiq. deturbant, proindeq. & interimūt; vbi earum quæpiam quippiā ſubit ens, ſi præinexiſtentem naturam robore exuperat, eam ex illo, eiuſq. facultates deturbat, & in non ens agit omnes, & ſe ipſam illi, propriaſq. vires, & proprias indit conditiones; quod ſubit omninò corrumpit, & aliud ex eo cōſtituit ens. Itaq; formæ reliquæ, rerum, quarum ſunt formæ, caſum ſectantur omnes; ipſis ſcilicet fiunt cum rebus, & corrumpuntur cum ipſis. At ſubſtantia à Deo immiſſa, quòd, vt ſubſiſtat, nulla prorſus materia opus habet, nihilq. prorſus à materia pendet, & naturarū corpori præinexiſtentium nulli prorſus contraria, ſed lōgè ab omnibus diuerſiſſima cum ſit, proindeque nullo ab illis malo affici cum poſſit, nihil illæ amoliendæ ipſi ſunt; &

corrupto

corrupto corpore nihil ipſa corrumpitur. Itaq; quoniam efformato iam, perfectoq; corpori inditur, rectè Theologorum optimis corporis formam quidē, at præinexiſtentibus formis ſuper additam viſam eſſe, exiſtimare licet. Quamobrē vbi nos Ariſtotelē animā corpori vt propriam formam indentem damnauimus, damnabimusq.; nequaquàm illum propterea damnauimus, damnabimusue vnquàm, quod animam à Deo creatā, quam penitus illi ignotā fuiſſe fortè ſuſpicari licet, hominis formā fecerit; ſed propterea damnandum, reijciendumq; eſſe exiſtimamus; quòd animam, quæ è ſemine educta eſt, & quæ ſentit modò, motuſq; ædit, & ſpiritui veluti cognata eſt, corporis formam facit. Nam nos animam à Deo creatam corpori quidem vniuerſo, at ſpiritui præcipuè vt propriam formam, inditam eſſe exiſtimamus, aſſeueramusq;: & propterea omnino, vt (formarum aliarum ritu, quæ materiarum, quibus induntur, viribus reiectis, exuperatiſq;, propriarum eas actionum, operationumq; potentes faciūt) anima itidem à Deo creata ſpiritui indita, vnumq; ei facta, prauas eum, Deoq; inuiſas appetentem operationes reprimeret, reijceretq;. Quoniam enim quæ homo ſentit, & quæ appetit, & operationes, quas iuxta ſenſum, appetitumq; operatur, nulla alia corporis pars, ſed vnus ſpiritus ſentit, appetitq;, & operatur; operationesq; interdum is operatur adeò Deo exoſas, vt animæ ab ipſo creatæ morte eas puniat; niſi propriorum operum oſorem, iniquumue Devm eſſe exiſtimare velimus; neceſſariò animam ab ipſo creatam corpori quidem vniuerſo, at ſpiritui præcipuè inditam eſſe, & facultatem illi prauis hunc ab operationibus repellendi, & ad probas, Deoq; gratas impellendi tributam, & impoſitam etiam eſſe arbitrandum eſt: proindeque vbi id non operatur, iure à Deo puniri; quæ.ſ. impoſitum munus obire cum poſſet, obire neglexerit. Nec verò in ijs modò, quę dicta ſunt, vbi animam corporis formam facientem Ariſtotelem damnamus, nequaquam de anima à Deo creata, ſed de ea, quæ è ſemine educitur, dicta nobis eſſe, ſed perpetuò vbi animam corporis formam non eſſe contendomus, non de anima à Deo creata, quæ corporis quidem vniuerſi, at ſpiritus præcipuè forma viſa eſt, poſitaq.; ſed de ea, quæ è ſemine educta eſt, dicta eſſe, declaramus, profitemurque. At age, quod propoſitum eſt, num ſpiritus animalibus inſit, & num inexiſtens operationes, paſſionesque, quæ omnium conſenſu animæ ſunt, ſolus ipſe eas operetur, patiaturque omnes, intueamur.

QVOMODO ANIMA E SEMINE EDVCTA CORPORI INSIT, manifeſtum vt fiat, corporis ſpeciem, & animalis actiones, paſſionesq;, & operationes inſpiciendas eſſe. Cap. IIII.

ANIMAL num ex anima è ſemine educta, corporeq., vt è forma, materiaq., an vt è diſtinctis, ſeparatisq; rebus compoſitum; nū .ſ. propria corporis vniuerſi natura, an quæpiam eius pars, quæ quidem corpori vniuerſo inſit, at per ſe ea exiſtat reliquo à corpore ſeiuncta, anima illa ſit, vt innoteſcat; animal ipſum, eiuſq; paſſiones, ſenſusq;, & operationes inſpiciendæ ſunt omnes: & ſi quidem ſpecie eadē, & ijsdem vniuerſum viribus, facultatibuſq; conatum appareat; vel (quod cœlo euenire videtur) id modò à ſe ipſo differat, quòd quædam eius partes reliquis paulò denſiores, laxioresue ſunt; eadem itaque in omnibus ſpecies, eædemque in omnibus vires, at paulò in alijs robuſtiores, languidioresue; ex dicta anima, corporeq;, vt è forma, & materia, & vnum omnino ens eſſe animal, eiusq; formam animam eſſe ſtatuēdum eſt: minimè verò, ſi diuerſis è rebus compoſitum id appareat; & quæ cum ſpecie, tum verò, & agendi, & patiendi, & quæ paſſæ ſunt ſentiendi, operandiq; viribus, facultatibusq; à ſe ipſis diſſorant. Quoniam enim id ſunt entia, quod inexiſtens forma, naturaque; & cum illorū omnium

omnium ſpecies; tum verò & actiones, & paſſiones, & earum perceptiones, operationesque, vel ſi proprijs eo materijs ita immerſæ ſint, vnum vt ijs factæ videri poſſint, inexiſtentium formarum ſunt omnes: vtique quod forma vna, vnaque donatum eſt natura, vel ſi dicto a ſeipſo differat modo; eadem prorſus vniuerſum ſpecie, ijsdemque & agendi, & patiendi, & quæ patitur ſentiendi, tum & operandi facultatibus præditum ſit, ſummè eſt neceſſarium. Itaque (quod dictum eſt) ſi animalis corpus è partibus compoſitum ſit, quæ & ſpecie, & dictis facultatibus omnibus benè à ſe ipſis differant; nequaquam vnum id ens, & cuius vniuerſi vna ſit forma, naturaque vna, ſed entia tot ſibi ipſis colligata, vnitaque eſſe, quot eius ſint partes, quæ ſpecie à reliquis, dictisque differant facultatibus, ſtatuendum neceſſariò erit; ſingulisque propriæ formæ, propriæque dandæ erunt naturæ, veluti & entibus ſummè à ſe ipſis diſſidentibus, terræ, aquæ, cæloque ipſi, vinculis quibusdam ſibi ipſis colligatis, vel vaſi cuipiam inditis; ſibique ipſis immixtis. Age itaque animalis partes, earumq; actiones, & paſſiones, ſenſusque, & operationes intueamur.

ANINAL NON VNVM, IDEMQVE ENS ESSE, SED E REBVS multis compoſitum, nec è manifeſtis modò, ſed è ſpiritu itidem neruoſo in genere contento: & illarum ſingulas à reliquis omnibus agendi, patiendique, & operandi facultatibus, tum & diſpoſitione, ſpecieq; differre.

Cap. V.

ANimal non, vt lapides, metallaque, ſimilare ens apparet, ſed è plurimis, longèque à ſe ipſis diſſidentibus compoſitum rebus; nec verò ex ijs modò, quæ manifeſtè ſunt, è carnoſo nimirum, neruoſoque, & oſſeo genere, quæ quidem benè à ſe ipſis ſingulæ, & multò à reliquis amplius diuerſæ, at benè omnes craſſæ, corpulentæque ſunt, ſed ex alia itidem ſubſtantia, quæ quòd pertenuis, neruoſoque incluſa eſt generi, ſenſum omnem latet. Nam huiuſmodi dicto generi, cerebro ſcilicet, ſpinali medullæ, neruis, arterijs, venis, ventriculo, inteſtinis, veſicisque, & viſcerum tunicis, vnis omninò exceptis oſſibus, ijsque ſimilibus rebus; reliquis, quę albæ, exanguesque ſunt, ſubſtantiam ineſſe, cerebri, ventriculi, & ſpinalis medullæ, neruorumque, qui, quòd videndi facultatem oculis inferunt, viſorij dicuntur, conſpicuæ cauitates manifeſtè declarant. Non ſcilicet, niſi ſubſtantia quæpiam in ijs continenda ſit, tot, tantæque in cerebro cauitates, tantus in ſpinali medulla meatus factus ſit; nec niſi per viſorios dictos neruos dictæ ſubſtantiæ è ventriculis in oculos, & ex his in illos iter dandum ſit, concaui à natura conſtructi ſint; quæ neque temerè quicquam facit vnquam; & vacuum, atque inane ſummopere exhorret, ſummopereque aduerſatur. Nec ſi non pertenuis ſubſtantia, ſpiritus nimirum, ſed humor quiſpiam illis inſit, nuſquam is ſpectetur; ſed & interempto animali, & cerebro, neruisque inciſis, ſtatim inuiſibilis fiat: vel (quod fieri ſentimus) in noſtra ſit poteſtate maiores, minoresue oculos facere; & nihil etiam operantibus nobis, bono rerum ſucceſſu longè illi grandiores, longèque ſplendidiores, minores contra, obſcurioresque malo quopiam ingruente fiant; & altero oculorum occluſo intumeſcat alter. Nam ſi quidem humores, quò animæ collibitum eſt, confluant, non certè nullo illo temporis momento, & ex oculorum altero in alterum confluerent. Nec quòd non & reliquis in neruoſi generis portionibus cauitates conſpiciuntur, quin reliquis omnibus ea inſint, & in reliquis omnibus ſpiritus inhabitet, dubitandum eſt. Quando enim manifeſtè à cerebro, ſpi-

nalique medulla nerui emanant omnes; & iiſdem omnes tunicis, eademque donati ſunt ſubſtantia, id modò ab his alij differentes, quòd progreſſu duriores facti ſunt; quod ſpinali etiam euenit medullæ, quæ ſcilicet quò longiùs à cerebro progreditur, eò dureſcit magis; molles verò qui dicuntur, & viſorij cerebrum videri poſſunt in longius productum: vtique eaſdem omnibus cauitates ineſſe, eandemq; in omnibus ſubſtantiam contineri, exiſtimandum prorſus eſt. At non in reliquis, ſed in cerebro tantùm, ſpinalique medulla, & in viſorijs conſpicuas eas eſſe iudicandum; quia nequaquàm, quod in cerebro, ſpinalique medulla, & in viſorijs idem, & reliquis in neruis operandum ſpiritui eſt opus: & (vt in eo itidem declaratum eſt commentario. in quo animal vniuerſum ab vnica animæ ſubſtantia gubernari expoſitum eſt) quod in illis operandum eſt, multò operetur commodiùs; ſi (quod factum videtur) in illorum ſingulis vna modò, beneque ea ampla, & bene corpulenta in re facta ſit cauitas; in his contra, ſi in longè plurimis, longèque minutiſſimis, at ita ſibi ipſis vnitis, agglutinatiſque neruulis, vnus vt omnes videri queant, compoſiti ſint; & in ſingulis (vt dictum eſt) anguſtiſſimi, & qui viſum penitus lateât, facti ſint pori. Nam vel huiuſmodi ne benè latum ſpiritui præbeant iter, nihil verendum eſt. Quoniam ſcilicet neruis reliquis propterea inditus eſt ſpiritus, vt quæ partes, quibus affixi ſunt, & nerui etiam ipſi ab externarum rerum viribus patiuntur, eadem ipſis inexiſtens patiatur, percipiatque ſpiritus; tum ipſos vt neruos, circumpoſitaſq; ijs partes, vt libet, commoueat, flectatque: vtiq; anguſtiſſimo ſubtiliſſimæ rei indendus fuit poro; in quo ſcilicet nullum vis nactus locum, in quo ſolus ipſe, & ſeorſum à neruo, cui inexiſtit, moueri queat, quocunque mouetur motu, eodem & rem, cui inditus eſt, commoueat, & ſecum eam perpetuò, nulloq; trahat labore; & quæuis eam externarum rerum actio penitus ſubeat, itaque ipſum immutet ſpiritum; quod factũ videlicet eſt, minutiſſimi nerui anguſtiſſimo indendus fuit poro. At, quòd tantulus ſpiritus tantã membrorum molem ſuſtinere, vectareq; minimè queat (quod factum itidem videtur) neruuli longè plurimi inter ſe colligandi, & vnus, benèq; craſſus è minutis multis componendus fuit. Nam ſi verè vnus ſit, eiuſque in medio vnus modò, at benè amplus, & qui multum caperet ſpiritum, factus ſit meatus; ſi quidem is paulo craſſiore, denſioreue factus ſit in re, & quam externarum rerum vires ægrè ſubeant; prius quàm ſpiritus eæ innoteſcant, circumpoſitas molliſſimas carnes grauiter affligant; ſi in minuta, laxaue, haudquaquàm, (quod partes ſecum vt attrahãt, præſtent nerui oportet) illarum duritiei, ponderique renitantur, ſed vtriq; cedant, itaq; & inflectantur; minimèq; quò propoſitum eſt, ſecum illas trahant. In cerebro contra, ſpinaliq; medulla, & viſorijs in neruis benè amplæ, benèq; ab externarum rerum viribus defenſæ, obtectæque, quales nimirum factæ ſunt, faciendæ fuere cauitates; quæ ſcilicet non propterea factæ ſunt, vt ijs inexiſtens ſpiritus circumpoſitas res commoueat, flectatue; nec vt quæ externarum rerum à viribus patiuntur, ipſe eadem patiatur, ſentiatque; ſed (quod ſequens ampliùs manifeſtabit ſermo) cerebri quidem ventriculi, vt in ijs reſidens princeps ſpiritus portio, portionum reliquarum paſſiones, neceſſitateſque percipiat; tum & modum inquirat, quo illis ſit occurrendum; qui ſcilicet ſingulis edendi ſunt motus, intelligat, decernatque; munera nimirum obeat, quæ rectè vt obire queat, ſpiritus multus ſit, & in benè ampla, benèque munita ſede reſideat, oportet; in qua videlicet nihil externarum rerum à viribus exagitetur, turbeturue. Spinalis verò medullæ, viſoriorũq; meatus tales facti ſunt, non vt vllum in ijs operetur opus; ſed per illam quidem in neruos (qui longè plurimi ex ipſa enaſcuntur) per hos in oculos iter vt faciat; quod vtique multò commodiùs, multòq; iucundiùs per amplam, patentemq; faciat viam. Itaque vel ſi nullæ reliquis in neruis conſpiciuntur cauitates, non propterea nullũ ijs ſpiritum ineſſe ſuſpicari licet; minus etiam vereri, ne longè anguſtiſſimi pori, & qui vel viuo in animali viſum pe-

nitus lateant, non bene latum ſpiritui præbeant iter. At & ſeminis, è quo manifeſtè (vt alibi amplius declarabitur) confectum eſt neruoſum genus, natura, ſpeciesque, eius portionibus quibusuis huiuſmodi ſubſtantiam ineſſe, manifeſtè declarat. Quoniam enim multus ſanguini ineſt ſpiritus; itaque è venis elapſus fumum emittit; & haud multò poſt in grumum, in nigricantem ſcilicet, ſtabilemque coit rem; tenuitate nimirum elapſa, qua inexiſtente puniceus erat, fluidusque, craſſior fit, nigriorque; & vel omnium conſenſu, vel ſenſus ipſius teſtimonio, amplius is ſeminarijs in venis, teſtibusque concoctus ſeminis naturam aſſumit, ſpeciemque; pro dulci ſcilicet, rubroque, & fluido, amarus, acreue, & albus fit, viſcoſuſque; & propterea omninò; quòd vniuerſa eius moles copioſiore donatur calore; & dum tenuior eius portio in ſpiritum, vel in rem bene ſpiritui proximam agitur, craſſior interea viſcoſa fit, gliſceraque; & è qua nullus elabenti illi pateat exitus: vtique quin ſemini multò quàm ſanguini copioſior inſit ſpiritus, non eſt dubitandum? Nam amarum, acremue amplius, & mordicantem ſaporem (qualis ſemini ineſſe videtur) robuſtioris caloris, quàm dulcis eſt, actionem, & albedinem caloris molem exuperantis, & tenuitati præcipuè inſidentis ſpeciem eſſe; ſi non ſatis dum declaratum eſt, ſuo apertiſſimè declarabitur loco. Et Antiquiorum certè nullus ſpiritum ſemini ineſſe ambigere videtur; quin illum ei ad vnum induunt omnes; ipſeque in primis Ariſtoteles. Ineſt (inquit) in omnium ſemine, quod
„ calor vocatur: id autem non ignis, non talis aliqua facultas; ſed ſpiritus, qui
„ in ſemine, ſpumoſoque corpore continetur. Semini porrò ineſſe conſpectus ſpiritus, quin rebus ex illo confectis, quæ molles dum remanſere, inſit omnibus, ambigere itidem non licet. Etenim cum bene fluidum, liquidumque, & bene viſcoſum exiſtat ſemen; dum amplius in vtero concoquitur; & qui ſemini ineſſe viſus eſt, amplius abſoluatur, coerceaturque, & multus præterea alius in eo ſpiritus ingeneretur, in eoque retineatur, neceſſe eſt. Siquidem humidioribus eius partibus è viſcoſis exemptis, & in ſpiritum actis, coeunt hæ ſibi ipſis; & pro viſcoſis lentæ fiunt, craſſæque, externæ præſertim: itaque inexiſtenti tenuitati internæ præſertim nullus amplius patet egreſſus. Et antiquorum nullis materiale modò principium, ſed quibus non vtrunque, & materiale ſcilicet, & agens, animaleque, non certè à maſculino ſemine ad fœtus conſtitutionem apportari viſum eſt; & ſpiritus id eſſe: qui igitur in rebus è ſemine confectis remaneat omnibus, neceſſe eſt, elabi (vt dictum eſt) ex ijs impotens; & qui commodiori rei indi non poſſit. Itaque (quod dictum eſt) animal non vnum ens; ſed è plurimis, longèque à ſe ipſis diſſidentibus rebus veluti vinculis quibusdam ſibi ipſis colligatis compoſitum eſt; nec è manifeſtis modò, ſed è ſpiritu itidem; qui; quòd neruoſo (vt dictum eſt) inexiſtit generi, & ſumma donatus eſt tenuitate; nuſquam conſpicuus fit. Ipſas porrò res, agendi, patiendique, & operandi viribus, tum & diſpoſitione, ſpecieque à ſe ipſis differre, ſi declaremus; ſuperfluò ſanè id agamus. Quis enim propria ſingulas, internas præſertim, opera conficere, & quibus aliæ à rerum naturis ſummoperè immutantur, patiunturque, & voluptate ſumma, ſummaue afficiuntur moleſtia, nullam alijs paſſionem, nullumque fieri ſenſum; & perpetuò alias moueri, motuque oblectari, immobiles alias ſui natura eſſe, & ab alijs vectandas eſſe, quis itidem ſingulas propriam diſpoſitionem, propriamque ſortitas eſſe ſpeciem, non intuetur.

ANIMAM E SEMINE EDVCTAM, NEC VNAM VNIVERSI ANImalis corporis, nec verò diuerſas illius portiones diuerſarum huius partium formas eſſe. Cap. VI.

PARTIBVS, quæ, & ſpecie, & agendi, & patiendi, propriaſq; paſſiones percipiendi, tum & operandi facultatibus adeò à ſeipſis differant, compoſitum animalis corpus cum ſit: quàm longiſſimè omnibus quidem abeſſe exiſtimandum eſt, vnum vt ens poni poſſit, & forma vna, vnaque donatum natura. At multò certè Ariſtoteli longius: cui nimirum; quòd non quæuis anima corpori cuiuis, ſed ſingulæ benè apto, benèque ad proprias operationes ædendas accomodato indendæ, & formarum omnium maximè vna, maximèque ſimplex anima videtur; corpori itidem ſummè ſimplici, ſummèque ſimilari indenda fuit; Nec verò (quod Peripateticorum nonnulli faciunt) non huiuſmodi corpori indendam dicant; quòd diuerſis prædita facultatibus, & diuerſarum potens operationum, & quas nequaquàm per ſe, & ſimilari indita rei ædere queat; ad quas omninò ædendas diuerſorum organorum opus habeat ope; corpori è diuerſis rebus compoſito, & quarum ſingulæ ad certas functiones organi vicem animæ præbeant, indenda fuerit. Neque enim cur organico (vt aiunt) corpori indita ſit, ſed num vna ipſa, ſimplexque cum ſit vniuerſa, diuerſis rebus, & ſingulis vt proprijs materijs indi potuerit, modò inquiritur: & niſi fieri id poſſe demonſtrent; quantumuis multis, diuerſiſque organis opus habere animam, & animalium corpus organis multis diſtinctum oſtendant; nequaquam tamen propterea ijs vt propriæ materiæ illam inhærere, declaratum videri poteſt; Cur enim alia ab organis anima cum ſit, ijs inhærere nequeat? Minus etiam (quod alij faciunt) vnam quidem, & eiuſdem vniuerſam ſubſtantiæ animam ponant; & quæ, ſi vni, eidemque indatur rei, vnam, eandemque ſpeciem, & vires, facultateſque vniuerſæ eaſdem ſecum inferat; at diuerſis rebus, diuerſiſque indita ſubiectis, diuerſa ipſa ſiat; diuerſaq. ſpecie, & diuerſis donetur viribus; viſiua nimirum in oculis, iraſcibilis in corde, appetitoria in iecinore ſiat. Non enim corporis formam amplius, ſed veluti communem quandam materiam, animam ponant; quæ à diuerſis corporis partibus, & ſpeciem, & agendi, patiendiq., & ſentiendi, tum & operandi diuerſas aſſumat vires; itaq. rem ponant, quæ omnium maximè, & Ariſtoteli ipſi, & rerum amplius naturæ repugnet; Materia (inquit Ariſtoteles) actu hoc aliquid non eſt, ſed potentia; forma illā perficit, & ad entia omnia, quæ potentia eſt, agit: & manifeſtè entia paſſim immutari, & alia ſpecie, alijſque donari viribus videntur, præexiſtente natura ex eis deturbata, & alia ea ſubeunte, occupanteque. At neque animam veluti in partes diuidant; & è ſubſtantijs multis (quod Ariſtoteli factum videtur interdum) eam componant; diuerſiſq. corporis partibus diuerſas animæ partes vt proprias indant formas. Quorundam (ille inquit) corporis partium quædam animę partes ἐντελέχειαι ſunt, & perfectio. Propterea enim dictum id homini ſuſpicari licet; quòd vna, eademq. anima, & vna omninò, ſimplexq. corporis vniuerſi forma ſitte, cur in diuerſis corporis partibus diuerſæ ædantur operationes, diuerſæq. percipiantur paſſiones, & in diuerſis animę affectibus diuerſę corporis partes afficiantur, cauſam reddere deſperauit. At ſummè id proprijs eius poſitionibus contrarium, ſummèq; aduerſum, & ſummè etiam ab eo reiectum eſſe, & vnam prorſus, eiuſdemq. animam vniuerſam ſubſtātię eſſe, ſuo ſatis explicabitur loco. Minus etiam (quod alibi, & cum ſenſus, tum vero animalium motionis ratione͂ explicanti Ariſtoteli placere videtur) vni corpois parti, & cordi omnino vt propriam formā indant animam: & propterea corporis itide͂ vniuerſi, vel ſi difformè id ſit, formam poni poſſe conte͂dant; quod partis ſit forma, quę vitā partibus reliquis ſuggerat omnibus; & cui oe͂s, veluti centro

lineę

ſiue annexæ ſunt. Nam ipſum etiam cor nequaquàm ſimilare, & quod vna, ſimplexq; à natura conſtitutum, & cui vna modò, ſimplexque natura ineſſe videri queat, vel Ariſtoteli ipſi videtur: non diuerſis modò ſui partibus diuerſa donarum ſpecie; ſed neruis, arterijs, venis, fibriſque, rebus nimirum, quæ cum à ſe ipſis ſingulæ, tum verò à cordis ſubſtantia ſummopere differunt, intertextum; quin earum omnium principium Ariſtoteli viſum, poſitumque. Tum, niſi quæ ſentit, appetitque, & motū edit ſubſtantia, ipſa nimirum anima ſingulis inſit corporis partibus; ſed propterea ſingulæ ſentiendi, appetendique, & ſeſe commouendi facultatem obtinere ponatur; quòd ab anima vni cordi inhærenti ea donetur: longè ægerrimè modus pateat, quo huiuſmodi facultates partibus ſingulis aſſiduè cor ſubminiſtret. Qui enim ab Ariſtotele inuentus eſt, non longè modò eſt obſcuriſſimus; ſed (vt ſuo amplius oſtendetur loco) abſurdus inſuper, ridiculuſque, & in quo ne ipſum quidem Ariſtotelem acquieuiſſe, exiſtimare liceat. Itaque quoniam (quod dictum eſt) nec vna, ſimplexque anima è ſemine educta corporis vniuerſi, nec diuerſæ illius portiones diuerſarum huius partium formæ videri poſſunt: vtique res per ſe exiſtens neceſſariò dicta anima ponenda eſt.

NVM ANIMA SVPERIVS DICTA CORPORIS FORMA SIT, exquiſitius, & quibus inſpiciendum ſit in rebus. Cap. VII.

AT tanti res momenti non adeò è longinquo eſt proſpicienda, vniuerſalique ratione, & quæ dictam animam corporis quidem, eiuſque partium formam non eſſe declaret, at quæ nam ſit nihil manifeſtet: ſed proximius omninò inſpicienda, proprijſque explicanda eſt rationibus; & quibus, ſi quidem partis nullius forma eſt, & per ſe exiſtit; quæ animalis pars anima illa ſit, manifeſtum fiat: eæ nimirum animalium cognitiones, operationeſque intuendæ ſunt; in quibus ab inanimis ea differunt; & quibus corpus, vbi anima illa ſpoliatur, ſpoliari videtur; ſenſus nimirum, motuſq;. Nec verò (quod factum videtur) vniuerſali quodam modò; ſed vterque ſingulis in animalis partibus, in quibus fieri videtur, penitus inſpiciendus eſt. Preterea & eæ animalis paſſiones, in quibus, vel prorſus, vel tantiſper ſenſu, motuque corpus deſtitui videtur; quædam nimirum mortis genera, animæque deliquia, & ſomnus poſtremò, & immutationes, quæ certis in dictæ animæ perturbationibus certis in corporis partibus fiunt. Num ſcilicet ſenſus, motuſque ſinguli partium, in quibus fiunt, naturis attribui poſſint: ea nimirum natura, eaque partes donatæ ſint diſpoſitione: vt quos ædere videntur motus, proprijs eos viribus ædere, & à rebus, quæ in ipſis ſentiuntur, pati ipſas, immutarique poſſe, intelligere liceat. Quoniam enim quæ rerum vires nihil in nos agunt, nihilque nos immutant, qualeſuis eæ ſint, nullum ſui ſenſum nobis faciunt; ſed eæ modò nobis percipiuntur, à quibus patimur; & à quibus immutamur: itaque antiquioribus omnibus, & ipſi in primis Ariſtoteli ſenſus quiuis per alterationem, & paſſionem quandam fieri videtur: vtique vel ipſius teſtimonio, num rerum, quæ ſingulis in partibus ſentiuntur, ſenſus ipſis aſſignandus ſit partibus inquirentibus, num à rebus, quas partes ſingulæ ſentire videntur, partes ipſæ pati aptę ſint, inſpiciendum omninò eſt. Præterea, & num huiuſmodi partium paſſiones, immutationeſque voluptate, qua eæ afficiuntur, afficere eas queant, videndum. Adhuc, num ſingularum immutatio, eiuſque ſenſus vni omnis, & nullo temporis momento communicari poſſit? Nam (vt dictū eſt) id etiam fieri ſentimus; nec (vt Ariſtoteli placet) ſi non vna, eademq; animæ pars omnia ſentiat, at certę modò ipſius partes certa quædam percipiant; eorum, quæ ſentiū-

tur, diſcrimina innoteſcere, diiudicariq; queant. Poſtremò, num vbi interit animal (quod, ſi anima corporis forma ſit, euenire neceſſariò oporteat) corpus vniuerſū; vel principes ſaltem eius partes, & quibus demptis viuere animal nequeat, ſimul corrumpantur: & num in animæ deliquijs, ſomnoq; corpus vniuerſum, ſingulasq; eius partes veluti ſenſu, motuq;, ſic propria itidem forma, propriaq; deſtitui natura exiſtimare liceat, quàm diligentiſſimè inſpiciendum eſt. Et ſi quidem partes ſingulæ ab ijs, quæ ſentiuntur pati, immutariq;, & voluptate, qua dum patiūtur, immutanturq;, afficiuntur, ipſas ea affici, & partium ſingularum paſſiones, immutationesq; vni omnes communicari poſſe, & anima à corpore ſeparata vniuerſum id, vel principes ſaltē eius partes corrumpi, & in animæ deliquijs è reliquis corporis partibus propriam ſubſtātiam recedere, & (quod fieri oporteat, & fieri exiſtimandum eſt) in illarum vnam confluere omnem viſum ſit; aut videri queat: vtiq; corporis vniuerſi vnam, eandemq; animam è ſemine eductā, vel diuerſas huius portiones, diuerſarum illius partium formas poneri liceat; minimè verò, ſi eorum quæ dicta ſunt, vel vnum non ita fiat, itaq; eueniat. Qui enim, ſi quibus in partibus ſenſus fit, motusq., non ipſis is partibus, ipſarumq; naturis attribui poſſit, ſi ſcilicet à rebus, quę in ſingulis ſentiuntur, pati eas, immutarique, vel ſi quas patiuntur paſſiones iucundas ipſis eas eſſe, vel ſi quos ſingulæ edere videntur motus, proprijs ipſæ eos viribus edendi potentes eſſe, motuq; oblectari, vel ſi quæ in ſingulis fiunt immutationes, in intermedijs omnibus, & in principe illa, cui partium ſingularum paſſiones, ſenſuſq; communicandi ſunt, & communicari videntur omnes, nullo illo temporis momento, quo communicari videntur, fieri poſſe exiſtimare non liceat; vel qui, ſi nō perpetuò vbi interit animal, corpus vniuerſum, nec verò inſignes quæpiam eius partes corruptæ, ac ne immutatæ quidem ſint; aut qui, ſi quæ in certis animæ perturbationibus certis in corporis partibus immutationes fiunt, nihil earum forma, naturaq; turbata, paſſaq; fiant, animam illam corporis vniuerſi, vel eius partium formam ponere liceat? Age itaque, & partium in quibus ſenſus, motusq; fit, & rerum, quæ in ſingulis ſentiuntur, naturam, viresq;, & motuum genera, quæ ſingulis eduntur in partibus, tum & voluptatem, moleſtiamque, qua ſingulis in ſenſibus, ſingulisq; in motibus, cum in partibus, in quibus ſenſus, motusque fit, tum & in principe illa anima afficitur, intueamur.

QVAE, ET QVIBVS, CVM IN EXTERNIS, TVM ET INTERNIS corporis partibus animal ſentit. Cap. VIII.

ANIMAL externa in corporis ſuperficie vniuerſa, & externis in partibus caloris, frigorisq; vires, nec ſummas modò, robuſtaſq;, ſed benè eas imminutas, languidasq; ſentit: at vnas modò entes in quouis reliquis in partibus omnibus; in lingua verò duplices, & contrarias interdum ſimul, diuerſasue. Entibus namque, quæ apud nos ſunt, & quibus propriæ naturæ non ſummæ inſunt, non propriæ modò inſunt vires, ſed aliæ, beneque interdum proprijs contrarię, diuerſæue, ab ambiente ſingulis inditæ, & longè plerunq., quàm proprię ſunt, robuſtiores. Vel languentes, enim, at aſſiduè à nouis ſuperaccedētibus fotę, auctęq. ambientis vires, vel multò robuſtiores proprias entium naturas retundunt, exuperantque; penè & agendi ui exuunt; itaq. earū actio reliquas corporis partes latet, ſoliq, manifeſta fit linguę. Nam ſapores quosuis non aliud eſſe, niſi proprię ciborum naturę, proprij ſcilicet ciborum caloris actionem, ſuo apertiſſimè declaratum eſt loco. At vniuerſa (vt dictum eſt) externa in corporis ſuperficie, vniuerſiſque externis in partibus, & lingua in vniuerſa dictas percipiens vires, graciliore certè, molliore uè in illa, & in extrema hac multò eas percipit exquiſitius:

inter-

internis verò in partibus, per nares quidem aëris, vaporumq; vires, actionesq. (id enim manifeſtè odores ſunt) in oculis autem lucem, nec vigentem modò, puramq;, ſed imminutam, fœdatamq;, colores nimirum: nam lucem proprium eſſe viſus obiectum, & colores lucem eſſe imminutam, fœdatamque, ſuo illud apertiſſimè loco, & in proprio hoc manifeſtatum eſt cōmentario: per aures verò aëris impulſus, motuſq., & longè eos languidiſſimos, & qui quamuis aliam corporis partem lateant prorſus. Nam ſonos, quos audimus, non aliud eſſe niſi externi aëris motus animæ tandem cō communicatos, dubitare non licet: ſiquidem quæ motum edere videntur res, non aliud agere videri poſſunt, niſi aërem violenter explodere, impellereue. Itaq; antiquiores ad vnum omnes ſonum aëre commoto fieri, & ſonum omnino aëris motum eſſe conſentiunt. Et non à naribus odores, nec ab oculorum tunicis, vel etiā humoribus lucem, nec ab auribus ipſis ſonos, à præduris nimirum, & quæ vel grauiter ab exuperantibus agentium naturarum viribus oblæſę, afflictæq. nullum propriæ paſſionis ſenſum animæ præbent, languidiſſimas tenuiſſimatum rerū actiones, impulſuſq., ſed ab alia inexiſtente ſubſtantia percipi, & ſuo apertiſſimè demonſtratum eſt loco; & inde manifeſtè intelligere licet, quòd naribus, auribuſq. abſciſſis, minus quidem, at ſatis tamen, & odores ſentiuntur, & ſoni; ſi quid præſertim illarum loco apponas, quod narium, auriumq. vicem præſtet: & quòd quantumuis naribus, auribuſq. occluſis, ſi os rebus ſonum emittentibus apponas, veluti copioſior is ſentitur. Itaque externis in partibus caloris, frigoriſque vires, in internis verò per nares aëris, vaporumque, per oculos autem lucis affectiones, & lucem ipſam, per aures aëris motus, impulſuſque animal ſentit.

PASSIONIS, IMMVTATIONISQVE, QVAE SINGVLIS IN PARtibus à ſenſilium viribus fit, ſenſum, dilationis, conſtrictioniſque ſenſum eſſe; & ab vtraque moderata dum eſt, blandaq;, proptereà voluptate animam è ſemine eductam affici, quòd in vtraq; ad motum agitur. Cap. IX.

SENSILIVM porrò actiones non perpetuò propterea iucūdas, moleſtasue eſſe, quòd partium, quibus anima è ſemine educta inexiſtit, & animę illius etiam naturā foueant, oblædantue, ſed quòd, & partes, & ipſam etiā ijs inexiſtentem animam dilatant, conſtringuntq;, & moderatè dum id agunt, blandèque, voluptate ſumma, ſumma contra moleſtia vbi immoderatè, vehementerque illam ab ijs affici, quæ ſingulis in partibus à rerum, quæ in ipſis ſentiuntur, viribus immutationes, paſſionesq. fiunt, & voluptates, moleſtięq., quæ eas conſequuntur, manifeſtè declarāt. Quoniam enim calidarum, frigidarumq. rerum contactus diuerſis quidem in corporis partibus, at ſimul in omnibus factus, iucūdiſſimus eſt, gratiſſimusque; & vel nullis alienis à viribus lingua occupata, & qui dilatant, funduntq., & qui conſtringūt, conſtipantque cibi, vel ſi frigidi illi, & hi ſeu calidi, ſeu frigidi aſſumantur, itaque & hi, & illi nullum propriarum, ſed contrariarum, diuerſarūq; virium vtriq; ſenſum, & diſpoſitionem linguæ indant, moderatis modò, blandisq. agant viribus, quæ illarum opus videri minimè queat, mirifica animam linguæ inexiſtentem afficiunt voluptate; & qui inſpiratur aër nullum prorſus caloris, frigorisue ſenſum cum faciat, non voluptate modò ſumma, ſummaq. illam afficit moleſtia, ſed veluti eam viuificat, proſternitque, & exitio tandem dat, & craſſus omnino qui eſt perpetuò ferè id agere videtur: lux etiam ipſa nihil oculum, eiq. inexiſtentem animam cum calefaciat, at dilatet modò, diffundatque, dum moderatè id agit ſummopere illam oblectat, exhilaratque: at quæ vehementer, moleſta eſt, grauiſque, & tenebræ nullo illam cum efficiant

ciant frigore, at contrahant modò, ſi non dolorificæ, noxiæque, at triſtes certè ſunt, odioſæque: poſtremò & ſoni, moderati qui ſunt, & ſibi ipſis congruentes, conſoniq; longè iucundiſſimi, longè contra moleſtiſſimi cum ſint, qui immoderati, & ſibi ipſis veluti diſcordes ſunt: & qualesuis facti quibusuis animal cum cõmoueant motibus: liquidò vtique patet, nõ perpetuò in rerum ſenſu voluptate illius generis animam affici, quòd illarum vires partes, in quibus is fit, vel quæ ijs inexiſtunt animæ portiones foueant, propriæue reſtituant naturæ; ſed quòd partes ipſas, proindeq; & ipſis inexiſtentes dictæ animæ portiones dilatant, conſtringuntue. Qui enim, niſi ipſamet dilatetur, conſtringaturue anima illa, partium dilatationem, conſtrictionemue percipiat? & ab earum vtraque, moderata dum eſt, voluptate, moleſtia contra ab immoderata facta afficiatur? At verò, quòd earum neutra, nec vlla prorſus immutatio enti, quod nihil ab alienis immutatum ſit viribus, per ſe iucunda eſſe poteſt: vtique quippiam aliud, quod dilatationem, conſtrictionemq; ſectetur, vel à quo vtraq; fiat, & motus omninò voluptatis, qua à rerum, quas ſentit, naturis, anima illa afficitur, opifex ſit, proindeq. & motu ipſa oblectetur, oportet. Neq; enim aliud, quod illarũ vtrique commune ſit, aut quod illarum alteri congruat, intueri licet; & manifeſtè is vtranq. ſectatur, quin vtriuſque veluti opifex eſt. Et à ſonis, ab externis nimirum aëris impulſibus, motibusque, quæ illos percipit ſubſtãtia impelli tantùm, commoueriq., aliud nihil prorſus pati cum poſſit; & ſubſtantia, quæ ſonos, eadẽ (vt dictum eſt) ſenſilium reliquorum omnium actiones percipiat oportet; vtiq; ſubſtãtiam, quę in animali ſentit, propterea à rebus, quas ſentit, voluptate affici, quòd ad motũ ab ijs agatur, & commoueatur omninò; omnibus quidem, at Ariſtoteli certè in primis decernendum eſt: qui nimirum voluptatem, vel operationem ipſam, vel operationis veluti aſſeclã eſſe, & ſubſtantiæ vni vnam modò attribuendam eſſe operationẽ decernit.

SENTIENTEM ANIMAM, NEC SENSORIORVM, NEC VISCErum, nec neruoſi generis naturam, ſed ſpiritum omninò eſſe neruoſo generi inexiſtentem. Cap. X.

QVONIAM igitur quæ in animali ſentit ſubſtantia, propterea rerum vires ſentit, quòd dilatatur ab ijs, conſtringiturque; & dum ita leniter alterum fit, vt commotionis modò, quæ dilatationem, conſtrictionemque neceſſariò conſequitur, non & harum itidem ſenſus animæ fiat, voluptate ſumma afficitur; ſumma contra moleſtia, vbi vehementer dilatatur, at multò certè maiore, vbi conſtringitur; & propterea rerum, quas diuerſis in corporis partibus, diuerſis ſcilicet ſui ipſius ſentit portionibus, differentias dignoſcit omnes; quòd quæ in ſingulis immutationes, motusque fiunt, vni, eidemque communicãtur omnes; & ſummopere motu gaudet, luceque: vtiq. quæ in animali ſentit ſubſtantia corporea quidem, at longè tenuiſſima, ſibiq. ipſi continua, & ab vna omninò ſui ipſius portione reliquæ deriuent omnes, & ſui natura mobilis, lucidaq; ſit, oportet. Qui enim, niſi corporea ſit, à caloris, frigoriſq. viribus patiatur, immuteturque, & dilatetur omninò, conſtringaturque? aut qui, niſi longè tenuiſſima ſit, adeò nullo temporis momento à languidiſſimis rerum viribus dilatetur, conſtringaturque; & quæ in ipſius puncto quouis immutatio, motuſq. fit, in vniuerſa fiat; & conſtricta tanta afficiatur moleſtia? aut qui, niſi ſibi ipſi continua ſit, & niſi quæ ſingulis corporis partibus ipſius inſunt portiones, à communi quodam principio deriuent omnes, quæ in ſingulis immutationes, motuſque fiunt, nullo illo temporis, quo fiunt, momento intermedijs omnibus, & communi cuipiam communicentur principio? aut qui, niſi ſui natura mobilis ſit, lucidaq., adeò motu oblectetur, luceatq.? Subſtantiam, quę in animali ſentit, huiuſmodi eſſe

di eſſe cum oporteat: vtique, nec reliquarum corporis partium, nec earũ, quæ, quòd in ipſis præcipuè ſenſus fieri videtur, ſenſoria dicta ſunt, nec reliquorum viſcerum, vel cordis ipſius, vel ipſius etiam neruoſi generis (in quo vno ſenſilium omniũ actiones percipi videntur) naturam eſſe exiſtimare licet. Nam vt cutis, quæ corpus contegit, & linguæ portionem ab appoſitarum rerum viribus dilatari, conſtringique, & cõmotionem, quæ dilatationem (vt dictum eſt) conſtrictionemq. conſequitur, iucundám inexiſtenti naturæ eſſe, exiſtimare liceat; non certè nullo illo temporis momento, quo dilatari, conſtringiq. videtur; dilatetur, cõſtringaturue. Minus etiam illius immutationem, motumq. cuti vniuerſæ, vniuerſæque linguæ, & communi inſuper principio, proindeq. & intermedijs partibus omnibus nullo itidem temporis momẽto communicari exiſtimare licet. Minus etiam cerebrum (nam non in naribus, auribuſque, ſed ipſo in cerebro odores, ſonoſque percipi, & manifeſtè ſentimus, & ſatis eſt, vt videtur, ſuperius declaratum) bene nimirum craſſum, corpulentumq. ens, & quod quouis contrectatum, dilaniatumq. modo, nullum prorſus propriarum paſſionum ſenſum animæ præbet vnquàm, penitusq. ſui natura immobile eſt, à longè languidiſſimis inſpirati aëris viribus dilatari, conſtringique, ijsque ab externis aëris impulſibus, qui externarum corporis partium nulli percipiuntur, impelli, agitarique, & dilatatum, conſtrictumque, & commotum non ipſum modò, ſed parteis itidem omnes, earumq. naturas voluptate tanta, tantaue affici moleſtia, aut oculos ipſos, craſſiuſculum omninò, minimeq. lucidum ens, non à ſolis modò candore, ſed & ab albedine omninò quauis dilatari, diffundique, à tenebris contra cõtrahi, & lucem adeò ipſis iucundam, gratamque, tenebras contra triſtes, odioſasq. eſſe, & vtramq. ipſorum affectionem reliquis corporis partibus, earumq. naturis communicari, exiſtimare certe non licet. Minus etiam, quàm ſenſorijs, cordi, reliquisq. viſceribus ſentiẽs anima vt propria ipſorum forma indi poteſt: nihil enim ipſa, quàm illa, craſſa ſunt, corpulentaque; & ijs obtecta ſunt rebus, quas non languidiſſimæ modò ciborum, inſpiratiq. aëris, & lucis vires, ipſaq. etiam lux, ſed nullæ prorſus, à quibus animal penitus exitio non detur, nullo permeent temporis momento. Tum non ciborum modò, lucisque, ſed ne inſpirati quidem aëris, qui cor nihil minus, quàm cerebrum attingit; ſubitque, cordi ſenſus fit vllus: & qui fieri interdum videtur, nõ ipſius is cordi, ſed neruoſi generis portionibus, à quibus contegitur, & quibus adhæret, firmaturque, attribuendus eſt omninò. Cor enim ipſum, veluti & reliqua viſcera, nullum prorſus propriarum paſſionum ſentienti animæ ſenſum præbet, veluti nec ſanguis, è quo tenuioribus ſui partibus ſpoliato confecta ſunt omnia. Neruoſi verò generis (vel ſi manifeſtè ſenſus omnis in ipſo fit, & ſibi ipſi continuum eſt vniuerſum, & vniuerſum à cerebro, veluti à communi pendet principio, conditionibus omninò quibus ſentientem animam donatam eſſe oportet; reliquis donatũ eſt omnibus) propriam ipſius naturam animam ponere non licet. Nam & ipſum nihil minus, quàm ſenſoria, viſceraque, craſſum eſt, corpulentumque; & non modò ipſius portio quæuis, in quam quispiam influat humor; qui meatum, in quem confluere viſus eſt ſpiritus, obſtruat, ſentiendi vi ſpoliari videtur, ſed cerebrum ipſum, ipſa ſiquidem illius vniuerſitas, & in quo (vt dictum eſt) manifeſtè odores percipiuntur, ſonique & ſenſilia reliqua omnia dignoſcuntur, dijudicanturque, quouis contrectatum, dilaniatũq; modo, nullum propriæ paſſionis ſentienti animæ ſenſum præbet. Quoniã igitur, nec ſenſorijs, nec viſceribus, nec ipſi etiam neruoſo generi, vt propria ipſorum natura ſentiens anima indi poteſt; eæq; modò animalis partes ſentiendi facultate donatæ videntur, quibus quæpiam ineſt neruoſi generis portio, & (vt dictum eſt) in ipſius vniuerſitate, & odores percipiũtur, ſonique, & paſſiones, quas reliquis in portionibus anima patitur, motumq. quibus commouetur iuditium fieri videtur omnium: vtique vel ſi nulla neruoſo generi ineſſe viſa foret ſubſtantia, cui ſentiẽdi vis attribui poſſet, ineſſe

ineſſe eam tamen, ijsque donatam conditionibus, quibus quæ ipſi conuenire viſæ ſunt, donatam eſſe oportere, declarant, longè ſcilicet tenuiſſimam, lucidamque, & mobilem, exiſtimandum neceſſariò foret. Is nimirum ſpiritus, qui neruoſo in genere vniuerſo, & cuius princeps portio in cerebri ventriculis inhabitare viſus eſt; vel nihil vſquàm conſpectus indendus illi vniuerſo foret. Age verò & cur quale conſtructũ eſt, conſtruendum fuerit neruoſum genus inquiramus: nam, & res ipſa per ſe digna eſt, quæ quàm diligentiſſimè inſpiciatur; & rectè ea inſpecta, ſenſum, qui animali fit, ſpiritus illi inexiſtentis eſſe omnem, liquidò pateat.

NERVOSVM GENVS ITA CONSTRVCTVM ESSE VNIVERſum; vt quæ in ſingulis eius portionibus ſpiritui percipienda erant, & in ipſis percipiuntur, optimè percipi poſſint omnia. Cap. XI.

ALIENO in loco, atque inter contraria genitus ſpiritus, & ad cognata ne elabatur, neue à contrarijs oblædatur; corpore (quæ facta videntur) vndiq. quidem obtegendus, at non imo in eo recondendus vniuerſus fuit; vel ſi minus inde elabatur, minuſque etiam ibi offendatur. Siquidem ibi poſitus externarum partium offenſiones nihil ad eum delatas nihil prorſus ſentiat; itaque & nihil vitet. Neceſſariò igitur vel extremæ corporis ſuperficiei immiſcendus fuit. Sed validas modò caloris, frigoriſq. vires, & percutientium rerum in ea percepturus ictus, neruis, & cute contegi potuit durioribus; ibi modò extenuatis vtriſque magis, vbi exquiſitius ſentiendæ illę erant, in extremis nimirum digitis: minus itaque in ijs obtectus, minuſq. defenſus, magis omninò ab externis rebus in ijs paſſus, longè quàm alia in quauis externa corporis parte exquiſitiùs illarum vires, actioneſque percipit. Minimè verò & in parte itidem, qua cibi aſſumendi, ſentiendiq. erant, duris, denſiſq. indi potuit rebus. Niſi enim proprias ciborum naturas, propriaſq. Is ſentiat vires; res interdũ deglutiat, quæ, vel pacto nullo, vel longè inuerti queant ęgerrimè; & quæ exitium animali inferant; languentes verò illæ, ſegneſq. (neq. enim robuſtiores, vigenteſq. languens animalium calor inuertat, exuperetq.) nequaquàm in ſpiritum agant durioribus contectum rebus. Laxiſſimę igitur carni, molliſſimiſq. indendus fuit neruis; quos vel languidiſſimæ ciborum vires permeent, peruadantque; vt non uigẽtem modò, agentemq. ab ambiente illis calorem inditum, friguſq. linguę inexiſtens ſpiritus percipiat, ſed propriè inſuper naturæ vires, qualeſcunq. eæ ſint; vt à quibus nimis conſtringitur, dilatatur ue, à propria videlicet dimouetur ſpiritus diſpoſitione, reſpuat eos, reijciatque. Quoniã pręterea cibi aſſumi poterant corrumpi iam cæpti; quorum ſcilicet calor bene quidẽ immutatus, & à ſpiritus ſubſtantia diuerſus factus eſſet; at non ita tamẽ, vt eius actio ſpiritui linguæ inexiſtenti à priore diuerſa facta videri poſſet: vt qui mollibus quidem (vt dictum eſt) laxiſq. inditus rebus, & quas vel languentes ciborum uires permeẽt, (ab ijs itaq. pati, immutariq. uidetur) at contectus omninò ab illis, defenſusque, nec à languidiſſimis pati, nec quaſuis agentium naturarum, earumq. actionum differentias percipere poteſt. Si itaq. ei quæuis caloris immutatio percipienda eſt; nudo ipſi, cute nulla, nulliſq. contecto neruis, calor ipſe, elabens nimirum tenuitas apponenda eſt, immiſcendaque. Et quoniam inſuper (vt ſuo amplius declarabitur loco) aẽr itidem admittendus, ſpirituiq. immiſcendus erat, iſque niſi purus, tenuiſque, & ſpiritus omninò ſubſtantiæ proximus ſit, cognatusque, vel nullo temporis momento proſternat eum, perdatque: patens vtrique, & non procul ab ore ad cerebri vſq. ventriculos, ad ſpiritus ipſius ſedem, & ad ſpiritum ipſum præbendus aditus fuit; ut ſpi-

ritus ab eis contactus propriam ipſorum naturam percipiat; aliena itaque, à quibus adeò promptè exitio datur, aufugiat, declinetque; cognata, ſimiliaque, à quibus refici, ac viuificari videtur, ſectetur, amplexeturque; & quantus, qualisque dari oportuit, datur videtur. Nares itaque ori appoſitæ, per quas vtrique ad cerebri ventriculos, ad ſpiritus vniuerſitatem aſcenſus patet. Tum etiã quia non quæ contingit modò ſentire opus habet ſpiritus, ſed remota etiam; quò ad nutrimentum, quod non vt plantis, ſic & animalibus itidem appoſitum eſt, ire, & contraria, quæue oblædunt, vitare, & ſimilia, cognataque, & quæ ipſum fouent, ſectari queat. Luci itidem ad ſpiritum aditus dandus fuit; quæ à rebus, quas attingit, relucens omnibus, & ab omnium ſpecie affecta, eam ipſi afferat; & res omninò oſtendat omnes. Itaque & huic itidem ipſe omninò contingendus fuit ſpiritus nulla prorſus cõtectus re: à quauis enim reijciatur, obſcureturque. At nequaquàm ad ventriculos vſque patefaciendus ei aditus fuit. Nam ſi (cuiuſmodi inſpirando aeri factus videtur) anguſtus, flexuoſusque eſſet factus, & qui ibi modò pateret, vbi admittenda eſſet lux; obſcuretur ea, atque inuiſilis fiat, & nequaquàm perpetuò ſpectari ea poſſet: ſi amplus, rectuſque factus foret; & ab externarum rerum viribus oblædatur, & ipſe elabatur ſpiritus. Itaque ipſe foras ad lucem excipiendam emittendus fuit ſpiritus; at rebus includendus, quæ ſpiritum quidem retineant, coerceantque, & ab ambientis viribus tueãtur; at quæ tamen lucem admittant quamuis: patefaciendum nimirum luci ad ſpiritum iter; ipſeq. ſpiritus calidis, tranſpicuisq. indendus humoribus, & tranſpicuis illi retinendi fuere tunicis; quo in oculis factum videtur modo. Tum & quæ nulla oſtenderet lux, ſeu nõ preſens, ſeu ab oppoſitis intercepta, prohibitaq., rebus ſentire itidẽ opus habens ſpiritus, vt amica, ſimiliaq. adire, noxia, alienaq. uitare, atq. effugere poſſet; nec alia id potens ratione, niſi motum modò percipiens, à commotis illis aeri datum: non quidem in aperto ponendus fuit; quod nimirum non niſi maximè neceſſariò fieri oportuit. Eòque etiam minus, quòd in aperto, liberoque poſitus loco, non ſatis commodè aeris motum percipiat; qui ſcilicet ut percipiatur, unus, idemq. ſeruetur, nihilque imminuatur, quin robuſtior aſſiduè fiat, oportet; aer ſcilicet, cui inditus eſt, nihil diſſoluatur, nihilque à ſe ipſo ſegregetur, quin in ſe ipſum aſſiduè magis colligatur. Itaque (quod factum itidem uidetur) cutis pars, per quam aeris motus ſpiritui communicandus eſt, non benè tantùm extenuanda, ſed aures ei circumponendæ fuere; in quibus, qui eas ſubit aer in anguſtias aſſiduè cogeretur; itaque unus, idemq. perpetuò ſeruaretur, aſſiduèque magis in ſe ipſum colligeretur.

PRINCIPEM SPIRITVS PORTIONEM, EIVSQVE VELVTI vniuerſitatem (quod factum uidetur) in cerebri uentriculis locandam fuiſſe. Cap. XII.

NISI (vt dictum eſt) quos ſingulæ ſpiritus portiones percipiunt res, vni eæ omnes, eidemq. communicentur, haudquaquàm earum differentiæ, & quæ magis amplexandæ, magisue reijciẽdæ ſint, dignoſcantur: rectè enim Ariſtoteles, quod dijudicat, vnum oportere eſſe, decernit. Præterea & quæ ſpiritui perceptæ ſunt vires, earum cognitio, memoriaq. retinenda eſt, conſeruandaque. Nam ſi nulla ea remaneat, ijsdem à rebus ſæpius offendamur, & ab ijs, quæ bonæ ſunt, iucundæq. abſtineamus: perpetuò omninò quales ſingulæ ſunt inſcij, ancipiteſque, magno aſſiduè incommodo ſingularum vires experiamur. Adhuc remotarum etiam rerum vires, earumq. amplius, quæ non vniuerſæ innotuere, quarum ſcilicet non omnes conditiones, ſed quædam modò, aut vna tantùm manifeſta eſt, reliquæ latent; hæ itidem intelligendæ ſunt; ut à quibus bono quopiam affici poſſemus, eo potiamur; & quæ

malum

malum quippiam inferant; videmus id, reijciamuſque. Prætereà & futuræ neceſſitates prævidendæ; & res, quibus ijs, & præſentibus etiam occurramus, comparandæ; & quibus comparentur artibus intelligendum; & longè omninò plurima ad vitam conſeruandam, commodeq; degendam conficienda ſunt opera; proindeque & organa, quibus ea fiant, excogitanda: quæ, niſi eorum quæ ſpiritus percepit, memoria ſeruetur, eaq. omnia veluti ante oculos, vbi libet, ponere queat, conficere ignoret prorſus. Nam (vt ſuo amplius explicabitur loco) quæ rerum conditiones, & quæ omninò res ſenſu perceptæ non ſunt, earum cognitionem non aliunde, ſed ex ijs modò, quæ ſenſu perceptę ſunt, ſibi comparare poteſt ſpiritus. Tum internis, externiſq. in corporis partibus longè plurima, maximèq; ad vitæ conſeruationē neceſſaria ſpiritus portionibus illis inexiſtentibus operanda ſunt, conficiendaque; quæ non niſi aliarum multarum, & omnium quædam miniſterio, atq; ope, ſummaque omnium operantium concordia operari, conficereq. queant: Et portiones omninò ſingulæ, vt mala, moleſtiaque, quæ ſunt, amoliantur, & quibus opus habent, vt conſequantur, & ſeruentur omninò; reliquarum omnium aſſidua ope, atq; opera indigent. Itaque non (quod dictum eſt) vna modò reliquarum omnium neceſſitates, laboreſq; percipiat, & modum, quo ijs occurrendum eſt, inueniat oportet, ſed, vt iuxta eius vnius arbitrium reliquæ operentur omnes; quos ſcilicet motus ædendos illa decernit, & quos illa omninò ædit motus, hæ illos ædant omnes, ab illa nimirum vna reliquæ commoueantur omnes, neceſſe eſt. Niſi enim id fiat, proprijs ſingulæ muneribus, proprijſq; operibus, & proprio internæ bono, nihil aliarum moleſtias, laboreſque curent, ac ne percipiant quidem. Quin nec quæ ſingulis conficienda ſunt, conficere ſciant; quæ ſcilicet non vno, ſimplicique, & vniformi motu, quali ſpiritus portio quæuis natura moueri videtur, ſed longè plurimis, maximèque difformibus, quales ea tantùm ſpiritus portio ædere ſciat; quæ perceptas res veluti ante oculos ponere, & in ijs motus, quibus, quæ conficienda ſunt, rectè confici queant, intueri poteſt. Poſtremò è còcalefactis præſertim, adapertiſq; partibus aſſiduè ſpiritus elabitur; itaq; imminuitur aſſiduè; & propterea ſi ſeruandus, reficiendus aſſiduò, nutrienduſque eſt; alienę nimirum res in ſe ipſum inuertendę ſpiritui ſunt. Quoniã igitur munera ſpiritui obeunda ſunt, quæ non omnes, nec diuerſę ipſius portiones obire queat, ſed vna tantùm, & bene quidem magna, tacita in ſe ipſam collecta; vt quę ſentit, vniuerſa ea ſimul ſentiat omnia; & quę nullis ab externarum rerum viribus exagitata, nihilque ab ijs paſſa, & ne in propria quidem ſede vectanda, commouendaq; impedita, defatigataque vnquàm, quę omninò nullis à proprijs paſſionibus diuexata, nulliſque in proprijs operationibus occupata cùm ſit, reliquarum paſſionibus, motibuſq. percipiendis vacare poſſit; nihilq; è propria ſede elapſa vnquàm, itaq. diu eadem durans, illorum memoriam retinère, conſeruareque, &, vbi licet, recolere etiam queat: vtiq; ipſius ſedes in eiuſmodi neruoſi generis portione, tantaque, & talis conſtruenda, itaq; obtegenda, locandaque; & portiones reliquę ei annectendę, & ex eã veluti producendę fuere; cuiuſmodi cerebrum eſt, & quomodo conſtructum, obtectumque, & locatũ videtur, in magnę ſcilicet, benèq. corpulentę molis profunditate, etſi plures, at ita ſibi ipſis cõtinuę, vt vna omnes videri queant; & benè omnes amplę conſtruendę fuere cauitates; & moles ipſa benè coniectę, benèq; munitæ corporis parti, capiti nimirum indenda, & ceruici hoc ſuperponendum fuit; à qua ſuſtineretur, vectareturq., & flecteretur; & portiones illi reliquæ, ſingularumq; cauitates illius cauitatibus vniendę. Poſtremò & rebus, quę inuertendę, & è quibus reficiendus eſt ſpiritus, aditus aperiendus. Siquidem in craſſę, corpulentęque, & benè contectę rei profunditate incluſa ſpiritus portio, itaq; nihil vnquàm ab externarum rerum viribus exagitata, nihilq; in propria ſede, & corporis parte, cui eã indita eſt, vectanda, commouendaq; detenta, defatigataque, reliquarum portionum paſſionibus, motibuſq; & ijs omninò percipien-

cipiendis vacare poteſt. Ille enim oēs dilatationes (vt dictum eſt) ſunt, cōſtrictionesq. ; & harum nulla ſine motu fieri poteſt: Et quòd nullus adeò corpulenta è re elabēdi ei patet exitus, proindeq. nihil imminuitur vnquam, ſed diù eadē dura[illegible] ampla reſidet in ſede, beneq. mobilis eſt; motuum, quibus cōmouetur, mem[illegible] cognitio-nemq. diù ſeruare, & vbi libet, recolere eos poteſt. Et quòd portionum [illegible] ſe des ipſius ſedi, & ipſi omninò portiones reliquæ cōtinuę ſunt, & ſpiritus [illegible] in aqua, & aer etiam ipſe tenuior, multòq. ad motum promptior: vtiq. [illegible] cluti qui in aquę, aerisq. portione quauis fiunt motus, vniuerſę ij aquæ, vniuerſoq. cōmunicantur aeri; ita & qui in portionibus vniuerſitati, & illis qui in hac fiūt motus communi[illegible] carī poſſant. Poſtremò & quòd in ſpiritu aeris portio, exhalationesq., quę in ventriculo, ventreq. fiunt, & quæ è ſanguine in plexu retiformi contento, ab eiuſq. motu exagitato exhalat euaporatiō, beneq. tenues res, & quę ſi ſpiritui immiſceantur, & copia ab eo excedantur, exuperentur ab eo, in ſpiritūq; agantur, cerebri ventriculos aſſiduè ſubeunt: vtiq; quę magna ipſius in ijs inhabitat portio, portiones reliquas, & ſe etiam ipſam, vbi opus eſt, reĳcere pōt. Itaq. (vt dictū eſt) quòd ſpiritus portionū, cui reliquarum paſſiones, rerumq; oīum vires, & reliquę percipiēdæ ſunt conditiones, motuūq.; quibus à ſingulis cōmotus eſt, memoria, cognitioq. ſeruanda, retinēdaq. eſt; & ex ijs remotarum, & pręſentium etiam, at quarum non oēs conditiones manifeſtę ſunt, quę latent, intelligendæ ſunt oēs; & modus inſuper, quo quæ ſpiritus portiones patiuntur mala, reĳciantur, & quibus opus habent, comparentur, motus nimirum inueniēdi ſunt, quibus illa oīa peragantur; & ſingulæ ſpiritus portiones ijs cōmouendæ; deniq; quia reĳciendę ſunt omnes: vtiq; ſpiritus vniuerſitas eiuſmodi ſedi, itaque conſtructæ, cuiuſmodi cerebrum eſt, & quomodo cerebrum conſtructū videtur, & cerebro omninò indenda fuit. Itaq. quoniā, ſi qui in animali fit ſenſus, corporis vniuerſi, vel partium, in quibus fieri videtur, aut internarū cuiusuis, ex ijs, quæ paulo craſſiores, manifeſteq; ſunt, formæ, naturæq; attribuatur, ſi vni omninò non aſſignetur ſpiritui, nec modus, quo quę diuerſis in corporis partibus ſentiuntur, ſentiri poſſint, nec quo, quę in ſingulis percipiuntur, vni, eidemq; oīa percipiantur, innoteſcantq., nec quo ita in rerū ſingularum ſenſu animal afficiatur, vti affici videtur, nec quo præteritarum paſſionum, pręteritorumq. motuum memoria ſeruetur, & ſinguli, vbi libitū eſt, recolantur, intelligere licet; manifeſtiſſimus verò is ſit, ſi ſpiritui neruoſo in genere contento aſſignetur; & ita corpus vniuerſum conſtructum eſt, vt quę ſentienda, intelligendaq. ſunt, inexiſtēs ſpiritus ſentire, intelligereq. optimè poſſit omnia: vtiq; vel ſi num partium, in quibus motus fit, naturis, an & ipſi ſpiritui attribuendus ſit, nō dum intuitis, motum itidem non corporis vniuerſi, ſingularumue eius partiū formæ, ſed & ipſum ſpiritui neruoſo in genere contento attribuendū eſſe ſtatuere liceat; age tamen ipſo etiam in motu id inquiramus. Conditiones nimirum, quibus ſubſtantiam, cui aīalium motus attribuendus eſt, donatam eſſe oportet, tum &, num ij corporis partiū moles, an vnus modò ſpiritus neruoſo generi inexiſtens donatus ſit, intueamur.

QVALEM ESSE OPORTET, QVAE ANIMALIS CORPVS commonet ſubſtantiam, & ſpiritum omninò eam eſſe neruoſo generi inexiſtentem. Cap. XIII.

QVONIAM calor, vel ſi propria natura mobilis eſt, & ſummopere motu gaudet, non ſubiecto in qualiuis, ſed ei modò inexiſtens, quod tenuiſſimum, proindeq. & leuiſſimum fuerit, moueri videtur; itaq. entia nulla prorſus, at ea modò moueri apparent, quę ſumma donata ſunt tenuitate; & motus, quos externæ corporis partes, & internarum etiam quędā ædunt, ſentientis, intelligentisq., & huius omninò arbitrio, imperioq. eos ædūt; quę

nimirum ibi modò mouentur, vbi ſentiens, intelligensue amplexandum quid, reijciédumue, decernit; & quos ſentiens ſummoperè ædi appetit, ſi intelligẽs non ædendos ſtatuit, nimirum eos ædunt; & motus nequaquam ſimplices, vniformesq., ſed qui mille aſſiduè va[illegible] li ſint modis; quorũ omninò rationem, modumq., niſi vna, eadẽq. intelligenti [illegible] ouens, ignoret hæc prorſus. Præterea & quoniã parti cuiuis, cui laborioſus, diffi[illegible]e quispiam ædendus ſit motus, & ad quem ædendum partium reliquarũ opus habeat ope, promptiſſimè inſeruire videntur oẽs; & quapiam moleſtia affecta, ſi non reliquæ omnes, at brachia certè, manuſq. ſtatim ad eam conuolant, quod moleſtiam infert, vt amoliantur; quin, vt ne quædam offendantur, ſe ipſas aduenientibus obijciunt ictibus: liquidò vtiq; patet, ſubſtantiam, cui motuum ædẽdorum facultas attribuẽda eſt, longè tenuiſſimam, ſibiq. ipſi continuam omnem, & nõ ſibi ipſi modò, ſed ſentienti, intelligentiq. vnam, eãdemq. eſſe oportere. Neq. enim niſi ſumma donata ſit tenuitate, vel ſi nulla ipſi corporis moles uectanda foret, ſe ipſam commouere queat: nec niſi ſibi ipſi continua, & non ſibi modò, ſed ſentienti, intelligentiq. vna, eademq. ſit; quos ædendos illæ decernunt motus, benè interdum laborioſos, moleſtosq., & nequaquàm (vt dictum eſt) ſimplices, vniformesque, qualibus vnis mobilia entia natura moueri gaudent, & moueri videntur, ſed qui aſſiduè immutãdi ſint, ędere velint, ſciantue. Subſtantiam ergo, cui animalium corpora commouendi facultas tribuenda eſt, huiusmodi eſſe cum oporteat; liquidò patet, nec corporis partium, quę motus ædere videntur, neq. ijs inexiſtentium neruoſi generis portionum, naturã eſſe: Nam vtręq. longè corpulentiores ſunt, longèq; grauiores, quàm vt à proprijs naturis moueri queant: & ratiocinandi facultatem ijs indere cum non liceat, nullos prorſus ijs motus, at eos certè minus, qui ratione quadam ædi videntur, attribuere ijs licet. Neruoſum prętereà genus, (cui omnium conſenſus motus ędendi facultatẽ attribuit, & neceſſariò attribuenda eſt; ſiquidem eę modò partes moueri videntur, quibus quępiam ipſius portio indita eſt; & ea abſciſſa, offenſaue, nullo amplius commouentur motu) manifeſtè ſui natura immobile eſt, demortuumque. Nam cerebrum, à quo manifeſtè principes ipſius portiones deriuãt, & à quo mouendi facultas ijs indi videtur, ſui natura penitus immobile eſt: & nerui quiuis, ſi quispiam eos ſubeat humor, ſpiritui nimirum, qua in eos illabatur, via obſtruatur, ſe ſe mouendi facultate ſpoliãtur omni; & ea rurſus donantur, ſi humor diſcutiatur; ſi ſcilicet, qua in eos illabatur ſpiritus, via aperiatur. Id quod pulcherrimè Galenus nos docet; dum digito illam reſtituit, non digito, ſed ſpinalis medullæ portioni, è qua, qui eum fertur in digitum, exoritur neruus, proindeque & neruo ipſi rebus appoſitis, à quibus neruo inexiſtens humor, qui ne ſpiritus eum ſubiret obſtabat, in flatũ ageretur omnis. Vt (quod dictum eſt, ſubſtantiam inquirentibus, cui qui animali fit motus, attribuẽdus eſſet, vel ſi neruoſo generi ſpiritus nullus ineſſe viſus foret, à quo ipſius portiones, quæ commoueri videntur, commoueantur, neceſſariò ijs omnibus indendus foret. At age, num (quod dictum eſt) ſi non omnes, at inſignes certè partiũ motus intelligentis imperiò fiant, num ſcilicet, quos principes neruoſi generis portiones ædunt motus, iuxta vniuerſitatis in cerebri ventriculis reſidentis decreta eos ædant, vel ſatis (vt videtur) conſpectum, amplius inſpiciamus: tum & modum, quo ad quos, quantosque collibitum ei eſt, illas agat motus, & quo ſingulæ ſpiritus portiones corporis partes, quibus inexiſtunt, commoueant; ſiquidem & is declarandus eſt. Et is amplius, quo è quibusuis in quasuis, & ex inferioribus in ſuperiores vaſorũ partes ſuccos quosuis ijs inexiſtens agit ſpiritus, ſatis quidem (vt exiſtimo) in eo expoſitum commentario, in quo animal vniuerſum ab vnica animæ ſubſtantia gubernari declaratum eſt, quantum præſentem ad inquiſitionem pertinet, intueamur.

SPIRITVS PORTIONES OMNES VNIVERSITATIS arbitrio, & ab ipſa omninò moueri vniuerſitate. Cap. XIIII.

SPIRITVS portiones, quæ neruis, muſculiſque inſunt, quos ædunt motus, vniuerſitatis arbitrio eos ædere, & inde (vt dictum eſt) intelligere licet; quòd motus æduut, quos non quæuis ſpiritus portio, ſed ea modò, cui ratiocinandi facultas tributa eſt, ædere ſciat; & quòd quos illa ædendos motus decernit, vel ſi ſummis ijlaboribus, ſummiſque ædendi ſint moleſtijs, ſtatim eos portiones, quibus ædendi ſunt, ædunt omnes; & à quibus abſtinendum ſtatuit, vel ſi ſumma ab ijs voluprate afficiantur, ſummaue exoluantur moleſtia, abſtineant ab ijs tamen. Præterea, & quòd vniuerſitare vehementer affecta, vehementer videlicet quid appetente, exhorrenteue, motus portiones ædunt, quos nihil illa commota, & proprijs omninò viribus ædere nequeant prorſus. Præterea, & quòd nauigationis, ciborumque, qui ſtomachum olim fecere, memoria, & conſpectus amplius nauſeam, ſtomachumque facit. Quoniam enim motuum, qui in portionibus fiunt, non ipſis in portionibus, ſed omnium vna in vniuerſitate memoria ſeruatur: vtique quos hæc illorum excitat, in vniuerſitate excitet, & ab ea portioni communicentur, quæ illis olim ab ipſa commota fuit, oportet. Quin & quæ venarum, arteriarumque, & reliquorum vaſorum fibris inſunt ſpiritus portiones, vel ſi quòd aſſiduè ſuccos, quibus oblectantur, attrahunt, & qui moleſti ſunt, expellunt, aſſiduèque illas expandunt, contrahuntque, nullo vnquam voluptatis, moleſtięque, qua impulſę illa omnia operantur, vniuerſitati facto ſenſu, nullamque hęc illarum motus ſiſtendi, immutandiue facultatem obtinere videtur, itaque ſuſpicari licet, proprio illas moueri arbitrio; vniuerſitatis tamen arbitrio & ipſas moueri exiſtimandum eſt. Siquidem lętitia, timoreque, & affectionibus alijs agitata vniuerſitate, ſummopere pulſus immutari videntur; & perpetuò tales fiunt, quales ad pręſentia mala amolienda aptiſſimi ſunt, vel ſi pulſantem portionem nihil eam attingant, & quales ea modò ædere ſciat ſpiritus portio, cui & partium ſingularum mala, & modus inſuper, quo propulſanda ea ſunt, notus ſit. Id verò, & alij multi, & pręcipuè qui ſpiritu imminuto, aliud malum nullum animali paſſo fiunt, manifeſtè declarat. Quoniam enim (vt dictum eſt) propterea frequentiores fiunt, vt maior euaporationis copia, qua pręcipuè ſpiritus reficitur, è ſanguine in arteria in plexum retiformem complicata contento, educatur: vtique ſi ſpiritus ei exiſtens proprio arbitrio frequentius eas agitet, & vniuerſitatis imminutionem, & frequentiore arterię agitatione copioſiorem euaporationem educi, ex eaque illam nutriri, res omninò intelligat oportet; quę quî vniuerſitati manifeſtiſſima ſint, vel ipſis intuemur oculis; at qui portioni plexui retiformi inexiſtenti nota ſint, longè ægerrimè imaginari licet. Pręterea, & quòd vbi neceſſitas quępiam portionem quampiam certa quapiam ratione pulſare cogit, eadem & reliquę, vel ſi nulla & ipſas ita pulſare neceſſitas impellat, pulſant omnes: vt dicto in pulſu, & in eò itidem, qui pulmone inflammato fit, & in alijs intueri licet. Propterea enim ille frequentior vbique fit, quòd ſe ſe vt citò reficiat vniuerſitas, ſanguinem in plexu retiformi contentum frequentius exagitat; & hic veluti ſerrans, quòd tumefactus, induratuſque pulmo nihil ſe ſe expandentibus arterijs cedit; itaque ſi ęquè expandantur vniuerſę, neceſſariò ijs inexiſtens ſpiritus comprimatur. Id igitur ne fiat, aut vt minus fiat, non æquè arteriæ vniuerſæ, ſed alia parte magis, alia minus, quomodo & pulmonem tumefactum eſſe, exiſtimare licet, amplificari eas oportet. Itaque quoniam & reliquæ eadem expanduntur

ratione; benè rationi congruum eſt, portiones itidem arteriarum fibris inexiſtentes iuxta vniuerſitatis imperium eas expandere. Neque enim ſi proprio eas expandant arbitrio, cur qua vni modò celeritate, rationeque expandendæ ſunt, ea & reliquæ expandant omnes, à nulla, vt ita expandant, impulſæ neceſſitate, & iniucundiùs fortè ita expandentes, intueri non licet. Et quæ fibris inexiſtunt portiones, ſumma & ipſæ operantur ratione; quæ nimirum (vt in dicto amplius expoſitum eſt commentario) diuerſis vaſis eiuſdem inexiſtentes fibris, non omnes ſimul eas intendunt, remittuntue, ſed quas oportet tantùm. Itaque reliquis quieſcentibus vnas modò, modò alteras, interdum & omnes ſimul intendunt, remittuntue. Quoniam igitur quæ vaſorum fibris inſunt ſpiritus portiones quos ædunt motus, iuxta vniuerſitatis arbitrium eos ædunt; & vel ſi eos ſiſtendi nullam ipſa obtinere videtur facultatem, ipſi tamen eos attribuere licet. Siquidem (vt in dicto amplius declaratum eſt commentario) eo ſe ipſam, proindeque & portiones conſeruandi, propterea que & quæ adſunt bona amplexandi, malaque amoliendi appetitu tenetur; vt quin illa aſſiduè attrahat, & hæc amoliatur, cohibere ſe ſe minimè queat. Et motus omninò, quos in lætitia, alijſque affectionibus, à bonis ſcilicet, maliſque impulſa ædit, quæ nihil dum ipſam fouent, oblæduntue, at in poſterum alterum fieri ſperat, timetue, quos, quia degenerem eam, vilemque, aut furioſam oſtendunt, cohibere ſummopere appetit, cohibere cum nequeat; cur quibus, quę modò oblectant, fouentque, attrahit, & moleſtia, maloque quæ afficiunt, amolitur, quòd eos ſiſtendi impotens videtur, non ab ipſa eos ædi exiſtimandum ſit? Poſtremò, & quòd ſi portiones omnes vnius vniuerſitatis arbitrio operentur, rectiùs omninò operentur; & modus, quo huic illarum omnium paſſiones, & illis omnibus ſingulis huius motus nullo temporis momento communicentur, ſatis eſt, vt exiſtimo, declaratus: vtique quos ſingulę ædunt motus, iuxta vniuerſitatis decreta eos ædere, & non rationem modò, modumque, quo ędendi ſunt, ab ea ſingulis pręberi, ſed moueri omninò ab ea ſingulas, exiſtimare licet. Etenim vniuerſitatis arbitrio portiones vt moueantur, aut illius hę intellectionis participes aſſiduè fiant, & quos ędendos illa pręcipit motus, libenter hę ędant, quòd ipſam vt communem omnium parentem, reginamque obſeruant, venerantur que, & quę pręcipit omnia, in commune omnium bonum pręcipere intelligunt, aut inuitas illas ad quos collibitum eſt, hęc agat motus, oportet. At qui illud fiat, qui ſcilicet vniuerſitas in cerebri ventriculis reſidens portionibus, manibus, laringique, & reliquis inexiſtentibus corporis partibus modum, rationemque, qua motus immutandi aſſiduè ſunt, indat, longè obſcuriſſimum eſt; quomodo verò quos ipſa ędit motus, his communicet, clariſſimè in motibus aquę, aeriſque portioni cuiuis inditis, intueri licet. Nam ſi à quantulouis aere, & quantulauis impulſo ui, non ſubſequentem modò, ſed circumfluum aerem vniuerſum impelli, iiſdemque commoueri motibus, in ſonis ſentimus omnibus; quos nimirum vehementiores quidem è proximo, eaque è parte, in quam aer impellit, at eoſdem prorſus, & è longinquo, & vndequaque ſentimus: vtique & à commota à ſpiritus vniuerſitate contiguas portiones, & multò etiam robuſtiùs impelli, iiſdemque agitari motibus, arbitrandum eſt: quę nimirum, quòd denſis, renitentibuſque continentur in rebus, proindeque (quod æri licet) veluti in latera diffundi, & impellentis motum, vel ſi languidiſſimus is ſit, pręuenire non poſſunt, quouis ab vniuerſitatis impulſu propellantur, eiuſque commoueantur motibus, oportet.

QVOMODO SPIRITVS CORPVS COMMOVET. Cap. XV.

MODVM porrò, quo portiones ſingulæ partes, quibus inſunt, quibus collibitum eſt, agitent motibus, quo uidelicet ſecum eas geſtent, ſi exponamus; nihilo minus ſuperflui ſimus, quàm ſi & modum, quo partes ipſę circumpoſita tegumenta, quibus ipſæ commouentur, cõmoueant motibus, exponamus: idem.n. vterq; eſt. At is fortè inſpiciendus eſt, quo tantulus ſpiritus tantam membrorum molem ſuſtineat, uectetque. Rerum nimirum omnium conditoris DEI ſapientia ſuſpiciẽda eſt, admirandaque; qui ita animalium corpora conſtruxit; ut eorum partes, uel ſi graues ſint omnes, deorſumq; omnes vergant, veluti mutuò ſe ipſas fulciant, ſuſtineantq. itaque ſingulæ reliquarum pondus ſpiritui imminuant, & ad alias commouendas adiumento ſint; & alterum modò crus cum vectet, corpus vniuerſum quò collibitum eſt, agat. Nec tamen vel adeò concinnè conſtructum nactus ſpiritus tegumentum, diu id vectare, ſuſtinereue poteſt; quòd magno omninò labore, & ſuſtinet, & vectat; & è concalefactis præſertim partibus aſſiduè elabens, ita tandem imminuitur, ut earum oneri ſuſtinendo impar fiat. Itaq; quiete, & refectione opus habens, reliquis è ſedibus in eam ſeſe vniuerſus recipit, in qua nullum ei ſuſtinendum eſt onus; & in qua res adſunt, è quibus refici queat; in cerebri ſcilicet ventriculos: proindeq; quales ſui natura illæ ſunt, immobiles fiunt, demortuęque.

QVOMODO SPIRITVS SVCCOS VASIS INEXISTENTES è quauis ipſorum parte in quamuis agit. Cap. XVI.

QVONIAM ſanguinem, ſuccoſq; alios, & res omninò omnes, quę vaſis inſunt, vel benè graues, corpulentaſque ex inferioribus ad ſuperiores corporis partes agi videmus; & non alia id ratione fieri exiſtimare licet, niſi inferioribus uaſorum partibus ita aſſiduè conſtrictis; vt nullo præinexiſtentibus rebus reliquo facto loco, neceſſariò in ſuperiorem adigantur; & cum venis, tum vaſis reliquis omnibus fibræ, & (vt Galeno, & nobis etiam in dicto expoſitum eſt commentario) benè & variè, eaq; intertexte ſunt ratione, vt intenſę in unum colligantur, proindeq; & vaſa, quibus intertextę ſunt, intendantur, conſtringanturque: vtiq. ubi ſanguis ſuperiores ad partes agendus eſt, inferiores fibrarum, venarumque, quibus affixę ſunt, partes conſtringi; itaq; & ſanguinem in ſuperiorem agi illarum partem; aſſiduèq; id, dum ſanguis, quas ad partes agendus eſt, agatur, fieri neceſſariò exiſtimandum eſt. Et quoniam, & ſanguis, & ſucci reliqui eas ad corporis partes agi videntur, quæ ipſis opus habent; & noxij quidem, grauesque ex omnibus expelli; & fibrarum naturæ, nec ſeſe intendendi, conſtringendiq; facultas, neque is indi poteſt ſenſus, quo circumpoſitarum partium neceſſitates ſentiant, donatas eſſe oporteat: neceſſariò vtique ſubſtantia ijs indenda eſt, quæ ſui natura benè mobilis, & exquiſitiſſimo donata ſit ſenſu, & quæ & vaſorum fibris, & neruoſo generi inexiſtat vniuerſo. Neque enim niſi partibus inſit omnibus, omnium neceſſitates percipiat; & niſi mobilis ſit, nequaquam circumpoſitas fibras, vt libet, intendat, remittatue. Intendit porrò, remittitque, non pondere eas grauans, leuanſque; ſed per eas means. Copioſior enim in ipſas illapſus, quàm vt qui ipſis ineſt porus liberum, patentemq. ſpiritui præbeat tranſitum; itaq; ne vlterius progrediatur, fibrarum caro obſtat; impellit eam ſpiritus, ſecumq; agit. Nam etſi vaſis denſiores, durioresq. ſunt fibræ; cedunt tamen, & ſe expandi, extendiq. ſinunt, itaq; quodammodo extenduntur, dum ſcilicet in longius

gius protrahuntur ſpatium, in ſeipſas contrahuntur, quæ præſertim vaſis intertextę ſunt, quæ anguſtiori, quam ipſa ſunt, appenſa ſunt rei; & in anguſtius etiã deſinunt: vtiq. & vaſa conſtringantur, inexiſtenteſq. ſucci in quam ſpiritus tendit partem protrudatur, oportet. Vbi ſcilicet è vena è iecinore emergente cor verſus ſanguis mittẽdus eſt; fibras venæ pari intertextas, quæ iecur verſus, ſanguinis omninò, qui ducẽdus eſt, veluti à terge eſt, modò, qui dictus eſt, intendens, colligensque; ita & venæ partem intendit, cõſtringitque; vt nullus inexiſtenti ſanguini, vel multò quàm opus eſt, anguſtior relinquatur locus. Itaq. inde is depulſus, anteriorem in partem, & cor verſus, in patentem nimirum adigitur locum; quem poſteà & ipſum eodẽ modo occludens ſpiritus, vlterius etiam agit; nec loco cedentem, fugientemq. ſectari ceſſat vnquàm, donec quò decretum eſt, cum egerit. Itaq. modus, quo & externi, internique animalium motus fiunt, ſi ab inexiſtente, & motu ſpiritu fiant, ipſis (ni fallor) oculis intueri licet. Rationes modò id ſinant; quibus perſuaſus Ariſtoteles, nequaquam à corporea, motaq; anima animalium corpora moueri contendit. Age itaque hæ primùm examinentur. Neq; enim, & quæ animam ex ſe mobilem, & totam ipſam motam, ſeipſam totam, & corpus ſecum mouere negant, eædem illis, quæ cælum ab immotis motoribus, & omne, quod mouetur, ab aliquo tandem immobili moueri oportere aſtruunt; quòd nihil ex ſe mobile eſſe poſſit, quòd totum motum ſe ipſum moueat totum, ſatis (reor) in ſuperioribus reiectæ commentarijs; ſed reliquæ, ſi quidem & ipſæ in ijſdem explicatæ non ſunt; tum & modus, quo ab immota anima Ariſtoteli mouentur animalia, exponatur, examineturque.

RATIONES, QVIBVS ARISTOTELES MOTIVAM ANIMAM incorpoream ſtatuit, atque immotam, exponuntur, reijciunturque. Cap. XVII.

» SI anima (inquit) corporea ſit, corporum omninò more proprium
» ipſa motum, & proprium item habeat locum, ad quem natura fera-
» tur; & in quo natura quieſcat: quin & vi moueri queat, & in nõ na-
» turali eſſe loco. At violentos animæ motus, vel violentas quietes,
» ne fingere quidem licet. Vno prætereà motu animalia mouerentur,
» ſi ab anima corporea, & mota ipſa moueantur. Neque enim (quod
» elementis omnibus, omnibuſq. negatum eſt corporibus) pluribus illa, contrarijſque
» motibus moueri queat. Tum ſi corpus mouet, quòd mouetur ipſa, & locali commo-
» uet motu; motu & ipſa locali moueatur, neceſſe eſt. E corpore igitur egreſſa, ſi libet,
» rurſus illud ſubeat, & demortuum iam rurſus vita donet: mortui igitur reuiuiſcant.
» Prætereà ſi ſe ipſa (inquit) mouet anima, & vt anima itidem moueatur, neceſſe eſt.
» Neque enim ſecundum aliud mouet, & ſecundum aliud mouetur. Mouet autem vt
» anima; & ut anima igitur mouetur. At omne, quod mouetur, & ab eo recedit, à quo
» mouetur; anima igitur quatenus anima mota à ſe ipſa; & ab animæ recedit natura.

His (vt videtur) rationibus adductus Ariſtoteles, motiuam animam, & incorpoream ſtatuit; & immotam. Quæ omnes quidem ex ijs, quæ dicta ſunt, declaratæ, reiectæq. videri poſſunt: at amplius eas tamen explicare, ſoluereque, ne grauemur. Rectè quidem Ariſtoteles, ſi corporea ponatur anima, proprium ipſius efflagitat locum: non ſi quidem corporea exiſtens nulli è primis ſimilis ſit, cognataque. At egreſſa, vel extincta anima, ad terram decidere, & vel omni effuſo ſanguine, proprio nimirũ onere imminuto, grauiora fieri animalium corpora intuitus, ſubſtantiam viuis ijs ineſſe intelligere poterat, cœlo ſimilem, cognatamque; quæ ad ipſum vt ad proprium locum, propriamq. tendens vniuerſitatem, dum ineſt, ſuſtinet illa, ad cælumque agit. Cælo porrò ſimilis, cognataq. conſpecta; & ſummè mobilis, & omnibus moueri apta mo-

tibus, videri poterat. Quæ enim natura mobilia ſunt, omnibus mobilia ſunt motibus: vt in ſuperioribus declaratum eſt commentarijs; & ignis ipſe manifeſtat, æquè omnibus ſeruatus, viuificatusq;. Nec è corpore egreſſa rurſus ſubire id velit; quin recta ad cælum, ad propriam nimirum tendat vniuerſitatẽ, veluti tenuia entia quæuis. Abſurdiſſima certè ratio, quin ſenſui, rerumq. naturæ maximè diſſentiens, aduerſaq.; quæ, ſi ſe ipſam moueat anima, & vt anima moueatur, ab animæ eam natura recedere, ſtatuit; quæ nimirum inde Ariſtoteli pendet; quòd alterationi motus ſecundum locum idem poſitus eſt. Non.ſ. communi tantùm motus nomine, & alteratio, & latio Ariſtoteli appellatur, ſed ſub eadem vtraq. continetur ratione. Itaq. quæ alteratis eueniũt, motis itidem quibusuis, vel ijs, quæ natura mouentur, euenire ſupponit; & perperã prorſus. Siquidẽ alteratio (vt amplius in ſuperioribus declaratũ eſt cõmentarijs) quàm longiſſimè à motu differt; & contraria omninò alteratis, ijsq., quæ natura mouentur (de quibus ſermo eſt) eueniunt. Alteratio enim ab aliena fit ui; & quæ alterantur, nihil quidem à proprio loco, at à propria omnia dimouentur natura. At motus à propria motorum æditur ſubſtantia, nihilq. ea dũ mouentur, à propria recedunt natura, ſed in ea magis ſeruantur; quin neq. à proprio fortè dimouentur loco. Neq. enim quæ in ſe ipſis, & in proprio, & vno, eodemq. circũuoluuntur in loco, locum mutare videntur. Cælum certè, corpusq. ei ſuppoſitum, æterno, nihilq. ceſſante vnquàm deferri motu, & nihil propterea corrũpi, intuenti Ariſtoteli, nequaquàm, ne ſi ſe moueat anima, à propria dimoueatur natura, & in continuo lapſu, fluoreq. ſit, verendũ erat; ſed potius mobilis ſui natura conſpecta, ne corrumpatur, ſi à motu ceſſat vnquam. Nam mobilem ipſi in primis Ariſtoteli viſam fuiſſe, & aliam omninò à corpore, non ſuſpicari, ſed ipſum manifeſtè id enuntiantem audire licet. Ab anima quidẽ animalium corpus moueri, nihil (inquit) dubitare contingit: manifeſtè enim ab anima mouetur. At id modò inquirendum, quonã pacto anima mouet. Videtur enim ita mouere, veluti nauta nauim; diſtincta nimirum à corpore, ſeparataq;. Siquidem animalium præcipuè exemplo, cæleſtes etiam orbes, & quæcunq. mouentur, à ſeparato, diſtinctoq. moueri contendit. Separata porrò à corpore, & corpus mouens, corporea ſit neceſſe eſt; & mota ipſa corpus moueat. Neq. enim incorporea ſi ſit, immotaque, modus, quo corpus moueat, reperiri poteſt vllus. Vllus certè ſi ſit; vtiq. ab Ariſtotele inuentus foret, tanto ab eo ſtudio, tãtoq. inquiſitus labore. Nam qui ab eo ponitur, non abſurditatum modò pleniſſimus eſt, ſed ridiculus interdum, interdum qui mente concipi nequeat; & quem ne ipſi quidem Ariſtoteli placuiſſe, exiſtimare liceat. Verum ne ſycophantarum more agere videamur, ipſum Ariſtotelem illum explicantem audiamus: nec rem paulò altius petere grauemur. Non modus ſcilicet tantùm, quo animalia Ariſtoteli mouere placet, explicetur, examineturque, ſed & quæ illum exponens tradidit omnia, ſi non ad propoſitum negotium valdè neceſſaria; ad vniuerſi certè (vt ipſe inquit) cõtemplationem, & ad motus etiã ipſius declarationẽ ſpectantia.

MOBILIA ENTIA OMNIA AD MOTVM AEDENDVM IMMOTO externo, animalia verò interno etiam Ariſtoteli opus habent.

Cap. XVIII.

QVod (inquit) aliarum motionum initium id ſit, quod ſe ipſum mouet, huius autem, quod mobile eſt, propterea, quòd primum mouẽs omni motu vacat, determinatum eſt prius; cum de ſempiterno motu, vtrum ſit necne, & ſi ſit, quidnam ſit, conſtitutum eſt. Hoc autem non ſolùm vniuerſali ratione accipere oportet, ſed in ſingulis etiam, & ſenſilibus, quorum gratia vniuerſales quærimus rationes, & quibus illa accommodari oportere, exiſtimamus. Etenim & in his manifeſtum eſt, nõ poſſe quicquam moueri, niſi aliud quieſcat.

quieſcat. Ac primùm quidem in animalibus: oportet namque ſi pars aliqua mouetur, quieſcere quippiam. Et hanc ob cauſſam articulorum flexus animalibus inſunt. Flexibus enim vt centro quodam vtuntur: quod tamen non vt in mathematicis verè vnum, & impartibile eſſe oportet. Quandoquidem in illis nullus fit motus; in animalibus verò, in quibus motus fit, vbi mouetur, ac flectitur, in duas diuidi videtur. Alia enim eius pars mouetur, alia quieſcit. Initiũ certè eiuſmodi eſt, vt inferiore parte mota ipſum ſemper quieſcat: vt bracchio quidem moto cubitus: toto verò mẽbro humerus: & tibia quidem mota genus: toto verò crure, quæ iſchia dicitur. Quod igitur vnumquodque in ſe ipſo quieſcens, quippiam habere oportet, vnde motionis eſt initium, in quo innixum totum ſimul, & per partes moueatur, manifeſtum eſt. Verumtamen id quieſcens, quòd in motis eſt, ad motum peragendum ſatis non eſt; ſed alio omninò extrinſeco quieſcente, motuq. omni carente opus eſt. Et operæpretium eſſe videtur, accuratè de eo, quod dictum eſt, perſcrutari: contẽplationem enim quandam habet, non ſolum ad animalium, ſed ad ipſius etiam vniuerſi motum, ac lationem pertinentem. Quemadmodum enim, vt animal moueatur, non interno tantùm immobili, ſed externo itidem opus habet; quandoquidem ſi id ſuper quo mouetur, ſemper ceſſerit, velut harena muribus, nihil ſanè progredietur, nullusq; prorſus progreſſus fiat, niſi ſtet; neq. volatus, aut natatus, niſi aer, & mare reſiſtant. Et hoc quidem, quod ſic immobile eſt, aliud ab eo, quod mouetur, neceſſe eſt eſſe; & totum à toto; nullamq. rei motæ portionem eſſe. Sin ſecus fuerit, animal non mouebitur. Id quod inde manifeſtum eſt; quòd ſi quis nauigium extrinſecus propellat conto ad malum, vel ad aliam ipſius partem innixus, paruo negotio illud mouet: contra, ſi qui id agere contendit, in ipſo ſit nauigio, minimè illud moueat vnquàm; neque ſi Titius ipſe propellat; aut Boreas ex ipſo ſufflet nauigio: ſi quidem eo modo quemquam efflare contingat, quo pictores faciunt, cum ex ſe ipſo quempiam ſpiritum emittentem fingunt. Siue enim leniter ſpiritum, ſiue ita vehementer emittat, vt maximum efficiat ventum; nihil tamen commouebit: quòd nimirum, vt quis aliud propellat, commodeatque, ad ſuarum quampiam partium primò inniti oportet; tum & hanc ipſam partem ad externum quippiam quieſcere. Qui autem nauigium propellit, cum ipſe in nauigio ſit, nulliq; externo innitatur; rationabiliter nauigium non mouet. Qui verò extrinſecus propellit, aut trahit; ſanè mouet: nulla enim nauigij pars eſt. Vt ſuſpicarĩ quis poſſit; cęlum etiam ipſum, quò moueri poſſit, immotum quippiam oportere eſſe, quod omni penitus motu careat; & quod nulla cæli ſit pars, neq. in cælo omninò ſit. Siue enim motum ipſum cælum mouet, aliquod ſanè non motum attingens mouere ipſum neceſſe eſt, & id nullam mouentis partem eſſe; ſiue continuè immotum eſt id, quod mouet; nulla itidem motæ rei erit pars. Quod igitur ad vniuerſam naturam ſic ſe habet, vt terra ad animalia, & ad ea quæ per ſe mouentur, ex huiuſmodi quiſpiam ſuſpicari poterit. Et nequaquam immobile id, aut Atlas (vt poetæ fabulantur) aut terra omninò, cui ille innititur, videri poteſt. Nulla enim pars vniuerſi ponẽda eſſet terra. Enim prætereà mouentis robur, & quieſcentis æquabiliter ſe habere oportet. Eſt enim robur, & vis, qua quod immotum eſt, manet; ſicut qua motor mouet, & quæ æquales ſunt vires à ſe inuicem nõ patiuntur. Sed quod mouet, vel à motu prohibet, quod agit omninò, virium robore exuperet, neceſſe eſt. Quamobrem ſiue Atlas, ſiue aliud quippiam ſit, quod mouet, ex ijs quæ intra continentur, terræ omninò vis, qua manet, cæli vim, qua mouetur, excedat oportet: ſin minus de medio, deque ſitu ipſius loco dimouebitur terra. Tantùm igitur terræ in quieſcendo robur eſſe oportebit, quantum cælum vniuerſum, & ipſius habet motor. Quòd ſi hoc fieri non poteſt; neque ut cælum quoppiam, quod intus ſit, moueatur, fieri poterit: Ita vt extra cęlum immotum quippiã eſſe, & quieſcens, quod nulla illius pars ſit, exiſtimare liceat. Forte enim inconueniens ſit, ſi motionis principium latum ſit. Quamobrem ita exiſti-

mantibus rectè ab Homero fuiſſe dictum videri poterit.

„ *Sed vobis cælo nunquàm deducere ab alto*
„ *Ad terram dabitur ſummum, omniſciumque ſonantem.*
„ *Non ſi peruigili ſtudio, ſummoque labore*
„ *Dij, deæq; omnes pariter trahere inde velitis.*

Quod enim immobile eſt, à nullo moueri contingit. Age verò priuſquam modus, quo animalia Ariſtoteli moueri videntur, exponantur, hæc examinentur. Ita enim veritas magis, minoreque innoteſcet labore.

MOBILIA ENTIA AD MOTVM AEDENDVM IMMOTO nullo opus habere. Cap. XIX.

RECTE quidem Ariſtoteles, vniuerſales rationes ſingularibus rebus conuenire, conſentireque, oportere ſtatuit, & niſi in ijs congruãt, reijciendas prorſus eſſe: quæ ſcilicet ex ijs, quæ in ſingularibus percepta ſunt, conſtituendæ ſunt omnes; vt ſi eius generis rebus omnibus non conueniant, veras eſſe exiſtimare non liceat. At illud mirari licet, quòd efficiens motus principium (id enim motus æternitatem explicanti Ariſtoteli inquiſitum eſt) ab immoto motore ijs, quæ natura mouẽtur, tribui id oportere, inde etiam comprobare velit; quòd animalia vt moueantur, immoto quopiam externo opus habent. Cur enim (quod euenire verò videtur) non ab anima, vel ab alia quauis re ſe ſe mouendi facultatem illa concipiant, at quæ ſatis non ſit, ſed immota etiam re opus habeant, ſuper qua moueantur, & à qua veluti fulciantur, non adeo ex ſe mobilia, leuiaque, vt ſe ſe in ſublimi ſuſtinere queant vniuerſa? At detur hoc Ariſtoteli; & num mobilia quæ ſunt entia, & cœlum etiam ipſum immoto externo, & quod nulla eius pars ſit, cui innitatur, opus habere exiſtimandum ſit, propterea quòd animalia, & vbi mouentur, & vbi quid propellunt, illo opus habere videntur, conſideremus. Id porrò vt innoteſcat; & cœli, & animalium, ſi non conſtructio, naturaque omnis, at ad motum ſaltem vis inſpicienda omninò eſt. Et ſiquidem eadem vtrorumq; viſa fuerit; cęlum itidem non externo tantùm, ſed interno etiam immoto, veluti & animalia, indigere, rectè Ariſtoteli poſitum ſit. Sin ſecus; Incunſandus omninò is ſit, qui entia diuerſiſſimis operandi viribus donata, eadem ad operandum ope opus habere velit. At animalia non loco fortè magis à cœlo, quã ſe ſe mouendi facultate, & robore diſtare videntur. Nec propterea, quòd illorũ motus præ huius motu immobilitas videri poteſt; ſed quòd cælum vniuerſum ſimul, & perpetuò, inceſſanterque mouetur; vt motu ſummopere oblectari, ſeruarique exiſtimandum ſit: animalia verò magna eorum quieſcente parte mouentur; & nõ diu moueri poſſunt, ſed modicum quid commota defatigantur, maximèq; motum auerſantur; & niſi moueri ceſſent, corrumpantur etiam à motu. Non ſcilicet (quale cælum exiſtit) animal itidem vniuerſum mobile eſt, ſed eius modò (vt dictum eſt) anima, ſpiritus nimirum neruoſo generi inexiſtens; corpus verò penitus per ſe eſt immobile, & ad terram vergens, declinanſque; & quod ſtatim ad terram delabatur, decidatq., & immotum ibi iaceat, niſi à ſpiritu ſubleuetur, ſuſtenteturque, & commoueatur. Perexiguus porrò exiſtens ſpiritui, vel ſummè ipſe mobilis, & ad cælum, vt ad propriam tendens vniuerſitatem, longè tamen abeſt, vt corpus vniuerſum, vel eius etiã partes in ſublime agere, & diu in ſublimi ſuſtinere poſſit; ſed earum oneri cedit, & deorſum ipſe non à corpore modò vniuerſo, ſed à partibus etiam detrahitur. Rebus igitur (vt dictum eſt) opus habet, quæ ad eas ſuſtentandas adiumento ſint; quæ ſcilicet earum ad inferna delapſum prohibeant: terra nimirum indiget, quæ vniuerſum ipſum ſuſtineat; eiuſque pondus quoquo modo ſpiritui imminuat; tum, & oſſibus, ac

liga-

ligamentis, quibus partes innitantur; & à quibus delabentes veluti retineantur. Vbi igitur vaſtum quid, & quod impulſum noſtrum exuperet, amouendum eſt, firma, immotaq. re, magis omninò, quam quod propellendum eſt, renitente opus habemus; quæ ne aliam in partem retroagamur, retineat nos, & veluti coerceat. Quoniam enim corpore prius contracto, tum eo extenſo impulſus fit omnis; & vtramq. in partem corpus extēdi poteſt: ſi quod amoliendū eſt renitatur, & impelli ſe repugnet, niſi magis renitens quippiam obſtet, in contrariam omninò partem extendatur. Separatum igitur id ab illo, quod propellendum eſt, ſit oportet. Siquidem qui propellit, id agere omninò videtur; quod propellit videlicet à ſe ipſo, & à re, cui innititur, amouere, ſeparareq;. Quare qui naui inexiſtit, nauiq. inhæret, vel ſi Titius ſit, minimè nauim propellat. Qui enim cuius veluti pars eſt, pars permanens, & idē omninò, nihilq; à ſeipſo diuiſum, à ſe ipſo ſeparetur? At non ſi Boreas inſit, flatumq. emittat. Cur.n. ab ibi inexiſtente emiſſus flatus non æquè nauim propellat, atq. ab Hyperboreis vſq; ſpirans? Quin, ſi hirundo ea prædita ſit vi, vt nauim propellere, vel alligatam trahere queat; quantumuis naui incluſa ſit, vel minimum volandi nacta ſpatium, dubio procul impellat illam, trahatq;. Quid.n. obſtat, quin ſibi alligatā, & trahere potens, non ſecum agat? Corpori certè incluſus, eiuſq. mole grauatus, ac deorſum detractus ſpiritus, nulla vſus immoti, retinentiſq. ope, non partes modò quasuis diu ſuſtinet, commonetq., ſed corpus vniuerſum; neq. in rectum modò, ſed in ſublime eleuat, & tantiſper ſuſtinet. Quòd ſi corpore exuatur, nequaquam immoto, vel externo, vel interno opus habeat vllo; ſed ſe ipſum nullo ſubleuet negotio, & perpetuò, & quibusuis commoueat motibus; & multo etiam prōptius per tenuius, quàm ipſe eſt, corpus, & cui nihil omninò inniti queat, quàm per craſſius, renitensq.; eaq; fortè per illud feratur velocitate; qua cælum ipſum circumuolui videtur, ſimilis ei, cognatuſq;. Nec verò, ſi quæ mouētur immoto omnia, cui innitantur, firmenturq., opus habent, & cuius immobilitas eorum, quæ mouentur, vires exuperet, nihil ſcilicet contrariam in partem ab ijs ſe ſe impelli ſinat; quin, & aſcendenti igni, & deſcendenti terræ dandū id ſit, dubitare contingit. Aer itaq., & igni, & terræ id præſtet; & ignis, & terra, aſcēdendi ille, hæc verò deſcendendi vires ab aere, roburq. ſumat; dum veluti cōtrariam in partem tendens, vterq. ab eo reijcitur. Hoc.n. pacto animalium motus, impulſusq. omnes terra Ariſtoteli adiuuat. Hæc ſi abſurda Peripateticis, rediculaq. viſa ſint; quę verè mobilia ſunt, ad motum ædendum nullo immoto opus habere videantur oportet: At Conditoris noſtri bonitas, ſapientiaq. ſummè amanda, venerandaq.; quæ nimirum entibus quibuſuis propriam ex ſe operandi operationem, ſe ſe nimirum conſeruandi, oblectandiq. facultatem indidit; modumq., & nihil eam aliunde pendentem, ſed à propria ſingulis manantem natura. At age animæ vires, à quibus animaliū corpora Ariſtoteli mouentur, inquirentem, exponentemq. audiamus Ariſtotelem.

QVOMODO ANIMALIVM CORPORA AB ANIMA ARISTOteli mouentur. Cap. XX.

De aīal. mot.

ANIMADVERTIMVS (inquit) cogitationem, imaginationē, electionem, voluntatem, & cupiditatem animal mouere: hæc autem omnia ad mentem referuntur, & appetitionem. Imaginatio enim, ſenſusq. eundem habent cum mente locum; cum iudicandi habeant facultatem. Voluntas verò, & ira, & cupiditas appetitiones ſunt: electio autem communis eſt cogitationis, & appetitionis. Quapropter etiam ipſum quod eligi poteſt. Nō enim omnium, quæ intelliguntur, electio eſt, ſed eorum modò; quæ & appetuntur. Mouetur itaq. animal appetitione, vel electione, alteratione tamen ali-

qua per

qua per ſenſum, aut imaginationem, aut cogitationem facta: ſenſus ſcilicet, & imaginatio, & cogitatio animal alterant. Senſus enim ſtatim alteratio quædam eſt; imaginatio autem, & cogitatio rerum, quarum ſunt, habent poteſtatem. Cogitata enim ſpecies calidi, ſiue frigidi, ſiue ſuauis, ſiue formidabilis, id quodámodo exiſtit, quod vnaquęq. res: icc irco ſola cogitatione perhorreſcunt, & expaueſcunt. Omnia autem iſta perturbationes ſunt, alterationesque. Et organicas quidẽ partes affectiones præparant, appetitio autem affectiones, & appetitionem imaginatio. Hæc autem, vel cogitatione, vel ſenſu efficitur. Principum igitur in agendi genere ipſum ſanè eſt, quod conſectandũ, aut declinandũ eſt. Calor autem, & frigus eorum cogitationem, aut imaginationẽ neceſſariò ſequuntur. Triſtificum namque declinandum, iucundum verò conſectádum: verum iſthuc in exiguis valdè obſcurũ. Sunt autem triſtifica, & iucunda ferè oĩa cum frigore, & calore: quod profectò in affectionibus eſt manifeſtum. Confidentiæ enim, & pauores, & venerei motus, & reliqua in corpore triſtifica, & iucunda, alia quidem in partibus cum frigore, & calore ſunt, alia verò in vniuerſo corpore: memoria autem & ſpes ijs ipſis tanquam ſimulacris vtentes alias quidem minus, alias uerò magis eorum cauſſæ ſunt; & ipſæ ſcilicet calorẽ efficiunt, & frigus, corpuſq; alterant. Quapropter recta (inquit) ratione conſtructa ſunt, quæ intrinſecus iacent, & ad initia inſtrumentalium partium; vt commutentur, & ex compactis mollia fiant, & ex mollibus compacta, nerui nimirum, qui à corde Ariſtoteli exoriuntur, indeque ad organicas partes, ad manus, pedesqne feruntur; quorum natura & molleſcere, & extendi, & dureſcere, & contrahi apta exiſtit. Animalia præterea ſpiritum (inquit) connatum habere, & ab eo robur ad motum ſumere videntur. Isque ad animalis principium, ad motricem nimirum animæ vim ſimili modo ſe habere uidetur, vt in flexionibus pũctum; quod mouet, & mouetur ad ipſum immobile; & cordi ineſt ijs, quibus adeſt cor, alijs uerò in parte, quæ cordi proportione reſpondet; ibi nimirum ſingulis, ubi motiuæ animæ uis. Hic uerò & ipſe (inquit) percommodè ſe habet, vt moueri poſſit, & robur præſtare. Motionum namque opera ſunt impulſus, & attractio. Icc irco motus inſtrumentum tum augeri, tum contrahi poſſe oportet; quod ſcilicet auctum impellat, contractum uerò retrahat: talis autem eſt ſpiritus natura; excreſcere enim, & contrahi poteſt. Quæ cum hoc contingant modo, & cum actiuum, & patibile talem habeant naturam, qualẽ ſæpe diximus; quando certè contigerit, ut aliud quidem patibile ſit, aliud uerò actiuum, neutrique deſit aliquid, quod ad eorum definitionem requiratur, confeſtim aliud quidem agit, aliud uerò patitur. Quamobrẽ ſimul (vt ita dicatur) intelligit, quòd incendendum eſt, & incedit, niſi quid obſtiterit: quemadmodum ſpontaneæ appellatæ machinę parua mutatione facta mouentur, laxatis, ſe ſeque mutuò impellentibus uertebris, ita & animalia mouentur. Siquidem eiuſmodi habent inſtrumenta, cum neruorum, tum oſſium naturam; & hęc quidem tanquàm ibi ligna, & ferrum; neruos autem, vt vertebras; quibus ſolutis, relaxatiſq; mouentur. Veruntamen in ſpontaneis quidem illis nulla fit motus diuerſitas, quòd nihil inalterantur; quin ſi maiores fierent, aut minores, ijdem tamen fierent motus, in animalibus autem immutantur. Idem enim in ijs maius, & minus fieri poteſt. figurasque permutare, auctis partibus ob calorem, rurſumque contractis propter frigus, alteratis omninò. Quòd aũt parua mutatio in principio facta, magnas in extremis facit differentias, non eſt obſcurũ. Siquidem temone paululum translato, magna prorę fit tranſpoſitio. Cum igitur, vel ob calorem, vel ob frigus, vel aliam eiusmodi affectionem alteratio in corde facta fuerit, magna ſanè in corpore differentia fiet, cum ruboribus, palloribus, tum horroribus, & tremoribus, alijsque huiuſmodi. Vniuerſa igitur Ariſtotelis de animaliũ motione ratiocinatio huiuſmodi videtur (liceat enim breuiùs, quàm ab eo factum eſt, prolixius omninò, minusque diſtinctè, quàm vt facilè intelligi poſſit, expoſitam illam colligere, & veluti ante oculos ponere; vt ipſius ſen-

tentia

tentia magis manifeſta fiat, & commodius examinari poſſit.) Anima, quæ ſentit, & quę intelligit, animal mouet; quòd quæ ſentit, vel intelligit, vbi vel bona, ſectandaq.; vel mala, & declinanda ea decernit, imaginationem ſtatim cõmouet; quæ commota appetitum excitat; ab appetitu verò affectiones fiunt, calor nimirum, & frigus; à quibus ſpiritus, neruiq; cordi, vbi ſcilicet affectiones fiunt, inexiſtentes inalterantur: & ſpiritus quidem veluti expanditur, amplificaturque, aut conſtringitur, & in anguſtius agitur; nerui verò, vel extenduntur, & longiores fiunt, vel contrahũtur, & breuiores fiunt. Iis porrò immutatis, animal moueatur neceſſe eſt. Siquidẽ amplificati, extenſique impellunt; imminuti contra, contractique retrahunt: motus autem omnis, aut impulſus eſt, aut attractio, aut ex ijs compoſitus.

SI VERA SIT ARISTOTELIS RATIOCINATIO, ANIMALIVM motum non animæ, ſed calori, frigorique, vel ſpiritus potius, neruorumque incremento, decrementoq; rribuendum eſſe: at vanam omninò, falſamq; illam eſſe; vtpote quæ neruos à corde exoriri ſupponat. Cap. XXI.

SI quidem vera ſit Ariſtotelis ratiocinatio; animalium motus nõ animę, ſed calori, frigoriq., vel ſpiritus potius, neruorumq; incremento, decrementoq. tribuendus ſit; à quibus nimirũ proximè, nulloq; medio animal mouetur. Nã ſi ab aïa illi augentur, imminuunturq.; nõ quidem à propria animæ ſubſtantia, naturaq., ſed à quapiã eius operatione, quę nullã quidem ipſa calorem, frigusq. faciendi facultatem habeat, at quàm perobſcuro quodã modo calor Ariſtoteli conſequitur, frigusq;. Vt ſi quidem calor ab anima fiat, ex accidente quodam fiat: & ſi propterea animalium motus principium animæ dandum eſt; non ſummè modo remotum id ſit, & magis mehercule, quàm Medeę malorum abietum Pelio in nemore inciſio, ſed ex accidente etiam, & quod pacto nullo in localis motus genere poni poſſit. Quàm longiſ-mè igitur ab eo, quod hic inquiritur, remotum, hoc eſt à proximo, & à proprio, & efficiente. At vana omnino, falſaq; eſt; quæ nimirum neruorum principium cor eſſe, & & ab eo vt à proprio fonte eos emanare ſupponit. Siquidem neruos non à corde, ſed à cerebro exoriri, & ex ijs vnum modò, & perexiguum eum ad cor, veluti reliqua ad viſcera deferri, cuius intueri licet; & vel nihil conſpectum manifeſtum eſt tamen. Siquidem nerui nihil prorſus cordi ſimile habent rubro, ſanguineoq;, albi ipſi, penituſque exangues: at cerebro ita ſimiles, vt qui non longiùs ab eo profecti, ad externaſq; delati partes paulò aridiores facti ſunt, durioreſque, nihil prorſus à cerebro differant. At Ariſtoteli non nerui modò omnes à corde emanent neceſſe eſt, ſed arteriæ, veneq; inſuper; manifeſtè & ipſę moueri cõſpectæ, & attrahere, eijcereque. Quæ cor quidem ſubeuntes, at ſummopere & ipſæ cordis ſubſtantiæ diſſimiles cum ſint; non ab eo exoriri, ſed ad eum ſanguinis importandi, exportandiq. gratia (id quod reliquis viſceribus, reliquisque corporis partibus paulò minus præſtant) deferri manifeſtè apparent. Tum & inteſtina nihil minus, veſicæq; omnes; quorum nullum cum corde cõmercium aliquod habere videtur, & quibus omnibus, nec certis earum partibus, ſed vniuerſis motiua indenda eſt ſubſtantia. Siquidem non certis partibus, ſed vniuerſa, quæ commoda ſunt, neceſſariaque attrahere, ſuperflua verò, noxiaq; eijcere, attrahere nimirum, impellereq; videntur. Quod igitur dictum eſt; vana omninò, falſaque ratiocinatio Ariſtotelis omnis iudicanda eſt, qua animalia omnia ab anima cordi inexiſtente moueri aſtruit: vtpote quæ id ſupponat, quod ſenſus ipſe falſum eſſe oſtẽdit. Vt ne examinãdæ quidem poſitiones, quibus ea innititur, videri poſſint. At ſingularum tamen fallacia, infirmitasq; manifeſta vt fiat, examinentur ſingulæ.

AB INCORPOREA, IMMOTAQVE ANIMA, ET IVDICANTE tantùm, appetenteque calorem, & frigus excitari non poſſe, & ſi excitetur, nec ſtatim, nec ab eius iudicio, vnoque appetitu vtrumq; excitari poſſe. Cap. XXII.

ANIMA, vbi quæ ſentit, & quæ intelligit, bona, ampleċtendaque, vel mala, declinandaque iudicat, vbi appetit omninò ea, auerſaturue, corpus calefieri, & frigefieri, & mille affici modis, ipſis paſſim intueri licet oculis: & ſi corporea, mobiliſque (qualis nobis poſita eſt) ea ſit, & per vniuerſum corpus deferri, agitateque id queat, & (quod nobis facere videtur) venis inexiſtentem ſanguinem perpetuò ſecum ferat; oculis etiam ipſis videre liceat, quæ in ſingulis animæ iudicijs, ſingulisque eiuſdem appetitionibus animali eueniant; cuius nimirum aduentu ſtatim partes incaleſcunt, & receſſu calore deſtituuntur. At ſi (vt Ariſtoteli placet) incorporea ea ſit, & immota, vnoque in corde reſidens aliud nihil agat, ſed decernat modò quę ſectanda, ampleċtendaque, & quæ declinanda ſint, amoliendaque; & appetat etiam illa, hæc verò auerſetur: quomodo eius iudicium, appetitumque calor conſequatur, & frigus, eſt perobſcurum, & quod nulla concipi queat imaginatione; quodque nõ enuntiandum modò Ariſtoteli erat, ſed apertiſſimè explicandum; neque anxie id expectantes perpetuò in alium reijciendi eramus locum. Vel hîc enim aptiſſimus, vbi adeò obſcura, adeòque expetenda res aperiretur; vel in quo animam affectibus obnoxiam corporis partium formam eſſe contendit. At is vtrobique in alium nos locum, inq; aliud reijcit tempus; nec locum, nec tempus his aptius nanciſci cum poſſet vllum; à rei ſcilicet reiectus difficultate. Quem enim effingat modum, quo incorporea, atque immota anima, neque igitur calida ipſa, nec motu corpus exagitans calorem illi indat, & nullo temporis momento? Verum enim quidem, quod Ariſtoteles ſubdit; vbi actiuum, & paſſiuum ſimul ſunt, ſtatim quidem illud agere, hoc vero pati; ſtatim nimirum agere illud, & hoc pati quid, & à propria quid dimoueri incipit natura. At non ſimul actionem illum perficit, & hoc in alienam agitur naturam; quod præſertim agenti ſubſtantiæ non proximum ſit, cognatumque. Sed ſi non penitus repugnans, in eius certè, ac contrarij medio collocatum, & veluti à natura media conſtitutum, æquè nimirum calefieri, & frigefieri aptum (cuiusmodi non nerui modò, ſed ſpiritus etiam ipſe Ariſtoteli videtur) tale quod eſt; vt inalteretur, tempore opus eſt; eòque amplius ſi agens natura vehemens non ſit, robuſtaque; cuiusmodi calor, frigusque, quod anima quid appetente fit, videri non poteſt. Neque igitur ſubita hac immutatione ſummè opus habens Ariſtoteles (ſtatim enim intelligit, vel ſentit anima, & corpus mouet) tam nullo temporis momento fieri illam, abſolutè proferre eſt auſus; ſed ſimul (inquit) vt ita dicatur intelligit, & mouet. At eſto detur hoc Ariſtoteli, & anima quid eligente, & appetente, vel auerſante, calor in corde, & frigus ſtatim fiat; non certè ab vno illius iudicio, vnoque appetitu, & calor fiat, & frigus. Contrariæ enim affectiones à contrarijs fiant rebus, ſumma eſt neceſſitas. At non in ſingulis modò animæ iudicijs, atq; appetitionibus calorem fieri, & frigus, dandum Ariſtoteli eſt; ſed veluti per vices calorem modò, modò frigus, & vtrumque vehemens modò, modò languidum. Siquidem motus omnis extenſis modò Ariſtoteli fit neruis, modò verò contractis; & modò incitari, modò tardari, & nerui non ab inexiſtente ſubſtantia, neque alia à re, ſed à calore extendi, & à frigore contrahi videntur.

VT CALOR, ET FRIGVS AB VNO ANIMAE appetitu in corde fiant, & nerui ab ijs extendantur, contrahanturque; non tamen propterea animalia moueri poſſe, neque verò eorum partes per ſe neruis ſolutis, laxatiſque. Cap. XXIII.

ATNEQVE ſi illa etiam omnia dentur Ariſtoteli; appetente nimirum, aut auerſante quid anima calor in corde fiat, & & frigus; & veluti per vices ſpiritum ille amplificet, neruoſque extendat, vtroſque hoc imminuat, contrahatque: propterea animalium motus ratio ſatis explicata videri poteſt. Siquidem quæ continent, vbi quæ continentur maiora fiunt, amplificari quidem ab ijs, ac tumefieri, & propterea ampliore etiam loco donari apparent; non tamen vna modò ex parte, ſed vndique; & nequaquam à loco, in quo poſita erant, dimoueri, & in anteriorem propelli. Contrà, ſi minora, quæ continentur, fiant, quæ continent, contrahi quidem, & proprij loci parte cedere, at minimè eum totum deſerere videntur. Id quod Thorax declarat; qui pulmone ab inſpirato aere dilatato, manifeſtè intumeſcere, & ampliorem locum occupare, aere verò expirato, & pulmone contracto contrahi, & loco cedere videtur, at nihil anteriorem agi in locum. Id tantùm continentia, contentis maioribus, aut minoribus factis, pati poſſunt, quod & pati videntur, aliud nihil prorſus. Amplificari itaque & ipſa poſſunt, & maiora fieri vndique, vel vndique contrahi, imminuique; minimè verò locum mutare, & in anteriorem progredi, aut poſteriorem. Et quæ itidem extenduntur, contrahunturque, vbi extenduntur, in proximum itidem extendi locum, & vbi contrahuntur, proprij loci parte decedere, minimè verò ex eo demigrare, & eum deſerere, inque anteriorem, vel poſteriorem ferri videntur vnquàm. Eò itaque minùs (quod Ariſtoteli ſpiritus, neruique facere videntur) quibus indita ſunt, vel propellant, uel retrahant, Vt pacto nullo ſpiritu quantumuis, & quouis aucto modo, & neruis quantumuis extenſis, contractiſque, vel ſolutis, laxatiſque, animal impelli, aut retrahi, loco omninò dimoueri poſſit. Eius itaque motus latio ſit oportet, qualis aſcendentis eſt ignis, & cœli etiam ipſius; quorum motus neque ipſis vniuerſis, neque vlla eorum parte, vel aucta, vel imminuta, nec extenſa, aut contracta, nec per impulſum omninò fit, aut attractionem. Minùs etiam animal moueri intelligere licet, quòd nerui, quibus illius partes veluti vinculis quibuſdam alligatæ ſunt, laxentur, ſoluanturque; eæque illis ſolutis; per ſe, & ſponte moueantur ſua, machinatum more, quæ ſpontaneæ dicuntur; quæ laxatis, ſolutiſque, & ſeſe mutuò impellentibus vertebris moueri uidentur. Tantum enim abeſt, ut neruorum ſolutione, laxationeque ad motum edendum partes opus habeant; vt niſi benè ij contenti, beneque robuſti ſint, nihil prorſus moueri, nec ſe ſe ſuſtinere poſſint partes; graues ſui natura, immobileſque cum ſint, & manifeſtè à neruis ſuſtentatæ, moteque. Minimè præterea mutuo impulſu, veluti machinarum uertebræ, ſic & animalium partes, ſed ſingulæ ferè per ſe reliquis quieſcentibus omnibus, extremę præſertim moueri uidentur.

Nec

NEC SI AVCTO, IMMINVTOQVE SPIRITV, ET NERVIS extenſis, contractiſque animalia moueantur, motus omnis, eiuſque diuerſitatis rationem Ariſtoteli explicatam eſſe. Cap. XXIIII.

NEC verò ſi id itidem detur Ariſtoteli, & ſpiritus, neruorumque incrementum animal in anteriorem, eorum verò decrementum in poſteriorem agat locum; propterea motus omnis, ſed eius modò ratio explicata eſt, quo partes extenduntur: eſto & quo contrahuntur; & ſimplici quodam, atque vniformi modò, & veluti natura, & qui nullo voluntatis imperio ſiſti, variariue poſſit. Aliorum modus, qui longè plurimi, longèque fiunt diuerſiſſimi, & qui aſſiduè, & mille variari modis, & veluti è motibus multis compoſiti videntur, & qui verè in noſtra ſunt poteſtate, & externum nullum prorſus appetente, vel auerſante anima, & qui non ab anima quauis fiant, ſed ab aſſueta tantùm, & edocta illis moueri, nequaquam ab Ariſtotele oſtenſus videtur. Quin quàm longiſſimè abeſt, vt oſtendi ab eo poſſit; qui calori, & frigori ſpiritum illi amplificanti, neruoſque extendenti, vtroſque huic per vices contrahenti motum tribuat omnem; temere ſcilicet agentibus naturis, & quæ nec actionem ſiſtere, nec eam variare aut ſciant, aut velint; & tandiù agant, tantumque, quandiù viuunt, & quantum poſſunt. Si quid enim aliud, motus certè ſubſtantiæ ſummo ſenſu, ſummaque præditæ cognitione committendus eſt; quæ videlicet, & quæ adiuuant, quæque oblædunt ſentiat, & quibus ea modis, quibus nimirum motibus, & quantis comparanda ſint, reijciendaque intelligat. Non ſiquidem alia operatione vlla efficere quid animal poteſt. At neque ſubſtantia alia quæ ſectanda ſunt, vel declinanda, & quibus vtraque motibus, intelligat, alia verò eos ædat. Et manifeſtè huiuſmodi commiſſus videtur. Is enim perpetuò, tantusque ædi apparet, quali, quantoque opus eſt; & & vbi noua quædam, & inſueta conficienda ſunt, manifeſtè meditari videtur mouens ſubſtantia, quibus conficienda ſint motibus: vt in artibus, quæ manu fiunt, omnibus, & in cantibus videre eſt, ſaltibusque; & motus quoſdam non niſi longo vſu, longaque rectè ædit diſciplina. Nec quomodo partes mouendæ ſint, ſciat tantùm oportet mouens ſubſtantia, ſed quocunque viſum eſt modo mouere illas poſſit. Mille igitur flectere modis ſciat oportet, totidemque reflectere, & ſimul complicare, atque in girum agere, & cęptum, vbi oportet, ſiſtere, aliumque, & longè à priore diuerſum auſpicari. His enim modis omnibus animalium partes moueri videntur.

MODICAM PRINCIPII IMMVTATIONEM AD MOTVVM DIuerſitatem ſatis eſſe non poſſe. Cap. XXV.

NEc verò modicam principij immutationem ad tantam motuum diuerſitatem, varietatemque ſatis eſſe dixerint Peripatetici; & temonis id, proræq; exemplo comprobent; in qua ſcilicet permagnus fieri videtur, qui perexiguus in temone, in motionis nimirum principio fit motus. Verum enim quidem eſt, eorum, quę commouentur, parte, qua primùm mota reliquæ mouentur, exiguum quid immutata, ſummopere extremam alteram immutari: at nunquam, vt viſum eſt, vel ſpiritus Ariſtoteli (qui dubio procul primum corporeum mouens, primumque corporeum motum ipſi ponitur) locali motu moueri, vel nerui ab eo agitari, commouerique videntur, ſed vtroſque calefieri, & frigefieri, inalterari omninò. Iis porrò, quæ inalterantur, ſecus ac ijs, quæ mouentur, euenire apparet: extrema ſcilicet ſui parte multò minus inalterari, quàm ea, quæ principij lo-

cum obtinet; vtpote quæ ab agente, alteranteque abſit magis: vt modica inalteratio in illorum principio facta, nulla, aut perexigua in extremis fiat; & à qua nulla extenſio, impulſusque, nec contractio, attractioque fieri poſſit vlla. Tum vt detur Peripateticis, omnibus ſpiritum moueri motibus, quibus extremæ animalium partes mouentur, & nerui ab eo emanent, eique appenſi commoueantur ab eo; minimè tamen, qui tanta motuum diuerſitas in extremis fiat, cauſam explicent vnquam. Etenim quæ altera ſui parte mota mouentur, ſi quidem rigida ſunt, contentaque, nihil vnquàm inflecti videntur: mollia autē quæ ſunt, flectiq; apta, altera eorum parte quouis commota, agitataque modo, vel quieſcit altera, vel multò languidiùs, neq; ijsdem mouetur motibus, ſed alijs, atq. alijs confuſis omninò, ac temere, non ratione, menſuraq. vlla; qua ſumma extremæ partes moueri videntur. Vt pacto nullo, vel ſi quibuſuis ſpiritus commoueatur motibus, & nerui ab eo, vt à proprio principio agantur, & qualesuis ipſi exiſtant, ijs ab eo flecti modis poſſint. Extremæ præterea animalium partes nihil vel principio, vel medijs commotis, ipſæ per ſe commoueri apparent; vt neceſſariò neruorum portionibus, à quibus ſingulæ illæ mouētur, mouens principium indendum ſit. At age tamen Ariſtotelē audiamus vno in corde id collocantem. Fortè enim aliquid afferat, quod ibi modò locandum id eſſe ſtatuat, & ibi modò reſidens motus, qui in reliquis fiunt partibus, ædere poſſit omnes.

MOTIVAM ANIMAE VIM VNO IN CORDE ARISTOTELI collocari. Cap. XXVI.

De aīal. mot. c. 6

PRIMVM, inquit, animal mouens, hoc eſt motiuam animæ vim in aliquo quidem principio eſſe, neceſſe eſt; minimèq. ijs in flexibus, qui alterius quidem initium, ſed alterius finis videntur; cuiuſmodi bracchiorum, crurumque flexus viſi ſunt; qui membris quidem inferioribus motus principium præbere, at idem ipſi à ſuperioribus habere videntur; & quorum nullus prorſus totus immotus, totusque principium videri poteſt. Bracchio enim, & membro quouis commoto, flexus, cui inniti, & à quo motus principium habere videtur, pars quidem quieſcit, & pars mouetur; quæ ſcilicet in commoto eſt. Vt (quod dictum eſt) natura eo, vt vno, & ut duobus vti videatur. Verùm in eo principio primum mouens omninò locandum eſt, quod nullius ſit finis, ſed principium omnium. Quoniam igitur & dextræ, & ſiniſtræ animalis partes, & ſuperiores, & inferiores, & anteriores, & poſteriores, & harum quæ contrariæ inter ſe ſunt, ſimul, & nequaquàm quòd dextræ, aut ſuperiores quieſcant, ſiniſtræ, aut inferiores moueri videntur; ſed ſemper in ſuperiori vtraque immotum principium, cui illæ innitantur, ineſt: neceſſe eſt, aliud præter has eſſe, quod non motum moueat (illæ enim motæ mouent) & cui illæ innitantur; idque in medio illarum omnium eſſe; in eoque animam locari, aliud quidem à dicta magnitudine exiſtens, verum in ea collocatum, hoc eſt in corde, cui illa omnia euenire videntur. Et recta hoc, inquit, profectò accidit ratione: ſiquidem hoc itidem ſenſitiuum eſſe aſſerimus. Iccirco loco, qui circa principium eſt, alterato, immutatoque, ſimul & continuę partes, nerui ſcilicet, qui à corde enaſci Ariſtoteli videntur, cum extenduntur, tum contrahuntur. Et vna hac in parte cum reſideat anima, minimèque ijs, quę alijs in partibus geruntur, interſit, rectè tamen fieri omnia. Veluti enim in ciuitate rectè inſtituta, vbi certus ordo ſemel eſt conſtitutus, nihil ſingulis, quę geruntur, adeſſe principem oportet; vnoquoque, quod mandatum eſt, quodque ad ſe pertinet, agente, & aliud poſt aliud conſuetudine efficitur. Sic in animalibus non quidem conſuetudine, ſed natura ſingulę partes ſuum obeūt munus; vt nihil opus ſit vnicuique animam intereſſe, ſed ea certo in corporis principio

» cipio conſiſtente, alia quidem viuere, quia ſunt annexa; proprium autem opus effi-
» cere per naturam.

ANIMAM E SEMINE EDVCTAM NON VNO IN CORDE, SED in neruoſo genere vniuerſo inhabitare. Cap. XXVII.

VNIVERSA Ariſtotelis vno in corde animam locantis ratiocinatio inde pendere videtur; quòd quæcunque mouentur, immoto quopiam, cui innitantur, opus habeant. Et ſi quidem verum id ſit; non inconcinnè ſanè, partem, cui, quæ mouentur, omnes innixę moueantur, in medio dextrarum, ſiniſtrarumque, & ſuperiorum, inferiorumque locandam eſſe, ratiocinatus ſit: illæ enim omnes, & contrariæ (vt inquit) quæ ſunt, ſimul interdum moueri videntur. Verùm nulla huiuſmodi animali ineſſe apparet. Nam cor illarum quidem omnium medium, at nequaquàm immotum videri poteſt, aſſiduo, inceſſanteq; agitatum motu. Minus etiã ſpiritus cordi inexiſtens; nec ſi ſit, tantulo tantas corporis partes ſimul inniti Ariſtoteli placere poteſt; vtpote qui eorum, quæ mouentur, vires ab eius, quod manet, robore exuperari oportere ſummè contendat. Vt vel hinc intelligere Ariſtoteles potuerit; vel ſi quæ mouentur omnia ad motum ædendum immoto opus habeãt, minimè id vnum animalibus ineſſe: neque igitur vno in corporis loco animam ponendam eſſe, & ſi non in vniuerſo corpore, in ſingulis ſaltem flexibus. Id quod in de animalium inceſſu à re ipſa (vt videtur) quam ſcilicet proximiùs ibi attingit, tandem admonitus facere videtur; & quod faciendum omninò eſſe, animalia multa, exanguia præſertim Ariſtoteli item declarant; quæ in partes multas inciſa, ſingulis diù viuere, & ſingulis moueri videntur, ijsdemque prorſus motibvs, quibus integra mouebantur. Vel ipſi enim Ariſtoteli propterea id fieri videtur; quòd principium, hoc eſt motiua animæ vis ſingulis illis inſit. Nam quod poſitionis tenax ſubdit, propterea multis eorum in partibus motiuum ineſſe principium, quòd illorum quodque perinde conſtitutum ſit, ac ſi quippiam ex animalibus multis compoſitum ſit, & perabſurdum eſt, & contra proprium etiam dogma. Neque enim animali vni multas ineſſe animas intelligere licet: & vel ipſe animalibus omnibus eaſdem, aut ſimiles datas eſſe partes omnes, principes præſertim, contendit; & ſi quibuſdam deſint quædã, at quæ ijs proportione reſpondeant adeſſe. Et in viuentibus (vt dictũ eſt) perfectiſſimiſq; animalibus partes per ſe ſingulæ, ſeorſumq; ab alijs moueri videntur: ut dubitare nõ liceat, motiuam animæ vim, quin animam ipſam ſingulis inexiſtere. Tantumq; abeſt, vt ciuitatis rectè conſtitutæ, principisq; exemplo anima vna tantùm in parte reſidente partes per ſe ſingulas moueri poſſe edocti ſimus; vt eo præcipuè partibus, quæ mouentur, ſingulis animam ineſſe, admoneamur. Rectè enim Ariſtoteli ciuitatis more animal gubernari videtur; et verè ciuitati perſimile animal eſt, penè & idem. Etenim veluti ciuitas hominum cętus eſt, ijsdem, aut contiguis inhabitans in domibus, & veluti domo in vna è multis compoſita partibus; ſic & animal non aliud videtur, niſi anima corpori vniuerſo, eiuſque partibus ſingulis inexiſtens. Et veluti in ciuitate princeps eſt locus, & princeps ibi ſedes; quam qui vel per vices obtinet, quæ ad totius ciuitatis ſalutem ſpectant, conſiderat, & quæ geri oportet, mandat; nec verò domibus ea, aut vijs, ſed, qui in ijs degunt, ciuibus; qui non alia re vlla à principe differunt, niſi quòd huic decernere, mandareque, illis verò parere, & quæ præcepta ſunt exequi datum eſt; at neque ciuibus omnibus, ſed ijs modò, qui vbi quid eſt peragendum, ibi ſunt collocati; & qui ſi ſatis non ſint, & alijs, vt eò accurrant, mandat; & ſi res vrget, ipſe etiam aduolat princeps: ſic & in animalibus pars eſt, in qua quæ reſidet anima, quæ ad animalis conſeruationem neceſſaria ſunt, & prouidet, &

peragi ſtatuit, decernitque; nõ corporis partibus, & nihil percipientibus, & penitus immobilibus, & quę ſi natura operētur, ad terram delabantur, & perpetuò immobiles ibi iaceant, ſed ſibi ipſi illis inexiſtenti, eique ſui ipſius portioni, quæ parti ineſt, qua propoſitus motus ædi optimè poteſt; & ea, vbi ſatis non eſt, alijs opem vt ferant, mandat; & ipſa etiam, quæ principem locum obtinet, eò conuolat vniuerſa. Vt id modò à ciuitate differre animal videri poſſit; quòd qui in ea degunt ciues, quique illam conſtituunt, eodem quidem omnes præditi ingenio, & homines omninò omnes ſunt, & qui vnum omnes videri poſſint, at ſeparati à ſe ipſis, disiunctique, & ſinguli per ſe exiſtentes: in animalibus verò quę ineſt anima nihil verè à ſe ipſa ſeparata, diuiſaque, ſed maximè ſibi ipſi continua, maximèque vnita, & vna omnino, at quæ tamen, quòd diuerſis inexiſtit partibus, in multas diuiſa & ipſa videri poſſit. Rectè igitur (quod dictum eſt) ciuitati perſimile, & illius more gubernari animal Ariſtoteli videtur: at non rectè vna tantùm in corporis parte animam vniuerſam locandam eſſe, reliquas exanimes, inanesque faciendas. Neque enim ciuitatis, principisque exemplum id nos admonet, ſed in vna quidem parte principem animam, & quæ decernit, ac ſtatuit, reſidere, in reliquis verò, in quibuscunque animæ operationes ædi videntur, ipſam quidem eandem animam, at quæ principi illi ciuium more pareat, eosque ædat motus, quos ædi decretum illi ſit, ſtatutumque. Non ciuibus (inquam) quibus nihil ſimile habent, cõferendæ erant corporis partes, ſed domibus, vijsque; quæ id ciuibus præſtant, quod animæ ille; ciuibus verò, quæ illis proportione reſpõdent animæ portiones diuerſis poſitæ in locis. Vel è ſolo igitur animalium motu intelligere licet, non corporis vniuerſi, cordisue formam eſſe animam, nec ſubſtantiã omnino in corde, vt in principe ſede reſidentem, ſed aliam à corpore, & in cerebro quidem præcipuè inhabitare, ſed neruoſo generi vniuerſo inexiſtere. Huiusmodi enim exiſtens, & externas, & internas corporis partes commouẽs, & quæ in animali peraguntur, omnia peragens conſpicua eſt, manifeſtaque. At corporis, aut cordis forma ſi ſit, vel vno ſi in corde reſideat, ne externorum quidem motuum, & ſummè illorum ſimplicium opifex videri poteſt. Nam internos, quibus, quæ neceſſaria ſunt, attrahit, & ſuperflua, noxiaque eijcit, quibus ſcilicet vaſa omnia, vt libet, dilatat, conſtringitque, tantùm abeſt ædere vt poſſit; vt quæuis docere nos profeſſus Ariſtoteles, illorum tamen rationem explicare tentauit nusquã: vtpote qui niſi vaſis ſingulis ſentiens, mobilisque inexiſtat ſubſtantia, & organis inſuper prædita, quibus dilatare illa queat, contrahereque, modo nullo ædi poſſint.

SPIRITVM IN CEREBRI VENTRICVLIS, ET IN NERVOSO genere contentum animæ è ſemine eductę ſubſtantiam eſſe, mors declarat, quæ craſſo aere ventriculos ſubeunte, & inſignibus neruis offenſis ſtatim conſequitur. Cap. XXVIII.

QVIN & mors, quæ craſſo aere inſpirato, aut inſignibus neruis, vel rebus è neruis intertextis offenſis, nihil corde ipſo, aut vlla alia corporis parte oblæſa ſtatim conſequitur, non corporis vniuerſi, vel cordis ipſius formam, ſed ſpiritum in ventriculis, neruoſoque genere contentum animæ è ſemine eductæ ſubſtantiam eſſe apertiſſime declarat. Cuius nimirum cauſſa, ille ſi ſit anima illa, ijsque inhabitet in rebus, vel nihil quæſita inuenta ſit; at quæ, ſi vel corpori vniuerſo, vel cordi ipſi, vt propriæ inſit materiæ, ſi corporis omninò, aut cordis ſit forma, aut etiam ſubſtantia cordi inexiſtens, qualiscunque ea ponatur, nulla inueniri queat ratione. Non ſcilicet ſi ex dicta anima, corporeque, vt è forma, & materia compoſitum ſit animal, quod igitur vniuerſum vt exitio detur, vniuerſa eius corporis ſubſtãtia cor-

rum-

rumpenda ſit; tantulus qui inſpiratur aer, ſeu pulmonem is modò, & cor, ſeu cerebrum, ſeu vtrumque ſubeat, tam nullo temporis momento illorum vllum, vel animal vniuerſum perdat. Longè eſt enim illorum ſingulorum natura, diſpoſitioque robuſtior, quàm vt ab aere quouis, & quandiuuis agente perdi queat: & quæ ab inſpirato aere corrumpuntur animalia, nihil prorſus illorum vllo immutato corrumpi videntur. Minus etiam, ſi alia à cordis ſubſtantia anima illa ſit, at cordi inexiſtat, in eoque inhabitet; ſi præſertim (qualis Ariſtoteli ponitur) penitus incorporea ſit, nulliq; inhæreat corpori. Nam quæ talia ſunt, nulla ea corporea à re corrumpi, immutarique poſſunt. Tum per pulmonem, & ipſum per cor ad illam delatus aer, benè omninò tenuis ad illam deueniat. Nulla itidem ratio reddi queat, cur integris interdum abſciſſis membris, modò ſine graui inſignium neruorum offenſione id fiat, nihil ferè obledi animal videtur; at neruis quibusdam, muſculiſque, & ventriculo, rebus ſcilicet, quibus nerui intertexti ſunt, & quæ magna ex parte è neruis conſtant, saucijs, vel cõtuſis modò, conſtrictiſq; ſubito interit animal. Neq; enim neruorum magis, quàm carnium, reliquarumq; rerũ ſubſtantiæ animalium vita inhærere videri poteſt. Quin oſſi proximum neruoſum genus omne cum ſit, vitæ per ſe, ſenſusque, & motus reliquis corporis partibus omnibus minus particeps eſſe, maximè eſt rationi congruum. Perobſcura igitur, & huius, & illius mortis cauſſa, & quæ ratione nulla Ariſtoteli innoteſcere poſſit. At nobis vel nihil quæſita (vt dictum eſt) manifeſta ſit. Lõgè nimirum tenuiſſimus ſpiritus, vbi vel ipſius vniuerſitas in cerebri ventriculis inhabitans à craſſiore inſpirato aere, vel quæuis ipſius portio in quauis neruoſi generis portione contenta ab externis ictibus, impulſibusque quauis omninò occaſione in anguſtius cogitur, comprimiturque, à propria nimirum tenuitate, propriaque remouetur natura, corrumpitur, inq; aliud abit ens, veluti & flammæ anguſtis incluſæ in rebus; quę ſcilicet propterea nullo extinguuntur temporis momento, quòd quæ ex ijs aſſiduè tenuitas elabitur, fumusque nullum inde elabendi aditum nactus ijs immiſcetur, itaque eas ſuffocat. Et vapores in anguſtius coacti, quacunque id factum ſit occaſione, corrumpuntur omnes, & in aquas concreſcunt. Nec ea modò corrumpitur perpetuò ſpiritus portio, quæ princeps comprimitur, ſed ſpiritus omninò omnis. Summè enim ſibi ipſi vnitus, continuusque, & ſumma donatus cum ſit tenuitate; quæ ipſius portioni, cuius paſſiones induntur, motuſque, vniuerſo (vt dictum eſt) communicantur: itaque perpetuò ad laborantem ſui portionem ſtatim conuolat vniuerſus, quæ eam infeſtant amoliturus. Plurimus igitur interdum, & anguſtum illapſus in locum, comprimatur ibi, ſuffoceturque, neceſſe eſt. Nec verò ſumma nobis cognitione præditus ſpiritus non ſe ipſum copioſiorem, quàm opus eſt, in laborantes, afflictaſq; ingerat partes; aut in ijs, dum quæ cum infeſtant amoliatur, vel ſummopere ab his afflictus, tortuſque, non remaneat, & nõ ad internitionem vſque cum his depugnet. Non ſiquidem, vel prudentia, vel moderatione maiore interna, quàm externa, aut alio omninò in illis, quàm in his agere cum ingenio exiſtimare licet. Nos certè homines, vbi noſtrorum quempiam magno quopiam malo opprimi ſentimus, non quot commodè id amoliamur, ſed omnes aduolamus: nec quisquam quin accurrat, aut ratione ulla retineri, aut vllo coerceri poteſt malo; nec ut ſe ſe inde retrahat, priuſquam reiectũ illud ſit, vel ſi tot aduolarint, vt ſibi ipſis impedimento ſint, & ſe ſe mutuò opprimant, adigi poteſt. Et optima id ratione rerum Conditor ſpiritui indidit ingenium; vt è partibus, quibus inexiſtit, quantumuis in ijs diuexetur, nuſquam decedat tamen, ſed in ijs cum rebus, quæ moleſtiam inferunt, ad internitionem vſque depugnet; &, vbi ope is indiget, reliquas ad eum conuolet vniuerſus, nihil à malo, quod ibi paſſurus eſt, reiectus. Nam ſi qui afflictis ineſt partibus, moleſtiam, qua in his afficitur, pertæſus deſerat eas, aliusue à malo, quod ibi ſuſtinendum eſt, deterritus, in eas illabi pigreſcat; breui partes omnes corrumpantur. Corde porrò ſaucio ſtatim

interit

interit animal; non quòd vni ipſi anima inſit,& vnum omninò cor vitæ ſit fons; vt antiquioribus viſum eſt omnibus. Siquidem vel Galeni teſtimonio, viuis è victimis eo dempto, ariſq. iam impoſito, longiùs eæ, tandiùque ſuperuixere, quoad ſanguinis profluuio commorerentur; & ſerpentes, teſtudineſque corde extracto ſuperuiuere tamen videtur. Et nuper in Illuſtris Romani viri corpore, qui à diuturno morbo diuexatus defecerat tandem, nulla prorſus cordis portio, ſed eius tunica tantùm reperta fuit; quòd nimirum ab immoderato illud calore penitus iam abſumptũ fuerat vniuerſum. Quem igitur corde grauiſſimè oblęſo, & magna ex parte, quin & penitus abſumpto iam, ſuperuixiſſe exiſtimandum neceſſariò ſit. Quòd ſi cordis opus, huiuſq. vſum paulò diligentius intueare; non grauiter modò illo oblæſo, ſed (quod dictũ eſt) penitus conſumpto, extractoue etiam, aliquandiu animal viuere poſſe, manifeſtè videas. Quoniam enim (vt ſuo amplius explicabitur loco) propterea tantùm animali adiectum fuit cor; vt ſanguinem in iecinore confectum amplius elaboret; calidiorem ſcilicet, tenuioremque faceret: nec verò vt aliam hic in rem, in quam ille agi non poſſet, ageretur, ſed vt & ipſe in carnoſum, neruoſumq. concreſceret genus; & ipſo illi commiſto genus vtrumq. calidius fieret; præterea & vt ſpiritus ex ipſo educeretur lõgè, quàm ex illo copioſior, calidiorque, & tenuior; eædem omninò, quæ è ſanguine vno in iecinore confecto, at copioſiores, præſtantioreſque fierent res: vtique (quod dictum eſt) corde quouis modo oblæſo, demptoue, modò ſine graui id ſpiritus offenſione factum ſit; animal aliquandiu viuere poſſe, liquidò patet. Itaque quin animalis mors, quæ vel leuiſſimum cordis vulnus conſequitur, non cordis ipſius, ſed tunicę, quæ ipſum ambit, & ſpiritus omninò, qui longè plurimus ei ineſt, offenſionem cõſequatur, nulli dubium eſſe poteſt. Cum præſertim alijs animalis partibus omnibus, quæ & ipſæ multum continent ſpiritum, vulneratis (quod, ſi vni cordi vitæ principiũ, & ipſa omninò inſit anima, minimè eueniat) æquè præſens, ac corde ſaucio, ſtatim animal commoriatur.

IDEM ET MORS DECLARAT, QVAE DICTA ANIMA VEHEmenter affecta ſequitur, nulla corporis parte oblęſa. Cap. XXIX.

MORS itidem, quæ corpore nihil vſquàm oblæſo, ſed vel nimijs bonis, ijſque inexpectatis affluentibus, vel malis, & imminentibus etiã vtriſque, nec nobis modò, ſed noſtris quidem, at à nobis diuiſis, diſtinctiſque conſequitur, non corporis vniuerſi, nec cordis vnius formam, nec ſeparatam à corpore, at incorpoream, ſed & ſeparatã, & corpoream, & talẽ omninò, qualis nobis poſita eſt, è ſemine eductã animam eſſe, manifeſtat. Qua enim imaginatione cõcipias, aut corpus vniuerſum, aut ipſum cor ab imminentibus, & ab alienis etiam bonis, malisue corrumpi poſſe? oportet autem. Neque enim quod è forma, materiaque compoſitum eſt, aut vniuerſum ipſum, aut ſola eius forma corrupta videri poteſt, ſubiecto, re nimirum ex vtraque compoſita incolumi remanente. Idem enim, & corruptum eſſet; & non corruptum. Minus etiam intelligas, incorpoream ſubſtantiam, quòd aliena bona, aut mala percipiat, corrũpi, aut eius perceptione corpus, cui inexiſtit, immutari. At ſi corporea ea quidem, at longè tenuiſſima, ſi ſpiritus omninò ſit neruoſo in genere inhabitans, huiuſmodi eum ſenſu, perceptioneq; corrũpi, manifeſtè intelligas. Propriæ ſcilicet conſeruationis (vt ſuo amplius explicabitur loco) longè appetentiſſimus ſpiritus, & celſus ſui natura, glorioſuſque, rebus ſuccedentibus, quæ quauis ipſum corrumpant ratione, ſummopere triſtatur, deijciturque; & nec ipſe ea intueri, nec alijs manifeſta fieri ſuſtinet. Itaque veluti abdens ſe ſe principem vniuerſus ad ſedem, & ad propriam recipit vniuerſitatem; tantuſque in illa fit, vt comprimatur, proindeque

& corrumpatur tandem. Et vel reſpirandi interea fortè, pulſandique, & quæuis alia quantumuis ad vitæ conſeruationem neceſſaria munera obire negligit; vt qui eſſe, operariue amplius nihil curet. Magno contra quopiã bono, inexpectato præſertim adueniente, ſummopere exhilaratur, attolliturque; & præ lætitia geſtiens, laſciuensque, & ſe ſe beatum oſtentandi percupidus, externas ad partes, ad eas præſertim, in quibus maximè conſpicuus fit, exilit vniuerſus. Itaque copioſior in earum anguſtijs factus, quàm vt in propria ſeruari queat tenuitate, comprimitur, corrumpiturque tandem. Et promptiùs (vt videtur) bono, quàm malo rerum ſucceſſu comprimitur, corrumpiturq. ſpiritus; quòd promptiùs bona, quæ eueniunt, quàm mala intuetur; proindeque & motibus, qui illorum, quàm qui horum ſectantur intuitum, commouetur, & in anguſtiorem omninò adigitur locum. Eodem ſcilicet modo, & malis ingruentibus, & bonis affluentibus in internis, quo & in externis operatur ſpiritus. Nam & nos homines libentiſſimè quæ eueniunt occultamus mala; ijsq; oppreſſi reliquorum conſpectum declinamus, eorum modò conſuetudine contenti, quibus illa communia ſunt; & vel quæ maximè ad noſtri cõſeruationem bona ſunt, neceſſariaq; munera obire negligimus. Bono contra rerum ſucceſſu exhilarati, elatique, quæ euenere bona, & nos ipſos oſtentandi nullum facimus finem; & ab eorum ſpectaculo, contemplationeque detenti, officiorum, munerumque obliuiſcimur omnium. Quin & ob iram periere nonnulli; quòd iniuria affectus ſpiritus, eamque propulſandi deſiderio accenſus externas ad partes, quibus motus fit, effunditur vniuerſus. Itaq; tantus in ijs fit, vt ſe ipſum comprimat, ſuffocetque. Spiritum omninò, & tenuitatem omnem manifeſtè loci anguſtia oppreſſam perpetuò corrumpi intuitis, & aliud nihil prorſus intuentibus, à quo in triſtitia, timoreque, & in lætitia, atq. iracundia corrũpi ſpiritus queat, & in illis ad cerebri ventriculos, in his externas ad partes vniuerſum ipſum confluere intuitis: vtrique in vtriſque propterea corrumpi, quòd in vtriſque comprimatur, ſuffoceturque, exiſtimandum videtur.

TEMPORARII ITIDEM INTERITVS, APOPLEXIA, ANIMAE deliquia, & ſomnus idem declarant. Cap. XXX.

TEMPORARII itidem interitus, apoplexia, animæ deliquia, & ſomnus, animam è ſemine eductam non corporis vniuerſi, nec cordis formam, ſed ſpiritum omninò eſſe in cerebri (vt dictum eſt) ventriculis, vt in principe ſede reſidentem, tum & reliquis neruoſi generis portionibus, proindeque & ſingulis corporis partibus inexiſtentem, manifeſtat. Etenim ſi corporis vniuerſi, aut cordis ipſius forma eſt huiuſmodi anima, vel etiam ſubſtantia in corde reſidens, & in corde omninò ſenſus (vt Ariſtoteli placet) fit, indeq; motus omnis pendet; cur reliquo corpore nihil affecto, nec corde ipſo obleſo quicquàm, ſed ſpinalis medullæ meatu craſſitie quapiam occluſo euenit apoplexia, tẽporaria nimirum mors? Eſt & vbi mors etiam ipſa. Nam ob id fieri apoplexiam, quòd meatus is à craſſitie occludatur, & medici cõſentiunt ad vnum omnes, & eius in primis manifeſtat curatio; quæ ſcilicet attenuantibus rebus ibi appoſitis præcipuè fit. Cur item ſingulis alijs corporis partibus, vel longiſſimè à corde remotis malo quopiam afflictis, animæ deliquia fiũt? Propterea enim euenire animæ deliquia, animal ſcilicet ſenſu omni, omniq; deſtitui motu, quòd laborantem vnam in partem anima dicta confluxit omnis, & medicis placet omnibus, & res ipſa declarat. Præcipuè enim inſignem partium dolorem deliquia conſequi videntur. Cur denique nulla alia corporis parte aliud paſſa quicquàm, ſed capite modò multis, vel craſſioribus vaporibus oppleto, in ſomnum delabitur animal? Nam à vaporibus ad cerebri ventriculos ſublatis, & nequaquam in fluores coactis, ijsq; ad cor

delatis

delatis (vt Ariſtoteli placet) ſed ſpiritum in illis inhabitantem opprimentibus, turbanribusque ſomnum fieri, ſatis eſt (vt exiſtimo) in proprio declaratum commentario. Non quidem, ſi qualis Ariſtoteli videtur anima illa ſit, dictis in corporis affectibus veluti demortuum fiat animal, ſenſu omni, omniq; deſtitutum motu. At qualis nobis poſita eſt illa ſi ſit, hæc itidem quomodo eueniant, nullo innoteſcunt labore. Vbi ſcilicet (vt dictum eſt) parte in quauis laborat, doletque ſpiritus, vniuerſus ad illam confluit; vr quæ ibi eum infeſtaut amoliatur. Reliquæ igitur ſenſus, motuſque, & vitæ auctore deſtitutæ, ſenſu, moruque, & vira tantisper deſtituuntut; dum ad eas ille redeat. Eò autem amplius, ubi inſigni oblæſus eſt in parte; cui ſcilicet plurimus ipſe ineſt, & quæ ſpiritui ſummo eſt uſui. Cuiusmodi uel in primis ſpinalis medulla, eiusque eſt cauitas; in qua nimirum paulò minor, atque in cerebri uentriculis inhabitar eius portio; & quæ ad inſernas corporis partes deſertur omnes. Vnde ea inſuper ratione, & apoplexia, & animæ deliquia amplius curantur: qui ſcilicet alijs in corporis partibus reliquus factus eſt ſpiritus, cruciatur in eis, diuexaturque; ut in eis etiam affligi ſe ſentiens, ad eas redeat. Id verò in eo amplius expoſitum eſt commentario; in quo animal vniuerſum ab vnica animæ ſubſtantia gubernari expoſitum eſt. Et vbi itidem, vel ſe ipſum imminutum refecturus, vel elatos, infeſtanteſque vapores inuerſurus, reliquis ſedibus derelictis in cerebri ventriculos ſeſe colligit ſpiritus, & (quod dormire dicitur) concidit animal, & veluti demortuum iacet; quòd nimirum quæ ipſum ſubleuabat ſubſtantia, & quæ ſentiebat, ſpiritus nimirum non tantus extremis partibus ineſt, quantus vt eas ſubleuet, & vt quasuis rerum actiones ſentiar, ſit oportet. At è ventriculis quocunque euocatus modo, & per corpus iterum diffuſus, reuiuiſcere animal videtur, ſenſu reſtitutum, motuque.

QVAE IN VARIIS ANIMAE AFFECTIONIBVS ANIMALIBVS eueniunt, animam è ſemine eductam aliud à corpore, & corpoream, mobilemque eſſe declarant: & cur quæ in timore, iracundiaque, & verecundia eueniunt, eueniant. Cap. XXXI.

POSTREMÒ & quæ animalibus in varijs animæ affectionibus eueniũt, animam è ſemine eductã nec corporis vniuerſi, nec eius partium formã eſſe manifeſtè declaranr. Quòd nimirum ſi talis ſit, illorum cauſa nulla explicari queat ratione. Itaq; (vt dictum eſt) nusquam eam declarare tenrauit Ariſtoteles; ſed perpetuò in alium nos locũ, inq; aliud reijcit tẽpus. At ſi alia à corpore, & corporea, mobilisq; anima illa, qui nobis omninò poſitus eſt, ſi ponatur ſpiritus, manifeſtiſſima fiat. Propterea ſcilicet imminẽs malum intuentes, vel præteritum etiã, remotumue imaginantes tremore corripimur, & oculi minimi, triſtesq; fiunr, & veluti trepidantes; quòd perterrefacta ſpiritus vniuerſitas portiones reliquas, ijs ſe ipſam vt muniat, conuocat omnis; vel eæ turbatam, contractamque illam ſentientes ſponte ſua ad illam conuolãt. Itaque modica ſingularum parte in partibus facta, ægrè eas ſuſtinet, & oneri interdũ cedit: proindeque, quòd ſurſum eæ modò à ſpiritu atrolluntur, à propria modò grauitate deorſum detrahuntur, rremere videntur. At quoniam, vel nihil elatæ, commotæue partes, quin vel benè firmis innixæ rebus, hùc modò, modò verò illùc ferri, & tremere omninò videntur; huiusmodi partiũ tremor non inexiſtentis ſpiritus imbecillitati, ſed vniuerſitaris trepidationi attribuendus eſt. Propterea ſcilicet ita partes contremiſcere exiſtimandũ eſt; quòd ſpiritus vniuerſitas ab imminente malo perterreſacta, nec conſiſtere, nec certo moueri poteſt moru; ſed veluti amens facta, hùc modò, modò illùc fertur. Et quòd (vt ſuo amplius declaratum eſt loco) ſi non motuum omnium, quibus ſpiritus portiones mouentur, at plurimorum certè ab ipſa ijs

vniuerſitate principium inditur, ipſæ itidem, proindeque & partes, quibus inditæ ſunt, hùc modò, modò illùc aguntur; tremere nimirũ videntur. Externæ porrò partes omnes, & eę præſertim, quæ pluribus, magisq; manifeſtis abundant venis, albę, frigidæque, & oculi imminuti, triſteſq; fiunt, & trepidare & ipſi videntur; quòd ſingulis è corporis partibus bona inexiſtentis ſpiritus portio ad vniuerſitatem cõfluxit; & quæ reliqua in oculis facta eſt, veluti reliquæ, vniuerſitatis motu commouetur. Et quibus præſentia mala intuentes, iiſdem & pręterita, remotaque imaginantes afficimur modis; quòd res quasuis imaginans, motus recolit, quibus eas ſentiens commotus eſt; vt nauſea, qua nauigationis memores, & cibos intuentes, qui illam interdum fecere, afficimur, declarant. Et (vt ſuo expoſitum eſt loco) quæ imaginatur ſpiritus, non alio modo, aliaue imaginari poteſt ratione, quàm motus recolens, quibus à ſingulis commotus eſt. In iracundia contra corpus omne incaleſcit, atq; adeò accẽditur, & oculi turbulenti, rubicundique, & flammei apparent, & ſi Theophraſto credimus, eſt è quibus flammæ effluxere; quòd nimirum acceptam iniuriam ferre impotens ſpiritus, vindictæq; ardens cupiditate, & moliens eam, paranſque, magno per vniuerſum corpus effunditur impetu, & in extremas, quibus motus fit, conuolat partes. Iure igitur (quæ eueniunt) & externæ partes rubent, incaleſcuntq; omnes; & vniuerſum accenditur corpus; & oculi magni, turbulentiq; fiunt, & veluti malum minitantes, qui certè intuentem ſpiritum valdè turbent; ſiquidem plurimus in eos cõfluxit ſpiritus, & longè rapidiſſimo per humores delatus motu, ventorũ ritu è mari emergentium, confundit eos, & veluti diſcerpit, dilaniatque; qui igitur, veluti turbatum mare intuentem ſpiritum exagitent, moleſtiaq; afficiant. Motu enim is ſummopęre quidem oblectatur; at non rapido certè, confuſoque, & à quo à ſe ipſo diuidatur, diſtrahaturque, ſed placido, lenique, & à quo ſibi ipſi collectus moueatur. Et vbi veluti in flammas acti, & flammei omninò, igneique apparent oculi; proptèrea huiusmodi apparent, quòd longè copioſiſſimus, & tantus omninò in eos confluxit ſpiritus, quantum explicatum capere ij nequeant. Itaq; adeò ſe ipſum colligat, contrahatq; oportet, vt viſilis fiat, lucidusque. In verecundia itidem erubeſcimur. Eadẽ enim iracundiæ verecundia, indignatio ſcilicet & ipſa eſt, at non in alios, ſed in nos ipſos errantes, peccantesque. Itaq; veluti in illa, ita & in hac exagitata, accenſaque ſpiritus vniuerſitas portiones exagitat, & quampiam ſui ipſius ad eas effundit partẽ.

CVR CORPORI EVENIVNT, QVAE MAERORE, AVT LAETITIA affecta huiusmodi animæ euenire apparent. Cap. XXXII.

IN ſollicitudinibus autem, atq; in mæroribus, veluti & in timore ſummoperè languet, & vix ſe ſe ſuſtinet animal; & externæ partes albẽt omninò, frigentque; & oculi parui, triſtesque fiunt. Vna omninò partium trepidatione excepta (quæ, quòd nullum in mæroribus ſpiritus expectat, pauetq; malũ, ſed paſſum modò luget, nulla fit: itaq; non in timore trepidat ſpũs, & veluti illud vitandi modum inquirit, ſed illi ſuccumbens iacet, torpetq;) reliqua quæ in timore, in mærore itidem, at minora certò eueniunt omnia. Nã quod imminet malum multò grauius, quàm præteritũ ſpiritum turbat, exagitatque. Siquidẽ quę adeò is æſtimat, adeoq; cara habet, propriaque, ut ſine ijs eſſe poſſe deſperet, & nolit etiam, atque exhorreat; ijs poſt demptis, & veluti ſine ijs uiuere edoctus, aſſuetusque, uiuere ſuſtinet, atque appetit etiã. Eueniunt porrò illa omnia; quòd celſus ſui natura, erectusque, & proprię conſeruationis, proprijq; boni ſummoperè appetẽs ſpiritus, miſer, abiectuſque, & corruptioni obnoxius uideri non ſuſtinet; itaq; retrahit ſe ſe, & veluti abdit. Lętitia contra affectus, bono nimirum rerum ſucceſſu exhilaratus, elatusque, & nullum iam timens

malum

malum, nulliuſq; Indigens rei, & ſe ſe vt oblectet, oſtentetq; curãs modò, vniuerſum in córpus, & in partes præcipuè effunditur, in quibus magis cõſpicuus fit. Itaq; blande quidem, leniterque, at calenr, rubentque externę partes omnes, & os præſertim; quin & amplius id fit, nitidiusque. Et oculi non multò modò grandiores, ſed multò etiam ſplendidiores fiunt; quòd non vt in iracundia rantns in eos illapſus eſt ſpiritus, nec adeò rapido, & ſeipſum, & humores exagitat moru, vt & ueluti flammeus ipſe fiat, & humores confundantur, & veluti diſcerpantur, ſed tantus modò, ut bene viſilis, ſplendidusq; fiat; adeòq; placido commouetur motu, nihil ut humores cõfundat; qui omninò, quòd quæ ab ijs relucet lux ſplendore blando, blandoq; intuentem ſpiritum cõmouet motu, ſumma ipſum afficiunt uoluptate, qui præſertim nitore excellunt, fulgoreque. Itaq; (vt unde digreſſi ſumus redeamus) animam è ſemine eductam corporis formam non eſſe, ſed à corpore ſeparatam, diſtinctamq., ita declaratũ exiſtimamus; vt ſi pluribus id declaremus, ſuperflui, ambitioſiq; uideri poſſimus, & ſimus omninò; cum præſertim in dicto itidem maniſeſtatum id ſit commenrario. Rationes modò exponendæ ſunt, reijciendæque; quæ corpori uniuerſo uniuerſam animam, & quæ certas eius portiones certis corporis partibus ut propriam formam indendam, tum & quæ formarum aliarum more incorpoream quidem eam omnem, at præter formarum aliarum morem nulli prorſus corpori inhęrere, ſed per ſe exiſtere Ariſtoteli declarant. Nam diuerſis à rationibus in adeò diuerſas ſententias diſtractos fuiſſe Peripateticos, in ipſorum manifeſtum fiet dictis. Illud tamen præmonitos lectores volò, quod & ſuperius; me ab Ariſtotele in anima è ſemine educta diſſentire; qui voluit corporis eſſe formam: nam de rationali, modò ipſe eam corporis formam eſſe aſſerat, parùm diſcrepo.

VNAM MODO, EANDEMQVE ANIMAM CORPORIS VNIniuerſi, diuerſas modò animæ partes diuerſarum corporis partium formas eſſe, modò verò vni cordi animam inexiſtere omnem Ariſtoteli viſum eſſe. Cap. XXXIII.

2. de anima tex. 2. et ſeq.

ENTIVM (inquit Ariſtoteles) vnum genus ſubſtantia eſt. Huius autem hæc quidem vt materia, quæ ſecundum ſe ipſam hoc aliquid videtur, eſt; altera vt forma, & ſpecies, ſecundum q̃am hoc aliquid illa ſit; tertiã verò ex ijs compoſita. Maximè autem ſubſtantiæ corpora ſunt, & horum naturalia. Naturalium porr̃ alia vita ſortita ſunt, alia minimè: viuere autem ea dicimus, quæ ſe nutriendi, augendique obtinent facultatem. Itaq; corpus naturale vitæ particeps ſubſtantia eſt, & ſubſtantia vt compoſita. Quoniam igitur non ſimpliciter id corpus, ſed tale; vitam enim ſortitum eſt; è corpore nimirum, vitaque, vel ea è ſubſtantia compoſitum, quæ viuendi facultatem, & ipſam affert vitam, & corpus forma videri non poteſt; neque enim quæ formę cõueniunt, vel ſubiecto inhærere, vel de ſubiecto dici poteſt corpus; quin manifeſtè ſubiectum eſt, & materia: neceſſe eſt animæ ſubſtantiam, vt formam eſſe corporis naturalis potentia vitam habentis, organici nimirum. Et alibi, Quoniã, inquit, (quod, per ſe, & à corpore diſtincta ſi ſit anima, euenire minimè queat) quęuis animalis pars ſeſe nutriendi, & quæ patitur ſentiendi, ijs videlicet facultatibus, quæ maximè animæ proprię ſunt, donata eſt: vtique corpori vniuerſo vt propria forma, & formarum aliarum ritu incorporea anima ſit oportet. Quin & corporis diſſolutio, corruptioque, & animalis operationum ceſſatio, quę animæ exitium, extinctionemq; inſequitur, animam corpori vt formam ineſſe Peripateticis declarat. Siquidẽ entia quæuis forma abeunte corrumpi apparent omnia; & quas entia ædunt operationes, ſi quidem non ſolius ſunt formæ, quæ ſcilicet nuſquam ſola adeſt, ſed compo-

ſiti ſunt oẽs; at inexiſtentis certè formę opera ædũtur oẽs: quas igitur quod ædere
ceſſat ens, propria præinexiſtente forma priuatũ id eſſe exiſtimandum eſt. Itaq. (vt vi-
detur) ſingulas corporis partes ſe ſe nutriendi, propriaſq. paſſiones ſentiẽdi facultate
præditas, quin plantatũ partes à propria vniuerſitate abſtractas viuere tamen, ſuiq; ſi-
miles generare, & inſectorum diuiſorũ partem vtranq; ſentire, moueriq., ſingulis om
ninò aĩalis partibus ſubſtantiã ineſſe, quæ vitam, ſenſumq., & motum ijs pręſtaret, in
tuiti Peripatetici, nihil partiũ diuerſitatem veriti (quæ ne vnam, eãdemq. oĩbus formã
inderet, ſumme prohibebat) vnã prorſum, eandemq. aĩam ita corpori vniuerſo ineſſe
enunciarunt, veluti aquę natura integra vniuerſæ ineſt aquæ. Totam itaq. aĩam non
corpori modò toti, ſed cuilibet eius parti indidere. At alibi diuerſis in corporis parti-
bus diuerſarũ rerum naturam ſentiri, & diuerſis in animę affectibus diuerſas corporis
partes immutari, & diuerſis oĩnò in partibus diuerſas ędi operationes, & quas ab vna,
eadẽq. ſubſtantia ædi non poſſe ſuſpicari liceat, fortè & diuerſiſſimis è rebus (qualib⁹
vnam, eandẽq; ſubſtantiam, vt propriam formã indere ipſe in primis prohibet Ariſto
teles) compoſitum aĩalis corpus intuitus, animam (vt videtur) in multas diuidit par-
tes, è multiſq. cõpoſitã ſubſtantijs; & ſingulas ijs indit corporis partibus, quę proprijs
à ſenſilibus pati, vel certis in aĩæ affectibus præcipuè cõmoueri, immutariq., vel pro-
» prias quaſdã ædere apparent operationes. Itaq. explicata aĩę vniuerſæ ratione, Opor- *Tex. 9.*
» tet (inquit) & in partibus, quod dictum eſt, ſpeculari. Si quidẽ oculus animal foret, vi-
» ſus illius ſubſtantiã, quæ ſecundum formam eſſet, oculus autẽ viſus materia; & eo de-
» ficiente nõ eſt amplius oculus, niſi æquiuocè, veluti lapideus, aut pictus. Oportet aũt
» quod in parte in toto viuentis corpore ſumere; ἀνάλογον γάρ ἔχει, vt pars ad partẽ, ſic ſen
» ſus totus ad totum ſentiẽs corpus, quatenus tale. Patet igitur, quòd anima à corpore
» ſeparari non poſſit, vel eius partes quædã, ſi partibilis eſt. Quarundam.n. corporis par
» tium quædã animæ partes manifeſtè forma ſunt, & perfectio. Et alibi cum animæ ſub-
» ſtantiam, tum quam ad corpus cõmunionem habeat, inquirẽs, Vt (inquit) animæ ſub *Tex. 12.*
» ſtãtia manifeſta fiat, vel in primis num eius paſſiones, operationesq. vnius ſint animę,
» an ad corpus itidẽ pertineant, & animæ, corporiſq. communes, itaq; nõ vnius animæ,
» ſed compoſiti, & aĩalis omninò ſint oẽs, conſiderandum omninò eſt. Quòd nimirum,
» ſi nulla animæ ſolius opera, nullæq. paſſiones, ſed compoſiti ſunt oẽs, animã corporis
» formã eſſe, ab eoq; ſeparari non poſſe, liquidò pateat. Quid.n. iners inſit, deſesque? At
» aĩæ (inquit) paſſiones ad vnam oẽs corpus itidem pertingere, & cum corpore fieri, ma
» nifeſtũ eſt, excandeſcentiam, metum, confidentiã, miſericordiam, præterea & gaudiũ,
» & amorẽ, odiumq;. Manifeſtè.n. in ijs oĩbus corpus quid patitur. Et corporis oĩnò af-
» fectus hos eſſe oẽs, & ſubſtãtię corpori vt propriæ materiæ inhęrentis, inde manifeſtè
» intelligere licet; quod vehemẽtiſſimis interdũ, manifeſtiſſimisq. iraſcendi, & metuẽdi
» incidẽtibus cauſis, nihil iraſcimur, nihilq. timemus; interdũ verò languidiſſimis, obſcu
» riſſimisq; ira inflãmamur, & timore corripimur; vbi.ſ. tumet corpus, itaq. ſe habet, ve
» luti & vbi iraſcimur. Et ampliùs, quòd nullo prorſus formidabili accidente, eadẽ, quæ
» timore correpti patimur; ob talem.ſ. corporis diſpoſitionem, affectionẽq;. Itaq; ma-
» nifeſtum eſt, affectus oẽs rationes eſſe materiales, formas nimirum materiæ inditas; &
» in ſingulis eorũ rationibus materiam aſſumendã eſſe; partium.ſ. in quibus ſinguli ma-
» nifeſtantur, immutationes afferendas eſſe; ſanguinis videlicet feruorẽ in excandeſcen
tię definitione. At alibi aĩam oẽm vni indit cordi; partes reliquas exanimes facit; viue
re aũt, quòd cordi annexę ſunt. Id verò vel ſi in ijs, quę aĩalium motionis cauſam expli
canti Ariſtoteli dicta ſunt, ſatis conſpectũ eſt; at ne grauemur tñ rationes, quibus ſingu
las illius portiones, vitalẽ, nutritiuam, generatiuã, ſenſitiuam, imaginatiuã, intellecti-
uam, pręterea & affectibus obnoxiam, motiuãq; cordi Peripatetici indunt, intueri. Nã
ijs, quę ibi ab Ariſtotele allatæ ſunt, non cõtenti, alijs etiã, & ab ipſo depromptis Ari-
ſtotele, & motiuam, & quæ afficitur aĩam cordi inditam eſſe, ratiocinantur. Quoniam
(inquiunt) cor reliquarum animalis partium primũ conſtituitur, quin ab ipſo forma-

to jam partes reliquæ oẽs efformantur ; & calor, cuius opera externæ res in ſanguinẽ,
in nutrimenti ſcilicet, generationiſq. materiã inuertuntur, ſummus cordi ineſt ; & in
corde oĩ nò ſanguis conficitur; indeq. venę, quę ſanguinem cum ad reliquas corporis
partes nutriẽdas, tum & ad ſeminaria vaſa, vt amplius quid in ijs agitatus in ſemẽ aga-
tur, exportãt, producuntur; vtiq; vitalem, nutritiuamq., & generatiuam aĩam cor-
di ineſſe ſummè eſt rationi congruũ. Et quoniam nerui oẽs, qui manifeſtè ſenſum ſin-
gulis afferunt partibus, à corde exoriuntur, tũ verò ij, qui tactus, guſtuſq. organa ſunt;
& vbi ij fiunt ſenſus, ibi reliquos oẽs fieri, & communem, principẽq; ſenſum, præterea
& phantaſiã eſſe oportet ; neque .n. ſiquidem ratione, ſubiecto itidem alia à ſenſu vi-
deri poteſt phãtaſia; & vbi phantaſia, intellectus itidẽ ibi ſit neceſſe eſt ; etenim veluti
quæ imaginatur phantaſia, à ſenſu ea habet oĩa, ſic ipſa intellectui, quæ intelligit, om-
nia ſubminiſtrat : vtiq. & ſenſitiua, & imaginatiua, ac intellectiua anima cordi indẽda
eſt. Et quoniã vix conſtitutum cor moueri incipit; & dum aĩal viuit, moueri nunquam
ceſſat ; quin ex animali detractum, eoq penitus iam immobili facto, aliquantiſper tñ
agitatur: vtiq. & motiuam animã cordi ineſſe exiſtimandum eſt, ſummè .ſ. mobili viſce
ri, ſummèq; motu gaudenti. Animam vnam modò, & vnius omnem, eiuſdemq. faciẽs
Ariſtoteles ſubſtantiæ, itaq. non toti modò corpori, ſed cuilibet eius parti totam in-
dens, in multas modò illam diſſecans partes, & veluti è multis cõponens ſubſtantijs,
& ſingulas proprijs indens corporis partibus, partes modò reliquas exanimes faciẽs,
& vni cordi animam indens omnem ; quin animæ is ſubſtantiã nihil intuitus ſit, nè
eius quidem amatoribus dubium eſſe exiſtimo. Vt ſi rationes, quibus eam corpori, vt
propriam formam indendam aſtruit, quocunq; id faciat modo, nihil reijciamus, ne-
mo fortè nos incuſet. Cui enim animæ is ſedem, ſubiectumq. intuitus videri poteſt ;
qui eius ſubſtantiam nihil prorſus inſpexerit, quique in illo aſſignando adeò ſibi ipſi
diſſentiat, aduerſuſque ſit? At examinentur tamen ſingulæ.

ANIMAM E SEMIME EDVCTAM, VNAM, EANDEMQVE CORpori vniuerſo, & cuilibet eius parti: vt propriam formam indi non poſſe.

Cap. XXXIIII.

SI quidem entia quęuis, vel quę è diuerſis, difformibuſq. rebus mutuò
ſibi ipſis vnitis, conglutinatiſq., quocunq. id factum ſit modo, cõpo
ſita ſunt, vnum ponenda ſunt; & rerum, è quibus cõſtant, formæ vna
vicem obtinere, reliquæ verò materiæ, & ſubiecti; itaq; ex anima, cor
poreq., è multis & ipſo, ſummèq; inter ſe diſſidentibus rebus cõpo-
ſito conſtitutum animal neceſſariò vnum ponendũ ſit: rectè ſanè Pe
ripateticis poſitum ſit, animalium animam è ſemine eductam formam eſſe. Siquidem
cũ corpus vniuerſum, tùm quęuis eius pars quàm longiſſimè abeſt, forma vt videri poſ-
ſit. At non modò illud neceſſarium, ſed ne poſſibile quidem eſt. Quĩ enim è diuerſis,
difformibuſq; rebus quod conſtat ens, vnum id ſit, & vna à ſubſtantia cõſtitutum, in-
formatũq; ? Quin ſummè ſimilare, & vnius modò actionis, operationiſq. vnius potẽs
ens ſit, oportet, quod vnũ, vnaq; à ſubſtantia conſtitutũ ponendũ eſt: quod variũ, di-
uerſumq., & difforme apparet, & diuerſarũ actionum, diuerſarumq. potens operatio
nũ; à diuerſis id naturis, & à contrarijs inſuper, ſi eius partium actiones, operationeſq;
contrarię ſint, conſtitutũ ſit, ſumma eſt neceſſitas. Quoniã .n. quodcunq. ſunt, & quod
cunq; operantur entia, à formis id ſunt, à formiſq. id operãtur, quę ſpeciẽ, diſpoſitio-
nẽq., & vires diuerſas, contrariaſq. ſortita ſunt, quin à diuerſis ea formis informata, à
diuerſis nimirũ naturis cõſtituta ſint, dubitare non licet. Aĩal itaq, non è longè tan-
tùm plurimis, longèq; diuerſiſſimis cõpoſitum rebus, è ſummè nimirũ mobilibus, ſum-
mèq; ſentiẽtibus, & è ſummè itidẽ immobilibus, ſummèq; iuxta Peripateticos ſtupidis,
minimè oĩum vna à ſubſtantia conſtitutũ, informatũq; videri poteſt. Diuerſę .ſ. res vbi
ſibi ipſis coeunt quidè, & quouis etiã iunguntur, vniunturq. modo; ſingulę tñ in pro-

pria ſeruantur natura, nequaquàm vnum eæ coeunt in ens; at ibi tantùm, vbi ab vna oẽs exuperantur natura, & in ſummè (vt dictum eſt) ſimilare ens, & nõ eadem modò ſpecie, ſed viribus etiam iiſdem præditum aguntur omnes. Animal igitur quãtum ad animam pertinet, quæ è ſemine educitur, eo modo, eaq; ratione ens vnũ ponere licet, quo & nauis: quæ .ſ. è multis cõpoſita eſt rebus; at quæ, quòd clauis, funibuſque ſibi ipſis affixæ, vnitæq. ſunt, veluti vnum in corpus, & ens in vnum actæ apparent. Et animali omninò nauis, cui nautę inſunt, perſimilis eſt; & ſi nihil nautæ conſpiciantur, animal omninò videri queat, benè ſentiens, benèq; mobile; quæ ſcilicet animalis ritu, & imminens vitat malum, & ad remotum fertur bonum. A manifeſtis porrò corporis partibus diſtincta cum ſit anima è ſemine educta, omnes tamen nutriuntur, ſentiuntq.; quòd nulla prorſus adeſt corporis pars, cui quæpiam neruoſi generis portio admixta non ſit. Cutis certè, quæ vniuerſum contegit corpus, paulò è neruis minùs, quàm è carne conſtituta eſt: & venulas vbiq; adeſſe, ſanguis declarat, qui quauis corporis parte inciſa ſtatim erumpit. Iis igitur oĩbus anima cum inſit, corpori vniuerſo materiam, qua nutriri, reficiq; queat, affert; & in vniuerſo ipſa cum ſentiat, vniuerſum ſentire apparet. Et animę receſſu breui corpus vniuerſum corrumpitur; non quidem, quòd eius forma, ſubſtantiaq; abierit; id enim ſi fiat, nullo temporis momento penitus corrumpatur; nusquàm certè (quod paſſim euenire videtur, benè præcipuè compactis corporibus, & frigido ſub cælo) diu idem remaneat; aliud nihil paſſum, nihilq; immutatum, ſed vita tantùm, motuq; deſtitutum; qui ſcilicet non corporis, ſed inexiſtentis erat ſpiritus: ſed quòd ſubſtantia receſſerit, quæ nutrimentum iſti, refectionemque parabat, ſuggerebatque. Molle enim, calidumque, è quo videlicet calor omnis; omnisq. ſtatim elabitur tenuitas, reficiendum eſt, ſi ſeruandum; in elapſi videlicet caloris, elapſæque tenuitatis alius calor, aliaque indenda eſt tenuitas. Quod corpus per ſe moliri non poteſt, languens, atque immobile.

MINVS ETIAM CERTAS ILLIVS ANIMAE PORTIONES CERtis corporis partibus, vt earum formas indi poſſe. Cap. XXXV.

MAnifeſtè etiam incuſandus videtur Ariſtoteles animã diuerſas in partes diſſecans; & earum ſingulas certis indens corporis partibus. Nã & ſibi ipſi, & ſenſui ampliùs diſſentire, & iners inſuper, ignauuſque id agens videri poteſt. Cui (inquit) ſenſus ineſt, huic voluptas, & mo
» leſtia; & iucundum, & moleſtum inſint, oportet: & cui hæc appeti- *2. de anima tex. 27.*
» tus; ſiquidem appetitus iucundi eſt: eadem .ſ. ſentienti anima quæ
» appetit, & quæ afficitur. Et alibi, Niſi (inquit) vna, eademq; anima ſenſilia ſentiat oĩa,
» nihil eorũ differẽtias magis diiudicare queat, quàm tu, & ego eorũ, quę ſeorſum ab altero cognorit alter. Vna ſcilicet, eadẽq; aĩa ſenſilia percipit oĩa. Et quę afficitur, velit, nolit Ariſtoteles, nõ ſibi ipſi tantùm oẽm, at intelligenti itidem vnam, eandẽq; ponat, ſummè eſt neceſſariũ: ibi modò indignari illam intuens, prędicanſq., vbi contemptã ſe, & iniuria affectã indicat, aliàs nunquam; & ibi timere, vbi malum quippiã imminere intelligit. Nã vt ratiocinari ipſa, futuraq; prouidere impotens ſit, & ab alia ſubſtãtia quę reiiciẽda, & quę formidanda ſunt, edoceatur, itaq; ibi, idq; indignetur, timeatq., vbi & quod intelligens pręcipit, quã longiſſimè Ariſtoteles abeſt, modum vt nos, quo id fieri queat, docere poſſit. Et alibi vel diuerſas ædentem animã operationes intuens, & quas vna à ſubſtantia ædi non poſſe ſuſpicari liceret, ſummè tamen in partes illam
» diuidentes damnat; & vnam, eandemq; eſſe oẽm, ſenſus teſtimonio declarat. Quoniã
» (inquit) ſentire, intelligere, opinari animæ eſt, preterea & appetere, & velle; quin &
» motus ſecundũ locum animę opera aĩalibus fit; pręterea & generatio, incrementũq.,
» & decrementũ, diuerſę omninò operationes ab anima ædi videntur; & quas ab vna,

 eadem-

» eademque ſubſtantia ædi intelligere non liceat: vtique dubitare contingit, vtrum ſin-
» gulæ vniuerſæ ſint animæ; & anima omninò vniuerſa intelligamus, ſentiamusque,
» & alia operemur, patiamurque, an alijs eius portionibus alia. Et vtrum viuere etiam
» ipſum in horum aliquo eſt, an in pluribus, an etiam in omnibus, vel aliud ipſius cau-
» ſa eſt. At ſi, vt nonnulli dicunt, partibilis eſt anima; & alia eius portio intelligit, ap-
» petit alia, ſi diuerſis omninò è partibus compoſita eſt, quid ipſam continet? Neque
» enim corpus; nam ſecus videtur. Ab anima ſcilicet corpus contineri, non animam
» à corpore: illa enim egreſſa difflatur, & corrumpitur corpus. Si igitur aliud ipſam
» vnam facit; id profectò anima ſit. At rurſus oportebit inquirere, vtrum id vnum ſit,
» an multarum, & ipſum partium. Et ſi vnum; cur non ſtatim & animam vnum eſſe
» ponendum eſt? Si è partibus compoſitum; iterum quid ipſum continet, inquirendũ;
» & ita in infinitum. Dubitarit præterea aliquis, quam ſingulæ animæ partes faculta-
» tem in corpore habeant. Nam ſi tota anima totum corpus continet; vtique & à ſin-
» gulis animæ partibus ſingulas corporis partes contineri conueniat. At hoc impoſſi-
» bili ſimile eſt. Quem enim corporis partem intellectus contineat, vel fingere diffici-
» le eſt. Videntur autem, & plantarum partes à propria abſciſſæ vniuerſitate, & inſe-
» ctorum etiam animalium partes à ſe ipſis abſciſſas viuere; quòd nimirum pars vtraq;
» eandem ſpecie habet animam; itaque pars vtraque ſentit, & iuxta locum quoddam
» ad tempus mouetur. Et ſi non diu ſeruantur, nihil abſurdum; ſiquidem organis ca-
» rent, quibus, vt natura ſeruetur, opus eſt. At nihilominus in vtraque parte omnes
» inſunt animæ partes; & ſibi ipſis, & animæ vniuerſæ eiusdem ſunt ſpeciei. Sibi qui-
» dem ipſis, quæ diuiſis in partibus; vniuerſæ autem animæ corpori vniuerſo, prius-
quàm diuideretur, inexiſtenti. At vel ſentientem modò vnam, eandemq. eſſe omnem, & vni, eidemque ſenſilia percipi omnia pulcherrimè intuito, & non ipſis in ſenſorijs, ſed in profundioribus corporis partibus ſenſum fieri intelligenti interdum Ariſtoteli, nequaquàm diuerſas in partes ſentiens ſecanda; & ſingulis ijs propriarum rerum vires ſentiendi facultas aſſignanda, proprijsque ſingulæ ſubiectis indendæ fuere. Quæ lis enim vna quæ eſt ſubſtantia, at anima certè amplius, & eadem ab ijsdem patiatur, & vni omnis, eidemq. indatur ſubiecto Ariſtoteli in primis oportet. Itaque alijs in corporis partibus ab alijs anima pati, aliaſq. actiones ſentire viſa, nequaquàm illæ propriæ ſentientis animæ portionum materiæ, & ſi quidem in ipſis res ſentiri, non certè & earum differentias iudicari, exiſtimãdum Ariſtoteli fuit. Sed vias ſenſoria eſſe, atq; aditus ſtatuendũ; quibus ad verè ſentientem ſubſtantiam externarũ rerum ſpecies, viresque, & motus deferantur; & hos per illa omnia deferri, quòd ſenſilia diuerſa, & quæ diuerſis ad animã deferenda ſunt vijs. Et ſenſoriorum omninò conſtructionem, rerumq., quę ſentiuntur, naturam paulò diligentius intuitus (quod nobis viſum eſt) ſenſoria non amplius ſentientis animæ materiam, ſubiectumque, ſed vias eſſe, quibus ad verè ſentientem animam ſenſilia deferantur, & animam vnã, eandemque ſenſilia ſentire omnia, intuitus foret. Minùs etiam propterea quæ afficitur anima diſſecanda, eæque ipſius portiones ijs corporis partibus, vt proprijs materijs indendæ Ariſtoteli fuere; quæ vel ſolæ, vel præcipuè immutari apparent. Id enim agenti, dictarum partium naturis, & ipſis omninò partibus ratiocinandi, ſeſeque commouendi, & ſanguinem ad ſe ſe alliciendi, & à ſe ipſis expellendi facultates omninò attribuendæ ſunt; quibus minimè omnium Ariſtoteli præditæ videri poſſunt. Quoniam enim falſam quidem interdum, at rationem certè (vt viſum eſt) perpetuò affectus inſequitur quiuis; ſi partibus, quæ anima affecta immutantur, vt proprijs materijs; quæ ibi affici videntur, inexiſtunt animæ portiones: vtique partiũ naturæ, & partes ipſæ ratiocinentur, oportet. Et quoniam varijs exagitantur motibus; & calore modò, ruboreque, modò verò frigore afficiuntur, palloreque; & ſanguinis illa acceſſu, hæc ſanguinis receſſu fiunt: vtique ſeſe agitãdi, & (quod dictum

eſt)

eſt) ſanguinem alliciendi, expellendique facultatem obtineant, oportet. At & ratio, modusque aperiendus omninò Ariſtoteli erat; quo partium naturis, & partibus ipſis nulla ab externa re contactis, at futuros tantùm euentus interdum imaginantibus, vti commouentur, immutanturque, commoueri eas, immutariq; oporteat. Cur ſcilicet, & quomodò huiusmodi inexiſtentis naturæ iuditia eæ partium immutationes, ijq; conſequuntur motus, id explicare ſi (quod ſuſpicari licet) Ariſtoteles deſperarat; nequaquàm è partium immutationibus animam, quæ afficitur, ijs vt proprijs materijs ineſſe, enunciandum fuit. Itaque animam multas in partes diſſecans, & ſingulas certis corporis partibus vt proprias indens formas, nihilque, quæ id ponenti declarāda erant, declarans Ariſtoteles (quod dictum eſt) & ſibi ipſi, ſenſuique aduerſus, & iners inſuper, ignauusq; videri poteſt. Alia porrò à corpore cum ſit anima è ſemine educta iuxta corporis tamen naturam, diſpoſitionemque perpetuò afficitur; quòd & ipſa ijsdem ex humoribus, eodemq; educta eſt è ſanguine; itaque iuxta propriam ipſius naturam cum operetur, iuxta corporis naturam operari videtur. E craſſo nimirum, nigroque ſanguine tenuiſſimus. (vt ſuo declarabitur loco) & exiguus educitur ſpiritus. Is porrò minimè propria natura firmus, minimèq; ſibi ipſi confidens, & ab aſſiduè ſubeuntibus fuliginibus nigris, tenebricoſisq; perterrefactus, vel nullo externo imminente malo mala vſquequaque pauet omnia: vt Optimus teſtatur Galenus.
„ Quòd atra (inquit) bilis animæ arcem occupans timorem, mæſtitiamque, & mortis
„ expectationem inducat, mirandum nō eſt; cum videamus in rebus externis nihil nos
„ magis, quàm tenebras perhorreſcere. Si igitur tenebris ſimile quippiā rationali par-
„ ti circumfundatur, hominem ſemper timere neceſſe eſt; vt qui timoris cauſſam ſem-
„ per in corpore ferat: veluti in flatulento illo morbo, quem hypocondriacum nomi-
„ nant, videre licet. Et in omnibus (idem inquit) animæ alienationibus, ſi timor,
„ atque triſtitia perſeuerant, atram bilem in cauſſa eſſe iudicandum eſt; è qua ſcilicet
„ nigra, fuliginoſaque ad ſpiritum aſcendit exhalatio. Contrà è calidiſſimo, nec valde craſſo ſanguine, non valde tenuis, & ſummè calidus, longèque copiſiſſimus educitur ſpiritus; qualis & ſummè ſibi ipſi confidat, ſummèque ad motum promptus ſit, alacerque; & celſus ſui natura, erectusque, & qui à nullo iniuria affici, nullique cedere velit. Non igitur, propterea quòd iuxta corporis naturam affici videtur anima, illi vt propria ipſius forma indenda eſt. Nam vel alia à corpore exiſtens, at (vt dictum eſt) ex ijsdem educta, conſtitutaque humoribus, variè illo affecto, non modò diuerſè & ipſa afficitur, ſed fit etiam diuerſa.

MINVS ETIAM VNI CORDI, VT PROPRIAM EIVS FORMAM dictam animam indi poſſe. Cap. XXXVI.

MInvs etiam vni cordi anima omnis indenda, partes reliquæ exanimes ponendæ Ariſtoteli fuere. Et non ſenſum vllum, ſed proprias ſectato rationes, & vanas eas, falſasque, id poſitum fuiſſe, vel ipſis intueri licet oculis: quibus ſcilicet non cor, ſed neruoſum primùm conſtitui genus conſpicimus. Cor etiam, & viſcera reliqua, & fœtum omninò vniuerſum ab vteri calore poſt efformari, ſuo apertiſſimè declarabitur loco. Et ſummus, qui cordi ineſt, calor, is nihil magis animæ ſubiectum, quàm eius organum cor eſſe declarat. Iecur certè paulò minùs, ac cor calidum, & ſanguinem in eo confici, è quo nihil ampliùs à corde elaborato plurimæ corporis partes nutriuntur, intuito Ariſtoteli, vel vtrique vitalis anima indenda fuit, vel neutri potius, ſed vtrunque animæ organum ponendum; quorum opera cibi in ſanguinem, & animalis vniuerſi nutrimentum agantur: anima autem ipſa vaſis ineſſe; quibus cibi in ventriculum, ventremque, tum in iecur, poſtremò & in cor deferuntur.

Neque enim à venarum natura è iecinore in cor; & ex vtroque in ſuperiores corporis partes ſanguinem efferri, exiſtimare Ariſtoteli licuit. Et quæ corpus gubernat, quæque ex alijs eius partibus in alias, & ex inferioribus ad ſuperiores, ſemperque, vt vſus poſſit, ſuccos agit ſubſtantia, ea anima quin ſit ambigi certè non poteſt. Manifeſtè itidem neruoſum genus non à corde, ſed ſi à communi procedit principio, à cerebro deriuat vniuerſum; cui ſcilicet perquam ſimile eſt; quin vniuerſum (vt dictum eſt) cerebrum paulò quid durius factum videri poteſt. Cordi certè nihil ſimile habet puniceo, maximèq; ſanguineo, & manifeſtè è ſanguine tenuioribus ſui partibus ſpoliato confecto, album ipſum, peulusque exangue. Et quem aſſiduè motum ædere videtur cor, cũ non à cordis natura ædi, ſed à ſpiritu neruoſi generis portionibus, quibus & contectum, & adnatum, penitusque immiſtum eſt cor, aſſiduus arteriarum ſatis manifeſtat motus; quæ ſcilicet quauis in corporis parte, veluti & cor, aſſiduè agitantur. Et exanimali detractum aliquantiſper tamen mouetur cor; quòd (vt dictum eſt) è carnoſioribus, craſſioribusque cordis tunicis, arterijsque, & fibris non ſtatim, vt è reliquis, habitur inexiſtens ſpiritus; ſed veluti in inſectorum animalium parte quauis aliquantiſper retinetur. Is porrò, dum ineſt, moueri nunquàm ceſſat. Quoniam igitur nulla prorſus Ariſtotelis ratio è ſemine eductam animam corpori vniuerſo, vel cuipiam eius parti, vt propriam ipſius formam ineſſe declarat; nulla omninò, quin à corpore ſeparatam, diſtinctamque ponere eam liceat, obſtat: vtique is ea ſit ſpiritus, qui neruoſo generi inexiſtit vniuerſo. Niſi fortè Peripatetici quid impediant: quorum rationes, quibus ſuis poſitionibus neglectis, animam omnem penitus incorpoream ſtatuunt, nulliq; indere videntur ſubiecto, expendere ne grauemur.

SENTIENTEM, IMAGINANTEMQVE, ET INTELLIGENTEM animam prorſus incorporeas, nulliq; inhærere ſubiecto Peripateticis viſas eſſe. Cap. XXXVII.

2. de anima tex. 146.
„ QVONIAM (inquiunt Peripatetici) quę ſentit, & quę dijudicat ſen-
„ tiens anima ea ſuſcipiat ipſa oportet, & ipſa omninò ea fiat; & quę
„ dijudicat, ibi ea dijudicat, vbi ea ſuſcipit, ſentitque; nam de abſen-
„ tibus iudicium ferre, non ſenſus, ſed memorię eſt; & contrariorum
„ dijudicat differentias: vtiq. contraria ſimul ſuſcipiat oportet, & nõ
„ vno modò, eodemq. temporis momento, ſed vna prorſus, eadẽq;
„ ſui parte, & indiuidua omninò, impartibilique. Nam ſi altera ſui parte contrarium al-
„ terum, alterum verò altera ſuſcipiat; nihilo magis eorũ differentias dijudicare queat,
„ quàm ego, & tu eorum, quę ſeorſum, ſeparatimq; ab altero cognorit alter. Quamobrẽ
„ incorporea prorſus, prorſusq; impatibilis, & nulli prorſus inhæreat ſubiecto ſentiẽs
„ anima oportet. Nam ſi vlli inhęreat; vtique ad eius extenſionem extenſa, & ipſa quo-
„ quomodo corporea, partibilis certè & ipſa fiat; & veluti, cui inhæreat, corpus diuer-
„ ſis ſui partibus diuerſa percipiat, non vna, eademque ſimul omnia. Phantaſia itidem
„ (inquiunt) prorſus incorporea ſit, nulliq; inhæreat ſubiecto oportet. Nam ſi quæ à
„ ſenſu ad eam accedunt figuræ, vt corporea in re in ea deſcribantur; vtique à nouis
„ ſuperaccedentibus præinexiſtentes tandem deleantur. Id verò nunquàm euenire ap-
„ paret; ſed quotuis ſuperadiectis antiquæ nihil delentur tamen: quòd nimirum incor
„ poreo, impartibiliq; quæ ſuſcipiuntur ab ente (quòd nulla eius ſuſcipiũtur in parte,
„ itaque nullum prorſus occupant locum) vel infinita ſuſcipi poſſunt; nihil à ſuperacce-
„ dentibus præinexiſtentibus paſſis vnquàm. Multò etiam quæ intelligit minùs, vel cor-
„ porea ipſa poni, vel ſubiecto vlli indi poteſt: quæ ſcilicet multò illis nobilior, diui-
„ niorque, & quæ (quod aliarum nulli datum videtur, & quod corporeæ, aut corpori
„ inexiſtenti ſubſtantiæ dari non poteſt) ſe ipſam nouit, & ad ſe ipſam conuertitur; &

(quod

„ (quod nec viſus, nec auditus ; nec princeps , communiſq; facit ſenſus) qualis ſui eſt
„ natura, inquirit, & inuenit, cognoſcitq. ; itaq; eadem inquiſitæ inquirens, & inuentæ
„ inueniens , & cognoſcenti cognita fit : & quæ inſuper nequaquàm ſentientis , appe-
„ tentiſque , & imaginantis ritu marceſcente corpore marceſcit & ipſa ; ſed magis vi-
„ get ; & corpus negligit , contemnitque; & non multis modo laboribus virtutis gratia
„ affligit, domatque ; ſed (quod nequaquàm faciat, ſi ei vt proprio inhæreat ſubiecto ,
„ vnumq; ei ſit, itaq; eo corrupto ipſa itidem corrumpatur, & in non ens abeat) eſt vbi
„ vniuerſum id proijcit , mortiq; exponit. Animam prorſus incorpoream, & per ſe exi-
ſtentem ponentes, nulli ſcilicet eam ſubiecto indentes Peripatetici, multò me hercule
amplius incuſandi videri poſſunt, quàm vnius eã modi, eiuſdemq; omnem facientes
ſubſtantiæ, modo verò è ſubſtantijs multis eam cõponentes; & corpori modo vniuer
ſo omnem , ſingulis modo eius partibus ſingulas animæ portiones , & vni modo eam
cordi indentes omnem. Nam & magis ſibi ipſi contrarij ſubiecto eam ſeparãt omni; &
rẽ ponunt ; quæ humana quidem ratione minimè omnium comprobari queat . Ope-
„ rationum (inquit Ariſtoteles)quas animal operatur, nulla prorſus ſolius animæ eſt ; 1. de anima tex.
„ quę.ſ. nuſquàm ſola adeſt, ſed corpori itidem communes ſunt oẽs; cui nimirum vnum, 13.
„ idemq; facta eſt anima . Nullum præterea apud nos prorſus incorporeum ens , quod
ſcilicet, & incorporeum ſit ipſum , & nulli inhæreat corpori, neq; operationes omni-
nò vllas intuiti Peripatetici , quæ à ſubſtantia æditæ non ſint corpori cuipiam inhæ-
rente; vel ſi animal quædã operari , patiue viſum foret , quæ quomodo corporea exi-
ſtente anima operetur , patiaturue , intueri non poterãt ; non tamen penitùs incor-
porea anima è ſemine educta ponenda ipſis fuit ; ſed diligentius res inſpicienda ; &
quieſcendum nunquàm ; donec modus inuentus foret , quo quæ operari , patiq; ani-
mal videtur , corporea exiſtẽte anima operetur , patiaturque. Et conſpectus is (vt exi-
ſtimare licet) tandem foret . Quòd ſi perpetuo latuiſſet ; ingenuè rei obſcuritati cedẽ-
dum ; & poſterioribus , qui eum indagarent relinquendus : non res proferenda erat
multò, quàm ille obſcurior. At age rationes ſingulas examinemus.

NIHIL OBSTARE ARISTOTELIS RATIONES, QVIN ANIMA ſenſitiua corporea poni poſſit ; & vel Peripateticis ipſis , ipſique Ariſtoteli corpoream eam videri. Cap. XXXVIII.

RATIO (vt dictum eſt) quæ Ariſtotelem impulit , vt ſentientem animam nulli inderet ſubiecto , ſed prorſus incorpoream poneret , ea manifeſtè & corpoream , & benè partibilem eſſe declarat . Quoniam enim quæ ſentit ſubſtantia eorum , quæ ſentit , actiones , & ea omnia ipſa ſuſcipiat , & ea omnino ipſa fiat Ariſtoteli oportet ; & contraria ſimul ſentit omnia: vtique & contraria ſimul omnia ſuſcipiat , eaque omnia ſimul ipſa fiat Ariſtoteli oportet . At verò quoniam verè incorporea , impartibiliſque ſi ſit; nedum contrariorum omnium vires, & ipſa omnino cõtraria ſimul omnia , ſed qui eorum vnum modo ſuſcipiat , idque ipſa fiat; imaginari non licet : vtiq; & corporea , & benè partibilis neceſſario ponenda eſt . Corporea quidem vt ſuſcipere queat ; benè vero partibilis , vt diuerſis ſui partibus diuerſarum naturarum actiones ſimul percipere , & diuerſarum formarum capax ſit . Quæ porrò quauis ſui parte ſentit , vniuerſa ea ſentire poteſt anima ; quòd (vt ſatis declaratũ exiſtimo) quæ ſui ſenſum animę indunt , ea quendam omnino animæ motum indunt . Et motum vel ſummè languentem quantulæuis animæ parti inditum vniuerſæ communicari poſſe animæ, ſatis motus declarat aeris , & aquæ etiam parti cuiuis datus. Nam ſi nullo propemodum temporis momento aeri is vniuerſo , & vniuerſæ communicatur aquæ ; dubitare non licet , quin & multò me hercule prõptiùs qui animæ portioni

cuiuis

culuis inditur motus, vniuerſæ is communicetur animæ; quæ nimirum vel aëre ipſo
multò eſt tenuior, multòq. ad motum promptior. At verò (quod dictum eſt) ab in-
corporea, impartibiliq. anima contrarias ſimul formas ſuſcipi, neq. ipſe (vt videtur)
» imaginari poteſt Ariſtoteles. Impoſſibile eſt (ipſe inquit) quod vnum, atq. idem exi-
» ſtit, quatenus indiuiſibile, & in tempore indiuiſibili contrarijs moueri motibus. Si
enim dulce hoc pacto ſenſum mouet, & amarum contrario. Si ſcilicet corpus ſit; vtiq.
diuerſis ſuę partibus diuerſis motibus moueri poſſit, & diuerſa ſentire. Quin etiam im
partibilis ſi ſit, at non ſimul contrarij percipiendi ſint motus; diuerſis temporibus, di
uerſis illis, & contrarijs eam moueri, & diuerſa, contrariaq. ſentire queat. At impar-
tibilis ſenſus contrariorum dijudicat differentias: dijudicat autem vbi ſentit. Neque
enim (vt dictum eſt) de remotis, atque abſentibus iuditium proferre poteſt ſenſus. Cō-
» traria igitur ſimul ſentit. Meritò itaque (inquiunt) dubitatur; quando incorporea,
» atque impartibilis eſt anima ſenſitiua, & ſine tempore operatur, quomodo contraria
» ſimul ſuſcipit. Quæ dubitatio ad ſingulos (inquiunt) ſenſus nihil minùs, quàm ad cō-
» munem pertinet. At de communi dubitat Ariſtoteles: nā & quæ ſinguli percipiunt,
» communis itidem percipit; at non è contra. Nùm (inquit Ariſtoteles) dicere poſſu-
» mus & magnitudine, & numero, & tempore indiuiſum eſſe iudicans, ſed ratione di-
» uiſum? Quatenus igitur vnum, indiuiſumq. differentiam dijudicat; at quatenus mul-
» ta, diuiſumq. contraria ſimul percipit. An impoſſibile eſt (ipſe idem inquit) ſiquidem
» potentia idem diuiſibile, & indiuiſibile, at non actu? Idem ſcilicet potentia diuiſibi-
» le, atque indiuiſibile, & calidum, & frigidum, & album, & nigrum eſſe poteſt; at actu
» vnum quod eſt, & indiuiſum, contraria ſimul eſſe, id vero impoſſibile. Et ſenſus igi-
» tur, & intellectus indiuiſi exiſtentes nequaquam contrarias, repugnantesq; formas
» ſimul ſuſcipiāt, ſed veluti per vices. Vel ipſe igitur Ariſtoteles ſuis hic diſtinctionibus
nihil confidit; at poſitionis tenax, quod eam labefactat, alia demoliri aggreditur ra-
» tione. Sed veluti, inquit, quem vocant pūctum, & vnus exiſtit, & multi; & vnus qui-
» dem, & indiuiſibilis, vt circuli centrum, at diuiſibilis, pluresq. vt linearum multarū
» terminus eſt; qui omnium communis exiſtit, & in ipſo eſt puncto, ſeparatis etiam,
» ſeiunctisq. lineis. Huiuſmodi communis, princepsque apparet ſenſus. Licet.n. vnus
» ſit ipſe, indiuiſibilisque; vt tamen & ipſe ſenſoriorum omnium communis terminus
» eſt, multa videri poteſt. Quatenus igitur vnus, indiuiſibilisq. iuditium fert; quatenus
verò multa, contraria ſuſcipit. Si quidem ſenſoria, veluti lineæ, nec latitudinē, nec
profunditatem habeant vllam; poterat vtique communis, princepsq. ſenſus illorum
omnium communis Ariſtoteli viſus terminus, veluti circuli centrum, impartibilis vi
deri. Sed quoniam ſenſoria benè lata omnia, benèq. profunda, & benè omninò par-
tibilia Ariſtoteli viſa ſunt; communis eorum terminus partibilis & ipſe videri debuit.
Siquidem terminus rei cum ſit pars, cuius eſt terminus; eiuſdem illi naturæ, cōditio-
niſque vt ſit, ſummè eſt neceſſarium. Vt centri, linearumque exemplum corporeum
omninò, partibilemque ſenſum Ariſtoteli declaret. Et ipſe idem Ariſtoteles alibi de
eodem dubitans, idque, quo dictum eſt, modo ſoluens, in eo acquieſcere minimè vi
» detur; ſed alia id explicare tentat ratione. Vtrum (inquit) vt indiuiduum quoddam
» actu vnum eſt ipſum ſenſitiuum dulcis, & albi; ſed cum actu diuiſum fuerit, alterum
eſt? Centrum fortè innuens; quod vnum quidem actu, at vt linearum terminus plu-
» ra fieri videtur. Nequaquàm verò exemplo contentus ſubdit; An quemadmodum in
» ipſis contingit rebus, ita & in anima. Vnum enim, atque idem album eſt, & alia mul-
» ta. Si namque non ſeparabiles à ſe inuicem ſunt paſſiones; alterum tamen vnicuique
» eſt eſſe. Similiter igitur & in anima ponendum eſt, vnum numero, atq; idem eſſe id,
» quod ſentit; ſecundum eſſe autem aliud, horum quidem genere, illorum verò ſpecie.
» Quamobrem vno ſentiet, atque eodem; ratione autem non eadem. Per quæ quod
dubitatur explicatum non eſſe, vel ipſi fatentur Peripatetici. Vt enim vnum (inquit

Aphrodi-

Aphrodiſiæus) atque idem exiſtens ſenſitiuum plura eſſe poſſit, ſecundum rationes
„ & potentias ſuas; non tamen contraria ſimul recipere iurè cenſebitur. Nō ſiquidem
„ pomum ipſum quoniam dulce, & album ſimul eſſe poteſt; idcirco album ſimul, & ni-
„ grum, aut dulce ſimul, & amarum eſſe itidem poteſt. Nec verū (inquit) videtur, quod
„ retro dictum eſt; magis videlicet eiuſdem generis, quàm diuerſi [illegible]ſum fieri poſſe:
„ ſenſitiuum enim minus contrariorum, quàm eorum, quæ nihil commune habent,
„ ſuſceptiuum videtur. Quæ porrò non ſimul percipit ſenſus, contraria etiam illa diju-
„ dicare minimè poteſt. Siquidem memoriæ eſt non ſenſus officium, ſeparatim, ſeor-
„ ſumque percipere, & quæ ſeparatim percepta ſunt dijudicare. Neq. ipſi igitur Aphro-
diſiæo vnum, atq; impartibile quod eſt, contraria ſimul ſuſcipere poſſe videtur. At
qui ſe Ariſtoteli ſacramento obſtrinxerat, & ne errantem quidem illum deſerere, ſed
vel in præcipitium actum ſectari decreuerat; quo poteſt modo cadentem, ruentemq;
„ ſubleuat, ſuſtinetque; & qua poteſt dirigit ratione. Licet (inquit) ſenſus per paſſio-
„ nem quandam fieri videatur, ipſe tamen iuditium quoddam eſt, & iuditio conſtare
„ videtur. Aliud porrò in paſſione eſt contrarium, in iuditio aliud. Nam in paſſione
„ album nigro eſt contrarium; quæ ſimul in eodem ſubiecto eſſe minimè poſſunt; iudi
„ tio autem albi, quod eſt album, & nigri, quod eſt nigrum, contraria nō ſunt. Simul
„ enim huiuſmodi iuditia vera exiſtunt: contraria verò iuditia ſimul eſſe vera non poſ-
„ ſunt. Iuditio enim albi, quod eſt album, id contrarium iuditium eſt, quod album ni-
„ grum ponit; quæ certè nunquàm in ſenſus iuditio ſimul eſſe poſſunt; illa autem plo-
runque ſunt ſimul. Rectè ſanè ſi ſenſus nō ſui ipſius paſſionis, ſed alterius cuiuſpiam
rei iuditium ſit. Quoniam verò non de alijs vllis iuditium profert ſenſus, at de ijs mo-
dò, à quibus ipſe patitur, ipſeque commouetur; & ibi modò inſuper, vbi patitur, cō-
mouet urque; ſi contraria dijudicat, quin à contrarijs ſimul patiatur, contrarijſque
ſimul commoueatur motibus, effugere nullo licet pacto. Qui penitus incorporeus,
penituſq; impartibilis ſi ſit, nè ab altero quidem pati, nec vllo omninò commoueri
poteſt motu. In proprio certè Aphrodiſiæus commentario nequaquàm incorporeū,
atque impartibilem ſenſum, nullique inhærentem, & ad ſubiecti nullius extēſionem
extenſum contraria percipere ponit; ſed vt ſenſorij formam, & ſenſorio immerſum,
& corporeum, & bene partibilem factum, diuerſis ſui partibus diuerſa percipere. Sen
„ ſorium (inquit) per aliam, atque aliam partem ſimul affectiones, quæ à contrarijs ſen
„ ſibilibus ſimul proficiſcuntur, excipiet. Quandoquidem nullo pacto fieri poteſt, vt
„ contrariæ affectiones in eadem parte generentur: ſed ſenſorio per diuerſas partes à
„ ſenſilibus patiente, eodemque, quo patitur modo, in poſtremum ſenſum affectio-
„ nes tranſmittente, poſtremoque itidem per partes affecto, vna, eademq. vis ex omni
„ ſenſorio, eiuſque partibus contraria ſimul ſentit, dijudicatque. Rectè ſanè, vt Peripa-
tetico licet. Non igitur, quò contraria ſimul percipiat, incorporea, atque impartibi-
lis ponenda eſt anima ſenſitiua: quæ ſcilicet ſenſorio immerſa, ad eiuſque extenſio-
nem extenſa multa ſimul, & diuerſa ea inter ſe, contrariaque ſentire poteſt, diuerſis
ſui partibus à diuerſis illis paſſa, commotaque; & quæ quauis ſui parte paſſa eſt, com-
motaque, vniuerſa patitur, cōmouet urque. Vt veluti præſtigijs captus Aphrodiſieus
videri poſſit; qui proprium etiam ſenſum, & veritati illum ſatis congruentem in ho-
minis gratiam dimittere non vereatur. Sed quid ego Aphrodiſiæum affero, ſenſum
ſenſoriorum formam ponentem, & ſibi ipſi in re tanta diſſentientem? ipſe id ante
„ omnes facere videtur Ariſtoteles. Potentia (inquit) quæ ſentit, eſt quidem in ſu-
„ biecto primo ſenſorio, vt forma omnis ſuo in ſubiecto: at eſſe alterum organi, alte-
„ rum potentiæ; organum enim magnitudo, & corpus; potentia verò ratio, & for-
„ ma ipſius. Et ſenſitiuum (inquit) potentia eſt, quale ſenſile actu, & ab ipſo patitur,
„ non ſimile exiſtens: at vbi paſſum fuerit, ſimile factum eſt; & eſt quale illud. Hoc nū-
quam de incorporea, impartibiliq; dixerit anima: neq; enim vel calida ipſa fiat, frigi-
daque,

„ daque, vel dulcis, amaráque, vel alba, nigraque. Tum ſi oculus (inquit) animal eſſet,
„ viſus ipſius eſſet anima. Etenim ipſe eſt oculi ſubſtantia, quę ſecundum formam; ve-
„ luti oculus viſus materia. Et illa abeunte non eſt amplius oculus, niſi æquiuocè, vt
„ lapideus, aut pictus. Oportet autem quod in parte eſt, & in toto corpore eſſe; ἀνάλογον
„ γὰρ ἔχει, vt pars ad partem, ſic vniuerſus ſenſus ad vniuerſum corpus ſenſitiuum, qua-
„ tenus tale; & vt oculus, pupilla, & viſus, ſic animal, corpus, & anima: animam itaq;
„ à corpore inſeparabilem eſſe, vel partes ſaltem ipſius quaſdam; ſiquidem partibilis eſt.
„ Quarundam enim corporis partium quædam animæ partes manifeſtè forma ſunt, &
„ perfectio; vt viſus oculi. Neque eſt quòd diutius immorer in recenſendis Ariſtotelis locis, in quibus ſentientem animam ſingulis in ſenſorijs vt propriam illorum formã ponit; & vniuerſam ipſam, & ſingulas eius partes in corpore vniuerſo, ſingulíſq; eius partibus, vt in proprijs collocat ſubiectis. Paſſim enim corpori, vt propriæ materiæ animam indit; & vnam corpori facit; operationesque (vt dictũ eſt) omnes, & ipſam etiã intellectionem compoſiti communes eſſe ſtatuit; non animę videlicet ſolius (quę ſola nulla eſt Ariſtoteli vſpiam) ſed corporis itidem; cui nimirũ anima vt proprię materiæ coijt; & vnum facta eſt, formarum oĩum more; quæ vbi materiæ coeunt, vnum illi fiunt omnes, & vnum illi factæ operantur vt vnum. Animam igitur ſenſitiuam incorpoream, atque impartibilem Ariſtoteles faciẽs multis incuſandus videtur modis. Primùm quòd rem (vt dictum eſt) ponit, quæ nulla concipi queat imaginatione; & quam admittere omninò anima non poteſt. Tum quòd, ſi talis ſit, minimè nos docere queat, quo ſentiat modo. Siquidem per ſenſilis formę receptionem, & per paſſionem, perq; aſſimilationem ſenſus fieri Ariſtoteli videtur; quorum nullum prorſus in incorporea, impartibilique re fieri poteſt. Poſtremò quòd ſibi ipſi, proprijſque poſitionibus ſummè diſſentiens, ſummèque aduerſus talem illam ponit.

PRAVE PHANTASIAM INCORPOREAM, IMPARTIBILEMQVE Peripateticis poſitam eſſe. Cap. XXXIX.

PHANTASIAM porrò, animæ ſcilicet portionem, facultatemue, in qua rerum ſenſu perceptarum memoria ſeruatur, & quę, vbi libet, imaginari eas poteſt, propterea incorpoream, impartibilemque Peripatetici ponentes, quòd corporea ſi ſit, intueri nõ liceat, qui tot, tantarumq. rerum omniũ imagines in ea pingi queant, & nouis aſſiduè ſuperaccedentibus nihil antiquæ deleantur, ſummopere incuſandi videntur. Nam (quod faciendum omninò erat) nequaquàm è ſenſilium viribus, actionibuſque, nec è paſſionibus, quas anima ab illis patitur, ſed è dictæ portionis nomine, quomodo eorum, quæ ſentiens percępit, memoria in illa ſeruetur, itaq; & illius ſubſtantiam colligere videntur. Non ſcilicet, quòd phantaſia eorum, quæ cõſpecta ſunt, ſtationem, permanſionemq. ſignificat, propterea eorum, reliquorumq. etiam ſenſilium imagines in anima pingi, ſupponendum Peripateticis erat. Sed ſenſilium omnium actiones, & quas ab ijs paſſiones, quaſque anima patitur immutationes intuendæ erant; tum modus inquirendus, quo earum cognitio, memoriaq. ſeruari, & eas, vbi libet, anima imaginari poteſt. Id ſi factum Peripateticis foret; ſi quidem lucis, colorumque, non certè & reliquorum ſenſilium memoriam propterea in anima ſeruari, & quæ ab ijs paſſa eſt, vbi libet, eam imaginari, & quodammodo ſentire ſtatuiſſent; quòd ſingulorum imagines in ipſa pictæ forent. Cui enim caloris, frigoriſq; actiones, vel ſapores, odoreſque, aut aeris impulſus pingi poſſe videri poteſt? Quin vel ſi ea modò phantaſia imaginetur, quæ viſu percipiuntur, & quæ pingi omninò apta ſunt; & niſi ea in phantaſia pingãtur, modus, quo imaginari ea anima poſſit, nullus inueniri queat; itaq; neceſſariò pingenda eſſent; non tamen propterea in-

corporea, impartibiliſq., ſed corporea omninò ponenda ea eſſet. Minus enim ſenſui repugnat, corporea in ente innumeras pingi imagines, quàm in incorporeo vnam modò.

ITIDEM, ET RATIONALEM. Cap. XXXX.

SI quidem rationalis aïa ea Ariſtoteli ponatur, quæ ſingulis hominibus à Deo creata, infunditur; nihil eſt, quòd cũ homine diſputemus; nobiſcum enim facit, incorpoream, penituſq; impartibilẽ eam ſtatuens: at ſi illã intelligat, quæ belluis ineſſe, & à qua duci videntur; noſq; eam ſuo loco cõmemoratiuam appellandam diximus; ab eo planè diſſentimus. Verùm quia rationalis anima, dũ in corpore inexiſtit, ab illo pendet quodãmodo; idcirco corporeã quadantenus eã nuncupare licet. Siquidem adeò intelligẽtia hoïes inter ſe, & manifeſtè iuxta diuerſam corporis vniuerſi, & capitis perſertim, cerebriq., & ſpiritus ampliùs in eius vẽtriculis contenti naturam, magnitudinemq., & figurã, & vẽtriculorum etiã poſitionẽ cum differant; ratiocinandi facultas ſubſtantiæ penitus incorporeæ, nulliq; inhærẽti corpori attribui non poteſt: quæ ſcilicet nihil id cum attingat, nullãq; prorſus cum eo cognationem ſortita ſit; qui ab ipſius incommodis, ne iuxta propriũ ingenium rectè operetur, impediri, retardariue queat, intelligere non licet. Itaq. vel ſi anima, quæ à Deo opt. Max. creata, & hominum corporibus infuſa eſt, cui verè ratiocinãdi facultas attribuenda eſt, incorporea eſt; quoniam dùm corpori ea ineſt, non ſola ipſa, & per ſe, nullaq. ſpiritus ope, aut miſterio vſa, intelligit, ratiocinaturque; Itaq; non ſtatim, atq; infuſa eſt, nec æquè in omnibus ratiocinatur; ſed ſpiritus ope, ac miniſtero opus habet, qui motus, quibus à rebus ſenſu perceptis cõmotus eſt, proindeq; & rerum naturas patefaciat ei oẽs: vtiq; (quod Sacroſanctæ Eccleſiæ viſum eſt. decretũq.) corpori ea vniuerſo, & ſpiritui in primis in cerebri ventriculis cõtento, vt propria forma proprio ſubiecto indenda eſt. Nam iuxta ipſius caloris, tenuitatiſq., & puritatis diuerſitatem, longè diuerſiſſima fit ratiocinãdi facultas; & à paulò craſſioribus, acrioribuſq. vaporibus exagitato, ſummoperè ea deprauatur, & penitus etiam corrũpitur. Spiritui porrò præcipuè, reliquoq. corpori vt propria forma cum inhæreat rationalis anima; marceſcente corpore immutari eam ita poſſe, vt ad iraſcendum languidior, ad intelligẽdum promptior fiat, ſenilis declarat ſpiritus. Minùs etiam propterea nulli corporis parti, vt proprio ſubiecto animam inhærere, inde Peripateticis colligẽdum fuit; quòd honeſti cauſſa libens multis id affligit laboribus, multiſq. obiectat periculis, & morti etiam exponit, proijcitq.; nihil omninò id perdere veretur: quod vtiq., ſi vt proprio inhæreat ſubiecto, itaque & eo corrupto ipſa itidem corrumpatur, ſummopere auerſetur, ſummoq; habeat odio. Nam corpori non vt proprio ſubiecto, ſed vt proprio organo, proprioque ei inexiſtens tegumento, quòd eo corrupto ſeruari ipſa non poteſt, ſummo id ſtudio, ſummaq; cuſtodiat diligẽtia. Vt nequaquàm, quòd libens proijciat id interdum, propterea non vt proprio ſubiecto animã ei inhærere decernendum ſit. Cum præſertim non humana tãtùm id agat anima, quæ corpore diſſoluto nihil ipſa corrumpi timeat, aliam & longè beatiorem vitam præſagiens, expectanſq.; ſed ferina etiam, quæ neq. aliam præſagit vitam, nec rationis vllius particeps Peripateticis videtur, nihilo ferè, quàm humana minùs dedecora, flagitiaq. vel Ariſtotelis teſtimonio morte ipſa exhorret peiùs; & mori mauult, quàm quid ſe ipſa indignum pati, operariue. Nullum Leo periculum, malum vitat nullum, quod turpi ſit vitandum fuga; ſed libens, alacerq. mortem etiam appetit, modò ne timidum ſe, degeneremq. oſtendat. Nam equus, qui paſtoris fraude illectus matrem inijt, ne viuere quidẽ amplius ſuſtinuit; ſed errorem, quẽ multi fortè nobis ignouiſſemus, ſui ipſius mulctauit interitu. Vt nequaquam propterea animam corpori vt proprio ſubiecto in

hærere exiſtimandum nõ ſit, quòd libens ipſa id morti exponit; ſed alia omninò eius rei ratio reddenda eſt; & ſuo illa quidem expoſita eſt loco. At quin hîc itidem exponatur, nihil obſtat. Non ſcilicet vbi interimitur, ibi modò corrumpitur ſpiritus, ſed nihilominus vbi ea patitur, vel operatur, quæ eius naturæ propria non ſunt. Nam & habitus qualis non eſt, & multò amplius alienas operatus operationes corrumpi videtur; & multò mehercule peiùs, quàm ſi ferro perdatur, aut morbo. Non enim aliena vi, ſceleréue; nec naturæ lege, viribus nimirum, quibus obſiſtere non poſſit, ſed propria corrumpitur culpa. Itaque qui nobilis eſt, generoſuſque, eo modo ne corrumpatur, alio quouis corrumpi ſuſtinet, appetitque. Vt qui id operatur, non illum præter naturam, ſed maximè ſecundum naturam facere, & vel vbi perdere ſe, ibi ſeruare ſe maximè exiſtimare liceat; qui ſcilicet à propria dimoueri natura, & pro humano ferinus fieri, ibi repugnat, renititurq; maximè. Nulla igitur Peripateticorum ratio obſtare videtur, quin corpoream animam è ſemine eductam ponere liceat.

CORPVS ANIMAE ORGANVM, QVALE ESSE EIVS SPECIES declarat, ponendum eſſe; vel ſi ad operationes quaſdam ædendas inutile animæ ſit, & incommodum. Cap. XXXXI.

QVONIAM igitur nulla Ariſtotelis ratio vel incorpoream, vel corporis formam eſſe animam è ſemine eductam declarat, animę organũ, quale ipſo apparet aſpectu, tot, tamq; varijs partibus diuiſum, diſtinctumque, & quæ ſingulæ ad quædam operanda factæ videntur, corpus ſit oportet. Nec id obſtet, quòd nequaquàm (quod organa faciunt omnia) animam ad quaſdam ędẽdas operationes nihil adiuuat; quin (quod ab organorum munere ſummè eſt alienum) operantem illam impedit interdùm, retardatque. Neq; enim proprio in loco, atq; inter cognatas ſubſtantias exiſtenti ſpiritui, neque ad motum ædendum, rerumq; intuitum, cognitionemque, ad proprias ſcilicet operationes operandas, quòd itaq. operantem eum perpetuò adiuuet, datum id eſt; ſed alieno in loco, atq; inter contraria genito entia; inter quæ nõ retentus, coercituſq. nullo immoretur temporis momento; & à quibus non benè contectus, defenſusque, penitus ſtatim extinguatur; è quibuſq; omninò nuſquã ſatis retentus, aſſiduè elabitur; & à quibus aſſiduè oblæditur, nuſquam ſatis defenſus; in quibus omninò multis aſſiduè imminuitur modis. Itaq. ſi ſeruandus, neceſſariò rei includendus fuit benè quidẽ calidæ, at benè denſæ, benèq. corpulentę, multiſque inſuper onerandus organis; quorũ ope res, quibus præcipuè nutriri poteſt, at quas perexiguus ipſe, longèque tenuiſſimus proprijs viribus nunquam exuperet, in propriam agat naturam. Vt ſi ad motum, rerumque ſenſum inutile, & impedimento inſuper ſpiritui id ſit; non propterea non eius organum ponendum eſt.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER SEXTVS.

ALBAS, EXANGVESQVE ANIMALIS PARTES PRIVS, QVAM *ſanguineas efformari; & illas è maſculino, fœmineoq. ſemine, has è fœmineo ſanguine ab vteri calore immutatis conſtitui.* Cap. I.

QVONIAM quæ in maternis vteris conſtituuntur aīalia, iiſdem prorſus principibus partibus, quibus, quæ ex ouis enaſcuntur, donata ſunt oībus; & in vtriſq., partibus ſingulis eedē agendi, operandiq; aſsignatæ ſunt vires; eadēq. conficiunt opera; vtiq. iiſdem è rebus; & eodem ab agente, eademq. ratione, & ordine immutatis vtraq. conſtituta eſſe, exiſtimandum oīnò eſt. Proinde quia res, è quibus, quæ in ouis fiunt, conſtituuntur aīalia, & quæ illarū, in quas animalis partes, & à quibus viribus, & qua ratione, quoq. ordine agātur, ipſis intueri licet oculis: liceat in horū efformatione illorum intueri conſtitutionem. Oua ex albo, luteoq. compoſita ſunt; & album, perexigua modò eius portione, quæ maſculi eſt ſemen, excepta, reliquum oē manifeſtè fœminę eſt opus. Id verò cum à maſculino ſemine id modò differat, quod à virili ſemine muliebre differre videt; quod videlicet à robuſtiore maris calore, tenuioribus ſui partibus magis ſpoliatū, magis conſpiſſatum eſt, magiſq. cōpactum: quin fœminæ ſemen ſit nulli quidem, at Ariſtoteli oīum minimè negare liceat. Ipſi namq. nō eandē modò ſpeciem, diſpoſitioneq. viuiparorum ſemini, ſed naturā etiam eandē oui albū ſortitum videtur vniuerſum; illius nimirū ritu à calore craſſeſcere, & à frigore liquari. Luteū verò quin ſanguini benè proximum ſit, & quin ſanguinis oīnò vicem gerat, ambigi etiā non poteſt; quod nimirum modicū quid ab incubante aīali concalefactū, ſanguinis ſpeciem, naturāq. aſſumit, & in abſolutū agitur ſanguinē. Incubans porrò, à quo ouum in aīal immutatur, manifeſtè vnū modò calorem ouis indit, aliud nihil; & ſolo, at certo à calore oua in pullos agi, ſatis ij declarāt, qui ouis fimo ſuppoſitis, & blādo, moderatoq. ignis calore admotis, paſſim enaſcūtur. Manifeſtè ēt prius, quàm ſanguineę aīalis partes conſtituātur, albę, atq; exangues conſtitui apparent; nec verò tunicę modò, quibus inuoluitur fœtus, ſed venulę, atq. arteriolæ; & nequaquā è luteo hę (quod immutatū quidem, at integrum etiānum apparet, & à cuius ſpetie, naturaq. lōgiſſimè abſunt) ſed ex albo, cuius ſpetiē, diſpoſitionēq. referunt. E luteo intereà in ſanguinē perfectum acto, & in conflatas iā venulas, & arteriolas illapſo, attratoue ſanguineæ aīalis partes effici, manifeſtè apparēt. Nec verò, niſi veluti per canales quoſdā ſanguis ad viſcerū conſtitutionem, ſed temerè feratur; certa ratione, certoq modo (quod fieri videtur) viſcera ſingula cōſtituantur. Itaq; aīalium, quę in vteris fiunt, albas exangueſq. partes maſculino, fœmineoq. è ſemine ſanguineas verò è fœmineo ſanguine ab vteri calore immutatis cōſtitui, exiſtimandum oīnò eſt. Quin ſi in aīalium, quæ ex ouis enaſcuntur, cōſtitutione id viſum non foret, exiſtimandum tñ eſſet. Quoniam.n. vbi mulier cōcipit, alię nullę, ſed illę vtero res inſunt oēs; nullumq. aliud agens, ſed ſolus vteri adeſt calor; & ſemen vtrūq; aptiſſimū in albas, exāgueſq. aīalis partes agi apparet; quin ex oēs ſemen videri poſſunt magis conſpiſſatū, magiſq. compactū; in ſanguineas verò immutari, à lāguidiſſimo preſertim vteri calore, à quo liquari quidē amplius, vel magis cōſpiſſari, at aliud immutari videri nō poteſt, ineptiſſimū videtur; cor

verò, & iecur, & viſcera alia diuerſo quidem ſingula, at manifeſtè è ſanguine conſtituta ſunt oïa; quæ nimirum ſanguinis ſpeciem referunt; & quæ vix dum confecta ſanguinem in ſe ipſis continent, & ſanguine perpetuò nutriuntur: vtiq; è ſanguine hæc oïa, illas vno è ſem[illegible] ctas eſſe, exiſtimandum omninò eſt. Nam etſi, vbi concipit mulier, nō perpetuò p[illegible] ij ſeminis emiſſionem percipit; perpetuo tñ eam fieri ſuſpicari licet, ſed nullum [illegible] s interdum fieri ſenſum; quòd perexili calore donatum fœmineum ſemen, nihil ſpiritum mordicat. At age rationem ampliùs, ac modũ inquiramus; quo ſemen [illegible] tot res, adeòq. differētes agatur, & ſpiritus in eo ingeneretur, retineaturque, tum & quo ſanguis vterq; in ſua viſcera concreſcat; & ſeminis in primis, ſanguinisq; naturam, diſpoſitionemq;, prætereà & vteri vires, ac ſitum; res nimirum è quibus animalia fiunt, vireſq; à quibus illæ immutantur, lociq; ſitum, vbi veluti efformantur. Neque enim, ſi horum quid rectè perſpectum non ſit, animalium conſtitutionis ratio ſatis vnquàm innoteſcat.

QVAE SANGVINIS, QVAE SEMINIS NATVRA, DISPOSItioque, & quæ vteri vires, ac ſitus. Cap. II.

SANGVIS (quoniã ex eo ſemen conficitur, eius primùm natura, diſpoſitioq. intuenda eſt) manifeſtè benè calidus eſt; & ſpiritu, tenuitateq. ſpiritui proxima plenus. Nam vel ex animali detractus, calorem, fumumq. emittit; & non ita multo poſt præexiſtente tenuitate elapſa, in grumũ, in craſſam. ſ. nigrigantemq. coit rem. Et nequaquàm ſimplex eſt, & ſimilaris, ſed veluti è diuerſis cōpoſitus rebus; itaq. ad diuerſiſſimas corporis parteis delatus, & ſingulis illis diuerſis ſui partibus appoſitus, nullo in ſingulas agitur negotio. Semen itidem è ſanguine in venis, (quæ, quòd in ijs ſanguis albeſcere, & ſeminis ſpetiem aſſumere, & in ſemē omninò agi incipit, ſeminariæ dicũtur) & in teſtibus cum ab eorum, tum & à circumſtantiũ partium calore ampliùs concocto manifeſtè effectũ eſt. Itaq. manifeſtè ſanguis cum ſit ampliùs elaboratus, & pro fluido, puniceoq. viſcoſus, albusq. factus; quin & ipſum benè calidum, plurimoq; ſpiritu, & tenuitate ſpiritui proxima, & in ſpũm agi aptiſſima plenum, benèq; diſſimilare ſit, dubitare non licet. Nã etſi dum ſanguis ampliùs concoquitur, inexiſtentis ſpiritus, ac tenuitatis portionē quampiam ex eo elabi iudicandum eſt: at maximam certè vtriuſq. copiã in illo retineri, aliãq. interea ingenerari, exiſtimare etiã licet. Quoniam enim non ſimul, eodēq. temporis momento vniuerſa ſanguinis tenuitas abſoluitur, aptaq. ad elabendum fit, ſed externa oĩnò prius; eaq; elabente ſtatim ſuperficies, è qua educta eſt, craſſeſcit, denſaturq.: vtiq. & præexiſtens, & qui poſtea ingeneratur ſpũs nullum elabendi aditum nactus, retineatur in illo neceſsè eſt. Itaque (quod & antiquioribus itidem oĩbus viſum eſt, placitumq.) ſemen ſpiritu, tenuitateq. ſpiritui proxima plenũ ſit oportet: pręterea & benè diſſimilare, è bene diſſimilari re, & à moderatiſſimo confectũ calore; à quo videlicet diuerſæ quæ ſunt res in vnam, eandēq. agi minimè queant; ſed in eas modò ſingulæ, quibus proximę, cognatæq. ſint. Vterus porrò ſi non valdè quidē ſui natura calidus, neruoſa è ſubſtantia confectus; at quia venarum, arteriarũq; portionibus multis intertextus eſt oĩs, plurimo ſcilicet, calidiſſimo q. refertus ſanguinē: quin, vbi præſertim (quod perpetuò fit vbi mulier concipit) vteri oſtiolum occluditur, nullũq. externo frigori aditum præbet, is ei inſit calor, à quo illapſum ſemen, effuſusq. ſanguis (id quod venis, arterijsq. inexiſtens à circumſtantium partiũ calore vterq., & oui album, luteumq. ab incubantis animalis calore pati videtur) liqueſcat primùm, mox inexiſtente tenuitate aſſiduè à calore educta viſcoſum fiat, tum & cōpingatur, dureſcatq., ambigi non poteſt. Et interna quidē vteri ſuperficies, quę ſemen excipit, fœtũq. continet, ſi extenddatur, plana oĩnò eſt; at in ſe ipsã contracta cōplicataq; (quo à fœtu nō diſtenta perpetuò manet) veluti ſcobribus, rugiſq; diſtincta apparet. Et quòd eò plures eæ, diuerſioreſque, & magis ſibi ipſis continuæ ſiant oportet,

tet,

ter, quò magis vterus contrahitur: ibi plurimas, diuerſiſſimaſque, & maximè ſibi ipſis continuas fieri exiſtimandum eſt, vbi ſemen illum ſubit. Eius enim contingendi deſiderio illectus maximè ſe ſe contrahit vterus. Et nequaquã is continuus eſt, ſed venis, arterijſque, quæ in ipſum deſinunt, veluti interciſus, interruptuſq;. At continuus plerumq. ſpectatur; quia illorũ oſtiola ibi tantùm reſerantur, vbi menſtruus ſanguis effundendus eſt; aliâs ita vtero illa coeunt, vt vna, eademq; illarum, atq; vteri fiat ſuperficies.

QVO MODO SEMEN IN ALBAS, EXSANGVESQVE RES agitur, & cerebri ventriculi fiunt. Cap. III.

SEMINE porrò in vterũ coniecto, quòd illius contactu is maximè oblectatur, & vniuerſus ſimul eo frui appetit, colligit ſe ſe vniuerſus; proindeq; eius oſtiolũ, per quod immiſſum eſt, ita occluditur, vt nullus ſemini exitus, nullus externo frigori ingreſſus pateat. Et ſemẽ, ſi quidẽ ab vtero cõpreſſum, non in diuerſas diffunditur partes, & ſingulę certas confluxæ in vteri rugulas, & in ijs ab vteri calore fuſæ; in alias, atq; alias fluunt, & ſingulę propriam in his magnitudinem, propriamq; nactæ figurã, & fluore quo inexiſtẽte fluidæ erant, in vapores acto, elapſoq; in proprias cõcreſcunt res, ſed in vnũ colligitur vniuerſum; ab vteri certè calore liquatum, fuſumq; in longè plurimos diffluit riuulos. Et quoniam maxime diſſimilarę, & veluti è tenuitate, craſſitieq., & bene vtraq. diuerſa cõpoſitum eſt ſemen; non ſimul, neq; in eoſdẽ vniuerſum liquatur fluores. Sed eę aſſiduè ipſius partes prius fundãtur, quæ liquidiores ſunt: aſſiduèq; ſingulæ immiſto fluore ſpoliatę, proprias concreſcunt in res. Et quia ita tenues ſeminis partes craſſioribus immiſtę erant, vt vel adeò à ſe ſe ipſis ſeiunctæ, ſeparatęq., neutrę tñ adhuc purę factę ſint, ſed tenuioribus craſſities adhuc quędã, & craſſioribus quędã inſit tenuitas: ampliùs vtręq. dũ funduntur, non quidẽ in diuerſos liquefiunt fluores; ſed quæ tenuioribus craſſities, & quæ craſſioribus inerat tenuitas ſeorſum ab illis fit. Itaq. nec uaſa uniformia, nec continua, ſibiq. ipſis ſimilia uniuerſa fiunt oſſa. Sed vaſis quidẽ fibrę, minutiſſimę. ſ. res, at paulò, quàm illa ſunt, dẽſiores, durioreſq., intertextę, & oſſa multas in partes diuiſa ſunt; & è quarũ ſingulis res emanent minùs, quàm ipſa ſunt, denſæ, duræq.; quibus ſibi ipſis mutuò colligantur, & aliæ, quæ inter ipſas poſitę partes, ne ſe ſe mutuò conterant, pręſtant. Propriã porrò res, quæ è ſemine cõſtituuntur, magnitudinem, propriamq. ſingulę ſortiũtur figuram; quòd ita paratũ, cõcinnatumq., tenuitates nimirũ, craſſitieſq., è quibus cõpoſitum erat ſemen, tanta ſingulę, eaque ſibi ipſis immiſtæ erant ratione, vt certo à calore fuſæ ſingulę à reliquis ſeorſum fierent; & inexiſtente fluore ſpoliatæ, in tantas ſingulę, taleſq. concreſcerent res. Nec (vt nobis videtur) ampliùs quicquã homini inquirendum eſt: at rerum oĩum conditoris DEI ſapientia admiranda; qui cum animalibus calorem, eaſq. cælo, terręq; indidit vires, vt ab ijs effectas res in ſanguinẽ ille, ſemenq. ageret; quod ab vteri calore fuſum, in tot, taleſq. liquefieret fluores; & qui liquidioribus ſui partibus elapſis in tãtas, taleſq. concreſcerent res. Et quia non vniuerſi fluores ſimul, eodemq. tẽporis momẽto inexiſtente tenuitate ſpoliantur, cõcreſcuntq.; ſed (quod ſanguini dũ in ſemen agitur, carnibuſq., quę aſſantur euenire paſſim apparet) internis partibus mollibus etiã nunc, tenuitateq. plenis, externa ſuperficies tenuitate omni, omniq. exuta mollicie, adeò denſa facta eſt, vt nullus pręinexiſtenti tenuitati, nec ei, quę interea ingenita eſt, elabendi exitus pateat: vtiq. vnis oſſibus, ijſq; ſimilibus rebus exceptis (quę corporis molẽ ſuſtẽtatura, tenuitate omni, omniq. mollicie ſpolianda fuere; & quibus duris, denſiſq., & flectili nolentibus, repugnantibuſq., & nutrimento appoſito abundãtibus, neq. Indi potuit ſpiritus, neq. indendus omninò fuit; vt qui, nec ſeruari in ijs, neque vllum ædere queat motum) reliquis, quæ è ſemine fiunt, cerebro, ſpinali me-

dullæ, neruis, arterijs, venis; œſophago, ventriculo, veſicis, inteſtinis, viſcerum tunicis vel vniuerſis, vel ſi in molliſſimis, laxiſſimisque retineri non poteſt, earum certè fibris ſpiritus ineſt omnibus. Et quia qui ingeneratur ſpiritus multò, quàm res, è qua conſtituitur, amplior fit, proindeque maiori indiget loco (id quod in aqua, alijsque in rebus quibusuis ingenita facit tenuitas) ſibi vt is patentem locum faciat, molem, in qua ingenitus eſt, attollit, eleuatque: qui præſertim multus eſt, & non duriſſimæ incluſus rei; cuiuſmodi eſt, qui cerebro, & ſpinali medullæ ineſt. Cerebri igitur ventriculi non (vt Galeno placet) à ſpiritu effecti ſunt ſe ſe abdente, dum bullæ, quibus incluſus eſt, in maſculini, fœmineique ſeminis permiſtione rumpuntur, quaſi latebras, in quibus deliteſcat, quærente; qui & effodere ſibi illas prorſus impotens ſit, & qui nihil expetat magis, quàm è latebris euolare: ſed à ſpiritu facti ſunt, ampliorem ſibi locum parante, proptereaque cerebrum attollente. Eo fermè pacto, quo bullæ in aqua feruente fieri videntur; quę manifeſtè à ſpiritu in ea ingenito fiũt, ampliorem ſibi locum, egreſſumq., ſi liceat, moliente; proptereaq. ſuperpoſitam aquã eleuante, attollenteq;. Statim igitur ea reſidet, ſi pacto quouis ingenito ſpiritui egreſſus patefiat.

QVO MODO VISCERA, ET CARNOSVM CONSTItuatur genus. Cap. IIII.

QVAE porrò ſeminis portio ad venarum, arteriarumque, quæ ad vterũ pertinent, orificia defertur (ibi enim modò concipit mulier, vbi adaperta oſtiola ſunt) illis ea affixa, in venas, arteriasq; agitur. Itaque, quòd hæ illis vniuntur, vnumq; fiunt, & ne oſtiola occludãtur prohibent; non ampliùs temere ex illis in vterum, & certis modò tẽporibus defluit ſanguis; ſed aſſiduè, certaq; ratione, & modo in dudũ factas influit venulas, à ſpiritu (vt extimare licet) ijs ingenito attractus. Et vniuerſus ſimul in locũ delatus, vbi iecur conſtituendus erat, & à robuſtiore vteri calore magis interea, ibiq; ampliùs fuſus, liquatusque, in diuerſos ſecernitur fluores. Et tenuiſſima quidem illius portio in liquidiſſimum, & qui aquæ ritu nullo à calore concreſcat vnquam; paulò craſſior tenuitate, qua commiſta fluida videri poterat, elapſa in iecur; quæ hæc craſſior eſt (quòd ſi qualis à iecinore effluit, concreſcat, in viſcus concreſcat nimis corpulentum, graueq;) in locum delata plurimis refertum arterijs, & à ſanguinis ijs inexiſtentis calore tenuior, calidiorq; facta, tum tenuitate & ipſa, cuius commiſtione fluebat, ſpoliata omni, in lienem concreſcit mollem, laxũque. Craſſiſſima nullũ (vt videtur) in fluorem liquatur, nec in vnam omninò, continuamq; rem; ſed terræ more inexiſtente aqua, à qua continebatur, in halitum acta, effluxaq; omni, in lõgè & ipſa minutiſſima disrũpitur fruſtrula. Hęc porrò à multa tenuiſſimi liquoris portione vnum in locum collata, in renes ibi cogitur vniuerſa. Modo eodem, quo dicta viſcera è ſanguine in venis contento, cor itidem, & pulmo ex eo conſtituuntur, qui in arterijs cõtinetur, è maternis arterijs in fœtus arteriolas influxo. Et cor (vt exiſtimare licet) è craſſiore eius portione gignitur, nec ſola (fortè.n. vna ex ea confectũ, plus iuſto calidũ factum foret) ſed ſanguini è iecinore effluxo cõmiſta. Pulmo verò è tenuiore conſtituit, & ſola, vt videtur. At carnoſum genus è liquidiſſima fit ſanguinis portione; quę è venarum tunicis elapſa, & inexiſtente tenuitate ſpoliata ſtatim cõcreſcit: nec in vnam tñ, eandemq; vniuerſa rẽ, benè & ipſa ſibi ipſi diſſimilis; ſed tenuiore ſui portione in pinguedinẽ, craſſiore in carnes. Et è quibus quidẽ rebus, quibusq; à viribus, & quo etiã modo cum aĩal vniuerſum, tum eius ipſius partes, quę principes videri poſſũt, & quarũ conſtitutione conſpecta reliquarum oĩum generatio manifeſta fit, his in pręſentia explicaſſe ſatis ſit. Supereſt modò, vt cur corpori è tot, adeòq. differẽtibus rebus cõpoſito indendus ſpũs fuerit, inquiramus. Qm̃.n. (vt in ſuperiore declaratum eſt cõ-

mentario) animal ſpiritus eſt, corpori vt proprio tegumento, proprioque organo incluſus; quin non corpus modò vniuerſum, ſed quæuis eius pars ſpiritus retinendi, conſeruandique gratia conſtituta ſit, quin nulla omninò temerè, caſuue, aut fruſtra, ſed quæuis quempiam in vſum adiecta ſit, dubitare non licet. Abſit enim, vt quæ aliorum opificum cuiuis euenire paſſim videntur, rerum omnium conditori Deo vllis in ipſius operibus eueniſſe ſuſpicari liceat: vt ſcilicet, vel ab agentium naturarum viribus, vel à materiæ prauitate victus, eorum, quæ enti cuiuis ad ſui ipſorum conſeruationem, bonumque neceſſaria ſunt, commodoue, quicquam elargitus nõ fuerit; aut quicquam vlli adiecerit, quod inutile ei ſit, incommodumue. At partes quaſuis bonas, neceſſariasque ſpiritui eſſe exiſtimantibus, nequaquam tamen omnium vſus nobis explicandus eſt; qui & ſatis, vt videtur, alijs expoſitus eſt, & præſenti labori non propoſitus; ſed earum tantùm, quarum & conſtitutio inquiſita nobis eſt. Nam modus, quo efformatus iam, & in lucem æditus fœtus nutriatur, augeaturque, magis manifeſtus fiet; ſi cur ſpiritus corpori indendus fuit, è tot, adeòque differentibus cõpoſito rebus, ſi ſcilicet quem viſcera ſingula præbeant vſum, conſpectũ fuerit.

CVR SPIRITVS NERVOSO GENERI INDENDVS, CARNOSVM huic circumponendum, & venæ huic, arteriæque intertexendæ, & ſanguine eæ replendæ, & oſſeum genus omnibus ſubijciendum fuit.

Cap. V.

QVONIAM ſpiritus, ſi non copioſo, at integro certè calore, ſummaque donatus eſt tenuitate; proindeque immobilitatem, compreſſionemque ſummo habet odio, ſummopereque exhorret; & motus ædendi, anguſtiſque, & corpulentis è rebus elabendi ſummo tenetur appetitu, ſummaque donatus eſt facultate; & quantulumuis nactus exitum promptiſſimè ex omnibus elabitur, & ad cognata, ſimiliaque, ad tenuiſſima ſcilicet euolat entia: vtique ſi in loco terræ proximo retinendus, ab eiuſque viribus defendendus erat; benè denſæ, benèque corpulentę, & benè etiam calidæ indendus erat rei; quæ nullum ei elabendi aditum, nullamque terræ viribus eum attingendi facultatem præberet. At huiusmodi incluſus ſi foret rei; vel ſi amplum in ea nactus locum nihil comprimatur, & quoſdam etiam ædere queat motus; breui omninò corrumpatur, elabaturue. Nam ſi ſumma ipſe donatus tenuitate, nihil à proprio calore immutetur amplius; & benè corpulentæ, benèque calidæ incluſus rei nihil externis à viribus oblædatur; itaque nihil imminutus, nihilque immutatus, vel nulla illapſa re, à qua reficiatur, ſeruari poſſit: at ipſius tegumentum, ſi quidem ab externis naturis nihil oblædatur, à proprio certe calore tenuiores partes in ſummam aſſiduè agente tenuitatem, & cum ea aſſiduè elabente, breui omninò corrumpitur. Itaque ſi conſeruandum, reficiẽdum aſſiduè erit. Et nequaquàm plantarum ritu, à re, cui affixum id eſt, vel quæ præſtò vbique adſit, & è terra omninò à ſole emollita, vel quaſuis acta in plantas reficiendum. Neque enim rei ſpiritum contenturæ is indi potuit calor; à quo ens adeò ab ipſius natura dimotum exuperetur, in ipſamque agatur. Ex aliorum itaque animalium carnibus reſtaurandum illud fuit, vel è plantarum fœtibus, & ipſis etiam è plantis, at bene mollibus, è rebus omninò multò amplius concoctis, multòque proximioribus factis. Et nequaquam ex harum quauis cuiusuis ſpiritus tegumentum, ſed ſingula è certis quibusdã rebus: quæ igitur diuerſis in locis, & labore multo, multaque induſtria, multis nimirum, diuerſisq. comparandæ eſſent motibus; & quos ędere non niſi benè leui, benèq. flexibili tegumento, quod ſ. & euehere, & flectere vt libet, & quibuslibet cõmouere poſſit motibus, inexiſtens queat ſpiritus. Quamobrẽ quòd ne elabatur, neuè à terrę viribus extin-

guatur ſpiritus, benè corpulento, benèque denſo includendus erat tegumento; & nutrimentum ei comparare vt poſſet, benè id leue, benèque flexibile eſſe oportebat: vtique (quod factum videtur) denſæ quidem, renitentique rei, at benè gracili indendus, & rebus illa obuoluenda ſunt, à quibus aſſiduè emolliretur, & ab ambientis viribus protegeretur, & reficeretur etiam, foueretúrque. Neruoſo itaque generi denſo, renitentique, & graui, at veluti in minutiſſima ſciſſo fila, indendus ſpiritus fuit. At quòd & ipſe, & perexiguus, qui ipſis indi potuit ſpiritus, quantulouis onere ſuccumberet; multa in vnum colligenda. Tum quòd non tot omninò in vnum colligi potuere, quot, vt magnas corporis partes ſuſtinere, commouereque poſſent, colligenda erant (nam quæ ipſorum à rebus, à quibus emollienda, reficiendaque ſunt, & à carnibus omninò longiùs abſunt, rigida, inflexibiliaque fiant) carnibus immiſcenda fuere; & ex vtriſque ſibi ipſis commiſtis muſculi componendi; à quibus magnæ corporis partes commoueantur. Et neruoſo carnoſum circumponendum fuit genus; à quo illud, illique inexiſtens ſpiritus ab ambientis viribus protegeretur, defendereturque; & venæ huic, arteriæque intertexendæ; ſanguiſque aſſiduè in vtraſque immittendus; qui ab ipſarum motu, circumpoſitique carnoſi generis calore liquetur; & in vtrumque effuſus, genus vtrumque emolliret, reficeretq; & vtrumq; & ſpiritum etiam neruoſo inexiſtentem foueret. Siquidem illorum neutri magnus, & qui ambientis vires ſatis reijceret, indi potuit calor. Nam ſi neruoſo inſit; permodicam, quæ ei ineſt, mollitiem nullo propemodum tēporis momento, & prius omninò, quàm res, è qua reficiendum eſt, conficiatur, ipſumq; ſubeat, in ipſumq; in uertatur, in ſummam agat tenuitatem, eamq; educat omnem. Itaq; craſſius aſſiduè, duriuſq;, & breui inflexile prorſus fiat. Et carnoſum, ſi quidē, quòd mollius eſt, laxiuſq;, fluorem, è quo reficiendum eſt, promptiùs admittat; tantuſq; is aſſiduè in rebus, in quibus conficiendus eſt, conficiatur, quanto quæ ipſius aſſiduè corrumpitur portio reficienda eſt; ſi & ipſi tamen robuſtus inſit calor; nequaquam is fortè tenuioribus ex illo eductis partibus, craſſiores in carnes compingat; ſed illum fortè vniuerſum, aut longè maximam illius portionem ampliùs fundat, liquetque, & magnam in tenuitatem, reliquam ſiquidem in carnes, at benè certè denſas, benèque duras agat; & vel molles ſi fiant, aſſiduè tamen duriores fiant. Neque enim ſanguinem in vaſis contentum in tantos aſſiduè ſoluat fluores; vt carnes, in quas concreſcunt, portionem, quæ corrupta eſt, præexiſtentibus veluti reſtituant. At languidus ſi vtriq; inſit; malorum, quæ dicta ſunt, ſi quidem vllum eueniat, ſeriùs omninò eueniat. Et (vt ſuo amplius declarabitur loco) non niſi calidiore è ſanguine (qualis ingraueſcente iam ætate fit) refecto vtroque, proindeque & calidiore facto id accidit. Nam dum proprius vtriuſque calor exilis eſt, blanduſque, & propterea inexiſtentem lentè educit tenuitatem, multus interea in vaſa influit ſanguis; & ſpiritus eorum fibris inſidens, illum agitandi, & pinguiſſimam illius portionem in ſemen agendi, & vtrumque in fluores liquādi, & horum vterque ſuum in genus ſubeundi, tempus nactus, priuſquam alterius portio vlla penitus corrumpatur, alia ex illapſis fluoribus conficitur. Quod porrò dictum eſt, è fluoribus, in quos ſanguis in venis, arterijſque funditur, genus vtrumque emolliri, reficique, & foueri etiam vtrunque, & ſpiritum inſuper vaſis inexiſtentem, venæ, arteriæque, quæ per carnoſum genus vniuerſum diſſeminatæ ſunt, & vena, arteriaque, quæ ſingulis neruoſi generis portionibus, & ijs præcipuè appoſita eſt, quæ & duriores factæ, & ambientis viribus magis expoſitæ ſunt, declarat. Quoniam verò non carnoſum modò, ſed ipſum etiam neruoſum genus (cuiuſmodi factum eſt) mollius omninò, flexibiliuſque fieri oportuit, quàm vt ſe ipſum ſuſtinere queat vtrūque, & muſculi ampliùs ex vtroque compoſiti; qui ſcilicet, quòd magnæ ipſis corporis partes, magnaque interdum pondera ſuſtinenda, vectandaque, & cum renitentibus rebus obluctandum erat, itaque niſi firmo cuipiam affixa ſint, ab eoq; retinean-

tur, è propria dimoueantur ſede: vtique (quod factum videtur) oſſeum conſtituendum fuit genus; & ſi non genus vtrunque vniuerſum, at nerui certè omnes affigendi ei fuere.

CVR CORPORI IECVR INDENDVM, ET E SANguine conſtituendum eſt. Cap. VI.

QVONIAM verò (vt dictum eſt) non durum, denſumque conſtituendũ fuit, proindeque nec conſtitutum eſt neruoſum genus; nec adeò languidus inditus eſt ei calor, qui à paulo robuſtioribus, diuturnioribusque motibus concalefactum, laxatumque, amplum inexiſtenti ſpiritui egreſſum præbeat; & carnoſum genus benè molle, eoque donatum eſt calore, à quo molliores ipſius partes à motu præſertim concalefactæ, in fluores, magnamque agantur in tenuitatem; itaque & corrumpatur tandem vniuerſum: vtique, ſi ſeruandum animal fuit, & ſpiritus, & carnoſum etiam genus reficiendum fuit; & ſanguis vterq; ampliùs, multò illis mollior, laxiorque, & calidior: è quo igitur multò, quàm ex illis promptiùs inexiſtentem mollitiem omnem in tenuitatem agat, ſecumque eam omnem proprius efferat calor. Itaque facultate, modoq; illa omnia reficiendi donandus ſpiritus fuit; vel illorum quædam ſaltem, ſi quibusdam (quod fieri videtur) reliqua refici poſſunt; & ſanguinem omninò; è quo (vt ſuo amplius declaratum eſt loco) carnoſum, neruoſumque genus, & ipſe etiam reficitur ſpiritus. Sanguis porrò animalium multorum ex aliorum multorum ſanguine, & ex eo omninò refici poterat, quem viribus, copiaque exuperaret. At neq; ſemper præſtò ille adeſt; & vt natura animantia alia alijs veſci velit, quàm minimo certè aliorum incõmodo fieri id velit, proindeque ex integro, quod morti datur, animali, non ex exigua modo ipſius parte. Quod igitur reliquum fuit, aliorum animantium carnes in proprium alimentum ſumendæ nonnullis tributæ ſunt: at quibus eæ non ſolæ, vel dari omninò non potuere, plantæ ijs, plantarumq; fœtus dati ſunt; nec proximius quicquã dari potuit. At quòd nec horum quicquam à ſe ipſo, & proprijs viribus, vel in ſanguinẽ, vel in ſe ipſum agat ſpiritus, longè (vt dictum eſt) tenuiſſimus, proindeque & calore donatus longè exiliſſimo: itaque organis donandus fuit, quibus & in ſanguinem, & in ſeipſum res agat, adeò à ſanguine, à propriaque dimotas natura; iecur nimirũ, & cor, ex eodem quidem vtrumque ſanguine, quem confecturum erat, confectum, at compacto, conſpiſſatoque; eodem nimirum, quo & ſanguis, quem confecturum erat, donatum calore, at magis in ſe ipſum collecto, & propterea robuſtiore quid facto; qualis omninò viſceri, quod ſanguinem confecturum eſt, calor inſit oportet. Nã ſi multò inſit vehementior; tenuiorem inditarum rerum portionem in vapores, fluoresque, craſſiorem, ſiquidem, in ſanguinem, in multò certè craſſiorem agat; ſi idem, qui & ſanguini, & ſanguinis omninò veluti vniuerſitas quædam corpori indita ſit, quæ immiſſas res propria donet natura, & in ſe ipſam agat; ſi quidem diu in propria ipſa ſeruetur natura, & non ſtatim inexiſtente tenuitate elapſa omni in grumum cõcreſcat; quoniam quæ in eam immittuntur res, aſſiduè fluitẽt; itaque eius actionem prætergiant; & quòd eius calor immiſtarum rerum calorem non valdè viribus exuperet; ſi quidem integer eas ſubeat, & in proprium eas, in ſanguinem ſcilicet, è quo effuſus eſt, agat, longè certè ægerrimè, & non niſi diu agens agat; proindeq; ob nutrimenti inopiam breui animal deficiat: vtiq; (quale factum videtur) ſanguinem confecturum viſcus è ſanguine omninò conſtituendum fuit, at bene in ſe ipſum coacto, conſpiſſatoque; & in quo propriæ vires copioſiores, robuſtioresq; quid factæ ſint.

ET CVR VENTRICVLVS, VENTERQVE, ET QVALIS vterque eſt, faciendus. Cap. VII.

IECINORI porrò is inditus cum ſit calor, qui ſanguinis calore nõ valdè robuſtior ſit; qui igitur res modò in ſanguinem agat, quæ ſanguini benè proximæ ſint: nequaquã quæ aſſumuntur res, nihil prius tenuiores, & ſanguini proximiores factæ in ſanguinem agat; quæ præſertim (quales pleræqne ſunt) ſi non & naturæ robore, at diſpoſitione certè ſummoperè à ſanguine diſſident; & quæ inſuper è partibus conſtent longè diuerſiſſimis; quarum oĩnò aliæ ita liquidæ, tenuesq. exiſtãt, ita aliæ denſæ, craſſæque, vt hæ in fluores ſanguini ſimiles ſolui, in eosdem illæ craſſeſcore maximè repugnent, maximèque renitantur; & hæ illis adeò commiſtæ ſint, vt puncto ferè in nullo ab illis hæ ſcorſum ſint. Itaque priuſquam in iecur deferantur, concoquendæ, & quoad fieri poteſt, vnum, idemque in ens, & ſanguini proximius vniuerſæ agendæ fuere; & ibi omninò, vnde vapores, in quos tenuiſſimæ ipſarum partes quiduis concalefactæ ſoluuntur, rectà ad ſpiritus vniuerſitatem efferri, eique immiſceri, & in ſpiritum agi ab ea queant. Nam in iecinore educti nullum prorſus ſpiritui commodum afferant, priusquam ſanguis conficiatur, elapſis. Quamobrẽ (quod factum videtur) oris, iecinorisque in medio ventriculus conſtituendus fuit, in quo huiuſmodi agantur in ens; & è quo vapores, qui interea è cibis educti ſunt, rectà ad cerebri efferantur ventriculos. Ventriculus porrò (quòd res, è quibus & ipſe, & reliquæ corporis partes, & ſpiritus etiam ipſe nutriendus erat, primus excepturus erat; in ipſoque primùm inuertendæ, & ſi non in perfectum, abſolutumque illarum omnium nutrimentum, at proximam certè in rem agendæ; itaque nullæ ſi ventriculo inſint, aut nimiæ, aut contrarijs, præpotentibusque donatæ viribus, quarum omninò copia, aut robur exuperari in eo non poſſit, magno animal incommodo, magnoq; afficiatur malo, nihil, aut prauè nutriturus) exquiſitiſſimo donandus fuit ſenſu: magna ſcilicet ſpiritus copia indenda ei fuit; & quæ vel leuiſſimas eius paſſiones, moleſtiasque omnes, & eas in primis perſentiret, quas nullis, vel nimijs, vel prauis inexiſtentibus cibis patitur; & vniuerſitati in cerebro reſidenti integras, nulloq. communicaret temporis momento. Siquidem (vt alibi ampliùs expoſitum eſt) ſi non & quæ minutiſſimis, longèq; à cerebro dimotis neruoſi generis portionibus ſpiritus inſunt portiones, reliquæ certe omnes, quos ædunt motus, vniuerſitatis arbitrio, & ab ipſa omninò commotæ vniuerſitate eos ædunt omnes. Nec verò niſi quæ ſingulæ patiuntur mala, vniuerſitati ea communicent; vel ſi non quos ipſa decernit, & quibus ipſa illas commouet, ijs ſingulæ moueantur motibus (quod paſſim fieri videtur) vna modò laborante, multæ, eæque omninò omnes, à quibus quod illam diuexat reijci poteſt, ijsque ſingulæ commoueantur motibus, quibus reijciendum id eſt, vel ſi bene laborioſi ij ſint, moleſtique; ſed ijs ſingulæ tantùm, quibus propria reijciant mala, propriaue ſibi comparent bona; aliarum labores nihil alijs curæ ſint: non adeò certe ſibi ipſis concordes ſint, & ſibi ipſis (quod perpetuò facere videntur) veluti concinnẽt. At hæc alibi (vt dictum eſt) amplius. Quoniam igitur magna ſpiritus copia uẽtriculo indenda eſt; nequaquam carnoſo è genere, cui ſcilicet nullus ineſt, nullusque indi poteſt ſpiritus, nec ex vtroque ſibi ipſis commixtis, ſed vno è neruoſo genere conſtituendus fuit, & omni fibrarũ genere donandus: præterea & œſophago (qui, quòd ex ore ad ventriculum fertur, nec alium in vſum conſtructus eſt, niſi vt inexiſtens ſpiritus per ipſum ex ore ad ventriculum quæ ibi concoquenda ſunt, & quæ e ventriculo in os, & foras eijcienda ſunt, inferat, efferatque, velutri ventriculi portio quopiam videri poteſt) intertexendus fuit; vt (quod fieri videtur) illarum, illisq; inexiſtentis ſpiritus miniſterio illorum vtrũque, & quemlibet vtriuſq; portionem, prout

opus eſt, relaxare, aperireque, & conſtringere, occludereque, proindeque & quæ in ventriculum immittenda ſunt, immittere, & quæ ex eo eijcienda ſunt, eijcere vniuerſitas poſſet. Manifeſtè enim (vt ſuo ampliùs declarabitur loco) ſuperiore œſophagi parte conſtricta, qui in eum coniecti ſunt cibi in ventriculam deferuntur; & ventriculo conſtricto, quæ ei inſunt, exprimuntur omnia, quod omninò moleſtiam inexiſtēti portioni Infert, propulſare vt poſſit. Nam & quæ eijcit, propterea eijcit, quòd ab ijs diuexari illam ſentit; & quæ immittit, propterea immittit; quòd non à re ventriculo inexiſtente, & ſi quidem inexiſtēte, at adeò certè minuta, vt a ventriculo quantumuis conſtricto propelli nequeat, vel quàm eijci nolit vniuerſitas, quòd minimè eā inexiſtenti ſpiritui moleſtam, quin iucundam eſſe ſentiat, & moleſtiam, qua ab ea afficitur, veluti ex accidente quopiam affici, & externis quibusdā immixtis rebus exolui eam poſſe intelligat; proindeque immittendas eas decernit. Ab inexiſtentium ſcilicet rerum copiam, vel viribus in ventriculo inhabitantem portionē oblædi ſentiens vniuerſitas, portiones in eius, œſophagique fibris inſidentes ijs commouet motibus, quibus vehementiſſime illas intendat; itaque & valentiſſime ventriculū primùm, mox eam aſſiduè œſophagi portionem, in quam illæ actæ ſunt, conſtringat; proindeque exprimantur illæ, & veluti eiaculentur. At moleſtiam, quam famem, ſitimque appellamus, quòd illam non ab inexiſtentibus ventriculo rebus, ſed ab acido ſucco fieri ſentit vniuerſitas; qui inani eo, nihilque ſuppoſitam venam, quæ à ſplene ad eum fertur, comprimente, pates ad eum nactus iter (quod acida faciunt) conſtringit eū, proindeque & Inexiſtentem comprimit ſpiritum; & cuius forte portio quæpiam cum ſubit, & quæ quantumuis conſtricto ventriculo extrudi tamē non poſſit: quòd omninò à re moleſtiam illam fieri ſentit vniuerſitas, quam motu nullo amoliri queat; externum quippiam, & corpulentum id (à quo ſcilicet, quod moleſtiam infert, propellatur) & calidum libentiùs, quàm frigidum (quòd cōſtrictionis ſenſus frigoris ſenſum infert) aſſumendum, & in ventriculum immittendum decernit vniuerſitas; & portiones, quibus id aſſumendum, immittendumque eſt, ijs commouet motibus, quibus operandum id eſt. Et cuius molem deglutiri, & duritiem emolliri, exuperarique deſperat, & portionibus ori inexiſtentibus iniucundum non eſſe ſenſerit; mandi id primum, tum deglutiri decernit. Sitim etiam externis à rebus in ventriculum immiſſis, at frigidis, liquidisq. ſedandā decernit; quòd etſi non vno ab ambientis æſtu, vniſq. à vehementibus, diuturniſq. motibus, ſed ab immiſſis etiam fit cibis, calidis præſertim, ſicciſque; à quibus ſcilicet nimius vētriculo calor, humiditas nulla inditur, quin præinexiſtens educitur omnis: quoniam nihil hos ſpiritui moleſtos, quin iucundos eſſe ſentit; nequaquam reijciendos eos, at eorum, ventriculique calorem, quem moleſtum ſpiritui eſſe ſentit, imminuendum, præterea & ne inexiſtens ſpiritus ampliùs comprimatur, ventriculum emolliendum, relaſſandumque; humiditatem ſcilicet, qua educta conſtrictus is eſt, durusque, & renitens factus, ei reſtituendam, frigidas liquidasque res in eum immittendas eſſe, decernit vniuerſitas. Itaque liquor nullus, niſi frigidus ſit, ſatis ſitim ſedat. At cibi calidi quidem ampliùs (qui ſcilicet non acidum modò ſuccum repellunt, & ne ampliùs conſtringant, prohibent; ſed conſtrictionem iam factam ſoluunt, laxantque) ſed frigidi etiam, corpulenti modò ſint, grauesque, & qui venam, per quam acidus ſuccus ad ventriculum fertur, ita comprimat, vt nullus ei in illa remaneat locus. Itaque fames vnius conſtrictionis, ſitis concalefactionis etiam ſenſus videri poteſt. Quoniam verò è ſemine confectus ventriculus minimè eo calore donari potuit, qui inditas res exuperet, & in ſanguini proximum ens, in quale agendę ſunt, agat (quod itidem factum videtur) venæ ei, arteriæque multę intertexendæ; multus nimirum ſanguis ei veluti immiſcendus; omentumque multis & ipſum venis, arterijſque diſtinctum, & benè omninò calidum ſuperponendum. Præterea & alia viſcera, & ipſum in primis apponēdum fuit iecur; quod nihil intereà

ſuccum

inditum ſuccum in ſanguinem agere ceſſans, res ventriculo inexiſtentes immutet, cō-
coquatq; . At quòd maximè ex diſſimilares ſunt; & quædam omninò ipſius portio nō
adeò emolliri, attenuarique potuit, vt in ſanguinem agi poſſit; quæ igitur à reliquis
ſecernenda prorſus ſit, & nequaquā in ventriculo; quem ſcilicet aſſumptis cibis quā-
primùm exonerari oportebat, vt vacuus alios aſſumat, concoquatque: vtique ven-
triculo venter ſupponendus fuit; & è ventriculo in iecur anguſtiſſimus meatus fabri
candus, & per quem tenuiſſimi modò ſucci in ventriculo confecti portionem ad ie-
cur deferre ſpiritus queat. At quò reliquam eijciat, benè amplus, nec rectus tamen,
ſed maximè flexuoſus conſtruendus fuit; vt diu in eo immoretur; itaq; tenuitas ſecer-
natur omnis, omnisq; exprimatur, & ad iecur deferatur. Et talis vterq; cōſtructus eſt.

CVR COR ETIAM, PVLMOQVE CORPORI INDENDVS; ET qualis eſt, vterque conſtituendus; & cur aer inſpirandus. Cap. VIII.

ET quoniam ſanguis in iecinore confectus, nō eo adhuc calore, eaq;
donatus eſt tenuitate, nec in re adeò denſa continetur; vt in quem
ipſe ſoluitur fluor, ſi ſolus ipſe in carnes concreſcat, ita ee calidæ,
molleſq; fiant, vt neruoſum genus, eiq; inexiſtentem ſpiritum ſa-
tis foueant, nimiſque non opprimant: minus etiam, vt euaporatio
ex ipſa elabatur; à qua ſatis & illa, & hoc foueatur, fouendum om-
ninò amplius; & à qua non ſpiritus modò arteriarum fibris inexiſtens, ſi eas illa ſubit,
ſed ſpiritus vniuerſitas, quæ in cerebri ventriculis vt in principe ſede continetur, in-
dèque & in ſpinalem medullam, & in neruoſum genus effunditur vniuerſum, refici
queat; cor etiam corpori indendum fuit; in quo longè, quam iecur eſt, cum robuſtio-
re, tum verò & copioſiore donato calore ſanguis in iecinore confectus multò cali-
dior, multoq; fiat tenuior; & qui denſiore in re continendus, contentusque, & ve-
hementiore in ea agitatus motu, in longè calidiores, lōgèq; tenuiores ſoluatur fluo-
res, & è quibus, ijs, qui è venis effluxere, commiſtis, ſimulque in carnoſum, neruo-
ſumque genus concretis, calidius vtrumque fiat, molliusque; & euaporationē emit-
tat, cum longè copioſiorem, tum verò & calidiorem, tenuioremque; & quæ cum di-
ctum genus vtrumque magis foueat, tum nō ſpiritum modò arteriarum fibris (ſi qui-
dem eas ſubit) ſed ipſius vniuerſitatem, portioneſque omnes, quo videbitur modo,
nutriat, reficiatque. At verò quoniam ſi tanto cor donatum ſit calore, quanto ſan-
guinem à iecinore confectum in adeò ardentem rem agat, proximas corporis partes
colliquet, exuratue omnes: vtique minus quidem calidum, & mobile faciendum fuit;
vt quem proprijs viribus ſanguini calorem indere non poterat, motu eum inderet.
Quia verò ſpiritus, à quo ſolo mobile fieri poterat, ſanguineo, mollique, & laxo om-
ninò viſceri indi non poterat; ſiquidem iecinoris more non alia id è re, ſed ex eodē,
ſimiliue ſanguine, quem confecturum erat, conſtituendum fuit; rebus ſpiritui ple-
nis intertexendum fuit, obtegendumque; vt ab ijs aſſiduè dilatatū, conſtrictumque,
attractum, illapſumue ſanguinem aſſiduè eo calore, eaque donet tenuitate, vt am-
plius quid in arterijs agitatus, in eos, qui dicti ſunt, fluores, dictamq. vniuerſus pro-
pemodum ſoluatur in tenuitatem. Et quoniam inſuper ex adeò elaborato ſanguine
quæ elabitur tenuitas ad tanti ſpiritus refectionem ſatis non ſit; fortè & nimis calidus
è ſola ea ſpiritus fiat, præcepſque, & furioſus; fortè & ſanguis in iecinore confectus
per ſe craſſior ſit, quàm vt ea in corde tenuitate donari poſſit, qua vt vniuerſus, vel
maiore ſui portione in ſpiritū agatur, donari oportebat: res itaque immiſcenda fuit
eo tenuior, aer nimirum; qui præſertim tenuior quid ſacius, calidiorque, ſpiritus
aſſumat naturam; & qui (vt in proprio declaratum eſt commentario) niſi inſpiretur,

elabentemque è corde, eque corpore vniuerſo calorem, veluti exitium ſi exſiliat minitans, reijciat, retundatque; ſpiritumque ipſum anguſto in loco quaſi immobilem factum commoueat, agitetque; dubio procul pereat, quodcumq. in aere degit animal; calore è corpore omni, è mollioribus præſertim, calidioribusq. eius partibus elapſo; tum verò & ſpiritu à loci anguſtia moueri prohibito. Aer itaque inſpirandus omninò fuit; & ad cerebri quidem ventriculos eius portioni (quod factum videtur) iter dandum; quæ ſpiritum commoueat, & euaporationi è ſanguine elapſæ adiectus eius ardorem imminuat, & quantitatem augeat; & qui maiore ſui copia ad cor delatus, elabentem ex eo calorem reprimat; & in ſiniſtrum etiam eius ventriculum illapsus, ſanguinique ibi contento immiſtus, tenuiorem eum faciat. At non ſtatim, nihilque immutatus, nihilque debilitatus ad cor ac radiendus fuit. Nihil enim frigore exutus, nō contingens modò cor, ſed vel illud ſubiens non (quod faciendum eſt) eius calorē reprimat, introq. agat, & vniat, augeatque; ſed imminuat, debilitetque. Cauum itaq., fiſtuloſumque viſcus, & magno præditum calore, pulmo nimirum cordi veluti circūponendum fuit; quod aerem excipiens nullo illum temporis momento veluti temperet; & cor circumplectens elabentem eius calorem reijciat, coerceatque, quod vel lāguidiſſimum faciat frigus; & aeris portiunculam in cor etiam ipſum immittat.

CVR VESICA FELLEA, ET LIEN, RENESQVE CORPORI indendi fuere. Cap. IX.

ET quoniam chili partes, quæ ad iecur delatæ ſunt, non eadem omnes diſpoſitione, nec eodem donatæ ſunt calore; ſed & hoc, & illa quàm longiſſime à ſe ipſis diſſident; nō omnes vnum, probumque, liquidum ſcilicet, dulcemque, & puniceum in ſanguinem agi potuere, is enim ex ijs modo confici poteſt, quę veluti mediam diſpoſitionem, mediumque nactæ ſunt calorem. Reliquæ chili partes ſi quidem in ſanguinem, at non probum certè aguntur, ſed vel pluſquam par eſt, calidiorem, craſſioremque, vel minus, & alios in fluores ſanguine calidiores, craſſioresq., vel horum alterum, uel minus; prout chili partes, è quibus ille conficitur, robuſtiore, languidioreue donatæ calore, & craſſiores ſint, tenuioresue. Quæ ſcilicet calidiores, & craſſiores etiam ſunt, in ſanguinem quidem aguntur & ipſæ, at non dulcē certè, ſed ſubamarum, craſſumq., & nigrum. Quæ uerò multò ijs calidiores, at non ęque craſſæ ſunt, atram, acidamque in bilem, & in flauam, acidamque abeunt. Quæ his modicum quid minùs calidæ, minùsque craſſæ, at quæ calidiores quidem ſunt, quàm ut dulcem agi in fluorem, & tenuiores ſunt, quàm vt in ſanguinem craſſeſcere queant, in urinam liquantur, ſalſam, ſubamaramque, & albam, nihil in uenis ab immiſtis humoribus intinctam. Quæ tandē craſſiſſimæ ſunt; & è quibus inexiſtentem quidem mollitiem, tenuitatemque iecinoris calor educere potuit omnem, at non certe & duriores partes amollire, proindeque nec alias alijs affigere, agglutinareque: hæ nullum in humorem, nec in ens prorſus ullum fuſæ, coactæue ſunt; ſed cinerum ritu tenuitate exutæ omni, ſeorſum à reliquis ſingulæ ſanguini & ipſæ immiſtæ in iecinore remanſere. At uerò bilis utrauis, ſi præſertim quanta eſt, cum ſanguine uniuerſum in corpus influat, magnum animali inferat incommodum. Siquidem amara, & quæ aſſiduè ex ea elabitur tenuitas ſpiritum uenis inexiſtentem diuexet, crucietque, ignis in ſtar illum pungens; & carnes erodat, uratque; & in quas concreſcit, qualis ipſa eſt, amaræ eæ fiant, flauæque; & euaporatio ex ea elapſa præcipitem ſpiritum faciat, furioſumque. Acida etiam, ex eaque elapſa tenuitas ſpiritum & ipſa mordeat; & carnes erodat, pungatque; & quas conſtituat, propria eas ipſe, propriaq. donet natura; nigras nimirum eas faciat, acidasque: ex euaporatione uerò ex ea elapſa minimè niti-

dus

dus conficiatur ſpiritus, nimiumq. purus, ſed & per ſe obſcurus, & nigra aſſiduè ſubeuntis euaporatione ſimilis, ſemper triſtis, ſemperq. veluti metu exanimatus, timoris cauſam in ſe ipſo ſtatim habens. Et quæ dictæ ſunt fuligines, cineresq; ſi in venas à ſanguine inferantur, ſi quidem ex ijs elabantur, nullum certè rebus, quibus admiſcentur, bonum, contrà duritie afferant, ſi ... ſummopere impurent eas, obſcurentque; quæ ſcilicet ... longè plurimæ tamen ... ſi venas non obſtruant omnes, duram certè illi ... in lapideam ... in ijs concreſcant. Itaq. (quod dictum eſt) vel ipſo in iecinore ... fuliginibusq. ſanguis expurgandus fuit. Veſica igitur ob id ipſum fellea dicta, quod fel, amaram nimirũ, flauamq. bilem attrahit, iecinori ... quæ illum veluti emulgeat. Non ſiquidem viſcus amara è bili conſtituendum fuit (quòd nimirum ſibi portionis, non contiguas modò, proximasque partes, ſed vniuerſum corrumpit corpus) ſed veſica, eaque perexigua, quæ illam ſtatim eijciat. Et lien eidem, qui ... emulgeat, non longè à iecinore locandus; & renes etiam ipſi, in quos dicta ... fuligineſq. conferendæ erant, vt ab ijs ... ab vrina, ... in veſicam non deferantur. Nam aquæ ſimilis humor (quòd ſanguini immiſtus nihil eum fœdet, neq. elapſus carnes erodat, aut ipſe eas ... in vapores, & languentes eos ſtatim ſolutus omnis) non ſolum proprium in viſcus cogendus, ineptus alioquin cõcreſcere; ſed proprium in vas demittendus, in quo aliquandiu per retineri poſſit. Neque enim ſine magno animalis incommodo aſſiduè emitti poterat. At prius tamen dictis fuliginibus, cineribuſque expurgandus fuit; quæ nimirum in veſicam delatæ, quòd bona earum pars ibi ſubſideret, ... in lapideam concreſcant. Itaq. (quod dictum eſt) renes itidem non longè à iecinore, & ſub eo omnino locandi fuere; vt ad eos maxima dicti humoris portio delata, & per eorum anguſtias veluti colata, ſimiliſque craſſitie omni, aut plurima certè, ... eius parte exuta, in veſicam ipſa deflueret; illæ autem renibus affixæ in renes concreſcant, nihil vllam aliam corporis partem malò afficientes vllo. At reliqua ſiqui portio per ... venas cum ſanguine illabi oportuit. Neque enim grauem, corpulentumque ... nullo immiſtam humori in ſuperiores etiam corporis partes agere queat ſpiritus: & ſanguis tenuiſſimis ſui partibus aſſiduè ſpoliatus veluti in grumum concreſcat, nullo humore madefactus.

CVR ETIAM ET VASA, ET VARIIS EA INTERTEXTA fibris. Cap. X.

AD cibos itaque in ſui ipſius, & in carnoſi, neruoſique generis vniuerſi, & ipſorum in primis in viſcerum ſubſtantiam inuertendos, ſatis, quæ dicta ſunt, organa ſpiritui eſſe videntur. At nullum hæc præbeat vſum, niſi alia adſint; quibus & quę opus ſunt attrahat; & ſi quæpiam attracta ſint, quæ oblædant, grauentue, reijciat ea; & quibus bona, quæ ſunt, & retenta commodam agi in rem queant, dum in eam agantur, retineat; id & quibus, quæ inuerti non potuere, vel ſuperflua ſunt, eijciat, expellatque: vaſa nimirum, & veluti canales quidam, quibus inditi ſucci non aliam, niſi in quam illi tendunt partem, deferri poſſint; & quibus occluſis retineantur, conſtrictis expellantur. Neque enim vel ſpiritus ipſe per ſe quouis ſuccis immiſtus modo ſecum eos agat, & ex inferioribus ad ſuperiores euehat partes; & retineat, vbi opus eſt, craſſos, graues, fluitanteſque; vel viſceribus inexiſtens à ſe ipſis ſeparatis, diſiunctiſque, ex alijs in alia trahat; vel ipſa per ſe illa operentur viſcera. Vaſa itaque (vt dictum eſt) & veluti canales quidam continui ſibi ipſis, & quibus viſcera etiam ſibi ipſis ita colligantur, vniunturque, vt è quouis in quoduis ſucci attrahi poſſint, corpori

indenda fuere. Et quoniam ex alijs in alias vaſorum partes, ex inferioribus præſertim in ſuperiores non alia ratione res agi poſſunt, niſi qua quę ſacco vniuerſo inſunt res in alteram eius partem agi videmus; parte nimirum, è qua attrahendæ eæ ſunt, aſſiduè conſtricta, & veluti manu preſſa, proindeque inexiſtentibus rebus in ſubſequentes aſſiduè protruſis; vaſa autem ipſa nullam ſeſe conſtringendi, dilatandiue obtinent facultatem, immobilia ſui natura: vtique ſpiritus ijs indendus fuit, qui pro vt vſus poſceret, conſtringeret ea, dilataretue. Et nullo vtrumque labore operari vt poſſet ſpiritus, molliſſima, benèque laxa, & vt quæ ipſis indenda erant, indi poſſent omnia, benè etiam ampla facta ſunt vaſa. At quia in illis ſpiritus retineri non poterat, hæc verò longè ægerrimè contrahat, expandatue; fibræ ijs omnibus intertexendæ fuere denſæ, ſubtileſque; in quibus ſcilicet inditus ſpiritus coerceri, & quas intendere, remittereue, & ſecum vt libet ferre is queat: eaque intertexendæ fuere ratione; vt in vnum collectę ipſa etiam vaſa in vnum colligerent, & à ſe ipſis diductæ, explicatæque, vaſa etiam diducerent, explicarentque; ſui ipſarum omninò ſitum omnem, omnemque vaſis darent poſitionem. Et quia ſi vnæ inſint fibræ, eodemque vaſis intertextæ ſint modo; quauis eæ ratione ab inexiſtente ſpiritu intendantur, remittanturue, & in ſe ipſas cogantur, vel à ſe ipſis diducantur, nequaquam quæ operanda ſunt, & attrahant, & reijciant, & retineant; vaſa nimirum modò ex parte vtrauis, modò verò vndique conſtringant: diuerſæ vaſis intertexendæ fuere fibræ; in rectum ſcilicet aliæ, & per vniuerſum vaſorum longitudinem, per trāſuerſum alię, alię etiam per obliquum ducendæ; ijsque quæ operanda ſunt, & qua operanda ſunt ratione, optimè ſpiritus operatur omnia. Quoniam enim cum quæuis corporis pars, tum & ipſe aſſiduè reficiendus eſt ſpiritus; proindeque & aſſidue res aſſumendæ, & ex alijs in alias partes attrahendæ, reijciendæ verò, euomendæque eæ tantum, quæ vel noxiæ, vel nimiæ aſſumptæ ſunt: vtique ijs attractio committenda fuit fibris, quæ celerrimè, valentiſſimèque vaſa conſtringerent, rectis nimirum. Per vniuerſam enim vaſorum longitudinem productæ, ſi in vniuerſa ea ſimul contrahantur, vaſa etiam vniuerſa ſimul contrahant: & contrahant ſeſe, ſi (quæ facta videntur) vaſorum orificia firmo, ſtabilique, & benè anguſto, ſeu quod in anguſtum agi poſſit, affixa ſint principio; à quo ſcilicet quauis attracta ui, abſtrahi non poſſint; & in quo & vaſa, & fibræ in vnum cogantur. Siquidem anguſto, firmoque facto vaſorum orificio, vbi ab ingeſtis rebus, quæ ſubſequitur illorum pars diſtenditur, amplificaturque; ſi fibrarum ei intertextæ partes, & ſubſequentes ampliùs (quæ vaſis, aut nihil dum, aut non adeò diſtentis, nihil prorſus, aut non adeò à ſe ipſis diductæ ſunt) valenter ab inexiſtente ſpiritu in longum, rectumque protrahantur, ſeſe illæ contrahant, in eademque omninò à ſe ipſis fiant diſtantia, in qua in principio, & ſubſequentes à ſe ipſis diſtant; itaque & tumefactam vaſis partem conſtringant, inexiſtenteſque ei res comprimant, protrudantque oportet. At verò, quia rectis vt attrahat ſpiritus fibris, firmo (vt viſum eſt) anguſtoque affigenda ſunt principio; tum & vltra vas, in quod attractio facienda eſt, ſi non fibræ, locus certè, in quem ſpiritus progrediatur, præterea & facultas ſecum fibras protrahendi ſpiritui adſit, oportet: vbi horum quid abeſt, vtramque in partem rectis attractio fieri non poteſt. Quæ igitur quoniam facienda omninò eſt; & quia inſuper maximè neceſſaria attractio cum ſit, nequaquam vnis modò committenda fuit fibris; ne ſi quando fieri ijs nequeat, nutrimenti inopia pereat animal: tranſuerſæ etiam vaſis intertexendæ fuere; quæ veluti circulo conſtringentes vtramque propellant in partem, in eamque omninò aſſiduè; quam inter, fibræq; partem, quæ contrahitur, detrudendæ res interpoſitæ ſunt. Languidè porrò hæ protrudunt. Neque enim, vt alteram in partem propellant, omnes ſimul, ſed certæ earum portiones aſſiduè, eæque tantùm conſtringendæ ſunt; quibus propellendæ res ea ex parte adhærent, in quam abigendæ ſunt. Nam ſi omnes ſimul contra-

hantur; proindeque & vaſa vniuerſa ſimul conſtringantur; vel vtranque, vel nullam in partem fiat extruſio. Et quia (vt dictum eſt) quæ aſſumuntur, attrahunturue, tamdiu retinenda ſunt, dum in rem commodam agantur; parteſque, à quibus confectæ ſunt, iis exſaturentur: obliquæ inſuper intertextæ fuere fibræ; quæ, quòd vndiq; vaſa ambiunt, & vndique ea conſtringunt, occluduntque, vel ſolæ quæ inexiſtunt retinent; at eò certè arctiùs, robuſtiùſque, rectis etiam, tranſuerſiſque opem ferentibus; vaſa nimirùm & ipſis conſtringentibus, occludentibuſq; ie. Agè verò, quò res in aperto magis ponatur, non ſatis fortè vniuerſali explicatione manifeſtata, & digna omnino, quæ manifeſtiſſima fiat; ſpiritum vaſorum quorundam fibris inſidentem, & cum quæ diximus munera obeuntem, tum & corporis partes omnes & ſe etiam ipſum reficientem, generantemque intueamur.

QVOMODO SPIRITVS OESOPHAGI, VENTRICVLIQVE, & ventris fibris inexiſtens cibos in ventriculum attrahit; & in chilum ibi actos in ventrem demittit; & tenuiorem chili partem in iecur attrahit, craſſiorem foras eijcit.

Cap. XI.

OESOPHAGVS dupplici conſtat tunica, rectis altera, atque obliquis fibris intertexta, ſolis altera tranſuerſis; & rectis, tranſuerſiſq; in ventriculum attrahit; è ventriculo contrà tranſuerſis modò eijcit. Quoniam enim circulo (vt diximus) hæ conſtringunt, vtramque in partem propellunt: at non rectæ itidem. Siquidem quòd ad extremam gulam delatus ſpiritus quò vlterius progrediatur non habet; vtique nec fibras è ventriculo gulam verſus trahere poteſtis; veluti neque nos filum, quod nobis moris trahendum ſit, ſi ſpatium, quò progrediamur, deſit. At è gula in ventriculum valentiſſimè attrahit ſpiritus: ſi quidem & fibræ, per quas vlterius feratur, ſuperſunt; & breui è gula ad ventriculum tractæ ſpatio vehementer intenduntur. Nam quæ è longinquo trahuntur, & longæ omnino ipſæ ſunt, non valdè intendi eæ poſſunt; quòd ſpiritus earum pondere grauatus languidè eas trahit; velnti & homines funes, quas è longinquo attrahunt. Ventriculo itaque inexiſtens ſpiritus, & atræ bilis morſus ſenſiens, (quæ ventriculo inani, & nihil ſuppoſitam venam, quæ à ſplene ad illius os defertur, grauante, quaſi per apertum iter ad illud fertur) fortè & ventriculi ipſius areſactionem principiens, nimis ipſe in eo conſtrictus cibos appetit; quia ſcilicet internum nullum adeſt, quo quæ moleſta ſunt reijciat, externum quid, quo id operetur, expetere, atque inquirere videtur. Ad cibos itaque comparandos ſe ipſum accingit; comparatos aſſumit, conteritque. Tum ore toto occluſo, conſtrictoque, & in extremam gulam vndique retracto, in eam illos conijcit. Denique rectis ea, tranſuerſiſque fibris intenſis conſtricta deorſum illos in ventriculum detrudit; & ne in ventrem defluant, infernum ventriculi os occludit; & fibris ſimul omnibus intenſis vniuerſum vndique ventriculum conſtringit: quò, ſi eorum contactu gaudet, vniuerſus eo oblectetur; ſi moleſtiam quampiam is infert, quàm citiſſimè eius vim exſuperet. Et iecinoris quidem præcipuè (vt dictum eſt) ſpleniſque, & pulmonis, & ſanguinis præterea, qui venis, arterijſq; ventriculo intertextis ineſt, earumq; motus ope cibos conficit: at & ipſe etiam maximè opus adiuuat ſpiritus, copioſior poſt aſſumptos cibos cum in ventriculum vniuerſum, tùm verò in intertextas venas, arteriaſq; influens; copioſioremque ſecum adducens ſanguinem, & validiùs eas commouens.

Itaque

t a quo ventriculo cibis oppreſſo frequentiores fiunt pulſus: eſt & vbi reliquæ algent partes; libenſque ab operationibus alijs ceſſat ſpiritus omnibus; quòd ſi quid aliud operari cogatur, minus bellè concoquit. Confectos in ventriculo cibos, & in chilum (vt dictum eſt) actos, quod ventriculi ſupereſt nutricationi, idem ipſe ſpiritus obliquis fibris, quibus intenſis ventriculi os occluſerat, remiſſis id aperit; & rectis, tranſuerſiſque amplius intenſis. Itaque ventriculo ipſo multò in anguſtius coacto, conſtrictoque in inteſtina detrudit; è quibus quod chili in ſanguinem verti eſt aptum, tenuiſſimas nimirùm partes, miſeraicas dictas venas, quæ ex inteſtinis in iecur feruntur, modo, qui expoſitus eſt, conſtringens, in iecur attrahit. Neque enim (vt itidem dictum eſt) benè craſſi, maximèque diſſimilares cibi adeò verti in ventriculo potuere, vt à iecinoris calore in ſanguinem agi poſſint omnes. Neque igitur patens ex inteſtinis ad iecur facta eſt via, ſed longè anguſtiſſima, & perquàm tenuiſſimæ tantùm res deferri queant. Craſſius quod ſupereſt, & quod in commodam inferiore deſpecer veni, eius pondere oppreſſus, & morſus etiam acrimonia ipſe idem eijcit, expelliſque ſpiritus; non inteſtinis tantùm, quo dictum eſt modò contractis, ſed muſculis etiam multis inteſtinis ſuppetias ferentibus; impellentibus nimirum, detrudentibuſque omnibus, ipſo eos omnes commouente, atque impellente ſpiritu.

QVOMODO E IECINORE SPIRITVS LIENIS VENIS, VEſicæque felleæ fibris inexiſtens bilem hic amaram, ille verò acidam attrahit; & cur vterque hos attrahit ſuccos; quibuſue reficiatur rebus. Cap. XII.

ATTRACTVM in iecur chilum, & in ſanguinem ibi actum, bilemque, & amaram, & acidam, ipſe idem ſpiritus ſplenis venis, & veſicæ felleæ fibris inexiſtens hanc in ſplenem, in felleam illam veſicam attrahit; ſecretis (vt exiſtimare licet) ſeperatiſque à ſe ipſis in iecinore ſuccis, & acido ad ſplenis venam, amaro ad veſicam felleam confluxo. Felli porrò ſpiritum ineſſe, & bilem non à veſica ipſa ſimilitudinis ratione, ſed à ſpiritu veſicæ inexiſtente attrahi, ſatis fibræ declarant veſicæ intertextæ; quibus ſcilicet nullis, ſi per ſe attrahere ſatis ſit, veſica donanda erat. Amarum autem ſuccum veſicæ inexiſtens ſpiritus attrahit; quòd in longè ardentiſſima ſeminis parte ingenitus (ex huiuſmodi enim conſtituta videtur veſica vniuerſa) & ardens ipſe, amaruſque, amaritie oblectatur, & amara omninò reficiendus eſt euaporatione. Et qui etiam ſplenis ineſt venis acidum attrahit; quòd è ſeminis calida & ipſe portione, & cuius ſapor ſi guſtetur acidus ſit, eductus eſt ſpiritus, & venæ confectæ ſunt; proindeque huiuſmodi oblectetur, reficiaturque rebus oportet. Et è vaporibus vtrumque refici è proprijs elapſis ſuccis exiſtimandum omninò eſt. Nam & è felle, & quouis è ſanguine vapores elabi, & elapſos veſicam felleam, & arterias etiam ipſas ſubire, exiſtimare optimè licet; è tepidis fluoribus quibuſuis vapores euolare, & vel denſiſſimis in rebus factos ex ijs elabi intuentibus.

QVOMODO SPIRITVS VENARVM FIBRIS INEXISTENS ſanguinem in illas attrahit omnes, & in res agit, è quibus & ipſe, & carnoſum, neruoſumque, & oſſeum genus reficitur, fouetùrque. Cap. XIII.

SANGVINEM bili vtraq. expurgatum iecinoris venis inexiſtens ſpiritus, & in eam, quæ per iecur diffuſa eſt, & in reliquas attrahit omnes, nuſquam à ſe ipſis diuiſas, diſiunctasque, ſed ita ſibi ipſis continuas, vt vna videri queant; & amplior quidem alibi, anguſtior alibi, at vna omninò ſunt omnes. Et nihilo in ſuperiores, quàm in inferiores portiones ſegnius attrahit; has, ſi in illas agendus eſt, cõſtringens, comprimensque, proindeq; his inexiſtentem ſanguinem veluti extrudens, & in illas propellens. Attrahit autem, quòd ſummopere eius contactu oblectatur. Itaque quòd venis inexiſtit vniuerſis, in vniuerſis eo frui vult. Præinexiſtente igitur aſſiduè ſingulis in portionibus in tenuiores acto res, ijsque elapſis, nouus aſſiduè in ſingulas agendus eſt. In venam porrò, quæ per iecur (vt dictum eſt) veluti diſſeminata eſt, tum & in reliquas omnes, proindeque in ſingulas corporis partes ſanguis agendus fuit; quòd tenuiores iecinoris, ſingularumque partium in ſummam aſſiduè cum agãtur tenuitatem, eaque elabatur omnis; & craſſiores vel in fluorẽ liquentur, vel in minutiſſima fruſtula, & veluti in fuligines craſſeſcant; aſſiduè omninò, & iecur, & ſingulæ corporis partes cum immutentur, corrumpanturque: ſi animal ſeruandum, aſſiduè illæ omnes reficiendæ, & veluti nouæ faciendæ, & fouendæ etiam. Præterea & quòd augendæ ſunt partes omnes: neque enim tantę maternis in vteris confici potuere, vt quæ ſingulis conficienda ſunt, operandaque, conficere, operarique poſſint. Vno verò è ſanguine refici, augerique, & foueri, & illæ omnes, & ipſe etiam fibris inexiſtens poteſt ſpiritus; ſi (quod exiſtimandũ eſt) qui è ſanguine elabuntur vapores illas ſubeunt. Perſimilis enim iecinoris, carnisque ſapor, proindeque & natura cum ſit; & iecur manifeſtè (vt dictum eſt) è ſanguine à principio conſtitutum cum ſit, aſſiduèque è ſanguine reficiatur; & modicum quid is in venis concoctus in ſemen cum agatur, & venis omninò in quibuſuis quæpiam ipſius portio in ſemen acta cum ſpectetur (etenim albæ, viſcoſæque res, quas ſanguini immiſtas videmus, manifeſtè ſemẽ ſunt) quin amplius in venis ab earum motu, proximarumque partium calore concoctus, & in tenuitatem, è qua (ſi venarum fibras ea ſubit) ijs inexiſtens reficiatur ſpiritus, & quæ partes, quas attingit, foueat omnes, agi, & in fluores liquari poſſit, quin in carnoſum, neruoſumque, & oſſeum genus illapſi in ea ſingula concreſcant, ambigere non licet prorſus. Minus etiam ne tenuiſſimi, at benè tamen diſſimilares ij cũ ſint, ne vel in oſſeum concreſcant genus; liquidiſſimas aquas, fluoresque alios denſiſſimas in res, & ipſos etiam in lapides concreſcere paſſim cum intueamur. Venas porrò (quod dictum eſt) languidiùs quidem, at & ipſas arteriarum ritu per vices attolli, comprimique, & Galenus, & ipſe etiam ſenſus paulò diligentiùs intuentes nos docet; & vel à nullo edoctis, nec intuitis id vnquam, exiſtimare omninò liceat. Siquidem maximè mobilis, maximèque tenuis ſpiritus cum ſit; & qui ſi moueri ceſſet, vel modicum quid comprimatur, moleſtia magna, magnoque afficiatur malo; venarum cum fibris (anguſtis nimirum, grauibuſque rebus, & quæ nullum ei ſpatium, in quo moueri queat, præbeant, penè & opprimant) inexiſtentem deſidem in ijs torpore exiſtimare non licet; ſed (quod in arterijs manifeſtè facere videtur) in illis etiam quem licet moliri motum, & quatenus licet quæ, opprimant amoliri. Fibras itaq; & venas eum amplificare, ſubleuareq; maximè eſt rationi congruum. Minus autem harum, quàm illarum amplificatio, elatioq; manifeſta eſt; quòd illæ ita in ſe ipſas denſæ, vniuſæque, & duræ omninò, rigidæque ſunt, vt quauis ſui parte elatæ, vniuer-

ſæ

ſæ ſimul eleuentur; venæ verò ita laxæ, molleſque, vt ſingulæ ipſarum partes ab alijs veluti ſeiungi, & in diuerſo fieri ſitu queant: vt, ſi quidem & ipſæ fibrarum elationem ſectentur, longè certè pigriùs, longèque ſectentur languidiùs. Vtraq. porrò veluti per vices amplificantur, contrahunturque; quòd inexiſtens ſpiritus nec à contractis comprimi, nec amplificatas, elatasque diù ſuſtinere poteſt.

SANGVIS AD COR DELATVS, AMPLIVSQ. IBI CONCOCTVS, & in easdem, in quas in venis agi viſus eſt, in arterijs itidem actus res, eosdem præſtat vſus; & ſpiritus ampliùs vniuerſitatem in cerebri ventriculis inhabitantem reficit. Cap. XIIII.

SANGVINEM porrò ad cor delatũ, & à copioſiore, robuſtioreq. ipſius calore, motuq. inſuper multò calidiorẽ, multòq. factum tenuiorem, & qui non venis ampliùs, ſimplicibus, laxiſq., ſed arterijs continendus ſit duplicibus, beneq. denſis, ipſe idem ſpiritus illarũ inexiſtens fibris in eã, quæ in cor veluti retroflectitur, in eamq., quæ in pulmonem fertur, tum & in reliquas agit oẽs, nusquam à ſe ipſis diuiſas, diſiunctaſque, ſed vnam exiſtentes oẽs. Aſſiduè porrò in vniuerſis arterijs ſanguinem exagitans ſpiritus in calidiores quidem, tenuioresque, at in easdem (vt exiſtimare licet) in quas in venis agere viſus eſt, agit res, diuerſos ſcilicet in fluores, & in tenuitatem ſpiritus naturæ benè proximã. Fluores verò ſinguli, & tenuitas etiam ipſa eoſdem, quos fluores, tenuitasq. in ſanguine in venis cõtento ingenita præſtare viſa eſt, præſtat vſus; hæc.ſ. ſpiritum fibris inexiſtentem, ſi quidem eã ſubit, reficit, & carnoſum, neruoſumq. genus fouet omne; fluorum verò cor alius, pulmonemque, & reliquum carnoſum, neruoſumq., & oſſeũ alius reficit genus. At tenuitas, quæ è plexu retiformi, è longiſſima nimirum, anguſtiſſimaq., & in ſe ipſam in retis formam cõplicata arteria elabitur, cerebri ventriculos, quibus ſuppoſita ea eſt, ſubiens in ijs inhabitãtem ſpiritus vniuerſitatẽ reficit, nutritq; Itaq; imminuto ſpiritu, aliud nihil animali paſſo, frequentiores Galeni teſtimonio fiunt pulſus. Sui nimirum defectum percipiẽs ſpiritus frequentiùs eam arteriæ portionem, proindeq. & reliquas commouet oẽs; vt, qua refici ſe ſentit, copioſior ex ea elabatur euaporatio: ſibi ipſi omninò timens, trepidanſq. ſpũs, qua licet ratione ſibi ipſi affert opem. Lõgam porrò, & in ſe ipſam complicatam, anguſtiſſimãq. eam arteriæ portionem (cuiusmodi facta eſt) oportuit. Neq; enim euaporatio quanta, qualiq; ad tãti, taliſq. ſpiritus refectionem opus eſt, è breui, amplaq. (è qua.ſ. ſanguis non ſatis exagitetur) educi, neq; in anguſto, breuiq. loco, vel longa extendi, vel locari ampla queat. Itaq, (quod factum eſt) cõſtringi eam, & in ſe ipſam complicari oportuit. At verò, quoniam aſſiduè carnoſum, neruoſumque, fortè & oſſeum etiam genus vniuerſum (vt dictum eſt) corrũpitur; itaq; ex vniuerſis corruptarum partium reliquiæ, quæ in ſummã tenuitatem, cui ex vniuerſis fortè egreſſus pateat, agi non potuere, extrudendæ; & vniuerſa vt reficiantur, nõ ſupremas modò ipſorum partes fluores attingant, ſed vniuerſa penitus ſubeant neceſſe eſt. Et oſſeum genus foraminibus quidẽ diſtinctum apparet, at benè denſum, durumq. eſt; vt partes, quæ foramina cõtinent, ab illapſis fluoribus attingi, minimè verò & reliquas, quæ ab ijs abſunt, exiſtimare liceat. Carnoſum verò, neruoſumque genus molle quidem, laxumque, at pori nulli ijs ineſſe apparent; vel ſi inſint, quòd magna omninò ipſorum portio continua ſit, neceſſe eſt. Itaq; modus, quo tenues quidem, at corporei fluore, in illa omnia illabantur, obſcurus omninò eſt. Rectè enim Ariſtoteles corpus à corpore penetrari non poſſe decernere videtur. Age illum inquiramus.

QVOMODO FLVORES, IN QVOS SANGVIS, SEMENQVE IN venis, arterijsq. liquatur, ex ijs elapſi in carnoſum, neruoſumque, & oſſeum etiam genus illabantur. Cap. XV.

CORPORA, quæ continua, duraque, itaque denſa ſunt, vt quoduis ſi ſe ſe comprimant, nihil ampliùs in ſe denſari, proindeque nihil alterum alteri cedere, nec vllum ei præbere queat locum, rectè ab horũ altero penetrari, permearique alterum Ariſtoteles pernegat. At ſi horum alterũ molliri, laxarique, & aperiri omninò quid poſſit; & emolliendi, laxandique & aperiendi facultate donatum ſit alterum, prætereaque & tenue, minutumque; vt quos in illo meatus aſſiduè facit, ſubire eos queat: quin hoc illud ſubeat, permeetque tandem, nunquam (reor) Ariſtoteles neget, ipſæ præſertim carnes, neruoſque ipſos, & animalium etiam pelles, beneq, eas craſſas, denſaſque, & ligna etiam aquis tepidiuſculis præſertim indita penitus madefieri vniuerſa, & in ampliorem expandi molem, intuitus. Itaque quoniam carnoſum, neruoſumque genus, ſi quidem continuum, non certè adeò denſum, durumq. eſt, vt nihil ampliùs in ſe ipſum denſari poſſit; & lapidum, ferrique ritu ingruentibus rebus quibusuis renitatur, nihilque ijs cedat, nec laxari quid, aperirique ab ijs ſe ſinat; ſed ſui natura molle eſt, laxumque, & in anguſtius cogi, proindeque ſubeuntibus rebus locum præbere poteſt; & fluores, qui è venis, arterijsque elabuntur (quòd aqua ſcilicet, vt exiſtimare licet, tenuiores, calidioreſque, & magis etiam viſcoſi, gliſcerique ſunt, proindeque rebus, quas attingunt, magis inhærent, magiſque affiguntur) molliri, laxarique, & aperire omninò magis, & porum quemuis ſubire magis, quàm aqua, apti ſunt; & excrementa, quæ è genere vtroque excernenda ſunt, vel liquida & ipſa, vel longè minutiſſima ſunt; & fluores ab alijs aſſiduè è vaſis effluentibus impelluntur, & illa à rebus, quibus inſunt, adhærentue aſſiduè extruduntur: ambigere vtique non licet, quin illi non carnoſum modò, neruoſumque, ſed oſſeum etiam genus penitus ſubeant, permeentque vniuerſum, & hæc vtroque è genere extrudantur vniuerſa. Nam etſi oſſeum genus denſius, duriuſque apparet, quàm vt vllis à fluoribus molliri, laxarique, proindeque & permeari poſſit; quoniam (vt exiſtimare licet) non perpetuò, ſed dum mollius eſt nutritur; & internæ oſſium partes, quæ fluoribus ſubeundæ, permeandæque ſunt (è pinguedine enim, qua cauitas, quæ in eorum medio eſt, referta apparet, nutriri videntur) non adeò, atque externæ duræ, denſæque ſunt; ſed ea diſpoſitione donata videri poſſunt, quam fluor quiſpiam permeet tandem; nullaque ipſorum portio longè foraminibus, quibus diſtincta eſt, procul abeſt, proindeque breuis ipſorum portio fluoribus permeanda eſt: vtique & ipſum vniuerſum à fluore ſubiri exiſtimare licet. Itaque (quod dictum eſt) vno è ſanguine, at quapiam eius portione in ſemen acto, tum vtroque diuerſos in fluores fuſo, & modo, qui dictus eſt, in carnoſum ijs, neruoſumque, & oſſeum illapſis genus, ea ſingula nutriri, augerique liquidò patet. Etenim eodem prorſus modo, quo partes nutriuntur, augentur etiam, vbi copioſiùs nutriuntur, quàm corrumpuntur; vbi ſcilicet quod apponitur nutrimentum portionem, quæ ex ijs interea defluxit, exuperat. At age, quoniam non perpetuò augetur animal, nec dum augetur æquè perpetuò augetur, incrementi diſcrimina ante oculos ponamus; tum horum, & illius ceſſationis cauſam inquiramus.

CVR NON PERPETVO, ET DVM AVGETVR NON AEQVE animal augetur. Cap. XVI.

QVONIAM ſœtus dum vtero ineſt longè maximum, & nuper in lucem æditus magnum omninò, at mox minus aſſiduè, & nullum tandem ſuſcipit incrementum; itaque tantulus conceptus nouem menſium ſpatio in benè grandem excreſcit fœtum; & in lucem is æditus, magnitudinis, quæ ei debetur, medietatem alteram annorum trium, alteram verò quindecim, aut plurium etiam ſpatio adipiſcitur, tum nihil ampliùs augetur, quin imminui tandem videtur; & diſcriminum horum omnium cauſa diuerſæ ſanguinis, è quo ſcilicet partes ſingulæ nutriuntur, naturæ, diſpoſitionique, & harum diuerſitas diuerſis iecinoris, à quo ſanguis conficitur, proprijsque conditionibus donatur omnibus, neceſſariò attribuenda eſt viribus: vtique illa vt innoteſcat, infantilis, puerilisq., & ſenilis iecinoris natura, & ſanguinis conditiones inſpiciendæ ſunt omnes. Neque enim ambigere licet, quin eas omnes iecinoris illi indiderit natura; minus etiam ne incrementi exceſſus ijs, quæ infantili, puerilique, defectus verò ijs attribuendus ſit conditionibus, quæ ſenili ſanguini ineſſe viſæ ſint. At eò certè minùs, ſi ſanguinem, è quo copioſiſſimè animal nutriri rationi congruum viſum fuerit, ijs, quæ infantili, puerilique inſunt ſanguini, donatum eſſe oportere viſum ſit; & quæ ſenili inſunt, contrariæ his, diuerſęue appareant. Age igitur quæ dicta ſunt intueamur omnia. Inſantile, puerileque iecur quoniam molliſſimum, eiuſque ſapor dulcis, aut ſubpinguis, parum omninò à caruis ſapore differens; & color puniceus quidem, at ad album magis, quàm ad nigrum vergens; & importatum chilum in ſanguinem agit benè liquidum, benèque purum (vt videtur) proindeque & benè ſimilarem, & eodē, quo iecur, ſapore donatum, coloreque; ſenile contra, quòd craſſum eſt, durumque, & ſalſum, amarumue, & nigrum; chilumq. in huiuſmodi agit ſanguinem: vtiq. exili illud, blandoque, hoc verò copioſo, vehementiq. calore donatum eſſe exiſtimandū eſt. Propterea enim molle illud eſt, & ipſius color non longè ab albo diſſidet; quòd calor languidior eſt, quàm vt molliores, tenuioreſque propriæ molis, importatique chili partes in tenuitatem agat, quam euehere queat. Et propterea dulcis eſt ipſius, & ſanguinis, quem conficit, ſapor; quòd qualis dictum eſt, vtriq. ineſt calor. Senile verò craſſum eſt, durumque, & nigrum, ſalſumque, & chilum in huiuſmodi agit ſanguinem; quòd copioſus, vehemenſque ipſius calor molliores, tenuioresq. propriæ molis, & importati chili partes in ſummam agit tenuitatem, eamq. educit oēm; & qualis, quantusque proptiæ ineſt moli, talem, tantumque ſe ſe ſanguini, quem conficit, copioſum ſcilicet, vehementemq. indit. Neq. enim, quòd inexiſtentis caloris portio quæpiam facta in tenuitate aſſiduè elabitur, imminuitur is; quin aſſiduè augetur. Sui enim ipſius ferax calor, & ſummo ſe ſe amplificandi, & in materiam omnem effundēdi appetitu incenſus, & ſacultate donatus, aſſiduè ſe ſe generat, amplificatque, & in proximam effundit molem. Itaque quam nihil explicare, expandereque poteſt, copioſus in ea fiat oportet. Eiuſmodi porrò ſanguinem, cuiusmodi infantilis eſt, puerilisque, bene ſcilicet liquidum, & non quidem vniuerſum penitus ſimilarem (ſi quidem carnoſum quidem præcipuè, at non vnum ipſum, ſed neruoſum etiam, oſſeumque nutriendum eſt genus) ſed ſingulas eius portiones, quæ ſingula in genera agendæ ſunt, bene ſibi ipſis ſimiles, & ſingulas, & eam præſertim, quæ in carnem agenda eſt, calore perblando, & carnis calori perſimili donatum oportere eſſe ſumme eſt rationi congruum. Niſi etiam bene liquidæ eæ ſint omnes, nequaquā in fluores liquentur, quibus è venis, arterijsq. exitus, & in res, in quas agendi ij ſunt, ingreſſus pateat: etſi diſſimilares ſint, nequaquam vniuerſæ in vnum, eumq. omninò liquentur fluorem, qui in rem, in quam agendus eſt, concreſcat; ſed in longe diuerſos, & quorum

rum

rum reliqui inutiles ſint, moleſtique; Et ſi quæ præſertim in carnes agenda eſt, pauló robuſtiore, & à carnium diuerſo donata ſit calore; ſi quidem in carnes concreſcat, longè ægrius concreſcat; quiduis certè eas viribus ſi exuperet, in alias omninò concreſcat res, & quæ illis moleſtæ ſint, noxiæque. Itaque quoniam & ſenſus, & ratio itidem manifeſtat, propterea infantilem, puerilemque ſanguinem ad animal nutriendum aptiſſimum, ſenile verò ineptiſſimum eſſe; quòd benè ille liquidus, beneque ſimilaris, & moderatè calidus eſt, hic verò craſſus, diſſimilarisque, & longè calidior; & propterea talem vtrumque eſſe, quòd infantile, puerileque iecur exili, blandoque, ſenile verò copioſo, vehementique donatum eſt calore: ſtatuere vtique licet, propterea conceptum adeò breui temporis ſpatio tantum in vtero excreſcere in fœtū, quòd menſtruus ſanguis, quo fœtus nutritur, affatim in dudum efformatum cōfluit iecur; & exiliſſimus, blandiſſimuſque huius calor nihil magis liquidiores, quàm corpulentiores illius fundens partes, in vnum, benèq; eum liquidum, beneq; ſimilarem vtraſque agit fluorem. Et propterea fœtus in lucem editus, ſi non tantum, at magnū omninò ſuſcipit incrementum; quòd nulla dum, aut permodica ſpoliatum iecur tenuitate, molliſſimum adhuc, proindeque & exiliſſimus eſt ipſius calor, & qui nec lactis, nec aliorum (ſi qui alij aſſumpti ſunt cibi) nec chili etiam ipſius, dum in ventriculo illos, & hunc in ſanguinem agit, molliores partes in tenuitatē agere poſſit; ſed æquè illos, & hunc fundens, vniuerſum in chilum illos omnes, & vniuerſum hunc in ſanguinem agit benè liquidum, beneque ſimilarem; qui omninò vniuerſus carnoſi, nervoſique, & oſſei generis nutritioni bonus ſit, commodusque. Et propterea iuniorū corpora minùs aſſiduè, & nihil tandem augētur; quòd amplio e aſſiduè molliciei copia ſpoliatum, quàm auctum iecur, proindeque denſius ipſum aſſiduè, duriuſque, & copioſior, vehementiorque ipſius calor factus, ciborū is, & chuli ampliùs ex ijs confecti copioſiorem molliciei portionem in ſummam agit tenuitatem, itaq; non liquidum, purumq. in ſanguinem, & qui vniuerſus dicta in genera agi poſſit, ſed in impurum omninò; & cujus portio quapiam craſſior ſit, calidiorque, quam vt ex ea refici illa queant. Itaque corpora nihil copioſiùs refecta, quàm corrupta, nihil ampliùs augentur. Et extrema in ſenectute imminui etiam videntur; quòd iecinore denſiſſimo tandem, proindeque eius calore copioſiſſimo facto, craſſiſſimus, impuriſſimuſque fit ſanguis; & cuius permodica portiò partium nutritioni bona ſit: quæ igitur parciùs nutritæ, quàm corruptæ, imminuantur oportet. Et vt dictum eſt, ita euenire omnia; non ſcilicet ſanguinem quemuis, ſed liquidum modò, dulcemque animalis nutritioni aptum eſſe; proindeq. eò magis, minùſque id augeri, quò iecur mollius, laxiuſq., vel durius, denſiuſque, & eius calor exilior, languidiorque, vel copioſior, robuſtiorque, proindeque magis, minùſque mollioresis chili, ſanguiniſque partes attenuat, in ſummamq. agit tenuitatem; quò ſcilicet liquidior, minùsque calidior, craſſiorue, & calidior fiat ſanguis; & omninò copioſius animal nutriri, proindeque maius ſuſcipere increnentum, quò mollius, & minus calidum ſortitū ſit iecur, & quò liquidiorem conficiat ſanguinem; cóque vtrumq; minus, quò craſſius, calidiuſque ſit iecur, craſſioremque, & calidiorem conficiat ſanguinem; & craſſius aſſiduè fieri iecur: ſi in ijs quæ dicta ſunt, ſatis conſpectum non eſt, in animalibus quibusuis paſſim intueri licet. Iuniorum enim, carnoſiorumque iecur molle, laxumque, & minus ad nigrum vergens, dulceque, aut pingue, ſeniorum contra, macilentorumque craſſum, durumque, & nigrum, ſalſumque, vel amarum etiam intuearis, guſteſque. Et Galeni teſtimonio ſenum corpora bilioſis, ſalſiſque repleta ſunt excrementis, ijs nimirum ſanguinis partibus; quæ, quòd nimis craſſæ, calidæque ſunt, nullam in corporis partiū agi potuere. Et manifeſtè propterea hominum corpora, qui boreales incolunt terras, magna, albaque, & mollia ſunt, parua contra, nigraque, & duriora eorū, qui in meridionalibus degunt regionibus; quod languidiſsimus, breuiſsimuſque ambiens

biens calor permodicam in illis, in his contra diuturnus, robuſtuſque mollitiem omnem in ſummam agit tenuitatem. Nec verò quoniam ſenum pleriq. deterius concoquere videtur, propterea imminutum in ijs iecinoris calorem exiſtimet quis: nihilò enim minùs, quin magis fortè plus iuſto eo aucto, quàm imminuto prauæ in ventriculo concoctiones fiunt. Nam vehemens calor veluti entia reliqua, vel quæ non valdè diſſimili donata ſunt diſpoſitione, ſic & cibos non eadem vniuerſos immutat ratione. Non ſcilicet ille vniuerſos in ſ ens agit, quod ita à ſe ipſo diſſideat, veluti & cibi è quibus conficitur; ſed molliores partes nullo propemodum temporis momento, multòq. omninò prius in fluores, & in ſummam etiam agit tenuitatem, quàm duriores emolliat: itaq. quo temporis ſpatio longè illas molliores, nihil duriores minus duras, quin duriores interdum facit, inexiſtente mollicie ſpolians omni; quas proin multò ægriùs in chilum, in mollē ſcilicet, fluidāq. agat rē. At imminutus calor, quòd paulatim, lenteque agit, ſimul propemodum molliores in fluores, & duriores ſi non fluidas & ipſas, ita certè molles, laxaſq. facit; vt facti fluores penitus illas ſubeant, penitusq. illis immiſceantur; itaq. ens ex vtriſq. fiat, parum à ſe ipſo diuerſum, & benè omninò molle, quale longè promptiùs in chilum agatur vniuerſum, & benè eum vniformem, & qui in liquidum, dulcemq. vniuerſus agatur ſanguinem. Nam quia è cibis fit, quorum partes aliæ duræ, denſæque, molles aliæ, laxæque; in ſanguinem illæ quidem concreſcunt, at craſſum, ſalſumque, & nigrum; hæ verò in benè liquidos, beneq; calidus, proindeq; & ſalſos liquantur fluores; & qui nullam in corporis partem concreſcere queant: quales hydropicis ineſſe videntur. Etenim ab exuperante calore, & qui (quod dictum eſt) molliores ciborum partes in aquas fundat, illos fieri, inde intelligere licet, quòd hydropicorum nulla alij medicorum ope, at ij modò curantur, qui craſſos, duroſque, & quos vel vehemens calor in aquam fundere nequeat, liquidas verò res, à quibus illi emolliantur nullas prorſus, cibos oīnò aſſumunt; qui, quòd iecinoribus viribus repugnant, renituntúrq., illas veluti moderantur, imminuuntq:. Itaq. (quod dictum eſt) plus iuſto auctus iecinoris calor citius fortè, at deterius certè, quàm imminutus cibos concoquit; & ſenilis cōcoctionis vitium magis caloris exceſſui, quàm defectui attribuendum videtur. Quòd ſi quidē & huic, nō certè eius, qui à iecinore aduenit, ſed eius caloris imbecillitati tribuendus eſt, quem pinguedo iecinori, ſuperpoſita in ipſum effundit, à quo ſummopere ciborum concoctio adiuuatur (quæ ſcilicet areſacta iam penè, & abſumpta, multò exiliorem, multòque languidiorem in ventriculum immittit calorem) & ventriculi inſuper gracilitati. Neque enim benè iam areſacto, benèque gracili facto, quantus corpulento, ab appoſitis viſceribus indi poteſt calor. At vnde digreſſi ſumus redeamus: ſuo enim hæc, ſi licuerit, ampliùs explicabuntur loco.

CVR EADEM PARTIVM SINGVLARVM, ITAQ. ET ANIMALIS vniuerſi remanet forma; & illarum nullam eandem remanere, augerique. Itaque partium incrementum in ſimiles, at grandiores immutationem videri poſſe. Cap. XVII.

QVANTVMVIS porrò magnæ, diſſimilareſque corporis partes, è quibus animal conſtare videtur, caput, bracchia, manuſque, & reliquæ, corpusq. ipſum vniuerſum incrementum capiat; nihil tamē nec illarum, nec huius figura immutari videtur, ſed eadem perpetuò remanet; quòd fluores ſinguli res, in quas concreſcunt, è quibus illæ componuntur, qua in ipſas primùm cōcreuere ratione, eadem perpetuò ipſas ſubeunt, & in ipſas concreſcunt. Itaque eadem eæ, qua confectæ ſunt, auctæ etiam ratione, proptereaq; eandem cum retineant figurā; & quæ ex ipſis com-

componuntur partes, proindeq; & corpus vniuerſum, quam à principio ſortitum eſt, eandem perpetuò figuram retineat oportet. Itaq; ſi (vt Ariſtoteli placet) ea modò animalis pars augetur, quæ nunquam corrumpitur, ſed eadem perpetuò remanet; ſi non & oſſeum etiam genus; quin craſſior modò eius portio, externa tantùm forma augetur. Nam interna, & propria corporis ſubſtãtia aſſiduè cũm materia, cui inſidet, corrumpitur, aſſidueq; alia in corruptæ locum ſuccedit: quin ipſa partium ſingularũ; corporiſq; vniuerſi forma, naturaq;, proprius nimirùm illarum, huiuſq; calor aſſiduè & ſingulas illas; & vniuerſum hoc immutat, in aliudq; aſſiduè agit ens. Nec immobilis ſcilicet (vt ſuperius expoſitum eſt) torpere, nec comprimi ſuſtinens calor materiã; cui inſidet, quam euehere nequeat, & à qua quiduis comprimatur, quam omninò nõ ſumma donauit tenuitate, leuem vt eam faciat, laxamq;, aſſiduè attenuat; nullãq; eam attenuandi finem facit; donec adeò tenuem, leuemque fecerit; nihil vt ab ea comprimatur, nulloq; eam euehat labore. Itaque (quod dictum eſt) proprius entium calor (niſi adeo ea denſæ, duraq; ſint, adeoq; ipſe langueat, nihil vt illa ipſe emolli-re, attenuareq; poſſit) aſſidue ea immutat omnia, & ſi non vniuerſa, at quam licet ipſorum portionem in ſummã agit tenuitatem, in eaq; è ſingulis ipſe euolat. itaq; (vt dictum eſt) craſſior fortè oſſium portio, reliquarum animalis partium nulla prorſus eadem remanet: vt ſi rem in animali augeri ſtatuendum ſit, quæ eadem perpetuò remaneat, oſſeum eam genus, aut externam formam eſſe ſtatuendum ſit omnino. At verò, quòd pars, qua aucta partes reliquæ augeantur omnes, (id enim, qui quod augetur, id perpetuò remanere oportere ponunt, manifeſtè ponunt) reliquarum omnium princeps ea, & veluti vniuerſitas quædam ſit, & reliquas omnes contineat, ab ea omnino omnes dependeant oportet: vtiq; nec oſſeum eam genus, minus etiam externam formam eſſe ſtatuere licet. Siquidem hæc veluti ex accidente quodam partibus corporis accidere, & veluti accidens quoddam eſſe videtur: illud nec idem prorſus; quod à principio conſtitutum eſt, permanet, ſed certum vſq; ad tempus ipſius diſpoſitio, proindeque & naturæ robur, naturaq; ipſa aſſiduè immutatur; & longè ignobiliſſimum eſt, & veluti demortuum, nihilq; aliud præſtat omnino, niſi quòd res, quæ animal conſtituunt, veluti ſuſtinet, fulcitq;. Quoniam igitur res, quæ eadem permanens augeatur, ab eiuſq; incremento partium reliquarum incrementum dependeat, nulla animalis corpori ineſt: vtiq; ſi eius incrementum vniuerſi ipſius immutationem, at non aliam in naturam, aliudue in ens, ſed maiorem modò in molem eſſe ſtatuamus, incuſandi fortè non ſimus. Nam ſi (vt dictum eſt) aſſiduè partes ſingulæ corrumpuntur, in aliaſq; aguntur res; quoniam dum eæ corrumpuntur, ex illapſis fluoribus aliæ, adeoq; ijs ſimiles fiunt, vt ipſæ eædem videri queant: liceat vtiq; partes, quæ aſſiduè in corruptarum locum ſuccedunt, eaſdem ijs ponere: id quod & flammis, quæ aſſiduè fiunt, tribuimus. Flammæ enim nullo propemodum temporis momento eædem eum ſeruentur, ſed quæuis vix facta in ſummam, proindeq; & inuiſilem tenuitatem cum agatur, ſurſumq; efferatur; quòd priuſquam in illam agatur accedentem materiam in ſui ſimilem agit, eadem perpetuò remanere videtur.

CVR ANIMAL IN MASCVLVM, FOEMINAMQVE diuidendum fuit. Cap. XVIII.

AT QVONIAM nullis naturæ artibus adeò ſeruari animal potuit, vt æternum; vel diuturnum ſaltem fieret, aſſiduè & ab ambientis, & à proprio ampliùs calore imminutum: ſi ſeruandum, organis, facultateq; ſe ipſum generandi, & veluti nouum faciendi, donandum fuit; longeq; vtriſq; diſſimiliſſimis, & quæ animali vni dari non poſſunt. Neque enim animal idem (quæ ad foetum conſtituendum maximè neceſſaria videntur) ſemen conficiat ſpiritu, aut

re ſpiritui proxima plenum, adeoque viſcoſum, compactumque; vt ingenitum ſpiritum retinere, & veluti coercere, & in benè duros, benèque denſos neruos, oſſaque compingi queat, & foetum etiam gerat, atque alat. Illud enim vt poſſit, magno opus habet calore; qui vbi adeſt, ſuperfluitas, humiditaſque ibi adeſſe multa nō poteſt, maximè ad fœtū nutriendum neceſſaria. Non ſiquidem è proprio parentis alimēto nutriendus is erat: periret enim, aut ſummo certe animal quodque afficiatur incōmodo, proprio nutrimento ablato. Et quoniam inſuper tum geſtationis tempore, tum partus, tum etiam educationis, plurimi labores, plurimæque perferendæ erant moleſtiæ; & quæ ne victui, rebuſque alijs, quæ ad vitam conſeruandam neceſſariæ ſunt, comparandis vacare prohibeat: vtique veluti in duo animal quodque (quo factum videtur modo) ſecandum fuit; & propria vtrique aſſignanda munera, & ad illa obeunda vis danda, atque organa, & ea omnino, quæ data videntur. Liceat verò in hominibus intueri ea, non multò modò nobis magis manifeſta, ſed per ſe etiam diſtincta magis. Maſculo igitur, (cui ſemen quale dictum eſt conficiendum erat, & in fœminam emittendum; alimentaque & ſibi, & fœminæ etiam in gerenda, nutriendaque prole occupatæ, & proli ipſi comparanda; & propterea labores multi, multaque ſubſtinenda erant incommoda; nec cæterorum modò animalium, ſed prauorum in primis hominum propulſandæ erant iniuriæ) magnus eſt datus calor; qui & membrum genitale foras propellat, & ſanguinem multum, beneque omnem compactum conficiat; & è quo ſemen, corpuſque vniuerſum benè denſum, benèque firmum conſtitui, & plurimus, beneque calidus ſpiritus educi queat. Corpus nimirum ad labores omnes, omneſque ambientis vires perferendas aptum dandum illi fuit, & inuictus, intrepiduſque animus, alacerque ad pericula omnia ſubeunda; ne damno, iniuriaue afficiatur. Fœminæ autem, (cui maſculinum ſemen ſuſcipiendum erat, & ſpiritus quidem in eo abſoluendus, eſto & ingenerandus, at nequaquam educendus tamen, & gerenda, nutriendaque proles, & vita ſub tecto agenda, rerumque à maſculo importatarum cura habenda, & oblectandus, reficienduſq; omnino maſculus externis laboribus, moleſtijſque, & contemplatione defatigatus) languens inditus eſt calor; qui neque genitale vas foras propellere, nec è ſemine ſpiritum educere queat; & qui appoſitos cibos in fluidum, aquoſumque ſanguinem inuertat, & cuius etiam pars eijcienda omnino ſit, inepta in carnes craſſeſcere; quà igitur nullo, aut perexiguo fœminæ incommodo fœtus nutriri poſſit; è proba verò, vtilique corpus conſtituatur molle, humidumque, & læue, glabrumque; & ſpiritus perexiguus, minimeque ardens educatur. Infirmum ſcilicet, inutileque ſucco redundans, at politum, eleganſque corpus tribuendum fuit, & mitis, timiduſque animus; qualis ad rerum, proliſque conſeruationem, & maſculi obſequium, oblectamentumque aptus eſt. Coeundi autem appetitus, ſtimuluſque ingens vtrique, qualis datus videtur, dandus omnino fuit, & voluptas coeuntibus illa omnium, quas animal percipit, longè maxima, tum ergà prolem vt proprium opus, propriamque conſeruationem incredibilis amor. Niſi enim tanto, tamque aſſiduo ſtimulo, tantiſque voluptatum illecebris vtrumque ad generationem tractum foret; animalium omnium genera defeciſſent, opus alioquin laborioſum, moleſtumque negligentibus, & fugientibus etiam omnibus.

Cur

CVR MEMBRVM GENITALE, ET MASCVLO, ET FOEMINAE, quale datum videtur, dandum fuit; quoue modo ſemen, & tanta cum voluptate, tantaque emittunt ui, Cap. XIX.

IN INTIMVM porrò vterum ſemen immiſſurum maſculinum pudendum (in quo ſcilicet fœtus gerendus, ſeruandusque erat; & ex vtero inſuper fœmineum extracturum, vterum itaque valenter confricaturum) non foras modò producendum fuit, ſed benè longum, craſſumque, & durum, renitensque faciendum: non adeò tamen, vt nihil omninò ipſum cedat vnquam. Huiusmodi enim ſi ſit, ſi vterum non disrumpat, ſumma certè afficiat moleſtia, nihil certè oblectet. Contrectari enim, confricarique vterus vult, veluti & maſculinum pudendum, at non à duriſſima, nihilque cedente re, veluti neque maſculinum pudendum. Non itaque ex oſſe conſtituendum fuit; eòque etiam minus; quòd nullus oſſi ſpiritus, nec res ſpiritum continens indi poterat, indenda omninò. Nam & ſemen emittendum (quod à mobili omninò ſubſtantia faciendum eſt) & ſumma emittendum cum voluptate. Moleſtum etiam, incommodumq; onus pudendum ſit prominens, ſemperq. erectũ, & durum. Quòd igitur quale factum eſt, tale omninò faciendum fuit; ibi videlicet modò vt intumeſceret, erigereturque, & durum fieret, renitenſque, vbi coeundũ erat, nihil aliâs porrectum, at demiſſum, humileque penè & nihil prominens: è neruoſo ſcilicet conſtituendum fuit corpore; quod è pubis oſſibus enaſcitur, & ſeminis meatui incumbit, omniq. vacuum eſt humore; & alijs neruis intertexendũ, arterijsque, & venis; quę ſpiritu, ſanguineq; vacuę iaceant, concidantque; tumeſcant, eriganturque, & duriores etiam fiant, benè illis refertæ: veluti vtres multo immiſſo aere. Influit verò in pudendum ſpiritus, ſecumque (quo dictum eſt modo) ſanguinem importat, & ad excernendum ſemen accingitur, vel eius copia grauatus, vel acrimonia ſtimulatus, vel à voluptate potius, qua ab eius morſu afficitur, vehementiorem ad morſum illectus. Siquidem teſtibus, aſtilibusque nimio ſemine refertis, ſtimulo certè quodam, at iucundo eo ſpiritus agitari videtur, vel rem intuens, aut cõſpectam iam recolens; cuius contactu, confricationeq; valdè oblectetur. Semen autem emittit, & in longum etiam, ſummaq; cum voluptate eiaculatur; quòd ſpiritus vaſis, quibus ſemen ineſt, inexiſtens à voluptate illectus, quæ in pudendo vniuerſo vterum confricante, ſimulq; ab eodem confricato, at extrema præcipuè in parte plurimo ſpiritu, minimèque obiecto referta percipitur, vniuerſus in eam conuolat, voluptate vt vniuerſus fruatur. Vaſa igitur, per quæ cò fertur, & per quæ meat, quo dictum eſt modo conſtringit; & lenitè quidem primùm; is modò expellens, qui vaſis ſemen continentibus ineſt, & à dicta modò tractus voluptate. At mox copioſior aſſiduè factus, ſpiritui vaſis, per quæ ſemen fertur, inexiſtenti commiſtus, maximèq; vniuerſus ſeminis morſu oblectatus, & morderi ampliùs appetens, veluti fugiens illud inſectatur, vaſaque multò conſtringit arctiùs. Semen itaq; magna exprimit vi (veluti nos aquam vtre valenter compreſſo, conſtrictoque) & ſumma (vt diximus) cum voluptate, plurimus ipſe, & nulla ferè intermedia re à ſemine benè iam concalefacto commorſus. Immobile porrò, & veluti demortuum in ſeminis emiſsione fit animal; quòd à voluptate, quæ ſumma in extremo pudendo fit, & percipitur, illectus ſpiritus è reliquis corporis partibus in illam confluit vniuerſus: itaque ſpiritu reliquæ deſtitutæ, motu [illegible], vtraque deſtituũtur. Et crebro à coitu animalium omnium imminuitur robur; quò [illegible] concalefacto, adapertoq; pudendo plurimus elabitur ſpiritus. Eodem & vteres modo ſemen [illegible]it; & minore quidem à minus eo calido, minuſque mordaci voluptate af[illegible]citur.

CVR NON MVLIER QVAEVIS, ET CVIVIS COMMISTA VIRO, nec vſquequaque concipit; & igneum calorem ab animalium, ſoliſq; calore diuerſum non eſſe. Cap. XX.

NOn igitur mulier quæuis concipit; & quę concipit, non viro cuiuis cõmiſta, nec vſquequaq. concipit, ſed ibi tãtùm; vbi ſpiritus ſemini ingeneratur, minimèq. indè educitur; & vbi is vnde ſanguinẽ hauriat habet. Non igitur vbi nimia confricatione, nimiaq; ſeminis admiſſione veluti exaturatus eſt vterus, alioue incõmodo affectus; aut vbi quod immiſtum eſt ſemen aquę inſtar nullum ſui ſenſum vtero facit; vbi omninò vterus, quacunq. id eueniat occaſione, ſemen non cõplectitur, retinetq; ſeu ſcilicet, quòd nimis fluxile, nimiſq. liquidum id eſt, vel quòd nimis lęuis, nimiſq. lubricus eſt vterus; ſeu quòd iam diù effluxis menſtruis, venarum, arteriarumque ad vterum pertinentium oſtiola, quibus præcipuè ſemen affigi videtur, penitus occluſa ſunt; itaq. vna, eademq. vteri totius facta eſt ſuperficies, & læuiſſima omnis: quacũq; demũ occaſione vtero ſemen adhærere, affigiq. non poteſt; vel ſi affigatur, at venarũ, arteriarumq; oſtiolis occluſis; ſanguis ex illis nullus educi queat; neq. vbi adeò languet vteri calor, & ſpiritum in ſemine ingenerare impotens ſit; aut non adeò cõpingitur, craſſeſcitq. ſemen, vt ingenitum ſpiritum retineat, coerceatque, ſeu ſeminis id ſeu vteri vitio eueniat; & minus etiam, vbi nimius vteri calor, quem ſemini ingenerat ſpiritum, nimia donat tenuitate, vel elabenti exitum patefacit, educit omninò eum. Non igitur ad animalium, plantarumq. generationem ineptus eſt ignis, quòd eius calor ab animalium, & à cœleſti calore diuerſus ſit; ſed quòd nimis eſt vehemens, & qui è quacunq. re ſpiritum, quem ingenerat, educit omnem, & minùs tenuẽ eum faciens, & latum ei egreſſum aperiens, patefaciensque: quæ vbi vel animalium vteri, vel ipſe facit ſol, & ipſi animalia generant nulla. At ignis contra moderatis vbi agit viribus, quibus videlicet ſpiritum, quem ingenerat, non educit; & ipſe animalia generat, veluti & ſol. Itaq. quantumuis ſæuientibus frigoribus, & ſole amoto quàtumuis, in locis blande ab igne calefactis nihilò ferè minus animalia ſponte enaſcuntur, quàm vbi ipſe agit ſol: & ex ouis etiam pulli oriuntur, ſi leuiter, blandèq. calefiant; tãtummodò videlicet, vt ſpiritus ingeneretur, at nullus elabenti egreſſus fiat, ſed retineatur ibi, & coerceatur. Et cyprijs in fornacibus, à longè ſcilicet ardentiſſimo igne pyrauſtæ conſtitui videntur; ſummus videlicet modò, diuturnuſq. calor in dẽſiſſimo ære ſpiritum ingeneret, at neq; is è craſſiſſima, maximèq. viſcoſa re educat illum. Intereũt autem illæ ab igne amotæ; quòd non ampliùs calefactum æs dureſcit, denſaturque, & inexiſtentem ſpiritum comprimit. Inſecta certè aquæ immerſa, penituſq. demortua, ſpiritu ſcilicet interempto, at nequaquam corpore etiam corrupto, deprauatoque, ſi igni admoueas, vel calidiore obtegas cinere, rurſus reuiuiſcere videas; in elapſi nimirùm, interemptiq; locum alio ab ignis, cinetiſq. calore ingenito ſpiritu. Quin & alijs etiam animalibus idem euenire paſſim intueri licet. Quoniam igitur igneus etiam, vbi moderatus eſt, animalia & ipſe, veluti ſolis, animaliumq. calor, generat, & quæ ab hoc cõſtituta ſunt ſeruat ille, fouetque, ac viuificat; & immoderatus animalium, ſoliſq. calor ad animaliũ generationem nihilò minùs, quàm igneus, ineptus apparet: quin hic illi cognatus, ſimiliſque, & idem oĩnò ſit, & quin propterea, vt ille, animalia non generet, quòd è proximo agens uehementiùs agit, quàm ut animal conſtituatur, agendum foret, & quin, ſi qua oportet ratione ipſius actio moderetur, animalia & ipſe, plantaſque, & alia, quæ à ſole fiunt, generet omnia, nulli quidem, at Ariſtoteli omniũ minimè dubitare licet: cui (vt uiſum eſt) ſpiritus in humido ingenitus, retentuſq; in eo, animal videtur; neque enim ſole minus in humido quouis ignis illum generat; ſed vehementiùs agens educit illum, retinendum omninò, coercendũque, ſi conſtituẽdum eſt animal: & cui inſuper qui à cœlo, & ab ipſo fit calor ſole, nequaquã à cœli,

ſoliſq. emanat ſubſtantia; at id modò præſtat ſol, quòd ignem, aeremq. cómouet, conterirq., & illius partes diſgregat, detruditq;. Q.i.n. commoto in igne fieri, & ab ipſo huc igne deferri viſus calor, ab igneo is, atq; elementari diuerſus videri poteſt? At eò redeamus, vnde digreſſi ſumus; & modus, quo aïalia, quę non è ſemine, neq. à ſimili, ſed è terra ipſa oriri videtur, vel ſatis ex ijs, quę dicta ſunt, patefactus, ampliùs etiã manifeſtetur.

QVOMODO ANIMALIA, QVAE SPONTE ORIVNtur, conſtituantur. Cap. XXI.

QVONIAM longè robuſtiſſimus ſol terrã non in entia modò, quę terrę, ſoliq; media, ſed in ea itidẽ, quæ ſoli benè proxima, cognataque, & quæ eadem qua ſol natura, eademq; donata ſunt ſpecie, in tenuiſſimos nimirum, calidiſſimoſq. vapores, & in ipſum etiam inuertit ignem; & ſupremę terræ partes, vel quę benè ſimilares apparent, ſummopere ſibi ipſis diſſimiles ſunt, & diuerſa è tenuitate, diuerſaq. è craſſitie cõpoſitę; vt entia declarant, quæ ſuprema preſertim in terra fiunt, quę omnia diuerſis è partibus cõſtant, quin & partes ipſæ diuerſa donatæ ſunt diſpoſitione: ambigere vtiq. non licet, quin ſol è terra animalia conſtituere queat; vel ſi longè diuerſiſſimis ea è partibus, & ſibi ipſis penitùs commiſſis compoſita ſint. At neq. modus, quo conſtituantur, ampliùs inquirendus videri poſſet, ſatis, vt exiſtimo, ſuperius conſpectus. Neque.n. dubium eſſe poteſt, quin ea rõne, eoq; & ipſa fiant modo, quo quę è ſemine maternis in vteris conſtituuntur. At quòd è quibus fiunt res non æquè, ac aïalium ſemẽ, & ſanguis, nec vires, à quibus cõſtituuntur, æquè ac vteri natura manifeſtę nobis ſunt; ſeorſum ipſorũ conſtitutionẽ intueri ne grauemur. Vbi igitur quampiam terrę portionẽ, aut aliud ens quoduis ita ſol concinnauit, ijſq. in id ipſe agit viribus; vt alias eius partes viſcoſum in fluorẽ, & qui animalium ſemini, in paulò liquidiorẽ alias, & qui ſanguini ſimilis ſit, agat; neq. horum alterum in altera materiæ parte, in altera alterũ, & neutrum verè vnum, eundẽq. vniuerſum; ſed vtrumq. materia in vniuerſa, benèq. vtrumq. diſſimilarẽ, & quorũ uterq; fuſus, liquatuſq. ampliùs in diuerſos ſoluatur fluores; & qui inexiſtente tenuitate ſpoliati proprias ſinguli concreſcãt in res: ubi inquam huiuſmodi parata eſt materia, eumq. ei indidit, aſſiduèq. indit calorẽ ſol; qui (quod uterus facit) è molliore uiſcoſi fluoris portione inexiſtentem tenuitatem educat oẽm, itaq. ueluti in fiſtulã, canalẽq. quempiam eam agat, in craſſiore ſpiritum ingeneret quidem, & nequaquam ex uniuerſa eum educat, ſed ex extrema modò ipſius ſuperficie; itaq; ea cõſtricta, qui in reliqua ingeneratur mole, nullum elabendi nactus egreſſum in ea retineatur, coerceaturque; & qui liquidiorẽ magis fundat, liquetque, & ſingulas eius partes ab alijs ſecernat, tũ & conſtringat etiam, compingatque, tenuitatẽ, qua immiſta fluidi erant, educens oẽm: ubi omninò uteri caloris, quem materiæ ſol indidit, aſſiduèq. indit calor, ſeminis, ſanguiniſque uicem ipſa prębet materia; ſi rectè congruant oĩa; ſi.ſ. ea, tantaq. materia ex ita ubiq. cõcinnata adſit, quanta, qualiq. ad ſingulas animalis partes conſtituendas eſt opus; tandiuq. dictus ſolis adeſt calor, quandiu, ut ſingulę materiæ partes proprias in animalis partes agantur, adeſſe oportet; perfectum, diuturnũq. conſtituitur animal. At ſi horum quid deſit, aut etiam ſuperſit, ueluti abortus fit; aut mancum, mutilumq., vel ſuperfluis donatum partibus aïal fit. Iurè igitur vere pręcipuè, atq. autumno, & in mollibus, humidiſq. terris animalia exoriri apparent. Nam per hyemem, ſi viget frigus, ſpiritus ingenerari non poteſt; & ſi quidem ingeneratur, viuitque, at organis carens (quæ ſcilicet, quia mollia, flexibiliaq. eſſe oportet, rigida, duraque è re fieri non poſſunt) ſtatim pereat: ſi uerò pluuię; qui ingeneratur ſpiritus ſtatim è laxiſſima elabatur re. Per æſtatem autem plurimus quidem ingeneratur ſpiritus, at retineri minimè poteſt, ſummo à calore lõgè factus tenuiſſimus, & terra ab eodem paſſim ſciſſa, adapertaque; & qui retinetur ſpiritus, organis is carens (quæ, vt

dictū eſt, molliore omninò conſtituenda ſunt è re) animal videri non poteſt: at ſtatim animal fiat, ſi re, cui ineſt, emollita, organis donetur. Eſt itaque vbi cadentibus pluuijs nullo temporis momento ranæ exoriri videātur, vt cum pluuijs deferri videri poſſint. Neq; igitur craſſæ quæ ſunt, denſęque terrę, emolliri nimirum, lentęque, & flexiles fieri ineptæ, ad animalium, mollium præſertim, carnoſorumque conſtitutionem aptę apparent. Minus etiam aquę ipſę, liquidę pręſertim, tenueſque; quæ ſcilicet à calore nullo craſſitiem aſſumere, & ingenitum ſpiritum retinere aptę ſunt. Animal omninò vt conſtituatur, ſpiritus ingenerandus eſt, retinēdusque; nec is in maximè dēſa, rigidaque, nec maximè laxa, liquidaque, ſed veluti harum, illarumque media, & molli oīnò, flexibilique in re. Iure igitur non paſſim, & rara omninò fiunt animalia. Vt enim ſpiritus cōmoda, aptaq. ingeneretur, retineaturq. in re, & in tot, taliaq; agatur organa, quot, qualibusq. indiget, vt ſe ipſum, & ipſa etiā conſeruet, reficiatq. organa; multa ſimul conueniant, congruantq. oportet: & ſiquid deſit, vel non abſoluitur (vt dictū eſt) ſed veluti abortu facto interit animal; vel perficitur quidem, at non ita multò poſt interit; ſpiritu.ſ. vel non ſatis retento, defenſoq., vel aptis carēte organis.

QVAE CONSTITVTA SVNT ANIMALIA, OPTIME CONSTItuta eſſe omnia, & quę materię neceſſitate eueniunt, melioris gratia facta videri poſſe. Cap. XXII.

AT quę conſtituta ſunt, ita ſunt conſtituta omnia, vt meliùs cōſtitui nulla potuerint ratione. Nihil, quod ad proprias ædendas operationes, eaque, quę ad propriam ſpectant cōſeruationem, operanda, comparandaue neceſſarium ſit, aut etiam cōmodum, cuipiam deeſt. At neq. ſupereſt quicquā alicui, quod veluti onus non neceſſarium grauet: vt nunquam ſatis mirari queas conditoris noſtri ſapientiam, vel amare, aut colere bonitatem. Illud certè & in alijs quidē eius operibus quibusuis, at in animalium pręcipue conſtructione omnem exuperat admirationē; quòd vbiuis quæ materię, vt aiunt, neceſſitate fiunt (quę ſcilicet agentibus naturis iuxta proprium ingenium, propriaſq. vires res immutantibus, proindeq. neceſſariò fiunt, & mala, incōmodaq. apparent) conſultò, & melioris gratia facta videātur, & ſint omninò. Quod ſi forte in ijs, quę ab arte fiunt, interdū euenit; tum verò artificem non laudibus, ſed admiratione dignū cenſemus, & veluti diuinum excolimus, veneramurque: quippe qui ſui ipſius ſapientia adeò materiæ incōmoda, ac mala ſuperarit, vt incommoda etiam ea & in bona verterit, mutaritq;. Flexibile.ſ. (vt dictum ęſt) molleq. animalis corpus conſtituendū fuit, & partibus multis diuiſum, diſtinctumq.; vt motibus multis moueri, & veluti in ſe ipſum circūuolui, & vel minutiſſima quęq., & duriſſima apprehendere, retinereq. poſſit. At hęc molle factum minime molliri, quin neq; ſibi ipſi coire, nec ſe ſe continere queat; ſed diffluat, dilabaturq., grauatum pręſertim quid, aut renitēs quid pręmens. Durum igitur quid ſingulis aīalium partibus, & animali omninò vniuerſo indendum fuit; cui partes oēs, & vniuerſum omnino animal alligetur, firmeturque: nec continuum id tū, ſed paſſim à ſe ipſo diuiſum; vt (quod maxime opus eſt) paſſim & ipſum, & quę ipſi adnexa ſunt, flecti poſſint: oſſa nimirum, & qualia facta ſunt, indenda. Diuiſa porrò à ſe ipſis, ſeiunctaq. oſſa, niſi bene robuſtis vinculis ſibi ipſis alligentur, vnianturq., à ſe ipſis, cōmota pręſertim, agitataq., ſeparentur, diuellātur q.: quin & ſi ſuper ſe ipſis moueantur, dura iam facta, aridaq., & ægrè moueātur, & mutuò attritu maxime atterantur. Re igitur flexibili ea quidem, at bene craſſa opus fuit; qua ſibi inuicem colligata, vel valentiſſime agitata, commotaque, & in oppoſitas acta partes, nihil tamē à ſe ipſis diſcludantur vnquam, ſed perpetuò ſibi ipſis cohæreāt: & vnctuoſo inſuper quopiam, lubricoq. inter ea locato, ſuper quo facilè moueantur, &

quod vtrinſque ictus excipiens, ne ſe ſe mutuò atterant, impedimento ſit. Talia porrò (qualia eſſe oportere dictum eſt) vt fierent, dura nimirum, & in multa diuiſa; & quę inter ipſa indenda fuere, vt inderentur, & ligamentis, quę dicta ſunt, vt ſibi ipſis vincirentur, neceſſariò factum eſt, & quin fieret vitari non poterat. Neq; enim ſummè diſſimilare, ſummèq; viſcoſum ſemen ſemel, aut iterũ ſolutum, & tenuioribus à craſſioribus partibus diuiſis, & in neruoſas, membranoſasq; cõcretis res, ita tenuitate omni ſpoliari potuit; ut quę relicta eſſet craſſities penitus fundi amplius inepta, in durã omnis rem ſimul cõpingeretur, craſſeſceretque. Sed diuerſis illã etiamnum prędita partibus, multaq. omninò inexiſtẽte viſcoſitate, mollitieque, & quæ à fœtus, atq; vteri calore fundi amplius, ſeparariq; poſſet, & neceſſariò funderetur, ſepararetur que, at nõ tanta tñ, quę & ipſa in continuum quid ſimul omnis coire, aut longè ab oſſibus ferri poſſet, paulatim itaq, ex oſſibus vniuerſis emuncta, quæ è profundioribus corũ partibus educta eſt, in tertas (vt æxiſtimare licet) eorum partes ſimul confluxit; ibiq; citius, quàm craſſities, è qua educta eſt, compingeretur, tenuioribus ſui partibus ſpoliata ſeorſum ab oſſibus in rem multò, quàm oſſa ſunt, minus duram concreuit. Itaque non continua permanſere oſſa, ſed paſſim diuiſa; & inter ipſa viſcoſum id, vnctuoſumque confectum. Quę verò ex exterĩs oſſibus effluxit, in res & ipſa concreuit firmas quidẽ, & benè craſſas, at molles, flexibileſque; quibus ſibi ipſis connectuntur, colligãturq; oſſa. Neq; verò in ſingulis animalium partibus hęc conditoris noſtri ſapientia patefacienda eſt: ſingulas ſi intueare, in ſingulis illam elucere videas. Is nimirum ſoli datus eſt calor, qui terram huiuſmodi in cibos, iſque animalibus; qui cibos in tot, tanq; diſſidentes inuertere poſſit, & neceſſariò inuertat res; & quæ ſingulæ ad vniuerſi corporis conſtructionem, conſeruationemque maximè neceſſaria ſint.

PERFECTIORA ANIMALIA E TERRA A SOLE IMMVTATA conſtitui non poſſe, Cap. XXIII.

PERFECTIORA autem aĩalia, & ipſi pręſertim homines (quibus nimirum (vt ſacrę nos docent litterę, & humana etiam ſatis admonet ratio) diuina ſubſtantia, & Dei ipſius opus vt propria forma indẽda erat; quorum oĩnò corpus, & ipſe amplius ſpiritus, quòd ſubſtantię à Deo creatę vt proprium ſubiectum ſubeundum erat, multò oĩnò perfectius conſtruendum fuit) nequaquam è terra, & ſub dio à ſole conſtitui potuere. Vt enim tot, tamq; diuerſę, adeoq; molles, delicatęq; res, & in quarum conſtitutione ne tantillum quidem peccandum ſit, abſoluantur, ſeruenturq.; & multò etiã magis vt ſpiritus ingeneretur, minimèq. educatur, aut perdatur; & materia opus eſt benè, diuq; parata, & certo & perblãdo eo, perq; moderato, & diuturno, ſummeq; vniformi calore. Nam paulò vehementior factus molliores corporis partes colliquet, aut ſummè areſaciat, & ſpiritum dubio procul educat; imminutus, languidusq; frigori & corpus, & ſpiritum perdendum relinquat: vt abortus, qui vteri calore vel aucto, vel imminuto paſſim fiunt, declarant. Perbreui igitur idem, blanduſque, & tẽperatus permanens ſol, ſed aſſiduè vel robuſtior factus, vehementiorq., vel languidior, debiliorq.; & dum permanet, non perpetuò lucens, calefaciẽsq., ſed æquali ferè tẽpore ſe ſe abdens, occultanſq.; ea modò is aĩalia abſoluere aptus videri poteſt, quę ab eo conſtitui videntur; quæ.ſ. neq, è tam varijs, neq; è tã mollibus, delicatiſq. conſtant partibus; & ad quæ abſoluenda non adeò diuturno opus eſt calore. Neq; vel im perfectiora quæ ſunt animalia, profundiore in terra, cui idem propemodùm perpetuò ineſt calor, conſtitui videntur; quòd ipſa itidem terra, quin eadem vniuerſa ſit, parum abeſt; itaque quæ in ea fiunt entia benè ſibi ipſis ſimilia apparent. At ad animalium conſtitutionem re opus eſt benè ſibi ipſi diſſimili, & quæ ueluti è tenuitate, craſſitieque, & benè vtraque diuerſa compoſita ſit.

VT PLANTARVM CONSTITVTIO INNOTESCAT; NVM IPSArum corpori vt propriæ materiæ, an vt tegumento, organoque anima inſit; inquirendum: & quibus inquirendum eſt in rebus. Cap. XXIIII.

PLANTARVM conſtitutionem inſpecturis (id quod animalium generationem inquirentibus factum eſt) num quæ vel omnium conſenſu illis etiam anima ineſt, eo inſit pacto, quo formæ omnes proprijs materijs, an diuerſa, diſtinctaque à corpore, corpori & ipſa vt prio tegumento, proprioque inexiſtat organo, inſpiciendum. Fortè enim non adeò diuerſis partibus, nec tot organis diſtinctæ plantæ, nec adeò varias, adeòque manifeſtas ædentes operationes, non ſatis ex ijs, quibus animalium animam à corpore diſtinctam eſſe declaratum eſt, ex anima, corporeque & ipſæ, vt è diuerſis, diſtinctiſque rebus compoſitæ videri poſſunt. Et ignotum id ſi ſit, ſi ſcilicet rerum, è quibus compoſitæ ſunt, natura manifeſta non ſit; nequaquam earum vel generatio, vel ingenium innoteſcat vnquam. Id porrò non aliundè, at è plantarum compoſitione, earumque actionibus, & paſſionibus, tum & è ſole, à quo, & è terra, à qua conſtituuntur, poſtremò & ex operationibus, quas operantur, habendum omninò eſt. Si ſcilicet è diuerſis rebus compoſitæ illæ videantur, & non eadem ſingulis agere, nec eadem pati; tum & ab eo modò ſole, à quo ſpiritus ingenerari, & nequaquam educi poſſit, eaque modò e terra, quæ in rem agi queat mollem, viſcoſamque, in qua videlicet & ſpiritus ingenerari, & ingenitus retineri, coercerique, & quæ ab inexiſtente eo conſtringi, dilatarique poſſit, conſtitui viſæ fuerint; tum & operationes operari, quæ conſpectarum corporis partium propria videri non poſſint: nequaquam à natura vnica conſtitutas eſſe, & earum corpori vt propriæ materiæ animam inhærere, exiſtimare licet; ſed neceſſariò ſpiritus & ipſis indendus erit, qualis animalibus inditus eſt: operationes modò illi, quæ à plantis ædi videntur, conueniant.

PLANTARVM PARTES, ACTIONES, PASSIONES, OPERAtionesque à quo præcipuè ſole, quaue e terra enaſcantur. Cap. XXV.

PLANTAE è ſupremo cortice duro, denſoque, & ex alio ei ſuppoſito bene molli, beneque flexibili, varijsque intertextó fibris, tum è ligno bene craſſo, beneque duro conſtare videntur. Et non modò (quod animalia faciunt) ſemen conficere apparent, è quo ipſæ enaſcantur; ſed quibusdam ramulis abſciſſis, & ſolo etiam cortice ſeſe in alijs generare, producereque, at non alia tamen parte quantũuis magna, amplaque, cui cortex detractus ſit. Et quantauis ligni parte abſciſſa viuere, & foetum ædere, cortex modò circunciſus ne ſit, vno verò cortice vel tantillum, at circulo abſciſſo areſcere, interireque videntur omnes. Enaſcuntur autẽ à verno præcipue ſole, tum & ab autumnali; ab æſtiuo nuſquam, neque etiam ab hyberno, niſi vbi hic viget, languet ille. Et in terra pulcherrime exoriuntur molli, tenuique; in craſſa, duraque, in lapidoſa nimirùm, arenoſaque nullæ omninò fiunt; nullæ etiam in nimis tenui, nimiſque humida, & quæ non terra magis, quàm aqua videri poſſit, cuiusmodi lutum eſt; perraræ, perque breues in valde denſa, valdeque tenaci. Et enatæ quæ ſunt, conſtitutæque ſuccum exhaurire, & quæ ſuperflua ſunt, noxiaque expellere, eijcereque apparent.

PLANTARVM CORPORI ANIMAM VT PROPRIO TEGVMENto, organoque ineſſe, & ſpiritum eſſe illum paulò, quàm qui animalibus ineſt, craſſiorem. Cap. XXVI.

QVONIAM igitur è diuerſis partibus conſtitutæ ſunt plantæ, & diuerſis illis diuerſa agunt, diuerſaque patiuntur; nequaquam à natura vnica, ab inexiſtente nimirum anima, vt earum forma conſtitutæ, neque vnum omninò videri poſſunt. Vna enim illa exiſtens vnum modò conſtituat ens; & vnum modò id, idemque vniuerſum agat, vnumq., & idem patiatur, eo ſolo fortè interiecto diſcrimine, quòd robuſtius ea ſui agat parte, & ægrius quidem patiatur, at paſſum magis oblædatur, cui copioſior ipſa inexiſtit, craſſiore nimirum, denſioreque: cœli more, quod vniuerſum ab vno, eodemque conſtitutum calore ea ſui parte vehementiùs calefacit, qua ſibi ipſi collectum, conſpiſſatumque eſt magis. Magis igitur ligno inciſo, quàm cortice intereant plantæ; magisque ligno terræ, aut plantæ commiſſo, quàm cortice illæ viuant, & ſe etiã ipſas conſtituant; ſui ſcilicet longè denſiori copioſior ineſt quę in plantis agit natura. Et quoniam nullę ab eo ſole plantę conſtituuntur, à quo vel non ingeneratur ſpiritus, vel ingenitus educitur; nullęq. ea in terra, quę non in mollem, viſcoſamque, & flexibilem agi queat rem; & quę non adeò compingatur, craſſeſcatque, vt elabentem ſpiritũ retinere queat, coercereque; ſed ab eo illę modò ſole fiunt, à quo ſpiritus ingeneretur, minimèque educatur; eaque modò in terra, quę in rem agatur mollem, viſcoſamque, & in qua ſpiritus retineri, coercerique, & quam conſtringere, dilatareque inexiſtens ipſe poſſit ſpiritus; quoniam omninò alimentũ illę attrahere, quo non elabentes modò ſui partes reficiantur, ſed augeantur, excreſcantque, & fœtus ferant; & quę in propriã plantę ſubſtantiam agi non potuere (cuiusmodi quę lachrymę, gummiq. dicuntur, videri poſſunt) eijcere, operationes inquam operari videntur, quę à benè modò ſentiente, benèq. mobili, nec valdę omninò ab ea, quę animalibus ineſſe viſa eſt, differente ſubſtantia ædantur; aliam omninò ſubſtantiam à conſpectis corporis partibus illis ineſſe exiſtimandum eſt; & talem prorſus, qualis animalibus ineſſe viſa eſt, ſenſu nimirum benè exquiſito prẹditam, & benè etiam mobilem; quę illis inexiſtens & deficientiam ſentiat, & familiare ab alieno dignoſcat; & quę quę opus ſunt, & vbi opus ſunt, attrahat, & moleſta, noxiaque eijciat. Et ineſſe omninò, nec vniuerſę tamen plantę, ſed ſoli cortici, eiuſque fibris, inde apertiſſimè intelligere licet; quòd vno (vt dictum eſt) cortice vel tantillum circunciſo areſcunt plantę, intereuntque; via nimirum, qua nutrimẽtum ſuggeritur, & ſubſtantia, quę id attrahit, interciſa; & quòd ſolus cortex rei, unde nutrimentum haurire queat, commiſtus non uiuit modò, ſed vniuerſam etiam conſtituit plantã. Vt uerè ſecundus cortex, cui fibrę intertextę ſunt, planta uideri poſſit; veluti animal neruoſum in animalibus genus; cui ſcilicet ut proprio tegumento, proprioque organo ſpiritus inexiſtit. Primum uerò corticem ſuperpoſitum eſſe exiſtimandum eſt, ut ſecundum illum tueatur, contegatque; ne ambientis uiribus ille expoſitus, & ab exſuperantibus frigoribus, & exſuperantibus ab æſtibus dureſcat, rigeatque, & incluſum ſpiritum opprimat; carnium itaque ſubire uicem. Et lignum inditum fuit; cui firmo, duroq. ueluti oſſi hęreat cortex, firmeturque. Id itaque modo ab animali differre plãtam decernendum eſt; quòd calidior illius, tenuiorque ſpiritus calidiori etiam, molliorıq. corpori inditus eſt, longèque pluribus diſtincto organis; quòd fortè lõgè pluribus uti ſciat inexiſtens artifex, pluribus certè opus habeat; quibus & alia, quę ad eius conſeruationem neceſſaria ſunt, & cibos comparet, aſſumptosq. in adeò remotam agat rem. Huius longè minùs calidus ſpiritus, longèq. minus tenuis corpori itidem inditus eſt longè minus calido, & craſſiori, duriorique, & lõgè paucioribus di-

ſtincto organis, & ſolis fortè fibris; pluribus fortè vti neſciens, minimèque pluribus indigens; cui ſcilicet comparandum nihil ſit, ſed appoſitum modò, & à ſole paratum iam, concinnatumque alimentum attrahendum, & modicum quid immutandum; ſiquidem non & ipſum magna ex parte à ſole factum eſt.

QVOMODO CONSTITVVNTVR PLANTAE.
Cap. XXVII.

QVONIAM igitur eædem animalibus plantæ apparent, iiſdemque è rebus, & ab eodem conſtitui ſole; eodem omninò, quo illæ, modo conſtitui exiſtimandum eſt. Satis itaque in animalium generatione conſpecta illarum conſtitutio, nihil ea ampliùs explicanda eſſet. At ſeorſum tamen & ipſa intuenda, & in quibuſdam ab illa differens, & quæ benè perſpecta, eorum, quæ plantis eueniunt, omnium cauſas manifeſtet. Et quoniam ſatis earum partes, è quibus compoſitæ ſunt, & ſol, à quo, & terra etiam, è qua conſtituuntur, conſpecta eſt: ſi enaſcentes modò plantas intueamur, aperta earum conſtitutio fiat. Enaſcentes, emergentesq. plantæ albæ omnes apparent, tenuesque, & veluti aqua modicum quid craſſa facta, compactaque; tum & paulatim cōpingi omnes, dureſcereque, & nigreſcere amplius earum ſuperficies. Mollis nimirū, tenuiſq; terra à blando, moderatoque ſole longè mollior facta, longèque tenuior, proindeque & alba, in maioremque acta molem, proptereaque maiore indigens loco, & grauis quidem, & quæ ſponte ſua deorſum delabatur, at nequaquam adeò tenuis, vt terram aquæ ritu ſubire queat, quaq; verſus diffunditur, ſed in ſuperiorē præcipuè partem, molliorem, magisque apertam; & in plantam concreſcit, è partibus, quibus dictum eſt, compoſitam. Non æquè enim à ſole terra inuerſa, nec eadem vniuerſa donata tenuitate, dum ampliùs ab eodem funditur, liqueſcitque; quæ ſimilia inſunt, eiusdemque ſubſtantiæ ſimul ſūduntur, & in vnum confluunt omnia. Fortè igitur, quæ minus craſſa inerant, primùm liquefacta in externam plantæ effluxere ſuperficiē; at maximè ibi ſoli expoſita, tenuitateq. exuta omni in corticem concreuere craſſum, nigrumque. Paulò craſſiora paulò poſt fuſa (minùs itaque propria natura à ſole pati apta, ab externo cortice contecta, defenſaque) non mollia modò remanſere, ſed ſpiritu etiam plena. Nam neque tenuitate omni ſpoliari potuere; & prius quàm interna abſolueretur, aptaque ad elabendum fieret, conſtricta illa fuere, & viſcoſa facta; vt poſteà ingenito ſpiritui egreſſus pateret nullus. Craſſiſsima in imo, & veluti in medio retenta (ſummè itaque, & per ſe ipſa ſoli repugnantia, maximèque defenſa, contectaque) à ſole immutantur longè languidiſſimò; tenuitate nimirum, at adeò lentè, paulatimque ſpoliantur, vt nihil vnquam adeò conſtringantur, vt elabenti illi egreſſum abnegent; quæ igitur partibus, quæ ampliùs attenuari potuere attenuatis, elapſisque omnibus benè in ſe ipſa denſentur, compinganturque, & benè dura fiant. Quæ ſub terra remanſere eodem modo ipſa & funduntur, & concreſcunt: at minùs à ſole paſſa, minùſque inexiſtente tenuitate ſpoliata, molliora remanent, albioraque. Eadem; qua terra, ratione plantarum itidem ſemen in plantam agitur, plantæ naturæ longè proximiùs, quin & ſpiritu fortè, aut re ſpiritui proxima refertum. Quoniā ſcilicet ſuccus, quo plantæ nutriuntur, non longè ab earum abeſt natura, quin quadam tenuitate exutus in plantam concreſcit; & ex eo manifeſtè fit ſemen, vbi copioſior is, quàm, quo ad plantæ nutrimentum opus eſt, attrahitur, minimè retinetur, ſed vt ſuperfluus ad extremas plantæ partes emittitur; & in iis amplius à ſole cōcoctus, inexiſtenteque tenuitate ſpoliatus in ſemen concreſcit; itaque plantæ rationes omnes ſemini inſunt: vtique ſi à ſole eæ veluti excitentur; ſi ſcilicet ſemen à ſole fundatur, factusq. fluor modo, qui dictus eſt, compingatur, & ſpiritus interea in eo

abſolua-

abſoluatur, nutrimentumque, quod ſpiritus attrahat, ad ſit; planta è ſemine fiat, iis nimirum rebus reſtitutis, abſolutiſue, quibus demptis, aut non abſolutis, è planta, aut plantæ proxima re in ſemen tranſierat, è ſemine planta fit. Vbi itaque non in præexiſtentis plantæ truncum, ſtipitemque ſuperabundans ſuccus, ſed è radicibus ipſis in aliam defertur partem, alia conſtituitur planta. Eodem etiam modo, quo plantæ conſtitutæ viſæ ſunt, eodemque è fluore nutriri etiam videntur. Molles ſcilicet, laxasq; in illarum radices illapſum fluorem, ampliuſque in iis à ſolis, & à proprio etiam calore fuſum reliquis plantæ venis inexiſtens ſpiritus eo propemodum modo è radicibus attrahit; quo maternis è venis fœtus venis inſidens ſpiritus ſanguinem attrahere viſus eſt: & ſanguinis itidem more in plantæ venis amplius fuſus fluor, & ex iis exudās, emiſſuſue in omnes plantæ partes diffunditur, in omnieſque concreſcit.

TERRAM IPSAM IN IPSAS AGI PLANTAS, MINIME IN VApores actam prius; vt Peripateticis placere videtur. Cap. XXVIII.

EX quibus non è vaporibus à ſole è terra eductis, & à terra poſtea frigore gelatis, compactiſque (vt Peripateticis placere videtur) plantas conſtitui, ſed terram ipſam in ipſas agi plantas, liquido patet. Manifeſtè enim è ſeminibus (quibus, quæ in plātas agitur, terra ſimilis facta eſt, cognataque, & quorum omninò vicem ea ſubit) non vapores; ſed ipſæ exoriri videntur plantæ; & nequaquam ea in terra præcipuè conſtitui, in qua res vaporibus craſſior ingenerari ægrè queat; nō ſcilicet in maximè humidis, maximèq; mollibus, neque in aquis ipſis, minus etiam in longè craſſiſſimis, ſed veluti in harum, illarumque mediis. At neque modum, quo vapores in plantas concreſcant, minus etiam quo factæ, conſtitutæque è vaporibus nutriantur, quo nimirum è longè tenuiſſima re benè corpulenta, benèque craſſa res fiat, reficiaturque, intuere licet.

QVAE PLANTIS ENASCENTIBVS, FOETVMQVE PROcreantibus, & occidentibus eueniunt. Cap. XXIX.

EX iis itidem, quę dicta ſunt, non quæ enaſcentibus modò plantis, ſed quę fœtum etiam procreantibus, occidentibusque eueniant, expoſita, & eorum cauſa manifeſtata videtur. At res vt vniuerſa, quātum per nos fieri poteſt, aperta fiat; repetere ea omnia, eorumque cauſas amplius explicare non grauabimur. Vere (vt dictum eſt) plātæ enaſci videntur omnes, & enatæ, conſtitutæque valdè augeri, & grauidæ etiam fieri. Aeſtate grandiores nullæ quidem enaſci apparent, at enatæ, conſtitutæque augeri, humiles verò, temporariæq. areſcere, interireque omnes; niſi ſub frigido cœlo, vel in ſummè humidis terris poſitæ ſint. Autumno rurſus paulò, ac vere minus enaſcuntur; augenturq. quid; & quædam fœtum etiam reiterant interdum. Hyeme nec ſponte ſua vllæ oriuntur; nec quæ per autumnum exortæ ſunt viuūt, niſi ſub temperato, calidoque cœlo; ſub quo nouæ etiam aſſiduè enaſcuntur; & quę è ſemine edctæ ſunt, valentes nimirum, robuſtæque viuunt quidem, at non augentur. Terra verò ea præcipuè in plantas agi videtur omnes, quæ tenuis eſt, mollisque; at craſſa, duraque vel nihil prorſus, vel longè ægerrime; & paulò minus quæ valde dēſa eſt, valdeque tenax; ægerrimè itidem quæ nimis humida eſt, & veluti ex aqua, & terra compoſita. Et quæ in craſſa, & tenaci, & viſcoſa fiunt plantæ, perbreues fiunt; ut quarum fœtus, & quæ ipſę & ſapore excellant, & odore: grandiores contra, quę in

aquoſis

aquoſis fiunt, paluſtribuſque, at minùs ſapidæ, minùſque odoræ. Et deniq; in ſummis, diuturniſque æſtibus, ſqualloribuſque, & in ſummis etiam frigoribus, ſummeque pluuijs conſtitutionibus plantæ interire omnes apparent.

CVR QVAE PLANTIS EVENIRE VISA SVNT EVENIANT.

Cap. XXX.

Quæ plantarum generationi, & plantis ipſis euenire videntur, eorum omnium cauſa aperta, manifeſtaq. vt fiat; res ante oculos ponenda eſt, è qua conſtitui viſæ ſunt. Siquidem è quibus conſtituuntur entia, ex iiſdem ſeruari, augeriq. apparent. Quoniam igitur è tenui [illegible] vt paulatim concreta, nec tenuitate omni exuta plantæ conſtitui viſæ ſunt, ab eo vtique ſole, & ea è terra & conſtituantur, & ſeruentur, augeanturque, & fœtum procreent oporter; à quo, & è qua probabilis, multaq; elicitur, & quod diximus modo concreſcat. Ibi verò ſeruentur tantum, non & augeantur etiam; fœtumq; ferant; vbi tanta ea fit modò, quanta earum ſatis eſt nutricationis: imminuantur, & pereant etiam, vbi minus ea, aut nulla fit; vel facta, priuſquam in plantam concreſcat, aut plantæ eam attrahant, ampliùs attenuatur, aut craſſeſcit ampliùs; & multo etiam promptiùs, ſi quæ plantis inexiſtit tenuitas, vel educatur, vel cogatur, conſtringaturq;. Itaq; iure vere præcipuè enaſcuntur, augentur, pubeſcunt, & grauidæ inſuper fiunt. Blandiſſimus enim veris ſolis tepor, talis omninò eſt, vt terram in huiuſmodi agat rem; & qui ex externa modò eius parte tenuitatem educat omnem, in corticemq. eam agat, & non & ex internis etiam ab externa contectis, & prius quàm quæ illis ineſt abſoluatur, elabaturq. omnis, conſtricta hæc, & viſcoſa, tenaciqúe facta: & terra ipſa in huiuſmodi ſubuerti rem nihil repugnat, mollior ab accedente iam ſole facta. Iure etiam per æſtatem grandiores, diuturnæque ſatis magnum capiunt incrementum; at humiles, temporariæq. nullæ ampliùs exoriuntur, & enatæ intereunt omnes, niſi in frigidis, beneq; humidis terris. Robuſtus ſiquidem ſol multam quidem facit tenuitatem, aptamque, quæ in plantas côcreſcat; at temporis momento in vapores eam attenuat, plantarum nutricationi penitùs ineptos. Neque igitur plantæ enaſci poſſunt, neque enatæ nutriri; niſi quæ è profundo attrahunt, & robuſtæ quæ ſunt, factam tenuitatem fibris priùs attrahentes, quàm in vapores agatur; & in frigidis, & benè humidis terris; quibus nimirum, quæ ineſt, humiditas non adeò vniuerſa attenuari poteſt, vt nulla eius portio in plantas concreſcere poſſit. Iure itidem autumno humiles, temporariæq; paulò minùs, quàm vere enaſcuntur. Nam & eaſdem ſolis vires, & eandem penè in terram agunt, tenuitate ſcilicet, quam æſtiuus ſol ingenuit, benè refertam, & pluuijs madefactam: neque enim aliter quàm talis fiat, plantæ enaſcuntur vllæ. At breues, immoderatique, & lôgè inæqualiſſimi autumni non tantum grandioribus ſuggerunt ſucci, quanto vt valdè augeantur, fœtumq. ferant opus habent. Sed & iterum grauidæ interdum fiunt, vbi præſertim diuturnus eſt autumnus; & plantæ nouæ terræ commiſſæ paulò ac vere minùs feliciter viuunt. Iure etiam hyeme in temperatis, molliburque, at benè cultis terris & ſeruantur, & enaſcuntur plantæ: neque enim impotens ibi ſol mollem, madentemque terrã inuertere. Et quæ multùm ſubigitur, multoq; ſpargitur terra fimo, vel à languentiſſimo ſole pulcherrimè in plantas agitur, ad ſolis actionem excipiendam, plantamq. emittendam multò aptior facta, & rei commiſta tenui, calidaque. Et iure plantæ nullæ in longè craſſiſſimis, duriſſimiſque, & in valde viſcoſis, tenacibuſque terris; quæ nimirùm & ægerrimè attenuantur, & affluentem tenuitatem velut retinent, coercentque, vix tenuiſſimæ factæ egreſſum demùm præbentes. Et iure quæ in huiuſmodi fiunt, breues fiunt; at quarum fœtus (vt dictum eſt) & quæ ipſæ & ſapore

ſapore excellant, & odore; è re conſtitutæ, altęque diu à ſole cõcocta, elaborataque magno nimirum donata calore. Et iure nullæ in humidiſſima, maximeq. lutoſa terra. Non vnum enim exiſtens lutum, ſed è terra, & aqua compoſitum; vbi non vniuerſum ſimul attenuatur, aqu primùm attenuatur, & ſola dum ineſt, in longè ſanè tenuiorem rem, quàm vt in plantam concreſcat. Quin ſi res in huiuſmodi terra ingeneretur in plantam concreſcere minimè inepta, emergere ex ea certè non poſſet; quę ſcilicet nulla ſe ſe continendi facultate donata, quantumuis à ſe ipſa dimota, ſeparataque, ſtatim in ſe ipſam concidat; & germen molle adhuc, fluidumque, & ponderis nullius potens, inflectat, opprimatque, emergere omninò prohibeat: vt hac etiam ratione ad plantarum conſtitutionem ineptum ſit lutũ. Et quæ in humidis terris fiũt plantæ, iure & ipſæ, ipſarumque fœtus magnitudine quidem exſuperant, at ſapore, & odore exſuperantur. Nam è copioſa quidem conſtituuntur, nutriunturque tenuitate, at nequaquam diuturnam ſolis morata actionem, ſed ex adaperta, molliq. terra ſtatim elapſa, non bellè omninò concocta. Et iure in ſummis æſtibus, ſummiſque ſqualloribus, & in maximis etiam frigoribus, maximiſq. inundationibus plantæ omnes arent, intereuntque. In illis enim vel è longæuis, magniſq; plantis tenuitatem ſol educit omnem; & quam in ſuppoſita ipſe ingenerat terra tẽporis momento in vapores ſoluit longè tenuiſſimos: in his verò & plantarum calor extinguitur omnis, omniſque compingitur, & gelatur tenuitas; adeòque vniuerſa conſtringitur planta, vt nullus illabenti ſucco meatus pateat; terraq. maximè conſtricta, & rigens nullum elabenti tenuitati egreſſum præbet, ſiquidem non & ipſa gelata, compactaque eſt omnis. Terra verò maximè aquis madente, non illam ſol à ſuperfuſis aquis defenſam, ſed ipſas inuertit aquas. Neque enim nondum in vapores actis aquis (quod vel à languidiſſimo fit ſole) ſuppoſita terra in tenuitatem agatur vllam. At aquæ (vt dictum eſt) ineptæ ipſæ in plantas, earumque compingi refectionem, multò fiunt ineptiores ampliùs etiam attenuatæ,

TESTES QVIBVS ADIECTI SVNT, NON VT NECESSARIOS, ſed melioris gratia Ariſtoteli adiectos eſſe; & ſemen nulla teſtium opera in viuiparis coitus tempore confici. Cap. XXXI.

De animal. ge. lib. 1. c. 4

QVONIAM verò longè à nobis diuerſus, & teſtium vires, & ſeminis confectionem, atq; vſum, & animæ generationem, & animam ipſam Ariſtoteles tradit; vt clarius veritas eluceat, eius etiam explicanda eſt, excutiendaq. ſententia. Quæcunque, inquit, natura facit; aut quia neceſſaria ſunt ea facit, aut quia meliùs ita eſt. Teſtes porrò ad generationẽ neceſſarios non eſſe, indę intelligere licet; quòd & ſerpentes, & piſces nullis pręditi teſtibus ſemen tamen (vt manifeſtè intueri licet) conficiunt, & coeunt, & generãt. Melioris igitur gratia ijs, quibus adiecti ſunt, tributos eſſe exiſtimandum eſt. Veluti ſcilicet quæ animalia voraciora, cibique auidiora eſſe oportuit, rectum ijs inteſtinũ datum eſt; ſic itidem quæ ad venerem propenſiora, celerioraque, ſeminarij meatus recti ijs dati ſunt, latique, & teſtes aut nulli prorſus, aut intùs adiecti. Quæ verò caſtiora eſſe conuenit, ijs, ne vehementi, aſſiduaque ſtimulentur libidine, meatus dati ſunt multis reuolutionibus, multiſque obuoluti anfractibus (veluti & inteſtinum benè flexuoſum ijs, quæ magis ſobria eſſe oportuit) & teſtes extra appenſi. Non quidem vt ſeminarij meatus pars, aut quos is ſubeat; ſed qui motum excrementi genitalis ſtabiliorem faciant; & qui meatui adiecti, ita ex eo pendeant, vt põdera quæ à teſtricibus filis appenduntur è filis ipſis; idemque omninò, quod pondera, operentur; meatum nimirum intendant, eiuſque replicationem in eodem ſeruent ſitu. Niſi enim id preſtent teſtes, retrahat ſe ſe meatus, maximèque in ſe ipſum complicetur; vt egredienti

ſemini egreſſus nullus pateat. Quo incommodo niſi afficiantur exſecta, generẽt utiq;. Et iam taurus ſtatim à caſtratione iniens, non dum ſcilicet retractis, complicatiſque poris, coijt, impleuitque. Nam quæ nec adeò ad venerem prompta, ueluti piſces, nec adeò tarda, lentaque, veluti viuipara, ipſeq; inprimis homo, ſed quæ veluti horum, illorumq. media ſunt, cuiusmodi & aues ſunt, & quæ ouum pariunt, quadrupeda; ijs teſtes intus inditi ſunt, & meatus ſeminarij pars ſunt, ſemen in ſe ipſis recipiunt: quod in auium genere, quæ non perpetuò, ſed certis modò temporibus coeunt, patet. Ii enim benè grandes coitus tempore, aliâs verò adeò obſcuros teſtes habent, vt habeant nec ne, incertum ſit. Propterea ſcilicet non coitus tempore vel ſerpentibus, vel piſcibus conficiendum eſſe ſemen, ſed paratum iam ineſſe oportere, & meatũ, quo effluat, latum ijs omnibus, rectumq; dandum; quòd lubrici cum ſint, nulliſq. organis, quibus ſeſe mutuò connectant, præditi; ſi quidem coire, iungique, minimè certè, dum ſanguis in ſemen agatur, ſimul iuncta immorari queant. Eòq; piſces minùs non modo ſeſe complicare longè ineptiſſimi, ſed in aquis, in infirma ſcilicet, inſtabilique degentes re; & qui inſuper pereant omninò, niſi (quod dum coeunt, ſemẽq; conficiunt facere nequeunt) mare branchijs aſſiduè attrahant. Auibus etiam ſemen intus paratum ineſſe oportet, teſtesq. intus indi, & meatus partem eſſe; nec valdè ſcilicet complicari, nec frigeſieri, conſtringiq. meatum: etenim & ipſarum coitus diuturnus eſſe non poteſt. Quæ verò caſtiora eſſe decet, & quæ nullo negocio iungi poſſunt, & benè diu alteri alter ſuperſtare; ijs ſemẽ minimè præparari oportuit, ſed coitus tempore confici. Meatus itaq. & valde obuoluti dandi, & foras cum teſtibus extẽdendi fuere; vt à frigore conſtricti, occluſique paulatim calefierent, aperirenturq., & non priùs, quàm ſemen conficeretur, colligereturq;. Piſces itaq; vix fœminas cõtingentes ſemen emittunt, & ſerpentes paulò poſt. Auium quoque coitus longè breuiſſimus; vt viuiparorum diuturnus, tardusque.

QVID ARISTOTELI SEMEN SIT; ET FOEMINIS NON ALIVD à ſanguine menſtruo ſemen confici; & materiam modò ad generationem à fœmina conferri. Cap. XXXII.

SEMINIS poſtea naturam, & quid ſit omninò ſemen, & num è maſculino ſemine vt è materia fœtus conſtituatur, an formæ id, agentiſq; modò principij vicem præſtet, & num fœmina & ipſa ſemen emittat, vnumq; ex ambobus ſeminibus miſtũ fiat, an ſemen nullum à fœmina ſecernatur, & ſi nullum, vtrum nõ aliud quippiam ad generationem fœmina conferat, ſed locum modò præbeat, an aliud, idque quonam pacto, & quomodo inquirens Ariſtoteles; Semen (inquit) præter naturam corpori *De animal. ge. lib. 1. c. 19.* minimè ineſt; omnibus enim ineſt, & natura ex eo ipſo oxoritur. Secundum naturã porrò exiſtens, nullaque animalis exiſtens pars, aut alimentum ſit, aut colliquamentum, aut excrementum: neque enim præter hæc quippiam corpori ineſſe apparet. Et alimentum quidem non eſſe, inde intueri licet; quòd alimẽtum aduentitium eſt. Minùs etiam colliquamentũ ſit: ſunt enim ea omnia prẹter naturam; nec quicquã quod ſecundum naturam ſit ex eis conſtitui poteſt. Supereſt, vt excrementum ſit. Excremẽtum porrò aut vtilis alimenti eſt, aut inutilis. Huius non ſit: quibus enim plurimus inutilis ineſt ſuccus, morbo affectis, ſenibuſque; aut nullum ijs, aut perexiguum conficitur ſemem. Vtilis itaque alimenti excrementum, & reliquiæ ſemen ſit oportet. Sãguinem porrò in ſanguinario genere vltimum alimentum eſſe, in exangui autem ſanguini proportionale antea declaratum eſt. Aut igitur ſanguis, aut proportionale, aut ex ijs aliquid eſt. Quod apertiùs explicans, Quoniam, inquit, à ſanguine concocto,

& modo

& modo quodam digeſto pars quæq. conſtituitur; ſemen autem concoctum, & aliud à ſanguine factum emittitur; nam vbi nimio plus emittitur, & vt concoquatur ſpatiũ non datur, ſanguinea ſpecie emittitur: conſtat ſemen ſanguinei alimenti, quod vltimum in membra digeritur, excrementum eſſe. Et quoniam debilioribus, infirmioribusque plus excrementi, minuſq. concocti fieri, idq. cruentum humorem eſſe neceſſe eſt; infirmius autem, debiliuſq. ſecundum naturam, quod minùs caloris adipiſcitur; & tale (vt dictum eſt) fœmina exiſtit: neceſſe itidem eſt, ſecretionem ſanguineã, quæ in fœminis fit, excrementum & ipſam eſſe; ea autẽ menſtruorum effuſio eſt. Quoniam igitur quale ſemen à maſculis, tale menſtruus ſanguis fœminis; fieri autem nõ poteſt, vt duæ ſimul ſecretiones agãtur: ideò ſemen ad generationem à fœmina non conferri manifeſtum eſt. Nam ſi ſemen eſſet, menſtrua nõ eſſent: nunc ideò illud deeſt, quia hæc ſunt. Inditio etiam eſt, non tale ſemen à fœmina emitti, quale à maſculo, nec ex amborum miſtura fœtum conſtitui; quòd ſæpenumero fœminæ concipiũt ſine ea, quæ per coitum fit, voluptate; rurſusq. cum ea ipſa voluptate, pariq. profuſionis vtriuſque concurſu nihilò magis concipitur, niſi menſtruorum humor ſit modicè temperatus. Neque ſcilicet nihil omninò effluente ſanguine menſtruo, neccum valdè fluit, ſed vbi fluere deſierit; vbi videlicet vis, quæ in maris genitura cõtinetur, nec alimento, & materia, ex qua animal conſtituatur, caret; nec ea adeſt eius copia, isque eius effluxus, vt cum eo maris quoque ſemen effundatur. Nec quòd ea interdũ fœminæ voluptate, qua mares, afficiuntur, ſemen illas emittere exiſtimare licet. Humor enim, qui ex vtero effluit, nequaquam ſeminalis eſt, ſed vteri proprius, & vteri excretio; quæ alijs euenit, alijs non. Eueniunt autem, quòd plurimùm dixerim ijs, quæ albæ, & magis fœminæ ſunt, non autem ijs, quæ fuſcæ ſunt, viragineſque. Illud etiam indicat, ſemen omninò à fœmina non emitti; quod cum per coitum ſimilis voluptas eiuſdem loci, pudendi nimirùm contrectatione fœminis, atque maribus, eueniat; humor tñ non inde, è fœmineo ſcilicet pudẽdo, veluti è maſculino emittitur; ſed vel è penitioribus partibus, vel ex vtero ipſo, & in vtero retinetur. Tũ præterea, quòd non oĩbus, ſed quibus vterus ad ſeptum tranſuerſum eſt, & partus non ex ouo. Inditiũ itidem ſemen in menſtruis eſſe; quòd ſimul (vt dictum eſt) maribus ſemen fieri incipit, & fœminis menſtrua innoteſcunt. Genituram itaque, & agens omninò principium à fœmina ad generationem non conferri, ſed materiam, & eam ſanguinẽ menſtruum eſſe, cum ex ſupradictis, tum etiam ratione, vniuerſalique indagatione conſtat. Eſſe enim quod generat, & ex quo neceſſe eſt; idque quamuis vnum, formæ quidem, & rationis diuerſitate differre oportet. At verò in ijs, quæ diſtinctas eas potentias obtinent, corpus etiam, & materiam diuerſam eſſe agentis, & patientis. Quod ſi mas eſt vt mouens, & agens, fœmina qua fœmina, & patiens; ſequitur, vt ad maris genituram fœmina, non & ipſa genituram, ſed materiam conferat: quod & fieri ita videtur. Natura enim menſtruorum pro prima materia eſt.

MASCVLINVM SEMEN NVLLA ARISTOTELI FOETVS PARS fit; ſed vis in eo contenta menſtrua mouet, & in animal agit. Cap. XXXIII.

EQVINVS, inquit, apertum itidem id, de quo diſſerendum deinceps ſit, factum videtur. Quemadmodum videlicet ad generationẽ mas conferat, & quonam pacto ſemen maris cauſa eius, quod gignitur, ſit; vtrum vt inſitum, inexiſtensque, & protinus inde cum fœminæ materia miſtum; an nihil ad eius conſtitutionem ſeminis moles, corpusque conferat; ſed motus modò, & vis in eo cõtenta ipſa eſt, quæ conſtituit; quod autem conſtituitur, & formam recipit, reliquum excremẽti

fœminei

fœminei eſt. Atque vt ratione, ſic effectis quoque comprobare videtur. Nam cum in vniuerſum animo complectimur, non ita effici unum ex patiente, agenteque, uidetur, ut quod agit in eo, quod efficitur, inſit; nec omnino ex eo quod mouet, & quod mouetur, quicquam conſtitui. At fœmina quidem, qua fœmina, patiens eſt: mas verò, qua mas, agens, & motus principium. Itaque ſi extrema utriuſque ſumantur, qua alterum agens, & mouens, alterum patiens, & quod mouetur; quod ex his conſtituitur non alia ratione unum eſt, niſi qua lectus è fabro, & ligno, aut ſphæra è cera, & forma. Facta etiam rationi conſentiunt. Siquidem mares nonnulli per coitum nec membrum quidem ullum in fœminam indere uiſuntur, ſed contra fœmina in marem: ut in quibusdam inſectis fit. Quod enim in ijs quæ indunt ſemen in fœmina, idem in mari ipſo uapor, uirtuſque efficit; fœmina particulam ſuam, quæ feminis capax eſt, admouente. Vnde fit, ut genus id animalium diu coeat. Id certè, quod auibus, & piſcibus ouiparis euenit, maximo inditio eſt, nihil tale à mare emitti, quod in eo, quod genitum eſt, inſit, ſed virtute tantùm contenta in genitura viuificari; vt de inſectis dictum eſt: quorum fœmina in marem tranſigit, ſi ſiquidem ſubuentanea oua ferat, & ouo non dum è croceo in album mutato coeat, fœcunda ex ſubuentaneis redduntur; & quæ etiam ex alio coitu concepit, ſi luteis exiſtentibus dum ouis cum alio coierit, ſimiles ei, qui cùm poſtea coijt, pullos omnes ædit: quòd videlicet non admiſcetur, nec conſtitutionem ſubit maris ſemen; ſed ſua facultate materiam contentam in fœmina qualitate quadam afficit. Hoc idem in generatione quoque ouiparorum piſcium euenit. Vbi enim fœmina oua ædiderit, mas ſemen aſpergit; & quæcunque attigit fœcunda efficiuntur; quæ non attigit, remanent infœcunda; quaſi nõ ad quantitatem mas conferat, ſed ad qualitatem. Patet igitur ex ijs (inquit) nec fœminam ita vt marem conferre ad generationem; ſed marem principium motus, fœminam materiam preſtare. Itaque partum in fœmina contineri neceſſe eſt. Nam & faber ligno, & figulus limo adeſt. Hinc etiam quemadmodum mas ad generationem conferat acceperis. Nec enim mas omnis ſemen emittit; & quibus emittitur maribus, nulla pars fœtus hoc eſt. Nec à fabro quicquam ſecedit ad lignum; neque pars vlla artis fabrilis in eo, quod efficitur eſt: ſed forma, & ſpecies ab illo per motum in materia exiſtit. Atque anima, in qua forma, & ſcientia eſt, manum mouet: manus autem, inſtrumentaq. materiam. Itaq; maris emittentis natura eo ſemine quaſi inſtrumento vtitur, at actu habente motum; quo ſanguinem menſtruum commoueat, & in animal agat. Et hoc pacto vbi ex vtero non egreditur, in ſpiritum reſoluitur. Naturam enim humidam habet, aquoſamque. Placet itaq. Ariſtoteli (liceat enim, vt melius vniuerſa ipſius de ſemine ſententia ſimul innoteſcat, breuiter eius decreta repetere) tale in maſculis ſanguinis excrementum eſſe ſemen, quale in fœminis menſtrua ſunt: & in viuiparis animalibus coitus tempore à pudendi motu confici; nihilque ad eius confectionem teſtes conferre; at id modo eos præſtare, quòd vaſa, in quibus fit, intendunt, & ne in ſeipſa complicentur prohibent; & nullam omninò fœtus partem maſculinum fieri ſemen, ſed agens modò principium apportare; materiam omnem à fœmina præberi, & menſtruum ſanguinem eam eſſe; ea itaque in animal, aut in animalis principium acta, vel exilire maſculinum ſemen, vel in ſpiritum reſolui; animam igitur verè maſculi opus eſſe, corpus verò fœminæ. Quę quidem omnia, aut pleraque ita à Galeno confutata, reiectaque ſunt, & ab anatome aperta, manifeſtaque; vt nec reijcienda, nec aperienda magis videri poſſint. At res vt vniuerſa, quantùm per nos fieri poteſt, in aperto ponatur, nobis itidem examinanda viſa ſunt omnia.

MEATVM SEMINARIVM TESTES SVBIRE; ET IN TESTIBVS abſolui ſemen, minimeq. coitus tempore, ſed præparatum ineſſe; nec excrementum videri poſſe ſemen. Cap. XXXIIII.

MEATVM ſeminariũ teſtes ſubire, & ſemen in teſtibus perfici, abſoluiq.; & nequaquã coitus tempore à pudendi motu confici, ſed paratũ pręexiſtere, ipſis intueri licet oculis. Siquidẽ vel dum teſtes nõ ſubijt ſanguis, ſed meatui adhuc inexiſtit, albeſcentẽ quidem eum videas, & ad ſeminis naturã iniuctũ cœptum, at nondum tñ in abſolutum ſemen actum. Tum non ipſos modo teſtes, ſed aſtites etiã glandulosos (qui propterea inter teſtes, pudendumq. ſiti ſunt; quò ſemen, quod teſtium nutricationi ſupereſt, excipiant, ſeruẽtq.) ſemine refertos paſſim intueri licet. E ſemine ſiquidem cõſtitutę venę, teſteſq. ſemine itidem nutriendæ ſunt, reficiendæq;. Itaq. & in ipſis conficiendum ſemen, veluti in iecinore ſanguis, & ſuis itidem tenuior, puriorq. in corde: & veluti è ſuis hęc ſuccis conſtituta apparent, ſic itidem & venæ, teſteſq. è ſemine. Nec videri queas quid à conſpiſſato ſemine, vel venæ differant, vel teſtes. Ad coitum itaque impellimur, non à generatiua inexiſtente potentia; vt Ariſtoteli videtur; quę in corde ei reſidens, qui pudendum ad ſeminis confectionem excitet, nunquam reor declarata; ſed ab inexiſtente ſeminis copia; qua & vaſa, & teſtes turgent, & ipſi etiam aſtites. Spiritus videlicet ijs inexiſtẽs in anguſtius actus, preſſuſque, & ſeminis etiam acrimonia commorſus, ſtimulatuſq. eijcere id appetit; & vbi benè illa turgent, vel ſolo fœminæ aſpectu, vel imaginatione eicit ſola; & vbi rebus alijs intentus vigilãs id non facit, ab externis ocioſus in ſomnis, & pudendo nihil commoto id facit. Et & vbi pudendum manu contrectans manifeſtè ſentias; ſi vel tẽporis momento amplius contrectes, egreſſurum ſemen; remanet autẽ pudendo non ampliùs contrectato: reponitur igitur, ſeruaturque. At neq: modico, momentaneoq: pudendi motu ſanguinem in vaſis ſeminarijs ſatis longè à pudendo poſitis adeò immutari poſſe exiſtimandum Ariſtoteli fuit; vt in ſemen ageretur album, viſcóſumque, & maximè ſpiritu plenum. Mirum ſanè cum piſcibus paratum inſit ſemen, ſiue ab anni tẽpore, ſiue ab ipſis, in quibus fit, venis confectum; non & viuiparis; ijsq. omnibus, quæ teſtibus donata ſunt, inexiſtere. Vt enim nihil ad ſeminis confectionẽ conferant teſtes, at vaſa modò intendant; impedimento certè, nec vaſis, nec ambientis calori ſunt, quò minus ſemẽ conficiant. Sed quid ego in re immoror, quæ adeò ſenſui patet? Licet (vt dictũ eſt) de mortuorum animalium nõ ſeminarios modò meatus, ſed aſtites etiã ſemine refertos intueri. Aſſiduè.ſ. in animalibus omnibus ſanguis in ſemen agitur; omniſq. in oibus inuertatur venis, ſi diù in omnibus immoretur. At in reliquis à ſubſequentibus veluti pręreptus ſanguis, itaq. earum actionem nihil immoratus, minima immutatur parte; qua venæ oẽs nutriuntur. Solis in ſeminarijs dictis venis vniuerſus ille immutari incipit: & perfectè ijs in animalibus oibus, veluti & piſcibus, tandem immutetur, inq. abſolutũ agatur ſemen; niſi & ipſis ſurripiatur. Infirmiſſima certè per ſe Ariſtotelis ratio; qua teſtes nõ neceſſarios declarat, propterea quia non oibus inſunt. Quoniã n. non æquè oibus elaboratum, cõpactumq. conficiendum, nec aſſiduè in dies oibus emittendũ eſt ſemen; ſed benè alijs fluidum, liquidũq.; & id parandi lõgiſſimum datum eſt tẽpus; alijs benè concoctũ, beneq. cõſpiſſatum, aſſiduèq. emittendum, & propterea aſſiduè itidẽ abſoluendũ: ſolis illis meatus ſatis fuere, his nequaquã. Neq. n. ad adeò cõcocti ſeminis celerẽ confectionẽ ſatis ſoli eſſe poterãt lati, graciléſq.; ſed teſtes adijciẽdi fuere; qui lõgè maiore prędici calore, lõgèq. magis cõpacti, anguſtiq. celeriter benè cõpactũ conficerent ſemen. Teſtes porrò meatui veluti põdus, à quo intendatur, & ne in ſe ipſum cõplicetur prohibeatur, appẽdens Ariſt. multos incuſandus videtur modis. Primùm.n. benè firmę, beneq. ſtabili rei ita inhęrentẽ, infixũq. meatũ cum intueretur; vt

nulla ipſius portio nulla à re è proprio dimoueri poſſet ſitu: nequaquã pondus ei vllũ, à quo detraheretur, proindeq. intenderetur, & ne in ſeipſum cõplicaretur, obſtaret; appendendũ ei fuit. Tũ ſi id omninò agendum viſum foret; non vnũ, & extrema in parte, ſed in ſingulis ipſius reuolutionibus, inflexionibuſq. ſingula appendenda fuere põdera: & quæ nequaquã (quod teſtes à ſcorto, cui inſunt, pati videtur) alijs à rebus, ſed ab vnis ipſius meatus portionibus, ne deorſum delabantur, retineantur. Nã ſi ab alijs ſubſtineãtur, itaq. nihil meatũ grauent, nihil etiam eũ intendant. Id certè modò ſi præſtarent teſtes, ſi. ſ. meatus modò intenderent; & in ſeipſos cõplicari illos prohiberent; ſanguini igitur à pudendi motu in ſemen acto egreſſum præberent: nequaquam teſtiũ ablatione adeò hoĩes languerent, adeòq. immutarentur, penè & in aliã tranſirent naturã; at id tamẽ fortè Ariſtoteli paterẽtur, quòd à generatiua potentia ad coitum nõ ſtimularentur; at nihilò cæteris viuerent, neq. triſtiores, neq. debiliores, neque minus viriles, quin fortè magis etiã, nulla ſanguinis portione in ſemen acta, emiſſaq. At alibi Ariſtoteles, Vna (inquit) parte opportuna mutata vniuerſæ ãialis conſtitutionis forma ſummoperè immutatur, Idq; in ſpadonibus intueri licet; qui vna parte truncata iã à priſtina forma diſcedunt, paruumq; à fœminę ſpecie diſtant. Cuius rei cauſa eſt, quòd partes nõnullę principia ſunt: principio autem mutato, multa ex ijs, quæ ſequuntur, cõmutari, dimoueriq; neceſſe eſt. Ariſtoteli igitur inprimis princeps pars teſtes videtur. Et ea qui priuantur parte, lõgè ſunt languidiores; quòd organo priuantur, à quo res fiat, cuius contactus (quòd ſpiritũ proximiùs fortè, quàm res alia quæuis ad propriã agit operationẽ) ſpiritum excitat, exhilaratq. & viuificat. Maxilla priuatus, ſimiliter ſine ope rei mœret, languetq. & torpet. Teſtes itaq. ſemini veluti vltimam imponũt manum: proptereaq. id ipſi conficiunt, conualantur. Nõ igitur huiuſmodi excrementum maſculinum ſemen videri poteſt, cuiuſmodi fœminarum menſtrua; neq. excrementum omnino: quid exiſtit excrementum, quod in bonam, commodamque, & in eam omninò rem, quæ propoſita eſt, verti non potuit; & quod immutantis, inuertentiſq. naturæ vim exuperat: cuiuſmodi fœminarum ſunt menſtrua. Sanguis itaq. in venis, teſtibuſq; ad proprium ipſorum nutrimentum ampliùs elaboratus, concoctuſque ſemen eſt.

NON MENSTRVVM SANGVINEM, SED HVMIDITATEM, quam coeuntes fœminę emittunt, fœmineum eſſe ſemen. Cap. XXXV.

SVMMOPERE itidem mirari Ariſtotelẽ licet; qui coeuntes fœminas humiditatẽ, quę nihil prorſus à puerorum, eorũque, qui frigidum ſortiti ſunt corpus, à maſculino omninò ſemine, at non benè concocto, benèq; cõpacto differret, eandemq; , qua mares, emittere cũ voluptate, eaq. emiſſa eodem languere modo cũ intueretur, & qua ſeminaria fœminarũ vaſa, teſteſq; nihilò interdum minùs, quàm mariũ, refertos eſſe intueri poterat, non eam tñ, ſed menſtruum ſanguinẽ (qui quam lõgiſſimę à ſeminis ſpecie, naturaq. abeſt, & qui nihil vtero cõfricato, & nulla cũ voluptate, quin ſenſu cũ nullo certis ex eo effluit tẽporibus) fœmineũ ſemen eſſe ſtatuat; & ab inditijs id, rationibuſq. perſuaſus ſtatuat, quę infirmiſſimę ſunt, inaneſq; oẽs. Non. ſ. ſi nulla interdum ea percepta voluptate, qua in humiditatis illius emiſſione affici fœminę ſolent, concipiunt tñ, & ea emiſſa non perpetuò concipiunt; propterea nõ ſemen illã eſſe exiſtimandũ eſt. Fortè. n. vbi cõcipiunt, perpetuò illam fœminę emittunt: at nulla interdũ cum voluptate emittunt; quòd non dum eo donata eſt calore, à quo mordax fiat. Nã vel maribus, quibus, aut vbi nõ benè concoquitur ſemen, perexigua id cum voluptate emittitur. Tum (quod fieri interdum poſſe minimè pernegarim) vt vnum maſculinũ ſemen ad fœtus cõſtitutionem ſatis interdum ſit; cur vbi & fœminę illa adeſt humiditas, quę (vt dictum eſt) à marium ſemine non benè dũ concocto nihil prorſus differt, non & ipſa fœtus conſtitutioni bona ſit, cõmodaque: & ex ipſa maſculino ſemini cõ-

miſta, veluti è galli ſemine, ouorumq. albumine vnum factis, albę, exanguesq. fœtus partes conſtituuntur? Et quòd non perpetuò humiditate illa emiſſa fœminæ concipiunt; id non ſemen illam non eſſe, ſed vnam ipſam ad fœtus conſtitutionẽ ſatis non eſſe, menſtruoque etiam ſanguine opus eſſe declarat. Quapropter ſimul maribus ſemen, & fœminis menſtrua fiunt. Et quòd nõ maſculini ſeminis ritu foras & ipſa emittitur, ſed in vtero, in loco nimirum retinetur, in quẽ & maſculinum ſemen conijcitur, & in quo fœtus conſtituitur, ſecus atque Ariſtoteli videtur; non vteri illam excretionem, ſed ſemen eſſe manifeſtiſſimè declarat. Et nequaquam (quod Ariſtoteli ſupponitur) candidiores modò, & quæ fœminę ſunt magis humiditatem illam emittũt; ſed fuſcæ nihilò minùs, & ſi non copioſiorem; longè certè calidiorem, magiſq. mordacẽ. Itaque borealem plagam incolentes, quæ albiſſimæ ſunt omnes, valdè ad venerem ſegnes: at quæ in meridionali degunt, fuſcæ omnes, aſſidua, vehementiq. pruriunt libidine; multo ſcilicet, benèq; mordaci repletę ſemine, & quod emittẽtes ſumma afficiuntur voluptate. Itaq. veluti mares, fœminę itidem ſemen conficiunt, at nequaquã adeò concoctum, compactũque, vt neruoſum ex eo, oſſeumq. genus conſtitui, & ſpiritus in eo ingenitus retineri queat. Quamobrem ſolæ fœminæ per ſe nõ concipiunt; ſed maſculino etiam opus eſt ſemine; quod fœmineo immiſtum compingat id: non quòd (vt Ariſtoteli placet) maſculi modò ſenſitiuam animã fœtui indere poſſint. Cur enim nihil ea illæ, quam hi, minus prędítæ, non & ipſæ eam generent?

MASCVLINVM SEMEN NON AGENS MODO PRINCIPIVM, vt Ariſtoteli placet, ad fœtus conſtitutionem afferre; ſed ex eo albas, exanguesq. animalis partes conſtitui omnes. Cap. XXXVI.

Ratio itidem, inditiaque, quæ nullam fœtus partem è maſculino ſemine, ſed vniuerſum è ſanguine menſtruo cõſtitui Ariſtoteli declarant, illa quidem & ipſa quod quæritur ſumere videntur, & hæc inſirma ſunt omnia. Maſculum enim illa agens, & artificis vicẽ, fœminam verò patiens, & materiæ vicem præſtare ſupponẽs; quod quęritur, & nuſquam probatum eſt, ſupponit. Neq. enim rationis, aut partium diuerſitate manifeſtatum id eſſe dixerit: nã eadem, & maris, & fœminę ratio, & eædem omninò vtriuſq. partes omnes, vel genitales ipſæ; id modò à ſe ipſis ipſarũ quędam differentes; quòd à maiore in maſculis calore extra emitti potuere, at non in fœminis à languidiore illo, vt Galenus nos docet. In quibus itaq. robuſtior fieri potuit, & qui foras propellere eas poſſet, & protulit tandẽ foras; è fœminis mares facti ſunt, nihiloq. alijs minus fœcundi. Id verò noſtris etiam temporibus, noſtriſq. in regionibus eueniſſe compertum eſt. Illo itaq. vno differentes, illo vno differentes operationes operantur. Semen.ſ. vtręq. cõficiunt, emittuntque; & maſculinę foras, quò protractę ſunt; propriũ in vterum fœminę, in quem earum ſeminaria vaſa feruntur: quin eundem vtręq. in locum, in eum.ſ. in quo fœtus conſtituendus eſt; qui vtriuſq. ſimul opera conſtituendus ſeorſum in vtroq. conſtitui non potuit, ſed in altero tantum, & in quem vtriuſq. feratur ſemen. Et inditia (vt ita omnia eueniant, vti euenire tradit Ariſtoteles) non quod declarandum eſt, declarant. Vt enim inſectorum maribus non ea ſeminis copia conficiatur, quæ partium, quæ con nutriendæ ſunt, nutritionem exuperet; itaq. eius portionem fœmineum in vterũ inijcere nequeant; & fœmineũ ſemen, quò amplius, concoquatur, abſoluaturq., maſculinũ in corpus immittendũ ſit: non propterea quod aliorum generũ maribus conficitur, nullo id ad fœt' conſtitutionẽ vſui eſſe exiſtimandũ eſt. Quin, quòd vnis illud inſectis, reliquorũ generũ nulli euenit, ſed in oĩbus mares in fœminas ſemen emittunt, non vim modò in eo contentã, ſed molem etiam ad fœtuum generationem neceſſariam eſſe exiſtimãdum

omninò eſt. Illo enim modo minore maſculi, & fœminæ etiam labore, incõmodoq; fœtus conſtitueretur: ſiquidem neq. illi (quod magno interdum animalis fit malo) ſemen emittendum, neque huic ex vtero id eijciendum eſſet. Minus etiam quòd croceis quidem dum exiſtentibus ouis, at perfectam iam nactis magnitudinem, ſi coeat gallina, oua è ſubuentaneis fœcunda fiunt; & quòd piſcium oua propriam & ipſa adepta magnitudinem fœcunda & ipſa fiunt; vnum modo fœmineum ſemen immutandi vim maſculino à ſemine, non & mólem etiam afferre ſtatuere licet. Manifeſtè enim maſculinum auium, piſciumq; ſemen fœmineo immiſcetur, & vnum fit. Itaq; nihil dum ouo ab incubante gallina fuſo, quod à gallo immiſſum eſt ſemen, ſeparatũ, diſtinctumq. ab oui albumine, à gallinæ ſcilicet ſemine, multòq. illud, quàm hoc lucidius, denſiuſque, & fundi magis repugnans cõſpicitur; fuſum verò penitus reliquo albumini immiſtum, & veluti in vnum, idemq. vtrumq. actum ens: vt intelligere nõ liceat, qui à reliquo albumine ſecerni poſtea, ſepararique, aut ex eo elabi queat. Ita nimirum rerum conditori Deo prouiſum eſt; vt quo in animalium genere non ea maſculis ineſt ſanguinis copia, eaue in ſemen illum inuertendi facultas, vt qui venarum ſupereſt nutricationi, in fœtus generatione materiam ad neruoſi generis conſtitutionem afferat (quod inſectorum nonnullis euenire dictum eſt) fœminæ facultas tributa eſt, modusque; quo in maſculi corpus articulum, cum eo & ſemen immittant; vt ibi abſoluatur, magis videlicet compingatur; ſpiritusque in eo, aut res ſpiritui proxima ingeneretur. Et in quo animalium genere ſemen quidem maribus ſupereſt, at exiguum, fœminis id conficiendi facultas magna data eſt, tempusq. benè illud concoquendi, elaborandique: quod ouiparorũ generi contingere videtur: At nequaquam tamẽ exiguum id, quod generatiuam galli vim Ariſtoteli affert, quodque in oui albumine manifeſtè conſpicitur, nullam id fœtus partem fieri dixerit. Cur enim oui albumini perſimile, & aptius etiam in neruoſum cogi genus, quod omninò ad partis cuiuspiam conſtitutionem natura vti queat, magno id eijciat labore? Sui etiam oblitus; & perperam omninò colligit Ariſtotelis; inde & agens modò, & quod immutat principiũ, non & materiale itidem, & quod immutatur à maſculino ſemine præberi; quòd ſi quæ compreſſa eſt gallina, ab alio poſtea luteis dum exiſtentibus ouis comprimatur, pullus ei ſimilis fit, qui ſecundo loco compreſſit: Propterea enim id euenire videtur; quòd primi ſeminis vis à repugnante menſtrui ſanguinis natura debilitata, imminutaque, ab integris ſecundi viribus exuperaretur. Nam ſi cui ſimiles fœtus fiunt, agens etiam attribuendum eſt principium; vtique fœmineo id attribuendum ſit ſemini. Manifeſtè enim cum alijs in animalibus, tum verò in multis matri magis, quàm patri ſimiles fieri fœtus intueri licet: quorum ſcilicet qui ex equina generãtur matre, ad equinam magis ſpeciem, ad aſininam contra, qui ex aſinina fiunt matre, accedere videntur. At eſto liceat Ariſtoteli ſui ipſius (vt dictum eſt) oblito rationibus vti, quæ maximè ipſius poſitiones deijciant, euertantque; nõ tamen quod vult aſtruere videtur. Non ſcilicet nullis proprijs viribus fœmineum donatum eſt ſemen; & nihil repugnans, nihilque contra agens à maſculino ſemine immutari ſe ſinit; ſed natura & ipſum benè robuſta prędítum, nihil interdum à maſculino patitur, quàm in id ipſum agit magis. Itaque vtroque ab altero imminuto, debilitatoque, ſecundò coeuntis integrum ſuperueniens, vtrumq. veluti in propriam agit naturam; pulluſque ſecundò coeunti ſimilis fit. Nec verò, ſi nullam fœmineo ſemini maſculinum adijciat molem, ſecundus, tertiuſq. coitus (quod euenire ipſe affirmat Ariſtoteles) grãdiorem efficiat fœtum. Auctus enim calor fortiorem quidem, generoſioremque, at non certè & grandiorem, quin minorem fortè conſtituat fœtum: copioſior enim calor factus copioſiorem educat tenuitatem. Quamobrem (vt dictum eſt) mirari ſummopere Ariſtoteles licet; qui pulcherrimè naturæ induſtriam contemplatus; prudentis patris familias ritu, qui tritici nil proijcit, ſed ita id parat, diſponitque; vt quod

optimum ineſt, liberis id, ingenuiſque, deterius ſeruis, viliſſimum quod eſt, animalibus detur, quæ domi aluntur; ſic & ipſam eorum, è quibus vtile quid confici poteſt, nihil proijcere vnquam, ſed retinere omnia, & ad ea, ad quæ commoda eſſe poſſunt, ijs vti cum prædicet; & maſculinum ſemen ad albas, exanguesque animalium partes conſtituendas longè aptiſſimum cum intueatur, & magno labore abijciendum intelligat; & qui inſuper ouorum albumen, eadem, qua ſemen, ſpetie, ijsdemque donatum viribus ſentiat, intelligatque; & pullos ex eo conſtitui intueatur: maſculinum ſemen nullam fœtus partem fieri, ſed vel in ſpiritum reſolui, vel ex vtero eijci contẽdat. Nam ſi fieri id interdum videtur; ſeminis difformitati attribui poterat, & attribuendum omninò erat. Benè enim diſſimilare id cum ſit; vel ſæpius ab vteri calore ſuſum in longè aſſiduè diuerſiſſimas agatur res oportet. Itaque vbi quæpiam eius portio in rem agitur, quæ aliarum nulli coire queat; ab alijs ea ſecreta, ſeparataque, & vtero incommoda, moleſtaque, excrementorum aliorum ritu foras eijcitur. Quamobrẽ non agens modò principium, ſed materiam itidem, quin hanc vnam conſtituendo fœtui maſculinum ſemen præbere, & illius efficientiam non ſeminis naturæ, à qua ſemen immutari non poteſt, ſed vteri calori, qui manifeſtè ſemen vtrumque, & menſtruum etiam ſanguinem immutat, & in albas illud, exangueſque, hãc in ſanguineas agit animalis partes, tribuendum eſſe exiſtimandum omninò eſt. Niſi Ariſtotelis obſtent rationes; quibus animam maſculino ſemini inexiſtentem, ſeu patrẽ potius, qui eam confecit, fœtum efformare decernit. Age igitur explicentur ipſæ, examinẽturq;.

ANIMA MASCVLINO SEMINI INEXISTENS, VEL PATER potius, qui eam conficit, fœtum Ariſtoteli conſtituit. Cap. XXXVII.

De animal. ge. lib. 2. c. primo.

CORPORIS, inquit, partes, aut extrinſecus aliquid agens, aut genituræ, & ſemini inexiſtens, idq. aut animæ pars, aut anima, aut animam habens generat. Sed ab alio extrinſecus agente viſcera effici, aut alia membra, remotum à ratione videtur. Fieri enim non poteſt, vt moueat, quod non tangit; & quod non mouetur, vt patiatur, immuteturque. In ipſo igitur cõceptu aliquid iam ineſt, quod animalis partes conſtituit, nequaquam ab eo abiunctum, ſeparatũque; ſed eius & ipſum exiſtens pars; ſiquidem nihil omninò animali ineſſe videtur, quod totius pars non ſit. Quoniam verò nulla animæ pars eſt, quę alicui corporis parti non inſit; nullaque omninò corporis pars, eius forma, & perfectio quædam animæ pars non ſit: ſtatim animata ſit pars illa oportet, ſemini adhuc inexiſtens. At hoc impoſſibile videtur. Omne enim animatum ex ſemine; ſeminis igitur ſemen ſit; & ſic in infinitum. Quod igitur partes generat; nec animali inexiſtere, eiuſque pars eſſe videri poteſt; nec extremum quid eſſe. At fortè horum quid non ſimpliciter dictum eſt. Non ſcilicet vndequaq. verum eſt, ab externo fieri non poſſe: nam eſt vt poſſit. Externum videlicet nullum nullo medio, nulloq. organo vſum efficere quid poteſt: at organo vſum poteſt. Generans itaque, ſeu ſemen dicas, ſeu patrem, nihil refert, quatenus motum in ſe ipſo habet, quę ille mouet. Eo ſcilicet modo à non contingente patre, menſtruus ſanguis in vtero mouetur; quo ligneæ imagines, quæ ſponte moueri videntur. Prima enim earum à contingente mota, vel recedente illo reliquę ex ordine mouentur; facultate nimirũ primæ illi indita, qua reliquas moueat, facultate vt moueri poſſint præditas: & cum prima mouetur, ſtatim aliæ actu mobiles fiunt. Sic & pater nil mẽſtruum ſanguinem contingens, motu, quem ſemini indidit, mouet illum. Veluti igitur in ſpontaneis illis quodammodo id mouet, quod nihil tunc tangit, ſed ante tetigit; ſic id, quod ſemen efficit, mouet cum aliquid tetigerit, quamuis adhuc non tangit: & motus, qui ineſt, veluti ars, quæ ab ipſa fiunt, mouet. Non ſcilicet contingens artifex, quæ efficit,

cit,

cit, facit, ſed motum organis indens. Patet igitur (inquit) aliquid eſſe, quod efficit, ſed non ita, ut hoc quicquam; nec perfectum id inexiſtere.

FOETVM AB ANIMA MASCVLINO SEMINI INEXISTENTE conſtitui non poſſe. Cap. XXXVIII.

RECTE quidem Ariſtoteles, entia nulla, quæ nec ipſa, nec ipſorum actiones attingunt, immutare, itaque & entia nulla, à quibus nihil continguntur, immutari poſſe, enunciat; & ut illa agant, hæc patiantur, ſibi ipſis perpetuò cōtigua fieri non oportere, ſed ſatis eſſe decernit; ſi illorum uis, actioque ad hæc deferatur. Nam ignis, quę nihil ipſe, neq. ipſius attingūt uires, nihil prorſus immutat; at uel longè amota quæ ſunt, ſed in quæ propriam effundant actionem, in ignem agit omnia. Rectè igitur fœtus, animæq. generationem, & fœtus omninò conſtitutionem explicaſſe Ariſtoteles uideri poterit; ſi ſemini animam ipſa actu, perfectamque, & cuiusmodi ipſi ineſt parti, inditam eſſe declaret. Nam quæ non contactu, ſed medio, organoque agunt, ſi ei pręſertim non aſſiduè adhęreant, ſed confecto organo recedūt, ibi tantum ſui ſimile conſtituunt; vbi organum itidem, mediumque, quo contingūt, & quo agunt, actu, perfectumque, & ſui omninò ſimile effecerint. Id dum potentia remanet; quamlongiſſimè abeſt, externum agens eius vt opera actu quid conſtituat. Siquidem non verè externi agentis eſt actio, quod nimirum non contingit, ſed contingentis organi, medijque. Id porrò vt actu quid faciat, quod ipſum potentia eſt, fieri omninò non poſſe Peripatetici inprimis contendunt. At actu, & perfectam animam ſemini ineſſe ſummè quidem id volens, expetensque, nuſquam (vt viſum eſt) affirmare audet Ariſtoteles; quin contrarium paſſim, apertèque enuntiat. Nulla, inquit, animæ pars, quæ alicui corporis parti non inſit. At partem hanc, animatā videlicet, & animal conſtituendi vi præditam ſemini ineſſe impoſſibile omninò. Animatum enim omne ex ſemine, inquit: ſemen igitur antè ſemen, & ſic in infinitum. Et haud ita multò poſt, Patet, inquit, aliquid ſemini ineſſe, quod efficit; ſed non ita, vt hoc quicquam, nec perfectum id exiſtere. Et paulò poſt, De Anima, inquit, quemadmodum eam conceptus, & genitura habeant, & quemadmodum non habeant, definitum iam eſt. Potentia enim habent, actu verò non habent. Et paucis interiectis, Ars, inquit, principium, formaq. eius, quod efficitur, ſed in alio; motus autem naturæ in ipſo eſt, ab altera perfectus natura, quæ actu obtinet formam. Sed habeat ne ſemen animam nec ne, ratio eadem, atque de partibus reddenda eſt. Nec enim alia vlla eſſe poteſt in alio, niſi in eo, cuius eſt: neque pars vlla eſſe poteſt, qua particeps animæ nō ſit; niſi æquiuoce vt mortui oculus. Semen igitur & habere animam, & eſſe potētia, palàm eſt. Sed enim huius pars nulla generationis cauſa eſt; ſed quod primū extrinſecus mouit id cauſa eſt: quod ſcilicet vniuocum eſt, id generat, vt homo hominem. Nec verò ea potentia ſemen animam habere dixerit quis; quæ ad actum vt agatur, veluti materia opus habeat, circa quam operetur; veluti non ſpeculans Geometer. Talis enim ſi ſemini inſit, perfecta vtique ſit, abſolutaque: veluti quiuis non operans artifex. At talis ineſſe Ariſtoteli minimè viſa eſt, minimèq; videri poteſt. Quī enim vel corporis vniuerſi, vel cordis vnius forma, perfectioque ſemini, vt propriæ materiæ, inhęreat, aut inſit omninò? Nec verò, ſi modò vllo actu, perfectaque anima ſemini ineſſe Ariſtoteli viſa foret, externum vniuocum agens indagandum ei erat; à quo fœtui anima indatur, & ipſe omninò conſtituatur fœtus. Vt pacto nullo effugere Peripatetici queant; quin ab anima potentia exiſtēte, imperfectaque, anima actu, perfectaque Ariſtoteli generetur; quo, neque abſurdius quicquam, nec proprijs poſitionibus magis aduerſum poni Ariſtoteli queat; cui ſcilicet (& rectè quidē) ens nul-

De animal. ge. lib. 2. c. primo.

lum

lum quicquam agere placet; quod eius naturam, dignitatemque exuperet. Et vel lignearum imaginum exemplum admonere Ariſtotelem poterat; nequaquam à motu, virtuteque ſemini à patre indita in menſtruo ſanguine animam actu exiſtentem, perfectaque generari poſſe. Non ſiquidem illarum vlla, quem à priore languentem, imperfectumque accepit motum, vehementem eum, perfectumque, ſed languidiorem omninò, minuſque perfectum ſuccedenti indere videtur: vt ſi motu, quo pater ſanguinem in ſemen egit, vel quo ſemen ipſum commouit, animam actu in eo, perfectamque ingenerare non potuit; quam longiſſimè abeſſe ſemen exiſtimandum eſt, vt in ſanguine menſtruo illam generet; languidiùs nimirum agens in magis repugnante, magiſque imperfecta re: vt ratione nulla à natura ſemini inexiſtente fœtus conſtitui Ariſtoteli poſſit. Nec modus itaque, quo illius partes generat, formatque inſpiciendus eſſet. At inſpiciatur tamen & ipſe.

GENERATIVA ANIMA SEMINI INEXISTENS CALORE, ET frigore, vt organis, vſa è ſanguine menſtruo ſingulas fœtus partes Ariſtoteli conſtituit; & cor ante alias omnes, aliarum principium. Cap. XXXIX.

De animal. ge. lib. 2. c. primo.

» QVAECVNQVE Ariſtoteles, inquit, natura, aut arte efficiuntur,
» vtique ab eo, quod actu, & ex eo, quod potentia tale eſt, fiunt. Se-
» men igitur tale eſt; motumque, & principium tale habet, vt motu
» peracto pars quæq; exiſtat, eademq; animata. Neque enim quæ ani
» ma caret animalis pars ſit. Simul autem partes ſimilares, atque or-
» ganicę fiunt. Et veluti neq; ſecurim, neq; inſtrumentum aliud vllũ
» ab igne ſolo factum eſſe dixerimus; ſic nec pudendum, nec manum, nec carnem qui-
» dem ipſam: nam eius quoque aliquod officium eſt. Dura igitur, mollia, lenta, rigi-
» da, & quæcunque alię affectiones partibus animatis inſunt, à calore, & frigore effici
» poſſunt: at ratio, qua iam caro, aut os eſt, non poteſt; ſed à motu proficiſcente ab eo,
» quod genuit, & quod id, quod faciendum eſt, actu exiſtit, efficitur; veluti quæ arte
» fiunt. Ferrum enim durum, aut molle à calore vel frigore fit; at verò enſis à motu in-
» ſtrumentorum, qui artis obtinet rationem. Et alibi; Quoniam (inquit) ſemen vtilis
» alimenti excrementum eſt; eo vtique mouetur motu, iuxta quem corpus augetur.
» Vbi itaque vterum ſubierit; ſanguinem menſtruum componit, eodẽque, quo ipſum
» mouetur, commouet motu, minimè eo moueri ineptum: vt qui & ipſe vtilis alimen-
» ti excrementum ſit; omneſq; corporis partes, & quibus etiam mares à fœminis diffe-
» runt, potentia habeat. Quoniam videlicet ita paratus erat ſanguis, vt ex eo corporis
» partes omnes conſtituerentur, augerenturque; & id modo ſemen, & menſtrua à ſan
» guine differunt; quòd illud magis concoctum, magiſq. laboratum, hęc minus. Ve-
» luti igitur actu illud in ſe partes habens omnes, hęc eas potentia exiſtentia actu facit
» omnes. Itaq. paulò poſt, Partium (inquit) ſecretio, non (vt quibuſdam placet) fit,
» quòd ſimilia ad ſimilia feruntur: quod nimirum ſi fiat, ſingula ſeorſum à reliquis fiãt,
» eaque omnia ſimul, oſſa, carnes, nerui; ſed quod menſtruus ſanguis potentia animal
» eſt, parteſq. omnes potentia ei inſunt, actu verò nullæ, propterea ſingulæ ex eo fiũt;
» & quod actiuum & paſſiuum vbi coierit, eo modo actiuum agit, eoque paſſiuum
» patitur; quo illud actiuum eſt, & hoc paſſiuum; id ſcilicet eoque fit modo, quod &
» quo illud facere, hoc fieri aptum eſt; & ſtatim agunt. Fœmina igitur materiam præ-
» bet, mas verò motus principium. Veluti autem, quæ arte fiunt, organis fiunt, vel or-
» ganorum motu, artis videlicet actione; ars verò factorum forma in alio: ſic nutritiuæ
» animæ potentia, veluti poſtea nutrimento auget, ſic & à principio cõſtituit calore, &
» frigore, vt organis vſa. In ijs .n. illius motus, & ratione quadã conſtituit. Ex eadẽ.n.
» materia è qua poſtea augetur, à principio etiã conſtituitur. Eadẽ videlicet facultas & à
» principio generat; & poſtea nutrit, robuſtior iã & maior facta, non alia vlla re inter ſe

diffe-

» differentes. Hęc autẽ generatiua, & nutritiua aĩa eſt,& animalibus, & plantis inexiſtit
» Et nõ ita multo poſt,Tantus, inquit,calor ſpermatico excremento ineſt, taléq. habens
» motũ,& actionem; quę cõmenſurata ſit ad cuiuslibet partis conſtitutionem.Quòd ſi ſu
» perauerit, aut defecerit; aut peiora facit,aut manca,mutilaq. : ſimiliter vt in ijs agitur,
» quę foris igne ad cibũ, aut alium ad vſum coquntur.Sed in ijs motũ caloris nos mode-
» ramur ; in illis gignentis natura accõmodat. Vbi autẽ conceptus coierit,id fit,quod in
» ſatis.Primum.n. principium ipſis etiã ineſt ſeminibus. Vbi verò potentia id exiſtens ſe-
» cretũ fuerit ; ab eo & ſtipes, & radix exoritur. Sic & in conceptibus oẽs quodammodo
» partes potentia inſunt: at principiũ veluti ante pedes magis, & promptiùs actu fieri.
» Cor igitur primum ſeparatur, & actu fit.Idq; non ſenſui modò manifeſtum, ſed ratio
» etiam ipſa declarat.Nam vbi à ſemine, & à menſtruo ſanguine ſecretum fuerit; ipſum
» ſe ipſum gubernet oportet, quo ſe nutriat, conſtituatque. Non igitur nutritiua modò
» vis, ſed factiua itidem cordi inſit neceſſe eſt. Signum etiam cor primum fieri, & in eo
» vitæ principium ſitum eſſe, id eſſe poteſt; quòd vltimum moritur.

SANGVINEM MENSTRVVM A SVBSTANTIA SEMINI INEXIſtente animalis partes agi non poſſe; nec cor primum, ſed neruoſum conſtitui genus; & vteri omninò calorem fœtus opificem eſſe. Cap. XXXX.

Recte quidem Ariſtoteles, quę natura fiunt, oĩa à ſimili, taliq. actu fieri enũciat; & rectè itidẽ ita paratum eſſe ſanguinem, vt ex eo & nutriri, & augeri, eſto & à principio etiam corporis partes conſtitui queant oẽs; & mẽſtruum ſanguinem potentia aĩal eſſe; in animal nimirũ agi poſſe. Optimè etiam vbi actiuum,& paſſiuum coeunt,eo modo actiuũ agere,eoq; paſſiuum pati aſſerit,quo illud actiuũ eſt,& hoc paſſiuum;& id oĩnò,eoq. modo agi, quod,& quo illud facere,hoc fieri aptum eſt. Vt ſi ſemini quid ineſſe Ariſtoteles demõſtret, quod actu animal ſit, vel eius pars aliqua, quę reliquas generare poſſit, vel naturã omninò,& vim aliquam,quæ ſanguinem menſtruum in animal agere queat; rectè fœtus conſtitutionẽ ſemini aſſignaſſe videri poſſit; ſin minus, non rectè.Age itaq; ſemini inexiſtentes ſubſtantias manifeſtã-
» tem illum audiamus.Ineſt (inquit)in oĩum ſemine quod facit,vt fœcunda ſint ſemina, *De gen. anima'. cap. 3.*
» quod calor vocatur: idq; nõ ignis,nõ alia talis facultas,ſed ſpũs, qui in ſemine,ſpumo-
» ſoq; corpore continetur, & natura, quę in eo ſpiritu eſt, proportione reſpondens ele-
» mento ſtellarũ.Quamobrem ignis nullum animal generat; nec quicquam incombuſtis
» conſtitui videtur,ſiue humida fiant,ſiue ſicca. At verò ſolis, & aĩalium calor, non mo-
» dò qui in ſemine continetur,verùm etiã ſi quid excrementi ſit, tñ id quoq. principium *Lib. 3. de*
» habet vitale.Et alibi,Generantur (inquit) in terra,humoreq. aĩalia, & plantæ; quoniã *gen. ani.*
» humor in terra,ſpũs in humore, calor animalis in vniuerſo ineſt: ita vt quodammodo *cap. 11.*
» plena animę ſint oĩa.Quamobrem conſiſtunt celeriter, cum calor ille cõprehenſus,ſiue
» exceptus eſt. Cõprehenditur autem, & humoribus corporeis incaleſcentibus efficitur
» veluti ſpumoſa bulla. Nuſquã igitur ſemini, vel rebus omninò alijs, è quibus animalia conſtituuntur,aliã ineſſe ſubſtantiam intueri poteſt Ariſtoteles, niſi ſpũm; calorem videlicet tenuiſſimo inexiſtentẽ ſubiecto.At longè is languidiſſimus, qui imperfectũ, incoctumq; menſtruum ſanguinem,quẽ eius opifex anima,tot,tantorumq. viſcerum vſa opera,in cõmodam vllam rem inuertere deſperarat, proptereaq. vt inutilem eiecerat; incõmodamque, non in ſanguineas modò animalis agat partes, ſed in neruoſum,oſſeumq. itidẽ genus omne, inq; ipſum ampliùs ſpũm, nunquam ſatis explicet Ariſtoteles.At non inuertendus modò (vt dictum eſt) mẽſtruus ſanguis calori eſt ſemini inexiſtenti, ſed è venis ad vterum pertinentibus emulgendus. Neque.n. ex eo fœtus conſtitui poteſt, qui in vterum delapſus eſt; qui nimirum nullo ibi tẽporis momento in grumum abijt; vt optimus teſtatur Galenus: vt facultate oĩnò ſpiritus ſemini inexiſtẽs do-

nandus ſit, ſanguinem è venis, arterijsque exugendi. Hac verò non alia ratione donari queat, niſi qua factũ videtur; proprijs videlicet & ipſe venis, proprijsq. indatur arterijs, hæq; vteri venis, arterijsq. connectantur, & veluti vnũ ipſis facta ipſarum oſtiola occludi prohibeãt; proprijs itaq. venis, arterijsq. inexiſtens ſpũs ex vteri venis, arterijsque, quo nobis expoſitũ eſt modo, ſanguinem aſſiduè attrahat; è quo è venis effluxo, & in cordis, reliquorũq. viſcerum integumenta illapſo, in eiſq. cõpacto, & cor, & viſcera reliqua cõſtituantur; nec alia oĩno ratione efformari ea imaginari licet. Venas itaq. arteriasq. præexiſtere oportet, & ipſum ijs inſidentem ſpũm, tum & viſcerum ſingulorum tunicas. Niſi.n. extractus à ſpiritu ſanguis veluti canalibus quibusdam certã, anguſtãq. in ſedem feratur; nec ſingulę illius portiones ea modò in loca cõfluant, in quibus, quæ ex ipſis conſtituenda ſunt, viſcera conſtitui oportet; nec rectè etiã, certaque compingantur ſpecie. Et neruoſum oĩnò primum conſtitui genus, ſenſus ipſe teſtatur. In abortibus enim, qui haud ita multò poſt conceptiones fiunt, inq; ouis modicũ quid à gallina calefactis, nulla dũ ſanguinea exiſtente re. & inuolucra, integumentaq., quibus & fœtus vniuerſus, & ſingula contineantur viſcera, & venę inſuper, atq. arteriolæ conſpiciuntur. Vt dubitare liceat nulli, neruoſum (vt dictum eſt) primum genus, eiq; inexiſtentẽ conſtitui ſpiritum; & fœtus opificem vteri oĩnò calorem eſſe: qui.ſ. manifeſtè ſemen in neruoſum genus, & ſanguinem in uiſcera agit; & qui ſpiritus etiã ipſius ſemini inexiſtentis, & ſubſtantiã perficit, & copiam ſummopere adauget. Neque.n. vel ſpiritum, qui ſemini inexiſtit, tenuiorem ab vteri calore fieri, nec dũ externa abeo ſeminis tenuitas in vapores agitur, & in neruos compingitur ſemen, internam in ſpiritum agi dubitare licet. Nec vero, quòd animalis partes omnes ſumma cum ratione conſtitutæ videntur, ſummaque arte (qua nulla prorſus vti videtur calor, temerè vſquequaque, & effuſis agens viribus) alia ab inexiſtente ſpiritu ſemini ſubſtantia indẽda Ariſtoteli fuit, quę fœtum efformantis, cõſtituentiſq. caloris vires moderetur. Ab vno enim, benèq. vniformi ignis calore, vel quæ benè vniformia apparent, in longè diuerſas agi res intuito, & pulcherrimè ſeminis, ſanguiniſq. naturam contemplato, & ita paratum vtrumq. intuito; vt ab animalium calore in corporis partes omnes agi poſſet, nihil verendum erat, ne in vtero in eas ageretur: minus etiam ne conſtitutæ eæ in propria ſeruarentur natura, nihil vel ab vteri, vel à proprio calore amplius arefactę, immutatęue; quas.ſ. aſſiduè nouo illapſo ſucco nutriri videret. Cõditoris tantùm noſtri induſtria ſuſpicienda Ariſtoteli erat; qui talem, tantumq. animalium oĩum corporibus, fœminarumq. vteris calorem, eamq. rebus externis diſpoſitionẽ indidit; vt in partium ſingularum conſtitutionẽ, nutritionemq. ab illo agi poſſent. At is nihil Dei opt. max. ſapientiã ſuſpiciens vſpiam, ſubſtantiam ipſe & corpori vniuerſo, & ſemini indit, quæ calori, frigoriq. imperet, eorumq. actionẽ, vt libet, moderetur; intendat ſcilicet, vbi opus eſt: nihil vſquã ille declarans, qua ratione, quoue modo eius imperio naturę illę adeò prõptè obtẽperent, & nihil inde amotæ actionem ſiſtant, nihilq. admotæ eã intendant; declarandum omninò. Stupidę.n. Ariſtoteli naturæ agentes, & proprias vires cohibẽdi, & actionẽ omninò, agendiq. modum immutandi inſciæ, impotenteſq., nec quĩ illius imperio, aut voluntati obſequantur, nec, ſi velint, quì poſſint, intueri licet. Nobis quidem non alia ratione illarum uis, actioq. immutari poteſt; niſi vel lõgiùs amotis illis, vel proximioribus factis: quæ incorporea Ariſtoteli anima nuſquam moliri poſſe videtur. Reliquarum porrò animalis partium vltimò moritur cor; nõ quòd (vt Ariſtoteli placet) vitæ principiũ in eo ſitum ſit; ſed quòd aĩalis vitæ, motuſq. auctor ſpiritus craſſiſſimæ eius tunicæ, fibriſq. longè ineſt plurimus, ægerrimèq. inde elabitur. Quandiu itaq. is ineſt, viuitque; tandiu & cor viuere videtur, aſſiduè ab eo conſtrictum, dilatatumque. Firma certè ratio ſi ſit, anguillis, ſerpentibusque in caudis vitæ principium indendum ſit: quæ ſcilicet à reliquis corporis partibus abſciſſæ, & demortuis iam ijs, penituſque immobilibus factis, viuere, moucrique videntur.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER SEPTIMVS.

INQVIRENDVM ESSE QVOMODO ANIMA SENTIT, ET quomodo intelligit, & quomodo bona, vel praua ſit. Cap. I.

ANIMAL ex anima, & corpore, vt è diſtinctis, diuerſiſque rebus conſtare, & animal, quantum ad animam è ſemine eductũ pertinet, ſpũm eſſe corpori, vt proprio tegumento, proprioq. incluſum organo, ſatis (vt exiſtimo) in ſuperioribus declaratũ eſt commentarijs: & vtriuſq. itidem generatio manifeſtata eſt. Spiritus modò paſſiones, operationesq: aperiendę eſſent; modus ſcilicet, quo rerum, quæ vniuerſæ, externâ nimirum ſpetie, internisq. viribus in ſpiritum agunt, ſpetiem, naturamq., & motus percipit, quod ſentire dicitur: & tum & quo earũ, quæ vel externa modo ſpetie, vel internis modò viribus ſpiritui innotuere, quod ignotum eſt percipit, quod intelligere dicitur: poſtremò & modus, quo ab ijs, quæ ſentit, & quæ intelligit cupiditatibus, odijsue, & alijs huiusmodi afficitur paſſionibus, & iuxta eas ad operationes commouetur, quæ & ipſæ bonæ, prauæque, & virtutum, vitiorumue, & prout has, vel illas operatur, bonus & ipſe, prauusue, & virtutibus donatus, vitioſuſue dicitur: & menſura inſuper, qua rectè vt operetur, probuſque vt ſit, vel fiat, afficiendus eſt, commouenduſque ſpiritus: ſummè omnia inquiri digniſſima, & quibus, ſi liceat, explicatis, labori huic finis imponi poſſit.

QVAE, ET QVOMODO SENTIT SPIRITVS, ET QVID ſit ſenſus. Cap. II.

QVONIAM preſentes modò, vigentesque, eas nimirum modò caloris, & frigoris vires, quę ad ſpiritum peruenire queant quauis cõtectum carne, neruis incluſum quibusuis, externa in ſuperfitie vniuerſa, at clarius certè in molliore ea, gracilioreue, in ea ſcilicet, à qua dictarum naturarum actiones minus reijciantur, minuſque retundantur, percipit ſpiritus: remotas illas, & quæ ad ſpiritum nõ perueniant, nuſquam prorſus: languẽtes verò (cuiusmodi quæ cibis ineſſe videntur) non niſi linguæ, laxiſſimæ nimirum carni, molliſſimiſq. neruis, rebus omninò ille inexiſtens; quas permeent ille, exuperentque; itaq. ijs inexiſtentem attingant ſpiritum: languidiores adhuc (cuiuſmodi, quæ aeri, luciq. inſunt, exiſtunt) in cerebri modò ventriculis, inque humoribus oculo inexiſtentibus; ijs ſcilicet in locis, àd quæ non aeris modo, lucisque viribus, ſed aeri ipſi, ipſique luci patens facta eſt via; in quibus omninò aer ipſe, & ipſa lux ſpiritum ipſum attingat nulla contectum carne, cute nulla; itaque & aeris, & lucis vires integræ, nihilq; ab intermedijs rebus reiectæ ipſum contingant ſpiritum: & violentas aeris impulſiones externa in cute vniuerſa, at languentes

QVID SIT VOLVPTAS, ET QVID DOLOR; ET CVR, QVOVE modo ab ijs, quę ſentit, illorum altero afficitur ſpiritus. Cap. III.

QVONIAM vel oĩum conſenſu, & ſenſus ipſius teſtimonio, voluptas ſenſus eſt blandus, iucundusq., & qui ſpũm ſummopere oblectat, & veluti excitat, viuificatq., dolor contra triſtis, moleſtusq., & qui ſpũm diuexat, & veluti deijcit, proſternitq.; & manifeſtè ea modò dolorẽ ſpiritui inferunt, quæ prępotentibus, cõtrarijsq. donata viribus corpus, inexiſtentemq. ſpũm à propria natura, propriaq. dimouent diſpoſitione, corrũpunt nimirũ; ea contra voluptate afficiunt, quę ſimilibus, cognatisq. donata viribus corpus, inexiſtentemq. ſpũm fouent, & veluti viuificant, & à propria natura, proprlaq. dimotũ diſpoſitione ijs vtrũq. reſtituunt, itaq. conſeruant; & voluptatẽ, quam ſenſilium actio ſpiritui affert, non alia ratione affert, niſi quòd (vt alibi ampliùs declaratum eſt, & iam iã declarabitur) ſpũm ad motum, ad propriam.ſ. agit operationem; nam motum propriam eſſe ſpiritus operationẽ, & nihil fortè ab ea minus, quàm à propria natura ſpũm conſeruari, ſuo ſatis declaratum eſt loco: liquido vtiq; patet voluptatẽ conſeruationis, dolorem contra corruptionis, deſtructionisq. ſenſum eſſe. Niſi id fortè obſtet, quòd quę in ciborũ aſſumptione, & in ſeminis emiſſione percipitur voluptas, magno interdũ percipitur cum malo; & multa dolorem ſimul, ſummũq. inferũt bonum. At nullo id reijci poteſt negotio. Non.ſ. qui aſſumuntur cibi, & quod emittitur ſemen, propterea oblædunt, quòd linguæ illi, & hoc vaſis, è quibus effluit, inexiſtentem ſpũm commouet; ſed illi quidem, quòd copioſiores, vel robuſtiores ſunt, quàm qui à ventriculi calore exuperari, & probũ in ſuccum agi poſſint, proindèq; ſpũm ventriculo, dum in eo retinentur, tum prauum acti in ſuccum venis inexiſtentem diuexant, corrũpuntq.; hoc verò, quòd plus iuſto emiſſo magno ſpũs labore reficiendum eſt; & ampliùs etiã, quòd ipſe etiã cum eo emittitur, itaq; & imminuitur ſpũs. Et quæ dolorem faciunt, nõ quòd dolorifica ſunt bonũ ſpiritui afferunt, ſed quòd quæ ſpũm oblędebant, reijciunt; idq; nõ niſi cum aliquo ſpũs incommodo, maloq. etiam fieri interdũ poteſt. Vt (quod dictũ eſt) ambigere non liceat, quin voluptas conſeruationis, dolor deſtructionis ſenſus ſit. Huiuſmodi porrò ſenſus voluptas cum ſit, & dolor; eaq; modò ſpũs ſentiat, à quibus non quidẽ in aliud actus ſit ens, ſed à quibus quid patitur, & quid immutatur, & à quibus nouas ad operationes, nouosq. agitur ad motus: vtiq. ab ijs, quę ſentit, vel voluptate afficiatur, vel dolore oportet. Siquidẽ externę, quę corpus ſubeunt, & ſpiritum attingunt vires, vel eius naturę ſimiles, cognatæq., vel diſſimiles, cõtrarięq; ſint oportet; itaq; ſpiritum vel foueant, conſeruentque, vel oblædant, & ad corruptionem agant, vel voluptate ſcilicet, vel dolore afficiant oportet.

MODVM, QVO AB IIS, QVAE SENTIT SPIRITVS VOLVPTATE AFficiatur, diligentius inquirendũ; & quibus conſpiciendus eſt in rebus. Cap. IIII.

QVONIAM verò non ibi modò, eæq. rerum actiones ſpiritum oblectant, quæ alienis eum viribus, & à quibus propria eius natura oppugnatur, & diſpoſitio immutatur, exoluunt, liberantque; à quibus nimirum propriæ ſpiritum naturæ, propriæque diſpoſitioni reſtitui exiſtimare licet; ſed vbi nulla is afficitur moleſtia, nihilq. immutata eſt eius diſpoſitio, quin ibi, ijsque oblectatur à rebus; vbi, & à quibus oppugnatur, & à propria dimouetur diſpoſitione, in amplius ſcilicet, anguſtiusue, & magis etiam, à quibus in vtrumq. ſimul agitur; vt cibi declarant è dulcibus, acidisq. compoſiti rebus: vtiq. modus inquirendus, quo nulla hæc moleſtia, ſed mirifica ſpiritum afficiunt voluptate; num.ſ. (quod dictum eſt) ad quampiam operationem, & quempiam agant ad motum, & num ſpiritus eo oblectetur. Quoniã enim alienis à naturis oppugnatus, nõ voluptate, ſed dolore afficitur ſpiritus; & voluptas,

quæ à reditu ad naturam non fit, à propria ea operatione fieri viſa eſt oĩs; & res alia, à qua fieri queat, nec antiquiorum conſpecta eſt vlli, nec intelligi prorſus poteſt; ibi modo ſpiritũ oblectari intelligentibus, vbi propriꝫ naturæ reſtituitur, vel in ea ſeruatur: vtiq. quæ ſpiritum oblectant, & nihil propriæ eum naturæ, propriæq. reſtituunt diſpoſitioni, quin ab ijs dimouent quid; ad propriam ab ijs operationem eum agi exiſtimandum neceſſariò eſt. Id porrò non alijs in rebus, ſed in ſpiritus natura, atq; operatione, tum & in rerũ, à quibus voluptate afficitur, viribus, actionibusque, & ijs in ſpiritus paſſionibus, immutationibusque, quę ab illis fiunt, intuẽdum eſt. Fortè enim quibus à rerum actionibus patitur ſpũs, immutaturq., ad quampiam ab ijs operationem, & motum ad quempiam agi appareat. Itaq; illę oẽs veluti ante oculos ponendæ ſunt. Et ſummopere antiquiores mirari licet; qui non & ipſi idem, & multò etiã, quàm nos, fecerint diligentius: quibus nimirum, veluti & nobis, à rebus, quas ſentit, pati aĩam, & magis, quàm nobis, animę voluptatem omnem, vel eius operationem eſſe, vel eam conſequi, ibi nimirum modò voluptate animam affici, vbi iuxta propriã operetur naturam, viſum eſt, poſitumq.; itaq; à quibus patitur, immutaturque, ad propriam ab ijs operationem ipſam agi, placitũ itidem eſt, poſitumque. Quibus igitur modum, quo in rerum ſenſu oblectatur anima, modum.ſ. inquirentibus, quo, à quibus patitur, & dum patitur, voluptate ab ijs afficiatur, modus omninò, quo dũ ab ijs patitur, ad propriam agatur operationẽ, inueniendus, & apertiſſimè explicandus erat. Nõ (quod factum ijs eſt) id modò enunciandum; proterea nimirum rerum ſenſu animam oblectari, quòd ſenſus animæ propria operatio ſit: nusquam pręſertim (vt videtur) nec ſentientis animæ ſubſtantia, nec eius operatione, nec rerũ, quæ ſentiuntur, viribus, actionibusque, nec quas illa ab his patitur, paſſionibus, ijs.ſ. rebus nuſquam ſatis manifeſtatis; quibus non rectè inſpectis, & veluti ante oculos poſitis, & modus, quo ab ijs, quę ſentit, & quibus propriꝫ naturę reſtitui anima non videtur, voluptate ab ijs afficiatur, intelligi minimè queat. Age itaque dictis in rebus, num ſpiritus ab ijs, quæ ſentit, & à quibus patitur, immutaturque, dum patitur, immutaturque, ad propriam itidem operationem, ad motum nimirum agatur, intueamur.

IN RERVM SENSV, A QVIBVS PROPRIAE NATVRAE NON reſtituitur ſpiritus, propterea voluptate eum affici; quòd dum ab ijs patitur, immutaturque ad motum, ad propriam ſcilicet agitur operationem. Cap. V.

SPIRITVM, ſubſtantiam nimirum lõgè tenuiſſimã; & calore, ſi eius robur ſpectetur, benè magno, at qui, quòd tenuiſſimo ineſt ſubiecto, ſummè exilis ſit, ſummèq; langueat, præditam, in cerebri ventriculis vt in principe ſede, tum & in neruoſo genere vniuerſo contineri, & animalium animæ è ſemine eductę ſubſtãtiam eſſe; & ſenſum, qui in aĩali fit, motumq., & voluptatẽ, quæ illos conſequitur, doloremq. ipſius eſſe oẽm; & mobilem ſui natura, motum.ſ. propriam ipſius eſſe operationem, ſummopereq. eo oblectari, ſeruariq.; huiusmodi nimirum ſpiritum eſſe, vt vel à languidiſſimis agentium naturarum viribus pati queat, immutarique, & vt quiduis commotus ſumma afficiatur voluptate; & naturarum, quas ſentit, id eſſe ingenium, ac vim, vt rerũ, quas ſubeunt, naturam ſtatim oppugnent, & diſpoſitionem ſimul in ampliùs, anguſtiusue agant, aliud nihil immutent, nec immutare queant; quoniam ſatis oĩa in ſuperioribus declarata ſunt commentarijs, nequaquam amplius declaranda; at tantum, quòd ijs rectè inſpectis, quod inquiritur manifeſtum fit, in memoriam ea (quod factum videtur) reuocanda. Huiusmodi porrò ſpiritus natura, & huiuſmodi rerum, quæ ſentiuntur, vires cum ſint, actionesque; easque rerum naturas cum ſentiat modo ſpiritus, à quibus patitur, immutaturque: vtiq. ab ijs, quæ ſentit, in ampliùs, anguſtiusue agatur oportet. Et id omninò tantum ab ijs, quæ ſentit, pati ſpi-

ritum

ritum, & quæ guſtantur, & quæ continguntur declarant omnia. Manifeſtè enim ab acerbis, auſteriſque rebus linguam, ſe ipſum ſcilicet linguæ inexiſtentem conſtringi, & in anguſtum cogi ſentit ſpiritus, à dulcibus contra, pinguibusque ſundi, inq; ampliusagi; & eatenus omninò (vt ſuo amplius explicabitur loco) rerum ſapores, proprias .ſ. rerũm actiones ille percipit, quatenus dilatare ſe ab ijs, conſtringique percipit; à quibus neutrum patitur, inſipidæ eæ videntur omnes. Ab ijs itidem, quæ cõtinguntur, ſi paulò robuſtioribus præditæ ſint viribus, in quibus continguntur partibus dilatari, fundiq., vel conſtringi, & in anguſtum agi ſe manifeſtè ſentit ſpũs; & quæ horũ neutrum agunt, nullum prorſus ſui ſaciunt ſenſum: vt quì ſpiritui ab agentibus naturis paſſo ſit ſenſus, quin is non alterius rei vllius, ſed ſui ipſius dilatationis, conſtrinctionisq. ſit, ambigere non liceat. Quoniã igitur ab ijs, quæ ſentit, quòd ab oĩbus patitur, dilatetur, conſtringaturue ab oĩbus ſpũs oportet; & dum horum alterum patitur, cõmoueatur omninò quid neceſſe eſt (quì.n. nihil cõmotus in amplius, anguſtiusue agatur,) vtiq. à rebus, quas ſentit, pati ſimul, & ad motum, ad propriam videlicet agi videtur operationem. Itaq. à quibus patitur, dilatatur ſcilicet, conſtringiturq., propterea voluptate ſpũs afficitur; quòd ad propriam ab ijs operationem, ad motum nimirũ agitur. Et propterea omninò in rerum ſenſu, à quibus propriæ naturę reſtitui videri non poteſt, voluptate ſpũm affici, quòd commoueatur, voluptas declarat, qua mirifica in ſonorum percęptione afficitur. Siquidem ſonos nõ aliud eſſe, niſi aeris motus ad ſpiritum delatos, & ſpiritui cõmunicatos, & antiquioribus viſum eſt, placitumq. omnibus, & ſuo nobis apertiſſimè declarabitur loco. Quę portò non à reditu ad naturã, ſed à propria operatione ſpiritui ſit voluptas, diuerſis ab operationibus, aut diuerſis modis fieri, aut diuerſa omninò eſſe non poteſt: ſiquidem ſubſtãtiæ vnius vna eſt operatio. Nec propterea à rebus, quas ſentit, voluptate affectus, quòd ab ijs in amplius, anguſtiusue agatur, à quibus id patitur, voluptate ab oĩbus, qui in ſumma à quibusdam afficitur moleſtia; quòd nimirum vt dilatatus, cõſtrictusq. voluptate afficiatur, id modò dilatandus eſt, conſtringendusue; vt commoueri ſe, non (quod ab immoderatis rerũ viribus patitur ſpiritus) à propria etiam natura, propriaq. diſpoſitione dimoueri, ad corruptionem .ſ. agi ſe ſentiat. Id.n. vbi fit; vbi videlicet non cõmotionis modò, ſed immutationis, corruptionisq. ſenſus, & ampliùs is ſpiritui fit; ſummo is dolore, ſummaq. afficitur moleſtia. Itaq. graues cibi oẽs, moleſtiq;, qui nihil ſpiritus naturam oppugnare, at eius modò diſpoſitionem plus iuſto immutare, immoderatè .ſ. in amplius, anguſtiusue agere videntur; pinguiſſimi nimirum, acerbiq.; ſuauiſſimi contra, qui blandè illorum alterum agunt, dulces nimirum, acidiq., eòq; ampliùs ſimul commiſti. Nam vbi alter modò agit; itaq; vel dilatatur, vel conſtringitur modò ſpiritus; id dilatatur, conſtringiturq., quod ab altero dilatari, conſtringiq. poteſt, nihil vlterius, aut modicũ quid dilatatus, conſtrictusue; nulla is ampliùs, aut modica voluptate, quin moleſtia quadam, quodam certè afficitur faſtidio, iam diù à propria dimotus diſpoſitione, & nullo ampliùs commotus motu: at voluptate ſumma, ſi ſimul illi, & quadam agant ratione. Siquidem aſſiduè quod ab altero conſtrictum eſt, id ab altero dilatatum, magis commouetur, & minus à propria dimouetur diſpoſitione; & quod aſſiduè ab ea recedit, aſſiduè itidem ad eam redit. Et voluptatem nullam, nullamoue ſpiritui moleſtiam cibi inferunt, qui ijdem, quibus ipſe, & lingua, vel proximis donati ſunt viribus: itaque inſipidi videntur, dicunturque; quòd nihil linguam, eiq. inexiſtentem ſpiritum dilatantes, conſtringentesue, nullo eum commoueant motu. Et ciborum quorumuis ſeminis ſi non cuiusuis, at eius certè contactus ampliùs ſpiritum oblectat, quod bene concoctum eſt, benèq. mordax factum plurimò nimirũ, benèq. eo calido refertum ſpiritu. Vt.n. non aptioribus id, neq. alijs omninò, quàm cibi quidam, & quædam vina ſpiritum blandè commouendi donatum ſit viribus, at maiorem fortè eius portionem proximius certè, quem commouet,

attingit. Nam minus concoctum quod eſt, cuiusmodi & fœminarum, & eorum omnium, qui frigidum ſortiti ſunt corpus, exiſtit, quòd languido donatum eſt calore, itaque modicum quid ſpiritum commouet, exili cum voluptate, penè & nullo elabitur cũ ſenſu. Quin acribus, mordacibusque vaporibus in partibus ingenitis, quòd ijs inexiſtens ſpiritus ab inhærentibus illis, & diu, aſſiduèque agentibus mordetur, & veluti croditur, eodem, quo & vaſis ſemine turgentibus, ſtimulo, eodemque exagitatur pruritu: & partibus confricatis, ſumma, & eadem penè, qua in ſeminis emiſſione, voluptate afficitur, ſiquidem eodem & in his modo, quo & in vaſis, è quibus elabitur ſemen, à præter labentibus vaporibus commouetur ſpiritus. At vnde digreſſi ſumus, redeamus, & vniuerſalem Ariſtotelis de ſenſu ſententiam explicemus.

QVALIS SIT ANIMA SENSITIVA, ET QVOMODO Ariſtoteli ſentiat. Cap. VI.

2. de a͞ia tc. 52. et ſeq.

» SENSVS (inquit) potentia eſt: non enim ſemper ſentit, ſed ſenſibilibus opus habet, à quibus motus, & ad actum actus, fiat actu ſenſus. Quoniam vero omne, quod ad actum agitur, tale eſt ipſum potentia; & ab eo agitur quod tale eſt actu: ſenſitiuum igitur potentia eſt, quale ſenſile actu; & priusquam à ſenſili paſſum eſt, diſſimile, paſſum verò ſimile. At pati ſenſum à ſenſibilibus non propriè dictum intelligas: non ſiquidem corrumpitur ſenſus potentia, dum fit actu, ſed perficitur potius. Fit autem ſimilis ſenſilibus, ipſorum formas abſque materia ſuſcipiens; veluti cera annuli formam abſque auro, ſic & viſus ab habente colorem, colorem tantum abſque materia: nec tamen ipſorum fit veluti materia. Stupida ſiquidem materia nec ſentit, nec iudicare poteſt; ſenſus verò ſenſilia & ſentit, & iudicat. Nihil ſcilicet anima modo vllo percipere Ariſtoteli viſa eſt vſquam, niſi quæ ipſi induntur, & quæ ipſa fit. Et modum itaque, quo intelligit, edocens, ea itidem intelligere ſtatuit, quæ ipſa fit; itaque quę ſentit, potentia eſſe omnia; vtque ea ſentiat actu ea facienda eſſe; eorum ſcilicet formas ſuſcipiendi facultate donata eſſe, & ſuſcipere omninò eas, eæque fieri ipſa, vbi in ipſam eæ agunt. Pati igitur anima ab ijs, quæ ſentit, viſa eſt Ariſtoteli, at nihil eã tamen ab illis corrumpi vnquam, quin perfici magis, ſumma ab illis voluptate affectam intuito: id ſeorſum ab alijs entibus euenire animæ ſenſitiuæ viſum illi eſt, vt rerum formas omnium ſuſcipiat, nihil ab illarum vlla corrupta vnquam, nec à propria dimota natura, nec illarum vllius prorſus materia facta. Idq. inde colligit; quòd nõ materiæ more, nullo illas cum ſenſu, nulloq. ſuſcipit cum iuditio; ſed ſuſcipere ſe eas ſentit, iudicatq.; vt in propria permanens natura alia fieri poſſit. Simul igitur & pati à ſenſibilibus. (ſiquidem quod potentia eſt actu fit) & perfici, quòd quæ fieri poteſt, & quæ potentia eſt, ea fit omnia, nihil à propria dimota natura.

ANIMAM NON QVOMODO ARISTOTELI PLACET ſentire. Cap. VII.

NON temere quidem, nullaq. ratione, quæ ſentit, quęq. intelligit anima eorum formas ſuſcipere; & ea quodammodo fieri Ariſtoteli videtur. Quæ enim nullo modo ipſi inſunt; nec ad ipſam delata ſunt vnquam; ea vt percipiat pacto nullo fieri poteſt. Quæ igitur animæ ſentienda, percipiendaq. ſunt; neceſſariò eorum natura, ſubſtantiaq; aliquo modo animæ indenda, at non eouſq; tamen, vt ea ipſa fiat. Non ſiquidem vt ignis naturam, viresque ſentiat ſpiritus, ignis natura penitus

aſſumenda eſt, ignisque ipſe faciendus; ſed vel modicum quid ab eo calefactus, dilatatusque, calefaciendi cum, dilatandiq. facultate præditum optimè ſentit. Rectè igitur Ariſtoteles rerum formas, quæ nullo modo, nullaque ratione animæ inſunt, nulla eas ratione ab anima percipi poſſe intuitus, non rectè quas ſentit, verè animam eas ſuſcipere, easque ipſam fieri ſtatuit; quas ſcilicet vel modicum quid ab eis paſſa, & modicum quid immutata penitùs ſentit, percipitque. Rectè itidem ab ijs, quæ ſentit, anima perfici videtur; ſumma ab eorum multis voluptate affecta. Quin & modus interdum, quo ab ijs perficiatur, cõſpectus Ariſtoteli videri poteſt: & ſi quidem ſui ipſius, propriarumque poſitionum memori diligentius inſpectus is foret, conſpectus (reor) tandem foret. Quoniam verò non propriæ animæ ſubſtantiæ conſeruationem, perfectionemue, ſed propriam operationem voluptas Ariſtoteli conſequitur, ſumma in quorumdam ſenſu voluptate animam affici, & ab exuperantibus ſenſilium formis, ab ijs nimirum, quæ penitus ſuſceptæ ſunt, penitus deſtrui, penitusque corrumpi intuito; nequaquam à ſenſilibus perfici, quòd eorum formas ſuſcipiat, eaque ipſa fiat; ſed quòd ab ijs ad propriam agatur operationem, exiſtimandum illi omninò fuit. Et nulla quidem ratione ſenſus Ariſtoteli impugnandus erat vllus, ſummè eos incuſanti, qui ſenſu poſt habito rationem inſequantur: at multò certè minus manifeſtus, qui eſt, obſcura ratione, languidaque, & quæ proprijs etiam poſitionibus aduerſetur, reijciendus fuit. Ab exuperantibus nimirum ſenſilium formis, ab ijs videlicet, quæ penitus eam occuparunt, penitusque ab ea ſuſcepta ſunt (neque enim robuſtiſſimę quæ ſunt, at quas vel è longinquo, vel breui agentes reijcit anima, ſed vel languidiſſimę, at quæ penitus eam ſubeunt, occupantque, quæ omninò penitus ab ea ſuſcipiuntur, exuperantes Ariſtoteli videri, poniq. debent) corrumpi animam intuenti, enuntiãtique, quin ab omnibus, quæ eam occupent, corrumpatur, atque exitio detur, dubitare non licuit. Itaque ſi à quibuſdam commota tantùm, affectaque illa appareat, non & corrupta itidem; non penitus animæ ſuſceptæ eæ videre debuere, veluti neq; alijs entibus naturæ; a quibus immutata ea quid, at non penitus corrupta ſunt, inq; alia acta entia. Nec verò non entium reliquorum more externis ſuſceptis formis animam corrumpi ſtatuat; quòd reliqua quidem entia non puras, ſincerasque, ſed cum materia omnes, & nullo cum ſenſu, anima verò formas nulla cum materia, & cum ſenſu ſuſcipit, iuditioque: nihil enim ſenſui, proprijsque etiam poſitionibus magis aduerſum proferre Ariſtoteles queat. Vel oculis ſcilicet ipſis intueri licet, quæ externis ab agentibus entia in quæuis indũtur formæ, nulla eas cum materia, ſed puras, nudaſq; indi; quæ ſcilicet non entis, cui præinexiſtunt, commiſtione, contactuque, ſed nudis modò eius viribus, actioneque, & eodem prorſus agentibus modo, quo & in ſenſoria, ipſamque agunt in animam. Tum ne formæ quidem ipſæ externo ab agente immitti Ariſtoteli videntur, ſed ſingulæ è propriæ materiæ ſinu educi: vt nec ipſæ quidem ſuſcipi, nec materiam vllam ſecum afferre videri poſſint. Ipſe itidem ſenſus, & propriæ itidem poſitiones Ariſtoteli manifeſtare potuere, quæ patiuntur entia quodam cum ſenſu pati. Nam & mutuò ſeſe exhorrere, aufegereque entia intueri poterat; & calorem frigoris aduentu ſe ſe colligere, introque agere, & è contra, conſpectum Ariſtoteli eſt, poſitumque: quibus igitur, velit, nolit, ſenſum attribuat neceſſe eſt. Quid enim quas non ſentit vires ens, eas reformidet, vitetque vllum? Quod igitur dictum eſt, nequaquam à ſenſilium formis animam perfici Ariſtoteli exiſtimandum fuit, quòd eas ipſa ſuſcipiat, eaque actu ipſa fiat; ſed quòd ad propriam ab ijs agitur operationem. Nec verò conſpectum id, poſitumque Ariſtoteli dixerint: formarum enim ſuſceptionem, earumque cognitionem, ſenſumque propriam eſſe animæ operationem viſam ei eſſe, poſitamque. Manifeſtè enim animæ ſubſtantiam eo propemodum modo à ſuſceptis formis perfici Ariſtoteli placet, quo tabella, in qua figuræ multæ depingi queant, ſi in ea deſcribantur omnes, perficiatur; paſſa nimirũ

a ſenſilibus, non operationem ipſa operata vllam: & ſenſum (vt viſum eſt) ſenſilibus ſimilem fieri ſtatuit, paſſum ab ijs, immutatumque. Paſſio porrò cum Ariſtoteli ſit ſenſus, vel per paſſionem ſaltem fiat, immutationemque, & ſummè eam dolorificam interdum, & quæ exitium etiam inſerat; qui operatio itidem, quæ & voluptatem, & robur operanti animæ Ariſtoteli etiam indit, & quæ à proprio animæ ingenio fluat, poni poſſit, nuſquam Ariſtoteles explicet. Nobis id obijci non poteſt. Nam ſi quoniam externis à rebus aliud nihil pati anima poteſt, niſi conſtringi, dilatariue, itaque quibus à rebus patitur, ab ijſdem & ad motum, ad propriam nimirum illa agitur operationem; nequaquam tamen (quod Ariſtoteli fiat neceſſe eſt) ſi formarum ſuſceptio, cognitioque, & ſenſus propria animæ operatio ponatur, vel paſſio ipſa, vel eius perceptio animę operatio poſita eſt vnquam. Age verò, quoniam non quomodo Ariſtoteli placet, ſentit anima, ſeorſum eorum natura, actioque, quæ vniuerſo in corpore, & quæ certis eius in partibus percipiuntur; quæ, propterea quòd in eis ſolis quædam ſentiuntur, ſenſoria dicuntur, explicentur.

NON EA TANTVM, QVAE VNIVERSO IN CORPORE PERcipiuntur, ab anima contingente, contactaque, & tactu omninò percipi, ſed magis etiam, quæ in lingua, naribus, oculiſque ſentiuntur; & ſenſus omninò omnes, vno auditu excepto, tactus eſſe.

Cap. VIII.

QVAE vniuerſo in corpore ſentiuntur, propterea quòd ibi ſenſum modò faciant, vbi contingunt, contingunturque, tactilia ab antiquioribus dicta ſunt, & animæ portio, ſeu facultas, quæ illa ſentit, tactus; quæ verò in lingua percipiuntur, ſapores, & animæ facultas, quæ eos percipit, guſtus; quæ in naribus, odores, & quæ eos ſentit, odoratus, olfactuſque; & viſus, quæ lucem, coloreſque in oculis intuetur; auditus, quæ ſonos in auribus percipit. Rectè quidem; diuerſarum.n. rerum vires, actioneſque, & quæ non eadem in parte, nec modo eodem percipi videntur, proprijs ſingulæ vocibus appellandæ ſunt: at non rectè ijdem, quæ ab vna, eademque anima, & vna, eademque eius facultate, & vno inſuper percipiuntur modo, pluribus ea animæ viribus, & modis itidem pluribus percipi, & guſtum, olfactumque, & viſum à tactu diuerſum poſuere; qui non tactus modò ſunt omnes, ſed multò etiam, quàm qui tactus dicitur, exquiſitiores. Non ſcilicet ea modò, quæ vniuerſo in corpore percipiuntur, & quæ tactilia (vt dictum eſt) dicuntur, propterea percipiuntur, quòd eorum actio, & vis, ſubſtantiaque ſpiritum contingit; ſed magis quæ in lingua, & multò etiam magis, quæ per nares, & quæ in oculis percipiuntur. Vnus ſonus, commotus nimirum aër ad ſpiritum non defertur, eumque non contingit, ſed quo dictum eſt modo impellit: quæ ſentiuntur reliqua, non alio modo ſpiritum immutant, nec immutare poſſunt, niſi contingentia illum. Vt non guſtus modò, qui antiquioribus itidem tactus viſus eſt, manifeſtè ciborum contactu fieri viſus, ſed multò odoratus ampliùs, viſuſque tactus poni debeat. Quoniam verò quæ linguæ appoſita inexiſtentem ſpiritum contingunt, immutantque, & commouent, alijs corporis partibus indita, infixaque nihil ad ſpiritum illis inexiſtentem perueniunt; & lux itidem, atque aër, quantumuis reliquis corporis partibus vniantur, ſpiritum tamen non attingunt, niſi per oculorum tunicas, perque nares ad eum deferantur; & diuerſæ ciborum, luciſque, & inſpirati aeris ſunt vires, naturaque: ſeorſum omninò ciborum, luciſque, atque aeris contactus, perceptioneſque inſpiciendæ ſunt. Liceat verò vſitatis ſingulas vocibus, eorum nimirum, quæ vniuerſo in corpore percipiuntur, contactum, ſenſumque, ta-

ctum, eorum, quæ in lingua, guſtum, eorum, quæ per nares, odoratum, eorum verò quæ in oculis, viſum appellare.

QVAE VNIVERSO IN CORPORE SENTIVNTVR. Cap. VIIII.

LONGE tenuiſſimus ſpiritus (vt in ſuperioribus expoſitum eſt commentarijs) & à calore quouis, & quouis à frigore educi, deſtrui, extinguiue aptus, vel imo in corpore recondendus videri poterat, vel externa eius ſuperficies ſummè duranda. At horum alterum factum ſi foret, ſtatim animal corrumpatur. Nihil enim partium, externarum præſertim, quæ alienarum rerum actioni expoſitæ ſunt, paſſiones & ipſe patiens, nihilque eas ſentiens, nihil ea, à quibus illæ fiunt, declinet; corrumpantur itaque illæ, & ipſe itidem paulò poſt pereat ſpiritus. Neque enim integumento ſpoliatus ſpiritus, & veluti carcere adaperto ambientis ſuſtineat vires, aut non ipſe ſtatim euolet. Corpori igitur vniuerſo, & externæ inprimis eius ſuperficiei indendus fuit; & molles quidem partes internæ omnes faciendę; quę ſcilicet ab externis obtectæ, defenſæque non niſi ab inexiſtentibus rebus pati poſſent; quarum vel languentes vires ſpiritui percipiendæ ſunt; vt ſimiles, cognatasque retineat; alienas, contrariasq; eijciat, expellatque; diù enim retentæ, partes tandē, quibus inhærent, obledant, corrumpantq;. At externæ partes, earumq; pręſertim ſuperficies, qualis facta videtur, craſſiuſcula oīnò facienda fuit; & quam nō niſi robuſti caloris, frigoriſque vires, à quibus ſolis perdi poterat, permeent, peruadantque, & ad inexiſtentē ſpiritum deferantur: quas igitur, nihil dum illis magnum quid paſſis, ipſe itidem ſentiens, patiensque ſpiritus ea, à quibus fiunt, declinet. Neque enim externarum partium corruptionis ſenſus ſpiritui dādus fuit, cuius ſcilicet fruſtra datus ſit, ſed earum immutationis. Vniuerſo itaq; in corpore, & vel externa eius in ſuperficie duriuſcula (vt dictum eſt) facta vigentes, viuasque agentium naturarum vires ſentit ſpiritus; à quibus nimirum in vniuerſa illa ipſe patitur, immutaturque: languentes nihil in externis percipit; quæ videlicet ab eorum duritie, craſſitieque reiectæ nihil ad ſpiritum perueniunt, nihilq; eum immutant. Vniuerſo itidem corpore, & vel externis in partibus rerum, quas contingit, diſpoſitionem, tenuitatē ſcilicet, craſſitiemque, & quę horum ſunt generum percipit ſpiritus. Vel enim quæ continguntur neruis, inexiſtētiq; cedunt ſpiritui, vel renituntur, reſiſtuntque, & neruos, ſpiritumq; in anguſtius agunt, conſtringuntq;. Quod ſi quid aliud, vbi ſpiritus patitur, pati ſe ſentit, & læuitatem itidem, atque aſperitatem, partium ſcilicet æqualitatem, & inæqualitatem: æquabile enim quātumuis, & modo quouis à ſpiritu contrectatum nihil eum ſeparat, nihilque diſtrahit; inæquabile verò, difformeque, vel leuiter compreſſum, vel contactum modò, ſpiritum diuidit, & veluti diſcerpit: quæ & ipſa vbi patitur ſpiritus, non modò pati ſe ea ſentit, ſed ſumma cum voluptate, vel moleſtia. Quin & rerum leuitatem, grauitatemq; ſpūs percipit, pondusque. Vel enim quod ſubleuandum eſt, ſubſtinendumque, nullo ſubleuat, ſubſtinetq. labore, & nihil prorſus ab eo deprimitur, vel ægrè & ſubleuat, & ſubſtinet, ab eiusque pondere opprimitur, grauaturque. At licet corporum (vt dictum eſt) conſpiſſationem, ſitumque, & pondus percipiat ſpiritus, minimè per ſe ea ſentit, ſed veluti ex accidenti quodam. Neq; enim vel tenuitatem, craſſitiemque, & quæ horum ſunt generum, niſi comprimat, neq; æquabilitatē atque inæquabilitatem, ſi veluti in puncto contingat, nec pondus, niſi ſubleuet, ſubſtineatq;. Solas agentium naturarum vires, propriè & per ſe ſentit ſpiritus; à quibus ſcilicet quouis modo contactus patitur, immutaturque: vt earum modo ſenſus per ſe videri poſſit, aliorum omnium veluti ex accidente.

QVAE IN LINGVA SENTIVNTVR, ET QVID SIT SAPOR. Cap. X.

AT vero quoniam (vt in ſuperioribus expoſitum eſt commentarijs) cum corpus vniuerſum, tum ipſe aſſiduè imminuitur ſpiritus; itaque vt vterquę reficiatur, res aſſumendæ ſunt, quæ in vtrumque à languido animalium calore exuperari, inuertique poſſint: & huiuſmodi ciborum omnium naturam eſſe cum oporteat; vnoq; excepto igne, reliquorum noſtrorum entium vires, vel quæ robuſtiſſimæ ſunt, & quę molliſſimis animalium corporibus inditæ penitus ea corrumpant, perdantque, quòd ab amplioribus ambientis viribus aſſiduè reiectæ, retuſæq. nihil cutem ſubire, proindeque nec ſpiritui denſioribus in rebus contento innoteſcere poſſunt; proindeq. externis in corporis partibus propriarum rerum virium nulla prorſus, at earum modò, quæ ab ambiente ijs inditæ ſunt, ſentitur actio: vtiq. ne res aſſumerentur, quæ animalium vires exuperent, organo aſſumendæ fuere benè molli, beneq. laxo, quod ſcilicet non externæ tantùm, robuſtæque rerum vires, ſed propriæ itidem vel ab illis imminutæ, reiectæque permeent, peruadantque, lingua nimirum. Ei igitur inexiſtens ſpiritus non vigentes modo, viuaſque rerum vires, ſed languentes eas penè, & demortuas, & veluti ſtertentes; non ſcilicet externum modò calorem, externumque frigus ab ambientis rebus inditum, ſed internam itidem naturam vel (quod dictum eſt) ab externa reiectam, exuperatamque, & vtriuſq. actiones ſimul percipit. Externus porrò calor, externumque frigus nullum ſpiritui ſaporis ſenſum facit; quòd ab vtroque, & natura, & diſpoſitio immutatur, calefit nimirum, vel frigefit, & vel in ampliùs expanditur, vel in anguſtius cogitur, at nõ ex æquo immutationem vtramq; percipit ſpiritus, ſed illas longè promptius, longèq. clarius. Quin vbi paulò vehementius ipſius natura immutatur, diſpoſitionis immutationes nihil ille ſentit: & ibi oĩnò tantùm manifeſtæ hæ fiunt, vbi ſummoperè illæ languent. Vt cibi, potionesque declarant: quę quibuſuis donatę viribus, quantumuis ſcilicet ſapidę ſint; ſi feruentes, gelidęue aſſumantur, magno quidem calore, frigoreue, at nullo ſpiritum afficiunt ſapore; magnũ videlicet ſui ipſius naturę, at nullum diſpoſitionis immutationis ſpiritui ſenſum inferunt. Itaque vel ſi alienæ, quæ perpetuò cibis inſunt, naturę diſpoſitionem & ipſę immutent, proptereaque ſapidas & ipſas eſſe oporteat, nullum tamen ſaporis ſenſum faciunt; quòd in robuſtiore proprię naturę immutatione diſpoſitionis immutatio penitus latet. Manifeſtiſſima autem fit in proprijs ciborum, potionũque actionibus quibuſuis; quòd proprię illorum vires à longè amplioribus ambientis viribus reiectę, retuſęque adeò languent, vt (quod externæ naturæ nunquam pati videntur) tactum omnem penitus lateant, proindeque nihil linguam, nec inexiſtẽtem itidem ſpiritum propria afficiunt natura: quin illorum multi nihil fortè linguæ ipſius, at inexiſtentis modò ſpiritus diſpoſitionem immutant. Itaque non adeò vehementer propria natura immutata, vt ipſius modò immutationi intentus ſit ſpiritus, diſpoſitionis immutationem perbelle percipit. Et vel cutem ipſam, & quas ea contingit carnes, res omninò, quę multò, quàm lingua eſt, duriores ſunt, denſioresque, nihil (quod ſentire liceat) ab appoſitis medicamentis concalefactas, frigefactasue molliri ab ijs, liquarique, & in ampliùs expandi, vel durari, conſtringique & in anguſtius cogi cum intueamur; & manifeſtè ſi non à cibis quibuſuis, ab ijs certè, qui paulò robuſtioribus donati ſunt viribus, in qualibus ipſorum actiones, & agendi modus inſpiciendus omninò eſt, lingua, inexiſtensque ſpiritus cum dilatetur, fundaturque, vel compingatur, conſtringaturque, & vel veluti læuigetur, vel exaſperetur, mordiceturque, atque erodatur, linguę omninò diſpoſitio cum immutetur, calefieri verò,

frige-

erigeſieriq; , à nullis hoc quidem, à perpaucis illud cum ſentiamus, & ab ijs modò, quibus (cuiuſmodi aromatum multis, alij quę, & capis ineſſe videtur) robuſtiſſimus ineſt calor: patet vtique non linguæ, inexiſtentiſque ſpiritus naturam, ſed diſpoſitionem à ſaporibus immutari; & ſaporum ſenſum propriæ ciborum naturæ actionis, vel ſpiritus paſſionis, & ipſius omninò dilatationum, conſtrinctionumque ſenſum eſſe. At age modò, vel ſi nihil ſibi ipſi diſcors ſenſus vniuerſi naturam, & ſenſuum ſingulorum ſubſtantiam, modumq; , quo ſinguli ſentiunt, poſuiſſe videatur Ariſtoteles, itaq; illis expoſitis, reiectisque, ſenſibus ſingulis natura indita Ariſtoteli eſt, moduſq. , quo ſinguli ei ſentiant, nihil ampliùs exponendus videri poſſet: quoniam quæ ſingularia ſunt, non ſatis fortè vniuerſali ratione inſpici poſſunt, & multò manifeſtius ſingulari, propriaq. inſpiciantur inſpectione; quę ſeorſum deguſtus, ſingulorumq. ſenſuum natura, & de ſingulorum ſentiendi ratione, multòque etiã diligentius, quæ de ſaporum conſtitutione, naturaq. Ariſtoteles tradidit, exponãtur, examinenturq. & ipſa.

QVOMODO ANIMA SAPORES ARISTOTELI SENTIAT, ET in quibus illum explicans incuſandus videri poteſt. Cap. XL.

GVSTVS (inquit) Ariſtoteles poteſtatem habet guſtabilis excipiendi, dijudicãdiq, per ſimilitudinem ad ipſum guſtabile, quæ fit alteratione quadam; & potentia omninò guſtabili ſimilis eſt; fit autem actu ſimilis, paſſus ab illo, immutatusq;. Sẽſitiuam animam nõ magis ſenſilia potentia eſſe, quàm eorum quoduis entia reliqua omnia, minimèq; ſenſum fieri, quòd actu id anima fiat, à quo patitur, immutaturq. , ſed vt ſentiat, quãuis ſenſilis actionem, & modicam ſentientis animę paſſionem ſatis eſſe; ita declaratum videtur; vt ſingulis in ſenſilibus ampliùs ſi declaremus, ſuperflui, & non veritatis manifeſtandæ ſtudio, ſed vel Ariſtotelis odio, vel ambitione tracti hominem inſectari videri poſſimus. Nihil etiam ampliùs incuſandus videtur Ariſtoteles ſenſus ſingulos à proprijs ſenſilibus perfici ſtatuens; quòd ſinguli propriorum ſenſiliũ formas, quæ potentia ſunt, ſuſcipiunt, actuq. eę fiunt, nihil ab illis corrupti, ſatis, vt videtur, dãnatus, ſenſum vniuerſum, qua dictũ eſt, ratione, perficiẽs. Niſi fortè ampliùs reprehendendus ille videatur; quòd ſingulorum ſenſilium perceptio non vniuerſali, ſed propria ratione, nec verbis oĩod, ſed ipſis demonſtanda erat rebus, quæ nimirũ guſtabilium ſunt formæ, & quomodo eas ſuſcipit, eæque anima fit, declarandũ erat. Singulares ſiquidẽ res ſenſui manifeſtandæ ſunt, aperiendæq.: id fieri ſi nõ poteſt, vniuerſalis illa ratio improbanda prorſus, reijciendaque. Vel ipſius.n. Ariſtotelis teſtimonio ex modo vniuerſales rationes firmæ ſunt, veræque, quibus ſingularia cõgruunt, conſentiuntque. Id etiam communiter in ſenſilium omnium, & in tactilium præcipuè, guſtabiliumq. perceptione mirari Ariſtotelem licet; quòd à guſtu ea excipi, dijudicariq. per ſimilitudinem ad ipſum guſtabile, quæ alteratione quadã fiat, decernens, guſtum, & ſentientem animam omnem neceſſariò corpoream ponendã eſſe non animaduertit. Qui enim incorporea ſi ſit, formarum, quæ materiæ penitus immerſę ſunt omnes, actionem ſentiat, eaſq. ipſa ſuſcipiat, & ea omninò ipſa fiat, paſſa, immutataq. ab illis? At quoniam longè à nobis diuerſus Ariſtoteles nequaquã (quod nobis factum eſt) ſapores caloris vnius actiones eſſe omnes decernit, nec cuiuis molis diſpoſitioni, ſed vni eos indit aquæ humiditati, eorumq. efficientiam terræ attribuit ſiccitati; & calor in eorum conſtitutione nihil aliud agere ei videtur, niſi quòd hanc illi afficit, vnitq.; & dulcem, amarumq. eorum extremos ille ponit, reliquos ex his ſibi commiſtis fieri decernit: Age rationes, quæ eum, huiuſmodi vt poneret ſapores, impulere, exponantur, examinenturque. Nam qui ſapor cuius, quantiq. caloris actio ſit, in proprio nobis declaratum eſt commentario.

SAPORVM MATERIAM AQVAE HVMIDITATEM, EFFICIENtem cauſam terræ ſiccitatem, & dulcem, amarumque illorum extremos eſſe, reliquos ex his ſibi ipſis commiſtis Ariſtoteli fieri, & horum medios eſſe videri. Cap. XII.

MATERIAM, quæ naturã quampiã ſuſceptura eſt, eius ipſam penitus expertem oportere eſſe ſatis alibi declaratum ſupponẽti Ariſtoteli, & quæ nec actu, nec poteſtate humida ſunt, quæ ſcilicet aſſumpta, manſaque nihil emolliuntur, nihilq. humeſcunt, ſed in propria duritie, propriaque ſeruantur ſiccitate, nullũ ab ijs ſaporis ſenſum nobis fieri ſentienti, itaque ſaporum materiam & inſipidam ſui natura, & humidam oportere eſſe intelligenti, & aeris humiditatem longè tenuiorem, quàm vt ſapor affigi ei poſſit vllus, intuenti (quod reliquum fuit) aquæ humiditatem ſaporum materiam ponendam eſſe viſum eſt. Tũ quoniam ex inſipida ſapida ea vt fieret, contrarias ſcilicet vt aſſumeret vires, contraria à natura, itaq; à ſiccitate immutãda, craſſities nimirum quæpiam adijcienda Ariſtoteli erat, & ab ignis ſiccitate (quòd non ipſa, ſed calor propria eſt ignis natura; & nullam omninò ab eo aquæ craſſitiem indi, quin in ſummam eam agi tenuitatem intueretur) fieri id non poſſe iudicanti, aquę humiditatem à terræ ſiccitate immutari, & ex inſipida ſapidam fieri, & hanc efficientem ſaporum cauſam ponendam eſſe viſum eſt. Et quoniam inepta per ſe terræ ſiccitas aquæ humiditati affigi, & calor ad ſaporum cõfectionem conferre quid Ariſtoteli viſus erat; caloris opera aquæ humiditati terræ ſiccitatem affigi, proindeque calorem ſaporum veluti concauſam eſſe viſum illi eſt. Itaque ſaporem definiens, Sapor, inquit, affectio eſt aquæ humiditati à terræ ſiccitate indita. Id etiam, vt modo, qui dictus eſt, ſapores conſtitui ſtatueret, Ariſtotelem induxiſſe videtur; quòd inſipida per ſe, propriaque natura aqua per ſal, cineresque, per terræ ſcilicet ſpeties colata, ſalſa fit, amaraque; & quòd paſſim è terra amarę, acidęque emanant aquæ. Nec verò, quòd terra saporem quempiam ſortita ſit (nã & ipſa, & reliqua ſimplicia corpora, veluti & aqua, ſaporis penitus ſunt expertia; & ſi quæpiam illius portio ſapida eſt, humiditatis ea admiſtione huiuſmodi Ariſtoteli facta eſt) ſed quòd terram aqua pertranſiens ab illius afficitur ſiccitate: & diuerſos terram pertranſeuntes aquæ aſſumunt Ariſtoteli ſapores, quòd diuerſa ſiccitatis copia ijs immiſcetur. Saporum porrò extremos dulcem eſſe, amarumque, reliquos horum medios, & ex horum omninò commiſtione, veluti & colores ex albi, nigrique complexu, exoriri ille decernit.

RERVM OMNIVM OPIFICIS DEI POTENTIAM AEMVLATVS, & rerum naturæ, ſibique ipſi contrarius ex aqua, terraque, inſipida vtraque, ſapores conſtituit Ariſtoteles. Cap. XIII.

RELIQVIS rebus naturas indens Ariſtoteles cum ipſarũ opifice Deo mihi quidẽ de ſapientia contendere videtur, alias ipſas faciens, atq; à Deo factę ſunt: at ſapores cõſtituens modis multis potentiam etiã illius æmulari manifeſtè apparet. Ex aqua enim, & terra, inſipida vtraque, & neutra ipſarum à calore aliud paſſa quicquã, niſi quòd per ſe ſimul vniri ineptæ illius opera vnitæ ſunt, iunctæque, ſapores conſtituens, è non ente omninò, è nihiloq. ipſos educit, creatque; & quas calori Deus indidit vires, penitus ei demit, & quæ frigoris ſunt, attribuit. Siquidem calor, ipſius imprimis Ariſtotelis teſtimonio, quæ diuerſi ſunt generis ſciungit, ſegregatque; & humiditatem perpetuò è ſiccitate educit, extrahitque omnem, non huic illam agglutinat. Tum & calorem cibis inexiſtentem (à quo non entium modò actio-

nes omnes ædi, ſed entia ipſa omnia conſtitui Ariſtoteli etiam videntur interdū) ſter-
tentem in illis, nihilque agentem facit Ariſtoteles; & ſiccitatem (quam ſecundis præ-
ſertim in corpotibus nulla prorſus agendi vi donat, ſed penitus inertem, & caloris,
frigorisq. opus eſſe decernit) actionum multarum, & benè vehemētium potentem fa-
cit; & languidiſſimis, vt videtur, rationibus. Non propterea ſcilicet cibi, qui ſicci ſui
natura, denſique ſunt, dum nihil conteruntur, nihilque molliores fiunt, nullo lin-
guam afficiunt ſapore, quòd inſipidi ſunt, & ſapidi vt fiant, quæpiam ijs immiſcenda
eſt humiditas; & contritis illis, adapertisq. linguam immutandi, afficiendiq. vis indi-
tur, quæ ſapor dicitur, quòd linguæ humiditati, quo illos ſubeat, patefactus e't adi-
tus, & illos omninò hæc ſubit. (qui enim adeo nullo temporis momento linguæ hu- “
miditas vim, ſaporemque ab illis aſſumat, qui nullus ipſis inexiſtit, aut ipſa ſaporem
illis indat quàm longiſſimè à proprio diſſidentem?) ſed manifeſtè propterea nihil dū “
contriti, nullo linguam ſapore afficiunt, nihilq. eam immutant; quòd propria ipſo- “
rum natura, & proprius ipſorū calor à longè amplioribus ambientis viribus reiectus, “
retuſusque in ipſorum præſertim ſuperficie veluti ſtertit; & proprias is vires manife-
ſtare, & agere omninò vt queat, veluti excitandus, & veluti in aperto ponendus eſt: “
moles ſcilicet, cui ineſt, in minutiſſima fruſtula disrūpenda, internus nimirum calor,
& qui non adeò ab ambientis viribus retuſus eſt, excitandus, & linguæ admouendus. “
Id porrò vbi factum eſt, isq; agit calor, vtique & eius manifeſtatur actio. ſapor nimi-
rum, qui præinexiſtebat quidem, & à molis denſitate reiectus latebat, manifeſtus ut.
Et præinexiſtentem ſaporem in contritis cibis excitari, vel in mollibus ijs, humidiſq.,
& qui nihil contriti magno tamen linguā afficiunt ſapore, ſentire licet. Eò nāq; ho-
rum itidem ſapor magis manifeſtus fit, quò magis graciles, magisque minuti fiant.
Quoniam igitur inanis eſt Ariſtotelis ratio, qua ſaporum materiam aquæ humidita-
tem eſſe aſtruit; vtique nihil ea, qua illorum efficientem ſiccitatem declarat, reijcien
da eſt: vniuerſa enim ab illa pendet, & illam ſupponit. At Ariſtoteles tamen ampliùs
incuſandus; qui ſcilicet alibi (vt dictum eſt) ſiccitatem inertem prorſus, & ſecundis
præſertim in corporibus actionis omnis expertem, & ſapores non iuxta humiditatis,
ſiccitatisq., ſed iuxta caloris, frigorisq; immutationes immutari, & alios, atq. alios
fieri intuitus cum ſit, prædicaretque, & benè diuerſas, benèque vehementes ſapo-
rum vires, actionesque, & quæ caloris, frigorisque propriæ, & calori omninò, frigo-
riue attribuendæ ſint cum perſenſerit, veluti ſui ipſius, eorumque, quæ ſenſu perce-
» perat, oblitus illorum opificium ſiccitati attribuerit. Quoniam (inquit) quatuor de-
» terminatæ ſunt cauſæ elementorum, harum autem ſecundum coniugationes: & ele- *4. Mete. te. 1.*
» menta quatuor accidit eſſe. Quarum duæ quidem actiuę, caliditas, & frigiditas, duę
» autem paſſiuę, ſiccitas, & humiditas. Fides autem horum ex inductione. Videntur
» enim in omnibus caliditas quidem & frigiditas terminantes, & copulantes, & tranſ-
» mutantes, & quę eiusdem generis, & quę non eiusdem, & humectantes, & exiccan-
» tes, & indurantes, & mollificantes: ſicca autem, & humida terminata, & alias dictas
» paſſiones patientia, & ipſa ſecundum ſe, & quęcumque communia ex ambobus cor-
» pora conſtant. Tum alibi, Perſpicimus (inquit) decerptorum pomorum ſapores à ca
» lore immutari, ſeu ſoli, ſeu igni ea exponantur: vt appareat non ab aqua eiuſmodi
» factos ſapores trahere, ſed in ipſius pomis permutari; cum auſteros ex dulcibus, tum
» amaros, & omnimodos factos, quin & excocti ad omnia ſaporum genera (vt ita dica-
» tur) trāsmutantur. Et frigus (inquit) & congelatio ſapores obtundit, & odores eua-
» neſcere facit; quia calor, qui architectatur, & mouet, frigus, geluque interimunt.
Quin & id incuſandus videri Ariſtoteles poteſt; quòd qui humiditate, & qui ſiccitate
exuperante ſapores fiant nusquam declarat. Quoniam enim ſiccitas humiditati indi-
ta ſapores ei indit omnes; itaque horum diuerſitas diuerſæ ſiccitatis copię attribuen-
da eſt: vtique ſaporum exortum, conſtitutionemque exponenti, qui ipſorum à ma-

iore,

iore, & qui à minore ſiccitatis copia fit, declarandum omninò erat. Tum quòd ſi nõ reliquorum omnium, at extremorum certè, & è quorum commiſtione reliqui fiunt omnes, natura, & ratio, qua à ſe ipſis adeò diſſident, quàm fieri poteſt diſtintiſſimè manifeſtanda Ariſt. erat; & quòd, vt ſapores modo, quo ipſe fieri decreuit, fieri vt declaretur, ampliùs certè declarandum, & iuxta diuerſam humiditatis, ſiccitatiſque copiam differre illos, & ibi ſingulos perpetuò fieri, augerique, vbi ea illarum excedit, cuius maiori copiæ aſſignatus is ſit, demonſtrandum. At age quando Ariſtoteli explicatum id non eſt, Aphrodiſiæum id explicantem audiamus. Fortè enim rectè ſi id agat
» ſaporũ confectionem ſiccitati tribuendam declaret. Propterea (inquit Aphrodiſiæus)
» dulciſſimæ hyemales pluuiæ, æſtiuæ minus, & minus etiam autumnales, flante borea
» dulces, potabileſque, auſtro amariores, ſalſioreſque, dulces præterea in alluuioni-
» bus, atque inundationibus, in ſiccitatibus verò, ſqualloribuſque ſalſæ, amaræque;
» quòd hyeme, quoniam humida eſt terra, exhalationes puræ aſcendunt, nihilque ip-
» ſius ſiccitati commiſtæ; æſtate autem, quoniam terra nõ adeò humiditate referta eſt,
» cum ipſius exhalationibus ſuperfluitates itidem aſcendunt, à quibus aqua inficiatur.
» Flante borea potabiles fiunt, quoniam à frigidis, humidiſque ſpirat locis: auſtro ve-
» rò amaræ, quoniam à ſquallentibus, arentibuſque; itaque terrenæ naturæ multum
» cum exhalationibus aſcendit. Idem & in ſiccis accidit conſtitutionibus; contrarium in pluuijs, atque in inundationibus. Itaque in vniuerſum humiditas dulcis Aphrodiſiæo, amara ſiccitas videtur, & pura illa, impermiſtaque dulciſſima eſſe, amareſcere vero, & ſalſa fieri ſiccitati commiſta: puram porrò aſcendere humiditatem, vbi multa ea terræ ineſt; at vbi exigua ea adeſt, ſiccitatem etiam ei immiſceri. Rectè quidem Aphrodiſiæus in rerum, ſaporumque, qui illis inſunt, differentijs, naturas, à quibus conſtituantur, inquirit; & rectè itidem extremos ſapores contrarijs aſſignat naturis: at non rectè, vt videtur, in aquis, ipſarumque illud ſaporibus, quæ ſcilicet, qualibus ſingulæ à rebus conſtituantur, quales omninò ſint, non ſatis proſpectum dùm, ac ne inquiſitum homini erat, & quarum ſapores languidiſſimi ſunt omnes, & exile quid inter ſe differunt, & vel in ijs parum naturas, à quibus conſtituantur, quarum opera ſunt, intuetur. Si in rebus, quibus ſapores inſunt, & in ſaporibus ipſis, ipſorumque differentijs agentes ipſorum cauſæ inquirendæ ſunt; res, quarum naturæ manifeſtæ nobis ſunt, & quibus ſummi, vel ſummis proximi, benè omninò manifeſti ſapores inſunt, inſpiciendæ, guſtandæq. ſunt: nec verò integræ illæ modo, nihilq. paſſæ, ſed immutatæ ampliùs, & à manifeſtis immutatæ naturis. Et ſiquidem humidiſſimæ quæ ſunt res, eædem & dulciſſimæ, amariſſimæ verò ſicciſſimæ quæ ſunt, & ſingulæ quò humidiores fiunt, eò dulciores, eò itidem amariores ſingulæ percipiantur, quò ſicciores fiunt, quocunque vtræque calore, frigoreue donentur; vel ſi obſcurus dùm dulcedinis opifex ſit (quæ nimirum, neque aquæ inſit humiditati, neque à ſiccitate, quæ amaritiem inferre viſa eſt, illi indi queat) liceat tamen Ariſtotelis poſitiones tueri, ſaporumque opificium ſiccitati attribuere. Sin ſapores ſinguli aquæ diſpoſitione in quauis, & vel dulciſſimus in rebus ſiccis, & in longè liquidiſſimis longè amariſſimus ineſſe, at ibi modo ſinguli, vbi certus adſit calor, itaq. ſingulos immutari, prout ipſorũ immutetur calor appareat; deſerendæ omninò Ariſtotelis poſitiones ſunt, ſaporumq. efficientia calori aſſignanda erit. Nec dubitare licet, quin factum id Aphrodiſiæo foret, ſi in quibus oportebat, ſaporũ differentiæ inſpectæ illi forent. Quin vel in aquarum differentijs, ſi rerum, è quibus illæ conſtituantur, natura paulò diligentius inſpecta foret, quod dictum eſt intueri poterat. Non ſcilicet ſiccis, exuſtiſq. è terris, ſiccæ, impuræque exhalationes, & ex humidis humidæ, nulliſq. cum fuliginibus, ſed contra tenuiſſimæ, humidiſſimæque, & puriſſimæ ex illis, craſſiſſimæ ex his, impuriſſimæq; aſcendunt. Id verò, & in proprio de pluuijs declaratum eſt commentario, & vel ipſis intueri licet oculis. Manifeſtè enim in craſſis, arentibuſq; terris tenuis, puruſque aër,

craſſus

craſſus, impurusq. in humidis, paluſtribusque. Craſſa nimirum quæ eſt, denſaq. terra, tenuiſſimis tantum vaporibus egreſſum præbet: at è molli; laxaque, & aquoſa, vel craſſiſſimi, & fuligines etiam elabuntur. Vt amaritiem, quæ æſtiuis, autumnalibuſq. ijs omninò ineſt aquis, quæ è vaporibus factæ ſunt, è ſiccis, exuſtisq. terris eductis, nequaquam ab inexiſtente craſſitie, ſed à nimia vaporum concoctione facta eſſe existimandum ſit. Vapores certè, è quibus ſalſæ, amaræq. aquę fieri Aphrodiſiæo videntur, nimium concocti ſunt omnes. Vt, quod dictum eſt, vel ex aquarum differentijs, è quibus imprimis ſapores à ſiccitate fieri Peripateticis manifeſtari videtur, caloris eos, & benè robuſti ſalſum, amarumque actiones eſſe liquidò pateat.

DVLCEM, AMARVMQVE SAPORVM EXTREMOS NON ESSE, minimèq, ex ijs reliquos componi. Cap. XIIII.

SAPORVM porrò extremos dulcem, amarumq., reliquos horum medios Ariſtoteles ponens, & è dulci, amaroq. ſibi ipſis commiſtis eos educens, ſui ſimilis videri poteſt, & idem omninò, qui ex inſipidis rebus ſapores educit omnes. Eiuſdē enim è ſibi ipſis commixtis rebus naturam educere, quę illarum inſit nulli, & è calidis, dilatantibuſque res cōponere, quæ frigoris ſenſum præbent, conſtringunt certè. Dulcis amaro bene proximus eſt; itaq. mel amplius concoctum, amarū aſſumit ſaporem, & vterq., quibus apponitur res, emollit, laxatq;: acerbus verò, auſteruſq., & acidus conſtringunt, durantq. omnes. Vt non niſi Ariſtoteli, ſuisq., qui ipſius ſententias quaſi Dei decretorum inſtar venerantur, è dulci, amaroq; cōpoſiti ſaporis illi videri poſſint.

QVID SIT ODOR, ET QVOMODO SPIRITVS EVM PERCIPIT; & cur tanta ab eo voluptate afficiatur, moleſtiaue. Cap. XV.

QVONIAM quæ odorem ſpirant res benè in longū eos effundunt, & rebus, quas ſemel attingunt, indunt omnibus; itaq; natura ijs inſit, quæ ſeſe amplificandi, effundendique, & aeri, rebuſq. alijs quibuſuis indēdi omnibus facultatem obtineat, oportet; & entium nulli prorſus natura alia vlla, cui præſertim huiuſmodi uis attribui queat, ſed vnus modò inexiſtit calor; iſq;, quibuſuis donatus ſit viribus, dum robuſtiores naturæ, & à quibus ipſius actio reijciatur, exuperetur que, obuiæ non fiunt, ſeſe amplificandi, effundendique, & rebus, quas attingit, indendi omnibus, nullum facit finem: vtiq; qui à rebus efflatur odor, proprij ipſarū caloris actio is ſit oportet. Quòd ſi ampliùs intueri id placeat; & in odorabiliū rerum viribus, diſpoſitioneq;, & in odorum præterea differentijs, quæ vel ijsdem in rebus, at modicum quid magis, minuſue conſtrictis, laxatiſue, maximę fiunt, intueri licet. Quoniam enim eæ pręcipuè res odorem ſpirant, quibus robuſtus ineſt calor, & quæ patentem ei egreſſum præbent, laxæ ſcilicet, apertæq; quæ ſunt; quibus contra languidior ineſt calor, & è quibus nullus elabenti exitus patet, denſæ videlicet quæ ſunt, nullum prorſus, niſi combuſtæ fortè, benè ſcilicet amplo inexiſtenti calori exitu patefacto, & robuſtiore eo forte facto odorem emittunt; & è quibus, vel modico à frigore conſtrictis nullus, vel longè languidiſſimus ſpirat odor, è contrectatis ijs, calefactiſue, è laxioribus nimirum factis benè magnus, eòq; aſſiduè maior, quò magis laxentur, magisque illa aperiantur; quò ſcilicet inexiſtenti calori exitus magis patefiat: liquidò vtique pateat, odorem caloris externis à rebus aeri inditi actionem, & ipſum omninò eſſe calorem. Nihil porrò aliud à ſapore odor cum differat, niſi quòd proprij ille ciborum, hic verò caloris actio eſt, aeri ab alienis rebus inditi; vtique (quod ſapor in lingua inexiſtentem, & tactilium rerum omnium

calor in ſpiritum, quem attingit; quauis in corporis parte is contineatur, agere viſus eſt) in amplius, anguſtiusue eum agat oportet. Quamobrem vbi adeò blandè, leuiterque illorum alterum agit, vt commoueri modò ſe, non & à propria diſpoſitione dimoueri ſentiat ſpiritus, iucundiſſimus ei eſt; moleſtiſſimus contra, vbi illorum alterum adeò vehementer agit, vt propriam diſpoſitionem immutari, itaque & corrũpi ſe ſentiat ſpiritus. Nam calorem quemuis diuerſas aliorum calorum vires horrere, itaq; aduentantes eas reformidantem ſeſe, propriamque contrahere molem, ſatis eſt, vt videtur, ſuperius conſpectum. Et propterea omninò odores ſentire, adeoq; ijs oblectari ſpiritum, quòd in amplius ab ijs, anguſtiusue agatur, itaque commoueatur, inde etiam intelligere licet; quòd odor nullus diu oblectat, quin nec diu ſentitur; & dum oblectat, ſentiturque, non æque perpetuò oblectat, nec æque perpetuò ſentitur; ſed & voluptas, & ſenſus, quem facit, aſſiduè imminuitur, obſcuraturque. Neque enim ambigere licet, quin propterea id eueniat; quòd ab odorum ſingulis in amplius, anguſtiusue actus ſpiritus, quod à ſingulis amplificari, conſtringiue poſuit, nihil amplius amplificetur, conſtringaturue; itaque nec commoueatur. At nõ veluti ab ijs, quæ contingit, guſtatque ſpiritus, ſic & ab inſpirato aere propterea tantùm voluptate, moleſtiaue afficitur, quòd moderatè ab eo, immoderatèue in amplius, anguſtiusue agitur; ſed multò fortè amplius, quòd quoniam non, vt illorum, ſic & caloris aeri inditi actio modò quædam, & benè ab intermedijs rebus reiecta, ſed calor ipſe, & ipſe etiam, cui inſidet, aer ad ſpiritum peruenit, penitusque ei immiſcetur. Itaque ſi non æquè omnibus, at omnibus certè emollitis quid, laxatisque, & penitus ſibi ipſis commiſtus omnibus, mollius, laxiusque vniuerſum fit ens, & in quod longè copioſiorem ſe ſe tandem immittat calor. Vt exiſtimare liceat, putreſcentes iam carnes non propterea ſpiritui etiam in ventriculo contento graues eſſe, moleſtasque, quòd imminutus ſit earum calor (quod factum non eſſe, manifeſtè earum ſapor declarat; qui nihil languidior, nihilque interdum diuerſus factus ſentitur) ſed quòd longè factus ſit copioſior. Nam (vt ſuperius dictum eſt) calores ſinguli, qui virium robore, & multò, vt videtur, ampliùs, qui copia à ſeipſis differunt (quòd quales ſinguli facti ſunt, ſe ipſos conſeruandi, amplificandique, itaque & molem vniuerſam occupandi appetitu, ſtudioque flagrant ſinguli) alijs omnibus contrarij ſunt, omnesque ſe ſe mutuò oppugnant, & è proprijs eijciunt ſedibus. At age quid odor Ariſtoteli ſit intueamur. Quoniam enim, quæ ſingulis ab odoribus in ſpiritu immutatio fiat, ſentire non licet; & (vt nobis quidem videtur) res alia nulla adeſt, quæ illorum vires, differentiasque manifeſtare queat: vtique (quod ſaporum differentias inquirentibus factum eſt) qui odor cuius caloris actio ſit, inquirendum non videtur.

SICCI SAPIDI NATVRA AQVAE, AERISQVE HVMIDITATI indita odores exoriri Ariſtoteli viſum eſſe; & perperam prorſus; & caloris ipſos etiam actiones eſſe. Cap. XVI.

De ſenſ. et ſenſil.

QVIN & odorum materia humiditas, at non aquæ tantùm, ſed aeris etiam, & efficiens ſiccitas Ariſtoteli viſa eſt, at non pura, ſed quæ aquæ humiditati immiſta, & ſapida iam facta ſit. Manifeſtum eſt, inquit, quod illud, quod in aqua ſapor eſt, hoc in aqua, & aere odor eſt; ſiccitas nimirum, at non pura, ſed aquæ humiditati iam immiſta. Et odorum exortum explicans, Eſt, inquit, odor ſapidæ ſiccitatis natura aquæ, aerisque humiditati indita. Huiuſmodi porrò ſiccitati odorum confectionem tribuendam eſſe inde colligit; quòd eorum, quæ ſapida non ſunt, nullum prorſus odorum eſt. Sibi ipſi itaque ſimilis Ariſtoteles longè ignauiſſimæ naturæ, & quæ nuſquam ſe ſe effundere, nec agere omninò videtur quid, quin quæ illi proximiùs ipſius

ipſius, caloriſque, & frigoris ingenium intuito, caloris; frigoriſq; opus viſa eſt, vires aſſignat; quæ nullo temporis momento quàm lõgiſſimè, & quaqueuerſus ſeſe effundunt, & rebus induntur, quibus ſiccitas nulla affigi poteſt, tenuiſſimis ſcilicet vaporibus, & aeri ipſi; & quæ ab aere in cerebri ventriculos illatæ ſpiritum viuificant, proſternunt, & penitus etiam interimunt; & quas poſtremò ipſemet (vt dictum eſt) à calore rebus indi affirmat, & à frigore propterea aboleri, quòd calorem id, cuius illæ opus ſunt, interimit.

VISIONIS RATIO MANIFESTA VT FIAT, LVCIS INgenium, actionemque, & paſſionem inſpiciendam eſſe.

Cap. XVII.

QVONIAM non vt reliquis in ſenſorijs, ita & in oculis vnum modò percipit ſpiritus, ſed præter colorum genus (quod antiquioribus propriũ viſus obiectum viſum eſt) lucem itidem, multòq;, vt videtur, prius, multòque præſtantius; & quòd ſubſtantiam, quæ videt, pati, immutariq.; itaq; & contingi ab ijs, quæ videt, manifeſtum quidem eſt, & antiquiorum optimis viſum, poſitumque; at num rerũ, quę ſpectatur, ſpeties oculos ſubeant, ſeſeq; videnti ſubſtantiæ indant, an ipſa ad res effundatur, eaſq; veluti circumplexa earum imaginibus efformetur, nõ ſatis dum declaratum videri poteſt, antiquioresq; ſummopere inter ſe decertant: vtique modum, quo viſio fiat, & viſionis omninò rationem inquirentibus, illorum vtrumque primùm inquirendum eſt: num ſcilicet coloris genus, an lux proprium viſus obiectum & primò viſile ſit; & num rerum imaginibus ad videntem ſubſtantiam delatis, an ipſa ad illas egreſſa illarum ſpeties percipiat. Antiquiorum itaq; rationes, quibus non lucem (vt nobis placet) ſed colores viſus obiectum, & quibus non rerum ſpeties ad videntem ſubſtantiam deferri, ſed ipſam ad res effundi aſtruunt, exponendæ, reijciendæque videri poſſent. At quoniam, ſi non ſolmodo, flammæque lucem quaqueuerſus emittendi, ſed ipſa itidem, quæ ab ijs effulget lux, ſe ipſam quaqueuerſus effundendi, & à rebus, ad quas defertur, omnibus eòuſq; relucendi potens; & eòuſque omninò ab alijs ad alias relucere conſpecta ſit, quòuſq; ab earum rumoribus, atq; opacitate interrupta, obumbrataque penitus obſcuretur; præterea, & à coloribus, quos attingit, intingi illa omnibus, & corneæ portio, quæ pupillæ ſuperpoſita eſt, humoresque oculo inexiſtentes luci peruij appareant: vtiq; ſimul & viſionis ratio, cuius ſcilicet rei perceptio ea ſit, & quomodo fiat innoteſcat; & dictæ antiquiorum rationes nullo reijciantur negotio, quin ne reijciendę quidem ſint. Quis enim colores nullos prorſus vnquam ſeorſum à luce; & à luce non illuſtratos, ineptos nimirum qui ſe ſe, propriamue ſpetiem effundant, lucẽ verò omnem à rebus, ad quas defertur, quibuſuis quaqueuerſus relucere, & ab earum omnium colore intingi, inq; oculos illabi intuitus, non proprium, ſolumq; viſus obiectum, & ſolam omninò viſilem eſſe lucem, colores verò non per ſe, proprijsque viribus ad oculos deferri (quòd nimirum ſi fiat nulla etiam à luce illuſtrati illos ſubeant, videntiq; ſubſtantiæ in illis inhabitanti ſpectentur) ſed propterea oculos ſubire, proptereaq. ſpiritui manifeſtari intelligat; quòd quæ ipſos contingit lux, ab ipſorum ſpotie intingatur, & ſecum eam ad ſpiritum deferat? Illorum itaq. vtrumque, lucis ſcilicet ingenium, actioque, & paſſio vel ſatis alibi declarata, hic itidem declaranda eſt. Nam corneæ portionem, quæ pupillam occludit, humoresque oculo inexiſtentes luci peruios eſſe omnes, ſatis ipſe declarat ſenſus.

LVCEM QVAMVIS, ET VBIVIS FACTAM, E QVOVIS SVI ipſius puncto quaqueverſus ſe ſe effundere, & coloribus, quos attingit, colorari omnibus. Cap. XVIII.

Qvoniam lux (vt in ſuperioribus expoſitum eſt commentarijs) rectà quidem modò à ſole, noſtriſq; à flammis effulgere apparet; nec vſquã prorſus ferri videtur, quò rectà ferri non poteſt, quò ſ. vt feratur inflecti ipſam oporteat, at quouis ab illorum puncto quaqueverſus effundi; itaq; quantuleuis flammulæ ſint, in ambiente aere ſpectantur illæ vniuerſo; & quæ in ſpecula, in res ſcilicet incidit lux benè denſas, benèque æquabiles, & benè etiam nitidas, quòd vlterius progredi non poteſt, aſſiduèq; à ſuper accedente augetur, proindeq; copioſiſſima fit, & quòd nullis à tumoribus, nulliſq; à maculis interrumpitur, obũbraturue, nihil ipſis propterea imminuitur robur, nihil minus relucet ſplendida, quàm ipſo effulget à ſole; & dum ab huiusmodi ad huiusmodi fertur res nullum relucendi finem facere videtur: vtique & ad tenuia, inæquabiliaq; entia delatam imminui quidem in ijs, obſcurariq; quid, & ab ijs itidem ad alia huiusmodi tandiu relucere, & tandiu ab alijs ad alia ferri, dum penitus non obſcuretur, penitusque deficiat, vel ſi quæ ad huiusmodi res defertur lux nusquam id agere appareat, exiſtimandum omninò eſſet. Siquidem quæ agunt naturæ quantumuis imminuantur, debilitenturque, dum non penitus pereunt, iuxta proprium ingenium agere nunquam ceſſant. Eò itaque ampliùs; quòd ſole nondum exorto, & penitus iam abdito, & ſole exorto ibi itidem ſi non ſplendida, vegeſq. at clara certè, benèque viſilis ſpectatur lux; quò rectà (quò ſola ferri videtur progrediens) niſi ab aere ipſo, & à rebus, ad quas delata eſt, quibusuis ſæpius illa reluceat, deuenire minimè queat. Et quoniam inſuper in minutiſſimis penè, & indiuiſibilibus ſpecillis, & vbiuis ijs poſitis ſol vniuerſus, & vniuerſum ſpectatur cælum: vtiq; & quæ ipſo effulget à ſole, & quæ itidem à cælo refulget, à quouis illa ſolis, & à quouis ſui ipſius hæc puncto quaqueuerſus relucet; itaque veluti in innumeras pyramides lucem quamuis effundi, & in quouis aeris puncto in pyramidis cuſpidem illarum quãpiam deſinere, ad aeris omninò punctum quoduis lucem vniuerſam ferri, & in quouis vniuerſam ſpectari poſſe, liquido patet. Manifeſtè itidem dicta in puncta delata lux, haudquaquam veluti iter ſiſtit, ſed ſe ſe in ijs ſingulis explicat, & quæuis ipſius portio cæptum iter rectà proſequitur, itaque è quauis factarum pyramidum cuſpide in inuerſas pyramides effunditur; & eòuſq; eæ effunduntur, donec in opacum quippiam deferantur. Nam ſi obſcurum in locum (in quo ſcilicet qualisuis eum ſubit lux, conſpicua fiat) per foramen in pyramidis formam factum lucem admittas; id tranſuectam ſtatim in inuerſæ pyramidis formam ſe ſe effundere, & rerum, à quibus relucet, imagines in oppoſitis parietibus, at inuerſas, ſuperiores nimirum partes inferiores, & dextras ſiniſtras factas videas. Præterea, & quoniam tranſpicua colorata quæuis permeans lux ipſorum intingitur coloribus, & per viridia adueniens folia viridis fit; & res illa ſuperuecta paulò robuſtioribus coloratas coloribus, & relucens etiam ab ijs, non quidem ſtatim in ijs elapſa, relucensue, nec aerem omninò permeans (in quo ſcilicet, quòd copioſa nuſquam fit, nuſquam itidem quæ robuſtiſſima nõ eſt viſilis fit) ſed ad denſum quippiam delata ſingulorũ coloribus intincta apparet; & nequaquam nulla in denſi latitudine (quod vtique fieri oporteat, ſi à rerum modò coloribus intingatur, quarum ſcilicet ſuperficiem modo attingit) ſed bene amplo in illius ſpatio; vt ambigere non liceat, quin non à coloribus tantùm, ſed à luce intincta ſit ab illis relucente: patet vtique lucem à coloribus, quos attingit, intingi omnibus.

VNA LVCE CONSPECTA, RERVM OMNIVM COLORES, IMAginesq. ſpectari poſſe; & quomodo illa ſpiritui ſpectetur. Cap. XIX.

QVONIAM igitur lux non à ſole modò, ſed à ſe ipſa quibusuis in rebus facta, à quouis ſui ipſius itaque, & rerum ipſarum puncto quouis quaq; verſus ſeſe effundit, & à rerum, quas attingit, coloribus coloratur oĩbus; & quę pupillę ſuperpoſita eſt corneæ portio, oculoq; inexiſtẽtes humores luci peruij ſunt omnes: patet vtiq; vna luce in oculos illapſa rerum oĩum colores, propterea q; & imagines, & quæ ſpectantur omnia ſpiritui oculis inexiſtenti conſpici poſſe; & propterea omninò, quæ luci expoſita ſunt, ſpectari oĩa; quòd ab omnibus illa relucet coloribus, quibus colorata ſunt, intincta omnibus. Itaq; & oĩum imaginibus efformata, & corneam pupiliæ ſuperpoſitam, tum & pupillam transuecta lux, ſpiritum ſubit in oculis contentum; & quibus ipſa intincta eſt coloribus, ijs illum intingit omnibus, & iuxta ſingulorum vires magis, minusue illum dilatat, conſtringitue (ſi quidem & id agit color vllus) diuerſis certè commouet motibus. Longè.n. ille tenuiſſimus, ſenſuq; præditus longè exquiſitiſſimo, vel ſummè exili, ſummèque languida à luce intingi, à propriaq; diſpoſitione dimoueri, & commoueri poteſt; & quas patitur immutationes, motusq; quibus commouetur, percipit eos omnes. Quoniam enim lux caloris ſpecies eſt, itaq; cùm calore oculos ſubit; vtique ab ipſa itidem ſpiritum oculis inexiſtentem ita dilatari, conſtringique, & commoueri exiſtimandum eſt; veluti ſingulis externis in corporis partibus, & in lingua præcipuè reliquis à ſenſilibus illa is omninò pati viſus eſt: & manifeſtè à coloribus illa pati ſpiritus videtur. Age porrò, num oculo in vniuerſo, an quapiam in ipſius parte, & in qua omninò viſio fiat, & reliqua, quæ ad viſionem ſpectant, inquiramus. At oculi prius conſtructio inſpiciatur; qua ſcilicet ignota, non ſatis illa innoteſcere queant.

OCVLI CONSTRVCTIO. Cap. XX.

QVONIAM oculus (vt patet) ſpherica figura donatus eſt; præſtat vtique eius cõſtructionis explicationem ab eius veluti centro auſpicari. Oculi in medio, & veluti in centro humor inexiſtit; qui quoniam glaciei, puriſſimique cryſtalli inſtar albus eſt, qnin candidus potius, nitidusque, & ſummè æquabilis, lubricuſq., glacialis, cryſtallinuſq; à noſtris dictus eſt. At centri is vicem ſpherico in oculo obtinens, perfectè tamen ſphericus non eſt; ſed in lentis morẽ minus in anteriora, poſterioraque, quàm in latera prominet, protuberatque. Nec humor dictus humoris more ex oculo exemptus diffluit, conciditq., ſed ſe ipſum cõtinet; nec durus tñ eſt, ſed comprimenti cedit, mollis omninò eſt. Anteriori eius parte tunicula adnata eſt, inſtar tenuiſſimę cæparũ pelliculæ tenuis, egregièq; pellucida, & cornu inſtar benè politi lucens, ſplẽdensq.: & nihil ea poſteriores cryſtallini partes attingẽs, ſed ad circulum delata, qui ampliſſimus in cryſtallini latitudine diſcribi poteſt, finit ibi. Pelliculam hanc, & anteriorem chyſtallini ſedem humor ambit benè tenuis, tranſpicuusq.; & qui, quòd aquæ perſimilis eſt, aqueus à noſtris dicitur. Is anteriorẽ modò cryſtallini partem ambit, ibiq; deſinit, vbi & dicta pellicula ſemiglobi formã nanciſcitur. Huius verò humoris poſterior pars quin plana cõſtet ſuperficie, ſinus obſtat, in quem anterior cryſtallini humoris pars, anterior nimirũ cryſtallini tuber immergitur; anterior gibba eſt, dimidiatiq; globi modo rotunda, iuxta oculi nimirum formã. Poſteriori cryſtallini ſedi vniuerſæ humor circũfuſus eſt; qui lõgè, quàm cryſtallinus, minus albus, minusq; nitidus, & lõgè eſt mollior; & qui, quoniã vulgaris vitri ab igne liquefacti ſpetiem, conſiſtentiãq; refert, vitreus dicitur.

Is porrò aquei more ad ampliſſimum criſtallini circulum delatus, nihil vlterius progreditur. Dimidium itaque & ipſe exprimit globum; niſi quòd anterior eius pars, quam planam eſſe oporteret, ſinum & ipſa habet, in quem poſterior cryſtallini tuber immittitur: poſterior gibba omninò, dimidiatique globi modo rotunda eſt, iuxta oculi nimirum & ipſa formam. Continentur porrò humores hi, poſterior quidem vitrei pars ab anteriore, & ab aqueo ſeorſum pertenui tunicula, & quæ aran earum telis nihilo craſſior videri poſſit; cum illis vero ſimul tunicis duabus, quarum altera vuea dicitur, dura altera, corneaque, tum & tunicula, quæ ab vuea in ampliſſimum cryſtallini circulum imiſſa veluti illorum interſtitium fit, & ne ſibi ipſis commiſceantur prohibet. Et vuea quidem neque perfectè ſpherica eſt, neque integra omninò; ſed ad anteriorem oculi acta partem, eòque omninò, vbi iridis ipſa propemodum coloribus colorari videtur, itaque iris dicitur, non nihil introrſum comprimitur; vt eius ſuperficies pro conuexa, atque orbiculari plana fiat; atque à cornea, cui hucuſq; veluti cõrigua fuerat, multum abſcedit; & foramine inſuper ſatis amplo, rotundoq; peruia fit, quod pupilla appellatur: altera verò integra quidem, & perfectè ſpherica omnis permanet, dum ad anteriorem oculi regionem, ad eumque omninò circulum, in quo (vt dictum eſt) iridis colores apparent, & ad eum delata pellucida fit, cornu inſtar bene politi, nitidique facti, itaque cornea dicitur.

OCVLORVM HVMORIBVS, TVNICISQVE, QVAE PROXIME eos continent, ſpiritum ineſſe. Cap. XXI.

NEc verò dicti modo humores, ſed ſpiritus itidem multus oculis ineſt. Idq; non modò inde manifeſtum fit, quòd (vt ſæpe dictum eſt) non perpetuò eadem oculorum magnitudo, neque idem apparet ſplendor, ſed minimi interdum, languidique, & obſcuri ſunt, grãdes interdum, alacreſque, & ſplendidi; ſed multò etiam (vt Galeno itidem placet) ampliùs, quòd viuo in animali oculus vehementer tenſus, ſummeq; plenus, nulla omninò eius pars laxa, corrugataue apparet, at illo mortuo, nihilq; dum aqueo effluxo minor, laxuſque, & rugoſus oculus fit; ſubſtantiæ nimirum abſceſſu longè tenuiſſimæ, & quæ elabens viſum lateat, fugiatque. Quin oculorum altero occluſo alterius pupilla amplificatur, dilataturque, & veluti inflatur; copioſiore ſcilicet ſpiritu in vueam illapſo. Nam propterea pupillam dilatari, quòd maior ſpiritus copia vueam ſubijt, ſi diſſecto animali in inferiores vueæ partes inſuffles, ipſis intueare oculis: ſiquidem iuxta immiſi flatus quantitatem pupillã diduci, amplificarique cernas. Copioſior nimirum in vueam illapſus ſpiritus, quòd ampliore indiget loco, ita eam extendit, vt nulla eius pars in ſe ipſam concidere, complicariue poſſit, ſed ſummè omnes intendantur, itaque in anguſtius ipſæ agantur; ab ijs verò contenta pupilla amplior fiat, cribri foraminum inſtar; quæ omnia filis, à qui
3. de cau ,, bus continentur, intenſis multò fiunt ampliora. Et annoſiſſimis (inquit Galenus) cor-
ſis ſym- ,, nea tunica rugoſiſſima interdum fit, adeòque, vt alij nihil prorſus, alij vero malè, &
pt. ca. 3. ,, vix videant. Incidentibus enim alijs ſuper alias rugis, tunicaque ob eam cauſam du-
,, plicata, ſpiritu præterea pauciore ad pupillam effluere pro proportione, oculi ijs im-
2. de uſu ,, pediuntur. Id ipſum enim, quod ſpiritus parcior à principio affluat, in cauſa potiſſi-
par. c. 5. ,, mum eſt, vt pupilla corrugetur. Et affectus (inquit) quem [illegible] appellant, ſolius eſt
,, imminutæ pupillæ, nihil corneà priuatim affecta. Accidit verò propter ſpiritus in-
,, opiam; vel meatibus ſcilicet obſtructis, aut propter ſenilem imbecillitatẽ; viſorio ni-
,, mirum in oculo emollito, liquefactoque, & eius ſubſtantia in tunicam, quæ poſte-
,, riorem vitrei partem ambit molli membrana, & cum aliqua itidem nerui ſubſtãtia in
,, vueam diffuſo. Qui longè plurimus aſſiduè in illum influit ſpiritus, cum dictas in tu-

nicas

nicat, eamque, quę anteriori cryſtallini ſedi adnata eſt, tum in humores illabitur omnes: & in vitreum quidem neruo ex ipſo, in cryſtallinum verò, eique inhęrentem tuniculam, è tunicula in ampliſſimum eius circulum ab vuea immiſſum, in aqueum, pupillamque ex vuea ipſa.

VISIONEM NON VNIVERSO IN OCVLO, SED VNA MODO in eius parte, & in qua fieri exiſtimandum ſit. Cap. XXII.

Viſio porrò vniuerſo ne in oculo, an quapiam in eius parte, & in qua fiat; è modo omninò, quo fit, è rerumque, quæ ſpectantur, ſpetie, magnitudineque dijudicandum eſt. Lux nimirum, quæ rerum imagines ſpiritui intuēdas affert, ſi vniuerſo in oculo æquè ampla, & æquè clara, & ſpiritus ipſe æquè vniuerſo ineſſe viſus ſit, vniuerſo in oculo viſionem fieri decernendum: ſin vna in eius parte multò, quàm in reliquis magis amplificari, illuſtrarique lux, & ſpiritus longè ei plurimus inexiſtere conſpectus ſit; vna in ea, aut præcipuè viſionem fieri ſtatuendum omninò eſt. Quoniam enim rerum ſpecies, magnitudoque, ipſæ nimirum res propterea ſpectantur; quòd ad eas delata lux earum coloribus afficitur, itaque affecta ad corneam relucet, eamque, & pupillam transuecta oculo inexiſtenti ſpiritui immiſcetur; & rerum, quę ſpectantur, longè plurimarum cum color exilis, languidusque eſt, & à quo per exiguum quid lux immutetur, qui igitur ægerrimè ſpiritui innoteſcat, tum verò ingens magnitudo, & quæ pupillam immenſum quid exuperet; quarū omninò imagines quantæ ſpectantur pupillam ſubire intelligere non liceat: lucem pupillam trāſuectam longè clariorem, & in qua vel languidiſſimus eius color ſpectari poſſit, ſummèque amplificari, neceſſariò exiſtimandum eſt. Itaque (quod dictum eſt) ea vna, aut præcipua in oculi parte, in qua longè illa clariſſima, longèque ſit ampliſſima, viſionē fieri ſummè eſt rationi congruum. Id verò certè poſitum ſi ſit, vniuerſo in oculo eam fieri exiſtimare nō licet. Nam ſi ſingulæ eius partes ſpiritu plenæ, & benè luci peruię, at longè diuerſum ad pupillam ſpatium, ſitumque, & lōgè diuerſam nactæ illæ diſpoſitionem, nec æquè pupillam ſubeunti luci expoſitæ ſunt omnes, nec in omnibus eadem fit lux; ſed minor in alijs, languidiorque, in alijs verò clarior, copioſiorque, & amplior, Talis porrò fit in ijs, quæ longius à pupilla abſunt; & cum denſiores, tum verò & albiores, ſplendidioresque ſunt. Nam, vt in ampliùs diffundatur, ſpatio, & copioſa vt fiat, robuſtaque, & ſplendida, benè compacta, benèq. nitida re opus habet lux. At neque eundem in omnes oculi partes ſpiritū illapſum eſſe, nec omnibus eundem inexiſtere exiſtimare licet; ſed copioſiorem in ijs, in quas, & promptius cōfluere, & commodius contineri queat. Nam multus, benèq. in ſe ipſum collectus ſpiritus ſit oportet, vt longè languidiſſimæ lucis actiones percipiat, & vniuerſitati eas vt communicet in cerebri ventriculis reſidenti. Quoniam enim longè tenuiſſimus ſpiritus quantusuis fiat, nihil tamen externas rerum vires reiicit, nihilq. motibus, qui ei induntur, pigrius commouetur ſed æquè ab iis, ac ſummè exiguus ſi ſit, ſummèque exilis, patitur, commouerurque; & cuiusuis eius portionis paſſiones, motusq. omnes reliquis omnibus, contiguis præſertim communicanrur omnes: vbi multus ipſe ſit, vel ſi non vniuerſus ſimul quid patiatut, vniuerſusq. ſimul commoueatur, proprias ibi paſſiones, propriosq. motus magis percipiat, magisq. iis commoueatur, & multo robuſtior proprias vniuerſirari paſſiones, proprioſq. cōmunicet motus oportet. Et manifeſtè vbi exiguus is adeſt, parum ibi ſentit, nihil proprias paſſiones vniuerſitati communicat, & prauè etiam intelligit. Quamobrem in ea oculi parte viſionem fieri exiſtimandum eſt, quæ pupillæ è regione pulcherrimè poſita ſit; in qua lux cum clariſſima, tum verò & ampliſſima fiat; & cui inſuper plurimus inſit ſpiritus, be-

neque

nèque is ſpiritui, qui meatui, in quem viſorius vterq; coit, & cerebri amplius inexiſtit ventriculis, continuus, vnuſq; ſit; qui ſcilicet breui, & quàm fieri poteſt rectà ab eo emanarit; itaq; eius affectiones, paſſionesque, & motus quiuis, quòd neq; in lóga, neque perplexa in re imminuti, immutatiue ſunt, integri, ſyncerique ad ſpiritus vniuerſitatem deferuntur. Cryſtallinus porrò ad lucem quidem excipiendã, & benè eam amplificatam, illuſtratamque, & ad amplius amplificandam, illuſtrandamq; pulcherrimè quidem poſitus videtur. Siquidem è pupillæ regione, & benè ab ea amotus eſt; & eius, pupillæq; in medio aqueus poſitus eſt: itaque pupillam transuecta lux rectà ad eum fertur; ſpatiumq; ſe ſe amplificandi, & rem nacta, in qua multa ſimul colligi queat, benè ampla, benèq. ad eum aduenit clara. Et conuexus, ſummèq; æquabilis, & benè compactus, albuſq; & nitidus is cũ ſit; quæ aqueo in vniuerſo, in eiuſq; concauo fit lux, omnis in illo ſuſcipitur, ſummèq; integra, nihil ſcilicet interciſa vnquam, & copioſior; proindeq; & robuſtior, ampliorque fit, & nihil eius color fœdatur, aut ſplendor imminuitur, quin augetur magis. At (quod dictum eſt) ad lucem excipiendam, qualemque excipit ſeruandam, & ad amplificandam, illuſtrandamq; pulcherrimè poſitus, conſtructuſque cryſtallinus cum ſit, nequaquam tamen in eo viſionem fieri exiſtimare licet. Neque enim in benè dẽſo ſpiritum, multum præſertim, commodè inhabitare poterit; minus etiam inhabitantis paſſiones, motuſque, qua oportet facilitate, ſpiritus vniuerſitati communicare. Quoniam enim benè denſa, benèq; continua, æquabiliſq; ſuprema cryſtallini apparet ſuperficies; & talem omninò ad lucem, & integram eam, continuamque excipiẽdam factam eſſe oportuit: nequaquam, ſi quis cryſtallino inexiſtit ſpiritus, è vitreo eum, ſed ex altera tunicula, & ex ea, quæ in ampliſſimum eius circulum immiſſa eſt, illapſum eſſe exiſtimare licet. Vt non ad videntem ſpiritum continendum cõſtructus cryſtallinus videri queat; ſed vt in ipſo talis, tantaque fiat lux, qualem, quantamque, vt externarum rerum imagines in ea ſpectari poſſint, fieri oportet, indeq; ad ſpiritum immittatur, remittaturue, contiguis inhabitantem in rebus. Nec verò vel adnata in tunica, vel in ea, quæ in ampliſſimum ipſius circulum immiſſa eſt, viſionem fieri ſuſpicari licet. Neq; enim in longè vtriſque gracillimis tantus inſit ſpiritus, quantus, vt lucis affectiones omnes, earumq; percipiat differentias; nec ita vniuerſitati in cerebri ventriculis inhabitanti vnitus, continuusque; quomodo, vt proprias paſſiones, proprioſque motus integros, ſinceroſque ei communicet, ſit oportet. Nec, ſi à cryſtallino ad circulum ipſum ambientem relucet lux, qualis in cryſtallino facta eſt ad eam relucet. Itaq;upereſt, vt vel in aqueo, vel in vitreo viſio fiat. Siquidem huiuſmodi (vt dictum eſt) cryſtallini conſiſtentia apparet, vt & denſi, & non denſi ſpeculi vicem præbeat; ab eo nimirum reſiliat, eumq; permeet lux; & ad lucem admittendam, amplificandamq., & ad ſpiritum continendum benè vterq; aptus, & modo eodem vterque cryſtallino appoſitus eſt. Et potius quidẽ in aqueo fieri inde ſuſpicari licet; quòd ſolis fulgori, luciq; ſubeunti cuiuis magis expoſitus eſt aqueus: itaque, quæ ad eum à cryſtallino reſilit, clariorem in eo, quam in vitreo, quæ cryſtallinum transuecta ad eum defertur, lucẽ ſpectari exiſtimare licet. At qui aqueo ſpiritus ineſt, & ipſe non benè ſpiritus vniuerſitati continuus, vnuſq; eſt, benè longo, benèq; anguſto, & ſummè perplexo itinere ad illam delatus; vt ſiquidem ipſius paſſiones, motuſq; communicari illi poſſint, interrupti certè, immutatiq; communicentur; & quæ cryſtallinum permeat lux, nequaquam in eo imminui, obſcurariue, quin amplior etiam, clariorq; fieri, quàm quæ ab eo reſilit, videtur. Manifeſtè enim, quæ cryſtallino ſupponuntur res, ampliores omnes, clarioreſq; apparent. Rerum præterea colores, imaginesque, languentem nimirum, fœdatamque, qui conſpecturus eſt ſpiritus lucem, nequaquam ita ſolis fulgori exponendus eſt, vt illam ab hoc ſeorſum admittere non poſſit: multò enim ab hoc, quàm ab illa magis exagitatus, commotusque, minus illius percipiat actiones. Et ma-

nifeſtè

niſeſtè, quæ fulgente ſolis in luce longè ægerrimè, facillimè, optimèque in languente illa intuemur. Itaque ita locandus, & veluti abdendus ſpirirus fuir; vt reliquis excluſis quamlibet admirtere queat lucem. Id verò eò commodius fiat, quò longius à cornea amoueatur. Siquidem cum ciliorum, palpebrarumque obiectu, tum verò pupillæ commutatione id fit. Et ne in oculi ima quæpiam feratur lux, illorum obiectus quiuis, & quæuis huius immutatio præſtat: at ne pupillam, pupillæque proximas res, & veluti eius veſtibulum ſubeat, non niſi magnus ille, & tanta hæc fortè, vt luci vniuerſæ aditus occludatur. Horum, nè in virreo fiat viſio, nullum prorſus prohibet. Siquidem quæ in cryſtallino fit lux, copioſiſſima, ampliſſimaque ad vitreum deferrur, & copioſior etiam in eo fit, ampliorque; & ſpiritus longè plurimus ineſt, longiſſimèque à pupilla amotus, & ſummè vniuerſitati continuus, vnuſque, & breuì, rectàque ab ea progreſſus. Summa præterea cryſtallinnm copia exuperans vitreus, non illum modò nutriendi, reficiendique gratia illi circumſuſus videri poteſt. Nec qui copioſiſſimus è viſorio in eo fuſo in vitreum ſpiritus immiſſus apparet, propterea indirũ eſſe indicandum eſt; vt ſpititus in aqneo exiſtentis paſſiones, affectionesque percipiat, & ſpiritus vniuerſitati eas communicet; nequaquam illi continuus, vnitusque, rei inexiſtens, quæ illius domicilio nuſquam hæreat, continuaque ſit, ſed à benè corpulenta, benèque denſa ab eo ſecluſa re. Vt multis rationibus in vitreo, quàm in aqueo commodius, præſtantiusque lucem à ſpiritu ſpectari, & in eo viſionem fieri intelligere liceat.

QVOMODO EA OMNIA IN SITV, IN QVO NOBIS OPPOſita ſunt, ſpectantur. Cap. XXIII.

EO porrò in ſitu, in quo nobis oppoſitæ ſunt, res ſpectantur omnes, quæ ſcilicet dextris oculi parribus oppoſitæ ſunr, dextris oppoſitæ, & ſiniſtris, quæ ſiniſtris; non quod, quæ ab illis relucent, luces directæ oculos ſubeunt; & quæ è partibus reſilıere, quæ dextris oculi partibus oppoſitæ ſunr, ad dextras feruntur, & ad ſiniſtras, quæ è ſiniſtris (neqne enim ſi ita ocnlos ſubeant res, quę pupillam vel tanrillum excedunt, ſimul vſquam ſpectenrur omnes) ſed quòd quæ à re, quæ ſpectatur, relucet lux vniuerſa quidem vnum in pupilla coit in punctum; tum veluti ſe ſe explicat, & in inuerſæ pyramidis formam effuſa ad cryſtallinum fertur. Itaque quæ à rerum partibus reſiliere luces dextris oculi partibus oppoſitis, in ſiniſtris oculi partibus fiunt, & è contra. At cryſtallinum illæ permeanres, quòd lentis in morem inflexus is eſt, inflectuntur & ipſæ, itaque in contraria feruntur: & ipſo fortè in cryſtallino vel modicum quid ipſum rranſuectæ, vnum rurſus coeunt in punctum; tum ſingulæ rectà pergentes à ſe ipſis iterum diducuntut, priſtinumq. ad oculum nanciſcuntut ſitum; quæ ſcilicet è rerum partibus reſiliere, quæ deſtris oculi partibus oppoſitæ erant, in dextris oculi partibus fiunr, & in ſiniſtris quæ è ſiniſtris. Nam id itidem eſſe lucis ingenium, vt in punctum coacta iter in eo haud ſiſtat, ſed in eo veluti ſe ſe explicet, & rectà pergat vniuerſa, itaque à quauis factarum pyramidũ cuſpide alia inuerſa exoriatur pyramis, & vt ad rranſpicua, at paulò craſſiora, & in quibus copioſa fiat, delara lux, ſubeat ea quidem, at non rectà omnis, ſed ea modò ipſius pars, quæ directa aduenit, quæ vero obliqua iter veluti inflectat, eò nimirum feratur, quò denſi ſuperficies, quin quò extrema lucis ipſius facies, quæ in illa facta eſt, rectà ſpectat, manifeſtè omnia intueare; ſi obſcurum in locum (in quo ſcilicet quantulauis, quæ eum ſubit lux, conſpicua fiat) per foramen In inuerſæ pyramidis formam factum, externam lucem admiſtas. Etenim illud eam tranſuectam ſtatim in inuerſæ pyramidis formam ſe ſe effundere, itaq. externarum rerum, à quibus relucet,

imagi-

imagines in ambientibus parietibus, at inuerſas, ſuperiores nimirum earum partes inferiores, & dextras ſiniſtras factas intueare, & è contra. Hoc verò & in ſuperioribus ſatis eſt, vt exiſtimo, declaratum commentarijs; & ſi tranſpicuum quid conuexum luci exponas, manifeſtiſſimum fiet. Siquidem illud hanc transuectam vnum omnem coijſſe in punctum manifeſtè videas; & in id omninò, quò conuexi ſuperficies, quin quò extrema lucis facies in eo facta rectà ſpectat.

QVOMODO MAIORA QVAE SVNT, MAIORA, ET PROPINquiora remotioribus ampliora, eaq; propemodum, qua ſunt ſingula magnitudine, donata apparent. Cap. XXIIII.

ET maiora, quæ ſunt, minoribus, & omnia proximiora facta ſe ipſis remotioribus ampliora apparent; quòd quæ ab amplioribus, propinquioribusque rebus relucent luces, ad maiorē in pupilla coeunt angulum, & ad maiorem à ſe ipſis diducuntur, & in aqueum progrediuntur; itaq; & in ipſo, & in cryſtallino, tum & vitreo ampliores fiunt. Scilicet prout, quæ à rebus ad pupillam relucet lux, amplior, anguſtiorue fit; ita & lux è puncto, in quod coijt, rectà progrediens vniuerſa magis, minusue expanditur, & inuerſa, in quam progreditur, pyramis amplior fit, anguſtiorue: itaque prout à maioribus, minoribusque, & propinquioribus, remotioribusque rebus relucet lux; ita vitrei, inexiſtentisque ſpiritus maiorem eæ, minoremue portionem attingunt, propriaque afficiunt ſpetie, & maiores ſpectantur, minoresque. Propterea enim, quę ſentit ſpiritus, maiora, minoraue dijudicat, quòd maior, minorue ipſius portio ab ijs immutatur. Fortè & quæ à rebus relucet, lux ſingularum magnitudinem in ſui ipſius magnitudine, profunditateque manifeſtat. Quoniam.n. (vt dictum eſt) ab illarum puncto quouis illa relucet, &, vel vbi in vnum coit punctum, vniuerſa ibi fit; itaque & rerum, à quibus relucet, imagines & ipſæ in eodem fiunt puncto; & ambigere non licet, quin & ibi, & vbicunq; fit lux, & vbicunq; ſpiritum contingit, & ſpiritui ſpectatur, qualis eſt, quantaque, talem eam, tantamque ſpiritus ſentiat, ſpectetque: vtique (quod dictum eſt) in lucis itidem copia rerum magnitudinem ſpiritum intueri exiſtimare licet. Et vel vaſtiſſimi montes quanti ſunt nobis apparent; quòd pupillam transuecta lux in amplius aſſiduè diffunditur, aſſiduèq; in craſſioribus, beneque nitidis humoribus copioſior fit, ſplendidiorque: itaque ad vitreum delata, benè ampla, & tanta propemodum, quantæ ipſæ ſunt res, ſpiritui apparere poteſt; aſſueto præſertim, edoctoque è lucis quantitate, quam in vitreo percipit, rei, cuius illa imaginem affert, magnitudinem metiri, ſentireque. Nec tamen vaſtiſſimorum montium imaginem vniuerſam oculos ſimul ſubire contendam, proximorum præſertim; à quibus nimirum vniuerſis, ab extremiſque ipſorum partibus quæ relucet lux, ſi quidem omnis ad pupillam deferri queat, at ſubire eam certè haud queat, rectà modò progredi apta. Nec lineari id tantùm ratione, ſed ipſo manifeſtū fit ſenſu. Neque enim paulò ampliora quæ ſunt, è proximò rectè vniuerſa, nihilque commotis oculis intueri licet. At vel vaſtiſſimorum montium imago vniuerſa, & quāta eſt, oculos ſubire videtur; quòd tanta ij facilitate aguntur, tantaque commouentur celeritate, adeòque inſenſile quid ijs commotis, alia, atque alia eos ſubit lux, vt multi qui ſunt vnus videatur aſpectus; temporis nimirum momento, nulloque facti labore. Vt vaſtiſſima quæ ſunt, & non niſi multis intuemur aſpectibus, vnico conſpecta eſſe videantur; ſeorſum ſcilicet conſpectas magnitudines vnam omnes faciens ſpiritus, vel maximarum rerum intuetur quantitatem.

Qvo-

QVOMODO SPATIVM, QVOD INTER RES, QVAE SPECTANtur, & nos, & quod ipſas inter eſt res, earumque inæqualitatem intuetur ſpiritus. Cap. XXV.

QVIN & ſpatium, quod nos inter, & quas intuemur res, tum quod ipſas inter eſt res, modo eodem, quo res ipſas, earumque magnitudinem percipit ſpiritus. Quoniam enim non denſis modò à rebus, ſed (vt dictum eſt) ab ipſo itidem aere relucet lux; nequaquam, quæ conſpectis relucet à rebus, ſola ipſa vnquam, & ab ea ſeorſum, quæ ab intermedio relucet aere, oculos ſubit, ſed vtraq; perpetuò ſimul, & huic omninò veluti annexa, & veluti huius illa à tergo. Nam ſi quæ à ſole emanat lux, ad quas rectà fertur res, ſimul, eodemque temporis momento ad eas fertur omnes, & ab omnibus ſimul, eodemq; temporis momento ad res, quas rectà ſpectat, relucet omnes; itaque, quas relucet ad res, illarum imagines in ijs omnibus ſimul conſpicuas facit: at quòd longè quidem rapidiſſimo, & qui viſum etiam ipſum præueniat, ſed motu omninò ad quas accedit res, ad eas accedit illa oẽs; neceſſariò ordine quodam, & (quod facere videtur) prius omninò ad propinquiores effundatur, reſiliatq; oportet. Neq; enim ni id fiat (quod fieri paſſim videmus) quæ ſpectãtur res, quo locatæ ſunt, locatæ appareant ordine. Et propterea quæ in ſpeculis ſpectantur, veluti inuerſa ſpectantur, eę ſcilicet ipſarum partes, quę ſpeculo quidem proximiores, at nobis remotiores ſunt, quę contra proximiores nobis, at ſpeculo remotiores, poſtremę ſpectantur; quòd quę à rei partibus, quæ à ſpeculo minus diſtant, relucet lux, prius, quàm quę à remotioribus relucet, ad ſpeculum fertur, & prius ab eo ad nos retrofertur. Et propterea etiam, ſi, quæ ſpeculum contingit, ab eo retrahas rem, non amplius eius imaginem in ſpeculi ſuperficie, ſed intra ſpeculum, & in puncto intueare, tanto à ſuperficie ſpatio diſtante, quanto, quæ retracta eſt res, ab ea diſtat; quòd lux, quę ab intermedio relucet aere, eam, quę à retracta relucet re, & ad ſpeculum accedens, & ab eo ad nos recedens pręcedit; itaq; quia illa à ſpeculi ſuperficie relucet, puncto hæc, quod intra ſpeculum poſitum appareat, tantoq; ab eius ſuperficie remotum ſpatio, quanto ab ea retracta eſt res, ſpectetur oportet. Rerum itidem inæqualitatem modo eodem intuetur ſpiritus. Quę enim prominent, & proximiora ſunt, proximiora, quę verò penitiora, magisq; in imo ſunt, quòd longior ab ijs aduenit lux, quæ omninò magis abſunt, qualia ſunt, remotiora intuetur ſpiritus. Et quoniam quæ ſpectantur res, quò magis è longinquo ſpectantur, eò obſcuriores apparent, minoresque: vtiq; ſi ſuperficies quæpiam non vno, eodemque omnis, ſed alijs ſui partibus clarioribus, magisq; agentibus, alijs verò obſcurioribus, languidioribusq; colorata ſit coloribus; vel ſi colore quidem nullo, & lineis modò diſtincta ſit æquè quidem diſtantibus; & quæ ab ijs continentur ſpatia, nequaquã ſibi ipſis æqualia, ſed ſecundum primo, & ſecundo tertium, itaq; deinceps quod aſſiduè ſubſequitur, præcedente anguſtius ſit; huiuſmodi ſuperficies quantumuis æquabiles ſint, eodemq; vniuerſæ ſpatio à nobis diſtent, inæquabiles, & non æquè à nobis diſtantes apparent, ſed illius quidem, quæ clarioribus coloratæ coloribus ſunt, partes proximiores, remotiores verò, obſcuriores quæ ſunt; quòd nimirum propinquarum illæ rerũ ritu viſum magis exagitant, illæ verò remotarum more languidiùs. Alterius itidem ſpatia ampliora quæ ſunt, proximiora, remotiora verò quæ ſunt, minora apparent, rerum & ipſa exẽplo; quæ vel maximè ſibi ipſis æqualia, at longo ordine locata ſi ſint, nequaquam ſibi ipſis æqualia, ſed quæ propius, maiora, minora verò, quę longius locata ſunt, apparent. Quòd ſcilicet minora quæ ſunt, minora appareãt, id non ſpatiorum anguſtiæ, quæ è longinquo intuentes latere poteſt, ſed ipſorum diſtantię attribuit ſpiritus.

QVO-

QVOMODO MOTVM, MANSIONEMQVE, TVM NVMERVM intuetur ſpiritus; & nec figuras, nec magnitudines, nec numerum, nec motum propria eſſe viſus obiecta; & quomodo ea ſentiunt reliqui ſenſus. Cap. XXVI.

RERVM porrò motum, manſionemque propterea percipit ſpiritus, quòd earum ad nos, & ad ſe ſe ipſas intuetur diſtantiam; quæ ſcilicet vel nobis, vel ſibi ipſis propinquiora, remotiorave fieri, moueri, quæ verò æque à nobis, & à ſe ipſis perpetuò diſtare intuetur, in eodem perpetuò permanere loco dijudicat. Itaque quæ in anguſto, concluſoque loco, & immoto omninò cuipiam propinqua ſunt, dimota minimè latent, at non quæ in vaſto, apertoque ſunt in loco; ſed eorum motus diù occultus eſt. Numerum verò percipit ſpiritus; quòd res à ſe ipſis diſtinctas, ſeparatasq; videt. Itaque & figuras, & magnitudinem, & numerum, & motum, mānſionemq; intuetur ſpiritus; quòd veluti lucis ſubiecta facta, & luci vnita, & veluti lucis affectiones quædam, à luce omninò ad ſpiritum deferuntur. At non propria eſſe viſus obiecta inde patet; quòd nihil, vt talia ſunt, viſum commouent. Sentiunt & hæc reliqui itidem ſenſus, at minus etiam, quàm viſus, propriè. Neque enim eorum obiectis æque, ac luci, vniuntur, vnumq; illis fiunt. Et magnitudinem quidem contingens, guſtansq; ſpiritus percipit; quòd magna, aut parua ipſius portio commouetur, figuram, quòd talis, numerum, quòd non continua, motum quòd non eadem perpetuò, manſionem contra, quòd eadem perpetuò. Sic itidem & odoratus, auditusque magnitudinem, quòd multus ipſe, aut valdè, numerum, quòd non aſſiduè, motum, quòd non augetur, vel imminuitur, qui in ipſo fit motus, manſionem verò, quòd idem, ſtabilisque, atque vniformis ſit.

QVAE LVX, ET CVR SPIRITVM OBLECTAT, QVAEVE moleſtia afficit, & cur tenebræ ſpiritum offendunt; & quæ alia ſpectantur, cur aut iucunda, aut moleſta ſunt. Cap. XXVII.

OBLECTAT autem ſummopere ſpiritum lux, & ipſa illum commouens, agitansque, & cognata amplius, ſimilisque: at non integra, puriſſimaque. Manifeſtè enim ab vtraque ſummopere viſus offenditur, & penitus etiam corrumpitur; quòd, vt exiſtimandum eſt, amplius quidem ab illa, quæ ſcilicet robuſtioris caloris facies eſt, at & ab hac etiam humores nimis exagitati, nimisque fuſi, & liquidiores omnino facti immiſtum ſpiritum nimis exagitant, & magis ſeparant, ſegregantque: at minus fouent, minoremq; ſuſcipiunt lucis copiam; & in quāta, quibus affecta eſt, colores conſpicui non fiant. Quoniam enim nullo prorſus à frigore viſus imminui, at ab albedine quauis debilitari tandem quid, & à ſumma penitus corrumpi videtur; & propterea omnino, quòd nimis ab ea diffunditur, dilataturque (ſiquidem nigrodo, cui omnium conſenſus viſum conſtringendi facultatem attribuit, oculis appoſita, ne corrumpatur, Xenophontis teſtimonio, præſtat: cuius ſcilicet militum per niues iter faciētium viſus niſi nigrarum rerum obiectu ſubeuntis albedinis vires repreſſæ forēt, niſi ſcilicet colore immiſſo, qui viſum conſtringit, ne nimis ab albedine diffunderetur, prouiſum foret, penitus corruptus foret) & albedo caloris ſpeties, & veluti facies, proindeque nusquam à calore diſtincta, ſed vbique ipſe ea ſit calor: vtiq; quas ædere videtur illa actiones, calori eæ attribuendæ ſunt omnes; itaq. & malum, quod albedo viſui infert, à calore id inferri, humores ſi non omnes, eorum certè quēpiam, vel ipſum etiam ſpiritum nimis diffundente. Fundere enim modo, liquareque

quæ

quæ attingit, aliud nihil immutare videtur calor. Nec quòd calor rebus aliјs albis, & ipſi etiam inexiſtens niui nullum ſui ſenſum facit vnquam, propterea verendum eſt, ne humores, ijsq; immiſtum ſpiritum fundere queat, dilatareq., & fundat omninò, dilatetq.; agros ab eo (vt alibi dictum eſt) fermentari, molliri nimirum, fundiq., bullasque attolli intuentibus, & à calore bene frigidis indito cibis linguam, ſpiritumque fundi, dilatariq; ſentientibus. Nec tamen & eorum, qui diuturnis in tenebris concluſi, & repentè ſummæ expoſiti albedini, ſtatim viſus penitus corrumpitur, propterea eum corrumpi exiſtimādum videtur; quòd ſubeuntis albedinis calor humores nimis liquarit, nimisq; ſpiritum diffunderit (neq; enim intelligere licet, cur ij promptius, quos iam diù nulla attigit albedo, quàm quos aſſiduè ea ſubit, ab eius liquentur calore) ſed potiùs fortè; quòd nouo albedinis conſpectu nimis exhylaratus ſpiritus, tantus ad eam intuendam confluxit, vt mutuò ſeſe compreſſerit. Itaq; & humores ſubſtātiæ præſentia deſtituti, quæ perpetuò ijs inhærens, penitusque eius naturæ immiſta, & perpetuò eas commouens, ſummopere eos & fouebat, & oblectabat, immutentur omninò quid, & quid patiantur, proindeq; & viſus corrumpatur, oportet. Nā ſi ſenſoriorum reliquorū, eorum præſertim, quę multis, diuerſisq; è rebus conſtructa ſunt, & organorum etiam, quæ a nobis fiunt, quæ pręſertim, quòd eorum ope, ac miſterio varium, difficileq. conficiendum eſt opus, multis, diuerſisque è rebus componenda fuere, ſi quę earum non rectè confecta, poſitaue ſit, nequaquam, quod conficiendum eſt, cōnci poteſt opus; ne, ſi quæuis oculi pars quiduis immutetur, viſus corrumpatur ambigere nulli licet: at ijs certe minus, qui oculi conſtructionem, cauſamque, cur ita cōſtruendus fuerit, paulò diligentius intuiti ſunt. At age, vnde digreſſi ſumus, redeamus: & quando integram, puriſſimamq; lucem ſpiritui moleſtam eſſe, grauemq., ſatis eſt, vt videtur, declaratum; quæ, qualisq; eum oblectat, & reliqua, quæ propoſita ſunt, exponamus. Quoniam ſpiritus, vel ſi à rebus, à quibus ad motum agitur, fouetur que, voluptate afficitur; & lux manifeſtè id agit; at robuſtiſſima, puriſſimaq. quæ eſt, nō modò nihil ſpiritum oblectat, ſed moleſtia, maloq; afficit; & propterea (vt viſum eſt) quòd humores, ijsque immiſtum ſpiritum nimis exagitat, & liquidiores illos faciens, ne ſpiritum ſatis foueant, prohibet: vtique ab ea ſumma afficiatur voluptate oportet, quæ blandè humores, ipſumque ijs immiſtum commouet ſpiritum; & quæ, & ipſa eum fouet, & modicum quid humores fundens nihil, quin & ipſi idem agant, prohibent. Tenebræ contra, & tenebris proxima lux triſtitiam ſpiritui, moleſtiamque inferunt, & in anguſtum illæ eum agunt. Nam ſi non proprijs id agunt viribus; at quòd propriæ ipſius ſpetiei aduerſæ ſunt, & quòd lucis, rerumque aſpectum (qui ſpiritu longè iucundiſſimus, longèque eſt neceſſarijſſimus, & quo dempto ſeruari deſperat) ei adimit, ſummopere eum turbant, & veluti examinant; itaque vt ſe ſe contrahat, præſtant, & (quod dictum eſt) veluti ex accidente quodam conſtringunt. Cætera uerò, quæ non vt colorata oblectant, neque igitur quibuscumque, at certis tantùm colorata coloribus, propterea oblectant; quòd ad noſtri conſeruationem, commodumque, vel uoluptatem ſpectant; quòd omninò quoddam nobis pollicentur bonum, uel etiam quòd diù ipſa ſeruari poſſe apparent. Adeo enim grata, adeòque nobis amica eſt conſeruatio; ut quibuscunque ineſſe appareat entibus, iucunda ea nobis ſit. Propterea igitur & animalia, & pulchra omnia oblectant; quòd diuturnam illa omnia conſeruationem pollicentur, rectè efformata; ſingulis nimirum prædita partibus ad proprium obeundum munus aptiſſimis, & quarum nulla alterius locum occupet, uel opus impediat; ſed quarum ſingulæ propria ſede contentæ mira ratione ſibi ipſis conueniant, & ueluti concinnant, & ſingulæ reliquarum opus adiuuent, nec proprium inuideant laborem; & propriam ſingulæ nactæ naturam, uenuſtiſſimis omnes, ijsque ſingulæ exornatæ ſint coloribus, qui partium conſeruationem præſeferant, & robur. Deformia contra, turpiaque

ſummopere offendunt, quòd breui corruptum iri apparent. Qui enim, quæ è partibus, quarum nulla ad proprium obeundum munus conſtructa ſit, & quæ nulla ſibi ipſis menſura, rationeque congruat, ſed adeo alteram excedat, exuperetque altera, vt non vnius, eiuſdemque, ſed diuerſorum animalium partes videri queant, & quæ omnes è peſſimis confectæ ſuccis, deterrimo, eoque omninò donatæ ſint colore, qui proximam ſingularum denunciet corruptionem, diù conſeruari poſſe ſperare liceat? Age porrò quæ reliqua ſunt, modus nimirum, quo ſpiritu ex oculis effuſo viſio Galeno fiat, tum & quæ viſionis rationem tractanti Ariſtoteli poſita ſunt, explicentur, reijcianturque; vel ſi ſatis ille à Peripateticis reiectus videri poſſit.

VISIO SPIRITV EX OCVLIS EGRESSO, ET AERE, QVI INter res, quæ ſpectantur, ſpiritumque medius eſt, à ſpiritu inalterato, ſentiendiq. facultate, & ſpiritus omninò natura donato Galeno fit.

Cap. XXVIII.

,, CORPVS (inquit Galenus) quod videtur, aut mittẽs de ſe aliquid pro-
,, priam ſui nobis dignotionem oſtendit, aut ſi ipſum nihil mittit, expe-
,, ctat aliquam ad ſe à nobis ſenſificam venire facultatem. Vtrum horũ
,, ſit verius, huc iudicabitur modo. Per exiguum pupillæ foramen viſio
,, fit. Quod quidem ſi expectaret portionem aliquam, aut facultatẽ, aut
,, imaginem, aut qualitatem ex corporibus extrinſecus obiectis ad ſe ac-
,, cedere, nunquam eius, quod videtur, magnitudinem perciperemus. Verbi cauſa, vaſti
,, alicuius montis tam magnum ſiquidẽ ſpectrum, quantus ipſe eſt mons, in oculos no-
,, ſtros ingredi oporteret: quod penitus eſt abſurdũ. Vt omittam interim, quòd vel in
,, vno, eodemq. temporis momẽto, etiam ſi innumerabiles ſint, qui viderent, ad ſingu-
,, los eædem imagines ferrentur. Cum vero viſorius etiã ſpiritus nequeat ſuopte ſuo tan-
,, tum extendi, vt omnes viſui expoſitas res circumfuſus complecteretur (nã quid aliud
,, eſſet, quàm commentitia illa ſtoicorum gutta, quæ cum toto maiori cõmiſcetur?) re-
,, ſtat igitur adhuc, vt aer circumfuſus tale inſtrumentum nobis fit, quo tempore vide-
,, mus, quale eſt ſemper neruus in corpore. Siquidem eodem pacto aer nos ambiens à
,, ſpiritus viſiui occurſu, quo à ſolis fulgore affici videtur. Nam & ille ſupremo aeris ter-
,, mino contacto ſtatim vim ſuam fulgidam in totum diſpergit: & noſtra per uiſorios
,, neruos acies progreſſa ſpirituali ſubſtantia prædita, cum in aerem incidit, primo ap-
,, pulſu in eum alterationem inducit; quæ longè, lateque, in continuum ſcilicet nos
,, ambiens corpus ſparſa, repentè in totum diffunditur: id quod liquidò etiam in ui ſo-
,, lis ineſſe conſpicimus. Rerum ſcilicet, quæ ſentientem animam non contingunt, nec vires ei, nec ſpeciem percipi poſſe exiſtimanti Galeno, nihilque (vt videtur) è rebus, quæ ſpectantur, ſimulachra emanare intuito, & cerebri vnius propriam eſſe ſentiendi vim, neruis verò eatenus eam ineſſe, quatenus à cerebro ea donentur, quatenus ſcilicet à cerebro immutentur, in eiuſque agantur naturam, itaque immutatos non ipſos modo externarum rerum vires, ſpeciemque percipere, ſed cerebro ſentiendam eam præbere ſtatuenti, neceſſariò (vt dictum eſt) quo rerum imagines ſpectentur, vel anima ipſa, vel aliquod eius organum ad res ſpectandas emittendum Galeno fuit, quod eas intuitum earum ſpeciem animæ communicaret; ſpiritus nimirum, qui oculis ineſſe, & qui ſi non animæ ipſius ſubſtantia, at præcipuum eius organum Galeno viſus eſt; & qui longè ad exiliendum aptiſſimus videri poteſt. Non tantus porrò iſte cum videretur, qui & ad valdè remotas, vaſtaſque res ferri, eaſque ambire, complectiq; poſſet (quod reliquum fuit) emittendus quidem ex oculis, at non ad res vſq; ſed modicum quid egreſſo, & non longè omninò ab oculis facto, vis ei à Galeno

inter-

intermedium aerem inalterandi, in propriamq; agendi naturam indenda fuit; quò ſentiendi vi donatus contiguarum ipſe rerum imagines intueretur omnes, & ſpiritui, à quo ſentiens factus ſit, non continuus ei modò, vnitusque, ſed vnus omninò ei factus ſpectandas præberet. Viſio itaque eo omninò fiat modo, quo reliqui ſenſus omnes; eo tantum interiecto diſcrimine, quòd illa vt fiat, non viſorij nerui à cerebro inalterandi ſunt (qui fortè cerebro perſimiles nihil, quò ſentiant, amplius immutādi cerebro ſunt) ſed aer à ſpiritu ex oculis egreſſo in propria agendus ſit naturam. Patet, inquit, ſimilem quandam affectionem vtriſq; contingere, & neruo, & aeri; qui quidem ex ſui ipſarum natura ſimilitudinē quandam iam habent; ad eam ſcilicet rem vterq., à qua inalterandus eſt. Subdit, itaque & ad rem immutantem exquiſitæ aſſimilantur.

VISIONEM QVOMODO GALENO PLACET FIERI non poſſe. Cap. XXIX.

QVONIAM, vt rerum ſpecies ſpectentur, vel ſpecies ipſæ oculos ſubeant, & videnti animæ ſeſe intuendas præbeant, ipſi.ſ. vniantur animæ, vel anima ipſa, aut res benè ei proxima, & cuius paſſiones, cognitionesq; animę innoteſcant omnes, ex oculis egrediatur, & ad res, quæ ſpectādæ ſunt, delata eas veluti circūplectatur, vniuerſas omninò eas contingat oportet: rectè itaq. Galeno modum, quo rerum imagines, quantæ res ſunt, quantęq; ſpectātur, oculorum pupillam ſubire queant, & quo rei eiusdem imago ad innumeros ſimul hoīes feratur, & quo inſuper longè plurimæ imagines vnum in punctum ſimul delatæ ſeſe mutuò non confundant, intueri impotenti, & ſpūm, vel animę ſubſtantiā, vel maximè proprium ipſius organum exiſtimanti, is ad res cōtingendas egredi viſus eſt. Et rectè itidem ſpūm ad remotiſſimos, vaſtiſſimoſq; montes effundi, eosq; vniuerſos circumplecti non poſſe iudicanti, neceſſariò (quod reliquum fuit) intermedius aer à ſpiritus ui inalterandus, & ſpūs natura donandus, & in ſpiritum omninò agendus Galeno fuit. At vt nihil modò rationem, qua ſenſum his fieri ſtatuit, dānem, ſatis alibi damnatam, reiectamq.; id certè ſummopere Galenum incuſem, quòd difficultates dum vitat, quæ nullo exuperentur negotio, non plures, multòq. ſubit peiores, & à quibus nusquam ſeſe explicet; ſed in barathra mehercule libēs ille ſeſe dimittit, è quibus euadendi nulla ſit ſpes. Non.ſ. è rebus, quibus, quantisq. vis, à luce modò conſpectę eę ſint, earum imagines ne emanent, & ne per aerem nihil à ſpiritu inalteratum quaq; verſus ferantur, & oculorum tunicas, pupillāq. ſubeant, & ſpiritui inſuper oculis inexiſtenti, quantę propemodū ſunt, appareant, verendum Galeno fuit; vaſtiſſimarum rerum (& quas, ſpiritumq. ex oculis elabentem intermedius qui ſit aer à ſpiritu inalterari Galeno videri non poteſt, vel penitus ei abditus, vel ab ijs defenſus rebus, quas ſpiritus permeare, exuperareq. minimè queat) ſimulachra minutiſſimis in ſpecillis, tum verò & pictorum induſtria minima quæ ſunt, & quę contigua nihil excedunt, vaſta, ſummèque prominentia apparere intuito. Hæc, multòque amplius ſumma conditoris noſtri cum aliarum in rerum, tum vero in animaliū conſtructione ſapiētia benè Galeno conſpecta perſuadere homini poterat, modum ab eo inuentum eſſe; quo quantæ ſunt rerum imagines ſpiritui oculis inexiſtenti, vel ſi tantę eos illæ non ſubeant, videri poſſent: & diligenter Galeno inquiſitus, conſpectus dubio procul foret. At vel montibus ipſis oculi potius patefaciendi erant, quàm ſpiritus ad illorum ſpecies percipiendas emittendus: multò ſiquidem grauioribus is emittatur incommodis, quàm illi in oculos recipiantur. Qui enim, qui nec corpore quidem obtectus, defenſusque ſpiritus vel languentes ambientis vires ſuſtinere poteſt, ſed à paululum ijs exuperantibus exitio datur, ex oculis egreſſus, nec a ventis vllis diſſipetur, nec ab vllis frigoribus, æſtibusq. extinguatur? Nec verò à ſumma id ſpiritui

datum eſſe tenuitate dixerint Academici; quia ſcilicet penè incorporeus cum ſit, ab huiuſmodi naturis penè impatibilis ſit. Manifeſtè enim quò ille tenuior exiſtat, eò diſſipetur, corrumpaturque promptius. At non facultas modò ſpiritui, roburq; dandum, quo ab aeris ambientis ſe viribus tueatur, ſed quibus eum vniuerſum inalteret, & (quod ne quidem ipſi Soli datum videtur) temporis eum momento in propriam agat naturam. Vinculis certè quibuſdam, vbi emittitur, alligandus erit ſpiritus; quibus ne ad cœleſtes, cognatas ſubſtantias, ad quas aſſiduè tanto tendit ſtudio, euolet, & quibus imaginibus perceptis in oculos retrahatur: neque enim libens ipſe eos ſubeat. Nec verò ea tãtùm, quæ ex oculorum regione, ſed nihil minus, quæ ex obliquo, & quæ à tergo poſita ſunt, perpetuò, nullaq; ſpeculorum opera intueatur; ſi propterea intueatur, quod aerem circumfuſum in propriam agat naturam, iſque, quæ cõtingit, percipitque, ſpiritui communicet. Nõ ſiquidem motu inalterare, ſed ſubſtãtia Galeno videre; vt non eum modo, in quem veluti rectà fertur, ſed vniuerſum æque inalteret. Multò mehercule hæc abſurda, atq; impoſſibilia magis Galeno videri debuere, quàm non montis cuiuſuis imaginem, ſed montes ipſos pupillæ foramen ſubire.

COLOREM PROPRIVM VISVS SENSILE ARISTOTELI ESSE; & non contactu, ſed tranſpicui intermedij opera viſum mouere; & proprij id coloris expers eſſe; & tranſpicuitatem colorum materiam, & colorem tranſpicui terminati extremum eſſe. Cap. XXX.

PROPRIVM viſus ſenſile color eſt, inquit Ariſtoteles. Mouet autem viſum, non tactilium more, contingens ipſum, ſed tranſpicui cuiuſpiam intermedij opera, vel aeris ſcilicet, vel aquæ; quod à colore motum, & ad oculos protenſum, quo à colore commotũ eſt motu, eodem oculos, tranſpicuos & ipſos, viſumq; commouet. Itaq; colores oculis appoſiti, & contingentes oculos nihil ſpectantur. Quin & odores itidem, ſonique, intimis illi inditi naribus, hiq; in auribus æditi, propterea vel nihil prorſus, vel longè ægerrimè ſentiri Ariſtoteli videntur; quòd & ipſi, vt percipiantur, intermedij aeris opera opus habent. At tranſpicui motiuus color, nõ cuiuſuis motiuus eſt, ſed perfecti tantum, actuq; exiſtentis; à luce ſcilicet colluſtrati. Per ſe enim imperfectum, & non actu, ſed potentia modo tranſpicuum eſt: perficitur autẽ, actuq; fit, vbi à luce colluſtratur: vt lux tranſpicui perfectio, & veluti color, & propterea quodãmodo viſilis etiam videri poſſit. Colores porrò delatura, ſuſceptura q; tranſpicua, proprij coloris expertia oportere eſſe viſa Ariſtoteli ſunt, materiarũ reliquarum omnium more; quæ omnis naturæ, quam ſuſcepturæ ſunt, expertes factæ videtur; ne alienas aduenientes ea reijciat, propriáq; materiam ſubire prohibeat. Et tranſpicuitas colorum materia viſa Ariſtoteli eſt: ſiquidem materiam eandem & in denſis, & in nõ denſis corporibus coloris ſuſceptiuam eſſe oportet. Quoniam igitur aqua, & aer colorem in ſe ipſis ſuſcipere videntur; quia trãſpicua cum ſint lucem ſuſcipere videntur, quæ ipſorum veluti color eſt; tranſpicuitas colorum materia ponenda eſt. Et alibi, Minimè (inquit) propterea, quod aqua, & aer proprium colorẽ ſortita non ſunt, neq; ab intrinſeco proprij coloris cauſam habent, ſed ab extrinſeco eam recipiunt, at denſa, quę terminata dicuntur, proprium habent colorem, & ab extrinſeco colorantur; diuerſa natura coloris ſuſceptiua in altero iudicanda eſt. Manifeſtum igitur (inquit) quod hic, & ibi idem eſt coloris capax, tranſpicuum videlicet. Quoniam igitur colorum materia tranſpicuitas illi viſa eſt; & corpora quęuis colorata videntur, eorũ præcipuè ſuperficies, extremumque; corpora omnia tranſpicuitatis participia Ariſto teli viſa ſunt; & propterea colorem tranſpicui terminati ſuperficiem, extremumque, & ſuperficies per ſe uiſiles eſſe; quia in ſe ipſis colorem habent.

NON COLOREM, SED LVCEM PROPRIVM ESSE VISVS ſenſile. Cap. XXXI

NOn colorem, ſed lucem proprium viſus ſenſile, & ſolam per ſe viſilē eſſe lucem, vſq; adeo manifeſtum eſt; vt, ſi à firmiſſima quapiā ratione impulſus Ariſtoteles luce omiſſa colorem primò viſilem ponat, dānandus tamen videri queat; qui nimirum ſenſu dimiſſo rationes ſectetur. Siquidem ſenſus ipſe primò illam, & per ſe viſilem, colores ſi quidem viſiles, at ſecundo à luce loco, & lucis omnino opera viſiles declarat; ſolam illam, ſeorſumq; à coloribus, & vel minimam, longiſſimèq; amotam, colores verò per ſe, & à luce non illuſtratos nullos inruitus vnquā. Nulla igitur ratione id ponens, ſed veluti ſuo iure aſſumens Ariſtoteles, mihi quidem non damnandus modò, ſed (vt alibi dictum eſt) vel præſtigijs captus, vel Dei ipſius potentiam æmulari velle videtur, aliud rebus ingenium, aliaſq; indens vires, quam quibus ab illo donatæ videntur. Colorem porrò ne ſecundo quidem loco viſilem, ſed prorſus ſui natura inuiſilem, ſe ſe ſcilicet, propriamq; ſpeciem effundendi impotentem eſſe, & propterea videri, quòd, quæ ſola viſilis eſt, lux ab eo intingatur, itaq; eius ſpeciem ſecum ad ſpiritum deferat, diuerſi, qui in nubibus, mariq; ſpectantur, colores apertiſſime declarant. Quoniam enim vel omnium conſenſu, vel ſenſus ipſius teſtimonio, vno, eodēq; nubes omnes, & albo omninò donatæ ſunt colore; itaq; (vt alibi dictum eſt) in ſe ipſas illæ ſpiſſatæ in aquam, grandinemque, & niuem, in benè ſcilicet albas coguntur res; & marina itidem aqua alba eſt omnis; ambigere non licet, quin, ſi ipſarum ſpectetur color, albus perpetuò ſpectetur. Propterea igitur nubes non albæ omnes, ſed omnibus ab albo ad nigrū vſque, obſcurumq; coloratæ apparent coloribus; & mare, quod humillimum eſt, album, paulò profundius factum viride, tum ceruleum, poſtremò & nigrum ſpectatur, obſcurumque; quòd non rerum colores, ſed lux ſpectatur ab ijs quidem intincta, colorataque, & non ſolis, ſed à materiæ inſuper, quā ſubit, nigredine. Itaq; quò profundior ea fit, quò ſcilicet maiorē eius molem ſubeat lux, magiſq; eius nigredini immiſceatur, eò amplius cādor obſcuratur, ad nigrumq; agitur. Quin & in eo damnandus videtur Ariſtoteles; quòd colorum perceptionem non tactili more contactu, ſed motu aeri à colore indito, eoq; videnti animæ communicato fieri decernit. Neq; enim imaginari licet, qui motus à colore, à maximè nimirum immobili, demortuaq; re aeri indi poſſit; & multò etiam minus, qui oculos is ſubire, ijsq; inexiſtentem videntem ſubſtantiam commouere queat. Quod ſi non id agere colorem ſed, qua lux nobis donata eſt, facultate, ſe ſe ſcilicet effundendi, multiplicandique, & aerem propria ſpecie afficiendi, itaq; & oculos ſubeundi, inexiſtentique ſpiritui ſe ſe indendi potentem intelligat; colorem omnino non à luce ad videntem ſubſtantiam deferri, ſed proprijs ipſum viribus ſe ſe ad illam effundere ſtatuat, itaq; id modò lucem præſtare, quòd aerem ad colorum ſpeciem ſuſcipiendam aptum facit: interrogandus omnino ſit Ariſtoteles, quam nam aeri lucis præſentia conditionē indit, qua non donatus colorum actionem, ſpeciemque, vel reijcit, vel non admittit, at donatus nullo eam ſuſcipit temporis momento; alia enim ipſa à luce Peripateticis ſit oportet. Nam ſi ſola ipſa indita colores ſpectantur, ipſimet, quod ſummè pernegant, ponant; lucem nimirum primò viſilem, & colores non aeri, ſed luci propriam ſpeciem indere, itaq; in luce ſpectari, & ſi quidem viſiles, ſecundo certè loco. At verò (quod ſupereſt) ſi tenuiorem à luce aerem, & propterea ad colores ſuſcipiendos aptum fieri dixerint; declarent oportet, qui à minima interdum luce circumfluus aer vniuerſus nullo temporis momento tenuior, eaq; amota nullo itidem temporis momento craſſior fiat. Et non propterea omnino colores in luce ſpectari, quòd ab ea aer tenuior fiat, indè liquido patet; quòd quauis in aeris tenuitate, at nulla à luce illuſtrata, nullus

ſpectatur color, & quauis in craſſitie ſtatim qui adſunt omnes, ſimul ac tantula in ipſo fit lux. Quin & indè liquidò patet, non colores, ſed lucem modò viſilem eſſe, colores nimirum propriam ſpeciem effundendi impotentes, & propterea eā ſpiritui ſpectari, quòd lux eam deſcrat; quoniam quæ tranſpicuæ non ſunr res, quæ ſcilicet lucem non admittunt, ita oculis admotæ, vt lux nulla ad illas accedere, ab illisq; ad oculos relucere queat, nihil prorſus ipſarum ſpectantur colores; at earum, quæ luci peruiæ ſunt, pulcherrimè. Propterea enim illi nihil ſpectantur, ſed, vt conſpicui fiant, paululum ab oculis amouendi, itaq; omninò locandi ſunt, vt quæpiam ad eos adueniat lux, & ad oculos ab ijs relucere queat; quòd ſe ſe effundendi prorſus impotens eſt color: at hi optimè conſpiciuntur; quòd lux, quæ res, quibus inſunt, permeat (quod paſſim pati videtur) ab ipſarum intingitur coloribus, & eas transuecta oculos ſubit; itaque ſpiritui intuendos illos præbet.

AEREM, ET AQVAM NEQVAQVAM COLORIS EXPERTES eſſe; nec eſſe omninò oportere, quò colores ſuſcipiant, deferantque. Cap. XXXII.

AERI itidem, aquisq., tranſpicuis omninò, per quę colores ſpectantur, propterea proprium colorem auferens Ariſtoteles, quòd ſi is inexiſtat, alienis veluti aditū obſępiat, ſuſcipiq. eos, & deferri obſtet, nimius propriarum poſitionum, nimius proprię ſapientię amator videri poteſt; qui nimirū rebus ipſis aduerſas illas, repugnantesq. intuitus, non illas deſerendas, demoliendasque, vel corrigendas ſaltem, ſed res ipſas immutandas; aliaq. ſpecie donandas, DEVM ſcilicet earum cōditorem, veluti in earum conſtructione errantem, corrigendum ſtatuerit. Neq. enim adeò omnibus maniſeſtum aeris, aquarumq. alborē non illi conſpectum fuiſſe crediderim vnquam, nec credi omninò poteſt. Paſſim enim & aquam, & aerem, albos eſſe enūciat; & ſpumam, niuemq. propterea albas declarat, quòd multus vtriq. inditus ſit aer. Et ſermonem de coloribus inſtituens (ſiue ipſe, ſiue is eius auditor Theophraſtus cōmentarium confecerit, qui ipſemet Ariſtoteles videri queat) prima corpora oīa, & aquam inprimis, atq. aerem albo donat colore. Et conſpecta omninò Ariſtoteli aqua (quis enim id neget?) ſi non lucida, colorata viſa ſit, neceſſe eſt: vt non tam colorem aeri, aquisue inditum negare videri poſſit, quàm non indendum fuiſſe docere; quod igitur dictum eſt, illarum conditorem DEVM errantem corrigere. At non tantū homini audendū, nec id propoſitum omninò erat; ſed res ipſas intueri, & quales viſæ ſunt, tales eas ponere, tum modum; rationemq. inquirere, qua talibus ijs exiſtentibus, quæ euenire videntur, eueniant. Colorarus itaq; conſpectus aer, coloratus omninò Ariſtoteli ponendus erat: rum ratio, qua coloratus cum ſit, colores tamen omnes nullo ſuſcipiat negotio, nihilq. illorum immutet vllos, inquirenda; nihil verito; quin, quod fieri videret, fieri poſſet. Et dubio procul paulò diligentius inſpecta, cōſpecta ea foret. Albus.n. conſpectus aer, & albore adeò exili donatus, vt in non ſpiſſato illo ægerrimè is conſpici poſſit; vtiq. coloribus ille alijs omnibus peruius, nullumq. illorum reijciēdi, aut immutandi potens Ariſtoteli videri potuit; naturas præſertim alias omnes, & lucem in primis, coloresq. ipſos, qui ſummè languent, non à contrarijs modò, ſed à ſimilibus, & paulò robuſtioribus nullo negotio, nulloque temporis momento adeò exuperari, obſcurarique intuenti, prædicantique, vt viſum lateant. Albus nimirum (vt in ſuperioribus declaratum eſt commentarijs) calor, materia verò nigra cum ſit; vtique entium, quæ ex ijs conſtant, quoduis, vel albo, vel nigro, vel medio quopiam colore coloratum ſit, neceſſe eſt.

Colo-

COLORVM MATERIAM NON TRANSPICVITATEM, TENVItatemque, ſed materiam eſſe omnem, quauis ea diſpoſitione donata ſit. Cap. XXXIII.

QVONIAM igitur in tranſpicuis, tenuibusque, exilis is quidem, at proprius eorum quibusuis color ineſſe viſus eſt, veluti & in opacis; & qui per illa ad oculos deferuntur colores, minimè in ipſis, vt in propria materia, nec alio omnino modo, quàm in denſis, opacisque ijdem ſuſcipi viſi ſunt: nequaquam tranſpicuitas, tenuitasque magis, quàm opacitas, craſſitiesque colorum materia ponenda eſt, ſed æque vtraque, vel opacitas etiam magis, vel ſi minus promptè alienos ea ſuſcipiat. Propterea id enim euenit; quòd robuſtior propius rei color, non à quouis obſcuratur, ſed à prępotentibus tãtùm. Quin & illud incuſandi Peripatetici videri poſſunt; quòd communem colorum materiam tranſpicuitatem cum ſtatuant, vniuerſam eam penè incoloratam ponunt. Eſto enim communis agentium naturarum materiæ more nullo proprio colore communis colorum materia donanda ſit, ne inexiſtens is alienos reijciat: at illius itidem more alienis eam ſemper coloratam eſſe oportebat; nullamq; eius portionum illis omnibus denudari vnquam. At Peripateticis longè maxima, longèque nobiliſſima tranſpicuitatis portio, quid portio? tranſpicuitas ipſa vniuerſa, vniuerſa colorum materia perpetuò colore caret, nec colorari etiam poteſt vnquam, cœleſtes orbes, ſublunarisque, & hic terræ proximus aer, & aquæ inſuper elementum. Nam ſi à luce perfici illorum tranſpicuitatem dixerint; non colorum amplius, ſed lucis ſubiectum ſit tranſpicuitas. Eo præterea incommodo premi Peripatetici videntur; quòd corporibus quibusuis, quæ colorata videntur, tranſpicuitatem indant oportet; & (vt viſum eſt) indunt omnibus: quo neq; abſurdius quicquam, nec poſſibile minus poni poteſt. Siquidem tranſpicuitas (vt vel ipſum nomen declarat) tenuitas ſumma eſt, puraque, & quam lux vniuerſam permeat, & in qua vniuerſa luceat. Quæ igitur lucem penitus non admittunt, quantumuis eorum ſuperficies à luce illuſtretur, minimè ea tranſpicua poni poſſunt. At neque in corporum ſuperficie tantùm color ineſſe apparet; ſed nihilò minus, quàm extremæ, penitiores eorum partes, quibus nullam omninò ineſſe tranſpicuitatem exiſtimare licet, coloratæ videntur: vt ratione nulla tranſpicui terminati extremum, & ſuperficiei idem (vt Ariſtoteli placet) color poni poſſit.

AVDITVM SPIRITV AB EXTERNO AERE COMMOTO FIERI; & ſonos omnino omnes aeris motus eſſe; horumque perceptionem ſonorum eſſe perceptionem. Cap. XXXIIII.

AVDITVS & ipſe ſpiritu fieri videtur commoto; at nequaquam ille ab externa vlla re conſtricto, vel dilatato, nec alterato omninò, aut contacto; ſed verè ad motum ab externo aere acto. Continuus videlicet, & longè tenuiſſimus, longèq; ad motum aptiſſimus cum ſit aer; quauis ſui parte impulſus, commotuſq;, vniuerſus is commouetur: veluti aqua quaſi pũcto interdum agitata, commotaq. vniuerſa agitatur. Quin multò etiam aer promptius, multòque maius in ſpatium, multò aqua tenuior, multòque ad motum promptior. Vel longiſſimè itaq. amotus à nobis aer, vbi impellitur, dimoueturque, nos ambientem aerem, noſtrisq. incluſum auribus impellit, dimouetque. Is verò in auris intimum, ad pergracilem ſanè adactus pelliculam, quæ externo aeri ad cerebrum, ſpititumque ingreſſum occludit, pelliculam, neruumque ad

eam delatum feriens, impellensque, neruo inexiſtentem, & per hunc in ventriculis contentum ſpiritum commouet vniuerſum; continuum & ipſum exiſtentē, multòq., quam aer eſt, tenuiorem, minusque moueri pigreſcentem. Commoueri porrò ſe ſentiens ſpiritus, ſonos exaudire videtur. Et huiusmodi motuum perceptiones auditum eſſe, & quo dictum eſt modo fieri, ſonorum omnium exortus, & ipſa amplius aurium manifeſtat conſtructio. Soni videlicet, qui fiunt omnes, vel corporibus ſe ſe mutuò, violenterque percutientibus fiunt, vel vno ſaltem celeriter per aerem delato; animalium verò voces aere conſertim, violenterque expirato, & veluti dearticulato; aere ſcilicet commoto ſoni omnes. Neq. enim aliud pati à corporum concurſu, vel ab eorum latione aer videri poteſt; niſi quòd vel violenter exploditur, vel impellitur; violenter mouetur omnino, eoque mouetur motu, qui circumfluo etiam communicari poſſit. Neq. igitur, vbi lentè ſe ſe corpora feriunt, ſonum ædunt vllum: quòd nimirum non is aeri, qui exploditur, datur motus; qui ſi quidem circumfluo communicari poſſit, ad aeremq. auribus incluſum deferri, ſpiritui etiam (quod, vt ſonus fiat, fieri omnino oportet) auditorio inexiſtenti neruo, & per hunc in ventriculis contento detur. At neq. mollia, laxaq. (cuiusmodi lanæ exiſtunt, ſpongiæq.) quàuis in ſe ipſas ferantur ui, ſonum ædunt vllum; quòd nimirum non eijcitur incluſus aer, ſed illorum poros ſubit, cauitatesque: neq. vbi acus acum ferit; quòd perexiguus, qui eijcitur aer, circumfluum nihil commouet. Sonus enim vt fiat, is omnino aeri dandus eſt motus, qui ad ſpiritum in ventriculis contentum perueniat. Id vero quacunque fiat ratione, ſonus itidem fit. Vel vbi igitur tenuiſſimi vapores, & modicum quid ab aeris natura diſſidentes in denſum nullum, neque in ſeipſos impacti quicquam, at per aerem modò paulò celerius delati, vt eius ceſſionem, & quaſi fugam præueniant, aerem itaq; impellent, ſonum & ipſi quaque ædunt verſus. Nam craſſiores, ſpiſſatique in nubes, vbi in ſe ipſos violenter feruntur, & mutuò ſe ipſos feriunt, percutiuntque, tonitrū, ingentem nimirum faciunt ſonum, at qui tamen nō valdè in longum feratur; quòd ſe ſe ferientes nubes magna quidem vi aerem explodunt, at non valdè in longum eum proijciunt. Pilæ vero ferreæ, quæ ignis ui æneis è tormentis excutiuntur, non adeo fortè magnum, ſed multò certè in longius; quòd in longum ipſæ, & ſumma delatæ velocitate, in longum, & ſumma aerem propellunt ui. Et vbi, quæ ſe ſe mutuò percutiunt, corpora concaua vtraque ſunt, vel eorum etiam alterum; inexiſtensque aer vehementius commotus eſt, quàm vt ad eius extremum adactus motum ſiſtat, ſed diu in eo commoueatur: diu ibi remanet ſonus, & tandiu omnino, quandiu & motus. Et vbi, qui fit motus, vehemens dùm ad aerem peruenit, denſæ, leuique, & concauæ incluſum rei (neq. igitur datum motum ſiſtere, nec vlterius progredi poteſt aer, nec poros vllos, vllasue ſubire latebras, neq. in latera diffundi, diſſiparique, à denſo, duroq; retentus, reiectusque, & æquè, vndiq; coercitus) reſiliat itaq; indè, & retroflectatur oportet, vnus idemq; remanens, nihilque ab æquabili, & leui diuulſus, ſeparatusq; re, & motum veluti mutuò datum aeri proximo, à quo illud accepit, reſtituat, idem reiteratur, reflectiturq; ſonus, quem Echo vocant. Quin & externo interdum nullo commoto, ſonus tamen quidam, & quaſi ſibilus exauditur; quòd nimirū ab alieno ſpiritu in cerebro ingenito, exitumq; fortè quærente, commoto ibi omnino, agitatoque (neque enim immobilis torpeat) noſter itidem commouetur, agitaturq; ſpiritus. Et manu, multòq; amplius cornu auribus appoſito ſonus itidem ſentitur; quòd propria natura mobilis aer, in aure, cornuque incluſus, exituque carens, & exitum fortè, liberumque, & patentem locum quærens, nequaquam arcto contētus, anguſtoque, validius motum concitat, & aurem ferit.

ANIMALIVM ITIDEM VOCES AERIS MOTVS ESSE; EARVMQ. differentias omnes iuxtà diuerſam expirati aeris tenuitatem, arteriarumque, per quas expiratur, diſpoſitionem, magnitudinemque, & expirantis animæ voluntatem, viresque fieri. Cap. XXXV.

ANIMALIVM itidem voces aeris & ipſæ motus eſſe, manifeſtè apparent. Manifeſtè.n. qui expiratur aer vbi à lingua, labijsq; veluti effingitur, efformaturque, & figuratur, certaq. vi, & certa emittitur ratione, vox fit. Neq; igitur, quæ aerem nõ admittunt, aĩalia ſonum ædunt vllum; & quæ ædunt ibi modo ædere videntur, vbi aerẽ expirant; tandiuq; in omnibus durat ſonus, quãdiù, qui inſpiratus eſt aer; at eo abſumpto, nouus omninò inſpirandus eſt, ſi ſonus ædendus. Et vel eorundem animalium voces iuxta aerem, quem expirant, & iuxtà organorũ, arteriæ præſertim magnitudinem, diſpoſitionemq., & ſpiritus emittentis voluntatem, viresq. variantur, magnę nimirũ, paruæq., & tardæ, celeresq., & lenes, aſperæq., & flexibiles fiunt, & veluti rigentęs. Arterię videlicet, muſculisq., qui circa laringem ſunt, inexiſtens ſpũs, variè arteriam, laringemq. conſtringens, dilatansq., & varia ui non eundẽ expellens aerem, ſed qui tenuitate, craſſitieq. valdè interdum differant, ſonos ædit magnitudine, & celeritate ſummè inter ſe differentes. Nam & multum, & exiguum aerem, & celeriter vtrũq., & tardè emittere poteſt. Vbi itaq. varianda, & certa quędam vox emittenda ẽſt, meditari videtur ſpiritus, quo illam ædat modo: quantum videlicet arteria, larinxq. conſtringenda ſit, dilatandaq.; tum qua celeritate emittendus ſit aer; illaſq; cõſtringendi, dilatandiq.; & aerem eijciendi rationem, modumq. tandiù immutat, quoad, quam propoſitum eſt, ędat vocem. At & lenitate itidem, atq; aſperitate eiusdẽ etiã generis animalium voces ſummè inter ſe differre videntur: aliæ nimirum vniformes ipſę eſſe, æquabilesq., & vno, eodemq; motu vnitum, collectumq. ſpũm commouere; alię ſibi ipſis difformes, inęquabilesq., & vel eędem varijs ſpũm mouere motib⁹, eũq; veluti diſcerpere, dilaniareq;. Id verò propterea euenire videtur; quòd arteriarum alię lęues, æquabilesq.; per quas igitur, qui efflatur aer, nihil à ſe ipſo diuiſus, nihilq; à prominẽte vllo diſcerptus vnquã, ſed vnus, idẽq. perpetuò remanens vno, eodẽq; vniuerſus ipſe mouetur motu, & ſpũm etiam vniuerſum vno cõmouet, eodemq; aſperę alię, inęquabilesq., & tumoribus multis veluti interciſę, interruptæq.; neque igitur, qui per illas effertur aer, vnus omninò effertur, ſed veluti in multos diuiſus, ſeparatuſq.; & propterea diuerſis ipſe commotus motibus, iiſdemq; ſpũm commouẽs omnibus, illum veluti dilaniat, diſcerpitq;. Horum pręterea voces veluti flexibiles videntur; facilè nimirum variantur, & è magnis paruæ, & celeres fiunt è tardis: veluti regentes aliæ vnum, eundemq; perpetuò ſeruantes tonum, in alios tranſire ineptæ; quod nimirum molles illorum arteriæ, & quas inexiſtens ſpiritus nullo negotio dilatet, contrahatq., aerem itaq. quantum vult, & qua vult, expellat ratione; duræ hæ, renitentesque, & quas ægrẽ vel contrahat, vel dilatet ſpiritus; è quibus igitur vno tãtum modo, rationeq; vna aer effletur, & vnus, idemq; ædatur ſonus. Propterea igitur & puellę, & pueri, & qui frigidas incolunt terras, in vniuerſum qui humido ſunt corpore; acutam omnes, celeremque, & benè flexibilem, leuemque emittunt vocem; quòd arteriam ſortiti ſunt anguſtam, mollemque, qualem facilè dimouet ſpiritus, & æquabilem inſuper, lęuemque: contra grandiores natu, calido præſertim qui ſunt corpore, quique ſub calido degunt cælo, in vniuerſum quorum corpus arefactum eſt, tardam omnes, minimèque flexibilem, & aſperam emittunt vocem; quòd eorum arteriæ latæ ſunt, renitenteſque, quales ægrè dimouet ſpiritus; plurimisque diſtinctæ ſunt tumoribus.

SONORVM PERCAEPTIONEM MOTVVM, QVIBVS AB EXTERno aere ſpiritus in ventriculis commouetur, perceptionem omninò eſſe, & ex ijs, quæ dicta ſunt, & ex aurium conſtructione patere. Cap. XXXVI.

QVONIAM igitur ſoni, qui fiunt, omnes, ipſæq. inprimis animalium voces manifeſtè ab aere cõmoto fieri, & aeris omnino motus ſequi videntur omnes; ſonos, quos percipit ſpiritus, motus eiuſdem eſſe ab externo aere ei datos, dubitare minimè licet. Neq. enim aliud in ſpiritum in ventriculis contentum externi aeris motus agat, at illũ dimoueat modò, eodemq. agitet motu. Et id omnino fieri aurium conſtructio manifeſtat. Propterea enim patulæ, prominentesq., & veluti in elicem factæ ſunt; vt aerem illę multum contineant, & vndiq. is coercitus quauis impulſus ui, nihil tamen diffundatur; ſed & ipſe, & qui ipſi datur motus, vnus ſeruetur, idemque, nec langueſcat vnquam, minori aſſiduè aeri datus, & veluti ab aurium amphractibus, duritieq. aſſiduè robur ſumens. Et propterea auris extremum pergracilis pellicula occludit, neruusq. ad eam defertur; vt facile ea impellatur, eaq; impulſa, & neruus, & neruo inexiſtens ſpiritus commoueatur, & ab hoc vniuerſus in ventriculis contẽtus; continuus (vt dictum eſt) & ſummè tenuis, ſummèq. propria natura mobilis. Quin & oſſeæ appoſitæ ſunt res, in incudis formam altera, altera vero in malleoli, eoq. locatę modo; vt pellicula impulſa malleolus in incudem adigatur, incudemq. feriat; quò ſcilicet aerem, ſpiritumq., qui in ipſius, incundisq. medio eſt, expellat; is itaq. neruum amplius, & ſi quà in ventriculos illabi poteſt, ſpiritum etiam ibi contentum feriat. Et hunc omninò omnem, & reliquum etiam quauis in corporis parte exiſtẽtem, verè à ſonis cõmoueri, ipſis penè intueri licet oculis. Manifeſtè enim à ſonis quibuſdam exhilarari, diffundiq. ipſum ſentimus, contrahi ab alijs, triſtitiaque affici, & lachrymas etiam excuti; ijs nimirum exagitari ſpiritum motibus, quibus & gaudens exagitatur, & mærens; à quibusdam etiam ad quietem agi, ſedariq., & componi, exagitari ab alijs, & veluti furens fieri videtur. Adoleſcentes à Phrigio tibicine in furorem actos, & inſana peragentes Dorico cantu ſedauit Damon: non amplius ſcilicet inſulſo illo commotus eſt ſpiritus motu, ſed concinno, & venuſto. Continere nos ipſos interdum minimè poſſumus; quin quibuſdam perceptis ſonis vniuerſum corpus commoueamus, agitemusque; eaq; ratione, & motu, quo ſonus factus eſt; eo nimirum, qui ab externo aere ſpiritui datus eſt. Ab ipſa itaq; admoniti, edoctiq. homines re, à ſonis ſpiritum maximè exagitari, commouerique; vbi ſummè cõmoueri illum volunt, & vel in furorem, vel in ſummam agi lætitiam, ſonis vtuntur omnes.

MODO, QVI EXPOSITVS EST, ARISTOTELI ITIDEM SOnos, auditumq; fieri viſum eſſe. Cap. XXXVII.

NIHIL etiam à nobis diuerſus ſonorum, & auditus naturam Ariſtoteles ponit. Nam & ſonos aeris motus eſſe enunciat, & auditũ aeri cognatum, ſimilemque, & in capite eum collocat; ab ipſa (reor) admonitus, coactusq. re. Manifeſtè enim aere commoto ſoni fieri oẽs, manifeſtèq; in capite ſentiri videntur. Modum itaque, quo incorporea res, & in corde reſidens ab aere cõmoto patiatur, ſimilisq; illi fiat, inuenire impotens Ariſtoteles, neceſſariò audientem animam aeri cognatam ſtatuit. At obiter, & aliud penè agens, nec modũ vlterius, quo ſonos percipiat, tradit vllum; veritus (vt exiſtimare licet) ne manifeſtè rem afferret ſummè proprijs principijs, proprijsq; poſitionibus aduerſam, repugnantemque. Vt nunquam ſatis mirari hominem queas; qui cum & odorantem; & audientem animam in capite reſidere, & aeri cognatas, ſimilesq. ab aere paſſas, immutatasq. viderit, poſueritq., non vniuerſam animam ſen-

tientem ibi collocarit, & aeris naturæ ſimilem fecerit; pulcherrimè ratiocinatus, animam ſentientem vnam eſſe, eandemque omnem.

CVR SONI SPIRITVM OBLECTANT; ET CVR NOVI AMPLIVS, & cur diuerſi ſimul æditi, at non valdè à ſe ipſis diffidentes, & cur minores, tardioresque. Cap. XXXVIII.

QVONIAM igitur ſoni motus ſunt ab externo aere in ſpũ facti: propterea, ſi cum ratione fiant, ſummopere illi ſpũm oblectant, quòd ad motũ, ad propriã. ſ. cum agant operationẽ; impotentem per ſe (vt videtur) in oblongis, varieq. difformibus, & anguſtis vẽtriculis moueri; & propterea, vt videtur; quòd quæ mobilia ſunt oĩa, vt moueãtur, loco opus habent, in quo moueri poſſint, nihil à ſe ipſis diuiſa, ſeparataq., nec in ſe ipſa acta, conſpiſſataq. vnquam, nihil oĩnò à propria dimota natura. Neq. igitur benè ad motũ aptus, & ſummopere motu gaudẽs, & ſeruari motu terris primus viſus aer, à ſe ipſo moueri videtur. Et propterea (vt ſuperius dictũ eſt) quòd in montium incluſus ille interuallis, ſi moueat, vel à ſe ipſo diuidatur, vel in ſe ipſum conſpiſſetur. At ſpũs eo inſuper impedimento, ne moueatur, retineri videtur; quòd nõ à ſtabilibus, firmiſq. rebus, ſed à tunicis cõtinetur; quę, nè concidant, ſubſtinendę oĩnò ſint, ſubleuandęq., & quas ſpũs per ſe ſubleuare impotens videtur; & niſi ab inſpirati aeris vi ſubleuentur, ſpũm opprimant; vt in de reſpirationis vſu cõmentario explicatum eſt: vt non niſi ab externo aere impulſum in illis contentum ſpũm moueri poſſe exiſtimandũ ſit. Meritò igitur ſumma à ſonis afficitur ſpũs voluptate; à quibus nimirum ad propriã agitur operationẽ: & à nouis amplius (quòd à nouo motu veluti excitatus ſpũs attentius operatur) at qui à ſe ipſis nõ valdè diffideant, quales diſſoni dicuntur; quòd propria mobilis natura, quò magis mouetur, dũ non propterea non violenter à ſe ipſo ſegregetur, & veluti diſcerpatur, eò oblectatur magis. Magis porrò mouetur multis ſimul, quàm vnico commotus motu; vel ſi non oĩbus illis vniuerſus ipſe commoueatur, ſed quaſi ſingulę eius partes illis ſingulis. Qui. n. quauis in eius parte motus fiunt, ij (vt alibi expoſitum eſt) vniuerſo cõmunicantur. Fortè & amplius; quòd aeris more in vtre incluſi, ventriculos vniuerſos, quantuluſuis ijs inexiſtat, replens ſpiritus, à quouis ferè impellatur motu, quę eius pars extremis illis ineſt, extremuſq. contingit tunicas, in eas adigatur, ab eiſq. in ſubſequentẽ reflectatur oportet. Vbi igitur ſpũs vniuerſus, vniuerſa. ſ. eius latitudo ſimul, eademq. impellitur omnis vi; quę extremas tunicas contingit eius portio, ſimul ad eas adacta omnis, omnis itidem ſimul ab ijs reſiliat oportet. Et minimè illa quidem, incorporeæ, rectàq. delatæ lucis exemplo, in ſe ipſam reſilit, eũdemq. in locum, quem. ſ. ſubſequens, & vehementiore delata motu occupauit iam, repleuitq; omnem; ſed flatuum, ventorumq. in denſum quid impactorum more, vel ſuperius, vel etiam inferius acta quid, at idem omninò per ſpatium. Neque. n. aliud, in quod vel regrediatur, vel ſe recipiat, adeſt. Eodem itaq. illa cum ſubſequente facta in ſpatio, & quod ab earum altera repleri videtur omne; vtraq. comprimatur, & veluti conculcetur neceſſe eſt: at multò certè minus, ſi diuerſæ eius partes à diuerſa impellantur ui. Quæ enim vehementius impulſæ ſunt, citius eæ, ab alijſq. ſeorſum reflexæ, & minore omninò indigentes loco, minus ſubſequentes comprimant, minuſq. ab ijs comprimantur ipſæ: at moderatè illud tamẽ, certaque ratione. Nam ſi ſpiritus pars à multò, quàm reliquæ, vehementiore impellatur motu, violenterq. à reliquis abſtrahatur, ſegregaturque, diſcerpi, dilaniarique videtur ſpiritus: id quod & a diſſonis ſonis, & à vocis itidem aſperitate pati videtur. Neque. n. aliud vel illi, vel hæ, quàm nimia motuum inæquabilitas videri poteſt. Et modo quidem nullo, nullaq. à ſe ipſo ſegregari, ſeiungiq. ſpũs vult ratione, ſed ſibi ipſi perpetuò hærere, vnituſq. eſſe. At paulatim ille

lenteq;

lentèq; ſegregatus, multò minus (vt paſſim ſentire licet) dolet, quin gaudet etiam; diuidi, vel non ſenſiens, vel non curans; nullo id fieri malo edoctus; at moueri percipiens: id quod, & à conſonis ſonis, & à leni habet voce. Ad propriam.ſ. agi operationem, at nequaquam tamen à propria dimoueri natura ſpiritus vult. Propterea igitur & parui, & tardi ſoni magis illum, quàm magni, celereſque oblectant; quòd hi ſpiritum vniuerſum, ſummaq. in vaſa adigunt ui; vt nõ adeò is motu (ſi quidem adeò celeri gaudet) oblectetur, quàm concuſſus doleat. Et vbi languet, minimo, tardiſſimoque gaudet ſono: eſt vbi & ſilentio. Quiuis nimirum motus, ſonusque ſpiritum in vaſa adigit, concutitque: at valens vbi eſt, atque integer, eòq; etiam craſſior ſi ſit, vel vehementem ſuſtinet colliſionem; quæ vel languidiſſima ſummè imminutum, ſummèque tenuem ſpiritum ſumma afficit moleſtia.

QVOMODO SONORVM QVANTITATEM, ET DISTANTIAM percipiat ſpiritus. Cap. XXXIX.

SONI porrò iuxta primò commoti aeris quantitatem magni, paruiq; ſpiritui ſentiuntur; non quòd maior, minorue illius portio aures ſubeat; vel quòd, qui ab illo aeri auribus incluſo inditur motus, non vniuerſo ipſi, ſed maiori, minoriue ipſius indatur portioni. Quoniã enim quantulouis aere commoto, circunfluus aer vniuerſus commouetur; vt ſonus declarat, qui quantulusuis fiat, in vniuerſo ſentitur aere: vtiq; quantauis aeris portione commota, eadem, & tanta omninò aeris quantitas aures ſubeat, quantam ipſarum cauitas admittit, & vniuerſo omninò, qui in ipſis continetur, externi aeris motus æquè communicetur neceſſe eſt. Propterea itaq; illud fieri cenſendum; quòd, veluti, qui aeris puncto cuiuis datur motus, circunfluo is aeri vniuerſo cõmunicatur, ita & qui vaſtiſſimæ illius inditur moli, vniuerſus is circunflui aeris vniuerſi cuiuis communicatur puncto: quoduis ſcilicet illius punctum inditum motum ſingulis circunflui aeris communicat punctis. Itaq; quanta aeris moles commouetur, tantus perpetuò circunfluo aeri inditur motus. Et vel ſi is, qui è proximo, & qui è longinquo ad nos ſonus, aeris ſcilicet aduenit motus, æquè vterq. langueat tandem; illum tamen è proximò, hunc verò è longinquò aduenire dijudicat ſpiritus; quòd qui aeris portioni cuiuis inditur motus, circunfluo quidem is aeri communicatur vniuerſo, at non ſtatim certè, nulloq. temporis momento, ſed ſpatio oĩno quopiam interiecto. Nec interea tamen nihil ille commouetur. Longè enim tenuiſſimus, maximèq. ſibi ipſi continuus cum ſit; vtiq; ſtatim, ac illa commota eſt, & ſimul omnino circunfluus aer vniuerſus commoueatur neceſſe eſt. Itaq; priuſquam illius motus ad nos perueniat, aeriq; auribus incluſo communicetur, is qui in intermedio interea factus eſt aere, illi communicetur neceſſe eſt; benè quidem languens, & qui manifeſtum ſonum non faciat: at quòd & ipſe illum, pelliculamque, & ſpiritum etiam cõmouet omninò quid, & quid omninò impellit, quempiam omninò impulſionis, commotionisq; ſenſum ſpiritui facit. Itaq; vel ſi & qui è proximò, & qui è longinquò aduenit motus, æquè vterq; langueat tandem; quoniã illum breuiorem, hunc verò diutu rniorem eſſe percipit ſpiritus: è proximò illum, hunc è longinquò aduenire dijudicat. Veluti ſcilicet rerum, quæ ſpectantur, non ſpeciem modò, magnitudinẽque, ſed diſtãtiam etiam percipit ſpiritus, & propterea omninò, quòd non ab illis modò, ſed ab intermedio iridem aere relucet lux; & non illarum modò, ſed huius itidem ſpecie intincta oculos ſubit; itaq; huius itidem, & prius omnino, quàm illarum magnitudinẽ ſpiritui intuendam præbet: ſic & ſonorum non magnitudinem tantùm, celeritatemque, ſed & diſtantiam etiam percipit ſpiritus; quòd non is modò motus, qui aeri primò cõmoto, & qui manifeſtum ſonum facit, ſed is itidem, & prius, quàm ille, qui (vt dictum eſt) in intermedio factus eſt aere, ſpiritui communicatur.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER OCTAVVS.

SPIRITVM RERVM, QVAS SENTIT, SIMILITVDINEM, diuerſitatemque ſentire; & quæ idem agunt, vt vnum, quæ vero diuerſa, vt diuerſa ſentire. *Cap. I.*

RES porrò omnes propterea percipiens ſpiritus, quòd ipſe ab omnibus patitur, commoueturq., earum itidem ſimilitudinem percipit, & diſſimilitudinem. Quæ.ſ. idem in ipſum agunt, & a quibus idem ipſe patitur, vt vnum ea omnia, atq; vt idem percipit, ſtatuitque, at diuerſa, quæ diuerſa agunt, & à quibus patitur diuerſa. Quæ igitur in longè plurimis poſita rebus idem agũt, & a quibus idem patitur, vt vnum, idemq; percipit ea omnia; & vnum omninò eſſe ea omnia ſtatuit: quæ contra diuerſa agunt, & à quibus diuerſa patitur, vel ſi enti vni inſint, vt diuerſa ſentit, diuerſaq; ſtatuit. Idem itaq; ab ignibus quibusuis paſſus, eodemq; ab omnibus commotus motu, omnes vt vnum ſentit, omnesq; vnum ſtatuit; & niues iidem omnes niuem vnam; eadem ab omnibus paſſus, eodemq; ab omnibus commotus motu: diuerſa vero ab homine vno paſſus, diuerſoq; ab eo commotus motu, vnum ipſum nec ſentit, nec ſtatuit, ſed è multis compoſitum rebus. At nec ea modò, quæ tota ipſa penitus ſibi ipſis ſimilia vnum, idemq; omnia, & eodem in ſpiritum agunt modo, vt vnũ ea ſentit ſpiritus, vnumq; ea ſtatuit; ſed quæ etiam inter ſe in quibusdam differunt, ſi in quopiam conueniant, in eo vt vnum illa ſentit, & vnum itidem illa ſtatuit: id nimirum, quod idem agit, & à quo idem ipſe patitur ſpiritus, eodemque commouetur motu. Et vbi itaque quotuis intuetur homines, vel bene in multis inter ſe eos differentes; omnes tamen vt vnum hominem ſentit, vnumq; eſſe ſtatuit: in eo ſcilicet inter ſe congruentes, conuenientesq., & idem in eo ab illis paſſus, quo homines ſunt, quatenus.ſ. ijsdem è partibus compoſita, ijsdemque & operandi, & patiendi donata ſunt viribus; ſeſe.ſ. mouendi, ſentiendiq; facultate donati ſunt; ſimilitudinem nimirum intuetur ſpiritus, quæ hominibus ineſt omnibus, ab ijs ſeorſum, quæ illorum inſunt ſingulis. Sic itidem & equos, leonesque, quin & leones, equoſque, & homines; vel magnum quid inter ſe diſtantes, at in eo, quo animalia ſunt, conuenientes, congruentesq., vt vnum eos oẽs ſentit, vnumq; omnes ſtatuit; & quę omnibus ineſſe, & omnibus euenire ſentit, comuni ea omnia homini, equo, & leoni attribuit, atq; animali; & hominis, & equi, leonisq., & animalis eſſe ea ſentit, ſtatuitque. Quæ ſimilia omninò in multis ſentit ſpiritus ab ijs ſeorſum, quæ in ijsdem diuerſa percipit, in vnũ ea colligit, connectitq., & vnum eſſe ea omnia ſtatuit; & quæ diuerſa, vel ente in vno ſentit, vt diuerſa ſentit, diuerſaq; ſtatuit; & quæ ſimilibus entibus ineſſe, aut euenire ſentit, communi illorum naturæ attribuit ea omnia. Quę ſcilicet hominibus ineſſe omnibus, & quæ omnibus euenire ſentit, ea homini attribuit omnia, omniaq; hominis eſſe ſtatuit: at non quæ ſingulis ſeorſum ab alijs; ſed illis modò ea attribuit, quibus ineſſe ſentit, & quorum propria eſſe videntur.

SPIRITVM QVAE SENTIT, IMAGINARI, MEMORARIQVE, & reminiſci. Cap. II.

AT & paſſionum, quas patitur, motuumque, quibus mouetur, nequaquam ſimul, ac pati, moueriq; ceſſat, ſtatim eorum obliuiſcitur, nihilq; eos recolere ſpiritus poteſt; ſed in ſummè ipſo ſentiente, ſummèq; mobili (vbi præſertim validè à quibusdam commotus eſt, & ſæpe, & diù) motuum, paſſionumq. quibus commotus, & quas paſſus eſt, habitus quidam, & quædam cognitio, quę memoria dicitur, & ipſi penè remanent motus; quibus, vbi vult, moueri poteſt, & mouetur omninò. Quæcumque igitur ſenſu percipimus, imaginari ea licet oīa; & nauigationis memores, nauſea afficimur; & horribile quid imaginantes nihil interdum minùs, quàm id conſpicientes tremore corripimur. Qualis nimirum ſaltandi, canendiq., & citharam pulſandi, arteſq; omninò quasuis addiſcentibus nobis motuum, quibus in illis mouemur, cognitio remanet; talis eorum itidem, quibus à ſenſibilibus agitamur. Neq; enim vel ſubſtātia alia in illis, in his vero alia, vel alia mouetur ratione; ſed idem vbiq; ſpūs, eodemq; commouetur modo. Quin & (quod reminiſci dicitur) rerum itidem, quarum cuiuspiam modò partis, & perexigua interdum cognitio ſeruata eſt, eas etiam imaginari, & veluti ante oculos ponere poteſt ſpiritus; quarū memoria nulla ſupereſſe videtur. Motū enim, cuius cognitio ſeruata eſt, ſæpius, diligenterq; recolens, ad reliquos, quibus cum illo moueri ſolebat, veluti excitur, & quaſi manuducitur. Id vero & in externis, quos didicimus, euenire motibus paſſim intueri licet: quorum ſcilicet portionis quā tulęuis interdum cognitione remanente, vbi ea ſæpe, intentèq; mouemur, reliquarū itidem cognitio emergit; quæ ſcilicet non penitus euanuerat, ſed veluti latebat.

RERVM, QVARVM CONDITIO QVAEPIAM MANIFESTA, RELIQUÆ occultæ ſunt, has itidem ijs ſentire ſpiritum in rebus, quibus illa ineſt, & quæ totæ perceptæ ſunt; quod intelligere dicitur. Cap. III.

AT non modò res ſenſu perceptas, motusq., quibus ab ijs cōmotus eſt, abſentes itidē, ceſſanteſq; recolere, & quoquò ſentire pacto, & ab abſentibus itidem, quo expoſitum eſt modo, pati, cōmoueriq., & vel pręſentium, vel abſentium illarum, paſſionūq., & motuum, quas ab illis paſſus, quibusq. cōmotus eſt, ſimilitudinē intueri ſpiritui datum videtur; ſed rerum itidem, quarū conditio quępiam manifeſta, reliquę occultæ ſunt, has itidē ijs intueri in rebus, quibus illa ineſſe conſpecta ſit, & quę totę præceptę ei ſunt, quod intelligere vulgò dicitur; quodque (vt poſtea dicemus) exiſtimari, vel potius cōmemorari dicēdum eſt. Non. ſ. quæ ſentit ſpiritus, vel vnum ſunt omnia, vel vnum etiam ſingula; ſed maximè à ſeipſis differūt entia; & ſingulis ijs multa inſunt, quæ maximè à ſe ipſis diuerſa ſunt; & quæ ſingula ſeorſum à reliquis percipi poſſunt. Ens nimirū quoduis & natura, & diſpoſitione, & ſpecie propria, proprijsq; agendi, operandique, & patiendi facultatibus, aptitudineq. donatum eſt: proprias videlicet ſingula actiones, propriaſque ædunt operationes, & proprias etiam patiuntur paſſiones; & horum quoduis per ſe manifeſtū eſſe, & à reliquis ſeorſum percipi poteſt; ijs præſertim in entibus, quibus integræ inſunt naturæ: quę igitur propriam ijs diſpoſitionem, propriāq. ſpeciem, & proprias agendi, operandiq. facultates indidere. Nā quæ ab imminutis conſtituta ſunt naturis (quòd vel propriam eę diſpoſitionem, vel propriam ſpeciē, vel propriam agendi, operandiq. facultates indere non potuere, vel impuras, obſcurasq. indidere) quantūuis vna ipſorum conditio innotuerit, nequaquam reliquæ, quæ illis coire ſolent, inquirendę in ijs ſunt; quę. ſ. vel

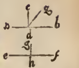
nullæ inſunt, vel obſcuriſſimæ ſunt: ſed eo tantùm in ente, quod à natura conſtitutū eſt materiam penitus exuperante; & quæ igitur enti, quod conſtituit, propriam diſpoſitionem, propriamq; ſpeciem, & proprias agendi, operandiq; facultates indidit oēs; itaque nusquam eæ à ſe ipſis ſeparantur; & nusquam latent; ſed perpetuò manifeſtæ ſunt, & ſibi ipſis coeunt omnes. Quod ſi non multis in entibus, nec quouis etiam in igne, in eo certe, qui à calore penitus exuperante accenſus eſt, factum apparet: qui ſcilicet, & tenuis, & lucidus & bene mobilis eſt; & quæ attingit, emollit, liquefacitque; & quæ penitus vniuerſa exuperat, in ſummam agit tenuitatem, quæ non vniuerſa, in fumum, cineresque; diſpoſitione ſcilicet, qua maximè calor gaudet, & propria caloris ſpecie, & ijs agendi, operandique viribus donatus eſt, quæ caloris propriæ ſunt; caloris omninò conditiones, facultatesq; illi inſunt oēs, perpetuòq; ſibi ipſis in illo omnes coeunt. Quoniam igitur in igne, qui perfectus eſt, quouis conditiones hæ omnes perpetuò, in entium verò aliorum nullo earum vlla, qualis in igne ſpectatur, conſpicitur, & harum nulla ſeorſum à reliquis conſpecta eſt vnquam; omnes ignis proprias eſſe intelligit ſpiritus. Itaque vbi harum quampiam percipit, reliquas ei annectit, vnitq; omnes. Enti nimirum, quod lucidum cōſpectum eſt, ſummum ei calorem, & emolliendi, liquefaciendique facultatem attribuit: & ſi attenuari quid, emolliriq;, vel ſi fumus modò, cinisq. conſpectus ſit; ab igne, igneaque natura vtrumq; factum eſſe iudicat; ab illo vno vtrumque fieri perpetuò intuitus, ab alio nullo vnquam. Et ſi quid inſuper propria vi moueri conſpectum ſit; ab ignea id natura moueri ſtatuit: quòd vnus ignis, igneaq; res, aliæ nullæ à ſe ipſis moueri viſę ſunt. Sic & entium reliquorum conditiones omnes, & entia omninò ipſa vniuerſa innoteſcunt, vel vna modò ipſorum conditione manifeſtata; vbi ens inuentum fuerit, cui ineſſe ea viſa ſit; & quod vniuerſum, cuius.ſ. conditiones omnes ſpiritui perceptę ſunt. Neq. enim ambigere licet, quin ijs illa copulata, coniunctaque ſit, quibus perpetuò coiſſe, & à quibus ſeorſum conſpecta eſt numquā; nec quin huiuſmodi omninò inſit enti, cuiusmodi vni perpetuò coiſſe, & à quo ſeorſum viſa eſt numquam. Itaq; (liceat enim tanti momenti res apertiſſima vt fiat; vel quę ſatis declarata ſunt amplius explicare, & repetere quę dicta ſunt) ſi entis cuiuspiam ſpecies innotuerit, natura, viresq; ignotę ſint; vt & ipſę innoteſcant, res omninò inuenienda eſt, quę eandem ſortita ſit ſpeciem, & quę penitus innotuerit; cuius.ſ. non ſpecies modò, ſed actio, paſſioque, & operatio percępta ſit: ea porrò inuenta, entis itidem, cuius ſpecies modò percępta eſt, natura, viresq; inſpectę ſunt. Eædem.n. ſint oportet, quę entis penitus noti ſunt: ſi quidem quę vtriq; ineſſe viſa eſt conditio, huiuſmodi entibus oībus, alijs verò nullis ineſſe conſpecta eſt vnquam. Et vbi contra actio modò, aut etiam paſſio, operatioue manifeſta ſit, ipſum verò penitus ignotum ſit ens; ſi quę illarum habetur, in ente penitus noto conſpiciatur, reliquæ omnes, & ens etiam ipſum vniuerſum manifeſtum fiat. Neq; enim aliud ſit, quàm cuius quæ habetur actio, paſſioue, aut operatio perpetuò, alterius verò nullius viſa eſt eſſe. Et quoniam contrariæ, quæ ſunt, naturæ, perpetuò contrarias eæ actiones, contrariasq; ædere operationes, & contrariæ hæ, atq; illæ à contrarijs conſpectæ ſunt ædi naturis; propterea contrarias actiones, operationesue intuitus ſpiritus, à contrarijs eas naturis ædi, & contrarijs percęptis naturis, contrarias eas actiones, operationesque æedituras noſcit. Quoniam verò, & quædam entibus ineſſe viſa ſunt omnibus, & nulli quædam; hæc itidem qualia viſa ſunt, talia ſentit: enti nimirum hæc nulli, omnibus illa ineſſe. Quoniam ſcilicet enti, cuius ſummum proprij boni, propriæque conſeruationis appetitum ineſſe ſentit; itaque omnia propria, ſimiliaque, à quibus fouentur, ſeruanturq; ſectari, amplexarique, contraria verò, & à quibus corrumpuntur, aufugere, auerſarique: ens omne bonum appetere ſtatuit. Et quoniam quæ percæpta ſunt, vel alba percæpta ſunt, vel non alba; quod album ſimul ſit, & non album nullum omninò vnquam, enti prorſus nulli vt

quid ſit, & id non ſit attribuere poteſt; ſed omnia; aut eſſe quid, aut non eſſe id ſentit. Quę demum entibus ineſſe ſentit omnibus; omnibus ea indit; & nulli itidem, quæ nulli: & ſi quid ponatur, quod ijs, quæ ſentit, aduerſum ſit, contrariumque, & quod ſimul cum ijs ſtare non poſſit, ſed ſi ponatur; ea, quę ſentit; vel quæ ex ijs necesſariò emanant, & pendent ex ijs, deſtruantur; id non eſſe, & eſſe non poſſe ſtatuit; nec quę non ſentit, admittere, nec quæ ſentit, reijcere, aut potens, aut volens. Ratio omninò omnis, quæ quid ponit, ex eorum id ponit ſimilitudine, quę ſenſu percepta ſunt; & quæ quid reijcit, propterea id reijcit, quòd ijs, quæ ſenſu percępta ſunt, aduerſum id eſt, contrariumque; nec alio modo, aliaue ratione vlla intelligere licet quid, aut ratio vlla confici nobis poteſt. Siquidem concluſio omnis alicui innitatur, & ab aliquo pendeat, & contineatur in aliquo neceſſe eſt; quod admiſerit, vel ſtatim admittat ſpiritus. Huiuſmodi ſenſu perceptum ſit, ſummè eſt neceſſarium. Itaq; intellectionis cuiusuis principium, ſimilitudo eſt ſenſu percępta; intellectio verò ipſa (quæ vere intellectio non eſt, ſed (vt inferius dicetur) exiſtimatio, vel potius cōmemoratio quędam) ſenſus quidam, imperfectus nimirum, & per ſimilitudinem; non ſi à re, quę intelligitur, quæ nimirum penitus ſpiritum latet, longèq; interdum abeſt gētium, ſed à ſenſu factus, quē ſimilibus à rebus fieri percępit ſpiritus; & cuius cognitio, memoriaq; bene dum ei inhęret; eius nimirum recolitio quędam. Itaq; huiuſmodi intellectio longè eſt ſenſu imperfectior. Id verò, & quę dicta ſunt omnia (ſi quidē amplius declaranda videri poſſunt, ipſo, vt videtur, percępta ſenſu) inde maniteſtiſſima ſiunt omnia; quòd non alia vlla, at ea modò, quæ ſenſu percipi apta ſunt, & percipi non poſſunt, ſeu remota, occultaue, aut languidiſſimis donata viribus, & quę, quòd nihil nos immutant, nullum ſui ipſarum ſenſum nobis faciunt, intelligere quęrimus; nec alia omninò ratione, quàm eorum (vt dictum eſt) quę percępimus, ope, ac ſimilitudine: & quòd quę ſenſu percipimus, aut percipi poſſunt, nihil ea vlterius ratione intelligere curamus, dignamurue; vt quę ſcilicet multò, quàm ratione vlla intelligi queant, proximius percępta ſint, preſtantiusque. Nec verò lunam ſoli ſe ſupponentem, proptereaque eius aſpectum terris adimentem qui intueatur; quiue à ſolis contactu exuratur, aut eius motum, magnitudinemq; conſpiciat, metiriq; queat; ſi cur amplius terris non luceat ſol, eiusue naturam, viresq., aut motum, magnitudinēq. ratione intelligere quęrat, minus is ſtupidus; minusue ſit ridiculus; quàm qui cur nō amplius lux conſpiciatur, cui denſum quid, opacumq. opponi viderit, aut qui ab igne torrefactus eius naturam, viresque inquirat; quiuè prę oculis, pręq; manibus quę habet, quibus ea moueantur motibus, quantaq; ſint, ratione intelligendum exiſtimet.

SCIENTIARVM OMNIVM, ET GEOMETRIAE IPSIVS PRINcipia à ſenſu haberi, vel proxima eorum, quę ſenſu percępta ſunt, ſimilitudine; & concluſiones omnes ex ijs pendere. Cap. IIII.

AGa verò, vt clarius etiam res innoteſcat, ſcientiarum principia, tum & earum concluſiones inſpiciamus: & num à ſenſu illa habeantur, vel ea eorum, quę ſenſu percępta ſunt, ſimilitudine, quę omnibus aperta ſit, maniteſtaque, & quę ſe ſe ipſa omnibus intuendam offerat, & hę ex illis iuxta nobis expoſitum modum pendeant omnes, conſideremus. Et quoniā omnium conſenſu exquiſitiſſima eſt Geometria; ab ipſa itaq; doctrinę ordinem, & quaſi modū ſumpſiſſe videtur Ariſtoteles: num ipſa hoc pacto opus ſuum conficiat intueamur. Quoniā igitur magnitudines, & quę magnitudinibus inſunt, accidūtq., puncta, lineas, ſuperficies, angulos, figurasq., res omninò tractat valdè à communi hominum ſenſu remotas, & quarum ne nomina quidem omnibus innotuere; & multæ ſingulorum ſpecies ſunt: his primum nomina

indit; & quid ſingulæ ſint, ſolius ſenſus ſimplici opera vſa ponit. Neque enim vel circulum, vel triangulum ponens, vel horum ſpecies, aliud agit, niſi quod quæ circulo, triangulisque, & illorum ſingulis ineſſe ſentit, ea illis, illorumque ſingulis attribuit. Quoniam videlicet circuli omnes altero circini latere ſuper centrum fixo, circumducto altero conficiuntur; & nequaquam proximioribus illis, vel remotioribus ſibi ipſis factis quid vnquam, ſpatium itaque, quod à centro ad circumferentiam eſt, non æquale modò, quin vnum omninò, idemque videtur omne: propterea, quæ illud conficiunt, lineæ ſibi ipſis æquales ponuntur omnes. Tum quoniam quædam conficienda ſunt, quæ confici poſſe ſenſus ipſe demonſtrat; & vt confecta ſupponi nihil impedit; obſtat nihil; at fieri poſſe, & confecta eſſe peruicaci homini probari non poteſt (veluti à puncto ad punctum lineam ducere; & centro quolibet, etiam ſpatio itidem quantouis circulum deſcribere) hæc fieri poſſe, & vt facta eſſe poſtulat. Et quoniam inſuper quædam quantitatibus inſunt, quæ non quidem penitus percipit ſenſus, at quin perceperit, ſenſeritque parum deeſt; & cuius rationem haberi nolit anima; quæ itaque vel audiens, vel cogitans nullo admittit negotio; non ſecus, ac quæ ſenſit, percepitque; nihil ſcilicet ijs repugnantia, nihilque diſſidentia, at longè ſimillima, penè & eadem; & quæ denique eſſe nihil anima ambigat, ſi non ſenſu penitus percæpta, at eò minus cuius (vt dictum eſt) rationem haberi nolit: hæc quoque poſtulat; & ſi talia non ſunt, nec poſtulanda ſunt; poſtulat autem, vel demonſtrare impotens, vel negligens à ſenſu penè percępta. Poſtulat itaque Euclides lineas concurſuras, in quas, quæ incidit, recta duos angulos duobus rectis minores eadem ex parte effecerit: quod nimirum futurum, ipſis, ſi in immenſum lineæ protrahantur, intueri licet oculis; demonſtrare longè eſſet laborioſum. Longo itaque ſermone à Ptolæmeo factum tradunt. Illud fortè non oportebat; rectos ſcilicet angulos omnes ſibi inuicem æquales eſſe. Neque enim æque ſenſui patere, & & facillimè demonſtrari poſſe videtur. Eſto enim ſuper lineam a b linea c d, & ſuper lineam e f linea g h ad æquales vtraque, rectosque incidat angulos; angulus itaque a d c æqualis ſit angulo c d b; & e h g æqualis angulo g h f, rectique omnes; tum lineæ e f & g h lineis a b & c d, angulique e h g g h f angulis a d c c d b ſuperponantur: ſi linea g h ſuper lineam c d non cadat, vnaque illi fiat, nec angulus e g h angulo a d c congruat, idemque illi ſit; ſed linea h g ſeorſum à linea c d cadat, veluti linea g d; erit vtique angulus g d b æqualis angulo g d a: maior itaque angulo a d c; propterea q. & c d b; pars nimirum toto. Rectè illud Euclides; duas videlicet rectas ſuperficiem non concludere. Neque enim ſuperficies, quæ rectis duabus contineatur, cōſpecta eſt vlla vnquam: at neque contineri poſſe vllam imaginari licet. At & alia ſunt, quæ quantitatibus ineſſe omnibus, omnibusq; accidere nullus ignorat; nec qui quātitatem cōſpexit, ignorare poteſt vllus: veluti totum ſui parte maius eſſe; & quæ vni, atque eidem æqualia ſunt, inter ſe æqualia eſſe; vel ſolo ſcilicet percępta ſenſu, vel eorum, quæ ſenſu percępta ſunt, ſimilitudine, quæ neminem latere queat; & quę nihil quæſita omnibus ſe ſe ipſa oſtendat, aperiatque. Hæc itaq. quoq. ponit; & ſenſu in ſingularibus percępta omnibus, vniuerſali attribuit magnitudinis naturæ. Quoniam ſcilicet quęcunq; conſpecta ſunt, ea omnia tota ipſa quauis ſui parte maiora viſa ſunt; propterea totum omne ſui parte maius eſſe enuntiat. Quæ pręterea vni, atque eidem æqualia ſunt, inter ſe æqualia ponit: magnitudo enim vtriq; par, veluti vtriuſq; menſura facta, æquè vtrumque continet. Tum præterea, quòd quę ſibi ipſis æquales ſunt res, vbi ſibi ipſis applicantur, nihil altera alteram excedit, ſed quò ad magnitudinem vna, eademque vtraque videtur; & quæ igitur vni, atque eidem æquales ſunt, vnæ, atque eędem videntur: ſibi etiam ipſis vnæ, eædemque videantur neceſſe eſt. His poſitis principijs, quæ (vt viſum eſt) vel à ſenſu habentur, vel ex ijs, quæ ſenſus percæpit, pendent, nulloque innoteſcunt labore: ex horum ſimilitudine, & ea quæ

ſenſui ignota ſunt, Inquirit, & modo, qui dictus eſt, ſentit. Super datam itaq; rectam lineam terminatam triangulum æquilaterum conſtituere inquirens, edocensque, Linea (inquit) ſuper quem triangulus æquilaterus conſtituendus eſt, eſto a b; altero eius pūto, a, centro, ſpatio verò a b circulus deſcribatur a c d: tum rurſus b centro, ſpatio verò b a circulus deſcribatur a c e: à puncto vbi ſe circuli contingunt, quod c eſt, ducantur ad centra a & b lineæ c a, & c b. Quoniam igitur linea a b lineæ b c æqualis eſt (vtraque enim à centro circuli a c e ad eius circunferentiam) & lineæ itidem a c: nam vtraque à centro b c d ad eius circumferentiam: & lineę igitur b c, & a c inter ſe æquales: vni enim atque eidem a b vtraq; æqualis. Aequilaterus igitur triangulus ſuper datam rectam lineam a b conſtitutus eſt. Demoſtratio hæc omnis, vel à ſenſu, vel ab eorum, quæ ſenſu percępta ſunt, ſimilitudine habetur. Propterea enim lineæ à centro ad circumſerentiam æquales; quòd circulus (vt dictum eſt) confici viſus eſt circini lateribus nihil vnquam vel proximioribus ſibi ipſis factis quid, vel remotioribus: itaq; ſpatium, quod à centro ad circumferentiam, circini videlicet laterum diſtantia vna viſa eſt, atque eadem. Propterea itidem duæ lineæ vni, atque eidem æquales, ſibi etiā ipſis æquales; quòd veluti menſura eadem commenſuratę, æquè ab ea contineri viſæ ſunt; & quòd magnitudo quæuis alteri æqualis, vna illi, atque eadem viſa eſt. Sic & quæ ſequuntur omnes; eo tantum interiecto diſcrimine, quòd non, vt prima, à ſolis pendent principijs, ſed à præcedentibus itidem. Nec tamen propterea minus certę apparent, aut minus omninò eas admittit ſpiritus. Quæ enim ijs, quæ ſenſu percæpta ſunt, verè ſimilia videntur, non ſecus, ac illa met admittit.

CONCLVSIONES NATVRALES IN EO MATHEMATICIS præſtare; quòd hæ à ſigno omnes, illæ verò à proprijs cauſis, proprijsq. manant principijs. Cap. V.

AT licet à ſimili mathematicæ itidem concluſiones, veluti & naturales, conficiantur; In eo certè naturales præſtare videntur, quòd à proprijs hę principijs, & à proprijs manant cauſis, at mathematicæ à ſigno omnes. Neq; enim, quòd extrinſecus angulus duobus intrinſecis æqualis eſt, propterea tres trianguli anguli duobus rectis æquales ſunt: nam extrinſeco dēpto, ſiue à principio non conſtituto, duobus nihilominus rectis æquales ſunt. Neq; itidem propterea lineæ æquales, quòd à centro ad circumſerentiam: nam & circulo dempto, ſiue à principio non conſtituto, æquales nihilominus ſunt. Itaq; æqualitas, quam extrinſecus angulus duobus intrinſecis ſortitus eſt, linearumq; à centro ad circumferentiam exitus, quòd tres trianguli anguli duobus rectis, lineęq; ſibi ipſis æquales ſint, non cauſa, ſed ſignum, atque inditium ſunt: at quòd calor aquas euaporandi, & aquæ à calore in vapores agi aptæ ſint, non à ſigno quopiam habemus, ſed à propria caloris, aquarumque natura, iam diu ſenſu percępta, cognitaque; à ſimili igitur magis proprio, magisque à propria cauſa, propriaq; rei natura, & ſubſtantia, naturales, quàm mathematicæ. Nec verò illæ minus certæ eſſe debent, quæ verę ſunt. Siquidem, & ipſæ ex ijs conficiendæ ſunt principijs, quæ ſenſus percęperit; vel ea eorum, quæ ſenſus percæpit, ſimilitudine, quæ nihil quæſita ſe ſe offerat, aperiatque; & quæ nihl decipere nos queat.

CVR DEFATIGATVR, DVM INTELLIGIT, SPIRITVS; ET cur obliuiſcitur; & cur decipitur; & intellectionem, vel ſi ſubſtantiæ eſt à Deo in nos immiſſæ, at ſpiritus omninò ope, ac miniſterio ei illam indi. Cap. VI.

PROPTEREA igitur defatigatur, dum intelligit, propterea q. decipitur ſpiritus; quòd ſimilitudinem, motus omninò, quibus cum eo olim ab ente commotus eſt, à cuius conditione, quam habet, modò cõmouetur, quærat, inueniatq; neceſſe eſt: qui (quòd iam diu ijs cõmotus non eſt) ſi non penitus periere, ita certè latent; vt quò eos inueniat (quod maximè ſpiritui moleſtum eſt, laborioſumq.; at quod fieri manifeſtè ſentimus) ſe ſe vniuerſus colligat, cõtrahatque, & varijs, laborioſiſq; exagitetur motibus oportet. Et quæ intelligit, obliuiſcitur ſpiritus; quòd non idem perpetuò durans, & multis aſſiduè commotus, multiſq. intentus motibus, quoſdam ſibi orienti communicare negligat ipſe occidens: quibus nimirum, vel non valdè, vel non ſæpe commotus eſt; quibusue non valdè oblectatur. Et decipi intelligens poteſt, decipiturq. interdum; quòd quæ rebus inſunt, nõ vnis omnia inſunt; & quæ inſunt, non perpetuò, neque omnibus eiusdem generis rebus inſunt. Non ſcilicet nix modò alba, ſed alia præterea multa; nec maſculi omnes, aut perpetuo barbati, muſiciue. Itaque decipitur; vbi quod album conſpexit, niuem iudicat; & vbi imberbem, non maſculum, vel non muſicum, non hominem: vbi omninò non ex eorum intelligit ſimilitudine, quæ propria rei penitus perceptæ ſunt; quæ ſcilicet eius generis indiuiduis omnibus, ſoliſq; inſunt, & ſemper, alijs vero nullis prorſus vnquam. Præterea, & quòd entium, quæ apud nos ſunt, nullum propemodũ verè ſimilare eſt; ſed quoduis ferè, nec diſpoſitione tantùm, ſed naturis quædam diuerſis donata ſunt; at adeò latentibus, vix vt percipi poſſint; proindeq; quæ partium ſunt actiones, paſſionesq;, vniuerſis interdum attribuuntur entibus. Quoniã igitur quæ intelligimus corũ, quæ ſenſu percepta ſunt, ſimilitudine intelligimus omnia; & intelligẽtes defatigamur, decipimurque, & eorum, quæ intelleximus, obliuiſcimur: patet vtique, vel ſi (vt alibi dictum eſt) non ſpiritus in homine, ſed ſubſtantia, quæ Dei eſt opus, intelligit; at ſpiritus certè opera, miniſterioque, & quatenus ei immiſta, eiusque cognitionis veluti particeps facta eſt, eã intelligere; & (quod ſacræ diuinæ litteræ teſtantur) ne iuxta propriam naturam operetur, terrena ab operatione eam turbari. Neq; enim, ni id fiat, ſenſus ope indigeat vlla; aut ea modò intelligat, quæ ſenſu percipi poſſunt; aut laboret intelligens; vel eorum, quæ ſemel intellecta ſunt, obliuiſcatur vnquam; aut in vllius decipiatur intellectione. Sed nihil, quæ ſenſu percepta ſunt, recolens vnquã, nullaque omninò vſa ratiocinatione, non reliqua modò entia quæuis, ſed ſe etiam ipſam, & quæ nullo percipi poſſunt ſenſu, diuinas nimirum ſubſtantias omnes, & DEVM etiam ipſum, proprium nimirum opificem, propriumque parentem nullo temporis momento, nulloque intueatur labore, & ſimul fortè omnia; nihil certè in vllius intellectione decipiatur vnquam: ita omninò operetur, conſpiciatque omnia, quomodo reliquæ diuinæ ſubſtantiæ, & animæ etiam pſæ, quæ corpore exolutæ ad ipſum euolarunt DEVM; & quomodo corpori reunitæ diuino iam, penituſque impatibili, & eius vnius proprio ſubiecto facto operaturam eſſe, non ſacræ modò diuinæ litteræ, ſed humanæ etiam rationes alibi à nobis poſitæ nos admonent, edocentque.

DIVER-

DIVERSAM VIDERI COGNITIONEM, QVOD DIVERSA comparatur ſimilitudine. Cap. VII.

EX eorum porrò ſimilitudine, quæ ſenſu percepta ſunt, comparata cognitio omnis, non vna, eademq; videtur omnis; ſed adeò a ſeipſa diuerſa, vt non omnis animæ vnius videri poſſit: quòd nimirum quæ intelligere quærit ſpiritus, ijs, quæ ſenſu percepta ſunt, æque ſimilia cum non ſint, non æque propinqua, nec æquè etiam certa ſimilitudine intelligi poſſunt omnia. Quoniam ſcilicet ſimilia, quæ ſingularibus ineſſe percepit, connectere, coniungereque, vel quæ diuerſa ſentit, ſeparare, ſeiungereque, vniuerſales nimirum, communesq; naturas, atq; affectiones intueri nequaquam contentus eſt ſpiritus; ſed rei inſuper non penitus ſenſu perceptæ, quod ignotum, occultumq; eſt, intelligere, & quoquo intueri vult pacto: res itaque adeò inter ſe diuerſas, adeò ſcilicet ijs, quæ ſenſu percepta ſunt, magis, minusue propinquas, non eadem intelligere poteſt ſimilitudine; ſed vniuerſalia, communiaque illa, ſingularibus, quæ vltro ſeſe, ſtatimq; intuenda præbent, conſpectis, conſpiciuntur & ipſa; nihiloq; minus talia eſſe credit ſpiritus, quàm ſingularia ipſa; ex ipſis collecta, contentaque, & conſpecta in ipſis. Penè itaque ab ipſo illa percepta ſenſu, nō ſimilitudine, aut ratiocinatione omninò vlla, ſed natura haberi videntur. Non ſcilicet, vt totum quoduis ſui parte maius eſſe intelligat ſpiritus; & quæ vni, atque eidē æqualia ſunt, inter ſe etiam æqualia eſſe; & nullum omninò dari, quod ſimul & affirmare liceat, & negare; & circulum omnem vnica linea contineri, ab eiuſq; centro ad circumferentiam ductas lineas æquales eſſe; & niuem omnem albam, frigidamque; & lucidum, calidumq; ignem; & hominem bipedem; hæc inquam omnia, aliaq; his ſimilia vt intelligat ſpiritus, nulla ei inquirenda eſt ſimilitudo. Ipſa enim ſeſe ſtatim offert, aperitque; adeòque propinquam, vt latere non poſſit; adeòque certam, vt nihilominus vera illa eſſe iudicet ſpiritus, quàm quæ ſenſit: ex ijs ſcilicet confecta, & in ijs (vt dictum eſt) contenta, perceptaque. Vniuerſales itaque naturas, affectionesque ſatis intelligit ſpiritus ſingularia intuens; propinquiſſima ſcilicet, apertiſſimaque, & certiſſima ſimilitudine, atque vnica. At neque adeò propinqua, apertaque, neque vnica omninò amplius, quod ignotum, occultumque ſenſui eſt. Neque enim quod quid ſit omninò ignorat, vlli id conferre poteſt. Multiplici igitur ſimilitudine, vel duplici ſaltem; & remota interdum, perobſcuraque altera id intelligendum eſt. Quoniam ſcilicet non vniuerſam rem vnquam, & quæ penitus ſenſui ignota ſit, intelligere quærimus; at rei ſemper, cuius quid ſenſu perceptum eſt, id quod ignotum eſt; vel ſcilicet ente noto eius naturam, actionemque, aut operationem inquiremus; vel harum aliqua nota, ens ipſum, & reliquas etiam eius conditiones: propterea vbi ipſum innotuit ens, illæ verò ignorantur, motus, quibus ſimul cum eo, quo noto ab ente modò commouemur, olim commoti ſumus, inquirimus; ijsque inuentis, conditiones, à quibus facti ij ſunt, enti, quod habemus, attribuimus omnes. Sic itidem vbi propriæ conditiones omnes, vel earum vna quæpiam innotuit, reliquæ verò, vel ipſum etiam ignoratur ens; motus, quibus cum motu à conditione nota facto, ſimul olim commoti ſumus, inquirimus; ijsque inuentis, ens, quod ignotum dum eſt, idē illi, ijsdemque conditionibus omnibus donatum eſſe decernimus, à quo illis commoti fuimus motibus. Et propterea omninò; quòd eorundem entium eædem perpetuò conditiones, actionesque eſſe viſæ ſunt; & conditiones, actionesque eædem ijsdem ineſſe, & ab ijsdem ædi entibus; & quæ entis cuiuſpiam propriæ ſunt, nequaquam à ſeipſis ſeparari, diuidique poſſe; multis nimirum ſimilitudinibus, & obſcuris nonnullis, minimèque ſimplicibus. Lucidum videlicet, quod conſpicitur, ignis videtur; quòd lux communi ignis naturæ attributa eſt: at hoc factum, quòd ignes ſinguli lucidi viſi

cidi viſi ſunt. Quod igitur ignotum eſt, non vna, ſimplicique, & aperta intelligi poteſt ſimilitudine, ſed multis (vt viſum eſt) & perobſcuris nonnullis, & veluti duplicibus. Itaque cognitio non vna, eademque videtur omnis; verè vna cum ſit, & rerum ſenſu percęptarum ſimilitudine comparata omnis, & ſenſus omninò quidem omnis.

RATIONES, QVAE PERIPATETICOS IMPVLERE, VT SENTIENTEM, intelligentemq; animam diuerſę ponerent ſubſtantię; & vtramq; earum, ſi quidem ſubſtantię vnius facerent, at multis donarent facultatibus. Cap. VIII.

QVONIAM verò, non vt nobis, ſic itidem & Ariſtoteli, ſuisque ab vna, eademque anima, vel ſi vna, at non vna certè, eademque facultate pręſentes rerum actiones ſentire, & abſentes recolere videtur; & ſimilia quę in ſenſibilibus conſpecta ſunt omnibus, ab ijs ſeorſum, quę ſingulorum propria viſa ſunt, colligere, atque in vnũ agere; vniuerſales nimirum naturas conſtituere, atque intelligere; & quod ſenſui occultum eſt, ignotumque, è rerum ſenſu percęptarum ſimilitudine percipere; & in neceſſarijs id, verèque exiſtentibus, & in contingentibus rebus, & quę non perpetuò fiunt; non ſcilicet, quę ſentit anima, eadem imaginari, intelligere, ſcire, atque opinari, ſed ſi quidem vna, eademque ſentire, atque imaginari, at non eadem facultate, & quę intelligit, ratiocinaturque, longè à ſentiente, atq; imaginante diuerſa eſſe, & longè illis pręſtantior, longèque diuinior ſubſtantia, & quę nequaquam connata illis videri poſſit, ſed deforis accedere Peripateticis videtur: vtique rationes, quę eos impulere, vt huiuſmodi ſubſtantiam humanę animę adijcerent, & vt ſubſtantię vni plures facultates, pluresque attribuerent operationes, & multas omninò illam facerent, explicandas, examinandaſque eſſe duximus. Nihil propterea negantes aliam à ſpiritu è ſemine educto (cuius, qui in animali fit ſenſus, viſus eſt eſſe oĩs) ſubſtantiam homini ineſſe, & verè eam diuinam, & ab ipſo infuſam Deo; & quæ ſpiritui pręſertim indita, eiuſq. ope, ac miniſterio vſa, & eius præcipuè facta forma, cum eo ſimul intelligat; & vt quædam, quæ ab illa non informatus, perfectusque, nihil intelligere curet, & intelligere nequeat prorſus, intelligere appetat, intelligatque, præſtet. Quin poſitum id nobis eſt, & ponendũ omninò videtur: neq; à ſacris modò litteris edoctis, ſed ab humanis etiam admonitis rationibus ineſſe eã, &, quæ dicta ſunt, præſtare omnia. At cauſam, rationesque, quæ, vt ſentienti ſubſtantiæ illam adijcerent, Peripateticos impulere, inanes eſſe omnes, & ſentientem omninò animam, vt ſimilitudinem colligat, & ex ijs, quæ ſenſit, occulta quędã cognoſcat, nulla alterius ſubſtantiæ ope opus habere aſſeueramus, & declarari poſſe exiſtimamus, declarandumque propoſuimus. Quoniam (inquiunt) & homines, & animalia longè plurima, quæ ſenſere, recolere ea, & abſentia omninò imaginari poſſunt; at non infantes, nec muſcæ, vermesque, (neq; igitur vel hi certum iter propoſitum habere vllum, ſed temere huc modò, modò illuc ferri videntur; & illi vel ſemel, atque iterum à flammis combuſti manus eis admouere minimè ceſſant) tum pręterea, quòd in ſomnis ea, quæ in vigilia percæpimus, omnia, & oculis clauſis vel colores ipſos percipere, intuerique videmur; & quòd abſentia vbiuis imaginari licet, at non ſentire, quæ non adſunt; & quòd vbi præſentia percipimus, perrarò decipimur, at abſentia imaginantes plerumque: vtique quæ præſentia ſentit ſubſtantia, diuerſa ab ea, quæ abſentia recolit, ponenda eſt; vel diuerſa ſaltem eam percipere facultate. Vna enim ſi ſit, vnaque prædita vi, ſemper vtique, & in omnibus, eodemq; percipiat modo. Et quoniam inſuper quas percępere homines res, conferre inter ſe eas videntur; ſimiliaque, quæ illis omnibus inexiſtunt, ſeorſum ab ijs, quæ ſingularũ

ſunt

ſunt propria, colligere, conne&ctereque: ipſas nimirum rerum formas è rebus, atque è m teria, cui inſunt, eximere, eaſq; exutas, & per ſe exiſtentes, itaque nihil à ſe ipſis differentes, ſed quàm ſimillimas, quin eaſdem omninò ſibi ipſis factas (ſiquidem quę rebus ſub eadem ſpetie contentis, quæ ſcilicet ab iiſdem conſtitutæ ſunt formis, diuerſitas ineſt, à materia ea eſt omnis, à formis nulla prorſus) vniuerſales omninò, immaterialeſq; rerum formas conſtituere, intuetique; tum etiã, quòd quæ ſenſui ignota ſunt, occultaque, ſimilitudine, & ratiocinatione inquirere, & intelligere videtur homo; operationes ſcilicet operari, quæ neq. ſenſui, neq. ipſi etiam attribui poſſint imaginationi. Ineptus enim ſenſus remotas, occultaſque, & non in ipſum agentes res percipere, & conferre itidem, quas percępit, & omninò ab alio ad aliud tranſire; in ijs, quæ percipit, perpetuò fixus, hærenſque. Et quæ imaginatur ſubſtantia, ſiquidem ab alijs ad alia tranſire, veluti & quæ colligit, ratiocinaturque, apta eſt; at diuerſa, quæ tractat, tractat ratione. Hæc enim ſimilitudines præſertim colligens perrarò, perque ægrè decipitur; & vbi decipitur, rerum inconſtantia, non ſui decipitur culpa; eaq; modò intelligit, ac de his ratiocinatur, quæ ſunt, vel quæ quin ſint, nihil prohibet; & ſemper his, quæ quauis intelligit ratiocinatione, aſſentit, ſemperq. ab his cõmouetur. At quæ imaginatur, decipitur plerumque; & quæcumque collibitum eſt, imaginari poteſt, & Centimanũ gigen, terræq; hiatus, & tremenda quæcunque: neq; ab his, quæ imaginatur, vel commouetur, vel aſſentit omninò ijs quicquam. Horribilia igitur imaginantes quæuis nihil commouemur tamen: at ea intelligentes, vel etiam opinantes, nihilò fermè minus, quàm imminentia intuentes. Nec ſentiẽs igitur anima, nec imaginans per ſe ſimilitudines colligere, ratiocinariq; potens videri poteſt; quin neq. ſimul iunctæ. Et diuerſam omninò à ſentiente, atque imaginante colligentem, ratiocinantemq; eſſe, inde (inquiunt) intelligere licet; quòd, vno homine excepto, animalia reliqua ratiocinationis, opinioniſq; omnis penitus expertia ſunt. Id verò inde (inquiunt) manifeſtum eſt; quòd omni illa fide, omnique carent confidentia. Nam ſi vlla illis ratiocinandi, aut opinandi vis ineſſet, fides vtique illis aliqua, confidentiaque indi poſſet. Alia igitur humanæ animæ ſubſtantia neceſſariò adijcienda eſt; & longè ea, quàm ſenſus eſt, atq. imaginatio, pręſtantior, diuiniorq.: quæ benè ſui natura agilis, multiſq. mobilis motibus, quæ ſenſus percępit, conferre, & quæ ſimilia omnibus inſunt, ab ijs ſeorſum, quæ ſingulorum propria ſunt, in vnũ agere, formas nimirum materiæ immerſas ea exuere, denudareq. omni, & pro ſingularibus, materialibuſq. vniuerſales eas, immaterialeſq. facere poſſit; & quæ harũ ope ignotum percipiat; intellectus ſcilicet: ſiquidem perceptio illa omnis intellectio dicitur. Quin & is itidem diuidendus, diſtrahenduſq. Peripateticis videtur. Quoniã enim quæ colligit ſubſtantia, & quæ vniuerſalia conſtituit, intelligitq. ſui ipſorũ oblitis nulla vti videtur ratiocinatione, ſed vnico intuitu, veluti & ſenſus, percipere; alia omninò à ratiocinante videtur. Tum & ipſa itidẽ ratiocinans duplex ponenda. Quoniam enim non niſi per ſimilitudinem, atq; affinitatem quandam cognitio animæ, veluti & ſenſibus, aduenit; & quæ intelligit anima ſummè inter ſe natura differunt (alia enim neceſſaria ſunt, æternaque, & in quibus igitur error nullus committendus ſit; caduca alia, & quæ & eſſe, & non eſſe poſſint; in quibus itaq. neceſſariò errãdum animæ interdum ſit) non vna, eademq. ſubſtantia, aut non vna ſaltem, eadẽq; ſui parte vtraq. intelligere poteſt. Et ipſam igitur ratiocinantem in ſcientem, atq. opinantem diuidunt; & ſcientiarum principia animæ verè intelligenti, & conſtituenda, & intelligenda aſſignant; earum verò concluſiones, verę, neceſſarięq. quę ſunt, ſcienti, non neceſſarias verò, nec ſemper veras opinanti. Quoniam igitur quæ in homine fit cognitio, & diuerſarum eſſe rerum, diuerſoque fieri modo, & omninò diuerſa eſſe ipſa videtur: propterea & ſcientem (vt viſum eſt) animam, vel in duas Peripatetici ſecant, vel duabus illam donant potentijs; & intellectum deforis illi adijciunt; &

vel

vel ipſam in plures dilàniant, vel pluribus onerant facultatibus. At è multis omnino, ſummèq. à ſeipſis diſſidentibus ſubſtantijs animam componentes nequaquam multarum illam faciunt partium, vel ſubſtantiarum, ſed vnius omnino ſubſtantiæ; deteriores videlicet præſtantioribus aſſiduè, vt materias, ſubijcientes. Vbi (inquiunt) naturali ſentiens accedit, vt propriæ materiæ illi vnitur, iungiturque; & ſentienti imaginans, huic verò intellectus potentia, cuius (vt videtur) ratiocinari eſt; intellectui poſtremò potentia agens copulatur: neq; vlterius progreſſa eſt natura. Neq; enim forma adeſt, cui agens, vt materia, ſubijciendus ſit. Vel multis igitur ſuperaccedentibus ſubſtantijs, vna tamen, & ſubſtantiæ vnius aſſiduè remanet anima; quòd quæ præexiſtit accedentis ſubſtantiæ materia fit, nequaquam tamen propria ſpoliata. Vna itaq; tot ſubſtantijs ſuperaccedentibus remanet anima (vnum enim, quod è forma, & materia) at multis prædita facultatibus; tot nimirum, quot inextitere ſubſtantiæ.

QVONIAM QVAE COGNOSCIT HOMO, DIFFERRE EA INTER ſe, eorumq. dignoſcit differentias; proptetea vna, eademque ſubſtantia omnia Ariſtoteli percipiat neceſſe eſt. Cap. IX.

VNAM, eandemque in homine ſubſtantiam, & præſéntia, & abſentia percipere, quæq. percepta ſunt conferre inter ſe, & quæ ſimilia in omnibus viſa ſunt, colligere, & ab ijs ſeorſum, quæ ſingulorum propria ſunt, intueri, ignotumq. rei, quod eſt, & in neceſſarijs id, verèque exiſtentibus rebus, & in ijs, quæ modò fiunt, & modò non fiunt, intelligere, inde Ariſtoteli imprimis patere poteſt; quò diuerſa ea eſſe, & quibus differant homo cognoſcit omnia. Vnus (ipſe inquit Ariſtoteles) atque adeo impartibilis ſenſus ſenſilia percipiat omnia neceſſe eſt. Nam ſi vel ſenſus diuerſi, vel idem etiam, at diuerſis ſui partibus illa percipiat; non magis illorum differentias dijudicet, quàm ego, & tu eorum, quæ ſeorſum, ſeparatimq. percepimus. Adeo ſcilicet, quod dijudicat, vnum eſſe oportere Ariſtoteli viſum eſt; vt ne in partes quidem diuidi poſſe viſum ſit. Quòd nimirum partibile ſi ſit, non vniuerſum fortè ſimul omnia percipiat; ſed alia ſui parte alia. Id verò ſi fiat; ſi ſcilicet quæ percipiuntur non vni, eidemque percipiantur, innoteſcantq. omnia: nequaquam ſimilia ne ſint, an diſſimilia, diuerſaq. dijudicare queat. Nam quod dijudicat (inquit) vnum prorſus ſit oportet, & vno inſuper. Quoniam igitur quæ cognoſcit homo differre ea inter ſe, & quibus differant, cognoſcit omnia; vna omninò, atque impartibilis ſubſtantia omnia Ariſtoteli percipiat neceſſe eſt. Proprius itaq. canon, lógeq. is pulcherrimus, firmiſſimusque prius, quàm tot homini inderet ſubſtantias, deſtruendus Ariſtoteli erat. Nec verò vnam, eandemque tot adiectis ſubſtantijs remanere Peripatetici dixerint; quòd aſſiduè, quæ ſuperuenit, præexiſtẽti vnum fit, eius facta forma. Nam præterquàm, quòd quì incorporea res materia fieri poſſit, imaginari non licet: oportet autem (vel ipſe enim ſenſus incorporeus, vt viſum eſt, Peripateticis videtur, ipſaq. etiam naturalis facultas; & niſi tales ſint, numquam illis vel intellectus agens, vel etiã potẽtia, vt propriæ materiæ, indi queant; nulli prorſus corpori hærere, vel eo etiam quauis vti ratione Ariſtoteli apti) nequaquam eo modo forma vlla enti illi indi videtur, vt præexiſtentis formæ, vel ſubſtantia, vel ulla omninò remaneat facultas: at id modò euenire interdum; imminui nimirum accedentis; exuperantisq. formæ vis à contraria repugnante paſſa, debilitataque. Et ni illud fiat (niſi ſcilicet præexiſtens natura penitus corrumpatur) minimè; quod conſtituitur, ens uerè unum ſit, ſed è multis compoſitum, & entia omninò multa; & quorum ſingula ſuas proprias habeãt vires, propriasq. operẽtur operationes; nullum autem quæ aliarum ſunt. Et vbi igitur intellectus ſenſui, atq; imaginationi accedit, corrumpatur ſenſus, atque imagi-

natio,

natio,omniſq; eorum facultas,& ea modò intellectus intelligat, quæ ſui natura intelligere aptus eſt,alia nulla oportet. Tum minime omnium Ariſtoteli liceat,ſubſtãtiam vnam multis onerare potentijs. Quoniam enim ne duplex quidem motus corpori vlli dandus homini videtur, qui (vt dictum eſt) vna omnes videri poſſunt operatio; & ſubſtantiæ vni vnam modò (vt videtur) operationem aſſignandam eſſe contendit: vnam itidem facultatem ſubſtantiæ vni attribuat neceſſe eſt. Plures enim attribuens, operationes itidem attribuit multas; & vnam illam multas omninò facit. Quod niſi dictus Ariſtotelis canõ obſtaret; præſtaret, reor (quod antiquioribus, poſtremò & Galeno factum eſt) tot homini indere animas,quot operationes operari videtur. At vnde digreſſi ſumus redeamus: & vel ſatis omnibus Ariſtotelis rationibus, quibus è diuerſis ſubſtantijs humanam animam componi contendit, ab ipſomet ſimul reiectis, ſingulæ amplius reijciantur.

SENTIENTEM SVBSTANTIAM IMAGINANTI EANDEM eſſe, & inanes eſſe Peripateticorum rationes contrarium aſtruentes. Cap. X.

SENTIENTEM ſubſtantiam vel in ijs omnibus,in quibus à Peripateticis imaginanti differens videtur,ab ea diuerſam ponendã non eſſe, vtriuſque paſsio,operatioq; manifeſtat. Quoniam enim quæ à ſeipſis differunt ſubſtantiæ nequaquam ijſdem à rebus eaſdem patiuntur paſsiones, ijſdemq; Ariſtoteli commouentur motibus; ſed proprijs à rebus ſingulæ proprias patiuntur paſsiones, proprijsq; commouentur motibus; & ne Peripateticis quidem ipſis aliud videri poteſt ſenſus, niſi paſſionũ, motuumque, quas ſentiens ſubſtantia patitur, quibuſq; externis à rebus commouetur, percæptio; nec imaginatio ipſa aliud, niſi dictarum paſſionum, dictorumq; motuũ memoria; nec iners ea,ſed quę illos recolit,repetitq.; itaq; triſte quid, horribileq; imaginantes modo eodem,quo ſentientes,intuentesq; commouemur, exorreſcimusque, & contremiſcimus; & nauigationis memores, veluti nauigantes, nauſea afficimur; & propterea omnino, vel Ariſtotelis teſtimonio, quorum deſiderio tenemur, diù ea, libenterq; imaginamur; quòd imaginatio obſcurus quidem, languidusque, at ſenſus omnino quidam eſt; obſcuriore nimirum, languidioreq; ab abſentibus, at eodem omninò, quo à præſentibus, commouetur anima motu; vtiq; imaginantem ſubſtantiam à ſentiente diuerſam eſſe exiſtimare non licet. Eoq; etiã minus; quòd languidius cõmouetur imaginans. Summe enim rationi congruum eſt, præſens, agensque vt vis vehementius, quàm ipſa eadem abſens; nihilq; agens animam immutet. Mirari certè Peripateticos licet, inde à ſentiente diuerſam imaginantem aſtruentes; quòd illa animalibus omnibus, at non & hæc itidem ineſt. Quoniam enim præſentium, agentiumque rerum vires, & proprias omninò paſsiones percipere vſque adeò facile, promptumq; eſt, vt nõ animalium modò animis, ſed entibus quibuſuis tributum id ſit; at ceſſantes eas recolere, & abſentium, nihilque agentium rerum vires percipere, & quibus ſemel commota eſt motibus, ijſdem, vbi libet, moueri, non entis, nec verò ſpiritus cuiuſuis, ſed bene modò ſentientis, & bene ſui natura agilis, mobiliſque, & cui præteritos motus recolere vacet: vtique vel ſi infantibus, muſciſque, & vermibus ſentiens quidem, at non & imaginans itidem ineſſe viſa ſit; nõ propterea ab illa hanc diuerſam eſſe ſtatuẽdum fuit. Forte enim eadem & ſentit, & imaginatur reliquis in omnibus: at in his ſentit modò; quòd non eam propriæ naturę, propriæue diſpoſitionis menſuram, qua, vt imaginetur, donatam eſſe oportet, nacta eſt; vel ab interno aliquo malo exagitatæ, conflictatæq; (id quod ſentienti itidem, intelligentiq; vſu interdum euenit) imaginari non vacat; vel etiam, quòd ſtatim abſumitur, & prius, quàm ſibi ipſi orienti, quas

paſſa eſt

paſſa eſt paſſiones, quibusq; commota eſt motibus, communicet. Et dictis omnino de cauſis nec infantes, nec muſcæ, nec vermes valdè imaginari apparent. Siquidem in molliſſimo, beneq; calido infantium corpore plurimus quidem aſſiduè fit ſpiritus, at ſtatim elabitur vniuerſus: & dum remanet, ab aſſiduo vaporum confluxu exagitatur, turbaturque; itaq; perpetuò ferè in ijs inuertendis, exuperandisq; occupatus perpetuò detinetur ſonno. At & is tamen, ſiquidem iterum manus flammis admouet, nō & tertiò itidem, quartòque, & quintò. Muſcis qui ineſt, longè is (vt exiſtimare licet) tenuiſſimus eſt; & qui nouis (vt dictum eſt) aſſiduè intentus motibus præſentes parū conſideret, præteritos certè nihil recolat vnquam; itaq; nihil certum vnquam ſectetur, ſed temerè huc modò, modò illuc feratur. Nam præteritorum motuū memoria, cognitioq; vt remaneat; & dum ijs mouetur, intentus ijs ſit ſpiritus, & ceſſantes eos ſæpius recolat oportet. Contra vermibus qui ineſt, quòd parum calidus, & bene craſſus eſt, ita motus exhortet omnes; vt nec præſentibus à rebus libens commoueatur, nec recolat eos vnquam: itaque rei nullius memor nullam certo ſectatur motu. Nam quæ animalibus ratio, quodq; malum vitandi, bonaq; ſectandi ineſt ſtudium, id omne ex ijs, quæ pridem percepta ſunt, cognitaque, & quæ ſpiritui hæſere, ineſt: quibus præteritarum rerum memoria nulla facta eſt, temerè ea huc, illuc ferantur oportet. At & muſcarum tamen, vermiumq. ſpiritus eò aſſiduè promptè ferri videtur, vbi commodius ſeruari, oblectariq. queat; nec vel ſæpius inde reiecta redire eò ceſſat. Itaq; nō propterea, quòd infantum, muſcarumq., & vermium animæ ſentire quidem, at nō & imaginari itidem videntur, ſubſtantiā; quæ imaginatur à ſentiente diuerſam eſſe exiſtimandum eſt. Minus etiam; quòd quæ præſentia percipit perrarò, perq; ægrè decipitur, quę verò abſentia imaginatur, perſæpè, & perfacilè. Non ſiquidē integra vſquequaque, illęſaq. præteritarum paſſionum, præteritorūq. motuum cognitio ſeruatur; ſed aliæ interdum pro alijs paſſiones, motusq. apparent: at non qui à præſentibus induntur rebus. Non .ſ. vel pręſentis agentis caloris, vel frigoris actio ſpiritum lateat; & vbi dilatatur, conſtringi ſe ſentiat. Tum vbi præſens, inq; eum agens ſentire contētus eſt ſpiritus, rei in ipſum agentis actionem, ſpetiemque modò percipit, nihil eas ab illa ſeparans, vel rebus alijs adijciens: at qui imaginatur id inſuper. Decipitur itaque, & quæ ſeorſum ſenſit, ſeorſumq. eſſe volunt, iungens, connectensque; & ſeparans quæ iuncta ſenſit, & ſeiungi omninò nolunt. Diuerſam porrò à ſentiente imaginantē inde aſtruentes, quòd hæc vbilibet, & vel in ſomnis quæuis, & oculis clauſis colores etiā intuetur, at illa rebus in ipſam agentibus, vt ſentiat opus habet, quod quæritur ſumunt. Quærentes .n. num quæ præſentia percipit, ab ea, quæ abſentia recolit, diuerſa ſit, inde diuerſam declarāt; quòd quę pręſentia ſentit, ipſis opus habet rebus (pręſentes nimirū res ſentit) at non quę abſentia imaginatur. Propterea igitur diuerſam; quòd hæc abſentia, pręſentia illa percipiat: at hoc quęrebatur. Si ſubſtantiam, quę pręſentes rerū vires percipit, non ipſam, ſed aliam eas recolere; imaginariq. declaratum Peripatetici velint; vtiq. ſentientis ignauia quæpiam, & alterius ad eas recolendas aptitudo, & vis, tum & modus inſuper, quo earum cognitio ab illa huic communicetur, aperiendus omninò ijs eſt. Horum quid non explicantibus, nequaquā non ipſam, quæ à pręſentibus rerum viribus immutatur, ſed aliam eius paſſiones recolere declaratū ſit vnquam. Mirari itidem Peripateticos licet, è vocum ſignificationibus idem declarantes. Siquidem rerum naturam indagantes nō earum nomina temerè interdum poſita, ſed res ipſas; ipſarumque intueri oportebat ingenium: Tum contrarium omninò eius; quod volunt, aſtruunt. Diuerſus (inquiunt) ab imaginatione ſenſus ponendus eſt; ſiquidem vbi exquiſitiore ſenſu quid perpendimus, nequaquam eius imaginationem habere dicimur, ſed ſenſum: vbi contra hebetius quid, obſcuriuſque ſentimus, id ex imaginatione quadam nobis ita videri aſſerere ſolemus. Minimè igitur à ſenſu diuerſa imaginatio, ſed ſenſus omninò, at obſcurus (vt dictum eſt) languidiusque. Nihil

Ee itaque

itaque à Peripateticis allatum videtur, quod aliam in nobis ſubſtantiam præſentia ſentire, aliam abſentia imaginari declaret.

MINIME INTELLECTVM A SENSV DIVERSVM HOMINI INdendum Ariſtoteli fuiſſe, qui vniuerſale conſtituat, intelligatque: nam ipſimet Ariſtoteli, & ſenſus vniuerſale componit, percipitque, & intellectus ſingulare intelligit. Cap. XL.

MINIME etiam intellectus à ſenſu diuerſus humanæ animæ adijciendus Ariſtoteles fuit; qui bene ſui natura agilis, mobiliſq; ſingularia, quæ ſenſus percipit, colligat, & in vnum agat; penitus ſcilicet immaterialis ipſe formas materia omni exuat, & puras eas, nudaſque intueatur, quales nihil omninò inter ſe differentes, nõ ſingulæ ſingulorum amplius, ſed omnium vna, eademq; videtur: quòd nimirum in ijs, quæ percipit, ſenſus hærens, & ineptus oĩnò ab alio ad aliud tranſire, & quod vnum, idéq. in multis, diuerſiſq. eſt, colligere, intueriq., ſingulares modò, materieq; conditionibus obuolutas formas percipere poſſit. Nam & ipſimet Ariſtoteli, & ſenſus vniuerſale è ſingularibus colligit, percipitque, & intellectus ſingularia intelligit. Itaq; modum inquirens, quo vniuerſales illæ, immediatæq. propoſitiones, è quibus demõſtrationes conficiuntur, innoteſcant, & qui illas cognoſcit habitus; qui nimirum vniuerſales naturas cõſtituit, intelligitq.,

2. Poſt. cap. vlt.

,, Dubitare (inquit) contingit, num immediaro-
,, rum principiorum cognitio iã inde à primo ortu inſita nobis fuerit, & latuerit nos; an
,, adultis iam, confirmatiſq. acceſſerit. Nam & inexiſtere, at latere, abſurdum: q̃a neq;
,, demonſtratio, nec ſcientia omninò, cognitioq; vlla multò, quàm quæ principiorum
,, eſt, minus exquiſita, quę nobis inſit, nos latet. Et non habentibus illã accedere, nobis,
,, qui doctrinam omnem ex præexiſtẽti fieri cognitione poſuimus, dicere minimè licet.
,, Nihil enim principijs prius, nihilq. ſuperius. Manifeſtum itaque, quòd neq. à princi-
,, pio inſitam illam, congenitamq. habere nos, nec ignorantibus poſtea accedere poſ-
,, ſibile eſt. Niſi habitus quidam, potentiaue nobis inſit; iuxta quam, nihil ea prius pre-
,, cognoſcentibus, cognoſcere liceat. Huiuſmodi enim facultati principiorũ cognitio
,, attribuenda omninò eſt. Ea porrò animalibus omnibus ingenita videtur. Omnibus
,, enim diſcernendi, iudicandiq. vis, quam ſenſum vocant, ineſt; at non ex æquo om-
,, nibus. Alijs. n. eorum, quæ ſenſere, imagines ſatis diu remanent, alijs autem nihil pror-
,, ſus, aut longe obſcuriſſimę. Quibus non remanent, nulla ijs præter præſentium rerũ
,, ſenſum cognitio ineſſe poteſt: at quibus remanent, remotas etiam illas intuentur, &
,, quoquo ſentiunt pacto; quarũ videlicet ſimulacra in ſeipſis habent. Alia non hoc tan-
,, tùm; ſed quæ in memoria condiderunt, conferunt ea inter ſe, & ſimilia ſimilibus con-
,, nectunt, coniunguntq., & in vnũ agunt. E ſenſu igitur memoria exoritur, & è memo-
,, ria ſæpius præſertim facta peritia, atq; experientia. Memoriæ. n. multæ numero expe-
,, rientia vna eſt. Veratrum ſcilicet hoc bilem trahere ſenſu primùm percipio: deinde, &
,, recordor. Iterum aliud id operari ſentio, & iterũ memini; & rurſus aliud, atq. aliud.
,, E pluribus demum ſenſionibus, memorijsq; multis factis experientia, peritiaque vna
,, congregatur, qua veratrum bilem trahere ſcitur. Qua in dies alijs ſenſionibus, memo-
,, rijsq; aucta, tandem vniuerſale enunciatum in anima reponitur, ſeruaturque; vera-
,, trum omne bilem trahit. Quod igitur dictum eſt, è ſenſu memoria, è memoria expe-
,, rientia, ex experientia vniuerſalis cognitio exoritur; quæ & artis, & ſcientiæ princi-
,, pium eſt. Artis quidem, ſi circa ea ſit, quæ oriuntur, & occidunt; ſcientiæ verò, ſi cir-
,, ca ea, quæ vera ſunt. Neque igitur iam inde à primo ortu principia ſciuimus, neque
,, ab alijs illa cognitionibus, habitibuſque, quàm ipſa ſunt, notioribus, ſed à ſenſu,
,, ac memoria congregantur. Ea videlicet, quæ ſentit, anima prædita eſt facultate;

vt ſenſilibus etiam rebus præterlabentibus, earum tamen imagines excipere, & memoriæ reponere, quodque in ſingularibus ſimile, communeque, & vniuerſale eſt, intelligere, atque in vnum agere poſſit. Singulare enim (inquit) ſentitur, at ſenſus vniuerſalis eſt: veluti hominis, non autem Calliæ hominis. Vbi videlicet Socratem quis intuetur, hoīem quoq. intuetur. Neq.n. vt idem prorſus & Socratem, & hominem ſentit; ſed vbi Socratē intuetur, id in Socrate videt, quod in alijs quoq. hominibus ſimile, cōmuneq. eſt. Patet itaq. (inquit) quòd principia inductione cognoſci neceſſe eſt. Senſus enim eo modo vniuerſale conſtituit. Quod.ſ.albis, quę conſpexit, ineſſe omnibus ſenſit, albo id attribuit omni. En à re ipſa, & ab ipſo ductus, coactusq. Ariſtoteles ſenſu, vniuerſalis conſtitutionem, cognitionemq. omnem ſenſui attribuit; intuitus quidem, nolensq.: cui ab intellectu illud confici ſummopere placebat, & demonſtrādum propoſuerat; at ab ipſa (vt dictum eſt) victus re, quæ adeò ſeſe aperit, oſtentatq., vt non conſpici, vel occultari ullo poſſit pacto. Modum porrò inquirens, quo intelligit intellectus, Quoniam (inquit) aliud eſt aqua, aliud quod aquæ eſſe eſt, & aquę eſſentia; aqua enim id eſt, quod è materia, & forma concretum eſt, aquæ autem eſſentia id, iuxta quod aqua eſt; aquę nimirum natura, formaque; quod enim ſunt entia, non iuxta materiam, ſed iuxta formam ſunt: diuerſa hæc, vel diuerſis ſui partibus, diuerſiſque facultatibus, vel magis vna, eademque, at diuerſo ſe habente modo percipit intellectus. Ad aquæ ſcilicet eſſentiam intelligēdam ſolus ipſe ſufficit intellectus; at non ad eius quoq; materiam, & reliqua, quæ aquæ inſunt, è quibus aquæ ratio cōficitur. Sed ad hæc percipienda aliqua ſenſus ope indiget. At eadem tamen parte, eademque omninò facultate, quæ aquæ eſſentiam, aquam etiam vniuerſam intelligit. Niſi enim idem omninò intellectus vtramque percipiat; nequaquam aquæ eſſentiam ab aqua diuerſam eſſe intelligat. Vnus itaque, atq. idem intellectus vtramq. intelligit; at diuerſo ſe habens modo. Id quod linea pati videtur; quæ vna, eademque exiſtens, at modò recta, modò curua facta diuerſo modo ſe habere videtur. Præterea & rationum modos nos edocens, plurimarum ſingulares eſſe cōcluſiones declarat, & nihil illas minus veras, minusq. intellectui admittendas, quàm quæ vniuerſaliū ſunt. Non ſcilicet minus aquam hanc, quàm aquam ipſam à calore euaporabilem intelligit intellectus; nec minus Socratē rationalem, quàm hominem. Et quæ hominibus aguntur, ab intellectu ea omnia intelligi enumerat; & ab intellectu omninò moueri homines id intelligente, appetenteque, cuius gratia mouentur, ſingulare nimirum. Nec ab eo, qui vniuerſalia ſpeculatur, hunc, qui quæ agenda ſunt, intelligit, vel ſubſtantia, vel re alia vlla, at eò tantùm diuerſum ponit Ariſtoteles; quòd ſola illi ſpeculatio, nō alius vllus propoſitus eſt finis; huic verò præter ſpeculationem externum aliquid, cuius appetens operatur. Rationis (inquit) opus eſt, vtrum hoc, an illud agendum ſit, conſiderare, perpendereq;. Minimè igitur (vt dictum eſt) intellectus à ſenſu diuerſus homini ab Ariſtotele indēdus fuit; qui è ſingularibus (quę ſola percipit ſenſus) vniuerſales colligat naturas, eaſq; intelligat. Nam & ſenſus Ariſtoteli inprimis vniuerſale componit, percipitque; & intellectus nihil minus ſingulare, quàm vniuerſale intelligit: vt idem vterq; Ariſtoteli operans, idem alteri alter ponendus omninò ſit.

De anima lib. 3.

RATIONES, QVIBVS VNIVERSALE A SENSV CONFICI, ET à ſenſu percipi Peripatetici negant, reijciuntur, & à ſenſu vtrumque operari declaratur. Cap. XII.

NEc verò vniuerſale à ſenſu Ariſtoteli conſtitui, percipiuè, vel operari omninò hæc poſſe ſenſum Peripatetici negent; propterea quòd ſermonē ille abſoluens, & veluti, quæ dicta erant, corrigens, vniuerſalis compoſitionē, cognitionemq; intellectui attribuerit. Quoniā (inquit) habituum, qui ad intelligentiam perti-

„ pertinent alij ſemper veri ſunt, alij non ſemper: non ſemper veri opinio, & ratiocina-
„ tio; ſemper veri ſcientia, & intellectus: & principia ſcientię cognoſci non poſſunt; quę
„ nimirum ex aſſumptionibus pręcognitis fit, à quibus principia haberi nō poſſunt; ni-
„ hil. n. ijs prius, nihilq; ſuperius: ſupereſt itaq; vt intellectus ea cognoſcat. Eòq; etiam
„ amplius; quòd principia exquiſitius cognoſci, quàm ea, quę ex ipſis ſunt, oportet. So-
„ lus autē intellectus ſcientia omni exquiſitior eſt. Nullam ipſe afferēs cauſam, cur, quod
viſum fuerat, non à ſenſu ea cognoſci poſſent. At ſui illā explicant. Quoniā (inquiunt)
„ id eſt vniuerſale, quod ſimile, & idē in ſingularibus ineſt, & vnum omninò in multis:
„ id vt conſtituatur, quæ ſimilia in ſingularibus conſpecta ſunt, ab ijs ſeorſum, quæ ſin-
„ gulorum propria apparent, in vnum agenda ſunt, vniendaq; omnia. Id autem ſenſus
„ minimè præſtare poteſt. Singularia. n. modò percipere is videtur, inq; ijs, quę percipit,
„ hęrere; minimè verò, quæ prēſertim non ſimul percipit, conferre, & quę ſimilia omni-
„ bus inſunt, ab ijs, quę ſingulorum propria apparent, ſeiungere, ſeparareq;, & in vnum
„ agere, vnireq;. Similitudinem itaq;, quę ſingularibus ineſt, & puram illam, id ſcilicet,
„ quod vnum in omnibus, & ſimile in diuerſis viſum eſt, ſeorſum à reliquis, quæ ſingu-
„ lorum propria ſunt, intueri, non ſenſus, ſed ſubſtantię alterius opus eſſe exiſtimādum
„ eſt, intellectus nimirum; qui bene ſui natura agilis, & bene mobilis, & conferre quæ
„ ſenſus percipit, quæque ſimilia ſunt in vnum agere, & ſeparare, quæ diuerſa ſunt, &
„ omninò ab alio ad aliud tranſire poſſit. Modus itaq; (inquiunt) quo vniuerſale con
„ ſtituitur, cognoſciturq;, inductio quidem eſt; eiusq. aſſumptiones ſenſus ipſi ponūt,
„ qui ſcilicet ſingularia percipiunt: at concluſio intellectus eſt, & ab intellectu conſici-
„ tur; quòd (vt dictum eſt) ſolus is & conferre, & colligere, & ſeparare poſſit. Quòd ſi-
„ quando (inquiunt) ſenſus vniuerſale Ariſtoteli percipit, non purum ipſum, ſincerū-
„ que, & penitus à ſingulari ſeiunctum, quale intellectus intelligit, ſed ſingulari con-
„ fuſum, commiſtumque, & ad ſingulare vergens, & in ſingulari omnino, & quod nō
verè vniuerſale videri poſſit, percipit. Nimia ſanè religione Ariſtoteli adſtricti Peri-
patetici; qui & ſibi ipſis, & ſenſui repugnantem illum intuiti venerari tamen non de-
ſiſtunt, & quæ manifeſtè is proprię poſitionis tuendæ gratia protulit, proprijs ea ab-
ſurditatibus, proprijsq; figmentis ſtabilire nihil verentur. Rationis itaque (inquiunt)
quæ vniuerſale conſtituit, aſſumptiones ipſi ponunt ſenſus (ipſi enim ſingularia per-
cipiunt) at eius concluſio intellectus opus eſt. Homo nimirum Socratem, Calliamq.,
& Platonem bipedes viſu percipit, & ex ijs, quos viſu bipedes percępit, hominem bi-
pedem ſtatuit: at non viſu, ſed intellectu viſus ab albo hoc, & illo, & illo dilatari, &
à nigris illis conſtringi ſe percipit. Decernitur itaque album omne dilatare, & ni-
grum omne conſtringere; ſed non à viſu, at ab alia homini inexiſtente ſubſtantia,
& quæ albi, nigrique actiones minimè ipſa percipit; quòd viſus conferre, quæ perci-
pit, non poſſit: figmenta nimirum figmentis tegentes. Quę enim ſubſtantia album
omne dilatare, & nigrum conſtringere vel ſtatuere, vel cognoſcere omninò poſſit,
niſi quæ à nigro conſtricta eſt ipſa, & ab albo dilatata? aut quæ rationis vllius con-
cluſionem, quæ in aſſumptionibus omninò continetur, & quæ neceſſariò ex aſſum-
ptionibus emanat, conſtituere, aut intelligere queat, niſi quæ aſſumptiones perci-
pit? At & ipſi itidem, qui ſenſum conferre, & ſimilia connectere poſſe negant, ijdem
id illum operari affirmant. Vt enim non id vniuerſale, quod intellectus intelligit,
ſenſus itidem percipiat, ſed magis ſingulari confuſum, commiſtumque; at è ſingula-
ribus omninò collectum id vt ſit, ſummè eſt neceſſarium. Senſus itaque, quæ perci-
pit, conferendi, ſimiliaque colligendi facultate Peripateticis etiam præditus eſt.
Vnum porrò, eundemque vniuerſalem hominem vbique à nobis percipi, non dupli-
cem, & magis alterum ſingulari confuſum, commiſtumque, quem cum ſingulari ali-
quo ſenſu percipiamus, puriorem alterum, magisque à ſingulari ſeiunctum, quē nul-
lo ſingulari conſpecto intellectu comprehendamus, minimè declarandum videtur,

Neque

Neq; enim quiſpiam (reor) alium vniuerſalem hominem, magisq., aut minus ſingulari confuſum percipit, vbi ſingularem aliquem intuetur; alium verò, vbi per ſe illum animo concipit: ſed vnum vbique, modoq. eodem ſingulari confuſum, vel ab eo ſeparatum. At fortè, vel minus id demonſtrantibus Peripateticis, ineptus omninò eſt ſenſus, quæ percipit, conferre, ſimiliaq. connectere. Ipſum itaq. per ſe, ipſiuſque naturam, vireſque, & num verè ea operari non poſſit intueamur; ipſius ſcilicet circa præſentia operationem. Obſcurius enim, languidiuſque, at eodem omninò modo, eademq; ratione, qua circa præſentia operatur, circa abſentia itidem eum operari exiſtimandum eſt. Veluti igitur vbi plures intuetur homines, confert inter ſe illos; quis enim id negetꝰ & quod omnibus ſimile, atq; idem cōſpectum eſt, omnibus attribuit; at non quæ ſingulorum propria apparent; omnes itaq; bipedes ponit, at non omnes vel varos, vel vatios; quòd omnes bipedes vidit, at non omnes vel varos, vel vatios: ſic abſentes illos recolens, vel non ſimul etiam conſpectos, at omnes bipedes recordatus omnes bipedes ſtatuit; & ſimpliciter bipedem hominem omnem, quorum nimirum nullum non bipedem conſpexit; at non omnes vel varos, vel vatios, quòd nō omnes vatios conſpexit, vel varos. Hoc quin poſſit ſenſus, nullum (vt opinor) Peripateticorum obſtat decretum: quin propriæ eorum poſitiones hoc vt poſſit ponunt. Quoniam enim eorum, quæ percæpta ſunt, & quæ ab ijs paſſus, vel circa ea operatus eſt ſenſus, in ipſomet memoria Peripateticis reſidet omnibus: vtique quæ præſentia percipit, & quæ a præſentibus paſſus eſt, & quæ circa præſentia operatus eſt, & quę de præſentibus decreuit, obſcurius quidem (vt dictū eſt) languidiuſque, at abſentia itidem percipit, & ab abſentibus patitur, & circa abſentia operatur, & de abſentibus decernit. Neq; enim quæ ipſe percæpit ſenſus, & quorum cognitio, memoriaq; in ipſo re poſita eſt, non ipſum, ſed aliam ſubſtantiam abſentia ea recolere, & circa ea operari exiſtimare licet; eodem præſertim (vt dictum eſt) modo ab abſentibus affici, immutarique animal conſpicientibus, quo à præſentibus illis paſſum eſt, immutatumque. Sēſus itaque, qui præſentes homines omnes bipedes videt, & bipedes decernit, abſentes itidem bipedes videt, & bipedes decernit. Satis hæc (reor) ſenſum, quæ ſentit, conferre, & quæ ſimilia viſa ſunt connectere, & vniuerſale omninò conſtituere Peripatetici, declarant. At ſi amplius manifeſtari id expetant; bruta, quæ ipſis vocantur, id ipſis apertiſſimè manifeſtant: quæ ſolo ipſis prædita ſenſu, & vniuerſales naturas omnes, vniuerſaleſq; quaſdam cognitiones paulò fortè, quàm homines, habent minus. Neq; enim quin hominem illa, & leonem, & animal etiam, plantamqne, & huius ad illud differentiam, & ignem calefacere, aeremque, & aquas cedere dignoſcant dubitare licet. Singularium.ſ. quæ percępit ſenſus, illorumq; ſpeciei, actioniſq. memor confert illa inter ſe; & quæ ſimilia in illis conſpecta ſunt colligit, inq; vnū agit, & ſeparat, quę diuerſa ſunt. Vt ſuperfluè omninò alia ab Ariſtotele humanę animę indita videri poſſit ſubſtantia; propterea indita, vt rerum ſimilitudinem intueatur, colligatque.

NON PROPTEREA INTELLECTVS A SENSV DIVERSVS POnendus Ariſtoteli fuit; quòd ſi ſingulare intelligit, non propria id vi, ſed ſenſus ope intelligit. Cap. XIII.

MINIME etiam à ſenſu diuerſum poni Ariſtoteli intellectum potuiſſe Peripatetici dixerint; quòd ſi ſingulare intelligere viſus eſt, non propria id vi, nec ſolus omninò intellectus, ſed cum ſenſu, & aliqua ſenſus ope, vel ſcilicet ſenſui coniunctus, vel eo vt organo vſus intelligere viſus ſit. Nam, quod quæritur, ſumūt. Quæritur enim, vnus ne, idemq; ſenſui ſit intellectus; & num qualis Ariſtoteli ponitur, intellectus homini inſit: & inde vnus, atq; idem ſenſui colligitur, quòd ſingulare, quod

ſenſus eſt obiectum, percipit. Diuerſum itaq; ſi ponant, quòd non ſolus intellectus, ſed cum ſenſu illud percipit; iam ineſſe illum homini, & à ſenſu diuerſum ſumũt; qui num inſit, & à ſenſu diuerſus ſit, inquiritur. Prius ſcilicet intellectum, & à ſenſu diuerſum humanæ animæ ineſſe demonſtrandum Ariſtoteli erat; & nequaquam ex ijs, quæ percipiuntur, id aſtruendum: quæ nimirum vni cognita omnia, ſi non temere, ſuperfluèq; alter adijciendus eſt, vnum homini ineſſe declarant. Tũ modus quo, quę alterius ſunt, percipiat, operetùrq; alter, & multò, quàm Peripateticis factum eſt, apertius explicandus. Non ſiquidem qui incorporeus, immaterialisq; intellectus materialia intelligat, & à materialibus igitur quoquo modo patiatur, & materialia fiat, (nam & intellectum quoquo modo ab ijs, quæ intelligit, pati, eaq; in ſeipſo ſuſcipere, & ea omnia fieri Ariſtoteli placet) ſatis declaratum videri poteſt, propterea ea illum intelligere pronunciantibus; quòd ſenſui, atq; imaginationi iungatur, & vtriuſque terminus ſit; eo fermè pacto, quo communis, princepsq; ſenſus, quæ ſenſus ſinguli percipiunt, illis miſtus, illorumq; exiſtens terminus ea omnia, & ſenſuum ſingulorũ percipit paſſiones. Eſto enim ſenſilium omnium communis terminus ſit ſenſus, non (vt nobis viſum eſt) quòd vna, eademque animæ ſubſtantia ſenſorijs inexiſtat omnibus, itaq; vna, eademque ſenſilium omnium percipiat actiones; ſed (vt Ariſtoteli placet) quòd ſenſoria omnia, ſinguliq;, qui illis inexiſtunt, ſenſus ad communem ſenſum vnũ exiſtentem, & ſeorſum, longèque ab illis poſitum, vt ad communem ferantur terminum, veluti ad centrum lineæ; is itaque communis omnium terminus, quæ illi percipiunt, & quæ patiuntur, percipiat, patiaturq; & ipſe ea omnia: at nequaquàm modus ex ijs patet, quo intellectus, quæ ſenſus ſunt, percipiat. Neque enim ea intellectui ad ſenſum, imaginationemque, quæ communi ſenſui ad ſenſus ſingulos eſt, cognatio eſſe Ariſtoteli videtur. Communis ſiquidem ſenſus ſenſuum ſingulorum, veluti centrum linearum ad ipſum delatarum, poſitus Ariſtoteli terminus, non eiusdem modò illis ponitur naturæ, ſed idem omninò illis omnibus: qui igitur quæ illi percipiunt, & quæ illi patiuntur, percipere, patiq; & ipſe queat, & neceſſariò etiam percipiat, patiaturque & ipſe. At intellectus quàm longiſſimè a ſenſus natura Ariſtoteli dimotus, neque iungi illi, neque illius terminus fieri poteſt. Non igitur quòd ſenſui iungatur intellectus, & quòd ſenſus terminus fiat, quæ ſenſus ſunt, & ſingularia percipere poſſe videtur. At neque quòd eo vt organo vtatur. Vt enim incorporeus ſit Ariſtoteli ſenſus, corporeo certè organo opus habet, & ſine eo nihil Ariſtoteli ſentire poteſt. Et intellectus itaque ſi ſenſus miniſterio vtatur, corporeo omninò vtatur organo: quod (vt dictum eſt) minimè Ariſtoteli placet. Tum neque modum (reor) explicent Peripatetici vnquam; quo incorporea, nullique corpori hærens ſubſtantia, vel alterius ſit ipſa organum, vel alia ſimili, aut re omninò vlla, vt organo, vtatur; explicandum omninò. Neque enim adeò res à ſenſu dimota ſola enunciatione contenta videri poteſt. Alius itaque Peripateticis modus, aliaque indaganda eſt ratio, qua intellectus ſingularia intelligat. Et niſi in ſenſus naturam illum agant, materialemque omninò faciant, numquam (vt mihi quidem videtur) illam inueniant. Non ſiquidem imaginari licet, qui incorporea, atque immaterialis ſubſtantia, & materiæ nulli inhærens formas penitus materiæ immerſas, illarumque inſuper ſentiat actiones: niſi enim id fiat minimè illarum natura innoteſcat, & vis. Nequaquam igitur alius à ſenſu intellectus poni Ariſtoteli potuiſſe videtur; quòd licet ſingulare intelligat, non propria ipſe id vi, ſed ſenſus ope intelligit.

SVBSTANTIAM, QVAE SENTIT IN HOMINE, RATIOcinari; & animalia reliqua ratiocinationis non prorſus experti a eſſe. Cap. XIIII.

RATIONES, quibus non eandem in homine ſubſtantiam ſingularia percipere, & conferre ea inter ſe, ſimiliaque, quæ ijs inſunt, colligere, inq; vnum agere, vniuerſales nimirum natura cõſtituere Peripatetici aſtruunt, ſatis (reor) ſuperius reiectæ ſunt: eæ modò ſoluendæ, quibus quod rei ignotum eſt nõ ab ea ipſa percipi, intelligique, quæ, quod notum eſt, ſentit contendũt; ſi quidem non & ipſæ reiectæ ſunt, confutatæq; omnes. Quoniam enim propterea præcipuè ratiocinandi facultas ſenſui Peripateticis abnegata eſt; quòd non bene is ſui natura agilis, mobiliſq., & qui quæ percipit, conferre inter ſe ea, dijudicareq; queat (quæ ratiocinanti ſubſtantiæ operãda omninò ſunt) ſed in ijs, quæ percipit, perpetuò hærere viſus ijs eſt; & liquidò illa omnia ſenſus operari conſpectus eſt: nequaquam ratiocinationis expers ponendus eſt, quòd illa operãdi impotens ſit. At age diligentius res inſpiciatur. Forte enim ea modò agilitate donatus ſit, qua ſimilia, quæ in rebus conſpecta ſunt, conferre inter ſe, inque vnum colligere, & quæ percipit, imaginari, recolereue ea omnia poſſit: at nequaquam horum ſimilitudine quæ non percepit percipere. Id porrò non alia, aut proximiore ratione manifeſtum fieri poteſt, quàm eorum, quæ inquirimus, tum & medij, quo ea intelligimus, inſpectione. Nam ſi illa ſenſus obiecta, & ſenſui omninò percipienda, hoc verò ſenſui perceptum eſſe appareat; quin quæ ſentit ſubſtantia ratiocinetur dubitare non licet. Quæ igitur inquirimus, & medium, quo ea intelligimus, vel ſæpius vtrumq; conſpectum iterum ante oculos ponere ne grauemur. Quæ vniuerſa ſenſui occulta, ignotaq; ſunt, ſubſtantia ea nulla quæ ſint, aut qualia, inquirere videtur; quæ nimirum pacto nullo innoteſcere poſſunt: at ea modò, quorum quid ſenſui apertum eſt, & ignotum quid. Quæ ſcilicet integra innoteſcere poſſunt, ſi quæ horum nota ſunt, in alijs, quæ penitus innotuerũt, quæ ſcilicet vniuerſa ſenſu percepimus, inuenta ſint: quòd (vt dictum eſt) quæ ſui natura, & in ente quopiã iuncta ſunt, perpetuò iuncta eſſe volunt. Vbi igitur quid rei cuiuſpiam habemus, & quod ignotum eſt inquirimus, in re penitus nota inquirimus; eoque in hac inuento, quæ ei in re penitus nota annexa ſunt, iunctaque annectimus omnia. Hoc porrò alia ſubſtantia nulla, ſed ea tantùm operetur, quæ & rem penitus percepit, quæque eius memoriam ſeruat; & quæ inſuper, quod rei nõ penitus notæ notum eſt, ſentit, percipitque. Non ſcilicet quæ iuncta ſenſit ſenſus, iuncta ea eſſe oportere, vel quæ contraria ſenſit ſenſus, cõtraria eſſe oportere, non ſenſus ipſe, ſed alia decernat ſubſtantia. Vel rationis itaque penitus expertibus reliquis cõſpectis animalibus, quæ in homine ſentit, eãdem & ratiocinari exiſtimandum foret; abſolutiorem quid factam, quàm in illis eſt, perfectioremque. Eò igitur magis, quòd vel Ariſtoteli ipſi ratiocinari illa, illorumque actiones multæ, & prudentiæ, & ſanctitatis etiam, vereque fortitudinis plenæ videntur: alijs, & longè illorum petitiſſimis non hoc tantùm, ſed nihilo, fere, quàm homines minus animalia omnia, aut pleraque proprias affectiones, paſſioneſque, & neceſſitates omnes conferre inter ſe, conſiliaque inire; eaq; de animalibus multis recenſent, in quibus manifeſtè ratiocinari, & illa etiam omnia operari videtur. Ratiocinationis (inquit Ariſtoteles) eſt, vtrum hoc, an illud agendũ ſit conſiderare. Quin igitur animalia omnia, aut pleraq; quadam ratiocinandi, vel exiſtimandi (vt dicemus) cõmemorandiq; facultate donata ſint ambigi non poteſt. Eorũ enim longè plurima plurimis in actionibus quid agendũ ſit manifeſtè cõſiderare, & veluti perpendere, & plerumq; quod præſtat ſeligere, agereque, & eorum opera omnia ſumma induſtria, ſummaque arte confecta eſſe videntur. Natura inquit: duce ea operantur, peraguntque: at rationis omnis, omniſque opinio-

opinionis expertia eſſe inde manifeſtum fit, quòd nulla fides, confidentia nulla illorum vlli indi poteſt. Nam ſi ratiocinãdi vis vlla illis ineſſet, vtique perſuaſione aliqua capi, & confidentia omnino aliqua indi illis poſſet. Rectè ſanè, ſi nihil perſuaderi illis poteſt, neque vlla indi confidentia; ſi nihil omnino quibuſuis hominum factis de propria natura, feritateq; deponunt, rationis prorſus expertia eſſe exiſtimandum eſt. Nam quæ ratiocinari poſſunt, ea ſæpius præſertim admonita, edoctaque bene ſibi ipſis euenturum quid, aut neceſſariò etiam ſubeundum, amplectuntur id, aut æquo tandem animo ſuſtinent; & à quibus ſibi benefactum vident, benefieri etiam ſperant, cõfiduntque; & ſupplicio affecta vbi parere recuſant, iterum peccare abſtinent; perſuaderi ſibi omninò ſinunt, itaque & manſueſcunt. Quædam igitur ratiocinandi, dignoſcendique vis animalibus inſit oportet. Nam & blanditijs, beneficijſque allici, capique videntur; & non modò benefactoribus confidere, ſed amare etiam eos, colereque, & pugnas etiam pro eis pugnare, gratiamque habere, & vbi licet referre etiam; & vel quæ ſummopere appetunt, auerſari, aut non agere, pœnis ob ea affecta; & vel minis terreri; eaque interdum illorum multa diſcere, quæ non multis hominum diſcere liceat. Nec verò ſi ratiocinandi, è præteritis nimirum rerum actionibus earum, ſimiliumque nihil dum agentes vires intelligendi, dignoſcendique vis animalibus tributa non ſit (quæ eorum longè plurimis manifeſtè ineſſe videtur) præteritarum paſſionum, præteritorumque motuum cognitio, memoriaque indenda ijs erat vlla. Neque enim alium ea in vſum indita videri poteſt, niſi vt vel nihil à præſentibus contacta, paſſaque rebus, earum vires dignoſcat tamen. Itaque alienas [illegible]: à quibus oblædantur, nihil amplius ab ijs offenſa auerſentur, declinentque; ſimiles verò, cognatasque, & à quibus adiuuentur, nihil hæſitantia ſectentur; amplexenturque; eadem ſcilicet ab ijſdem, vel à ſimilibus ſeſe paſſura cognoſcentia. Nec ambigere licet, quin in præcipitia quæuis, & denſa in quæuis paſſim irruant, niſi nullum vbi adeſt denſum, cui innitantur, & à quo ne delabantur veluti reijciantur, ſe ſe ſuſtinere, & denſa permeare non poſſe dignoſcant; & ex ijs omnino, quæ ſenſu percepere. Minus etiam ea peragant, ob quę peragenda vel inprimis ratiocinandi vis tradita hominibus videtur. Nec victum ſcilicet, qui non omnibus ſemper prętò adeſt, ſed eorum multis magna plerumq; induſtria comparandus eſt, comparent; nec prolẽ ibi ædant, vbi commodè, tutòq; eam ædant, & rectè eam educent, ac inſtituant etiam. Nam & id itidem eorum multis faciẽdum eſt, & fieri etiã videtur; & ſumma hęc omnia induſtria, prudentiaque ab animalibus fieri ipſe inprimis Ariſtoteles prędicat. Vt nuſquã ſatis hominẽ mirari queas; qui cũ ſumma ratione animalia vti intuitus ſit, prædicetque, nullã illã ijs poſtea, & à nulla, vt videtur, impulſus neceſſitate ineſſe decernat.

ANIMAM A DEO OPT. MAX. CREATAM, ET SINGVLIS HOminibus infuſam, Vniuerſo quidem ſingulorum corpori, at ſpiritui præcipue, vt propriam formam inditam eſſe: itaq; ſubſtantiam, quæ in homine ratiocinantur, non vnam, ſimplicemq; eſſe; ſed ex anima à Deo creata, & è ſpiritu è ſemine educto compoſitam eſſe: & facultatem ignotas rerum conditiones ex earum ſimilitudine, quæ in ente penitus noto conſpectæ ſunt, cognoſcendi, non ratiocinandi, intelligendique, ſed exiſtimandi, vel commemorandi potius appellandam eſſe. Cap. XV.

AT vel ſi quas ſenſus non percipit rerum conditiones, ex earum, quæ enti inſunt, quod penitus ſenſui innotuit, ſimilitudine percipit; eam omnino facultatem, quæ humanę animæ propria videtur, & rationalis dicitur, reliquorũ itidem animalium animam ſortitam eſſe manifeſte intuemur: non tamen & ipſam,

veluti

veluti humanum, rationalem eſſe dicamus vnquam; animalium nimirum ſpiritum (is enim animalium animæ ſubſtantia viſus eſt eſſe) rationalem & ipſum, veluti humanũ, ponamus. Nec propterea modò, quòd humanus (quia multò, quàm ferinus purior eſt, & copioſior, vt exiſtimandum eſt, & ad motus recolendos multò commodiorem nactus eſt locum; proptereaq; qui in ipſo fiunt motus nullis à fuliginibus interrumpuntur, confunduntur q. vnquam; itaq; integros eos, puroſq. recolit ſpiritus) adeo ferino præſtantius ratiocinatur; vt huic ille collatus, ratiocinandi prorſus impotens videri poſſit: ſed multò amplius, quòd humanus non ſolus ipſe, ſed cum anima ſimul à Deo creata, & hominum ſingulis infuſa ratiocinatur; quin vnus ei, idemque factus videri poteſt. Quoniam enim quæ homo ſentit, & quæ appetit, operationeſque, quas iuxta ſenſum, appetitumq. operatur, non alia corporis pars, ſed vnus modò ſentit, appetitque, atq. operatur ſpiritus; & prauas huius appetitiones, operationeſq., animæ ab ipſo creatæ morte Deus punit: vtiq; (vt ſuperius dictum eſt) niſi propriorũ operum oſorem, iniquumuè Deum exiſtimare velimus; neceſſariò animam ab ipſo creatã, & hominum ſingulis infuſam, vniuerſo quidem ſingulorum corpori, vt Sacroſancta Eccleſia docet, at ſpiritui præcipue, vt propriã formam, inditam eſſe iudicandum eſt; facultatemq. ei tributam, quin munus impoſitum eſſe, vt (formarum reliquorum ritu, quæ materiarum, quas ſubeũt, viribus reiectis, corruptisq., & vnum omninò illis factę, propriarũ actionum, operationumq; potentes illas faciunt) anima itidẽ à Deo creata, & ſpiritui indita, proprium ei ingenium, proprioſq. inderet mores. Itaq. non vlterius prauas, Deoq; inuiſas, ſed probas, Deoq; gratas, & quæ diuinæ animæ propriæ videri poſſent, operetur operationes. Et propterea omninò; vt quæ nihil ſpiritus viribus, illecebriſq. cederet, ſed prauas illum ad voluptates, prauaſq. ad operationes ruentem cohiberet, reprimeretque, & ad probas, Deoq; gratas ageret; proprium ea ad opificem, ad cognataſq. vt rediret ſubſtantias, æternoque, cum his, longeque beatiſſimo frueretur æuo. Quæ contra propriæ originis, propriæq. dignitatis, & muneris à Deo impoſiti oblita ſpiritus viribus ſuccumberet, proindeq; nullis eum voluptatibus, nulliſque reijceret ab operationibus, quin veluti ipſius aſſumpto ingenio, iiſdem, quibus ille, voluptatibus, iiſdemq. oblectaretur operationibus, & quæuis ſpiritui ſectanti obſequeretur; vt in terræ ima deiecta proprij opificis, proprijq; parentis, & cognatarum ſubſtantiarum, quibus adeò diſſimilis facta eſt, intuitu orbata, quibus digna eſt, perpetuò lueret pœnas. Itaq. quoniam quæ in homine ratiocinatur ſubſtantia ex anima à Deo infuſa, & è ſpiritu è ſemine educto (qui ſui natura rationalis nõ eſt) è diuina nimirum, immortaliq. altera, & è ſenſili, mortaliq. altera cõpoſita eſt ſubſtantia; & quoniam homo (quod cæteris animalibus denegatum eſt) nõ ſenſilia modò, mortaliaque, quæ ad præſentem modò ſui ipſius pertinent conſeruationem, intelligit, appetitq., ſed diuina etiam, immortaliaque, & quæ ad æternam ſui ipſius ſpectant conſeruationem intelligit, appetitq.: duplex vtiq. homini appetitus, & duplex indendus videtur intellectus, & ſpiritui quidẽ præcipuè vterque; at ab anima alter à Deo opt. max. creata, à ſpiritus ipſius natura alter. Siquidem quæ intelligẽdi uis non hominibus modò, ſed animalibus etiam ineſſe apparet, ſentienti ſubſtãtię, & ſpiritui omninò indita eſt omnis. Et duplex quidem homini appetendi uis antiquioribus etiam indita eſt: & altera, eaq. omninò, quę ſpiritui attribui poteſt, ſenſiles res, & quæ bona apparent, vel ſi verè bona non ſint, præſentẽq. modò appetit cõſeruationem, proptereaq. ſenſitiuus appetitus appellatus eſt; altera diuina, immortaliaq;, & futuram, æternamq; ſui ipſius appetit conſeruationem, & voluntas nuncupata eſt. At incuſandi videri poſſunt, quòd nõ & intelligendi vim dupplicem fecere; ſed eam omnem vnam, eãdemq. poſuere, & confuſo nomine intellectum appellarũt. Manifeſtè enim bene à ſeipſa diuerſa cum ſit (quod nobis factũ eſt) diſtinguenda omninò erat: & altera vni homini indenda (quæ ſcilicet uni ei ab anima à Deo creata in-

dita

dita erat; & qua (vt dictum eſt) diuina, immortaliaque, & quæ ad æternam ſui ipſius conſeruationem ſpectāt, intelligit: altera ſpiritui etiam tribuenda, qua is ſenſiles modò res, & quæ ad præſentem modò ſui ipſius conſeruationē pertinent, intelligit; ignotas nimirum rerum cōditiones ex earum ſimilitudine, quæ in ente penitus ſenſu percæpto innotuere, percipit: quam non hominum modò, ſed multorum etiam aīalium ſpūs fortitus videtur; proptereaq. in ijs non ratiocinandi, intelligendiq. (quomodo, quæ animæ à Deo creatæ, quæ vna verè rationalis eſt, ineſt, appellatur) nuncupāda eſt, ſed exiſtimandi, cognoſcendique, vel, ſi placet, commemorandi. Nam occultarum rerum inquiſitio, inuentioq., cōmemoratio quædam eſt. Manifeſtè enim (vt viſum eſt) quæ ignotum quid inquirit ſubſtantia, non aliud operatur; ſed quæ in ente, quod non vniuerſum innotuit, notas habet conditiones, quo in ente penitus ei noto conſpectę ſunt, commemoratur. Quoniam igitur duplici intelligendi facultate præditus eſt homo; proindeq. non ſenſile tantùm, apparensq. bonum, ſed verum etiam, æternumq. intelligit; & horum alterum cōtrarium interdum apparet alteri; & homo ad vtrumq. appetendum liber eſt, liberumque arbitrium habere dicitur: ſi quod verè bonum eſt eligit, meretur, ſin malum demeretur. Id reliquis animalibus euenire non poteſt. Vnum enim modò bonum cum cognoſcant, idq; modò cum appetant, proindeque ad id modò cum ferantur, nec mereri, ne demereri poſſunt. Itaq; vbi ſacræ diuinæ litteræ intellectum animalibus demunt, intellectum ijs demunt, quem anima à Deo creata hominibus indit, non eum, qui verè intellectus non eſt, ſed (vt dictum eſt) veluti commemoratio quædam, & qui animalibus ineſſe videtur. At vnde digreſſi ſumus redeamus; & rationes reliquas, quæ humanam animam in multas Ariſtoteli diuidunt inſpiciantur, perpendanturque.

SVBSTANTIAM, QVAE RATIOCINATVR, NEQVAQVAM A ſentiente diuerſam ponendam eſſe; quòd quæ ratiocinatur ab alio ad aliud tranſit, quæ verò ſentit hæret. Cap. XVI.

NON eandem poſtremò ſubſtātiam in homine ſentire, ratiocinariq; præſentia nimirum, agentiaque, & remota, nihilq. agentia percipere ponentes Peripatetici, quòd quæ præſentia percipit, hæreat, quæ verò abſentia inquirit, ab alio ad aliud tranſeat, nihilominus incuſandi videtur; quàm ſi diuerſum ponant artificem, qui eandem quidem materiam, eundemq. in vſum, ſed diuerſo poſitam ſitu diuerſis organis, & diuerſo omninò tractet modo. Nō modus ſcilicet, quo res cognoſcuntur, ſed ipſæ intuendæ ſunt res. Eædem enim quæ ſunt, eidem omninò ſubſtantiæ cognoſcendæ, percipiendæq. Ariſtoteli præſertim ſunt. Modus, & cognitionis etiam præſtantia ſi diuerſa earum poſitione varietur, minimè à diuerſa ſubſtantia percipi illas arguit: veluti neq; artificem diuerſum, qui materiam eandem, at alio ſitu locatam, aliaq. diſtantia, non ijſdem organis, nec eadem omninò tractet ratione. Quòd ſi cognoſcendi itidem modus intuendus eſt; non manſio tātùm, tranſitusque, ſed in quibus manſio, & quibus à rebus ad quas tranſitus fit, intuendum inſuper, & multò etiā prius, multòq. diligentius; & diuerſis ijs conſpectis, à diuerſa ſubſtantia percipi ponēdum. Sin eędem viſa ſint omnes, vel non eodem cognitę modo, ab eadem eas ſubſtātia percipi, ſtatuendum omninò eſt: Peripateticis præſertim (vt dictum eſt) quibus nimirum cognitio omnis ſimilitudine, & cognatione quadam fit; & quibus propterea è diuerſis ſubſtantijs anima componi videtur, quòd diuerſas percipit res. Res igitur in quibus hæret, & à quibus, & ad quas tranſit anima, & quas inſuper ratiocinatione inquirit, intelligitq., inſpiciendæ; & ſi eædem viſæ ſint omnes, ſubſtantiam omninò eandem manere, hærere, & tranſire, ſentire nimirum, ratiocinariq. exiſtimandum eſt. At

eſt. At nihil prorſus differ illæ omnes videntur, ſed omnes ſenſiles eſſe, & ſenſu cõprehenſæ eſſe omnes, vel comprehendi ſaltem poſſe. Tranſitus ſcilicet qui fit, à re (vt dictum eſt) fit, cuius quid ſenſu perceptum eſt; & non ab ea vniuerſa, ſed ab ea eius parte, vel conditione, vel actione, quæ ſenſui innotuit, ad rem penitus ſenſu perceptam, cui id inſit, quod in re, quæ non vniuerſa innotuit, notum habemus; vt quæcunque ei in re penitus ſenſu percepta iuncta eſſe ſenſimus, in re itidem, quæ nõ vniuerſa innotuit, iungamus, annectamusque. Nihil igitur vſpiam videre eſt, quod non ſenſile, & quod etiam ſenſu perceptum non ſit, niſi id modò, quod inquiritur. Quod ipſum, ſi dum ratiocinatione inquiritur, ſenſui manifeſtetur, nihil amplius ratiocinatione id intelligere anima laborat; ſed magis etiam acquieſcit, quàm ſi ratiocinatione innotuiſſet: quod inquirebat nimirum nacta, & præſtantiore quodã modo, quàm quo inquirebat. Non quidem, ſi à ſentiente diuerſa ſit intelligens ſuperius dicta, aut non à ſenſu pẽdeat, & (vt dictum eſt) imperfectior ea ſit, & per ſimilitudinẽ; ſed anxia adhuc ratiocinatione id intelligere inquirat. Veluti vbi attingere quid expetit anima, minimè eo conſpecto acquieſcit, ſed ardentius etiam interdum attingere ſtudet, nititurq. Vt liquidò pateat, eandem & ſentire, & ratiocinari ſubſtantiam; intellectionemq. (vt dictum eſt) ſenſu eſſe poſteriorem. Eædem aũt exiſtentes diuerſo fiunt modo; quòd eædem quidem res, at modo longè diuerſo animæ illas percipienti expoſitæ ſunt. Præſentes nimirum hę, in q; animam ipſam agentes, ipſamq; immutãtes animam; quas igitur vt percipiat earum modò excipienda illi eſt, attendendaq. actio; in eis ſcilicet vel attingendis, vel intuendis hærẽdum, immorandumque. At quæ remotæ, occultæq. ſunt, nihilq. in ipſam agunt, nequaquam vel intuens eas, vel attingens, vel earum excipiens actiones, percipiet eas vnquam. Alia itaq. via, aliaque cognitio earum, & quaſi ſenſus indagandus eſt ratione. Id nimirum (vt dictum eſt) quod in re, non penitus nota habemus, in re penitus nota inquirendum; vt quæ ei iuncta, vnitaque eſſe viſa ſunt, in ignota etiam re iuncta eſſa, vnitaq; intelligantur. Non igitur quę ratiocinatur ſubſtantia à ſentiente diuerſa ponenda eſt, quòd quæ ratiocinatur ab alio ad aliud tranſeat, hæreat verò quæ ſentit, immoretturque; ſed eadem omninò & ſentire, & ratiocinari, quòd eædem res & ſentiuntur, & intelliguntur; & vbi ſentiuntur, nihil eas intelligere curat anima.

IMAGINANTEM INTELLIGENTI, ET SIBI IPSI INTELLIgentem omnem eandem eſſe: diuerſa autem imaginanti, atq; intelligenti, & intelligenti etiam ipſi euenire; quòd res diuerſo modo animæ expoſitas, & non eundem tractant in vſum. Cap. XVII.

QVONIAM igitur quæ præſentia percipit ſubſtantia eadem & abſentia illa recolere, & conferre inter ſe, & quæ ſimilia ſunt, colligere, & vbi non vniuerſa res innotuit, quod ignotum eſt, ſimilitudine percipere, quæ ſentit nimirum eadem & imaginari, & intelligere, & ratiocinari viſa eſt: vna, eademq; imaginanti intelligens, ratiocinansq; & intelligenti ratiocinans ponenda omninò ſit; ſi quæ vni, eidemq; idem, ſibi ipſis itidem vnum ſunt. Non igitur Peripateticorum rationes, quibus intelligentem ab imaginante diuerſam ponunt, & quibus intelligentem etiam ipſam diſſecant, dilaniantq; reijciẽdę: quæ nimirum cum manifeſtè vanam aſtruunt rem, tum ſatis ex ijs, quæ dicta ſunt, quęq; dicentur, reiectæ videri poſſunt. At modus tantùm, ratioq; explicanda (ſi quidem & ipſa explicata non eſt) cur vna, eademque cum imaginetur, colligatque, & ratiocinetur anima, eaſdemq; vniuerſa tractet res, perfacile imaginans decipiatur, & quæ nec ſunt, nec eſſe poſſunt imaginetur, nihilq; ab ijs commoueatur, ac ne aſſentiat ijs interdum; at quæ ratiocinatur, ægrius decipiatur,

tur; nihil omninò, quę colligit, & vtraq. ijs, quæ intelligit, aſſentiat omnibus, & à quibusdam cõmoueatur etiam. Quoniam, ſ. quæ ſentit anima, quę ſenſit, recolere ea omnia, cõferreq. inter ſe, & ſimilia, quæ in illis ſunt, colligere, inq; vnum agere, & diuerſa ſeparare, & vbi quid non vniuerſum conſpectum eſt, quod eius occultum remanet, id quod innotuit in re penitus percępta intuens intelligere viſa eſt; quæ ſentit nimirũ imaginari, & intelligere, & ratiocinari? facilè & imaginans, & ratiocinans etiam decipi poteſt; quòd motuum, qui à ſenſilibus in ſpiritu facti ſunt, cognitio ita obſcuratur interdum, vt bene præſertim ſibi ipſis ſimiles qui ſunt, ijſdem prorſus, proindeq; & res, à quibus ſiunt, eædem videri poſſint, & videantur interdum. Et imaginans ſeorſum, quòd præteritos motus recolenti iuncti ij interdum obuij ſiunt, quibus ſeorſum mora eſt: intelligens verò, quòd bene diuerſis, & contrarijs interdum entibus, ſi non verę eędem, at perſimiles, & quę è longinquò præſertim percęptæ eędē videri poſſunt, inſunt conditiones; itaque enti indi poſſunt, cuius non ſunt. Præterea & quòd entia apud nos fortè omnia è longè diuerſis compoſita ſunt partibus; itaque quę certarum illorum partium actiones ſunt, paſſionesque, vniuerſis attribui poſſunt. Poſtremò & quòd quę apud nos ſiunt, eueniuntq;, nõ neceſſariò ſiunt, nec neceſſariò eueniunt; ſed non fieri, & non euenire poſſunt, & quæ facta ſunt, aſſiduè, diuerſiſq; corrũpuntur modis. Itaq; illorum exortum, conſtitutionemque, & euentum, permanẽtiamq; ex ijs, quæ fieri, euenireque plerumq; percępimus, ratiocinantes facilè decipi poſſumus. At colligens perrarò, perq; ægrè decipitur; quòd nec obſcura, confuſaq. recolit; neq; ſenſui occultum quod eſt, ſimilitudine inquirit, obſcura interdum, remotaq., & in rebus, quæ non ſemper eodem eueniunt modo; ſed ſimilia in ſingularibus dudum, manifeſtèq. percępta colligit modò; quę igitur id tantùm ponit, quod ſentit, vel quod dudum ſenſit. Perrarò itidem, perq; ægrè quæ neceſſariò, & quæ ſemper eodem modo ſiunt, intelligit; vbi ſimilitudine intelligit certa, propinquaque. At quæuis intelligat, quoniam eorum intelligit ſimilitudine, quæ ſenſu percępta ſunt, non quæcunque vult, & qualia igitur nunquam ſenſu percępit, & nec ſunt, neceſſe poſſunt, ſed ea modò, quæ ſenſu percęptis ſimilia aut ſunt, aut eſſe poſſunt. Et ijs itaque perpetuò aſſentit, & commouetur ab ijs interdum; quæ nimirum eſſe, aut euentura omninò exiſtimet ijs ſimilia, quæ ſenſu percępit. At quæ imaginatur, quodlibet, ſenſu modò id percęptum, eiuſque cognitio, memoriaque ſeruata ſit: quæ ſcilicet ſenſit, omnia recolere, & quaſi ante oculos ponere, intuerique, & quæ inſuper ſeorſum percępit, & iuncta eſſe nolunt, iungere, & ſeparare quæ iuncta ſenſit, & iuncta eſſe volunt. Quoniam enim quæ percępit, ea omnia in ſe ipſa habet, & vbi libet, quoue, libet modo, vel ſimul ſcilicet omnia; vel ſeorſum ſingula recolere poteſt: quæ etiam diuerſa, ſeparataque percæpit, nihil minus, quàm ſimilia, agglutinare ea, connectereque, & è multis, diuerſiſq. vnum cõponere poteſt; & quod entę in quo uis percępit, id ei demere, alijsue apponere; quæ demum percępit omnia, vt libet, commiſcere, confundereque, atque vnire, & ſeparare, diuidereque. Et Centimanos igitur, & ſemicapras, monoculoſq; viros, atque alatos ſerpentes effingere poteſt: at nequaquam & aſſentiri ijs, multòq; etiam minus ab ijs commoueri ab ipſamet effictis; & quæ nullis, quæ ſenſit, ſimilia, neque eſſe, euentura, neque eſſe etiam poſſe videantur. Propterea igitur vna exiſtens, eademque anima, & eaſdem omninò percipiens res diuerſę in earum perceptione efficitur; diuerſaque ipſi eueniunt; quòd non modò eodem expoſitas eas, neque eundem in vſum tractat. Nam & præſentes, inq; ipſam agentes, & remotas, nihilq. agentes, & percæptas tamen, interdum etiam & ignotas, & in propria interdum eas natura intueri cõtenta eſt; interdum etiam & ab ea illas amouere. Et quòd rerum ipſarum inconſtans, inſtabiliſque, & diuerſa eſt natura.

SVI OBLITVM ARISTOTELEM IMAGINATIONEM HOMINI inditam ſtatuere, vt intellectu, vel paſſionibus, vel morbis, vel ſomno oppreſſo illa hominem regeret: ab vnaq; omninò ſubſtantia perpetuò homines gubernari. Cap. XVIII.

SVI certè oblitus Ariſtoteles, imaginationem propterea hominibus inditam ſtatuit; vt, intellectu vel paſſionibus, vel ſomno oppreſſo, illa homines gubernet. Penitus.n. incorporeus, nulliq; corpori hęrens, ac ne corporeo quidem organo vllo vtens Ariſtoteli intellectus, minimè aut ſenſus affectionibus, paſſionibusq; (ſenſus enim, non intellectus affectiones, paſſionesq; ſunt omnes) aut corporis morbis, aut etiam ſomno opprimatur, aut turbetur omninò quicquam. Multò certè, quam imaginatio minus; quæ ſenſus aſſecla, comesque, & vnum penè ſenſui Peripateticis etiam viſa; & quæ magnam omninò corporibus cognationem, affinitatemq; habeat: & ſenſus, & corporis affectionum particeps ſit neceſſe eſt. Tum homines etiam ipſos gubernans imaginatio interdum, ratiocinandi facultate neceſſariò donanda eſt. Nã vel vbi quæ maximè rationi aduerſari videntur agunt homines, ad quæ ab imaginatione Ariſtoteli impellantur oportet; ratiocinatione omninò aliqua duce, & duplici interdum agere videntur. Siquidem & num agendũ id ſit ratiocinantur; nec agere vnquam aggrediuntur, niſi, penſitatis prius impellentibus, retrahentibusq; cauſis, agendum ſtatuatur. Tum vbi id decretum eſt, conſilium initur, quo agendum ſit modo. Non quidem, ſi quæ ratiocinatur non eadem imaginanti ſit. Neq; enim modum illa inquirat, quo agendum id ſit, quod contra eius conſilium, & repugnante ea, inuitaq; agi decretum eſt. Nec quieſcat homo vnquam, ſi non vna, eademq; ſubſtantia, & vna omninò, eademq; vi, quæ propoſita ſunt, cognoſcat, appetatq; omnia. Nam diuerſæ homini ſi inſint ſubſtantiæ; vtiq. & diuerſa appetant, & perpetuò inter ſe pugnent oportet. Neq; enim altera proprij boni, propriæq; voluptatis oblita alterius ſtudiũ ſequatur vnquam. Nec verò ab altera alteram vel perſuaſam, vel coactam dicant, victamq;. Irrationalis.n. Ariſtoteli imaginatio, ſenſusque, nec perſuaſione vlla à ratione allici, nec rationem ipſi blanditijs vllis allicere queant. At neq; ſenſus, imaginatioq; rationi Peripateticis repugnẽt vnquam, rationis materiæ, ſubiectaque illis cum ſint. Tũ nulla corporis pars, aut inexiſtens ſubſtantia ad opus vllum inuita trahi apparet: ſed, vbi deliberata eſt res, homo vniuerſus promptè ad agendum moueri videtur. Ibi ſcilicet (vt ſuo amplius expoſitum eſt loco) ſecum ipſa pugnare anima videtur; vbi non vnum bonum, ſed plura, & quæ non ſimul conſequi liceat, propoſita ſunt; quod præeligat nimirũ anceps, dubiaque. Id quod & ibi itidem nihil minus pati videtur, vbi plura propoſita ſunt; & generis etiam eiuſdem honeſta, vel plura vtilia, aut etiam dulcia plura; & quæ eodem inſuper ſenſu percipienda ſint. Tandiuq; ſecum ipſa pugnare videtur, fluctuareque; dum alteri anteferat alterum; & contempto omninò altero alterum amplexandum, ſectandumq; ſtatuat. Idque vbi factum eſt, nihil amplius ſecum pugnat, nihil fluctuat, nihilq; hæret; ſed veluti vinculis ſoluta ad id, quod ſelectum eſt, agendum, fruendumque accurrit. Vt ab vna, eademque ſubſtantia perpetuò homines gubernari; eandemque omninò imaginanti ratiocinantem eſſe manifeſtum ſit. Nulla igitur, vel Ariſtotelis, vel ſuorum ratio obſtare videtur; quin quæ ſentit eadem intelligat anima. intellectus itaque naturam explicans nè audiendus quidem eſſet Ariſtoteles: rem ſcilicet ſuperfluam tractans, inuehensque. At audiatur tamen. Fortè enim res etiam ipſa per ſe, & abſurditatum plena, & ab Ariſtotele omninò efficta, & ſui vbique Ariſtoteles ſimilis, ſuo videlicet vbique arbitratu res componens videri poterit.

INTELLECTVM ARISTOTELI POTENTIA ESSE; ET VBI INtelligit, pati, at non corruptiuam paſſionem, ſed perfectiuam potius; nullamq; ipſum propriam formam ſortitum, nec ens actu, nec corpus omninò eſſe, nec corpore pro organo vti; ſed potentiam modò, aptitudinemq; ad formas ſuſcipiendas, & formarum omninò eſſe locum. Cap. XVIIII.

3. de a̅ia tex. 2. QVONIAM (inquit Ariſtoteles) non ſtatim, nec ſemper, neq; eadẽ intelligit intellectus, ſed aliàs alia; non actu eum eſſe, ſed potentia, cuiuſmodi & ſenſus eſt, & pati, vbi intelligit, exiſtimandum omninò eſt. Neque enim è potentia ad actum agatur, nulla intercedente paſſione. Minimè porrò, vbi intelligit, actuq; fit, corrumpi viſus, ſed perfici, abſoluique magis, non verè pati, quin paſſionis propriæ dictæ impatibilis prorſus, & nulla ipſe præditus forma ſit oportet. Siquidem propria ſi inſit, alterius aduentu (quæcunque ea ſit) pereat intellectus in aliud actus *Tex. 3.* ens. Et aliarum ſuſceptiuus, & potentia talis, at nequaquã actu quid eſſe; & ſic ſe ad intelligibilia habere, quemadmodum ad ſenſibilia ſe habet ſenſus. Veluti.ſ. eorum, quæ ſentiuntur, nihil actu eſt ſenſus, ſed potentia omnia: ſic & intellectus ea, quæ intelliguntur, potentia eſſe omnia, actu eorum nihil. Quoniam igitur omnia intelligit; omnia potentia eum eſſe, actu nihil, nec propriam omninò habere formam oportet. *Tex. 4 & 5.* Quæ nimirũ ſi inexiſtat, alienas reijciat, & aditum ijs obſepiat, obſtruatque. Vt nulla prorſus alia ſit eius natura, nihilq; ipſe aliud ſit, niſi potentia, aptitudoq; ad formas ſuſcipiendas. Intellectus igitur nihil eorum, quæ intelligit, actu prius, quàm ea intel*Tex. 6.* ligat, eaq; ipſe fiat. Quapropter neq; corpori immiſceri illum dixeris. Corpori enim, immiſtus, neceſſariò eius qualitatibus afficiatur, & calidus fiat, frigidusque; vel ſi, (quod ſenſus facit) corpore pro organo vtatur. Penitus itaq; impermiſtus, penituſq; incorporeus intellectus; & id modò exiſtens, aptitudo nimirum (vt dictum eſt) po*Tex. 7.* tentiaq; ad formas ſuſcipiendas, & veluti formarum locus, & receptaculum. Non ſimiliter porrò ſenſui intellectum pati, nullaq; prorſus corporeo vti ipſum organo, inde intelligere licet; quòd vbi, quod ſummè intelligibile eſt, intellexerit, quæ minus intelligibilia ſunt, nihil deterius, ſed præſtantius etiã intelligere videtur. Id quod ſenſus minimè facere apparet. Excellenti.n. ſenſibili percepto, obſcurius quod eſt, languidiusq; minus percipit: à robuſtiore nimirum illius actione paſſo, diſſolutoq;, penè & *Tex. 8.* corrupto organo. At formas vbi ſuſceperit, eaq; ipſe factus fuerit, non amplius potẽtia tantùm, ſed actu eſt intellectus; & per ſe intelligere, & operari potens, nulla externa opus habens ope. Et non formas modò, quas ſuſceperit, quæq; ipſe factus eſt, ſed ſe etiam ipſum intelligit; qui.ſ. ſuſceptis formis idem factus eſt. Illas itaq; intelligẽs, *Tex. 13.* & ſe etiam ipſum intelligit. Illud fortè dubitaret quis; ſi ſimplex, atq; impartibilis eſt intellectus, nulliq; admiſtus materię, & nulli omninò cõmune habens quid; quomo*Tex. 14.* do intelligit? Siquidem intelligere pati eſt quoddam. Quæ enim patiuntur, communem agentibus materiam ſortita ſunt. Neq; igitur quodlibet à quolibet patitur, nec in quodlibet agit quodlibet: at ea modò in ſe ipſa mutuò agunt, & mutuò à ſe ipſis patiuntur, quibus communis ſubeſt materia. At eo (quod ſæpe dictum eſt) tollenda eſt dubitatio. Non ſcilicet corrumpitur formas ſuſcipiens intellectus, ſed perficitur magis, è potentia ad proprium actum, propriamq; actus perfectionem, eaq; omnia factus, ad quæ comparatus erat: eo fermè pacto, quo tabella, vbi figuræ in ea depingũtur, quæ in ea pingenda erant. Veluti igitur hoc vbi fit, minimè corrumpi tabula videri poteſt: ſic neque intellectus vbi intellectilia, quæ potentia eſt, & ad quæ ſuſcipienda factus eſt, ſuſcipit, illaque ipſe fit; minimè eum pati, ſed perfici potius, abſoluique exiſtimandum eſt.

SI INTELLECTIO FORMARVM SVSCEPTIONE (VT ARISTOteli videtur) fiat; rectè propria forma carere, & à formis, quas ſuſcipit, non pati, ſed perfici viſus ſit: at corporeus omninò, minimèq; ſenſui diſſimilis ponendus ſit. Cap. XX.

PRoptereà (vt videtur) & propria forma priuandus eſſe intellectus, & neq; actu ens; neque corporeus faciendus, nec corpori vllo modo immiſcendus, ſed potentia tantùm eſſe, aptitudoq; ad formas ſuſcipiendas; & pati quidem ab illis, & non in aliud ens agi, ſed perfici, abſoluiq; ad id actus, ad quod factus erat, paratusque, Ariſtoteli viſus eſt; quòd intellectio itidem, veluti & ſenſus, formarum ſuſceptione fieri viſa eſt; idq; modò animā percipere, quod ſuſcipit, & quod fit, aliud nihil. Neq; igitur, vel quæ pacto nullo percepta ſunt, pacto vllo ab anima cognoſci; nec quę etiam adſunt, & in animam ipſam agunt, at nihil eam immutāt, æquè ei; vel eius organis calida, aut frigida. Rectè hæc quidem. Neque.n. à quibus nihil patitur, nihilq; immutatur, nec paſſa, immutataq; eſt vnquam, vllo ea pacto percipere anima poteſt. Et ſi vel modica formarum actio, modicaue ipſius paſſio, immutatioq; ad illarum naturam percipiendam animæ ſatis non ſit; ſed illæ, vt ſenſus, vel intellectio fiat, ſuſcipiendæ omninò ſint: vtiq; & propria ipſam forma carere, & à formis, quas percipit, non verè pati, ſed primæ materiæ more perfici, abſoluiq.; ſtatuere liceat. Siquidē formas ſuſcepturam omnes, propria eam carere oportet. Nam propriam obtinens ægrè alienas, & non niſi coacta, deuictaque, & corrupta etiam ſuſcipiat. Et ad formas ſuſcipiendas facta ſi ſit, parataque; nequaquam eas ſuſcipiens corrumpatur, ſed perficiatur, abſoluaturque. Et magno ſtudio (quod Ariſtoteli factum videtur) ſubſtantia inquirenda ſit, quæ formas ſenſu perceptas materia omni exuat: neque enim materię dum immerſæ formarum vicem ſubeant, formæq; ipſæ ſint. Intellectus nimirum penitus immaterialis, formæque ipſe exiſtens omnes, ſummèq; propria natura actiuus; qui materiæ immerſas formas, & cum aliqua materiæ conditione à ſenſu perceptas, ſui ipſius illas ſimiles, & penitus immateriales faciat. Id modò incuſandus videri poſſet Ariſtoteles; quòd animam formas ſuſcepturam incorpoream ſtatuerit. Quod enim vel formam, vel aliud quiduis ſuſcepturum eſt ens, aut paſſurum quid, vel è quo aliquid conſtituendum; corporeum id ſit maximè eſt neceſſarium. Nec imaginari licet, formas, aut aliud quiduis ab incorporea, nulliq; affixa corpori re ſuſcipi poſſe. Neque ipſa igitur materia incorporea videri poteſt; & Peripateticorum præſtantiſſimis minimè videtur. Et qui incorpoream illam ponunt, huc acti, atque illuc, modum tamen, quo corpus conſtituant, generentque, inuenire nullum poſſunt. Et quantumuis eum inquirant, nunquam (reor) inueniant. Qui enim ex incorporeis rebus corpus conſtituatur? Minus mehercule hoc poſſibile, quàm è non ſubſtantijs ſubſtantiam conſtitui: quod vel ſummè exhorrere Peripatetici videntur. At vt materia incorporea formas ſuſcipere poſſit; anima certè non poteſt: quæ nimirum plures ſimul, & contrarias etiam ſuſcipere videtur. Et ipſe igitur (vt viſum eſt) Ariſtoteles inuitus quidem, proprijsque præſentibus poſitionibus aduerſus, contrariusq; ſubiecto tandem ſenſum donat; multumq; cum non ratione tantùm, ſed ſubiecto itidē facit, vt varijs ſui partibus varia ſuſcipere, & varia pati, & varijs moueri poſſit motibus. Nec verò non ſimiliter ſenſui pati intellectus, & non eodem ſenſui modo formas, quas intelligit, ſuſcipere, aut magis incorporeus, vel ſenſui omninò diſſimilis videatur; quòd ſummè intellectili intellecto, ad minus intellectile ſuſcipiendum, intelligendumq; nihil ignauior fiat, quin promptius id ſuſcipiat, exquiſitiusque intelligat. Secus ac ſenſus; qui excellenti ſenſili ſuſcepto, perceptoque, languidius, quod eſt, obſcuriuſque, vix ſuſcipit, & vix percipit. Vt enim ſenſilia, intellectiliaque, &

vtrorumq. perceptiones rectè contulerit Ariſtoteles: minimè ex ijs ſenſui diſſimilem, aut alium omninò à ſenſu intellectum declaraſſe videtur: Quoniã enim non alias res ſentit anima, alias verò intelligit, ſed eaſdem prorſus & ſentit, & intelligit; idq. modò à ſenſilibus intellectiles differre videntur, quòd præſentes illæ, propriaq; innoteſcunt actione, hæ verò remotæ, occultæque, & ſimilitudine quadam intelliguntur; & quæ intelliguntur omnes, ſi præſentes fiant, ſentiantur itidem omnes: nequaquam quæ ſentit anima intelligenti diſſimilis, vel non eadem propterea ponenda fuit; quòd quæ ſentit ab excellentibus præſertim, ſummiſque ſenſilibus magis, quàm ab intellectilibus commouetur, magiſq. patitur; & ab illorum ſuſceptione, ſenſuque ad languidiorum ſenſilium perceptionem debilior fit, ignauiorque: at non quæ intelligit; ſed ſummè intellectili ſuſcepto, intellectoq. minus intellectile promptius ſuſcipit, exquiſitiusq; intelligit. Vel idem.n. ſenſus, & ab ijſdem inſuper rebus, at non æquè propinquis non eodẽ patitur modo; ſed à quibus proximis ſummè immutatur, validiſſimisque exagitatur motibus, à remotis ijſdem inſenſile quid mouetur. Non.ſ. à paſſionis, perceptioniſue diuerſitate (quæ, vt dictum eſt, vel eodem in ſenſu, & à rebus ijſdem, at variè diſtantibus ſumma fieri videtur) ſed à rerum, quæ percipiuntur, diuerſitate animæ diſſimilitudo declaranda Ariſtoteli erat: quæ intelliguntur nimirum ijs, quæ ſentiuntur, diuerſa eſſe, diſſimiliaque; & quę non ab eadem ſuſcipi queant, percipiq; ſubſtantia. Et hoc ni fiat, nũquam quæ præſentes res ſentit anima, ab ea quæ eaſdem abſentes intelligit, diuerſa poni poterit. At vel ſi nihil ſenſilium, intellectiliumq. natura, nihilq. ſenſus, intellectusque ſimilitudo, diſſimilitudoq. à rerum, quę ſentiuntur, intelliguntur q, ſimilitudine, vel diſſimilitudine, ſed ab ijs modò, quæ ab vtriſq; anima patitur, & à diuerſo paſſionis, cognitioniſq; modo inſpicienda ſit; nequaquã tamen ex diſſimilitudine Ariſtoteli conſpecta ſenſui diſſimilis intellectus ponendus eſt. Non ſiquidem quæ conferenda erant, collata Ariſtoteli ſunt. Non.ſ. ſummè quod eſt intelligibile excellenti ſenſibili, minimè verò intelligibile minimè ſenſibili proportione reſpondere videtur. Sed ſi quidem quæ ſummè intellectũ mouent, ſummèq; intelliguntur, ijs, quæ ſenſum ſummè mouent, ſummèq; ſentiuntur, & quę parum intellectum mouent, parumq; intelliguntur, ijs, quę parum ſenſum mouent, parũq; ſentiuntur conferenda ſunt (quod vtiq; faciendum videtur: neq; enim iuxta earum nomina temerè interdũ, perperamq; poſita, ſed iuxta earũ vires, actioneſq; res æſtimandę ſunt, conferendæq;) ſummè ſenſibili non ſummè intelligibile (ſi id ſummè intelligibile eſt, quod ſummè eſt à ſenſu dimotum, & quod remota, obſcuraq; intelligendum eſt ſimilitudine, & vix intelligi interdum poteſt) ſed quod minimè eſt intelligibile; quod nimirum parum ab ijs, quæ ſenſu percipiuntur dimotum, ſi non propria ipſum actione, at ſimilitudine propinqua intelligitur, apertaque: minimè verò ſenſibili, quod nimirum vix ſenſum mouet, longeq; ſentitur ægerrimè, ſummè intelligibile conferendũ eſt; quod & ipſum obſcurè, multòq; intelligitur labore. Quòd ſi quæ cõferenda ſunt, conferantur; non modò nihil ſenſui diſſimilis, ſed idem prorſus ſenſui videri poterit intellectus. Veluti ſcilicet ſummè intellectili ſuſcepto, intellectoque, quod minus intellectile eſt, promptius ſuſcipit, faciliusque intelligit intellectus: ſic itidem & ſenſus ſummè languente, ſummèq. ignauo ſenſili ſuſcepto, percæptoque, vehemens, robuſtumque nullo labore, longeque ſentit exquiſitius. Et veluti ab exuperantibus ſenſilibus immutatus, commotuſque ſenſus languentes eorundem actiones ægerrimè percipit: ſic & intellectus aperta, propinquaque intelligere aſſuetus, quæ ſummè remota, ſummèque ſunt obſcura, ſi quidem ea intelligit, obſcurè, ſummoque intelligit labore. Vt ſi (quod dictum eſt) quæ conferenda ſunt, collata Ariſtoteli forent; ſimiles à ſimilibus & ſenſus, & intellectus viſæ eſſent paſſiones, ſimileſque ſimilium cognitiones, & eadem omninò ſentienti intelligens anima; nulla alia vnquam intelligens, niſi quæ ſi præſentia fiant, ſentiat omnia. Eadem certè ratione, quæ

intelli-

intelliguntur formæ, & quæ ſentiuntur, ſuſcipi ſi videntur: vtiq; ſi hæ non niſi à corporea anima ſuſcipi poſſe viſæ ſunt, illæ itidem à corporea ſuſcipiantur oportet. At detur hoc Ariſtoteli, reliqua modò rectè illi poſita ſint. Si ſcilicet formarum ſuſceptione intellectio fieri, & non verè à formis, quas intelligit, pati anima, ſed illarum materia exiſtens perfici ab illis, abſoluique videatur; & forma carens, & impatibilis videatur intellectus.

ANIMAM NEC SENTIRE, NEC INTELLIGERE, QVOD FORmas ſuſcipiat, ſed quòd ab eis patiatur, immuteturque; & propterea & perfectam, & maximè patibilem ponendam eſſe: & quomodo ſentiens, intelligenſque oblectetur, perficiaturque. Cap. XXI.

SENTIENTEM animam, ſpiritum nimirum à rebus, quas ſentit, verè pati, immutarique, ſatis (vt opinor) ſuo declaratum eſt loco: ne declarandum quidem. Quis enim à calore dilatari, conſtringiq; à frigore, & ab exuperante vtroq; corrumpi eum non ſentiat? Atque quæ ſentiens patitur, imaginantem enim, intelligentemq; itidē pati ambigere licet. Longè enim quidem languidiores, obſcurioresque, at eaſdem certè paſſiones, quas ſentiens paſſus, ijſdemq; motus, quibus ſentiēs motus eſt, imaginantem, intelligentemque ſequi videntur. Nec aliud omninò imaginans, intelligenſque agere videtur; quàm paſſiones, motuſque, quas, quibuſque à præſentibus rebus paſſus, commotuſque eſt, recolere. Nauigationis itaq; (vt ſæpe dictum eſt) memores paulò minus, quàm nauigantes nauſea afficimur: & horribile quid imaginantes, intelligenteſq. paulò minus, quàm id intuentes tremore corripimur, rigoreque. Eaſdem ſcilicet paſſiones ab imaginatis, intellectiſq. rebus patitur ſpiritus; ijſdemq. ab ijs commouetur motibus, quas, quibuſq. à præſentibus, agentibuſq. paſſus eſt. Vt niſi nimis ſibi placens Ariſtoteles ſenſum etiam ipſum proprijs poſitionibus poſthabendum iudicarit: ijs, quæ ſentiens, & imaginans, intelligenſq. anima patitur, conſpectis, minimè eam à formis, quas percipit, vt earum materiam, ad eaſque ſuſcipiendas factam, paratamque perfici, & impatibilem, ſed ipſam per ſe exiſtentem, perfectamque, & ſummè patibilē ponat; quæ adeò à nihil, vel exile quid agentibus rebus patiatur, immuteturq., & corrumpatur etiam. Verè porrò paſſus, corruptuſq. interdum à formis, quas intelligit, ſpiritus, & nequaquā vnquam propterea intelligens, quòd eas ſuſcipiat, illæq; ipſe fiat, minimè earum materia, minimeque earum ſuſceptione perfici videri poteſt. At ſenſus, intellectioniſq. appetentiſſimus, & ſummè in vtroque oblectari, acquieſcereque, & præſtantior omninò in vtroque, perfectiorq. fieri viſus cum ſit; perfectio inquirenda, quam à ſenſu, atque intellectione is habet. An ſatis ea ſuperius conſpecta eſt? Et ſentire ſcilicet, & intelligere appetit ſpiritus, ſummopereque & ſentiens, & intelligens oblectatur, & perficitur etiam; quòd (vt expoſitum eſt) multò quidem robuſtius ſentiens, at & imaginans, & intelligens itidem ad motum, ad propriam agi videtur operationem. Longè ſcilicet languidius ab ijs, quæ imaginatur, intelligitque, quàm ab ijſdem ſenſu perceptis, at dilatari, conſtringique, ad motum omninò agi videtur. Et amplius etiam, quòd longè plurimis modis corrumpi cum poſſit ſpiritus; & quibus non niſi externarum rerum vſu, viribuſq. occurrere poſſit: vtique rerum omnium vires, & ſui ipſius, & proprij tegumenti, proprijq. organi naturam, conſtructionemq. cognoſcendi appetitu teneatur, & earum cognitione non modò ſummopere gaudeat, ſed ad ſui ipſius conſeruationem aptior factus cum ſit, perfectior etiam factus ſibi ipſi videatur, oportet; & ſit omninò. Non quòd potentia modò, & imperfectus per ſe exiſtens ab accedente ſubſtā tia actu, perfectuſq. fiat; ſed quòd actu quidem exiſtens, at ſui ipſius corporis, cui inſidet,

ſidet, & rerum aliarum naturæ inſcius, ab earũ ſenſu, intellectioneque, & ſui ipſius, & corporis, & illarum omnium naturæ, viriumque ſciens, itaque & ſeipſum quoad licet conſeruandi potens fit. Quoniam igitur nec ſenſus, nec intellectus formarũ ſuſceptione, nec earũ materia, nec formæ omnino potentia, & quæ à ſuſceptis ijs perficiatur, ſed perfecta, actuq. exiſtens viſa eſt anima; & ſentire quidem ab earum viribus exile quid paſſa, intelligere verò, vbi à re aliqua, at non ab vniuerſa ea, ſed ab vna modò eius conditione quapiam patitur; & à reliquis, quæ occultæ ſunt, nihilq; agunt, idem pati imaginatur, quod à rei, quæ vniuerſa egit, & cui dicta conditio ineſſe viſa ſit, conditionibus reliquis paſſa eſt; intellectum explicans Ariſtoteles, qui rerum formas à ſenſu perceptas, minimèq. omnibus ab eo materiæ conditionibus exutas, taleſq. factas, quales intelligi videtur, huiuſmodi ipſe eas faciat, & intellectui potentia eas indat, talis ipſe ſui natura exiſtens, agendique vi præditus, ne audiendus quidem videri poſſet, At veritas vt vndique eluceat, audiatur tamen.

INTELLECTVM POTENTIA ACTV IS FACIT, QVI ACTV eſt, perfectusque; & qui quæ ille fieri poteſt, facere ipſe illum poteſt omnia: multòque, quàm ille, hunc ſeparabilem, immiſtumque, & impatibilem eſſe magis. Cap. XXII.

POTENTIA (inquit) exiſtens intellectus humanus, atque imperfe-
3. de ani. Tex. 17. ctus, ſi ad actum agendus, perficiendusq. eſt, ab intellectu actu exiſtente, perfectoque abſoluendus: rerum omnium natura conſtantium ritu; quæ omnes, quod ſunt, potentia prius exiſtentes ab eo perficiuntur, abſoluunturque, quod actu tale eſt, & perfectum. Veluti igitur in omni natura hoc quidem materia eſt omnia, quæ naturæ illius ſunt, fieri apta, illud verò cauſa, & efficiens eadem omnia facere potẽs: ſic & humanæ animæ nequaquam ſolus intellectus potentia, ſed alter itidem inſit oportet actu exiſtens, perfectusque, & omnia, quæ intellectus potentia fieri poterat, facere eum potens; formas nimirum, quas non habet, & quas ſuſcipere aptus eſt, illi indere omnes, artis more in materiam agentis nulla præditam formâ, at formas ſuſcipere aptam omnes. Neq; enim aptitudo, & potentia modò intellectui humano indenda; ſed actus, perfectioque, ad quam ſuſcipiendam factus erat, paratusque, adijciẽda itidem fuit.
Tex. 18. Duplex igitur humanæ animæ inexiſtere videtur intellectus: alter omnia fieri potens, alter verò omnia facere; vt habitus quiddam, & veluti lux. Nam & lux viſum potentia, & colores potentia, viſum actu, & colores itidem actu facit. Sic intellectus actu non modò intellectum potentia perficit, ad actumq. agit; ſed quæ potentia intellectilia ſunt, actu intellectilia facit. Actu ſcilicet exiſtens intellectus intellectum potentia, vt propriam materiam, ſubiens actu eum facit, formarum omnium more proprias materias ſubeuntium. Et formas ſenſu perceptas, minimeq. dùm materia exutas, & aptas factas, vt ſuſcipi; intelligiq. ab intellectu potentia queant, penitus ipſe immaterialis, formæque exiſtens omnes, & ſummè actiuus materiæ eas cõditionibus denudat omnibus; taleſque, quales ipſi inexiſtunt, & quales ipſe eſt, illas facit. Quod vbi factum eſt, vbi libet ſpeculari poſſumus. Siquidem intellectus actu non, vt ars, ſeorſum à materia, ſed intellectui potentia totus intextus, immerſusq.,
Tex. 19. & vnum illi factus eſt (vnum enim, quod eſt forma, & materia) & verè ſeparabilis intellectus actu, impermiſtuſque, atque impatibilis, Licet enim & alter itidem eadem omnia habere viſus ſit: at actu exiſtens præſtantiore quoddam modo ea habet. Vſquequaque enim patiente agens, & principium omninò materia honorabilius eſt, nobiliuſque. Id etiam ſeorſum ab intellectu potentia habet agens; quòd eius ſubſtantiæ prorſus admiſta eſt potentia; nec eius operatio à ſubſtantia differt quid, ſed hæc illi

eadem,

eadem. Non ſcilicet hoc modò, modò illud intelligit, ſed ſimul omnia; & ab intelle
ctione ceſſat nunquam. Et propterea ea, quæ non hoc intelligit modo, quæ ſcilicet
corpori incluſus intelligit, eo excluſus minimè memoria tenet; quòd non ſolus ipſe
ea intellexit, ſed cum alio intellectu; cum imaginatione videlicet omnia, cuius ratio
cinari eſt, & amare, & odio proſequi, & paſſiones omninò omnes. Hic porrò cum
corpore occidit, & ſine hoc nihil ille corpori incluſus intelligit.

NEC INTELLECTVM AGENTEM, NEC FORMAS A SENSV perceptas, & ab agente materiæ conditionibus exutas, nec harum ſimiles ab his ex intellectu potentia eductas eius formas fieri.

Cap. XXIII.

RECTE quidem quæ potentia quid ſunt, ad actum vt agantur, &
actu id vt fiat, eo vtiq; omnia opus habere ſtatuit Ariſtoteles, quod
ipſum actu tale ſit, perfectumque. Neque enim vel materia ipſa vl-
lam ſibi comparet formam; vel actu quod eſt, agendiq. vi prædi-
tum materiæ, in quam agit, & quam exuperat, non propriam, ſed
alienam indat naturam. Rectè itidem, inde humanam animam po-
tentia intelligentem aſtruit; quòd non ſimul, ac corpori ingenita eſt, ſed niſi adulta
iam, benèq; confirmata intelligit. Et ſi vbi intelligere incepit, perpetuò, atque inceſ-
ſanter, eademque intelligat: rectè etiam ſubſtantia inquiſita Ariſtoteli ſit actu intel-
ligens, perfectaque; à qua perfecta illa ſit, & ad actum acta, intelligendiq. facultate
donata. At quoniam intelligens facta nequaquam perpetuò intelligit; ſed perſæpe,
& diu ab intellectione ceſſat, ſummopereque ab ea defatigatur: nequaquam ea illam
potentia eſſe exiſtimandum fuit; quæ ad actum, vt agatur, forma donanda ſit, actu
intelligente. Qua nimirum donata non ſtatim modò, ſed inceſſanter etiam intellige
ret, entium itidem omnium natura conſtantium more; quæ potenria quid exiſten-
tia, vbi actu id fiunt, ſtatim, atq; inceſſanter iuxta actus, quem recipiunt, ingeniū
„ Ariſtoteli inprimis operantur. Ignis (inquit) potentia exiſtens, vbi actu factus eſt,
„ ſtatim ignis operatur operationem; eamque, dum exiſtit ignis, operari nunquam ceſ-
ſat. Et intellectus igitur potentia actu factus ſtatim iuxta actum, quem recipit, ope-
retur. Intelligat itaque ſtatim, nihilq; ab intellectione ceſſet vnquam: multòq; etiam
magis, quàm entia quæuis alia; alterius formæ ipſe incapax, & ab intellectu forma-
„ tus maximè actiuo, cuiuſque operatio eadem ſubſtantiæ exiſtit. Intelligere (inquiūt)
„ in noſtra eſt poteſtate; quoniam intellectus agens non quemadmodum ars ſeorſum 3. de ala
„ à materia, ſed totus intellectui potentia intextus, immerſuſque; veluti ſi artifex pro
„ priæ inſit materiæ. At hoc ſi factum ſit, non vbi collibitum eſt modò intelligamus, ſed
ſemper: neque enim iners artifex agens. At neque ab intellectu potentia id agens pa
tiatur, quod formæ interdum nonnullæ in materiam agentes à contraria, & æquè ro
buſta occupatā forma. Paſſa itaque, & debilitata agens forma, non integra ampliùs,
ſinceraque ſubiectum ſubit, ſed veluti imminuta, inexiſtentiq. formæ commiſta. Im-
patibilis enim agens, maximèq. actiuus; & intellectus potentia forma omni denuda
tus, impermiſtusque, atque incorporeus, & parùm quid ab agentis natura remotus:
quem itaque agens exemplo robuſtiſſimæ formæ, & in materiam agentis nihil repu-
gnantem, temporis momento, nihilq; imminutus, immutatuſque occupet. Vſque-
quaque igitur iuxta propropriam operetur naturam; & nunquā à propria ceſſet ope-
ratione, multò etiam, quàm reliquæ formæ minus (quæ omnes (vt dictum eſt) ſimul,
ac quamuis occuparunt materiam, iuxta proprium operantur ingenium, & dum exi-
ſtunt, operari nunquam ceſſant) maximè propriè, maximèq. morigerè materiæ in-
ditus, & quæ (vt dictum eſt) exiguum quid ab ipſius natura abſit, nihil igitur repu-
gnante,

gnante, obluctanteque materia quod ex ipſis compoſitum eſt iuxta agentis operetur ingenium; nihil videlicet paſſus, nihilq. immutatus, aut impeditus agens, ſemper, & omnia ſimul intelligat, & nunquam defatigetur. Propria ſiquidē operatio nō tantùm nihil operantis vires imminuit, nec oblædit ſubſtantiam, at robur addit, maximèq; ens omne in propria conſeruat natura, ſummaq. inſuper afficit voluptate. Et multò etiam, quàm entia reliqua agentem magis illa conſeruet, cuius operationi ſubſtantia eadem Ariſtoteli exiſtit. Tum neque obliuiſcatur vllius vnquam. Formę enim ipſe exiſtens omnes, ſi alicuius obliuiſcatur, ſui ipſius obliuiſci videatur; vel ea, quæ eſt, non eſſe. At neque erret vnquam. Si ſiquidem entium, vel in quibus diuerſa ab operatione ſubſtantia eſt, nullum praue propriam operari videtur operationem; eò agens ampliùs rectè illam perpetuò ædat, in quo nihil prorſus ab operatione ſubſtantia Ariſtoteli differt. Vt niſi formæ, quæ ipſi inſunt, ipſeq; omninò agens non perpetuò idem ſit, ſed diuerſus à ſeipſo interdum fiat; nunquam erret; nunquam videlicet alias ab ijs, quæ ipſe eſt, formas intelligat vllas. Nec verò non & ipſi hæc addubitant
,, Peripatetici, & Theophraſtus ipſe. Si ſociatus, congenitusq. eſt, qui mouet (inquit)
,, ſtatim mouere oportebat. Et ſemper inexiſtens, cur non ſemper mouet? & vnde nobis obliuio, & error, fallaciaque? An culpam habet permiſtio? Eædem omninò Peripateticos anguſtiæ premant, ſi non ipſe agens ſeſe intellectui potentia indat, vnúsque illi fiat; ſed id modò agēs præſtet, quòd rerum formas ſenſu perceptas, & in imaginatione repoſitas, nec dum penitus materia exutas ſuo ipſe eas fulgore illuſtret, & ſui ſimiles faciat; penitus nimirum immateriales, talesq. factas intellectui potētia affigat, vniatque; vel tales illę factæ ſui ſimiles ex intellectu potentia educant iuxta Peripateticorum poſitiones. Formas enim, quæ factus eſt, quocunque eæ ſit factus modo, perpetuò intelligere eum oportet; & nequaquam eas intelligentem defatigari vnquam. Neq; enim eſſe, nec obliuiſci. Non ſiquidem veluti in illius ſuperficie depictæ eæ ſunt; è qua igitur deleri queant: ſed illas, vt propriam formam, ſuſcepit; eæque ipſe factus eſt. Sui itaq; obliuiſci, quin eſſe omninò deſinere videatur, ſi formarum, quas ſemel factus eſt, obliuiſcatur. Neque erret etiam vnquam. Neq; enim formæ, quæ non eſt, fiat, vel quæ factus eſt, aliæ pro alijs videantur.

INTELLECTVI POTENTIA AGENTEM, VT PROPRIAM FORmam, accedere Ariſtoteli viſum eſſe: & humanam animam propria natura intelligentem non eſſe. Cap. XXIIII.

AT intellectum potentia ab agente, vt à propria forma, perfici Ariſtoteli placuiſſe exiſtimandum eſt omninò. Explicata itaq; intellectus potētia, ingenio, naturaq., agentem illi neceſſariò adijciendum ratiocinatur; quòd nulla in natura, nulloque in genere, materia, & potentia ſola conſtituta ſit, & iners ea, imperfectaq. relicta; ſed natura, generéue in quolibet ſubſtantia itidem, à qua illa perficiatur, abſoluaturque, conſpiciatur.
3. de aīa ,, Quoniam (inquit) in omni natura hoc quidē vt materia vno-
,, quoq; in genere, quæ eius generis quæ ſunt, fieri omnia poteſt; illud cauſa, & effi-
,, ciens, quod illam ea omnia facere poteſt: humanæ itidem animæ differentias has in-
,, eſſe neceſſe eſt. Quoniam ergo intellectus, qui omnia fieri poteſt, ineſſe viſus eſt: is
,, itidem neceſſariò indendus videtur, qui illum ea omnia facere poſſit. Et multò is ſe-
,, parabilis, immiſtusque, & impatibilis magis, quàm ille; nullaq; prorſus potentia ad-
,, miſta, idem & ſubſtantia, & operatione ſit oportet. Vſquequaq; enim efficiens patiē-
,, te, & principium materia præſtātius eſt, honorabiliusque. Et alibi, Cogitare (inquit)
,, & amare, & odio proſequi, non illius (agētis videlicet: de eo enim ibi eſt ſermo) ſed

illum

„ illum contiuentis (imaginationis ſcilicet) quatenus illum continet. Quapropter con
„ tinente corrupto, neq; recordatur, neq; amat: neq; enim illius ſunt hæc, ſed cómu-
„ nis (id eſt permiſtionis) quę iam perijt. Intellectus autem fortè diuinius quiddam eſt,
& impatibile. Et cauſam inquirens, cur eorum, quæ in vita egimus, nihil recordamur,
neq; inimicitias vlciſcimur; neq; ijs, quorũ deſiderio ſummè tenebamur, apparemus
„ vnquam; Propterea (inquit) poſt mortem non reminiſcimur; quòd impatibilis qui-
„ dem hic eſt intellectus: at alius, ſine quo hic nihil intelligit, corruptibilis. Intellectui
igitur potentia agens, vt propria forma, copulari, vnirique, & ſuprema omninò ani-
mæ noſtræ portio, & forma Ariſtoteli videtur. Nam ſi vel agentem intellectui poten-
tia non vniri, vel ſi nos non agentem, quem vnum verè immortalem, æternumq; ſta-
tuit, iudicaret Ariſtoteles: ne inquirendum quidem erat, cur eorum, quæ in vita egi-
mus, nihil recordamur. At quæſtio, intellectus vtriuſq; natura, coniunctioneq; ex-
plicata, & hominum facta ea forma, ſummè opportuna, ſummèq; etiam neceſſaria.
Immortalibus enim ijs ſtatutis quærendum omninò erat; cur eorum, quorum tanto
in vita ſtudio tenebantur, memoriam omnem depoſuere. Et ſolutio dictis conueniẽ-
„ tiſſima. Nos (inquit) verè intellectus agens ſumus. At is vbi in viuis nobis ab alio ad
„ aliud fertur, vbiq; vel amore afficitur, vel odio. Et vbi quæ hic fiunt intelligit, non ſo
„ lus afficitur, nec ſolus intelligit, ſed cum alio ea omnia; cum imaginatione videlicet,
„ & imaginationi permiſtus, quæ cum corpore occidit. Iure igitur quæ ſolus per ſe in-
„ telligere non poteſt, corpore exolutus, ab ijsque, quorum ope, & quibuscum ea in
„ tellexit, ſeparatus ſolus ipſe per ſe exiſtens intelligere non poteſt. Eadẽ & Theophra-
„ ſtus (ſi Themiſtio credimus) quæ ab Ariſtotele tradita ſunt, retractans, Rectè illud
„ quidem (inquit) quod in omni natura inueniri dicebamus, hoc quidem, vt materiã,
„ & potentiam eſſe, illud verò, vt cauſam, & efficiens; & quòd ſemper efficiens patien
„ te, & principium omninò materia honorabilius eſt, præſtantiusque. At id conſiderã-
„ dum; quales nam duæ naturæ illæ ſint, quibus ratio hominis, atque mens conſtat; &
„ quale itidem id ſit, quod intellectui agenti ſubijcitur: miſtum enim quodammodo,
„ & quaſi concretum videri intellectum ex agente, & potẽtia. At ſiue ipſe agens, vt pro-
pria forma, intellectum ſubit; ſiue rerũ formas ſenſu percæptas materia ab ipſo exu-
tas illi vt propriam formã indit; ſiue illæ huiuſmodi factæ ſui ſimiles ex intellectu po-
tentia educunt: ſemel illum quouis modo formis donatum, perfectumque, & actu fa-
ctum, ſemper vtiq; (vt viſum eſt) & ſimul omnia intelligere oportebat; ſiquidem ea
intelligit, quæ factus eſt: minimèque intelligendo defatigari; propria enim operatio
nec vires, vt dictum eſt, imminuit, nec ſubſtantiam immutat, quin robur auget, ma-
ximèq; ſubſtantiam conſeruat; nec obliuiſci; non ſcilicet quod eſt, non eſſe: nec er-
rare vnquam; aliud.ſ. quàm quod eſt, eſſe. Quæ quoniam omnia non interdum, ſed
aſſiduè patitur quæ intelligit anima: nec vniuerſa ipſa, nec eius portio vlla ſui natura
intelligens videri poteſt; cuius videlicet propria operatio intellectio ſit. Paſſio igitur
quædam intellectio ſit oportet: & ſi quidem operatio; at ad quam non à propria ip-
ſius ſubſtantia, ſed à paſſione omninò quapiam agatur; qua penitus vacat, quæ pro-
prijs viribus iuxta propriam operatur naturam.

NEQVAQVAM, VT PERIPATETICORVM NONNVLLIS PLAcet, propterea intellectum, dum intelligit, defatigari, & obliuiſci, decipique; quòd in hominum corpus illapſus veluti in ſoporem deijciatur. Cap. XXV.

NEc verò propterea intellectum nõ ſemper intelligere, & dum intelligit de-
fatigari, & obliuiſci interdum, decipiq; dixerint Peripatetici; quòd in cor
pus illapſus, intellectuiq; potentia inditus, vnitusq, minimè, qualis ſui na
tura erat, actu nimirum intelligens, & non aliud operatione, aliud ſubſtantia exi-
ſtens re-

ſtens remanet; ſed formis, quæ ipſe erat, ſi non penitus deletis, abolitisque, at obſcuratis ſanè, & veluti caligine quadam aſperſis in rerum omnium inſcitiam, & veluti in ſoporem, veternumque deiectus ſit; è quo, vt excitetur; & formæ, quæ erat, ruſus eluceant, ſenſu omninò, atque imaginatione opus habeat, è qua illas hauriat; vel vt propriæ obſcuratę (vt dictum eſt) aut in ſoporem deiectæ ab ijs, quæ ſenſu perceptæ in imaginatione repoſitæ ſunt, illuſtrentur, aut expergeſiant. Non aſſiduè igitur eum intelligere, defatigarique, dum intelligit; quòd corpori immerſus, quaſi in aliam actus naturam, libens ſtertat: & propterea etiam obliuiſci; quòd quas ſtertebant formæ, non benè expergefactæ iterum in ſomnum delapſæ, iterum ab ijs; quæ in imaginatione repoſitæ ſunt, expergefaciendæ ſint: & decipi interdum; quòd veluti ſomno oppreſſus intellectus non diligenter formas, quas ſuſcipit, à quibusue expergeſit, intueatur. Nugæ enim hęc, & figmenta, vix poetis ipſis concedenda; & quæ ſingula anguſtię excipiant multò etiam, quàm quas effugere ſtudent, minus ſuperabiles. Primùm enim penitus immaterialis, nulliq; prorſus corpori conuenire potens agens, nullumq; externum, at eam modò, quæ ipſe eſt, intelligens; quî à corpore oblędatur, aut corpori incluſus in ſui ipſius inſcitiam delabatur, declarent oportet. Tum quoniam intellectus vterq; immortalis Ariſtoteli exiſtit; propterea; ingenitus etiam ei ſit neceſſe eſt: niſi alia vterque, atq; alia ſubeat corpora, (quod Ariſtoteli minimè placet) infinito iam tempore per ſe vterq; extitit nihil alteri commiſtus. Iners quidē intellectus potentia, ſegnisque, & veluti non ens: agens verò multò (vt videtur) perfectior, abſolutiorque; quàm poſtea illi vnitus factus eſt. Per ſe igitur exiſtere potens cur illi iungi velit, à quo incommoda multa, bonum habeat nullū, quęrendum omninò. Ea enim modò copulari, vnirique inter ſe velle videntur; quæ aut ſeorſum eſſe non poſſunt, vel quibus vnitis, innexisq; melius eſt. Tum ſi vel illius illecebris captus, vel occaſione alia quauis vniri illi velit; at non propterea hominū corpora ſubeunda illis ſint. Quid enim obſtet, quin vbiuis propriam materiam, nihilque eam repugnantem ſubeat agens? Nam ſi eam dixerint intellectus potentia naturam eſſe; vt non niſi corpori incluſus, & à formis, quas ſenſus; atque imaginatio habet, perfici poſſit: is itaque, qui prius à corpore ſeparatur, quàm formas vllas ſuſceperit, vel qui corpus ſubijt ſenſorio quopiam, viſus pręſertim, orbatum; non infinito tantùm tempore potentia, materiaq; formæ expers, qualis nulla alia vel temporis ſpectatur momento, extitit, ſed infinito itidem tempore erit. At neq; quomodo, aut qui; cum ad corpus, & ad ſenſitiuam animam penitus incorporei, nulliq; corpori inhęrētes intellectus accedāt, Peripatetici explicent, motum omnem incorporeis abnegantes rebus; neq; etiam quando, agens pręſertim. Nam potentia (inquiunt) magis animę cognatus videtur, & prior, in ipſo fortaſſe primo ortu comprehenſus. Neq; nobis magis obſcura hęc, quàm Peripateticis videntur. Ipſe itaq; Theophraſtus; Si ſociatus
„ (inquit) congenitusq; intellectus, qui mouet, ſtatim mouere oportebat, & ſemper.
„ Si verò poſterius accedit; quicum, aut quomodo generatio hęc abſoluitur?

EXPLICANDVM ITIDEM PERIPATETICIS ESSE, VNVSNE ſit intellectus vterque, an plures. Et illorum nonnullis ab his fortè incommodis relectis non intellectum, ſed cogitatiuam ſubſtantiam hominis formam poſitam eſſe. Cap. XXVI.

AEGERRIMÈ (reor) difficultates, quę expoſitę ſunt, Peripatetici diluant. Vel ipſius igitur Theophraſti hęc inquirentis, tractantisq; oratio plena dubitationum, contentionisque, & diſceptationis Themiſtio videtur. At illud vel imprimis quęrendum fortè etiam ægriùs: num ſcilicet plures ſint intellectus potētia, & plures itidem agentes; an vnicus hic modò, multi illi. Quodcunque enim po-

nabe, magnas ponant abſurditates. Plures ſcilicet ſi ſint vterque, vel alter etiam modò; infinitum actu neceſſariò ponendum, ſummò ab Ariſtotele reiectum, exploſumq. ſi vnicus vterque, vel alter etiam tantùm; modum, quo hominum intellectio, & ipſimet à ſeipſis differant homines, intueri non licet. Neq; enim poſſibiles a ſeipſis re differunt vlla, eiuſdem omnes naturæ, nullaque affecti materia, nec corpore vllo pro organo vtentes, ab eodemq. omnes informari, perfectiq. agente. Hæc fortè incommoda vitantes Peripateticorum nonnulli non intellectum ſupremam hominis formam (qualem Ariſtoteli poſitam eſſe vel ipſi viſum eſt Theophraſto) eſſe, & hominis eſſentiam non ab intellectu præberi contendunt; ſed aliam homini induunt ſubſtantiam: quæ materialium formarũ longè nobiliſſima, ſupremaq. animæ ſenſitiuæ potentia, vera hominis forma ſit; & à qua ſingulorum propria ſuum ſinguli habeant eſſe; & è qua omninò, & organico corpore, vt è forma, & materia, homo conficetur. Nam ex homine, & intellectu non hominem; neque vt è materia, & forma, ſed veluti è nauta, & naui diuinitus quid componi; intelligentem nimirum hominem. Non itaq; eſſe ab intellectu homini præberi, ſed ratiocinari, atq; intelligere; & ab vno, eodemq; hominibus omnibus: non ſiquidem in plures quaſi ſecandus. Quin neq; in poſſibilem, agentemq; diuidendus ijs intellectus videtur. Eo autem cum intelligere modo, quo intelligentiæ reliquæ, quarum eum in numero reponunt: quòd nimirum ideas in ſe ipſo, rerumq; habeat rationes. At illarum infimam, ignobiliſſimamq; hoc ſortitam, vt extra ſe progrediatur, & ad humana corpora delabatur, in quibus propriam perfectionem amittat omnem; inq; omnium, quæ in ſeipſa habet, & ſui etiam ipſius decidat ignorationem. Minimè itaq; intellectus actu amplius remaneat, at potentia tantùm, & tabellæ non depictæ ſimilis. Rurſus porrò perficitur, actuq; fit; quòd non ex vniuerſo ipſo ideæ, formæq; deletæ ſunt; neque vniuerſus omninò intellectus à corpore oppreſſus, & veluti in veternum deiectus: ſed præſtantiſſima ipſius pars nihil de propria natura immutata, & ideas, formasq; in ſeipſa retinens, ſeruansque omnes ab ijs, quæ ſenſu perceptæ, & in imaginatione repoſitæ ſunt, occaſione ſumpta, & veluti ab ijs commota, excitataque in altera eas parte, è qua quaſi deletæ erant, reponat. Verè (vt ille inquit) miſeri, infelicesque, & ſerui naturæ Peripatetici; qui Ariſtotelem ſubſtantiam, quæ nulla homini ineſt, ei induentem in maximas difficultates coniectum, & intellectum omninò, qualem Ariſtoteles homini indit, indi non poſſe intuiti minimè (quod oportebat, ſi non hominis decreta, ſed rerum naturam intueri propoſitum ijs erat) miſſum illũ faciunt; ſed labantes illius poſitiones proprijs figmentis fulcire nituntur. At nec id agunt tamen; & Ariſtotelem omninò inertiæ damnant, aliam, & quam ipſe induxit non ſit, homini indentes formam; & nequaquã difficultates, à quibus reiecti illam commenti ſunt, effugientes, vt ſequens manifeſtabit ſermo.

VEL SI COGITATIVA HOMINIS SIT FORMA, IDEM TAMEN intelligere hominibus ſit omnibus: & cogitatiuam nuſquam Ariſtoteli conſpectam fuiſſe. Cap. XXVII.

SI quidem non hominibus idem eſt eſſe, quòd non ab intellectu vno id omnes, ſed à ſua quiſque habeat cogitatiua: at intelligere idem omnibus eſſe negare minimè licet. Quin ipſi inprimis manifeſtè ponunt, ab intellectu vno, eodemq; id omnibus præberi. Neque enim rerum formas à ſenſu perceptas, & in imaginatione repoſitas diuerſas in diuerſis hominibus eſſe, vel ab intellectu diuerſo ab ijs modo in diuerſum trahi poterit licet. Minimè igitur id illis incommodum amouetur cogitatiua: tum fortè gerere vel inprimis ipſum commenti ſunt. Nã Ariſtoteli penitus ignotam fuiſſe cogitatiuam, & intellectum ſupremum, haud præſtantiſſimæ partem, veramq.

hominis formam viſam fuiſſe, minimè nobis declarandum. Summo enim ille ſtudio, ſummaq; diligentia ſubſtantias, facultateſque, quę homini inſunt, inquirens, explicanſq; nihil cogitatiuæ meminit vſquam: quę, vera hominis ſi ſit forma, quàm diligẽtiſſimè explicanda erat. At is ſenſus, imaginationiſq; natura declarata, & modo, quo à ſeipſis, & à ſingulis rationalibus differunt facultatibus, nulla omninò vſquam cogitatiuæ facta mentione intellectus naturã manifeſtat, apertiſſimèq; animæ noſtrę partem eum facit. At neq, intelligentiarum numerum inquirẽs, colligenſq; Ariſtoteles, ſingulisq; ſuos ſingulos aſſignans orbes, de intellectu humano, aut de humano vſquã meminit orbe; qui vel inprimis inquirendus erat. Niſi enim non vna ſit, continuaq; intelligentia, at in partes diuiſa; & quæ vel cum hominibus ſingulis oriantur, occidanſque; vel quæ è morientibus in naſcentes, pareſque eos numero migrent (quod nunquam, reor, ponant) nequaquam hominum corporibus, aut animis indi poteſt; ſed alius omninò aſſignandus ei eſt orbis, minimèq; is ab hominibus remotus; aer nimirum, in quo homines degunt, & cui multò, quàm terrę, commodius ſubſtantia huiuſmodi indi queat. Perpetuus itaq; ibi, continuuſq; exiſtens intellectus, hominum corpora omnia ſubeat, nuſquam vel ortus, vel interẽptus: quod mundi animæ euenire nonnullis videtur. At hoc præterquam quòd minimè Ariſtoteli placet; qui ſcilicet aeri, & reliquis primis corporibus præter propriam formam, propriamq; ſubſtantiam ineſſe quid pernegat; per ſe id abſurdum, poetarumq; figmentis perſimile apparet. Non ſcilicet adeò nobilis ſubſtantia, qualis intelligentia videtur, orbi indenda eſt; qui paſſim interrumpatur, immuteturque; & corrumpatur. Tum ſi per ſpatiũ hoc vniuerſum diffuſa quæcunque in eo ſunt neceſſariò ſubit: non hominum modò animas, corporaque, ſed reliquorum etiam animalium, plãtaſque, & ſaxa ſubeat; in quibus multò etiã corrumpatur magis. Si declinare hæc queat; & declinet malum declinans; neque hominum itidem animas ſubeat, in quibus ſui ipſius illam capit obliuio, penè & corrumpitur. Illud etiam abſurdius; è præſtantioribus videlicet, atq; ignobilioribus partibus incorpoream, & maximè vnam componi ſubſtantiam. Ariſtoteles certè id non auſus duplicem potius intellectum humanæ animæ indendũ cenſuit. His quidem ſeorſum, alijſq; his ſimilibus anguſtijs cogitatiuę; humanęq; intelligentiæ inuentores opprimi videntur; minimè illis liberi, in quibus hærere, cõflictariq; Ariſtoteles viſus eſt. Summopere itaq; incuſandi, qui dum Ariſtoteli errahei hærere pertinaciter volunt, & eum deſerunt, & incommodo, cuius fortè gratia id fecere, minimè vitato, alia multa ipſi ſubeunt nihil illo minora.

VEL SI HOMINIBVS SINGVLIS SINGVLI INSINT INTELLEctus agentes; illorum tamen intelligentiæ diſcriminis cauſam Peripateticis reddi minimè poſſe: nobis verò manifeſtiſſimam eam eſſe.

Cap. XXVIII.

AT vt agens itidem proprius ſingulis inſit hominibus; ſingulorum itaq; hominum intelligere proprium ſit: non certè diſcriminis, quod inter eorum intelligentias ſpectatur longè maximum, cauſam Peripatetici aſſignare queant vnquam. Quod enim re nulla prorſus à ſeipſis poſſibiles differũt, ſed eiuſdem ſunt omnes naturæ, & qui vnus omnes videri poſſint, verèque vnius ſint omnes, & multò agens amplius; & ne poſſibilis quidem ipſe corpore vllo pro organo vtitur; & ſi quid ad intellectionem ſenſus confert, ſenſuſq; aſſecla imaginatio, nihil id diuerſum in diuerſis eſt hominibus, ſed idem prorſus in omnibus: quales enim ſunt rerum formæ, tales hominibus omnibus, eædemq; prorſus hominibus ſentiuntur omnibus; & quales ſen-

tiuntur

duntur tales in imaginatione reponuntur; nihilque prorſus in ſentiendis ijs à ſeipſis differunt homines, ſed omnes modo eodem eas percipiunt; & eædem quæ ſunt, eædem videntur omnibus; formis itaque ijsdem ab omnibus ſenſu perçeptis, ijsdemque in imaginatione repoſitis, in omnibusq; ab agente eodem materiæ cōditionibus denudatis, eidemque intellectui potentia affixis, quī in diuerſis hominibus diuerſæ fiant, intueri minimè licet. Nobis nullus neque in hoc labor. Quoniam enim paſſionum, motuumque, quibus aliàs commotus eſt ſpiritus, recolitione intellectio fit; & ſpiritus longè à ſeipſis calore, tenuitateque, & puritate differunt; in longeq; diuerſiſſimis collocati ſunt, operanturq; cerebri ventriculis; nec æquè ab externis rebus cōmoti ſunt omnes; nec præteritorum motuum cognitio, motusq. ipſi æquè in omnibus remanſere; nec æquè ad eos recolendos prompti, nec æquè aptum locum nacti ſunt omnes: longè intelligant diuerſiſſimè neceſſe eſt. Nam etſi (vt dictum eſt) non ſpiritus ipſe in hominibus, ſed ſubſtantia à Deo immiſſa intelligit: quoniam, dum in corpore ea inhabitat agentibus naturis, & corruptioni omninò obnoxio, ſpiritus miniſterio, atque opera intelligit; itaque ea modò intelligit, quæ è rerum ſenſu perçeptarum ſimilitudine intelligi poſſunt, & quæ ſpiritus ei intelligenda veluti offert, aut miniſtrat: vtique prout ſpiritus ad motus recolendos, ſimilitudinesque dignoſcendas aptior, ineptiorue fuerit; præſtantius ipſa, deteriusue, & (quod paſſim euenire videtur) iuxta ſpiritus omninò naturam intelligat oportet. Age verò quæ cuilibet ſpiritus naturæ intelligentia, & à quibus corporis naturis, diſpoſitionibusque ſinguli illi fiant, inquirere ne grauemur. Res enim ſi non vniuerſa loco conueniens, at quæ fortè non niſi modo, quo ſentit, quoue imaginatur, & quo intelligit ſpiritus, expoſito, rectè explicari poterat, longè certè inquiri digniſſima, quin hic inquiratur nihil impedimento eſſe debet.

SPIRITVS CALORE INTER SE, TENVITATEQVE ET PVRItate differre, nitoreque; & quibus horum exuperans ad intelligendum aptior, ineptiorue ſit. Cap. XXIX.

MAXIME diuerſis, maximèq; diſſimilaribus è rebus, & à maximè diuerſo, & languente omninò calore educti hominum ſpiritus; nō, vt cœleſtes orbes (quibus perſimiles conſpecti ſunt) eodem omnes naturæ robore, eademq; tenuitate donatos eſſe, eòq; tantùm inter ſe differre, quòd in alijs magis in ſeipſos collecti, conſpiſſatiq; ſint, in alijs minus, ſed calore, tenuitateque, & puritate inſuper, nitoreque ſummè inter ſe diuerſos eſſe, alios nimirum alijs multò calidiores, tenuioresque, & puriores, nitidioresque, minus ſcilicet ab immiſtis fuliginibus fœdatos, obſcuratosq; eſſe exiſtimare oportet. Quoniam enim à calore quouis tenuitas vel ſumma confici, ab eaq; craſſities, in qua ingenita eſt, confertim inde, copioſaq; vndique, & magna erumpente vi in minutiſſima quædam fruſtula disrumpi, in fuligines nimirum agi, & cum illa ex efferri conſpectæ ſunt; quin in ciborum concoctionibus, quæ in animalium corporibus fiunt, & tenuitati, quæ ad cerebri effertur ventriculos, immiſtæ ipſi immiſceantur ſpiritui, itaq; ſpiritus ipſius continuitatem intertumpant, tenuitateq; impurent, & nitorem fœdent, obſcurentque, ambigere non licet. His porrò conditionibus inter ſe cùm differant ſpiritus; vtiq; & patiendi, & operandi, intelligendi oīnō facultate inter ſe differāt neceſſe eſt. Et ſi modum, quo intellectio, ratiocinatioq. fiat, ante oculos ponamus; qui ſpūs ad intelligēdum proptior, aptiorq., & qui puriùs oīnō intelligat, manifeſtū fiat. Quoniam. ſ. intellectio, ratiocinatioq. rerum ſenſu perçeptarū ſimilitudine fit; & rerum, quę perçeptę ſunt, nequaquā imagines, ſed motuum modò, quibus ab ijs cōmotus eſt, cognitio, memoriaq; in ſpiritu remanet; itaq; vbi quas

is ſenſit res imaginatur, nequaquam earum imagines intueri, ſed motus, quibus ab ijs commotus eſt, ſpiritum recolere viſum eſt: vtique qui ſpiritus ad motus recolendos promptior eſt, is ad intelligendum promptior ſit neceſſe eſt; calidior nimirum qui eſt, tenuiorque; ſegnior contra frigidior, craſſiorque. Liceat enim (quando non ſpirituum natura, diſpoſitioque, ſed differentiæ hic inquiruntur, quibus iuxta harum vtramque inter ſe differunt ſpiritus; & adeò calore, tenuitateq. ab alijs alij exuperantur, vt illis hi collati frigidi, craſſique videri poſſint) frigidos eos, craſſosque appellare. Nec à ratione res ipſa diſſentire videtur. In calido ſiquidem corpore promptior, perſpicatiorque vſquequaque ſpiritus; & calidis in morbis excitari, exacuiq; intelligentia, & qui ijs vexantur maximè mente celeres, atque adeò præcipites fieri videntur: in frigido contra corpore hebes, torpidusque ſpiritus; & cerebro perfrigerato Galeni teſtimonio letargo homines afficiuntur, & memoriæ, intelligentiæq; iactum fit. At ſi quò calidior, tenuiorque fit ſpiritus, eò ad motus recolendos, & ad intelligendum promptior; non & aptior itidem fit. Quando enim præteritorum, præſentiumque motuum collatione intellectio fit: vbi adeò ardens, tenuiſque, ad motus ſcilicet promptus factus eſt, adeòque nouis moueri aſſiduè motibus feſtinat ſpiritus, vt præſentes cum præteritis conferre nihil curet; prauè certè intelligit, motuum ſimilitudines, vel nihil, vel non ſatis intuens; proindeque ſimiles enuncians, qui ſimiles non ſunt. Is itaque ad intelligendum & promptus, & aptus erit, is ſcilicet rectè intelliget ſpiritus; qui calidus quidem, tenuiſque, & moderatè vtrumque eſt. Et quoniam inſuper ſibi ipſi continuus, nitidusque qui eſt ſpiritus, à nullis ſcilicet fuliginibus, maculiſue interruptus, obſcuratusue, & fœdatus, continuas, integrasque, nihil videlicet, vel interruptas, vel reiectas rerum percipit actiones; & continuis ab ijs, nihilque interruptis, immutatiſue commouetur motibus; itaque quales ſunt, tales percipit res; & qui rebus ab ijsdem in eo fiunt motus perpetuò apparent ijdem, & diuerſi, qui à diuerſis: purus qui eſt, nitidusque, purius omninò is intelligit, diſtinctiusque; qui contra ab immiſtis fuliginibus interruptus, vel à tenebris quibusuis fœdatus eſt (quòd qui in ipſo fiunt, nec continui, nec vigentes fiunt motus: eſt & vbi qui ab ijsdem fiunt rebus, non ijdem, & ſimiles, qui à diuerſis fiunt; quin & continui, clarique qui facti ſunt, dum recoluntur, interrumpi, obſcurarique, itaque pro alijs videri poſſint) confusè is, perplexèque intelligit. Nec verò vel inſenſibilis rei commiſtione ſummopere ſpiritus intelligentiam, & motus, qui in eo fiunt, vel recoluntur, interrumpi, immutarique mirari licet: vel ipſam ſolis lucem aërem longè tenuiſſimis vaporibus obſitum permeantem, & à ſpeculis paulò craſſiore ſpiritu afflatis reſilientem diuerſam factam, & aërem per interruptas res commotum adeo diuerſos ædentem ſonos, adeò ſcilicet diuerſis motibus ſpiritum commouentem ſentientibus. Quæ certè eueniunt, rationi, quæ expoſita eſt, nihil diſſentiunt vſquam. Perplexa ſcilicet, turbulentaque eorum omnium ratio eſt, qui viſceribus immoderatè calidis donati ſunt; ſiquidem ab exuperante calore præcipuè fuligines fieri viſæ ſunt: pura contra eorum, tranquillaque, quorum ſpiritus puriſſimus; à quorum ſcilicet moderato calore nullas, aut perpaucas fuligines fieri exiſtimare licet. Quod igitur dictum eſt, moderato calore, moderataque tenuitate donatus qui eſt ſpiritus, promptus, aptusque ad intelligendum; qui verò ijs excedit, præceps is eſt, inſtabiliſque: & purus qui eſt, ſplendidusq., exquiſitè is, diſtinctèque intelligit; frigidus contra, craſſusque, ſegnis, ineptusque ad intelligendum; impurus, obſcurusque indiſtinctè intelligit, perplexèque.

QVI CALIDVS EST, NON PERPETVO ET TENVEM ETIAM, purumque eſſe ſpiritum, & qualis eſſe poſſit inquirendum. At prius quibus reficitur è rebus. Cap. XXX.

QVONIAM verò nequaquam qui calore exuperat ſpiritus tenuitate itidem, puritateque, & ſplendore perpetuò exuperat; ſed, vaporũ more è terra à ſole ductorum, qui calore interdum pręſtat, tenuitate ſuperatur, puritateque; & (vt alibi ſatis declaratum eſt; & iam iam amplius declarabitur) multa ex dictis oppoſitionibus coniugia oriri poſſunt; vt nõ maioris modò, minoriſue ratione inter ſe differant ſpiritus, ſed iuxta coniugia itidem: vtique quales conſtitui, quæ nimirum ex dictis qualitatibus coire inter ſe queant (neque enim omnes, & quæ ſibi ipſis oppoſitæ ſunt) inquirendum; tum etiam, & à quibus tales conſtituantur. Nã ſi (vt dictum eſt) non loco oĩnò conueniens, at digniſſima inquiri res, quàm diligentiſſimè inquirenda eſt. Et illud igitur prius; è quibus videlicet, & à quo nutriatur, reficiaturq; ſpiritus. Neq. enim, vt reliqua ferè omnia, è quibus eſt refici etiam ſpiritus poteſt, adeò in neruoſo genere exiccato, areſactoq; ſemine, vt tenuitas nulla amplius inde educi queat.

E QVIBVS, ET A QVIBVS REFICITVR SPIRITVS. Cap. XXXI.

QVONIAM (vt in ſuperioribus expoſitum eſt commentarijs) ſpiritus aſſiduè imminuitur; itaque, ſi ſeruandus, reficiendus aſſiduè eſt; & vel ſi proprius ipſius calor magnus omninò eſt, at quòd tenuiſſimo inditus ſubiecto longè exiliſſimus, proinde & langnidiſſimus factus eſt; & qui non res quasuis, & vbiuis poſitas, ſed eas modò exuperet, & in ſeipſum agat, quæ exiguum quid ab ipſo diſſident, & quas copia ſummopere excedat, & veluti circumplectatur: vtique calidis, tenuibusque è rebus quibusuis, quibus ad cerebri ventriculos, ipſumq; ad ſpiritus vniuerſitatem patefactus eſt aditus, quæ illos ſcilicet ſubeunt, ipſiq; immiſcentur ſpiritui, & ex aere omninò, quem aſſiduè inſpiramus, & è vaporibus, qui ex aſſumptis cibis à ventriculi, ventriſq; calore aſſiduè educuntur, & ex euaporatione amplius, qua è venis, arterijsq; quibusuis, quæ cerebri ventriculos attingunt, ex eaque præcipuè labitur, quæ ſub cerebri baſe innumeris flexibus in retis morem, vnde nomẽ adepta eſt, complicata eſt, ſpiritum refici maximè eſt rationi congruum. Nec propterea modò, quòd illorum ſingula magnam habent ad ſpiritum cognationem; & ſingulis ad cerebri ventriculos patefactus eſt aditus: ſed & amplius fortè; quòd iuxta ſingulorum diuerſitatem, immutationemq; diuerſi fiunt, aſſiduèque immutantur ſpiritus. Benè videlicet ſui natura calidus, beneque tenuis eſt aer; & qui, in ſpiritum vt agatur, frigore modò, quo à præpotente terræ natura affectus eſt, exuendus, & modicum quid amplius attenuandus; & manifeſtus ei per nares ad cerebri ventriculos patefactus eſt meatus. Et ad ſpiritum quampiam ipſius portionem efferri, ſpiritui immiſceri, in ipſumque agi ſpiritum; cum odorum; aeris ſcilicet ab aliena quapiam natura affecti perceptio, & quas iuxta hanc animal patitur paſſiones, tum & quæ in hominum diuerſo ſub aere degentium ingenijs, corporibusque diuerſitas ſpectatur, & morborum, qui aeris vitio concipiuntur, malignitas manifeſtè declarat. Non ſcilicet tanta ab odoribus quibusdam voluptate, & tanta contra à quibusdam moleſtia animal afficiatur, vt ab illis veluti viuificetur, ab his contra penitus exitio detur, & nullo vtrumque temporis momento; niſi aeris, qui inſpiratur, portio quæpiã cerebri ventriculos ſubeat, ipſiq; immiſceatur ſpiritui; animalis nimirum parti, quæ vna ab aeris viribus pati, immutarique, & exuperari poteſt; & cuius qui in animali fit ſenſus eſt omnis; & quæ omninò ipſum eſt animal. Minus etiã, niſi ſpiritus ex aere, qui inſpiratur, reficiatur; adeò qui diuerſo ſub aere ge-

nitiq; educatiq; ſunt, intelligendi, motusq. ædendi facultate, & corporis robore, coloreq; inter ſe different: & ſub tenui, puroq; illo bene intelligentes, beneq; ad motus omnes prompti, & robuſto, beneq; colorato ſint corpore; ſub craſſo contra, impuroque, mẽte hebetes, & torpidi, ſegnesque, & infirmo omninò corpore, & colore colorato, qui proximam denunciet corruptionem. Manifeſtè.n. propterea cuiuſmodi vtriq. ſunt, fiunt; quòd tenuis, purusq. aer copioſior ventriculos ſubit, & in huiuſmodi ſtatim vniuerſus agitur ſpũm; qui igitur motus, quibus à ſenſilibus commotus eſt, puros, nulloq. recolat labore, & valentiſſimè corpus moueat, & rectè nutriat, gubernetque; è craſſo contra, imputoq. (quòd minor eius copia ventriculos ſubit, longèq; inuertitur ægrius, & non vniuerſus in ſpũm agitur) modicus, craſſusque, & impurus conficitur ſpiritus; qui igitur oẽm ad motum ineptus nullum propriorum munerum (quæ.ſ. omnia motu obeunda ſunt, perficiẽdaq;) rectè obire queat. Et morbi aeris vitio concepti, nulla medicorũ ope curari poſſe videntur; quòd non viſcus vllũ, nec venis inexiſtẽs humor, ſed ipſe vitiatus eſt ſpiritus. Itaq., vt curentur, nõ (quod medicis fit) vllus euacuandus eſt humor; ſed preinexiſtens ſpũs fouendus, & tenuior omninò faciendus, & alius, multusq. is, & tenuis, purusq. ingenerãdus. Quod è proprijs odoribus, & cibis, potionibusq. fit: è quibus ſtatim euaporatio multa, & tenuis, puraque educatur. Idq. vbi interdum factum eſt, vbi.ſ. multus, probusq. ingeneratus eſt ſpũs, ſuperati ſunt morbi. Vapores itidẽ, quos aſſiduè è cibis ventriculi, ventriſq; educit calor, bene ſpiritui proximi ſunt; bene.ſ. calidi, beneq; tenues; & latum iis æſophagus, meatusq;, qui ex ore ad nares, indeq; ad cerebri aſcendit ventriculos, ad ſpũm prebet iter. Et ſpiritui oĩnò eos immiſceri, in ipſumq; agi ſpiritum, inde liquidò patet; quòd vbi longa inedia, magnisq. cõfecti ſumus laboribus; vbi videlicet valdè imminutus eſt ſpiritus: quãtulouis cibo, vinoq; aſſumpto, nullo tẽporis momento refici, & veluti viuificari videmur. Neq.n. ratione alia vlla id euenire intelligere licet; niſi quòd tenuitas, quę cibo, vinoq; inerat, è contrito illo, & è contrectato, cõmotoq; hoc, ex vtriſq; oĩnò concalefactis, adapertisq; quid egreſſum nacta ad cerebri elata vẽtriculos, & ſpiritui immiſta bene ipſi proxima in ipſum ſtatim acta eſt ſpũm. Preterea, & quòd poſt aſſumptos cibos quosuis ſomnus nos occupat, eòq; longior, profundiorq., quò magis ij flatulẽti ſint; quo.ſ. copioſiores ex ijs, craſſioresq. exhalent vapores: & ſucci nõnulli non ſoporẽ modò, ſtuporemq., ſed mortem etiam inferunt. Propterea.n. illud; quòd (vt in proprio declaratum eſt commentatio) ſpũs vniuerſitate vaporum, qui in ciborũ cõcoctione fiunt, copia oppreſſa portiones, quæ reliquis in corporis partibus reſidẽt, illi opẽ vt ferant, ad ventriculos confluunt oẽs; tandiuq; ibi immorantur, quoad vapores exuperentur, & in ſpũm agantur. Idq; vbi factum eſt; proprias ſingulę redeũt ad ſedes, & viribus, & copia auctę. Et ſucci, qui, quòd exitiũ inferunt, venenoſi dicuntur, non proprijs id viribus, nec (vt medicis videtur) proprio inferunt frigore. Hoc.n. (vt alibi declaratum eſt) noſtrorum entium nulli prorſus ineſt: & ſi illis, adeoq; inſit robuſtum, vt ventriculi calorẽ exuperet, extinguatq., ſummam (quod frigidę potiones faciunt) inexiſtenti ſpiritui moleſtiã inferant; nihilq; exuperati, proindeq. in nullos acti vapores nullum prorſus faciant ſomnum. Illorum etiam ſapor, non cuiuſmodi cõplurium eſt, amarus ſit, inſipidusue. Propterea itaq. ſoporem, exitiumq; inferunt; quòd longè plurimi, longèq. craſſiſſimi ex ijs exhalant vapores; & qui (quòd plures aſſiduè facti à ſpiritu, qui aſſiduè in ventriculos cõfluit, exuperari non poſſunt) alius aſſiduè, atq; alius, & vniuerſus tandem ad illos confluit: itaq; vniuerſus in vnum actus, non magis fortè à vaporum copia, craſſitieque, atq; à ſeipſo comprimitur, ſuffocaturque ſpiritus. Id verò inde intelligere licet; quòd craſſiore aere inſpirato (cuiusmodi qui è foſſis iam diu cõcluſis, & ſulphureis è cauernis exhalat, eſſe exiſtimare licet) ſtatim ſenſu, motuq; animal deſtitui, & demortuum omninò apparet: & niſi ſtatim in frigidam inijciatur, penitus moriatur; & in eam iniectum, veluti reuiuiſcit. Propterea id enim;

quòd ſpiritus vniuerſitate ab inſpirato aere oppreſſa portiones reliquę omnes ad eã confluxere: tum ſingulæ ſui partem, quæ proprijs in ſedibus reliqua facta erat, à frigida correptam, moleſtia nimirum affectam ſentientes illi opem vt ferant, ad ſuas ſingulæ redeunt ſedes. Itaq. vniuerſitas non amplius ab ijs compreſſa, & inſpirata craſſitie deuicta, tandem propriæ reſtituitur naturæ. Er (vt exiſtimare licet) ingens ille dolor, & mors etiam, quæ nullo propemodum tẽporis momento neruorum, quibus multus ineſt ſpiritus, non inciſionem, ſed cõpunctionem conſequitur, non adeò neruorum, preinexiſtentisq. ſpũs vulnus, ſed huius cõſequitur compreſſionem. Siquidem neruis reciſis (ſpiritui nimirũ, quo elabatur, patefacto aditu) ſi non penitus ceſſat dolor, imminuitur certè; & animal non cõmoritur. Et membris, quibus nerui infixi ſunt, abſciſſis, proinde & neruis, & pręinexiſtente ſpiritu, & ipſo etiam aĩali maius paſſo malũ, non adeò, ac cõpunctis in neruis doler, & non interimit animal. Itaq. quoniam quacunq. occaſione, & quauis in corporis parte multũ in ſeipſum ſpiſſatur ſpũs, non ſumma modò moleſtia afficitur, ſed penitus corrumpitur; & vaporibus è ventriculo, ventreq. ad caput ſublatis, multis præſertim, craſſiſq. (vt alibi ſatis declaratũ eſt) ſummopere ſpũs vniuerſitatis offendirur; ad eamq. ſpiritus portiones vndiq. confluunt oẽs: vtiq. ſoporem, mortẽq., quæ quibuſdam aſſumptis cibis animal corripit, non ab illorum natura, viribusq., ſed à vaporibus fieri ex ijs ad cerebri ventriculos elatis, ſpũsq; vniuerſitati in ijs inhabitante, immiſtis, & ab ea exuperari repugnantibus, proindeq; è vaporibus è cibis eductis ſpũm refici omninò exiſtimandum eſt. Neq. n. nullum illos in vſum, ſed in malum oĩnò, incommodumq., ad ſpiritũ efferri exiſtimare licet. Quòd ſi amplius id intueri libet; in dolore intueri licet, quẽ vapores, qui ex acribus exhalant cibis, capiti inferunt. Quoniam. n. cerebro ij moleſti eſſe non poſſunr; cuius. ſ. ſubſtantiam nihil ij attingãt, nec ſi attingant oblædant quicquam, & quod nullũ prorſus propriarũ paſſionum animali ſenſum prębet: vtiq; ſpiritui, qui in cerebri vẽtriculis inhabitat, & cui vapores immiſcentur, & qui à tenuitare quauis exuperari põt, & cuius ſenſus, qui aĩali fir, eſt omnis, dolorifici ſint neceſſe eſt. Poſtremò & ex euaporatione, quæ è venis, arterijsq. quibusuis, quæ cerebri ventriculos attingunt, & ex ea amplius, quæ (vt dictũ eſt) ſub cerebri baſe in retiformen plexum cõplicata eſt, ſpũm refici; tum arteriæ longitudo, anguſtiaq., & ſitus, tum euaporationis natura, & pulſuum immutatio, quę Galeni teſtimonio ſpũ imminuto malum aliud nullum aĩali paſſo fit, maniſeſtiſſimè declarat. Propterea. n. tanta, talisq. facta, & ibi locata eſt arteria; vr è longa ea, benèq. agitata multa, tenuiſq., & pura educatur exhalatio: & propterea ſub cerebri vẽtriculis collocata; vt ad eos illa efferatur. Er propterea imminuto ſpiritu frequẽtiores fiunt pulſus; quòd imminutũ ſe is ſentiens, & refici ſummopere appetens, procuransque, & ex euaporatione inprimis (vt exiſtimare licet) è plexu retiformi elapſa id fieri ſentiens, frequentius arteriam, quę in eum cõplicata eſt, itaq. & reliquas ita pulſat oẽs. Nam (vt alibi dictum eſt) quos vna in parte ſpiritus ędit pulſus, ſi præſertim magnum quempiam in vſum, magnaue quapiam neceſſitate impulſus tales ibi ædat, in reliquis etiam huiuſmodi ędit oĩbus. Quoniam igitur ex aere, quem inſpiramus, vaporibusq; è rebus ſublatis, quę ventriculo, ventriq. inſunt, & ex euaporatione, quę è ſanguine in plexu retiformi contento exhalat, ab ipſomet ſpũ, & à cerebri inſuper ſubſtantia, motuq; amplius concoctis reficitur, nutriturq. ſpiritus: vtiq. diuerſo ex aere, diuerſisq. è vaporibus, & diuerſa inprimis ex euaporatione, & diuerſa à cerebri natura, motuq., proindeq. & diuerſo è ſanguine, & diuerſo ab arteriarum motu, diuerſaq. earum dẽſitate diuerſum conſtitui ſpũm exiſtimandum omninò eſt. Age verò, quando (vt dictũ eſt) non calore magis, qnàm tenuitate, puritateq. inter ſe differunt ſpiritus: qui calor quam tenuitatem, quamtumue puram, & è quali educat re, vel ſatis ſuperius, & in cõmentario itidem de pluuijs declaratum, vt quæcunque ad tantæ rei explicationem pertinent veluti ante oculos poſita ſint, repetere ne grauemur.

QVI CALOR QVAM TENVITATEM, QVAMVE PVRAM è quali educat re. Cap. XXXII.

QVONIAM (vt in ſuperioribus declaratum eſt commentarijs) quibusuis viribus donatus ſit calor, quam ſubit molem eouſque attenuat, quoad ita tenuem, leuemq. faciat, nullo vt eam euehat labore; & vbi talem eam fecit, nihil, vt tenuiorem faciat, immoratur; ſed manſionis, compreſſionisq. impatiens egreſſum molitur, eumque nactus facta in tenuitate ſtatim elabitur: patet vtiq; tenuitatis diuerſitatem non diuerſo caloris robori, ſed diuerſæ rerum, in quibus fit, diſpoſitioni tribuendam eſſe; & calorem quemuis è craſſis, denſisq. rebus, & quæ ſummæ modò tenuitati exitum præbeant, in tenuiore, è mollibus contra, laxiſque, & è quibus tenuitati cuiuis exitus pateat, in craſſiore omninò exilire ſubiecto (niſi forte ijs præditus ſit viribus calor, quibus factam tenuitatem nullo temporis momento ſummam faciat) & è rebus, quæ veluti medias diſpoſitiones ſortitæ ſunt, robuſtiorem calorẽ, qui ſcilicet magis eas laxet, & qui grauius etiam onus ſubſtineat, in minus tenui, languidiorem contra, qui ſcilicet minus eas aperiat, & qui leuiſſimam modò ſubſtineat molem, in magis tenui elabi tenuitate. Et bene diſſimilaribus è rebus, quæ ſcilicet è bene tenuibus, beneq. craſſis partibus, & ita ſibi ipſis immiſtis cõpoſitæ ſunt, vt nuſquam alteræ ſeorſum ab alteris ſpectari queant, quauis eæ ſint diſpoſitione, puriorẽ languidior, impuriorem verò robuſtior educit tenuitatem calor. Magnis enim is agens viribus, tenuiores partes prius in ſummam agit tenuitatem, quàm craſſiores ita laxet, vt elabenti illi exitus pateat. Nullum itaq. ex his illa egreſſum nacta, & ſummopere in harum anguſtijs compreſſa, confertim ex vniuerſis ſimul, magnaque erumpit ui. Itaque in longè minutiſſima eas fruſtula, & quæ ſenſum omnem lateant, at longè etiam craſſiſſima diſrumpit, ſecumq. ea effert omnia: proindeque (quod dictum eſt) robuſtior calor non in craſſiore modò, ſed in impuriore etiã elabitur tenuitate. Itaq. quales ſpiritus fiant inquirentibus non rerum modò, è quibus fiunt, quibus ſimiles fieri exiſtimandum eſt, aeris inquam, vaporumque, & euaporationis natura, diſpoſitioque, & puritas, ſed rerum inſuper, è quibus eæ exhalant, terræ ſcilicet, ciborũque, & ſanguinis natura, diſpoſitioque, & vniformitas, difformitasque, & caloris, à quo illæ ingenerantur, robur inſpiciendum eſt.

QVIBVS IN TERRIS, QVIBVSQVE IN CORPORIBVS MODERatè calidi, tenues, purique, & calidiores, tenuioresque, & impuriores, tum & calidi, craſſique, & impuri ſpiritus fiant: & fieri hos omnes poſſe; minimè verò calidos, craſſosque, & puros. Cap. XXXIII.

QVONIAM (vt dictum eſt) ex aeris, qui inſpiratur, portione quapiam, & è vaporibus, qui aſſiduè è ventriculo, ventreq. aſcendunt, & ex euaporatione amplius, quæ è plexu retiformi exhalat, reficitur ſpiritus; & illis hunc ſimilem fieri exiſtimandum eſt; neque enim à languidiſſimo huius calore penitus illa exuperari, penitusq. proprijs exui conditionibus exiſtimare licet: vtique qui craſſas incolunt terras, & qui iecinore, corde, cerebroq. moderatè calidis, craſſiſque, & denſis donati ſunt arterijs, & quibus hæ, proindeq. & ipſum etiam cerebrum moderato commouetur motu, calidum ijs, tenuemque, & purum ſpiritum ineſſe rationi conſentaneum eſt. Craſſis enim è terris tenuis omninò, purusq. educitur aer; & à moderato iecinoris, ventriculiq. calore tenues, puriq. ex inexiſtentibus cibis, non valdè præſertim laxis, diſſimilaribusq. educuntur

vapores;

vapores; & calidus, craſſuſque, & purus conficitur ſanguis. Et ex hoc, denſis præſertim contento in arterijs, nec vehementi exagitatis motu calida, tenuis, puraq. exhalat euaporatio; & in qua à moderato prẹſertim cerebri calore, motuq. fuligenes nullæ fiant. Et moderatè calida, craſſioraque qui ſortiti ſunt viſcera, quòd huiuſmodi conficiunt ſanguinem: vtiq. & cerebrum etiam, arteriaſque (quæ ſcilicet è ſanguinis portione quadam aſſiduè reficiuntur) huiuſmodi ſortitos eſſe, & moderato eas, itaque & cerebrum commoueri oportet motu. Nihil enim à calore ſanguini inexiſtente commorſus ſpiritus, nihil itaq; amoliri opus habens, appetenſque, eo fortè tantùm arterias commouet motum; quo eorum modò onus reijciat. At qui eaſdẽ, quos ij, incolunt terras, eaſdemque, & modo eodem pulſantes arterias, iecur verò, cerebrumque, & cor, vel illorum alterum paulò calidius nacti ſunt; ſpiritus in ijs non calidiores modò, tenuioreſque, ſed impuriores etiam fieri oportet. Quoniam enim res, quas illorum vtrumuis concoquit, bene diſſimilares dum ſunt: ſi vehemens ſit alterius calor; queat vtique craſſioribus earum partibus nihil dum laxatis, adapertiſque, tenuiores ijs inexiſtentes in ſummam agere tenuitatem; & quæ ab illis coerceri, comprimique non ſubſiſtens, exitumq. ex vniuerſis illis moliens in minutiſſimas illas diſrumpat fruſtula. Qui contra molles incolunt terras; & quibus viſcera mollia quidẽ, at magna, benèq. calida, & corpulentus, multiq. caloris capax ventriculus, & arteriæ inſunt molles, laxæque, & vehementiore & hæ, & cerebrum exagitatur motu: ijs ſpiritum ineſſe exiſtimandum eſt, calidum quidem, at craſſiorem, impurioremq., rebus ſcilicet, è quibus reficitur, ſimilem. Quoniam enim è mollibus, itaq. diſſimilaribus terris, quem inſpirant, exhalat aer: vtiq. & craſſus, & impurus ſit oportet; & vapores inſuper, qui è cibis ventriculo inexiſtentibus, euaporatioque, quæ è ſanguine in plexu retiformi contento exhalat. Nam & illi, & hæc è bene diſſimilari re, & bene robuſto educta eſt à calore, & è bene laxis hæc elapſa arterijs. Et fortè, dum in ſpiritum in ventriculis aguntur, à robuſtiore cerebri calore, motuq. aliæ in ſingulis fuligines fiunt. Nam bene diſſimilares eas dum eſſe omnes, & vel à languido cerebri calore, motuque tenuiores earum partes in ſummam prius agi tenuitatem, quàm craſſiores, in quibus illæ continebantur, ita laxentur, aperianturque, vt elabenti illi exitus pateat, exiſtimare licet. Et quibus omninò quopiam à medicamento vnum modò cerebrum plus iuſto craſſius, calidiuſque factum eſt; turbulẽti ijs, perplexique, fuliginoſi nimirum ſpiritus ineſſe videntur. Et quibus magna, molliaque, & benè calida viſcera, itaque & copioſus, liquiduſque ineſt ſanguis; ventriculus ijs corpulentus, & cerebrum plus iuſto calidum, & arteriæ molles, laxæque inſunt; ſanguini ſcilicet, è quo aſſiduè ſingula reficiuntur, ſimilia ſint, oportet. Et frequentiores in ijs fiunt pulſus; quòd arterijs inſidens ſpiritus à nimio fortè ſanguinis ijs inexiſtentis calore moleſtia quapiam afficitur. E liquido certè eo, laxoque ne nimis euolet calor; frequentiore à frigidi aeris immiſtione retinendus omninò eſt. Spiritus porrò, qui expoſiti ſunt, quin fieri queant omnes, nihil (vt videtur) obſtat. Neque enim calori tenuitas, puritaſque, & impuritas, nec craſſities etiam, impuritaſque coire ineptæ ſunt. At calidus, craſſuſque, & purus conficI fortè non poteſt. Robuſtus enim calor (à quali vapores, è quibus calidus conficiatur ſpiritus, faciendi omninò ſunt) diſſimilaribus è rebus vt craſſam educat tenuitatem, non certè vniformem eam, nec puram educat vnquam: & quibus ex arterijs craſſa elabitur euaporatio, quin fuligines ex ijs elabantur, fieri non poteſt. Quibus certè è terris craſſus enaſcitur aer, robuſtiore ſub ſole fuliginoſus etiam fieri videtur.

ET IN QVIBVS FRIGIDI, CRASSI, IMPVRIQVE; TVM ET frigidi, tenues, purique: & fieri vtroſque hos; at non craſſos ſimul puroſque, nec tenues, impuroſque.

Cap. XXXIIII.

QVI verò molles incolunt terras, & mollibus quidem, at nō calidis viſceribus, & cerebro huiuſmodi, & laxis, adapertiſq. donati ſunt arterijs; frigidum in ijs, craſſumque, & impurum ſpiritum fieri exiſtimandum eſt. Nam res, è quibus reficitur, craſſæ omnes, frigidęque ſunt, & impuræ, è molliſſimis, maximèq. diſſimilaribus rebus à non robuſto factæ calore. Nam aer quiuis præ vaporibus, qui è vētriculo, plexuq. retiformi ad ſpiritum efferuntur, & præ ipſo amplius ſpiritu frigidus omninò videri poteſt. Et (vt dictum eſt) in adeò tenuibus rebus quouis à calore fuligines fieri poſſunt: & quibus parùm calida, molliaque inſunt viſcera; itaque & parū calidus, liquiduſque ineſt ſanguis; cerebrum etiam parum calidum, molleque, & arteriæ laxæ inſint, & languidos eæ ædant pulſus oportet. Nam & ipſe, qui eas attollit, lāguidus eſt ſpiritus; & vehementius vt attollat, nullam habet occaſionem, nihil ab inexiſtente ſanguine commorſus, & nullo, ne calor euolet, imminente periculo. Qui verò tenui ſub cœlo degunt, & viſcera frigida, craſſaque, itaque & cerebrum huiuſmodi, & denſas ſortiti ſunt arterias, & quæ moderatè pulſent; frigidum quidem ijs, & tenuem, purumq. ſpiritum fieri exiſtimare licet. Nam & ſanguinem ijs ineſſe iudicandum eſt, qualia viſcera ſunt, frigidum, craſſumque; & à nulla & ipſe, vt vehemētius pulſet, ſtimulatur neceſſitate. At (quod ſuperius dictum eſt) ſi horum itidem iecinori, cerebroue paulò robuſtior inſit calor; & qui in rebus, quas concoquit, fuligines facere queat: frigidus in ijs adhuc quidem, tenuiſque, at non purus fiat ſpiritus. Et quin huiuſmodi itidem ſpiritus confici, taleſque eſſe queant, nihil itidem (vt videtur) obſtat. Nam languenti calori craſſities, atque impuritas ſimul, & tenuitas, puritaſque, tum & tenuitas itidem, impuritaſq. ſimul coire poteſt: minimè verò craſſi ſimul, purique fiant. Vt enim dictum eſt, mollibus, diſſimilaribuſque è rebus calor omninò nullus craſſam, vniformemque, & puram educat euaporationem: & quæ tenuitati non benè dum tenui factæ patent arteriæ; quin fuliginibus etiam eæ pateant, ambigere non licet. Quòd ſi viſcerum naturas, diſpoſitioneſque ſibi ipſis diſſidentes, & cerebri itidem, arteriarumque naturam, diſpoſitionemque, & motum minimè illis congruentem quidam ſortiti ſint; & aerem inſpirent vaporibus, euaporationique diſſimilem: ſpiritus etiam in ijs naturam, diſpoſitionemque juxta illarum immutationes immutari oportet.

SPIRITVS INTER SE COPIA ITIDEM, TVM ET CAPITIS, ventriculorumque, in quibus continetur, magnitudine, figuraque differre. Cap. XXXV.

QVIN & ob diuerſam copiam ſummopere à ſeipſis differunt ſpiritus. Itaque ſinguli nihil prorſus immutati, at copioſiores tantùm facti non modò robuſtius ſingulas corporis partes commouent; & ad quæuis per agenda multò fiunt alacriores; motuſque, quibus olim à ſenſilibus cōmoti ſunt, multò recolunt promptius: ſed præſentes etiam, & à quibus modò commouentur, longè percipiunt exquiſitius; illorumque ad hos ſimilitudinē, diſſimi-

diſſimilitudinemq. rectius intuentur; præſtantius nimirum ſentiunt, præſtantiuſque ratiocinantur. Imminuti verò non modò languidius corpus commouent: ſed multò pigrius, deteriusq. præteritos motus recolunt, longèq. obſcurius præſentium actiones percipiunt. Itaq. dormientes, modico ſcilicet externis in partibus facto ſpiritu, non niſi vehementes illas, ac ne has quidem interdum ſentiunt. Et vbi diuturno à morbo, diuturnaue ab inedia, vel diuturniore à motu imminutus eſt ſpiritus; vel è cerebri ventriculis magna vniuerſitatis portio ad quampiam corporis partem ſpiritui ibì laboranti opem latura confluxit: parùm ſentit, multòque ratiocinatur deterius; quin ratiocinandi penitus impotens fit. Quòd nimirum languens iam, & veluti ſibi ipſi timens ſpiritus, nec motibus, ad quos à præſentibus ſenſilibus agitur, moueri, & minus hos cum ijs, quibus olim commotus eſt, conferre vacat, nec valet. Et fortè etiam; quòd in copioſiore, magisque in ſeipſum collecto ſpiritu magis, quàm in exili, & parùm ſibi ipſi vnito manifeſti fiunt motus. Neque enim ne adeò ſpiritus ſpiſſetur, denſeturque, vt ſenſilium actiones reijciat, vereri licet. Copioſiores porrò fiunt ſpiritus, à rerum, quibus nutriuntur, copia, bonitateque; & amplius fortè à viſcerum, à quibus illæ fiunt, magnitudine, roboreque. Quin & ijsdem prorſus conditionibus, viribusque, & copia etiam donati qui ſunt ſpiritus, at in cerebri ventriculis, qui & magnitudine, & figura inter ſe differant, inhabitant, longè alijs alij præſtantius ratiocinantur, deteriusue. Itaque quibus cerebrum ita percuſſum eſt, vt nihil prorſus ipſius ſubſtantia, diſpoſitioue, ſed ventriculorum modò immutatus ſit ſitus; è bene omninò intelligentibus veluti dementes facti ſunt. Quia ſcilicet (vt dictum eſt) intellectio præteritorum motuum recolitione cum fiat; vtique niſi locus ad motus recolendos aptus ſpiritui adſit, in quo videlicet motibus, quibus olim commotus eſt, integris, benèque à ſeipſis diſtinctis moueri queat, rectè ratiocinari nequeat prorſus. Nec mirum adeò à minimis, quæ ſpiritus conſtitutionem, intellectionemque attingunt, eius & ſubſtantiam, & intellectionem immutari. Nam & reliqua entia quæuis, multòque, quàm ſpiritus eſt, minus tenuia, minusque patibilia, & quibus operationes multò, quàm ratiocinatio eſt, faciliores, ſimplicioresque ædendæ ſunt, vel minima rerum, quæ ad ipſorum generationem, operationemue ſpectent, immutatione longè diuerſa ipſa fieri, longèque diuerſas ædere videntur operationes. Multò itaque amplius rerum, quæ quauis ratione ad ſpiritum, intellectionemque, ad longè ſcilicet tenuiſſimam, maximèq; patibilem ſubſtantiam, operationemque pertinent longè omnium difficillimam, quauis immutata, ſummopere immutari vtrumque oportet.

NON INTELLIGENTIA MODO SPIRITVS INTER SE DIFferre, quòd calore, tenuitateque, & puritate differant; ſed motibus etiam, & bonitate, prauitateque, virtutibus nimirum, vitijsque. Cap. XXXVI.

NEc verò intelligentia modò propterea inter ſe differunt ſpiritus, quòd calore, tenuitateque, & puritate inter ſe differunt, ſed moribus etiam, & bonitate, prauitateque; ijs nimirum operandi facultatibus, quæ rectè vbi operantur, virtutes dicuntur. Vbi ſcilicet, quæ ad propriam conſeruationem, perfectionemque ſpectant, operari ſciunt; & quin ea operentur, & quæ propriam ſubſtantiam oblædunt, corrumpuntque, aut fœdant, non operentur, neque à moleſtijs, laboribusque, aut periculis retardari, neque à voluptatibus allici poſſunt vllis: vitia

contra,

contra, vbi vel illa operandi ignaræ ſunt; vel operari pigreſcunt, reformidantue, à moleſtijs, laboribusque, aut periculis, quæ operantes excipiunt, reiectæ; vel à voluptate illectæ, à quibus perdantur, aut peiores fiant, operari nihil verentur. Propterea enim vel moderatæ, vel ſegnes, effrenesue facultates fiunt; quòd ſpiritus, cuius ſunt, vel moderatè calidus, tenuisque; & purus, vel iuſto plus, aut minus calidior, tenuiorque, & impurus factus eſt. Et omninò, quoniam vel ſi à cupiditatibus, odijsq; ad huiuſmodi operationes operandas impellitur ſpiritus; nunquã tamen, aut perrarò certè eas operari aggreditur, quin prius operandæ nè eæ ſint, ratiocinetur, & operandas decernat: vtique probas is, qui rectè, prauas verò, qui perperam ratiocinatur, operetur oportet. Illas nimirum, qui moderatè calidus, tenuisque, & purus; has contra, qui plus iuſto, aut minus calidus, tenuisue, & qui purus eſt.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER NONVS.

PASSIONES, QVIBVS AB IIS, QVAE SENTIT, ET QVAE INtelligit, afficitur ſpiritus, tùm & menſuram, qua, vt bonum, cuius gratia afficitur, operaturque, conſequatur, bonusq. ipſe ſit, affici, operariq. oportet, inquirendas, ac inquirendam eſſe. *Cap. I.*

QVAE ſentit, & quæ intelligit ſpiritus, præterea & modus, quo ſentit, & quo intelligit, ſatis eſt (vt exiſtimo) in ſuperioribus explicatus commentarijs. Cupiditates modò, odiaque, & aliæ huiuſmodi explicandæ remanent paſſiones; quibus ab ijs, quæ ſentit, & quæ intelligit, afficitur ſpiritus, & ad operationes operandas commouetur; quæ ipſæ bonæ, prauęue, & virtutum, vitiorumue, & qui eas operantur, ſpiritus boni, prauiue, & virtutibus, vitijsue donati dicuntur. Præterea & menſura, qua, bonum, cuius gratia afficiuntur, commouenturque, & operantur ſpiritus, vt conſequantur, probiq; ſint, afficiendi, commouendiq. ſunt, inquirenda eſt. Nam ſi natura, proindeque (vt dictum eſt) boni cuiuſpiam conſequendi gratia afficiuntur, commouenturque, & operantur: quoniam operationum, quas iuxta affectus operantur ſpiritus, non iucundæ omnes, & quæ laboribus, periculisq; ædantur nullis, ſed vel ſummè fortè neceſſariæ, ſummèque ſalutares, ſupremæ certè quæ ſunt, nobiliſſimæque, ſummè moleſtæ, ſummèq. ſunt laborioſæ, & multis, magniſque obſeptæ periculis; quas igitur vel nullas, vel minores, quàm oportet, operentur; & iucundæ quæ ſunt, & à quibus operandis abſtrahi nolint ſpiritus, non puræ ſunt, ſinceræque, & quas ipſi per ſe operentur ſpiritus; ſed, quas vt ædant, cũ alienis, repugnantibusque, & oblædentibus conflictandum, pugnandumque ſit rebus; & vel alienæ aſſumendæ, vel propriæ emittendæ, & quibus proprium in vſum opus habent alijs tribuendæ; quas igitur ſi nulla operentur menſura, magno ſui ipſorum incommodo, magnoq. operentur malo; & quamuis à malis, quæ immoderatos, deficientesue affectus, operationesq. excepere, quatenus affici, operariq. oporteat, admoneri poſſunt; tamen, quoniam non ſpiritus quiuis futuros euentus in præteritis intueri apti ſunt; & vel qui id etiam poſſunt, quòd magis à præſentibus, quàm à futuris, & ab ijs omninò, quæ ſentiunt, quàm ab ijs, quæ intelligunt, commouentur rebus; itaque plerique partim quæ præſentes voluptates, præſentesq. moleſtias moleſtiæ, malaque, vel quies, bonaq. exceptura ſint, intuentes à præſentibus nos voluptatibus, & quas magni excepturi ſint dolores, allici nos ſinimus; operationesque, à quibus illis afficimur, operandi nullum facimus finem; vel præſentes moleſtias, præſentesque pertęſi labores, & à præſentibus deterriti periculis, vel nihil, vel minus, quàm oportet, operationes operamur, quę magnum in poſterum nobis pariant bonum; & quòd omninò, ſi, quas diximus, operationes nimiæ, imminutæue vbi ędũtur, malas eſſe cuiuis quidem notum eſt; at terminus certè, ad quem contractæ, extenſæue bonæ ſint, plerisque ignotus eſt: Vtique (quod dictum eſt) menſura, & veluti canon

quidam inquirẽdus eſt; quo illarum exceſſum, defectumq; proximius dignoſcamus. Nec verò (quod in alijs fortaſsè quibusdam facere licet) vt in illius cognitione conquieſcamus. Sed ſi quidem natura, qua oportet, menſura afficimur, commouemurque; ea vt ſemper afficiamur, commoueamurque: ſin verò plus, minusue; vt affectus, & quas iuxta eos ædimus operationes, intendamus, remittamusue; tantum omninò afficiamur, commoueamurque, quantum affecti, cõmotique bonum, cuius gratia afficimur, commouemurque, & purum id, nulliq; admiſtum malo conſequamur. Nam ſi id eſt ſpiritus ingenium, vt quædam ſentiens, intelligensue, ſtatim ea appetat, auerſeturue, & vel ſectanda, vel declinanda, reijciendaque decernat, & amplexetur omninò, vel reijciat; & quædam ne appetat, auerſeturue contineri nequeat, quædam verò alia vt appetat impelli non poſſit: at inditas certè appetitiones, odiaque excitare, reptimereque poteſt; & magis, minusue operari in eius omninò eſt poteſtate. Nec verò præſentes modò affectus ſingulos, ſingulasque præſentes operationes, ſed futuras etiam omnes, quin ipſam, quæ afficitur, facultatem coercendi, extendendique, & veluti naturam, ita, vel ita appetendi, operandiq. ſibi indendi facultate donatus eſt ſpiritus. Et manifeſtè qui à malis, quæ immoderatè, vel ſegnius operantes excepere, affectus, operationesq; intendendas, remittẽdasue eſſe admoniti, eò vſq; eas intendunt, remittuntue; quouſq. propoſitum conſequantur bonum, nulloque ab ijs malo afficiantur; qua oportet tandem menſura natuta afficiuntur, commouenturque, & operantur. Quoniam verò qua ſpiritus afficiendi, & qua iuxta affectus operandum ijs eſt, menſura haberi non poteſt, niſi quæ ij appetunt bona, ſui ne ipſorum gratia ſingula, an vt ipſorum opera aliud conſequantur bonum, appetenda ſint omnia, itaq; reliqua, quæ bona apparent, appetunturque, eatenus bona, expetendaq; ſint, quatenus quod verè bonum, verèque eſt expetendum procurant, notum fiat: vtiq; illud inprimis, & bonum omninò, cuius conſequendi gratia tot ſpiritui appetitus inditi ſunt, inquirendum. Quod nimirum manifeſtum ſi fiat, menſura etiam, qua affectus, & quæ eos inſequuntur operationes extendendæ ſint, coercendæue, conſpicua etiam ſit: tantos nimirum affectus, tantasque operationes oporteat eſſe; quantis propoſitum comparetur bonum.

SPIRITVM, VT PROPRIVM, SVPREMVMQVE BONVM, SVI ipſius conſeruationem appetete, reliqua, quę appetit, bona illius omninò gratia appetere omnia. Cap. II.

SPIRITVS multa quidem, diuerſaq. appętere, & multa, diuerſaq; auerſari, & multas, diuerſasq. operari operationes, & ſingulas, vel boni cuiuspiam conſequendi, vel cuiuspiam mali repellendi gratia, multi omninò ſpiritui ineſſe appetitus, odiaq. multa, & bona multa appetere, multaq. auerſari videtur mala. At eius tamen affectus omnes, omnesq. operationes vnum, eundemq. propoſitum habere ſcopum, & vnius omninò boni conſequendi gratia, quibus afficitur paſſionibus, & quas operatur operationes, omnibus affici, operariq. omnes, & vnum omninò proprium, ſupremumq. eſſe ſpiritus bonum, & cuius gratia reliqua appetantur, conquiranturque omnia, ambigi non poteſt. Siquidem manifeſtè bonorum, quæ ſpiritus appetit, quoduis, ſi nimium fiat, ſatietatem tandẽ, moleſtiamue afferat. Abſit verò per ſe bonum quod eſt, iucundumque, ſatietate id vnquam, moleſtiaue vt afficiat vlla; vel vt incommodum, malumque ſit vnquam: quin quò maius id fit, diuturniusque, eò melius fit, iucundiusque, & magis aſſiduè expetitur. Multa prætérea, diuerſaq. cũ ſint, quæ ſpiritus appetit bona; ſi non vnius omnia, eiusdemq. boni conſequendi, ſed ſui ipſorum gratia ſingula appetat, ſectetúrque; itaque diuerſi ſint eius appetitus: numquàm

quam ij ſibi ipſis concordes fiant; & nunquam omninò (quod facere interdum videtur) manifeſtorum bonorum reliquis contemptis omnibus vniuerſus ad vnum feratur ſpiritus; ſed perpetuò in quæ propoſita ſunt omnia diſtrahatur; & ſi quidem vno ex ijs potiri contentus ſit, eo perpetuò potiri velit, quod iucundius appareat, vtiliusue; quin (quod dictum eſt) nullum omninò præligat vnquàm; vt qui canonem, quo quid præligendum ſit, habeat nullum. Nam ſi alterius, & vnius omninò, eiuſdemque boni gratia reliqua appetantur omnia, in promptu quidem is eſt. Id nimirum perpetuò reliquis antehabendum ſtatuar, quod ad ſupremum comparandum bonum magis confert; vel ſi minus ipſum per ſe expetendum appareat, & moleſtijs etiam multis, multisque comparandum ſit laboribus. Vnum porrò, quæ afficitur, facultas bonum cum appetat, quæratque; & ſi quidem ſentienti, intelligentique eadem ea non eſt, at ſentientis certè, intelligentisque in miniſterium indita ſpiritui cum ſit; & propterea omninò, vt quæ bona hæc percipit, appetat ea ipſa, ſectetur que, & quæ mala huic viſa ſunt, auerſetur, repellatque: quin boni eiuſdem conſequendi gratia; cuius & ſentiens, intelligensque ſpiritui tributa ſit, dubitare non licet. Quoniam igitur vel omnium conſenſu propterea ſentiens indita eſt, intelligensque, vt bona, & quæ ſpiritum fouent, ſeruantque, & mala, & quæ ſpiritum oblędunt, corrumpuntque, dignoſcant; & quæ afficitur facultas perpetuò illa appetit, ſectaturque, & hæc auerſatur, reijcitque: vtique ſe ipſum conſeruandi gratia ſpiritum ea donatum eſſe, & ſupremum omninò bonum, quod ea appetit, ſectaturque, ſpiritus conſeruationem eſſe, liquidò patet. Non iners nimirum, neque impotens, nec malus omninò artifex rerum conditor, & qui quæ ipſe conſtituit entia ſeruari neglexerit; vel modum ijs, facultatemque, qua ſeruent ſe, largiri nequiuerit, nolueritue: ſed longè ſapientiſſimus, potentiſſimusque, & optimus, quæ danda ſingulis fuere, vt quamdiù licet ſeruentur, ſingulis ea tradidit omnia. Itaque è contrarijs, & quæ ſe ſe mutuò perdant, deſtruantque entibus cum Mundum conſtruxiſſet: alienarum actionum, & ſui ipſorum paſſionum ſenſum illis indidit omnibus. Et benè blandum, benèque iucundum rerum, quæ fouent, ſeruantque; & benè triſtem, amarumque earum, quæ oblædunt, corrumpuntque: quo illas ſectarentur, amplexanturque, has declinarent, aufugerentque. At animalium ſpiritui præteritarum inſuper paſſionum memoriam, vt quæ bona, malaue ſemel percæpta forent, nihil ea ſentiens, nihilque rurſus ab ijs paſſus, bona, malaue eſſe sciret; tum & illorum appetitum, & horum odium. Itaque bonum, cuius conſequendi gratia afficitur, commouetur que ſpiritus, ipſius conſeruationem eſſe, ambigi non poteſt. Nec verò ſpiritus modò, ſed ens præterea quoduis non aliud conſequi, appetereue poteſt bonum, niſi vt in propria ſeruetur natura; quale omninò eſt, tale perpetuò vt permaneat: nec malum aliud vllum pati, niſi vt corrumpatur. Et quæ in Solem agitur terra, ſummum omninò ea patitur malum: quæ ſcilicet in non ens agitur. Neque enim quæ remanet materiæ moles, ſed quæ perit natura, Terra eſt. Quòd ſi reliqua, quæ bona nobis videntur, & quæ appetimus, diligentius inſpicias; conſeruationis gratia expeti omnia manifeſtè videas; & quæ ſpiritus appetit, auerſaturque, & operatur, propterea ea appetere, auerſarique, & operari, quòd ſui ipſius conſeruationem appetat, procuretque, ſatis ſequens manifeſtabit ſermo. Nec verò, quòd id inquirimus bonum, quod natura duce, & proprijs viribus conſequi ſpiritus poteſt, incuſandi propterea ſimus. Siquidem rerum naturam inquirentibus id ſpiritus bonum, quod à propria ipſius natura, & à proprijs viribus habere poteſt, inquirendum omninò eſt. Tum conſpectum id, nihilo nos ad verum hominis bonum, & quod immenſa DEI bonitas vel proprij filij ſanguine nobis comparatum uoluit, & quod ſumma ipſius benignitas ijs noſtris conceſſit operationibus, quas in ipſius obſequium, hono-

remque operemur, nobis comparandum ſegniores, ineptioresue, quin multò alacriores faciat, promptioresque. Quoniam enim quibus operationibus iuxta naturam æditis momentaneum, ſummèque incertum bonum conſequitur, non parum omninò, & in quo penitus conquieſcere liceat, iiſdem propemodum (vt videbitur) iuxta DEI præcepta, & in DEI obſequium, gloriamque æditis; & hanc degentibus vitam ſumma, certaque quies, & in aliam actis ſumma, æternaque comparatur beatitudo: vtique, niſi non impij modò, feríque, ſed penitus ſtupidi, penituſq; ſtolidi ſimus, naturæ vires, bonaque, & naturam ipſam contemnamus, penè, & auerſemur; ſummam verò DEI potentiam, bonitatemque, & DEVM ipſum ſummè veneremur, ſummèq. amemus, & iuxta eius præcepta aſſiduè operemur; vt quod ſuis DEVS pollicitus eſt bonum, nobis comparemus. Age igitur inſtitutum opus proſequamur.

A QVIBVS AFFICITVR, COMMOVETVRQVE SPIRITVS. Cap. III.

HOMINVM ſpiritus, qualiſcumque ſit, entium, animaliumque reliquorum ritu ſe ipſum conſeruandi, propriamque operationem operandi, motus nimirum ædendi, ſeſeque iis oblectandi, ſe ipſum omninò conſeruandi ſummè eſt appetens. Siquidem (vt in ſuperioribus declaratum eſt cõmentarijs) propria operatio ens quoduis ſummè conſeruat, ſummaque afficit voluptate; & voluptas non rei alterius, ſed vnius conſeruationis eſt ſenſus. Itaque quòd alieno in loco, & inter contraria genitus entia, & corpori inditus eſt ſpiritus; à quo nec adeò ab illorum viribus protegi, nec adeo retineri poteſt; quin aſſiduè ab illis oblædatur, aſſiduèque elabatur, proindeq. & imminuatur aſſiduè; & quòd corpus etiam ipſum, nec ab ambientibus modò viribus, ſed à proprio etiam calore aſſiduè immutatur, corrumpiturque; itaq. breui vtrumq; pereat, niſi res ſibi compararet ſpiritus, à quibus illæ reijciantur, & quibus & corpus, & ipſe itidem reficiantur; & nũquam adeo illa reijci, adeoq; ipſe, & corpus refici poteſt, quin aſſiduè & ipſe, & corpus ab illis oblędatur, imminuaturque; itaq; penitus vtrumque pereat tandem, niſi veluti nouum vtrumq; fiat; aliud ſcilicet corpus generetur, aliuſque ei ſpiritus indatur; & quòd corpori incluſus benè graui, benèq; vniuerſo denſo, & in quo nullum adeo patentem, liberumq; nactus ſit locum, vbi ipſe per ſe, proprijſq; viribus, & nullam corporis molem ſecum vectans, nihilq; à continentibus eum rebus grauatus, oppreſſuſque motum, à quo voluptate afficiatur, ædere queat; ſed (vt ſuo amplius loco expoſitum eſt) motu vt oblectetur, ab alijs commouendus ſit rebus: vtiq; rerum omnium vires ſentire, intelligereue, & quæ modum ipſi, facultatemq; præbent ſeſe à frigoribus, æſtibusq; protegendi, nutriendiq., & nouum faciendi, & quæ eum commouent, & ad propriam agunt operationem, appetat ea ſpiritus omnia, ſecteturque; & iis affluentibus ſummopere gaudeat, & veluti exultet, quiq; iis ipſum donant, ſummopere eos amet, colatque; deficientibusq. contra iis mœreat, & veluti deijciatur, vehementerq; odio habeat, & punire etiam appetat, qui eorum quopiam, & liberalitate amplius, vitaq. ipſum priuare procurant. Tũ quòd ſinguli per ſe, & ab alijs ſeorſum, & nihil omnino ſe ſe mutuò adiuuantes, ſi quidem viuere, non commodam certè, nec ſicuram degere queãt vitam; neque enim, quæ ad eam conſeruandam neceſſaria ſunt, ſinguli ſibi ipſis comparare omnia, nec per ſe ipſos ſinguli, nullaq. aliorum ope malis, neceſſitatibuſque, quibus aſſiduè opprimuntur, nec ſe ipſos ſinguli ab aliorum animalium, & à prauorum hominum violentia, ſuperbiaque ſatis tueri confidant, queantue; & quia quod temporis à comparandis ſupereſt rebus, remitti, exhilararique, & oblectari vult ſpiritus; idque vt fiat aliorum omninò opus eſt ope, præſentiaque: vtique hominum ſocietates, & conuictum etiam, familiaritatemque, & beneuolentiam præterea ap-

peta., procuretq. oportet. Et quòd in conſanguineis quidem, cognatisque, & amicis amplius, at in hominibus omninò, ſi nullum ab ijs timeat malum, ſeruari videtur omnibus; & illorum bona ſibi itidem commoda, horum verò non incommoda futura intelligit; & quòd à prauis hominibus malum timet, eòque amplius, quò potentiores fiant; & quæ bona, malaue alijs euenere, ſibi ipſis ſinguli euenire poſſe intelligunt: vtique cognatorum quidem, amicorumque amplius, at hominum omninò omnium ſalutem appetat, procuretque, & eorum bonis lætetur, malis verò triſtetur oportet; & ſummo odio proſequatur, malaque ijs euenire optet, & procuret etiam, qui nullum malum, nullamq. qui merentur iniuriam, diuexant eos, opprimuntue; afflictos verò, oppreſſosque, & miſeros omninò omnes ſubleuare, adiuuareque appetat, procuretque; idq; ſi non liceat, at eorum certè miſerijs, infortunijsque doleat, triſteturque. Et quia non ibi tantùm corrumpi videtur ſpiritus, vbi occidit, peritque, ſed nihilò penè minus, vbi alios propria natura puriore, ijsque amplioribus donatos bonis intuetur, quæ ad ſpiritum conſeruandum, perficiendumque commoda ſunt; vbi omninò æquè, atque alij conſeruari, perficique aptus cum ſit, alios conſeruari aptiores, perfectioresque, proindeque in ijs ſui ipſius corruptionem intuetur: vtique, quæ in alijs intuetur bona, appetat, procuretque, & non alios modò (ſi aliorum culpa ijs donatus non eſt) ſed ſe etiam ipſum odio habeat, & propriam prauitatem, ignauiamque damnet, ſua ſi culpa illis careat, oportet. Poſtremò & quòd adeò ſui ipſius conſeruationem, puritatemque appetit, adeòque ſui ipſius corruptionem, impuritatemque exhorret, auerſaturque ſpiritus; vt vel ſummè conſeruari aptus, purusque ſi ſit, & ijs, quæ ad ſui ipſius conſeruationem pertineut, ſummè affluat omnibus, at non talis appareat, vehementer indignetur, ſummaque afficiatur moleſtia; & corruptioni obnoxius, impurusque, & bonorum, quæ ad ſui ipſius conſeruationem opus ſunt, inops ſi ſit omnium, purus tamen, bonusque, & omnibus, quæ diximus, bonis affluens videri, haberique appetit; & talis viſus, habitusque ſummè gaudet, & veluti exultat; quòd nimirum, qualis alijs videtur, habeturque, talis quoquomodo fieri videtur, proindeque glorioſus ſui natura, celſiusque, & erectus apparet ſpiritus; neque enim aliæ eius conditiones, aut res omninò aliæ vllæ honores, gloriamque, & obſequium ſpiritui pariunt, niſi quæ ſpiritum conſeruari aptum, purumque, & operationum, quæ humani ſpiritus propriæ ſunt, ſcientē, potentemq; oſtendunt; & contemptui ij prorſus ſunt, qui corruptioni obnoxij, impurique, & operationibus gaudere apparent, quæ ſpiritum corrumpunt, impurantque; ea omninò omnia in alijs honoramus, quæ nobis ipſis appetimus, eaque in alijs contemnimus, quæ nobis odio ſunt; itaque quoquomodo ab ijs corrumpi videtur, à quibus contemnitur, deſpiciturque, & quoquomodo ab ijs ſeruari, à quibus honore afficitur: vtiq; vehementer illis infenſus ſit, ſummopereq; hos amet, & honores omninò, vt propriæ puritatis, præſtantiæque, & ad ſeipſum omninò conſeruandū facultatis, aptitudinisq; inditium, vehementer appetat, ſummoq. ſtudio procuret, oportet.

AFFECTVVM, OPERATIONVMQ; QVAE IVXTA AFFETCVS æduntur, menſuram ſpiritus conſeruationem oportere eſſe. Et virtutes ſpiritus facultates eſſe, quæ eòuſq; afficiuntur, operanturque, quouſque, vt conſeruetur ſpiritus affici, operarique oportet: vitia contra, quæ magis minusue. Cap. IIII.

QVONIAM igitur quibus cupiditatibus, quibusque odijs, & alijs huiuſmodi paſſionibus afficitur ſpiritus, & quas iuxta affectus, quos diximus, operationes operatur, propterea illarum quauis afficitur, & harum operatur quamuis; vt ſeipſum conſeruet, propriaque oblectet operationi; ſeipſum inquam

vt conſeruet: vtique menſura, qua afficiendus, commouendusq; eſt, ſui ipſius conſeruatio ſit oportet. Eòuſque ſcilicet afficiendus, commouendusque eſt ſpiritus, & eòuſque iuxta affectus operandum ſpiritui eſt; dum quæ æditur operatio eius conſeruationem procuret, & ſpiritum omninò conſeruet: malum verò vbi illa inferre incipit, vel operationes, quibus conſeruatur, perficiturue ſpiritus, impedit; vel iucundiſſima ſi ſit, nihil ea vlterius operanda. Contra vel moleſtiſſima quæ ſit, & ad ſpiritus conſeruationem, perfectionemue neceſſaria, ædenda, & tandiù omninò, quamdiù ſpiritus conſeruationi, perfectioniue bona eſt, commodaque: non à voluptate omninò ad operandum impellendus, neque à dolore ab operationibus reijciendus, ſed à ſui ipſius conſeruatione vtrumque. At verò, quòd tanti res momenti, & cuius fortè gratia reliqua inquirenda ſunt omnia, proximius inſpicienda eſt: ſingulos affectus, & ſingulas, quæ iuxta eos æduntur, operationes diſtinctius intueri, & quam licet ſingulis menſuram attribuere tentandum omninò eſt. Et quoniam moderatè qui afficitur, operaturque ſpiritus, iuxta virtutem affici, operarique, & virtute donatus, qui verò immoderatè afficitur, operaturque, iuxta vitium affici, operarique, & vitioſus dicitur; quin ipſi omninò affectus, prout moderati, vel effrenes, ſegnesue ſunt, virtutes dicuntur, vitiaque: vtique & nos communem vſum loquendi ſecuti affectus ſingulos, ſingulasque operationes, vel ſpiritus facultates, quæ afficiuntur, operanturque (neque enim affectus ipſi, ipſæue operationes, ſed quæ afficiuntur, operanturque res virtutes dicuntur, vitiaque) prout moderatè, vel immoderatè afficiuntur, operanturque, virtutes, ac vitia dicamus. Liceat enim, vel ſi quæ patitur, quæque operatur ſpiritus, vniuerſus ea patitur, operaturque; & facultates, iuxta quas pati, operarique dicitur, ab ipſomet ſpiritu aliæ non ſunt; nec verò veluti ei appenſæ, aut quæpiam eius partes, quæ à reliquis diſtingui queant; ſed ſpiritui vniuerſo ita penitus inhærent, penitusque infixæ ſunt, vt nullam ſpiritus portionem, cui facultates non inſint omnes, nec facultatem vllam, à ſpiritus ſubſtantia repoſitam inuenire liceat; magis omninò facultates ſpiritus ſubſtantiæ, ſpirituique ipſi vnitæ ſunt, quàm proprio ſubiecto natura agens vlla; proindeque non eius facultates, ſed ipſimet ſpiritus, vniuerſaque eius ſubſtantia afficitur, operaturque: quoniam iuxta facultates omninò afficitur, operaturque; propterea ſcilicet afficitur, operaturque, quòd affici, operarique poteſt; nec refert quicquam, ipſum nè ſpiritum iuxta quampiam ſui facultatem, an facultatem ipſam affici, operarique dixeris; & quæ inquiruntur, explicandæque res ſunt, commodius, magisque explicentur diſtinctè, & facilius intelligantur, ſi facultates ipſæ, quàm ſi ſpiritus affici, operarique ponatur: liceat inquam affectus, operationesque omnes, proindeque & virtutes, vitiaque facultatibus attribuere; facultates nimirum ipſas virtutes, vitiaque ponere. Virtutes quidem, quæ vel natura, vel diſciplina, vel vtraque eòuſque afficiuntur, operanturque, quòuſque ad ſpiritus conſeruationem, perfectionemque affici, operarique oportet; nec à voluptate vlla ad operandum allici poſſunt, ſi earum operatio oblædit, aut deteriorem ſpiritum facit, aut etiam, nè perficiatur, impedimento eſt; nec à laboribus, moleſtijsue, nec à periculis etiam vllis, quin operentur, repelluntur, vbi earum operatione conſeruatur, perficiaturue ſpiritus; ſed id omninò perpetuò operantur, quod, vt ſpiritus conſeruetur, perficiaturue, operandum eſt. Vitia contra eaſdem eſſe, vbi operandi ſuauitate illectæ ſummo etiam ſpiritus malo operari minimè ceſſant; vel operari pigreſcunt, reformidantue, vbi earum operatio vel ſeruet, vel perficiat ſpiritum. Age porrò illarum numerum inquiramus.

VIRTV-

VIR VTVM NVMERVM E FACVLTATVM, QVAE AFFICIVNtur, operanturq; numero habendum eſſe: & quæ facultas, quæ virtus ſit. Cap. V.

VIRTVTES omnes, omniaq; vitia virtutem vnam, vnumq; eſſe vitium, manifeſtiſſimum quidem eſt. Quoniam enim virtutis, quam quærimus, id eſt munus; vt affectus, & quæ iuxta eos æduntur operationes, pro ut ad ſpiritus conſeruationem intendendæ ſunt, remittendæue, intendant, remittantue; idq; ea modò operari poteſt facultas, quæ è præteritis malis, quibus ab immoderatis, deficientibusue appetitionibus, operationibusq. affectus eſt ſpiritus, quantas eas fieri oporteat colligere, & veluti metiri queat: vtique non quæ appetunt, operanturque, ſed vna modò ratiocinans facultas virtus, vitiumq. poni debet. Virtus quidem; quæ rectè præteritas paſſiones, præteritasq. recolens operationes, & quæ ex ijs bona, malaue ſpiritui euenere, tantas illas oportere eſſe decernit, quantas malo nullo, ſed bono, cuius aſſequẽdi gratia operatur, puro afficiatur, integroque: vitium verò; quæ nihil, aut non ſatis præteritas paſſiones, operationesq. recolens, nullam præſentibus menſuram imponit. Nam quæ appetunt, & quæ iuxta appetitus operãtur facultates, quàm longiſſimè abſunt, vt præteritas recolant paſſiones, futurasq. ex ijs præuidere ſciant, curentue; ſed præſentia tantùm bona, malaue appetunt, auerſanturque, quę ſentiens, intelligensque appetenda eſſe, auerſandaq. ſtatuit. At vna tantùm intelligens virtus ponenda cum ſit; quoniam diuerſis ea appetendi, operandiq. facultatibus menſuram, modumq. præſcribit; vtiq. veluti in multas ſecari poteſt, & tot fieri, quot facultates ſunt, quæ afficiuntur, operanturque; quibus ſcilicet omnibus quouſque appetendum, operandumq. eſt, præſcribit; & cuius omninò opera, præceptiſque appetentes, operantesq. facultates bonæ, & virtutes fiunt. Itaque virtutum numerus ex affectuum, operationumque, quæ iuxta eas æduntur, numero habendus omninò eſt: in tot nimirum virtutes intelligens diuidenda, & tot appellanda vocibus; quot affectus moderandi, & operationes, quæ iuxta eos ædendæ ſunt, & quibus omninò ſpiritus conſeruatio, perfectioue procuranda eſt, dirigendæ. Quoniam igitur (vt diximus) rerum omnium naturas percipere, ſummè eſt ſpiritui bonum, ſummèque commodum, & ſummè etiam neceſſarium; vt moleſtas, noxiasq. declinet, & iucundas, ſalutatesq. amplexetur, & varijs inſuper, diuerſisq. earum viribus varijs, diuerſisq; occurrat neceſſitatibus; & omniſcius omninò, omnia nimirum ſentire, intueriq. aptus cum ſit ſpiritus: vtiq; quæ rerum omnium naturas, viresq. ſentiendas, & quæ ſentiri non poſſunt, intelligendas præcipit, procuratque, & intelligit omninò intelligens, virtus omninò, & reliquarum fortè omnium princeps, magiſtraque; & quæ Sapientia dicenda ſit. Siquidem, vel omnium conſenſu, is ſapiens eſt, qui rerũ omnium naturam, & vires inſpexit. Tum quoniam aſſiduè ab ambientis viribus oppugnatur, obleditur que, & aſſiduè elabitur ſpiritus, aſſiduè omninò imminuitur; itaq; breui pereat, niſi à frigoribus, æſtibusq. ſe protegat, & reficiat aſſiduè; & nunquam ſatis defenſus, refectusq. penitùs, pereat tandem, niſi veluti nouum ſe faciat; & quòd nullo per ſe motu, quo oblectetur, moueri poteſt, ſed, vt commoueatur, vel cibi aſſumendi, vel ſemen emittendum; proindeq. & res comparandæ ſpiritui ſunt, quibus frigora, æſtuſq. repellat, & cibi inſuper, venuſque, quibus ſe nutriat, generetque, & oblectet: vtiq; quæ qua oportet diligentia, menſuraq. ad frigora, æſtuſq. vitandos opus quę ſunt, & ad cætera, quæ ad ſpiritus conſeruationem, commodumq. pertinent, procuranda, faciendaque, & quæ eos, tantosq. cibos aſſumendos, qui, quantiq. ſpiritui boni ſunt, ſalutareſque, eamque, & eòuſq. venerem exercendam decernit intelligens, quam exercere liceat, & qua ſpiritus conſeruetur, virtus omninò;

& quæ, vel ſi vnius ſit intelligentis præſtantia, at (quòd diuerſos moderatur aff[illegible]ctus) multiplex videri, multis certè appellati nominibus poteſt. Solertia nimirum, quæ rerum comparandarum, quæ verò earundem fruendarum rationem, menſuramq. inuenit, præſcribitque, Liberalitas; quæ ciborum aſſumptionem, Sobrietas, Caſtitas verò, quæ veneris vſum coercet, dirigitque. Et quoniam inſuper rerum, quæ ad ſpiritus conſeruationem comparandæ ſunt, magnis earum multę laboribus, magniſq. comparandæ ſunt periculis; iiſque quauis ratione affatim donatus, nimis interdum exhilaratur, diffunditurque, & veluti exultat, iiſdemq; quauis ratione ſpoliatus nimis interdum triſtatur, contrahiturque, & deiicitur ſpiritus; & quòd cum, quas diximus, res, tùm verò & ſpiritus ipſius ſalus, libertasq. à prauorum hominum violentia defendenda eſt (neq; enim deſunt, qui laborum, moleſtiarumque, quibus, quæ dictæ ſunt, res comparandæ ſunt, impatientes, quas alij ſibi ipſis compararunt, inuadere, & vel dominorum exitio ſibi illas vendicare nihil vereantur; quin alijs proprijs vt ij laboribus, nec quæ ad vitam modò ſuſtentandam neceſſaria ſunt, ſed quæ ad voluptates quaſuis, & quemuis pertinent ad luxum, & miniſterium etiam quoduis ſibi vt præſtent, vim inferant, & repugnantes vel ipſa puniant morte) quia omninò quæ comparandæ res ſunt, magnis interdum laboribus comparantur; & proſperis, aduerſiſque rerum ſucceſſibus turbatur, exagitaturq. ſpiritus; & prauorum hominum violentia, vt reiiciatur, puniaturq. etiam, vbi oportet, magna ſubeunda ſunt pericula; proindeq. horum quoduis plus iuſto, minuſue factum, magnum ſpiritui inferre poteſt malum: vtiq; quæ qua oportet menſura fieri omnia decernit intelligens, ipſa itidem virtus, quæ Fortitudo dicitur. Et quia hominum ſocietate, præterea & conuictu, familiaritateque, & beneuolentia ſummopere opus habet, ſummopereq. gaudet ſpiritus: vtique quæ operationes, quibus illæ conſtituuntur, conſtruanturque, operandas rectè ſtatuit intelligens virtus & ipſa, beneq. & ipſa multiplex (ſiquidem multis illæ conſtituendæ ſunt, conſeruandæque operationibus) & quæ omninò in Iuſtitiam, Veritatem, Beneficentiam, Gratitudinem, Aequalitatem, Manſuetudinemq., & Hilaritatem diuidi poſſit. Neque enim ſibi ipſis coeant homines, niſi ſinguli ab aliorum omnium ſecuri ſint violentia; nec quæ ad publicam, priuatamque ſpectant vtilitatem, tractari queant, niſi veraces ſimus omnes, proindeq. ſingulorum dictis fides haberi poſſit; nec cum iis libenter viuamus, aut eos amemus vnquàm, qui quibus poſſunt, & quibus ipſi opus habemus, nos non afficiant bonis; nec iis amplius libenter benefaciamus, qui acceptorum benefitiorum immemores paria, & maiora etiam (ſi liceat) non referant, nec relaturi appareant; nec cum iis viuere iucundum ſit, qui perpetuò plus ſibi, quàm alijs arrogant; vel qui quauis de cauſa indignentur, excandeſcant, vel perpetuò triſtes ſint. Et quoniam cognatorum quidem, amicorumque amplius, at ciuium etiam, quin hominum omnium bona, malaq. àd ſingulos pertinent; & vtraque bona, malaque ſingulis fieri poſſunt; & quæ alijs euenere, ſibi ipſis ſingulis euenire poſſe intelligunt: vtique quę, vti oportet, aliorum bonis, maliſque gaudendum, dolendumue decernit intelligens, virtus & ipſa; & quæ in Benignitatem, Indignationemque, & Miſericordiam diuidi poſſit. Liceat enim, quæ alienis gaudeat bonis, quoniam proprio (vt videtur) caret, alieno quidem, at non valde remoto fortè nomine Benignitatem appellare; & Indignationem, quæ prauorum dolet bonis. Siquidem prauis, indigniſue bona euenire vbi intelligit ſpiritus, indignari videtur; & aliorum, quæ dolet, miſerijs manifeſtè miſericordia eſt. Et quia adeò ſui ipſius conſeruationem, puritatemque appetit ſpiritus; vt nunquam, qua ad ſe ipſum conſeruandum facultate, aptitudineque, & puritate donatus eſt, contentus ſit; ſed ſi quemplam conſeruari potentiorem, aptioremue, aut puriorem intueatur, quaſi in eo propriorum bonorum, propriæque puritatis defectum, & ſui ipſius corruptionem intueatur, moleſtia afficitur; & quibus illi bonis, quaq. donati ſunt

purita-

puritate, ſe quoque donatum non eſſe triſtatur; & donari appetit: vtiq; quæ, quę in alijs bona, puritatemque intuetur intelligens, ſibi etiam comparandam, & ſpiritum omninò aliorū nullo minus conſeruari potentem, aptumue, & minus purum faciendum eſſe decernit intelligens, virtus omninò, & Aemulatio dici poteſt. Et quòd quoquomodo ab ijs corrumpi, impurariq. videtur, à quibus vt corruptioni obnoxius, impurusque tractatur; à quibus nimirum contemnitur, deſpiciturque; eòq; amplius, ſi nihilò ijs conſeruari ineptior, impuriorue, nihil ſcilicet deſpiciendus ſit, contemnendusque; proindeq; eos odio habet, eorumq. faſtum, elationemq. deijcere appetit; & quoquomodo ab ijs conſeruari, purùsq. fieri, à quibus vt conſeruari aptus, & vt purus, à quibus ſcilicet in honore habetur; itaq. amore eos, beneuolentiaq. proſequitur; & honores omninò, qui ſcilicet in ſummè conſeruari apto, ſummèq. puro præſtautur, vehementer appetit: vtique quæ ſui contemptores, quo oportet, odio proſequi, deprimereque, & ſui amatores, cultoresque, vti oportet, amandos, honorandosque, & quæ quos, quantosq. oportet, honores appetendos decernit intelligens, virtus & ipſa; nec vna, ſimplexque, ſed quæ in Indignationem, Humanitatemque, & Sublimitatem diuidi queat. Nam quòd vniuerſa, & ſingulæ eius partes nomine (vt videtur) carent; vtique nouis, alienisue ſingulæ appellandæ ſunt nominibus. Et aliorum quidem ſuperbiam, faſtumque quæ non ſuſtinet, Indignatio dici poteſt: (idem enim qui eſt affectus, vel ſi circa diuerſas ſit res, eodem nomine appellari poteſt) & quæ homines, à quibus amatur, coliturque, nequaquam contemnendos, deſpiciendosque, ſed amandos, colendosq. ſtatuit, Humanitas; & quæ honores, ſummè ſcilicet ſublimem, ſummèque nobilem rem, & quæ Deo Ipſi conueniat, rectè appetit, Sublimitas omninò dici poteſt. Quæ verò intelligens, quos diximus, affectus, operationesq. omnes, vel nimias, vel deficientes decernit, vitium; & quod vel in totidem, vel in dupla diuidi vitia queat. Quoniam enim virtus moderatas decernit actiones; vitium è contra, & excedentes eas, & deficientes: vtique ſingulis virtutibus, vel earum plerisque duplex opponi videtur vitium. Age verò virtutum ſingularum, vitiorumque, quæ virtutibus ſingulis opponuntur, ingenium, munusque proximius, diligentiusque intueamur.

DE SAPIENTIA. Cap. VI.

QVONIAM cum entium, animaliumq; reliquorum omnium, tum verò & ſpiritus ipſius, corporisque, cui inditus eſt, & ſine quo ſeruari non poteſt, cognitio propterea ſpiritui appetitur, neceſſariaque eſt; vt diuerſis illarum viribus, diuerſisque conditionibus diuerſis ſui ipſius, corporisque, nec præſentibus modò, ſed futuris etiam neceſſitatibus occurrat; præterea & quòd, cuiusmodi cœlū videtur, omniſcius ſui natura, res nimirum omnes intueri, earumque ingenium, viresque ſentire aptus eſt ſpiritus; & quia inſuper à ſubſtantia à Deo immiſſa perfectus, vnumque ei factus aſſiduè ab ea, nec ad aliarum modò rerum, ſed ad Dei ipſius, diuinorumq. entium cognitionem excitatur, impelliturque; ſiquidem non reliquarum modò rerum, ſed Dei ipſius, diuinorumque entium, proprij nimirum parentis, proprijque opificis, & cognatarum ſubſtantiarum ſapiens illa facta (quis enim id neget?) at veluti in exilium demiſſa, & in carceres, tenebrasque coniecta, & propterea rerum intuitu orbata, & inſipiens rerum omnium facta, propriæ naturæ, propriæq. perfectioni reſtitui ſumma cum anxietate contendat; eamque adepta dum non ſit, maximè doleat, maximèque crucietur, & ſibi ipſi diſpliceat, neceſſe eſt: quòd inquā non ea modò ſcire appetit, procuratque ſpiritus, quæ ad ſui ipſius conſeruationem quoquomodo ſpectant, & quæ quoquomodo ſentire aptus eſt; ſed cum alia multa,

quæ

quæ nihil (vt videtur) ad illam conferunt, tum quæ ipſius aciem quàm lõgiſſimè exuperent; & quæ ſpiritus ipſe per ſe, nihilque à ſubſtantia à Deo immiſſa excitus, nec intueri queat, nec fortè appetat; Dei ſcilicet ipſius, reliquorumq. diuinorum entium ſubſtantiam, operationemque, & beatitudinem: patet vtique ſapientiam intelligentem eſſe, quæ rerum omnium naturas, facultatesque pœnitus percipiendas decernit; ſeu pœnitus percæpit iam, penitusque inſpexit; itaque & quæ res, quæque earum vires præſentem in vſum bonæ ſint, commodæque, & quarum vires, bonæ vt fiant, intendendæ ſint, remittendæue, & qua id ratione agendum intelligat; & quæ entium reliquorum, vel earum, quæ eiusdem ſunt generis, & ipſorum inprimis ſpirituum differentias dignoſcat, & futuros etiam rerum multarum ſucceſſus, futurasque hominum præuideat operationes. Neque enim aliter res eueniunt vllæ, quàm earum natura poſtulat, & quàm eueniſſe conſpectæ ſunt; nec alias homines operantur operationes, quàm quas eorum ingenium pollicetur, & quas operari conſpecti ſunt. Præterea (& multò mehercule prius, multòque amplius) quæ Dei ipſius ſubſtantiam contemplandam decernit; at nequaquam ratione. Quæ ſcilicet Mundum vniuerſum, quæque in eo continentur entia à longè ſapientiſſimo, longèque potentiſſimo, & longè optimo conditore conſtituta eſſe declarare poteſt, & declarat omninò: at præterquam, quòd vel has Dei conditiones nequaquam integras, & quantæ ſunt, ſed longè intuentur minores; quàm longiſſimè abeſt, vt reliquas intueri queat; multòque amplius illius fulgorem intuens hebetatur, cæcutitque, quàm ſolis lucem, & Solem ipſum viſus quiuis. Quæ igitur non, vt reliquarum rerum, ſic Deum ipſum, eiuſque ſubſtantiam, & conditiones ratione intelligendas, ſed quę ratione contempta, in ſacris illas, & diuinis literis, & in ſeipſis omninò Dei verbis intuendas, & quæ amplius illius mandatis, præceptisque parendum ſtatuit intelligens Sapientia ſit, & vera, ſummaque. Quæ nimirum non momentaneum, vt illa, multisque obnoxium periculis, & aſſiduis ſcatens miſerijs, & non magnum omninò bonum, ſed æternam, certamque, & puram, ſummamque beatitudinem procurandam decernit; modumque inſuper eam adipiſcendi inuenit. Nam (quod dictum eſt) ſpiritus ipſius, à ſubſtãtia præſertim à Deo immiſſa perfecti, rerum omnium intuitum, cognitionemque propriam eſſe; ſummus res omnes, vel quarum cognitio nullum nobis præſtat vſum, intuendi, ſentiendique, & quas intueri, ſentireque non licet, intelligendi appetitus, & voluptas, qua ſumma illas intuens, intelligensque afficitur, & moleſtia, qua cruciatur, illa fraudatus ſpiritus, tum & obſeruantia, cultuſque, & amor erga ſapientes, inſipientiumque contemptus, manifeſtiſſimè declarat. Nam ſi diuitias etiam, potentiamque appetimus; ijsque donati gaudemus, exultamusque; & opulentos, potentesque obſeruamus: at ſapientiam certè appetentes, eamque adepti, nobiliore quodam modo nobis placemus; & opibus, potentiaque exuperati (vel ſi noſtra id factum ſit culpa) nihil ſibi ipſis multi, at minus ſapientes facti, omnes nobis vehementer indignamur, vehementerque diſplicemus; & opulentos quidem, potentesque ibi modò excolimus, obſeruamusque, vbi bonum quippiam ab illis ſperamus, amamus certè numquam; at ſapientes, vel iam diu vita defunctos, diuinarum inſtar entium, veneramur, ſummoque amore proſequimur: quod nimirum propriam in ijs ſpiritus perfectionem, propriamque intuemur præſtantiam. Nec verò (quod Peripateticis placet) quoniam rerum aliæ ſemper ſunt, vel eodem ſaltem modo ſemper fiunt, aliæ verò, nec eædem perpetuò ſunt, neq; eodem perpetuò modo eueniunt; aut quòd aliæ natura fiunt, nihilque à nobis earum curſus immutari, flectique poteſt; à nobis aliæ aguntur, & aliqua ſaltem ex parte in noſtra ſunt poteſtate: propterea earum cognitio diuerſa virtus ponenda appareat; quæ ſcilicet vnius, eiusdemque omnis, & eodem modo operãtis ſit facultatis, & ſentientis omninò, eorumq., quę pænitus percępta ſunt, ſimilitudine, quę non pęnitus

inno-

innotuere intelligentis: veluti neque ars, quæ diuerſam materiam, & diuerſis etiam organis, at eadem ſpiritus facultate, eademq. omninò tractat peritia. Quoniam igitur rerum omnium naturas intuita intelligens Sapientia eſt; & quæ ad ſpiritus cõſeruationem res tractandæ, quæq. circa eas ædendæ ſunt operationes, ita rectè omninò tractentur, ædanturque, ſicum rerum aliarum, tum verò & ſpiritus ipſius innotuerit ingenium: liquidò patet, Sapientiam (quod diximus) non ſingularem, ſed vniuerſalem, & totam omninò eſſe virtutem; reliquas eius veluti ſpecies, vel partes, & ſapientiam omninò omnes, at non rerum omnium, ſed certarum, determinatarumque ſingulas; & earum omninò ſingulas, circa quas ſingulæ verſantur; eorumq. nullam per ſe, & ab illis ſeorſum perfectam, abſolutamq. eſſe. Ab ijsdem enim principijs, & cauſis cum emanent, conſtituanturq. omnes; qui non principes illas, vniuerſalesq. naturas rectè inſpexerit, longè is aberit, vt rei illius ingenium exquiſitè intueri queat. Quòd ſi fortè quæpiam proprias ei vires manifeſtauerit; at quam illa ad reliquas cognationem, ſimilitudinemque, vel quod ſortita ſit diſſidium, ignotum omninò ſit, obſcurumque. Vt quod antiquioribus etiã viſum eſt omnibus, ſapiens modò, qui eſt, bonus is, virtutibusque omnibus præditus videri poſſit. Quin non ſupremum modò bonum ſpiritui comparare videtur ſapientia; ſed diuinis eum entibus, & Deo etiam ipſi, (quantum licet) ſimilem facere. Nam ſapientiſſimum eſſe Deum, & virtutum, quas Deo ineſſe intelligere nobis licet, principem fortè ſapientiam eſſe, qui Mundi conſtructionem, & cum entium reliquorum, tum animalium cõſtitutionem intuitus non intelligit; non impius modò is, ferusque, ſed ſtupidus etiam videri poteſt. Subſtantiæ videlicet cum corpori vniuerſo, tum verò ſpiritui inditæ, & (vt dictum eſt) ab exuperantibus corporis tenebris, viribusque rerum intuitu orbatæ, & veluti in veternum coniectæ, qua licet ratione, res intuendas ſapiẽtia præbere, eamque veluti excitare, proindeque ad propriam eam agere operationem, & propriæ naturæ, propriæque reſtituere videtur perfectioni.

DE INSIPIENTIA. Cap. VII.

SAPIENTIAE (quod vel ipſum nomen declarat) Inſipientia opponitur. Itaque quoniam ſapientia intelligens viſa eſt; quæ nequaquam præſentium rerum, manifeſtarumque earum virium ſenſu, nec præſentis rerum ſtatus, præſentiumque neceſſitatum cognitione contenta, occultas, remotasq. inſuper rerum facultates, & futuros rerum euentus, futurasq. neceſſitates intelligere, intuerique, & præuidere etiam procurat; quin quæ penitus eas perſpexit iam, &, quantum homini licet, præuidit etiam; præterea, & quæ Deum ipſum rerum omnium conditorem, & longè eũ ſapientiſſimum, longèq. optimum, & longè potentiſſimum in humanis etiam rationibus, at multò certè amplius in ſacris, diuiniſque literis intuetur: vtiq; Inſipientia intelligens ſit oportet, quæ vel ad intelligendum inepta, vel intelligendi laborem perteſa, nihil remotas, occultasq. res, quin ne præſentium quidem non manifeſtas vires percipere, minus etiam futuros rerum ſucceſſus, futuraſq. neceſſitates præuidere, & omnium minimè Deum ipſum, eiuſq. bonitatem contemplari procurat; ſed, viliſſimorum animalium ritu, in præſentium rerum ſenſu, ac fruitione aequieſcit, & aliorum ſe ſe imperio, gubernationiq. ſubijcit; quæ igitur in illis Inhabitare digna ſit. At fortè & quæ intelligens, quæ homini innoteſcere nullo pacto queant, vel quæ ea ratione inquirit, quæ ſenſu percipi poſſunt, & ſenſu oĩa ad percipienda ſunt, ſtulta & ipſa, & Sapientiæ & ipſa oppoſita, & quę & ipſa Inſipientia dici queat: & illa quidẽ maximè torpidi, maximèq. demiſſi, hęc verò ſpiritus ſit nimis alacris, nimisq. ſibi ipſi confidẽtis.

DE SOLERTIA, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. VIII.

ET quoniam (quod dictum eſt) vt conſeruetur ſpiritus, à frigoribus, æſtibusq; protegendus, & nutriendus eſt, reficiendusque; proindeque res comparandæ ſunt, à quibus protegi, & quibus nutriri queat; neque enim vel hæ, vel illę præſtò vbiq; adſunt; ſed earum, plerǫ; multò ante prouidendæ, & multis laboribus, moleſtijsque, & periculis etiam comparandę ſunt multis; vtiq; dictas quæ res, nec verò in præſentem modò, ſed in futurum etiam vſum comparandi modum inuenit intelligens, & iuxta eum operandum decernit, virtus omninò, & quæ Solertia dici queat. Et ſub ea (quod vel ipſum nomen declarat) artes omnes contineri videri poſſunt. Siquidem omnes ad vitam neceſſitates, opportunitatesque, & uoluptates etiã, ad ſpiritus omninò bonum comparatę, vel virtutes ſingulę, vel omnes virtutis cuiuspiam opus ponendæ ſunt. Menſuram porrò, qua res, quas diximus, appetendæ, cõparandæq. ſunt, earum nobis vſus declarat. Quoniam enim ſpiritum protegendi, nutriendiq. gratia appetendæ ſunt; comparandęque: quantę ad ſpiritum protegendũ, nutriendumq; ſatis ſunt, & tantę vt comparentur, labores quiuis, & quæuis ſuſtinẽdæ ſunt moleſtiæ. Siquidem incommodum, malũq; quoduis ſuſtineat ſpiritus potius, quàm vel à frigore, æſtuue affligi, corrumpique, & nutrimenti inopia perire velit; vel, quibus mala hæc repellantur, ſibi ea comparandi potens, alijs eorum gratia ſupplex fieri, & aliorum miſericordia hæc habere. At nec tantis fortè comparatis ſtertendum eſt ſpiritui: ſed, ſi nullo ipſius malo, incommodoque plures comparare liceat, plures etiam comparare appetat, procuretque; tum vt commodius, iucundiusq; conſeruetur, & minus rerum caſibus, & fortunæ omninò viribus obnoxius ſit; tũ verò vt amicis, boniſq. omnibus opem ferendi facultas adſit. Bonæ omninò, commodæque, & honorificę opes cum ſint; vbi nullo ſpiritus incommodo ampliores fieri poſſunt, ampliores faciendę ſunt. At verò quæ rerum, quas diximus, comparandarum cogitationem, laboresue, quibus comparandæ ſunt, auerſata intelligens nihil quę comparãda ſunt inquirit, nec, ſi quidem nota ea ſint, comparanda decernit, vitium, & quod Inertia dici queat. Quin & quę nullum acquirendarum opum finem facit; ſed quantisuis accumulatis, plures aſſiduè, & quibusuis laboribus, moleſtijsq; quibusuis acquirẽdas decernat; nec verò boni alterius cuiuſpiam gratia, ſed plures poſſidendi ſtudio; vitium & ipſa, & quod Solertiam nimis intendens, nullamq; ſpiritui quietem concedens Anxietas dici poſſit. Et peior hæc, quàm Inertia: quę nimirum ſatis, ſuperq; opibus affluenti ſpiritui, illarum gratia labores, moleſtiasque aſſiduè ſuſcipiendas ſtatuat; quæ ſcilicet (quòd vehementer ſpiritum affligunt, corrumpuntque) ibi modò ſuſcipiendæ ſunt, vbi, ſi non ſuſcipiantur, magno quopiam bono priuetur, vel maiore malo afficiatur ſpiritus.

DE LIBERALITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. IX.

AT verò, quòd quæ ad ſui ipſius conſeruationem neceſſaria ſunt fruſtra ſibi ſpiritus compararit, niſi in quem comparata ſunt vſum ijs vtatur; & perpetuò laboret, perpetuòq; infælix ſit, rerumq; inopia tandem pereat, vel pereundi periculum ſubeat, ſi quæ magnis, diuturnisq; laboribus, vel parauit ipſe, vel cõparanda omninò ſunt, temerè omnia profundat: vtique intelligens, quæ quæ, quantaq; in ſui ipſius, ſuorumque conſeruationem, & voluptatem inſuper (ſi liceat) abſumenda ſunt, abſumi non prohibet, nec gloriæ ſpetie illectus temerè opes dilapidat, proindeq; mo-

dum ſibi, facultatemq; ſe ipſum in poſterum ſeruandi, alijsque benefaciendi modum præcipit; virtus & ipſa, & quæ (quòd ſpiritus ſit nobilis, generoſique, & verè liberi, & qui nullis ſe ſe opibus, nulliſque fortunæ iniurijs ſubijciat) verè Liberalitas dicitur. At nihil opibus, vbi vel in propriam, vel in aliorum etiam ſalutē eæ aſſumendę ſunt, parcens Liberalitas (quoniam non præſentibus modò neceſſitatibus occurre propoſitum ei eſt, ſed præuidere etiam, curareque, ne in poſterum quibus ſeſe, & quos æquū eſt ſeruet, deſint) vel in magna rerum copia non temerè quibusuis ſua elargitur: ſed, niſi magnum quodpiam malum amoliendum ſit, in proprium, amicorumque, & bonorum vſum id aſſiduè abſumendum decernit, quo aſſiduè abſumpto, incolumes tamen remaneant fortunæ; augendarum omninò opum gratia mala nulla ſpiritui ſuſtinenda, at (vbi licet) nihil eas imminuendas decernit: luxum certè (rerum videlicet non in vllius bonum, commodumque, ſed in faſtum modò abſumptionē) perpetuò vel in regia vitat fortuna; vt qui res ad hominum conſeruationem aptas, cōmodasque in nullum vllius bonum perdat. Itaque Liberalitati perpetua comes Parſimonia: quæ ſcilicet non ibi rebus parcit, vbi in cuiuspiam bonum, vel etiam voluptatem abſumendæ ſunt; ſed ibi tantùm, vbi earum abſumptio nullum vlli præbet commodum. Neq; igitur ornatum reijcit Parſimonia; vt qui poſſidentem oblectet, honeſtetque, & reliquas etiam voluptate afficiat; & qui inſuper artificum commodo, bonoque paratus ſit: ſed (vt dictum eſt) rerum abſumptionem in nullius vſum factam. Libens porrò, & læta, nec in ſui ipſius tantùm, ſed in aliorum etiam bonum proprias opes cum abſumendas decernat Liberalitas; magna quidem eas diligentia ſeruandas, earumq; incrementum appetendum, procurandumq. etiam, vbi nullo aliorum id malo, incōmodoq. fieri poteſt, velit. At quæ intelligens, dum ne opum cumulus imminuatur, vel etiam vt maior fiat, ſui ipſius, aliorumue ſalutis rationem nullam habendam, & aliena etiam rapienda, occupandaq. eſſe decernit; & quæ contra temerè, & in quoduis cuiuscunq. bonum, commodumque, vel voluptatem bona omnia profundenda, dilapidandaq. ſtatuit; vitium vtraque, & Auaritia illa, hæc Prodigalitas dicitur. Illa quidem, quòd quæ, niſi ſui ipſius ſaluti, voluptatiue, aut aliorum inſeruiant commodis, nullius omnino ſint pretij, ea & aliorum, & ſua etiam ſalute cariora habeat; & vel mendax, maleficaue eſſe, & quàm humillima, abiectaque fieri, vt ea ampliora poſſideat, nihil veretur: hæc verò, quòd gloriolæ, & non veræ illi, ſolidæque, ſed falſæ, inanique ſui ipſius, ſuorumque poſthabeat ſalutem. At peior omninò illa: quæ ſcilicet ſpiritum multis perdat modis; & alios etiam incommodet; & puſillum omninò, abiectumque facit, & oſtendit ſpiritum.

DE SOBRIETATE, ET CASTITATE, ET VITIIS EIS oppoſitis. Cap. X.

ET quia voluptate, qua ſumma cibos aſſumens, veneremq. exercens afficitur, illectus ſpiritus nimios, prauosue interdum, & qui, quātiue ſpiritum, eiusq. tegumentum maximè grauent, oblædantq., aſſumit cibos; & venerem, quam non licet, vel eouſque exercet, vt penitus ab ea corrumpatur: vtique quæ eos, tantosq; aſſumendos cibos, qui, quantique ſpiritum, tegumentumque benè nutriant, nihilque oblædant, turbentue, & qui inſuper cenſum non exuperent, nec aliis benefaciendi facultatem præripiant; & quæ eam venerem appetendam, exercendamque decernit intelligens, quæ nec ſpiritum, nec alios vllo afficiat incommodo, & quam inſuper leges non improbent (neque enim naturæ vni parendum, neq; vna omninò ſpectanda eſt natura; ſed legibus, diuinis præſertim, & multò etiam prius, quàm naturę, parendum; & vel humanæ religioſiſſimè obſeruandæ; à quibus nimirum huma-

na inpri-

na inprimis ſeruetur ſocietas) quæ, inquam, in ciborum aſſumptione, & quæ in veneris vſu non ſpiritus voluptatem, ſed eius conſeruationem procurat intelligens, virtus vtraque; & illa quidem Sobrietas, hæc Caſtitas dicitur. Quæ verò nihil ciborum, & quæ veneris appetitum nihil coercet, ſed temerè, nullaque menſura, & iuxta appotitum omninò eos aſſumendos, & hanc exercendam permittit; vitioſa vtraque, & digna omninò, quæ in porcis, lupiſque inhabitet: quorum ſcilicet voluptates tandi æſtimat; vt iis dum expleatur ſpiritus, nihil ipſum corrumpi; nihil copias imminui, nihil cognatos, amicoſque perdi, nihil diuinas, humanaſq. leges, & naturam etiam ipſam violare indignatur, prohibetque. Et illa quidem Sobrietati Ebrietas, hęc verò Caſtitati, Pudicitiæq; oppoſita Impudicitia dici poteſt: nec aliud Sobrietati, Caſtitatique vitium opponi videtur. Siquidem qui minores, iucundioreſque, quàm quos ſibi comparare, & commodam, bonamq; in rem inuertere queant, & qui venerem, quam per leges, vireſq; licet, minus appetant, minuſq; exerceant, qui omninò nullo ſui, nec aliorum incommodo iis voluptatibus frui cum poſſint, quibus maximè ſpiritus oblectatur, nõ quantis frui licet, bonumq. eſt, & cõmodum, frui velint; quòd perrari, & nulli fortè inueniantur, nullum iis, vt videtur, impoſitum eſt nomen.

DE FORTITVDINE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.
Cap. XI.

RERVM præterea, quæ ad vitæ conſeruationem, commoditatemque pertinent, quòd multæ magnis comparandæ ſunt periculis; & maioribus etiam cum ipſæ, tum ſpiritus ipſius, ſuorumq; ſalus, libertaſque à prauorum hominum defendenda eſt licentia; & quia non ſatis interdum defendi poteſt; ſed vel hominum vi, doloue, vel à rerum ſucceſſibus bonis omnibus priuari poteſt ſpiritus; itaq; ſi imminentibus periculis, ingruentibuſque ſuccumbat malis, aut à proſperis rerum euentibus ſe efferri ſinat, perpetuò turbetur, affligaturque, & corrumpatur omninò, proſperis modò rerum ſucceſſibus nimis exhilaratus, nimiſque diffuſus, nimis modò aduerſis triſtatus, contractuſque: vtique quibus periculis quæ vel bona comparanda, vel mala repellenda ſunt, & quouſque rerum ſucceſſibus commouendus eſt ſpiritus, rectè decernit intelligens, virtus omninò, & Fortitudo dici poteſt. Siquidem, vt ne periculis, quæ conſeruationis gratia ſubeunda ſunt, neue à malis etiam vllis frangi, nec à bonis vllis nimis commoueri ſe ſinat, fortis omninò, conſtanſq; vt ſit ſpiritus, præcipit. Rectè porrò decernat; ſi bonorum, malorumque, quæ comparanda ſunt, propulſandaque, naturam, tum & periculorum, quæ propterea ſubeunda ſunt, magnignitudinem, præterea & proprias vires rectè perpendat; & bona quidem, ſine quibus ſpiritus ſeruari non poteſt, malaque, à quibus corrumpatur, periculis quibuſuis, reliqua ijs comparanda, reiicienda que ſtatuat, quę, quę ſequuntur mala, illorum matudinem non exuperent; vel quæ ſuperaturum ſe magis ſperet, quàm opprimi ab iis timeat: tum & ſi nec ſecundis rerum ſucceſſibus exultandum, nec aduerſis ſuccumbendum, ſed vtroſque moderatè ferendos decernat; quæ igitur non modò res ad victum, veſtitumque neceſſarias comparandas, tuẽdaſque, & tum ſpiritus ipſius, tum eorum, quorum ipſum curam habere oportet, & ſine quibus ſeruari non poteſt, ſalutem, ſed libertatem etiam, dignitatemque defendendam quouis ſtatuat periculo. Nam in ſeruitutem actus ſpiritus, & propria dignitate ſpoliatus nihilo (vt dictũ eſt) minus corrumpi, minuſq; morti dari videtur, & nihil omninò minus corrumpitur, occiditque, quàm verè corruptus, interemptuſque. Quid enim pecorum inſtar tractatus, eaque omninò patiens, operanſue, quæ non humano, ſed pecorino ſpiritui congruant, propriaque ſint, non corruptus is, & in pecorinum ſit actus? Itaque, id

patiatur, nihil ſegnius pericula ſubeat quæuis, nihilq. minus diuidi, dilaniarique, &
interimi ſuſtineat, qui propriꝗ originis immemor non eſt ſpiritus; quàm ne verè inte-
rimatur, verèq. occidat. Et ſummo quidem, dum diuiditur, dilaniaturque, & interi-
mitur, dolore, ſummaq. afficiatur moleſtia (qui.n. longè nobiliſſimæ ſubſtantiæ, ſen-
ſuq; præditꝗ longè exquiſitiſſimo ſui ipſius dilaniatio, diſcerptioque, & interitus do-
lorem ſummum, ſummāq. non inferat moleſtiam?) at breui præſertim periturus ſpi-
ritus, nō adeò aliena vi affligi, occidereque, atq; ſui ipſius culpa corrumpi, & è nobili,
diuinoq., ignobilis, ferinusq. fieri exhorreat. Tum ita occidens, quoquomodo ſer-
uari apparet; claram, nobilemq. ſui memoriam poſteris relinquens. Neq. igitur qui
verè fortis eſt, generoſusq. ſpiritus, periculis turbatur, trepidatq. vllis: ſed malis im-
pēdentibus quibusuis nihil à ſe ipſo alienatus, nihilq. exagitatus, ac ſi nihil illorum
ad ipſum pertineat, ſumma cum quiete, ſummaq. attentione non illorum magnitu-
dinem intuetur, lugetque, ſed modos quibus illis occurri poſſit inquirit, & quęcunq.
conſideranda ſunt, conſiderat; & nihil turbato, nihilq. trepidanti, qualia ſunt, talia,
quæ circumſtant, mala videntur; & quæ patienda ſunt, nihil trepidans, nihilque di-
miſſius patitur: vt qui non malum aliud vllum, nō mortem etiam ipſam, quæ maiori
vi inferatur, & quam repellere ipſe non poſſit, ſed ſua (vt dictum eſt) culpa, quę eſt,
eſſe deſinere, & in vilem agi, abiectamque rem, ſua omninò corrumpi culpa exhor-
reat. Nihil itaq. In obſcuro minus, quàm in aperto, conſpicuoque, ne deterior fiat,
pericula ſubit, malaque ſuſtinet: qui ſcilicet non externæ gloriæ gratia, & ne dege-
ner videatur, ea ſuſtinet; ſed ne è proprio genere, & propria è natura, propriaq. de-
cidat dignitate. Nec rerum euentu quouis valdè commouetur; nec facultatibus ni-
mirum omnibus ſpoliatus, & amicis inſuper, cognatiſque orbatus deijcitur, frangi-
turque; nec bonorum acceſſione quauis effertur, exultatque: ſed fortuna in quauis
idem penè perpetuò perſtat: vt qui ſe ipſo, ſuaque virtute fretus, contentusque, &
vel ſolus ſibi ipſi ad ea, quorum gratia bona externa appetuntur omnia, ad ſe ſcilicet
conſeruandum, perficiendumque, confidens, & vnam ſui puritatem appetens, ma-
gnique æſtimans, externa bona, malaque parui omninò facit; vt quæ non eius ſub-
ſtantiam corrumpant, fœdántq.; nec perficiant, nobilitentue. Et iniurias non quaſ-
cumque, nec quæuis etiam mala vindicanda decernit: ſed, dum inferuntur, omnia
quidem vitanda, repellendaque; illata verò, quæ vel caſu, vel ſpiritus ea inferentis
morbo, perturbationeue illata ſunt, ignoſcenda omnia; præſertim, ſi qui ea intulit,
intuliſſe doleat, triſteturque; ibi nimirum, vbi quæ illata ſunt mala, non vt in vilem,
abiectumque, & contemptū omninò illata ſunt, nullaque in poſterum alia illatum
iri ſit ſuſpitio; at non quæ ſpiritus vitio, & ſpiritus prauitate, malignitateque. Er-
ranti ſcilicet, peccantique, & ſe peccaſſe dolenti ſpiritui ignoſcendum omninò, at
nequaquam malefico, noxioque natura: ſed puniendus; & inſanabilis, perditæque
ſpei ſi ſit, perdendus etiam, ſi liceat. Siquidem boni à prauorum iniurijs, violentia-
que defendendi prorſus, ſeruandique ſunt. Quæ verò tanti vitam, & externa bona,
malaque extimat intelligens, vt illius amittendæ periculum ne ſubeat ſpiritus iniu-
rias quasuis, & quæuis ei mala ſuſtinenda decernat; & quibusuis accedentibus bo-
nis præ letitia geſtit, & veluti exultat; malisque ingruentibus, imminentibusue qui-
busuis vehementer triſtatur, & deijcitur; tum & quæ mala nulla, nullaſq; ferendas
eſſe iniurias, ſed omnes, & periculo quouis propulſandas, puniendaſque, & nullo
rerum ſucceſſu ſpiritum commendum ſtatuit, vitium vtraque; & illa quidem Timidi-
tas, hæc verò Audacia dicitur. Et ſpiritus illa eſt maximè puſilli, maximèque langui-
di, parùm omninò ſibi confidentis; hæc verò furentis, tumidique, & qui nimis ſibi ar-
roget, confidatque. Non mali ſcilicet cuiusuis, ſed eius modò repellendi gratia ſpi-
ritui mors appetenda eſt; quod ſi patiatur, vel verè occidat, vel, quo dictū eſt modo,
corrumpatur: cætera reijcienda quidem omnia; at non ſummis certè, manifeſtiſque

periculis. Non temerè omninò morti exponendus eſt ſpiritus; eoq; minus purus qui eſt, generoſusque; & nequaquã nullus rerum ſucceſſus ſpiritui ſentiendus. Eſto enim, bonis accedentibus quibusuis non propterea laſciuiendum ei, exultandumq. ſit; nec malis etiam ingruentibus quibusuis frangendus, deijciendusque ſit ſpiritus; quæ nimirum ſi fiant, maximè (vt dictum eſt) puſillus, & languidus, nihil omnino proprijs, & internis, ſed externis modò bonis confidens appareat; & malo etiam afficiatur ſpiritus nimis contractus, diffuſusue: at peccet omninò, ſi rebus auctus, quæ ſui ipſius conſeruationi bonæ, commodæque ſunt, nihil propterea gaudeat; & ſe exhilarandi occaſionem habens nihil exhilaretur. Et qui maximis opprimitur malis, & quę proximam minentur corruptionem, ſi nihil iis triſtetur, ſtupidus is fortè, furioſusue magis, quàm fortis, videri queat.

DE IVSTITIA, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. XII.

AT verò, quòd (vt dictũ eſt) ſinguli per ſe homines, & à reliquis ſeorſim ſi degant, ſi quidem viuere queant, nec ſecuram certè, nec cõmodam viuant vitam, ſed boni à prauis aſſiduè diuexentur, perdanturque; nec quæ ad vitæ vſum neceſſaria ſunt, ſibi ſinguli cõparare queant, ſciantq. omnes, longè plurima, longèq; diuerſiſſimis comparanda modis, at quæ, ſi ſingula ſingulis conficienda ſint, & rectè, & tanta à ſingulis conficiantur, quanta aliis etiã multis ſatis ſint; quibus igitur mutuò permutatis, quæ ad vitæ conſeruationem, commoditatemq. neceſſaria ſunt, reliqua adſiut omnia: proindeq. in vnum agendi fuimus; vtè multis in vnum coactis, veluti vnum compoſitum animal, multis, diuerſisq. ſui partibus earum laboranti cuiuis reliquis aſſiduè opem ferret, & quæcumq. ad vitam commodè degendam opus ſunt cõficere poſſet; ſingulis non ſeipſas modò, ſed alias etiam tutantibus omnes, & nõ in proprium modò, ſed in aliorum etiam omnium vſum laborãtibus, propriumq. opus conficientibus; eo propemodum pacto, quo & animalium partes ſingulę reliquarum ſalutem procurant, & reliquis omnibus proprium laborem, propriumq. opus communicant. Itaque quòd nequaquam ſibi ipſis copant vnquam homines, quin quàm longiſſimè mutuò ſeſe aufugiant, vitentque, niſi ſinguli ab aliorum iniuriis tuti, ſecurique ſint: vtiq. quæ intelligens nulli ab aliis malum vllum, vllumue inferendum eſſe incommodum, ſed ſingulos iis contentos eſſe oportere rebus, quas ſibi ſinguli pararint, & aliena inuadentes improbandos, puniendosq. etiam, ſi liceat, ſtatuit; virtus quæ Iuſtitia dicitur; & ſi non ſublimis, generoſique ſpiritus, & qui aliis propria communicet bona, at puri certè, neq. ignobilis; qui nimirum modò ne alii malo vllo afficiantur, nihil aliorum odium, nihil etiam ſuorum, propriumue commodum curat. Quæ contra ſibi ipſi, aliisue aliena rapiendi licentiam permittit, vitium quod Iniuſtitia dicitur; & ſpiritus multò, quàm luporum, Leonumque, & Tigrium eſt peioris, malignioriſque. Nam ſi aliorum malo illi viuunt, at naturam ſecuti id faciunt; & nequaquam cognatis, ſimilibusq., quæ ſibi ipſis ij compararunt, eripere videntur, aut in in præſentem modò neceſſitatem. Viliſſimus certè, maximèq. malignus ſpiritus; qui vel ſibi ipſi victum parare impotens, vel nunquam ſatis paratum exiſtimans aliorum incommodis, ac malis ali, vel etiam luxuriari velit. Fortè & quæ, ne vllo quiſpiam incommodo afficiatur, aut ne quid aliorum imminuantur opes, alios quot, & quoſuis perdendos decernit intelligens, vitium, & ipſa; & quæ (quòd nullis hominum miſerijs, malis nullis ſe flecti ſinat) Rigiditas dici queat. Veluti & quæ leges omnes perpetuò obſeruandas, & iuxta eas perpetuò ſententias ferendas decernit; quæ ſcilicet (quòd res, quarum diuerſiſſimæ ſunt conditiones, plurimiſque inter ſe circunſtan-

tijs differunt, quæ omninò diuerſo modo, diuerſaq. tractandæ eſſent ratione, vnó, eodemq. omnes modo diiudicant, decernuntque) bonæ omnes perpetuò videri non poſſunt, nec ſunt omninò perpetuò bonæ omnes; niſi æquitas, Iuſtitia nimirum, at non legalis, ſcriptaque, ſed vera, ſupremaque, & quæ ſcriptam, legalemq; iuſtitiam, vel quæ eædem videntur operationes, ſi eas diuerſæ circumſtent conditiones, diuerſa diiudicandas ratione admoneat. Quoniam enim nō humani modò generis ſeruator Deus opt. max. ſed Natura etiam ipſa ſingulorum hominum ſalutem omnibus curæ eſſe, & aliorum neceſſitatibus, ac malis occurrendum ſtatuit; eaq; omninò erga alios operanda eſſe ſingulis, quæ erga ſe ipſos ab aliis operari velint, admonet, præcipitq.: vtiq; qui præſertim non ſua culpa, nec ob ignauiam omninò, prauitatemque, ſed vel aliorum violentia, vel rerum ſucceſſibus, quibus obnoxii omnes ſumus, niſi aliorum ij opibus ſubleuentur, miſere pereant, niſi non propriis eos tantùm, ſed aliorum etiā facultatibus ſeruandos decernamus; non Dei modò preceptis, ſed ipſi etiam repugnemus naturæ; & iniuſti omninò ſimus, hominumque ſocietatem diſſoluamus.

DE VERITATE, ET MENDACIO. Cap. XIII.

ET quia nequaquam homines ſibi ipſis coeant vnquam, nec ſecum ipſis colloquantur, aut eorum, quæ vel publicum, vel priuatum ſpectant cōmodum, tractent quicquam; ſi ſingulorum dictis fides nulla haberi poſſit: vtique intelligens, quæ ea, quæ enuncianda ſunt, oſtendendaque, qualia ſunt enuncianda, oſtendēdaque, & promiſſa quæ ſunt ſeruanda, quæ omninò reliquos nec dictis, nec factis decipiendos, ſed & internum ſpiritus ſenſum, internasq; etiam res, cuiuſmodi ſunt, patefaciendas decernit; virtus, quæ Veritas dicitur; & ſpiritus eſt ſummè nobilis, generoſique, qui omninò nihil niſi ſui ipſius puritatem magnifaciat. Nam propriam eſſe humani ſpiritus veritatem, & à mendacio impurari eum, fædarique inde liquidò patet; quòd intrepidè verax maximè ſibi ipſi placet, maximeque afficitur ſpiritus voluptate; mentiens verò, qui in vulpinum penitus non ſit actus, vehemens in ſe ipſum indignatur, vehementerque triſtatur: vt qui, ne mentiatur, cuiusuis gratiā, & bona etiam quæuis deſpicit, auerſaturq; ne ille (quod diximus) ſummè ſe nobilem, generoſumq. declaret. At quæ intelligens non entia, vt entia, & entia, vt non entia, vel alia quàm ſunt, & promiſſa quæ ſunt non ſeruanda decernit; vitium, quod Mendacium dicitur; & maximè id vilis, abiectique ſpiritus; & qui nihil ſibi ipſi, proprijsque confidat viribus. Manifeſtè enim propterea mentitur; quòd non alia ratione hominum gratiam, quæq; alia appetit, adipiſci poſſe confidit. Infelix, qui, vt quæ parui omninò æſtimanda ſunt, conſequatur, non modò quæ vulpium ſunt operari, ſed veluti non ens fieri nil reformidat. Vitiū etiam fortè, quæ, nè quid quale non eſt enuntiandum decernat, & ſe ipſam, & ſuos omnes immeritò, & bonos etiam quoſuis à prauis hominibus perditos velit. Quoniam enim noſtra, noſtrorumque, & hominū omninò omnium ſalus maximè nobis expetenda eſt; & quouis etiam periculo, & malo interdum quouis procuranda: ſi, vt nos, noſtrique, aut alij etiam quiuis à prauorum hominum violentia liberentur, aliquid, non quale eſt, enuntiandum ſit, enuntiandum decernat, enuntietque ſpiritus, nequaquam impurari, corrumpiq; videtur; veluti qui mala inferentes, atq; hoſtes eiuſmodi decipiunt artibus. Prauorum omninò, potentiorumq. hominum violentiā quin operationibus, à quibus humani generis ſocietas non diſſoluatur, reijcere non liceat, intueri non licet. Id porrò vitium, quia & ipſum perrarum eſt, nomine (vt videtur) vacat. At Superſtitio fortè non valde improprio nomine appellari queat; vel in quibus veritas ipſa obſeruari, colique nolit, obſeruans eam, colensque.

VIRTVTEM, QVAE HOMINVM FAMILIARITATEM, CONVIctumque, & beneuolentiam procurat; Humanitatem dici; & in Beneficentiam, Gratitudinem, Aequabilitatem, Hilaritatemque, & Manſuetudinem diuidi poſſe. Cap. XIIII.

QVONIAM verò (vt dictum eſt) non ij ſatis ſpiritui ſunt, quibus cũ res cõmutet, externorumq; violentiam repellat, ſed ijs amplius opus habet, quibus propria ipſius, ſuorumq; ſalus curæ ſit, & quibus cum familiariter viuat; quorum omninò opera, atq; ope, & conſilio in ſingulis priuatis neceſſitatibus ſubleuetur; & quorũ præſentia, colloquijsq; à moleſtijs, quibus aſſiduè opprimitur, auocatus, & ad iucunda actus multò ſecuriorem, multòq. commodiorem, iucundioremq. degat vitã; proindeq. ea amplius ei operandæ operationes ſunt, quibus homines ſibi deuinciat, & beneuolos faciat, & ad familiaritatem alliciat; ea nimirum, quæ qua ope alij indigẽt, ea illos adiuuent, & accepta benefitia referant, vel referendi voluntatẽ oſtendant; & quæ celſos, ſublimesq. alios ſtatuãt, vel nihil certè deprimant; & ad hilaritatem, lętitiamq. inuitent; tum & ea, quæ perpetuam, conſtantemq; beneuolentiã, manſuetudinẽque polliceantur; quæ omninò aliorum conſeruationem procurent, vel conſeruari eos aptos oſtendant: vtiq; quę intelligens qua oportet menſura amicos adiuuandos, vel remunerandos, & honorandos, tum & exhilarandos; eorumque errores, & peccata etiam, qua oportet, lenitate ferenda decernit; virtus, quæ (quòd hominum offenſionem vitat; quin, quòd homines adiuuat, oblectatque, & amari ab ijs appetit, procuratque; quòd omninò, quibus homines gaudent, lætique ſunt, eas operandas operationes ſtatuit) nõ immerito in vniuerſum Humanitas appellari poſſit. At verò, quòd multis id, diuerſiſque agendum ſit operationibus, in multas diuidi queat; & in Beneficentiam omninò, Gratitudinem, Aequabilitatem, Hilaritatemque, & Mãſuetudinem. Siquidem ijs pręcipuè operationibus, moribusq. hominum beneuolentia, familiaritasq; comparatur. Nam qui aliorum neceſſitatibus ſemper pręſtò adſunt, & quam poſſunt alijs opem ſemper ferunt; & qui, à quibus benefactum ſibi eſt, iis & ipſi (vbi licet) benefaciunt, benefaciendi certè cupidi apparent; tum & qui nulla in re plus ſibi boni, commodiſque, & honoris, quàm aliis tribuit; & qui aliorum gratia paratum ſe facere oſtendit, quæ ſui ipſius gratia ab aliis fieri velit; & hilaris, feſtiuuſque qui eſt, proindeque alios ad hilaritatem inuitat, atque allicit; & qui non niſi iuſta de cauſa amicis errantibus, peccantibuſque, & non grauiſſimè indignatur, ſeſeque placabilem præſtat: carus aliis is ſit, & gratus, & libenter cum eo alii degant omnes. Age itaque earum ſingularum, tum & vitiorum, quæ opponi eis videntur, ingenium, munuſque ſeparatim intueamur.

DE BENEFICENTIA, VITIISQVE EI OPPOSITIS. Cap. XV.

BENEFICENTIA (quod nomen ipſum declarat) intelligẽs eſt; quæ aliis benefaciendum decernit, at non temerè id, nullaq. menſura, & delectu nullo; ſed quę cuiuis quidem, vbi non magno proprio ipſius incõmodo, malone facere id licet; at amicis, boniſque, iis omninò, quorum ſalus, bonaq. curæ eſſe nobis debẽt, & à quibus paria nobis polliceri poſſumus; labore, moleſtiaq;, & damno etiam quouis, ſi quod illis cõfertur bonum, malum, quod nos excipit, exuperet; ſi.ſ. amplius illi conſeruentur, quam nos corrũpamur. Quin & iis, à quibus bonum nullum ſperare licet, benefaciendum omninò eſt. Nec verò propterea tãtùm, quòd noſter id pręcipit ſeruator; ſed quòd aliis benefacientes operationem operamur, quæ humani ſpũs, & puri eius, gene-

roſiq; maximè propria eſt. Itaq; & benefacientes, & benefactorũ memores ſummè nobis placemus, & alijs pręſtantiores nobis videmur, & ſumus oĩnò; non nos tantùm, ſed alios etiam ſeruare apti, & ſeruantes omninò alios. Differt porrò à Liberalitate, & Fortitudine Beneficentia; quòd Liberalitas vnas modò opes, vnãq; Fortitudo ſecuritatem alijs pręſtat, Beneficentia verò bona omnia. Intelligẽs autem hominum nullis, ac ne amicis quidem, cognatisque, vel minus, quàm oportet, benefaciendum decernens, vitium; & quod, vel ſi nullo alios afficiat malo, at Beneficentiæ oppoſita, & benefacere pigreſcens, prohibensque, Maleficentia dici poteſt, & eſt omninò Maleficentia. Malo enim alios afficit, qui benefacere cum poſſit, torpet, aut etiam auerſatur. Et huiuſmodi, qui eſt ſpiritus, maleficus ſit oportet: neq; enim benefacere ceſſet, nolitue, niſi libens malefaciat. Et ſpiritus eſt non maximè modò impuri, ſed ſummè etiã vilis. Propterea enim alijs malum optat; quòd proprijs bonis alijs conſeruari aptior fieri deſperans, aliorum id malis procurat. Vitium etiam fortè & intelligens, quæ cuiuis benefitium quoduis conferendum decernit; & vel alienis, prauisque, & indignis bene vt faciat, nihil ſibi ipſi, ſuisque incommodare, & malefacere etiam veretur. Siquidem qui temere cuiuis benefacit, is, quibus oportet, benefaciendi modum ſibi præripit. Nam ſi noſtro (vt diximus) incommodo, maloq; etiam, at non omnibus, nec quoduis conferendum eſt benefitium. Quoniam verò perrarum id vitium eſt, nomine (vt videtur) vacat. Spiritus certè eſt non prauè modò dijudicantis, ſed puſilli etiam. Propterea enim fortè cuiuis benefacere appetit, & proprium omninò aliorum quorumuis bono poſthabendum decernit; quòd nihil ſibi ipſi confidens, quibusuis modis aliorum præſidium ſibi comparandum ſtatuit; & alios omninò omnes pauẽs; timensq. cuiusuis offenſionem æquè, ac ſui ipſius propriam reformidet corruptionẽ.

DE GRATITVDINE, VITIISQVE EI OPPOSITIS. Cap. XVI.

AT verò, quòd à quibus benefactum nobis eſt, niſi ipſi itidem (vbi licet) illis benefaciamus, & id dum non liceat amemus ſaltem eos, & quibus poſſumus modis excolamus omnibus, nihil amplius benefaciant vllis: eſto enim, qui verè beneficus eſt ſpiritus, nullius is mercedis, nec gloriæ etiam gratia benefaciat; at amari tamen ab ijs, quibus benefecit, vult, maximèq; niſi ametur indignetur oportet; nam maximè contemni, maximèq; vilis haberi videtur, cuius vel benefacientis ratio nulla habeatur: tum præterea, quòd ſummè prauis, ſummèque maleficis, ijs omninò à ſe benefactum videt, qui malis digni ſunt omnibus; quid enim alios ament, aut alios adiuuent, qui ne ijs quidem, à quibus benefactũ ſibi eſt, bene velint? talibus itaque, qui ſæpius benefecit, quia homines omnes ingenio eodem præditos exiſtimat, nulli amplius benefacere velit: quia (inquam) niſi ijs, à quibus benefactum eſt, gratia habeatur, ac referatur etiam (vbi licet) pereat omninò Beneficentia; & mutua ope homines deſtituti, ſi quidem conſeruari queant, longè certè conſeruentur ægerrimè: vtique ea intelligens, quæ rectè illud fieri decernit, virtus & ipſa, quæ Gratitudo dicitur. Rectè porrò decernat, ſi, à quibus benefactum eſt, quouis incommodo, & malo etiam quouis paria, ac maiora etiam, ſi liceat, referenda ſtatuat; itaque vel propriam ſalutem in eius bonum proijcere parata ſit, cuius ope ſeruatum ſe ſentiat; incommoda omninò, malaq; omnia ſubeunda, ſuſtinendaque decernat, vt quibus ab alijs affecta eſt bonis, ea, & maiora etiam (ſi liceat) eis retribuat, proindeque nihil illis ignobilior, deteriorue appareat; & illud ſi numquam liceat, ijs acceptis bonis, quæ referri prorſus, aut ab ipſa certè non poſſint, at benefactores perpetuò amet, &

quibus poteſt excolat modis; nunquam certè (quod hominum vulgus facit) vt præſtantiores, ſuperioresq; odio habeat, & perditos etiam velit. Neq; enim opibus, potentiaque, quibus præſertim non ſua caret culpa, ſed vna ſui puritate exuperari ſpiritui dolendum eſt. Itaq. nihilò, quàm Beneficentia, minus puri, minusq; nobilis ſpiritus Gratitudo eſt. Ingratitudo è contra, nec gratiam refert, potens eam referre; & à quibus benefactum ſibi eſt, vt præſtantiores odit, auerſaturque, & perditos etiam vult. Et ſpiritus eſt maximè vilis, qui, ne ſe bonis vllis priuet, deterior eſſe, & videri etiam nihil reformidat; maximèq. maligni, qui neque ijs, à quibus ſibi benefactū eſt, benefacere velit; & ſuperbi ſimul, qui præſtantiores, & à quibus benefactum ſibi eſt, amare, colereq; non ſuſtinet; dignus omninò, qui hominibus, & Deo etiam ipſi inuiſus, odioſusq. ſit; & Deo omninò ipſi inuiſus odioſusque, qui, quantum in ipſo eſt, quam ille virtutem maximè exercendam præcipit, quamq; exercendi nullum facit finem, auſert, interemitque. Quin & intelligens, quæ quouis accepto bono obſequia quæuis præſtanda, & incommoda, malaq. etiam quæuis ſuſtinenda decernit, vitium fortè & ipſa. Siquidem acceptorum beneſitiorum magnitudo perpetuò veluti metienda eſt, & vel magno incommodo, ac malo paria, & maiora etiam referenda; at nequaquam illorum moles immenſum quid exuperanda, vbi magno ſpiritus malo id fiat; nunquam omninò temerè, nullaq. vrgente neceſſitate, ipſa ſpiritus ſalus, vel bona, ſine quibus ægrè ſeruetur, proijcienda, magnisq. periculis exponenda ſunt; ſed ibi tantùm, vbi id ne fiat, ea ſpiritui operanda, patiendaq. ſint, quæ eius naturæ minimè congruant, & quæ operans, patiensue, vel penitus corrumpatur, vel in ignobiliorem agatur, deterior omninò fiat. Itaq; (quod diximus) vel gratiam referens ſpiritus menſura quadam vtatur neceſſe eſt: eaq; cum acceptorum beneſitiorum, tum & rerum, quibus referenda eſt, magnitudo ſit oportet. Et (quod dictum etiam eſt) cū cumulo omninò reddenda eſt; at qui certè beneſitiorum ipſam molem non exuperet.

DE AEQVABILITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

Cap. XVII.

INferioritas itidem, quæ nullum ab alijs commodum, nullamque operam, & honores nullos ſibi tribui velit, appetatue, quos ipſa alijs, quibus non magnum quid præſtantior ſit, tribuendos nō ſtatuat; quin quæ vel longè opibus, virtuteq. ſuperior, at in quotidiano conuictu ſuperioritatis omnis, omnisq; oblita præſtantiæ, nihil alijs ſupereminere velit, virtus & ipſa; & quæ, quòd non ampliora, quam alijs, ſed æqualia ſpiritui appetat bona, nō incommodè fortè Aequabilitas dici queat. Et ſpiritus ea eſt benè magni, & qui non propterea ſe magnifaciat, nec in eo omninò gloriandum ſibi exiſtimet, quòd maioribus, quàm ipſe alios afficit, ab iis honoribus afficiatur; ſed quòd verè præſtantior aliis eſt, puriorque, [illegible] verò (liceat enim aliena voce vitium Aequabilitati oppoſitum appellare, quādo ea nos carere videmur) intelligens eſt ea ſibi ab aliis cōmoda, operamque, & honores arrogans, quos ipſa vel nihil etiam deterioribus tribuere minimè dignetur; & quæ aliis vel familiari in conuictu, congreſſuque ſuperiorem ſe facere velit, procuretque; alios omninò vt inferiores tractet. Et ſpiritus eſt, qui propriis bonis parum confidat, parumque in propria præſtantia conquieſcat: neq. enim, ſi talis non ſit, aliorum opera conſeruari, & nobilis fieri velit. Quæ verò intelligens nimia obſequia, nimioſq. aliis honores decernit, Adulatio dici poteſt. Et ſpiritus eſt maximè vilis, maximèq; abiecti; qui nimium vt aliorum ſibi gratiam conciliet, nihil eorum bona dictis, factisq; plus iuſto extollere, nihilque ſeſe illis canum ritu ſubiicere, nihil etiam mentiri, amicosque homines decipere vereatur.

DE HILARITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. XVIII.

INTELLIGENS verò, quæ in ijs quæ adſunt, & quæ euentura etiam ſunt acquieſcẽdum decernit, & præſenti rerum ſtatu contenta, nec valdè de futuro ſollicita eſt, anxiaque, virtus & ipſa, quæ Hilaritas dici poteſt. Et ſpiritus eſt cum rectè intelligentis, tum magni, purique, & nitidi: qui nimirum rerum euentu, quarum ipſe curſum, naturamq. immutare, flectereue minimè queat, triſtari nolit; & qui quibuſuis oppreſſus malis, ſeruari non deſperet; & cuius portio nulla, præſertim quę in cerebri ventriculis inhabitet (cuius cum reliqui affectus, paſſionesq. omnes, tum verò Hilaritas eſt, Triſtitiaque, & ad quam fuligines efferri videntur) nihil ab ijs turbata, deterritaq. vnquam, nihil ad eas exuperandas, explodendasque ſeſe colligat, aliasue ad opem ferendam conuocet; nihil certè (quod maximè eſt ſpiritui graue, & moleſtum, & quod vbi agit triſtari videtur) in ſeipſum conſpiſſetur, contrahaturque vnquam; ſed ſua propria tenuitate, propriaq. perpetuò gaudeat puritate; quin moleſtia nulla vnquam, nulloque oppreſſus malo, & nullis intentus laborioſis operationibus, libens perpetuò laſciuiat, ioceturque; explicet nimirum ſe ſe, effundatque, & blandis quibus licet motibus, commoueatur. Intelligens contra, quæ nunquam in præſentibus bonis acquieſcit, perpetuòq. de futuris ſollicita eſt, anxiaque, vitium & ipſa, quod Triſtitia dici poteſt. Et ſpiritus eſt haud rectè ratiocinantis, & impuri omninò, puſillique: qui nimirum rerum euentu torqueatur, quarum ſucceſſus in ſua nõ eſt poteſtate; quiq. perpetuò ſibi ipſi timeat, perpetuòq. immiſtas fuligines exhorreat, paueatque; & in his amoliendis perpetuò intentus, perpetuò ſe ſe contrahat, remittat certè nunquam, nullisq. ſe ſe unquã oblectet iocis. At & quæ intelligens ſpiritum numquam contrahi velit, & id ne fiat, vel quibus maximè ſpiritus conſeruetur, perficiaturue negligenda, & vel ea tractanti, & malis quibuſuis incidentibus laſciuiendum, iocandumque, vitam omninò omnem in iis operationibus exigendam decernat, quas operans ſpiritus diffunditur, exhilaraturque; vitium & ipſa, quod Scurulitas dici queat. Remittendus enim, exhilarandusq. eſt ſpiritus; at ibi certè, vbi eorũ, quæ ad eius conſeruationem, perfectionemue pertinent; nihil tractandum eſt; vel vbi diu contractus, diuq; diuexatus, exhilarari, diffundique opus habet. Nã ſi malis quidem nullis ſuccumbendum, lugendumque, non certè iocandum in iis, ridendũque eſt. Et ſpiritus id vitium eſt tenuis fortè, & qui immixtas fuligines exhorreat, proindeque cum iis confligtari auerſetur.

DE MANSVETVDINE, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. XVIIII.

AT quæ nihil amicis parum obſequentibus, vel etiam offendentibus, multòq. peccantibus, errantibusq. minus iraſcendũ decernit intelligens; virtus & ipſa, & Manſuetudo dici poteſt. Et ſpiritus eſt ſummè puri, nobilisque: qui nimirum non propterea non indignatur, quòd amari ſe, colique indignum exiſtimet, vel quòd illorum peccata ipſum lateant; ſed quòd amicorum vel in ipſum peccantium, ipſum veluti miſeret: beatus, qui ſola ſui puritate contentus nihil aliorum erroribus, peccatisq. torquetur; & quem qui offendere, ſummè ament, colantq. neceſſe eſt. Quæ cõtra intelligens vel amicorum hominum peccata, erroresque etiam, & ceſſationes non ferendas,

ferendas, ac (ſi liceat) puniendas etiam decernit; vitium, quod Iracundiã dicitur. Et ſpiritus eſt impuri, ignobilisque, at qui puritatem affectet, nobilitatemque; nec verã tamen, exiſtentemque, ſed apparentem modò; non eſſe nimirum, fieriue, ſed videri tantùm purus appetat, procuretque. Nam ſi verè purus ſit; proindeq. eius puritas nihil ab aliorum cultu, obſequioque pendeat: nequaquam quibus purus non videtur, vel etiã vt impurus negligitur, grauiter iis iraſcatur, nullo; aut permodico ab ijs bono ſpoliatus. At quia non eſſe, ſed videri tantùm appetit; propterea non excultus ſummè indignatur, quòd propria puritate, propriaq. nobilitate ſpoliari ab ijs videtur, & impuratur omninò ab ijs, ignobilisq. fit; ibi impuratus, ignobilisq. factus, vbi tantùm purus erat, nobilisque. Miſer, qui totus ab alijs pendet, & quem aliorum errores torquent, diuexantque. Quin & intelligens, quæ quibusuis ab aliis modis ſpiritus offendatur, nihil illis ſuccenſendum decernit, nec verò quòd illorum peccatis ſe offendi non patiatur, ſed quòd offenſum ſe nihil percipit, vitium & ipſa; quod & ipſum, quia perrarum eſt, nomine (vt videtur) vacat; at Stupiditas dici queat. Stupidi enim omninò eſt ſpiritus.

DE BENIGNITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

Cap. XX.

AT vero, quoniam non cognatorum modò, amicorumq., ſed ciuium itidem, & conterraneorum, & hominum propemodũ oĩum bona, malaq. omnia ad ſingulos pertinent; & ſingulis cõmoda, incommodaue fieri, & quæ alijs euenere ſingulis euenire poſſunt; & manifeſte aliorum bonis, ac malis perpetuò cõmouetur ſpiritus; & vtriſq;, nimia vbi apparẽt, plerumq; vehemẽter triſtatur, eſt verò vbi & gaudet: vtiq; & intellegens, quæ huiuſmodi affectus rectè moderatur, dirigitq., virtus & ipſa; & quę Benignitas dici queat. Quę nimirum, ſi, quod Benignitas propriè dicta, nõ operatur, nõ proprias ſcilicet alijs opes communicat; at quibus ipſa benefacerè non poteſt, ijs ab alijs benefieri appetit, & benefactum eſſe, aliorum oĩnò bonis gaudet. Rectè porrò quẽ diximus appetitum intelligens moderatur; ſi ijs cognatorum quidem, amicorũque, & ciuium amplius, at hominum etiã omnium bonis gaudendum decernat, quæ ſi alijs bona, cõmodaq; non ſint, at nullũ certè alijs malum, nullumq; afferant incõmodum; & quibus, qui donati ſunt, indigni non ſint, forte & ſi dignioribus tribui nõ poſſint. Quoniam enim bona quædam nõ omnibus, nec verò multis tribui poſſunt; proindeq; indignis ea collata, dignis adempta videtur: vtiq; illorũ bonis Benignitas gaudere non poteſt; quæ ſcilicet bona omnibus quidem, at dignioribus certè, & quorum bona reliquis commodiora ſint, ampliora appetat. Rectè etiam, ſi ijs prauorum bonis, quibus illi aucti mali aliis, incommodiq; eſſe poſſint, non modò non guadendũ ſed triſtandum etiam ſtatuat: non quidem quòd malum illis, ſed quòd aliis oĩbus, probis præſertim, bona, & ſalus expetenda eſt. Itàq; quorum opes, potentiaq; aliis mala eſt, incommodaque; eos ſi quidem non penitùs perdi, at nullis certe opibus, nullaq; donari potentia optandum, fortè & procurandum etiam eſt. Quin nullis fortè illorũ malis triſtandum; quæ ſcilicet bonis commoda ſint, bonaque. Adhuc & ſi cognatorũ quidem, amicorumque, & proborum amplius, at hominum prorſus omnium, à quibus imminet malum, malis, ac miſeriis triſtandum ſtatuat. Nec verò propterea tantùm, quòd illorum omnium mala, miſeriæq; nobis etiam mala, incomodaq; ſunt; ſed quòd ijſdem & nos obnoxios eſſe intelligimus. Intelligens contra, quæ quorumuis bonis quibusvis triſtandum, malis gaudendum, nec vllis omninò aliorum miſeriis ſpiritum commouẽdum decernit; vitium, & quod Benignitati oppoſitum, & hominũ

gaudens malis, Malignitas dici poteſt. Et ſpiritus eſt (vt videtur) impuri, ac vilis, & qui parum ſibi ipſi confidat, parumq. rerum naturam intelligat. Propterea enim aliorum bonis triſtatur, quòd iis ſe donatum non ſentit, nec donari poſſe ſperat; itaq; in illorum bonis propria intuetur mala. Et propterea bonorum malis, infortuniiſq; gaudet, & nullis prorſus hominum quorũvis miſeriis commouetur; quòd qua ipſe puritate, & quibus ipſe priuatus eſt bonis, alios itidem quauis ratione priuari appetit, & priuatos eſſe guadet; quam ſcilicet puritatem, ſeſeq. conſeruandi facultatem nec ſortitus eſt, nec ſortiri ſperat, eam aliis omnibus adimi appetit, & adeptam eſſe guadet. Et propterea aliorum miſeriis nihil commouetur; quòd humanarum rerum inſtabilitatem non intelligit. At & quæ quorumuis quibuſuis gaudet bonis, & quorumuis quibusvis triſtatur malis; & hominum miſeriis quibusvis luget intelligens, vitium & ipſa; quod, quoniam perraris ineſt, nomine caret, ac Mollities fortè dici queat; quæ nimirum ſpiritus eſſe videtur veluti mollis, flexibiliſque. Quoniam enim hominibus (vt dictum eſt) omnibus bona appetenda ſpiritui ſunt; & hominum omnium bonis gaudendum: vtiq; prauorum, noxiorumque, eorum omninò, qui malum aliis aſſiduè moliuntur, & quorum bona mala aliis ſunt, incommodaque, bonis gaudẽdum non eſt, ſed triſtandum potius. Et hominum malis, quorum fortunæ nihil, aut inſenſile quid nos contingunt, qui valdè triſtatur; libens is miſer eſt, libenſque corrumpitur. Quorumuis ſcilicet hominum malis commouendus eſt ſpiritus, vt cui quorumuis ſalus commoda ſit, bonaque; at moderatè tamen, vbi noſtra triſtitia nihil aliis bona eſt; eatenus ſcilicet, quatenus vel nullo, vel paruo ſpiritus malo afficiatur. Quid enim aliorum nos affligamur malis, vbi nihil propterea leniora illa fiant?

DE AEMVLATIONE, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. XXI.

ET quoniam non propterea tantùm aliorum bonis, præſtantiaq; lætatur, triſtaturue ſpiritus, quòd (vt dictum eſt) ad alios omnes aliorum ſingulorum fortunæ pertinẽt; ſed & amplius fortè, quòd aliena ad propria confert bona; & ampliora illa intuitus, quòd in illorum exceſſu, propriorum intuetur defectum, triſtatur plerumque, atque indignatur; & illis donati qui ſunt, odio eos habet, perditoſque vult; eſt & vbi eorum quidem bonis donari & ipſe, & ſimilis ijs, vel præſtantior etiam fieri appetat, procurandumque ſtatuat, nullo eos propterea odio proſequens, quin amans eos, colenſque: vtique & quæ huiuſmodi affectum moderatur, dirigitq. intelligens, virtus & ipſa ſit, & quæ Aemulatio dici queat. Rectè porrò dirigat, ſi quorumuis bona quæuis appetenda, procurandaque, at nullo propterea odio, qui ea ſortiti ſunt, proſequendos decernat. Neq. enim quæ externis etiam bonis ab aliis exuperari non ſuſtinet, ſi nullo, aut modico ſui ipſius incommodo, nulloq. aliorũ malo procurandum illud decernat intelligens, damnem eam vnquam, incuſemque: prauam omninò, vitiumque, quin bonam, laudandamque, & virtutem eam ſtatuam. At bona, quæ in aliis intuetur, quæuis ſpiritui comparanda decernens Aemulatio, multò certè diligentius propria quæ ſunt, & quæ proximius illius ſubſtantiam conſeruant, perficiuntque; & iis modò ſi exuperetur, triſtetur ſpiritus, indigneturque. Nec verò in eos, à quibus exuperari ſe intelligit (quid enim eos oderit, perditoſque velit, aut iraſcatur omninò iis, quibus ſimilis fieri appetit, procuratque?) ſed vel ſibi ipſi, ſua ſi culpa illa donatus non eſt, vel aliis, ſi aliorum id factum ſit vitio. Et ſpũs (vt videtur) nobilis, ſtrenuiſque Aemulatio eſt: qui ſcilicet quæ in aliis bona intuetur, ſibi itidẽ ea omnia deberi intelligit; & ſibi omnia vt comparet, nullo ſcilicet vnquam deterior vt ſit, labores nullos, nullaſque moleſtias auerſatur, nulla etiam declinat pericula;

ricula; & quas ſe ipſo præſtantiores intelligit, non modò nihil eos odit, nullumq; ijs optat malum, ſed amat etiam, ac colit, & eorum ſalutẽ appetit, procuratque; in quibus nimirum quæ magni æſtimat, & quæ ſe quoq; adepturum ſperat, propria nimirũ intueri videtur bona. Quæ contra intelligens aliena quidem bona appetit; at quia ea ſibi comparare pigreſcit, ſeu deſperat etiam, propterea, qui ijs donati ſunt, veluti ſuę prauitatis teſtes, oſtenſoresq; odio habendos, malaqueijs omnia deſideranda decernit, vitium omninò, quod Inuidia dicitur. Quid enim odio ij habendi, qui, quin & nos ipſi eorum bona nobis comparemus, nullum nobis impedimentum, quin opem quampiam afferunt, modum, quo ea ipſi adepti ſunt, nobis oſtendentes? Et ſpiritus illud eſt ignaui, prauique: qui ſcilicet, quam in alijs intuetur, magniq. æſtimat præſtantiam, eam ſibi ipſi comparandam non ſtatuit, procuratque; & qui perditos velit quos bonos, & præſtantes videt, & à quibus nec paſſus eſt, nec vllum timet malum. Sui ſcilicet ipſius conſeruatio, & ſe ſe conſeruandi facultas, & puritas amplius maximè eſt ſpiritui appetenda, procurandaque; & ſumma perpetuò vi ſpiritui enitendum, ne alius quiſpiam illarum altera ampliore donatus ſit; eam nimirum ad ſe ipſum conſeruandum aptitudinem, eamq; vt adipiſcatur puritatem, quibus maximis humanus ſpiritus donari poteſt, eſto & indignandum ei ſit, triſtandumq; id ſi conſequi non liceat, at non propterea odio ij habendi, qui ampliores illas nacti ſunt. Neq; enim ſi in illorum veluti valetudine, ac puritate noſtros morbos, noſtramq; impuritatem intuemur; illi, vt morboſi, corruptioniq. obnoxij, & impuri ſimus, in cauſa ſunt. Vitium itidem, & quæ bonis quibuſuis in alijs conſpectis, nihil ea ſpiritui procuranda, affectandaque, ac nè appetenda quidem decernit intelligens, proindeq; ad nullos ſpiritũ excitat motus. Et ſpiritus eſt maximè abiecti, maximèq; vilis, & peioris fortè, quàm cuius Inuidia eſt. Ignauus enim ille quidem; at non penitus certè degener; qui nimirum, quæ in alijs intuetur bona, appetit ea & ipſe; ijsq; ſe donatum non eſſe indignatur, ſummaq. afficitur moleſtia; quæ igitur ſibi etiam conuenire, deberiq. exiſtimat: qui verò nihil illa appetit, nihil prorſus ad ſe ipſum illa pertinere, & ad illa conſequẽda natum ſe, aptumue non ſentit. Siquidẽ id eſt ſpiritus ingenium, vt quæ quàm longiſſimè eius vires, conditionemq. exuperent, nihil ea tentet, ac ne appetat quidem; illiſq. non donatus nihil triſtetur, mœreatue, aut indignetur; ea omninò modò appetat, procurandaq. ſtatuat, quæ conſequi ſperat, confiditque; & ijs modò fruſtratus indignetur, triſteturque. Itaq; qui nullis aliorum bonis commouetur, nihilq; ea appetit, & nihil procuranda decernit ſpiritus; ſummè is vilis, atq; abiectus, & pecorinus omninò ſit oportet. Nec propterea bona quæuis ſummè expetenda, maximoq. ſtudio comparanda decernam vnquam, eoſue damnem, qui quædã ne appetunt quidem; quæ ſcilicet ſummis laboribus, ſummiſq. comparanda ſunt moleſtijs, & nullis interdum comparari poſſunt, & ſine quibus optimè conſeruari, perficique ſpiritus queat: ſed eos modò, qui quæ ad ſpiritus conſeruationem, perfectionemue maximè pertinent, & ſine quibus, ſiquidem viuere, at non certè in propria natura, propriaque dignitate rectè conſeruari queat ſpiritus, & quæ, niſi ſtertamus, nobis comparare poſſimus, ea nè appetimus quidem. Dictum porrò vitium nomine (vt videtur) vacat: ſed, quòd ſpiritus eſt maximè abiecti, non immeritò Abiectio dici queat.

DE SVBLIMITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. XXII.

ET quoniam honores nihilò penè minus, quàm ſui ipſius ſalutem appetit ſpiritus; & contemptui habitus, nihilò penè minus, quàm ad interitum actus triſtatur, indignaturque; & à quibus contemni ſe, iniuriaque affici exiſtimat, non odio modò habet, ſed maximo eos puniendi deſiderio flagrat; & vi id factum ſit,

ctum ſit, indignus qui vita vlterius fruatur ſibi ipſi videtur; itaque cum ciuibus, amicis, conſanguineis, cognatis, cum ijs omninò, à quibus mutuò amari, foueriq. oporteat, ſi quid contemni ab ijs, iniuriaue affici videmur, nihilò minus atrocia bella gerimus, quàm cum hoſtibus, & cum ijs, qui bonis nos omnibus, & libertate etiam, vitaque priuare procurant: vtiq; quæ huiusmodi affectum rectè moderatur, dirigitque intelligens, virtus; & quæ (quòd non humilia quæpiam, viliaque, nec reliquarũ virtutum ritu ea appetenda, procurandaque decernit, quæ ſpiritum in propria conſeruent natura, eſto & perficiant etiam; ſed quæ verè cæleſtem, diuinumq. penè, & Deo ſimilem, ea omninò re dignum facere procurat, quæ ſumma à nobis ipſi præſtari poteſt Deo) non immeritò Sublimitas dici poteſt. Rectè porrò moderetur, dirigatque: primùm quidem, ſi honores, non vt per ſe bonos, & per ſe appetendos, procurandosq; decernat (qui nimirum nihil ipſi ſpiritum conſeruant, nec bono vllo afficiunt) ſed vt aliorum bonorum ſignum, indiciumque, & qui ſpiritum bonis, quibus conſeruetur, perficiaturq; omnibus, vel eorum quopiam affluentem declarent: tum ſi non eos, qui opibus, potentiaque, externis nimirum bonis præſtantur. Quid enim rerũ poſſeſſione glorietur ſublimis, generoſusq; ſpiritus, quibus prauiſſimi affluere poſsũt homines, & perſæpè affluunt; & quibus fortunæ plerumq; arbitrio & donamur, & ſpoliamur? Quæ, quam vnam ſeipſum, aliosq; conſeruandi facultatem ſpiritui præbent, niſi rectè ea vtatur ſpiritus, non modò nihil eum, aliosque conſeruet; ſed vel penitus ipſum perdat, vel deteriorem faciat; maloq. alios afficiat, ad prauas operationes, & à quibus vtrumq; illud fiat, operandas alliciens: quæ omninò malæ eſſe ſpiritui poſſint; nunquam certè ipſum perficiant, nobilitentque; ſed eos modò, qui proprijs, atq; internis, & ſummis ijs ſpiritus bonis debentur: quæ ſcilicet non conſeruãt modò ſpiritum, ſed ſummè eum purum, verèq; cæleſtem faciunt; & quibus nullo fortunæ beneficio, nullisq. rerum ſucceſſibus, nec ab externa omninò re vlla, ſed vel cæleſtium entium ritu à propria ſui ipſius natura, vel à ſui ipſius ſtudio, diligentiaque, à ſe ipſo vno donari omninò poteſt; & quæ nullis fortunæ, hominumue iniurijs obnoxia ſunt. Honores porrò appetendos, procurandosque decernens Sublimitas, qui proprijs, internisque, & ſummis ijs bonis præſtantur; multò certè prius, multòque amplius bona ipſa appetenda, procurandaq; decernat oportet. Itaq; non virtutum reliquarum more vnos modò affectus, operationesq. vnas, ſed affectus omnes, omnesq; dirigere operationes, & non particularis, vnaq; virtus, ſed virtus tota, & virtutes omnes, omniumque virtutum veluti apex videri poteſt Sublimitas. Honores autem non vt proprium ſpiritus bonum, nec vt per ſe appetens Sublimitas nequaquam, ſi illis fraudetur ſpiritus, indignandum, triſtandumq. decernat vnquam: ſed honorari dignum, & ſui ipſius præſtantia, puritateque contentum, beatumque eſſe ſtatuet; & quos honorare, quoſq. obſeruare, & quibus obſequi, & parere, & ſubditum etiam eſſe æquum eſt (ſeu legibus, ſeu illorum præſtantiæ, aut beneficijs ea debeãtur) libenter & honores, & obſequia, & miniſterium etiam, vbi oportet, ampliora q., quàm oportet, præſtanda omnia decernat; nihil propterea ſpiritum vilem, abiectũque, quin nobiliorem, ſublimioremq; fieri exiſtimans; rem nimirum colentem, venerantemque, qua & ipſe donatus, vel omninò donari aptus ſit. Quin & iniurijs etiã acceptis minimè indignandum, nec qui eas intulere perdendos ſtatuet Sublimitas: ſed veluti hominum vulgus, nec puerulos, nec ebrios, inſanosque, & furioſos, aut penitus ſtupidos, penitusq. abiectos homines quouis illato malo, nec calcitrantes etiã aſinos vlciſci, punireq. dignetur; ſic Sublimitas neminem prorſus (cui nimirum, qui iniqui ſunt, prauique, furioſi omnes, ſtupidique, & ferini videntur: qui igitur ne feriant, cauendum; at ſi ferierint, minimè referiendum, ſed vt peccantium, errantiũq. miſerendum) & vt quàm longiſſimè inferiores deſpiciendos, quin & pro malis bona retribuẽda ſtatuet. Nec verò metu, qui nullus ſublimi ſpiritui ineſſe poteſt; ſed quòd

(vt di-

(vt dictum eſt) indigni videntur, in quos vires exerceat ſuas; & dignus ipſe, qui omnibus benefaciat; & qui in ferinos iam actos ſpiritus humanos facere procuret. Vt ſi quæ à Deo habemus noſtris conferre fas ſit; ea omninò ſpiritus manſuetudo, humilitasque, quam amplexandam ſeruator noſter præcipit, Sublimitas videri queat. Quę contra intelligens honores nullos appetendos, minus etiam procurandos decernit; & nequaquam eorum contemptu, ſed quòd nihil eorum pulchritudinem intuetur; quin quòd nihil eos ipſius naturæ deberi, conuenireue intelligit: vitium, & longè fortè teterrimum, & quod aliorum omnium origo ſit, & fons. Nã quæ nihil ſpiritus originem intuita, viuat is modò, atq; oblectetur, nihil qualis ſit, qualisq; habeatur curat intelligens; non ea illum agere, ea operari, eaq; pati, quæ vel pecora ipſa agere, operari, & pati auerſantur, dedignãturque, decernere vereatur. Quæ igitur maximè ſublimitati oppoſita non immeritò Abiectio dici queat. Nam ſi in eo ſublimitati congruere videtur; quòd & ipſa contemptus, opprobriaque, & iniurias minimè vlciſcẽdas, nihilq; aliorum præſtantiæ inuidendum, & præſtantioribus cedendum, honoresq. ijs, & obſequia pręſtanda decernit: at non, vt illa, quòd iniurios, iniquosq. homines deſpicit, vlciſciq; dedignatur; & quòd præſtans ipſa, ſublimisq. proprias conditiones in alijs intueri gaudet; & colit eas, amatq. in alijs; ſed quòd ſe ſe quàm longiſſimè abeſſe percipit, vt illatas iniurias repellat, aliorumq. ſibi præſtantiam comparet, quin vt eam ſibi conuenire exiſtimet; vel labores, moleſtiasq., & pericula exhorrens, quibus iniuriæ reijciendæ, pręſtantiaq. comparanda eſt. Et præſtantiores, non vt meliores, honorat, obſeruatq., ſed vt robuſtiores, ac potentiores, ob metum omninò, proindeq. non bonos, ac ſapientes, ſed opulentos, & factioſos; ſeruorum, canumque, & aliorum vilium animallum ritu, quæ à quibus bonum ſperant, vel malum timent, lambunt, coluntque. Eſt igitur Abiectio (vt vel nomen declarat) ſpiritus maximè abiecti, maximèq vilis, & ignaui etiam maximè. Vitium etiã Intelligens, quę honores quidem appetendos, at nequaquam dignum illis ſpiritum faciendum decernit; quos igitur vel nullis eius bonis, vel ijs præſtari velit, quæ vel nullis, vel nõ tantis certè, quãtos ſibi arrogat, honoribus digni ſunt: & Superbia dici poteſt. Nec verò in eo modò, à ſublimi differt ſuperbus ſpiritus, quòd honores hic appetit quibus dignus non eſt, vel multò certè ampliores; ſed quòd vt per ſe bonos, & per ſe expetendos, & vt verũ, ſupremumq. bonum eos appetit; proindeq. ijs fruſtratus, veluti bonis omnibus ſpoliatus maximè indignatur; eosq; perdendos appetit, procuratque, à quibus ſpoliari illis videtur. Infelix, inſipiensque. Neq.n. ibi excellit, ibiq. ſublimis eſt ſpiritus, vbi vel in altiſſimo ipſe poſitus loco ab alijs ſuſpicitur, aliosq. ipſe deſpicit; ſed vbi verè cæli ipſius, diuinorumq. entium nactus ſubſtantiam, eorumq. operationes operatus verè cœleſtis, verèq. diuinus, & qui ab omnibus ſuſpiciatur dignus factus eſt, vel alijs etiã ſubiectus, ſeruiensq., & in ima quæuis deiectus. Age porrò (quod reliquum eſt) quæ ab Ariſtotele de ſummo hominis bono, & quæ de virtutibus, quibus illud comparandum eſt, nec verò quę de ſingularum ingenio, ſed quæ de omnibus in communi tradidit, intueamur. Illud enim & magni laboris opus, & minimè neceſſarium videtur. Tum, ſi non rectè virtutis ipſius ſubſtantiam explicarit; longè ille quidem abeſſe videri queat, vt ſingularum ingenium nos rectè edocuerit.

ANIMAE OPERATIONEM IVXTA VIRTVTEM SVPREMVM hominis Bonum Ariſtoteli poſitam; & perperam id factum eſſe. Cap. XXIII.

1. *Ethicorum.* » QVONIAM (inquit Ariſtoteles) omnis cognitio, omnisq. electio bonum
» quid ſpectat, quod nam bonum ſit, quod ciuilis ratio expetit, & qua in re
» ſit omnium rerum agendarum ſupremum bonum, ſtat uere oportet. Er nomine

mine quidem idem omnibus propemodum poſitum eſt; fœlicitatem enim illud omnes appellant: at quid fælicitas ſit, minimè inter eos conſtat; ſed alij in alio eam ponunt. Aliorum itaque explicatis, reiectiſque ſententijs, Quoniam (inquit) vnicuique actioni, & arti id ſummum propoſitum eſt bonum, cuius gratia, quæ in ea fiunt, fiunt omnia; vtique ſi vnus eſt rerum agendarum finis, is profectò ſit, quod illæ ſpectant bonum: ſi verò fines plures, & bona etiam plura. Quoniam verò plures ſunt fines; alioſque propter alios expetimus, vt diuitias, & tibias, & organa: perſpicuum eſt, non eos omnes perfectos eſſe, proindeque nec bona. At quod optimum eſt, id perfectum apparet. Si ergo vnum aliquod vndique perfectum eſt bonum; hoc illud ſit, quod quærimus: ſi autem plura, quod horum perfectius eſt. Atqui id quod propter ſe expetitur, eo, quod propter aliud expetitur, perfectius eſſe dicimus; & quod numquam ob aliud expetitur, ijs omnibus, quæ propter ſe, & propter aliud expetuntur. Quod igitur perfectum eſt; id propter ſe ſemper, nunquam propter aliud expetitur: huiuſmodi fælicitas maximè videtur. At fortè (inquit) ſummum bonum fælicitatem eſſe omnes conſentiunt: at manifeſtius quid ea ſit explicandum eſt. Et pateat fortè, ſi hominis opus ſumatur. Veluti enim tibicen, quique ſigna fabricantur, & artifex quiuis, ijque omninò omnes, quibus aliquod opus, vel actio propoſita eſt, in opere ipſo finem, perfectionemque artis ſtatuunt; ſic homini, ſi quod eius eſt opus, & offitium, faciendum eſſe videatur. Vtrum verò fabri, ſutoriſque certa quædam erunt opera, actioneſque; hominis autem nullæ erunt, ſed iners factus eſt? An veluti oculi, manus, pedis, & ſingularum omninò partium ſuum eſt munus; ſic & homini præter hæc omnia opus aliquod, munuſque tribuetur? Itaque inquirendum id eſt. Et vitæ quidem, qua alitur, augeturque, & qua ſentit, videri id non poteſt: hæc enim animalibus omnibus, illa plantis etiam communis eſt. Supereſt igitur vt vita ſit, quæ iuxta rationem operatur. At ſi hominis opus animæ operatio eſt iuxta rationem, vel non ſine ratione; & hominis, & ſtudioſi hominis idem genere opus dicimus; veluti Citharedi, & ſtudioſi Citharedi, & ſimpliciter hoc in omnibus addita ad opus virtutis excellentia; ſiquidem pictoris pingere eſt, probi autem benè; & vnumquodque iuxta propriam virtutem abſoluitur, perficiturque: vtique ſummum hominis bonum, animæ operatio ſit iuxta virtutem; & ſi plures ſint virtutes, iuxta optimam, perfectamque. Perperam ſanè, & vel eorum (vt videtur) quæ id aſtruens enunciarat, oblitus: bonorum ſcilicet, quæ propter aliud expetuntur, nullum perfectum, abſolutumq; eſſe bonum; ſed id ſolum, quod perpetuò ſui ipſius gratia tantùm expetatur. Nam appetentes facultates ab intelligente quatenus appetere, operarique oporteat, edoctas virtutes Ariſtoteli fieri, iam iam manifeſtum fiet; & facultatibus, quibus anima donata eſt, ad vnam omnibus propterea donatam eam eſſe, vt ijs ſui ipſius conſeruationem procuret, & animæ operationes omnes vnam ipſius conſeruationem ſpectare, proindeque non propter ſe, ſed propterea expetendas, bonaſq; eſſe, quòd ijs ſe ipſam in propria natura conſeruet anima: nulli (vt exiſtimo) at Ariſtoteli omnium minimè dubium eſſe poteſt: qui nimirum id virtutis munus eſſe enunciat, vt ens, cuius eſt virtus, probè affectum reddat; in propria nimirum conſeruet natura. Nam qui animæ operationes conſequitur voluptatis ſenſus, conſeruationis eum eſſe ſenſum, ſatis eſt (vt videtur) ſuperius declaratum. Itaque (quod dictum eſt) manifeſtè ſui ipſius, propriorumque decretorum oblito ſupremum hominis bonum non ipſius conſeruatio, ſed operatio ſecundum virtutem poſitum eſt.

ANIMAM ARISTOTELI IN RATIONALEM, IRRATIONAlemq; diuiſam eſſe. Cap. XXIIII.

Eth. lib. 1. c. 13. & 14.

PROXIMVS porrò felicitatem manifeſtandam exiſtimãs Ariſtoteles, Quoniam (inquit) felicitas quædam animæ operatio eſt ſecundum perfectam virtutem: vtique & de virtute ipſa ſpeculandum eſt, humana inquam; ſiquidem humanum inquirimus bonum. Humanam autem virtutem non quæ corporis, ſed quæ ipſius eſt animæ, dicimus quòd ſit virtus; ipſa etiam anima, quò ad ea, quæ inquiruntur, ſatis ſit, cognoſcenda; neq. enim anima penitus ignota, ipſius innoteſcere queat virtus. Animam autem non vnam, eademque eſſe vniuerſam, ſed alteram eius partem rationis expertem, alteram verò ea præditam eſſe, in externis ſermonibus ſatis eſt (inquit) declaratum. Quin & quæ ratione caret, nõ eodem modo vniuerſa ea caret; ſed quæ corpus nutriendi, augendique munus ſortita eſt, ea prorſus rationis expers, nullamque habet cum rationali cognationem, commerciumue. Itaque quantumuis, magis, minusue corpus nutriendum ratio præcipiat, nihilo magis, minusue nutrit. Proptereaque, & quòd non hominis propria, ſed plantis etiam communis eſt, nihil eſt eius virtus hic inquirenda. Altera verò eius pars, quæ appetit, irrationalis quidẽ & ipſa, at rationis tamen quodammodo particeps videtur: quæ nimirum rationi interdum optemperari & ibi ſolum, tantumque appetit, vbi, quantumque ratio præceperit. Nam (quod dictum eſt) aliam irrationalem ſubſtantiam, quæ rationi aduerſetur, repugnetque, animæ ineſſe, inde manifeſtè intelligere licet; quia (quod ſubſtantiæ, quæ vna ſit, euenire minimè queat) ſecum ipſa pugnat, & veluti in diuerſa diſtrahitur anima; ratione nimirum ad bonum, honeſtumque agente, & alia inexiſtente ſubſtantia, rationi repugnante, & animam ad iudicandum alliciente. Duplex porrò animæ ſubſtantia cum ſit, eius etiam virtus duplex & ipſa, eademque; qua & anima diſcreta differentia ſit oportet. Et quæ quidem rationalis ſunt partis, rationales, quæ verò alterius, morales dicuntur.

ANIMAM, EIVSQVE VIRTVTEM NON RECTE IN RATIONAlem, irrationalemque Ariſtoteli diuiſam eſſe: & animæ facultates, ſi quidem plures ſunt, rationales omninò eſſe omnes. Cap. XXV.

ANIMAM neque è diuerſis ſubſtantijs compoſitam eſſe, nec facultatibus donatam, quæ ſibi ipſis aduerſæ ſunt, ſibique ipſis repugnent, ſed vnam omninò, eandemq; eſſe vniuerſam, itaq. etſi multæ ipſius ſint facultates, at ita certè eas ſibi ipſis cõſentientes, congruentesq. eſſe, vt vna omnes videri queant, ipſi illud (vt viſum eſt) Ariſtoteli inprimis placitum eſt, poſitumq., & rectè etiam declaratum, hoc videri omninò debuit. Quoniã enim veluti entium reliquorum omnium, ſic & animæ facultates non aliunde, ſed à propria ipſius emanant ſubſtãtia; itaq. inhærent, penitusq; infixæ ſunt, vt ne cogitatione quidem ſeiungi ab ea poſſint; quæ igitur ſi nõ vna ſint omnes, at ſibi ipſis certè maximè ſimiles, cognatæque, & maximè perpetuò concordes, conſentientesq. ſint oportet; & huiuſmodi omninò eſſe, quin ita ſibi ipſis colligatas, conſentientesque, vt (quod dictum eſt) vna oẽs videri queant, vel pugna, quæ in anima interdum fieri videtur (quæ Ariſtoteli, vt viſum eſt, & antiquioribus omnibus aliam à ratione ſubſtantiam, facultatemue, & quę rationi aduerſetur, animæ ineſſe perſuaſit) omnibus quidem, at Ariſtoteli inprimis declarare potuit. Quoniã enim non quocunq. iucundo, nec quocunq. propoſito bono amplexandum ne id ſit, ſecũ ipſa pugnare, & in diuerſa diſtrahi anima videtur; ſed ibi tantùm, vbi vel vnũ quidem

ſuaue propoſitum eſt, bonumue vnum, at minimè purum id, ſincerumq., ſed quod moleſtum, malumue quodpiam excepturum appareat; vel ſuauia, bonaue multa, & æquè omnia expetenda, at quibus non omnibus ſimul, ſed vno tantùm potiri liceat, reliquis carendum ſit omnibus: tamdiuq; ſecum anima pugnare, diſtrahiq; videtur, dum præſens bonum futuro malo præhabendum, vel contra, & quod è bonis omninibus præeligendum ſit, dijudicet, decernatque; & eo facto nequaquã dubia amplius diſcorsue apparet, neq; in diuerſa diſtrahitur amplius; ſed maximè ſibi ipſi concors ad vnum, idemq; libens vniuerſa fertur, & vnum, idemq; ſectatur, amplexaturq; vniuerſa: & nequaquam ſecum ipſa pugnare, diſtrahiq. animam exiſtimare licet, quòd è diuerſis partibus compoſita, vel facultatibus diuerſis donata ſit; & quarum alia præſens modò iucundum, præſensue intueatur bonum, futurum alia moleſtum, malumue præuideat, exhorreatque; vel bonum hoc aliæ eius parti, facultatiue, illud aliæ innoteſcat, ſectandumq. videatur; nequaquam omninò, quòd cum diuerſæ ſint animæ partes, facultatesue, & bona, malaq; non omnibus omnia, ſed alijs alia, & ſingula ſingulis cognoſcantur, appetanturque, & ſingulæ ad bonum id amplexandum, idq; malum vitandum, quod ipſis innotuit, animam impellat; vel propterea à pugna deſiſtere, ſibiq; concors anima fieri, & ad vnum vniuerſa ſimul ferri videri Ariſtoteli poteſt, quòd partes, facultatesue reliquæ te, quã ipſæ expetant, & qua ſummè oblectentur, neglecta alterius in gratiam rem ſectari velint, quæ ipſis pęnitus ignota ſit, & à qua nulla ipſæ voluptate afficiantur; quin manifeſtè, dum ſecum ipſa pugnare, & diſtrahi anima apparet, præſentis iucundi, præſentisq. boni, & futuri moleſti, futuriq; mali, & propoſitorum bonorum omnium magnitudiuem metitur; præſens nimitum iucundum, præſensq. bonum, & futurum moleſtum, futurumq. malum, tum & propoſita bona omnia inter ſe confert, tandiuq; hæret, & in diuerſa fertur, dum præſens ne bonum futuro malo, an contra, & quod ex omnibus præeligendum ſit bonis ſtatuat; idq; vbi factum eſt, nihil amplius ſecũ ipſa pugnans, ac ne hæſitans quidem, vel operari auſpicatur, vel operandi cogitationem deponit omnem; vniuerſa omninò maximè ſibi ipſi concors in vnum, idemq; fertur: Hæc inquam ita cum ſint; quæ pugna in anima fieri videtur, non diuerſarum ipſius partium, facultatumue diſceptatio, decertioque, ſed rationalis vnius fluctuatio, diſtractioq., & perplexio omnibus quidem, at Ariſtoteli certè amplius videri debet. Manifeſtè.n. propterea ſecum ipſa pugnare, & in diuerſa diſtrahi anima videtur; quòd à iucundo, bonoue allicitur, & à moleſto, maloue, quod illud excepturum, illiq; coniunctum apparet, reijcitur; & quòd à diuerſis bonis, & quæ in vnum agi non poſſint, veluti in diuerſa diſtrahitur; minimèq; præſens ne bonum futuro malo, an contra, & quod propoſitorum bonorũ reliquis maius ſit, puriusq. compertum habet; quorum igitur ſingulorũ magnitudo veluti dimetienda, & natura intuenda animę ſit; idq; non magno modò labore, ſed ſumma etiam cum moleſtia animę ſit; quæ nimirum labore nullo, nulloq; futuri mali metu, & bonis prorſus oĩbus frui maximè appetat, maximèq; velit; & vbi non licet, vehementer dolet. Propoſitorum porrò bonorum, malorumq; oĩum magnitudinem, naturamq; veluti metiri, intueriq., easq; inter ſe conferre, dijudicare omninò cõſpecta animai vna ipſa, vnaq; prædita facultate omnibus quidẽ, at Ariſtoteli certè inprimis ponenda neceſſariò eſt: cui.ſ. rerum differentiæ, diuerſitatesq; dignoſcendæ, dijudicandæque cui ſunt, maximè id vnum eſſe ens, & vno inſuper dijudicare oportere placet, & pulcherrimè etiam declaratum eſt. Quin & ſe ipſum latens Ariſtoteles, appetentem rationali eandem, & rationalem omninò ponit. Quoniam.n. rationalis conſilio, admonitionibusque, aut iuſſu, minus, quàm ſui natura eſt, magisq. appetentem fieri ſtatuit: vtiq; & ratiocinandi vim ei indit, & rationalem facit. Neq; enim, ſi propterea quòd iuxta ſui naturam appetat, atq. operetur, nulla moleſtia, nulloq. malo ſe affici intelligat, appetendi, fruendiq; finem faciat vllum. Quid enim (quod ipſius

naturæ maximè proprium eſt, & quod maxima ipſam voluptate afficiat, ſi id operans nulla moleſtia, nulloq. vnquam malo ſe affici intelligat, operari ceſſet vnquam? aut qui, ſi irrationalis ſit, rationalis conſilium, admonitionemq. percipiat, aut imperiũ, & minas reformidet vnquam? Vna igitur, eademq. animæ ſubſtantia, & ipſa omninò anima vna, eademq. cum ſit vniuerſa; eiusq. facultates, ſi quidem non ſibi ipſis, ſed animæ certè ſubſtantiæ vnum, idemq. ſint omnes: vna animæ perfectio, virtusq. vna ſit oportet. Quòd ſi, quia multis operationibus, & quæ diuerſæ videri poſſunt, modum, menſuramq. imponit, diuidenda eſt; at non certè quo Ariſtoteli diuiſa eſt modò: ſed vna omninò, eademq. ponenda ea eſt omnis; tum in tot ſecanda, quot operationes ſint, quas ipſa dirigit, moderaturq.; vna nimirum intelligens, at diuerſa decernens. At age virtutis vtriusque exortum indagantem audiamus.

RATIONALES VIRTVTES DISCIPLINA, MORALES CONſuetudine comparari Ariſtoteli videntur. Cap. XXVI.

2. *Ethi. cap. 1.*
„ DVPLEX (inquit) cum ſit virtus, rationalis altera, altera verò mora-
„ lis: rationalis quidem vt plurimum à diſciplina ortum habet, incre-
„ mentumque, itaq. & experientię indiget, & temporis; moralis verò
„ conſuetudine, ac moribus, vnde nomen ſortita eſt, comparatur. Ex
„ quo perſpicuum eſt, nullam prorſus moralium virtutum natura no-
„ bis ingenerari. Eorum enim, quæ natura inſita ſunt, nullum prorſus
„ aliter, atq; natura operatur, conſuetudine vlla operari aſſueſcit: vt lapis, qui natura
„ deorſum fertur, nunquam in ſublime ferri aſſueſcat; nec ſi millies quidem eum quis
„ ſurſum, vt aſſueſcat, emittat: eodemq. modo nec ignis deorſum; nec aliud quicquã,
„ atque ipſius natura ferat, aſſueſcere poteſt. At nos probas modò, modò verò prauas,
„ & quæ oppoſitorum ſint vitiorum, operamur operationes. Non igitur à natura, neq;
„ contra naturam nobis inſunt virtutes; ſed ad eas percipiendas natura nati ſumus, cõ-
„ ſuetudine autem nobis comparamus. Quę præterea à natura nobis tributa ſunt, eorũ
„ primùm facultates accipimus, deinde operationes ædimus: quod in ſenſibus manife-
„ ſtum eſt. Neq; enim ex eo, quod crebrius aut vidimus, aut audiuimus, ſenſus accepi-
„ mus: ſed contra cum ſenſibus donati eſſemus, ijs poſtea vſi ſumus; non cum vſi eſſe-
„ mus, accepimus. At verò virtutes, cum iuxta eas operati prius ſimus: quod in cæteris fit
„ artibus. Quæ enim facienda ſunt cum didicimus, ea tum cum agimus diſcimus maxi-
„ mè: veluti homines tum architecti ſunt maximè, cum ædificant, & Citharedi, cum
„ Citharis vtuntur. Similiter iuſti, temperantes, fortes efficiuntur maximè, cum ea fa-
„ cimus, quæ iuſta ſunt, modeſta, fortia. Iam ex ijsdem rebus oritur virtus omnis, & ab
„ ijsdem interit: eademque eſt ratio artium omnium. Nam ex eo, quòd vtantur fidibus,
„ & clari, & ignobiles Citharedi exiſtunt: eademque eſt ratio artium omnium. Nam ex
„ eo quòd ſcitè, & peritè ædificant, boni architecti futuri ſunt, ex eo quòd inſcitè, mali.
„ Quod ni ita ſe haberet, nullus eſſet nec rationi, nec doctrinæ locus; ſed omnes vel
„ probi, vel mali ſint. Eadem virtutum omnium cauſa. Nam cum ea facimus, quæ ad
„ permutationes, quæ inter homines fiunt, ſpectant, alij iuſti, alij iniuſti efficimur; &
„ cum ea omnia, quæ grauia ſunt, moleſtaque agimus, aſſueſcimusque timere, vel
„ præfidere, non nulli fortes, alij timidi ſunt. Similis eſt & cupiditatum ratio, & ira-
„ cundiæ. Alij enim temperantes, manſueti, plerique intemperati, atque iracundi ef-
„ ficimur: ij quia ſic, illi quia ſecus in ijs verſantur. Atque vt vno verbo claudam, ex ſi-
„ milibus actionibus omnes habitus oriuntur.

QVAE ENTIS CVIVSVIS CONDITIO ENTIS VIRTVS PONENda: & quæ virtutes animæ natura, quæ verò diſciplina, conſuetudineue comparatæ dicendæ ſunt. Cap. XXVII.

QVONIAM num intelligentis, appetentiſq. animę virtutes natura nobis inſint, an (vt Ariſtoteli placet) diſciplina illæ, hæ verò cōſuetudine comparentur, quæritur; minimèq. idem, quod nobis, Peripateticis itidem virtus videtur; nec ſatis etiam conſtat, quas natura nobis virtutes, quas diſciplina, cōſuetudoq. indit; res omninò occultę, incertęq. ſunt, & quibus nō manifeſtatis, ac firmis, diſputatio veluti fluctuet, & in infinitum progrediatur: vtiq; primùm quid vniuerſa virtus ſit, tū: quæ eius veluti partes, ſpetieſue naturæ, quæ diſciplinæ, ac conſuetudinis opus dicēdæ ſint (vtroq. enim modo ineſſe animæ videntur) ſtatuere oportet. Nam ſi in animę ratione explicanda diſcordes cum Peripateticis ſumus; ac dum natura ne virtus animæ inſit, an conſuetudine comparetur, inquiritur, quodammodo animæ inquiritur ſubſtantia; & ipſa omninò virtus minimè in aperto poſita eſt, ſed veluti latet; proindeq; ægrè conſpiciatur: at eius certè munus, atq. opus propemodum idem, quod nobis, Ariſtoteli etiam poſitum eſt; minimèq. (vt videtur) occultum vlli, dubiumue eſſe poteſt. Quis enim, quæ operanti, ac reliquis bonum, ſalutemq. afferunt, & mala quęuis reijciūt, propulſantq. operationes, non virtutis eas ponat operationes? Eam certè nos entium conditionem, quæ, quod virtutis munus, atque opus Ariſtoteli viſum eſt, præſtet, ſi entium virtutem ponamus, vel Peripateticis ipſis rectè poſita eſſe virtus videatur neceſſe eſt. Age igitur virtutis ipſius munera, operaq., & virtutis rationem
» explicantem Ariſtotelem audiamus. Oportet (inquit) non ſolum virtutem habitum
» eſſe, ſed qui nam habitus ſit, enunciare. Dicendum igitur, quòd virtus quæuis ens, cu- 2. Ethi. cap. 6.
» ius eſt virtus, & ipſum benè affectum reddit, & ipſius opus rectè conficit: veluti oculi
» virtus & oculum ipſum bonum facit, & ipſius opus rectè ædit; oculi enim virtute re-
» ctè cernimus. Similiter & equi virtus equum ipſum bonum facit, aptumq. ad curſum,
» & ad eum qui inſidet vehendum, hoſteſque expectandos idoneum facit. Quod ſi ita eſt
» in omnibus: vtiq; hominis virtus habitus ſit, quo & homo bonus efficitur, & propriū
» ipſius munus rectè exequitur. Ea igitur animæ conditio animæ virtus Ariſtoteli etiā poſita eſt, quę animam ipſam bonam facit; quę ſ. in propria natura ipſam ſeruat. Id enim modò bonum eſt ens, quod nihil à propria natura dimotum eſt; & quæ vt rectè proprias operetur operationes præſtat. Itaq. ſi quæpiam animę conditio, vt bona anima ſit, rectèq. proprias operetur operationes, præſtat, ſeu natura ea animæ inſit, ſeu diſciplina, cōſuetudineq. comparata ſit; ipſi eam imprimis animæ virtutem Peripatetici ponant, neceſſe eſt. Ipſi etiam Peripatetici eas nobis virtutes natura ineſſe ſtatuāt oportet, quæ hominibus inſunt omnibus; & iuxta quas vt operemur, diſciplina nulla, nullaque conſuetudine opus habeamus; ſed ſtatim omnes atq; æditi ſumus operamur: diſciplina verò, & conſuetudine eas comparatas eſſe, quæ nō omnibus inſunt hominibus; & iuxta quas, vt operari ſciamus, ita operari edoceamur, aſſueſcamuſue oportet. At verò quoniam ea entium conditio entium virtus poſita eſt, quæ, vt bona ſint entia, propriaſq. rectè operentur operationes, præſtat; at nequaquam fortè, quę bona entia, & quæ ipſorum operationes probæ ſint, ſatis conſpectum, poſitum certè nō eſt; res oīnò non conſtant, quibus incertis, quæ inquiritur minimè manifeſta fieri queat, & quibus cognitis vel nō quæſita conſpiciatur; qui enim quæ bona ſint entia, entium bonitatem ignorantibus, res manifeſta fiat, qua inexiſtente bona fiunt? vel qui quibus entium bonitas cognita eſt, res ijs ignota ſit, quæ bonitatē illis indit? vtiq. quę bona entia, & quę entium operationes probę ſunt, vel illud ſaltem diligentius inquirendum, diſtinctèq. ſtatuendum. Neq. n. dubitare licet, quin quę bona ſunt entia, rectè ea proprias ædant operationes; & minus fortè, quin entiū probitas entiū virtus ſit.

Qvae

QVAE ENTIA BONA, ET QVAE IPSORVM FACVLTATES, operationesque probæ. Cap. XXVIII.

QVONIAM (vt in ſuperioribus expoſitum eſt cõmentarijs) quę in cęli, terræq. medio, & in ſupremis omninò terrę partibus cõſtituta ſunt entia, è terra omnia cum ab vniuerſo cælo, tum verò à ſole ipſo cõſtituta ſunt, effectaque; nec verò ex illa nihil repugnante, & à Sole nihil ab ipſa paſſo occupata, ſed ſummopere obluctante, repugnanteque; vt entium perpauca quædam ab integra, ſummaq; ſolis natura, ſed eorum longè plurima à benè ea retuſa, imminutaque: & vtriuſq. vires longè ampliſſimę ſunt, & quę, non quoduis obleſę concidant, pereantq. oẽs; ſed quę benè imminutę, paſſęq., viuant tñ, uigeantq.; & quę non certis modò, & determinatis acceptis incommodis, certaq., & determinata propriarum virium portione adempta imminuantur, alięq. fiant, vt multę quidem vtraque, at certę tamen, determinatæq; fiat; ſed quoduis obleſę, alię omninò, atq; alię fiant; vt entiũ ſpecies, actionesq; declarant; quæ inexiſtente natura quiduis aucta, imminutaue, quin eadem etiã remanente, at magis in ſe ipſam collecta, vel minus, lõgè diuerſę fiunt; vt verè innumerę vtraq; fieri poſſit, & fiat omninò vtraq. innumerę; & quarum differentię nullo nobis pacto dignoſci queant, innumeræ, & longè minutiſſimæ: & quoniam inſuper quales, quãtęque iis factæ ſua ſingulæ cõſtituunt entia; & id omninò eſt ens quoduis, quod quæ inexiſtit, & à qua conſtitutum eſt natura agens: nequaquã ea modò à ſe ipſis differunt entia, quę in diuerſis generibus poſita ſunt; ſed quę eodem ſub genere nobis locata ſunt, nihil interdum à ſeipſis minus, quàm ab ijs, quę proximorum ſunt generũ, diuerſa ſunt. Minimarum videlicet differentiarum, & plurium fortè rerum incapax hoĩum ſenſus, vel quæ benè magnum à ſeipſis ſpatium diſtant, ea vt eadem ponit. Si igitur, quod factum eſt, & faciendum omninò videtur, quæ ita ſibi ipſis ſimilia ſunt, vt eadẽ videri poſſint, vnum oĩa, vnoq; in genere ponere placet: at non omnia certè, quatenus eius generis ſunt, bona ponere licet, perfectaque; ſed ea modò, quę verè à natura ea conſtituta ſunt, à qua eius generis entia conſtituenda ſunt; cui vel nulla prorſus, vel perexigua latitudo aſſignari poteſt: quæ à paulo languidiore, vel etiam robuſtiore aut exiliore, copioſioreue effecta ſunt, ſi quidem eius generis, at non bona certè, perfectaq. ponenda ſunt. Non ſcilicet aurũ, quod apparet, verè aurum eſt omne; & ſi quidem aurum, at non bonum certè omne, perfectumque, ſed id modò, quod à propria, puraq. auri natura effectum eſt: quod ab imminuta ea, vel etiam aucta, vel minus ſibi ipſi collecta, aut magis, non aurum, ſed aliud omninò ens, aut non purum, bonũq;. Itaq; ea (vt videtur) bona eſſe entia, perfectaq; quæ pura ſunt, quæ. ſ. à tali, tantaq., conſtituta ſunt natura, à quali, quantaq. eius generis entia cõſtituenda ſunt, ſtatuere licet. Talia porrò quæ ſunt, quin ea proprias facultates probas ſortita ſint oẽs, rectèq. proprias operentur operationes, nihil eſt quod amplius declaretur. Quoniam. n. (vt alibi dictum eſt) entium facultates, quibus entium operationes attribuuntur oẽs, nequaquã ab entium ſubſtantia aliæ, nec aliud omninò ſunt, niſi inexiſtentis ſubſtantiæ vires: vtiq. & ipſę, & quas edunt operationes, ſubſtantiæ probitatẽ, prauitatemq. ſectentur, & iuxta ſubſtantię naturam operentur neceſſe eſt. Et ita omninò ente in quouis, at in aĩalibus pręcipuè, & in hominibus etiam magis (quorum. ſ. operationes magis diſtinctæ, manifeſtæq. ſunt) operari videntur. Itaq. non modò in diuerſis hominibus diuerſę ſunt ſentiendi, intelligendiq., & ſeſe cõmouendi facultates, ſed in ijſdẽ, alias aliæ; ſemperq. iuxta præſentes ſpũs ſubſtantiæ conditiones. Minus etiam, quæ facultates, operationesue probę ſint, explicandum videtur. Quoniam. n. quę ſentiendi, operandiq. vires tributę entibus ſunt, nulli dubiũ eſt, quin propterea tributę ſint, vt ſe ſe ijs cõſeruent: vtiq. eas facultates, eaſq. earũ operationes probas eſſe, quę id operãtur, quod ad propriã entium conſeruationem, cõmodumue eſt, nulli dubiũ eſſe põt.

ENTIVM

ENTIVM VIRTVTEM EORVM ESSE PVRITATEM; ITAQVE animæ virtutes natura ineſſe: at diligentius id inquiri oportere.

Cap. XXVIIII.

QVONIAM virtus ea entium conditio poſita eſt, quę vt bona entia ſint, rectèq. proprias operentur operationes præſtat; eaq. entia bona viſa ſunt, quę à tanta, ac tali natura conſtituta ſunt, à qnali, quãtaque eius generis entia conſtituenda ſunt; à propria nimirum, puraque, & ſincera, nihilq. alienis commixta, ab alienisque paſſa; & quòd omninò, quæ alia ab entium puritate eorum conditio, vt bona ea ſint, rectèque proprias ædant operationes, præſtare queat, imaginari non licet; eòq; omnia meliora, præſtantiusq. iuxta propriam naturam operari apparent, quò puriora ſunt, ſincerioraque: vtique entium virtutem ipſorum puritatem eſſe liquidò patet. Atqui ſi entium puritas propria entium virtus, propriaque perfectio ſit; quin à nulla vſquam diſciplina, nullaque à conſuetudine comparetur, ſed ab vna ea indatur natura ambigere non licet. At fortè quia vel qui maximè boni, maximèque puri ſpiritus videri poſſunt, at parum in ſentiendis, intelligendisque rerum viribus, parumq. In affectibus, operationibusque, quæ iuxta eos æduntur dirigendis exerciti, aſſuetique, tardiùs, obſcuriùsq. ſentire, intelligereque, & peius appetere, operariq; videntur, quàm qui minus boni, minusque puri ſunt, at diu, diligenterque rerum vires ſentire, earumque differentias percipere, dijudicareque, & quæ earũ occultæ, remotæque ſunt intelligere, appetitusq., & quæ iuxta eos æduntur operationes, prout oporret, coercere, incitareue aſſueti ſunt; & ſcientijs omninò, atque artibus quibusuis alios prorſus nullos, ſed eos tantùm donatos videmus, qui diuturnam ijs operam dedere; proindeque vereri liceat, animæ puritatem nequaquam virtutem, quarum exortum inquirimus, nec animæ omninò virtutem, ſed facultatem potius ad illas ſuſcipiendas eam eſſe, & diſciplina omninò illas, conſuetudineue comparandas eſſe: age diligentiùs, num quæ ſentiendi, intelligendi, appetendi, mouendique animæ inſunt facultates, propriorum munerum fungendorum ſcientes, potentesque, perfectæ omninò natura ſint, an illorum quaſi rudes, atque impotentes, & illorum veluti peritæ, potentesque vt fiant, propriamque conſequantur perfectionem, diu, diligenterque ſingulis operandum ſit, intueamur. Ita enim natura ne inſint, an ſtudio quopiam comparentur, dignoſcemus.

FACVLTATES, QVAE ANIMAE INSVNT, BONAS, PRAVASVE natura eſſe: & ſentientis, intelligentisque virtutem natura prorſus animę ineſſe: & cognitionem etiam omnem magis natura, quàm experientia comparari. Cap. XXX.

QVAS anima ſentiendi, intelligendi, appetendi, mouendique ſortita eſt facultates, nulla eas diſciplina, nullaque operandi conſuetudine, vt propriarum operationum ſcientes, potentesque ſint, opus habere, nemo (vt exiſtimo) declarari deſideret: ſed illud modò, num ſcilicet, (quod euenire videtur) diù, diligenterque operatæ, præſtantius ſingulæ operentur. At ne id quidem conſuetudinem præſtare, & à nulla omninò diſciplina, nullaq. conſuetudine nouas animæ facultates, vel pręinexiſtentibus nouas operandi vires indi, intelligere inde licet; quòd quibus ſentiendi, intelligendique vis languida ineſt, nulla vnquam induſtria valens ea fit, robuſtaque: non ſcilicet (quæ vt exquiſitè ſentiat, intelligatque ſortitum eſſe oportet ſpiritum) ſentiendi ſtudio tenuior is fiat vnquam, & gracilioribus, mollioribusue rebus obtegatur; nec aſſiduè

intelli-

intelligens purior ipſe, quiq. in ipſo fiunt motus magis diſtincti fiant; necad eos recolendos, agnoſcendosque, & cum præſentibus conferendos agilior, aptiorque. Itaq; ſi ſentiendi, intelligendiq. ſtudium, vt exquiſitiùs præſentes, agentesque, & remotas, nihilq. agentes rerum vires percipiat ſpiritus, earumq. dignoſcat differentias præſtare videtur; nequaquam propterea illud euenire exiſtimare licet, quòd nouas illud animæ vires indat, vel præinexiſtentes augeat, exacuatue; ſed quod animam à reliquis muneribus auocat omnibus, atq; vt tota ſentiendis, intelligendisque rerum viribus intenta ſit, agit. Et manifeſtè, quæ obiter ſentientes, intelligentesque, non ſentimus, nec intelligimus, vbi ad eorum ſenſum, intellectionemque, veluti contrahit ſe ſpiritus, perbelle ſentimus, intelligimusque. Itaque vel ſi qui ſentiendis, intelligendisque rebus diu intenti præſtantius ſentire, intelligereq; videntur; non propterea ſentiendi, intelligendiq. facultates diſciplina in ijs, conſuetudineue præſtantiores fieri, & exquiſitius ſentire, intelligereque exiſtimare licet: ſed tales perpetuò remanere, quales à principio ſingulis inditæ ſunt; & natura omninò bonas, prauasue eſſe. At fortè ſentientis quidem, intelligentisque virtutem, præſtantiamque natura ſingulis ineſſe, negare non audeant Peripatetici; ſenſilium verò, intellectiliumq. rerum cognitionem, & ſcientiam omninò, ſapientiamque omnem, nequaquam natura inditam, ſed experientia comparandam contendant. Nec perperam prorſus. Vt enim in ſuperiori expoſitum eſt commentario, quæ nobis rerum cognitio ineſt, vel ſenſus eam, vel rerum ſenſu perceptarum ſimilitudo, & ſenſus omninò, experientiaque indidit omnem. Is porrò à quorum viribus, nihil vnquam paſſus, nihilque eſt immutatus, itaque nihil eas percæpit vnquam, nulla hæ ipſi innoteſcere poſſunt ratione. At id primum admonitos Peripateticos velim, nullam ſcilicet rerum cognitionem, ſi Ariſtotelis decretorum memores eſſe velint, virtutem ipſis poni poſſe. Nulla enim (quod præcipuum virtutis munus Ariſtoteli poſitum eſt) bonus vt ſit ſpiritus præſtat; quin (quod dictum eſt) earum quæuis ſpiritus virtutis, præſtantiæque eſt opus: earum ſcilicet quamuis is ſibi comparat ſpiritus, qui exquiſitè ſenſit, exquiſitèque intelligit, bonus omninò qui eſt, purusque. Tum quòd ſi propterea rerum ſenſum, rerumq. cognitionem non natura, ſed experientia comparari ſtatuant Peripatetici; quòd eam ſibi vt comparet ſpiritus, illas ſenſerit oportet: vtique operationum, quas animal operatur, nullas prorſus natura id operari ſtatuant oportet; quarum ſcilicet quamuis, vt operetur, externis opus habet rebus circa quas eam ædat. Præterea vt experientiæ etiam ſit opus rerum cognitio; at quin magis naturæ ſit, ambigi certè non poteſt. Nam qui ea præſtant, vel ſemel rerum vires, rerumque ſucceſſus intuiti, rerum omnium ſcientes, ſapientesque fiunt: at craſſiore donati qui ſunt ingenio, quàm longiſſimè ij abſunt, vlla vt diſciplina, vllaue vt experientia ſibi illam comparent vnquam. Itaque (quod dictum eſt) ſcientiam ipſam, ipſamque ſapientiam, ſi quidem non vna natura, at multò certè ea magis, quàm diſciplina, experientiaque comparari, exiſtimare licet.

APPETENTIS VIRTVTEM, VITIVMQVE NATVRA.

Cap. XXXI.

QVAE ſentit, intelligitque, & appetit ſpiritus, non varijs ſui partibus, ſed vniuerſum etiam ipſum ſentire, intelligereque, & appetere, quæ poteſt omninò omnia quantulisuis ſui partibus poſſe, itaq; eas ſingulas facultatibus donatas eſſe omnibus, & ita has ſibi ipſis vnitas eſſe omnes, vna vt omnes videri poſſint, & ſint omninò vnæ omnes, ſatis eſt (vt exiſtimo) alibi declaratum. Et ſi quidem id eſt appetentis munus, vt quæ ſentiens, intelligensq; ſuauia, bonaue, appetenda omninò

ninò decernit, appetat; odio contra habeat, auerſeturque quæ triſtia, malaue illis videntur: qui à ſentiente, intelligenteque alia poni poſſit appetens, longè ægerrimè intueri licet, adeò nullo temporis momento illarum vtrinſque iuditium ſectata, imperiumque. Eadem porrò illis ſi ſit, quoniam illarum vtriuſq. probitas, prauitaſque natura ineſſe viſa eſt, quin & appetens natura bona, prauaq. ſit, ambigi non poteſt. At & ſi alia ab illis ponatur, ſi quod dictum eſt ipſius eſt munus; & entium ſingulorum virtus rectè vt ſingula proprium obeant munus, propriumque operentur opus præſtat: bona, prauaue natura, & bona omninò in omnibus ſit appetens oportet. Siquidem in omnibus iuxta illorum decretum appetit, auerſaturque: nec vnquam illarum alterius imperio parere ceſſat, niſi vbi ſibi ipſis illæ concordes non ſunt; & quod illarum altera appetendum, odio habendum decernit altera; quin vbi ipſa hæret intelligens, & appetendum ne ſit quid, an odio habendum exploratum nondum videtur. Itaque vbi prauè appetit, non ipſius id eſt vitium, ſed vel ſentientis, vel intelligentis; & huius omnino. Huius enim arbitrio illam appetere, ipſa illi eſt à natura præſcriptum; & manifeſtè huius perpetuò appetit arbitrio; neq; quę vel ſummè ſuauia, ſummeque appetenda decernit ſentiens, appetit ea vnquam, ſi ſentienti intelligens repugnat. Itaque ea tantùm perpetuò appetimus, quæ adipiſci poſſe non deſperamus; quæ verò, vt conſequamur, nulla prorſus eſt ſpes, neque appetimus ea vnquam: quòd nimirum, quæ fruſtra appetuntur, ea appetenda non eſſe perpetuò decernit quæ amens non eſt mens. Et quæ ſingulis in operationibus prius, quàm eas operari aggrediamur, fieri in nobis ſentimus; bona, malaque, quæ illas conſequi poſſunt, conſiderare, & vtrorumque magnitudinem, veluti perpendere, conferreque; nec ſentienti, nec appetenti, ſed vni datum id eſt intelligenti. Ipſa porrò intelligens, vt non eam perpetuò appetendi menſuram imponat, quam præſens rerum conditio, præſensque ſpiritus vſus poſtulat, ſed quam imponere aſſueta eſt, ſuſpicari non licet. Paſſim enim quæ iam diu aſſiduè appetenda decreuit, ſi ſpiritum ab ijs ad corruptionem agi intuita tandem ſit, non amplius appetenda, ſed odio habenda ſtatuere videtur: quæ contra triſtia, auerſandaque diu viſa ſunt, ſi ad ſpiritus conſeruationem neceſſaria, bonaue ſenſerit, tandem appetenda decernit, amplexandaque. Et vbi omninò appetendum ne ſit quippiam, ſectandumque, an declinandum, reijciendumque, decernendum intelligenti eſt; numquam ea decernendi conſuetudinem intueri, ſed (quod dictum eſt) bonorum, malorumque, quæ operationes exceptura apparent, magnitudinem, & veluti pondus perpetuò metiri, perpetuòque ea appetenda, operandaque decernere videtur, quæ quę pollicentur bona, mala, quæ minari poſſunt, mole, pondereue exuperent; nihil quòd contraria ijs ſint, quæ appetenda, operandaque decernere aſſueta eſt, faciens, ac ne cogitans quidem. Itaque hominum perpauci ſibi ipſis perpetuò conſtant, & vel virtutem, vel vitiorum perpetuò operantur operationes; ſed plerique has modò, modò verò illas. Quòd perpaucorum ſpiritus ita puris, integriſque proprijs donatus eſt conditionibus, vt vnam modò ſui puritatem magnifaciat, in eaque vt ſeruetur, & perfectione, qua donari aptus eſt, donetur, voluptates, opesque quaſuis contemnendas, & quoſuis labores, moleſtiaſque ſuſcipiendas, & pericula etiam ſubeunda quæuis decernat; vel adeò impurus, ignobiliſque, vt voluptatibus modò exaturetur, opibuſque affluat, & mollem, inertemque viuat vitam, nihil ſe in ferinum agi, nihil etiam breui corruptum iri curet: ſed plerorumque veluti notum medius ſpiritus eſt; & qui & in propria ſeruari puritate, propriamque adipiſci perfectionem, & voluptatibus frui, opibuſque affluere appetat; qui igitur in ædendis operationibus perpetuò fluctuet, ſibiq; ipſi, plerumque diſſentiat; modò ſcilicet quæ vitiorum, modò verò quę virtutum ſunt, eas ædat. Et virtutum quidem, ſi quæ operandæ ſunt operationes maximè ſpiritum conſeruare, perficereque videntur; & quæ niſi ædantur

prorſus corrumpatur, prorſusque ferinus fiat ſpiritus; & quæ non ſummis laboribus, ſummisque ædendæ ſint periculis, nec voluptatibus ſummis, ſummisque ſpiritum priuent opibus: vitium verò, ſi (vt dictum eſt) voluptates eæ, opesque ampliores pariunt, quàm quibus eæ ſpiritum priuant bonis, & quàm quæ ipſas excipiunt, aut excipere poſſunt mala apparent. Libens autem quæ appetenda, operandaque decernere aſſueta eſt intelligens, appetenda ea, operandaque decernere apparet; quòd dum eadem ſpiritus ſubſtantia, idemque corporis robur, & externarum rerum, circa quas ædendæ ſunt operationes, conditio eadem permanet, quæ in principio bona viſa ſunt, talia etiam in poſterum apparent. Præterea, & quòd proba quæ eſt, & cui vna ſpiritus puritas, perfectioque curæ eſt, ne ea, à quibus ſpiritum in propria ſeruari puritate, perficique diu intellexit, aſſidueque intelligit, appetenda, operandaque decernat; nullis à voluptatibus, nullisque ab opibus allici, nullisque à laboribus, periculisque reijci ſe ſinit. Praua verò (quòd tandiù viuere, conſeruariq; exiſtimat ſpiritum, dum mollem, delicatamque agit vitam, & ibi extingui, corrumpique, vbi voluptatibus carendum, & laborioſa, inopsque, agendum ei eſt vita) operationes perpetuò ædēdas decernat oportet, quæ, quas magnifacit voluptates, opesque afferre viſę ſunt; declinandas contra laborioſę quę ſunt, moleſtæque, & damnoſæ; nihil quam hæ ſpiritui puritatem, perfectionemque afferre queant, nihilque vel bona, quibus illę ſpiritum priuent, vel quę illas exceptura ſunt mala intueri ſuſtinens, vacansque; voluptatibus, opibusq; comparandis tota intenta, occupataque. At (quod dictum eſt) vtraque tamen, quas diu appetere, operarique aſſueta eſt, operationes, ſi vel ſpiritus, vel corporis natura, viresque, vel externarum rerum conditio ita immutetur, vt manifeſtè non bono amplius ab ijs ſpiritus afficiatur, vel manifeſtè ad corruptionem agatur, non eas amplius, ſed ijs contrarias, ſi contrarijs ſpiritus conſeruari, perficiq., vel à malis, quę imminent, liberari viſus ſit, ædendas decernit. Itaque quoniam vel vbi iuxta conſuetudinem operari uidemur, iuxta intelligentis arbitrium operamur, & (vt dictum eſt) quas intelligentis imperio operamur operationes, ſeu uirtutum eæ ſint, ſeu uitiorum, naturæ omninò eas operamur imperio: utique & uirtutes, uitiaque non conſuetudine comparari, ſed natura ineſſe exiſtimandum uidetur. Quòd ſi amplius id declarari placeat, diuerſi id infantum mores, morumque immutationes, quę iuxta ætatum immutationes in plerisque fiunt, præterea & nationum ſingularum, ſingulorumq; animalium generum propriæ virtutes, propriaque uitia apertiſſimè declarant. Neq; enim infantum alij manſueti, uerecundi, ueraces, liberales, fortes, alii contra iracundi, impudentes, mendaces, auari, timidi, uideri poſſunt; quòd iuxta dictas uirtutes, uitiaue diu operati, habitum tandem iuxta hęc, illasue operandi, & hęc omninò, illasue ſibi compararint. Minus etiam, ſi uirtutes, uitiaque conſuetudine comparantur, qui eodem in omnibus propemodum modo iuxta ætatis immutationes hę in illas, & è contra immutari, aut nationes ſingulę iisdem uniuerſę propemodum virtutibus, uitiisque perpetuò donentur, aut qui iuxta proprias uirtutes, propriaque uitia adeò inter ſe eiuſdem generis quę ſunt animalia differant, quin contrariis quędam uirtutibus, uitijsue donata ſint, intueri prorſus non licet. At ſi natura ineſſe ſtatuatur, manifeſtiſſimū id ſit. Propterea ſcilicet diuerſi ſunt mores infantum, quòd & ſpiritus diuerſi ſunt; & propterea iuxta ætatum mutationes in omnibus propemodum mores immutantur, quòd & ſpiritus ſubſtantia; & ſingulę nationes, ſingulaque animalium genera proprijs uirtutibus, propriisque uitiis uniuerſa propemodum donata ſunt, quòd ueluti illorum, horumq; corpora ſibi ipſis ſimilia, cognataq; ſunt, ſic & ſpiritus; & illorum amplius, quòd eodem à cælo, ijsdemq; è cibis, ſimilibus præſertim in corporibus ſimiles conficiuntur ſpiritus. Et hominum more, quę eiusdem generis animalia ſunt, ſummopere inter ſe differunt; quòd vt corporum natura, ſic & ſpiritus ſubſtantia,

diuerſa ſingulis ſit, nam ſingula animalium genera, & animalia ſingula proprijs virtutibus, proprijsque donata eſſe vitijs, vel ipſe affirmat Ariſtoteles. Nec tantam ijs ratiocinandi vim ineſſe exiſtimare licet, vt propriæ naturæ vitia dignoſcant; eaque vt corrigant, virtutesque quibus donata non ſunt, & quæ nihil (vt videtur) ad vitæ conſeruationem pertinent, conſequantur, operationes operare velint, quę, quòd ipſorum naturæ propriæ non ſunt, laborioſę ſint, moleſtæq. Itaq. & appetentis virtutem, vitiumq. natura ineſſe, nihil amplius (vt videtur) ambigere licet.

MOVENTIS ITIDEM. Cap. XXXII.

MOVENTIS Itidem virtutem, vitiumque (ſi illa, vt videtur, motus ædendi peritia, celeritasque, hoc verò imperitia eſt, tarditasque) natura & ipſam animæ ineſſe minimè declarandum videtur. Nam ſubſtãtiæ cuiuis, quæ ſui natura mobilis ſit, cuiusmodi ſpiritus viſus eſt, motus quosuis proprios, naturalesq; eſſe, & quos igitur ædendi perita vt ſit, diſciplina nulla, nullaq. opus habeat conſuetudine, præterea & ita ſpiritus alios alijs velociores, tardioresue eſſe, & robuſtiores, magisque agiles, prout & calidiores, copioſioresque, & tenuiores, & organa nacti ſunt flexibiliora, ſatis eſt (vt exiſtimo) in ſuperioribus declaratum cõmentarijs. Quin & qui motus, quibus artes conſtant, ædendi rationem diſcit ſpiritus, nullius eum rationem diſcere, ſed cæptum aſſiduè ſiſtere, nouumq. aſſiduè auſpicari, ſatis itidem manifeſtatũ reor. Et quod ad motus ædendos robur, quæq. ijs adijci celeritas videtur, qui aſſiduè ædunt motus, non conſuetudo illam ijs adijcit, ſed viſcerum caloris incrementum, & cum corporis vniuerſi, tum verò & neruorum denſitas, quin vna ſpiritus copia, roburque. Quoniam enim calidiora à motu facta viſcera plures concoquunt cibos, maioremq. concoctis ijs induunt calorem; itaq. copioſiorẽ, calidioremq. conficiunt ſanguinem: vtiq. & ſpiritus in aſſiduè commotis corporibus copioſior, calidiorq. fiat. Et quòd inexiſtentes ijs ſucci in vapores aſſiduè aguntur omnes; itaq. membra omnia, neruiq. imprimis ſicciores, dẽſioresq. fiunt: vtiq. huiusmodi è corporibus minor copia ſpiritus elabatur oportet (quod dictum omninò eſt) copioſior ijs, calidiorq. ineſt ſpiritus. Omnifariam præterea motus, quibus animalia quæuis vix in lucem ædita mouentur, manifeſtè ſpiritum ſui natura motuum omnium ſcientem declarant: & iuxta maiorem, minoremue ſpiritus quantitatem, caloremq. velocius, tardiusue animalia moueri, paſſim intueri licet. Manifeſtè enim ſpiritus quantitate, caloreue imminuto, quauis alterum euenerit occaſione, tardiora fiunt oĩa: celeriora contra ſpiritu aucto, vel calidiore facto. Quotiam igitur & quæ ſentit, & quæ intelligit, & quæ appetit, & quæ mouet, operaturq., facultates omninò quæ ſpiritui inſunt omnes, nõ ab ita, vel ita operandi conſuetudine bonas, prauasue fieri, nec quas appetunt, operanturque operationes, propterea eas appetere, operariq., quòd huiuſmodi appetere, operariq. aſſuetæ ſint, ſed qualescunq. ſunt, ſui eas natura appetere, operarique, & quæ appetunt, operanturq., propterea appetere, operariq., quòd appetenda, operandaq. intelligenti viſa ſunt; eamq. numquã iuxta decernendi conſuetudinẽ decernere; itaq; virtutes, vitiaque non conſuetudine comparari, ſed natura ineſſe, ſatis eſt (vt exiſtimo) declaratum: vtiq. Ariſtotelis rationes, quibus contrarium aſtruit, ne examinandæ quidem videri poſſent. At earum tamen vt infirmitas manifeſtetur, atque vndiq. veritas eluceat, examinentur.

REIICIVNTVR ARISTOTELIS RATIONES, QVIBVS APPEtentis virtutes conſuetudine comparari declarat. Cap. XXXIII.

RECTE quidem Ariſtoteles virtutes,vitiaq. non natura nobis ineſſe,
ſed conſuetudine cōparari propterea ſtatuat,quòd,quæ natura ope-
rantur, eaſdem perpetuò operantur operationes , eadem verò ani-
ma probas modò, & quæ virtutum , modò prauas, & quæ oppoſito-
rum ſunt vitiorum, ædit operationes ; ſi quæ virtutum ſunt, ita à vi-
tiorum differant operationibus; vt ab vna, eademq. ſubſtātia vtręq.
ædi non poſſint ; contrariæ omninò hæ illis ſint . Neq. enim ſubſtantia vna vlla con-
trarijs donata ſit facultatibus; & iuxta propriam operans naturam, contrarias opere-
tur operationes. Quoniam verò non alia re vlla probæ à prauis Ariſtoteli differunt
operationibus , niſi quòd menſura illæ quadam , ſuoq. in tempore , hæ verò menſura
nulla, nulloq. fiunt in tempore ; quas igitur cognitione quidem , electioneq. agens ,
eaſq. vt libet variandi,intendendique, & remittendi potens , at vna omninò, eadēq.
ædit ſubſtantia,& iuxta propriā aſſiduè operans natutam: perperam virtutes, vitiaq. ,
iuxta quæ operationes æduntur, & quorum operationes eſſe videntur, nō natura no
bis ineſſe,ſed conſuetudine comparari ſtatuit ; & cum eorum,quæ manifeſta ſunt , tū
ſui etiam ipſius oblitus. Nā & ipſi etiam Ariſtoteli (vt viſum eſt) iuxta corporis immu-
tationes animæ etiam mores aſſiduè immutantur , & è probis vitioſæ fiunt, & è con-
tra. Quantumuis ſcilicet ita , vel ita appetere , operariq. ſpiritu aſſueto , & quouis ita
appetendi, operandiq. habitu ei indito,& propria etiam natura ita appetente,operā-
teque: ſi occaſione quauis eius ſubſtantia quid immutetur, calidior nimirū, tenuior-
que fiat, vel frigidior, craſſiorque ; eius etiam appetitiones, operationesq. immutan-
tur; et è moderatis effrænes, languidæue, vel è cōtra , è probis nimirum prauæ fiunt,
vel è contra; ſemperq. iuxta præſentem ſpiritus naturā. Praua etiam ratio, quæ quo-
modo artes,eo & virtutes comparari aſtruit Ariſtoteli. Nam & manifeſtè, quod quæri
tur, ſumit(qui enim ibi tantùm virtutes nobis indi ponit, vbi iuxta eas diu operati ſu-
mus ; iam virtutes is non natura ineſſe , ſed conſuetudine comparari ponit) & abſur-
da amplius , falſaque. Quoniam enim primæ operationes, à quibus conſuetudo ortū
habet, incrementumq. , cōſuetudini aſſignari nulla poſſunt ratione : res vtiq. inqui-
renda Ariſtoteli erat, à qua impulſus ſpiritus, illas ædidit. Et ſi quidem ab ea ad eaſdē
perpetuò impelli poſſe viſus eſſet ; ei omninò operationes omnes , itaq. & virtutes,
vitiaque, non conſuetudini attribuendæ erant: quæ non modò (quod dictum eſt) ab
operationibus iuxta eius impulſum decretis oritur, augeturq. & confirmatur, ſed in-
terit etiam, & veluti in non ens abit; eam verò aliam à ſpiritus ingenio eſſe, imagina-
ri non licet. Nam ſi praui natura interdum qui ſunt, ab aſſiduis iuxta virtutem opera
tionibus probi, contraque probi natura qui ſunt, diu vitiorum operati operationes ,
praui fiunt; non id ita operandi conſuetudini, ſed intelligentis (vt dictum eſt) impe-
rio tribuēdum eſt. Quæ ab operationibus iuxta proprium ingenium decretis, æditisq.
ſpiritum malo quopiam affici, quod in poſterū ne patiatur, operationes quaſuis ope-
randas, vel bono quopiam priuari intuita; quod vt conſequatur, quiduis ſpiritui ſu-
ſtinendum eſſe exiſtimet , ab illis abſtinendum , & contrarias ædendas eſſe decernit ;
aſſidueq. ijs bonum, quod adeò appetit, comparari, malumue , quod adeò exhorret ,
reijci intuita, aſſiduè operandas decernit. Et virtutes omninò, vitiaq. nulla à conſue-
tudine nobis indi, ſed natura ineſſe, & nequaquam iuxta illam, ſed iuxta hanc, vbi li-
cet, perpetuò nos operari, in multis intueri licet. Adſunt enim , qui diù operationes
operati contrarias ijs, ad quas operandas à proprio impellātur ingenio, ab aliena vi,
vel à malis,quę illas excipiunt,coacti ſimul ac proprio arbitrio,& iuxta proprium inge
nium operari licet , ſtatim illas pertæſi ad proprias auidiſſimè feruntur ; vel ſi ſummis

ab ijs bonis ſe priuari, ſummiſq. opprimi ſe ſentiant malis. Quòd nimirũ robuſta quæ eſt natura, nullis ſe ab ea admonitionibus, minisue, nec vllis etiam à malis reijci, aut allici à bonis ſinit, quin iuxta proprium operetur ingenium. Non igitur (vt Ariſtoteli videtur) artis more, quibus è rebus oritur virtus, ab ijsdẽ & corrumpitur: veluti ſi qui rectè aſſiduè cithara vtitur, bonus is citharædus fit, prauus contra, qui prauè; ſic qui ſecundum virtutem, vitiumq. quidpiam operatur, eam is virtutem, idq; adipiſcitur vitium. Siquidem aſſidua motuum immutatio, qua artes conſtant omnes, omniaq. earum opera conficiuntur, non modò ſpiritui nõ propria, naturaliſq., & prorſus ignota, ſed ſummè etiam moleſta eſt, odioſaque; & eius peritus vt fiat ſpiritus, diſciplina, conſuetudineque opus habet, & benè ea interdum diuturna, laborioſaque: at appetiones, & quæ iuxta eas æduntur operationes, ſummè ſpiritui propriæ, naturalesque, & ſummè etiam, quæ iuxta eius ingenium æduntur, iucundæ; easq. vt libet immutandi, intendendi ſcilicet, remittendiq., ſui natura ſciens, potensq. eſt ſpiritus. Itaq. virtutum, vitiorumq. ortus, artium diſciplinæ nulla conferri poteſt ratione. Quoniam igitur Ariſtotelis rationes, quibus virtutes, vitiaq. non natura ineſſe, ſed conſuetudine comparari aſtruit, inanes viſæ ſunt omnes: vtiq. nè inſpiciendæ quidem videri poſſent; quibus virtutes, vitiaque, habitus eſſe conſuetudine comparatos declarare contendit. Qui enim, quæ natura inſunt res, habitus eæ videri queant à conſuetudine inditi? At earum etiam fallacia manifeſta vt fiat, ampliusq., cuiusmodi nobis poſitæ ſunt virtutes, vitiaque, facultates eſſe rectè, prauèue proprium munus obeuntes, pateat; eas intueri, examinareque ne grauemur.

VIRTVTES, VITIAQVE, NON HABITVS (VT ARISTOTELI placet) ſed facultates eſſe, rectè illas, has verò prauè proprium munus obeuntes. Cap. XXXIIII.

„ QVONIAM (inquit Ariſtoteles) tria ſunt in anima, perturbationes, fa-
„ cultates, & habitus: ex his tribus vnum aliquod ſit virtus, neceſſe eſt.
„ Perturbationes autem appello, cupiditatem, iram, excandeſcentiam,
„ timorem, audaciam, inuidiam, gaudium, amicitiam, odium, deſideriũ,
„ æmulationem, miſericordiam, & omninò ea omnia, quæ vel voluptas
„ conſequitur, vel dolor: facultates autẽ, quibus ad perturbationes accipiendas apti ſu-
„ mus, dicimus vt per quas; vel iraſci poſſumus, vel doleri, vel miſereri: habitus verò
„ ſunt, quibus probè vel malè affecti ſumus in perturbationibus. Velut cum iraſcimur,
„ ſi vehementius, vel parum, malè, ſin mediocriter benè affecti ſumus; itemq. in cæteris.
„ Ac perturbationes quidem nec virtutes ſunt, nec vitia: propterea quod ex perturba-
„ tionibus, nec boni, nec improbi nominãtur; ex virtutibus, & vitijs nominamur, quòd
„ perturbationes nec laudi nobis dãtur, nec vitio. Nec enim qui timet laudatur, nec qui
„ iraſcitur, nec qui omninò perturbatur vituperatur, ſed qui præter modum. At verò
„ propter virtutes, & vitia iurè laudamur, aut vituperamur. Iam iraſcimur, & timemus
„ inconſultò; virtutes autem ipſæ conſilia ſunt, aut res conſilio geſtæ. Ad hæc perturba-
„ tionibus moueri dicimur, virtutibus, & vitijs non moueri, ſed quodãmodo affici dici
„ mur; ob easq. cauſas nec facultates quidem ſunt. Neq. enim eò vel boni dicimur, vel
„ mali, quòd agere poſſumus, vel laudamur, vel vituperamur. Præterea facultate prædi-
„ ti ſumus natura, boni vel improbi non ſumus: quod ſupra oſtẽdimus. Quòd ſi nec fa-
„ cultates, nec perturbationes virtutes ſunt; relinquitur vt ſint habitus. At nequaquã
„ natura animæ inexiſtentes, ſed à conſuetudine ita vel ita afficiendi, operandiq. ei in-
„ diti. Nam (vt viſum eſt) è ſimilibus eos actibus fieri ſtatuit; & cui omninò virtus habi-
„ tus eſſe, & conſuetudine comparari viſa eſt, habitus itidem conſuetudine comparari
„ videatur oportet. Non quidem ex ijs, quę iuxta virtutes, vitiaque, & facultates nobis
eueniunt,

eueniunt, num hæ illis congruant, & virtutes omninò, vitiaq. facultates ſint declarã-dum Ariſtoteli erat: ſed ex ijs magis, quæ & illa, & hæ operantur, & ex illo tum, harũ-que muneribus. Nam proximus, magisq. à proprio virtutum, vitiorumque, & facultatum ingenio, maturaq., & magis à priore (vt ipſe inquit) multòq. omninò ex ijs declaretur exquiſitus. Siquidem à diuerſis rebus eadē ſortè euenire nobis queant, eodemq. modo afficiamur: at quæ diuerſæ ſunt res, vt idem operentur, fieri prorſus nō poteſt. Quoniam ſcilicet non inertes, ac ſegnes, & velut ſtertentes, demortuæque, ſed maximè ſtrenuę, gnauæq. res Ariſtoteli inprimis virtutes, & vitia ponuntur; eoq; virtutes illæ, & bonæ, ac laudandæ, hæc verò vitia, & praua, deteſtandaque; & boni, laudandiq. qui illis; praui contra, vituperandique, qui his donati ſunt, quòd ab illis probæ, ac laudandæ, ab ijs contra prauæ, deteſtandæq. æduntur operationes: virtutum omninò, vitiorumque, tum & facultatum operationes, & vtrarumq. intuendum Ariſtoteli erat munus. Et ſiquidem eædem vtrarumq. operationes, munusq. idem viſum foret, eædem prorſus hæ illis ponendæ: ſin minus, alia omninò inquirenda erat res, quę quas virtus, vitiumq. ædit, eas ipſa etiam æderet operationes; cuiusq. idem, quod virtutis, vitijq; eſſet munus; & hęc virtus ponenda, vitiumque. At detur hoc Ariſtoteli; & rectè modò ex ijs, quę iuxta facultates nobis eueniunt, uirtutes eas, uitiaq. nō eſſe, collectum ſit: non eas, ſed habitus oīnò quosdam uirtutes, uitiaq. eſſe declaratum ſit. Si ſiquidem id modò pręſtent facultates, idq. earum ſit ingenium, ut ad perturbationes accipiendas aptos nos faciant, & earũ opera iraſci, dolere, mirereq. poſſimus tãtùm; minimè uerò & perturbationes accipiamus, iraſcamurque, & miſereamur, & doleamus; uel ſi facultatibus perturbemur quidē, at ęquè omnes, & quod alijs alij plus, minusue perturbamur, non diuerſis id facultatum ipſarũ uiribus, ſed diuerſę perturbandi conſuetudini, diuerſęq. donandum ſit diſciplinę; ſi inquam natura ſinguli, eademq; mēſura perturbemur, & id poſtea, alio plus, minusue alius perturbetur, quòd plus, minusue perturbari aſſuetus ſit: uerè nec probi, nec praui iuxta facultates dicamur, nec laudemur, uel uituperemur; & facultates ipſę nec bonę, & laudandę, nec malę, deteſtandęq. ſint. Quoniam uerò quibus facultatibus perturbari, operariq. poſſumus, ijsdem uel Ariſtoteli ipſi perturbamur, atq. operamur: quin (quod paſſim fit) iuxta facultates boni, uel praui dicendi, & laudandi, uituperãdiue ſimus, & quin virtutes, uitiaq. facultates ſint, ne Peripatetici quidē ipſi, niſi poſitionis tuendę, non ueritatis inſpiciendę ſtudio teneantur, negent unquam. Inde porrò virtutes, uitiaque, facultatibus attribuenda non eſſe ſtatuens Ariſtoteles, quòd illorum operationes cõſultò fiant, hę uerò irrationales ſint, & inconſultò operentur (quod alibi, & perperam omninò factum ei eſt, & quod nulli prorſus, & omnium certè minimè Ariſtoteli facere licet) animam in diuerſas diſſecat partes; & facultates à ſe ipſis, & ab animę etiam (vt uidetur) ſubſtantia diuerſas facit: quę (vt alibi dictum eſt) nihil prorſus à ſe ipſis, & minus etiam ab animę ſubſtãtia differunt; ſed omnes ſimul uniuerſæ inſunt animę; quantulęuis ſcilicet eius portioni, & pũcto cuiuis eæ inſunt omnes. Quin ſi uerum intueri libet, nusquam ipſę exiſtunt, ſed à nobis animę inditę ſunt; dum quę pati, operariq; uidetur, patiendi ea, operandiq. potentem eſſe ponimus. Id enim, non aliud quicquam dicimus, ubi quę patitur, operaturq. anima, patiendi eas, operandiq. facultatibus donatam eſſe dicimus, & facere id, ut licuerit, & rectè etiam factum ſit. Fortè enim clarius in ipſius facultatibus, quàm in anima ipſa eius paſſiones, operationesq. inſpiciantur, declarenturque: at non certè earum ulla facultati ulli (quarum ſcilicet nulla exiſtit unquam) ſed ad unam omnes animę ipſius ſubſtantię tribuendę omninò ſunt. Ipſa enim uniuerſa, quauis ſcilicet ſui (vt dictum eſt) portione, & puncto quouis, & ſentit, & intelligit, & appetit, auerſaturq., & mouetur. Itaque, qui facultates inconſultò operari, & irrationales eſſe ponit, ipſam is animam inconſultò operari, & irrationalem eſſe ponit; uel ratiocinandi quidem facultate donatam eſſe, at nulla ea, ubi

quid

quid appetit,auerſaturue,& iuxta appetitus,odiaq.operatur,vti.Quę ibi præcipuè rõcinari, & cõſilia inire videtur, vbi iuxta appetitus, odiaq. operatur; & manifeſtè à cupiditatibus, odijſq. ad operandum, ad ea.ſ. quæ appetit comparanda, ad eaq., quæ odio habet amolienda impellitur:& cui propterea ratiocinandi vis indita videri põt, vt quæ bona, appetendaq. viſa ſunt, & quę appetit oĩnò ſibi comparare, & quę mala, odioq. habenda viſa ſunt, & quę auerſatur oĩnò amoliri ſciat. Tum vt facultates ipſæ appetant,odioq.habeant,& ſingulis proprium attributum ſit munus;alia.ſ.ſentiat,intelligat alia, & appetat, auerſaturq. alia, & moueat alia: non tñ has inconſultò operari dixerit Ariſtoteles.Vel ipſi.n. quæ appetenda, odioq. habenda,& qui ædendi ſunt motus non ipſę decernunt facultates; nec ſua ipſę ſpõte, ſed(vt dictum eſt) ſentientis, intelligentiſq., & huius oĩnò arbitrio appetunt,auerſanturq., & motus ædunt;ea nimirũ perpetuò appetunt,auerſanturq., & eos ædũt motus,quę ſentiens, intelligẽsq., quin quæ hęc vna appetenda, repellendaq., & quos vna hæc ædendos decernit motus.Nã vel quę ſuauiſſima, maximèq. expetenda ſenſui videntur, ſi intelligẽs mala ea, & vitanda decernit, nihil ea appetimus, nec ſectamur vnquam, quin exhorremus ea, reijcimuſq.; & quę dolorifica, moleſtaq., & vitanda prorſus ſenſui videntur, ſi bona ea,ſalutariaq., & amplexanda decernit intelligens, appetimus ea, amplexamurque. Quòd nimirũ,& appetens, & mouens facultas intelligentis arbitrio appetit, motuſq; ædit: & nullo illo temporis momento, quo iniuria, maloue affecta indignari, excandeſcereq., & triſtari videtur,iniuria ſe, maloq. affectã intelligere,decernereq. poteſt; quòd quę vt decernat cognoſcenda ſunt, nota ei ſunt, aut eſſe videntur omnia. Itaq. (quod dictum eſt) perperã Ariſtoteles virtutes, vitiaq.facultates non eſſe inde aſtruit, quòd hę incõſultò, conſultò illæ operantur.Et ſi virtutes, vitiaq. habitibus attribuenda videntur Ariſtoteli, quòd probè ijs, vel male in perturbationibus affecti ſumus; & rectè etiã ei viſum eſt, virtutibus,vitijſq. non commoueri nos, ſed affici quodãmodo, ad perturbationes nimirũ, motuſq. ita,vel ita diſponi; ſi omninò(quod maximè Ariſtoteli placere videtur) eæ animæ conditiones virtutes,vitiaq. ponendæ ſunt,quibus ad perturbationes ita, vel ita diſpoſita eſt anima: iam eo etiam noĩe virtutes,vitiaq. facultates ponantur oportet. Manifeſtè.n. iuxta harum vires ad perturbationes, ac motus ita, vel ita, ſinguli diſpoſiti ſumus.Et ſi(vt Ariſtoteli placet) is modò iuxta virtutem operatur, qui,quas ædit operationes,ſciens eas ædit, volensque, neq. ob aliud quicquã, ſed illarum ædendarum ſtudio; & qui maximè inſuper in ijs operandis conſtans, ſtabiliſq.: vtiq.non habitibus conſuetudine cõparatis, nec ita operandi cõſuetudini, ſed facultatibus ipſis, ipſiq. animę ſubſtantiæ,puritati, probitatiq. virtutes attribuendæ ſunt. Quę nimirum & exquiſitiſſimè rerum naturas,rerumq. euentus intelligit,& ſui natura probis gaudet operationibus; in ijſq. ędendis quin coſtans ſit, ſtabiliſq., nullis à rebus abſtrahi poteſt. Nã operandi aſſiduitas vt rerũ, circa quas operationes æduntur, notitiã quandam indat; & vt quæ contra propriũ animæ ingeniũ ęduntur operationes,perpetuò operandas libens ipſa ſtatuat,& ſi quide ſtatuat interdum: at quauis occaſione iuxta propriam naturam operandi oblata, decretorũ quo rumuis oblita veluti ad ingeniũ redit; itaq. operatur, prout natura operari gaudet. Poſtremò, & quia ſecus, ac Ariſtoteli viſum eſt, virtutes, vitiaq. natura nobis ineſſe, non conſuetudine cõparari declaratum eſt;nec habitibus illa conſuetudine comparatis,ſed facultatibus, naturæ videlicet, aſſignanda ſunt. Quòd ſi paulò diligentius virtutum, vitiorumq., & facultatũ, habituumq. ingenium, munusq. intueamur;liquidò id pateat Quoniam.n. (vt ſępè dictum eſt) id eſt virtutum munus, vitiorumque, idq; omninò virtutes pręſtant,vitiaq.; vt ânima, cuius ſunt,bõna,vel praua ſit,& rectè, vel prauè proprias ędat operationes, animã nimirum vt ſerueut,perficiantq., vel perdãt, corrumpantq., & ad proprias,qualeſcumq. eæ ſint, agãt operationes:,nequaquã res veluti animæ appenſæ, & quæ nullo ex ea negotio remoueri queant, ſed quæ penitus

ei inhæ-

ei inhæreant, penituſq. ei infixæ, vnitæque, animæ.ſ. ſubſtantiæ propriæ ſint, vel fiant ſaltem, virtutes ſint, maximè eſt neceſſariū; proindeq́. nihil ea immutata, nihil & ipſę, vel longè ægerrimè immutentur; & nequaquā quæ ſegnes, inerteſq. ſint, & nihil ipſę operentur, neq. ipſis donata anima, nullis operandi donata ſit viribus; ſed quæ quas anima ædit operationes, ſi non ipſę, at ipſorū certè opera, & quatenus ipſis donata eſt, eas anima ędat oēs. Huiuſmodi virtutes, vitiaq. cum ſint; & habitus manifeſtè veluti extrinſecus ad animā adueniant, & qui præſertim animæ ſubſtantiæ, eiuſq. facultatū naturę aduerſantur, numquā adeo infigi ei poſſint, quin nullo ea negotio auellantur, & nullas ipſi operationes ædant vnquā, nec eas ædendi vires, animæ indant vllas, ſed præinexiſtentes tantùm veluti confirment, nihil videlicet eorum, quæ virtutū, vitiorumq; propria ſunt, cū habeant; facultates contra penitus animæ inhæreāt, quin ita eius ſubſtantiæ infixæ, vnitæq. ſunt, vt ſi quidē ratione, alia certè re ab ea ſciungi non poſſint, ex eaq; auelli nullo pacto queant, at tandiu eædem ſeruentur, quādiu, & ſubſtantia ipſa, & quæ quod anima appetit, atq; operatur, vel ipſæ omninò, vel ipſarum certè opera, & (vt dictum eſt) quatenus ipſis donata eſt anima, ea appetat, opereturq. oīa; conditionibus nimirum, quę virtutum, vitiorūq. propriæ ſunt, facultates donatę cum ſint oībus: quin virtutes, ac vitia facultates ſint, ambigi non pōt. Itaq. (quod dictum eſt) virtutes, vitiaq. non habitus, ſed quas diximus facultates eſſe liquidò patet.

VIRTVTVM, NEC SCOPVM, NEC NVMERVM RECTE AB Ariſtotele poſitum eſſe. Cap. XXXV.

IN eo etiam incuſandus videtur Ariſtoteles; quòd non certum, cōſpicuumq; nobis virtutum ſcopum propoſuit, ad quem proprias dirigē tes operationes virtutes nobis cōparemus, & à quo earum etiam numerus haberi poſſet; ſed admonuit modò paſſiones, atque operationes medias oportere eſſe. Siquidem continuis ijs, coniunctiſq; exiſtentibus, & quæ maximè utramq. in partem extendi queant, longè ægerrimè, quod ipſarum medium ſit, inuenire licet; multòq; etiam ægrius, quod ad nos id ſit; cum præſertim nullo tēporis momento idem permaneat. Certus itaq. ſcopus. & certus, firmuſq. proponendus erat finis, quē intuentes rectè operemur; & qui etiam virtutum numerum, & ſingularum munus nobis manifeſtet. Neq. n. rectè haberi is poteſt, niſi cuius gratia illa ſint innotuerit. Nuſquā igitur Ariſtoteles vel eas, quas ponit, uirtutes eſſe, & nec plures, nec pauciores eſſe poſſe declarat; ſed ueluti ab alijs eas ſumens, earū ingenium declarat. Itaq; multas, & maximè neceſſarias, claraſq. Solertiā, Beneficentiam, Gratitudinem, aliaſq. omittit; Sobrietatē, Caſtitatemq. (quæ & natura diuerſę ſunt, & non perpetuo ſibi ipſi coeunt, ſed ſeparatę in multis inueniuntur) in unum agit; Sapientiam, Prudētiamq., quę (vt expoſitum eſt) una prorſus ſunt, ſeparat, ſeiungitq;. At ſi animæ conſeruatio, perfectioq. illarū ponatur ſcopus: animæ ſubſtantia ſemel conſpecta, ne uolentes quidem erremus unquam; & uirtutū numerus, uirtuteſq. ipſę ſtatim manifeſtę fiant. Ex nimirum animę uires uirtutes ſint, quæ, quæ ad animæ conſeruationem, perfectionemq. ſpectant, operentur. Beati, qui natura probi, & animæ ſubſtantiam intuiti, quoad licet, eam perficiunt, & perfectam ſeruant.

FINIS.